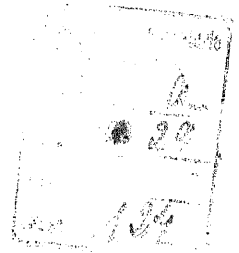
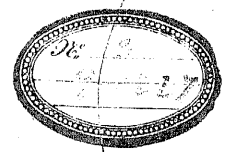

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30

2 400 40
JALMA
MADE IN SPAIN

July 27

3
27-106

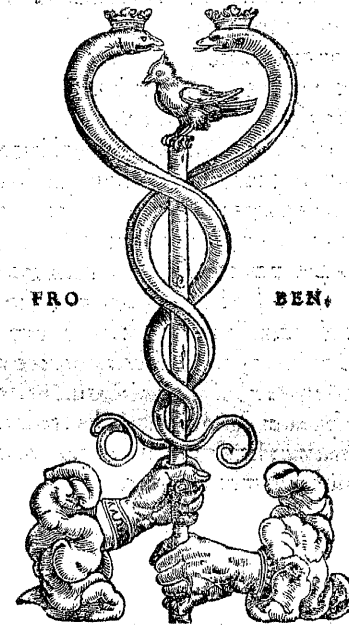
B2-10.188

corregido
[Signature]

D. HILARII PICTA- VORVM EPISCOPI LVCVBR

TIONES QVOTQVOT EXTANT
olim per Des. Erasmm Rot. haud mediocribus *factor damnatus opus cum ex-*
ludoribus emendate, nunc denuo uigi *progratione permissum*
lantissima cura recognita.

Harum catalogum reperies uersa hac pagina.

BASILBAE IN OFFICINA FROBENIANA
ANNO M D XXXV.

[Handwritten signature]

De la comunidad de S. Antonio de Padua de J. de

HAEC HABENTVR IN
HOC VOLVGINE

Præfatio Des. Erasmi Roterodami dedicatoria.

**D. Hilarij Pictâorum episcopi De trinitate libri xii. aduersus Ari-
anos & alios hæreticos perperam sentientes de filio dei.**

**Eiusdem aduersus Constantium Augustum, Arianae factionis fauto-
rem** Liber 1

Eiusdem ad eundem Liber 1

**Eiusdem aduersus Auxentium Mediolanensem liber 1
Auxentij epistola apogetica Arianae factionis.**

Eiusdem de synodis diuersis aduersus Arianos habitis Liber 1

Eiusdem ad Apram filiam epistola, sed notha.

Eiusdem ad eandem hymnus, sed nothus.

Eiusdem commentarius in euangelium Matthæi.

Eiusdem commentarij in plerisque psalmos.

Index copiosus eruditi cuiusdam additus in omnes libros.

Additum erat nobis aliud agentibus, scriptum quoddam, hunc titulum præ se ferens, Hilarij de patris & filij unitate: mox comperimus id non esse nouum Hilarij opus, sed rhapsodiam studiosi cuiuspiam, partim quidem è secundo De trinitate libro, sed maxima ex parte è nono consarcinatam, omissis & additis quæ libuit, ut satis appareat, cum quisquis hoc ausus est, uoluisse lectori, facere fucum. Attexuit appen- dicem De uarijs Christi cognominibus, ex autore nescio quo. Nam phrasis plurimū dissonat ab Hilariana. Nos uel in hoc relinquendum duximus, quo perspicuum fiat quid sit titulis credere, nec sine causa in præfatione destomachari Erasmus in eos qui sibi nihil non permit- tunt in celebrium uirorum monumentis.

ARGVMENTVM DES. ERASMI ROTERODAMI
IN LIBRVM SEQVENTEM.

Primus hic liber, quanquam postremò scriptus auctori, ueluti prologus est in to- tum opus: primum ostendens, quibus gradibus mens humana perueniat ad cog- nitionem rerum diuinarum; mox explicat argumenta singulorum librorum.

DIVI HILARII PICTA

VORVM EPISCOPI, DE TRINITATE LIBER PRIMVS.

IRCVNSPICIENTI mihi proprium hu- manæ uitæ, ac religioſum officium, quod uel à natura manans, uel à prudentium ſtudijs pro- ſectum, dignum aliquid hoc conſeſſo ſibi ad intelligentiam diuino munere obtineret: multa quidem aderant, quæ opinione communi effi- cere utilem atq; optandam uitam uidebantur: maximeq; ea, quæ & nunc, & ſemper antea po- tiſſima inter mortales habentur, ociū ſimul atq; opulentiã, quòd alterum ſine altero mali potius materies, quàm boni eſſet occaſio, quia & quies inops prope quoddam uitæ ipſius intelligatur eſſe exilium: & opulens inquietudo tanto plus calamitatis afferat, quanto ma- iore indignitate ijs careat, quæ maxime & optata & quæſita ſunt ad uten- dum. Atq; hæc quidem quanquam in ſe ſumma atq; optima uitæ blandi- menta contineant, tamen non multum uidentur à conſuetudine eſſe belui- næ oblectationis aliena, quibus in ſaluosa loca, ac maxime pabulis læta euagantibus aſſit & ſecuritas à labore, & ſatietas ex paſcuis. Nam ſi hic op- timus & abſolutiſſimus uitæ humanæ uſus exiſtimabitur, quieſcere & ab- undare: neceſſe eſt hunc eundem ſecundum ſui cuiuſq; generis ſenſum no- bis atq; uniuerſis rationis expertibus beluis eſſe cõmunem, quibus omni- bus natura ipſa in ſumma rerū copia & ſecuritate famulante, ſine cura ha- bendi, copia redundat utendi. Ac mihi pleriq; mortalium nõ ob aliam qui- dem cauſam* hanc inepte ac beluinæ uitæ conſuetudinem & reſpuiſſe à ſe, ac coarguiſſe in alijs uidentur, quàm quod natura ipſa auctore impulſi, indi- gnum homine eſſe exiſtimauerunt, in officium tantum ſe uentris & inertie natos arbitrari: & in hanc uitam nõ ob aliqua præclari facinoris aut bonæ artis ſtudia eſſe deductos, aut hanc ipſam uitam non ad aliquem proſectū eſſe æternitatis indultam, ob quam proſecto non ambigeretur munus dei nõ eſſe reſutandū, cum tantis afflictis angoribus, & tot moleſtijs impedita ſeſe ipſam, atq; ipſa inter ſe ætatem à pueritiæ ignoratione uſq; ad ſenectu- ris deliramenta conſumeret: & idcirco ad aliquas ſe patientiæ & cõtinentiæ

*Legendū ſu-
ſpicor licet re-
clamantib. ex
emplaribus
hauit inepte
beluine &c.
Nam in uetu-
ſſimo codi-
ce nõ erat ad-
dita conium-
ſio qe

ac placibilitatis uirtutes & doctrina & opere transtulisse, quod bene agere atq; intelligere, id demum bene uiuere esse opinabantur. Vitam autem ipsam non ad mortem tantum ab immortali deo tribui existimandam: cum boni largitoris non esse intelligeretur uiuendi iucundissimum sensum ad tristissimum metum tribuisse moriendi. Et quantum non ineptam hanc eorum esse sententiam atq; inutilem existimarem, conscientiam ab omni culpa liberam conseruare, & omnes humanæ uitæ molestias uel præuidere prudenter, uel uitare consulte, uel ferre patienter: tamen hi ipsi non satis mihi idonei ad bene beateq; uiuendum autores uidebantur: communia tantum & convenientia humano sensui doctrinarum præcepta statuentes: quæ cum non intelligere beluinum esset, intellecta tamen non agere, ultra beluinæ immanitatis esse rabiem uideretur. Festinabat autem animus, non hæc tantummodo agere, quæ non egisse, & criminum esset plenum, & dolorum: sed huc tanti muneris deum parentemq; cognoscere, cui se totum ipse deberet, cui famulans nobilitandū se existimabat, * quem ad omnem spei suæ opinionem referret: in cuius bonitate inter tantas presentium negotiorum calamitates tanquam tutissimo sibi portu familiariq; requiesceret. Ad hunc igitur uel intelligendum, uel cognoscendū, studio flagrantissimo accendebatur. Namq; plures eorum numerosas incertorum deorum familias introducebant, & uirilem ac muliebrem sexum in diuinis naturis agere existimantes, ortus ac successiones ex dijs deorum asserabant. Alij minores ac maiores, & differentes pro potestate deos prædicabant: nonnulli nullum omnino deum esse affirmantes, eam tantū quæ fortuitis motibus atq; concursibus in aliquid existeret, naturam uenerabantur: pleriq; uero deum quidem esse se opinione publica loquebantur, sed hunc eundem incuriosum rerum humanarum ac negligentem pronuntiabant: aliqui autem ipsas illas creaturarum corporeas, conspicabilesq; formas in elementis terrenis & celestibus adorabant. Postremo quidam in simulacris hominum, pecundum, uolucrum, ferarum, serpentum, deos suos collocabant, & uniuersitatis dominum atq; infinitatis parentem intra angustias metallorum & lapidū & stipitum coarctabant. Dignumq; iam non erat, autores eos ueritatis existimare, qui ridicula, & fœda, & irreligiosa sectantes, ipsis illis inanissimarum sententiarum suarum opinionibus dissideret. Sed inter hæc animus sollicitus, utili ac necessaria ad cognitionem dei sui uia nitens: cum neq; incuriam deo rerum à se conditarum dignam arbitraretur, neq; naturæ potenti atq; incorruptæ competere sexus deorum, & successiones fatorum atq; ortorum intelligeret. Porro autem diuinum & æternū nihil nisi unum esse & indifferens pro certo habebat, quia id quod sibi ad id quod est autor esset, nihil necesse est extra se quod sui esset præstantius reliquisse. Atq; ita omnipotentiam æternitatemq; non nisi penes unū esse, quia neq; in omnipotentia ualidius

ualidius infirmiusq;, neq; in æternitate posterius anteriorisue congrueret. In deo autem nihil nisi æternum potensq; esse uenerandum. Hæc igitur multaq; alia eiusmodi mecum animo reputans, incidi in eos libros, quos à Moyse atq; à prophetis scriptos esse Hebræorum religio tradebat, in quibus ipso creatore deo testante de se hæc ita continebantur: Ego sum qui sum. Et rursum: Hæc dices filijs Israhel, misit me ad uos is qui est. Admiratus sum planè tam absolutam de deo significationem, quæ naturæ diuinæ incomprehensibilem cognitionē aptissimo ad intelligentiam humanam sermone loqueretur. Non enim aliud propriū magis deo quam esse intelligitur, quia id ipsum quod est, neque desinentis est aliquando, neque cœpti: & id quod incorruptæ beatitudinis potestate perpetuum est, non potuit, aut poterit aliquando non esse. Quia diuinum omne neq; abolitioni, neq; exordio obnoxium est, & cum in nullo à se dei desit æternitas, digne hoc solum quod esset ad protestationem incorruptæ suæ æternitatis ostendit. Et ad hanc quidem infinitatis significationem satis fecisse sermo dicentis uidebatur: Ego sum qui sum: sed magnificentia & uirtutis suæ erat à nobis opus intelligendum: nam cum esse ei proprium esset, qui manens semper non etiam aliquando cœpisset, æterni & incorrupti dei dignus de se hic rursum aditus est sermo: Qui tenet cœlū palmo & terram pugillo. Et rursum: Cœlum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum. Quam domum mihi ædificabitis, aut quis locus erit requietionis meæ, nonne manus mea fecit hæc? Uniuersitas cœli palmo dei tenetur, & uniuersitas terræ pugillo concluditur. Sermo autem dei etiam si ad opinionem religiosæ intelligentiæ proficit, tamen plus significationis introspectus sensu continet quam exceptus auditu. Nam conclusum palmo cœlum rursum deo thronus est, & terra quæ pugillo continetur eadem & scabellū pedum eius est, ne in throno & scabello secundum habitum confidentis protensio speciei corporeæ possit intelligi, cum id quod sibi thronus & scabellū est, rursum ipsa illa infinitas potens palmo ac pugillo apprehendente concluderet. Sed ut in his cunctis originibus creaturarū deus intra & extra & supereminens & internus, id est, circumfusus & infusus in omnia nosceretur, cum & palmo pugilloq; continens potestatem naturæ exterioris ostenderet, ac thronus & scabellum substrata esse, ut interno exteriora monstraret, cum exteriora sua interior insidens, ipse rursum exterior interna concluderet. Atq; ita totus ipse intra extraq; se continens, neq; infinitus abesset à cunctis, neq; cuncta ei qui infinitus est non inessent. His igitur religiosissimis de deo opinionibus ueri studio detentus animus delectabatur. Neq; enim aliud quid dignum esse deo arbitrabatur, quam ita eum ultra intelligentias rerum esse: ut in quantum se ad aliquem præsumptæ licet opinionis modum mens infinita protenderet, in tantum omnem prosequentis se naturæ infinitatem

infinitas immoderatæ æternitatis excederet. Quod cum à nobis pie intelli-
geretur, tamen à propheta hæc ita dicente manifeste confirmabatur: Quod
abibo à spiritu tuo, aut à facie tua quod fugiam: Si ascendero in cælum, tu il-
lic es, si descendero in infernum, & ibi ades. Si sumpsero pennas meas ante
lucem, & habitauero in extremis maris, & enim illuc manus tua deducet
me, & tenebit me dextera tua. Nullus sine deo, neq; ullus non in deo locus
est. In cælis est, in inferno est, ultra maria est. Inest interior, excedit exteri-
or. Ita cum habet atq; habetur, neq; in aliquo ipse, neq; nō in omnibus est.
Quaquam igitur optimæ huius atq; inexplicabilis intelligentiæ sensu ani-
mus gauderet, quod hanc in parente suo & creatore immensæ æternitatis
infinitatem ueneraretur: tamen studio adhuc interiore ipsam illam infiniti
Ab illam & æterni domini sui speciem quærebat, ut unam incircumscriptam immen-
sitate in aliquo pulchræ intelligentiæ esse opinaretur ornatu. In quibus
cum religiosa mens intra imbecillitatis suæ concluderetur errorem, hunc
de deo pulcherrimæ sententiæ modum prophetis uocibus apprehendit.
De magnitudine enim operum, & pulchritudine creaturarum consequen-
ter generationum conditor inspicitur. Magnorum creator in maximis est,
& pulcherrimorum conditor in pulcherrimis est. Et cum sensum ipsum su-
pergrediatur operatio, omnem tamē sensum longe necesse est excedat ope-
rator. Pulchrum itaq; cælum, aër uel æther, terra, maria & uniuersitas om-
nis est, quæ ex ornatu suo, ut etiam Græcis placet, digne *κόσμος*, id est, mun-
dus nuncupari uideatur. Sed si hanc ipsam rerum pulchritudinem ita sensus
naturalis metitur instinctu, ut etiam in quarundam uolucrum ac pecudum
accidit specie: ut dū infra sententiam sermo est, sensus tamen id ipsum intel-
ligens non eloquatur: quod tamen rursum dum sermo omnis ex sensu est,
sensus sibi ipse loquatur intelligens. Nonne huius ipsius pulchritudinis do-
minum necesse est totius pulchritudinis esse pulcherrimū intelligi: ut cum
æterni ornatus sui species sensum intelligentiæ omnis effugiat, opinionem
tamen intelligentiæ sensus nō relinquat ornatus? Atq; ita pulcherrimus de-
us est confitendus, ut neq; intra sententiam sit intelligendū, neq; extra intel-
ligentiam sentiendū. His itaq; piæ opinionis atq; doctrinæ studijs animus
imbutus, in secessu quodam ac spelunca pulcherrimæ huius sententiæ re-
quiescebat, non sibi relictum quicquam aliud à natura sua intelligens, in
quo maius officium præstare conditori suo munus ue posset, quam ut tan-
tum eum esse intelligeret, quantus & intelligi non potest, & potest credi,
dum intelligentiam & fides sibi necessariæ religionis assumit, & infinitas
æternæ potestatis excedit. Suberat omnibus his naturalis adhuc sensus, ut
pietatis professionem spes aliqua incorruptæ beatitudinis aleret, quam san-
cta de deo opinio & boni mores quodam uictricis misericordiæ stipendio eme-
rentur. Neq; enim fructus aliquis esset bene de deo opinari, cū omnem
sensum

sensum mors perimeret, & occasus quidam naturæ deficientis aboleret.
Porro autem nō esse hoc dignum deo ratio ipsa suadebat: deduxisse eum
in hanc participem consilij prudentiæ q̄ uitam hominē sub defectione ui-
uendi & æternitate moriendi: ut in id tantum non existens substitueretur,
ne substitutus existeret: cum constitutionis nostræ hæc sola esse ratio intel-
ligeretur, ut quod non esset quod esse cœpisset, non ut quod cœpisset esse
non esset. Fatigabatur autem animus, partim suo, partim corporis metu,
qui cum & constantem sententiam suam pia de deo professione retineret,
& sollicitam de se atq; hoc occasuro secum, ut putabat, habitaculo suo cu-
ram recepisset, post cognitionem legis ac prophetarum, istiusmodi quo-
que doctrinæ Euangelicæ atq; apostolicæ instituta cognoscit. In principio
erat uerbum: & uerbum erat apud deum: & deus erat uerbum. Hoc erat in
principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est
nihil. Quod factum est, in eo uita erat, & uita erat lux hominum, & lux in
tenebris lucet, & tenebræ cam non comprehenderunt. Erat autem homo
missus à deo, cui nomen erat Ioannes. Hic uenit in testimonium, ut testimo-
nium perhiberet de lumine. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhibe-
ret de lumine. Erat lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem
in hunc mundum. In mundo erat, & mundus per eum factus est, & mun-
dus eum non cognouit. In sua uenit, & sui eum non receperunt. Quotquot
autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri, ijs qui credunt
in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neq; ex uoluntate carnis, neq; ex
uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt. Et uerbum caro factum est, & habitauit
in nobis: & uidimus gloriam eius, gloriam tanquam unigeniti à patre, ple-
num gratiæ & ueritatis, & cætera.

Proficit mens ultra naturalis sensus intelligentiam, & plus de deo quam
opinabatur edocetur. Creatorem enim suum deum ex deo discit, uerbum
deum & apud deum in principio esse audit, mundi lumen in mundo ma-
nens, & à mundo non recognitum intelligit. Venientem quoq; in sua, à suis
nō receptum. Recipientes autem sub fidei suæ merito in dei filios profecis-
se cognoscit: non ex complexu carnis, neq; ex conceptu sanguinis, neq; ex
corporum uoluntate, sed ex deo natos. Deinde uerbum carnem factum, &
habitasse in nobis, & gloriam conspectam eius, quæ tanq; unicus à patre sic
perfecta cū gratia & ueritate. Hic iam mens trepida & anxia plus spei in-
uenit quam expectabat. Ac primum ad cognitionem dei patris imbuitur.
Et quod antea de creatoris sui æternitate & infinitate & specie, naturali sen-
su opinabatur, hoc nunc proprium esse etiam unigenito deo accipit: non
in deos fidem laxans, quia ex deo deum audit: non ad naturæ diuersita-
tem deum ex deo decidens, quia plenum gratia & ueritate deū ex deo di-
scit: neq; præposterum ex deo deū sentiens, quia in principio apud deum

esse deum comperit. Rarissimam deinde huius salutaris cognitionis fidem esse, sed maximum premium noscit, quia & sui non receperunt, & recipientes, in filios dei aucti sunt, non ortu carnis, sed fidei. Esse autem filios dei, non necessitatem esse, sed potestatem: quia proposito uniuersis dei munere, non natura gignentium afferatur, sed uoluntas premium consequatur. Ac ne id ipsum, quod unicuique esse dei filium, a deo filio sit potestas, in aliquo infirmitatem fidei trepidam impediret: quia per sui difficultatem ægerrime speretur, quod & magis optatur, & minus creditur, uerbum deus caro factum est, ut per deum uerbum carnem factum caro proficeret in deum uerbum. Ac ne uerbum caro factum aut aliquid aliud esset quam deus uerbum: aut non nostri corporis caro esset, habitauit in nobis, ut dum habitat, non aliud quam deus maneret: dum autem habitat in nobis, non aliud quam nostræ carnis deus caro factus esset, per dignationem assumptæ carnis non inops fuorum, quia tanquam unigenitus a patre plenus gratiæ & ueritatis, & in suis perfectus sit, & uerus in nostris.

*Diuina per
fidem intel-
liguntur*

Hanc itaque diuini sacramenti doctrinam mens læta suscepit, in deum proficiens per carnem, & in nouam natiuitatem per fidem uocata, & ad cœlestem regenerationem obtinendam potestati suæ permessa sententiæ, curam in se parentis sui creatorisque cognoscens, non in nihilum redigendam, sed per eum existimans, per quem in hoc ipsum quod est, ex nihilo substitisset, & hæc omnia ultra intelligentiæ humanæ metiens sensum, quia ratio cōmunium opinionum consilij cœlestis incapax; hoc solum putet in natura rerum esse, quod aut intra se intelligat, aut præstare possit ex sese. Dei autem uirtutes secundum magnificentiam æternæ potestatis non sensu, sed fidei infinitate pendebat, ut deum in principio apud deum esse, & uerbum carnem factum habitasse in nobis, non idcirco non crederet, quia non intelligeret, sed idcirco se meminisset intelligere posse, si crederet. Ac ne in aliquo secularis prudentiæ tardaretur errore, ad piæ confessionis huius absolutissimam fidem, ita insuper per Apostolum diuinis dictis edocetur: Videte ne quis uos despoliet per philosophiam & inanem fallaciam & deceptionem, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum: quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: & estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis: in quo & circumcisi estis, circumcissione non manufacta in expoliatione carnis corporis, sed circumcissione Christi. Consepulti ei in baptisate, in quo & resurrexistis per fidem operationis dei, qui excitauit eum a mortuis. Et uos cum essetis mortui in delictis & in præputio carnis uestre, uiuificauit uos cum illo, donatis uobis omnibus delictis, delens quod aduersum nos erat chirographum, in sententijs quod erat cōtrarium nobis: & ipsum tulit e medio, affigens illud cruci: exutus carne & potestates ostentui fecit, triumphatis ijs cum fiducia in semetipso

pro. Respuit captiosas & inutiles philosophiæ quæstiones fides constans, neque humanarum ineptiarum fallacis succumbens, spoliū se præbet ueritas falsitati: non secundum sensum communis intelligentiæ deum retinens, neque de Christo secundum mundi elementa decernens, in quo diuinitatis plenitudo corporaliter inhabitet, ut dum infinitas æternæ in eo est potestatis, omnem terrenæ mentis amplexum potestas æternæ infinitatis excedat: qui nos ad diuinitatis suæ naturam trahens, non etiam non corporali præceptorum obseruatione destrinxerit, neque per legis umbram ad solennia de secunda carnis imbuere, sed ut omnem naturalem corporis necessitatem circumciscus a uicij spiritus criminum emundatione purgaret, cuius morti consepeliremur in baptismo, ut in æternitatis uitam rediremus, dum reiterationio ad uitam mors esset ex uita, & morientes uicij immortalitati renasceremur, ipso pro nobis ex immortalitate moriente, ut ad immortalitatem unam cum eo excitaremur ex morte. Carnem enim peccati recepit, ut in assumptione nostræ carnis delicta donaret, dum eius sit particeps assumptio ne non crimine: delens per mortem sententiam mortis, ut noua in se generis nostri creatione constitutionem decreti anterioris aboleret: crucifigi se permittere, ut maledicto crucis oblitterata terrenæ damnationis maledicta cōfigeret omnia. Ad ultimum in homine passus, ut potestates dehonestaret, dum deus secundum scripturas moriturus, & in his uincens in se fiducia triumpharet: dum immortalis ipse, neque morte uincendus pro morientium æternitate moreretur. Hæc itaque ultra naturæ humanæ intelligentiam a deo gesta non succumbunt rursum naturalibus mentium sensibus, quia infinitæ æternitatis operatio infinitam metiendi exigat opinionem, ut cum deus homo, cum immortalis mortuus, cum æternus sepultus est, non sit intelligentiæ ratio, sed potestatis exceptio. Ita rursum e contrario non sensus, sed uirtutis modus sit, ut deus ex homine, ut immortalis ex mortuo, ut æternus sit ex sepulto. Coexcitatur ergo a deo in Christo per mortem eius, sed dum in Christo plenitudo est diuinitatis, habemus & significationem dei patris nos coexcitantis in mortuo, & Christum Iesum non aliud quam deum in diuinitatis plenitudine confitendum. In hoc ergo conscientia securitatis suæ ocio mens spebus suis læta requieuerat, intercessionem mortis huius usque eod non metuens, ut etiam reputaret in uitam æternitatis. Vitam autem huius corporis sui non modo non molestam sibi aut ægram arbitrabatur, ut eam quod pueritiæ literas, quod egris medicinam, quod naufragis natatum, quod adolescentibus disciplinam, militiam esse crederet imperaturis: rerum scilicet presentium tolerantiam ad præmium beatæ immortalitatis proficentem. Quinetiam id quod sibi credebat, tamen per ministerium impositi sacerdotij etiam cæteris prædicabat: munus suum ad officium publicæ salutis extendens. Sed inter hæc emerferunt desperata in se & sæua in omni

*Captiosæ
quæstiones*

*Pietas in
animis*

nes impia temeritatis ingenia, potentē dei naturam ex naturæ suæ infirmitate moderantiū. Neq; ut ipsi usq; ad infinitatem opinandi de infinitis rebus emergerēt, sed infra finem sensus sui indefinita concluderent, essentq; sibi arbitri religionis, cū religionis opus in solo obedientiæ esset officio: sui immemores, diuinorum negligentes, præceptorum emendatores. Nam ut de cæteris hæreticorū stultissimis studijs sileam, de quibus tamen sicubi occasione sermonis ratio præbebit nō tacebimus. Quidam ita Euangelicæ fidei corrumpūt sacramentū, ut sub unius dei pia tantum professione natiuitatem unigeniti dei abnegent; ut protensio sit potius in hominem quàm descensio. Neq; ut qui filius hominis secundum tempora assumptæ carnis fuit, idem semper fuerit atq; sit filius dei, ne in eo natiuitas dei sit, sed ex eodem idem sit. Vt unius dei, ut putant, inuolabilem fidem series deducta ex solido in carnem conseruet: dum usq; ad uirginem pater protensus, ipse sibi natus sit in filiū. Alij uero quia salus nulla sit sine Christo, qui in principio apud deum erat deus uerbū: natiuitatem negantes, creationem solam professi sunt: ne natiuitas ueritatem dei admitteret, sed creatio ueluti compositi & simulati dei falsitatem doceret: quæ dum ementirentur in genere creationis, dei unius fidem nō excluderent in sacramento: sed natiuitatem ueram nomini ac fidei creationis subiicientes, à ueritate unius dei separabilē eum facerent, ut creatio substitutionis perfectionem sibi diuinitatis nō usurparet, quam ueritatis natiuitas non dedisset. Horum igitur furori respondere animus exarsit, recolens hoc uel præcipue sibi salutare esse: non solū in deū credidisse, sed etiam in deū patrem: neq; in Christo tantum sperasse, sed in Christo dei filio: neq; in creatura, sed in deo creatore ex deo nato. Maxime ergo properamus ex prophetis atq; Euangelicis præconijs uesaniam eorū ignorantiamq; confundere: qui sub unius dei sola sanè utili ac religiosa prædicatione aut deum natum Christū negant, aut uerum deum non esse contendunt, ut creatio potentis creaturæ intra unum deum fidei sacramentum relinquat: quia natiuitas dei extra unius dei fidem, religionem protrahat cōsistentium. Sed nos edocti diuinitus, neq; duos deos prædicare, neq; solum: hanc Euangelici ac prophetici præconijs rationem in confessione dei patris & dei filij afferemus, ut unum in fide nostra sint uterq;, nō unus: neque eundem utrumq;, neq; inter uerum ac falsum aliud cōsistentes: quia deo ex deo nato, neq; eundem natiuitas permittit esse, neq; aliud.

Sed uos quidem, quos fidei calor & ignorante mundo ac sapientibus mundi ueritatis studium ad legendum uocauit, meminisse oportet terrena rum mentium infirmas ac imbecillas opiniones esse abijciendas, omnes imperfectæ sententiæ angustias religiosa discendi expectatione laxandas. Nouis enim regenerati ingenij sensibus opus est, ut unumquemq; conscientia sua secundum cœlestis originis munus illuminet. Standum itaq; per fidem

Ab*intra
Heresion
origo

Pater natura
Lege Tertul/
lianum con/
tra Praxea

Arius

Ad lectore
se uertit

fidem ante est, ut sanctus Hieremias admonet, in substantia dei, ut de substantia dei audiretur, sensum ad ea quæ dei substantiæ sint digna, moderetur. Moderetur autem nō aliquo modo intelligendi, sed infinitate. Quin etiam conscius sibi diuinæ se naturæ participem (ut beatus apostolus Petrus in epistola altera ait) effectum fuisse, dei naturam non naturæ suæ legibus metiatur, sed diuinas professiones secundum magnificentiam diuinæ de protestationis expendat. Optimus enim lector est, qui dictorū intelligentiam expectet ex dictis potius quàm imponat, & retulerit magis quàm attulerit: neq; cogat id uideri dictis contineri, quod ante lectionem præsumpserit intelligendū. Cum itaq; de rebus dei erit sermo, concedamus cognitionem sui deo, dictisq; eius pia ueneratione famulemur. Idoneus enim sibi testis est, qui nisi per se cognitus nō est. Si qua uero nos de natura dei & natiuitate tractantes, comparisonum exempla afferemus, nemo ea existimet absolute in se rationis perfectionem continere. Comparatio enim terrenorum ad deum nulla est, sed infirmitas nostræ intelligentiæ coegit species quasdam ex inferioribus, tanquam superiorū indices quærere, ut rerū familiarium consuetudine admonente, ex sensus nostri conscientia ad insoliti sensus opinionem edoceremur. Omnis igitur cōparatio homini utilis potius habeatur quàm deo apta: quia intelligentiam magis significet quàm expleat, neq; naturis carnis & spiritus, aut inuisibiliū ac tractabiliū cogquantis præsumpta reputetur, protestans & infirmitati se humanæ intelligentiæ necessariam, & ab inuidia esse liberam nō satisfaciens exempli. Pergimus itaq; de deo locuturi dei uerbis, sensum tamen nostrum rerum nostrarum specie imbuentes. Ac primum ita totius operis modum temperauimus, ut aptissimus legentium profectibus connexorum sibi libellorum ordo succederet. Nihil enim incompositum indigestumq; placuit afferere, ne operis inordinata congeries rusticum quendam tumultum perturbata uociferatione præberet. Sed quia nullus ad prærupta consensus est, nisi subtractis paulatim gradibus feratur gressus ad summa: nos quoq; quedam gradienti in itia ordinantes, arduum hoc intelligentiæ iter cliuo quasi molliore leniuimus, nō iam gradibus incisum, sed planicie subrepente deuexū, ut propè sine scandentium sensu, euntium possit proficere consensus.

Post hunc enim primi huius sermonis libellum, sequens ita sacramentum edocet diuinæ generationis, ut baptizandi in patre & filio & in spiritu sancto non ignorent nominum ueritatem, neq; uocabulis intelligentiam confundant, sed unumquodq; ita sensu concipiant, ut est ac nuncupatur: agnitori absolutissime in ijs quæ dicta sunt, quod neq; non ipsa ueritas sit nominis, neq; non nomen sit ueritatis.

Post hunc itaq; lenem ac breuem demonstratæ trinitatis sermonem, tertius liber et si sensum, tamē iam proficenter incedit. Nam id quod ultra huiusmani

uolunt

Comparatio
ad diuina nul/
la perfecta

Ab*edu/
ceremus

Ordo totius
operis.

Ab*afferre

Ab*stratis

Arg. secundum
di libri

Arg. tertium
Fortē* proficenter

mani sensus intelligentiam dominus de se professus est, quantis potest potentia exemplis ad intelligentiam fidem coaptat dicens: Ego in patre, & pater in me: ut quod ab homine per naturam habere non capitur, id fides tamen rationabili scientia consequatur: quia neque non credendum de se deo est, neque opinandum est, extra rationem fidei esse intelligentiam potestatem.

Arg. quarti libri
Ab ex/purgans
Ab iam olim
Quartus deinde liber initium sui ex haereticorum doctrinis auspicatur, se ipsum uicij, quibus fides ecclesiae infirmatur, * expugnans, ipsam illam perfidia expositionem a multis * non olim aeditam proferens, & subdole eos ac per id impijssime unum deum ex lege defendisse conuincens, omnibus legis ac prophetarum testimonijs ita demonstratis, ut sine deo Christo unum deum confiteri irreligiositas sit, & confesso deo unigenito Christo, non unum deum praedicare perfidia sit.

Arg. quinti libri
Quintus uero tenet eum responsionis ordinem, quem haeretici instituerant professionis. Namque cum unum deum praedicare se secundum legem ementiti essent, unum quoque deum uerum ex eadem proferre se sefellerunt, ut per exceptionem dei & unius & ueri, natiuitate deo Christo adimeret: quia ubi natiuitas est, ibi & intelligentia sit ueritatis. Nos autem iisdem gradibus quibus id ipsum negabant, docentes: nec duos deos, nec solitarii uerum deum, sed patrem uerum deum ita ex lege ac prophetis praedicauimus, ne aut unius dei fidem corrumperemus, aut nati ueritate denegaremus. Sed quia secundum illos creato potius quam nato nomine dei domino Iesu Christo deputaretur potius quam inesset, diuinitatis ueritas ita ex autoritatibus prophetis demonstrata est, ut nos domino Iesu Christo deo uero praedicato, intra intelligentiam unius dei ueri natiuitate in eo diuinitatis ueritas contineret.

Arg. sexti libri
Sextus uero iam liber omnem haereticam assertionis fraudulentiam pandit. Namque ut dictis suis fidem faceret, damnantes dicta & uicia haereticorum Valentini scilicet & Sabellij & Manichaei & Hierachae, pias ecclesiae praedicationes uelamento professionis impij furati sunt, ut corruptis in melius uerbis irreligiosorum, & ambigua significatione moderatis, sub impietatis damnatione doctrinam pietatis extinguerent. Sed nos singulorum dictis & professionibus demonstratis, sanctas ecclesiae praedicationes absoluiimus, neque quicquam cum damnatis haereticis commune eis esse permisiimus, ut damnanda damnantes, sola uenerabiliter sectanda sequeremur, filium dei dominum nostrum Iesum Christum, quod maxime ab ijs negabatur, per haec docentes, dum de eo testatur pater, dum de se ipse profiteretur, dum apostoli praedicant, dum religiosi credunt, dum daemones clamant, dum Iudaei negantes fatentur, dum ignorantes intelligunt gentes, ne iam ambigendum permitteretur, quod ignorandum non relinquebatur.

Arg. septimi libri
Septimus deinceps liber secundum perfectam fidei gradum susceptae disputationis sermonem temperauit: namque primum per inuolabilis fidei san-

nam

nam & incorruptam demonstrationem inter Sabellium & Hebionem, & hos non ueri dei praedicatores lite certauit, cur Sabellius subsistentem ante secula negaret, quem creatum alij confiterentur. Ignorabat enim Sabellius subsistentem filium, dum deum uerum operatum in corpore esse non ambigit. Hi autem negabant natiuitatem, & affirmabant creaturam; dum opera eius dei ueri esse opera non intelligunt. Lis eorum nostra fides est: nam dum filium negat, in eo uincit Sabellius, quod deus uerus operatus est. Er ecclesia eos, qui uerum in Christo deum negauerint, uincit. At uero cum subsistentem Christum ante secula hi aduersus eum demonstrant esse semper operatum, de condemnato secum Sabellio nobis triumphant, deum quidem uerum scientes, sed dei filium nescientes. Hebionem autem ab utroque ita uincitur, ut hic ante secula subsistentem, hic uerum deum conuincat operatum. Omnesque se inuicem uincendo uincuntur, quia ecclesia & contra Sabellium, & contra creaturae praedicatores, & contra Hebionem, deum uerum ex deo uero dominum nostrum Iesum Christum, & ante secula natum, & postea hominem genitum esse testatur. Nemini autem dubium est, congruum id maxime pie doctrine fuisse, ut quia ex lege & prophetis primum dei filium, post etiam deum uerum cum sacramento unitatis praedicasset, rursum legem ac prophetas per Euangelia firmantes, primum ex his dei filium, post etiam deum uerum doceremus. Competentissimum itaque fuit post nomen filij, ueritatem eius ostendere, quamquam secundum communem sensum ueritatis absolutionem nuncupatio filij obtineret. Sed ne quid aduersantibus unigeniti dei ueritati occasionis ad fallendum & illudendum relinqueretur, ipsam illam proprietatem per diuinitatis ueritatem astruximus: deum esse eum qui dei filius non negaretur: his modis docentes, nomine, natiuitate, natura, potestate, professione, ne aliud esset quam nuncuparetur, neque nuncupatio non natiuitatis esset, neque natiuitas naturam amisisset, neque natura non retinisset potestatem, neque potestas non etiam conscia sibi ueritatis professione notesceret. Causas ergo omnes singulorum generum ita ex Euangelijs exceptas subieciimus, ut nec professio tacuerit potestatem, nec potestas exhorruerit naturam, nec natura non suae natiuitatis sit, nec natiuitas non sui nominis, ut per id non relinqueretur impietatis calumnia, cum dei ueri ex deo uero diuinitatem secundum & nomen & natiuitatem & naturam & potestatem ipse quoque dominus noster Iesus Christus natiuitate ueritatis suae protestatione docuisset.

Octauus uero iam liber duobus superioribus libris de dei filio & de deo uero multum ad credentium fidem proficientibus totus in unius dei demonstratione detentus est, non auferens filio dei natiuitatem, sed neque per eam duorum deorum diuinitatem introducens. Ac primum quibus modis haeretici ueritatem dei patris & dei filij, quia negare non possent, tamen eludere niterentur

Arg. octauo libri

niterentur, edocuit: dissoluens ineptas eorū & ridiculas occasiones, quibus per id quod dictum est: Multitudinis autem credentium erat cor unum & anima una. Et rursum: Qui plantat autem & qui rigat, unum sunt. Et rursum: Non pro his autem tantum rogo, sed & pro ijs, qui credituri sunt per uerbum eorum in me: ut omnes unum sint, sicut tu pater in me, & ego in te: ut & ipsi sint in nobis, uoluntatis potius & unanimitatis quam diuinitatis asserunt ueritatem. Sed nos hæc ipsa suis uirtutibus pertractantes, fidem in se diuinæ natiuitatis continere ostendimus: & omnes dictorum domini eorum professiones reuoluentes, totum ac perfectū ex apostolicis præconijs ac sancti spiritus proprietatibus, & paternæ & unigenitæ maiestatis sacramentum docuimus, cum & in patre filius intellectus, & pater in filio cognitus, unigeniti dei natiuitatem & perfecti in eo dei ostenderet ueritatem. Parum est autem in rebus ad salutem maxime necessarijs, sola ea ad satisfactionem fidei afferre, quæ propria sunt: quia plerūq; blandientes sensum fallant dictorum nostrorum inexploratae assertiones, nisi etiam propositionum aduersarum demonstratæ inanitates fidem nostram in eo ipso quod ipsæ ridiculæ esse arguantur affirmant.

Arg. noni
libri

Nonus itaq; liber totus in repellendis ijs, quæ ad infirmam unigeniti dei natiuitatem ab impijs usurpantur intentus est, qui dispensationis oculi à seculis mysterij immemores, Euangelica fide deū atq; hominē prædicari non recordentur. Namq; cum deum esse dominum nostrum Iesum Christū, & similem deo esse & cœqualem ut deū filium deo patri, natum ex deo, & secundum natiuitatis proprietatem in ueritate spiritus subsistere negant, his niti dictorum dominicorū professionibus solent: Quid me dicis bonum? nemo bonus nisi unus deus. Vt cum dici se coarguat bonum, & non nisi unum deum bonū esse testetur, & extra bonitatem dei sit, qui bonus est: & in dei non sit ueritate, qui unus est. Quibus dictis etiam hæc ad impietatis suæ argumenta connectunt: Hæc est autē uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Vt solum uerum deum confessus patrem, nec uerus ipse, nec deus sit, quia solius dei ueri exceptio significatæ proprietatis non excedat autorem. Non ambigue autem hoc ab eo dictū esse intelligendū, quia idem dixit: Non potest filius facere à se quicquam, nisi quod uiderit patrem facientē. Vt cum nihil nisi de exemplo operis possit operari, naturæ in eo intelligatur infirmitas: quia ne quæ sit omnipotentia comparandū quod alienæ operationis subiectum est necessitati, & ratio intelligentiæ hoc suadeat, in omnibus à se posse * & nō posse differre, differre autē eousq; ut de patre deo hæc ita professus sit: Pater maior me est. Et cesset in professione absoluta aduersandi calumnia: quia impię uelania sit, honorem ac naturam dei tribuere abnuenti. Omnia autem modo in tantū eum à proprietate ueri dei abesse, ut etiam testatus hæc

Et non posse,
in quibusdam
non habetur

hæc fuerit: De die autem illa & hora nemo scit, neq; angeli in cœlis, neq; filius, nisi solus pater: ut cum filius nesciat quod pater solus sciat, longe alius sit nesciens ab sciente, quia natura ignorationi obnoxia, nō sit eius uirtutis & potestatis, quæ à dominatu ignorationis excepta sit. Hæc itaq; corrupto deprauatoq; sensu impijssime ita intellecta esse monstrantes, omnes dictorum causas ex ijs ipsis, uel interrogationū, uel temporum, uel dispensationum generibus attulimus, causis potius uerba subdentes, non causas uerbis deputantes, ut cum à se dissideat: Pater maior me est. & Ego & pater unum sumus: neq; idem sit: Nemo bonus, nisi unus deus. & Qui me uidet, uidet & patrem, uel certe tanta à se diuersitate contraria sint: Pater omnia tua mea sunt, & mea tua. Et iterum: Vt cognoscant te solum uerum deum. Vel illud: Ego in patre, & pater in me. Et iterum: De die autem illa & hora nemo scit, neq; angeli in cœlis, neq; filius, nisi pater solus: intelligatur in singulis & dispensationum prædicationes, & conscię potestatis naturales professiones, & cum idem sit dicti autor utriusq;, demonstratis tamen uirtutibus generum singulorum non pertineat ad contumeliam ueræ diuinitatis, quod ad sacramentum fidei euangelicæ sub dispensatione & causæ & temporis & natiuitatis & nominis prædicatur.

Decimi uero libri eadem est ratio quæ fidei. Nam quia ex passionis genere & professione quædam per stultæ intelligentiæ sensum ad contumeliam diuinæ in domino nostro Iesu Christo naturæ uirtutisq; rapuerunt: ea ipsa demonstranda fuerant, & ab his impijssime intellecta esse, & ab eo ad protestationē ueræ & perfectæ in se maiestatis esse memorata. Namq; his sibi dictis, ut religiose impij sint, blandiuntur: Tristis est anima mea usq; ad mortem. Vt longe à beatitudine atq; incorruptione dei sit, in cuius animam dominans metus tristitiæ imminentis inciderit, qui etiam usque ad hanc precem cōsternatus fuerit passionis necessitate: Pater si possibile est, transeat à me calix iste. Et sine dubio timere uidetur perpeti, quod ne pateretur orauit, quia patiendi trepidatio causam attulit deprecandi. In tantum uero infirmitatem eius obtinuerit uis doloris, ut in ipso crucis tempore diceret: Deus meus, deus meus, quare me dereliquisti? Qui etiā usq; ad querelam defolationis, suæ passionis acerbitate commotus auxiliij inops paterni, spiritum in hac uoce emisit, cum dixit: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et exhalandi spiritus trepidatione turbatus, tuendum hunc deo patri commendauerit: quia commendationis necessitatem desperatio securitatis exegerit. Sed stultissimi atq; impijssimi homines nō intelligentes, nihil contrarium in rebus iisdem ab eodem dictum fuisse: uerbis tantum inhærentes, causas ipsas dictorum reliquerunt. Nam cum longe multumq; diuersum sit: Tristis est anima mea usq; ad mortē. Et: Amodo uidebitis filium hominis sedentem à dextris uirtutis dei: neq; id ipsum b sit: Pa-

Arg. decimi
libri

fit: Pater si possibile est, transeat à me calix iste. Et illud: Calicem quem dedit mihi pater meus non bibam illum: Longeque diuersum fit: Deus deus meus, quare me dereliquisti; ab eo: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso: multum quoque dissentiat: Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Et illud: Pater remitte illis, quia quid faciunt nesciunt: ad impietatem reciderunt diuinorum dictorum incapaces, & cum non conueniat trepidationi & libertati, festinationi & excusationi, querelæ & adhortationi: diffidentia & intercessioni: diuinæ professionis naturæque immemores ad argumentum impietatis suæ, dispensationis gesta & dicta tenuerunt. Itaque nos demonstratis omnibus quæ in sacramento & animæ & corporis domini nostri Iesu Christi sunt, ad sacramenti religionem nihil inexploratum, nihil tacitum dereliquimus, sed dictorum omnium pacificam intelligentiam singulis quibusque causarum generibus coaptantes: nec trepidare fiduciam, nec euitare uoluntatem, nec conueni securitatem, nec commendationem sui orantem, alijs ueniam dedisse monstrauiamus: fidem dictorum uerborum absoluta Euangelici mysterij prædicatione firmantes. Igitur quia desperatissimos homines ne ipsa quidem resurrectionis gloria intra religionis intelligentiam edoctos cohibuit, sed aut per dignationis professionem, impietatis suæ arma sumpserunt, aut sacramentum reuelationis ad dei contumeliam transtulerunt, ut per id quod dictum est: Ascendo ad patrem meum & ad patrem uestrum, deum meum & deum uestrum: dum communis nobis atque ipsi & pater pater est, & deus deus est, extra exceptionem ueri dei sit in professione communi, eumque sicut nos & creationis necessitas creatori deo subdat: & adoptio assumat in filium. Iam uero nulla in eo diuinæ naturæ proprietates existimanda sit, secundum Apostoli dictum: Cum autem dixerit: Omnia ei subiecta sunt, præter eum qui subiecit ei omnia: cum enim fuerint subiecta ei omnia, tunc & ipse subiectus erit ei qui sibi subiecit omnia, ut sit deus omnia in omnibus, quia subiectio & infirmitatem subiecti protestetur, & dominantis significet potestatem.

Arg. undecimi libri

In his quoque cum summa religionis demonstratione tractandis liber undecimus occupatur: etiam ex his ipsis dictis apostolicis demonstrans, non modo non ad diuinitatis infirmitatem subiectionem proficere, sed per eam ipsam ueritatem dei, quia ex deo sit natus, ostendi, & per id quod sibi ac nobis & pater pater est, & deus deus est, nobis multum acquiri, & ei nihil detrahi, cum scilicet homo natus, & uniuersis carnis nostræ passionibus functus, ad deum & patrem nostrum, ut homo noster in deum glorificandus ascenderet. Quod autem in omni genere doctrinarum obseruari semper meminimus: ut si qui diu tenui primam exercitatione longoque usu humilioris studij fuerint eruditi, tum iam ad rerum ipsarum, quibus imbuti sunt, experimeta mittantur: ut cum iam bene luserint bella militaturi, in militiam

protra-

protrahantur: aut cum forenses lites scholares materiæ tentauerint, tunc militantur ad tribunalium pugnas: aut cum in stagnis domesticis nauim nauita intrepidus instruxerit, tunc magni & peregrini maris committatur procellis: id ipsum nos in hac maxima ac grauissima totius fidei intelligentia facere curauimus. Namque cum ante à leuibus initijs de natiuitate, de nomine, de diuinitate, de ueritate fidem teneram imbuissimus, ac leni profectu etiam usque ad euellendas omnes hæreticorum occasiones, legentium studia extulissimus, tum eos ad ipsam palæstram gloriosi certaminis magnique produximus, ut in quantum ad æternæ natiuitatis complectendam intelligentiam humana mens communis sensus opinione deficitur, in tantum studijs diuinis ad sentienda ea, quæ ultra naturæ nostræ opinionem sunt nitentur, omnem hanc maxime dissoluentes, quæ secularis sapientiæ hebetudine inualescens, de domino nostro Iesu Christo ratione se putat dicere. Erat quando non erat, & non fuit antequam nasceretur: & de non extantibus factus est, ut quia natiuitas eam uideatur asserere causam, ut esset, qui non erat, & cum non existeret nasceretur, per id quoque unigenitum deum temporum sensui subdant. Quasi uero non fuisse eum aliquando fides & ratio ipsa natiuitatis ostendat. Atque ideo ex eo quod non fuit, natum esse dicant, quia natiuitas præstet esse quod non fuit. Sed nos Apostolicis atque Euangelicis testimonijs semper patrem & filium prædicantes, non post aliqua deum omnium, sed ante omnia esse docebimus: neque incidere in eum irreliogose huius intelligentie temeritatem, ut de non extantibus nasceretur, & non fuerit antequam natus sit, sed ita semper fuisse, ut & natum prædicemus: ita uero natum esse, ut semper fuisse manifestemus: sitque in eo non innascibilitatis exceptio, sed natiuitatis æternitas, quia & natiuitas autorem habeat, neque careat æternitate diuinitas. Et quia dicti prophetici insciji, & cælestis doctrinæ imperiti sunt, corrupto sensu, ac proprietate sententiæ creatum esse per id deum potius quam natum affirmare nituntur, quia dictum est: Dominus creauit me initium uiarum suarum in opera sua, ut sit ex communi creationum natura, licet sit præstantior in generatione creationis: neque in eo sit gloria diuinæ natiuitatis, sed uirtus potentis creaturæ. Verum nos nihil nouum, nihil extrinsecus præsumptum afferentes, in ipso illo sapientiæ testimonio ueritatem dicti rationemque præstabis: neque ad natiuitatis diuinæ & æternæ intelligentiam trahi posse, quod initium uiarum dei & in opera sit creatus, quia non idem sit in hæc creatum esse, & ante omnia natum esse: cum ubi natiuitatis significatio est, sola natiuitatis professio sit: ubi uero creationis est nomen, ibi causa eiusdem creationis anterior est: & cum ante omnia sit nata sapientia, tamen quia etiã in res aliquas sit creata, non id ipsum sit quod ante omnia est, & quod cœpit esse post aliqua.

Dehinc consequens uisum est, creationis nomine à fide, quæ nobis de

Arg. 12. libri

b 2 unige-

Quomodo dicitur creata sapientia, qui est filius dei

unigenito deo est, repudiato, ea quoque quæ in confessione sancti spiritus congrua ac religiosa essent docere, ut iam confirmato longo anteriori libello diligentię tractatu, nihil de tota fidei absolutione deesset: cum amoris uictoriarum prædicationum, etiam de opinione sancti spiritus irreligiositatis illæsum atque incontaminatum regenerantis trinitatis sacramentum intra diffinitionem salutarem apostolica atque euangelica autoritas contineret. Neque iam per sensum humani sententiam spiritum dei inter creaturas quisquam audeat referre, quem ad immortalitatis pignus & ad diuinæ incorruptæque naturæ consortium sumeremus. Ego quidem hoc uel præcipuum uitæ meæ officium debere me tibi pater omnipotens deus conscius sum, ut te omnis sermo meus & sensus loquatur: neque enim ullum aliud maius præmiū hic ipse usus mihi à te concessus loquendi potest referre, quæ ut prædicando te tibi seruiat, teque quod es patrem scilicet unigeniti dei aut ignoranti seculo, aut neganti hæretico demonstrat. Et in hoc quidem tantum uoluntatis meæ professio est: cæterum auxilij & misericordiæ tuæ munus orandum est, ut extenta tibi fidei nostræ, confessionisque uela flatu spiritus tui impleas, nosque in cursum prædicationis in te propellas. Non enim nobis infidelis sponsonis istius autor es, dicens: Petite & dabitur uobis, querite & inuenietis, pulsate & aperietur uobis. Nos quidem inopes, ea quibus egemus precabimur, & in scrutandis prophetarum tuorum apostolorumque dictis studium pericax afferemus, & omnes obserata intelligentiæ aditus pulsabimus: sed tuum est, & oratum tribuere, & quæsitum adesse, & patere pulsatum. Torpemus enim quodam naturæ nostræ pigro stupore, & ad res tuas intelligendas intra ignorantie necessitate ingenij nostri imbecillitate cohibemur: sed doctrinæ tuæ studia ad sensum nos diuinæ cognitionis instituant, & ultra naturalem opinionem fidei obedientia prouehat. Expectamus ergo ut trepidi huius cepti exordia incites, & profectu accrescente confirmes, & ad consortium uel prophetalis uel apostolici spiritus uoces, ut dicta eorum non alio quam ipsi loquuti sunt sensu apprehendamus, uerborumque proprietates ipsidem rerum significationibus exequamur. Locuturi enim sumus, quæ ab ijs in sacramento prædicata sunt, te æternum deum, æterni dei unigeniti patrem, & unum te sine natiuitate, & unum dominum Iesum Christum ex te natiuitatis æternæ, non in deorum numerum ueritatis diuersitate referendum: neque non ex te genitum, qui deus unus es, prædicandum: neque aliud quam deum uerum, qui ex te deo uero patre natus est, confitendum. Tribue ergo nobis uerborum significationem, intelligentiæ lumen, dictorum honorem, ueritatis fidem, & præsta ut quod credimus, & loquamur scilicet, ut contingat nobis unum te deum patrem, & unum dominum nostrum Iesum Christum de prophetis atque apostolis cognoscentibus, nunc aduersum negantes hæreticos, ita deum & te celebrare, ne solū, & eum prædicare, ne fallum.

Diu

Inuocatio

SOCIUS DIVI HILARII PICTAVORVM

EPISCOPI, DE TRINITATE

LIBER SECVNDVS

Vfficiebat quidem credentibus dei sermo, qui in aures nostras Euangelistę testimonio cum ipsa ueritatis suæ uirtute transfusus est, cum dicit dominus: Euntes nunc docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quaecunque mandauimus uobis, & ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Quid enim in eodem sacramento salutis humanæ non continetur? aut quid est quod reliquum sit, aut obscurum? Plena sunt omnia & perfecta, ut à pleno & perfecto. Nam & uerborum significationem, & efficientiam rerum, & negotiorum ordinem, & naturæ intelligentiam comprehendunt. Baptizare iussit in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, id est, in confessione & autoris, & unigeniti, & doni. Autor unus est omnium: unus est enim ingenuus deus pater, ex quo omnia: & unus unigenitus dominus noster Iesus Christus, per quem omnia: & unus spiritus donum in omnibus. Omnia ergo sunt suis uirtutibus ac meritis ordinata: una potestas innascibilis, ex qua omnia: una progenies, per quam omnia: perfecta spei munus unum. Nec deesse quicquam consummationi tantæ reperietur, intra quam non sit in patre, & filio, & spiritu sancto, infinitas in æterno, species in imagine, usus in munere. Sed compellimur hæreticorum & blasphemiarum uitijs, illicita agere, ardua scandere, ineffabilia eloqui, inconcessa præsumere. Et cum sola fide expleri quæ præcepta sunt oporteret, personis ac rebus adorarere scilicet patrem, & uenerari cum eo filium, sancto spiritu abundare: cogimur sermonis nostri humilitatem ad ea, quæ inenarrabilia sunt extendere, & in uitium uitio coarctamur alieno, ut quæ contineri religione mentium oportuisset, nunc in periculum humani eloquij proferantur. Extiterunt enim plures, qui cœlestium uerborum simplicitate pro uoluntatis suæ sensu, non pro ueritatis ipsius absolutione suscipere aliter interpretanda, quam dictorum uirtus postularet. De intelligentia enim hæresis, non de scriptura est, & sensus non sermo fit crimen. Nunquid corrumpi ueritas potest, cum patris nomen auditur? Nunquid natura filij, cum continetur in nomine? Nunquid spiritus sanctus non erit qui nuncupatur? Neque enim in patre potest non esse quod pater est, neque in filio deesse quod filius est, neque in spiritu sancto non extare quod sumitur. Sed homines mente peruersi omnia confundunt & implicant: & usque ad naturæ demutationem, sensus sui peruersitate contendunt, ut quod pater est patri adimant, dum uolunt filio

Ab intra quam sit

Non additur in uetustissimo codice, personis ac rebus

E scriptura perperam intellecta nascitur hæresis Ab non

b 3 auferre

aufferre quod filius est. Adimūt autē, quādo cum his non de natura sit filius. Non ex natura autem est filius, quando non eadem in se habent ortus & generans. Neq; enim filius est, cui alia ac dissimilis erit à patre substantia. Pater autem quomodo erit, si non quod in se substantiæ atque naturæ

Ab*agnoscat est,*genuerit in filio?

Hæc igitur licet mutare de eo quod sunt nullo modo possint, afferūt tamen doctrinas nouas & humana cōmenta, ut Sabellius patrē extendit in filiū, idēq; nominibus potius confitendū putet esse q̄ rebus, cum ipsum sibi filiū, ipsum proponat & patrem: ut Hebion omne initiū filio dei ex Maria concedens, non ex deo hominem, sed ex homine deum proferat, neq; subsistens antea, quod in principio apud deum erat deus uerbū, uirgo in carne susceperit, sed carnem genuerit per uerbum, quia non in uerbo antea existentis unigeniti dei naturam dicat, sed sonum uocis elatum.

Ut aliqui huius nūc tēporis prædicatores, qui ex nihilo, atq; à tempore formā & sapientiā, & uirtutem dei prouehunt, ne si ex patre sit filius, deus sit imminutus in filiū, solliciti nimīū, ne patrē filius ab eo natus euacuet, atq; idcirco deo in filij procreatione subueniāt, eū de nō extantibus cōparando, ut intra naturę suę perfectionē pater, quia nihil ex eo sit genitū, perseueret.

Iam uero quid mirū, ut de spiritu sancto diuersa nūc sentiāt, qui in largitore eius, & autore creando, & demutando, & abolendo tam temerarij sint autores; atq; ita dissoluāt perfecti huius sacramēti ueritatē, dum substantias diuersitātū in rebus tam cōmūnibus moluntur: patrē negando, dum filio quod est filius adimūt: spiritum sanctū nesciunt, dum & usum & auctorem eius ignorant: ita & imperitos perdunt, dum rationē prædicationis huius affirmant: & audientes fallunt, dum naturas nominibus adimunt, quia nomina nō possunt auferre naturis. Prætermitto reliqua humani periculi nomina, Valentinus, Marcionitas, Manichæos, pestesq; cæteras, quę interdum imperitorū mentes occupant, & ipso contagio cōuersationis inficiunt: fitq; omniū lues una, dum in audientū sensus prædicantiū morbus infunditur. Horū igitur infidelitas in anceps nos periculū pertrahit, ut necesse sit de tantis ac tam recōditis rebus aliquid præscriptū cœleste proferre. Dixerat dominus baptizandas gentes in nomine patris, & filij, & spiritus sancti: forma fidei certa est, sed quantum ad hæreticos omnis sensus incertus est. Ergo non præceptis aliquid addendū est, sed modus constituendus est auidaciæ, ut quia malignitas instinctu diabolicæ fraudulentæ excitata, ueritatem rerum per naturæ nomina eludit, nos naturas nominū proferamus, & editis pro ut in uerbis habebimus, dignitate atq; officio patris, & filij, & spiritus sancti, nō frustrētur naturæ proprietatibus nominū, sed intra naturæ significationem nominibus coarctentur. Et nescio quid his de rebus aliter sentientibus animi sit, ueritatem corruptentibus, tenebras luminī inferentibus

ribus, indiffecabilia diffecantibus, incorrupta scindentibus, indiuisa partientibus: quibus si factu facile esset, cuperent perfecta cōcerpere, ius ponere potestati, modū scribere infinito. Mihi certe his respondentem in curis æstus est, in sensu labes est, in intelligentia stupor est, in sermone autem non iam infirmitatem sed silentium cōsuebor. Et certe mihi extorquetur hoc uelle, dum & audaciæ resistitur, & errori consulitur, & ignorantie prouidetur. Imensum est autem quod exigitur, incomprehensibile est quod audetur, ut ultra præfinitionem dei sermo de deo sit. Posuit naturæ nomina, patrem, filium, spiritum sanctum. Extra significantiam sermonis est, extra sensus intentionem, extra intelligentiæ conceptionem, quicquid ultra quæritur, non enunciatur, non attingitur, non tenetur. Verborum significantiam rei ipsius natura consumit, sensus cōtemplationem, imperispicabile lumen obcæcat intelligentiæ capacitatem, quicquid sine nullo continetur, excedit. Sed nos necessitatis huius ab eo qui hæc omnia est, ueniam deprecantes audebimus, quæremus, loquemur, & quod solum in tanta rerum quæstione promittimus, ea quæ sunt significata credemus. Pater est, ex quo omne quod est consistit: ipse in Christo & per Christum, origo omnium. Cæterum esse in sese est, non aliunde, quod est sumens, sed id quod est, ex se, atq; in se continens. Infinitus, quia non ipse in aliquo, sed intra eum omnia: semper extra locum, quia non continetur in loco: semper ante æuium, quia tempus ab eo est. Curre sensu, si quid ei putas ultimum esse, cum semper inuenies: quia cum semper intendas, semper est quod intendas. Semper autem locum eius intendere ita tibi est, ut ei esse semper sine fine est. Sermo in eo deficiet, non natura claudetur. Iterum reuolue tempora, esse semper inuenies: & cum calculi numerus in sermone defecerit, deo tamen semper esse non deficit. Intelligentiam commoue, & totum mente complectere, nihil tenes, quia totum hoc habet reliquum: reliquū autem hoc semper in toto est, ergo neq; totū ei est, cui reliquū est: neq; reliquum est, cui omne quod est, totū est. Reliquū enim portio est, omne uero, quod totū est. Deus autem & ubiq; est, & totus ubiq; est. Ita regionē intelligentiæ excedit, & extra quem nihil est, & cui est semper ut semper sit. Hæc ueritas est sacramenti dei, hoc imperispicabilis naturæ nomen in patre. Deus inuisibilis, ineffabilis, infinitus, ad quem & eloquendū sermo sileat, & inuestigandū sensus hebetet, & cōplectendū intelligentiā coarctet. Habet tamē, ut diximus, naturę suæ nomen in patre, sed pater tantū est. Non enim humano modo habet aliunde quod pater est, sed potēs in semetipso habere quod pater est, ipse ingenuus, æternus, habēs in se semper, ut pater semper sit: soli filio notus, quia patrē nemo nouit nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare: neq; filium nisi pater: illis sciētia mutua est, illis uicissim cognitio perfecta. Et quia patrē nemo nouit nisi filius, de patre unā cum filio reuelante filio, qui solus

testis fidelis est, sentiamus. Atque hæc senserim potius de patre quam dixerim: nam me non fugit, quod ad ea quæ eius sunt eloquenda sermo omnis infirmus sit. Sentendus est inuisibilis, incomprehensibilis, æternus. Ceterum ipsum, quod in semetipso, & à semetipso sit, & quod ipse per se sit, quod inuisibilis, & incomprehensibilis, & immortalis, in his quidem honoris confessio est, & sensus significatio, & quædam circumscriptio opinandi. Sed naturæ sermo succumbit, & rem, ut est, uerba non explicant. Namque quod in semetipso sit cum audias, ratio humanæ absolutionis occurrit: habere enim haberi que discernitur, & erit alterum quod est, alterum in quo est. Si rursus quod à semetipso sit accipias, nemo sibi ipse & munerator & munus est. Si quod immortalis est, ergo est aliquis non ab eo, cui alter non fiat obnoxius, nec solum id est, quod per enunciationem uerbi huius uendicatur, sed ab altero. Si quod incomprehensibilis est, nusquam ergo erit quod negatur attingi. Si quod inuisibilis est, caret se ipso quicquid non extat ad uisum: deficit ergo in nuncupatione confessio, & quicquid illuc sermonum aptabitur, deum ut est, quantusque est, non loquetur. Perfecta scientia est, sic deum scire, ut licet non ignorabilem, tamen inenarrabilem scias. Credendus est, intelligendus est, adorandus est, & his officiis eloquendus est. Euecti ergo de imperturbatis locis, in alto turbatoque mari sumus, nec regredi, nec progredi sine periculo licet, plus tamen difficultatis in emetiendis est, quam in emensis. Est pater ut est, & ut est esse credendus est. Filium mens consternatur attingere, & trepidat omnis sermo se proderi. Est enim progenies ingeniti, unus ex uno, uerus à uero, uiuus à uiuo, perfectus à perfecto, uirtutis uirtus, sapientia sapientia, gloria gloria, imago inuisibilis dei, forma patris ingeniti. Quam autem progeniem opinabimur unigeniti ab ingenito? Clamat enim sepe numero pater de caelis: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Non est abscissio, aut diuisio: impassibilis est enim ille qui genuit, & imago inuisibilis dei est ille qui natus est, & testatur: Quia pater in me, & ego in patre. Non est assumptio: uerus enim filius dei est, qui clamat: Qui me uidet, uidet & patrem. Sed neque esse ut cætera uisus est: namque unigenitus ex uno est, & in se habet uitam, ut habet in se uitam ille qui genuit. ait enim: Sicut habet pater uitam in semetipso, ita dedit filio habere uitam in semetipso. Sed neque pars patris in filio est, testatur enim filius: Omnia quæ patris sunt, mea sunt. Et rursus: Et mea omnia tua sunt, & tua mea. Et: Quæcumque habet pater dedit filio. Testatur & Apostolus: Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Nec natura habet omnia esse quod portio est. Perfectus autem à perfecto est, quia qui habet omnia dedit omnia: neque idcirco existimandus est non dedisse quia habeat, uel non habere quia dederit. Habent igitur natiuitatis huius uterque secretum, & si quis forte intelligentiæ suæ impunitabit generationis huius sacramentum non posse se consequi, cum tamen &

patet

Filij ratio
qualis

pater sit absolute intelligendus & filius, maiore istud dolore à me audiet ignorari. Ego nescio, non requiro, & consolabor me tamen. Archangeli nesciunt, angeli non audierunt, secula non tenent, propheta non sensit, apostolus non interrogauit, filius ipse non edidit. Cesset dolor querelarum. Nam te, quisquis es qui hæc requiris, non reuoco in excelsum, non in amplitudinem tendo, non deduco in profundum, nonne æquanimitè ignorabis creatoris natiuitatem ignorans originem creaturæ? Hoc saltem requiro, sentis ne te genitum, & quæ ex te generantur intelligis? Non quero, sensum unde hauseris, uitam unde sortitus sis, intelligentiam unde adeptus sis, quale sit quod in te est, odor, uisus, sensus, auditus. Certe nemo quod facit nescit. Quero unde ista res quos generes indulgeas, qualiter sensum inferas, oculos accendas, cor affigas. Hæc si potes, enarra. Habes ergo quod nescis, & tribuis quæ non intelligis, æquanimitè imperitus in tuis, insolenter in dei rebus ignarus. Audi igitur patrem ingenitum, audi unigenitum filium. Audi: Pater maior me est. Audi: Ego & pater unum sumus. Audi: Qui me uidet, uidet & patrem. Audi: Pater in me est, & ego in patre. Audi: Ego de patre exiui. Et: Qui est in sinu patris. Et: Omnia quæ habet pater, dedit filio. Et: Vitam filius in semetipso habet, sicut & pater habet in semetipso. Audi filium imaginem, sapientiam, uirtutem, gloriam dei, & intellige per prophetam clamantem spiritum sanctum: Generationem eius quis enarrabit? Et obiurga dominum testantem: Nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. Et infere te in hoc secretum, & inter unum ingenitum deum & unum unigenitum deum arcano te inopinabilis natiuitatis immerge. Incipe, procure, persiste, & si non peruenturum sciam, gratulor tamen profecturum. Qui enim pie infinita persequitur, & si non contingat aliquid, tamen proficiet prodeundo. Stat in hoc intelligentia sine uerborum. Est filius ab eo qui pater est: unigenitus ab ingenito: progenies à parente: uiuus à uiuo. Ut enim pater habet uitam in semetipso, ita & filio data est uita in semetipso. Perfectus à perfecto, quia totus à toto, non diuisio aut scissio, quia alter in altero, & plenitudo diuinitatis in filio est. Incomprehensibilis ab incomprehensibili, nouit enim nemo nisi inuicem. Inuisibilis ab inuisibili, quia imago dei inuisibilis est, & quia qui uidet filium, uidet & patrem. Alius ab alio, quia pater & filius. Non natura diuinitatis alia & alia, quia ambo unum. Deus à deo. Ab uno ingenito deo unus unigenitus deus. Non dii duo, sed unus ab uno. Non ingeniti duo, quia natus est ab innato. Alter ab altero nihil differens, quia uita uiuentis in uiuo est. Hæc de natura diuinitatis attigimus, non summam intelligentiæ comprehendentes, sed intelligentes esse incomprehensibilia quæ loquamur. Nullum ergo dicis officium est fidei, si nihil poterit comprehendi. Imò hoc officium fides profiteatur, id quod credit incomprehensibile sibi esse se scire: Superest de inenarrabili

inenarrabili generatione filij adhuc aliquid, imò aliquid illud adhuc totum est. Aestuo, differor, hebesco, & unde incipiam nescio: nescio enim quando natus sit filius, & nefas mihi est nescire quòd natus sit. Quem imprecor: quem implorem: ex quibus libris ad tantarum difficultatù enarrationem uerba præsumam: Euoluam omnem Græciæ scholam: Sed legi: Vbi sapiens: ubi scriba: ubi conquisitor huius seculi: In hoc enim sophistæ mundi & sapientes seculi muti sunt, sapientiam enim dei reprobauerunt. Scribam ergo legis consulam: sed ignorat, quia ei crux Christi scandalum est. Hor- tabor forte uos conuiuere & tacere, quia ad uenerationem satis sit eius qui prædicatur, leprosos emundatos fuisse, surdos audisse, claudos cucurrisse, paralyticos constituisse, cæcos lumen recepisse, cæcum ab utero oculos con- sequutum, dæmones fugatos, ægrotos reualuisse, mortuos reuixisse. Sed hæc heretici consententur & pereunt. Expectate itaq; nihil minus claudorom cursu, cæcorum uisu, fuga dæmonum, uita mortuorum. Consistit, Hebron, mecum in patrociniū æditarū superius difficultatū piscator egens, igno- tus, indoctus, manibus lino occupatis, ueste uuida, pedibus limo oblitis, to- tus è naui. Quærite & intelligite, circumspicite utrum mirabilius fuerit mor- tuum excitasse, an imperito scientiam doctrinæ istius intinasse. Ait enim piscator: In principio erat uerbum. Quid est istud, in principio erat: transe- untur tempora, transcenduntur secula, tolluntur ætates, pone aliquid quod uoles tua principium opinione, non tenes tempore: erat enim unde tracta- tur. Respice ergo ad mundū, & intellige quid de eo scriptum sit: In princi- pio fecit deus cælū & terram. Fit ergo in principio quod creatur, & ætatem continet quod in principio cōtinetur ut fieret. Meus autem piscator illitera- tus, indoctus, liber à tempore est, solutus à seculis, uicit omne principium: erat enim quod est, neq; in tempore aliquo concluditur, ut cœperit quod erat potius in principio quàm fiebat. Sed excidisse fortasse ab ordine pro- positæ distributionis piscatorem nostrum deprehendemus. Verbū enim tempore liberauit, & suum est, sibiq; quod liberū & solitarium, & obtem- perans nemini est. Aures arrigamus ad cætera. ait enim: Et uerbum erat a- pud deum. Iam sine principio est apud deum, quod erat ante principium. Ergo erat qui esset apud deum: & quia abest à conditione temporis, non abest ab autore. Piscator noster euasit, sed fortasse heredit in cæteris. Dices enim, uerbum sonus uocis est, & enuntiatio negociorum, & eloquentia co- gitationum, hoc apud deum erat, & in principio erat. In principio erat, quia sermo cogitationis æternus est, cum qui cogitat sit æternus. Respondebo tibi interim pro piscatore meo paucis, dum uidemus quomodo rusticitatē ipse defendat. Sermo in natura nō habet ut esse possit, sequens autē ei est ut fuerit: est uero tantū cum auditur, & quomodo in principio erat, quod neque ante tempus, neq; post tempus est: & nescio an uel ipso esse possit in tem-

*Stulta mundi
sapientia*

*Sapiens apo-
stolorum im-
peritia*

*Sermo ab æ-
terno æternus*

in tempore. Loquentium enim sermo non est anteq; loquantur, & cum lo- cuti erunt, non erit: in eo autem ipso quod loquuntur dum finiunt, iam non erit id unde cœperunt. Hæc à me, ut ab uno ex cæteris. Sed piscator meus aliter pro se, & obiurgabit te prius, cur negligenter audieris: nam & si sen- tentiam primam rudis auditor amiferas, in principio erat uerbum: de se- quenti quid quereris, & uerbum erat apud deum: Nunquid audieras, in deo, ut sermonē recondita cogitationis acciperes: Aut fefellerat rusticum, quid esset inter esse, & inter inesse, & inter adesse, momenti: Id enim quod in principio erat, non in altero prædicatur esse, sed cum altero. Sed de supe- rioribus nihil sumo, cōsequencia sibi adsint, statū uerbi & nomen expecta. Adhuc nanq; Et deus erat uerbum. Cessat sonus uocis, & cogitationis elo- quium. Verbum hoc res est, non sonus: natura, nō sermo: deus, non inanitas est. Sed trepido in dicto, & me insolens sermo cōmouit. Audio: Et de- us erat uerbū, cum unū deū prophetæ nunciauerint. Sed ne quò ultra tre- pidatio mea progredi possit, reddit sacramenti tanti piscator meus dispen- sationem: & referens ad unū omnia sine cōtumelia, sine abolitione, sine tem- pore, ait enim: Hoc erat in principio apud deū. Cum hoc erat in principio, non tenetur in tempore: cum deus est, nō refertur ad uocem: cum est apud deū, nihil nec confunditur, nec cōfertur: nam nec aboletur in alterū, & apud unum ingenitū deū, ex quo ipse unus unigenitus est, deus prædicatur. Ex- pectamus à te adhuc piscator plenitudinem uerbi: erat quidem in princi- pio, sed potuit non esse ante principiū. Etiam hic tibi aliquid pro piscatore meo profero: Quod erat, nō potuit non fuisse: erat enim non habet in tem- pore non fuisse. Sed quid pro se ille: Omnia per ipsum facta sunt, ergo ni- hil sine illo est, per quem uniuersa cœperūt: & in infinito est, per quē quod est, omne sit factum. Tempus enim est spacij non in loco, sed in ætate ma- nentis significata moderatio. Et cum ab eo sint omnia, res nulla nō ab eo, & idcirco tempus ab eo est. Sed dicitur tibi ab aliquo piscator meus, nimi- um facilis & promiscuus hic fuisti. Omnia per ipsum facta sunt. Non ha- bet modū, est ingenitus, qui à nemine factus est: est & ipse genitus ab in- nato, sine exceptione sunt omnia, & nihil quod extra sit derelinquunt. Sed dum nihil ultra dicere audemus, aut forte dum dicere molimur, occurrit, oc- currit planè: Et sine eo factū est nihil. Piscator, reddidisti autorem, cum soci- um professus es. Cum enim nihil sine eo, intelligo non solū, quia alius est per quem, & alius sine quo: utrunq; discernitur, significatio & interuenien- tis & agentis. Sed sollicitor de autore, qui unus ingenitus est, ne in eo quod omnia diceret, nihil esset exceptū, soluisi metū dicēdo: Et sine eo factū est nihil. Verū cōfundor & turbor in eo, quod sine eo factū est nihil. Est ergo aliquid per alterū factum, quod tamen non sit sine eo factum, & si aliquid per alterū licet non sine eo, iam non per eum omnia: quia aliud est fecisse, aliud

*Ab *commo-
nit*

aliud interuenisse faciēti. Non habeo hic piscator meus, ut in cæteris quod ex meo proferam, à tuo ore statim respondendum est: Omnia per ipsum facta sunt. Sērio. Apostolus enim Paulus docuit: Visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum, & in ipso. Cum ergo omnia per ipsum, subueni & enarra, quid non sine eo factum sit quod factum sit. Quod factum est in eo uita erat. Hoc igitur non sine eo, quod in eo factū est: nam & id quod in eo factum est, etiam per eum factū est. Omnia enim per ipsum, & in ipso creata sunt. In ipso autem creata, quia nascebatur creator deus: sed etiā ex hoc sine eo nihil factum est, quod in eo factum est: quia nascens deus uita erat: & quia uita erat, non postea quā est natus effectus est uita: nō enim in eo aliud est quod natus est, & aliud est quod natus accepit. Non habēt inter se tempus & natiuitas & profectus, sed nihil sine eo fiebat ex ijs, quæ in eo fiebant, quia uita est in quo fiebāt: & deus qui à deo natus est, non postea quā natus est, sed nascendo deus extitit. Nascens enim à uiuente uiuus, à uero uerus, à perfecto perfectus: non sine potestate natiuitatis suæ natus est, natiuitatem scilicet suam nō postea sentiens, sed se deum in eo ipso quod deus ex deo nascebatur intelligēs: hoc unigenitus ab ingenito: hoc ego & pater unum sumus: hoc in confessione patris & filij deus unus: hoc pater in filio, & filius in patre: hinc qui me uidet, uidet & patrem: hinc omnia quæ habet pater, dedit filio: hinc sicut habet pater uitam in semetipso, ita dedit filio uitam habere in semetipso: hinc nemo nouit filium nisi pater, neque patrem nisi filius: hinc in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: hæc uita est: hæc lux tenebras illuminans: & ut impossibilitatem generationis eius enarrandæ secundum prophetam piscator * consolaretur, adiecit: Et tenebræ eam non comprehenderunt. Cessit sermo naturæ, & non habet quod excurrat, & tamen hoc piscator iste recubans in dominicum petus accepit. Non est iste seculi sermo, quia de quo agitur, nō seculi res est. Addatur aliquid, si in significatione uerborum reperiri potest ultra quā dictum sit: & si qua sunt alia expositæ à nobis naturæ nomina, proferantur: quæ si non sunt, imò quia non sunt, miremur hanc in piscatore doctrinam, & in eo eloquia dei sentiamus, confessionemque patris & filij, ingeniti & unigeniti, inenarrabilem, & excedentem complexum omnem & sermonis, & sensus teneamus atque adoremus, & in domino Iesu exemplo Ioannis, ut hæc possimus sentire & colloqui, accubemus. Commendat autem fidei huius integritatem, & euangelica autoritas, & apostolica doctrina, & circumstrepentium undique hæreticorum odiosa fraudulentia. Stat enim hoc fundamentum ualidum & immotum aduersus omnes uentos, pluuias, torrentes, non flatibus pellendum, non stillicidijs penetrandū, non inundationibus * subluendum, & optimū est quicquid à plurimis incursatū, à nullo tamen

Ab * conferuaret

Ab subruentibus

tamen poterit impelli. Ut autem quædam medicamentorum genera sunt ita comparata, ut non in singulis tantum ægritudinibus utilia sint, sed omnibus in commune mēdeantur, habeantque in se uirtutem generalis auxiliij: ita & fides catholica non aduersum singulas tantum pestes, sed contra omnes morbos opem medelæ cōmunis impertit, non infirmada genere, non uincenda numero, non diuersitate fallenda, sed una atque eadem aduersum singula omniaque consistit. Magnum est enim, tot in una eademque remedia esse quot morbos, & totidem ueritatis esse doctrinas, quotidem erunt studia falsitatis. Contrahantur in unum nomina hæreticorum, & omnes scholæ prodeant, audiant unum ingenitū deum patrem, & unum unigenitū * deum filium perfecti patris progeniem perfectam: nō per diminutionem genitum, non ex solido parte aliqua decisum, sed omnia habentem genuisse, omnia consecutum, non ex deriuatione fluxuue deductum, sed ex omnibus atque in omnibus natum ab eo, qui in omnibus, in quibus est, esse non desinat, liberum à tempore, solutum à seculis, per quem omnia facta sunt: neque enim esse in his potuit, quæ ab ipso sunt instituta. Hæc de Euangelij catholica & apostolica confessio est.

Patrem & filium, si audet, Sabellius eundem prædicet, & ipsum illum esse qui utrunque sit nuncupatus: ut cum eo unus sit ambo, non unum. Audi et statim de Euangelij non semel, neque iterum, sed frequenter: Sic est filius meus dilectus, in quo bene complacui. Audiet: Pater maior me est. Audiet: Ego uado ad patrem. Et: Pater gratias tibi ago. Et: Clarifica me pater. Et: Tu es filius dei uiui.

Subrepat Hebion, omne initium filio dei ex Maria concedens, & uerbū à diebus carnis intelligens relegat: Pater clarifica me apud temetipsum ea claritate, quæ fui apud te priusquam mundus esset. Et: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbū, & omnia per eum facta sunt. Et iterum: In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. Existant nouelli apostolatus, sed sub antichristo prædicatores, id est, Ariani omni contumelia dei filium illudentes, & audient: Ego de patre exiui. Et: Filius qui est in patris sinu. Et: Ego & pater unum sumus. Ego in patre & pater in me: Et postremo unā cū Iudæis irascantur, quod Christus proprium sibi patrem deum confitens, æqualem se deo fecerit, & unā cum ijs audiant: Vel operibus meis credite, quia pater in me & ego in patre. Vnum igitur hoc est immobile fundamentum, unā hæc est felix fidei petra Petri ore confessa: Tu es filius dei uiui, tanta in se sustinens argumenta ueritatis; quantæ peruersitatum quæstiones & infidelitatis calumniæ mouebuntur. Iam in cæteris dispensatio uoluntatis paternæ est.

Virgo, partus, & corpus, postque crux, mors, inferi, salus nostra est. Humani enim generis causa dei filius natus ex uirgine est & spiritu sancto,

Ab * dei

Testimonia contra Sabellium

Contra Hebionem

Contra Arianos

Petram interpretatur ipsam fidei professionem

Christi in carnatio ipso sibi in hac operatione famulante, & sua uidelicet dei inumbrante uirtute, corporis sibi initia conseruit: & exordia carnis instituit, ut homo factus ex uirgine naturam in se carnis acciperet, perque huius admixtionis societatem sanctificatum in eo uniuersi generis humani corpus existeret: ut quem admodum omnes in se per id quod corporeum se esse uoluit conderentur, ita rursus in omnes ipse per id quod eius est inuisibile, referretur.

Natiuitas Dei igitur imago inuisibilis pudorem humani exordij non recusauit, & per conceptionem, partum, uagitum & cunas, omnes naturæ nostræ contumelias transcurrat. Quid tandem dignum à nobis tantæ dignationis affectui rependetur? Inenarrabilis à deo originis unus unigenitus deus in corporeculi humani formâ sanctæ uirginis utero insertus accrescit. Qui omnia continet, & intra quæ, & per quem cuncta sunt, humani partus lege profertur, ad cuius uocem archangeli & angeli tremunt, cælum & terra & omnia mundi huius resoluuntur elementa, uagitu infantia auditur. Qui inuisibilis & incomprehensibilis est, nõ uisu, sensu, tactuque moderandus, cunis est obuiolutus. Hæc si quis indigna deo recolet, tanto se maioris beneficii obnoxium confitebitur, quanto minus hæc dei conuenerint maiestati. Non ille eguit homo effici, per quem homo factus est, sed nos eguimus ut deus caro fieret, & habitaret in nobis, id est, assumptione carnis unius membra uniuersæ carnis incolet. Humilitas eius nostra nobilitas est, contumelia eius honor noster est, quod ille est deus in carne consistens, hoc nos uicissim in deum ex carne renouat. Sed ne fortè detineant scrupulosas mentium cogitationes cunæ, uagitus, partus atque conceptio, reddenda est singulis dei dignitas, ut uoluntatis humilitatem potestatis ambitio præcedat, nec dignatione dignitas derelinquat. Videamus igitur quæ sunt ministeria conceptus.

Conceptionis dignitas Angelus Zachariæ loquitur, sterili partus affertur, de incensi loco sacerdos mutus egreditur, Ioannes in uocem adhuc utero matris detentus erumpit, Mariam angelus benedicit, matrem filij dei uirginem pollicetur. Illa uirginitatis suæ conscia, difficultate facti commouetur, angelus ei diuinæ operationis efficientiam exponit, ait enim: Spiritus sanctus desuper ueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Spiritus sanctus desuper ueniens uirginis interiora sanctificauit, & in his spirans (quia ubi uult spiritus spirat) nec se humanæ carni immiscuit, & id quod alienum à se erat, ut sua ac potestate præsumpsit, atque ut ne quid per imbecillitatem humani corporis diffunderet, uirtus altissimi uirginem obumbrat, infirmitatem eius ueluti per umbram circumfusa confirmans, ut ad sementiuam ineuntis spiritus efficacia substantiam corporalem diuinæ uirtutis inumbratio temperaret. Hæc conceptionis est dignitas. Videamus partum, uagitum & cunas quæ dignitas sequatur. Loquitur ad Ioseph angelus parituram uirginem, & eum qui natus fuerit uocandum, Emanuelem, id est, nobiscum deus. Proclamat spiritus

tus per prophetam. Angelus testis est. Deus nobiscum est ille qui nascitur. Nouum Magis de cælo stellæ lumen effertur, & cæli dominum signum cælesti prosequitur. Angelus pastoribus nunciat natum Christum dominum salutem uniuersorum. Multitudo exercitus cælestis in laudem puerperij concurrit, & tanti operis præconia diuini cœtus gaudia eloquuntur: Gloria deinde in cælis deo, & pax in terra bonæ uoluntatis hominibus nunciatur. Adsumt deinde Magi, inuolutum pannis adorant: & post illam inanis scientiæ suæ operationem arcanam posito in cunis genu flectunt. Sic per Magos cunarum sordes adorantur, sic uagitus per angelorum diuina gaudia honorantur, sic partui proclamans per prophetam spiritus, & id ipsum angelus nuncians, & nouæ lucis stella famulatur. Sic initia nascendi spiritus sanctus desuper ueniens & inumbrans uirtus altissimi molitur. Aliud intelligitur, aliud uidetur, aliud oculis, aliud animo cõspicitur. Parit uirgo, partus à deo est: infans uagit, laudantes angeli audiuntur: panni sordent, deus adoratur. Ita potestatis dignitas nõ amittit, dū carnis humilitas adoratur.

Par etiam est reliquæ cursus ætatis. Nam omne tempus quod in homine egit, dei operibus expleuit. De singulis autem nõ est tempus edicere, tantum illud in uniuersis uirtutum & curationum generibus contuendum est, in carnis assumptione hominem, deum uero in gestis rebus existere.

De spiritu autem sancto nec tacere oportet, nec loqui necesse est, sed si *Spiritus sancti diuinitas* leri à nobis eorum causa qui nesciunt, non potest. Loqui autem de eo non necesse est, quia de patre & filio autoribus confitendum est, & quidem parito an sit nõ esse tractandum. Est enim, quando quidem donatur, accipitur, obinetur: & qui confessioni patris & filij connexus est, nõ potest à confessione patris & filij separari. Imperfectum enim est nobis totum, si aliquid desit à toto, de quo si quis intelligentiæ nostræ sensum requirit, in Apostolo legimus ambo: Quoniam estis, inquit, filij dei, misit deus spiritum filij sui in corda uestra clamantem abba pater. Et rursus: Nolite contristare spiritum sanctum dei, in quo signati estis. Et iterum: Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est, ut sciamus quæ à deo donata sunt nobis. Et iterum: Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, si quidem spiritus dei in uobis est: Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Et rursus: Si autem spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in uobis, qui suscitauit Iesum à mortuis uiuificauit & mortalia corpora uestra propter spiritum suum qui habitat in uobis. Vnde quia est & donatur, & habetur & dei est, cesset hinc sermo calumniantium cum dicunt per quæ sit, & ob quid sit, uel qualis sit. Si responsio nostra displicebit dicentium per quem omnia & in quo omnia sunt, & quia spiritus est dei, donum fidelium: displiceant & Apostoli & Euangelistæ & prophetæ, hoc tantum de eo quod esset loquentes, & post hæc pater & filius displicebit.

Et patrem & filium nōnunquam appellari spiritum

Manere autem hinc quosdam in ignorantia atq; ambiguitate existimo, quod hoc tertium, id est, quod nominatur spiritus sanctus, uideat pro patre & filio frequenter intelligi. In quo nihil scrupuli est, siue enim pater, siue filius, & spiritus sanctus est. Sed id quod in Euangelijis legitur, Quia deus spiritus est, diligenter est contuendū, quomodo & qua ratione sit dictum. Omne enim dictum ut dicatur ex causa est, & dicti ratio ex sensu erit intelligenda dicentis, ne quia responsum à domino est: Spiritus deus est, idcirco cum sancti spiritus nomine & usus negetur & donum. Cum Samaritana enim domino erat sermo: uenerat enim ratio uel redemptio uniuersorum, cui post multum sermonem aquæ uiuæ, & quinque uirorū, & nunc eius qui esset alienus, mulier respondit: Domine animaduerto quod propheta es tu, patres nostri in monte hoc adorauerunt, & uos dicitis: quoniam in Hierosolymis est locus ubi adorari oporteat. dominus respondit: Crede mihi mulier, quoniam uenit hora quando neq; in isto monte, neq; Hierosolymis adorabitur pater. Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudæis est. Sed uenit hora & nunc est, cum ueri adoratores adorabunt patrem in spiritu & ueritate, etenim pater tales quærit qui adorent eum. Spiritus enim deus est, & adorantes eum, in spiritu & ueritate oportet adorare, quia deus spiritus est. Mulier igitur traditionum memor paternarum, uel tanquam Samaria in monte, uel tanquam Hierusalem in templo adorandum deum existimabat, quod Samaria ad adorandum deum per transgressionem legis locum montis elegerat, Iudæi uero templum à Salomone conditum religionis sedem existimabant, quorum utrorumq; præsumptio aut collis ædificata, aut extructæ domus concauo deum intra quem omnia & extra quem nihil eius capax est, continebat. Ergo quia deus inuisibilis, incomprehensibilis, immensus est, ait dominus uenisse tempus, ut non in monte uel templo non sit deus adorandus, quia deus spiritus est, quia spiritus nec circumscribitur nec tenetur, quia per naturæ suæ uirtutem ubiq; est, neq; usquam abest, in omnibus omnis exuberans. Hos igitur ueros esse adoratores, qui in spiritu & ueritate sint adoraturi: adoraturus autem in spiritu deum spiritum, alter in officio, alter in honore est, quia discretum est in quo quisq; sit adorandus. Non enim tollit sancti spiritus & nomen & donum, quia dictum est: Deus spiritus est. Responsum autem est mulieri, deum templo & monte claudenti esse omnia in deo, deum in semetipso & inuisibilem atque incomprehensibilem in his quæ & inuisibilia atq; incomprehensibilia sunt adorandum, atq; ita natura & muneris & honoris expressa est, cum in spiritu deum spiritum docuit adorandum, & libertatem ac scientiam adorantium & adorandi infinitatem, dum in spiritu deus spiritus adoratur, ostendit. Simile huic etiam illud Apostoli est: Quia dominus spiritus est, & ubi spiritus domini, ibi libertas.

Discreuit

Discreuit ad intelligentiæ significationem eum, qui est ab eo cuius est. Nō enim habere haberiq; unum est, neq; eadem significatio continet eum atque eius. Ita cum ait: Dominus spiritus est, naturam infinitatis eius ostendit. Cum uero adiecit: Vbi spiritus domini, ibi libertas: & eum cuius est significat, quia & spiritus dominus est, & ubi spiritus est domini, ibi libertas est. Hæc non quod causa postulet dicta sint, sed * ne quid in his * obscuritatis hæreret. Est enim spiritus sanctus unus ubiq; omnes patriarchas, prophetas & omnem chorū legis illuminans, Ioannem etiam in utero matris inspirans, datus deinde Apostolis cæterisque credentibus ad cognitionem eius, quæ indulta est, ueritatis.

Als* ne quis
Als* obscuritatibus

Quod autem sit officium eius in nobis, uerbis ipsius domini audiamus. Ait enim: Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo: expedit enim uobis ut ego eam, si iero mittam uobis aduocatum. Et rursus: Ego, inquit, rogabo patrem meum, & alium aduocatum mittem uobis spiritum paracletum, ipse me clarificabit. Et rursus: Rogabo, inquit, patrem meum, & alium aduocatum mittet nobis, ut uobiscum sit in æternum, spiritum ueritatis, ille uos diriget in omnem ueritatem, non enim loquetur à se, sed quæcunque audierit loquetur, & uentura nunciabit uobis, ille me honorificabit, quia de meo sumet. Hæc de pluribus ad intelligentiæ uiam dicta sint, quibus & uoluntas munerantis & ratio & conditio muneris continetur: ut quia infirmitas nostra neque patris, neque filij capax esset, fidem nostram de dei incarnatione difficilem sancti spiritus donum quodam intercessionis suæ fœdere illuminaret. Est autem nunc consequens, ut & Apostolum explicantem doni huius uirtutem atque officium audiamus, ait enim: Quotquot enim spiritu dei aguntur, hi filij sunt dei: non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, abba pater. Et rursus: Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est, ut sciamus quæ à deo donata sunt nobis. Et rursus: Quia nemo in spiritu dei dicit anathema Iesum, & nemo potest dicere dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Et rursus: Diuisiones autem donationum sunt, idem autem spiritus: & diuisiones ministeriorum sunt, idem autem dominus: & diuisiones operationum sunt, sed idem deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autem datur manifestatio spiritus ad utilitatem, alij autem datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, secundum eundem spiritum, alij fides in eodem spiritu, alij dona sanitatum in uno spiritu, alij operatio uirtutum, alij prophetia, alij separatio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum, omnia autem hæc operatur unus atque idem spiritus. Habemus igitur doni istius causam, habemus effectus, & nescio quid de eo ambiguitatis sit, cuius in absoluto sit & causa & ratio &

Effectus spiritus ex Euangelijis

Ex Paulo

c 3 potestas

Als* adoraturus

potestas. Utamur ergo tam liberalibus donis, & usum maxime necessarij muneris expetamus. Ait enim, ut etiam superius ostendimus, Apostolus Paulus: Nos autem nō spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est, ut sciamus quæ à deo donata sunt nobis, quæ & loquimur non indoctis humanæ sapientiæ uerbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes, animalis autem homo non percipit quæ sunt spiritus dei. Accipitur ergo ob scientiam. Ut enim natura humani corporis cessantibus officij sui causis erit ociosa: nam & oculis nisi lumē ac dies sit, nullus ministerij erit usus, & aures nisi uox sonū sue reddatur, munus suum non recognoscent, & nares nisi odor fragrauerit, in quo officio erunt nescient, non quod his deficiat natura per causam, sed usus habeatur ex causa. Ita & animus humanus nisi per fidem donum spiritus hauserit, habebit quidem naturam deum intelligendi, sed lumen scientiæ non habebit. Munus autem quod in Christo est, omne omnibus patet unum, & quod ubiq; non deest, in tantum datur in quantum quis uolet sumere, in tantum residet in quantum quis uolet promereri, hoc usq; in consummationem seculi nobiscum, hoc expectationis nostræ solatium, hoc in donorum operationibus futuræ spei pignus est, hoc mentium lumen, hic splendor animarū est. Hic ergo spiritus sanctus expetendus est, promerendus est, & deinceps præceptorum fide atq; obseruatione retinendus.

As* additur
adorandus est

SO DIUI HILARII PICTAVORVM
EPISCOPI, DE TRINITATE
LIBER TERTIVS

Effert pleriq; obscuritatem sermo domini, cū dicit: Ego in patre & pater in me, & non immerito. Natura enim intelligentiæ humanæ rationem dicti istius non capit, uidetur namq; non posse effici, ut quod in altero sit, æque id ipsum extra alterū sit: & cum necesse sit ea de quibus agitur non solitaria sibi esse, numerum tamen suum in quo sint conseruantia, nō posse se inuicem continere, ut qui aliquid aliud intra se habeat atq; ita maneat, manensq; semper exterior ei uicissim quē intra se habeat, maneat æque semper interior. Hæc quidem sensus hominum nō consequitur, nec exemplum aliquod rebus diuinis comparatio humana præstabit, sed quod inintelligibile est homini, deo esse possibile est. Hoc non ita à me dictum sit, ut ad rationem dicti ea tantum sufficiat autoritas, quod à deo dictum sit. Cognoscendum itaq; atq; intelligendū est quid sit illud: Ego in patre & pater in me, si tamē comprehendere hoc ita ut est ualebimus, ut quod natura rerum pati non posse existimatur, id diuinæ ueritatis ratio consequatur, atq; ut facilius intelligentiam difficillime istius quæstionis consequi possimus, prius patrem & filium

& filium secundum diuinarum scripturarum doctrinam cognosci à nobis oportet, ut de cognitis ac familiaribus absolutior sermo sit.

Aeternitas patris, ut in libro anteriore tractauimus, locum, tempora, spacium, & quicquid illud humano sensu concipi potest excedit. Ipse extra omnia, in omnibusq; capiēs uniuersa, & capiendus à nemine, nō accessu decessuue mutabilis, sed inuisibilis, incōprehensibilis, plenus, perfectus, æternus, nō aliunde quod est sumens, sed ad id quod ita manet sibi ipse sufficiens.

Hic ergo ingenitus ante omne tempus ex se filium genuit, nō ex aliqua subiacente materia, quia per filium omnia, non ex nihilo, quia ex se filium, non ut partem, quia nihil in deo demutabile aut uacuum est, non partem sui uel diuisam, uel disciscam, uel extensam, quia & impassibilis & incorporeus deus est, hæc autem passionis & carnis sunt, & secundum Apostolum in Christo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Sed incomprehensibiliter, inenarrabiliter ante omne tempus & secula unigenitum ex his quæ ingenita in se erāt, procreauit: omne quod deus est per charitatem atq; uirtutem natiuitati eius impartiens, ac sic ab ingenito, perfecto æternocq; patre unigenitus & perfectus & æternus est filius. Ea autem quæ eius sunt secundū corpus quod assumpsit, bonitatis eius ad salutem nostram uoluntas est. Inuisibilis enim & incorporeus & incomprehensibilis, utpote ab eo genitus, tantum in se & materiæ & humilitatis recepit, quantum in nobis erat uirtutis ad intelligendum se & sentiendum & contuendum, imbecillitati nostræ potius obtemperans, quam de his in quibus erat ipse deficiens.

Igitur perfecti patris perfectus filius, & ingeniti dei unigenita progenies, qui ab eo qui habet omnia, accepit omnia, deus à deo, spiritus à spiritu, lumen à lumine, confidenter ait: Pater in me & ego in patre. Quia ut spiritus pater, ita & filius spiritus: ut deus pater, ita & filius deus: ut lumen pater, ita & filius lumen. Ex his ergo quæ in patre sunt, ea in quibus est filius, id est, ex toto patre totus filius natus est, non aliunde, quia nihil ante quam filius: non ex nihilo, quia ex deo filius: non in parte, quia plenitudo deitatis in filio: neque in aliquibus, quia in omnibus, sed ut uoluit qui potuit, ut scit qui genuit: quod in patre est, hoc & in filio est: quod in ingenito, hoc in unigenito est, alter ab altero, & uterq; unum, non duo unus, sed alius in alio, quia non aliud in utroq; pater in filio, quia ex eo filius, filius in patre, quia non aliunde quod filius, unigenitus in ingenito, quia ab ingenito unigenitus. Ita in se inuicem, quia ut omnia in ingenito patre perfecta sunt, ita omnia in filio unigenito perfecta sunt. Hæc in patre & filio unitas, hæc uirtus, hæc charitas, hæc fides, hæc spes, hæc ueritas, uia, uita. Non calumniari de uirtutibus suis deo, nec per secretum ac potestatem natiuitatis obtrectare filio. Patri ingenito * nihil comparare: unigenitum ab eo, nec tempore, nec uirtute discernere: deum filiū, quia ex deo est, confiteri. Sunt istiusmodi

Quomodo
filius à patre
& in patre

As* nihil
terrenum

in deo potestates, quarum cum ratio intelligentiæ nostræ incomprehensibilis sit, fides tamen per ueritatem efficientiæ in absoluto est.

Diuina uirtus
ex miraculis
ad similitudi-
nem diuinæ
generationis

Nec hoc in spiritualibus tantum, sed etiam in corporalibus deprehendimus, non ad natiuitatis exemplum, sed ad admirationem facti intelligibilis ostensum est. Nuptiarum die uinum in Chana Galilææ ex aqua factum est, nunquid consequitur aut sermo noster, aut sensus, quibus modis natura demutata sit, ut aquæ simplicitas defecerit, & uini sapor natus sit? Non permixtio fuit sed creatio, & creatio non à se cœpta sed ex alio in aliud existens, non per transfusionem potioris obtinetur quod infirmius est, sed aboletur quod erat, & quod non erat cœpit. Sponsus tristis est, familia turbatur, solennitas nuptialis conuiuij periclitatur. Iesus rogatus non exurgit aut instat, sed quiescentis eius hoc opus est. Aqua hydrijs infunditur, uinum calicibus hauritur, infundentis scientiæ sensus non conuenit haurientis. Qui infundunt, hauriri aquam existimant: qui hauriunt, uinum infusum arbitrantur, tempus quod in medio est non sufficit, ut in liquoris natura & nascatur & pereat. Ratio facti & uisum frustratur & sensum, uirtus tamen dei in his quæ sunt gesta sentitur.

Sed & de quinque panibus non dissimilis facti admiratio est, incrementis eorum quinque millium uirorum & innumerabilium mulierum ac puerorum fames uincitur, fugit oculos sensus nostri operis intelligentia. Quinque panes offeruntur & franguntur, subrepunt in frangentium manibus quædam fragmentorum procreationes, non imminuitur unde præfringitur, & tamen semper præfringentis manum fragmenta occupant: fallunt momenta uisum, dum plenam fragmentis manum sequeris, alteram sine damno portionis suæ contueris, inter hæc fragmentorum cumulus augetur. Præfringentes in ministerio sunt, edentes in negotio sunt, esurientes saturi sunt, duodecim cophinos replent reliquæ. Non sensus, non uisum profectum tam inconspicibilis operationis assequitur, est quod non erat, uidetur quod non intelligitur, solum superest ut deus omnia posse credatur.

Non habent itaque diuina adulationem, nec subest deo ad placendum fallendumque simulatio. Hæc filij dei opera non de iactantiæ studio sunt profecta, neque enim ille cui innumerabilium milium milia angelorum seruiunt, adulatus est homini: quid enim eorum quæ nostra sunt indigebat, per quem sunt uniuersa quæ nostra sunt? An honorem à nobis exposculabat? nunc à somno stupidis, nunc de luxu noctium uigilatarum fessis, nunc post rixas & cædes dierum male conscijs, nunc post conuiuia ebrijs, quem archangeli & dominatus, principatus & potestates sine somno, sine occupatione, sine crimine æternis & indefessis in cælis uocibus laudant: & laudant, quia ipse inuisibilis dei imago omnes in se creauerit, secula fecerit, cælum formauerit, astra distinxerit, terram fundauerit, abyssos demerserit, ipse deinceps homo

Ab*per

mo natus sit, mortem uicerit, portas inferni fregerit, coheredē sibi plebem acquisiuerit, carnem in æternitatis gloriam ex corruptione transtulerit: Nihil ergo iste eguit à nobis, ut hæc eum apud nos inenarrabilia, & inintelligibilia opera tanquam egentem laudis ornarent, sed præuidens deus nequitia & stultitiæ humanæ errorem, & sciens eousque infidelitatem prorupturam esse, ut sibi de dei rebus iudicium præsumeret, audaciam nostram eorum, de quibus ambigeretur, rerum uicit exemplis.

Sunt enim plures seculi prudentes, quorum prudentia deo stultitia est, qui cum audiunt deum ex deo, uerum à uero, perfectum à perfecto, unum ab uno natum esse, tanquam impossibilia nobis prædicantibus contradicunt, quibusdam sententiarum collectionibus inhærentes, cum dicunt: Nasci nihil potuit ab uno, quia omnis natiuitas est ex duobus: iam si ab uno natus hic filius est, partem eiusdem qui genuit accepit: & si pars, neuter ergo perfectus est, deest enim ei unde decessit, nec plenitudo in eo erit, qui ex portione constiterit: neuter ergo perfectus est, cum plenitudinem suam & qui genuerit amittat, nec qui natus est consequatur.

Considerationes humanas

Hanc mundi sapientiam etiam per prophetam prouidens deus ita damnat dicens: Perdam sapientiam sapientium, & intellectum prudentium reprobo. Item in Apostolo: Vbi sapiens, ubi scriba, ubi conquistator huius seculi? nonne stultam fecit deus prudentiam huius mundi? Nam quia in sapientia dei non cognouit mundus per prudentiam deum, placuit deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes, quoniam Græci sapientiam quarunt, & Iudæi signa petunt, nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ijs autem qui sunt uocati Iudæis atque Græcis, Christum dei uirtutem & dei sapientiam: quia quod stultum est dei, sapientius est hominibus: & quod infirmum est dei, fortius est hominibus. Curam ergo humani generis habens dei filius, primum ut sibi crederetur, homo factus est, ut testis diuinarum rerum nobis esset ex nostris, perque infirmitatem carnis deum patrem nobis infirmis, & ut carnalibus prædicaret, uoluntatem in eo patris dei efficiens, ut dicit: Non ueni uoluntatem meam facere, sed uoluntatem eius qui me misit. Non quod nolit ille quod faciat, sed obedientiam suam sub effectu paternæ uoluntatis ostendit, uolens ipse uoluntatem patris explere. Erat autem hæc efficiendæ uoluntatis uoluntas, cuius ipse testis est dicens: Pater uenit hora, clarifica filium tuum, ut filius tuus clarificet te, sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti illi, det ei uitam æternam. Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum deum uerum, & quem misisti Iesum Christum. Ego te clarificaui super terram opere consummato, quod dedisti mihi ut faciam. Et nunc clarifica me tu pater apud te ipsum claritate quam habui, priusquam mundus esset, apud te. Manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi

mihī. Verbis breuibus & paucis omne opus officij sui & dispensationis exposuit, nihilominus fidei ueritatē aduersum omnē inspirationē diabolicā fraudulentiaē cōmuniens. Curramus ergo per singulas sermonis sui uirtutes. Ait: Pater, uenit hora, clarifica filiū tuum, ut filius tuus clarificet te. Non diem, non tempus, sed horam uenisse dicit. In hora diei portio est, & quæ hæc erit hora: nempe illa de qua in tempore passionis discipulos cōfirmās locutus est: Ecce uenit hora, ut filius hominis clarificetur. Hæc ergo hora est in qua se à patre clarificari orat, ut patrē ipse clarificet. Sed quid est istud: clarificari se clarificaturus expectat, & honorem redditurus exoptulat, & hoc eget quod rursus impartiat. Et hic occurrant sophistæ mundi & sapientes Graciæ, & syllogismis suis ueritatem irretiant, quo modo & unde & quid causæ sit querant, & cū hæserint, audiāt: Quia stulta mundi elegit deus. Ergo per stultitiā nostram intelligimus hæc inintelligibilia sapientibus mūdi. Dixerat dominus: Pater, uenit hora: horā passionis ostenderat: nam hæc sub momento eo loquebatur. Deinde adiecit: Clarifica filiū tuum. Sed quo modo clarificandus erat filius: namq; natus ex uirgine, à cunis atq; infantia usq; ad consummatū uenerat uirū, per somnū, famem, sitim, lassitudinem, lachrymas, hominem egerat, etiam nū conspuendus, flagellandus, crucifigendus erat. Quid ergo: nobis solū hominem in Christo hæc erant cōtestatura: Sed nō confundimur cruce, nō flagellis prædamnamur, nō spūtis sordidamur. Clarificat pater filium, quo modo tandem suffigitur cruci: deinde quid sequitur: sol non occidit, sed refugit. Sed quid refugisse dico: nō receptus in nube est, sed de cursu operis defecit, & interitum suum cum eo reliqua mundi elementa senserunt: & ne huic facinorū illæ cælestes operationes interessent, intercessionis huius necessitate quadam sui abolitione caruerunt. Sed terra quid fecit: ad onus domini in ligno pendentis intremuit, eum qui moriturus erat intra se contestata non capere. Nunquid & portionem suam rupes & saxa concedunt: sed rupta dissiliunt, & naturam suam perdunt, cæsamq; ex se arcam incontinentem condendi corporis confitentur. Quid ad hæc proclamat quoq; centurio cohortis & crucis custos: Vere dei filius erat iste. O creatura intercessione huius piaculi liberatur, firmitatem & uirtutem saxa non retinent. Qui cruci affixerant, uere dei filium confitentur. Prædicationi consentit effectus. Dominus dixerat: Clarifica filiū tuum, non solum nomine contestatus est esse se filium, sed & proprietate qua dicitur tuum. Multi enim nos filij dei, sed nō talis hic filius est. Hic enim & uerus & propius est filius origine, non adoptione: ueritate, nō nuncupatione: natiuitate, non creatione. Ergo post clarificationem eius, ueritatem confessio consecuta est, nam uerum dei filium centurio confitetur, ne quis credentium ambigeret, quod unus persequentium nō negasset. Sed fortē ea clarificatione creditur eguisse filius quam orabat, & infirmus reperitur

Als* quod

Als* ulla

Christus peculiari modo filius dei dicitur

reperitur, dum clarificationem potioris expectat. Et quis patrem nō potior rem confitebitur, ut ingenitum à genito, ut patrem à filio, ut eum qui miserit ab eo qui missus sit, ut uolentem ab ipso qui obediat: & ipse nobis erit testis: Pater maior me est. Hæc ita ut sunt, intelligenda sunt: sed cauendum est, ne apud imperitos gloriam filij honor patris infirmet, nec infirmari se patitur hæc ipsa clarificatio postulata: ad id enim quod dictum est: Pater clarifica filium tuum, sequitur & illud: Ut filius tuus clarificet te. Non ergo infirmus est filius, uicem clarificationis ipse cum clarificandus sit, redditurus. Sed si non infirmus, quid postulabat: Nemo enim nisi hoc quo eget postulat. Aut nunquid infirmus est & pater: Aut eorū quæ habet ita profusus est, ut ei clarificatio sit reddenda per filium: Sed neq; hic eguit, neq; ille desiderat, & tamen alteri alter impertit. Ergo exoptulatio clarificationis dandæ, uicissimq; reddendæ, nec patri quicquam adimit, nec infirmat filium, sed eandem diuinitatis ostendit in utroque uirtutem, cum & clarificari se filius à patre oret, & clarificationem pater non dedignetur à filio, sed hæc in patre & filio uirtutis unitatem per uicissitudinem dandæ & referendæ clarificationis ostendunt. Sed clarificatio hæc quæ sit, & ex quibus sit, noscendum est. Non opinor demutabilis deus est, neque in æternitate cadit aut uicium, aut emendatio, aut profectus, aut damnum, sed quod est, semper est. Hoc enim deo est peculiare, quod semper est, habere aliquid quando in natura non poterit ut non sit. Quo modo ergo clarificabitur quod suo non eget, neque à se deficit, neque quicquam sit quod in sese recipiat, neque amiserit ut resumat: Hæremus, moramur. Sed intelligentiæ nostræ infirmitatem Euangelista non deserit, qui quam clarificationem patris filius esset redditurus ostendit dicens: Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti illi, det ei uitam æternam. Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Clarificatur ergo per filium pater, in eo quod sit à nobis per filium intelligendus. Claritas autem hæc erat, quod ab eo filius potestatem omnis carnis acceperat. Caro enim factus ipse, uitæ æternitatem erat caducis & corporeis & mortalibus redditurus. Vitæ autem nostræ æternitas nō operationis erat, sed uirtutis effectus, cum æternitatis gloriam non iam molitio noua, sed sola dei effectus cognitio sumptura. Ergo non claritas deo additur: neq; enim decesserat ut adderetur, sed per filium clarificatur apud nos imperitos, refugas, sordidos, sine spiritu emortuos, sine lege tenebrosos, & clarificatur per id quod ab eo filius potestatem omnis carnis acceperit, uitam ei æternam daturus. Per hæc igitur filij opera clarificatur pater. Itaq; cum omnia filius accepit, clarificatus à patre est: & contra clarificatur pater, cum fiunt uniuersa per filium. Et claritas accepta sic redditur, ut quod claritatis in filio est, id totum claritas patris sit: quia à patre accepit omnia, quia

Quomodo filius clarificat patrem & uicissim ab eo clarificatur

Als* spe

quia honor famulantis in honore mittentis est, ut honor gignentis in honore nascentis est. Sed in quo tandem * æternitatis uita est, ait ipse: *Ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum.* Quæ hic difficultatum quæstiones sunt, & quæ pugnae uerborum? Vita est, uerum deum nosse. Sed nudum hoc non facit uitam. Quid ergo connectitur? Et quem misisti Iesum Christum. Debitus patri à filio honor redditur, cum dicit: *Te solum uerum deum.* Non tamen se filius à dei ueritate secernit cum adiungit: *Et quem misisti Iesum Christum.* Nō habet interuallum confessio credentium, quia in utroq; spes uitæ est. Nec deus uerus ab eo deficit, qui in coniunctione succedit. Cum ergo dicitur, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum, sub hac significatione, id est, mittentis & missi, non patris & filij ueritas & diuinitas sub aliqua aut significationis aut dilationis diuersitate discernitur, sed ad gignentis & geniti confessionem fides religionis instruitur. Ergo absolute patrem filius clarificat in eo quod sequitur: *Ego te clarificaui super terram opere cōsummato, quod dedisti mihi ut faciam.* Laus patris omnis à filio est, quia in quibus laudabitur filius, laus erit patris. Consummat enim omnia quæ pater uoluit. *Dei filius homo nascitur, sed dei in partu uirginis uirtus est.* *Dei filius homo cernitur, sed deus in operibus hominis * existit.* *Dei filius crucifigitur, sed in cruce hominis mortem deus uincit.* *Christus dei filius moritur, sed omnis caro uiuificatur in Christo.* *Dei filius in infernis est, sed homo refertur ad cœlum.* In quantum hæc laudabuntur in Christo, tanto plus laudis ex quo Christus deus est consequetur. His igitur modis pater filiū clarificat super terram. Rursumq; filius ignorationi gentium & stulticiæ seculari, per uirtutum suarū opera eum ex quo est ipse clarificat. Et hæc quidem clarificationis uicissitudo non pertinet ad diuinitatis profectum, sed ad honorem eum, qui ex cognitione ignorantū suscipiebatur. Quo enim pater non abundabat, ex quo sunt omnia? Vel quid filio deerat, per quem sunt omnia, in quo complacuerat omnem plenitudinē diuinitatis habitare? Ergo clarificatur pater in terra, quia opus eius quod mandauit efficitur. Videamus quid filius à patre clarificationis expectet, & absolutum est. Nam in consequentibus est: *Ego te clarificaui super terram, opus cōsummaui quod dedisti mihi ut faciam, & nunc clarifica me tu pater apud temetipsum ea claritate quam habui, prius quàm mundus esset, apud te.* Manifestaui nomen tuum hominibus. Operibus ergo filij clarificatus est pater, dum deus esse intelligitur, dum dei unigeniti pater manifestatur, dum ad salutem nostram filium suum etiam ex uirgine natū esse hominem uoluit. In quo explicantur ea omnia in passione, quæ de partu uirginis cœpta sunt. Itaq; quia dei filius ex omni qua est parte perfectus, & ante omne tempus in diuinitatis plenitudinem natus, nunc à carnis suæ origine homo consummabatur ad

ad mortem, clarificari se apud deū postulat, sicut patrem ipse clarificabat in terris, quia tum dei uirtutes ignorantī seculo clarificabātur in carne. Nūc autem quid est quod apud patrem clarificationis profectum * expectet? Nempe hoc quod habuit apud patrem, prius quàm mundus esset, habuit plenitudinem diuinitatis, atq; habet. Namq; dei filius est: sed qui erat dei filius, & hominis cœperat esse filius. Erat enim uerbum caro factum: nō amiserat quod erat, sed cœperat esse quod nō erat. Non de suo destiterat, sed quod nostrum est acceperat, profectum ei quod accepit, eius claritatis expostulat, unde non destitit. Ergo quia filius est uerbum, & uerbum caro factum est, & deus uerbum, & hoc in principio apud deum, & uerbum ante constitutionem mundi filius: filius nunc caro factus orabat, ut hoc patri caro inciperet esse quod uerbum, ut id quod de tempore erat, gloriam eius, quæ sine tempore est, claritatis acciperet, ut in dei uirtutem & spiritus incorruptionem transformata carnis corruptio absorberetur. Hæc itaq; oratio ad deum est, hæc ad patrem confessio filij est, hæc carnis deprecatio est, in qua eum iudicij die punctum, & de cruce recognitū uniuersi uidebūt, in qua præfiguratus in monte est, in qua eleuatus ad cœlos est, in qua deo ascedit à dextris, in qua uisus à Paulo est, in qua honorificatus ab Stephano est. Manifestato itaq; nomine patris hominibus, hoc postulat. Sed quo nomine? Nūquid nomen dei ignorabatur? Hoc Moyses de rubo audiuit, hoc Genesis in exordio creati orbis nūciauit, hoc lex exposuit, hoc prophætæ prætulerunt, hoc homines in his mundi operibus senserunt, hoc gentes etiam mentiendo ueneratę sunt. Non ergo ignorabatur dei nomen, sed deus planè ignorabatur: nam deum nemo noscit, nisi confiteatur & patrem, patrem unigeniti filij, & filium non de portione, aut dilatione, aut emissionē, sed ex eo natum inenarrabiliter, incomprehensibiliter, ut filium à patre plenitudinem diuinitatis, ex qua, & in qua natus est obtinentem, uerum & infinitum & perfectum deum: hæc enim dei est plenitudo. Nam si horum aliquid deerit, iam non erit plenitudo, quam in eo habitare cōplacuit. Hoc à filio dei prædicatur, hoc ignorantibus manifestatur, sicut clarificatur per filium pater, cum pater filij per filium talis agnoscutur.

Volens itaq; filius huius natiuitatis suę fidem facere, factorum suorum nobis posuit exemplum, ut per inenarrabilem gestorū suorum efficientiam de uirtute natiuitatis inenarrabilis doceremur, cum aqua sit uinū, cum quinque panibus saturatis quinque milibus uiuorum, excepto sexu & ætate reliqua, replent fragmentis cophinos duodecim, cum res cernitur & nescitur, fit & non intelligitur: ratio non apprehenditur, effectus ingeritur. Stultum est autem, calumniam in eo inquisitionis intendere, in quo comprehendī id unde quæritur, per naturam suam non potest. Ut enim inenarrabilis est pater in eo quod ingenuus est, ita enarrari filius in eo quod unigenitus est,

d non

non potest, quia ingeniti est imago, qui genitus est. Tum enim sensu atque uerbis imaginem apprehendamus necesse est, cum eum cuius imago est, consequemur. Sed inuisibilia persequimur, & incōprehensibilia tentamus, quibus intelligentia ad conspicabiles res & corporeas coartatur. Non erubescimus stulticiam: non nosmetipsum irreligiositatis arguimus, dei arcanis, dei uirtutibus calumniantes. Quomodo filius, & unde filius, & quo damno patris, uel ex qua sit portione natus, inquirimus. * Hæreas in exemplo operationum, ut crederes deum efficere posse, quorum intelligere efficientiam non possis. Quæris quomodo secundum spiritum natus sit filius. Ego te de corporeis rebus interrogo, nō quæro quomodo natus ex uirgine sit. An detrimentum sui caro perfectā ex se carnem generans perpessa sit, & certe non suscepit quod ædidit, sed caro carnem sine elementorum nostrorum pudore prouexit, & perfectum ipsa de suis non imminuta generauit. Et quidem fas esset, nō impossibile in deo opinari, quod per uirtutem eius possibile fuisse in homine cognoscimus. Sed te, quisquis es, inuestigabilia sectantem, & diuinorum secretorum atque uirtutum grauem arbitrum consulo, ut mihi imperito, & tantum de omnibus deo ut sunt ab eo dicta credenti, rationem saltem facti istius afferas. Dominum audio, & quia his credo quæ scripta sunt, scio iam post resurrectionem frequenter uidendum se in corpore præbuisse multis non credentibus: credo Thomæ, non nisi contractatis eius uulneribus credituro, sicut ait: Nisi uidero in manibus eius figuram clauorum, & misero digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, nō credam. Dominus ad omnem se intelligentiæ nostræ imbecillitatem accommodans, & dubitationi infidelium satisfacturus, arcanū inuisibilis uirtutis operatur, facti rationem quisquis eris cœlestium rerum scrutator, expone. Erant discipuli inclusi, & secretò post passionem domini congregati confederant. Dominus Thomæ fidem propositis conditionibus confirmaturus assistit, palpandi corporis & contractandi uulneris obtulit facultatem: & utique qui compunctus recognoscendus sit, necesse est ut corpus in quo est compunctus attulerit. Quæro ergo per quas clausæ domus partes sese corporeus intulerit. Diligentem enim Euangelistam expressit dicens: Venit Iesus ianuis clausis, & stetit in medio discipulorum suorum. An constructa parietum penetrans, & solidā lignorum naturam impenetrabilem transcurrit: Stetit namque corporeus, non simulatus aut fallax. Sequantur ergo oculi mentis tuæ penetratis ingressum, & cum eo clausam domum intelligentiæ tuæ uisus introeat. Integra sunt omnia & obserata, sed ecce assistit medius, cui per uirtutem suam uniuersa sunt peruia. Inuisibilibus calumniaris, ego à te uisibiliū exposco rationem. Nihil cedit ex solido, neque per naturam suam aliquid tanquam lapsu insensibili ligna & lapides admittunt. Corpus domini à se non deficit, ut sese resumat ex nihilo

Ab* Habueras. Ego legē dum arbitror habueras, hoc est, cœcutieras

hilo, & unde qui assistit in medio est? Cedit ad hæc & sensus & sermo, & extra rationem humanam est ueritas facti. Idcirco ergo ut de natiuitate domini fallimur, ita & de ingressu domini mentiamur. Dicamus factum non fuisse, quia intelligentiam facti non apprehendimus, & cessante sensu nostro facti ipsius cesset effectus. Sed mendacium nostrum facti ipsius fides uincit, assistit dominus clausa domo in medio discipulorum, & filius est natus ex patre. Noli negare quod steterit, quia per intelligentiæ infirmitatem, consistentis non consequaris introitum. Noli nescire, quod ab ingenito & perfecto deo patre unigenitus perfectus filius deus natus sit, quia sensum & sermonem humanæ naturæ uirtus generationis excedat. Et omnia quidem insuper mundi opera adesse nobis in testimonium possent, ne ambigere de dei rebus atque uirtutibus fas crederemus. Sed in ipsam ueritatē infidelitas nostra procurrit, & uiolenti in excidium dei potestatis irrumpimus. Si liceret & corpora & manus in cœlum leuaremus, solem astraque cætera annui cursus suis limitibus perturbaremus, permisceremus discessus oceanis & accessus: fluenta etiam fontium inhiberemus, & naturas fluminum refrenaremus: concuteremus fundamenta terræ, & toto in hæc opera dei parricidio desæuiremus. Sed bene est, quod nos intra hanc modestiæ necessitatem natura corporum detinet. Certe non fallimus, quid si liceret esse mus acturi. Namque quia non possumus, prophana uoluntatis audacia naturam ueritatis conuellimus, & bellum dictis dei comparamus. Filius dixit: Pater manifestauit nomen tuum hominibus. Quid ad hæc calumniamur? quid æsttuamus? patrem tu negas? Atqui hoc maximū opus filij fuit, ut patrem cognosceremus. Negas planè, quando secundum te filius non ex eo natus est: & cum filius dicitur factus pro uoluntate, quasi cætera, admirari deum possum conditorem mundi, Christum creantem: & digna deo uirtus est, ut effectorem archangelorum & angelorum, uisibilem & inuisibilem, cœli atque terræ, & uniuersæ huius creationis effecerit. Sed non hic labor domini est, ut omnia in creandis rebus deum posse tu sentias, sed ut scias deum patrem esse eius filij qui loquitur. Virtutes in cœlo plures sunt, & efficientes, & æternæ, sed unus unigenitus est filius, non à cæteris sola differens potestate, quia per eum creata sunt, sed quia uerus unus est filius, non fiat degener, ut natus ex nihilo sit. Audis filium, quia filius est crede. Audis patrem, memento quia pater est. Quid istis nominibus suspicionem, maliciam, audaciam interferis? Secundum naturæ intelligentiam nomina diuinis rebus aptata sunt. Quid adfers uim uerborum ueritati? Audis patrem & filium, ne ambigas esse quod nuncupatur. Summa dispensationis est filio, ut noueris patrem. Quid irritum facis opus prophetarum, uerbi incarnationem, uirginis partum, uirtutem operationum, crucem Christi? Tibi hæc omnia impensa, tibi præstita sunt, ut per hæc manifestus & pater tibi esset;

d . & filius

& filius. Supponis nunc uoluntatem, creationem, adoptionem: inspicere & militiam & stipendium Christi. Nempe proclamat: Pater manifestauit nomen tuum hominibus. Non audis, creatorem celestium creasti. Non audis, effectorem terrestrium effecisti. Sed audis: Pater manifestauit nomen tuum hominibus. Vere saluatoris tui munere: scito patrem esse qui genuit, filium esse qui natus est. Natum ex eo patre, qui est ex ueritate naturæ. Memento non tibi patrem manifestatum esse quod deus est, sed deum manifestatum esse quod pater est. Audis: Ego & pater unum sumus. Quid distindis & distrahis filium à patre? Vnum sunt scilicet is qui est, nihil habens quod non sit etiam in eo à quo est. Cum audis filium dicentem: Ego & pater unum sumus, personis rem accommoda, gignenti & genito professionis suæ permittite sententiam. Sint unum, ut sunt qui genuit & qui genitus est, quæ naturam excludis: quæ ueritatem interimis. Audis: Pater in me est, & ego in patre. Et hoc de patre & filio filij opera testantur: Non ut corpus per intelligentiam nostram corpori immittimus, neque ut aquam uino infundimus, sed eandem in utroque uirtutis similitudinem & deitatis plenitudinem confitemur. Omnia enim filius accepit à patre, & est dei forma, & imago substantiæ eius. Eum enim qui est ab eo, qui est imago substantiæ, tantum ad subsistendi fidem, non etiam ad aliquam naturæ dissimilitudinem intelligendam discernit, patrem autem in filio, & filium in patre esse, plenitudo in utroque diuinitatis perfectæ est. Non enim diminutio patris est filius, nec filius imperfectus à patre est. Imago sola non est, & similitudo non sibi est. Deo autem simile aliquid esse, nisi quod ex se erit, non potest. Neque enim aliunde est, quod in omnibus simile est: neque diuersitatem duobus admisceri. alterius ad alterum, similitudo permittit. Ne similia permutes, neque sibi ex ueritate indiscreta disiungas. Quia qui dixit: Faciamus hominem, ad imaginem & similitudinem nostram, inuicem esse sui * similem: in eo quod similitudinem nostram dicit, ostendit: Ne contigeris, ne contrectaueris, ne corruparis. Tene naturæ nomina, tene filij professionem. Non lo aduleris, ut filium de tuo laudes: bene habet, ut ijs quæ sunt scripta contentus sis. Non est autem in tantum confidendum in prudentia humana, ut perfectum se quis putet sapere quod sapiat, & in eo arbitretur absolutæ rationis summam contineri, quod ipsa pertractans, æquabili undique apud se existimet ueritatis opinione constare. Non enim concipiunt imperfecta perfectum, neque quod ex alio subsistit, absolute uel auctoris sui potest intelligentiam obtinere, uel propriam: se quidem in eo tantum quod est, sentiens, cæterum ulterius sensum suum quam sibi constituta sit natura non tendens. Motum enim suum non sibi debet sed auctori, & idcirco id quod aliud ex auctore subsistit, imperfectum sibi est, dum constat aliunde, & necesse est, ut in quo se perfectum putet sapere, desipiat, quia naturæ suæ non moderans

AB * similem

moderans necessitatem, & omnia infirmitatum suarum existimans terminis contineri, falso iam sapientiæ nomine gloriatur, quia sapere sibi ultra sensus sui non liceat potestatem, & quam infirmus subsistendi est uirtute tam sensu sit. Atque ob id imperfectæ naturæ substitutio, perfecti sensus sapientiam obtinere se glorians, stultæ sapientiæ irridetur opprobrio, Apostolo dicente: Non enim misit me Christus baptizare, sed euangelizare, non in sermone sapientiæ, ne inanis fiat crux Christi: uerbum enim crucis pereuntibus stultitia est, ijs autem qui saluantur, uirtus dei est. Scriptum est enim: Perdam sapientiam sapientium, & intellectum intelligentium reprobo. Vbi sapiens: ubi scriba: ubi conquistor huius seculi? Nonne stultam fecit deus sapientiam huius mundi? Quoniam quidem in sapientia dei non cognouit mundum per sapientiam deum, decreuit deus per stultitiam prædicationis saluare credentes. Quoniam Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt. Nos autem prædicamus Christum Iesum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam; ipsis autem uocatis Iudæis & Græcis, Christum dei uirtutem & dei sapientiam. Quia quod infirmum dei est, fortius est hominibus: & quod stultum est dei, sapientius est hominibus. Omnis itaque infidelitas stultitia est, quia imperfecti sensus sui usa sapientia, dum omnia infirmitatis suæ opinione moderatur, putat effici non posse quod non sapit. Causa enim infidelitatis de sententia est infirmitatis, dum gestum esse quis non putat, quod geri non posse definiat, & idcirco Apostolus sciens naturæ humanæ imperfectam cognitionem, hoc solum putare in ueri ratione esse quod saperet, ait: Non in sermone se sapientiæ prædicare, ne prædicationis suæ inanis esset assertio, ac ne stultitiæ esse prædicator existimaretur, adiecit: Uerbum crucis stultitiam esse pereuntibus, quia eam solam infideles prudentiam crederent esse quam saperent, & cum nihil nisi intra infirmitatis suæ saperent naturam, eam quæ sola dei perfecta sapientia est, putarent esse stultitiam, per quod ea ipsa infirmi sapientiæ suæ opinione desperent. Ergo quicquid pereuntibus stultitia est, hoc ijs qui saluantur, dei uirtus est, quia nihil naturalis sensus sui infirmitate moderantur, sed diuinæ potestatis efficientiam secundum infinitatem celestis uirtutis expendunt, & idcirco sapientiam sapientium, & intelligentiam intelligentium deus improbat, quia per opinionem stultitiæ humanæ credentibus salus tribuitur, dum & infideles quæ extra sensum suum sunt, stulta esse decernunt, & fideles potestati ac uirtuti dei omnia largiendo sibi salutis suæ sacramenta permittunt. Non ergo sunt stulta quæ dei sunt, sed humanæ naturæ insipientis prudentia est, quæ à deo suo aut signa aut sapientiam ad fidem postulet, & Iudæorum quidem est postulare signa, quia in dei nomine per legis familiaritatem non admodum rudes, crucis scandalo commouentur. Græcorum autem est, sapientiam

poscere, quia gentili neptia humanaque prudentia rationem sublata in crucem dei quaerunt. Quae quia secundum sensum naturae infirmis occulta in sacramento sit, fit stultitia infidelibus, cum quod naturaliter mens imperfecta non concipit, id extra prudentiae causam esse decernat. Sed ob hanc imprudentem mundi sapientiam, quae per dei sapientiam deum ante nesciuit, id est, per hanc magnificentiam mundi, ac tam sapienter instituiti operis ornatum, creatoris sui non est uenerata sapientiam, placuit deo praedicatione stultitiae saluos facere credentes, id est, crucis fide aeternitatem mortalibus prouenire, ut confusa humanae sapientiae opinione, ibi salus reperiretur, ubi creditur esse stultitia. Christus enim, qui stultitia gentibus, & Iudaeis scandalum est, dei uirtus deique sapientia est, quia quae sensu humano infirma in dei rebus & stulta existimantur, haec prudentiae uirtutisque terranae, & sapientiae & potestatis ueritate praecellunt. Nihil igitur in diuinis effectibus humanae mentis opinione tractandum est, neque de creatore suo officij ipsius materia decernat. Assumenda autem nobis est stultitia, ut sapientiam sumamus, non in prudentiae sensu, sed naturae nostrae conscientia, ut quod cogitationis terrenae ratio non concipit, id nobis rursus ratio diuiniae uirtutis insinuet. Cum enim recognita stultitiae nostrae intelligentia imperitiam naturalis in nobis imprudentiae senserimus, tum per diuinam sapientiae prudentiam ad dei sapientiam imbuimur, cum sine modo uirtutes dei ac potestatem metiamur, cum naturae dominum non intra naturales leges cohibeamus, cum hoc solum de deo bene credi intelligamus, ad quod de se credendum ipse sibi nobiscum & testis & autor existit.

• DIUI HILARII PICTAVORVM

EPISCOPI, DE TRINITATE

LIBER QVARTVS

Vanquam anterioribus libellis, quos pridem conscripsimus, absolute cognitum existimamus, fidem nos & confessionem patris & filij & spiritus sancti, ex euangelicis atque apostolicis institutis obtinere, neque quicquam nobis cum haereticis posse esse commune, quippe illis diuinitatem domini nostri Iesu Christi sine modo & ratione & metu abnegantibus, tamen etiam his libellis quaedam necessario fuerunt comprehendenda, ut omnibus fallacijs eorum & impietatibus aeditis absolutior fieret cognitio ueritatis. Et primum cognoscendum est, quae doctrinae eorum temeritas sit, quodque irreligiositatis periculum. Deinde quid aduersum apostolicam fidem, cui nos congruimus, habeant sententiae, quid uel soleant dicere e contrario, quaeque uerborum ambiguitate simplicitatem audientium illudant. Postremo qua interpretationum

interpretationum suarum arte ueritatem diuinorum dictorum uirtutemque corrumpant. Non ignoramus autem, ad res diuinas explicandas, neque hominum eloquutionem, neque naturae humanae comparationem posse sufficere. Quod enim inenarrabile est, id significantiae alicuius finem & modum non habet, & quod spirituale est, id a specie corporaliu exemplo diuersum est. Tamen cum de naturis caelestibus sermo est, illa ipsa quae sensu mentium continentur, usu communi & naturae & sermonis sunt eloquenda, non utique dignitati dei congrua, sed ingenij nostri imbecillitati necessaria, rebus scilicet uerbisque nostris ea quae & sentimus & intelligimus loquuri. Atque haec sicut primo libello testati sumus, nunc quoque idcirco a nobis commemorata sunt, ut cum aliquid ex humanis comparationibus proferimus, non secundum naturas corporales de deo sentire credamur, nec passim omnibus nostris spiritualia comparare, sed potius rerum uisibilem speciem ad intelligentiam inuisibilem protulisse.

Aiunt namque haeretici, non ex deo esse Christum, id est, filium non ex patre natum, neque deum ex natura, sed ex constitutione esse, ad optionem scilicet eius esse in nomine, quia sicut plures filij, ita & hic filius sit. Dehinc liberalitatem in dignitate, quia sicut plures filij, ita & hic deus sit. Indulgentiore tamen in eo adoptionis & nuncupationis affectu, ut & praeter ceteris sit adoptatus, & adoptiuus alij maior ipse sit filius: & excellentius cunctis naturis creatus, creaturis ipse ceteris praestet. Aiunt etiam quidam eorum dei omnipotentiam consentientes, in similitudinem eum dei creatum, & ex nihilo, ut cetera, in aeterni illius creatoris sui imaginem constituisse. Verbo uide licet de non extantibus iustum esse subsistere, deo potente similitudinem sui ex nihilo cooptare. Quin etiam id adijciunt, cum unius substantiae patrem & filium esse audiunt, ab anterioribus esse episcopis praedicatum, ut id subtiliter per speciem haereticae opinionis infirmant, dicentes eos uerbi huius significationem, id est, unius substantiae, quod Graece dicitur homousion, hoc sensu usurpare atque eloqui, tanquam ipse sit pater qui & filius, ex infinitate uidelicet sua protensus in uirginem, ex qua corpus assumens sibi, in eo corpore quod assumpsit, filij nomen addiderit. Et haec quidem de homousio eorum falsitas prima est. Sequens illa est, quod affirmant id enunciationem homousion significare, quod rei anterioris atque alterius communio sit duobus, & tanquam prior substantia uel usia materiae alicuius extiterit, quae participata duobus, & in utroque consumpta, utrumque illum & naturae anterioris, & rei esse testetur unius. Atque idcirco improbare se homousij aiunt confessionem, quod enunciatio eius neque filium a patre distinguat, & posteriorem patrem materiae, quae sibi cum filio sit communis, ostendat. Tertio quoque hanc improbandi homousij causam comminiscuntur, quod secundum uerbi huius significationem, ex diuisione paterna substantiae esse

Quare ergo tam multa de rebus diuinis desinimus?

Ab Indulgentiore

Ab affectu

filius existimetur, tanquam defectus ex eo fuerit, ita ut in duos sit res una diuisa, & ideo substantiæ dicantur unius, quia portio defecta de toto, in natura ea sit unde defecta sit, nec posse in deū cadere diuisionis passionem, quia & demutabilis erit, si imminutioni per diuisionem fiat obnoxius, & imperfectus efficietur, perfectionis suæ in portionem alteram decedente substantia: nec non in eo se eleganter doctrinæ prophetiæ, sed & euangelicæ atq; apostolicæ posse existimant contraire, ut filij natiuitatē intra tempora prædicent. Cum enim uitiose à nobis asserant dici filium semper fuisse, necesse est ut excludendo quod semper fuerit, natiuitatem eius confitentur ex tempore. Si enim non semper fuit, erit tempus quo non fuit. Et si est tempus quo non fuit, erit ante eum tempus, quia qui non semper est, esse cœpit ex tempore. * Qui autē caret tempore, nō potest eo carere quod semper est. Respuere se autem id quod semper filius fuerit, ob eam causam affirmant, ne per id quod semper fuit, sine natiuitate esse credatur, tanquā per id quod semper fuisse dicitur, innascibilis prædicetur. O stultos atq; impios metus, & irreligiosam de deo sollicitudinem. Hæc quæ in homouisi significatione, & in eo quod semper filius esse dicitur arguuntur, ecclesia abominatur, respuit, damnat. Nouit enim unum deum, ex quo omnia. Nouit & unum dominum nostrum Iesum Christum, per quem omnia. Unum ex quo, & unum per quem. Ab uno uniuersorum originem, Per unum creatorum originem & creationem, In uno ex quo autoritatem innascibilitatis intelligit, In uno per quem potestatem nihil differentem ab autore ueneratur. Cum ex quo & per quem, ad id quod creatur, in his quæ creata sunt communis autoritas sit, nouit in spiritu deum spiritum impassibilem & indefecabilem. Didicit enim à domino, spiritui carnem & ossa non esse, ne forte cadere in eum corporalium passionum detrimenta credantur. Nouit unum innascibilem deum: nouit & unum unigenitum dei filium. Confitetur patrem æternum, & ab origine liberum: confitetur & filij originem ab æterno. Non ipsum ininitiabilem, sed ab initiabili. Non per seipsum, sed ab eo qui à nemine semper est, natum ab æterno, natiuitatem uidelicet ex paterna æternitate sumentem. Caret ergo fides nostra hæreticæ prauitatis opinione. Aedita nanque est sensus nostri professio, licet nondum sit ratio professionis exposita. Tamen ne quid in homouisi à patribus nuncupati enunciatione, & in ea quod semper fuerit confessione suspicionis relinqueretur, ista memorata sunt, quibus & subsistere filium in substantia qua genitus ex patre est cognosceretur: & patri de substantia qua manebat, per filij natiuitatem nihil esse decerptum. Et homouisioni patri filium non de commemoratis superius uitij causisq; à sanctis, & doctrinam dei callentibus uiris esse memoratum, ne quis forte existimaret adimi per usam natiuitatem unigeniti filij, quod patri homouisio diceretur, sed ut suscepti hu-

ius

ius utriusq; uerbi necessitatem, & contra debacchantes tunc hæreticos ad maximam fidei securitatem, usurpati rationem intelligamus, respondendum esse existimo hæreticorum peruersitati, & omnes eorū stultas ac mortiferas institutiones euangelicis atq; apostolicis testimonijs coarguendas. Videntur enim sibi de singulis quæ asserunt præstare rationem, quia singulis assertionibus suis quædam ex diuinis uoluminibus testimonia subdiderunt, quæ corrupto intelligentiæ sensu solis tantum ignorantibus blandiantur, speciem ueritatis secundum prauitatem interpretantium præstitura. Conatur enim sola dei patris diuinitate celebrata filio auferre quod deus est, quia scriptum est: Audi Israel: Dominus deus tuus, deus unus est. Et id ipsum ad legis doctorem interrogantem, quod præceptum maximum esset in lege, domino dicente: Audi Israel: Dominus deus tuus, deus unus est. Et rursum Paulo ita prædicante: Unus enim deus, & unus mediator dei & hominū. Tum quod solus innascibilis, & quod solus uerus sit, quia Esaias dixerit: Benedicent te solum deum uerum. Quodq; id ipsum contestatus sit dominus in Euangelijs dicens: Hæc est uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Tum quod solus sapiens sit, ne quid sapientiæ filio relinquatur, secundum Apostoli dictum: Ei autem qui potens est confirmare uos secundum Euangelium meum, & prædicationem Iesu Christi, secundum reuelationem sacramenti temporibus secularibus taciti: manifestati autem nunc per scripturas propheticas secundum præceptū æterni dei, in obedientiam fidei in omnes gentes, cogniti soli sapienti deo per Iesum Christum, cui est gloria in secula seculorum, amen. Tum quia solus bonus, ne quid sit bonitatis in filio, quia per eum dictū sit: Nemo bonus nisi unus deus. Tum quod solus sit & potens, quia Paulus dixerit: Quem temporibus suis ostendit nobis beatus & solus potens, rex regum, & dominus dominantium. Tum quod hunc nouerint inconuertibilem & indemutabilem, quia per prophetā dixerit: Ego sum dominus deus uester, & non demutor. Et Iacobus apostolus dixerit: Apud quem non est demutatio. Hunc iustū iudicem, quia scriptū est: Deus iustus iudex, fortis & patiens. Hunc cuncta procurantem, quia dominus dixerit cum ei de auibus sermo esset: Et pater uester cœlestis pascit illa. Et rursum: Nōne duo passeres asse ueneunt, & unus ex illis non cadet super terram sine patris uestri uolūtate? Sed & capilli capitis uestri numerati sunt. Hunc omnia proidentem, sicut beata Susanna dicit: Deus æternus, absconditorum cognitor, sciens omnia ante generationē eorū. Hunc etiā inconceptibilem secundum quod dictum est: Cœlum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum, quam domū ædificabitis mihi, aut quis locus requietionis meæ? Hæc enim fecit manus mea, & sunt omnia hæc mea. Hunc quoq; capientem omnia Paulo testante: Quoniam in ipso uiuimus & mouemur

*Testimonium
quod depraua-
te pro se tor-
quet hæretici*

& mouemur & sumus. Et Psalmographo dicente: Quò abibo à spiritu tuo, & à facie tua quò fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero ad infernum, ades. Si sumptero pennas meas ante lucem, & habitauero in postremis maris, etenim illic manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Hunc quoq; incorporeum, quia dictum est: Spiritus enim deus est, & adorantes eum, in spiritu & ueritate adorare oportet. Hunc immortalem & inuisibilem, Paulo dicente: Qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem, quem nemo hominum uidit, nec uidere potest. Et secundum Euangelium: Deum nemo uidit unquam, nisi unigenitus filius, qui est in sinu patris. Hunc quoq; solum manentem, quia dictum est: Ego sum qui sum. Et rursum: Sic dices filijs Israel: Misit me ad uos is qui est. Et per Hieremiam: Qui es domine. Atque hæc * quis intelligat plena fraudis esse & plena fallaciæ? Quæ quanquam sint subtiliter confusa atq; permixta, tamen absolute artificiosam malitiæ atq; stultitiæ calliditatem & ineptiam testantur. Inter cætera enim addiderunt, solum se patrem inaccessibilem cognouisse: tanquam hinc quisquam possit ambigere, eum ex quo ille genitus sit, per quem omnia sunt, id quod ipse est, a nemine consecutum. Ipso enim quod pater dicitur, eius quem genuit autor ostenditur, id habens nomen, quod neq; profectum ex alio intelligatur, & ex quo is qui genitus est, substituisse doceatur. Igitur id quod deo patri proprium est, proprium ei ac secretum relinquamus, confitentem in eo æternæ uirtutis inaccessibilem potestatem. Nemini autem dubium esse existimo, ob eam causam in confessione dei patris quædam eius tanq; peculiaris & priuata memorari, ne præter ipsum eorum quisquam particeps relinquatur. Dum enim dicunt, solum uerum deum, solum iustum, solum sapientem, solum inuisibilem, solum bonum, solum potentem, solum immortalitatem habentem, in eo quod solus hæc sit, à communionem eorum secundum hos filius separatur. Soli enim, ut aiunt, propria non participantur ab altero: quæ si in patre solo, non etiam in filio esse existimabuntur, necesse est ut filius deus & falsus & insipiens, & secundum cõspicibiles materias corporeus & maleuolus & infirmus, & extra immortalitatem credatur esse, qui ab his omnibus, cum in his pater solus sit, excipitur. Dicturi autem de absolutissima maiestate & de plenissima diuinitate unigeniti dei filij, non existimamus quenquam arbitraturum, omnem hunc sermonem, quo hæc suri erimus, ad dei patris contumeliam pertinere, quasi ex eius dignitate decedat, si quid eorum referatur ad filium, cum potius honor filij dignitas sit paterna, & gloriosus autor sit, ex quo is qui tali gloria sit dignus extiterit. Nil enim nisi natum habet filius, & geniti honoris admiratio in honore generantis est. Cessat ergo opinio contumeliæ, cum quicquid inesse filio maiestatis docebitur, id ad amplificandam potestatem eius, qui istiusmodi genuerit, redundabit. Consequens autem est, ut

Als* quis non intelligat

Als* uisuri

cognitis

cognitis iam ijs, quæ ad deformationem filij de patre cõfessi sunt, id ipsum illud quod de filio professi sunt audiatur. Responsuri enim singulis eorum propositionibus, & diuinorum dictorum testimonijs irreligiosam eorum doctrinam proditori, debemus ad illa quæ de patre dicta sunt, ea quæ deinceps de filio dei sint commemorata subiungere, ut de confessione ea quæ de patre & filio est, inter se comparata, unus atq; idem à nobis in absoluentis singulis propositionibus ordo teneatur. Memorant namq; filium dei neq; ex aliqua subiacente materia genitum esse, quia per eum creata omnia sunt: neq; ex deo esse, quia decedere ex deo nihil possit, sed esse ex ijs, quæ non erant, id est, creaturam dei perfectam, uerum tamen non similem cæteris creaturis. Esse autem creaturam, quia scriptum sit: Dominus creauit me initium uiam suarum. Esse autem facturam perfectam, sed non similem cæteris facturis. Facturam autem per id quod Paulus ad Hebræos dixerit: Tanto melior factus angelis, quanto excellentius ab his possidet nomen. Et rursum: Unde fratres facti uocationis cœlestis participes cognoscite Apostolum & principem sacerdotum confessionis nostræ Iesum Christum, qui fidelis est ei qui fecit eum. Ad infirmam uero filij & uirtutem & potestatem & diuinitatem eo maxime utuntur, quod dixerit: Pater maior me est. Idcirco autem non esse eum unum ex omnibus creaturis cõcedunt, quia scriptum est: Omnia per eum facta sunt. Concludunt ergo omnem irreligiositatis suæ doctrinam istiusmodi uerbis, dicentes: Nouimus deum unum, solum in ætæternum, solum sapientem, solum sempiternum, solum sine initio, solum uerum, solum immensum, solum immortalitatem habentem, solum optimum, solum potentem, omnium creatorem, ordinatorem & dispositorem inconuertibilem, incommutabilem, iustum & optimum legis & prophetarum & noui testamenti: hunc deum genuisse filium unigenitum ante omnia secula, per quem & seculum & omnia fecit: natum autem non putatiue, sed uere obsecutum uoluntati suæ: immutabilem & inuertibilem, creaturam dei perfectam, sed non sicuti unam de creaturis facturam, sed non sicuti cætera facturæ. Nec ut Valentinus prolotione patris natum cõmentatus est. Nec sicut Manichæus partem unius substantiæ patris natum exposuit. Nec sicut Sabellius, qui unionem* diuidit, ipsum esse dixit filium quem & patrem. Nec sicut Hierarchas lucernam* dicit de lucerna, uel lampadam in duas partes. Nec cum qui fuit ante, postmodum natum, uel supercreatum in filium, sicuti & tu ipse beatissime papa, media in ecclesia & in confesso fratrum frequenter eos qui talia introducunt renouisti. Sed sicut diximus uoluntate dei ante tempora & secula creatum, & uiuere & esse accipiens à patre, & glorians cum subsistente patre. Neq; enim pater dans ei omnium hæreditatem fraudauit semetipsum ab his, quæ non facta habentur ab ipso, fons est autem omnium. Quapropter tres substantiæ sunt, pater & filius & spiritus sanctus, & quidẽ deus pater

Exempli blasphemie coram qui creaturam esse dei filium dicunt

Valentinus Manichæus Sabellius Hierarchas Forte* inducit Forte* diuidit

Tres substantiæ, unus scilicet

us pater causa est omnium, omnino sine initio solitarius: filius autem sine tempore æditus est à patre & ante secula creatus & fundatus. Non erat antequam nasceretur, sed sine tempore ante omnia natus, solus à solo patre subsistit. Nec enim est æternus, aut coæternus, aut simul nõ factus cum patre, nec simul cum patre habet esse, sicuti quidam dicunt, aut aliqui duo non nata principia introducentes, sed sicut unio est principium omnium, sic & deus ante omnia est. Propter quod & ante filium est, sicut & à te didicimus papa media in ecclesia prædicante. Secundum quod itaq; & à deo esse habet, & gloriari & uiuere, & omnia ei sunt tradita, secundum hoc principium eius est deus. Principatur autem ei utpote deus eius, cum sit ante ipsum. Si enim quod ex ipso & quod ex utero exiuit & uenit, & quod ex patre, uelut partem eius unius substantiæ, & quasi prolationem extendens intelligitur, compositus erit pater, & diuisibilis & mutabilis & conuertibilis, etiam corpus secundum illos, & quantum in ipsis est, cõsequenter corpori sustinens sine corpore deus. Hic eorum error est, hæc mortifera institutio, ad cuius confirmationem corrupto intelligentiæ sensu, diuinorum dictorum testimonia usurpant, & de his sub occasione humanæ ignorantiæ mentiuntur. Nemini autem dubium esse oportet ad diuinarum rerum cognitionem diuinis utendum esse doctrinis. Neq; enim scientiam cœlestium per semet humana imbecillitas consequetur, neq; inuisibilem intelligentiam ipse sibi corporaliũ sensus assumet. Non enim uel id quod creatum in nobis atq; carnale est, uel id quod in usum uitæ nostræ ex deo datum est, suomet iudicio naturam creatoris sui opusq; discernet. Non subeunt ingenia nostra in cœlestem scientiam, neq; incomprehensibilem uirtutem sensu aliquo infirmitas nostra concipiet. Ipsi de se deo credendum est, & ips quæ cognitio ni nostræ de se tribuit obsequendum. Aut enim more gentilium denegandus est, si testimonia eius improbantur: aut si ut est deus creditur, non potest aliter de deo q̄ ut ipse est de se testatus, intelligi. Cessent itaq; propriæ hominum opiniones, neq; se ultra diuinam constitutionem humana iudicia extendant. Sequamur ergo aduersus irreligiosas & impias de deo institutiones, ipsas illas diuinorum dictorum autoritates, & unumquodq; eorum ipso, de quo quæritur, autore tractabimus, non ad fallendam & male imbuendam audientium imperitiã, quasdam uerborum enunciationes subtractis eorum causis coaptantes. Intelligentia enim dictorum ex causis est assumenda dicendi, quia non sermoni res, sed rei est sermo subiectus. Verum omnia æditis simul & dicendi causis & dictorum uirtutibus prosequemur. Igitur singula secundũ propositionis ordinem retractentur. Nam hoc eorum principale est: Nouimus, inquiunt, unum solum deum, Moyse dicente: Audi Israel, Dominus deus tuus deus unus est, sed nunquid hinc quisquam fuit ausus ambigere, aut unquam aliter à quoquam eorum prædicatum

dicatum esse qui deum crederent cognitũ est, nisi unũ deũ esse, ex quo omnia, unã uirtutem innascibilem, & unã hanc esse sine initio potestatem? Sed nõ per id quod deus unus est, dei filio accidit negari posse, quod deus est. Moyses nanq; uel potius deus per Moysen, populo & in Aegypto & in deserto idolis & deorũ (ut putabant) religionibus occupato, hoc cõstituit principale mandatum, ut unum deũ crederet, & uere ac merito constituit. Unus est enim deus, ex quo omnia. Sed uideamus an idem Moyses cum quoq; per quem omnia sunt, deũ esse confessus sit. Non enim patri adimitur quod deus unus est, quia & filius deus sit. Est enim deus ex deo, unus ex uno: ob id unus deus, quia ex se deus. Cõtrã uero, nõ minus per id filius deus, quia pater deus unus sit. Est enim unigenitus filius dei, nõ innascibilis, ut patri adimat quod deus unus sit, neq; aliud ipse quã deus, quia ex deo natus est: de quo quamuis ambigi nõ oporteat, quin nascendo ex deo deus sit, per quod fidei nostræ deus unus est, tamen uideamus an Moyses qui ad Israel dixerat: Dominus deus tuus unus est, dei filiũ deũ prædicauerit. Vti enim nos ad cõfitendam domini nostri Iesu Christi diuinitatem testimonio illius oportebit, cuius autoritate hæretici unũ tantũ deũ confitentis, filio putant negandũ esse quod deus est. Igitur cũ absoluta hæc de deo & perfecta confessio sit, secundũ Apostolum ita loqui: Unus deus pater ex quo omnia, & unus dominus noster Iesus Christus per quẽ omnia, uideamus originem mundi, quid de ea Moyses loquatur. Ait namq;: Et dixit deus, fiat firmamentũ in medio aquarũ, & sit diuidens inter aquam & aquam, & factum est sic, & fecit deus firmamentũ, & diuisit deus per mediũ aquarũ. Habes ergo deũ ex quo, habes deũ per quem: aut si id negabis, necesse est id quod factũ est, per quem factũ sit doceas: aut certe naturam ipsam creatorum deo obedientem esse demonstras, quæ ad id quod dictũ est, fiat firmamentũ, se ipsam dei uerbo iussa firmauerit. Sed hæc diuinæ scripturæ ratio nõ recipit. Omnia enim, secundũ prophetam, facta ex nihilo sunt, nec natura aliqua manens demutata in aliud est, sed id quod non erat creatum est, & absolutum est. Per quem? Audi Euangelistam: Omnia per ipsum facta sunt. Si quæris per quem, audias eundem Euangelistam dicentem: In principio erat uerbũ, & uerbũ erat apud deũ, & deus erat uerbũ, hoc erat in principio apud deum. Omnia per ipsum facta sunt. Quod si negare uoles à patre dictum uideri, fiat firmamentũ, audias rursus prophetam dicentem: Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Quod ergo dictũ est, fiat firmamentũ, in eo quod pater sit locutus ostenditur. Quod autem adicitur: Et factum est sic, & quod fecisse deus dicitur, in eo persona efficiens est intelligenda, qui faciat. Dixit enim & facta sunt. Non utiq; solum uoluit & fecit, mandauit & creata sunt. Non utiq; quia complacitũ ei est extiterunt, ut mediatoris officium inter se & ea quæ essent creanda cessaret.

*Patris iussa
per filiũ omnia
condita*

Dicit ergo fieri deus ex quo omnia sunt, & fecit deus per quē omnia sunt. Eodem parit̄ nomine, & in dicentis significatione & in efficientis operatione confessio est. Si autem loqui audebis, nō de filio dici, & fecit deus, ubi erit quod dictum est: Omnia per ipsum facta sunt? Et illud Apostolicum: Unus dominus noster Iesus Christus, per quem omnia: Et illud: Ipse dixit & facta sunt? Quōd si impudentiam tuam hęc diuinitus dicta cōuincant, nō adimitur dei filio quōd deus sit, per id quod dictū est: Audi Israel, Dominus deus tuus, deus unus est: cum ab eo ipso qui hęc est locutus, in ipsa cōstitutione mundi deus fuerit prædicatus & filius. Sed uideamus in quem profectum hęc distinctio iubentis dei, & facientis dei agatur. Nam tamen si sensus cōmunis intelligentiæ nō recipiat, ut in eo quod dictum est, iussit & facta sunt, solitarius atq; idein significatus esse credatur, tamen nequid ambigi possit, oportet ea quæ mundi creationem consecuta sunt explicari. Cū igitur perfecto mundo eius incola formandus esset, talis de eo sermo est: Et dixit deus, Faciamus hominē ad imaginē & similitudinē nostram. Et rursus: Et fecit deus hominē, ad imaginē dei fecit eum. Quæro nunc, solum nē sibi deum locutū existimes, an uero sermonem hunc eius intelligas nō sibi, sed ad alterum extitisse? Si solum fuisse dicis, eius ipsius uoce argueris dicentis: Faciamus hominē ad imaginē & similitudinē nostram. Deus enim per legislatorem secundū intelligentiā nostram locutus est, uerbis uidelicet quibus uti ipse nos uoluit, cognitionem eorum nobis quæ gessit impertiens. Significato namq; dei filio per quem facta sunt omnia, in eo quod dictum est: Et dixit deus, Fiat firmamentum. Et rursus ita dictum est: Et fecit deus firmamentū, ne tamen hic quidam inanis ac superfluous sermo existimaretur, si sibi ipsi dixisset ut fieret, & rursus ipse fecisset. (Quid enim tam alienum ab eo qui solus esset, ut sibi faciendū diceret, cum uoluntate tantum opus esset ut fieret?) absolutius uoluit intelligi significationem hanc nō ad se tantum esse referendam, dicendo: Faciamus hominē ad imaginē & similitudinē nostram, sustulit singularis intelligentiā professione consortij. Consortium autē esse aliquod solitario ipse sibi non potest. Neq; rursus recipit solitarij solitudo, faciamus. Neq; quisquam alieno à se, nostram, loquitur. Vterq; sermo & faciamus & nostram, ut solitarium eundemq; nō patitur, ita neq; diuersum à se alienumq; significat. Aut quæro, si cum audias solitariū, utrum nō ipsum eundemq; esse existimes: aut cum audias nō ipsum, neq; eundem, an nē quōd solitarij tantū sit intelligas? In solitario ergo solitarius, ita nō eodem uero neq; ipso, non solitarius reperitur. Solitario ergo conuenit faciam & meam: non solitario uero, faciamus & nostram. Cum itaq; legimus: Faciamus hominē ad imaginē & similitudinē nostram, quia sermo uterq; ut nō solitarium tantum, ita neq; differentem esse significat, nobis quoq; nec solitarius tantum, nec diuersus

uersus est confitendus, cognita per id quod nostram imaginē dicit, nō etiam imagines nostras, unius in utroq; proprietate naturæ. Non sufficit autem solam uerborū attulisse rationem, nisi dictorū intelligentiā etiam rerum operatio consequatur. Scriptum enim ita est: Et fecit deus hominē, ad imaginē dei fecit eum. Quæro si solitario atq; ipsi ad se eundem fuit sermo, quid hic sentiendum existimes? Video enim nunc tripertitam significationem & facientis & facti & exempli. Qui factus est, homo deus. Deus autē fecit, & quem fecit ad imaginē dei fecit. Si de solitario Genesis esset locuta, dixisset utiq; & fecit ad imaginē suam. Sed sacramentū Euangelicum annuncians, non duos deos, sed deum & deum elocuta est, cum hominē per deum effectum ad imaginē dei dicit. Atq; ita deus, ad cōmunem sibi cum deo imaginē atq; eandem similitudinē hominē reperitur operari, ut nec solitudinis intelligentiā, significatio efficientis admittat, nec diuinitatis diuersitatem, ad eandem imaginē ac similitudinē constituta patiatur operatio. Et quantū superfluum post hęc existimetur ultra aliquid afferre, quia in diuinis rebus nō frequentius dicta sufficiunt, tamen quid de hoc eodem dictum sit cognosci oportet. Non enim diuinorum dictorū, sed intelligentiæ nostræ à nobis ratio præstanda est. Deus ad Noë inter multa mandata ita loquitur: Qui effuderit sanguinem hominis, pro sanguine eius effundetur exemplū, opus & operans. Deus testatur se ad imaginē dei hominē fecisse. Cum faciendus homo est, quia neq; de se, neq; ad se loquebatur, dixit ad imaginē nostram. Cum autem factus homo est, fecit deus hominē ad imaginē dei. Non ignorauit utiq; uerbi proprietatem, si sibi ipse loqueretur, ut diceret: Feci ad imaginē meam. Dixerat enim iam ad demonstrandam naturæ unitatē, faciamus ad nostram. Neq; rursus confundit de solitario ac nō solitario intelligentiā, cum hominē deus faciens, ad imaginē dei fecerit. Quōd si deum patrem solitarium sibi hęc locutum fuisse affirmare uoles, tanquam concedi tibi possit, ut unus secum uelut cum altero sit locutus, credaturq; in eo, quod ad imaginē dei fecit hominē, ita uoluisse intelligi, tanquam ad imaginē meam feci hominē, primum ipse testimonio tuo redargueris. Dixisti enim: Ex patre omnia, sed per filium omnia. Namq; per id quod dictum est: Faciamus hominē, ex eo origo est, ex quo capit & sermo. In eo uero quod deus ad imaginē dei fecit hominē, significatur etiam is per quem cōsumatur operatio. Tū deinde nequid tibi hinc liceat mentiri, sapientia quam tu ipse Christum confessus es, contraibit dicens: Cum certos ponebat fontes sub celo, cum fortia faciebat fundamenta terræ, eram apud illum cuncta componens. Ego eram ad quem gaudebat, quotidie autem lætabar in conspectu eius in omni tempore, cū lætaretur orbe perfecto, & lætatur

Aliud testimonium quod filius deus

in filijs hominū. Conclufa est omnis occasio, & coarctatur ad ueri confessionem uniuersus error. Adest deo genita ante secula sapientia. Neq; solū adest, sed etiam componit. Est ergo componēs apud ipsum. Intelligit compositionis uel dispositionis officium. Pater enim in eo quod loquitur efficit, filius in eo quod operatur quæ fieri sunt dicta, componit. Personarum autem ita facta discretio est, ut opus referatur ad utrumq;. Nam in eo quod dicitur faciamus, & iussio exequatur & factū. In eo uero quod scribitur: Erant apud illum componens, nō solitarium se sibi esse in operatione significat. Lætatur autem ante eum quem sibi significat aggaudere lætanti. Quotidie autem lætatur in conspectu eius in omni tempore, quando lætatur orbe perfecto & lætatur in filijs hominum. Causam lætitiæ suæ sapientia docuit, lætatur autem ob lætitiā patris in perfectione mundi, & in filijs hominum lætantis. Scriptū est enim: Et uidit deus quia bona sunt. Placere patri opera sua gaudet, per se ex præcepto eius effecta. Gaudium enim suum hinc esse proficitur, quod in consummato orbe in filijs hominum pater lätus existeret. Et in filijs hominum ob id, quia iam in uno Adam omne humani generis exordium constitisset. Non ergo in fabricatione mundi solitarius pater sibi loquitur, sapientia secum & cooperante & consummata cooperatione gaudente. Non ignoramus autē multa & maxima ad absolutionem horum dictorum esse reliqua, sed dilata nobis potius quam dissimulata habeantur. Plenior namq; eorum tractatus propositionibus cæteris referuatur. Nunc enim tantum ad id respondetur quod in expositione fidei suæ, uel potius perfidiæ ab impijs dictum est, unum tantum deum à Moyse prædicatum, & uere ita prædicatū meminimus, quia unus deus est ex quo omnia. Sed non propterea ignorandū esse, quia filius deus est, cum idem Moyses deum & deum toto operis sui corpore sit professus. Igitur uidentur, quomodo electio & legislatio deum & deum pari confessionis ordine prædicet. Post multas namq; dei id ad Abraham allocutiones, cum aduersum Agar Sara cōmoueretur, conceptui ancillæ domina sterilis inuidens, cumq; discessisset à conspectu eius, ita de ea scriptura loquitur: Et dixit angelus domini ad Agar: Redi ad dominam tuam, & humilia te sub manibus eius. Et dixit ei angelus domini: Multiplicans multiplicabo semen tuum, & non dinumerabitur à multitudine, Et rursum: Et uocauit nomen domini, qui loquebatur secum deus, qui aspexisti me. Angelus dei loquitur. Duplex autem in angelo dei significatio est, ipse qui est, & ille cuius est. Et loquitur nō res secundum nomen officij sui. Ait enim: Multiplicans multiplicabo semen tuum, & nō dinumerabitur à multitudine. Ministerium angeli potestas multiplicandarū gentium excedit, sed quid tandem de eo qui dei angelus, quæ soli deo propria sunt loquebatur, scriptura testata est: Et uocauit nomen domini qui loquebatur secum, tu deus qui aspexisti me.

Primum

Primum angelus dei, secundo dominus. Vocauit enim nomen domini, qui loquebatur secum. dehinc tertio deus: Tu enim es deus qui aspexisti me. Qui angelus dei dictus est, idem dominus & deus est. Est autē secundum prophetam filius dei, magni consilij angelus: ut personarū distinctio absoluta esset, angelus dei est nuncupatus. Qui enim est deus ex deo, ipse est & angelus dei. Ut uero honor debitus redderetur, & dominus & deus est prædicatus, & hic quidem primū angelus dei, deinde idem postea & dominus & deus. Ad Abraham uero tantū deus. Tota enim iam personarū discretionem præmissa, ne solitarij error subesset, absolutum & uerum eius nomen edicitur. Scriptum namq; est: Et dixit deus ad Abraham, Ecce Sara uxor tua pariet tibi filiū, & uocabis nomen eius Isaac, & statuam testamentum meum ad illum in testamentū æternum & semini eius post illum. De Ismael autem hæc: Ecce exaudiui te, & benedixi eum, & amplificabo eum ualde. Duodecim gentes generabit, & dabo eum in gentē magnam. Nunquid ambigitur, quin qui angelus dei dictus est, idem rursum dicatur & deus: Pariterq; de Ismael sermo est, & nunc & dudum multiplicandus ab eodem est. Et ne forte non idem qui esset locutus ad Agar, nunc loqui crederetur, eiusdem personæ significationem diuinus sermo testatur, dicens: Et benedixi eum, & multiplicabo eum. Benedictio ex præterito est, iam enim ad Agar sermo fuerat: amplificatio uero in futurum. Nunc enim primum ad Abraham de Ismael deus loquitur: ad Agar uero angelus dei locutus est. Deus igitur est qui & angelus dei est, quia & qui angelus dei est, deus est ex deo natus. Dei autē angelus ob id dictus, quia magni consilij est angelus. Deus uero idem postea demonstratus est, ne qui deus est, esse angelus crederetur. Sequatur sermo ordinem rerum. Angelus dei ad Agar locutus est, idem ad Abraham deus loquitur. Ex eodem ad utrumq; sit sermo. Benedicitur Ismael, & in gentem magnam amplificandus esse promittitur. Scriptura & per Abraham, deum esse qui loqueretur, ostendit. Abraham quoq; Isaac filius promittitur. Dehinc postea assistunt uiri tres. Abraham conspectis tribus unum adorat & dominum confitetur. Scriptura assistisse uiros tres edidit: sed patriarcha non ignorat qui & adorandus sit & confitendus. Indiscreta assistentium species est, sed ille dominum suum fidei oculis & uisu mentis agnouit. Dehinc sequitur. Et dixit ei: Reuertēs ueniam ad te, ad hoc tempus in futurū, & habebit filium Sara uxor tua. Et post hæc dixit ei dominus: Num celabo ego* Abrahamæ puero meo quæ facturus sum? Et rursum: Dixit autem dominus, Clamor Sodomorū & Gomorreorum impletus est, & peccata eorū magna ualde. Et rursum post alium multū sermonem, quem breuitatis studio prætermittimus, cum de iustis unā cum iniustis per dendis Abraham esset sollicitus, ait: Nequaquā qui iudicas terram, facies hoc iudicium, ut perdas iustum cū impijs. Et dixit dominus: Si inue-

Filius est
angelus dei
& deus

Magni consilij
angelus

Erant tres uiri
specie similes,
sed Abraham uisu mentis
et oculis fidei deū inter
alios agnouit

Ab* Abrahamæ
puerū meū

nero Sodomis quinquaginta iustos in ciuitate, remittam omni loco propter illos iustos. Et rursum consummato sermone ad Loth fratrem Abraham, scriptura dicit: Et dominus pluit super Sodomam & Gomorram sulphur & ignem à domino de cælo. Et rursum: Et dominus uisitauit Saram, sicut dixit, & fecit deus Saræ sicut locutus est, & concepit & peperit Sara Abraham filium in senectute sua & in tempore, sicut locutus est illi dominus. Et de hinc expulsa de Abraham domo cum filio suo ancilla, & in deserto ob aque inopiam interitum pueri timente, eadem scriptura ait: Et ecce exaudiuit dominus deus uocem pueri ubi erat, & uocauit angelus dei Agar de cælo, & dixit ei: Quid est Agar? Noli timere, exaudit enim deus uocem pueri de loco in quo est. Surge & accipe puerum, & tene manum eius, in gentem enim magnam faciam eum. Quæ perfidiæ cæcitas est, quæ increduli cordis obtusio est, quæ irreligiositatis temeritas, aut ignorare hæc, aut non ignorata negligere? Certe ita commemorata & dicta sunt, ne intelligentiam ueritatis error aliquis aut obscuritas impediret. Quæ si non posse ignorari docemus, impietatis esse crimine necesse est quod negatur. Angelus dei loqui ad Agar cepit, Ismaelem in gentem magnam aduicturus, eiq; innumerabilem gentis progeniem præstiturus. Confessio audientis & dominum eum esse & deum edocet. Sermonis enim exordium ab angelo dei cepit, sed in confessione dei constitit. Ita qui sub mysterio magni consilij nunciandi dei angelus est, ipse & natura & nomine deus est. Nomen enim naturæ, non nominis natura componitur. Isdem etiam de rebus ad Abraham deus loquitur, benedictum iam Ismaelem edocetur, & multiplicandus esse eundem in gentem: Benedixit, inquit, ei. Non itaq; demutauit personæ suæ significationem. Se enim iam benedixisse demonstrat. Scriptura certe sacramenti ordinem & ueræ prædicationis modum ab angelo dei incipiens, & postea isdem de rebus eundem loquentem deum confessam seruauit. Procedit autem plenior doctrinæ profectus sermo diuinus. Deus istic ad Abraham loquitur, parituram Saram pollicetur. Post hæc uiri tres sedenti assistunt, unum adorant, & dominum confitentur, idemq; & adoratus & confessus ab illo, tempore eodem in futurum rediturum se promittit, & Saræ filium futurum. Deus ad Abraham locutus est. Idem postea de rebus ipsis eundem uir ab eo uisus alloquitur: Demutatio tantum sit nominum, nihil tamē de confessione decessit. Virum enim licet conspectum Abraham deum tamen adorauit, sacramentum scilicet futuræ corporationis agnoscentem. Nec tamen tantæ fidei testimonio caruit, domino in Euangelio dicente: Abraham pater uester lætabatur, ut uideret diem meum, & uidit & gauisus est. Vir ergo conspectus rediturum se tempore eodem pollicetur. Contuere responsionis effectum, memento tamen uirum esse qui spondeat. Quid ergo scriptura dicit: Et dominus uisitauit Saram. Vir ergo iste dominus est, de quo scriptura dicit, efficiens

Qui sibi mysterio magni consilij nunciandi dei angelus est, ipse natura & nomine deus est

Abraham conspiciens uirum, futurum corporationis sacramentum nouit

efficiens quod spondit. Quid autem sequitur? Et fecit deus Saræ sicut locutus est. Vir in loquendo nuncupatus, dominus in uisitatione significatus, deus prædicatur in facto. Locutus certe uirum non ignorans, qui Abraham & uisus est & locutus. Deum quo modo ignorabis; scriptura eadem quæ uirum dixerat, deum confitente? Ipsa enim dixit: Et concepit & peperit Sara Abraham filium in senectute sua in tempore, sicut locutus est illi dominus. Sed uir uenturum se locutus est. Virum crede tantum, nisi qui uenit, & deus & dominus est. Causam compara. Vir certe ob id uenit, ut Sara & conciperet & pareret. Fidem discere. Dominus & deus ob hoc uenit, ut Sara & conciperet & pareret. In potestate dei uir locutus est, & in effectu dei deus præstitit. Ita se deum & loquendo & faciendo significat. Viris deinde conspectis tribus, duo abeunt, sed qui residet, & dominus & deus est. Neq; solum dominus & deus est, sed & iudex est. Stans enim ante dominum Abraham dixit: Nullo modo tu facies hoc uerbum, occidere iustum cum impio, & erit iustus sicut impius. Nequaquam, qui iudicas omnem terram, facies hoc iudicium. Toto igitur sermone suo Abraham fidem, ob quam iustificatus est, docet dominum suum ex tribus agnitum, & solum adoratum, & deum confessum est & iudicem. Ac ne forte existimes in unius confessione, trium omnium uirorum, qui simul uidebantur, honorem contineri, contuere quid conspectis duobus, qui discesserant, Loth dixerit: Et uidit Loth, & surrexit in obuiam illis, & adorauit in faciem in terra, & dixit: Ecce domini, diuertite in domum pueri uestri. Hic pluralem retinuit significationem simplex uisio angelorum, illic singularem honorem patriarchæ fides confitetur. Hic diuina scripturæ historia duos de tribus angelos fuisse significat, illic dominum & deum prædicat. Ait enim: Et dixit dominus ad Abraham: Quare risit Sara, dicens: Ego uere paritura sum, ego autem quæ iam senex? Nunquid impossibile est à domino uerbum? in tempore hoc reuertar ad te in futurum, & erit Saræ filius. Tenet ergo scriptura ordinem ueritatis, nec pluralem significationem in eo qui & deus & dominus agnoscebatur admiscens, neq; angelis duobus honorem, qui deo tantum fuerat delatus, impertiens. Loth quidem dominos dicit, sed scriptura angelos nuncupat. Illic hominis officium est, istic confessio ueritatis. Dehinc adest in Sodomam & Gomorram iusti poena iudicij. Et quid tandem momenti in eo est? Dominus sulphur & ignem pluit à domino: ut dominus à domino, ita non discreuit naturæ nomine, quos significatione distinxerat. Legimus namq; in Euangelio: Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Dedit ergo dominus, quod dominus accepit à domino, sed qui accepisti in domino, & domino iudicis cognitionem, cognominis eiusdem in deo & deo cognosce consortium. Iacob discedens ob metum fratris sui somnians uiderat scalam fundatam in terra & contingentem cælum, & per eam ascendentes

Ex tribus conspectis duo angeli & unus deus & dominus

& descendentes angelos dei, & dominum incumbentem super eam sibiq; omnes benedictiones quas Abraham & Isaac dederat, impertientem. Ad hunc postea talis dei sermo est: Dixit autem deus ad Iacob: Surgens ascende in locum Bethel, & habita ibi, & fac ibi altare deo qui apparuit tibi cum fugeres à facie fratris tui. Deus honorem deo postulat, & postulat cum alterius significatione personæ: Qui, inquit, apparuit tibi cum fugeres, ne qua personæ eiusdem confusio nasceretur. Deus ergo qui loquitur dicitur, & de quo loquitur, honoris confessio naturæ nomine non discernit, quos significatio subsistentes esse distinguit. Et huic quidē loco quædam meminimus ad pleniorē abolitionē necessaria. Sed secundū propositionis ordinem responsionis quoq; ordo retinendus est. Itaq; quæ ei reliqua sunt, in libro altero suo loco exequemur. Tantū hoc nunc in deo qui honorē deo postulat, demonstrandū fuit, angelū dei qui cū Agar locutus esset, & deū esse & dominū, cū hīsdem de rebus ad Abraham locutus ipse sit, & uirū qui Abraham uisus est, & deū esse & dominū. Angelos autē duos & cum domino uisus, & ab eo ad Loth missos, nihil aliud à propheta nisi angelos prædicatos. Non solū autē ad Abraham in uiro deus affuit, sed etiam ad Iacob in homine deus uenit. Neq; solū uenit, sed luctatus ostenditur. Neq; tantummodo luctatus, sed etiam aduersus eum cū quo luctabatur, infirmus. Nunc de luctæ sacramento neq; est in tempore, neq; in materia aliquid tractare. Deus certe est, quia Iacob aduersus deū inualuit, & Israel deū uidit. Videamus autē an etiam alibi præterquam ad Agar hic angelus dei deus esse sit cognitus. Cognitus planè est. Neq; solum deus, sed etiam deus Abraham & deus Isaac & deus Iacob repertus. Angelus enim domini Moyse de rubo apparuit, dominus de rubo loquitur, uocem eius intelligendam existimas, utrū eius qui uisus est, an alicuius alterius? Hic mendacij locus nullus est. Ait enim scriptura: Apparuit autē illi angelus domini in flamma ignis de rubo. Et rursum: Vocauit eum dominus de rubo: Moyses Moyses. Et respondit: Quid est? Et dixit dominus: Ne accesseris huc, solue calciamentū de pedibus tuis, locus enim in quo stas, terra sancta est. Et dixit ei: Ego sum deus Abraham & deus Isaac & deus Iacob. Qui apparuit in rubo, de rubo loquitur, & uisionis locus unus & uocis est, neq; alius quàm qui est uisus, auditur. Quia qui angelus dei est cum uidetur, idem rursum cum auditur est dominus: ipse uero qui auditur dominus deus est. Deinde Abraham Isaac & Iacob deus esse cognoscitur. Cum angelus dei dicitur, nō proprius sibi ac solitarius esse monstratur. Etenim dei angelus cum dominus & deus nuncupatur, in honore naturæ suæ & nomine prædicatur. Habes ergo angelum qui de rubo apparuit, & dominū & deū. Percurre adhuc Moyse testimonia, & intellige an occasionem aliquam prædicandi deū & dominū negligat. Tenes nempe ex dictis eius: Audi Israel, Dominus deus tuus unus est

Angelus ad
Agar loquens
deus fuit

Idem angelus
domini
& deus

est. Tene nunc diuinæ illius cautionis dicta. Ait namq;: Videte uidete, quoniam ego sum dominus, & non est deus præter me. Et cū omnis sermo dei ex persona dei usq; ad finem cautionis fuisset ait: Lætamini cœli simul cum eo, & adorent eum omnes filij dei. Lætamini gentes cum plebe eius, & honorificent eum omnes angeli dei. Honorificandus est à dei angelis deus, dicens: Quoniam ego sum dominus, & nō est deus præter me. Est enim unigenitus deus, neq; consortem unigeniti nomen admittit, sicut nō recipit innascibilis, in eo tantum quod est innascibilis, participem. Est ergo unus ab uno. Neq; præter innascibilem deum deus innascibilis alius est. Neq; præter unigenitum deum unigenitus deus quisquam est. Uterq; itaq; unus & solus est. Proprietate uidelicet in uno quoq; & innascibilitatis & originis. Ac sic uterq; deus unus est. Cum inter unum & unum, id est, ex uno unum, diuinitatis æternæ non sit secunda natura. Adorandus est ergo à filijs dei, & honorificandus ab angelis dei. Ita & honor & ueneratio deo à dei filijs & angelis postulatur. Significationem honorandi & eorum per quos est honorandus intellige, scilicet per angelos & filios dei, deus. Ac ne fortè honorem dei nō naturalis existimes postulari, & arbitreris hoc in loco Moysem de honorando deo patre sensisse, cum tamen pater sit honorandus in filio, tamen benedictionem quam sub eodem sermone ad Ioseph disponit, aduerte. Ait enim: Et quæ accepta sunt ei qui apparuit in rubo, ueniant super caput Ioseph & uerticem. Adorandus ergo à dei filijs deus est, sed deus qui & filius dei est. Honorificandus autē à dei angelis deus est, sed deus qui dei angelus est. Qui de rubo apparuit dei angelus deus, & quæ ei complacita sunt, Ioseph cū benediceretur optantur. Nō ideo nō deus, quia angelus dei est: neq; rursum angelus dei nō idcirco, quia deus est, sed significata personarum intelligentia, & distinctio innascibilitatis natiuitatisq; sensu ac manifesta sacramentorū cœlestium dispensatione, nō solitarium deum docuit opinandum, cum angelum & filium dei deum dei angeli & filij adorabunt. Et hæc quidē de Moyse libris responsa à nobis sint, uel potius Moyses ipse responderit, quia eo hæretici autore usi, per unius dei confessionē putent persuaderi posse, ne deus esse dei filius prædicetur, contra autoris sui testimonium impij. Quando ille unum deū confitens, nō destitit de dei filio docere quod deus est. Sed consequens est multiplices de eodē prophetarum sententias proferre. Tenes dictum: Audi Israel. Dominus deus tuus unus est. Atq; utinā recte teneres. Sed secundū sensum tuū dicti propheti ei quero rationē. Ait enim in psalmis: Vnxit te deus deus tuus. Discerne ad legentis intelligentiā unctū & ungentē. Distingue te & tuus, ad quæ & deo quo sit sermo, demonstra. Superioribus enim dictis is confessionis ordo subiectus est. Dixerat namq;: Sedes tua deus in seculū seculi, uirga directionis tuæ uirga regni tui, dilexisti iustitiam & odisti iniquitatē: Nunc quoq; his adiecit

Alius locus
ex cantico
Moyse, quoniam
ego sum
dominus &
non est alius
præter me

Angelus dei
filius dei deus

Tractatus te,
simonijs ex
Moyse trans
sit ad alios
prophetas
Vnxit te deus
deus tuus

adicit: Propterea unxit te deus deus tuus. Deus ergo regni æterni, ob meritum dilectæ iustitiæ & perosæ iniquitatis, à deo suo unctus est. Nunquid intelligentiam nostram aliqua saltem nominū intervalla cōfundunt? Nam discretio tantum personæ in te & tuus posita est, in nullo tamen naturæ distincta confessione. Tuus enim relatum est ad autorem, te uero ad eius qui ex autore est, significationem. Est enim deus ex deo, propheta eodem ordine confitente: Unxit te deus deus tuus. Non est autem ante innascibilem deum deus ullus, ipso dicente: Estote mihi testes, & ego testis dicit dominus deus, & puer meus quem elegi, ut sciatis & credatis & intelligatis, quoniam ego sum, & ante me non est alius deus, & post me non erit. Eius igitur qui sine natiuitate est, demonstrata est * dignitas, & eius qui ex innascibili est, honor cōseruatus est, unxit te deus deus tuus. Id enim quod ait tuus, ad natiuitatem refertur, cæterum non perimit naturam. Et idcirco deus eius est, quia ex deo natus in deum est. Non tamen per id quod pater deus est, nō & filius deus est. Unxit enim te deus deus tuus, designata uidelicet & autoris sui & ex eo geniti significatione, uno eodemq; dicto utrunq; illum in naturæ eiusdem & dignitatis nuncupatione constituit. Verum ne fortè ex eo arripi impiæ assertionis possit occasio, quod dictū est: Quoniam ego sum, & ante me non est deus alius, & post me non erit, tanquam per id non & filius deus sit, quia post dominum, ante quem deus nullus sit, nullus quoque postea deus futurus sit, totius ob id dicti ratio tractanda est. Deus ipse sermonis sui testis est, sed puer eius electus unā cum eo testis est, deum ante se non esse, neq; post se futurum. Sufficiens quidem sibi ipse testis est, sed testimonio de se suo testimonium pueri, quem elegit, admisit. Vnum ergo duorum testimonium est, nullum ante se deum esse, ex eo enim omnia sunt, neq; post se deum futurum, non utiq; ex se non fuisse. Erat enim iam puer in testimonio patris hæc loquens. Puer in tribu ex qua gigni habebat electus. Id ipsum ita in Euangelijs demonstrat: Ecce puer meus quem elegi dilectus meus, in quo complacuit animæ meæ. Non est ergo ante me alius deus, & post me non erit. Aeternæ uidelicet & indemutabilis uirtutis infinitatem in eo, quod antea & postea deus præter se sit nullus, ostendens, puer * tamē suo ut in testimonio suo, ita & in nomine collocato. Et hoc ipsum promptū est ex persona ipsius discere. Ait enim ad Oseæ prophetam: Non apponam adhuc ut miserear domui Israel, sed enim aduersans aduersabor illis, filiorum autē Iuda miserebor, & saluos faciam illos in domino deo ipsorum. Ergo absolute pater deum filium nuncupat, in quo & elegit nos ante tempora secularia. Illorū idcirco ait, quia deus innascibilis à nullo est, nosq; filio in hæreditatem à deo patre donatur. Legimus namq;: Posce à me, & dabo gentes tibi in hæreditatem tuam. Deo enim ex quo omnia sunt, deus nullus est, qui sine initio æternus est. Filio autē deus pater est, ex

Als* persona

Idcirco deus eius est, quia ex deo natus in deum est

Als* tum

Saluos faciam illos in domino deo ipsorum

eo enim deus natus est. Nobis autē & deus pater est, & filius deus est, pater de filio confitente, quod deus noster sit: filio de patre docente, quod deus nobis sit. Deo tamē filio à patre, id est, ipso innascibili uirtutis suæ nomine nuncupato. Et hæc quidem ad Oseæ. Per Esaiam autem quā absoluta dei patris de domino nostro Iesu Christo professio est: Ait namq;: Quoniam sic dicit dominus deus sanctus Israel, qui fecit quæ uentura sunt. Interrogate me de filijs uestris & de filiabus, & de operibus manuum mearum mandate mihi. Ego enim feci terram & hominem super eam, ego omnibus sideribus præcepi lucere, ego suscitaui regem cū iusticia, & omnes uiæ eius rectæ, hic ædificabit ciuitatē meam, & captiuitatem plebis meæ conuertet. Non cum præmio, neq; cum muneribus, dicit dominus sabaoth. Laborauit Aegyptus & mercatus Aethyopum & Sabain, uiri excelsi ad te transibunt, & tui erunt serui, & post te sequentur alligati uinculis, & adorabūt te, & in te deprecabuntur, quoniam in te est deus, & nō est deus præter te. Tu enim es deus, & nesciebamus. Deus Israel saluator, erubescet & pudebunt omnes qui aduersantur ei, & ibunt cū cōfusione. Est ne adhuc aliquis temeritati locus? aut ulla relicta est ignorationis occasio, nisi id tantū reliquū sit, ut impietas professa se prodatur. Deus, ex quo omnia sunt, qui omnia * mandando fecit, facti opera sibi assumens, nō utiq; efficienda, nisi dixisset ut fierent, testatur regem per se excitatū iustum, & ædificantem sibi domino ciuitatem, & plebis captiuitatem auertentem, nō cum præmio, neq; cum muneribus, gratia enim omnes saluamur. Deinde ita loquitur, cū post laborem Aegyptij, id est, seculi captiuitatem, & mercatus Aethyopum & Sabain, uiri excelsi ad eum transibunt. Et qui tandem existimandus labor Aegypti, & mercatus Aethyopum & Sabain: Recordemur orientis Magos adorantes dominū, & munerantes, & laborem ueniendi usq; in Bethleem Iudæ, tanti itineris metiamur. In principio enim labore totius Aegypti, seculi labor demonstratus est. Magis namq; diuinæ uirtutis operationes falsa rerū specie metientibus potissimus impiæ religionis honor à seculo scilicet omni deferebatur. Iisdem Magis ex mercatu Aethyopum & Sabain, auri, & thuris, & myrrhæ munera deferentibus: quod quidē id ipsum & alius propheta præmonuit, dicens: In conspectu eius procident Aethyopes, & inimici eius limum lingent. Reges Tarsis munera offerent, reges Arabum & Sabain munera adducent, & dabitur ei de auro Arabiæ. In Magis itaq; & muneribus labor Aegypti, & mercatus Aethyopū & Sabain, ostenditur * seculi & mundi error Magis adorantibus, & electa gentiū munera adorato ab his domino oblata. Excelsi autē uiri, qui ad eum transituri sunt, atque eum uincti sequentur, qui tandem isti sunt, nō in obscuro est. Respice ad Euangelia. Petrus dominum suum sequuturus præcingitur. Intuere apostolos. Seruus Christi Paulus in uinculis gloriatur. & uideamus an uinctus Christi Iesu

Quoniam in te est deus, & non deus præter te

Als* mandato

Sabain

Als* scilicet

sti Iesu, ea quæ deus de filio suo deo fuerat loquutus, impleuerit. Precabuntur, inquit, quoniam in te est deus. Dicitum itaq; ab Apostolo recognosce, & recognitū intellige: Deus in Christo erat mundum reconcilians sibi. De hinc sequitur: Et nō est deus præter te. Quibus continuo idem Apostolus ait: Unus est enim dominus noster Iesus Christus, per quem omnia. Et nullus præter eum uidetur alius esse, qui unus est. Tertio quoq; ait: Tu es deus, & nesciebamus. Sed ex persecutore factus doctor ecclesiæ, dixit: Quorum patres, ex quibus Christus, qui est super omnia deus. Hi igitur uincti hæc prædicarūt, excelsi uidelicet, & in duodecim thronis iudicaturi tribus Israel, & dominū suum doctrinæ & passionis suæ martyrio secuturi. Deus ergo in deo est, & in quo est deus, deus est. Et quomodo nō est deus præter te, cū in eodem deus sit? Vsurpas o heretice, ad confessionem solitarij dei patris, nō est deus præter me. Quomodo ex prædicatione dei patris dicentis, non est deus præter te, dictum interpretaberis, si per id quod dictum est, nō est deus præter me, affirmare contendis, ne dei filius deus sit? Et cui ergo deus dixerit, nō est deus præter te? Subijcere enim hic tibi personam solitarij nō licebit. Dominus enim dixit regi, quem excitauit ex persona uirorū excelsorum adorantium & deprecantiū, quoniam in te est deus. Solitarium res ista nō recipit. In te enim præsentem, ueluti ad quem fit sermo, significat. Quod autem sequitur, in te est deus, nō solum eum qui præsens est, sed etiam eum qui maneat in præsentem demonstrat, habitantem ab eo in quo habitat, discernens personæ tantum distinctione, nō generis. Deus enim in eo est, & in quo est deus, deus est. Non enim deus in diuersa atq; aliena à se natura habitaculo est, sed in suo atq; ex se genito manet deus in deo, quia deus ex deo est. Tu es enim deus, & nesciebamus, deus Israel saluator. Negantem te deū in deo sequens sermo confutat. Ait enim: Erubescet & pudebit omnes qui aduersantur ei, & ibunt cum confusione. Decretū hoc in impietatem tuam, dei est. Aduersaris enim Christo, de quo te professio paterna uocis obiurgat. Deus est enim, quem esse tu deum negas. Denegas uero sub specie honoris dei, dicentis: Nō est alius deus præter me. Sed confundere & erubescere, nō eget delato à te honore innascibilis deus, gloriam hanc à te solitudinis suæ nō postulat, nō desiderat hanc opinionis tuæ intelligentiam, ut ob hoc quod dixerit, non est deus præter me, eum quem ex se genuit deum abneges. Ac ne sibi hoc ad diuinitatē filij destruendam peculiare deferres, unigeniti sui gloriam honore perfectæ diuinitatis impleuit, dicens: Et nō est deus præter te. Quid exæquata discriminas? quid comparata discernis? Proprium dei filio est, ne præter eum deus sit. Proprium deo patri est, ne absq; eo deus quisquam sit. Verbis dei de deo utere. Confitere ita, & precare regem, quoniam in te est deus, & nō est deus præter te. Tu enim es deus, & nesciebamus, deus Israel saluator. Caret cōtumelia honoris

Proprium
dei filio.
Proprium
deo patri.

noris officium, neq; offensionem habet confessionis exemplum, maxime cum aduersatio eius plena confutionis sit & pudoris. Immorare dei uerbis, confitere dei uocibus, & fuge cōfutionis denunciationē. Deū enim dei filiū abnegando, nō tam deum tanquam solitario gloriæ honore ueneraberis, quàm patrē filij inhonoratione contemnis. Honoris fidem innascibili deo confitere, quod præter eum deus nullus sit. Unigenito deo prædica, quod absq; eo deus nō sit. Audi enim præter Moysen & Esaiam, tum tertio id ipsum quoq; & Hieremiam docentem, cum dicit: Hic deus noster est, & non deputabitur alter ad eum. Qui inuenit omnē uiam disciplinæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hæc super terram uisus est, & inter homines conuersatus est. Dixerat enim iam superius: Et homo est, & quis cognoscer eum? Habes ergo deū in terra uisum, & inter homines conuersatum, & requiro quomodo intelligendum existimes, deum nemo uidit unquam, nisi unigenitus filius, qui est in sinu patris, cum Hieremias deum prædicet, qui & uisus in terris est, & inter homines conuersatus est? Pater certe non nisi filio uisibilis est. Quis ergo iste est qui uisus est, & conuersatus est inter homines? Deus certe noster est, & uisibilis in homine, & cōtēctabilis deus. Et prophetam loquentem intellige: Nō deputabitur alter ad eum. Si quæris quomodo, audi quæ sequuntur, ne per id non & patri proprium esse existimes, quod dictum est: Audi Israel. Dominus deus tuus unus est. Hæc enim sibi cohærent: Non deputabitur alter ad eum, qui inuenit omnē uiam scientiæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hoc super terram uisus est, & inter homines conuersatus est. Unus est enim mediator dei & hominum, deus & homo: & in legislatione, & in corporis assumptione mediator. Alius igitur ad eum non deputabitur. Unus est enim hic in deum ex deo natus, per quem creata sunt omnia in cælo & in terra, per quem tempora & secula facta sunt. Totum enim quicquid est, ex eius operatione subsistit. Hic ergo unus est disponens ad Abraham, loquens ad Moysen, testans ad Israel, manens in prophetis, per uirginem natus ex spiritu sancto, aduersantes nobis inimicasq; uirtutes ligno passionis affigens, mortem in inferno perimens, spei nostræ fidem resurrectione confirmans, corruptionem carnis humanæ gloria corporis sui perimens. Ad hunc ergo nō deputabitur alius. Soli enim hæc unigenito deo propria sunt, & unus hic in hanc peculiarem uirtutum suarū beatitudinem natus ex deo est: non alter ad eum deus deputatur. Non enim ex alia substantia, sed ex deo deus est. Nihil in eo itaq; nouum, nihil extraneum, nihil recens est. Cū enim audit Israel, quod sibi deus unus sit, & filio dei deo nō alter deus deputetur, ut deus sit: absolute pater deus, & filius deus unū sunt, non unione personæ, sed substantiæ unitate, quia filio dei deo deputari ad alterum deum non sinit propheta dicens, quod deus unus est.

Quomodo
deus supra
terram
uisus

Quomodo in
telligitur il-
lud: Non depu-
tabitur alter
ad eum

Per uirginem
natus ex spi-
ritu sancto

SO DIVI HILARII PICTAVORVM

EPISCOPI, DE TRINITATE

LIBER QVINTVS

Espondentes impijs & uasanis hereticorum institutio-
nibus superioribus libris, non ignoramus in eam nos
contradicendi necessitatem deductos fuisse, ut non mi-
nus periculi audientibus responsio nostra quam silen-
tium comoueret. Cum enim unum deum prophanæ
assertio infidelitatis ingereret, & rursus unum deū reli-
giose negare fides sana non posset, tractari de eo non
sine ancipitis periculi conscientia potuit, quod non minus impie confirma-
retur quam negaretur. Equidem humani sensus opinione ineptum, & ratio-
nis alienum esse hoc fortè existimabitur, ut quod irreligiosum est negare,
id ipsum irreligiosum sit confiteri, cum pietas confitendi, impietatem con-
demnet negandi: nec ratione conueniat, ut utiliter affirmetur, quod utili-
ter destruat. Sed ad diuinæ sapientiæ intelligentiam humanus sensus im-
prudens, & secundū cœlestem prudentiam stultus, iuxta infirmitates suas
sentit, & iuxta imbecillitatem nature suæ sapit, stultus sibi futurus ut deo sa-
piat, scilicet ut sensus sui inopiam intelligens, & dei sapientiam consecrans,
non secundum humanam sapientiam prudens sit, sed secundum quod ad
deū proficit, sapiat, in dei sapientiam ex recognita mundi stultitia transiu-
rus. Cuius stultæ sapientiæ sensum hæretica subtilitas ad fallendi occasio-
nem coaptans, unum deum professa est autoritate legis Euangeliorumq;
usa, qua dictum est: Audi Israel: Dominus deus tuus unus est. Non igno-
rans quantum in eo sit, uel responsionis periculum, uel silentij, & ex utroq;
opportunitatem impietatis expectans, ut si sanctitatē dicti infideliter usur-
pati, conniuentis taciturnitas confirmaret, per id quod deus unus est, filius
tamen dei deus non esset, deo tantum sicut est, uno manente. At uero si
contradictio præsumptæ impiæ huius professionis existeret, ueritatem si-
dei Euangelicæ non conseruaret deum unum non confessa responsio, cum
fidei nostræ professio secundum deum unum sit, recideretq; in alterius hæ-
reseos impietatem, deum unum patrem & filium non professa confessio.
Atq; ita sapientia mundi, quæ stultitia apud deum est, specie blandæ & pe-
stiferæ simplicitatis illuderet, cum hoc fidei suæ constitueret exordium, in
quo sibi impie aut assentiremur aut aduersaremur. Et per hoc utriusq; rei
periculum, dei filium deum non esse obtineret, quia deus unus est, aut ex-
torqueret alterius hæreseos necessitatem, si & patrem deū, & filium deum
constitentes, unum deum prædicare secundum Sabellij opinionem impiam
existimaremur, & ita hoc prædicationis suæ modo, unus deus aut alium
excluderet

excluderet, aut per alium non esset, aut tantū in nominibus unus esset: quia
& unitas alium nesciret, & alius non permitteret unionem, & duo unus esse
non posset. Sed nos sapientiam dei, quæ mundo stultitia est consequuti, &
per fidei dominicæ salutarem & synceram confessionem, uipereæ doctri-
næ fraudulentiam prodituri, hunc responsionis nostræ ordinem inchoaui-
mus, qui & aditum sibi demonstrandæ ueritatis acquireret, nec se periculo
impiæ professionis infereret, temperato inter utrunq; moderamine, nō ne-
gantēs deum unum, sed eo ipso autore deum & deū, per quem deus unus
prædicatus est, prædicantes & deum unum, nō per unionem docentes, ne-
que rursus ad diuersitatis numerum desecantes: neq; contra tantum in no-
minibus confitentes, sed deū & deum reposita & dilata adhuc plenius uni-
tatis quæstione, monstrantes. Recte enim unum deum à Moyse prædicatū
Euangelia testantur, & rursus fideliter in Euangelijs deū & deum doceri,
Moyles deum unum prædicans autor est. Atq; ita nō autoritati contrariū
est, sed ex autoritate responsum est, ne per id filium liceret deū negare, quia
ad Israel deus unus est, cum confitendi dei filium deū idem autor esset, qui
autor est dei unius prædicandi. Sequitur itaq; ordinem quæstionis etiam
ordo cōnexi sibi libelli. Nam quia hæc sequens impij blandimentū posita
sententia est, nouimus deum unum uerum: hinc quoq; secundi huius libri
omnis sermo consistit, an filius dei deus uerus sit. Nam sine dubio in hunc
se ordinem hæretici ingenij subtilitas coaptauit, primum unum deū dicens,
deinde unum uerum deum confitens, ut per id filium dei à natura dei & ue-
ritate auerteret, cum ueritas in natura unius manens, naturalem unius non
excederet ueritatem. Igitur quia ambiguitati locus nullus est, quin Moyles
unum deum prædicans, intelligatur de dei filio significasse, quod deus sit,
per ipsas illas significationis suæ autoritates recurramus, & requiramus, an
quem deum significauerit, deum quoq; uerum intelligendū docuerit. Nulli
autem dubium est, ueritatem ex natura & nature uirtute esse, ut exempli
causa dictum sit. Verum triticum est quod spica structum, & arctis ualla-
tum, & folliculis excussum, & in far comminutum, & in panem coactum, &
in cibum sumptum, reddiderit ex se & naturam panis & munus. Itaq; quia
nature uirtus præstat ueritatem, uideamus an uerus deus sit, quem Moy-
ses deum esse significat, de uno deo, & eodem uero deo postea loquuturi,
ne non interposita sponione, de unius ueri dei in patre & filio subsistentis
confirmatione, periculosa suspicio pendulæ expectationis sollicitudinē de-
fatiget. Creatio igitur mundi, * priusquam & dei cognitio suscepta est, filij
dei deum esse significans, rogo in quo tandem uerum esse deum deneger?
Non enim ambigitur, quin per filium omnia sint. Omnia namq; secundū
Apostolū, per ipsum, & in ipso. Si omnia per eum, & omnia ex nihilo, & ni-
hil non per eum, quæro in quo ei ueritas dei desit, cui non desit dei nec na-

Moyles unū
deum prædi-
cās, de filio si-
gnificauit qd
deus sit, nunc
inquiritur an
uerus deus sit

Atq; postq;

rura nec uirtus: Naturę enim suę uirtute usus est, ut & essent quę nō erant, & fierent quę placerent. Vidit enim deus quōd bona sunt. Neq; enim aliam quā personę intulit lex significationem cum ait: Et dixit deus: Fiat firmamentum. Et subiecit rursum: Et fecit deus firmamentum. Cæterum nec uirtutem distinxit, nec naturam separauit, nec nomen demutauit in eo, in quo tantum dicentis intelligentiam præstitit, ut significationem efficientis afferret. Veritatem autē naturę atq; uirtutis, significatio sermocinantis nō adimit, quin potius ueritatem ipsam quanta potest proprietate commendat. Afferre enim dicto efficientiam, naturę eius est, qui efficiens id possit præstare, quod dicens. In quo ergo tandē nō erit uerus ille qui efficit, cū uerus sit ille qui dicit. Quandoquidē dicti ueritatem, facti ueritas consequatur. Deus est qui dixit, deus est qui fecit. Si in dicto ueritas est, quæro quur negetur in facto: nisi fortē hic dicendo uerus sit, & non sit uerus iste faciendus. Habemus itaq; in filio dei deo naturę ueritatē. Deus est, creator est, dei filius est, potest omnia, parū est ut quod uult possit, quia semper uoluntas uirtutis est, quin etiā id quod sibi dicitur potest. Perfectę enim potestatis est, hoc naturam posse facientis, quod possit significare sermo dicentis. Atq; ita cū quicquid dici potest, id ipsum & effici possit, tenet ueritatis naturam ea quę dictis exæquatur operatio. Non est itaq; dei filius deus falsus, nec deus adoptiuus, nec deus nuncupatiuus, sed deus uerus. Et non necesse est aliquid ē diuerso demonstrare, per quod non sit uerus deus. Mihi enim sufficit in eo dei nomen atq; natura. Deus enim est, per quem facta sunt omnia. Hoc mihi de eo creatio mundi loquuta est: Exæquatur deus deo nomine, exæquatur ueritati ueritas opere. Ut significatio est dei potentis in dicto, ita intelligentia est dei potentis in facto. Et post hæc quæro in patris & filij confessione, qua autoritate naturę ueritas uel diuinitatis denegetur, quam & uirtus nominis, & nomē uirtutis impleuit. Meminisse autem legentem oportet, non me immemorem aut diffidentem earum quę obijci soleant quæstionū, de his nunc tacere. Neq; enim hoc quod dici solent: Pater maior me est, & cætera huiusmodi similia, aut ignorantur, aut nō intelliguntur, ut nō per hæc ipsa ueri dei in filio natura doceatur: sed ordinem responsionis nostrę eum esse conuenit, qui erat propositionis aduersus, ut uestigia impię institutionis gressus hic pię prædicationis inculcans, ipsa illa prima euadentis in hoc prophanum irreligiosumq; inter fallacis doctrinę signa deleret. Dilatis igitur, atq; in postremum reseruatis Euangelicis atq; apostolicis præconijs, omnis interim nobis de lege & prophetis aduersus impios pugna sit, clementiam eorum atq; fallacem peruersitatem his ipsis interim, quibus fallere tentant, dictis coarguentibus. Neque enim aliter ueritas intelligi potest, quā si falsa ea esse, quę ueritati obiecta sunt, detegantur. Et hoc quidem mentientiu absolute dedecore, si mendaciā ipsa

Filius dei non est deus falsus, non deus adoptiuus, nec nuncupatiuus, sed deus uerus

Veritas intelligitur, cū obiecta falsa esse conuincuntur

ipsa proficiant ueritati. Et quidem sensu humanę opinionis cōmune iudicium est, nequaquā ueris falsa sociari, neq; hæc rerū genera mutuo sibi assensu contineri, quia per generis differentiam aduersante natura nunquā dissidentia coeant, nec diuersa consentiant, nec sibi inuicem aliena cōmunia sint. Quę cum ita sint, interrogo, inter uerū & falsum deum, quomodo hoc dictum intelligatur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Verba sensum enunciant, sensus rationis motus, rationis motum ueritas incitat. Ex uerbis igitur sensum sequamur, & ex sensu rationem intelligamus, & ex ratione ueritatem apprehendamus. Cui enim dicitur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, quæro in quo nō secundum eum uerus sit qui sibi dicat. Nam sine dubio dictum hoc ex affectu sensuq; dicentis est. Ergo qui dicit, faciamus, significat secum ad faciendum nō dissentientem, nō alienum, non infirmum, sed qui potens sit ad id unde est sermo faciendus. Hoc ergo sine dubio sensisse qui loquitur, quia id loquutus est, intelligendus est. Ut plenior autem naturę atq; operationis ueritas doceretur, qui sensum suū per uerba eloquebatur: sensus quoq; rationem ex natura cum ueritate subiecit, dicens: Ad imaginem & similitudinem nostram. Vbi est hic falsus deus, cui uerus deus dicit: Ad imaginem & similitudinem nostram? Non habet unionem, nō habet diuersitatem, non habet discretionem. Homo enim ad cōmunem sit, secundum ueritatem sermonis, imaginem. Cōmunio autē falso uerocq; nō cōuenit. Deus qui loquitur, ad deum loquitur. Ad patris & filij imaginem homo conditur. Nomē nō discrepat, natura nō differt. Vna enim est imaginis, ad quā homo creatus est, species: & inter hæc ueritas ubi deperit, manente inter utrunq; & facti cōmunionē, & cōmunis imaginis ueritate. Nondum absoluendę huius quæstionis mihi tempus est, posterius enim demonstrabimus, in quā imaginem dei patris & dei filij homo conditus sit. Nunc interim hoc tenemus, an iste uerus deus nō sit, cui uerus deus dixerit: Faciamus hominē ad imaginem & similitudinem nostram. Discerne si quid potes, in hac imaginis cōmunionē, uerum atq; falsum, & hæretico furore hæc indefecabilia decide. Vnum enim sunt, ad quorū imaginis & similitudinis unū est homo factus exemplū. Sed sequamur ordinem lectionis, ut ueritas sibi cohærens nō demutetur offendiculo falsitatis. Et fecit deus hominē, ad imaginē dei fecit eum. Imago cōmunis est, deus ad imaginem dei hominem fecit. Qui uerum deum filiū dei denegat, quæro ad cuius dei imaginem à deo factū hominem intelligat? Meminerit tamen semper per filium omnia, ne fortē hæretica intelligentia operationē sibi dei patris coaptet. Si igitur ad imaginem dei patris per filiū deū homo conditur, conditur quoq; ad imaginē filij, quia nemo filio dictum denegat, ad imaginem & similitudinem nostram. Tenuit ergo sermo diuinus rationē ueritatis in dictis, quam opus explebat

Alius locus

Ex uerbis sensum sequamur, ex sensu rationem intelligamus, ex ratione ueritatem apprehendamus

Ad patris & filij imaginē homo conditur

in factis, ut hominem ad imaginem dei deus figurans, & deū significaret, nec ueritatem deo adimeret, cum & in cōmunionē imaginis esset deus uerus, qui in opere efficiendo intelligebatur* dei filius. O desperatę mentis furor perditę, o stulta cęcę impietatis temeritas. Audis deum & deum, audis imaginem nostram, quid tu subijcis uerum & non uerum? Quid inferis naturalem atq; falsum? Quid sub religionis nomine religionē eueris? Quid per unum deum, & unum uerū deum tentas, ne deus uerus unus sit? Non dūm uelanos spiritus tuos dictis Euangelicis atque apostolicis suffoco, in quibus pater & filius nō persona, sed natura unus & uerus deus uterq; est: interim te lex sola necat. Nunquid ait deum uerum, & non deum uerum? Nunquid aliter in utroq; pręterquam naturę nomine usa est? Deum & deum dixit, quę dixit deum unum. Sed quid tantum dixisse dico? Deum uerum, & deum uerum, per ueritatem imaginis prędicauit. Vsa est in nuncupatione primum naturę nomine, utitur deinceps in genere ueritate naturę. Cum enim qui sit, secundum imaginem creatur utriusq;, non potest nō in utroq; consistere, quod uterq; deus uerus sit. Sed pergamus etiam nunc eo prędicationis nostrę itinere, quo lex sancta de deo docuit: Angelus dei ad Agar de deo loquitur, & idem angelus deus est. Sed fortę idcirco non deus uerus est, quia angelus dei est. Inferioris enim naturę uidetur hoc nomen, & ubi nuncupatio est generis alieni, ibi existimatur ueritas eiusdem generis non inesse. Et quidem iam superior liber inanitatem huius quęstionis ostendit. In angelo enim officij potius quām naturę intelligentia est. Et psalmista mihi testis est, dicens: Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem urentem. Vrens autem ignis, illi ministri eius sunt: sui autem spiritus, angeli eius sunt. Per hęc enim nunciorum, qui angeli nuncupantur, ac ministrorum ostenditur uel natura, uel uirtus. Fit ergo hic spiritus angelus, uel hic ignis urens, minister dei: & hęc natura eorum accipit nunciij & ministri officium. Volens igitur lex, imō per legem deus personam paterni nominis intimare, dei filium angelum dei loquuta est, id est, nuncium dei. Significationem enim officij testatur in nuncio: naturę autem ueritatem confirmauit in nomine, cum deum dixit. Hic autem nunc dispensationis est ordo, non generis. Non enim aliud quām patrem & filium prędicamus, & ita naturam nominum cōequamus, ut ueritatem dei teneat ex innascibili deo dei unigeniti natiuitas. Missi autem & mittentis significatio hic non aliud quām patrem & filium docet: cęterum ueritatem non adimit naturę, neq; in filio perimit natiuę diuinitatis proprietatem, quia nemo ambigat naturam autoris in filij natiuitate connasci, ut ex uno consistat in unum atque per unum, non discernatur ab uno, atque ita unum sint per unum, ut unus ex uno est. O impatiens fidei calor, & desiderati sermonis incontinens silentium. Iam enim & in superiori libro mo-

Alius deus

Alius locus, ex quo probat filij uerum deum

Angelus est nomen officij, non naturę

dum constitutę prędicationis excessimus, cum quando impię dictū unum deum ab hęreticis arguentes, & deū atq; deum à Moyse prędicatum docentes, ad unius dei ueram & religiosam confessionem pia, quamuis inconsiderata, festinatione descendimus, nunc quoq; alterius quęstionis negotio immorantes, non tenuimus ordinem constitutum, & dum de deo uero dei filio loquimur, usq; ad confessionē dei ueri in patre & filio feruentis spiritus ardore prorupimus. Sed tractatui suo fidei nostrę ueritas referuetur, quę cum inchoata sit ad securitatem legentis, tractanda tamen atque absoluenda plenius est ad desperationem contradicentis. Non affert itaque demutationē naturę nomen officij, qui enim angelus dei est, deus est. Non sit planē deus uerus, si nō res dei & loquutus fuerit, & gesserit. In gentem enim magnam Ismael adauget, & nomini eius multiplicationem gentium pollicetur, & quęro si hoc angeli opus est? Sin uero potestas dei est, quid naturę auferis ueritatem, cui ueritatis non adimis potestatem? Teneat itaque uirtus naturę ueritatis fidem, & inter dispensationis suę salutaria mundo sacramenta: qui deus uerus est nescit aliquando non esse deus uerus. Et primum quęro, quid significationis habeat deus, & nō deus uerus? Non enim uerbi huius apprehēdo rationem si dicatur mihi, ignis est, sed non est uerus ignis: aut aqua est, sed non est uera aqua, & quęro, in quo eiusdem generis ueritas à generis eiusdem ueritate dissentiat? Quod enim ignis est, non potest esse ne uerus sit: nec natura manens eo potest carere quod uera est. Perime aquę quod aqua est, & per id poteris abolere ne uera sit: cęterum si aqua maneat, etiam in eo necesse est persistat ut uera sit: potest ita demū natura perire, si non sit: uerum non potest non uera esse si maneat. Aut deus uerus est filius dei, ut deus sit, aut si non est uerus deus, non potest id etiam esse quod deus est: quia si natura non sit, non naturę competit nomen: si autem naturę in eo nomen est, non potest ab eo ueritas abesse naturę. Sed fortę in eo cum angelus dei deus dicitur, adoptionis nomen indulgeatur, & sit in eo nuncupatio dei potius quām ueritas. Si parum naturam in se dei, tum cum angelus dei dictus est, edocuit, in inferioris adhuc ab angelo naturę nomine intellige, an ex se dei pręstiterit ueritatē. namq; ad Abraham homo loquutus est, sed Abraham deū adorauit. Et o pestifer hęretice, deum Abraham confessus est, quem tu deum denegas. Quas promissas Abraham benedictiones impie expectas? Non est tibi ille, ut est, gentium pater, neque in familiam seminis sui per benedictiones fidei suę renatus euadis. Non de lapidibus Abraham filius excitaris, sed natio uiperarum confessionis tuę hostis existis. Non es Israel dei, non es Abraham successio, non iustificatus ex fide es, non enim deo credidisti. Per eam namque fidem iustificatus est, & constitutus est Abraham pater gentium, per quam deum cui credidit adorauit.

Verum esse, non separatur ab esse

Obiectio

Adorauit etenim beatus ille & fidelis patriarcha deū, & accipe quā deū uerum, cui, ut ipse de se ait, nō impossibile est omne uerbum. Aut nunquid nō soli deo possibile est omne uerbū? Aut cui possibile est omne uerbum, quero quid desit de deo uero, & rogo, quis est deus hic Sodomæ & Gomorræ euerfor? Pluit enim dominus à domino. Nunquid nō uerus dominus à uero domino? aut nunquid aliud quā dominus à domino? Vel quid præter significationem personæ in domino ac domino coaptabis? Et memento, quod quem solum uerum deum nosti, hunc eundem solum iustum iudicem sis professus. Et intellige, quod dominus qui pluit à domino, nō occidens iustum cum impio, omnem iudicans terram, & deus & iudex est iustus, & pluit à domino. Et inter hæc, quem solum iustum iudicem dixeris quero. A domino enim dominus pluit, & hunc iustum iudicem nō negabis, qui pluit à domino. Abraham enim dixit, pater gentium nō utiq; infidelium: Nullo modo facies hoc uerbum ut occidas iustum cum impio, & erit iustus tanq; impius. Nullo modo, qui iudicas terram, facies hoc iudicium. Hunc ergo deum iustum iudicem necesse est & uerum deū esse. Tuote impie teneo mendacio. Nondū ex Euangelij deum iudicem profero, lex mihi iudicem deum loquuta est. Adime filio quod iudex est, ut auferas quod deus uerus est. Eum enim solū uerum deū, quem solum iudicem iustum professus es: & quem iustum iudicem doces, hunc nō potes secundū te uerū deū negare. Qui iudex est, dominus est, potens ad omne uerbū est, benedictionum æternarū sponsor est, piorū impiorumq; iudex est. Abraham deus est, ab eo adoratus est. Ementire saltem aliquid per hanc impiam & stultam uerbi tui impudentiam, unde nō uerus est. Non perimunt naturæ ueritatem cælestis misericordiæ sacramenta, sed nec sanctorū fidem species quæ ad fidei uisionem coaptantur eludunt. Sacramenta enim legis mysterium dispensationis Euangelicæ præfigurant, ut patriarcha uideat & credat, quod Apostolus contempletur & prædicet. Namque cum lex umbra sit futurorū, ueritatem corporis umbræ species expressit. Et deus in homine & uidetur, & creditur, & adoratur, qui secundū plenitudinem temporis esset in homine gignendus. Namq; ad uisum species præfiguratæ ueritatis assumitur. Uisus est aut tum tantū deus in homine, nō natus est: mox etiā hoc est quod est uisus, & natus est. Ad ueritatē uero nascendi familiaritas proficit assumptæ ad cōtemplandū formæ. Illic homo per deū secundū naturæ nostræ infirmitatē uidendus assumitur, hic pro naturæ nostræ infirmitate nascitur quod erat uisum. Accipit umbra corpus, & species ueritatē, & uisio naturæ. Nō tamē deus à se demutatur, cū in homine nobis aut cōspicitur, aut nascitur, familiari inter se proprietate & natiuitatis & uisus, ut quod natū est, uisum sit, & quod uisum est nasceretur. Et quia nondū nobis collationis Euangelicæ ac propheticæ locus est institutus, interim ex lege ordinē prosequamur

Filius iudex ostenditur ex lege

Abraham uidet, credit, & adorauit deum in homine

prosequamur, probaturi postea ex Euangelij, uerū dei filium natū in hominem fuisse, nunc uisum interim patriarchis in specie hominis, dei filium deum uerū doceamus ex lege. Namq; cū Abraham homo uisus est, & deus adoratur, & iudex prædicatur. Et cū pluit dominus à domino, nō ambigitur quin quod pluit dominus à domino, ad significationē patris & filij lex loquatur. Neq; rursum existimandum est, quod patriarcha nescierit, quin deum uerū adoraret, quem deū intelligens adorabat. Habet autē nō exiguam perfidiæ impietas ad intelligentiam ueri fidei difficultatem. Angustum enim irreligiositatis sensum religiosæ doctrinæ institutio non adit, ex quo fit, ut quæ ad sacramentū salutis humanæ deus in hominem nascendo gestit, mens irreligiosa nō capiat, dum opus salutis suæ nō intelligit esse ueritatem, & contemplando partum natiuitatis, infantia infirmitatem, pueritia profectum, iuuentutis ætatem, corporis passiones, & passionum crucem, & crucis mortem, per hæc nō sentiunt deum uerū, cum hæc in se ad naturam genuerit, quæ sibi nō erant antea in ueritate naturæ, ita ut naturæ nō amitteret ueritatem, neq; homo factus deus esse desineret, cum qui deus est, homo esse cœpisset, nō intelligentes nō nisi ex ueri dei uirtute esse, ut quod nō esset, esset: nec tamen quod esset esse desineret, cum naturæ infirmæ assumptione nō esset, nisi ex potentis uirtute naturæ: quæ cum in eo quod esset maneret, posset tamen esse quod non erat. O hæretica imprudentia, & stulta mundi sapientia, opprobrium Christi non intelligens dei esse uirtutem, & stultitiam fidei nō sentiens dei sapientiam. Deus ergo idcirco tibi Christus nō est, quia qui erat nascitur: quia qui indemutabilis est, crescit ætate: quia impassibilis patitur, quia uiuens moritur, quia mortuus uiuit, quia omnia in eo cōtra naturam sunt. Rogo hoc quid aliud est, quā omnipotentem esse, quod deus est: Nondū uos o sacra & ueneranda Euangelia contingo, ut ex nobis Christus Iesus in his passionibus deus sit. Ex lege enim estis, & oportet eam docere, quod per assumptam infirmitatem nō admittat deus esse, qui deus est. Sacramentum enim fidei uestræ mysteriorum suorum uirtute testata est. Adesto nunc mecum fidei tuæ spiritu aduersus uenenata infidelitatis sibila, sancte & beate patriarcha Iacob, & in lucta hominis inualescens, benedic te ab eo fortior deprecare. Quid istud est, quod imbecillū oras, quod ab infirmo expectas: Hunc cuius benedictionē rogas, complexu tuo ualidior elidis. A gestis corporis tui, mentis tuæ opus dissidet. aliud enim quā agis sentis. Tenes in gestis luctæ tuæ hominem infirmum, sed hic tibi homo deus uerus est, nō ex nuncupatione, sed ex natura. Nō enim adoptiuis benedictionibus benedicere te postulas patriarcha, sed ueris. Cum homine luctaris, sed deum facie ad faciem uides; non hoc oculis tui corporis cernis, quod usu fidei tuæ sentis. Infirmus secundum te homo est, sed anima tua secundum uisum deum salua est. Iacob in lucta es, post fidem postulatæ

Ab uirtutem

Ab admittat

Deus uideri uoluit homo infirmus, ante quam esset homo natus. Als uisu

postulatæ benedictionis Israel es. Subditur tibi secundum carnem homo ad mysterium passionis in carne: deum in carnis infirmitate non nescis ad sacramentum benedictionis in spiritu. Nec aspectus impedit, quin fides maneat, nec infirmitas auocat, quin benedictio postuletur. Nec homo efficit, quin qui homo est, deus sit, nec qui deus est, non deus uerus est, quia non potest non deus uerus esse, qui deus est, & benedicit transferens nuncupando. Tenet adhuc sacramenti Euangelici ordinem legis umbra, & apostolicæ doctrinæ ueritatem mysterijs suis ueri æmula præfiguratur. In uisu somni beatus Iacob deum uiderat: in somnio sacramenti reuelatio est, non corporalis cõtemplatio. Nam & per scalam descensus & ascensus angelorum ad cælum demonstratur, & super scalam incumbens deus ostenditur, & interpretatio uisionis, reuelatione somnij prophetauit: nam patriarchæ dictis, & domus dei, & porta cœli, locus esse hic uisionis ostenditur. Et post multam gestorum eius enarrationem sequitur: Dixit autem deus ad Iacob: Surge & descende in locum Bethel, & habita ibi, & offer sacrificium deo, qui uisus est tibi cum recederes à facie Esau. Si Euangelica fides per deum filium, ad deum patrem habet aditum, & non potest deus nisi per deum intelligi, nunc deus qui honore deo incumbenti in scalam cœli postulat, docete unde non uerus sit, aut quæ in utroque naturæ diuersitas est, ubi eiusdem naturæ unum atque idem nomen est? Deus uisus est, deus de uiso deo loquitur. Non potest deus nisi per deum intelligi, sicut nec honorem à nobis deus nisi per deum accipit. Namque honorandus esse non intelligitur, nisi iste docuerit honorandum: nec deus scietur, nisi hic deus scitus sit. * Hic ianua est, ut de se in Euangelijs testatus est: hinc David cœli portam proficitur in psalmo. * Habet ergo dispensatio sacramentorum suorum ordinem. Ad dei honorem, per deum, qui & uita est & porta, docemur. Tenet natura suum nomen. Nō aliud uterque quam deus est, & inter patris & filij naturæ unius nomen unum. Quæro quomodo deus filius honorem sibi dei postulans, à se posset degenerare ne uerus sit, quū præsumptio diuini honoris naturæ in se diuinæ protestata sit ueritate? Hanc autem post sacramentum in initio cum Iacob iuste loquutus est, qui etiam ante assumptionem carnis & uisus est, & uia dei deus adorandus esset, & porta nō est de deo. Non est de deo humanis iudicijs sentiendum. Neque enim nobis ea natura est, ut se in cœlestem cognitionem suis uiribus efferat. A deo discendū est, quid de deo intelligendum sit, quia non nisi se autore cognoscitur. Adsit licet secularis doctrinæ elaborata institutio, adsit uitæ innocentia, hæc quidem proficiet ad conscientię gratulationem, nō tamen cognitionem dei consequentur. Moy ses in reginæ filium adoptatus & omnibus Aegyptiorum doctrinis eruditus, cum utique ex naturæ affectu Hebræi iniuriam morte Aegyptij ultus esset, deum tamē paternarum benedictionum nesciebat. Namque ob metum

offer sacrificium deo qui uisus est tibi &c.

Deus non intelligitur nisi per deum

* Hæc ab hic ianua usque ad * Habet ergo dispensatio addita reperi in uno quodam exemplari, mihi uidetur assuta

cædis proditæ Aegyptum derelinquens, cum in terra Madian pastor ouium esset, ignem in rubo sine concrematione rubi contuens, deum audiuit, & nomen interrogauit, & naturam cognouit. Neque enim hæc de deo nisi per deum cognita esse potuissent. Loquendum ergo non aliter de deo est, quam ut ipse ad intelligentiam nostram de se locutus est. Angelus dei est qui in igne de rubo apparuit, & de rubo in igne deus loquitur: habes dispensationem in angelo, quia in angelo officium est nō natura: habes in naturæ nomine deum, quia angelus dei deus est. Sed fortè non uerus est. Nunquid non uerus est deus Abraham & deus Isaac & deus Iacob? Horum enim angelus de rubo loquens deus in æternū est. Et ne adoptiuū nominis uteris occasione, loquitur ad Moysen deus ille qui est. Ita enim scriptum est: Dixit autem dominus ad Moysen: Ego sum qui sum. Et dixit: Sic dices filiis Israel: Qui est, misit me ad uos. Coceptus ab angelo dei sermo est, ut sacramentum intelligatur humanæ salutis in filio. Idē deus Abraham & deus Isaac & deus Iacob est, ut ei naturæ suæ nomen sit. Mittit deinde ad Israel deus qui est, ut uere intelligeretur esse quod deus est. Quid ad hæc inefficax hæreticæ impietatis stultitia uasano spiritu mentiris, & contra tantorum patriarcharum scientiam generosi seminis tritico urendam zizaniā fator nocturnus interseris? Sed si Moysi crederes, crederes & deo dei filio, nisi fortè negabis quod de deo Moyses locutus sit. Qui cū negare uolueris, audies uerbis dei: Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi, de me enim ille scripsit. Arguit te planè, arguit ille toto legis uolumine, quā manu mediatoris per angelos dispositam suscepit. Et quære an qui legem dedit, deus uerus sit, cū utique mediator sit ille qui dedit. Aut nūquid nō obuiam deo Moyses populū eduxit ad montem? Aut nūquid nō deus descendit in montem? Aut fortè falsum hoc & adoptiuum* potius naturæ suæ nomen est. Intelligite personantes tubas, & lampadum flammæ, & è monte æstuante fornacium fumum, & ad aduentum dei consciam humanæ infirmitatis trepidationem, & à populo* orato ad loquendum Moysi confessam sub uoce dei mortem. Tibi hæretice nō est deus uerus, quo Israel tantum loquente mori timuit, & uocem eius humana infirmitas non tulit. Tibi idcirco deus non est, quia ut audires & uideres per infirmitatem hominis est locutus? Moyses in montem adijt, diuinorum & cœlestium sacramentorum cognitionem quadraginta dierum ac noctium tempore adeptus est. Omnia secundum speciem ostensæ sibi in monte ueritatis instituit. Per familiaritatem loquentis ad se dei gloriam claritatis inconspicibilis sumpsit, & corruptiuam uultus sui speciem lux intolerabilis uicinæ maiestatis impleuit. Deum testatur, de deo loquitur. Ad hunc adorandum cum lætitiā gentium angelos dei aduocat. Huius placitas benedictiones Ioseph uertici imprecatur. Et post hæc solo concessio ei nomine, audeat quisquam negare quod uerus est? Nunc

Ex rubo loquebatur deus filius, qui est angelus dictus dei patris, ratione officij

Ab* potius quam

Ab* coactio

Conclusio autoris

quia

quía omni hoc sermone nostro demonstratū existimamus, nullam interpositam intelligentiæ rationē fuisse, ut deus uerus & deus falsus in sensum humanæ mentis incideret, cum deum & deum, dominum & dominum lex locuta sit, neq; in nominibus naturisq; significatam diuersitatem fuisse, ne nō secundum nomen naturæ & natura nominis posset intelligi, cum uirtus dei, potestas dei, res dei, nomen dei in eo esset, quem deum lex prædicabat, quæ secundum sacramenti Euangelici distributionem ad personæ significationem demonstraret, & in creando mundo obedientē dictis dei deum, & in figurando homine cōmunis secum & dei imaginis dominum creatorem, & in iudicandis Sodomitis iudicem dominū à domino, & in largiendis benedictionibus & in decernendis mysterijs legis angelū dei deum, ut ad salutarem confessionem in patre deo & in filio deo deus semper ostensus, naturæ ueritatem ipso naturæ nomine edoceret, cum lex deum utrunq; significans ambiguitatem non relinqueret ueritatis, tempus iam nunc est, ut quod pie religioseq; lex docuit, non impie furto hæreticæ stultitiæ prædicari sinamus, quæ dei filium deum negatura sic coepit: Audi Israel, Dominus deus tuus unus est. Ei quía impietas eius periclitaretur in nomine, cum deum & deum lex esset locuta, ut naturam nominis per autoritatem dicti prophetici negaret, adiecit: Benedicent te deū uerum. Vt per id unū deum locuta lex esset, essetq; in filio dei dei nomen potius quàm ueritas, uno tantum uero deo intelligendo. Et fortè contradicere nos dictis tuis ò stulte arbitraris, ut negemus unum deum uerum. Non planè negamus secundum te confitendo. Hæc est enim fides nostra, hæc conscientia, hic sermo est. Sed intelligimus unum & eundem uerum deum. Nec confessio nostra periclitatur in nomine, quæ in natura filij unum & uerum deum prædicat. Disce confessionis tuæ intelligentiam, & unum ac uerum deū cognosce, ut unum ac uerum deum pie prædices. Rapis enim ad impietatem tuam religionis nostræ professionem, & quod est negas, dum quod est non negas. Sic stulta mundi sapientia fallis, ut ueritatem perimas specie ueritatis. Vnum uerum deum confiteris, ut unum uerum deum deneges. Professio enim tua sic putatur pia, quòd magis impia est: sic uera, quòd falsa est. Sic à te unus & uerus deus prædicatur, ut non sit. negas enim dei filium deum uerum, cum tamen deum non neges, deum tantum non natura confitendo sed nomine. Si natiuitas eius nominis potius est quàm ueritatis, potes auferre nominis ueritatem. Si autem uere deus natus est, quæro quomodo possit non uerus esse quòd natus est: Aut nega esse ne sit, aut si est, quomodo quod est non erit, cū quod est non possit est ut non sit? Ac de natiuitate quidem mox erit sermo: interim tamen de ueritate naturæ dei impietatem mendacij tui prophetica professione conuincam, ita tamē ut unum & uerum deum prædicari à nobis neq; Sabellij hæresis ipsum patrem sibi & filij

filij professa præsumat, neq; tu ueritatem de filio dei unum tantum uerum deum prædicans mentiaris. Nihil* planè in se habet sapientiæ impietas: & dei timor, qui sapientiæ initiū est, ubi deest, aufert secum omne exordium prudentiæ. Ad infirmandam enim dei ueri in filio fidem propheticus sermo profertur, quo dictum est: Et benedicent te deum uerū. Primum hæc impietatis stultitia fuit, ut quæ superius dicta sunt aut non intelligerentur, aut intellecta cum essent tacerentur. Tum deinde ad quam se fraudem syllabæ adiectione, quæ in libris non extat, instruxit, stultitiæ suæ in eo usa mendacio, tanq; dictis suis eousq; adhibēda fides esset, ut requirendā esse ipsam dictorum propheticorū autoritatem nō putaret. Non enim ita scriptum est: Benedicent te deum uerum: sed, benedicent deum uerum. Nam non exiguum ambiguitatis momentum est inter te deum uerum, & deum uerum. Personæ enim alterius uidetur esse pronomem, ubi te est: cæterum ubi pronominis syllaba nō erit, ibi ad autorem dicti refertur & nomen. Et ut absoluta intelligendæ ueritatis ratio sit, ipsa illa ex solido prophetæ dicta subdentur. Propterea sic dicit dominus: Ecce qui seruiunt mihi manducabunt, uos uero esurietis: ecce qui seruiunt mihi bibent, uos uero sitietis: ecce qui seruiunt mihi exultabunt in lætitia, uos autem clamabitis propter dolorem cordis uestri, & à contritione spiritus ululabitis. Relinquetis ergo uos nomen uestrum in lætitia electis meis, uos autem interficiet dominus. Seruientibus uero mihi uocabitur nomen nouū, quod benedicetur super terram, & benedicent deum uerum: & qui iurant super terram, iurabunt in deum uerum. Nunq; non ex causa est, cum consuetudo prædicationis exciditur, & rationem nouitatis ratio* falsitatis inducit. Cum enim antea* tantum de deo prophetiæ extitissent, & ad dei dignitatem ac naturā demonstrandam simplex & solum dei nomen commemoratum fuisset, quarendum est, qua ratione nunc per Esaiam benedicendum deum uerum, & iurandum super terram in deum uerum prophetiæ spiritus præloquatur. Et primum noscendum est, sermonem hunc res futuri temporis nunciare, & quæro an deus uerus non sit, qui tum secundum opinionem Iudæorum & benedicebatur & iurabatur. Iudæi nanq; sacramentum mysterij dei nescientes, & per hoc dei filium ignorantes deum tantum non & patrem uenerabantur. Nam utiq; uenerantes patrem uenerabantur & filium. Hi ergo deum benedicebant & iurabant per eum. Sed propheta benedicendū deum uerum testatur. Verum deum idcirco pronuncians, quia per mysterium assumpti corporis non ab omnibus esset in eo dei ueritas intelligēda. Et opus fuit ueri cōfirmatione, ubi falsi proruptura esset assertio. Et singulas dictorum eorundem sententias recenseamus. Propterea sic dicit dominus: Ecce qui seruiunt mihi manducabunt, uos uero esurietis: ecce qui seruiunt mihi bibent, nos uero sitietis. Cognosce sub eodem dicto utriusq; tem

Alis* sanè

Ex prophetis ostendit filiū esse uerū deū

Scriptum est benedicēt deū uerum, & nō te uerū deum

Alis* ueritatis Alis* tantæ

Ratio quare propheta prædixerit nō solum deum, sed deū uerum benedicendum

poris significationem, ut sacramentū assequaris ætatis. Qui enim seruiunt manducabunt. Religionem scilicet præsentem futuris præmijs muneratur, ita ut præsentium impietatem futuræ sitis ac famis poena conficiat. Deinde adiecit: Ecce qui seruiunt mihi exultabunt in lætitia, uos autem clamabitis propter dolorem cordis uestri, & à contritione spiritus ululabitis. Secundū superiorem sensum etiam nunc futuri & præsentis temporis demonstratio est, ut qui seruiunt exultaturi sint in lætitia, qui uero non seruiunt, in clamore atq; ululatu per dolorem cordis & contritionē spiritus mansuri sint. Deinde subiecit: Relinquetis enim uos nomen uestrum in lætitia electis meis, uos autē interficiet dominus. Sermo ad carnalem Israel est cum futuri temporis significatione, cui exprobratur quod nomen suū electis dei relicturus sit. Quæro quod hoc nomen sit. Nempe Israel, ad quem tum erat sermo. Dehinc interrogo qui sit hodie Israel. Equidē testatur Apostolus: Qui spiritu non litera: Qui in regula Christi procedentes Israel dei sunt. Tum præterea cum superius dictū sit: propterea sic dicit dominus, intelligēdum est cur ita hoc cōsequatur: Vos autē interficiet dominus. Deinde post hæc quid sibi uelit hic sermo: Seruientibus uero mihi uocabitur nomen nouū, quod benedicetur super terrā. Nunquid ambigitur in eo quod dictum est, propterea sic dicit dominus: Et in eo quod sequitur: Vos autem interficiet dominus, id demonstratum fuisse, ut qui loqueretur, & qui interfecturus esset, non alius intelligeretur esse quā dominus, qui & post sibi seruientes nouo esset nomine muneraturus, & non ignoraretur & in prophetis locutus esse, & piorum atq; impiorum iudex futurus? Mystrium itaq; sermo reliquus euangelici sacramenti, ne quid in domino dicente, & in domino interfectiente ambigi possit, explicuit. Seruientibus autem mihi uocabitur nomen nouum, quod benedicetur super terrā. Omnis hic futuri temporis sermo est. Et quod est hoc nouum nomen religionis, quod benedicetur super terram? Si à seculis Christiani uocabuli antea beatitudo nuncq; fuit, nunc nomen nouum est. Si uero hoc sanctificator pietas nostra in deū, nouum nomen est. Hæc profecto professionis nouitas cœlestium benedictionum merces super terram est. Iam uero totius fidei nostræ cōscientiam sequens sermo confirmat dicens: Et benedicent deum uerum, & qui iurāt super terram iurabunt in deum uerum. Certe si cum benedicent deum uerum, quorum in dei seruitute nouū nomen est, tum deinde qui iurandus erit deus, deus uerus est, an ne ambigitur quis iuretur, quis benedicatur? per quem nouum ipsis seruientibus benedictumq; nomen sit? Constat mecum aduersus impiam tuam hæreticæ prædicationem absoluta sermonis euangelici fides noui per te Christe nominis, & per seruitutis professionem benedictæ ex te super terram nuncupationis te uerum deū iurans. Omne enim os credentium te Christe deum loquitur. Omnis credētium fides te deum iurat

Qui sub nomine Israel intelliguntur

Nomen Christianū est nomen nouum

For. *sic legēdum, si à seculis Christiani uocabuli antea beatitudo uel tanta beatitudo unq; fuit, nūc nomen nouū non est

Als *ecclesiastici

iurat, deum uerum esse te confitens, deum uerum esse te prædicans, deum uerum esse te cōficia. Quancūq; igitur omnis hic propheticus sermo nullam reliquerit difficultatem, quin deum significasse intelligatur, & cui per nouū nomen seruiatur, & per quem eiusdem nominis in terris benedicta sit nouitas, & qui benedicatur deus uerus, & qui iuretur deus uerus, quæ omnia secundum temporum plenitudinem ecclesiæ fides pia in deum Christum religionem profitetur: Et ita se in eo propheticus sermo coaptauit, ut significationem personæ alterius adiectione pronominis non nouaret. Si enim ad didisset, te deum uerum, referri ad alterū dicentis sermo potuisset. sed cum ait, deum uerum, significationis intelligentiam penes loquentem reliquit. Et quanquam quem præsens sermo significet, non ambigitur, tamen conexa superius dicta cuius professio ista sit intelligenda, demonstrant. Ait enim Esaías: Palam apparui non interrogantibus me, & inuentus sum non quærentibus me: Dixi ecce adsum genti, qui non inuocauerunt nomen meum. Extendi manus meas tota die ad populum diffidentem & contradicentem. An ne impia furtiua prædicationis falsitas in obscuro est, & deus uerus ignorabitur, qui hæc loquitur: Rogo quis apparuit non interrogantibus, & quis inuentus non quærentibus? Et quis gentium est, qui non inuocauerunt antea nomen eius? Et quis die tota manus ad diffidentem & contradicentem populum extendit? Confer cum his sacrum illud & diuinum Deuteronomij canticum, in quo super non deos deus exacerbatus, super non gentem & gentem stultam, in zelum incitat infideles, & intellige quis manifestus sit ignorātib; & quis *proprie usurpatur alienis, & quis manus suas ante diffidentem contradicentemq; populum configens cruci chirographum edicti anterioris *expandit. Hic nanq; propheta spiritu dixit per continentem sibi in ordine cōnexumq; sermonem: Seruientibus uero mihi uocabitur nomen nouum, quod benedicetur super terram, & benedicent deum uerum: & qui iurant super terram, iurabūt in deum uerum. Hæc si stultitia atq; impietas hæretica ad fallendū ignorantes simplicioresq; dicta esse ex persona dei patris mentietur, ne in deum filium dicti huius intelligentia suscipi possit, audiat mendacijs sui reatum, & Apostolo & doctore gentium omnia hæc ad sacramētum passionis dominicæ & euangelicæ fidei tempora prædicante, tunc cum infidelitatem Israel aduentum domini in carne nō intelligentis exprobrat. Ait enim ita: Omnis enim qui cunq; inuocauerit nomen domini, saluus erit. Quomodo ergo inuocabūt eum in quem non crediderunt? Quomodo autem eredent ei quem non audierunt? Quomodo audient sine prædicante? Quomodo autem prædicabunt nisi mittātur: Sicut scriptum est: Quam speciosi sunt pedes eorum qui annunciant pacem, qui annunciant bona. Sed non omnes obediunt Euangelio: Esaías enim dicit: Domine quis credit auditui nostro? Itaq; si

Alterius loci testimonium

For. *proprie

For. *expūgit

Apostolus interpretes propheta

des ex auditu, auditus autem per uerbum dei. Sed dico nunquid non audierunt: Imò in omnem terram exiuit sonus eorum, & ad terminos orbis terrarum uerba eorum. Sed dico: Nunquid Israel non sciuit? Primus Moyses dixit: Ego incitabo uos in non gentem, in gentem insensatam exacerbabo uos. Esaias autem audet & dicit: Apparui ihs qui me non querebant, inuentus sum ihs qui me non interrogabant. Ad Israel autem quid dicit? Tota die extendi manus meas ad populum non audientem, & cetera. Quis in tertium cælum incorporeus an corporeus ingressus fidelior Paulo dictorum prophetorum interpret extitisti? Quis inenarranda cœlestium mysteriorum audiens sacramenta & tacens, maiore hæc fiducia reuelata tibi à deo scientiæ prædicasti? Quis ad plenitudinem dominicæ passionis cruci reueruandus, antea in paradysum raptus euadens melius de diuinis scripturis electionis uase docuisti, hæc nesciens dicta gestaq; esse à deo uero, & intelligentiæ dei ueri à uero eius & electo Apostolo prædicata? Nisi fortè Apostolus dictis prophetis non ex prophetiæ spiritu usurpatis, temerarius alieni sermonis interpret est. Omnia quidem per reuelationem Iesu Christi Apostolus didicit. Sed Esaiæ dicta ex dictis Esaiæ ipsius nouit: in exordio enim sermonis eius in quo deus uerus à seruientibus sibi benedicendus atque iurandus est, hæc propheta oratio legitur: A seculo non audiuius, nec oculi nostri uiderunt deum præter te, & opera tua quæ facies expectantibus misericordiam tuam. Loquitur Esaias, præter hunc se neminem deum uidisse. Vidit enim gloriam dei, cuius pronunciauerat mysterium incorporationis ex uirgine. Ac si tu hæretice ignoras quòd in ea gloria unigenitum deum uiderit, audi Ioannem Euangelistam dicentem: Hæc autè dixit Esaias quòd uidit honorem eius, & locutus est de eo. Hinc Apostolicis, hinc Euangelicis, hinc prophetis dictis impie hæretice cõcluderis. Esaias enim deum uidit, & cum scriptum sit, deum nemo uidit unquam, nisi unigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Deum tamen propheta uidit, & gloriam eius usq; ad inuidiam prophetiæ dignitatis aspexit. Nam in iudicium mortis ob hanc causam à Iudæis actus est. Deum itaq; nemini uisum unigenitus filius q; in sinu patris est enarrauit. Aut dissolue unigeniti enarrationem, aut deum crede qui uisus est, qui apparuit non intelligentibus se, & palam factus est genti non inuocanti se, & expandit manus ante populum contradicentem. Ita tamen ut & seruientibus sibi nomen nouum uocetur, & in terris uerus deus benedicatur atque iuretur. Propheta loquitur, Euangelium testatur, Apostolus interpretatur, ecclesia confitetur uerum deum esse, qui uisus sit, cum tamen deum patrem uisum nemo fateatur. Et eò hæretici furoris prorupit insania, ut dum cõfiteri se simulat denegaret. Negat enim nouo cõfessionis impioq; cõsilio, & arte subdola fidem dū mentis eludit. Cum enim cõfesso uno deo eodèq; uero & solo iusto, solo sapiente, solo

Al: *prenun-
ciauerat

Propheta uidi-
dit deum scilicet
filium, sed
non patrem, quoniam
nam uidit so-
lus filius qui
est in sinu pa-
tris

solo indemutabili, solo immortalis, solo potente, subicitur & filius in diuersitate substantiæ, non ex deo natus in deum, sed per creationem susceptus in filium, non naturæ habens nomen, sed adoptionis sortitus appellacionem, necesse est ut his omnibus simul careat filius quæ ad priuilegium solitariæ in patre maiestatis sunt prædicata. Nescit hæretica peruersitas unum deum uerum nosse & confiteri, & extra impietatis sensum confessionis huius est & fides & intelligentia. Prius confitendus est pater & filius, ut unus uerus deus possit intelligi. Et cognitis sacramentis salutis humanæ, quæ in nobis per regenerationis uirtutem in patre & filio consummatur ad uitam legis & prophetarum sunt mysteria consequenda. Vnum deum uerum non apprehendit ignara euangelicæ & apostolicæ prædicationis impietas. Cuius quamuis intelligentiam usq; ad absolutissimam ueræ pietatis professionem ex ipsis eorum doctrinis præstabilimus, ut indiuisus atq; inseparabilis non ex persona sed ex natura subsistens, ex patre unigenitus intelligatur, & per id unus sit deus, quia ex natura dei deus sit, tamen ex prophetis dictis perfectæ huius unitatis fides est astruenda, & hinc euangelicæ domus sunt ponenda fundamenta, ut per eandem naturam diuinitatis unius unus deus per id intelligatur, quod in deum alterum deus unigenitus non refertur. Tenuimus enim omni hoc sermonis nostri libello eum ordinem, ut in quibus superiori libro deum filium docueramus, in ipsis nunc deum uerum ostenderemus. Et ut spero ea dictorum omnium absolutio fuit, ut deus uerus intelligeretur qui deus esse non negabatur. Reliquus autem nunc omnis sermo ad id proficiet, ut qui deus uerus esse intelligitur, non in deum alterum deputetur, & quod in alterum non proficit, id unum intelligatur. Vnum autem illud, non subsistentem naturam perimat in filio, sed in deo & in deo naturam dei conferuet unius. Veritatis ratio postulat ab eo initium intelligentiæ istius sumi, per quem manifestare seculo deus cõceptus est. Moyses namq; cuius ore hæc de se unigenitus deus professus est, ait: Vide te uidete, quoniam ego sum deus, & non est deus præter me. Ac ne forte dicti huius ueritatem hæretica impietas ad patrem innascibilem deum referat, & ipsa dicti ratio & Apostolus autor occurrit, qui ex persona unigeniti dei sicut superius docuimus, intelligendi totius huius sermonis interpret est, & hoc quod dictum est: Lætamini gentes cum plebe eius, proprium eius esse demonstrauit subiiciens ad fidem dicti: Et erit radix Iesse, & qui surget regere gentes, in eum gentes sperabunt. Demonstrato igitur per Moysen eo qui dixerat: Non est deus præter me. In eo quod ait: Lætamini gentes simul cum eo. Et Apostolo id ipsum in dominum nostrum IESUM CHRISTUM unigenitum deum intelligente, in quo secundum carnem ex radice Iesse surgente rege gentium spes est, ipsa nunc dicti ratio tractanda est, ut quia dictum non ambigitur, quatenus dictum sit possit

Cum ostensum
sit quòd filius
sit uerus deus,
relinquitur
probandum,
quòd non sit ali-
us deus à pa-
tre

Quo deus de
deo ex lege et
prophetis

intelligi. Verum & absolutum & perfectum fidei nostræ sacramentum est, deum ex deo, & deum in deo confiteri non corporalibus modis, sed diuinis uirtutibus, nec naturæ in naturam transfusione, sed mysterio & potentia natura: Non enim per defectiōnem aut protensionem aut per deriuatiōnem ex deo deus est, sed ex uirtute naturæ in naturam eandem natiuitate subsistit. Res ipsas plenius consequens liber euangelicorum atq; apostolicorum dictorum interpres loquetur. Sed interim ex lege & prophetis hoc quod & loquimur & credimus est docendum. Natiuitas igitur dei non potest non eam ex qua profecta est, tenere naturam. Neq; enim aliud quam deus subsistit, quod non aliunde quam ex deo deus subsistit. Eandem autem naturam inde ita, nõ ut natus sit ipse qui genuit, (Nam quomodo erit ipse, cum genitus sit?) sed ut in his ipsis subsistat ille qui genitus est, in quibus* totus est ipse qui genuit. Quia non ex* alia genitus, neq; aliud quam deus est, quia non est aliunde quod genitus est. Et per hoc non refertur ad aliud, quod in unum subsistit ex uno. Neq; nouum in se est, quod uiuit ex uiuo, neq; abest ex se, quod uiuus genuit uiuum. Ac sic in generatione filij & naturam suam, ut ita dixerim, sequitur incorporalis atque indemutabilis deus incorporalem atque indemutabilem deum gignens, nec naturam suam deserit ex incorporali atque indemutabili deo incorporalis & indemutabilis dei perfecta natiuitas; per hoc utique subsistentis ex deo dei sacramentum? Hæc ita unigenitus deus per sanctum Moysen testatur. Videte uidete, quoniam ego sum dominus, & non est deus præter me. Non est enim natura diuinitatis alia, ut præter eam* alius deus sit. Nam cum ipse deus sit, tamen etiam per naturæ uirtutem in eo deus est, ut per id quod ipse deus, & in eo deus est, & non est deus præter eum, cum non extet aliunde quod deus est, & in eo deus sit, habens in se & quod ipse est, & ex quo ipse subsistit. Confirmat autem fidei nostræ ueram & salutarem professionem idem atque unus in plurimis spiritus prophetiæ, per successiones & intervallos temporum non demutans religiosæ doctrinæ prædicationem. Ut enim per Moysen ex persona unigeniti dei dicta plenior ad intelligentiam confirmarentur profectu, rursum sermone dei patris ex persona uiuorum excellorum idem prophetiæ spiritus per Esaiam loquitur: Quoniam in te est deus, & non est deus præter te. Tu enim es deus & nesciebamus, deus Israel saluator. Inferat se in hanc & naturæ & nominis inseparabilem professionem hæreticæ impietatis desperatus furor, & hæc si potest, dictis ac rebus unita, rabido uasaniæ suæ ore concerpat. In deo deus est, & præter eum deus nõ est. Dissoluat eum qui inest, ab eo in quo est, & sacramenti huius intelligentiam diuidat generum uarietate. Nam in eo quod ait: In te est deus, naturæ dei patris, in deo filio docuit ueritatem, cum in eo deus intelligeretur esse qui deus est. In eo uero quod subiicit: & præter te non est

Ab* deus
Ab* alio

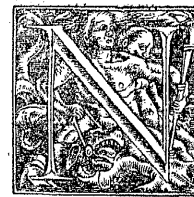
Ab* nullus

est deus, ostendit præter eum deum non esse, quia in se deo deus inesset. Hoc uero quod tertium est, tu es deus & nesciebamus, humanæ intelligentiæ piæ & fidelem testatur professionem, quæ cognitis natiuitatis mysterijs & nomine ad Ioseph per angelum nunciato conficeretur. Tu enim es deus & nesciebamus, deus Israel saluator subsistentem in eo dei naturam intelligens, cum in deo deus inest, nec præter eum qui est deus quisquam deus alius sit, quia ipse deus, & in eo deus alterius nobis cuiusquam dei non relinquat errorem. Et hæc quidem Esaias indiuiduam atque inseparabilem patris & filij diuinitatem testatus ita prophetauit. Hieremias uero non dispari prophetiæ uirtute indiscretæ à deo patre naturæ unigenitum esse deum ita docuit dicens: Sic deus noster est, & non deputabitur alter ad eum, qui inuenit omnem uiam scientiæ & dedit eam Iacob puero suo & Israel dilecto suo. Post hæc super terram uisus est, & inter homines conuersatus est. Quid alium deum in filio dei deo hæretice supponis? Disce unum deum uerum intelligere & confiteri. Non alius deus ad Christum deputatur ut deus sit. Deus est ex natura, ex natiuitate, ex deo. Quod enim deus est ex deo est, non etiam deus alius est. Alius enim ad eum non deputatur, quia non est in eo alia præterquã quæ dei est ueritas. Quid uerum & non uerum, quid degenerem & nobilem, quid diuersum & indiuersum sub unius dei ementita religione componis? Deus est pater, & deus est filius, in deo deus est, præter eum deus non est, non alter ad eum deputatur ut deus sit. In his ergo si unum magis quam solitarium deum intelligis, ecclesiæ religionem profiteberis, quæ patrem in filio confitebitur. Sin uere unum deum ad solitarij significationem sacramenti cœlestis ignarus obtendis, extra cognitionem dei es, deum in duo esse non confitens.

SO DIUI HILARII PICTAVORVM

EPISCOPI, DE TRINITATE

LIBER SEXTVS

Non sum nescius difficillimo me asperissimoq; tempore scribere hæc aduersum uesaniam impiorum hæresim, dei filium creaturam esse affirmantem, aggressum fuisse, multis iam per omnes ferme Romani imperij prouincias ecclesijs morbo pestiferæ huius prædicationis infectis, & uelut ad piæ fidei huius male usurpatæ persuasionem longo doctrinæ usu, & ementito nomine ueræ religionis imbutis, non ignorans difficilem esse ad emendationis profectum uoluntatem, quam in erroris sui studio per plurimorum assensum autoritas publicæ iam sententiæ contineret. Grauis enim & periculosus est error in plurimis, & multorum lapsus, etiam si se intelligat, tamen exurgendi

Quare error
multorum est
periculosus

pudore auctoritatem sibi præsumit, ex numero habens hoc impudentiæ, ut quod errat, prudentiam uelit existimari: & quod cum multis errat, intelligentiam esse asserat ueritatis, dum minus erroris esse existimat in multis. Ac mihi quidem præter studij mei atq; officij necessitatem, qua hoc ecclesiæ episcopus prædicationis euangelicæ debeo ministeriū, tamē eo propensior cura ad scribendum fuit, quo magis plures periculo infidelis intelligentiæ detinebantur, uberius gaudiū consecrans ex salute multorū, si cognitio sacramentis perfectæ in deum fidei impia humanæ stultitiæ instituta desererent, & se deo redderent, hæreticis repudiatis: atq; à cibo mortis, quo in laqueum aues solent illici, in uolatū se liberæ securitatis erigerent, sequerenturq; Christū ducē, prophetas nuncios, Apostolos præuios, fidem consummatā, & salutem in patris & filij confessione perfectam, & cum dictum meminissent ore domini: Qui non honorificat filiū, non honorificat patrem qui misit illum, ad honorificandū patrem per honorem filij referrent. Emergit enim pestifera & lætalis populis proxima lues, quæ ingenti grassata cōtagio ruīnam miserandæ mortis inuexit. Non enim tantū aut cōsidentium in chaos cum populis suis repens urbiū uastitas, aut frequens bellorū & funeris mortis, aut immedicata ægritudinis populosa contagia defæuerunt, in quantū ad exitiū generis humani hæresis hæc funesta grassata est. Deo enim cui omnia in mortuis uiuunt, hoc solū perit quod sibi deperit. Nam iudicaturus ipse de omnibus, & pro maiestatis suæ misericordia pœnæ meritum ignorantī moderaturus errori, negantes se non iam iudicabit utiq; sed negabit. Negat enim, negat furens hæresis sacramentū ueræ fidei, ad impietatis suæ doctrinam religionis uia principijs, cum infidelitatis suæ expositionem, ut in superioribus libris continetur, ita cepit: Nouimus enim unū solum deum infectū, solum sempiternū, solum sine initio, solum uerum, solū immortalitatem habentem, solum optimū, solum potentem. Ad id enim usurpatū proficit piæ confessionis exordium, quo ait, unū deum, & solū infectū, & solū sine initio, ut per hæc quæ religiose uerbis ostentarentur, cætera impie subderentur. Nam post multa alia quæ de filio patri quoq; simulata religionis professione protulerat subiecit: Creaturā dei perfectam, sed non sicuti unum de creaturis: facturam, sed non sicuti cæteras facturas. Et post multa alia quibus ueritatis interiectis confessionibus, huius hæreticæ impietatis obumbraretur intentio, ut subsistere eum de nō extantibus argutæ interpretationis subtilitate subderet, ait: Et ante secula creatus & fundatus, non erat antequā nasceretur. Postremo quasi rebus iam omnibus ualidissime ad impietatis* professionē communitis, ne uel filius uel deus intelligeretur adiecit: Si enim quod ex ipso, & quod ex utero, & quod ex patre exiit & ueni, uelut partem eius unius substantiæ, & quasi prolationem extendens intelligitur, compositus erit pater & diuisibilis & conuertibilis

Commemoratio
sententiæ
Arianorū seu
fides Ariano-
rum circa tri-
nitatem

Als* defensi-
onem

conuertibilis & corporeus secundū illos, & quantum in ipsis est, consequentia corporis sustinēs, sine corpore deus. Et quia nobis ex integro aduersum hanc impiissimā doctrinæ expositionem euangelicus nunc erit sermo, consequens existimauimus* in quarto iam libro, licet omnē additionem huius hæreseos conscriptam, nunc quoq; huic sexto inserere, ut recens lectio & responsionis ad singula collatio subiecta, per euāgelicas atq; apostolicas institutiones inuitis licet & contradicentibus sensum ueritatis eliciat. Dicunt ergo: Nouimus unum deum solum infectum, solum sempiternum, solum sine initio, solum uerum, solum immortalitatem habentē, solum optimum, solum potentem, omnium creatorem, ordinatorem & dispositorem, inconuertibilem, immutabilem, iustum & optimū, legis & prophetarum & noui testamenti, hunc deum genuisse filium unigenitum ante omnia secula, per quem & seculū & omnia fecit. Natum autem non putatiue, sed uere obsecutum uoluntati suæ, immutabilem & inconuertibilem, creaturā dei perfectam, sed non sicuti unum de creaturis: facturam, sed non sicuti cæteras facturas. Nec ut Valentinus prolatione natum patris commentatus est, Nec sicut Manichæus partem unius substantiæ patris natū exposuit. Nec sicut Sabellius qui unionem diuidens, ipsum dicit filium quem & patrem. Sed nec sicut Hierachas lucernam dixit de lucerna, uel lampadam in duas partes. Nec eum qui fuit ante, postmodum natum uel sapercreatum in filium, sicuti & tu ipse beatissime papa mediā in ecclesia & in confesso frequenter eos qui talia introducūt renuisti. Sed sicuti diximus, uolūtate dei ante tempora & secula creatū, & uiuere & esse accipiens à patre, & glorians cum subsistente patre. Neq; enim pater dans ei omniū hæreditatem fraudauit semetipsum ab his, quæ non facta ab ipso habentur, fons est autē omnium. Quapropter tres substantiæ sunt, pater & filius & spiritus sanctus. Et quidē causa est omnium deus pater, omnino sine initio solitarius. Filius autē sine tempore æditus à patre, & ante secula creatus & fundatus, non erat antequā nasceretur. Sed sine tempore ante omnia natus, solus à solo patre subsistit. Nec enim est æternus aut coæternus, aut simul nō factus cū patre fuit semper, nec simul cum patre habet esse, sicut quidā dicunt. Aut aliqui, duo non nata principia introducentes, sed sicut unio est principii omnium, sic & deus ante omnia est. Propter quod & ante filium est, sicut & à te didicimus papa mediā in ecclesia prædicante. Secundum quod itaq; à deo esse habet, & gloriari & uiuere, & omnia ei sunt tradita, secundum hoc, principium eius est deus. Principatur autem utpote deus eius, cum sit ante ipsum. Si enim quod ex ipso, & quod ex utero, & quod ex patre exiit & ueni, uelut partem eius unius substantiæ, & quasi prolationem extendens intelligitur, compositus erit pater & diuisibilis & conuertibilis & mutabilis & corporeus secundum illos, & quantum in ipsis est, consequentia corporis sustinens

Supra libro 3
pag. 47
Als* primo, ut
quarto licet li-
bro. Als pri-
mo licet libro
Ego uero non
dubito quin
legendū sit, in
quatuor iam
libris, nā pri-
mus nihil habet
præter
præfationē et
argumenta.

Valentinus
Manichæus
Sabellius
Hierachas

*Autoris de
predicta sen-
tentia particu-
larim eā exar-
minantis*

Ab*asseritur

*Valentini com-
mēta circa di-
uinitatem tri-
nitatis*

*Bythones
Acones
Lege Tertul-
de heres. &
discos Valen-
tini fabulas*

sustinens sine corpore deus. Quis non in his sentiat lubricos serpentis uic-
flexus, uel tortuosi spiritus nodos uipereos non intelligat, quibus uenena-
ti oris principalis potestas collecto inflexi corporis orbe concluditur? Sed
extensis omnibus atq; absolutis totum occultati capitis uirus patebit. Inge-
runt enim nobis primum nomina ueritatis, ut uirus falsitatis introeat. Bo-
num in ore est, ut de corde malum subeat. Et inter hæc nusquā audio ab his
deum dei filium dici. Nusquā inuenio filiū ita prædicatum esse, quod filius
sit. Nomen filij ingeritur, ut natura taceatur. Natura adimitur, ut nomē sit
alienum. Hæreses cætera prætenduntur, ut de se hæresis mentiatur. Vnus
solus deus, & solus uerus* ingeritur, ne uerū ac proprium dei filio relinqua-
tur esse quod deus est. Quancūq; igitur superioribus libellis de deo & deo,
& deo uero ac deo uero, & in deo uero patre, & in deo uero filio, uno uero
deo intelligendo secundū naturæ unitatem, non secundum personæ unio-
nem ex legis ac prophetarum prædicationibus docuerimus, tamen perfe-
cta fidei huius absolutio ex euangelicis atq; apostolicis est præstanda do-
ctrinis, ut uerus dei filius deus nō aliene à patre diuersæq; nature, sed eius-
dem esse diuinitatis per ueritatem natiuitatis existens possit intelligi. Nec
sanè quenq; tam amentē posse esse existimo, qui dei de se professiones aut
cognitas non intelligat, aut intellectas à se nolit intelligi, aut emendandas
putet humanæ opinionis prudētia. Sed anteq; res ipsas salutariū sacramen-
torum loqui incipiamus, ne in aliquo sibi edictis hæreticorum nominibus,
hæresis professio blandiatur, demonstrandum est omne huius argutæ ma-
licie uelamen, ut per quod se uirus latens contegit, per id ipsum proditum
sit & reuelatum, & ad blandientis ueneni intelligentiā publicæ conscientie
sensus introeat. Volentes igitur hæretici dei filium ex deo esse, neq; de na-
tura & in naturam dei ex deo deum natum, cum iam superius commemo-
rassent unum deum solum uerum, neq; adiecissent & patrem, ut unius ueri-
tatis esse patrem & filium exclusa proprietate natiuitatis negarent, dixe-
runt. Nec ut Valentinus prolacione natum patris commentatus est, ut sub
specie hæreseos Valentinianæ, nomine prolacionis improbato, natiuitatē
dei ex deo improbarent. Valentinus enim quædam ridicula & scæda com-
mentans, cum præter principem deū familiam deorū & numerosas æterni-
tatum potestates introduxisset, tunc prolatum dominum nostrum Iesum
Christum mysterio occultatæ uoluntatis asseruit. Hanc ergo inanem pro-
lacionem temerarij ac stulti autoris furore quesitam euāgelica atq; aposto-
lica ecclesie fides nescit. Ignorat enim Valentini bythonas & silentium &
ter denos gonas. Nescit enim aliud q̄ unum deum patrem, ex quo omnia
sunt, & unum dominum nostrum Iesum per quem omnia, natum ex deo
deum. Sed quia ex deo deus, neq; per natiuitatem suam deo ademit esse
quod deus est, neque ipse in natiuitate non deus est, & quod deus est, non
cœpit

cœpit esse, sed natus ex deo deus est: & quod nascitur, id ipsum secundum
humanæ intelligentiæ sensum uideat esse prolatū, ita ut prolatio ipsa natiui-
tas esse existimetur, idcirco tentatū est per Valentini hæresim prolacionis
nomen excludi, ne natiuitatis ueritas permaneret, quia prolacionis intelli-
gentia, opinione terrena non multū esset à natura terrenæ natiuitatis alie-
na. Naturæ humanæ tarda ac difficilis ad res diuinas intelligentia exigit, de
his, quæ semel dicta à nobis sunt, frequētius admoneri, ne satisfacere sacra-
mentis diuinæ uirtutis, humanæ comparationis exempla credatur, sed tan-
tum ad imbuendū spiritualiter de cœlestibus sensum, speciem terreni gene-
ris afferri, ut per hunc naturæ nostræ gradū ad intelligentiā diuinæ magni-
ficentiæ prouehamur. Non est autem secundū humanarū natiuitatum pro-
laciones, dei natiuitas existimanda. Vbi enim unus ex uno est, & deus na-
tus ex deo est, affert tantū significationis intelligentiā terrena natiuitas: cæ-
terum non satisfacit cōparationis exemplo origo nascentiū, quæ habet in
se & coitum & conceptū & tempus & partum, cum deus ex deo natus ni-
hil aliud intelligendus sit esse q̄ natus. Et quidem de diuinæ natiuitatis, se-
cundum fidem euangelicam atq; apostolicam, ueritate suo loco tractabim-
us, interim tamen hæreticæ artis ingenium ostendī debuit, quæ ad ueri-
tatem natiuitatis abolendā, prolacionis nomen extingueret. Tenet uero eti-
am in cæteris eiusdem artis suæ malignā fraudulentiam dicens: Nec sicut Ma-
nichæus partem unius substantiæ patris natum exposuit. Negata superius
prolatio est, ut natiuitas negaretur: nunc quoq; sub Manichæi nomine ne-
ganda unius substantiæ inferitur & portio, ne deus ex deo esse credatur. Ma-
nichæus autem abrupti in improbanda lege ac prophetis furoris & diabo-
li, quantū in se est, professus assertor, & solius sui nescius cultor, id quod in
uirgine fuit, portionem unius substantiæ prædicauit, & id filium uoluit in-
telligi, quod ex dei substantia parte aliqua deductū apparuerit in carne. Ut
igitur unigeniti filij natiuitas, & unius substantiæ nomen tolleretur, portio
unius substantiæ in natiuitate filij prætenditur: ut quia prophane ea, quæ
ex portione unius substantiæ natiuitas asserta est, prædicatur, primum na-
tiuitas ipsa nō esset, quæ in Manichæo esset ex portione professione dam-
nata: tum deinde nomen ac fides unius substantiæ tolleretur, quia apud
hæreticos ex portione cōpeteret, & per id nō ex deo deus esset, quod in eo
diuinæ naturæ proprietates nō inesset. Quid uelanas sollicitudines ementita
religionis specie impius furor simulat? Manichæum secundū hæreticę insa-
niæ prædicatores, piæ ecclesie fides damnat. Nescit enim in filio portionē,
sed scit deum totum ex deo toto: scit ex uno unū non defectum, sed natū:
scit natiuitatem dei nec diminutionem esse gignentis, nec infirmitatē esse
nascentis. Si ex se scit, infer calumniam temeritati usurpatæ scientiæ: si uero
de domino suo didicit natiuitatis suæ scientiā, permittit nascenti. Hæc enim
ita

*Semel dicta
sunt sepe repe-
tēda propter
nostram infir-
mitatem*

*Manichæi er-
ror cum filij
natiuitate*

ita ei à deo unigenito cōperta sunt, quòd & pater & filius unū sunt, quòd plenitudo deitatis in filio est, per quòd & portionem unius substantiæ addit ad filium, & per natiuitatis ueritatem, ueræ diuinitatis proprietatem ueneratur in filio. Sed seposita plenior singularum responsionum absolute per reliqua curramus, nanq; id sequitur: Nec sicut Sabellius, qui unionem diuidens, ipsum dixit filiū quem & patrem. Ignorat euangelica atq; apostolica sacramenta, sic credens Sabellius: sed nō hoc ab hæreticis in hæretico simpliciter damnatur. Volentes enim nihil inter patrem & filiū esse unum, diuisæ à Sabellio unionis crimen exprobrant, cuius unionis diuisio non natiuitatem intulit, sed eundem diuisit in uirginem. Nobis autē in confessione natiuitatis est, & unionē detestantes, unitatē diuinitatis tenemus, scilicet ut deus ex deo unum sint in genere naturæ, dum quod per natiuitatis ueritatem ex deo in deum extitit, non aliunde quàm ex deo esse substitute rit. Quod autem nō aliunde quàm ex deo manet, maneat necesse est in ea ueritate qua deus est, ac per hoc unum sunt, cum qui ex deo deus est, neq; aliud ipse est, neq; aliunde quod deus est. Idcirco autem unionis in Sabellio impietas præterditur, ut ecclesiæ fidei unitatis religio auferatur. Persequar deinde & cæteta hæretici ingenij artificia, ne fortē suspitiosis magis q̄ ueris sollicitudinibus maleuolus interpret alienæ simplicitatis existimer, ostensurus totius professionis conclusionem, in quem se exitum promissio tam subdoli sermonis instruxerit. Id enim sequitur: Sed nec sicut Hierachas, lucernam de lucerna, uel lampadam in duas partes: nec qui fuit ante, postmodum natum, uel supercreatum in filium. Hierachas nesciens unigeniti natiuitatem, nec euangelicorum sacramentorum uirtutem adeptus, unus lucernæ duo lumina prædicauit, ut lychnorū bipertita diuisio substantiam patris & filij æmularetur, quæ ex unius uasculi* unguine accenderetur in lumen, tanquam esset substantia exterior, ut oleum in lucerna continens luminis utriusq; naturam, uel certe ut lampas papyro eodem intexta, utroque capite luceret, essetq; mediā materies, lumen ex se utrūq; protendens. Hæc stultitiæ humanæ error inuexit, dum quod sapiūt, ex se potius quàm deo sapiunt. Sed quia ueræ fidei professio est, ita deum ex deo natū ut lumen ex lumine, quod sine detrimento suo naturam suam præstat ex sese, ut det quod habet, & quod dederit habeat, nascaturq; quod sit, cum non aliud quàm quod est natum sit, & natiuitas acceperit quod erat, nec ademerit quod accepit, sitq; uterq; unum, dum ex eo quod est nascitur, & quod nascitur, neq; aliunde, neq; aliud est. Est enim lumē ex lumine. Ut ergo si dei huius intelligentia auerteretur, Hierachæ lampas uel lucerna ad crimen cōstitendi ex lumine luminis obiecta est, ne dici religiose existimetur, quod impie dictum, & nunc & ante damnatum est. Absiste absiste inanissimæ timor hæreticorum, nec patrociniū ecclesiasticæ fidei falsa sollicitæ assertio,

Sabellij sententia

Hierachæ opinio seu fides

Ab* unguine

assertionis opinione mentire. Nihil corporale secundum nos, nihil inane in dei rebus est: Quod deus est, deus totum est. Nihil in eo, nisi uirtus, nisi uita, nisi lux, nisi beatitudo, nisi spiritus est. Materies hebetes natura illa non recipit, neq; ex diuersis constat ut maneat. Deus ut est deus, quod est permanet, permanēs deus deū genuit. Non cōtinentur ut lampas & lampas, aut lychnus & lychnus exteriore natura. Unigeniti ex deo dei natiuitas nō series est, sed progenies, non tractus, sed ex lumine luminis natura. Unitas est non ex cōnexionē porrectio. Iam uero in eo, quanta hæreticæ* stultitiæ, & q̄ callida professio fuit: nec qui fuit ante, postmodum natum uel supercreatum in filio. Deus qui ex deo natus est, non utiq; natus ex nihilo est, neq; de non extantibus natus est, sed * natiuitatis suæ uiuentem habuit naturam. Nec idem deus qui erat, sed deus ex deo qui erat natus est. Et natiuitas habuit originis suæ in ipsa sua natiuitate naturam. Si ex nostro loquimur, insolentes sumus: sin uero ad loquendum edoctos nos per dominum docebimus, natiuitas dei secundum doctrinā dei est confitenda. Hanc igitur in patre & filio naturæ unitatem, & hoc uiuentis natiuitatis inenarrabile sacramentū excludere hæreticus furor tentans ait: Nec eum qui fuit ante, postmodum natum, nec supercreatum in filium. Quis enim tam uaslanus erit, ut defecisse à se patrem putet, ut idem qui fuerat, postea nasceretur uel supercrearetur in filium, & esset abolitio dei, ut succederet de abolitione natiuitas, cum natiuitas manentē testetur autorem? Vel quis tam demens est, ut substituisse filium nisi ex natiuitate fateatur? Quis porrò tam uexors, qui non extitisse deum ex eo quod deus nascitur, audeat prædicare? Non enim qui manebat deus, sed ex manente deo deus natus est, tenens in se naturam gignentis in natiuitate naturæ. Natiuitas autem dei, quæ ex deo in deum extitit, non quæ nō erant tenet, sed quæ in deo manebat & manent, obtinuit ueritate nascendi. Non ergo qui nō erat natus est, sed ex his atq; in his quæ dei erant, deus natus* existit. Omnis igitur hic superior hæreticæ fraudulentæ sermo, hanc uiam impijssimæ doctrinæ suæ præparauit, ut unigenitum deum negatura tanquam ratione ueritatis ante præmissa, ex nihilo potius q̄ ex deo natum prædicaret, natiuitatem eius ad creatio nis referens de non extantibus uoluntatem. Deniq; post multa ad id tanquam præparato sibi aditu prorupit dicens: Filius autē sine tempore æditus & ante secula creatus & fundatus, non fuit antequam nasceretur. Tempora uero se, quantum putat hæreticus sermo, & ad impietatis confirmationem, & ad calumniæ, si quæstio intenderetur, excusationem dicens: Non erat antequam nasceretur. Ut in eo quod non fuit antequam nasceretur, naturam ei subsistentis originis denegaret, & cœpisset esse de nihilo, cui ante natiuitatem suam existens non daretur autoritas. Tum porrò si irreligiose hoc dictum existimaretur, adesset ei prompta defensio, quia nasci qui erat

*Hæc ab nisi uirtus, usq; ad nisi spiritus, addita reperi in quodam codice

Ab* stultitiæ

Ab* diuinitatis

Nō q nō erat natus est, sed ex ijs & c. Ab* extitit

h non

nō potuit, neq; qui antea esset, nascendī causam per quam esset, habuisset. cum natiuitas ad id proficiat, ut subsistat esse qui nascitur. O stulte atq; im-
 pie hæretice, quis natiuitatem expectet in eo, qui sine natiuitate subsistat? Aut quomodo qui est, nasci existimandus est, cum natiuitas nascendī natu-
 ra sit. Sed subdole adde negādā ex deo patre unigeniti dei natiuitatem
 contendens, per id quod non fuit antequam nasceretur, euadere uoluisti,
 quōd deus ex quo dei filius natus est, erat, maneretq; dei natura, ex qua
 deus filius natiuitate subsistit. Si igitur ex deo natus est, manentis naturæ
 confitenda natiuitas est, non ut deus qui erat nasceretur, sed ut ex deo qui
 erat, dei natiuitas intelligeretur. Sed irreligiosos æstus suos calor hæreticus
 non continet, & per id quod ait: nō erat antequam nasceretur, id laborans,
 ut de non extantibus nasceretur, id est, non à deo patre in deum filium ue-
 ra & perfecta natiuitate natus esset, in ipsa totius expositionis conclusione
 ad ultimum & prophanissimum irreligiosi furoris sui prorupit ardorem
 dicens: Si enim quōd ex ipso, & quōd ex utero, & quōd ex patre exiui &
 ueni, uelut partem unius eius substantiæ, & quasi prolationem extendens
 intelligitur, compositus erit pater, & diuisibilis & conuertibilis & corpore-
 us secundum illos, & quantum in ipsis est, cōsequentiā corporis sustinens,
 sine corpore deus. Grauis & multæ difficultatis labor esset, ueritatem reli-
 gionis aduersus falsitatis impietatem tueri, si quantum audet impietas, in-
 tantum consuleret prudentia, Sed bene est quōd irreligiositatis uoluntas
 ex inopia prudentiæ est. Et idcirco cum facilis sit aduersum stultitiam re-
 sponsio, emendatio tamen difficilis stultorum est, per quam primum & ra-
 tio intelligentiæ non quæritur, & deinceps ab intelligente intimata non ca-
 pitur. Sed si quos timor dei & intelligentiæ ignoratio, non impietatis uo-
 luntas, per stultitiæ sensum detinuerit in errore, spero quōd ad emendatio-
 nem procliuēs sint, cum impietatis stultitiā absolutæ ueritatis sit demon-
 stratio proditura. Dixistis o stulti, quin & hodie idem dicitis, nescientes in
 deum sapere. Si enim quōd ex ipso, & quōd ex utero, & quōd ex patre exi-
 ui & ueni, quæro à te, hoc totū dictū à deo, an ne non dictum sit? Dictum
 utiq; est, & necesse est, cum à deo de se dictū sit, non aliter intelligendū esse
 q̄ dictū est. De dictis suo loco demonstratis singulorum quorumq; uirtu-
 tibus tractabimus. Interim tamen uniuscuiusq; intelligentiam cōsulo, quid
 existimet in eo quod dictum sit, ex ipso. Vtrumne ex altero intelligendum
 sit, an ne ex nullo, an uero ipse ille credendus sit? Ex altero non est, quia ex
 ipso est, *id est, ne aliunde præter quā ex deo deus sit: Ex nihilo non est,
 quia ex ipso est. Demonstratur enim natura, unde natiuitas est. Ipse non
 est, quia ubi ex ipso est, natiuitas filij refertur ex patre. Deinde cum signifi-
 catur ex utero, interrogo an credi possit esse natus ex nihilo, cum natiuita-
 tis ueritas per corporaliū efficientiarum nomina reueletur. Non enim
 corpora-

Fort. *idem

*corporaliū consistens deus, cum generationem filij commemoraret ait: *Ab membris*
 Ex utero ante luciferum genui te? Sed inenarrabilem illam unigeniti ex se *corporalibus.*
 filij natiuitatem ex diuinitatis suæ ueritate confirmans, ad intelligentiæ fi- *Modo corpo-*
 dem loquutus est, ut de diuinis suis rebus secundum humanam naturam *rati loquitur,*
 humanæ naturæ sensum ad fidei scientiā erudiret: ut cum ait, ex utero, non *deus, ut ab ho-*
 ex nihilo creatio substituisse, sed ex se unigeniti sui naturalis doceretur nati- *minibus ueri-*
 uitas. Postremo quod dixit: Ex patre exiui & ueni, utrum ambiguitatem re- *tas spiritualiū*
 liquerit, quin intelligeretur non aliunde q̄ ex patre esse quod deus est: Ex *capitur*
 patre enim exiens, neq; aliam natiuitatis habuit naturam, neq; nullam, sed
 eum sibi testatur autorē, ex quo se proficere exisse. De his autē demonst-
 ras atq; intelligendis posterior mihi sermo est. Interim tamen hæc uidea-
 mus, quæ hominis fiducia intelligenda de deo inhiantur, quæ quōd à deo
 de se dicta sint, non negantur. O grauiſſimum humanæ stultitiæ atq; in-
 solentiæ dedecus, professionis suæ de se deum non modo arguere non cre-
 dendo, sed emendando damnare, & illud ineffabile in eo naturæ suæ uir-
 tutis q̄ secretū humanis contaminare & impugnare doctrinis, & hæc aude
 re loqui: Si, inquit, ex deo est filius, demutabilis & corporeus deus est, qui
 ex se protulerit uel extenderit, quod sibi esset, in filiū. Quid sollicitus es, ne
 demutabilis deus sit? Nos natiuitatem confitemur, nos unigenitum prædi-
 camus ex deo docti: tu ne natiuitas maneat, ne unigenitus deus in ecclesiæ
 fide sit, naturam indemutabilis dei, quæ nec extendi nec protendi possit,
 opponis. Afferrem tibi infelix error, etiam ex rebus mūdi quarundam na-
 turarum, quæ gignuntur, exemplum, ne natiuitatem protensionem existi-
 mares, nec nascentium naturas detrimenta crederes esse gignentium, ut eti-
 am multa sine corporali admixtione ex uiuentibus in uiuentes animas gi-
 gnerentur, nisi nefas esset deo de se non credidisse: & ultimi furoris uer-
 gantia iudicaretur, adimere auctoritatem ad fidem, cui uenerationem profiteris
 ad uitam. Si enim non nisi per eum uita est, quomodo non per eum fides
 uita est? Fides autem uitæ quomodo in eo est, qui sibi de se testis infidelis
 habeatur? Vsurpas enim impiſſime hæretice natiuitatem filij ad creatio-
 nis uoluntatem, ut non ex deo natus sit, sed uolente eo qui creauit, ex crea-
 tione substituerit. Et tecum idcirco non deus est, quia manēte deo uno
 teneat filius originis suæ in natiuitate naturam, sed in substantiam alteram
 cōditus ipse tanq̄ unigenitus, cōditionibus & facturis cæteris præstantior
 sit, substitutus tamen, ut creationis indultæ sibi habeat substitutionem, non
 dei attulerit ex generatione naturā, & natum dicas, quod substituit ex nihi-
 lo. Filiū autem idcirco nuncupes, non quia ex deo natus est, sed quia per de-
 um creatus est, quia & homines religiosos appellatione huius nominis di-
 gnos à deo habitos memineris. Tum porro ei non alia cōditione dei no-
 men indulgeas, q̄ ea qua dictū sit: Ego dixi dii estis, & filij altissimi om-

nes, ut utatur dignatione in uocabulo nuncupantis, non nature in nomine ueritate. Sitq; tecum filius ex adoptione, deus ex nūcupatione, unigenitus ex priuilegio, * primogenitus ex ordine, totius creatio, ex nullo deus, quia generatio eius nō naturalis ex deo natiuitas sit, sed substantiæ creatura. Ac primū orata à te impatientissimi doloris mei uenia, loqui me apud te omnipotens deus patere, & me terram ac cinerem charitatis tamen tuæ religioni deuinctum, liberum in hæc uerba permitte. Ego infelix nihil antea fui, & uitæ sensus expers, sine mei intelligentia eo quod sum carebam: sed misericordia tua ad uiuendum mihi causa est, & non ambigo, quin tu bonus bonum mihi statueris esse quod natus sum. Neq; enim qui mei non egesset, ad mali me originem inchoasset. Sed cum me in uitam animatum rationis quoq; intelligentem præstitisses, ad cognitionem me tui sacris, ut arbitror, per seruos tuos Moysen & prophetas uoluminibus erudisti, ex quibus te non in solitudine tua uenerandum prodidisti. Cognoui tecum illic deum non alterum in natura, sed in sacramento substantiæ tuæ unum. Cognoui te in deo deum, non ex permixtione confusum, sed ex uirtute naturæ, dum quod tu deus es, in eo qui ex te est, inesses. Non ut idem tu esses & inesses, sed inesse te in eo qui ex te esset, perfectæ natiuitatis ueritas edoceret. Hæc mihi rursum euangelicæ atq; apostolicæ uoces loquuntur, & ex ipso sacro unigeniti tui ore condita in libris uerba testantur. Filium tuum ex te ingenito deo unigenitum deum & hominem ex uirgine ad mysteriū salutis meæ natum, in quo te generationis ex te ueritas contineret, & quem in te manentis ex te natiuitatis natura retineret. In quod me oro profundum desperati reditus demersisti? Hæc enim ego ita didici, ita credidi, & ita confirmatæ mentis fide teneo, ne aut possim credere aliter, aut uelim. Quid me miserū de te fefellisti, & infelicem carnem atq; animam alienæ à te cognitionis doctrina perdidisti? Decepit me post rubri maris diuisionem gloria descendens de monte Moyse, & omnia tecum arcanorum celestium secreta cernentis. Huic ego de te uerbis tuis credidi. Perdidit me repertus secundum cor tuum Dauid, & dignus Salomon diuinæ sapientiæ munere, & uiso domino Sabaoth Elaias prædicans, & ante conformationem sanctificatus in utero Hieremias, eradicandarum & plantandarum gentium propheta, & mysterij resurrectionis Ezechiel testis, & uir desideriorum Daniel, temporum conscius, & prophetarum consecratus chorus, & omne prædicationis euangelicæ sacramentum, electus ex publicano Matthæus in apostolum, & ex illa familiaritate domini, & reuelatione celestium mysteriorū dignus Ioannes, & post sacramenti cōfessionem beatus Simon ædificationi ecclesiæ subiaccens, & clauis regni celestis accipiens, & reliqui omnes spiritu sancto prædicantes, & ex persecutore apostolus uas electionis tuæ Paulus in profundo maris uiuens, in cælo tertio homo, in paradiso ante martyriū,

Petrus ædificationi ecclesiæ subiaccet

in mar

in martyrio perfectæ fidei cōsummata libatio. Ab his ergo quæ teneo edoctus sum, his immedicabiliter imbutus sum. Et ignosce omnipotens deus, quia in his nec emendari possum, sed commori possum. Tarde mihi hos * pijsimos, quantum ego arbitror, doctores ætas nunc huius seculi protulit. Sero hos habuit fides mea quam tu erudisti magistros. Inauditis ego omnibus his in te ita credidi, per te ita renatus sum, & exinde tuus ita sum. Omnipotentem te scio, nec consciæ sibi tantum atq; ipsi unigenito tuo natiuitatis inenarrandæ expecto rationem. Impossibile enim tibi nihil est, & genitum à te filiū omnipotentia tuæ uirtute non ambigo. Ambigens enim, iam omnipotentem te negabo. Bonum te etiam ex natiuitate mea didici, atque ob id non inuidum te bonorum tuorum in unigeniti tui natiuitate esse confido. Credo enim, quod quæ tua sunt, eius sint, & quæ eius sunt, tua sint. Sapientem te mihi etiam ipsa mundi creatio prodidit. Sapientiam te tuam non dissimilem genuisse ex te, mihi conscius sum. Verus & unus mihi deus es, sed non aliud in eo qui ex te est, deus esse credam inesse, * quàm tu es. Et in eo me iudica, si crimen mihi est, nimum me per filium tuum & legi & prophetis & apostolis credidisse. Sed cesset sermo temerarius, & ex his in quæ demonstrandæ stultitiæ hæreticæ necessitate proruperat, in * reddendæ potius rationis mysterium decidat, ut si qui adhuc salui esse possunt, ad fidem, teneant euangelicæ doctrinæ atq; apostolicæ iter, ac uerum dei filium non ex adoptione, sed ex natura intelligant. Hunc enim responsionis nostræ esse ordinem conuenit, ut primum dei filium esse doceamus, ut natura in eo diuinitatis per quod filius est, absoluta sit. Id enim maxime hæresis, de qua nunc agitur, elaborat, ne dominus noster Iesus Christus uere dei filius, deus uerus sit. Vere dei filium unigenitum deum dominum nostrum Iesum Christum esse ac doceri, multis modis cognitum est: dum de eo testatur pater, dum de se ipse profitetur, dum apostoli prædicant, dum religiosi credunt, dum dæmones confitentur, dum Iudæi negant, dum gentes in passione cognoscunt. Neq; enim ex communionem nuncupationis est, quod de proprietatis fide dicitur. Et cū omnia quæ Christus dominus aut egit, aut docuit, ultra omnia eorū sint, qui filij nuncupantur, & in his omnibus quæ præcipua Christi sunt, hoc uel potissimū doceatur esse, quod dei filius est, nō est in eo filij ex generali familiaritate cognomen. Non cōtaminatio ueritatis fidē, ut hoc uerbis meis astruam. Loquatur, ut sæpe solitus est, de unigenito suo pater, ne sub consummandi baptismi sacramento Iesus Christus ignorabilis possit esse per corpus: Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui. Rogo in quo ueritas deperit, & in quo infirma fides professionis est: Non annunciatum per angelum de spiritu sancto, partum ex uirgine. Non index Magis stella, nec adorati in cunis honor, nec baptizandi sub Baptistæ professione uirtus, satis esse ad demonstrationē ma-

Alis impissimos

Alis quàm quod tuū est

Alis credēde

h ; iestatis

*Pronomina
proprietatem
dicunt*

iestatis existimantur. Pater de cœlo loquitur, & ita loquitur: Hic est filius meus. Quid sibi uult non cognominum, sed pronominum fides? Cognomina enim nominibus adduntur: pronomina uero obtinēt in se nominum uirtutem. Proprietatis autem significatio est, ubi & hic est, dictum esse additur: Et meus est. Et intellige quæ sit ueritas & ratio dictorum. Legeas: Filios genui & exaltaui: sed non legeras, filios meos. Genuerat enim eos sibi per diuisionem gentium, & plebem hæreditatis in filios. Ne igitur per communionem adoptiua hæreditatis cognomentum filij unigenito deo adderetur, naturæ ueritas per significationem proprietatis ostensa est. Assignetur sane hoc communionis in Christo nomen, ut filius sit, si de quoquam dictum reperietur: Hic est filius meus. Sin uero propriū ac singulare ei est, hic est filius meus, quid calumniam deo patri professæ de filio proprietatis afferimus? An ne tibi in eo quod dicitur, hic est, non hoc significare uideatur, alios quidem cognominatos ab eo in filios, sed hic filius meus est? Donauit adoptionis plurimis nomen, sed iste mihi filius est. Ne queras alium, ne non hunc esse credas, hunc ego tanquam indice digito, ac uerbi significatione cōtingo, qua dico, & meus est, & hic est, & filius est. Quid post hæc intelligentiæ poterit esse, ne non esse credatur? Et hæc quidem paternæ uocis significatio eo fuit, ne qui ad implendam omnem iustitiam baptizandus esset, quid esset ignoraretur, sed ut qui ad sacramētum salutis nostræ homo cernebatur, dei uoce nosceretur dei filius, & quia in fidei huius confessione credentium uita esset, non enim alia æternitatis uita est, nisi ut

I E S U M C H R I S T U M unigenitum deum sciamus esse dei filium, uox de cœlis rursum ab apostolis iteratæ huius significationis auditur, ut id firmitus crederetur ad uitā, quod nō credidisse mors esset. Nanq; cū dominus in monte maiestatis suæ habitu cōstitisset, Moyse atq; Helia assistentibus, & ad uisionis ac uocis fidem tribus columnis ecclesiarū testibus assumptis, hæc uox de cœlo paterna est: Hic est filius meus dilectus, in quo bene complacui, hunc audite. Non ad confirmationē honoris charitas inspecta factis fuerat, uoce designatur: Hic filius meus est. Apostoli gloriam dei non ferunt, & mortales oculi hebetantur ad uisum, & consternata ad metum Petri & Iacobi & Ioannis fides concidit. Adest autē autoritatis paternæ professio, & filius hic per proprietatē significantis ostenditur. Neq; solum ueritas filij per hoc quod & hic, & meus est, intimatur, sed additur: Hunc audite. Testimoniū quidem patris è cœlo est, sed testimoniū filij confirmatur in terra, nam audiendus ostenditur. Et quanq; ambiguitas per professionem paternā non relinquatur, tamen & filij de se professio de se credenda decernitur, & eo usq; ueritas in eo filij docetur, ut paternæ uocis confirmatio audiendi à nobis filij postulet obsequelā. Igitur quia paternæ uolūtatis hæc uox est, ut filius audiatur, audiamus filiū de se quid sit ipse, profiteātem.

Neminē

Neminem autē tam alienum à cōmuni sensu existimo esse, ut cum in omnibus euangeliorū libris ex professione filij assumptionē corporæ humilitatis intelligat, cum ait: Pater clarifica me. Et rursum frequentissime: Videbitis filium hominis. Et illud: Pater maior me est. Sed & hoc: Nunc anima mea turbata est ualde. Vel etiam hoc: Deus deus meus, quare dereliquisti me? & multa alia istiusmodi, de quibus suo ordine erit sermo: tamē in hac tam assidua humilitatis cōtestatione insolentiæ eum arguat, quod sibi patrem deum dicat, cum ait: Omnis autem plantatio quā non plantauit pater meus cœlestis eradicabitur. Vel illud: Domū patris mei domū fecistis negotiationis. Et ubicunq; semper patrē sibi deū nominat, temerariæ præsumptionis potius sit, q̄ confidentis naturæ, quæ conscia natiuitatis suæ teneat ueritatis nomen in patre. Humilitatis igitur professio frequens nō habet hoc insolentiæ uitii, ut sibi aliena uendiceret, & non sua defendat, & proprie deo cœquanda præsumat. Nec pari temeritate qua patrē nuncupat, se quoq; filiū profiteatur dicens: Nec enim misit deus filiū suum in hunc mundum, ut iudicet mundū, sed ut saluus fiat mundus per eum. Vel iterū: Tu credis in filiū dei? Quid nunc agimus, cōcedentes tantū Iesu Christo nomen adoptionis, per quod & in patre sibi deo nuncupando temerariæ eum arguimus præsumptionis? Paterna de cœlo uox est: Hunc audite. Audio: Pater gratias ago tibi. Audio: Dicitis quia blasphemauit, quoniam dixi, filius dei sum. Si non credo nominibus, si naturā uocabuli nō intelligo, quid credendum & intelligendū sit quæro. Non mihi relinquatur alia suspicio. Autoritas de cœlo paterna est: Hic est filius meus. Professio filij de se est: Domus patris mei, & pater meus. Professio nominis salus est, cum interrogatio fidei postulat dicens: Tu credis in filium dei? Proprietatis nomina sequuntur, ubi meus est. Tibi quæro heretice, unde alia præsumptio sit. Adimis patri fidem, filio professionē, nominibus naturā, uim uerbis dei affers, ne sint quod enunciant. Impietatis tuæ sola impudētia est, ut mentitū de se deum arguas. Quanq; igitur sola simplex confessio naturæ nomina ostendat, ut de quo dictum est, hic est filius meus, & ad quem dictum est, pater meus, hoc sint quod nuncupantur, tamen ne aut adoptionis nomē in filio sit, aut honoris in patre, uideamus quæ proprietates per filium ad filij nomen adiectæ sint, ait: Omnia mihi tradita sunt à patre, & nemo nouit filiū nisi pater, neq; patrem quisquā nouit nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. Ad id quod dictum est, hic est filius meus, & pater meus, utrum ne sibi conuenit, nemo nouit filiū nisi pater, neq; patrem quisquā nouit nisi filius? Non enim nisi per mutuam testificationē cognosci, uel per patrem filius, uel per filium pater potuit. Vox è cœlis est, sermo etiā filij est. Tam ignorabilis est filius quā & pater. Omnia ei tradita sunt, & in omnibus nihil intelligitur exceptum. Si potestas exæquata est, si secretum cognitionis æquale est, si

*Proprietates
ad filij nomen
adiectæ*

natura in nominibus est, quæro quomodo quod uocantur non sunt, quorum & uis in potestate, & difficultas in cognitione non differt? Non fallit itaq; in uocabulis deus, nec se aut pater mentitur, aut filius, & accipe quæ in his fides nominū sit. Ait enim: Opera enim quæ dedit mihi pater, ut perficiam ea, ipsa opera quæ facio, testimoniū perhibent de me, quoniam pater misit me, & qui misit me pater, ipse testificatus est de me. Unigenitus deus, non nominis tantū testimoniū, sed etiam ueritatis docet se esse filium. Opera enim eius quæ facit, testantur à patre se missum. Quæro quam rem opera testantur. Missum nanq; esse. Itaq; & filij obedientia, & paterna autoritas docetur in missio, dum alterius opera esse nō possunt quæ facit, nisi eius qui missus à patre sit. Sed opera nō sufficiunt * incredibilibus ad testimoniū, quod se pater miserit. Sequitur nanq;: Et qui misit me pater, ipse testificatus est de me, neq; uocē eius audistis, neq; figurā eius uidistis. Quæro quod testimoniū patris de eo fuerit. Reuolue euāgelica uolumina, & totum eorū opus recense. Da testimoniū patris, præterq; quod auditum est: Hic est filius meus dilectus, in quo cōplacui. & Tu es filius meus. Hoc Ioannes, licet nō ignarus, audiuit, tamen ad doctrinā nostrā paternæ uocis testimonium mittitur, nec hoc sufficit. Ioannes quidē dignus in deserto hac uoce est, sed & apostoli nō fuerūt huius testimoniij autoritate priuandi. Eadem de cælo ad eos uox adest, sed accipiūt plus Ioanne. Ioānes enim iam ab utero prophetans, nō eguit hac uoce: hūc audite. Audiā planē, nec quem quam præter hūc audiā, nisi eum qui audierit ut doceret. Si nullū aliud patris de filio testimoniū extat in libris, q̄ quod hic filius suus sit, testimoniij huius ueritas est, ut opera ipsa patris quæ gerit, ueritatem testimoniij huius affirmet. Quid infertur hodie calumnia, ut adoptio nominis sit, ut mendax deus sit, ut nomina inania sint? Testatus est pater de filio: operibus suis filius testimonio se patris exæquat. Cur nō uideatur esse in eo quod est filij ueritas, quæ & dicitur & probatur? Non est per deū patrem filij nomen in Christo ex adoptione bonitatis, neq; sanctitate meruit hoc nomen, sicut plures post cōfessionē fidei dei filij sunt. Proprietatis em̄ in his significatio nulla est: nominis nanq; tantū quod deo dignū est, indulta dignatio est. Aliud est, hic est, & hic meus est, & hūc audite: in hoc ueritas est, natura est, fides est. Nec sanē quicq; de se minus filius hac paternæ significationis proprietate testatur. Ut em̄ in eo quod ait pater: Hic est filius meus, nature demonstratio est, & in eo quod subiecit: Hūc audite, sacramenti & fidei, ob quā de cælis uenit, auditio est, cum eum ad salutarem cōfessionis doctrinā admonemur audire, ita in eo filius & natiuitatis ueritatē docuit & aduentus dicens: Neq; me scitis, neq; unde sim nostis. Nec enim à me ueni, sed uerax est qui me misit, quem uos nescitis, sed ego noui eum, quoniam ab eo sum, & ipse me misit. patrem non nouit, & frequens hinc professio filij est.

Idcirco

Ab incre-
dulis

In Christo est
significatio p
prietatis filij,
sed nō in alijs
filij dei dicitis

Idcirco autem soli sibi esse cognitū dicit, quia ab eo sit. Quæro autē utrum id quod ab eo est, opus in eo creationis an naturam generationis ostēdat. Si opus in eo creationis est, uniuersa quoq; quæ creatur, à deo sunt. Et quomodo patrē nō uniuersa nouerūt, cum filius eum idcirco quia ab eo est, nō nesciat? Quod si creatus potius q̄ natus uidebit in eo quod à deo est, cum à deo cuncta sint, quomodo non cum ceteris patrem, quæ ab eo sunt igno-
rat? Sin uero idcirco ei quia ab eo sit, eum nosse sit propriū, quomodo non hoc ei quod ab eo est, erit propriū? Scilicet ut uerus filius ex natura deo sit, cum idcirco deum solus nouerit, quia ab eo solus sit. Habes igitur proprietatem cognitionis de proprietate generationis, & quod ab eo est, non creaturæ in eo uirtutem, nam omnia à deo per uirtutem creationis existūt, sed natiuitatis ueritatem, per quā solus patrem nouit, cum cætera eum quæ ab eo sunt ignorent. Tamen ne fortē id quod ab eo est, aduentus sui tempus hæresis inuaderet, continuo subiecit: Quoniā ab eo sum, & ipse me misit. Tenuit ordinem euāgelici sacramenti, natum se professus & missum, ut & quis esset, & unde esset, secundum superiorem sententiam nosceretur. Neque enim id ipsum est, ab eo sum, & ipse me misit, sicuti non idem est, neque me scitis, neque unde sim nostis. Nunquid non omnis homo in carne licet natus, secundū sensum communis opinionis ex deo est? Et quomodo negat ab his uel se ipsum, & unde ipse sit sciri, nisi id unde est, ad nature suæ referret autorem? qui idcirco ignorabilis esset, quia ipse esse dei filius ignoraretur. Discute infelix stultitia quid illud sit: Neq; me scitis, neq; unde sim nostis. Omnia utiq; ex nihilo, & usq; adeo ex nihilo, ut etiam unigenitum deum ex nihilo substituisse sis ausa mentiri. Quid ergo est quod impij & Christū nesciunt, & unde sit nesciunt? Nam id quod unde sit ignoratur, naturam ex qua est, dum unde sit nescitur, ostendit. Ignorari enim unde sit non potest, quicquid subsistit ex nihilo: quia hoc ipsum quod non ignoratur ex nihilo, ignorationem eius unde sit non habet. Non ex se est autem ille qui uenit, sed qui misit illum uerax est, quem impij nesciunt. Iam ergo ille qui misit, ipse est qui misisse ignoratur. Ab eo ergo qui misit est ille qui missus est. Ab eo est, unde esse nescitur, & ob hoc qui sit ipse nescitur, dum ignoratur à quo sit. Non nouit Christum, qui unde Christus sit nescit: nec filium confitetur, qui negat natum: nec natum intelligit, qui putabit ex nihilo. Ex nihilo autem usque adeo non est, ut impij unde sit nesciant. Nesciunt planē, nesciunt, quia naturam nomini adimunt, quia nescientes non amant scire, & audiunt filium scientiæ huius ignoracionem impijs exprobrantem, tum cum sibi patrem deum Iudæi dicerent. Ait enim: Si deus pater uester esset, diligeretis utiq; me, ego enim à deo exiui & ueni: nec enim à me ueni, sed ille me misit. Religiosi nominis assumptionem dei filius in his, qui se dei filios contentes patrem sibi deum dicerent non impro-

Proprietate
cognitionis ar-
guit proprie-
tatem genera-
tionis

improbauit, sed temerariam Iudæorū usurpationem, patrem sibi deū præsumptum, per id quod se non diligere, obiurgat: Si deus pater uester esset, diligere utique me, ego enim à deo exiui & ueni. Omnibus quibus per fidem deus pater est, per eam fidem pater est, quia Iesum Christū dei filium confitemur. Confiteri autem filiū secundum generale sanctorū nomen, quid habet fidei, ut dicamus, unus ex filiis est: Sed nunquid & cæteri in hac creature suæ infirmitate non filij sunt: In quo ergo filium dei Iesum Christum fides confessa præcellit, cum ei secundum filios, filij non natura, sed nomen sit. Sed Christum perfidia ista non diligit, nec hæc impia professio pie sibi assumit deum patrem, quia si sibi pater deus esset, Christum ob id diligere, quia exisset ex deo. Exisse ex deo, quid sit requiro. Non utiq; dici potest, id ipsum esse ex deo exire, quod & uenisse, nam utrunq; significat: Quoniam à deo exiui & ueni. Et ostendens quid esset, à deo exiui, & quid esset, & ueni, continuo subiecit: Nec enim à me ueni, sed ille me misit. Non se sibi esse originē docuit cum ait: Nec enim à me ueni. Et rursum se ex deo exisse, & ab eo missum esse testatur. Sed cum ab ijs qui sibi deū patrem dicerent, idcirco se diligendum ait, quia ex deo exisset, causam dilectionis ex causa docuit esse nascendi. Exisse enim ad incorporalis natiuitatis retulit nomen, quia religio profitendi sibi patrem deum ex dilectione Christi, qui ex eo genitus est, sit merenda. Nam cum ait: Qui me odit, & patrem meum odit, meum cum ait, communionem nominis per significationem proprietatis exclusit. Cæterū profitentem sibi patrem deum, & se non diligente, in paterni nominis usurpatione cōdemnat, quia qui se odit, oderit & patrem: nec in deum patrem sit religiosus, qui non diligit filium: cum diligendi filij non alia causa sit, quæ quod ex deo sit. Ex deo igitur filius est, non aduentu sed natiuitate, & dilectio in patrem hinc erit omnis, si filius ex eo esse credat. Testatur hoc dominus dicens: Non dicam uobis quoniam ego rogabo patrem pro uobis. Ipse enim pater amat uos, quoniam uos me amatis, & creditis quoniam ego à deo exiui, & à patre ueni in hunc mundum. Caret apud patrem intercessionis necessitate perfecta de filio fides, quæ quod à deo exierit credat atque amet, & per se ipsa iam & audiri meretur & amari, natum ex deo filium missumq; confessa. Natiuitas itaq; eius & aduentus ostendit cum absolutissima significatæ proprietatis ueritate. A deo ait exiui, ne in eo alia quæ natiuitatis natura esse existimaretur, cum exire à deo, id est, ex natiuitate subsistere, quid aliud quæ deus possit: Et à patre, inquit, ueni in hunc mundum, ut exitio illa à deo, natiuitas significata esse intelligeretur ex patre, à patre se in hunc mundum professus est uenisse. Alterum itaq; in dispensatione, alterum in natura est. Nec patitur exitionem aduentū existimari, cum post exitionem à deo, aduentum commoret à patre. A patre enim uenisse & ex deo exisse, non est significationis eiusdem

Fort. *illos

Quid exire
à deo

eiusdem, & quantum interest inter nasci & adesse, tantū à se uterq; sermo discernitur, cum aliud sit à deo in substantia natiuitatis exisse, aliud est à patre in hunc mundū ad cōsummanda salutis nostræ sacramenta uenisse. Et quidem secundū propositæ à nobis responsionis ordinem opportunissimus hic nobis locus est, ut tertio nunc doceamus filium dei dominiū nostrum Iesum Christum ab Apostolis traditū, non ex nuncupatione, sed ex natura, neq; ex adoptione, sed ex natiuitate. Quæ enim plures & maxime adhuc unigeniti de se dei extent professiones, quibus generationis suæ ueritatem sine leui saltem ementiendæ licet calumniæ occasione testetur, tamen quia neq; legentium onerandus est sensus coaceruatis ad copiam dictis, & cum iam nonnulla de proprietate natiuitatis ostensa sint, cætera omnia alijs erūt quæstionibus referuanda. Nunc uero quia hic sermonis nostri ordo institutus est, ut post patris contestationem, post filij professionem, fidem quoque Apostolorum de uero & secundum natiuitatem confitendo dei filio doceremus, uidendum est an in eo quod ait dominus: Ex deo exiui, aliud in eo aliquid potius quæ naturā intellexit natiuitatis. Post multas nanq; pro uerbiorum obscuritates, quibus in parabolis locutus esset, quem iam antea Christum sciebant annunciatū à Moyse & prophetis, confessum quoq; à Nathanaele & dei filium & regem Israel, obiurgato etiam Philippo cum de patre requireret, cur per operum uirtutem patrem in se, & se in patre esse nesciret, cumq; se à patre missum frequentibus dictis ante docuisset, tamen cum profitentem eum audissent se à deo exisse, hæc eorum responsio fuit. Connexus enim hic sibi sermo est. Dicunt ei discipuli eius: Nunc palam loqueris, & prouerbiū nullum dicis, nunc ergo scimus quia nosti omnia, & non habes necesse ut aliquis te interroget. In hoc credimus quia à deo existi. Quæ rogo hæc uerbi huius admiratio est, quod se exisse à deo professus sit: Tanta & tam propria uos o sancti & beati uiri ob fidei uestre meritum clauis regni cœlorum sortiti, & ligandi atq; soluendi in cœlo & in terra ius adepti gesta esse per dominum nostrum Iesum Christum dei filium uideratis, & ad id quod à deo exisse dixit, nūc primum uos ueri intelligentiam affectos protestamini: Videratis utiq; nuptiales aquas, & in eisdem nuptiale uinum, & naturæ in naturam uel demutationem, uel profectum, uel creationem. Quinq; etiam panes ad cibum tantæ multitudinis fregeratis, & satiatis omnibus in plenitudinem duodecim cophinorū fragmenta panum creuerant, & naturæ paruitas famem pellens profecerat in eisdem copiam naturæ. Reuiriisse manus aridas conspexeratis, & in uocem mutorum linguas solutas, & in cursum claudorum pedes alacres, & cæcorū oculos cernentes, & mortuorum uitas reuertentes, fatens Lazarus constiterat ad uocem, & sepultus uocatur in nullo interuallo uocis & uitæ, cito fuerat egressus, & adhuc odorem mortis in sensum nariū spiritu agente ipse iam

A patre uenire & ex deo exire nō sunt idem

Ab, quoniam

Apostoli sortiti sunt clauis regni cœlorum ob confessionem diuinitatis Christi

* Suspicio ita legendum, & materie paruitas famem pellens profecerat in eiusdem copiana natura

uiuus extiterat. Taceo de cæteris magnarum uirtutum & diuinarum operationibus. Nunc ergo primum intelligitis quis sit hic missus è cælis postquæ audistis: De patre exiuit: Et hoc uobis primum iam sine prouerbio dictum est, & per naturæ uirtutem intelligitis uerum esse quod à deo exiuit, cum uoluntatum uestrarum cogitationes tacitas intuetur, cum de nonnullis tantquam ignarus interrogat, cum omnium cognitor est: Per hæc enim omnia quæ ueritate ac natura dei agit, à deo exisse credendus est. Non hic sancti Apostoli à deo exisse, id est, à deo missum esse intellexerunt. Nam omni superiori sermone contententem missum se esse frequenter audierant, sed audientes à deo exisse, naturam in eo dei operibus cernentes, naturæ ueritatem per id quod à deo exiuit recognoscunt cum dicunt: Nunc ergo scimus, quia nostri omnia, & non habes necesse ut aliquis te interroget. In hoc credimus quod à deo existi. Per id enim credunt quod à deo exiit, per quod ea quæ dei sunt potest atque agit, plenaque fide testificantur. Non enim naturam dei à patre uenisse, sed à deo exisse consummat. Denique hoc quod nunc primum audiunt confirmatur ad fidem. Nam cum dominus utrunque dixisset: Ego à deo exiui, & à patre ueni in hunc mundum, nihil admirationis in eo habuerunt, quod frequenter audierant, & à patre ueni in hunc mundum. Responsio autem eorum fidem & intelligentiam huius dicti contestata est: Ego à deo exiui. Non ad id tantum responsum est cum dicunt: In hoc credimus quia à deo existi. Neque addunt, & à patre uenisti in hunc mundum: & cum alterum in professione, alterum in silentio est, professionis causam dicti nouitas exegit. Profitendi enim contestationem intelligentia ueritatis elicit. Sciebant quidem eum omnia ut deum posse, sed nondum rationem natiuitatis acceperant: & qui sciebant à deo missum, exisse tamen à deo nesciebant. Inenarrabilem illam & perfectam filij natiuitatem per uirtutem dicti istius intelligentes, nunc primum acceperunt aduertere, cum illum sine prouerbijis profitentur esse locutum. Non enim per consuetudinem humani partus deus ex deo nascitur, neque per elementa originis nostræ ut homo ex homine propellitur. Integra illa & perfecta & incontaminata natiuitas est, cuius à deo exitio potius quam partus est. Est enim unus ex uno, non est protensio, non est passio, sed uiuentis naturæ ex uiuente natiuitas est, & deus ex deo exiens est, non creatura in dei nomen electa, non ut esset cœpit ex nihilo, sed exiit à manente: & exiisse significationem habet natiuitatis, non habet inchoationis. Non enim idem est substantiam cœpisse & deum exiisse de deo. Et natiuitatis huius scientia licet non subiecta uerbis sit, cum inenarrabilis sit, habet tamen in doctrina filij fidei securitatē à deo se manifestantis exisse. Non est euangelica & apostolica fides, filium dei nomine potius quam natura credidisse. Si enim adoptionis hæc nuncupatio est, &

Prius deū non uerāt, sed rationē natiuitatis non acceperant

non idcirco filius est, quia exierit à deo, quero unde beatus Simon bariona est confessus: Tu es Christus filius dei uiui. An ne cum omnibus potestas sit per sacramentum regenerationis in filios dei nasci, si secundum hanc nuncupationem filius dei Christus est, interrogo quid illud sit quod Petro non caro neque sanguis reuelauit, sed pater qui in cælis est. Generalis professio quid habet meriti? aut quæ reuelationis est gloria in publica conscientia? Si ex adoptione filius est, unde hæc in Petro beata confessio est, hoc filio deferente quod est commune sanctorum: Ultra humanam autem intelligentiam se fides apostolica protendit. Audierant utique frequenter: Qui recipit uos me recipit, & qui me recipit, recipit eum qui me misit. Missum ergo iam non ignorabat, & quem missum iam non ignorabat, audierat profitementem: Omnia mihi tradita sunt à patre. Et nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius. Quid istud est quod nunc in Petro pater reuelat, quod beatæ confessionis gloriam sumit? Nunquid patris & filij nomen nesciebat? Atqui frequenter audierat. Sed loquitur quod uox humana nondum protulerat: Tu es Christus filius dei uiui. Nam tamen in corpore manens dei filium se esset professus, tamen Apostolica fides nunc primum in eo naturam diuinitatis agnouit. Neque enim Petro tantum ex confessio honore laus reddita est, sed ex agnitione mysterij, quia non Christum solum, sed Christum dei filium esse confessus est. Nam utique ad confessionem honoris suffecerat dixisse: tu es Christus. Sed inane fuerat, Christum ab eo confessum fuisse, nisi dei filium confiteretur. In eo enim quod ait: tu es, uirtutem & proprietatem naturalis ueritatis explicuit. Et pater dicendo: hic est filius meus, Petro reuelauit ut diceret: tu es filius dei. Quia in eo quod dicitur: hic est, reuelantis indicium est. In eo uero quod respondetur: tu es, contentis agnitio est. Super hanc igitur confessionis petram ecclesiæ ædificatio est. Sed sensus carnis & sanguinis confessionis huius intelligentiam non reuelat. Hoc est diuinæ reuelationis sacramentum, Christum dei filium non solum nuncupare, sed credere. Aut nunquid nuncupatio potius quam natura Petro reuelata est: si nuncupatio, iam hanc à domino frequenter audierat, se esse dei filium confitente. In quo ergo reuelationis est gloria? naturæ scilicet non nominis, cum frequentata nominis professio iam fuisset. Hæc fides, ecclesiæ est fundamentum, per hanc fidem infirmæ aduersus eam sunt portæ inferorū. Hæc fides regni cœlestis habet clauēs. Hæc fides quæ in terris soluerit aut ligauerit, & ligata sunt in cælis & soluta. Hæc fides paternæ reuelationis est munus, Christum non creaturam nouit ex nihilo mentiri, sed secundum proprietatis naturam dei filium confiteri. O miseræ stultitiæ furor impius, non intelligens beatæ senectutis fideique martyrem, & martyrem Petrum, pro quo pater rogatus est, ne fides eius in tentatione deficeret, qui iterata à se dilectionis in deum postulata professione teterari se adhuc tanquam

Super confessionis petram est ecclesiæ ædificatio

Fides ecclesiæ fundamentum habet clauēs regni cœlestis, & soluit & ligat Martyr testis

quam ambiguum & incertum tertia interrogatione conuenit. Per id quo
 que à domino post tertiam tentationis infirmitatem, pascere oves meas, ter
Ab*meruit *meritus audire, qui in cunctorum Apostolorum silentio dei filium reuela
 tione patris intelligens ultra humanæ infirmitatis modum, supereminentem
 beatæ fidei suæ confessione locum promeruit. In quam nunc interpretan
 dæ uocis suæ deducimur necessitatem? Ille confessus est Christum filium
 dei. At mihi tu hodie noui apostolatus mendax sacerdotium ingeris Chri
 stum ex nihilo creaturam. Quam uim affers dictis gloriosis? filiū dei con
 fessus, ob hoc beatus est. Hæc reuelatio patris est, hoc ecclesiæ fundamen
 tum est, hæc securitas æternitatis est, hinc regni cœlorū habet clauem, hinc
 terrena eius iudicia cœlestia sunt. Sacramentū occultatum à seculis per reue
 lationem didicit, fidem locutus est, naturam enunciauit, dei filiū confessus
 est. Hoc qui creaturam dei potius confitens negat, prius est ut neget Petri
 apostolatum, fidem, beatitudinem, sacerdotium, martyrium, & post hæc se
 alienū à Christo esse intelligat, quia Petrus eum filium dei confessus hæc
 meruit. An ne o miser quisquis hodie es, o hæretice beatiorem Petrū futu
 rum fuisse existimas, si dixisset: Tu es Christus perfecta dei creatura, & su
 pereminens facturis omnibus factura, & qui ex nihilo cœpisti esse, & per
 bonitatem dei qui bonus solus est, nomen filij adoptione meruisti, & quia
 nō ex deo es natus? Et quæro à te quid auditurus fuerit hæc dicens, qui au
 dita passione respondens: Propicius tibi dominus, non erit istud, audierit
 sibi dici: Vade retro post me satanas, scandalū mihi es? Nec Petro tamen
 humana ignorantia proficit ad crimen. Nō enim ei pater adhuc omne pas
 sionis mysteriū reuelauerat. Sed fides parua sententiā damnationis exce
 pit. Cur igitur non hanc confessionis fidem pater Petro reuelauit, creaturā
 scilicet & adoptionem? Inuidit credo hic Petro deus, ut in tempora posterio
 ra dissimulans, hæc nunc nobis uobis prædicatoribus reseruaret. Sit sanè
 fides alia, si aliæ clauēs regni cœlorū sunt. Sit fides alia, si ecclesia alia est fu
 tura, aduersum quam portæ inferi nō præualebunt. Sit fides alia, si erit ali
 us apostolatus ligata & soluta per se in terra, ligans in cœlo atq; soluens.
 Sit fides alia, si Christus filius dei alius præter q̄ qui est, prædicabitur. Sin
 uero hæc sola fides confessæ Christi dei filiū omnium beatitudinum glo
 riam meruit in Petro, necesse est ut ea quæ creaturā potius ex nihilo confi
 tebitur, clauēs regni cœlorū non adepta, & extra fidem ac uirtutem aposto
 licam cōstituta, nec ecclesia sit ulla, nec Christus. Proferamus itaq; omnes
 Apostolicæ fidei professiones, in quibus dei filiū confitentem non adoptio
 nis in eo nomen, sed naturæ proprietatem cōfitentur, neq; creationis in eo
 ignobilitatem, sed natiuitatis gloriam potestatur. Loquatur Ioannes sic
 usq; ad aduentum domini manens, & sub sacramento diuinæ uoluntatis
 relictis deputatus, dum non neq; mori dicitur & manere. Loquatur ergo
 sua

sua, ut solet, uoce: Deum nemo uidit unquam, nisi unigenitus filius, qui est
 in sinu patris. Naturæ fides non satis explicata uidebatur ex nomine filij,
 nisi proprietatis extrinsecus uirtus per exceptionis significantiam addere
 tur. Præter enim filium & unigenitum nihil cognominans suspicionem pe
 nitus adoptionis execut, cum ueritatem nominis, unigeniti natura præsta
 ret. Nondū quæro quid sit, qui est in sinu patris, habet interrogatio ista su
 um ordinem: quæro quid significatio ista unigeniti sibi postulet, & uidea
 mus an hoc sit, quod tu esse profiteris, id est, creaturā dei perfectam, ut per
 perfecta pertineat ad unigenitum, creatura uero referatur ad filiū. Sed deum
 unigenitum filium Ioannes dixit, nō creaturam perfectā. Non enim igno
 rauit hæc blasphemix nomina dicens: Qui est in sinu patris. Et à domino
 suo audiens. Sic enim dilexit mundū deus, ut filium suum unigenitum da
 ret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat uitam æternam. De
 us mundum diligens, hoc dilectionis suæ in eum testimonium protulit, ut
 unigenitum filium suum daret. Si dilectionis hinc fides est, creaturam crea
 turis præstitisse, & pro mundo id quod mundi est dedisse, & ad ea quæ ex
 nihilo sunt substituta redimenda, eū qui ex nihilo substitit præbuisse, non
 facit magni meriti fidem uilis & spernenda iactura. Preciosa autem sunt
 quæ cōmendant charitatem, & ingentia ingentibus æstimantur. Deus dili
 gens mundū filium non adoptiuum, sed suum, sed unigenitum dedit. Hinc
 pietas est, natiuitas est, ueritas est, non creatio est, non adoptio est, non fal
 sitas est. Hinc dilectionis & charitatis fides est, mundi saluti & filium & su
 um & unigenitum præstitisse, prætermitto omnes de filio nuncupationes.
 Non est damnosa dissimulatio, ubi de copia est electio. Rei profectus sem
 per ex causa est, & omne opus manifestam habet suscepti negotij necessi
 tatem. Scribens utiq; Euangelista, scribendi afferre debuit rationem, & ui
 deamus quam ostenderit dicens: Hæc autem scripta sunt, ut credatis quo
 niam Iesus est Christus filius dei. Scribendi igitur euangelij non aliam præ
 tulit causam, quam ut omnes crederent Iesum esse Christum filium dei. Si
 sufficit ad salutem Christum credere, cui adiecit filium dei? Si uero Chri
 stum credere ea demum fides est, non Christum tantummodo, sed Chri
 stum filium dei credidisse: nō est nomen filij in Christo unigenito deo ex
 adoptionis consuetudine, quod proprium est ad salutem. Si ergo salus in
 confessione nominis est, quæro cur in nomine ueritas nō sit? quod si in no
 mine ueritas est, qua autoritate creatio esse dicitur, cum nō creationis con
 fessio salutē sit præstitura, sed filij? Hæc igitur salus uera est, hoc perfectæ
 fidei meritum, Iesum Christum filium dei credidisse. Non enim est in no
 bis dilectio ad deū patrē, nisi per filij fidem. Et audiamus eum per episto
 lam loquentem: Omnis qui diligit patrem, diligit eum qui ex eo natus est.
 Quid est ergo ex eo nasci? Nunquid id ipsum est quod per eū creati? Aut

*Ab*hic pie
 tas est*

*Necesse ē cre
 dere Christū
 esse filiū dei*

cur Euangelista mentitur, ut ex eo natum dicat, quem per eum creatū potius hæreticus doceat: Et audiamus omnes quis sit hic doctor. Dictū nanq̄ est: hic est antichristus, qui negat patrem & filiū. Quid ais tu assertor creature, & de non extantibus Christi nouus conditor: Si professionem tenes, profitentis nomen recognosce. An cum creatorem & creaturam patrem & filiū prædicabis, per assimilatas nominum uoces excludere te posse credis, ne esse antichristus intelligaris? Si in fide tua per naturam pater est, & per naturam filius est, maledicus ego sum, opprobrium in te alieni referens nominis. Sin uero simulata omnia sunt, & potius nūcupata quàm propria, fidei tuæ ab Apostolo discere cognomen, & audi quæ sit crediti filij fides, sequitur enim: Qui negat filium, nec habet patrem, qui confitetur filium, & filium habet & patrem. Negans filium, caret patre. Confitens filium atq; habens habet & patrem. Quæro hic quid adoptiua nomina loci habeant. Nunquid non naturæ res ista omnis est: & quàm naturæ res sit accipe. Ait enim idem: Quia scimus quod filius dei uenit, & concarnatus est propter nos, & passus est, & resurrexit à mortuis, assumpsit nos & dedit nobis intellectum optimum, ut intelligamus uerum, & simus in uero filio Iesu Christo, hic est uerus deus & uita æterna & resurrectio nostra. O infelix intelligentia, & spiritu dei carens, & in antichristi spiritum ac nomen proficiens, & nesciens ad sacramentū salutis nostræ dei filium uenisse. Ac per hoc indigna optimæ huius intelligentiæ sensu, creaturæ potius adoptiuū nomen quàm uerum filium dei Iesum Christum esse confessa. Quibusnam hoc arcanorum mysteriorum secretis edocta es? uel quis hodie nouus huius scientiæ tuæ autor est? An ne secreto tibi hoc per familiaritatē amoris recumbenti in pectus suum dominus ostendit? aut solus ad crucem sequens inter cætera suscipiendæ tibi in matrē Mariæ præcepta, hæc quoq; in illa specialis in te amoris cōtestatione didicisti? uel ad sepulchrū prior quoq; Petro currens adeptus es? uel intra cōfessus angelorū & signatorū librorum insolubiles nexus, & signorum cœlestium multiformes potestates, & nouarum atq; incōprehensibilium cantionum hymnos sempiternos tam pia tibi hæc per agnum ducem reuelata doctrina est, ne pater pater sit, ne filius filius sit, ne natura natura sit, ne ueritas ueritas sit? Hæc em̄ apud te omnia demutantur in falsa. Apostolus concessa sibi optima intelligentia uerū dei filium dicit, tu affirmas creationem, tu prædicas adoptionem, tu negas natiuitatem, & cum hic uerus dei filius nobis sit, & uita æterna & resurrectio, nec uita æterna est ei, nec resurrectio, cui ille nec uerus est. Et hæc quidē Ioannes discipulus à domino dilectus. Sed nihil ab his dissimile * executor

Als* ex persequutore Apostolus & uas electionis prædicauit. Quis enim sermo eius nō sub filij confessione est? Quæ epistola non de sacramēto ueritatis ipsius cœpta est? in quo nomine nō proprietatis significatio est? Cū enim dicit: Recōciliati sumus

sumus deo per mortem filij sui. Et rursus: Deus filium suum misit in similitudinem carnis peccati. Et rursum: Fidelis deus per quē uocati estis in communionem filij eius. Quid hic hæreticorū furto loci relictum est? Filius suus est, filius eius sit, non adoptio eius est, non creatura eius est. Nomen naturam loquitur, ueritatem proprietatis enunciat, fidem confessio testatur. Non intelligo quid addi possit ad naturam filij quæ quod filius eius est, qui esse pater creditur. Nō incerta & infirma ille, qui electionis est uas, locutus est. Nec magister gentiū, & Apostolus Christi ambigua doctrinæ suæ errorem reliquit. Scit qui sint adoptionis filij, & qui hoc esse ac nūcupari per fidem meriti sunt, ait nanq;: Quotquot enim spiritu dei agūtur, hi filij sunt dei. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis, in quo clamamus abba pater. Fidei nostræ per sacramentum regenerationis hoc nomen est, & confessio nostra nobis præstat adoptionem: filios enim dei, opera secundū spiritū dei gesta cōnuncupant, & clamat à nobis potius abba pater, quæ ex naturæ manet proprietate, quia extra naturæ proprietatem est uocis officium, & dici atq; esse non idem est. At uero quæ de filio dei Apostoli fides sit intelligamus. Nam cum omnem quem habuit ad ecclesiæ doctrinā sermone, nunq; patrem sine filij cōfessione loqueretur, tamen ut ueritatem nominis huius quanta posset humani sermonis significatione monstraret, ait: Quid ad hæc? Si deus pro nobis, quis contra nos? qui proprio filio suo nō pepercit, sed tradidit eum pro nobis. Nunquid nam etiā nunc adoptionis in eo erit nūcupatio, in quo proprietatis est nomen? Apostolus enim uolens charitatē erga nos dei ostendere, ut magnificentia dei dilectionis ex comparisonis genere nosceretur, non pepercisse deum proprio filio suo docuit. Neq; utiq; pro adoptandis adoptiuo, neq; pro creatis creaturæ, sed pro alienis suo, pro cōnuncupandis proprio. Quære uirtutem dicti, ut magnitudinem charitatis intelligas. Quid sit proprium expende, ne ignores ueritatem. Nunc enim Apostolus ad Romanos proprium ait filium, cum in multis uel suum, uel eius sæpe dixisset. Et quæuis multi codices per translatorum simplicem intelligentiam, in hoc loco pro proprio filio, suo filio, conscriptū habeant, tamen Græcitas, qua lingua Apostolus est locutus, proprium nunc magis quàm suum nūcupat. Et licet communis intelligentiæ sensu nō satis inter propriū & suum differat, uerum Apostolus cum in cæteris dictis suum commemorasset filium, quod est Græce: τὸν ἰαυτῶ ἴδιον; tamen in hoc loco secundū quod ait, ὅς γε τῶ ἰδίου ἴδιον ἔδωκεν ἑαυτὸν. Qui proprio filio suo non pepercit, naturæ ueritatem significanter expressit, ut qui superius filios plures per spiritum adoptionis de monstrasset, nunc unigenitū deū filium proprietatis ostenderet. Non est humanus hic error, neq; in negādo dei filio uitium est ignorantia, ubi ignorari nō licet quod negatur. Creatura ex nihilo subsistens, dei

filius dicitur, hoc si nec pater locutus est, nec filius testatus est, nec Aposto-
 lus prædicauit, tamen audere eloqui, hoc est Christum non ignorare tan-
 tummodo, sed odisse. Cum enim pater de filio suo dicat: Hic est filius me-
 us, & filius de se dicat: Qui tecum loquitur, ipse est, & Petrus confiteatur: Tu
 es filius dei, & Ioannes testetur: Hic uerus est, sed Paulus non desistat prædi-
 care de proprio, non intelligo aliud quæ negandi esse odiū, ubi imperitiæ er-
 ror non excusatur in crimine. Loquitur hæc interim, loquitur planè per ad-
 uentus sui prophetas ac præuos ipse ille, qui postea erit in antichristo locu-
 turus, salutarem fidei confessionem his tentamentis nouis inquietans, ut pri-
 mum conscientiam nostram, qua ita credimus, intelligentiam filij naturalis euel-
 lat, deinde ipsum illud quod adoptiuū erit, reliquū nomen excludat. Nam
 cum quibus creatura est Christus, necesse est ut cum his antichristus ipse
 sit Christus, quia & filij proprietatem creatura non habeat, & dei se ille filium
 mentiatur, & per hoc à quibus hic dei filius iam negatur, ab his tunc Chri-
 stus ille credatur. Quas oro spes inanis furor expetis? & qua salutis tuæ fi-
 ducia creaturam esse Christum potius quæ filium blasphemio ore contendis?
 Oportuerat te ex euangelijis nosse ac tenere fidei huius sacramentū. Nam
 cum dominus posset omnia, tamen in uno quoque eorum qui orabant ope-
 rationis suæ effectum, meritum uoluit esse confessionis. Neque enim ei uirtu-
 tem, quia deus uirtus est, confessio orantis addebat, sed fidei erat præmium,
 hoc mereri. Namque cum Martham rogantem pro Lazaro interrogaret, an
 eos qui in se credidissent, mori non crederet in æternum, at illa conscientiam
 suam fidem elocuta est dicens: Vtique domine, ego credidi, quia tu es CHRIS-
 TUS filius dei uiui, qui in hunc mundum uenisti. Confessio hæc æter-
 nitas est, & fides ista non moritur. Martha deprecans fratris sui uitam, in-
 terrogata an ita crederet, credidit ita. Quam rogo uel à quo uitam expe-
 ctat hoc denegans, cum sola sit uita sic credere? Magnum est enim huius fi-
 dei sacramentum, & perfecta confessionis istius beatitudo est, & cæco à na-
 tiuitate dominus uisum indulerat, & naturæ damnatum naturæ dominus
 exemerat, & quia cæcus hic ad gloriam dei natus fuerat, ut in Christi ope-
 re dei opus posset intelligi, non expectata ab eo fuit fides confessionis. Sed
 qui in receptis oculis autorem sibi tanti muneris nesciebat, meruit hoc po-
 stea, ut fidem disceret. Non enim cæcitatibus depulsio uitæ æternitatem af-
 ferebat. Ob quod dominus iam sanum, & de synagoga eiectum interro-
 gat dicens: Tu credis in filium dei? Ne damnatum sibi putaret esse, se care-
 re synagoga, cui immortalitatem fides hæc confessa redhiberet. Et cum ille
 incertus etiam nunc respondisset. Quis est domine, ut credam in eum? Igno-
 rationem eius, quem post oculorum recuperationem tantæ fidei intelligen-
 tia munerabatur, nolens manere, ita ait: Er uidisti eum, & qui loquitur te-
 cum, ipse est. Nunquid ab hoc sicut à cæteris dominus, qui orabant sanita-
 tes

tes, confessionem uidei ad salutem merendam poposcit? Non utique. Nam
 hæc iam ad cæcum uidentem locutus est, sed ob id tantum, ut responderet
 ille: Credo domine. Quia responsionis fides non cæcitatibus sanitatem esset
 allatura, sed uitæ. Et uirtutem dicti huius diligenter retractemus. Interrogat
 dominus: Tu credis in filium dei? Si utique sola Christi qualiscumque confes-
 sio, fidei esset consummatio, dictum fuisset: Tu credis in Christum? Sed quia
 hæreticis penè omnibus hoc nomen in ore esset futurum, ut Christum confi-
 terentur, & filium tamen negaret, id quod Christo proprium est ad fidem
 poscit, id est, ut credatur in dei filium. Credidisse autem in dei filium quid profi-
 cit, si credatur in creaturam, cum à nobis fides in Christo non creaturæ dei
 filij dei postuletur? An ne huius nominis proprietatem demones nescierunt?
 Dignum enim est hæreticos non iam Apostolicis doctrinis, sed demonum
 clamore conuinci. Clamant enim & sæpe clamant: Quid mihi & tibi est Ie-
 su filii dei altissimi? Inuitis ueritas elicit confessionem, & naturam potestatem
 testatur dolor obediendi. Virtute uincuntur, cum possessa diu corpora de-
 ferunt: honorem reddunt, dum naturam confitentur. Dei se inter hæc filium
 Christus & opere testatur & nomine. Unde tibi inter istas consentientium dæ-
 monum uoces o hæretice præsumis nomen creaturæ & indulgentiam ad-
 optionis? Quid sit Christus ab his saltem qui nesciunt discere, ut impietatem
 tuam ipsa illa ignorantium necessaria professio arguat. Namque cum Iudæi
 Christum corporeum nescirent, scirent tamen eum qui Christus esset, esse
 filium dei, cum falsis aduersus eum testibus sine ulla ueritatis assertionem ute-
 rentur, sacerdos eum ita interrogat: Tu es CHRISTVS filius dei benedicti?
 Sacramentum nescientes, naturam tamen non ignorant. Neque interro-
 gant an CHRISTVS filius dei sit, sed an hic sit CHRISTVS filius dei. Er-
 ror in homine est, non in dei filio. Nam non quod CHRISVS dei filius
 sit ambigitur, atque ita dum interrogatur an hic sit, tamen quod CHRIS-
 TUS sit dei filius non negatur. Et qua tandem rogo tu istud fide dene-
 gas, quod ne ipsi quidem negant qui nesciunt? Cum enim perfecta scien-
 tia sit, CHRISTVM dei filium ante secula manentem, etiā ex uirgine nati-
 tum nosse, ipsi quoque qui de Maria natum nesciunt, dei tamen filium esse
 se non nesciunt. Et uide in quod te negando filium dei, Iudaicæ impieta-
 tis consortium miscuisti. Quam enim illi damnationis in eum causam de-
 tulerint testantur dicentes: Et secundum legem debet mori, quoniam filium
 dei se fecit. An ne non hoc etiam impietatis tuæ uocis opprobrium est, cur
 se filium dei dicat, quem tu asseris creaturam? Ille dei confitendo se filium,
 reus mortis ab his iudicatur: tu eum dei filium negando, quæro quid iudi-
 ces? Professio enim eius ita Iudæis ut tibi displicet. Interrogo an diuersæ ab
 eis sententiæ maneat, à quibus non diuersus sis uoluntate. Eadem enim fi-
 lium dei eum esse impietate tu negas. Illi tamen eo crimine minore quod
 i 4 nesciunt

Additū in u/ no. Nā etiam demones confitentur quæ hæretici negant

nesciunt. Nesciunt enim de Maria Christum, sed Christum dei filium esse non ambigunt. Tu quia Christum non potes nescire de Maria, Christum tamen dei filium esse non prædicas. Illis in eo quod nesciunt, potest adhuc in tuto salus esse si credant: tibi iam omnia clausa sunt ad salutem, qui ne gas quod ignorare iam non potes. Non enim ignoras esse filium dei, usque adeo ut adoptionis nomen indulgeas, ut creaturam conuncupandam filium mentiaris. Naturam autem, quantum in te est, auferens, auferres quoque si tibi liceret & nomen: sed quia id non licet, naturam nominis non relinquas, ne quod filius dicitur, uerus dei filius sit. Habueras in confessione eorum* ut crederes, quibus defæuiente uento turbato mari, in uerbi iussu erat restituta tranquillitas, ut & tu uerum dei filium confitereris, & eorum uoce utereris: Vere filius dei est. Sed te sæuientis spiritus in naufragium uitæ rapit, & mentis tuæ motibus tanquam fluctuoso mari incumbens procella dominatur. Si tibi hæc nauigantium ex eo incerta fides uidebitur, quia existimabitur esse Apostolorum, mihi tamen & si minus præstat admirationis, plus tamen affert autoritatis. Veruntamen etiam gentium in eo fidem sume, audi enim inter sæuas crucis custodias Romanæ cohortis edomitum ad fidem militem. Loquitur namque cõspectis tantæ uirtutis operibus cetero: Vere dei filius erat iste. Hoc post emissum spiritum, discessum templi uelum, & mota terra, & scissa saxa, & sepulchra patentia, & mortui resurgentes testantur, & homo gentilis perfidiæ confitetur, uirtutis naturam agnoscit in gestis, naturæ ueritatem profitemur in nomine. Tanta ratio ueritatis, & tanta uis fidei est, ut uincat uoluntatem ueri necessitas, & Christum dominum gloriæ æternæ uere dei filium esse, nec qui crucifixerat denegaret.

DE DIVI HILARII PICTAVORVM

EPISCOPI, DE TRINITATE

LIBER SEPTIMVS

Optimus hic nobis aduersum nouæ hereseos uersanam temeritatem liber scribitur, cæteris quidem anterioribus numero posterior, sed ad perfectæ fidei sacramentum intelligendum aut primus aut maximus, in quo non ignoramus quam difficile aut arduum iter doctrinæ euangelicæ scandamus. A quo quamuis conscientia infirmitatis nostræ trepidatione reuocemur, tamen fidei estu incitati, & hæreticorum furore commoti, & periculo ignorantium perturbati, qui loqui non audemus, silere non possumus: utriusque discriminis metui subditi, ne destitutæ ueritatis rea in nobis sit aut taciturnitas aut prædicatio. Incredibilibus etenim se corrupti ingenij artibus heretica subtilitas circumuegit

egit, primum ut fingeret religionem, deinde ut omnium simplicium aurium securitatem uerbis falleret, tum præterea ut se prudentiæ seculi coaptaret, postremo ut ueritatis intelligentiam per speciem aditæ rationis auerteret. Nam protestata deum unum, mentita pietatem est. Professa rursus dei filium, audientes sefellit in nomine. Dicens etiam non fuisse antequam nasceretur, mundi sapientiæ satisfecit. Indemutabilem quoque & incorporeum deum confitens, natiuitatem dei ex deo, per demonstrationem subdolæ rationis exclusit, nostris aduersum nos usa doctrinis, & ecclesiæ fide contra ecclesiæ fidem pugnans, grauissimo aduersus nos uel responsionis uel silentij periculo comparato, dum per ea quæ non negantur, ea prædicat quæ negantur. Et quidem cæteris superioribus libris admonitos à nobis legentes meminimus, ut totius blasphemiae æditionem pertractantes, animaduertent nihil aliud laborari, quam ut dominus noster Iesus Christus neque dei filius, neque deus esse credatur, dum ei concessis tantum ex quadam adoptione nominibus, & dei natura negatur & filij, cum & indemutabilis atque incorporeus deus, sicuti & est, idcirco affirmetur, ne filius natus ex deo sit, & deus pater ob id tantum in confessione deus unus sit, ne in fide nostra deus Christus sit, quia nec natiuitatis intelligentiam natura incorporalis admittat, & dei ex deo fidem unus tantum nobis deus in confessione dissoluat. Sed superioribus iam libellis fallacem eorum hanc atque inuilem prædicationem ex lege ac prophetis docentes, eam responsionis formam tenuimus, quæ in deo ex deo prædicato, & uno ac uero deo professio, neque in ueritate ueri dei unione deficeret, neque ad fidem dei alterius excederet, dum neque solitarius nobis deus in confessione, neque duo sunt, & inter hæc unum, neque negando neque cõfitendo, fidei conseruata perfectio est, dum & quod unum sunt refertur ad utrumque, & uterque non unus est. Hoc igitur perfectæ fidei indissolubile sacramentum, euangelicis ac apostolicis doctrinis absolutum, non aliud primum quam dei filium ueræ natiuitatis subsistentem natura, cognitioni audientium debuimus intimare, neque aliunde, neque ex nihilo, sed ex deo filium esse manifestare. Quod quia secundum ea quæ anteriori libro adita sunt, ambigi non potest, quin cessante adoptionis nomine, uerus filius ex natiuitatis ueritate sit, eam nunc quoque ex euangelij proferimus, ut qui filius uerus est, uerus quoque deus esse noscatur. Quia neque uerus filius erit, nisi uerus & deus est, neque uerus deus, nisi uerus & filius est. Nihil humanæ naturæ grauius est periculi cõscientia. Nam ea quæ aut ignorata aut repentina sunt, habent quidem mirabilem securitatem, sed non habent metum futuræ, quia non ignaro accidentium anxietas ipsa, poena patiendi est. Non ego nunc nauem è portu soluo naufragij ignarus, neque iter in eo infestis nesciens latronibus saltus, nec Libyæ arenas incertus scorpiões ubique & aspidem & basiliscos adesse transcurro. Nihil solitudinæ meæ, nihil conscientia

Ab miserabilem

uacat

uacat, sub specula enim omnium hæreticorum ad occasiones singulorum uerborum in os meum pendentium loquor, & omnis sermonis mei iter aut angustijs præruptum est, aut foueis incisum est, aut laqueis prætextum est. Iam quod arduum aut difficile sit minus conqueror, non meis enim, sed Apostolicis scando gradibus. Mihi uero aut angustijs decidere, aut in de/ fossa incidere, aut plagis illaqueari, semper in periculo, semper in metu est. Prædicaturo enim secundum legem & prophetas & Apostolos unum de/ Sabellius um, adest mihi Sabellius, totum me sub uerbi huius professione tanquam de/ sideratum cibum morsu sæuissimo transuorans. Negat me rursum con/ tra Sabellium unum deum, & confitentem uerum deum dei filium, expectat me noua hæresis, ut à me duos deos arguat radicari. Natum quoque dei filium ex Maria dicturo Hebion, qui est Photinus, assistit, autoritatem mendacij sui ex professione ueritatis sumpturus. De cæteris taceo, qui ab omni bus extra ecclesiam esse non ignorantur. Hoc uero damnatum & abiectum licet frequenter, sed internum hodie adhuc malum est. Impie multos ad uni/ Galatia us dei professionem Galatia nutriuit. Male in totum penè orbem quos negat deos suos Alexandria protulit. Pestifere natum Iesum Christum ex Ma/ Alexandria ria Pannonia defendit. Ecclesia inter hæc periclitatur ueritatem non tenere per uera, dum ea ei ad irreligiositatem ingeruntur, quibus religio confir/ matur & perit. Non enim unum deum pie possumus prædicare, si solum: quia non erit dei filius in solitarij fide. At uero dei filium, sicut est, deum præ/ dicantes, periclitamur fidem dei unius non tenere, & eiusdem periculi res est unum deum negare, cuius est & solitarium confiteri. Et hæc quidem mundi stulta non sentiunt, dum his neque in non solo significari unus uidetur, neque in uno non solus intelligi. Sed eam, ut spero, ecclesia doctrinæ suæ lucem etiam imprudentiæ seculi inuehit, ut licet fidei sacramentum non suscipiat, AB*impu/ dentia tamen aduersus hæreticos ueritatem sacramenti à nobis intelligat prædica ri. Magna enim uis est ueritatis, quæ cum per se intelligi non possit, per ea ta men ipsa quæ ei aduersantur elucet, ut in natura sua immobilis manens, fir mitatem naturæ suæ quotidie dum attentatur acquirat. Hoc enim ecclesiæ proprium est, ut tum uincat cum læditur, tum intelligatur cum arguitur, tum obtineat cum deseritur: omnes quidem illa secum atque intra se uellet mane re, nec ex tranquillissimis sinibus suis aliquos abijcere aut perdere, dum in/ digni fiunt tantæ matris habitaculo. Sed discedentibus ex ea hæreticis uel abiectis, quantum amittit occasiois largiendæ ex se salutis, tantum assequitur ad fidem expectandæ de se beatitudinis. Cognosci enim hoc ex ipsis hære/ ticorum studijs promptissimum est. Namque cum à domino ecclesia instituta, & ab apostolis confirmata, una omnium sit, ex qua se diuersarum impietatum fur/ rens error abscedit: nec negari possit ex uitio malæ intelligentiæ, fidei exti tisse dissidium, dum quod legitur sensui potius coaptatur, quam lectioni sensus

sensus obtemperat, tamen dum sibi partes singulæ aduersantur, non solum suis, sed etiam aduersantium est intelligenda doctrinis, ut dum aduersus unam eam omnes sunt, impiissimum tamen errorem omnium per id quod sola est atque una confutet. Hæretici igitur omnes contra ecclesiam ueniunt, sed dum hæretici omnes se inuicem uincunt, nihil tamen sibi uincunt. Victoria enim eorum, ecclesiæ triumphus ex omnibus est, dum in eo hæresis contra alteram pugnat, quod in hæresi altera ecclesiæ fides damnat. Nihil enim est quod hæreticis commune est. Et inter hæc fidem nostram dum sibi ad/ uersantur affirmant. Unum deum Sabellius prædicat filij natiuitate subla/ ta, dum per naturæ uirtutem, quæ operata in homine est, deum esse non am/ bigit. Sacramento etenim filij ignorato, per gestorum admirationem fi/ dem ueræ generationis amisit. Et dum audit: Qui me uidet, uidet & patrem, indiscretæ & indissimilis in patre & filio naturæ impie eripuit unionem, non intelligens, naturalem unitatem sub natiuitatis significatione monstrari, cum per id quod in filio pater uidetur, confirmatio diuinitatis sit, non natiuitatis abolitio. Cognitio itaque alterius in altero est, quia non differt alter ab al/ tero natura. Et in quo nihil differtur, in eo differens contemplatio est de pro/ prietate naturæ. Nec sanè ambigi potest, quin ex se speciem dei formæ, qui in forma dei manebat, ostenderet. Succedit quoque ad huius prauæ opinio/ nis stultum furorem hoc dictum domini: Ego & pater unum sumus. Na/ turæ enim indissimilis unitas, irreligiose ad unionis profecit errorem, & ra/ tionem dicti, uirtus sola intellecta non tenuit. Non enim solitariū significat, ego & pater unum sumus. Nam coniunctio ea quæ significat, & patrem, intel/ ligentiam non admittit unius, & illud quod sumus, non patitur singularem. Hoc uero quod unum sumus, non natiuitatem admittit, sed naturam non dis/ cernit in genere: dum neque unum diuersitatis est, nec sumus, unius est. Com/ pingit huius furori præsentium hæreticorum furorem, ut aduersus Sabel/ lium sibi adsint. Legisse se asserunt: Pater maior me est. Et nihil uel ex nati/ uitatis sacramento, uel ex mysterio euacuati à se dei, & assumptæ carnis in/ telligentes naturæ faciunt diminutionem professione maioris. Contendunt enim aduersum Sabellium, filium esse eo usque, ut & minor patre sit, & hono/ rem præteritum reposit, & mori timeat, & mortuus sit. Contra uero ille na/ turam dei defendit in gestis, & cum unum deum nouella hæc nunc hæresis non negabit, ne filium deum credat. Sabellius tamen deum unum, ne filius omnino extet, in professione retinebit. Hic filium operantem ingeret, hic deum in ope/ ribus esse contendet. Hic unum dicit, hic unum deum negabit. Sabellius se ita tuebitur dicens: Opera quæ gesta sunt, præter quæ dei natura non efficit. Pec/ catorum remissio, curatio infirmitatum, claudorum cursus, cæcorum uisus, mortuorum uita à deo solo est. Non alia natura quam quæ sui conscia est, diceret: Ego & pater unum sumus. Quid me in substantiam alteram rapis? quid

*Hæreticorum
dissentio fide
confirmat*

*Confutatio
Sabellij*

*Quomodo Sa
bellius & Ar
riani dissen
tiunt*

quid in deum alium sollicitas? Gesta quæ proprie dei sunt, deus unus hæc gessit. Clamabunt uero contra hæc, dissimilem deo patri filium prædicantes non minus ore uipereo. Sacramentum salutis tuæ nescis. Credendus est filius, per quem secula facta sunt, per quem formatus est homo, qui per angelos legem dedit, qui de Maria natus est, qui missus à patre est, qui crucifixus est, mortuus & sepultus est, qui de mortuis resurgens in dextris dei est, qui uiuorum iudex est & mortuorum. In hunc renascendum est, hic confitendus est, huius regnum est promerendum. Vterq; hostis ecclesiæ, res ecclesiæ agit, dum Sabellius deum ex natura in operibus prædicat, hi uero ex sacramento fidei filium dei confitentur. Iam uero quæ fidei nostræ uictoria, Hebion, qui Photinus est, aut uincit aut uincitur, dum Sabellium arguit, quur hominem neget filium dei, dum ab Arriomanitis cõfutat, quur in homine nesciat dei filium, aduersum Sabellium Euangelia sibi ex filio Mariæ defendit. Arrius ei Euangelia per solū filium Mariæ non relinquit. Aduersum hunc qui filium negat, homo ab eo usurpatur in filium. Ad hoc ei qui ante secula filium nesciat, filius dei solum negatur ex homine. Vincant ut uolunt, quia se inuicem uincendo uincuntur, dum & hi qui nunc sunt, de natura dei confutantur, & Sabellius de sacramento filij refellitur, & Photinus natum ante secula dei filium, uel ignorare arguitur, uel negare. Sed inter hæc ecclesiæ fides euangelicis atq; apostolicis fundata doctrinis, & aduersum Sabellium tenet filij professionem, & aduersum Arrium dei naturam, & aduersum Photinum seculi creatorem. Et hoc uerius, quod hæc ab his inuicem non denegatur. Naturam enim dei in operibus Sabellius prædicat, sed operantem filium nescit. Hi uero filium nuncupant, sed ueritatem in eo naturæ dei non confitentur. Homine autem Photinus usurpat, sed in usurpato sibi homine natiuitatē dei ante secula ignorat. Itaq; dum unusquisq; defendit aut damnat ueritatem fidei nostræ, hæc ipsa pro ut sunt, religiose & defendentes & damnantes ostendunt. Hæc igitur à me demonstranda paucis fuerunt, non copix studio, sed ratione cautela: primum ut hæreticorum incerta esse omnia & erratica noscerentur, tum quoniam sibi pro nobis inuicem dissiderent: tum deinde, ne me horum qui nunc sunt blasphemis professionibus obnitentem, & deum patrem ac filium dei deum prædicantem: deinde ut unius nominis atq; naturæ indissimili genere diuinitatis, patrem & filium esse profitentem, quisquam aut in duum deorum, ac contra in unicum ac solitarij dei teneret errore, cum quando neq; unio in prædicato deo patre & deo filio reperiretur, neque sub indiscretæ naturæ demonstratione deorum diuersitas conueniret. Nunc quia negantibus dei filium à deo ex natiuitatis ueritate subsistentem, libro superiore secundum euangelia responsum est: demonstrandum est eum, qui uere ex natura filius dei est, uere quoq; per naturam deum esse, ita tamē, ut neq; ad singularem neq; ad

Photinus ab
utroq; dissenti-
tit

Que uera sit
fides

Opiniones præ-
dictorum hære-
ticorum de
Christo

ad alterum deum fides nostra depereat, cum neq; unum deum sit sic prædicatura quasi solum, neq; quasi non unum sit confessura, ne solum. Deum igitur dominum nostrum Iesum Christum his modis nouimus, nomine, natiuitate, natura, potestate, professione: sed de nomine nihil puto ambiguitatis remansisse. Legimus enim: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Quid calumniæ est, quur non sit quod nuncupatur? Aut nunquid nomen nõ naturæ significatio est? Et quia contradictio omnis ex causa est, nunc hic negandi dei quæro causam. Simplex namq; nuncupatio est, & caret offendiculo adiectionis alienæ. Verbum enim quod caro factum est, nihil aliud quàm deus est. Non est hic deputatæ aut assumptæ nuncupationis relicta suspicio, ut ei quod deus est, nõ ex natura sit nomen. Respice ad cæteras aut deputatiuas, aut assumptiuas appellationes. Ad Moysem dictum est: Dedi te deum Pharaoni. Sed nunquid non adiecta nominis causa est cum dicitur, deum Pharaoni? Aut nunquid dei naturam ei intulit, & non potius in eum qui metueret terrorem, cum dracones magicos draco Moysei mox uirga manens, deuorat? cum cynomyiam quam immiserat abigit? cum grandinem potestate qua euocauerat auerit? cum locustas ea uirtute qua inuexerat repulit? cum in operatibus eius Magi confitentur digitum dei esse? Sic Moyses Pharaoni deus datus est, dum timetur, dum oratur, dum puni, dum medetur. Et aliud est deum dari, aliud est deum esse. In Pharaonem enim deus datus est, cæterum nõ ei est & natura, & nomē, ut deus sit. Memini quoq; & alterius nuncupationis, ubi dicitur: Ego dixi, dii estis. Sed in eo indulti nominis significatio est: & ubi refertur, ego dixi, loquentis est potius sermo, quàm rei nomen, quia rei nomen intelligentiam rei affert: cæterum uoluntas appellationis ex alio est. Et ubi se nuncupationis autor ostendit, ibi per sermonem autoris est nuncupatio, non naturale nomen in genere. At uero hic uerbum deus est, res existit in uerbo, uerbi res enunciat in nomine. Verbi enim appellatio in dei filio, de sacramento natiuitatis est mysterium, sicuti sapientix & uirtutis est nomen, quæ cum in dei filium cum substantia ueræ natiuitatis extiterint, deo tamē ut sua propria, quamuis ex eo in deum sint nata, non desunt. Non enim, sicut frequenter dictum à nobis est, dei naturam diuisam esse asserimus in filio, sed natiuitatis sacramentum prædicamus. Nec separatio fuit imperfecta, sed progenies perfecta, quia natiuitas nõ habet detrimentum generandi, cum profectum teneat nascendi. Et idcirco earum rerum unigenito deo aptata cognomina sunt, quæ cum eum subsistentem ex natiuitate consumment, tamen patri non desint ex indemetabilis uirtute naturæ. Unigenitus enim deus & uerbum est, sed innascibilis pater nunquam omnino sine uerbo est. Non quod prolatio uocis natura sit filij, sed ex deo deus, cum ueritate natiuitatis subsistens, ut à patre proprius, & per naturæ

Christus est
deus nomine,
natiuitate, natura,
potestate,
professione

naturæ indifferentiam inseparabilis doceretur, significatus in uerbo est. Si-
cut Christus sapientia & uirtus est dei, non ille ut intelligi solet internæ po-
testatis, aut sensus efficax motus, sed natura tenens per natiuitatē substan-
tiæ ueritatem, his internarum rerum significata nominibus est. Non enim
id quod nascendo subsistit, potest id ipsum uideri esse quod unicuique sem-
per internum est. Sed ex æterno deo patre unigenitus filius in subsistentē
deum natus, ut non alienus esse à natura paternæ diuinitatis posset intelli-
gi, per hæc proprietatū nomina subsistens ostensus est, quibus, ex quo sub-
sisterat, non carebat. Deus igitur qui est, non est aliud quàm deus. Nam cū
audio: Et deus erat uerbum, non dictum solum audio uerbum, sed demon-
stratum intelligo esse quod est, quia nō sicuti superius in Moysse deo, & in
cognominatis dijs per appellationem nomen adiectum sit. Hic autem res
significata à substantia est, cum dicitur: Deus erat. Ecce enim non est acci-
dens nomē, sed subsistens ueritas, & manens causa, & naturalis generis pro-
prietas. Et uideamus an hanc Euangelistæ prædicationem, apostoli Tho-
mæ confessio consequatur, cū ait: Dominus meus, & deus meus. Deus igitur
suis est, quem deum confitetur, & certe dictum non ignorabat à domi-
no: Audi Israel. Dominus deus tuus, deus unus est. Et quomodo apostoli-
ca fides principalis immemor est facta mandati, ut deum Christum confite-
retur, cum in unius dei esset confessione uiuendū? Sed apostolus totius
sacramenti fidem per uirtutem resurrectionis intelligens, cum frequenter
audisset: Ego & pater unum sumus, & Omnia quæ patris sunt, mea sunt.
& Ego in patre, & pater in me, iam sine fidei periculo naturæ nomen con-
fessus est. Quia ab unius dei patris professione religio nō excederet deum,
confessa dei filium, cum in filio dei non nisi paternæ naturæ ueritas crede-
retur, neq; sub alterius dei impia confessione fides naturæ periclitaretur
unius, quia non alterius dei naturam perfecta dei natiuitas attulisset. Veri-
tatem igitur Euangelici sacramenti Thomas intelligens, dominum suum,
& deum suum esse confessus est. Non hic honoris est nomen, sed naturæ
confessio est: rebus enim ipsis atq; uirtutibus deū credidit, & dominus pro-
fessionis huius religionem, non honoris esse docuit, sed fidei, dicens: Quia
uidisti me credidisti, beati qui non uiderunt & crediderunt. Videns enim
Thomas credidit, sed quid credidit quæris. Et quid aliud credidit quàm
professus est: dominus meus & deus meus? Resurrexisse enim per se ex
mortuis in uitam, nisi natura dei non potuit, & creditæ religionis fides hoc
est professsa, quod deus est. An ne ergo nomen dei non naturæ res existi-
mabitur, cum professio nominis fidem naturæ creditæ sit sequuta? Nam
utiq; religiosus filius, & qui non uoluntatem suam, sed eius qui se miserat,
faceret: & qui non honorem suum, sed eius à quo uenerat, quæreret, hono-
rem huius in se nominis recusasset, ne quod ipse unum prædicauerat, solu-
retur

Thomas

Deus aliquan-
do honoris
nomen est

retur, sed ueræ & apostolicæ fidei mysterium confirmans, & naturæ in se
paternæ nomen agnoscens, beatos esse docuit, qui cum se resurgentem à
mortuis non uidissent, deum tamen per resurrectionis intelligentiam cre-
didissent. Nomen igitur naturæ, fidei nostræ nō deserit professionem. No-
men enim quod rem unamquancq; significat, rem quoq; eiusdem generis
ostendit. Et iam nō res duæ sunt, sed res generis eiusdem est. Filius namq;
dei deus est, hoc enim significatur ex nomine. Non duos deos cōnumerat
unum nomen, quia unius atq; indifferentis naturæ unum deus nomen est.
Cum enim & pater deus est, & filius deus est, & proprium naturæ diuinæ
nomen in utroq; sit, uterq; unum sunt. Quia cum subsistat filius ex natiui-
tate, naturæ unitatem conseruat in nomine, nec ad professionē dūm deo-
rum natiuitas filijs credentium fidem cogit, quæ patrem & filium ut unius
naturæ, ita unius profitetur & nominis. Est itaq; deo filio nomen ex natiui-
tate, hic enim nobis secundus ad demonstrationem gradus est, ut deus sit
ex natiuitate. Quamquam mihi adhuc de proprietate nominis superfit
apostolica autoritas, sed interim Euangelicū placet tractare sermonem. Et
primo quæro, quam natiuitas filij naturæ nouitatem potuerit inferre, ne
deus sit? Intelligentiæ istud humanæ sensus excludit, ut aliquid à natura ori-
ginis suæ nascendo diuersum sit, nisi fortè quod ex naturarum diuersitate
conceptum nouum aliquid* in se, & ita sit generis utriusq;, quod neutrū sit,
ueniat in uitam, quod in pecoribus ac bestijs usitatum est: sed ea ipsa noui-
tas non inest, nisi ex cognatis proprietatibus sub diuersitate naturæ, & di-
uersitatem eorum natiuitas non intulit, sed accepit, dum id tenet, quod ex
utroq; sibi unum est. Et cum hæc in his corporalibus causis & passionibus
ita sint, quis rogo furor est, natiuitatē unigeniti dei ad degenerem ex deo
referre naturam, cū natiuitas nominis ex proprietate naturæ sit? & iam na-
tiuitas non erit, si proprietate naturæ in natiuitate nō inerit. Hinc ille omnis
æstus & furor est, ut in filio dei non natiuitas sit sed creatio, ut nō naturæ
suæ originem subsistens teneat, sed alienam à deo de nō extrantibus sumat.
Quia secundum quod ait: Quod de carne nascitur caro est, & quod de spi-
ritu spiritus est, quia deus spiritus est, nō ambiguum sit nascenti diuersum
atq; alienum aliquid ab eo, ex quo natum sit, nō inesse. Natiuitas igitur dei
deū perficit, ut deus nō cœptus intelligatur esse, sed natus: quia & cœptum
esse potest nō idipsum esse quod nasci, dum omne cœptum aut ex nihilo
in aliquid existit, aut ex alio in aliud proficit, & desinit, ut ex terra aurū, ut
ex aquis animantia, ut ex albis punicea. Dei autē filius neq; ex nihilo deus cœpit
esse, sed natus est, neq; aliud aliquid fuit anteq; deus esset. Atque ita qui in
deū natus est, nec cœpit quod deus, nec quod deus est profecit. Tenet itaq;
natiuitas eam ex qua subsistit naturam, & filius dei non aliud quàm quod

Secundus gra-
dus, ostendere
filij esse deū
natiuitateFort. *infit,
pro in se le-
gendum

deus est subsistit. Aut quisquis hinc ambigit, discat à Iudæis intelligentiam naturæ, uel potius agnoscat ab Euangelio ueritatem natiuitatis, in quo scriptum est: Propter hoc magis quærebant eum Iudæi interficere, quia nō solum soluebant sabbatū, sed & quod* propriū patrem dicebat deum, æqualem se faciens deo. Non nunc, ut in cæteris solet, Iudæorū sermo ab his dictus refertur, expositio potius hęc Euangelistæ est, causam demonstrantis quare dominum interficere Iudæi uellent. Cesset ergo per impietatem blasphemantium uitiosæ intelligentiæ excusatio, cum per apostoli autoritatem sub significatione natiuitatis, proprietates naturalis ostensa sit. Patrem suum dicebat deum, æqualem se faciens deo. An ne naturalis natiuitas nō est, ubi per nomen patris proprii, naturæ æqualitas demonstratur? Non enim ambigitur quin æqualitas nihil differat. Quis porro dubitabit, quin indifferentem naturam natiuitas consequatur? Hinc enim est sola illa, quæ uere possit esse æqualitas, quia naturæ æqualitatem sola possit præstare natiuitas. Æqualitas uero nunquam ibi esse creditur, ubi unio est: nec tamen illic reperiatur, ubi differat. Ita similitudinis æqualitas, nec solitudinem habet, nec diuersitatem, quia omnis æqualitas, nec diuersa, nec sola sit. Quamquam igitur huius intelligentiæ nostræ* iudicia cum humani sensus opinione cōmunia sint, ut & natiuitas naturæ habeat æqualitatem, & ubi æqualitas est, neque alienum à se aliquid possit esse, nec solū, tamen ex ipsis dictis dominicis huius quoque sermonis nostri fides affirmanda est, ne temeritas cōtradicens sub libertate diuersæ in hominibus intelligentiæ audeat professionibus diuini de se testimonij contraire. Respondet enim dominus: Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem: quæcunque enim ille facit, eadem & filius facit similiter. Pater enim diligit filiū, & omnia demonstrat ei, quæ ipse facit, & maiora horum opera demonstrabit ei, ut uos admiremini. Sicut enim pater suscitatur mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. Nec enim pater iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio, ut omnes honorificent filiū sicut honorificant patrem. Qui nō honorificant filium, nō honorificant patrem, qui misit illum. Propositionis quidem ordo id exigebat, ut singula quæque genera singularū quarumque causarum pertractarentur, ut quia deum esse dominū nostrū Iesum Christū dei filium, nomine, natiuitate, natura, potestate, professione docuissimus, demonstratio nostra gradus singulos dispositionis propositæ percurreret: sed id natiuitatis natura nō patitur, quæ in se & nomen, & naturam, & potestatem, & professionē sola complectitur. Sine his enim natiuitas nō erit, quia in se hęc omnia nascendo cōtineat. Hanc igitur tractantes incidimus in eam necessitatem, ut superius commemorata ad ordinem tractatus proprii differre non liceat. Respondens enim dominus ad Iudæos, quod eum interficere ob hoc magis uellent, quia patrē suū dicens deū, æqualem se deo fecisset

* Alij habent, suum patrem

Ab iudicia

fecisset, omne sacramentū fidei nostræ dum impijs eorum motibus contradicit, exposuit. Dixerat enim superius, cum paralytico curato uiolati sabbati reus, etiam mortis iudicio cōstitueretur: Pater meus usque adhuc operatur, & ego operor. Et hinc omnis accendebatur inuidia, quod se deo exæquasset, paterni nominis usurpatione. Volens itaque & natiuitatem suam confirmare, & naturæ uirtutem profiteri, ait: Non potest quicquam à se facere filius, nisi quod uiderit patrem facientem. Exordium responsionis aduersus Iudæorum impium motum, per quem usque ad uoluntatem inferendæ mortis excitabantur, aptatum est. Nam ad uiolati sabbati obiectum sibi reatum dixerat: Pater meus usque adhuc operatur, & ego operor. Ut usurpasse hoc ex autoritate intelligeretur exempli, significans tamen hoc quod ipse ageret, patris esse opus intelligendum, quia ipse in se operaretur operante. Et rursum aduersum eam inuidiam qua se per paternū nomen deo exæquasset, hęc subdidit: Amen amen dico uobis, nō potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Ne igitur exæquatio illa per nomen naturamque filij fidem natiuitatis auferret, ait filium à se facere nihil posse, nisi quod patrem facientem uideret. Et ut maneret salutaris in patre & in filio confessionis nostræ ordo, naturam natiuitatis ostendit, quæ potestate efficiendi nō per incrementa indultarum ad unumquodque opus uirtutum sumeret, sed de cognitione præsumeret: præsumeret autem nō aliquo operis corporalibus exemplo, ut aliquid prius pater faceret, ad quod postea filius facturus esset, sed cum natura dei in naturam dei substitisset, id est, ex patre filius natus esset, per uirtutis ac naturæ in se paternæ conscientiam, nihil ab se, nisi quod patrem facientem uideret, filium facere posse testatus est. Et cum unigenitus deus paternæ uirtutis operationibus operaretur, tantū sibi ad faciendum præsumeret, quantum in conscientia sua esset, inseparabilem à se dei patris, quam per legitimam natiuitatem obtinebat, posse naturam. Non enim corporalibus modis uidet, sed uisus ei omnis in uirtute naturæ est. Denique subiecit: Omnia enim quæcunque pater facit, eadem & filius facit similiter. Similiter illud ad significationem natiuitatis adiecit, omnia uero, & eadem, ad ostendendam naturæ ueritatem loquutus est. In his enim, quæ, & quæcunque, & eadem sunt, nec diuersitas potest esse, nec reliquum. Atque ita in natura eadem est, cui eadem omnia posse naturæ sit. Vbi uero similiter per filium eadem omnia fiunt, similitudo operum solitudinem operantis excludit, ut omnia quæ pater facit, eadem omnia similiter faciat & filius. Hęc est uera natiuitatis intelligentia, & fidei nostræ, quæ ex naturæ diuine unitate, unius indifferentisque diuinitatis ueritatem in patre & in filio cōfiteatur absolutissimum sacramentum, ut eadem faciendo, filius similiter faciat, & similiter faciendo, eadem sint ipsa quæ faciat: quia sub una hac significatione testentur, & similiter facta natiuitate, & eadem facta naturam. Tenet

Pater meus usque adhuc operatur, & ego operor

Quæ sit uera natiuitatis filij intelligentia

itaque responsionis dominicæ ordo ecclesiasticæ fidei integrum ordinem, ut nec discernat naturam, & significet natiuitatem. Hoc namque sequitur: Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei, quæ ipse facit, & maiora horum opera demonstrabit ei, ut uos admiremini. Sicut enim pater suscitatur mortuos, & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. An ne demonstratio operum aliquid hic nobis præterquam natiuitatis fidem ingerit, ut subsistentem filium ex subsistente deo patre credamus? Nisi forte per ignorantiam credendus est unigenitus deus doctrina demonstrationis egiisse, sed temeritas impia huius existimationis non admittitur. Non enim doceri eget, qui quid quis docendus sit sciat. Nam postea quam ait: Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit, ut ostenderet omnem hanc patris demonstrationem, fidei nostræ esse doctrinam, ut scilicet pater nobis in confessione esset & filius, & ne qua hic ignorantia in filio possit intelligi, cui patet opera omnia quæ ipse faceret, demonstraret, continuo ait: Et maiora horum opera demonstrabit ei, ut uos admiremini. Sicut enim pater suscitatur mortuos, & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. Demonstratio ergo futuræ operis non ignoratur à filio, cui hoc demonstrandum est, ut exemplo paternæ naturæ mortuos uiuificet. Ea enim patrem demonstraturum filio dicit, quæ mirentur, & quæ eadem essent illa, mox docuit: Sicut pater suscitatur mortuos, & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. Exæquata uirtus est per naturæ indissimilis unitatem. Et demonstratio operum non ignorantia instructio est, sed nostræ fidei, quæ non filio scientiam ignorantium, sed nobis confessionem natiuitatis inuexit, confirmans eam per id quod sibi omnia essent demonstrata quæ posset. Neque enim non circumscriptum se cœlestis sermo egit, ne forte diuersæ naturæ significatio sub occasione dicti ambigui subreperet. Demonstrata enim ei potius opera patris esse ait, quam ad operationem eorum naturam uirtutis adiectam, ut demonstratio ipsa natiuitatis esse substantia doceretur, cui per dilectionem patris operum patrum, quæ per eum effici uellet, esset cognata cognitio. Porro autem ne per demonstrationis professionem, ignorantis in eo naturæ diuersitas crederetur, ea ipsa quæ profiteretur demonstranda, non nescit. Vsq; adeo non de exempli autoritate gesturus est, ut uiuificet quos uelit. Velle enim naturæ libertas est, quæ ad perfectæ uirtutis beatitudinem cum arbitrii uoluntate subsistat. Ac ne deinceps, quod quos uult uiuificat, non natiuitatis in se naturam habere uideretur, sed non naturæ potius iure potestatis subsistere, continuo subiecit: Nec enim pater iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Et in eo quod omne iudicium datum est, naturæ demonstratur natiuitas, quia & omnia habere sola natura possit indifferens, neque natiuitas aliquid possit habere, nisi datum sit. Datum autem omne iudicium est, quia uiuificat quos uult. Neque adempum patri iudicium potest uideri, cum ipse non iudicet

Demonstratio operum ingerit fidem natiuitatis

Remotio obiectionis

Velle naturæ libertas est, quæ ad perfectæ uirtutis beatitudinem cum arbitrii uoluntate subsistat

iudicet, quia filij iudicium ex iudicio sit paterno. Ab eo enim datum omne iudicium est, sed dati iudicij causa non tacita est. Sequitur enim: Sed iudicium omne dedit filio, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui eum misit. Quid igitur oro, derelictum est suspicionis, aut quid relictum est ad impietatem occasionis? Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Iudicij autem dati ea causa est, ut filius exæquati honoris ad patrem sit, & in honorificus filio in honorificus & patri sit. Et quomodo post hæc intelligitur natiuitatis differre naturam, quam non solum operatio, uirtus, honor, sed etiam contumelia negati honoris exæquat? Nihil ergo aliud quam sacramentum natiuitatis, sermo nunc diuinæ responsionis ostendit. Neque aliter potuit aut debuit filius à patre distingui, quam ut & natus esset, nec tamen differens doceretur. Pater igitur usque modo operatur, & filius operatur. Habes naturæ nomina, cum & pater operatur & filius, intellige & naturam dei, per quam deus operatur, operantem. Ac ne forte duas operationes naturarum dissimilium existimes intelligendas, memento de cæco dictum fuisse: Sed ut manifestarentur opera dei in eo, me oportet operari opera eius, qui misit me. In eo ergo quod operatur filius, opus patris est: & opus filij, opus dei est. Et de operibus sermo adhuc sequens est. Interim nunc nihil aliud studuit responsio, quam ut omne opus referret ad utrumque, utriusque autem natura non differret operandi, cum in eo quod usque adhuc pater operatur, operatur & filius, ne qui dominus sabbati est, dominus est enim sabbati filius hominis, impie operari sabbato crederetur, cuius opus per natiuitatis naturam paterni in se operis esset autoritas. Non confunditur itaque aut aboletur natura, ne sit filius: nec tamen rursum adimitur natura, ne deus sit. Nec discernuntur diuersitate, ne unum sint: neque quod unum sunt, id potest præstare, ne uterque sit. Et primum filium cognosce, cum dicitur: Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Habes natiuitatem filij, quæ ab se nihil potest facere, nisi uideat. In eo autem quod à se nihil potest, innascibilitatis adimit errorem. Ab se enim non potest posse natiuitas. Quod autem uideret, cōscia in se naturæ significatur agnitio, & in eo nunc ueram dei cognosce naturam. Quæcumque enim ille facit, eadem & filius facit similiter. Per naturam autem uirtutem, naturæ per id indissimilis intellige unitatem, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem, qui misit illum. Ac ne te naturæ unitas in solitarij unione contineat, sacramentum in eo fidei discere: Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui misit illum. Conclufa sunt omnia aduersum hæretici furoris ingenia: filius est, quia à se nihil potest: deus est, quia quæcumque pater facit, & ipse eadem facit: unum sunt, quia exæquatur in honore, & eadem facit, non alia. Non est pater ipse, quia missus est. Habet igitur hoc sacramenti sola natiuitas, ut complectatur in se & nomen, & naturam, & potestatem

Opus patris, & opus filij, unum opus dei est.

potestatem, & professionem: quia uniuersa natiuitas nō potest nō in ea esse natura, unde nascitur. Non affert externi generis substantiam, quia ex uno nō subsistit alienū. Quod autē alienū à se nō est, id unū est genere naturæ. Et quicquid unū est per natiuitatē, nō habet solitudinem, quia & solitudo singularis est, & natiuitatis est unitas ad utrumq;. Et super hoc asciscit sibi diuinæ de se sententię testimoniū. Ait enim: Qui sunt ex ouibus meis, uocem meam audiunt, & ego noui eas, & sequuntur me, & ego uitam eternam do eis, & nō perient in sempiternum, nec quisq; rapiet eas de manu mea. Pater quod dedit mihi, maius est omnibus, & nemo poterit rapere de manu patris mei. Ego enim & pater unū sumus. Quis, rogo, intelligentiam nostram stupor hebetis mentis obtundit, ut hæc in sensum nostrū tam absolute dicta nō subeant? Aut quis infirmitatem humanam tumor animi insolentis illudit, ut dei cognitionem ex his adepti, deū putent nō his intelligendum esse quibus cognitus est? Aut enim alia sunt Euangelia proferenda quæ doceant, aut si de deo sola ista docuerunt, quur non ita credimus ut docemur? Quodd si ex his tantum sumpta cognitio est, quur nō fides exinde sit unde cognitio: Sed cum fides cognitioni esse aduersa detegitur, iam nō cognitionis fides illa, sed criminis est, irreligiosam sibi fidem aduersum religionem confessæ cognitionis assumens. Vnigenitus igitur deus naturæ in se suę conscius, natiuitatis propriæ inenarrabile sacramentū, ad fidei nostrę confessionem, quanta potest uerborū absolute significatione, ut & natus intelligatur, & in dei natura esse credatur, & cū patre unum sit, & unū se profitendo cum patre, nō tamen ut unus solus tantū, atq; ipse pater intellectus, amittat esse quod filius est. Testatur enim primum naturæ uirtutem, cum de ouibus suis ait: Nec quisquam rapiet eas de manu mea. Consciæ potestatis hæc uox est, imperturbatæ uirtutis libertatē per id quod nemo oues de manu sua abripiat, confiteri. At uero ut in natura licet dei, naturæ tamen ex deo sit intelligenda natiuitas, subiicit: Pater quod dedit mihi, maius est omnibus. Non occultat ex patre esse se natū: quod enim à patre accepit, maius est omnibus, & quia accepit, est in eo quod accepit nascendo, nō postea tamen ex alio est, dū accepit. Sed qui ex alio accipit, ne aliud quid potius & nō in eius intelligeretur natura, à quo accipit, existere, ait: Nemo poterit rapere de manu patris mei. De manu sua nemo rapit, quia à patre, quod est omnibus maius, accepit. Quid sibi uult tam diuersa professio, ut rursus de manu patris sui nemo rapiat? Filij manus est, quæ accepit à patre. Patris manus est, quæ dedit filio. Et quomodo quod nō rapitur de manu filij, nō rapitur de manu patris? Quomodo si quæris, intellige: Ego & pater unum sumus. Manus filij, manus patris est. Non enim degenerat per natiuitatem natura, ne eadem sit: neq; rursus quia eadem est, intelligentiam natiuitatis offendit, quia natiuitas nihil in se admittit alienum. Ut uero per corporalem

Pater quod dedit mihi, maius est omnibus

Manus patris est manus filij, & contrā

ralem significationem uirtutem possis eiusdem nosse naturæ, commemorata est filij manus, manus patris, quia natura & uirtus patris est etiam in filio. Postremo ut per sacramentū natiuitatis ueritatē naturæ indifferentis agnosceres, dictū est: Ego & pater unū sumus: ut quod unū sunt, nec diuersum, nec solitarium crederetur, non alia in utroq; per natiuitatis & generationis proprietatem existente natura. Manet quantū intelligi licet, & mentū uersarum uoluntas, cessantē licet uoluntatis effectu, & malignū animū male uolentię studium absistente mali operis occasione nō deserit. Nūc enim hæreticorū furor iam dominū in cælis sedentem, quia exemplo Iudæorū in crucem agere nō possunt, pari tamen infidelitate hoc eum quod est, de negant, & cum nō possint negare quæ dicta sunt, tamen dictis nō obediētes, odiū impietatis exercēt, uerborū lapides iniiciunt, & si possent, de throno eum suo in crucem retraherent. Et de Iudæis quidem ad dicti huius natiuitatem cōmotis, ita scribitur: Tulerūt igitur lapides Iudæi, ut eum lapidarent. Respondit eis: Multa bona opera ostendi uobis à patre, propter quod eorū opus me lapidatis? Responderunt autē ei Iudæi: Pro bono opere nō lapidamus te, sed pro blasphemia, & quia tu cū sis homo, facis te deū. At tu uero hæretice, quid agas ac profitearis agnosce, & eorū te intellige esse consortem, quorum in te refert perfidię exemplum. Ad id enim quod dictum est: Ego & pater unum sumus, Iudæi lapides eleuauerunt, & eorum impius dolor ad sacramentum fidei salutaris impatiens, usq; ad impetum inferendæ mortis erupit. Quid tu nō habendo quem lapides, negando minus efficis? Non differt uoluntas, sed uoluntatem tuam inefficacem esse cælestis thronus efficit. Quanto tu irreligiosior Iudæo? Lapidem ille in corpus eleuat, tu in spiritum: ille in hominem ut putabat, tu in deum: ille in diuersantē in terris, tu in throno uirtutis sedentem: ille in ignoratum, tu in confessum: ille in moriturū, tu in iudicem seculorum. Ille dicit, cum sis homo: tu dicis, cum sis creatura: uterq; autem dicitis: Facis te deum, hoc commune in eum impij uestri oris opprobriū est. Negas enim deum ex generatione dei, negas filium ex natiuitatis ueritate. Negas hoc quod ego & pater unum sumus, confessionē unius in utroq; atq; consimilis esse naturæ. Subiicis substantiæ nouæ, & externæ, & alienæ deū, ut aut alterius generis deus sit, aut omnino nec deus sit, quia nō ex dei natiuitate subsistat. Sed quia ad sacramentum dicti huius cōmotus es: Ego & pater unū sumus, ut Iudæo dicente: Cum sis homo, facis te deum: tu pari impietate dicas, cum sis creatura facis te deum. Dicis enim, nō es filius ex natiuitate, non es deus ex ueritate. Creatura es præstantior cunctis, sed nō es in deum natus, quia ex incorporali deo nō natiuitatem admitto naturæ. Non modo tu & pater nō unum estis, sed nec filius es, nec similis es, nec deus es. Iudæis quidē dominus respondit, sed magis ad impietate tuam. omnis hæc apta responsio est. Nōne scriptum

Quonia ego dixi dii estis

scriptum est in lege: Quoniam ego dixi dii estis: Si ergo illos dixit deos, ad quos uerbum factum est dei, & nō potest solui scriptura, quem pater sanctificauit & misit in hūc mundum, uos dicitis: quia blasphemauit, quoniam dixi: filius dei sum: Si nō facio opera patris, nolite credere mihi: si autem facio, & mihi nō uultis credere, operibus credite, ut sciatis & cognoscatis, quoniam pater in me est, & ego in patre. Causa responsionis causam obiecit ei blasphemiae intulit. Id enim ad crimen deputabatur, quod se cum homo esset deum faceret. Deum autē se facere per id arguebatur quod dixisset: Ego & pater unum sumus. Demonstraturus itaque hoc, quod ipse & pater unum essent, ex natiuitatis usurpatum esse natura, in eo primum ineptiam ridiculi opprobrij confutat, quur in reatum uocaretur, quod se cum homo esset, deum faceret. Cum enim lex huius nominis appellationē sanctis hominibus decerneret, & sermo dei indissolubilis confirmaret hanc impertiti nominis professionem, quomodo hic quē pater sanctificasset, & quem in hunc mundum misisset, blasphemus esset, dei se filium confitendo, cum cognominatos per legem deos, indissolubilis dei sermo statuisset? Iam ergo nō est criminis, quod se deum cum homo sit, faciat, cum eos qui homines sint, lex deos dixerit. Et si à cæteris hominibus non irreligiosa huius nominis est usurpatio, ab eo homine quem pater sanctificauit: omnis enim hic de homine responsio est, quia dei filius etiam hominis filius est, nō imprudenter usurparari uideretur, quod dei se filiū dixerit, cum præcellat cæteros, qui cognominare se nō irreligiose deos possunt, per id quod sanctificatus in filiū est, beato Paulo scientiam nobis nominis istius intimante, cum ait: Qui ante promisit per prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei de semine Dauid secundum carnem, qui prædestinatus est filius dei in uirtute secundum spiritum sanctificationis. Cessat ergo blasphemiae crimen, cum sit homo: deū se facit, cum hoc nomen plurimis dei sermo detulerit, & sanctificatus ac missus à patre, nihil aliud se quàm dei filium sit professus. Nō est relictus, ut arbitror, ambigendi locus, quin de natura natiuitatis dictum sit: Ego & pater unum sumus. Nam cum Iudei arguissent illum, quod per hoc dictum, homo ipse cum esset, sese deum faceret, responsio eius confirmat, quod dei se filium per id quod, ego & pater unū sumus, ostenderit, primū nomine, deinde natura, postremo natiuitate. Nam ego & pater rerū nomina sunt: unū uero naturæ professio est, quia in eo quod est uterq; non differat: sumus autem nō patitur unionem. Et ubi quod sumus, unio nō est, unum eos efficit esse natiuitas, hoc enim totum ex eo est, quod dei se filium sanctificatus à patre profitetur, & professio dei filij hoc ego & pater unum sumus confirmat, quia natiuitas non aliam possit nisi eam ex qua subsistit, afferre naturam. Consummauit autē totius fidei nostræ sacramentū uigenitū dei sermo. Namq; cum responsum ad id fuisset,

Pater & filius sunt nomina rerum, sed unum est naturæ professio

cur se cum homo esset, deum faceret, ut dictum illud: Ego & pater unū sumus, absolutæ & perfectæ intelligentiæ ordinem sumeret, hæc consequenter subiicit: Vos dicitis quia blasphemauit, quoniam dixi, filius dei sum. Si non facio opera patris, nolite credere mihi: si autem facio, & mihi non uultis credere, operibus credite, ut sciatis & cognoscatis, quoniam pater in me est, & ego in patre. Infrenis audaciæ est desperata iam per conscientiam fallus, & extra pudorem est professa omnis impietas. Nam iam quisquis nec erubescit stultitiæ, ubi perdidit religionem, ei non contradicere, amentia potius quàm ignorantio est. Dominus dixerat: Ego & pater unū sumus. Natiuitatis hoc sacramentū est, ut pater & filius in unitate naturæ sint. Et quia naturæ præsumptio uocaretur in crimen, præsumendi ratio docetur ex causa. Ait enim: Si non facio opera patris, nolite credere mihi. Si non opera patris facit, non credendum ei est profitenti dei esse se filium. Non habet ergo natiuitas nouam externamq; naturam, quia per id filius esse credendus est, quod opera patris efficiat. Quid hic adoptio, quid indulgentia nominis loci inuenit, ne ex natura dei filius sit, cum dei filius ex naturæ paternæ operibus credendus sit? Non exæquatur ac similis est deo creatura, neque ei naturæ alienæ potestas comparatur. Sola ei natiuitas filij non improprie per similitudinem creditur æqualis. Nam quicquid extra eum est, cum contumelia ei honoratæ uirtutis equabitur. Si enim aliquid quod non ex ipso est, reperiri potest simile ei, ac uirtutis eiusdem, amisit priuilegium dei sub consortio cœqualis, iamq; non erit deus unus, à quo indifferens sit deus alius. At uero non habet contumeliam, proprietatis æqualitas, quia suum est quod sui simile est: & ex se est, quod sibi ad similitudinem comparatur: nec extra se est quod quæ sua sunt potest: & profectus dignitatis est, genuisse potestatem, nec alienasse naturam. Opera patris efficit filius, & per id credi se dei filium postulat. Non est præsumptio arrogans, quia probari se non nisi ex his quæ gerat possit. Gerere autem se non sua, sed quæ patris sunt testatur, ne per magnificentiam gestorum naturæ natiuitas auferatur. Et quia sub sacramento assumpti corporis, & nati ex Maria hominis, dei filius non intelligebatur, fides nobis intimatur ex gestis cum ait: Si autem facio, & si mihi non uultis credere, uel operibus credite. Credi sibi primum quod dei filius sit, nisi ex operibus patris quæ ipse efficit, non uult. Quod si facit opera, & per humilitatē corporis, fide professionis indignus est, operum fidem postulat. Cur enim sacramentū nati hominis, intelligentiam diuinæ natiuitatis impediatur, cum diuina natiuitas omne opus suum, sub * mysterio assumpti hominis exequatur? Si igitur homini per opera nō creditur quod dei filius sit, credat operibus quod dei filij sint, quia negari quod dei sint non possunt. Omne enim in se filius dei habet nascendo, quod dei est, & idcirco opus filij, opus patris est, quia natiuitas nec extra naturam

Facere opera dei nō potest conuenire creaturæ

Ab*ministerio

eam est ex qua manat, & naturam eam in se habet unde subsistit. Faciens igitur opera patris, & postulans, ut si sibi non crederetur, uel operibus ipsius crederetur, demonstrare debuit quid esset operibus credendum, nempe quod sequitur: Si autē facio, & si mihi non uultis credere, operibus credite, ut sciatis, & cognoscatis, quoniam pater in me, & ego in eo. Hoc est illud: dei filius sum. hoc est illud: ego & pater unum sumus, hęc natiuitatis natura, hoc salutaris fidei sacramentum, non diuidere quod unum sunt, nec natiuitatis adimere naturam, & ex uiuente deo uiuentis dei ueritatem confieri. Nō enim ex compositis atq; inanimis deus qui uita est, subsistit. Neq; qui uirtus est, ex infirmioribus continetur: neq; qui lux est, ex obscuris coaptatur: neq; qui spiritus est, ex disparibus formabilis est. Totū in eo quod est, unum est. Vt quod spiritus est, & lux & uirtus & uita sit: & quod uita est, & lux & uirtus & spiritus sit. Namq; qui ait: Ego sum, non demutatur ex partibus, nec fit diuersus ex genere. Hęc enim quę superius significata sunt, non ex partibus in eo sunt, sed totum hoc in eo unum & perfectum omnia deus uiuens est. Viuens igitur deus, & naturę eternę uiuentis potestas est, & quod cum sacramento scientiæ suę ex eo nascitur, nō potuit aliud natum esse quā uiuens. Nam cum ait: Sicut misit me uiuens pater, & ego uiuo propter patrem, docuit uitam in se per uiuentē patrem inesse. Deinde cum dicit: Sicut enim pater habet uitam in semetipso, sic & filio dedit uitam habere in semetipso, omnia uiua sua ex uiuente testatus est. Quod autem ex uiuo uiuum natum est, habet natiuitatis profectum sine nouitate naturę. Nō enim nouum est, quod ex uiuo generatur in uiuum, quia nec ex nihilo ad natiuitatem uita quę sita est, & uita quę natiuitatem sumit ex uita, necesse est per naturę unitatem, & perfectę atq; inenarrandę natiuitatis sacramentum, ut & in uiuente uiuat, & in se habeat uitam uiuentem. Admonuisse nos in exordio sermonis nostri meminimus, humanas comparationes diuinis non satisfacere exemplis, tamen pro parte intelligentiæ nostrę sensum formis corporalibus erudiri. Humanę natiuitatis conscientiam consulo, utrum nō intra patres maneat origo nascentium. Nam tamen si elementa illa inanima ac turpia, quibus nascendi causę inchoantur, in hominem alterum effluant, per naturę tamē uirtutem intra se inuicem manēt, dum & per datam à se naturę eiusdem originem nascentem sequitur ille qui gignit, & per acceptam natiuitatem cuius uirtus & si deriuatur, non tamen aufertur, in gignente se manet ille qui nascitur. Et hoc quidem tantum ad humanę natiuitatis intelligentiā commemoratum à nobis sit, non etiam ad perfectum in unigenito deo natiuitatis exemplū, quia naturę humanę infirmitas ex disparibus comparatur, & ex inanimis continetur ad uitam, nec statim in ea quod gignitur uiuit, neq; totum uiuit ex uita, cum in ea multa sint, quę sine naturę suę sensu cum excreuerint deficiunt.

Quomodo
homo genitus
manet in
patre gignente

centur. In deo uero totum quod est uiuit. Deus enim uita est, & ex uita nō potest quicquam esse nisi uiuum. Neq; ex deriuatione, sed ex uirtute natiuitas est. Ac sic dum totum quod est uiuit, & dum totum quod ex eo nascitur, uirtus est, habet natiuitatem, nō habet demutationem, & impertit profectum, nec amittit naturam, dum & natiuitatem quam dedit, per indiscrētā naturę similitudinem sequitur, & natiuitas eam quę uiuens ex uiuente est, naturam nascendo nō deserit. Affert autem pro parte fidei huius significationem, ignis in se ignem habens & in igni ignis manens. Nam cum sit in eo splendor luminis, naturę calor, uirtus urendi, mobilitas æstuandi, totum tamen ignis est. Et hęc uniuersa, una natura est. Habet quidem ex infirmitate quod per materiam subsistit ac uiuit, & cum ea per quam uixerat deficit. Sed hoc quod dei est, comparatione ex parte cognoscimus, ut non incredibile in deo sit, quod pro parte aliqua in terrenis reperiatur elementis. Quæro itaq; nunc utrum diuisio ac separatio sit, cum ignis ex igne est. Aut nunquid abscinditur natura ne maneat, aut non sequitur natura ne in sit, cum accenso lumine ex lumine per quendam quasi natiuitatis profectū naturę nulla defectio sit, & tamen sit lumen ex lumine? Aut nunquid hoc non manet in eo quod ex sese sine defectio subsistit? Aut hoc nō est in eo unde non recisum est, sed cū unitate substantiæ naturalis exiuit? Et quæro an non unum sint, cum lumen ex lumine nec diuisione separabile sit, nec genere naturę? Et hęc, ut dixi, ad intelligentiā fidei tantum comparata sint, nō etiam ad dei dignitatem, ut nos potius intelligentiā inuisibilem ex comparabilibus sumeremus, non utique ut aliquod naturę dei satisfaceret comparationis exemplum, cum dignum & iustum esset testanti de deo credere: sed quia simpliciorum fidem furor hęreticus turbaret, ut id de deo credi non oporteret quod difficile, nisi per corpoream comparationem possit intelligi, idcirco secundū illud quod iam etiam superius memoratum à nobis est, domini dictum: Quod de carne nascitur, caro est: quod autem de spiritu, spiritus est, quia deus spiritus est: utile existimauimus hęc pro parte inferere comparationis exempla, ne mentiri de professione sua existimaretur, cum diuinę nobis professionis intelligentiā ex aliquo naturalia creaturarū exempla præstarent. Igitur ex uiuente deo patre uiuens dei filius, & ex deo deus, & naturę inseparabilis atq; indissimilis unitatem & sacramentū natiuitatis ostendens, ait: Ego & pater unum sumus. Et quia calumnia dicti tanquam insolentis existiret, ut conscientiam potius naturę demonstraret in dicto, subiicit: Dicitis quia blasphemauit, quoniam dixi: Filius dei sum, unitatem naturę ex natiuitate esse contestans. At uero, ut natiuitatis fidem professio absoluta firmaret, nec naturę tamen afferret natiuitas professa dissidium, hanc totius responsionis suę tenuit absolutionem: Operibus credite, quoniam pater in me, & ego in patre. Quid hic non naturale

Ab defectio

uitur his
ad fidei in-
telligentiam
non dei di-
gnitatem

Filius in patre & pater in filio per uidentis naturæ perfectam naturam

Pater & filius unum sunt non unus

Ab unus

turale ac propriū sub sacramento natiuitatis ostensum est: Insunt sibi inuicem, dum non est nisi ex patre natiuitas, dum in deum alterum natura, uel exterior, uel dissimilis non subsistit, dum deus ex deo manens, non est alius, unde quod deus est. Infer duos, si occasio patet, fidei ecclesiæ deos. Aut solitariū deum, uel falsa saltem ementire ratione, filium si potes, à patre absque natiuitatis tantum confessa ueritate discerne. Filius in patre est & in filio pater, nō per transfusionem refusionemq; mutuam, sed per uiuentis nature perfectam natiuitatē. Ita in deo patre & in filio neq; duos connumerabis deos, quia unum uterq; sunt, neque singularem prædicabis, quia uterq; nō unus est. Non habet igitur fides Apostolica duos deos, quia nec duos patres habet, nec duos filios: confitendo patrem confessa filium est: credens in filium credit in patrem, quia & nomē patris habet in se filij nomen. Non enim nisi per filium pater est: & significatio filij, demonstratio patris est, quia nō nisi ex patre sit filius. In unius itaq; confessione nō unus est, dum & patrem consummat filius, & filij ex patre natiuitas est. Non demutatur autem per natiuitatem natura, ne secundum similitudinem generis sui eadem sit. Eadem autem ita est, ut per natiuitatem & generationem uterq; potius unū confitendus sit esse, nō unus. Duos itaq; prædicet deos, qui potest unum prædicare sine uno: aut singularem deū doceat, qui potest negare unum uni per nature uirtutem, & per sacramentum generationis & natiuitatis nō inesse. Naturam quoq; diuersam deputer ad utrunq;, qui nesciat patrem & filium quod unum sint, prædicatos. Deleant hæretici Evangelicam filij de se professionem: Ego in patre, & pater in me, ut possint uel duos deos prædicare, uel solum. Non sunt naturarum significationes in nature unius proprietate, nec duos deos dei ex deo ueritas perficit, nec singularem deum dei patitur natiuitas, nec non unum sunt, qui in inuicem sunt. In inuicem aut sunt, cum unus ex uno est, quia neq; unus uni aliud per generationem quàm quod suum est dedit, neq; unus ab uno aliud per natiuitatem obtinet quàm unus. Apostolica igitur fides, siue patrem prædicabit, prædicabit deum unum, siue filium confitebitur, confitebitur deum unum, quia eadem atq; indissimilis dei natura sit in utroque, quod dum & pater deus, & filius deus est, & unum sit nature nomen utrisq;, unum utrunq; significat. Nam ex deo deus, uel in deo deus, nec duos deos perficit, cū unus ex uno in nature & nomine unius maneat. Nec in solitariū deum deficit, cum unus & unus in significatione nō solus sit. Non incertam aut dubiam dominus tanti sacramenti doctrinam reliquit, nec nos in ambiguae intelligentiæ deseruit errore. Et audiamus eum omnem fidei huius cognitionem Apostolis reuelantem, ait enim: Ego sum uia & ueritas & uita, nemo uenit ad patrem nisi per me. Si scitis me, & patrem meum scitis, & amodo scietis eum, & uidistis eum. Ait illi Philippus: Domine ostende nobis patrem, & sufficit

Philippus

sufficit nobis. Dicit ei Iesus: Tanto tempore uobiscum sum, & non cognouistis me? Philippe qui uidet me, uidet & patrem, quo modo tu dicis ostende nobis patrem? Nō credis mihi, quoniam ego in patre, & pater in me est. Verba quæ ego loquor uobis, nō à me loquor, sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Credite mihi, quoniam ego in patre, & pater in me est. Sin autem, uel propter opera ipsa credite. Non nos in erratica atq; in inuia deducit ille qui uia est, neq; illud per falsa qui ueritas est, neq; in mortis relinquit errore qui uita est. Et quia hæc benigna ad salutē nostram dispensationis suæ nomina ipse constituit, ut nos tanquam uia in ueritatem deduceret, & ueritas constitueret in uita, cognoscendum est, quod illud obrinenda uite sacramentū esse demonstrarit. Nemo uenit ad patrem nisi per me. Iter ad patrem per filium est. Et quærendum est utrum hoc per doctrinæ admonitionem, an per nature fidem sit, quia uideri possumus per doctrinam filij potius ad patrem, quàm per confessionem paternæ in eo diuinitatis uenire. Intelligentiæ igitur sensum in consequentibus requiramus. Non enim fides ex arbitrio nostro, sed ex dictorum est ineunda uirtutibus, nam hoc sequitur: Si scitis me, & patrem meum scitis. Homo Iesus Christus cernitur, & quomodo si ipse cognitus sit erit cognitus pater, cum nature suæ, id est, hominis in eo habitum Apostoli recognoscant, & liber à corporali deus carne nō in hac corporalis carnis infirmitate noscendus sit: Sed in sacramento assumpti corporis diuinitatis paternæ naturam in se dominus confirmans, hunc ordinem tenuit: Si scitis me, & patrem meū scitis, & amodo scietis eum, & uidistis eū. Tempus uisionis separauit à tempore cognitionis. Nam quem cognoscendum ait, eundem iam dixit & uisum, ut nature iam pridem in se conspectæ scientiam ex tempore nunc huius reuelationis acciperent. Sed commouit Apostolum Philippum nouitas dictorum, homo cernitur, dei se filium confiteretur, cognito se cognoscendum patrem fateatur. Patrem uisum se uiso dicit, & per id cognoscendum esse quia uisus sit, humani istud animi infirmitas non capit, nec fidem sumit tam diuersarum rerum professio, ut qui tunc uisus sit non cognoscendus sit, cum uidisse cognitio sit, ut si filius cognitus sit, & pater cognitus sit, cū cognitionem filij ipse secundum hominem corporalis & uisus & tactus ingesserit. Cognitionem autem ex eo patris ipsa illa differens ab eo conspecti hominis natura non præstet, & frequenter filius patrem à nemine uisum esse testatus sit, prorupit igitur Apostolica familiaritas & constantia dominum interrogans: Domine ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Non fides nunc periclitatur, sed ignorationis hic error est. Visum enim iam & amodo cognoscendum dominus patrem dixerat, sed uisum esse Apostolus non intellexerat. Deinde non uisum negauit, sed ostendi sibi rogauit. Neque ostensionem ueluti corporalis contemplationis desiderauit, sed demonstrationem intelligendi

Quomodo in
telligendū, do
mine ostende
nobis patrem

eius qui uisus est, postulauit. Filiū enim hominis in habitu uiderat, sed quo modo per id patrē uiderit nescit. Nam ad id quod dixerat, Domine ostende nobis patrē, ut ostensio illa intelligendi potius esset demonstratio quā uidendi, subiecit: Et sufficit nobis. Nō adempta est fides dicto, sed cognoscendi demonstratio est postulata, quā sufficeret ad fidē dicti, quia per domini professionē autoritas esset nō incerta credendi. Hinc autē ostendendi patris petitio orta est, quia dictū esset uisum esse, & per hoc noscendū esse, quia uisus sit. Nec impudens erat ostensionem eius, qui uisus est, postulare. Dominus itaq; dictis Philippi hæc reddidit: Tanto tempore uobiscū sum, & nō nouisti me Philippe? Arguit Apostoli in cognoscendo se ignorantiam, quia superius se cognito, patrē quoq; cognitū esse dixisset. Sed quid illud est quod queritur se tanto tempore cognitum non fuisse? scilicet quia se cognito, paternæ in se naturæ esset intelligenda diuinitas, cum ea quæ gereret propria deo essent, calcare undas, iubere uentis, *in intellecta demutatione uini, incrementoq; panum cum gestorū fide gerere, fugare dæmones, morbos depellere, damna corporum rependere, emendare uitia natiuitatis, peccata dimittere, uitam mortuis reddere, & hæc agere carnalem, & dei se filium inter ista profitentem, hinc querelā omnis orta cōquestio est, quod in sacramento natiuitatis humanæ gessisset hæc. In homine assumpto, dei non intellecta natura est, & idcirco arguens, cur cum hæc tanto tempore gereret, agnitus non fuisset, postulantibus ut sibi patrem ostenderet, ait: Qui me uidet, uidet & patrem. Non hic ille contemplationem corpoream, & uisum oculorum carnalium significat, sed eorum de quibus dixerat. Nōne uos dicitis, quoniam adhuc quatuor menses sunt, & messis uenit? Ecce dico uobis, leuate oculos uestros, & aspiciate regiones, quia albae sunt iam ad messem. Nec tempus patitur, nec albertium ad messem regionum significatio permittit, aliquid terrenum hic & corporeum intelligi, sed ad perfectorum fructuum beatitudinem, contuendam, intelligentiæ iussit oculos eleuari ut nunc, dicens: Qui me uidet, uidet & patrem. Nō enim hoc quod ex partu uirginis carnale est, ad cōtemplandam in eo dei formam & imaginem proficit, neq; ad incorporalis dei naturam uidendam assumpti hominis species in exemplo est. Sed agnitus in eo deus est, si quibus tamē ipse agnitus est, ex uirtute naturæ, & intellectus deus filius id præstat, ut intellectus & pater sit, dum ita imago est, ut non differat genere, sed significet autorem. Imagines autem cæteræ, ex diuersis metallis, aut fucis, aut generibus, aut artibus, reddunt eorum species, quorum sunt imagines institutæ. Sed nunquid ut imagines ueræ sint, exæquari possunt inanima uiuentibus, & uel picta, uel sculpta, uel fusa natiuis: filius autē patri non secundum hæc imago est, quia uiuentis uiuens imago est, & ex eo natus non habet naturæ diuersitatem, & in nullo diuersus tenet naturæ eius ex qua non di-

Hoc loco uariabant exemplaria, etiam uetusta, sed hinc atq; hinc collatis ceteris legentibus arbitror: In intellectam demutationē uini, incrementūq; panū cōgestorum fide gerere, ut cōgestorum referatur ad fragmenta collecta. Quam non displicet ut fides gestorū declarat rē antē nō intellectā, post compertam

uersus

uersus est, potestatem? Qui ergo imago est, ed proficit, ut deū patrem unigeniti dei significet natiuitas. Significet autem, ut forma ipsa & imago inuisibilis dei, & per hoc non amittat naturæ * unitam similitudinem, quia nec careat uirtute naturæ, & hinc illud est: Tanto tempore uobiscū sum, & non nosti me Philippe? qui uidet me, uidet & patrem. Quomodo tu dicis ostende nobis patrem? Nō credis mihi quia ego in patre, & pater in me est? Nō relictus est hominum eloquijs de dei rebus alius præter quā dei sermo. Omnia reliqua & arcta & conclusa & impedita sunt & obscura. Si aliquis alijs uerbis demonstrare hoc, quā quibus à deo dictum est uolet, aut ipse nō intelligit, aut legentibus nō intelligendum relinquit. Dominus dixit cū rogaretur, ut ostenderet patrem: Qui me uidet uidet & patrem. Hoc demutare antichristi, hoc negare Iudæi est, hoc nescire gentilis est. Sed fortē intelligentiæ sensus in crimine sit, si in fide nostra uitium, si in dictis dei resecit obscuritas. Nam nec solitarium sermo significat, & indifferentem tamē naturam professio docet. Visum enim in filio patrem, nec singularis potest esse, nec disparis. Per hunc ille uisus, neq; non unum sunt in sacramento professione, neq; unus. Et quæro quid significasse in eo dominus creditur, cum dicit: Qui me uidet, uidet & patrem? Non tenes unionem, ubi per conjunctionem ipsam paterni nominis significatur adiectio. Etenim cum dicitur, & patrem, exclusa est singularis atq; unici intelligentia, & quid reliquū est, nisi ut per naturæ unitam similitudinem, pater per filium uisus sit? Et ne hoc incertum nobis ad fidem relinqueretur, dominus subiecit: Quomodo tu dicis, ostende nobis patrem? Quæ enim ignorandi patrem aut ostendendi ignorantibus necessitas relinquebatur, cum pater in filio uisus esset? Visus autem a deo est ex proprietate naturæ, dum ex indifferentia atq; in genere ueritatis unum sunt natus & generans, ut hic domini sermo sequere tur: Non credis, quia ego in patre & pater in me est? Inseparabiles esse per naturalem similitudinem patrem & filium, non possumus alijs uerbis docere, nisi filij. Non enim hic per demutationem nominum atq; specierum filius, qui uia & ueritas & uita est, mimis theatralibus ludit, ut in assumpto homine se filium dei nuncupet, in natura uero deum patrem, & unus ac solus personali demutatione se nunc in alio mentiatur. Non itaq; ipse solitarius, nunc sibi filius est, nunc se sibi profitetur in patrem, & naturæ nomina infert cessante natura. Alia hic uerborum simplicitas est: nam & pater pater est, & filius filius est. Sed in his nominibus ac rebus nihil nouum, nihil diuersum, nihilq; peregrinum est. Tenet enim naturæ proprietates ueritatis proprietatem, ut quod ex deo est, deus sit, & nec diminutionis sit natiuitas, nec diuersitatis, dum & filius non in naturam externam ac dissimilem patri deo subsistit, nec pater alienum quid à se natiuitati unigeniti acquirens, sed uniuersa potius quæ sua sunt sine damno impertientis indulgit. Atq; ita nec

Ab natiuitas

Non relictus est hominum eloquijs de dei rebus alius præterq; dei sermo

natura dei caret, dum non aliunde quam ex deo deus est: nec à deo differt, dum nō aliud ipse quam deus est, quia & natiuitas dei consistit in filio, nec per natiuitatem dei amittit esse dei natura quod deus est. Pater igitur in filio est, & filius in patre, deus in deo. Non per duplicem conuenientium generum coniunctionem, neq; per insitiuam capacioris substantiæ naturam, quia per corporalem necessitatem exteriora fieri his quibus cōtinentur, interiora nō possunt, sed per natiuitatē uiuentis ex uiuente naturæ. Dum res non differt, dum naturam dei non degenerat natiuitas, dum non aliud aliquid quam in deum ex deo deus nascitur: dum nihil in his nouum est, nihil alienum, nihil separabile: dum in patre & filio credere duos deos impium est: dum patrem & filium singularem deum prædicare sacrilegū est: dum deū ex deo quod in similitudine generis unum sint negare blasphemum est. Ac ne dubium hoc atq; ambiguum sacramentū fides Evangelica susciperet, hunc doctrinæ suæ dominus ordinem tenuit: Non creditis mihi quoniam ego in patre, & pater in me est: Verba quæ ego loquor uobis, nō à me loquor, sed pater qui in me manet ipse facit opera sua. Quibus rogo alijs in patre & filio naturæ proprietatem demonstrari quam his ipsis uerbis potuit & potest, natiuitatis tamen in omnibus significatione prælata: Cum enim ait: Verba quæ ego loquor uobis, non à me loquor, nō exemi personam, neq; se filium denegauit, nec naturam in se paternæ uirtutis abscondit. Nam dum loquitur, ipse in substantia manens loquitur: dum autem non ab se loquitur, natiuitatem in se dei ex deo patre testatur ipse, in se parabilis ab eo atq; in dissimilis unitate naturæ, quia quamuis ab eo loquatur, ipse tamen loquitur. Nam qui nō à se loquitur & tamē loquitur, nō potest nō esse dum loquitur: & dum nō à se loquitur, ostendit nō suū tantum esse quod loquitur, subiecit enim: Sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Manere in filio patrem, non est singularis atq; unici. Operari uero per filium patrem, non est differentis aut exteri. Sicuti non unius est, non ab se loqui qui loquitur, neq; rursus alieni ac separabilis sit, loqui per loquentem, sed hoc horum sacramentum est, qui unum sunt, qui uterq; non aliud sunt, qui per naturæ proprietatem in sese sunt: quorum haec unitas est, ut loquens non à se loquatur, neq; qui non à se loquitur, non loquatur. Et quia in se patrem & loqui & operari docuerat, perfectæ huius unitatis fidem statuī, dicens: Sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Credite mihi quia ego in patre & pater in me. Sin autem, uel propter opera ipsa credite. Pater operatur in filio, sed & filius opus patris operatur. Ne ergo per uirtutis efficientiam, & non per naturæ, quæ secundum natiuitatem est, proprietatem, pater in filio & operari crederetur & loqui, ait: Credite mihi quoniam ego in patre, & pater in me est. Quid est istud rogo: Credite mihi: certe ad id refertur quod dictum est: Ostende nobis patrem. Fides confirmatur

Quomodo pater in filio nō tanquam aliquid in alio

Verba que ego loquor uobis, non à me loquor

firmatur ex credendi præcepto, & ea fides qua patrem sibi ostendi poposcerat. Non enim successerat dixisse: Qui me uidet, uidet & patrem: nisi intelligentiam nostram eousq; protenderet, ut cum patrem nosceremus in filio, filium tamen esse meminissimus in patre, ne transfusio potius alterius in alterum existimaretur, quam per generationem natiuitatemq; unitas eiusdem in utroq; naturæ. Credi itaq; sibi dominus uult, ne forte per assumpti hominis dispensationem fidei conscientia periclitaretur. Certe si quid afferat ambiguitatis caro & corpus & passio, uel operibus credatur, deum in deo esse, & ex deo deum esse, unum eos esse, dum naturæ uirtute uterq; in se est, & neuter sine altero est: dum & pater nihil ex suis amittit in filio, & filius totum sumit ex patre quod filius est. Nō est corporalium naturarum ista conditio, ut insint sibi inuicem, ut subsistentis naturæ habeant perfectam unitatē, ut manens unigeniti natiuitas, à paternæ diuinitatis sit inseparabilis ueritate. Unigenito tantū istud deo proprium est, & in sacramento ueræ natiuitatis fides ista est, & specialis uirtutis hoc opus est, nihil differre & esse & inesse. Inesse autem non aliud in alio, ut corpus in corpore, sed ita esse ac subsistere, ut in subsistente insit: ita uero inesse, ut & ipsa subsistat. Nam uterq; subsistens, per id non sine alio est, dum secundum generationem & natiuitatem subsistens, natura nō alia est, hinc enim illud est: Ego & pater unū sumus, & qui me uidet uidet & patrem. & : Ego in patre, & pater in me. Quia non differt nec degenerat natiuitas, quia unius in patre & filio diuinitatis sacramentum natiuitatis natura consummat, dum dei filius non aliud quam deus est. Et idcirco nō in deos duos unigeniti generatio deputatur, quia in deum filius dei nascens, naturam in se dei generantis exhibuit.

Ab* uirtutis

Ab* substantis

SO DIUI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI, DE TRINITATE LIBER OCTAVVS

Eatus Apostolus Paulus formam constituendi episcopi figens, & planè nouum ecclesiæ hominem præceptis suis condens, hanc ueluti summam cōsummatarum in eo uirtutum esse docuit dicens: Obtinentem secundum doctrinam fidei uerbum, ut potens sit exhortari ad doctrinam sanam, & cōtradictentes reuincere. Sunt enim multi non subditi, uaniloqui & seductores. Ita enim quæ propria disciplinæ ac morum sunt, ad sacerdotij meritum utilia esse significat, si etiam hæc quæ ad docendæ ac tuendæ fidei scientiam necessaria sunt, inter reliqua non deerunt. Quia non statim boni atque utilis

Ab* fingens
Summa cōsummatarum uirtutum in episcopo secundum apostolum

Bonus pastor
debet esse bo-
nus & simul
doctus

sacerdotis est, aut tantummodo innocenter agere, aut tantummodo scienter prædicare, cum & innocens sibi tantum proficiat, nisi doctus sit: & doctus sine doctrinæ sit autoritate, nisi innocens sit. Non enim apostolicus sermo probitatis honestatisq; præceptis hominem tantum seculo conformat ad uitam, neq; rursus per doctrinæ scientiam scribam synagogæ instituit ad legem, sed perfectum ecclesiæ principem perfectis maximarum uirtutum bonis instruit, ut & uita eius ornatur docendo, & doctrina uiuendo. Deniq; ipsum illum ad quem ei sermo erat, Titum istiusmodi decreto consummandæ religionis instruxit: In omnibus te ipsum bonorum factorum præbens exemplum, docentem cum ueneratione uerbum sanum, irreprehensibile, ut aduersarius reueretur, nihil habens turpe aut malum de nobis dicere. Non ignorauit doctor hic gentium & ex conscientia loquentis atque habitantis in se Christi, ecclesiæ electus magister, morbidi eloquii grassatura esse contagia, & aduersum sanitatem uerborum fidelium delæuituram doctrinæ pestiferæ corruptionem, quæ impiæ intelligentiæ suæ uirus usque ad ipsam sedem animæ demergens, profundo serperet malo: Ex his enim ait, quorum sermo ut cancer serpit, latenti semper subrepentiq; contagio sanitatem *peruasæ mentis inficiens, ob quod sanitatis sermonis in episcopo uoluit esse doctrinam, fidei conscientiam, & exhortationum scientiam, aduersum impias & mendaces & uasanas contradictiones obnitentem. Multi enim sunt qui simulantes fidem non subditi sunt fidei, sibiq; fidem ipsi potius constituunt, quam accipiunt, sensu humanæ inanitatis inflati, dum quæ uolunt sapiunt, & nolunt sapere quæ uera sunt, cum sapientiæ hæc ueritas sit, ea interdum sapere quæ nolis. Sequitur uero hanc uoluntatis sapientiam sermo stultitiæ. Quia necesse est quod stulte sapitur, stulte & prædicetur. Iam uero stulta prædicatio quantum malum est audientium, cum seducuntur in sententiam stultitiæ sub opinione sapientiæ: Et idcirco Apostolus hunc de his ordinem tenuit dicens: Sunt enim multi non subditi, & uaniloqui, & seductores. Contradicendum itaq; est, & impietati insolenti, & insolentiæ uaniloquæ, & uaniloquio seducendi, & contradicendū per doctrinæ sanitatem, per fidei ueritatem, per uerborum sinceritatem, ut & sanitas ueritatis sit, & ueritas sanitatis. Ac mihi quidem ea nunc cōmemorandæ huius sententiæ apostolicæ fuit causa, quia homines mente peruersi, & professione fallaces, & spe inanes, & sermone uiperei, contradicendi nobis necessitatem imponūt, dum letales doctrinas, & morbidas intelligentias, & corruptas *uoluptates, simplicitati audientium per speciem religionis insinuant. Id apud eos prætermissa apostolicæ prædicationis sinceritate agentes, ne pater pater sit, ne filius filius sit, ne deus deus sit, ne fides fides sit. Quorum uasanis mendacijs renitentes usque eodiam

Nota Sapientiæ ueritas est interdum sapere quæ nolis

AB* uoluptates

iam sermonem responsionis nostræ extendimus, ut cum deum & deum & uerum deum in uero deo demonstrassemus ex lege, tum deinde perfectam ac ueram unigeniti dei natiuitatem ex Euangelicis atq; Apostolicis doctrinis ostenderemus, postremo ut uerum deum dei filium & indifferentis naturæ à patre, eodem prædicationis nostræ cursu doceremus, ita ut nec singularem deum fides ecclesiæ, nec duos deos profiteretur, cū nec natiuitas dei solitarium deum sineret, nec natiuitas perfecta diuersarum naturarum nomina in dijs duobus admitteret. Duplex autem nobis in refellendis eorum uaniloquijs cura est, ut primum quæ sunt sancta & perfecta & sana doceamus, neq; sermo noster per deflexus quosdam atq; anfractus oberrans, & ex deuijs atq; erraticis cuniculis emergens, ueritatem potius quærat quam ostendat: tum deinde ut quæ ab illis inanum ac fallacium sententiarum argutijs ad speciem ueri blandientis aptantur, ea ipsa conscientiæ omnium ridicula esse & inepta pandamus. Non enim sufficit nobis docuisse quæ pia sunt, nisi pijsima ea esse per id intelligantur, dum quæ impia sunt refelluntur. Ut uero bonis & prudentibus uiris naturæ ac studij est, totos se ad beatæ spei alicuius obtinendam, uel rem, uel tempus preparare, ne in aliquo minor sit expectatione prociuctus, ita istis hæretico furore amentibus sollicitudinis maximæ est, toto aduersus piæ fidei ueritatem impietatis ingenio laborare, ut aduersus eos qui religiosi sunt, uincant esse irreligiosi, & ultra spem uitæ nostræ, uitæ suæ desperatione potiores sint, & plus impendant cogitationis ad falsa, quam nos doctrinæ aptamus ad uera. Pijs enim fidei professionibus has impiæ perfidiæ suæ contradictiones elaborauerunt, ut primum requirant, utrum ne nobis in fide deus unus sit, deinde subiiciant, an etiam Christus deus sit, postremo, an pater maior sit filio, ut cū audierint in professione deum unum, utantur ea ad id, ne Christus deus sit. Nō enim de filio quærunt an deus sit, sed id tantū uolunt de Christo interrogando ne filius sit, ut simplicis fidei hominē captantes, per unius eū dei fidem à Christi dei confessione depellant, dum iam nō unus deus sit, si sit, deus confitendus & Christus. Iam uero hic quanta secularis ingenij subtilitate contendunt, cū dicunt: Si unus est, quisquis ille alius uidebitur esse, iam non erit. Quod si alius est, iam unus hic non erit, cum natura non sinat, ut ubi alius est, ibi unus sit: aut ubi sit unus, ibi alius sit. Dehinc cū facilitatem credentis atque audientis, arte subdolæ huius assertionis eluserint, tum id tanquam iam faciliore uia obtineant, ut deus Christus ex nomine potius quam ex natura sit, quia hoc generale in eo nomen in nullo eam quæ uera sola est, unius dei fidem destruat, & per hoc pater filio maior sit, quia differente natura, cum non nisi deus unus est, maior pater sit proprietate naturæ, sitq; hic nuncupatus filius, & creatio ex dei uoluntate subsistens, quia & minor patre sit, & deus nō sit, quia deus unus deum alium esse nō patitur.

Interrogationes hæreticorum cum suis objectionibus quod filius nō est deus

Et

Et qui minor est, necesse est ut naturæ ab eo qui se est maior alienæ sit. Et hi quidem quàm ridiculi in eo sunt præscribentes deo, cū asserunt, ex uno nasci nihil posse, quia uniuersarū rerum ex duorū coniunctione natiuitas est. Deum autem indemutabilem nullam ex se natiuitatem tribuere posse nascenti, quia nec accessioni id quod nō demutatur obnoxium sit, nec solitarij atq; unius natura id in se habeat conditionis, ut generet. Nos autē Euangelicam atque Apostolicam fidem doctrinis spiritualibus assecuti, & beatæ eternitatis spem in patris & filij confessione sectantes, demonstrato dei & dei ex lege sacramento, neq; unius dei fidem excedentes, neq; non & deum Christū prædicantes, hunc ex Euangelij responsionis ordinē sumptimus, ut ueram ex deo patre natiuitatem unigeniti dei doceremus, quia per eam & deus uerus esset, neq; à natura unius dei ueri esset alienus, ac sic neq; deus negari posset, neq; ipse alius deus dici, quia & deū natiuitas præstaret, & natura in eo unius dei, ex deo eum in deum alterū non separaret. Et quanquam ad id nos cōmunis intelligentiæ sensus impelleret, ne in natura eadem naturarum nomina conuenirent, & nō unum essent, quibus id quod sunt non differret in genere, tamen ipsis hoc domini nunc professionibus placuit ostendi, qui cum frequenter fidei ac spei nostræ deum unum intinasset, ut per sacramentū unius dei se quoq; deo professio probatoq; firmaret, dixit: Ego & pater unum sumus. Si scitis me, scitis & patrem meū. Et qui me uidet, uidet & patrem. Et pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Et credite mihi, quia pater in me, & ego in patre. Sin autē, uel propter opera credite. Natiuitatem suam in nomine patris expressit, cognosce patrem in se cognito docet. Vnitatem naturæ fatetur, cum pater in se uiso uideatur. Inseparabilem se à patre testatur, cum in manente in se manet pater. Fiduciam cōscientiæ tenet, cum his dictis suis credi postulet ex operatione uirtutis. Atq; ita in hac perfectæ natiuitatis beatissima fide, uicium omne & dūm deorum, & dei singularis extinguitur, cum qui unum sunt, non sit unus, & qui non unus est, non tamen ab eo qui est, ita ex aliquo differat, ut uterq; non unum sint. Hæc igitur quia hæretici negare nō possunt, quippe cū sint tam absolute dicta atq; intellecta, tamen stultissimo impietatis suæ mendacio negando corrumpunt. Id enim quod ait: Ego & pater unum sumus, tentant ad unanimatis referre consensum, ut uoluntatis in his unitas sit, non naturæ, id est, ut non per id quod idem sunt, sed per id quod idem uolunt, unum sint. Et illud quod est in Actibus apostolorum, huic diffinitioni suæ aptant: Multitudinis autē credentium erat anima una & cor unū, ut animarū & cordium diuersitas in cor unum atq; animam unam per conuenientiam eiusdem uoluntatis unitas sit. Vel illud quod ad Corinthios scribitur: Qui plantat autem & qui rigat, unum sunt: ut nō differente ministerio ad salutem; & in eiusdem sacramenti profectū, uoluntatis sit unitas in

Communis sensus dicit, quod unum sunt in natura, quæ eadem nomina habent naturarū

Ab* defensionem
Obiectiones
contra unitatem
deitatis filij
cum patre

in duobus. Vel id quod dominus ad salutem crediturarum in se gentium à patre postulans, ait: Nō pro his rogo tantum, sed & pro his qui credituri sunt per uerbū eorum in me, ut omnes unū sint, sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi unum sint in nobis: ut quia homines refundi in deū nō possunt, uel ipsi inuicem in unum atq; indiscretum acruum coire, id quod unū sunt, ex unitate sit uoluntatis, cū & omnes deo placita agant, & ipsi nō dissidentibus inter se animorū motibus coeant. Atq; ita unum eos esse nō natura efficiat, sed uoluntas. Nescit sanè sapere, qui deū nescit: & cum sapientia Christus sit, necesse est ut extra sapientiam sit, qui Christū aut ignorat, aut odit, ut isti qui maiestatis dominū, & regem seculorū, & unigenitū deū creaturam dei uolunt potius esse quàm filiū: & cum stulte mentiantur, stultius tamē in defensione mendacij sui sapiunt. Dilata enim paululum etiam nūc ea, quæ in deo patre, & in deo filio est unitatis proprietate, ex his ipsis quibus utuntur refellendi sunt. Namq; quorū anima & cor unum omnium erat, quæro utrum per fidem dei unum erat. Vtiq; per fidem, per eam enim anima una & cor unū omnium erat. Et interrogo, utrum fides una, an ne altera sit: Vna certe, etiam ipso Apostolo auctore, unam fidem sicuti unū dominum, & unū baptisma, & unam spem, & unū deum prædicante. Si ergo per fidem, id est, per unius fidei naturam, utiq; unū omnes erāt, quomodo nō naturalem in his intelligis unitatem, qui per naturam unius fidei unum sunt? Omnes enim renati erant ad innocentiam, ad immortalitatem, ad cognitionem dei, ad spem fidei. Et nō possunt hæc sibi esse diuersa, quia & spes una est, & deus unus est, sicuti & dominus unus est, & baptisma regenerationis unū est. Si hæc assensu potius unū sunt quàm natura, his quoq; qui in hæc renati sunt, unitatem uoluntatis ascribe. Sin uero regenerati in unius uitæ atq; eternitatis naturam sunt, per quod anima eorū & cor unum est, cessat in his assensus unitas, qui unum sunt in eiusdem regeneratione naturæ. Non nostra loquimur, neq; ad illudendas audientium aures corrupto dictorum sensu aliqua ex his ementita compingimus, sed sanæ doctrinæ formam tenentes, quæ sincera sunt sapimus & prædicamus. Docet enim Apostolus, ex natura sacramentorum esse hanc fidelium dei unitatem, ad Galatas scribens: Quotquot enim in Christo baptizati estis, Christum induistis, non inest iudæus neq; Græcus, non inest seruus neq; liber, non inest masculus neq; foemina, omnes enim unum uos estis in Christo Iesu. Quod unum sunt in tanta gentium, conditionum, sexuum diuersitate, nunquid ex assensu uoluntatis est, aut ex sacramenti unitate, quia his & baptisma sit unum, & unum Christum induti omnes sunt? Quid ergo hic animorum concordia faciet, cum per id unum sint, quod uno Christo per naturam unius baptismi induantur? Aut cū qui plantat & qui rigat, unum sint, nunquid non per hoc unum sunt, quia ipsis in uno baptismo renatis una unius

Quomodo intelligitur multitudinis credentium erat anima una &c.

Qui plantat, & qui rigat, unum sunt

Al^{is} rege/
nerantis

unius * regenerationis baptismi dispensatio sit: Nunquid nō & idē agunt, nunquid non in uno unum sunt? Itaq; qui per rem eandem unum sunt, natura etiam unum sunt, non tantum uoluntate: quia & ipsi res eadem effecti sunt, & eiusdem rei atq; efficientiæ sunt ministri. Proficit autem semper contradictio stultorum ad stultitiæ demonstrationem, quia quæ ingenio insipientis aut peruersæ intelligentiæ aduersus ueritatem coaptantur, dum & inconcussa & immobilis est, necesse est, ut quæ diuerso sunt, & falsa intelligantur, & stulta. Laborantes enim hæretici fallere per id quod dictum est: Ego & pater unum sumus, ne naturæ in his unitas & indifferens diuinitatis substantia crederetur, sed ex dilectione mutua, & ex uoluntatū cōcordia unū essent, exemplū unitatis istius, ut superius demonstrauius, etiam ex dictis Dominicis protulerunt, ut omnes unum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi sint in nobis. Extra Euangelica promissa est, quisquis extra fidem eorum est, & impiæ intelligentiæ crimen spem simplicem perdidit. Habet enim non tam ueniam quam præmiū ignorare quod credas, quia maximū stipendium fidei est, sperare quæ nescias: at uero ultimæ impietatis furor est, aut intellecta non credere, aut intelligentiam corripisse credendi. Sed licet ipsum intelligentiæ suæ sensum impietas demutet, non tamen potest intelligentiā non extare dictorum. Dominus patrem orat, ut qui in se credituri sint, unum sint, sicut ipse in patre est, & pater in eo est, ita omnes in his unū sint. Quid hic æquanimitatem, quid per uoluntatis assensum animæ & cordis unitatē introducis? Fuerat namq; in uerborum copia & proprietate, ut si uoluntas unum esse eos faceret, dominus ita precaretur: Pater sicut nos unum uolumus, ita & illi unū uelint, & unum per concordiam simus omnes. Aut fortē qui uerbū est, significationem uerbi ignorauit? & qui ueritas est, loqui uera nesciuit? & qui sapientia est, in stultiloquio errauit? & qui uirtus est, in ea fuit infirmitate, ne posset eloqui quæ uellet intelligi? Loquutus planē ille est uera & sincera fidei Euangelicæ sacramenta. Neq; solum loquutus est ad significationem, sed etiam ad fidem docuit, ita dicens: Ut omnes unum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi unum sint in nobis. Pro his primum precatio est, de quibus dicitur: Ut omnes unum sint: tum deinde unitatis profectus exemplo unitatis ostenditur, cū ait: Sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi unum sint in nobis, ut sicut pater in filio & filius in patre est, ita per huius unitatis formam, in patre & filio unum omnes essent. Sed quia soli patri & filio ex natura proprium est ut unū sint, quia deus ex deo, & unigenitus ex innascibili, nō potest nisi in originis suæ esse natura, ita ut & in substantia natiuitatis suæ qui unigenitus est, existat, neq; aliam ac diuersam diuinitatis natiuitas habeat, quam ex qua profecta est, ueritatem. Nihil nobis ambiguū dominus ad fidem relinquens, absolutæ unitatis huius toto consequenti sermone docuit

Ut omnes
unum sint, si/
cut & tu pa/
ter in me &
ego in te

docuit naturam. Id enim sequitur: Ut & mundus credat, quia tu me misisti. Per id ergo mūdus crediturus est filium à patre missum esse, quod omnes qui credituri in eum sunt, unum in patre & filio erunt: & quomodo erunt, mox docemur: Et ego honorem quem dedisti mihi, dedi eis. Et nunc interrogo, utrum id ipsum sit honor quod uoluntas, cum uoluntas motus mentis sit, at uero honor naturæ, aut species, aut dignitas. Honorem ergo acceptum à patre filius omnibus qui in se credituri sunt dedit, non utiq; uoluntatem, quæ si data esset, non haberet fides præmium, cum fidem nobis necessitas affixæ uoluntatis inferret. Accepti autem honoris datio, quo proficeret ostendit: Ut sint unum, sicut & nos unum sumus. Ob eam ergo causam acceptus honor datus est, ut omnes unum sint. Iam igitur unum sunt omnes in honore, quia non alius quam qui acceptus est honor datus est: neq; ob aliud datus est, quam ut omnes unū essent. Et cum per honorem datum filio, & à filio præstitum credentibus, omnes unū sunt, quæro quomodo filius diuersi honoris à patre sit, cum credentes omnes honor filij ad unitatem paterni honoris assumat? Et insolens quidem hic fortē humanæ spei erit sermo, sed nō erit infidelis, quia quamuis hoc sperare temerarium sit, tamen non credidisse irreligiosum est, cum idem atq; unus nobis & spei autor sit & fidei. De hoc quidem planius & copiosius suo, ut cōgruit, loco tractabimus. Interim tamen etiam ex præsentī sermone neq; inanis, neque temeraria esse spes nostra intelligitur. Per acceptum igitur & datū honorem unū omnes sunt. Fidem teneo, atq; causam unitatis accipio, sed nondum apprehendo rationem, quomodo datus honor unū omnes esse perficiat. Sed dominus nihil fidelium conscientiæ incertum relinquens, ipsum illum naturalis efficientiæ docuit effectum dicens: Ut sint unū, sicut & nos unum sumus, ego in his, & tu in me, ut sint perfecti in unum. Eos nunc qui inter patrem & filium uoluntatis ingerunt unitatē, interrogo utrum ne per naturæ ueritatem hodie Christus in nobis sit, an per concordiam uoluntatis? Si enim uere uerbum caro factum est, & nos uere uerbum carnem cibo dominico sumimus, quomodo nō naturaliter manere in nobis existimandus est, qui & naturam carnis nostræ iam inseparabilem sibi homo natus assumpsit, & naturam carnis suæ ad naturam æternitatis sub sacramento nobis cōmunicandæ carnis admiscuit? Ita enim omnes unum sumus, quia & in Christo pater est, & Christus in nobis est. Quisquis ergo naturaliter patrem in Christo negabit, neget prius non naturaliter uel se in Christo, uel Christum sibi inesse, quia in Christo pater, & Christus in nobis, unum in his esse nos faciūt. Si uere igitur carnem corporis nostri Christus assumpsit, & uere homo ille, qui ex Maria natus fuit, Christus est, nosq; uere sub mysterio carnem corporis sui sumimus, & per hoc unū erimus, quia pater in eo est, & ille in nobis, quomodo uoluntatis unitas asseritur, cum natura

m lis per

lis per sacramentum proprietates, perfectæ sacramentū sit unitatis? Non est humano aut seculi sensu in dei rebus loquendum, neq; per uolentiam atq; impudentem prædicationem cœlestium dictorum sanitati alienæ, atq; impiæ intelligentiæ extorquenda peruersitas est. Quæ scripta sunt legamus, & quæ legerimus intelligamus, & tunc perfectæ fidei officio fungemur. De naturali enim in nobis Christi ueritate quæ dicimus, nisi ab eo discimus, stulte atq; impie dicimus. Ipse enim ait: Caro mea uere est esca, & sanguis meus uere est potus. Qui edidit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo. De ueritate carnis & sanguinis non relictus est ambigendi locus, nunc enim & ipsius domini professione & fide nostra uere caro est, & uere sanguis est. Et hæc accepta atq; hausta id efficiūt, ut & nos in Christo, & Christus in nobis sit. An ne hoc ueritas non est? Contingat planè his uerum non esse, qui Christum Iesum uerū esse deum negant. Est ergo in nobis ipse per carnem, & sumus in eo, dum secum hoc quod nos sumus, in deo est. Quod autem in eo per sacramentum communicatæ carnis & sanguinis sumus, ipse testatur dicens: Et hic mundus iam me non uidet, uos autem me uidebitis, quoniā ego uiuo, & uos uiuetis, quoniā ego in patre meo, & uos in me, & ego in uobis. Si uoluntatis tantum unitatem intelligi uellet, quur gradum quendam atq; ordinem consummandæ unitatis exposuit, nisi ut cum ille in patre per naturam diuinitatis esset, nos cōtra in eo per corporalem eius natiuitatem, & ille rursus in nobis per sacramentum inesse mysteriū crederetur, ac sic perfecta per mediatorem unitas doceretur, cum nobis in se manentibus ipse maneret in patre, & in patre manens ipse maneret in nobis, & ita ad unitatē patris proficeremus, cum qui in eo naturaliter secundum natiuitatem inest, nos quoq; in eo naturaliter inessemus, ipso in nobis naturaliter permanente. Quod autem in nobis naturalis hæc unitas sit, ipse ita testatus est: Qui edidit carnem meam, & bibit sanguinem meū, in me manet, & ego in eo. Nō enim quis in eo erit, nisi in quo ipse fuerit, eius tantū in se assumptā habens carnem, qui suā sumpsit. Perfectæ autem huius unitatis sacramentum superius iam docuerat dicens: Si uult me misit uiuens pater, & ego uiuo per patrem, & qui manducat meam carnem, & ipse uiuet per me. Viuit ergo per patrem, & quomodo per patrem uiuit, eodem modo nos per carnem eius uiuemus. Omnis enim cōparatio ad intelligentiæ formā præsumitur, ut id de quo agitur, secundū propositum exemplū assequamur. Hæc uero uitæ nostræ causa est, quod in nobis carnalibus manentem per carnem Christū habemus uicturis nobis per eum ea conditione qua uiuit ille per patrem. Si ergo nos naturaliter secundum carnem per eum uiuimus, id est, naturā carnis suæ adepti, quomodo non naturaliter secundum spiritum in se patrem habeat, cum uiuat ipse per patrem? Per patrem autem uiuit, dum natiuitas non alienam ei intulit diuersamq;

Caro mea uere est esca, & sanguis meus uere est potus

Quomodo uiuit Christus per patrem, & nos uiuimus per eius carnem

uerfamq; naturam, dum quod est, & ab eo est, nec tamen ab eo per aliquā incidentem naturæ dissimilitudinem separatur, dum in se habet patrē per natiuitatem in uirtute naturæ. Hæc autem idcirco à nobis commemorata sunt, quia uoluntatis tantum inter patrē & filiū unitatem hæretici mentientes, unitatis nostræ ad deum utebantur exemplo, tanquam nobis ad filiū & per filiū ad patrem obsequio tantum ac uoluntate religionis unitatis, nulla per sacramentum carnis & sanguinis naturalis communionis proprietates indulgeretur, cum & per honorem nobis datum dei filij, & per manentem in nobis carnaliter filiū, & in eo nobis corporaliter & inseparabiliter unitis, mysterium ueræ ac naturalis unitatis sit prædicandum. Responsum igitur à nobis est stultitiæ furentium, ad demonstrationem tantū inanibus mendacijs, ne imperitos fallerent uanæ ac ridiculæ assertionis errore. Ceterum fides euangelica responsionis nostræ necessitate nō eguit, unitatem nostram ad deum dominus pro nobis precatus est, suam uero obtinet ille, & in ea manet. Nec per sacramentum dispensationis unum sunt, sed per naturæ natiuitatē, dum nihil in eo ex se deus eum gignendo degenerat. Unū sunt, dum quæ de manu eius non rapiuntur, nō rapiuntur de manu patris, dum eo cognito pater cognitus est, dum eo uiso pater uisus est, dum quæ loquitur, pater in se manens loquitur, dum in operante se operatur pater, dum ipse in patre est, & pater in eo est. Hoc nō præstat creatura, sed natiuitas: non efficit uoluntas, sed potestas: nō loquitur unanimitas, sed natura. Quia nō est unum creari & nasci, neq; uelle id ipsum est quod & posse, neque concordare idem est quod manere. Non negamus igitur unanimitatem inter patrē & filiū, nam hoc solent hæretici mentiri, ut cum solum concordia ad unanimitatem non recipimus, discordes eos à nobis affirmari loquātur. Sed audiant q̄ à nobis unanimitas nō negetur. Unum sunt pater & filius natura, honore, uirtute: nec natura eadem potest uelle diuersa. Et audiant ad hoc naturæ sibi cum patre unitatem filiū testantem, ait enim: Cum uenerit aduocatus ille quem ego mittam uobis à patre spiritū ueritatis, qui à patre meo procedit, ipse testificabitur de me. Aduocatus ueniet, & hunc mittet filius à patre, & spiritus ueritatis est, qui à patre procedit. Excusati ingenij sui aculeos omnis hæreticorum schola, & quærat nunc, quod uel mentiri ab ignorantibus possit, & doceat quid sit hoc quod filius mittit à patre. Qui mittit, potestatem suā in eo quod mittit, ostendit: sed quod à patre mittit quid intelligimus, utrū acceptū ac dimissum aut genitū? Nam horum necesse est unum aliquid significet, quod à patre missurus est, & missurus à patre est eum spiritum ueritatis, qui à patre procedit. Iam ergo non est acceptio, ubi demonstrata processio est: superest ut confirmemus in eo sententiam nostram, utrum in hoc consistentis egressionem, an geniti processionem existimemus. Neq; in hoc nunc calunior libertati intel-

Intellectus huius, ut & ipsi unū sint in nobis

Quomodo spiritus sanctus à patre procedit, & à filio mittitur, & si

gentiæ, utrum ex patre an ex filio spiritum paracletum putent esse. Non enim in incerto dominus reliquit, nam sub isdem dictis ita loquutus est: Adhuc multa habeo uobis dicere, sed nō potestis portare illa modo: Cum uenerit ille spiritus ueritatis, diriget uos in omni ueritate. Non enim loquetur à semetipso, sed quæcunq; audierit loquetur, & futura annunciabit uobis. Ille me honorificabit, quoniam de meo accipiet, & annunciabit uobis. Omnia quæcunq; habet pater, mea sunt, propterea dixi, de meo accipiet, & annunciabit uobis. A filio igitur accipit, qui & ab eo mittitur, & à patre procedit, & interrogo utrum id ipsum sit à filio accipere, quod à patre procedere. Quod si nihil differre creditur inter accipere à filio, & à patre procedere, certe id ipsum atq; unum esse existimabitur, à filio accipere, quod sit accipere à patre. Ipse enim dominus ait: Quoniam de meo accipiet, & annunciabit uobis. Omnia quæcunq; habet pater mea sunt, propterea dixi, de meo accipiet, & annunciabit uobis. Hoc quod accipit, siue potestas est, siue uirtus, siue doctrina est, filius à se accipiendum esse dixit: & rursum hoc ipsum significat accipiendum esse à patre, cum enim ait: Omnia quæcunq; habet pater, sua esse, & idcirco dixisse se de suo accipiendum esse, docet etiam à patre accipienda, à se tamen accipi, quia omnia quæ patris sunt, sua sint: non habet hæc unitas diuersitatem, nec differt à quo acceptū sit, quod datum à patre, datum referatur à filio. Nunquid & hic uoluntatis unitas afferetur? Omnia quæ habet pater, filij sunt: & omnia quæ filij sunt, patris sunt. Ipse enim ait: Et mea omnia tua sunt, & tua mea. Nondum loci est, ut demonstrarem quur ita dixerit, quoniam de meo accipiet: futuri enim temporis significatio est ubi accepturus esse ostenditur: nunc certe ideo à se accepturum ait, quia omnia patris sua essent. Disseca naturæ huius, si potes, unitatem, & aliquam dissimilitudinis infer necessitatem, per quam filius non sit in unitate naturæ. A patre enim procedit spiritus ueritatis, sed à filio mittitur, & à patre: omnia quæ patris sunt, filij sunt, & idcirco quicquid accipiet, à filio accipiet ille mittendus, quia filij sunt uniuersa quæ patris sunt. Natura itaque in omnibus tenet suam legem, & quod unum ambo sunt, eiusdem in utroq; per generationem natiuitatemq; diuinitatis significatio est, cum id quod accipiet à patre spiritus ueritatis, id filius dandum à se fateatur. Non permittenda itaq; ad impiæ intelligentiæ libertatem hæretica peruersitas est, ut dictum hoc domini quod quia omnia quæ patris sunt, sua sunt, idcirco à se accipiet spiritus ueritatis, non ad unitatem confiteatur referendum esse naturæ. Loquatur enim ille, qui electionis est uas, & gentium prædicator, secundum ueritatis intelligentiam fide Romanæ plebis ante laudata. Volens enim naturæ unitatē in patre & filio docere, ita ait: Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, si quidem spiritus dei in uobis est. Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Si autē Christus in uobis

in uobis est, corpus quidem mortuum est per peccatum, spiritus autem uita est per iustitiam. Si autem spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in uobis, qui suscitauit Iesum à mortuis: uiuificabit & mortalia corpora uestra propter spiritum suum, qui habitat in uobis. Spirituales omnes sumus, si in nobis est spiritus dei, sed hic spiritus dei & spiritus Christi est. Et cum Christi spiritus in nobis est, eius tum spiritus in nobis est, qui Christum suscitauit à mortuis: & qui suscitauit Christum à mortuis, corpora quoq; nostra mortalia uiuificabit propter habitantem spiritum eius in nobis. Viuificamur ergo propter habitantem in nobis spiritum Christi, per eum qui Christum suscitauit à mortuis. Et cum eius qui suscitauit Christum à mortuis, in nobis est spiritus, & spiritus tum in nobis est Christi, nec tamen non dei est spiritus, qui in nobis est. Discerne igitur orthodoxe, spiritum Christi ab spiritu dei, & excitati à mortuis spiritum Christi ab spiritu dei, Christum à mortuis excitantis, cum qui inhabitat in nobis spiritus Christi, spiritus dei sit: & cum spiritus Christi à mortuis excitati, spiritus tamen dei sit, Christum à mortuis excitantis. Et quæro nunc in spiritu dei utrum ne naturam, an rem naturæ significatam existimes. Non idem est enim natura, quod naturæ res: sicuti non idem est homo, & quod hominis est. Nec idem est ignis, & quod ignis ipse est: & secundum hoc non idem est deus, & quod dei est. Memini enim in spiritu dei ita filium dei significari, ut in eo deus pater demonstratus esse intelligatur, & ad cuius iussus demonstrationem posse significatum dei spiritum pertinere: neque tantum hoc ex prophetica, sed ex euangelica autoritate monstrari, cū dicitur: Spiritus domini super me, propterea unxit me. Et rursum: Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo complacuit animæ meæ, ponam super eum spiritum meum: Et ipso de se domino testante: Si autem in spiritu dei ego eicio dæmonia, utiq; appropiauit in uobis regnum dei: hæc enim uidentur non ambigue uel patrem significare, uel filium, uirtutem tamen naturæ manifestantia. Nanq; idcirco dictum existimo, in utroq; spiritum dei, ne secundum corporales modos ita inesse filium in patre, uel patrem in filio credremus, scilicet ne loco deus manens, nusquam alibi extare uideretur à sese. Homo enim, aut aliquid aliud ei simile, cum alicubi erit, tum alibi non erit, quia id quod est illic, continetur ubi fuerit, infirma ad id natura eius, ut ubiq; sit, qui insistsens alicubi sit. Deus autem immensæ uirtutis uiuens potestas, quæ nusquam nō adsit, nec desit usquam, se omnem per sua edocet, & sua non aliud quam se esse significat, ut ubi sua insint, ipse esse intelligatur, non autem corporali modo, cum alicubi sit, non & ubiq; esse credatur, cum per sua in omnibus esse nō desinat, nō aliud autem sint quam quod est ipse, quæ sua sunt. Et hæc quidem ad naturæ intelligentiam dicta sunt. In spiritu autem dei patrem deum significari, ita existimo intel-

De spiritu Christi, qui idem est etiam spiritus dei

Spiritus domini super me

In spiritu autem dei pater deus significatur

m ; ligi oportet

ligi oportere, quod spiritum domini super se esse dominus Iesus Christus professus sit, propter quod eum unget, & mittat ad euangelizandū. Paternæ enim naturæ uirtus in eo manifestatur. Naturæ suæ communionem in filio etiam incarnato per sacramentum spiritualis huius unctiois ostendens, cum post consummati baptismi natiuitatem hæc proprietatis significatio est audita, uoce testante de celo: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Non enim uel ipse super se esse, uel sibi de cælis adesse, uel ipsum se cognominasse sibi filium intelligendus est. Sed omnis hæc fidei nostræ fuit demonstratio, ut sub perfectæ ac ueræ natiuitatis sacramento unitatem naturæ paternæ manentis in filio, qui etiam homo esse cœperat, nosceremus. Et patrem quidem in dei spiritu ita significari repertum est, filium uero hoc modo demonstratum intelligamus cum dicit: Quod si in spiritu dei ego eijcio dæmones, utiq; appropiauit in uobis regnum dei, se scilicet, id est, naturæ suæ potestate dæmones eijcere demonstrans, qui non nisi dei spiritu eijci possint. Est autem & in spiritu dei spiritus paraclæti significatio, neque solum prophetica, sed apostolica ueritate, cum dicitur: Sed hoc est quod dictum est per prophetā: Erit in nouissimis diebus dicit dominus, effundam de spiritu meo in omnem carnem, & prophetabunt filij eorum & filia eorum. Consummatum hoc tunc in apostolis totum fuisse docetur, cum misso spiritu sancto, omnes linguas gentium sunt loquuti. Hæc autem idcirco sunt demonstrata necessario, ut in quamcunq; se licet partem hæretica falsitas contulisset, finibus tamen atq; præscripto ueritatis euangelicæ concluderetur. Habitat enim in nobis Christus, & habitante Christo habitat deus, & cum habitat in nobis spiritus sanctus, habitat tum in nobis spiritus Christi, nō alius tamen spiritus habitat quàm spiritus dei. Quod si per spiritum sanctum Christus in nobis esse intelligitur, hunc tamen ita spiritum dei, ut spiritum Christi esse noscendum est. Et cum per naturam dei natura ipsa habitat in nobis, indifferens natura filij esse credetur à patre, cum spiritus sanctus, qui & spiritus Christi & spiritus dei est, res naturæ demonstratur unius. Quæro nunc igitur, quomodo nō ex natura unum sunt. A patre procedit spiritus ueritatis, à filio mittitur, & à filio accipit. Sed omnia quæ habet pater, filij sunt, & idcirco qui ab eo accipit, dei spiritus est, sed idem & spiritus Christi est. Res naturæ filij est, sed eadem res & naturæ patris est; & dei excitatis Christū à mortuis spiritus est, sed idem spiritus Christi est à mortuis excitati. In aliquo differat Christi & dei natura ne eadem sit, si præstari potest, ut spiritus qui dei est, non sit & Christi. Sed te hæretice ferentem, & spiritu doctrinæ mortiferæ circumactum tenet & coartat. Apostolus, Christū nobis fundamentū ponens fidei, dicti huius quoq; dominici nō nescius: Si quis diligit me, sermonem meū seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus, & mansionē apud eum faciemus. Per id em

spiritu

In spiritu dei est etiā significatio spiritus paraclæti

spiritu in nobis Christi manente, dei spiritū in nobis manere testatus est: nec diuersum à se esse spiritum à mortuis excitati Iesu, & spiritum à mortuis excitantis Iesum. Veniunt enim atq; habitant in nobis, & rogo utrū comitatu diuersitatu uenient, mansionemq; facient, an unitate naturæ. Sed obnititur doctor gentium, non duos spiritus, dei scilicet & Christi, sed spiritū Christi, qui & spiritus dei est, inesse credentibus. Non est cohabitatio, sed habitatio est. Sub sacramento tamen cohabitationis habitatio, dum neq; duo habitant, neq; ab alio diuersum habitator est. Est enim in nobis spiritus dei, & est in nobis spiritus Christi: & cū spiritus Christi inest, inest spiritus dei. Ita cum quod dei est, & Christi est, & cum quod Christi est, & dei est, nō potest aliud quid diuersum Christus esse q̄ deus est. Deus igitur Christus est unus cum deo spiritus. Et illud euangelicum: Ego & pater unum sumus. Docet Apostolus unitatem esse naturæ, nō solitudinem unionis, scribens Corinthijs: Propter quod notū uobis facio, quod nemo in spiritu dei loquens, dicit anathema Iesum. Scis ne nunc hæretice, in quo spiritu dicas Christū creaturam? Cum enim in anathemate sint, qui seruerūt creaturæ potius q̄ creatori, Christū creaturam cōfitemens, quid sis intellige, & qui non ignoras, quin in maledicto sit religio creaturæ, & quid sequatur, aduerte: Nemo potest dicere dominū Iesum, nisi in spiritu sancto. Sentis ne quid tibi desit, Christo negando quod suū est? Si per naturā dei Christus tibi dominus est, habes spiritū sanctum: si uero per adoptiuū nomen hic dominus est, spiritu sancto carens, spiritu erroris animaris, quia nemo nisi in spiritu sancto dominū Iesum potest dicere, & tu creaturam eum potius q̄ deum dicis: Dominum licet nuncupes, dominū tamen esse non dicis, quia tibi ex communi genere potius, & familiari nomine, quàm ex natura sit dominus. Sed à Paulo, & dei spiritu in eo disce naturam, sequitur enim: Diuisiones autem donorum sunt, idem autem spiritus est: & diuisiones ministeriorum sunt, idem autem dominus: & diuisiones operationum sunt, idem autem deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique autem datur manifestatio spiritus ad id quod utile est. In præsentī sermone quadrimoda significatio intelligitur, cum in diuisione donorum idem spiritus est, & in diuisione ministeriorum idem ipse dominus est, & in diuisione operationum idem deus est, & in utilitatis datione manifestatio spiritus est. Atq; ut datio utilitatis in manifestatione spiritus nosceretur, continuo subiectum est: Huic quidem per spiritū datur sermo sapientiæ, alij autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alij autem fides in eodem spiritu, alij donum curationum in eodem spiritu, alij operatio uirtutum, alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonū, & quidem id quod quartum esse diximus, id est, in datione utilitatis spiritus manifestationum, absolutam habet intelligentiam. Commemoratum est enim,

m 4 per

Deus est Christus, unus cum deo spiritus

Probat Christū deum, quia Christi & dei idem est spūs

per quas dationum utilitates hæc esset spiritus manifestatio. In his namq; diuisionum uirtutibus non incerta doni huius ostensio est, de quo dominus ad apostolos dixerat, præcipiens his, ne ab Hierosolymis discederent, sed expectarent promissionem patris, quã audistis ex ore meo. Quoniam Ioannes baptizauit aqua, uos autem spiritu sancto tingemini, quem & accipietis non post multos hos dies. Et rursum: Sed accipietis uirtutem superueniente spiritu sancto in uos, & eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa & Samaria, & usq; ad ultimã terrã. Promissionem patris quæ de ore eius audita est, expectari iubet. Certe etiam nunc paternæ eius promissionis eloquium est. Per has igitur uirtutum efficiencias manifestatio spiritus est: neq; enim in occulto est spiritus donum, ubi sermo sapientiæ est, & uerba uitæ audiuntur: uel ubi diuinæ cognitionis scientia est, ne pecudum modo per ignoracione dei, uitæ nostræ ignoremus autorem: uel per fidem dei, ne non credentes euangelio dei, extra euangelium dei simus: uel per donum curationum, ut gratiam eius quæ hæc tribuit, infirmitatum curatione testemur: uel per operationem uirtutum, ut quod agimus, dei esse uirtutis intelligatur: uel per prophetiam, ut per doctrinam intelligamus ex deo eruditi: uel per discretionem spirituum, ne ignari simus, sancto an peruerso spiritu quis loquatur: uel per genera linguarũ, ut in signũ dati spiritus linguarum sermo donetur: uel in interpretatione linguarum, ne ignoracione fides audientium periclitetur, cum linguam ignorantibus linguæ interpretator absoluat. In his igitur omnibus modis ad utilitatem unicuiq; diuisis manifestatio spiritus est, per has scilicet datæ unicuiq; utilitatis administratione, dono spiritus non latente. Tenuit autem beatus Apostolus Paulus in hoc difficillimo ad humanam intelligentiam cœlestium sacramentorum mysterio, & absolutam demonstrationem, & sollicitam cautelam, ut per spiritum in spiritu dari hæc diuisionum dona monstraret, ne forte nõ per Christum, & in Christo omnia crederentur, quia datio doni quæ obtinetur in spiritu, hæc tamen indulta per spiritum sit. Consummat autem has dationum diuisiones hoc modo: Hæc autem omnia operatur unus & idem spiritus, diuidens unicuique pro ut uult. Nunc igitur quaero, quis hæc spiritus operetur, diuidens unicuique pro ut uelit. Vtrum Iesus Christus deus spiritus, per quem & in quo donorum diuisio est. Quòd si non id ipsum significatum esse loqui aliquis audebit, contradicet Apostolus, qui se uitor se lector intelligat, ait enim superius: Et diuisiones operationum sunt, idem autem deus qui operatur omnia in omnibus. Alius est ergo qui diuidit, & alius est in quo indulta diuisio est. Et intellige operantem hæc omnia semper deum, ita tamẽ, ut Christus operetur, ut paterno opere operatus filius fungatur. Et si in spiritu sancto Iesum dominũ confiteris, intellige tripartitæ significationis in Apostolo uirtutem, cum in diuisionibus donorũ idem spiritus

Nota hic multa de spiritu sancto

spiritus est, & in diuisionibus ministeriorũ idem dominus est, & in diuisionibus operationum idem deus est. Et rursum omnia operatur unus spiritus unicuiq; sicut uult diuidens. Et apprehende, si potes, dominum in diuisione ministeriorũ, & deum in diuisione operationum, hũc eundem unum esse spiritum, & hæc inoperantem, & pro ut uult, diuidentem, quia in diuisionibus donorum unus est spiritus, & idem operatur ac diuidit. Aut si displicet in deo & in domino unus hic eiusdem per natiuitatis sacramentum, & diuinitatis spiritus, ostende quis spiritus, & in quo spiritu has nobis diuisiones & operetur & diuidat. Sed nihil aliud quàm quod fidei nostræ est ostendes, quia Apostolus qui esset intelligendus ostēdit dicens: Sicut enim unum est corpus, membra autem habet multa, omnia autem membra ex uno corpore cum sint multa, unũ est corpus, sic & Christus. Diuisiones ergo charismatum ex uno domino Iesu Christo qui corpus est omniũ, esse significat: quia cum ostendisset dominum in ministerio, ostendisset etiam deum in operationibus, unum tamen hæc omnia spiritum & operari & diuidere demonstrat, membra hæc gratiarum imperfectionem unius corporis diuidentem: nisi forte nõ tenuisse rationem unitatis in eo Apostolũ exstimas quod dixit: Et diuisiones ministeriorũ sunt, idem autem dominus. Et diuisiones operationum sunt, idem autem deus. Vt quia ministeria ad dominum retulit, & operationes ad deum, nõ unum atq; id ipsum in ministerijs atq; operationibus uideatur intelligi. Accipe quàm hæc membra ministeriorum membra operationum sunt, cum ait: Vos estis corpus Christi & membra. Et quosdam quidem posuit deus in ecclesia, primum apostolos, in quibus est uerbum sapientiæ: secundo prophetas, in quibus est donum scientiæ: tertio magistros, in quibus est doctrina fidei: deinde uirtutes, in quibus sunt curationes infirmitatum, auxiliorum potestates, gubernationes prophetales, & dona, genera linguarũ, uel loquendi uel interpretandi. Certe hæc ecclesiæ & ministeria sunt & operationes, in quibus est corpus Christi, & hæc deus statuit. Aut profiteri non per Christum statuta, quia ea deus statuit, sed audies ipsum dicentem: Unicuiq; autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Et iterum: Qui descendit ipse est, qui & ascendit super omnes cœlos, ut adimpleat omnia, & ipse dedit quosdam apostolos, quosdam autem prophetas, quosdam autem euangelizantes, quosdam autem pastores & doctores, ad consumptionem sanctorum in opus ministerij. Nunquid ministeriorum dona non Christi sunt, cum tamen & inoperantis dei dona sint? Sed si id sibi usurpauit impietas, ut quia ait: idem dominus & idem deus, non sint in unitate naturæ, adiungam uero huic intelligentiæ tuæ, ut putas, firmiora præsidia. ipse enim Apostolus ait: Sed nobis unus deus pater est, ex quo omnia, & nos in ipso. Et unus dominus Iesus, per quem omnia, & nos per ipsum

ipsum. Et rursum: Vnus dominus, una fides, unum baptisma. Vnus deus & pater omnium, qui super omnia, & per omnes, & in omnibus nobis. Per id enim quod dicitur, unus deus & unus dominus, deo tantum quasi uni deo proprium deputari uidetur ut deus sit, cum proprietates unitatis consortium non patiatur alterius. O planè rara ac difficilia charismatum dona, & uere in hac utilitatum datione manifestatio spiritus constituta, & merito hic diuidendarum gratiarum ordo seruatus est, ut principalis esset sermo sapientiae. Vere enim illud est, & nemo potest dicere dominum Iesum, nisi in spiritu sancto, quia nisi per hoc sapientiae uerbum Christus dominus non potest intelligi. Tum deinde sequens esset sermo scientiae, ut quod sapimus, scienter loquamur, ita ut sapiamus sapientiae uerbum. Tertium uero donum in fide esset, quia illa principalia & superiora utilitatem doni nisi deus crederetur, amitterent, ut nunc in huius maximi & pulcherrimi dicti apostolici sacramento, haereticis omnibus nec uerbum sapientiae est, nec sermo scientiae, nec religionis fides, quia impietas quae non capit intelligentiam, extra sermonis scientiam & extra simplicitatem fidei est. Nec enim quisquam quod non sapit loquitur, nec quod loqui non potest, potest credere. Vnum itaque deum Apostolus praedicans, & ex lege ueniens, atque in Euangelium Christi uocatus, perfectae fidei tenuit confessionem. Et ne aliquam haereticis occasionem tanquam incauti sermonis simplicitas praestaret, ut natiuitatem filij per unius dei praedicationem negarent, unum deum sub proprietatis significatione confessus est, dicens ita: Vnus deus pater, ex quo omnia, & nos in ipso, ut qui deus est, & pater crederetur. Dehinc quia nudum hoc in unum deum credere, non proficeret ad salutem, subiicit: Et unus dominus noster Iesus Christus per quem omnia, & nos per ipsum, synceritatem fidei salutaris in unius dei & in unius domini praedicatione demonstrans, ut nobis & unus deus pater, & unus dominus Iesus Christus in fide essent. Non enim dictum ignorabat à domino: Haec est enim uoluntas patris mei, ut omnis qui uidet filium & credit in eum, habeat uitam eternam. Sed fidei ecclesiasticae ordines ponens, fidem nostram in patre & filio statuens, inseparabilis illius atque indissolubilis unitatis & fidei sacramentum locutus est dicens: Vnus deus & unus dominus. Ac primum extra Apostolicum spiritum uiuens, stultitiam tuam haereticè intellige. Si enim professionem unius dei ad id usurpas, ne deus Christus sit, quia ubi unus est, solitarius sit intelligendus, & id quod unus est, proprium ei sit & singulare, qui unus est, quid de eo profiteberis quod Iesus Christus unus est dominus? Si enim secundum te quod unus pater deus est, Christo non relinquit ut deus sit, necesse est, ut etiam secundum te unus dominus Christus deo non relinquat ut dominus sit, quia quod unus est, proprium ei uelut esse qui unus est. Si enim itaque unum dominum Christum esse etiam deum negabis,

unum

unum quoque deum patrem esse negabis & dominum, & quid erit in dei uirtute, nisi dominus est, & in domini proprietate, nisi deus est, cum deum perficiat id esse quod dominus est, dominum id constituat esse quod deus est? Sed sacramentum dicti dominici Apostolus tenens quod est, ego & pater unum sumus: dum utrumque unum profitetur, unum utrumque significat, non ad solitudinem singularis, sed ad spiritus unitatem, quia unus deus pater, & unus Christus dominus, cum uterque & dominus & deus sit, deus tamen in fide nostra nec deos patitur esse nec dominos. Vnus igitur uterque est, & unus cum sit, uterque non solus est. Nec loqui sacramentum fidei, nisi apostolica uoce poterimus: Vnus est deus, & unus est dominus. Et per id quod unus est deus, & unus est dominus, in deo demonstratur dominus, sicut deus demonstratur in domino, ut in uno deo patre unum significaret & dominum, non tenens unionem, ut deus singularis sit, nec tamen diuidis spiritum, ut uterque non unum sint, neque in uno deo, & in uno domino discernere poteris potestatem, ne qui dominus est, non sit & deus, uel qui deus est, non sit & dominus. Cauet enim Apostolus per eloquia nominum duos uel deos praedicare uel dominos, & idcirco usus est eo genere doctrinae, ut in uno domino Christo unum significaret & deum, & in uno deo patre unum significaret & dominum. Ne tamen impiam nobis ad perimendam unigeniti dei natiuitatem inueheret unionem, & patrem professus est & Christum. Nisi forte eorumque ultimae desperationis furor audebit erumpere, ut quia Christum dominum Apostolus dixerit, nemo aliud eum praeter quam dominum debeat confiteri, & habens domini proprietatem, non habeat dei ueritatem. Sed non ignorat Paulus Christum dominum dicens: Quorum patres & ex quibus Christus, qui est super omnia deus. Non hic creatura in deum deputatur, sed creaturarum deus est, qui super omnia deus est. Quod uero super omnia deus & inseparabilis sit à patre spiritu, discite etiam de hoc ipso de quo nunc agitur Apostoli dicto. Confessus enim unum deum patrem, ex quo omnia sunt, & unum dominum Iesum Christum, per quem omnia, quæro quid diuersitatis attulerit dicens: Ex deo omnia, per Christum omnia? An ne possit separabilis à se natura & spiritus intelligi, ex quo, & per quem omnia. omnia enim per filium ex nihilo substituerunt: & ad deum, ex quo omnia: ad filium uero, per quem omnia Apostolus retulerit. Et non inuenio quid differat, cum utrumque appositum uirtutis eiusdem. Si enim ad uniuersitatis substantiam propriam ac sufficiens creaturis esset quod ex deo sunt, quid habuit necessitatis memorare, quod quæ ex deo sunt, per Christum sint, nisi quod unum idemque est per Christum esse, & ex deo esse? Sed quemadmodum dominum & deum utrumque eorum, ut mutuum esset, ascriptum est, ita ex quo & per quem, relatum ad utrumque est, & ad demonstrationem unitatis utriusque, nec ad intelligentiam singularis. Non patet ad occasionem impietatis pius sermo

Ab* non uel
uens uterque u/
nionem ut de-
us singularis
sit, nec tamen
diuidens spiri-
tum

Quorum pa-
tres & ex qui-
bus Christus,
qui est super
omnia deus

Ab* per opus
sit

fermo, & apostolica fides non est extra prædicationis diligentiã. His enim se uerborum proprietatibus temperauit, quibus nec duos deos intelligeretur significare, neq; unicum, dum & unionem detestatur, nec separat unitatem. Hoc enim ex quo omnia, & per quẽ omnia, licet non singularem constitueret in potestate uirtutis, non tamen diuersum demonstraret in efficiẽtiã potestate, cum ex quo omnia, & per quẽ omnia, eiusdem naturæ ad id demonstraret autorem: utrunq; autem eiusdem naturæ proprium esse declarat. Namq; post illud diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei potestatum profundum, & inscrutabilium iudiciorum confessam in intelligentiã, & inuestigabilium uiarum demonstratam ignoracionem, humanæ tamen fidei usus officio, hunc honorem inuestigabiliũ & imperscrutabilium cœlestium sacramentorum profundo reddidit dicens: Quoniam per ipsum, & ex ipso, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum. Id nunc ad unius naturæ significationem referens, quod nõ nisi opus unius possit esse naturæ. Cum enim specialiter deo id ascripserit, ut ex eo omnia, ut proprium Christo detulerit, ut per eum omnia, & nũc honor dei sit quod ex ipso, & per ipsum, & in ipso sint omnia, & quum spiritus dei idem sit & spiritus Christi, uel cum in ministerio domini & in operatione dei, spiritus unus operetur & diuidat, nõ possunt non unum esse, quorum propria unius sunt, cum in eodem domino filio, & in eodem deo patre unus atq; idem spiritus in eodem spiritu diuidens, uniuersa perficiat. O dignus ille magnorum & cœlestium arcanorum conscientia, & assumptus secretorum diuinorum elementusq; particeps, & ea ipsa illiciti eloquij silentio necessario statuens, & uere Apostolus Christi, quali humanæ peruersitatis ingenia absoluti sermonis sui prædicatione conclusit, unum patrem deum, & unum dominum Iesum Christum confitendo, ut inter hæc nec duos quisquam possit prædicare, neq; unicum, cum qui non unicus est, nõ in duos proficeret, nec qui duo non sunt, solitarius posset intelligi, & inter hæc perfectam Christi natiuitatem pater demonstratus ostenderit. Extendite nũc uibratas sibilis linguas hæretici serpentes, siue Sabelli, siue Photine, siue qui nunc creaturã esse unigenitum deum prædicatis. Audiat unum deum patrem, quisquis negat filium: quia cum pater non nisi per filium pater sit, filius per id significatur in patre. Qui uero unitatẽ naturæ indifferentis filio adimit, cognoscat unum dominum Iesum Christum: nisi enim per unitatem spiritus unus est dominus, deo patri non relinquatur ut dominus sit. At qui de tempore atq; ex carne filium deputat, cognoscat quia per eum omnia, & nos per ipsum, & extra tempora sit, condens omnia intemporalis immensitas. Et interea relegat, quia una est spes uocationis, unũ baptisma, & una fides. Et post hæc aduersans prædicationi Apostoli ipse anathema cõstitutus, cum aliter ex sensu suo sapiat, nec uocatus, nec baptizatus est, nec fidelis: quia in uno deo

patre

patre, & in uno domino Iesu Christo unius spei atq; baptismi fides una sit. Nec doctrinarum diuersarum esse poterit gloria, quæ unius & dei & domini & spei & baptismi sit & fidei. Vna igitur fides est, patrẽ in filio & filium in patre per inseparabilis naturæ unitatem confiteri: non confusam, sed indifferetam: neq; permixtam, sed indifferentem: neq; cohærentẽ, sed existentem: neq; in consummatã, sed perfectam. Natiuitas est enim, nõ diuisio: & filius est, non adoptio: & deus est, non creatio. Neq; alterius generis deus est, sed pater & filius unum sunt: non enim innouata est natura nascendo, ut ab originis suæ proprietate esset aliena. Tenens hanc itaq; manentis in patre filij, & patris in filio fidem, unum deum patrem & unum dominum Christum sibi esse Apostolus prædicat, cum in domino Christo & deus esset, & in deo patre esset & dominus, & unũ esset uterq; quod deus est, & unum esset uterq; quod dominus est, quia imperfectũ esset deo, nisi dominus sit, & domino intelligat deesse, nisi deus sit. Atq; ita cũ uterq; unus est, & unus significatur in utroq;, & nõ est uterq; sine uno, nõ excedit euangelicam prædicationẽ Apostolus docens: nec loquẽs in Paulo Christum diuersus ab his est, quæ corporeus in mundo manens locutus est. Dixerat enim in euangelijs dominus: Operamini escam non quæ interit, sed escam quæ permanet in uitam æternam, quam filius hominis dabit uobis. Hunc enim pater signauit deus. Dixerunt igitur ad eum: Quid faciemus ut operemur opera dei? Et dixit illis: Hoc est opus dei, ut credatis ei quem misit ipse. Sacramentum & concorporationis & diuinitatis suæ dominus exponit, fidei quoq; nostræ & spei doctrinam locutus est, ut escam non pereuntem, sed permanentem in æternum operemur, ut hanc æternitatis escam dari nobis à filio hominis meminissimus, ut filium hominis signatum à deo patre sciremus, ut hoc esse opus dei nosceremus, credere in eum quẽ misisset. Et quis est quem pater misit? nempe quẽ signauit deus: & quis est quẽ signauit deus? filius utiq; hominis, escam scilicet præbens uitæ æternæ. Qui tandẽ sunt quibus præbet eam? Illi nanq; qui operabuntur escam non intereuntem. Atq; ita quæ operatio escæ est, eadem operatio dei est, in eum scilicet credidisse quem misit. Sed hæc loquitur filius hominis. Et quo modo escam uitæ æternæ filius hominis dabit? Sed sacramentum salutis suæ nescit, qui nescit filium hominis dantem escam in uitam æternam, à deo patre esse signatum. Hic nunc quæro qui tandem intelligentiæ sensus sit, filium hominis à patre signatum deo. Ac primum cognosci oportet, deum non sibi, sed nobis locutum, & in tantum ad intelligentiam nostram eloquij sui temperasse sermonem, quantũ comprehendere ad sentiendum naturæ nostræ possit infirmitas. Namq; cum superius à Iudæis increpatus fuisset, cur se æqualem deo filium se dei profitendo fecisset, responderat: Omnia se quæ faceret pater, facere, & omne se à patre adeptum esse iudicium, etiam se ut patrem ho-

n norandũ

Quid sit, ex
quo omnia
& per quẽ
omnia

Als* tacens

Hoc est opus
dei, ut credatis
ei quem
misit ipse

norandum. Et in his omnibus professus ante, se filium patris, exequauerat honore, potestate, natura. Dehinc dixerat, ut patrem uitam in se habere, ita eum filio uitam in se habendam dedisse, in quo significauerat naturam eius per sacramentum natiuitatis unitatem. Per id enim quod habet pater, ipsum illud significat habendo, quia non humano modo ex compositis deus est, ut in eo aliud sit quod ab eo habetur, & aliud sit ipse qui habeat, sed totum quod est, uita est. Natura scilicet perfecta & absoluta & infinita, & non ex diversis constituta, sed uiuens ipsa per totum, quae cum qualis habetur, talis & data est, & si natiuitas eius intelligatur significari cui data est, non tamen diuersitatem generis affert, cum talis data est, qualis & habetur. Post hanc ergo tam multiplicem ac propriam demonstrandam in se paternam naturam significationem ad Apostolos usus hoc dicto est: Hunc enim signauit pater deus. Signaculorum ea natura est, ut omnem impressam in se speciem explicent formam, & nihil minus ex eo in se habeant unde signentur, & dum totum accipiunt quod imprimitur, totum ex se praefertunt quicquid impressum est: Verum hoc ad diuinam natiuitatis non proficit exemplum, quia in signaculis & materiis sit, & diuersitas & impressio, per quam mollioribus naturis ualidiorum generum species imprimuntur. Unigenitus uero deus, & per sacramentum salutis nostrae, hominis filius, uolens proprietatis nobis paternae in se significare speciem, signatum se a deo ait, & hoc ideo, quia uita aeternae escam filius hominis esset daturus, ut per hoc potestas in eo danda ad aeternitatem escam intelligi possit, quia omnem in se paternam formam plenitudinem signantis se dei contineret, ut quod signasset deus, non aliud ex se quam formam dei signantis afferret. Haec quidem dominus ad Iudaeos ob infidelitatem suam dicti istius incapaces locutus est. Sed nobis euangelij praedicator proprietatis huius intelligentiam spiritu Christi per se loquentis insinuat dicens: Qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratu est esse se aequalem deo, sed se exinaniuit, formam serui accipiens. Quem enim signauerat deus, aliud praeterquam dei forma esse non potuit. Et ideo quod signatum in dei forma est, hoc necesse est totum in se coimaginatum habere quod dei est. Et idcirco Apostolus eum quem signauit deus, in dei forma manentem deum praedicauit. Nam assumpti & conati in eo corporis sacramentum locuturus ait: Non rapinam arbitratu est esse se aequalem deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens. Quod enim in forma dei erat, per signantem se deum deus manebat. Sed quia suscipienda erat forma serui, & obediens esset futurus ad mortem, non nisi rapiens esse se aequalem deo ad susceptionem formae seruilis, per obedientiam exinaniuit. Non exinaniuit autem se ex dei forma, id est, ex eo quod aequalis deo erat. Non tamen aequalem se deo per rapinam existimans, quibus in forma dei, & aequalis deo, per deum signatus extaret. Nunc non quero utrum alterius generis deus

Hunc enim signauit pater deus

Qui cum in forma dei esset

deus, & qui in forma dei deus maneat, ut secundum consignatas consignantesque species in signaculis cernimus, cum impressum plumbo ferrum, & gemma cera speciem, uel cocaua in se imaginis fingat, uel extantis de se exprimat formam. Sed si quis extiterit tam stultus & uicors, ut putet quod aliud ex se deus in deum quam deum formet, & qui in forma dei sit, aliud aliquid totus ipse quam deus sit post sacramenta hominis assumpti, & per obedientiam consummatae usque ad crucis mortem humilitatis, audiet caelestium & terrestrium & infernorum, & omnis linguae confessionem, Iesum in gloria dei patris. In hac igitur gloria, si cum iam forma seruilis fuerit manebit, tunc cum in forma dei esset quero quid manserit, utrumne in natura dei, quae significatur, in gloria Christi spiritus fuerit, cum in gloria dei patris Christi Iesus idem homo extaret. Tenet in omnibus beatus Apostolus fidei euangelicam indemutabilem praedicationem, ita dominum nostrum Iesum Christum deum praedicans, ut neque per alterius generis deum, in duos deos fides apostolica depercat, neque inseparabilis a patre filius deus unicus ac singularis dei praedicandi occasionem impiam praebet. Dicens enim, in forma dei, & in gloria dei patris, neque differre docuit, neque non existentem existimari permisit. Nam qui in forma dei est, neque in alterum deum proficit, neque etiam ipse non deus est: quia nec separari potest a dei forma, cum in ea sit, nec qui in dei est forma, non deus est. Sicut qui in dei gloria est, non potest aliud esse quam deus est, & dum in gloria dei deus est, alterius dei atque a deo diuersi non habet praedicationem, quia per id quod in gloria dei est, ex eo in cuius gloria est habet in se naturale quod deus est. Non perditatur per plures praedicationes fides una, ne una sit. Euangelista enim dictum a domino docuerat, Qui me uidet, uidet & patrem. Sed nunquid doctor gentium Paulus uirtutem dicti dominici aut ignorauit aut tacuit dicens: Qui est imago dei inuisibilis? Et interrogo utrum uisibilis imago est inuisibilis dei deus: & utrum infinitus deus per formam circumscriptionem & imaginem coimaginari possit ad speciem. Imago enim formam necesse est eius reddat, cuius imago est. Qui uolunt autem alterius generis filio esse naturam, constituant cuius modi filium imaginem esse inuisibilis dei uelint. An ne corpoream & contemplabilem, & ex locis in loca motu incessuque circunuagam. Meminerint tamen secundum euangelia & prophetas, & Christum spiritum & deum spiritum. Qui si circumscriberent hunc spiritum formali & corporali modo, non erit inuisibilis dei imago corporea, nec indefinitae speciei, definita moderatio. Sed neque dominus incertum reliquit: Qui me uidet, uidet & patrem. Neque Apostolus tacuit qualis esset, qui est imago dei inuisibilis. Dominus enim dixerat: Si non facio opera patris mei, nolite mihi credere. Hinc uideri in se patrem docens, quod opera eius efficeret, ut intellecta naturae uirtus naturam intellectae uirtutis ostenderet, per quod Apostolus hanc imaginem

Obiectionis exclusio

Alis idem natus

Qui est imago dei inuisibilis

Alis in diffrenti

imaginem dei esse significans, ait: Qui est imago dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso constituta sunt omnia in cælis & in terra, uisibilia & inuisibilia, siue throni, siue principatus, siue potestates, siue dominationes, omnia per ipsum & in ipso cõdita sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant, & ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est initium primogenitus ex mortuis, ut fieret in omnibus ipse primatum tenens, quia in ipso complacuit omnem plenitudinem habitare, & per ipsum reconciliari omnia in eum. Per horum igitur operum uirtutem imago dei est. Nam utiq; inuisibilium conditor nõ est in ea naturæ necessitate, ut inuisibilis dei imago uisibilis sit. Ac ne formæ potius quàm naturæ imago esse intelligeretur, idcirco inuisibilis dei imago est, natura in eo dei per naturæ suæ uirtutem intelligenda, non uisibili qualitate. Primogenitus itaq; omnis creaturæ est, quia in ipso omnia creata sunt. Et ne quod in ipso omnia creata sunt, non ad ipsum quisquam auderet referre, ait: Omnia per ipsum & in ipso condita sunt, & ipse est ante omnes, & omnia ipsi constant, quia ante omnia est, & in quo omnia sunt. Et hæc quidem ad exordia pertinent creaturarum. Cæterum ob dispensationem corporis nostri ait: Et ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est initium primogenitus ex mortuis, ut fieret in omnibus ipse primatum tenens, quia in ipso cõplacuit omnem plenitudinem habitare, & per ipsum omnia reconciliari in eum. Reddidit Apostolus spiritualibus sacramentũ cõcorporationis. Nam qui imago dei inuisibilis est, ipse est caput corporis ecclesiæ. Et qui primogenitus omnis creaturæ est, idem initium, primogenitus ex mortuis est, ut in omnibus teneat primatum, dum nobis concorporalis est, qui dei imago est, dum qui primogenitus creaturæ est, idem progenitus ad æternitatem est, ut cui spiritalia debent, in primogenito creata quod maneat, ei & humana debeant, quod in primogenito ex mortuis renascantur uitæ æternæ. Ipse est enim initium, qui cum filius sit, imago dei est. Primogenitus quoque omnis creaturæ est, continens in se uniuersitatis exordium. Et rursum ipse caput corporis ecclesiæ est, & primogenitus ex mortuis, ut in omnibus teneat ipse primatum capitis. Et quia omnia ei cõstant, in ipso complacita plenitudo consistit, dum in eo per ipsum, & in eum reconciliantur omnia, in quo per ipsum & in ipso omnia sunt creata. Sentis ne iam quid sit esse imaginẽ dei? Creari utiq; omnia in eo & per eum. Cum in eo creantur omnia, intellige etiam eum cuius imago est creantem in eo omnia. Cum autem quæ in eo creantur per ipsum creantur, in hoc quoq; qui imago est naturam eius cuius imago est, cognosce. Et per se enim creat, quæ in ipso creantur, sicuti per ipsum reconciliantur in eo omnia. Cum in eo reconciliantur, paternæ uirtutis in eo apprehende naturam reconciliantem sibi in eo omnia. Et cum per eum reconciliantur omnia, ipsum patri reconciliantem in se omnia quæ

per

Quo filius
imago dei

per se reconciliat intellige. ait enim idem Apostolus: Omnia autem à deo qui reconciliauit nos sibi per Christũ, & dedit nobis ministeriũ reconciliationis, quoniam quidem deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Confer cum his omne euangelicæ fidei sacramentum. Qui enim uidetur in uiso, qui operatur in operante, qui loquitur in loquente, idem in reconciliante reconciliat, & idcirco in eo & per eum recõciliatio est, quia per indifferenter naturam pater in eo manens mundum sibi ipse per eum & in eo, *reconciliatio redderat. Consulens itaq; humanæ infirmitati deus, non in certa uerborum nuditate fidem docuit. Namq; cum credendi necessitatem dicti dominici autoritas sola præstaret, tamen sensum nostrum per intelligentiam æditæ rationis instituit, ut id quod dixerat: Ego & pater unum sumus, per causam ipsam unitatis exposite nosceremus. Dicens enim se per loquentem loqui, & per operantẽ operari, & per iudicantem iudicare, & per uisum uideri, & per reconciliantem reconciliari, & manere se in eo qui in se maneret, quæro quo alio ad intelligentiæ nostræ sensum expositionis suæ uti potuerit apertiori sermone, ut unum esse intelligerentur, quàm isto, quo per natiuitatis ueritatem, & naturæ unitatem, quicquid filius ageret & diceret, id in filio pater & loqueretur & ageret? Non est hoc itaq; naturæ speciem à se alienæ per creationem in deum comparatæ, neq; ex portione dei in deum natæ, sed perfecta natiuitate in deum perfectum genitæ diuinitatis, cuius hæc naturalis conscientiæ fiducia est, ut dicat: Ego in patre, & pater in me. Et rursum: Omnia quæ patris sunt, mea sunt. Nihil enim ei ex deo deest, quo operante & loquente & uiso, deus & operatus & locutus & uisus sit. Non sunt duo in unius uel operatione, uel sermone, uel uisione. Nec solitarius deus est, qui in operante & loquente & uiso deo deus & operatus & locutus & uisus sit. Hoc ecclesia intelligit, hoc synagoga non credit, hoc philosophia non sapit, unum ex uno, & totum à toto, deum & filium, neq; per natiuitatem patri ademisse quod totus est, neq; hoc ipsum totum non secum nascendo tenuisse. Et quisquis in hac infidelitatis stulticia detinebitur, aut Iudæorum sectator, aut gentiliũ est. Ut autem dictum domini intelligas quod ait: Omnia quæ patris sunt, mea sunt, Apostoli & doctrinam & fidem discite dicētis: Videte ne quis uos seducat per philosophiam & inanem deceptionem secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum, quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. De mundo est, qui doctrinam hominum sapit: & philosophiæ præda est, quisquis Christum uerum deum nescit, quisquis in eo plenitudinem diuinitatis ignorat. Humana mens hoc solum sapit quod intelligit, & mundus hoc tantum quod potest credit, secundum elementorum naturas, id tantum possibile existimans, quod aut uideret, aut ageret. Elementa enim mundi ex nihilo substiterunt. sed Christus non

Fortè* recon-
ciliatũ legen-
dum pro recõ-
ciliatione

Quo intelli-
gendũ, omnia
quæ patris
sunt, mea sunt

De humana
sapientia

de extantibus manet, nec cepit ab origine, sed originem ab origine sumpsit æternam. Elementa enim mundi aut inanima sunt, aut in animam profecerunt, sed Christus uita est, ex deo uiuente in uiuentem deum deus natus. Elementa mundi ex deo sunt instituta, non deus sunt. Christus ex deo deus, hoc totum est ipse quod deus est. Elementa mundi cum intra sint, non possunt à se extare, ne intra sint. Deum sub sacramento in se habens Christus in deo est. Elementa mundi cum ex se sui generis generant ad uitam, per corporales quidem passiones præbent ex se initia nascendi. Cæterum non insunt uiua ipsa nascentibus. Omnis uero corporaliter plenitudo diuinitatis in Christo est. Et interrogo cuius in eo diuinitatis plenitudo est? Quæ si non patris est, quem mihi deum alium unius dei fallax prædicator imponis, cuius diuinitatis plenitudo habitet & in Christo? Si uero patris est, edoce quo modo corporaliter hæc in eo inhabitet plenitudo. Si enim corporali modo patrem in filio recludis, pater in filio habitans non extabit in se. Sin uero quod est potius, corporaliter in eo manens diuinitas, naturæ in eo dei ex deo significat unitatem, dum in eo deus est, non autem per dignationem, aut per uoluntatem, sed per generationem uerus & totus corporalis secundum sui plenitudinem manens, dum quod ipse est, id etiã per natiuitatem dei in deum natus est, neque diuersum, aut diuisum, aut differens aliquid deus in deo est, cum id quod est, corporaliter habitet in Christo, & quicquid inhabitat corporaliter, id ipsum secundum diuinitatis est plenitudinem. Quid humana sectaris? quid inaniu deceptionum doctrinis inhæres? quid mihi affers, unitatē, concordia, creaturam? Plenitudo diuinitatis in Christo est corporaliter. Tenuit autem etiã in hoc Apostolus fidei suæ legem, ut corporaliter in Christo inhabitare plenitudinē diuinitatis doceret, ne ad unionē impiam fidei sermo decideret, ne in alterius naturæ intelligentiam furor irreligiōsus erumperet. Habitans enim in Christo plenitudo diuinitatis corporaliter, nec singularis, nec separabilis est, dum nec se patitur à corporali plenitudine corporalis plenitudo discerni, nec habitans diuinitas, ea ipsa intelligi potest esse diuinitatis habitatio. Atque ita Christus est, ut corporaliter plenitudo diuinitatis in Christo sit, sicque uere in Christo sit diuinitatis corporaliter plenitudo, ut in eo inhabitans nihil aliud intelligatur esse quam Christus. Furare quas uoles uerborū occasiones, & irreligiōsi ingenij aculeos exagita. Ementire saltem cuius plenitudo diuinitatis in Christo inhabitet corporaliter. Est enim Christus, est & inhabitans in eo diuinitatis corporaliter plenitudo. Et quæ sit si quæras habitatio corporalis, intellige quid sit loqui in loquēte, & in uiso uideri, & in operante operari, & in deo deū, & ex toto totū, & ex uno unū, & ita corporalis diuinitatis plenitudinem recognosce, cuius hæc diuinitatis corporaliter inhabitans plenitudo sit, memento Apostolū non tacere dicentem: Ea enim quæ inuisibilia sunt

Als* una

Quo plenitudo diuinitatis in Christo corporaliter

Als* unanimi-
tatem

Als* Christi

Quæ sit habitatio corporalis

sunt eius à constitutione mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, æterna quoque eius uirtus & diuinitas. Huius itaque diuinitas corporalis in Christo est, non ex parte, sed tota: neque portio est, sed plenitudo: ita corporaliter manens, ut unū sint: ita unū sint, ut à deo non differat deus: ita indifferens à deo deus, ut perfectū deū substituerit perfecta natiuitas: ita autem perfecta natiuitas subsistat, quia in deo ex deo nato corporaliter diuinitatis inhabitet plenitudo.

SO DIUI HILARII PICTA VORVM

EPISCOPI, DE TRINITATE

LIBER NONVS

Ractantes superiori libro de indifferenti natura dei patris & dei filij, & id quod dictū est: Ego & pater unū sumus, demonstrantes non ad solitariū deum proficere, sed ad unitatē indiscretæ naturæ, secundū generationē diuinitatis, dum neque aliunde quam ex deo deus natus est, & ex deo deus non potest non id esse quod deus est, percursorisque & si non omnibus, tamen ad intelligentiā sufficientibus dictorum diuinorum atque apostolicorum testimonijs, quibus inseparabilis natura ac potestas patris ac filij docebatur, usque ad hunc Apostolicę fidei locū uenimus, quo ait: Videte ne quis uos seducat per philosophiam & inanem deceptionem secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christū, quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. In quo per corporaliter habitantem in eo diuinitatis plenitudinem, uerum & perfectum & paternæ naturæ deū demonstrari docuimus, ita ut inhabitans plenitudo nec diuersum intelligeretur significare, neque unicum: cum & incorporealis dei, corporalis habitatio proprietatem naturalis unitatis in deo qui ex deo substitisset doceret, & habitans in Christo deus subsistentis Christi natiuitatem, dum eius est habitator ostenderet, per quod impietati eorum satis superque arbor fuisse respōsum, qui id quod à domino dictum est: Qui me uidet, uidet & patrem. Et pater in me & ego in patre. Et ego & pater unum sumus: Et omnia quæ patris sunt, mea sunt, ad unitatem & concordiam uoluntatis referrent, ut quia dicti fides maneret, dicti tamen intelligentiam fallacis doctrinæ religio ementita corrumperet. Et cum negari non possit uoluntatum assensus in his in quibus naturæ unitas prædicatur, ad abolendā tamen eam quæ secundū natiuitatem est unitatē, societas tantū cōcordiæ crederet. Sed beato Apostolo post multa naturalis ueritatis non ambigua præconia, corporaliter habitatis diuinitatis plenitudinē in Christo docente, abscissa est omnis impiæ temeritatis assertio, cum naturalē unitatem incorporealis diuinitatis habitatio

Als* unanimi-
tatem

habitatione corporalis efficeret, ut id quod non solus filius est, sed quod in eo manet pater, neque solū manet, sed & operatur & loquitur, neque solum operatur & loquitur, sed & uidetur, nō sunt nuncupatiua, sed uera, dum habet in se per sacramentū natiuitatis & uirtus uirtutem, & potestas potestatem, & natura naturā, tenens per natiuitatē ipsa quod suum est, & ex se per ipsius imaginē referens quod in se est, dum & imago est auctoris & ueritas, quia perfecta natiuitas perfectā imaginem præstat, & plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitans naturalem obtinet ueritatē. Et hæc quidem quibus ita se ut sint habeant, quia naturalis ex deo deus non potest nisi in ea natiuitatis suæ natura esse qua deus est, & uiuentis naturæ indifferens unitas, inseparabilis à se est sub uiuentis natiuitate naturæ, tamen per fidei euangelicæ salutarem confessionem subrepunt hæretici* in aduersitatis excidiū, ut naturalem filio detrahant unitatem, dum aliter atque in aliud dicta, aliter atque in aliud intelligenda cōponunt. Negantes itaque dei filium, utuntur ea autoritate qua dixerat: Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi unus deus. Vt quia unū deum professio eius locuta sit, quicquid illud in dei nomine erit, non in natura dei maneat, quia deus unus est: atque ut id quod ipse deus dicitur, nuncupatione potius quæ ueritate sit, hinc confirmare nituntur, quia dixerit: Hæc est uita æterna, ut cognoscant te solum & uerū deum. Et ut extra proprietatem ueri dei sit, id adiūctū: Non potest filius ab se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Tentant quoque & illud: Pater maior me est. Postremo iam tanquam indissolubili abnegatē diuinitatis professione subuertisse se fidem ecclesiæ gloriāntur, cum relegunt: De die autē illa & hora nemo scit, neque angeli in cœlis, neque filius, nisi pater solus. Nō enim uidetur exæquabilis per natiuitatē esse natura, quæ ignorationis sit necessitate diuersa, & pater sciendo ac filius nesciendo manifestent dissimilitudinem diuinitatis, quia & ignorare deus nihil debeat, & ignorans non cōparandus sit ad scientē. Sed hæc omnia, nec ratione intelligentes, nec temporibus discernētes, nec sacramentis euāgelicis apprehendentes, nec dictorum uirtutibus sentientes, stulto atque imperito furore aduersus diuinitatis naturā loquuntur, adimplentes aures ignorantium, sola hæc & nuda memorātes, aut abolitionibus eorum tacitis, aut causis, cum dictorum intelligentia, aut ex præpositis, aut ex cōsequentibus expectetur. Atque horum quidem superius memoratorum rationē ex ipsis uel euangelicis, uel apostolicis professionibus præstaturi, admonendos esse omnes cōmunis fidei existimamus, ut in qua cōfessione æternitas uitæ est, in eadem sit intelligentia eternitatis. Nescit, planē uitā suam nescit, qui Iesum Christū ut uerum deum, ita & uerum hominem ignorat. Et eiusdem periculi res est, Christū Iesum uel spiritum deum, uel carnē nostri corporis denegare: Omnis ergo, inquit, qui cōfitebitur me coram hominibus, cōfitebor & ego eū coram patre meo qui est in cœlis. Qui autem

Als* in, siue ad ueritatis excidium, legendū suspicor in diuersitatis excidium

Dictorum intelligentia aut ex præpositis aut sequentibus expectanda

autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo, qui est in cœlis. Verbum caro factū loquebatur, & homo Iesus Christus dominus maiestatis docebat. Mediator ipse in se ad salutē ecclesiæ constitutus, & illo ipso inter deum & homines mediatoris sacramēto utrunque unus existens, dum ipse ex unitis in id ipsum naturis, naturæ utriusque res eadem est, ita tamen ut neutro careret in utroque, ne fortē deus esse homo nascendo desineret, & homo rursum deus manendo non esset. Hæc itaque humana beatitudinis fides uera est, deum & hominem prædicare, uerbum & carnem confiteri, neque deum nescire quod homo sit, neque carnem ignorare quod uerbum sit. Cum autem contra naturam sensus nostri, deus manens homo nascitur, iam non est contra naturam spei nostræ, ut natus homo deus maneat, cum potior natura in inferiorem nata fidem præstet, in inferiorem in naturam nasci potest potiore. Et quidem secundum legem & consuetudinem mundi promptior magis spei nostræ quam diuini sacramenti effectus est. Namque mundus in his quæ nascuntur habet incrementi uirtutem, non habet diminutionis potestatem. Gramen, arbores, fata, pecudes, ipsum quoque participem rationis hominem contuere, semper proficit augmento, nunquam uero diminutione contrahitur, nec sese caret quod excreuit ex sese. Nam tametsi aut ætate marcescat, aut morte perimatur, habet quidem aut demutationem in tempore, aut finem in constitutione uiuendi, cæterum hoc quod fit nō habet in ueritate non esse, ut nouū se per imminutionem condat ex eodem, id est, ut ex sene decidat in paruulū. Naturæ ergo nostræ necessitas in augmentum semper mundi lege prouecta, non imprudenter profectum naturæ prioris expectat, cui & incrementum secundum naturā est, & imminutio contra naturam est. Deo itaque propriū fuit esse aliud quam manebat, nec tamen non esse quod manserat: nasci in hominem deum, nec tamen deum esse desinere: contrahere se usque ad cōceptum & cunas & infantiam, nec tamen dei potestate decedere: hoc nō sibi, sed nobis est sacramentum: neque assumptio nostra deo profectus est, sed cōtumeliæ suæ uoluntas, nostra profectio est, dum nec amittit ille quod deus est, & homini acquirit ut deus sit. Natus igitur unigenitus deus ex uirgine homo, & secundum plenitudinem temporū in semetipso prouecturus in deū hominem, hunc per omnia euangelici sermonis modū tenuit, ut se filium dei credi doceret: & hominis filium prædicari admoneret, locutus & gerens homo uniuersa quæ dei sunt, loquens deinde & gerens deus uniuersa quæ hominis sunt, ita tamen, ut in ipso illo utriusque generis sermone nunquam nisi quam significatione & hominis locutus & dei sit, uno tamē deo patre semper ostenso, & se in natura unius dei per natiuitatis ueritatem professo, & tamen se deo patri & filij honore & hominis conditione subdente, cum & natiuitas omnis se referat ad autorem, & caro se uniuersa secundum deum profiteatur infirmam

Als* uirtute

*Vnde occasio
hereseos* infirmam. Hinc itaq; fallendi simplices atq; ignorantēs hæreticis occasio est, ut quæ ab eo secundum hominem dicta sunt, dicta esse secundum naturæ diuinæ infirmitatē mentiantur, & quia unus atq; idem est loquens omnia quæ loquitur, de semetipso omnia eum locutum esse contendant. Nec sanè negamus totum illum qui eius manet, naturæ suæ esse sermonem, sed si Iesus Christus & homo & deus est, & neq; cum homo, tum primū deus, neq; cum homo, tum non etiā & deus, neq; post hominem in deo non totus homo, totus deus, unū atq; idem necesse est dictorum sacramentum eius esse quod generum. Et cum in eo secundū tempus discernis hominem à deo, dei tamen atq; hominis discerne sermonem, & cum deum atq; hominem in tempore confiteberis, dei atq; hominis in tempore dicta diiudica. Cum uero ex homine & deo rursum totius hominis, totius etiā dei tempus intelligis, si quid aliud ad demōstrationem eius temporis dictum est, tempori coaptato quæ dicta sunt, ut cum aliud sit ante hominē deus, aliud sit homo & deus, aliud sit post hominem & deum totus homo totus deus, non cōfundas temporibus & generibus dispensationis sacramentum, cum pro qualitate generum ac naturarum alium ei in sacramento hominis necesse est sermonem fuisse non nato, alium adhuc morituro, alium iam æterno. Nostri igitur causa hæc omnia Iesus Christus manens, & corporis nostri homo natus, secundū consuetudinē naturæ nostræ loquutus est, non tamen omittens naturæ suæ esse quod deus est. Nam tametsi in partu ac passione ac morte naturæ nostræ rem peregerit, res tamē ipsas omnes uirtute naturæ suæ gessit, dum sibi ipse origo nascēdi est, dum pati uult quod eum pati non licet, dum moritur qui uiuit. Et tamen cum hæc deus per hominem agit, ex se natus, per se passus, & ex se mortuus, nonne hominem se nō egit, dum & natus & passus & mortuus est? Hæc autem omnia iam ante cōditionem mundi sacramēta sunt cœlestium mysteriorum cōstituta, ut unigenitus deus homo nasci uellet, māsuro in æternū in deo homine, ut deus pati uellet, ne passionibus humanæ infirmitatis diaboli desæuiens, legem in nobis peccati deo infirmitatem nostrā assumente retineret: ut deus mori uellet, ne qua insolens potestas aduersus deum esset, neq; creatæ in se uirtutis posset usurpare naturā, cum se immortalis deus intra lēgem mortis habuisset. Nascitur itaq; deus assumptioni nostræ, patitur uero innocētia, postremo moritur ultioni, dum & homo noster in deo permanet, & infirmitatum nostrarū passiones deo sociæ sunt, & spiritales nequitia ac malitiæ potestates triumpho carnis deo per carnē moriēte subdūtur. Huius igitur sacramenti Apostolus conscius, & per dominū ipsum fidei scientiam adeptus, cum nō ignoraret incapacem esse eius & mundum & homines, & philosophiam, ait: Videte ne quis uos seducat per philosophiā, & inanem deceptionem secundum traditionem hominum, secundum elementa mūdi, &

non

non secundū Iesum Christum, quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, & estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis. Exposita itaq; habitantis corporaliter diuinitatis in eo plenitudine, sacramentum assumptionis nostræ cōtinuo subiecit dicens: Estis in eo repleti. Ut enim in eo diuinitatis est plenitudo, ita in eo & nos sumus repleti. Neq; sanè ait, estis repleti, sed, in eo estis repleti, quia per fidei spem in uitam æternam regenerati ac regenerandi omnes, nūc in Christi corpore manent, replendis postea ipsis, nō iam in eo, sed in ipsis secundum tempus illud, de quo Apostolus ait: Qui transfigurauit corpus humilitatis nostræ, cōforme corpori claritatis suæ. Nunc igitur in eo repleti sumus, id est, per assumptionem carnis eius, in qua diuinitatis plenitudo corporaliter inhabitat. Et huius spei nostræ nō exigua in eo potestas est. Nam quod repleti in eo sumus, hoc est caput ac principium omnis potestatis, secundum illud: Ut in nomine suo omne genua flectatur, cœlestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua cōfiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. Confessio itaq; hæc erit, Iesum in gloria dei patris, & natum in hominem deum, iam nō in infirmitate corporis nostri manere, sed in dei gloria. Et hoc lingua omnis cōfitebitur, & cum cœlestia & terrestria genua flectent, hoc caput omnis principatus & potestatis est, ut ei uniuersa genua flectendo subiecta sint, in quo sumus repleti, & qui per habitantem in se corporaliter, diuinitatis plenitudinē in dei patris gloria sit cōfitendus. Demōstrato autem & naturæ suæ & assumptionis nostræ sacramēto, cum in eo plenitudine diuinitatis manente, nos in eo per id quod homo natus est repleamur, reliquā dispensationem humanæ salutis exequitur dicens: In quo & circumcisi estis circumcissione nō manufacta in despoliatione corporis carnis, sed in circumcissione Christi consepulti ei in baptisate, in quo & cōsurrexistis per fidē operationis dei, qui excitauit eum à mortuis. Circumcidimur itaq; nos nō circumcissione carnali, sed circumcissione Christi, id est, in nouū hominem renati. Cum enim cōsepelimur baptisate eius, mori nos necesse est ex uetere homine, quia regeneratio baptisati resurrectionis est uirtus: & hæc circumcissio Christi est, nō expoliari carne præputij, sed totos cōmori ei, & per id totos postea ei uiuere. In eo enim resurgimus per eius dei fidem, qui eum suscitauit à mortuis. Credēdus ergo deus est, cuius operatione Christus excitatus à mortuis est, quia fides ista cōsurrexerit in Christo. Cōsumatur deinde ita omne hominis assumpti sacramētum: Et uos cum mortui essetis in delictis, & præputio carnis uestre, uiuificauit cū illo, donatis uobis omnibus delictis, delens quod aduersum nos erat chirographum in sententijs, quod erat cōtrariū nobis, & ipsum tulit è medio affigēs illud cruci, exutus carnē, & potestates ostentui esse fecit, triumphatis his in semetipso. Apostolicā fidē seculi homo nō capit, & ex sensus sui dicta alius

Duplex circūcissio, carnalis & spiritalis

For. * excessus præter

preterquam ipsius sermo non explicat. Deus Christum à mortuis excitat, & Christum in quo corporaliter diuinitatis plenitudo inhabitat. Sed cōiuiuificauit nos cum illo, donans nobis peccata, & delens chirographū legis peccati, quod per sententias anteriores contrarium nobis erat. Hoc tollens de medio, & cruci affigens mortis lege carne sese spolians, potestates ostentui reddens, triumphatis his in semet ipso. Et de triumphatis potestatibus in semet ipso, atque ostentui redditis, deletō q̄ chirographo, uiuificatisq̄ nobis, iam superius tractauimus. Hoc uero sacramentum, quis uel apprehendet, uel eloquatur? Suscitatio dei operatio Christum à mortuis, & hæc eadem dei operatio nos uiuificat cum Christo, & hæc eadem dei operatio donat peccata, chirographum delet & affigit cruci. Carnem se exiit, potestates ostentui reddit, ac de his in semet ipso triumphat. Habes operationem dei Christum à mortuis excitantis: habes & Christum hæc ipsa in se, quæ deus operatur operantem. Christus enim mortuus est, carne se spolians. Tene ergo Christum hominem à deo ex mortuis excitatum, tene deum Christum salutis nostræ operationem cum esset moriturus operantē. Et cū hæc deus operatur in Christo, operetur licet deus, spolians se tamen Christus carne, moriturus sit: & cum mortuus est Christus, operans ante mortem deus, mortuum tamen Christum operatio dei excitet, cum ipse sit Christus à mortuis excitatus, qui est ante mortem Christus operatus, & idem sit spolians se carne moriturus. Iam ne apostolicæ fidei sacramentum intelligis? Iam ne Christum habes cognitum? Quæro enim à te, quis sit carne se spolians, & quæ sit caro illa spoliata? Duplicis enim intelligentiæ ab Apostolo teneo significationem, spoliatæ carnis, scēq̄ carne spoliantis, & inter hæc Christum audio per operationem dei à mortuis excitatū. Et cum sit Christum à mortuis excitans deus, sitq̄ & Christus excitatus à mortuis, interrogo quis est carne se spolians, & quis est Christum à mortuis excitans, nosq̄ uiuificans cum Christo? Si enim non idem est Christus mortuus, qui est caro spoliata, carnis expoliatæ nomen ostende. Et rursus, naturam eius qui se carne spoliavit, expone. Eundem enim esse inuenio deum Christum à mortuis excitatum, qui se carne spoliavit, & rursus spoliatam carnem Christum à mortuis esse excitatum, deinde principatus & potestates ostentui reddentē & triumphantem reperio in semet ipso. Intelligis ne hūc triumphantem potestates in semet ipso? Sentis ne quod à se non differat caro spoliata, & carne se spolians? In semet ipso enim triumphat, id est, in ea qua se carne spoliavit. Vidēs ne ita deum & hominem prædicari, ut mors homini, deo uero carnis excitatio deputetur? Non tamen ut alius sit qui mortuus est, & alius sit per quē mortuus resurgit. Spoliata enim caro Christus est mortuus, & rursus Christum à mortuis excitans, idem Christus est carne se spolians. Naturam dei in uirtute resurrectionis intellige, dispensationem

Carne se spolians

Christus mortuus est caro spoliata

tionem hominis in morte cognosce. Et cum sint utraque suis gesta naturis, unum tamen Christum Iesum eum memento esse, qui utrunq̄ est. Quamquam enim memineris frequenter ad deum patrem per Apostolum referri, Christum à mortuis esse suscitatum, sed non est Apostolus extra Euangelicam fidem dictis suis ipse cōtrarius, maxime domino dicente: Propter hoc me pater diligit, quod ego pono animam meam, & iterum recipiam eam. Nemo tollet eam à me, sed ego pono eam à me. Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum accipiendi eam. Hoc enim mandatum accepi à patre. Vel cum postulatū ab eo esset, ut signum ad fidem de se ostenderet, ait de templo corporis sui. Soluite templum hoc, & ego in tri-duo excitabo illud. Cū enim per accipiendæ animæ potestatem, & per suscitandi templi uirtutem ipsum se sibi resurrectionis suæ deum doceat, totū hoc tamen ad mandati paterni refert auctoritatem. Non contrarie intelligitur Apostolus, Christum dei uirtutem & dei sapientiam prædicans, omnemq̄ operis sui magnificentiam per id ad patris gloriam retulisse, quia quicquid Christus gerit, uirtus dei & sapientia gerit: & quicquid uirtus & dei sapientia gerit, sine dubio deus gerit, cuius & sapientia est Christus & uirtus. Deniq̄ nunc per operationem dei excitatus Christus à mortuis est, quia per opera dei patris ipse naturæ à deo non differentis operatus est. Et in eo resurrectionis fides est, qui Christum suscitauit à mortuis. Hanc igitur beatus Apostolus geminæ in Christo significationis tenuit prædicationē, ut & infirmitatem in eo hominis, & uirtutem dei ac naturam doceret, secundum illud Corinthiis dictum: Nam & si crucifixus est ex infirmitate nostra, sed uiuit ex uirtute dei, mortem infirmitatis humanæ, uitam uero dei uirtutis ostendens. Et illud ad Romanos: Quod enim mortuū est peccato, mortuū est semel: quod autem uiuit uiuit deo. Sic & uos deputate uosmet ipsos mortuos quidem esse peccato, uiuere autem deo in Christo Iesu: mortem peccato, id est, corpori nostro adscribens, uitam autem deo, cui est naturale quod uiuit. Et per id nos corpori nostro mori oportere, ut deo uiuamus in Christo Iesu, qui peccati nostri corpus assumens, totus iam deo uiuit, naturæ nostræ societate in communionem diuinæ immortalitatis unita. Hæc igitur demonstranda à me paucis fuerūt, ut utriusq̄ naturæ personam tractari in domino Iesu Christo meminissimus, quia qui in forma dei manebat, formam serui accepit, per quam obediens usq̄ ad mortē fuit, obedientia enim mortis non est in dei forma, sicuti nec dei forma inest in forma serui. Per sacramentum autem Euangelicæ dispensationis non alius est in forma serui, quam qui in forma dei est, cum tamen serui formam accipere, & in forma dei manere non idem sit, cumq̄ accipere formam serui nisi per euacuationem suam non potuerit qui manebat in dei forma, non conueniente sibi formæ utriusq̄ concursu. Sed non alius, atq̄ diuersus est, qui

Ab excitatō

Ab prædicasse

Ab substantiæ immortalis

Obedientia mortis nō est in dei forma

qui se exinaniuit, & qui formam serui accepit. Accepisse enim non potest eius esse qui non sit, quia eius sit qui subsistat accipere. Ergo euacuatio formæ non est abolitio naturæ, quia qui se euacuat, non caret sese, & qui accipit manet. Et cum ipse sit euacuans & accipiens, habet quidem in eo sacramentum quod se euacuat & accipit, non habet tamen interitum, ne non extet euacuans, & ne non sit accipiens. Itaque euacuatio eo proficit, ut proficiat forma serui, non ut Christus qui in forma dei erat, Christus ex se non maneat, cum formam serui non nisi Christus acceperit. Qui cum se euacuauerit, ut manens spiritus Christus, idem Christus homo esset in corpore, demutatio habitus, & assumptio naturæ, naturam manentis diuinitatis non perimit, quia unus atque idem Christus sit, & demutans habitum, & assumens. Ostensa itaque sacramentorum dispensatione, per quam hæretici ignorantes quosque fallerent, ut ea quæ per assumpti hominis naturam dicta gestaque sunt omnia, in similitudine diuinitatis adscriberent, & formæ dei deputarent, quicquid formæ serui propriæ aptatum est, nunc ipsis propositionibus eorum respondendum est. In totum enim iam dictorum singulorum genera diiudicabuntur, cum uerbum & carnem, id est, deum & hominem Iesum Christum sola fides sit confiteri. Deum igitur dominum nostrum Iesum Christum ex eo negandum per naturam hæretici existimant, quia dixerit: Quid me dicis bonum? Nemo bonus est nisi unus deus. Omnis responsionum ratio necessesse est, ut ex interrogationum causis proficiatur. Ad id enim respondebitur, unde queritur. Et primum requiro à dicti huius calumniatore, utrum ne id arguere dominum existimet, quod bonus dictus sit, quia sese maluerit malum dici. Id enim significari uideatur hoc dicto, quid me bonum dicis? Non opinor quisquam tam uacors erit, ut malitiæ professionem ei uelit adscribere, qui dixerit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Tollite iugum meum super uos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus uestris: Iugum enim meum suauis est, & onus meum leue est. Mitem se proficitur & humilem, & irasci creditur, quod bonus dictus sit: Professionum hæc diuersitas dissidet, ut bonitatis suæ testis nomen in se bonitatis accuset. Non ergo irasci intelligitur se bonum dici. Querendum est, quam aliam de se professionem arguat, qui non credendus est nomen in se bonitatis arguere. Videamus itaque, quid præter bonum interrogans dixerit, ait enim: Magister bone, quid boni faciam? Duas igitur res conuincit, & bonum, & magistrum. Et quia non arguit bonum se dici, hoc necesse est arguat, quod magister bonus dictus sit. Ita autem arguit se magistrum bonum dici, ut fidem interrogantis potius, quam uel magistri in se, uel boni nomen argueret. Iuuenis enim insolens, per obseruantiã legis, & finem legis, qui Christus est, nesciens, & iustificatum se in operibus existimans, & non intelligens uenisse eum ad oues perditas do-

Quomodo
nemo bonus
nisi deus

Iuuenis Euan-
gelicus arro-
gans ex obser-
uatione man-
datorum legis

mus Israel, & impossibile esse legi per fidem iustificationis saluare creden-tes, tanquam communium præceptorum, & in lege scriptorum magistrum interrogat dominum legis, & unigenitum deum. Detestatus itaque dominus hanc de se irreligiosæ fidei professionem, quod tanquam magister legis interrogaretur, respondit: Quid me dicis bonum? Atque ut significaret quatenus intelligendus & profitendus bonus esset, subiicit: Nemo bonus nisi unus deus. Non respuit bonitatis nomen, si sibi hoc tanquam deo deputaretur. Denique ostendens se magistri in se boni, per fidem eius, qui tantum hominem interrogat, nomen arguere, post iactantiam iuuenis & gloriam legis impletæ, ita respondit: Unum tibi deest, uade, uende quæcumque habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in caelo, & ueni sequere me. Non refugit bonitatis de se nomen, qui celestem thesaurum pollicetur: nec magistrum se non uult uideri, qui ducem se perfectæ huius beatitudinis præstat. Terrenæ autem de se opinionis fidem arguit, bonitatem in solo deo docens esse. Et ut se & deum & bonum significaret, bonitatis est usus officij, celestes thesauros pandens, & se ad eos præuium tribuens. Ita & quæ sibi tanquam homini tantum deferebantur, detestatur, neque se ab his quæ in deo deputabat, professus alienum est, cum unum deum bonum confitens, ea ipse loqueretur atque ageret, quæ unius dei uirtutis, bonitatis atque naturæ sunt. * Quod igitur non bonitatis nomen refugerit, sed neque magistri honorem recusa-uerit, sed fidem eius qui in se nihil nisi corporeum & carnale sapuisset, atque uerit, hinc intelligitur, quod aliter ad apostolos magistrum sese confitentes loquutus est, dicens: Vos me uocatis magistrum & dominum, & bene dicitis, sum etenim. Et alibi cum dixisset: Ne uocemini magistri, quia magister uester Christus est. Vbi cum fide magister est, ibi a deo laudat, ut & profiteatur hoc nomen, hic uero boni magistri nomen non recognoscit, ubi nec dominus intellectus est esse, nec Christus, solum unum deum bonum prædicans, non se utique à deo secernens, qui & dominum se professus est, & Christum ducem celestis thesauri ostendat. Tenuit autem hunc semper dominus fidei ecclesiasticæ modum, ut patrem deum unum prædicans à sacramento se dei non separaret unius, dum per naturam natiuitatis, neque alium se deum profiteretur esse, neque ipsum: quia eum nec diuersi generis deum esse natura in eo unius dei patitur, neque natiuitas admittit non perfectum ei esse quod filius est. Ita nec separabilis à deo potest esse, neque ipse est. Per quod ita omnem sermonis sui significationem temperat, ut quicquid deo patri honoris protestaretur, id modestissima confessione etiam sibi proprium esse demonstraret. Cum enim ait: Credite in deum, & in me credite, quæro in quo se in natura discreuerit, qui non discreuit in honore: Dicens enim, & in me credite, cum dixisset, & in deum credite: an ne per id quod ait, & in me, non & suam intelligitur significasse naturam? Naturam planè separata, si fi-

Alis ipsa

Alis quam

Ne uocemini
magistri, quia
magister uester
Christus est

dem separas. Si credidisse sine Christo in deum uita sit, Christum à dei & nomine & proprietate diuine. Quòd si uitam perficit credere in Christo eos, qui in deum credunt, uerbi uirtutem diligens lector expendat: Credite in deum, & in me credite. Cum enim ait: Credite in deum, & in me credite, unicus se fidei dei, & naturæ eius uniuert, cum memorato deo in quem credi oporteret, & in se docuerit esse credendum, deum se per id docens, cum credendum in eum sit ab his, qui in deum credant. Occasionem tamen irreli-
giosæ unionis exclusit, quia cum & in deum, & in se credendum professus sit, fidem de se solitarij non reliquit. Quamquam igitur in plurimis, ac penè omnibus dictis sacramenti huius præstiterit absolutionem, ne quando confessus deum patrem, ab eius se unitate discerneret, neque se in unitate ipsius collocas, eundem tamen unum & solitarij profiteretur, tamen etiam ex hoc uel maxime intelligitur sacramentum & unitatis & natiuitatis doceri, cum ait: Ego autem habeo testimoniũ maius Ioanne. Opera enim quæ dedit pater mihi ut perficiam ea, ipsa opera quæ facio, testimoniũ perhibent de me, quoniam pater me misit, & qui misit me pater, ipse testificatus est de me. Neque uocem eius unquam audistis, neque figuram eius uidistis, & uerbum eius nõ habetis in uobis manens: quoniam quem misit ille, huic uos nõ creditis. Patrem testatum esse de filio quomodo uere intelligitur, cum nec ipse uisus sit, nec uox eius audita sit: Memini quidem de cælis auditam uocem fuisse, dicentis: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, hunc audite. Et quomodo uox dei audita nõ est, cum paternæ uocis significationem in se uox audita contineat: Sed fortè in Hierosolymis manentes nõ audierant, quia in desertis Ioannes solus audierit. Quærendũ est ergo in Hierosolymis quomodo testatus est pater. Nõ enim testimonio iam Ioannis utitur uocem è cælo audientis, sed habet testimoniũ maius Ioanne, & quod hoc esset, continuo subiicit: Opera enim quæ dedit mihi pater ut perficiam ea, ipsa opera quæ facio, testimoniũ perhibent de me, quoniam pater me misit. Agnosco testimoniũ autoritatem, neque enim quisquam nisi filius à patre missus hæc ageret. Opus ergo suũ testimonium est. Sed quid tandem sequitur: Et qui me misit pater, ipse testificatus est de me. Neque uocem eius unquam audistis, neque figuram eius uidistis, & uerbum eius nõ habetis in uobis manens. Extra crimen ergo sunt ignorantes testimoniũ patris, qui in his nunquam auditis ac uisus sit, & in his nõ maneat uerbum eius, sed nõ sunt sub uenia incogniti sibi testimoniũ, quia testimonium de se patris, operum suorum testimoniũ esse profiteretur. Opera igitur de eo testantur quòd à patre sit missus, sed hoc operum testimonium patris est. Et cum operatio filij, patris testimonium sit, eam necesse est operari in Christo naturam intelligendam esse, per quam testis & pater est. Atque ita Christus operans, & in eius opere pater testans, ostenduntur inseparabilis secundũ natiuitatem esse

esse naturæ, cum dei de Christo testimonium, ea ipsa Christi esse significetur operatio. Non sunt itaque extra reatum non cogniti sibi testimoniũ, cum opus Christi testimoniũ de eo patris sit. Neque in eo quòd testantis uocem non audierint, & figuram non uiderint, & uerbum eius manens in se nõ habuerint, idcirco sine testimoniũ sunt conscientia. Ad id enim refertur quòd dictum est: Neque uocem eius audistis, neque figuram eius uidistis, & uerbum eius manens non est in uobis. Et cum testatus de eo pater fuisset, ut causa tamen neque uocis audita, neque uisæ figuræ, & uerbi in his non manentis possit intelligi, continuo subiicit: Quoniam quem misit ille, huic uos non creditis. Secretò & uocem dei audiendam, & figuram uidentem, & uerbum eius in his qui credunt inesse demonstrans, cum per naturæ unitatem in se pater & loqueretur, & uideretur, & haberetur, nunquid non & patrem significat, cum missus ab eo est? Nunquid se per aliquam naturæ differentiam à patre discreuit, cum hinc pater testans de eo, neque auditus sit, neque uisus sit, nec intellectus sit, quia missus sibi à patre nõ creditum sit? Non se ergo unigenitus deus à deo separat, patrem deũ confitens, sed per significationem patris deo patre demonstrato, se quoque in dei honore constituit. Namque in hoc ipso eodemque sermone, in quo operibus suis testari se missum esse à patre docet, & patrem testantem, quòd ab eo missus sit, significat, cum dixisset: Et honorem eius qui est solus deus, non queritis, non tamen hoc dictũ nudum, & non antea ad unitatis fidem præparatũ reliquit. Superius enim ita ait: Nõ uultis uenire ad me, ut uitam habeatis: honorem ab hominibus non accipio, sed cognoui uos quoniam dilectionem dei non habetis in uobis. Ego ueni in nomine patris mei, & non accepistis me: si alius uenerit in nomine suo, illum recipietis. Quomodo potestis uos credere, qui honorem ab hominibus accipitis, & honorem eius qui est solus deus, non queritis? Honorem improbat hominum, quia honor potius querendus à deo est, & infidelium est honorem ab altero accipere. Quid enim homo homini honoris impartiet? Cognitum itaque sibi ait, dilectionem dei in his non esse, & non manentis in his dilectionis dei hanc docet causam, quia se uenientem in nomine patris sui nõ accipiunt. Quid rogo est, in nomine patris eum uenire? Nunquid aliud quàm in nomine dei? Aut nunquid non idcirco in his dilectio dei nõ est, quia non susceptus sit in nomine dei ueniens? Aut nunquid in se non & naturam dei significauerat, dicens: Non uultis uenire ad me, ut uitam habeatis? Nam & in eodem ipso sermone iam dixerat: Amen dico uobis, quoniam uenit hora, & nunc est, in qua audient mortui uocem filij dei, & qui audierint, uiuent. Cum in nomine patris uenit, neque ipse pater est, nec tamen non in ea est diuinitatis natura qua pater est, quia & filio & deo propriũ est in nomine dei patris uenire. Deinde accipiendus est alius in nomine eodem ueniens. Sed hic homo est, à quo sibi honorem

*Honore eius
qui est solus
deus, non
queritis*

homines sperabunt, & cui honorem reddent uicissim, cum tamen se idem in nomine patris uenisse fallat. Et hic quidem antichristum significari non obscurum est, mendacio paterni nominis gloriantem. Et cum hunc honorem ab eo honorabuntur, tunc enim spiritum erroris accipient, honorem eius qui est solus deus non quarent. An ne cum ob hoc dilectionem dei non habeant, quia uenientem se in nomine patris non acceperint, & rursum uenientem alium in eodem nomine recipientes, & honorem ab altero accipientes, honorem eius qui solus deus est non requirant, separare se Christus ab honore unius dei potuerit intelligi, cum idcirco non quaratur honor solius dei, quia antichristum suscipiendo non sit ille susceptus. Nam cuius repudiatio honoris solius dei pretermissio est, in huius honore necesse est honorem solius dei esse, in cuius si susceptione mansissent, honorem solius dei quaesissent. Et hic idem ipse sermo testis est nobis, in cuius exordio continetur, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum. Nunquam enim natura alia exaequatur in honore, neque exaequatus honor separat honorandos, cum sacramento tamen natiuitatis poscitur honoris aequalitas, cum filius ita honorandus ut pater sit. Et cum eius qui solus est deus, honor non quaeritur, non est extra solius dei honorem, cuius honor idem atque unus & dei est, quia ut non honorificans filium, non honorificat & patrem, ita & solius dei honorem non quaerens, non quaerit & Christi. Inseparabilis itaque est a dei honore honor Christi. Et quam unus atque idem utriusque sit, etiam ex eo docet, cum ait nunciata sibi Lazari infirmitate: Infirmitas haec non est usque ad mortem, sed pro gloria dei est, ut honorificetur filius dei per eum. Pro gloria dei Lazarus moritur, ut filius dei glorificetur per Lazarum. Nunquid ambigitur, in gloria filij dei esse gloriam dei, cum mors Lazari quae deo sit gloriosa, gloriam sit dei filio paritura. Atque ita & naturalis per natiuitatem unitas dei patris in Christo docetur, cum infirmitas Lazari pro dei gloria est: & sacramentum fidei retinetur, cum per Lazarum glorificandus est dei filius, deo perinde dei filio intelligendo, neque ita deo intelligendo, ut non etiam dei filio confitendo, cum glorificando per Lazarum deo, dei sit filius gloriosus. Inseparabilis sacramento diuinae naturae est uiuentis a uiuente natiuitas, nec demutationem generis accipit filius dei, ne non in eo paternae naturae ueritas maneat. Nam & his ipsis significationibus, quibus confesso uno tantum deo abnegasse in se dei naturam uidetur, sub solius demonstratione, in unitate se tamen paternae naturae unius dei fidem non conuellens locauit. Interrogatus enim a scriba, quod in lege esset principale mandatum, respondit: Audi Israel, Dominus deus tuus deus unus est. & Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis uisceribus tuis, & ex tota uirtute tua. Hoc est primum mandatum. Secundum autem

Honor Christi est inseparabilis ab honore dei

tem simile est huic: Diliges proximum tuum tanquam te ipsum. Maius autem horum mandatum non est. Alienasse se a natura & religione unius dei existimatur, cum principalis mandati haec sit professio: Audi Israel, Dominus deus tuus deus unus est. Deinde ne in consequentis se quidem mandati religione constituat, cum ad proximi nos dilectionem lex sicut ad unius dei fidem uocaret. Et quidem responsio scribae non est negligenda, dicentis: Bene dixisti magister in ueritate, quod unus sit deus, nec est alius praeter illum. Ita diligendus ex toto corde, & ex totis uirtutibus, & ex tota anima, & diligere proximum tanquam seipsum, hoc maius est omnibus holocausto matibus & sacrificijs. Responsio scribae uidetur cum dictis domini conuenire, unius dei charitatem intimam internamque profitentis, & dilectionem proximi secundum propriae dilectionis ueritatem pollicentis, & supra sacrificiorum holocausto mata charitatem in deum atque hominem esse intelligentis. Sed quid sequatur uidendum est: Videns autem Iesus quod sapienter respondisset, dixit illi: Non es longe a regno dei. Quid sibi uult tam moderate responsionis professio: cum hominem ad caelorum regnum fides ista consummet, unum deum credere, & eum tota anima, & totis uirtutibus, & toto corde diligere, proximum quoque ita ut seipsum amare, scriba hic non iam in regno dei sit, sed non longe a dei regno sit. Alia istud significatione nudum uentibus, & esurientem alentibus, & sitientem potantibus, & egrotum uisitantibus, & clausum cercere frequentantibus datur: Venite benedicti patris mei, possidete praeparatum uobis regnum a constitutione mundi. Vel illis quibus haec pauperis spiritus merces est: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum. Perfectus hic fructus est, & absoluta professio est, & praeparati regni non incerta traditio. Aut nunquid adulescens minus aliquid horum confitebatur. Nam exaequata ad amorem suum dilectione proximi, quid de boni operis consummatione non egerat. Interdum enim indulgentem officiosumque esse, non perfectae est charitatis: perfecta autem charitas omne huiusmodi indulgentiae implebit officium, cum non reliquerit quod alteri debeat, qui tantum alteri quantum sibi reddat. Sed ignoratione consummati sacramenti detentum scribam, per professionem fidei dominus collaudans, & non longe eum a dei regno esse respondens, non tamen eum in ipsa iam beatae spei possessione constituit. Tendebat enim felici cursu, etsi ignoranti, & praelata omnibus dilectione dei, & charitate proximi suae ipsius dilectioni exaequata, cum tamen ei ipsi proximi charitati amorem dei praetulisset, iam non holocausto matum & sacrificiorum praescriptis continebatur. Non erat longe istud ab Euangelico sacramento: & quur non longe a dei regno sit, qui futurus magis in dei regno sit, ex ipsis dictis domini intelligendum est. Sequitur enim: Et nemo audebat iam eum interrogare. Et respondens Iesus dixit docens in tem

Quare scribae dominus dixit, non longes a regno dei

Alis possessio

Alis promissionem

164
 plo: Quomodo dicunt scribæ Christum filium esse Dauid: Ipse enim Dauid dicit in spiritu sancto: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Ipse Dauid dicit eum dominum, & unde est filius eius? Non longe igitur à dei regno est scriba unum deum confitens, qui ultra omnia esset diligendus: sed admoneatur sua ipsius professione, cur sacramentum legis ignoret, & Christum dominum filium dei nesciat per natiuitatis naturam in fide unius domini confitendum. Et quia per unius domini sacramentum manere, non relinqui uidebatur, scribam admonet, quomodo Christum Dauid filium esse diceret, cum Dauid eum dominum suum esset professus, nec natura sineret, ut qui tanto patriarchæ esset filius, esset & dominus. Hoc ideo, ut scriba secundum carnem & partum Mariæ quod ex Dauid esset, solum eum intelligens, dominum potius secundum spiritum Dauid meminisset esse, quam filium. Et id quod dictum est: Audi Israel. Dominus deus tuus deus unus est, à domini unius sacramento Christum non separaret, cum tantus patriarcha & propheta eum, qui ex utero domini ante luciferum genitus fuisset, dominum sibi profiteretur. Non utique immemor legis, neque ignorans dominum alium non confitendum, sed eum qui sacramento naturalis natiuitatis ex incorporali dei utero substitisset, absque uiolata legis fide dominum esse intelligendum, cum unus ex uno per unius domini naturam haberet in se naturale quod dominus est. Quis ergo etiam nunc relictus est ambigendi locus? Dominus ipse præcipuum mandatum legis in unius domini confessione ac dilectione docens esse non suo ad scribam, sed prophetæ testimonio est usus, esse se dominum, dominum se tamē semper per id quod dei filius esse significans. Per id enim in sacramento dei unius per natiuitatem manet, quia dei in se naturam dei natiuitas tenens, in deum alterum non excedat diuersitate naturæ, & ueritas generationis nec patri adimat ne non deus sit, nec filio non perficiat ne non sit & dominus. Atque ita neque autoritatem pater amittit, nec naturam filius non tenet, per quod nec deus pater non dominus unus est, neque unigenitus deus dominus separatur ab uno, cum ex uno domino unus ipse subsistat in dominum, dominum unum esse ita ex lege docens, ut se quoque dominum, propheta testante confirmet. Tendat per cæteras impij furoris propositiones fidei Euangelicæ responsio, & his ipsis quibus impugnatur repugnet, & armis eisdem sui uincens, unius spiritus dicta, unius quoque fidei demonstrat esse doctrinam. Neque enim alius est Christus, quam qui est prædicatus, deus scilicet uerus, & in dei unius ueri gloria manens: & sicut se dominum ex lege dum negare uideretur, professus, ita & in Euangelij uerum se deum dum non confiteri existimatur, ostendens. Hoc enim se dicto eius, ne cum uerum deum esse hæretici confiteantur, excusant: Hæc est autem uita æterna, ut sciant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum

Dixit dominus domino meo
 nus dominus
 no meo

Hæc est autem
 uita æterna
 na etc.

Christum. In eo namque quod ait, te solum uerum deum, separare se à ueritate dei per exceptionem solitarij existimatur, cum solus uerus deus nisi se tantum solitarium deum non patiatur intelligi. Et uere istud fides apostolica non patitur duos ueros deos credi, quia naturæ unius dei nihil alienum naturæ eiusdem exæquandum sit ueritati. Non erit enim in dei unius ueritate deus unus, si extra naturam unius dei ueri, alterius generis & non secundum natiuitatem naturalis sibi deus, uerus deus existat. Sed ut in hoc ipso eodem dicto non ambigue ipse se in unius dei ueri naturam deum uerum professus esse intelligatur, à superioribus huic tamen dicto continuatis atque iunctis professionibus responsionis nostræ sermo descendat, ut per gradus demonstratæ fidei iam in ipso apice ueri dei Christi, libertatis nostræ fiducia conquiescat. Post sacramentum itaque sermonis eius quo dixerat: Qui me uident, uident & patrem, & non creditis mihi quod ego in patre, & pater in me est. Et uerba que ego loquor uobis, non à me loquor, sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Credite mihi, quoniam ego in patre, & pater in me est: si enim autem, uel propter opera ipsa credite. Post multiplicem ergo hunc ingentium mysteriorum sermonem sequitur respondentium discipulorum sermo iste: Nunc ergo scimus quia nosti omnia, & non habes necessitatem ut aliquis te interroget, in hoc credimus quoniam à deo existi. Virtutibus in eo dei, naturam quoque dei intellexerunt: neque enim nosse omnia, & cordium cogitationes scire, missi potius à deo posset esse, quam nati. In hoc ergo credere se profiterentur, quod à deo exierit, quia naturæ in eo dei esset potestas. Intelligentiam autem eorum collaudans dominus respondit, non utique quod missus esset, sed quod à deo exisset, profectum natiuitatis ex incorporali deo sub exitionis significatione testantium. Nam & ipse natiuitatem suam sub exitionis demonstratione fuerat eloquutus, dicens: Vos me amatis, & creditis quoniam à deo exiui, & à patre ueni in hunc mundum. A patre enim in hunc mundum uenerat, quia à deo exierat. Nam ut natiuitatem suam in exitione significasse intelligeretur, subiecit, se à patre uenisse. Et cum per id à patre uenerit, quia à deo exierit, exitio eius à deo absoluta natiuitas est, quam paterni nominis est professio consequuta. Intelligentibus itaque apostolis, hoc exitionis sacramentum, hæc loquutus est: Modo creditis; Ecce uenit hora, & nunc uenit, ut dispergatur unusquisque in sua, & me solum relinquatis, sed non sum solus, quoniam pater mecum est: ut exitionem illam, non alienationem à deo patre doceret esse, sed de natiuitate naturam in se dei patris nascendo retinentem, subiecit, non se solum esse, sed patrem secum esse, uirtute utique atque unitate naturæ, cum se cum patre in se manens, esset in loquente se, atque in operante & operans & loquens. Deinde ut causam totius huius sui sermonis ostenderet, adiecit: Hæc loquutus sum uobis, ut in me pacem habeatis. In hoc autem seculo tribulationem

Exitio Christi à deo, est eius absoluta natiuitas

Ab^{sup} super fi
de uel fidei

tribulationem habebitis, sed animi æqui estote, quia uici ego mundum. Loquitur ergo ista est, ut pacifici in eo manerent, neque dissensionum studio sua perfidia disceptationibus dissiderent, cum qui solus relinqueretur, non solus esset, & qui à deo exisset, cum à quo exisset deum in se haberet. Dein de in seculo uexati, patientes promissionum eius essent, qui mundum à deo exeundo, & deum secum habendo uicisset. Postremo totius mysterij fidem eloquuturus, eleuatis in cœlum oculis, ait: Pater uenit hora, honorifica filium tuum, ut & filius tuus honorificet te. Sicut dedisti illi potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti illi, det ei uitam æternam. An ne tibi infirmus uideatur, cum honorificari se rogat: Sit planè infirmus, nisi honorificari se idcirco postulat, ut ipse honorificet honorificantem. De honore autem accipiendo & reddendo, libro alio tractauimus, & eadem reuoluere admodum ociosum est. Certe non ambigitur gloriam idcirco posci, ut glorificetur impatiens, sed fortè in eo imbecillus est, quod potestatem omnis carnis accipit. Sit quoque acceptio potestatis imbecilla, nisi potens est illis quos accipit, uitam tribuere æternitatem: Sed in eo ipso quoque quod accipit, natura aliqua infirmitas arguitur. Sit planè acceptio infirmitatis, nisi Christus ex natiuitate potius quam ex innascibilitate deus uerus est. Quod si acceptio potestatis, sola est significatio natiuitatis, in qua accipit id quod est, non est infirmitati datio deputanda, quæ totum hoc nascentem consummat esse quod deus. Cum enim innascibilis deus ad perfectam diuinæ beatitudinis natiuitatem unigenito deo autor sit, autorem natiuitatis esse sacramentum patrum est. Ceterum non habet contumeliam, quæ autoris sui exprimit imaginem: quod enim pater dedit potestatem in hoc filium genuit, quod filius accepit, natiuitatem consummat. Dedit enim ei potestatem omnis carnis, & ad id dedisse, ut det eis uitam æternam: habet in dante quod pater est, & in accipiente quod deus est, cum & in eo significetur pater esse quod dederit, & in eo filius deus maneat, quod uitam æternam dandam sumpsit potestatem. Naturalis igitur filio dei & congenita omnis potestas est, quæ cum data sit, non alienata est per id ab autore, quia data est, cum quod est autoris, hoc datum sit, dare scilicet uitam æternam, & corruptionem in incorruptionem mutare. Dedit itaque pater omnia, & accepit filius omnia, neque ambiguum est, cum dixerit: Omnia quæ patris sunt, mea sunt. Et hic quidem non creationum species, neque elementorum diuersas substitutiones præfens sermo significat, sed beatæ atque absolute diuinitatis nobis gloriam pandens, deum in his ostendit intelligendum esse quæ sua sunt in uirtute, in æternitate, in prouidentia, in potestate. Non quod hæc deus ita habeat, tanquam aliud quid extra ista esse credendus sit, sed quod in his ad aliquantulam sensus nostri opinionem significatus sit ipse qui habeat. Unigenitus igitur in his se docens substituisse, quæ patris sunt, cum ex se sumpturum

sumpturum esse sanctum spiritum dixisset, adiecit: Omnia quæ patris sunt, mea sunt, propterea dixi, de meo accipiet. Omnia quæ patris sunt, sua sunt, tradita utique & accepta. Sed data non infirmant natiuitatem, quæ in his eum constituunt esse quibus pater est. His igitur nunc gradibus præmissæ de se intelligentiæ usus est, ut cum se à deo exisse docuisset, secumque esse patrem professus esset, seque mundum uicisse testatus esset, & honorandus à patre, patrem esset honoraturus, & accepta potestate in danda uniuersæ carni uitæ æternitate esset usurus, tum postremo omnia hæc tali absolute concluderet: Hæc est autem uita æterna, ut sciant te solum deum uerum, & quem misisti Iesum Christum. Vitæ æternæ fidem uel loqui o hæretice disce uel credere, & separa à deo Christum si potes, à patre filium, à deo uero super omnia deum, à solo unum. Unus enim dominus est Iesus Christus. Si uita æterna est in deum solum uerum credidisse, sed non sine Christo, separato Christo à solo deo uero, in confessione solius dei ueri, uita æterna non capitur. Non intelligo quo modo nobis à deo uero separandus ad fidem sit, qui non sit separabilis ad salutem. Quanquam igitur sciam morositas difficultium questionum absolute legentium desiderijs graues esse, tamen dilata ad modicum totius ueritatis demonstratione, indulgeri mihi existimo non sine aliquo fidei profectu his ipsis dictis Euangelicis tecum hæretice luctanti. Audis professionem domini dicentis: Hæc est autem uita æterna, ut sciant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Quæro quid sit quod sensum moueat, ne uerus deus Christus sit. Non enim tibi nunc quid de Christo credideris significatio aliqua alia subiecta demonstrat. Non habes quicquam præter quam Iesum Christum: non filium hominis, ut de se solet dicere: non filium dei ut profiteri ei de se usitatum est: non descendentem panem uiuum de cœlis, quod cum multorum scandalo de se frequenter asserit, sed dicens, te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum omnem prænominum & cognominum suorum, uel naturalium, uel assumptorum consuetudinem prætermisit, ut cum confitendus solus uerus deus & Christus Iesus æternitatem præstarent, sine dubio in ea Iesus Christus esset significatio, qua deus est. Sed fortè quod ait, te solum, communionem atque unitatem suam à deo separat. Separat sanè, si non ad id quod ait, te solum uerum deum, continuo subiecit: & quem misisti Iesum Christum. Et sensum audientis interrogo quid credendus sit Iesus Christus, cum ad id quod pater solus deus uerus credendus sit, credendus & Christus est: Sed solus fortè pater deus uerus Christo non relinquit ut deus sit. Non relinquit sanè, si unus deus pater Christo ut unus sit dominus, non relinquit. Quod si unus deus pater Christo non adimit ut unus sit dominus, ita solus deus pater uerus Christo Iesu non auferat ut uerus deus sit, cum ad uitæ æternæ meritum hoc proficit, ut cum credatur solus

Ab^{sup} diuinitatem

Hæc uita est æterna ut sciant te solum

solus uerus deus, credatur & Christus. Quid nunc rogo stultitiæ tuæ sensu Christo deputans hæretice, ut cum creditur deo patri, credatur & Christo, qui uitam æternam tribuit, quia honorificandus à patre patrem honorificauit, quia mundū uicit, quia solus relinquendus nō solus est, sed secum habet patrē, quia à deo exiuit, atq; à patre uenit? Quid igitur in tantis dei uirtutibus nato, naturæ ac ueritatis imparties? Solum enim uerum deum patrem inutiliter credimus, nisi credamus & quem misit Iesum Christū. Quid hæres? quid moraris? quid Christus cōfiteendus sit doce, nam qui quæ scripta sunt negas, quid restat, nisi ut quæ non scripta sunt credas. O infelix uoluntas, o ueritati obnitens falsitas, cum in fide & confessione ueri dei patris Christus unitus sit, rogo qua fide uerus deus negatus creatura esse dicitur, cum fides nulla sit in solum uerum deum credidisse sine Christo? Sed angustum te hæretice & diuini spiritus incapacem cœlestium dictorum non adit sensus, & uipereo inspiratus errore, Christum uerum deum nescis in fide solius ueri dei ad uitæ æternitatem confitendum. Sed ecclesiæ fides solum uerum deum patrem confessa, confitetur & Christū: neq; uerum Christum deum confitendo, non & solum uerum deum patrem confitetur. Neque rursū solum uerum deum patrem confessa, non confitetur & Christum. Per id enim & Christum confessa deum uerum est, quod solum uerum deum confessa sit patrem. Ita quod solus pater deus uerus est, deum uerum esse confirmat & Christum. Non enim unigenito deo naturæ demutationem naturalis natiuitas intulit, & qui ex subsistente deo secundum diuinæ generationis naturam deus subsistit, ab eo qui solus uerus deus est inseparabilis est ueritate naturæ. Tenuit enim natura ueritatis suæ ordinem, ut natiuitatis ueritatem ueritas naturalis inueheret, nec alterius ex se generis deum deus unus afferret. Atq; ita sacramentū dei nec in solitudine, nec in diuersitate consistit, cum neq; alter deus deputetur qui ex deo cum naturæ suæ proprietate substiterit, neq; in unione maneat, quem patrem natiuitatis ueritas doceat confitendū. Non deseruit igitur natus deus naturæ suæ proprietatem, & naturali in eo uirtute est, cuius in se tenet naturali natiuitate naturam. Non enim in eo deus aut demutatus aut degener est, cum si quod uitium natiuitatis intulisset ei, potius naturæ cōtumeliā per quam natiuitas subsistebat, inferret, dum quod ex se est desineret esse quod suū est. Atq; ita non eum demutatio corrumpibat, eo qui substantiam nouam natiuitate subsisteret, sed eum qui natiuitate filij impotens naturæ suæ tenere constantiam externum aliquid à se alienumq; genuisset. Non est autem, ut sæpe iam commemorauimus, in unitate dei patris & dei filij humanarum uitium opinionum, ut sit uel extensio, uel series, uel fluxus, ut autrium uel uis effundat ab origine, aut rami arbor teneat in caudice, aut calorem ignis emittat in spaciū. *Hæc enim inseparabili protensione manent potius

ius de re quàm sibi sunt, dum & calor in igne est, & in arbore ramus est, & riuus in fonte est. Et hæc ipsa res sola sibi est potius, quàm res ex re substantiata est: quia nō aliud arbor quàm ramus, neq; ignis quàm calor, neq; fons possit esse quàm riuus. At uero unigenitus deus ex perfecta atque inenarrabili natiuitate subsistens deus est, & uera progenies innascibilis dei est, & incorporalis naturæ generatio incorporalis, deus uiuus & uerus à uiuente deo uero, & inseparabilis à deo naturæ deus, dum subsistens natiuitas nō alterius naturæ deū perficit, neq; generatio quæ substantiam prouehabat, substantiæ naturam demutauit in genere, sed dispensationem assumptæ carnis, & per exinanienti se ex dei forma obedientiam, naturæ sibi nouitatem Christus homo natus intulerat, non uirtutis naturæq; damno, sed habitus demutatione exinanienti se. Igitur ex dei forma serui formam natus accepit. Sed hanc carnis assumptionem, ea cū qua sibi naturalis unitas erat patris natura non sineret, & nouitas temporalis, licet maneret in uirtute naturæ, amiserat tamen cum forma dei naturæ dei secundum assumptū hominem unitatem. Sed summa dispensationis hæc erat, ut totus nunc filius homo scilicet & deus per indulgentiam paternæ uoluntatis, unitate paternæ naturæ maneret, & qui manebat in uirtute naturæ, maneret quoq; in genere naturæ. Id enim homini acquirebat ut deus esset. Sed manere in dei unitate assumptus homo nullo modo poterat, nisi per unitatem dei in unitate dei naturalem euaderet. Ut per hoc quod in natura dei erat deus uerbum, uerbum quoq; caro factum rursū in natura dei inesset. Atq; ita homo Iesus Christus maneret in gloria dei patris, si in uerbi gloriam caro esset unita, rediretq; tunc in naturæ paternæ etiam secundum hominem unitatem uerbum caro factum, cum gloriam uerbi caro assumpta tenuisset. Reddenda igitur apud seipsum patri erat unitas sua, ut naturæ suæ natiuitas in se rursū glorificanda resideret, quia dispensationis nouitas offensionem unitatis intulerat, & unitas ut perfecta antea fuerat, nulla esse nunc poterat, nisi glorificata apud se fuisset carnis assumptio. Et ideo tanto antea præparato ad fidei huius intelligentiam sensu, cum dixisset: Hæc est autē uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum, subiecit secundū dispensationis suæ obedientiam: Ego te glorificaui super terram, opus consummaui quod dedisti mihi ut facerem. Postq; ut meritū obedientiæ & sacramentum totius dispensationis intelligeremus, adiecit: Et nūc glorifica me tu pater apud te metipsum gloria quam habebam ante ceterū seculum esse apud te. Qui manere Christū in natura dei denegat, & inseparabilem esse atq; indifferentē à solo deo uero nō credit, respondeat quæ huius petitionis sit ratio: Et nūc glorifica me tu pater apud te metipsum. Quid enim causæ est, ut pater eū glorificet apud se metipsum? aut quæ uerbi huius significatio est: quæ uerbi huius significatio est? Pater namq; nō

Als* hæc enī à se inseparabili protensione manent potius deitatis sibi insunt. Non aliud arbor quàm ramus, neq; ignis quàm calor etc.

Als* natiuitas

Als* inesse

Als* uirtutis

Et nūc glorifica me apud te metipsum

eget glorię, nec se exinaniuerat de forma glorię suę. Quo modo ergo apud semetipsum glorificaturus est filium, & ea gloria quam habuit apud eum ante mundi constitutionem? Sed apud eum habere quis sensus est? Non enim ait, gloriam quam habebam anteq̄ seculū esset, cū essem apud te, sed gloriam quā habebam apud te. Esse enim apud te, consistentem significat: habere autem apud te, naturę sacramentū docet. Glorifica uero apud te, nō idem est quod glorifica me. Non enim semetipsum glorificari tantū ita ut sibi aliquid sit propriū glorię rogat, sed apud semetipsum patrem glorificari se ab eo precatur. Vt enim in unitate sua maneret, ut manserat, glorificaturus eum apud se pater erat, quia glorię suę unitatem per obedientiam dispensationis excefferat, scilicet ut in ea natura per glorificationem rursus esset, in qua sacramento erat diuinę natiuitatis unitus, essetq̄ patri apud semetipsum glorificatus, ut quod apud eum autē habebat maneret, neq̄ abalienaret ab eo formę dei naturam formę seruilis assumptio, sed apud semetipsum glorificaret formam serui, ut maneret dei forma, quia qui in forma serui manserat, idem erat in forma dei. Et cum serui forma glorificanda esset in dei forma, apud eum ipsum glorificanda erat in cuius forma formę seruilis erat habitus honorandus. Non noua uero hæc, neq̄ nunc primum Euangelicis doctrinis consignata, uox domini est, & hoc ipsum glorificandi filij apud semetipsum dei patris sacramentum pulcherrima illa spei suę gratulatione testatus est, tunc cum Iuda ad prodicionem exeunte, gaudio cōsummandę suę dispensationis elatus hæc dixit: Nunc honorificatus est filius hominis, & deus honorificatus est in eo. Si deus honorificatus est in eo, & deus honorificauit eum in se, & deus protinus honorificauit eū, quid limosi corporis graues animæ, & sordente peccatis conscientia fecidæ cœnoscāq̄ usq̄ ad iudiciū diuinę de se professionis inflamur? & arbitros nos naturę cœlestis deputantes, impijs ad deum calumnię nostrę disputationibus fallimus? Quanta potuit enim dominus uerborū simplicitate Euangelicam fidem locutus est: & in tantum ad intelligentiam nostram sermones aptauit, in quantum naturę nostrę ferret infirmitas, nō tamen ut quicquam minus dignū naturę suę maiestate loqueretur. Et primam quidem dicti sui significationem non ambiguam existimo, cum ait: Nunc honorificatus est filius hominis. Gloria enim omnis non uerbo, sed carnī acquirebatur, id est, nō natiuitati dei sed nati hominis dispensationi. Hoc uero quod sequitur quid significet interrogo: Et deus honorificatus est in eo. Honorificatur enim in eo deum audio, & quid istud sit secundum intelligentiam tuam hæretice ignoro. Deus in eo honorificatus est, in filio utiq̄ hominis. Et quæro an filius hominis idem sit & filius dei, & cum non aliud sit filius hominis, neq̄ aliud filius dei, uerbum enim caro factum est: & cum qui filius dei est, ipse & hominis sit filius, requiro quis in hoc filio hominis, qui

Gloria non uerbo, sed carnī quærebatur

& filius dei est, glorificatus sit deus, q̄a in filio hominis, qui & filius dei est, glorificatus deus est: Videamus quid sit hoc quod tertio subditur: Si deus glorificatus est in eo, deus glorificauit eū in se. Quod istud rogo sacramenti mysterium est? Deus in filio hominis glorificato glorificatum deum glorificat in se. In filio hominis dei gloria est, & gloria dei gloria filij hominis. Deus glorificat eum in sese, homo utiq̄ non per se glorificatur. Neq̄ rursum qui in homine glorificatur deus, licet gloriam accipiat, nō tamen aliud ipse quā deus est. At uero cum glorificato filio hominis, glorificans deū deus glorificat in sese, inuenio naturę gloriam in gloriam naturę, naturam glorificantis assumi. Non enim se deus glorificat, sed glorificat deum in homine glorificatum in sese. Quod autem glorificat in sese, licet non se glorificet, tamen in naturę suę gloriam naturam glorificantis assumit. Et cū glorificans deū deus, quia glorificatus in homine sit, glorificat in sese, eum quem glorificauit in sese inesse demonstrat cum eum glorificat in sese. Affer nunc quisquis es hæretice flexuosę doctrine tuę inuolubiles quęstiones, quę cū se nodis suis illigent, in nullo tamen agmine hærendi molestiam continebunt. Filius enim hominis glorificatur, & glorificatur in eo deus, & deus glorificatum eum in homine glorificauit in sese. Nō enim idipsum est glorificari filium hominis, quod & glorificari in filio hominis deum: uel glorificari in sese, glorificatum in homine deum. Loquere hoc secundum impietatis tuę sensum uerbis tuis quid uelis esse glorificare in filio hominis deū. Vtiq̄ aut Christū necesse est esse qui glorificatur in carne, aut patrem qui glorificatur in Christo. Si Christus est deus, certe Christus est qui glorificatur in carne. Si pater est, sacramentum unitatis est, cum pater glorificatur in filio. Aut Christum cōfitendo deum, etiam inuitus loqueris, aut patrem deum intelligendo, naturam dei patris non negabis in Christo. Atq̄ hæc de glorificato filio hominis glorificato in eodem deo dicta sint. De eo uero quod glorificatum in filio hominis deum glorificat in sese, in quod tamen tibi relictam facultatem exerendę impietatis existimas, ne secundum naturę ueritatem uerus deus Christus sit? Christum enim deus natū hominem clarificat in sese, nunquid extra se est quem clarificat in sese? Reddit enim in se Christo gloriam quam apud se habuit: & cum in forma dei assumptio formę seruilis assumit, in se glorificatur glorificatus in homine deus, qui ante natiuitatis dispensationem in sese erat, & per formam sui, & per naturam natiuitatis unitus. Natiuitas enim nō nouę neq̄ alienę naturę deum fecerat, sed naturalis filius patri naturali generatione substiterat. Et cum post natiuitatem hominis glorificatus in homine, in naturę suę rursum gloriam clarescit, in se eum deus clarificat, cum in naturę paternę gloriam, ab ea per dispensationem euacuatus assumitur. Concludit autem audacissimum impietatis tuę furorem apostolica fides, ne quod licentia liberę

intelligentiæ euageris, cum ait: Omnis lingua confitebitur quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Quem enim in sese pater glorificauit, in eius gloria confitendus est, & qui in patris gloria confitendus est: quem in se pater glorificauit, in his sine dubio intelligendus est esse, quibus pater est, cum & in se eum glorificauerit, & in gloria eius sit confitendus. Non enim hic nunc tantummodo in gloria dei est, sed in gloria dei patris est. Neque glorificauit gloria exteriore, sed glorificauit gloria in sese, in eam eum quæ sua est gloriam resumendo, & in eam gloriam quam apud eum habuit, eum & apud se glorificat & in sese. Atque ita inseparabilis à fidei huius coniunctione intelligitur etiam sub hominis humilitate, sic dicens: Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Cum & sine Christo, solo deo patre cognito, uita æterna non sit, & Christus glorificatus in patre sit. Si autem ea demum uita æterna est, solum uerum deum patrem nosse, & quem misit Iesum Christum, non existimetur planè uerus deus Christus, si uita sit in deum credidisse sine Christo, & quod solus deus pater deus uerus est, non pertineat ad deum Christum, nisi gloria Christi* omnis in solo uero deo patre est. Si enim in se deum glorificat pater, & solus pater deus uerus est, non extra solum uelum deum Christus est, quia glorificatum in deum Christum glorificet pater uerus deus solus in sese. Et quod à solo uero glorificatur in sese, non alienatur à solo uero, quia in se solo glorificatur à uero. Sed fortè piæ huic fidei nostræ, impiæ perfidiæ tuæ occurrat assertio, ut aliena ab intelligenda dei ueri sit hæc necessitatis confessio: Amen amen dico uobis, non potest filius à se facere quicquid nisi quod uiderit patrem facientem. Nisi duplicem responsionem duplex Iudæorum indignatio exigit, sit hæc planè infirmitatis confessio, nihil ab se facere filium posse, nisi quod uiderit patrem facientem. Quod si Iudæis & uiolati sabbati reatum obijcientibus, & æqualitatem in Christo dei per professum sibi deum patrem non ferentibus, sub eodem dicto ad utrumque responsum est, putas ne per confessionem responsionis posse dictorum oculi ueritatem? Et quantum in alio libello tractatus hic à nobis locus fuerit, tamè quia modo non obest, sed etiam ad religionem proficit fidem retractari, eundem ipsum, quia causa postulat reuoluamus. Hinc autem primū responsionis necessitas orta est. Et propter hoc persequerentur Iudæi Iesum, & quærebant eum interficere, quoniam hæc faciebat sabbato. Ira itaque eorum usque ad cupiditatem interficiendi eum accendebatur propter opera sabbato gesta. Sed uideamus quid dominus responderit: Pater meus usque modo operatur, & ego operor. Quod rogo istud opus patris est, hæretice, demonstra. Per filium enim & in filio omnia sunt uisibilia & inuisibilia. Et tu qui ultra Euangelia sapis, necesse est ut aliquibus arcanorū doctrinis cognitione paterni operis adeptus, operantem nobis patrem ostendas. Quod si pater operatur in filio secundum

Alit* hominis

Non potest filius à se facere quicquam nisi quod uiderit patrem facientem

Pater meus usque modo operatur, & ego operor

cundum quod ipse ait: Verba quæ ego loquor uobis, non ego loquor, sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua, uides ne quid hoc sit: Pater meus usque modo operatur? Hoc enim ideo ait, ut paternæ in se naturæ intelligeretur maiestas in sabbati opere potestatis suæ usa natura. Cum enim in se operante operetur pater, ipse necesse est patre operetur operante, atque ideo ait: Pater meus usque modo operatur, ut ipsum illud præsens dictorum atque gestorum per se opus, paternæ in se naturæ existimaretur operatio. Id enim quod usque modo operatur, unum atque idem dicti temporisque momentum est, ut non aliud aliquid opus esse patris quam suum hoc quod agit crederetur, cum per id quod usque modo pater operatur, hæc ipsa esset patris sub eodem tempore sermonis operatio. Ac ne fides intra cognitionem tantum patris relicta à uitæ æternæ spe abesset, continuo subiicit: Et ego operor, ut hoc ipsum quod modo operatur pater operetur & filius. Ac sic perfectam fidem docuit, cum id quod modo est, eiusdem temporis opus sit, & id quod operatur pater & filius, extra singularis sit unionem. Sed geminatus est audientium dolor, id enim sequitur: Propter hoc magis quærebant eum Iudæi interficere, quod non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum proprium dicebat deum, æqualem se faciens deo. Et hic rursum admonebo & euangelistæ iudicio, & communi humani generis sensu filium in paternæ naturæ æqualitate esse. Aequalitatem autem non nisi ex eadem esse natura, quia natiuitas non habet aliunde quod maneat. Et omnis generatio à generante se non sit aliena, dum ad id quod maneat, subsistit ex eodem. Huic igitur duplicatæ indignationi uideamus quid dominus respondet: Amen amen dico uobis, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Quæcunque enim ille facit, eadem & filius facit similiter. Nisi dicta propositionis propria sunt, uim dictis præsumptione propriæ & infidelis intelligentiæ afferimus. Si autem irarum causis subiecta responsio est, fides nostra potius loquitur quod docetur, quam irreligiosa peruersitas impietatis suæ defendit errorem. Quæramus ergo an de sabbati opere hæc propria responsio sit: Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Ait enim superius: Pater meus usque modo operatur & ego operor. Si paternæ in se naturæ autoritate quod gerit, gerente patre agit, qui usque modo operatur in sabbato, extra crimen est operis filius, in quo paternæ operationis præfertur autoritas. Non enim ad infirmitatem retulit, non potest, sed ad autoritatem. Nam ab se non potest nisi uideat, neque enim præstat uidisse uirtutem, & cum non præstet uisus uirtutem, naturam non infirmat non posse sine uisu, sed autoritatem ostendit ex uisu. Id enim quod ait: Nisi uideat, conscientiam significat in uisu, sicut ad Apostolos in Euangelio ait: Ecce dico uobis, leuate oculos uestros, & uidete regiones quoniam albæ sunt ad messem. Conscientia

igitur in se naturæ paternæ quæ in se operatur operante, ne uiolasse sabbatum domini sabbati crederetur, ait: Non potest filius ab se facere quicquid, nisi quod uiderit patrem facientem, ut id quod operatur, ex conscientia naturæ in se operantis ostenderet, cum & in se sabbato operante usque modo pater operetur in sabbato. Ad alterius uero indignationis dolorem consequentis dicti retulit causam: Quæcumque enim pater facit, eadem & filius similiter facit. Exprobra infirmitatem dei filio, adime quoque naturæ æqualitatem, si non quæcumque facit pater, eadem & filius facit similiter. Si discrimen aliquod paternæ uirtutis atque operationis admittitur, si quod ad æqualitatem uirtutis naturæque proprium est, honoris æqualitas non postulatur. Ipse enim in continuo ait: Ut omnes honorificent patrem sicut honorificant patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum. Discerne æqualitatem in honore non dispari, infirma naturam in eadem operatione uirtutis. Quid responsionis causam ad contumeliam diuinitatis inuadis? Ad operationem sabbati respondit, non se quicquam facere posse, nisi quod patrem facientem uidisset. Ad demonstrationem uero æqualitatis, quæcumque pater faceret, facere se professus est. Tenet quod ad sabbatum pertinet, ad opprobrium infirmitatis, si non quæcumque facit pater, eadem & filius facit similiter. Si autem sine exceptione quæcumque sunt, in quo tandem infirmitas reperietur, cum nulla quæ pater possit non possit & filius? Aut in quo tandem per intercessionem infirmitatis negatur æqualitas, cum unus atque idem honor postuletur ad utrumque? Quod si eadem est uirtus operandi, & eadem est religio honorandi, non intelligo in quo tandem naturæ infirmæ contumelia relinquatur, cum eadem sit in patre & in filio & uirtutis potestas & honoris æqualitas. Et hæc quidem quamuis cum ipsa rerum absolute tractata sint, tamen ne quid in eo quod ait dominus: Non potest filius facere à se quicquam nisi quod uiderit patrem facientem, ad infirmandam naturam impietate proficiat, potius quam ad demonstrandam paternam in se naturæ conscientiam, per quam ex autoritate operatus in sabbato est, dicti quoque dominici ad id pertinentis demonstranda cognitio est, quo ait: Et à me facio nihil, sed ut docuit me pater, hæc loquor. Et qui me misit, mecum est, & non reliquit me solū, quoniam ego quæ sunt ei placita facio semper. Sentis ne quid sit, non quicquam posse facere filium, nisi uideat patrem facientem, & quo sacramento dictum sit: Et à me facio nihil? Et rursum: Non reliquit me solū, quoniam ego quæ sunt ei placita, facio semper? Si enim ideo nihil ab se facit, quia in se manet pater, quomodo rursum ideo se solū pater non reliquit, quia quæ sunt ei placita facit? Non concordat secundum sensum tuum hæretice, dictorum diuersitas, ut nihil faciat à se nisi doctus à manente in se patre: & rursum idcirco in se pater maneat, quia quæ ei sunt placita gerit. Si enim nihil ab se facit, propter manentem in se patrem, quo modo hinc ut in se pater maneat me-

ritus

ritus est, quod ea quæ ei placeant agit? Non enim meritum aliquod est, non ab se gerere quæ quis agit. Et contra, quo modo patri quæ filius agit placita sunt, cum ea ipsa agit manens in filio pater? In angusto es impietas, & te munitissima fidei nostræ pietas concludit. Agit aliquid filius aut non agit? Si non agit, quo modo in his quæ agit placet? Si autem agit, quo modo agit in his quæ ab se non agit, cum & proprium sit egisse quæ placeant, & sine merito sit non ab se egisse quæ gesserit? Sed naturæ cui contradicis, hæc unitas est, ut ita per se agat, ne à se agat: & ita à se non agat, ut per se agat. Intellige agentem filium, & per eum agentem patrem. Non ab se agit, cum pater in eo manere monstratur. Per se agit, cum secundum filij natiuitatem agit ipse quæ placita sunt. Infirmitas sit non ab se agendo, nisi a deo ipse agit, ut quæ agit placeant. Non uero sit in unitate naturæ, si non quæ ipse agit, & in quibus placet, non ab se agit, sed manens in eo ad agendum pater edocet. Ita & manendo docet pater, & filius agendo non ab se agit, & non ab se agens filius, cum quæ placita sunt facit, ipse agit. Ac sic unitas naturæ retinetur in agendo, dum & ipse operans non operatur ab se, & ipse ab se non operans operatur. Adiunge quoque huic illud quod ad opprobrium infirmitatis usurpas: Omne quod dat mihi pater, ad me ueniet, & uenientem ad me non repello, quia descendi de caelo, non ut faciam uoluntatem meam, sed uoluntatem patris qui me misit. Sed forte sine uoluntatis libertate sit filius, ut ei naturæ infirmitas imperet necessitatem. Ideo autem necessitati sit subditus non uoluntati, ut datos sibi uenientes à patre non repellat. Sed sacramenti unitatem in his dominus significans, dum non repellit sibi datos, dum non suam, sed mittentis se agit uoluntatem, post repetitam hanc eandem Iudæis murmurantibus uocem, intelligentiæ nostræ sensum confirmat, dicens: Omnis qui audiuit à patre & didicit, uenit ad me, non quod uiderit patrem quisquam, nisi qui est à deo, hic uidit patrem. Amen dico uobis, qui credit in me, habet uitam æternam. Et quæro primū, ubi auditus sit pater, ubi docuerit audientes. Sed patrem nemo nouit, nisi qui à deo est. Et quo modo eum quisquam audierit, quem nemo uidit? Audiens ergo à patre ad filium ueni. Et cum filius audiret, & docet, naturæ in eo paternæ proprietatis & auditæ & docentis ostenditur, ut hoc quod docet filius & auditur, paternæ doctrinæ intelligatur auditio. Nam cum nemo uiderit patrem, & ad filium ueniens, à patre audiat atque discat ut ueniat, admonemur intelligere quid sit & in loquente filio patrem docere, & in conspecto filio patrem qui à uermine sit uisus, audiri, quia naturæ paternæ proprietatem natiuitas filij in se perfecta contineat. Volens igitur unigenitus deus autoritatem paternam, salua in se naturæ unitate testari, & datos sibi à patre non repellit, & uoluntatem non suam, sed eius qui se misit efficit? non quod non uelit quæ agit, aut quod non ipse audiatur qui docet, sed ut eum qui se mittat, & se qui missus est, sub

An necessitas filij sit

p 4 proprie

proprietate naturę indifferentis ostenderet, cū quę uult agit, & loquitur ea, & uoluntatē & opera & dicta patris esse significet. Quod autē sit libere uoluntatis, nō ambigue ostendit cum ait: Sicut enim pater suscitāt mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat: cū æqualis in patre & filio & uirtutis potestas & honoris dignitas manifestatur, ibi & libertas uoluntatis ostenditur: cum autē unitas demonstratur, ibi paternę uoluntatis significatur affectio. Quę enim uult pater, ea facit filius. facere autē plus est, quā uoluntati obedire, quia obedire uoluntati, habet exterioris necessitatē: facere uoluntatem, propriū est unitati, cum factū sit uoluntatis. Et cū filius uoluntatē patris facit, docet per naturę indifferentiam, naturalem sibi uoluntatē esse cum patre, cū uoluntas eius sit, omne quod faciat. Vult planē filius omnia quę pater uult, nec naturalis dissentit uoluntas. Namq; cum hęc uoluntas patris sit quā ostendit dicens: Hęc est enim uoluntas patris mei, ut omnis qui uidet filiū & credit in eum, habeat uitam æternam, & suscitē cū in nouissimo die, audi nunc an filij à patre dissentiens sit uoluntas, cum ait: Pater quos mihi dedisti uolo ut ubi ego sum, & illi sint mecū. Non ergo ambigitur filiū uelle. Nam cum pater uelit credentes in filio uitam æternam habere, filius uult illis ubi ipse sit esse credentes, nisi fortē cohabitare Christo nō sit æternitas, aut non perfecta & beata in se credentibus tribuat Christus, hęc dicens: Nemo nouit filiū, nisi pater, neq; patrem quis nouit, nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. An ne nō in libertate est uoluntatis uolens nobis secreti illius paterni tribuere cōscientiam, & adeo uoluntas ei libera est, ut cognitionem sui atq; patris quibus uoluerit impartiat? Atq; ita inter patrem & filiū & natiuitatis & unitatis demonstrata natura est, cū sic liber in uoluntate sit filius, ut quod uolens agit, factum paternę sit uoluntatis. Nesciens planē dispensationem fidei, extra intelligentiam sacramentorum est, & doctrinam Euangelij non adeptus, ab spe Euangelij peregrinatur. Crendendus est pater in filio, & filius in patre, per naturę unitatem, per uirtutis potestatem, per honoris æqualitatem, per natiuitatis generationem. Sed contraria fortē huic nostrę professioni est domini testatio, cum ait: Pater maior me est. Hoc ne hæretice, impietatis tuę telum est? hęc furoris tui arma sunt? Excidit ne tibi ecclesiam duos innascibiles nescire, & duos patres non confiteri? Oblitus es mediatoris dispensationem, & in ea partum, curas, ætatem, passionem, mortem, crucem? Et renascens non confessus es ex Maria filium dei natum? Si in his omnibus filius manens ait: Pater maior me est, ignorandum existimas hanc dispensationem salutis tuę, exinanitionem formę dei esse? & patrem extra hanc humanarū passionum assumptionem, in illa incontaminatę naturę suę beata æternitate sine carnis nostrę susceptione mansisse? Nos enim unigenitum deum in forma dei manentem in natura hominis mansisse profiteremur, neq; unitatem formę

seruillis

seruillis in naturam diuinę unitatis statim refundimus, neq; rursum corporali insinuatione patrem in filio prædicamus, sed ex eo eiusdem generis genitam in se naturam naturaliter in se gignentem se habuisse naturam, quę in forma naturę se gignentis manens formam naturę atq; infirmitatis corporalis acceperit. Erat enim humanę naturę proprietas, sed nō dei formam nō erat, quia per eius exinanitionē serui erat forma suscepta. Neq; em̄ defecerat natura ne esset, sed in se humilitatem terrenę natiuitatis manens, sibi dei natura susceperat, generis sui potestatem in habitu assumptę humilitatis exercens, & ex deo deus natus, in forma * dei homo repertus, deū se Als serui uirtutibus agens, neq; deus non erat quem gestis suis docebat. Neq; enim homo, in cuius habitu repertus est, non manebat. Et idcirco in hoc eodem superiore sermone, naturę sibi cū patre unitatem contestatus dixerat: Qui me uidet, uidet & patrem, & ego in patre, & pater in me. Quę utiq; differentiam nō habent ex qualitate naturę, cum cōtemplatio filij uisum cōplesset & patrem, & unus in uno manens, unum nō discernat ab uno, ac ne per cōtemplationem corporalem referre ex se paternę cōtemplationis uisum existimaretur, subiecerat: Credite in me, quoniam ego in patre, & pater in me. Sin autē, uel propter opera credite. Ut cum uirtus naturę res esset, & operatio ipsa uirtutis sit potestas, per uirtutis potestatem, naturę in se paternę unitas nosceretur, cum in quantū quisq; deum cognouisset in naturę uirtute, in tantum deum patrem cognosceret in potestate naturę. Et cum tantus quantus est pater, filius uidendū in se patrem præstaret & in gestis, indifferens per id pater in filio cognosceretur, per intelligentiam indifferentis pro potestate naturę. Impleturus itaq; unigenitus deus carnis dispensationem, & acceptę formę seruilis sacramentū consummaturus usus est demonstrandę fidei nostrę professione, dicens: Audistis quoniam dixi uobis, uado & uenio ad uos. Si diligeretis me, gauderetis quoniam uado ad patrem, quia pater maior me est. His itaq; quę ad naturam diuinitatis spectant, explicitis, hoc eodem superiore sermone nunquid professio hęc aufert filio naturę æqualitatem, quam natiuitas generata cōsummat? Aut nunquid unigenito deo cōtumelia est patrem sibi innascibilem deū esse, cum ex innascibili deo natiuitas unigenita in naturam unigenitam subsistat? Non enim suę originis est filius, neq; natiuitatem sibi nō extans ipse conquisiuit ex nullo, sed ex uiuente natura uiuens natura extans tenet in se naturę potestatem, professā autoritate naturę, ut & honorem testetur, & gratiam sumptę natiuitatis in honorem, & hoc quidem patri debitū reddens, ut obedientiam suam mittentis deputet uoluntati, nō tamen ut naturę unitatem obedientia humilitatis infirmet, factus obediens usq; ad mortem. Num tamē post mortem non super omne nomen est? Sed si fortē hinc inæqualis uideatur, quia ei post euacuationem formę dei donatur hoc nomen, calumnia hęc sacramenta

sacramentum assumptæ humilitatis ignorat. Si enim natiuitas hominis naturam nouam intulit, & humilitas formam demutauit sub assumptione serui, nunc donatio nominis, formæ reddidit æqualitatem. Quid enim donatum sit quære. Si enim hoc donatum quod dei est, naturæ huius donum ignobilitatem diuinæ illi non inuehit naturæ. Denique hoc nunc quod donatur ei nomen, & si habeat doni sacramentum, non tamen habet in dono nominis nomen alienum. Donatur enim Iesu, ut ei cœlestia & terrestria & inferna genua flectat, & omnis lingua confiteatur quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. Confessionis ergo huius honor donatur, ut in gloria dei patris sit cõfiteendus. Cum audis itaque: Pater maior me est, scito eum de quo ob meritum obedientiæ dictum est: Et donauit ei nomen quod est super omne nomen. Audi rursum: Ego & pater unum sumus. Et qui me uidet, uidet & patrem. Et ego in patre, & pater in me. Honorem donatæ confessionis intellige, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Quando igitur illud est, pater maior me est: nempe tum cum donatur ei nomen super omne nomen. At contra quando est, ego & pater unum sumus: nempe cum omnis lingua cõfiteatur quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. Si igitur donantis autoritate pater maior est, nunquid per doni confessionem minor filius est? Maior itaque donatis est, sed minor iam non est cui unum esse donatur. Si non hoc donatur Iesu, ut cõfiteendus sit in gloria dei patris, minor patre est: si autem in ea gloria donatur ei esse qua pater est, habes & in donantis autoritate, quia pater maior est, & in donati confessione, quia unum sunt. Maior itaque pater filio est, & planè maior, cui tantum donat esse, quantus ipse est: cui innascibilitatis esse imaginem, sacramento natiuitatis impertit, quem ex se in forma sua generat, quem rursum de forma serui in forma dei renouat, quem in gloria sua secundum spiritum Christum deum natum, donat rursum esse in gloria sua secundum carnem Iesum Christum deum natum, mortuum. Causam igitur ostendit, quare si eum diligere, gaudere quod ad patrem uadit, quia pater maior me est. Gaudium hoc utique ex dilectione docens esse, quia lætaretur dilectio Iesum esse in gloria dei patris cõfiteendum, & gloriæ huius resumendæ meritum continuo subiecit, dicens: Venit enim princeps mundi huius, & in me habet nihil. Nihil in eo princeps mundi huius habet, quia ut homo habitu repertus, extra peccatum carnis manebat in similitudine carnis peccati de peccato peccatum, in carne cõdemnas. Totum autem hoc ad paterni mandati referens obedientiam, subiecit: Sed ut sciat mundus quoniam ego diligo patrem, & sicut mandatū dedit mihi pater, sic facio, surgite eamus hinc. Ad consummandum corporeæ passionis sacramentum per dilectionem efficiendi mandati paterni festinat exurgens corporeæ tamē assumptionis statim mysterium pandens, per quam ei tanquam in uite modo palmitis inessemus, fructum nobis ut palmitibus, nisi ille uitis esset effectus

Imò si non donat hoc quo maior est, quo modo non minor filius?

effectus, utilem non daturis. Atque idcirco manere nos in se per fidem assumpti corporis monet, ut qui uerbum caro factum est, naturæ carnis suæ tanquam uiti palmitis inessemus, à corpore huius humilitatis assumptione formam paternæ maiestatis alienans, tum cum se ad unitatem palmitum uitæ professus, agricolam patrem curiosum huius uitis ostendit, cuius inutiles atque inferaces palmitis defecans deputaret arsueros, dicens ita: Qui me uidet, uidet & patrem, & uerba quæ ego loquor, non à me loquor, sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Et credite mihi, quoniam ego in patre, & pater in me est, ut sacramentum natiuitatis, & mysterium assumpti corporis manifestaret per continentiam dictorum ad id ueniens, ait: Quia pater maior me est. Et confestim, ut absoluta dicti ratio subesset, & agricolæ, & uitis, & palmitum, subiecit exemplum, assumptionem per id corporeæ humilitatis ostendens. Et hinc causam eundi ad patrem, & dilectionis lætitiæ cum ad patrem iret, docens esse oportere, quia pater maior se esset, à quo scilicet esset gloriam resumpturus, apud quem, & in quo esset glorificandus, non nouello honore, sed pristino: neque alieno, sed quem apud eum habuit. Si itaque non in ipso glorificandus est, id est, ut sit in gloria dei patris, contumeliam adscribe naturæ: si uero quod ab eo glorificatur, autoritas est, patrem maiorem in glorificandi autoritate cognosce. Quid dispensationem ad impietatem trahis? Quid sacramentum nostræ salutis inuadis ad mortem? Glorificaturus filium pater maior est, glorificatus in patre filius minor non est. Aut quomodo minor est, qui in gloria dei patris est? Aut nunquid pater maior non est? Maior utique pater est, dum pater est: sed filius dum filius est, minor non est. Natiuitas filii patrem constituit maiorem, minorem uero filium esse natiuitatis natura non patitur. Maior pater est, dum gloriam assumpto homini rogatur ut reddat: filius minor non est, dum gloriam resumit apud patrem. Atque ita & sacramentum natiuitatis, & dispensatio corporationis impletur. Nam & pater dum & pater est, & glorificat nunc filium hominis, maior est. Et pater & filius unum sunt, dum ex patre natus filius, post assumptionem terreni corporis glorificatur in patre. Non habet itaque natiuitas naturæ ignobilitatem, quia in forma dei est, qui ex deo nascitur. Et cum differre significatione ipsa existimetur innascibilitas à natiuitate, natiuitas tamen non est extra innascibilitatis naturam, quia non sumpsit aliunde quod subsistit. Nam & si non consequuta sit, ut coinnascibilis effecta sit, accepit tamen ex innascibili deo esse, quod deus est. Fides igitur nostra & si initium natiuitatis non apprehendens, unigenitum deum semper profiteatur, quia natura non ferat ut cœpisse aliquando confiteatur, cuius natiuitas, omne initii tempus excedat, sed quem semper esse & ante tempora confiteatur, natum tamen in intemporalis infinitate non ambigit, eum tamen ex inimitabilis intelligentiæ natiuitate confessa. Sed hoc hæretici ad naturæ contumeliam

Pater maior, sed filius non est minor

Quomodo fili-
lius nescit die

meliam sumunt, quia dictum est: Pater maior me est. Vel illud: De die autē & hora nemo scit, neq; angeli in cœlis, neq; filius, nisi pater solus. Ignoratio ergo dici atq; horæ obiicitur unigenito deo, ut deus ex deo natus nō sit in ea naturæ perfectione qua deus est, cum nesciendi necessitate dominante, iam uis aliqua exterior eo potior sit, quæ tanquam aduersum se imbecillū in ignorantia cum infirmitate detineat. Quin etiam ad huius nos intelligentiæ impietatem hæreticorum furor iure quodam necessariæ confessionis compellit, ut ita credendum sit, quia & à domino dictum sit ita, & uideri irreligiosissimum, professionis eius de se protestationem diuersa intelligentiæ nostræ opione corrumpi. Ac primū antequam dicti ratio & causa memoretur, sensu cōmunis iudicij sentiendū est, an credibile esse possit, ut aliquid ex omnibus nesciat, qui omnibus ad id quod sunt, atq; erunt, autor est. Si enim omnia per Christum, & in Christo, & ita per ipsum ut omnia in ipso sint, id quod neq; extra eum, neq; non per eum est, quomodo non etiam in scientia eius sit, cum plerunq; scientia ea etiam, quæ neq; in se, neq; per se sint, per uirtutem naturæ non nesciens apprehendat? At uero quod causam nisi ex eo nō sumit, & motum ad id quod est, critiq; nisi intra se nō capit, quomodo extra eius naturæ scientiam est, per quā, & in qua id quod efficiendum sit, continetur? Cogitationes namq; humanas nō tantum præ senti motu incitatas, sed etiam instinctu futuræ uoluntatis agitandas dominus Christus non ignorat, Euangelista testante: Sciebat enim Iesus ab initio, qui essent non credentes, & qui esset traditurus eum. Naturæ ergo eius uirtus, quæ cognitionem rerum nō extantium capit, & quiescentium adhuc animorū subituras inquietudines nō ignorat, id quod per se, intraq; se est, nescisse existimabitur, & alieni potens, impotens sui esse: de quo dictū me minerimus: Omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes. Vel illud: Quia in ipso complacuit omnem plenitudinē inhabitare, & per ipsum reconciliari omnia in ipso. Cum igitur omnis in eo sit plenitudo, & omnia per ipsum & in ipso reconcilientur, & dies illa recōciliationis nostræ expectatio sit, hanc ille diem ignorat, cuius & in se tempus est, & per sacramentum eius est? Etenim aduentus sui dies ista est, de qua Apostolus ait: Cum autem Christus apparuerit uita uestra, tunc & uos cum eo apparebitis in gloria. Nemo itaq; quod per se, & intra se est, nescit. Christus adierit, & aduentus sui diem ignorat? Dies suus est secundū eundem Apostolum, quia dies domini sicut fur in nocte adueniet, & ignoratione eius detineri intelligendus est? Humanæ naturæ quod agere diffiniunt, quantum in se est, præsciunt, & sequitur gerendorum cognitio uoluntatem agendi, deus uero natus, quod in se, & per se est, nescit? Per eum enim tempora, & in eodē dies est, quia & per ipsum futurorum constitutio est, & in ipso aduentus sui dispensatio est. Et erit in ea hebetudine, ut quod sibi cōstat, sensu nature torpentis

torpentis ignoret, ferarum beluarumq; modo, quæ extra rationem consilij providentis animatæ ipsum quod agunt nesciunt, cum quodam motu stupidæ uoluntatis agitata, fortuito ad aliquid & incerto feruntur ingressu? Quomodo etiā dominus gloriæ aduentus sui ignorabili die naturæ esse in compositæ & imperfectæ creditur, quæ & necessitatē habeat adueniendi, & scientiam aduentus sui nō adepta sit, per quod potior sit ignoratio deo, quæ ei auferat cognitionis habere uirtutem? Iam uero quāta impietatis generatur occasio per infirmitatem Christi, etiam deo patri uitium deputabitur, ut unigenitum deum, & dilectionis suæ filiū, huius diei cognitione fraudauerit, malignitatisq; affectu scientiam futuræ cōsummationis inuiderit. Et cum non ignorabilem ei esse passionis & diem & horam uoluerit, diem uirtutis eius, & clarificandi in sanctis suis horam negauerit, & ademerit beatitudinis cognitionē, cui mortis indullerit præscientiā? Humanæ istud conscientia non potest ferre trepidatio, ut hoc sibi de deo arbitrium præsumat, & ei uitia humanæ demutationis adscribat, ut aut aliquid filio pater deneget, aut aliquid deus natus ignoret. Nescit autem deus aliud aliquando quā dilectio esse, neq; aliud quā etiam pater esse. Et qui diligit, non inuidet: & qui pater est, non etiam non pater totus est. Non enim admittit hoc nomen portionem, ut ex aliquo pater sit, & ex aliquo pater non sit. Pater enim uniuersitatis eius quæ in se est, pater est: omnem se in eo habens, cui non sit ex portione quod pater est, non quod sibi eorum quæ sua sunt, pater ipse sit, sed quod in his quibus ipse est, ei qui ex se est, pater totus sit. Et cum secundum humanorum corporum naturas quæ ex disparibus conueniunt, & ex compositis consistūt, non possit nisi omnium suorum quis pater esse: aut quod in unoquoq; est generum ac partium, id in filio natiuitas perfecta cōseruet. Omnium ergo suorum quis pater est, dum ex omnibus natiuitas, & in omnibus manet. Et cum in deo nō sint corporalia, sed absoluta: neq; particulata, sed tota & uniuersa: nō uiuificata, sed uiua, totus uiuēs, & unū totum deus, dum non ex portione copositus est, sed ex simplicitate perfectus est, necesse est, ut secundū quod est pater, ipse sit omnium suorum eius quem ex se genuit pater totus, dum eum patrem ex suis omnibus natiuitas filij perfecta cōsummat. Si igitur proprius filio pater est, in ea necesse est filium manere proprietate qua pater est. Manere autem quomodo existimabitur, si extra præscientiæ naturā sit, & aliquid natiuitati eius ex autoritate defuerit? Deerit enim propē totum, si quod propriū deo est, nō habet. Propriū autem deo quid aliud, q̄ cognitio futurorum est: ut res nondum manentes, mansurasq; posterius inuisibiliū ac nondum extantiū generum capax natura cōtineat. Non patitur autē in nobis doctor gentium Paulus hanc impij erroris professionem, ut ignorasse aliquid unigenitus deus existimet: ait enim: Instituti dilectione in omnes diuitias adimplentionis intellectus

intellectus in agnitione sacramenti dei patris & Christi, in quo sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae absconditi. Deus Christus sacramentum est, & omnes sapientiae & scientiae in eo thesauri latent. Portioni uero & uniuersitati non potest conuenire, quia neque pars omnia intelligi, & omnia partem non patitur intelligi. Filius enim si diem nescit, iam non omnes in eo scientiae thesauri sunt. Quod si in eo omnes scientiae thesauri sunt, diem non ignorat, omnem in se scientiae thesaurum continens. Sed meminisse nos conuenit, occultos in eo istos scientiae thesauros esse, neque idcirco quia occulti sint, non inesse, cum per id quod deus est, in eo insint: per id uero quod sacramentum est, occultantur. Non occultum autem, neque ignoratum nobis est sacramentum dei Christi, in quo absconditi omnes scientiae thesauri sunt. Et quia sacramentum ipse est, uideamus an in his quae nescit ignorans sit. Si enim in ceteris professio ignorandi non habet nesciendi intelligentiam, ne nunc quidem quod nescit ignorat. Nam cum ignoratio eius secundum quod omnes thesauri in eo scientiae latent, dispensatio potius quam ignoratio sit, habes causam ignorandi sine intelligentia nesciendi. In omnibus enim quae ignorasse deus loquitur, ignorantiam quidem profitetur, sed ignoracione tamen non detinetur, dum ad id quod nescit, non nesciendi infirmitas est, sed aut tempus est non loquendi, aut dispensatio est non agendi. Loquitur ad Abraham deus dicens: Clamor Sodomorum & Gomorrae impletus est, & peccata eorum magna ualde. Descendam ergo & uidebo, si secundum clamorem eorum consummantur: quod si non, ut sciam. Habemus ergo nescientem deum, quod tamen non nesciat: nam cum peccata magna ualde sciat esse, & rursum descendit ut uideat an consummati sint, & si nondum consummati sunt ut sciat, intelligimus eum non ea tunc scire, quia prius nesciat, sed tunc scire, quia tempus ad agendum sit. Nescire ergo deum, non est ignorantiae diminutio, sed temporis plenitudo. Expectatur enim ad hoc ut sciat. Et cum nescimus id de eo intelligere quod nesciat, cum tamen adhuc expectet ut sciat, necesse est, ut id quod sciens nescit, & nesciens scit, nihil aliud quam uel loquendi dispensatio sit, uel agendi. Non ergo ambigi licet, dei scientiam ex tempore potius esse quam ex demutatione, cum ad id quod deus scit, profitendae potius scientiae tempus sit, quam adeptae, ut etiam ex hoc docemur, quod ad Abraham dictum est: Ne iniscias manum tuam in puerum, & ne facias illi quicquam: nunc enim cognoui quia times dominum deum tuum, & non peperisti filio tuo dilecto propter me. Deus itaque modo scit: modo autem scire, anterioris ignorantiae professio est. Quod cum in deum non cadat, neque ut ignorauerit ante fidelem sibi esse Abraham, de quo dictum est: Credidit Abraham deo, & deputatum est ei ad iustitiam: hoc quod nunc cognouit, tempus quo Abraham testimonium accepit, non etiam deus scire coepit. Abraham enim holocausto filij, dilectionem quam ad deum

Deus quod scit
at aut nesciat

Abis non possi
mus

ad deum habebat, docuerat. Deus tunc cognouit, cum loquitur. Et quia ante nescire non intelligendus est, necesse est idcirco tunc intelligatur cognouisse, quia loquitur. Et de plurimis quidem quae de scientia dei testamento ueteri continentur, haec tantum exempli causa demonstrata a nobis sunt, ut id quod nescit deus, non ignoracionis causa intelligeretur esse, sed temporis. In euangelijis uero dominum multa scientem nescire inuenimus, operarios iniquitatis in uirtutibus multis, & in nomine eius gloriantes non nouit dicens: Et tunc iurabo, quia non noui uos. Discedit a me omnes qui opera mini iniquitatem. Etiam cum iureiurando eos non nouit, quos tamen iniquitatis operarios esse non nescit. Nescit ergo non idcirco quia nesciat, sed quia cognitione eius per iniquitatem operationis indigni sint, fidem dicti etiam iurifurandi religione confirmans, & habens in naturae uirtute ne nesciat, & retinens in sacramento uoluntatis ut nesciat. Nescit quoque unigenitus deus uirgines stultas, & comparandi sibi olei incuriosas, gloriosi aduentus sui thalamum ingressus, ignorat. Namque & aduent & rogant, & usque eo non ignorantur, ut his rex respondeat: Amen dico uobis, quia nescio uos. Nam & occursum & deprecatio non ignorabiles esse eas patitur, sed nesciendi responsio, non naturae potius quam uoluntatis est, dum ab eo qui nihil nescit, indignae sunt quae sciuntur. Denique ne per infirmitatem ignorare existimaretur, continuo Apostolis ita loquutus est: Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam, ut cum uigilare eos ob ignoracionem diei atque horae monet, per id nesciri ab eo uirgines noscerentur, quod sopite & negligentes, indignae aditu thalami sui oleo indigendo mansissent. Non est igitur dominus Iesus Christus, qui scrutans corda & renes deus est, in ea naturae infirmitate, ne nesciat, cum hoc ipsum ex naturae scientia intelligatur esse, quod nesciat. Quod si qui forte ignoracionem ei deputabunt ab eo quia sciat cogitationes eorum, dici sibi metuant: Quid cogitatis mala in cordibus uestris? Nam cum cogitationum gestorumque non ignarus cognitor, interdum de cogitatis gestisque quasi ignarus interrogat, uelut de tactu simbriae mulieris, uel de dictorum dissensione apostolos, uel de sepulchro Lazari fletites, non nesciens intelligendus est nescire, sed loquens. Neque enim natura fert, ut qui in absentem Lazarum mortuum sepultumque sciat, sepulchri locum nesciat: & qui cogitationes uidet, mulieris fidem non cognouerit: & qui necessitate non habet de aliquo interrogandi, dissensionem apostolorum ignorauerit. Sed ei qui nouit omnia, ea ipsa quae non nescit, dispensatio est aliquando nescire se loqui, dum aut apud Abraham scientia dissimulatur in tempus, aut apud stultas uirgines, & iniquitatis operarios cognitio negatur indignis, aut in sacramento filij hominis, interrogatio ignorantis ex homine est. In his se omnibus ueritate corporeae natiuitatis accommodans, quibus naturae nostrae infirmitas detinet, non ut infirmus esset ex natura qui deus est, sed infirmitates

Nescio uos

sibi hominum deus homo natus assumpserit. Assumpserit autem ita, non ut in naturam infirmam natura indemutabilis sit redacta, sed ut in nature de mutabilis susceptione esset sacramentum, dum & qui erat deus, homo est, nec deus destitit manere, qui homo est. Agens itaque se, atque conformans hominem natum, manens deus uerbum, sapissime in ea est professione qua homo est, cum tamen & protestatio dei ea sit saepe quae hominum, cum ea nescit, quae aut non sint in tempore consistenda, aut non agnoscuntur ad meritum. Intelligendum itaque est, cur professus est diem se nescire. Si omnino nescire creditur, Apostolus ita contradicit: In quo sunt omnes thesauri sapientiae & scientiae absconditi. Est ergo absconsa scientia, quae quia abscondita est, interdum & nescientia consistenda est, ut esse possit abscondita. Nam si erit in protestatione, non etiam in secreto manebit. Negat ergo se scire, ut scientia possit esse abscondita. Quod si idcirco nescit, ut scientia maneat absconsa, non per naturam nescit omnia sciens, quod idcirco tantum ut absconsum sit, nescit. Cur autem diei scientia absconsa sit, non in obscuro est. Nam dum monet nos irremissa fide intentos semper manere, securitatem cognitionis ademit, ut pendulae expectationis incerto mens sollicita festinans, & aduentus diem semper expectans, semper expectando speret, curamque peruigilem incertum ipsum, non ambigendi tamen temporis detineret. Ita enim dominus ait: Ideo & uos estote parati, quia nescitis qua hora filius hominis uenturus est. Et rursum: Beatus ille seruus, quem ueniens dominus eius inuenerit uigilantem. Ignoratio non ad errorem fuit necessaria, sed ad perseverantiam. Nec negatum id ad detrimentum est, quod ignoratum tribuit incrementum, ne scientiae securitas negligentiam fidei dissimulatam non exerceat, sed preparationem irremissam expectationem indefinitam retineret, quae modo furis metuendo semper caueret, illo eligente omne tempus ad furtum, patrefamilias uero domus, damni semper timore uigilante. Quamquam igitur non obscurum sit, ignorantem dei non ignorantem esse, sed sacramentum, dum per dispensationem agendi, aut protestandi, aut demonstrandi sic nesciat ut sciat, & sic sciat ut nesciat, tamen uidentum est, ne forte & ita infirmus sit, ut ea quae pater scit, scire non possit, potente quidem eo cogitationes humanorum cordium nosse, quia natura potior motibus se naturae inferioris admisceat, eamque tanquam imbecillam uehementi uirtute transcurrat, sed impotens sit, uehementiorem se naturam infirmior ipsa penetrare, quemadmodum leuibus grauius, & raris densa, & solida liquidis non cedunt, ita contra grauius leuius, & rara densa, & liquida solidis sunt peruia, quia cum non pateant ualida infirmioribus, ualidis tamen infirma penetrantur. Ob id ergo cogitationes dei patris ignorare filius ab impijs dicitur, quia infirmus ipse cum sit, non adeat ineundo potiore, nec ualentem inualidus transcurrat. Quae si quis non modo ore temerario loqui audebit de unigenito deo, uerum etiam corde

*Iudicij dies
quare abscon-
ditus*

*Ab exci-
taret*

impio cogitare, Apostolum ita de spiritu sancto ad Corinthios scribentem credidisse cognoscat: Nobis autem reuelauit deus per spiritum suum, spiritus enim omnia scrutatur etiam altitudines dei. Quis enim scit hominum quae sunt hominis quae in ipso sunt, nisi spiritus qui in ipso est? Ita & quae in deo sunt nemo nouit, nisi spiritus dei. Sed haec inania corporaliu reru exempla spernentes, deum de deo, & spiritum de spiritu, uirtutibus suis potius quam terrenis conditionibus estimemus. Aestimemus autem non sensu nostro, sed professione diuina, & credamus ei qui ait. Qui me uidet, uidet & patrem. Nec ignoremus eum qui dixit: Vel operibus meis credite, quia pater in me, & ego in patre. Nec ignoremus eum qui locutus est: Ego & pater unum sumus. Si enim sensum nostrum rerum nomina secundum humanam intelligentiam commemorata confirmant, non habet ab eo naturae differentiam, in quo per intelligentiam quisque uidetur. Nec differt a genere, qui manentem in se habens, inest in manente. Nec diuersi sunt qui unum sunt, intellige unitatem, dum non diuidua natura est. Naturae uero rursus indiuiduae sacramentum apprehende, dum tanquam speculum unus unius est. Speculum autem ita, ut non imaginata speciem exterioris naturae splendor emittat, sed dum uiuens natura uiuentis in differens est, quippe quae ex tota tota sit, quae dum unigenita est, patrem in se habeat, & maneat in patre dum deus est. Haec itaque ad significandum natiuitatis sacramentum a domino praedicata, haeretici quia negare non possunt, ita conantur eludere, ut ad uoluntatis concordiam referant, ut in deo patre, & in deo filio non diuinitatis sit unitas, sed uoluntatis, tanquam diuinae doctrinae inops sermo sit, neque aut dici a domino potuerit: ego & pater unum uolumus, aut eiusdem intelligentiae sit: ego & pater unum sumus, uel loquendi imperitus non dixerit: Qui uidet uoluntatem meam, uidet & uoluntatem patris mei. Et id ipsum sit: Qui me uidet, uidet & patrem. Vel certe non fuerit in usu eloquij diuini: Voluntas patris mei in me est, & uoluntas mea in patre meo est, sed conueniens huic dicto sit: Ego in patre, & pater in me. Quae quamquam omnia foeda & inepta & impia sint, neque sensus humanus in hanc stultae opinionis sententiam concedat, ut aut non potuerit dominus loqui quod uolebat, aut aliquid loquutus sit quam loquutus est, & quamquam reperiatur parabolicis & allegoricis dictis usus esse, sed aliud est uel exemplis dicta firmare, uel prouerbiorum significationibus rerum satisfacere dignitati, uel temporum professionibus se coaptare, tamen ipse idem unitatis de qua tractatur, locus non patitur in dictis aliud quam sonant uerba esse credendum. Si enim per id unum sunt, quia unum uolunt: unum autem uelle naturae separabiles non possunt, quae diuersitatem generis dissidentis in diuersas necessario uoluntates naturae diuersitate dissentiant, quomodo unum uelle possunt, quibus scire non unum est, cum scientia & ignoratio uoluntatis unius impediat unitatem? Cum itaque scientiae inscientia aduersa sit, unum uelle aduersa non possunt. Sed forte id quod solus

patrem filius ait scire, filium, qui se nescire dixerit, nescire confirmet. Nisi plane patrem solū scire dixisset, maximi periculi res intelligentiæ nostræ relinqueretur, ne fortè existimaretur ipse nescire. Nam cum in eo quod nesciat, dispensatio ei potius absconditæ scientiæ, quæ natura sit nesciendi, per id quoque nunc quod solus pater scit, non ignorare credendus est, quia sicut superius docuimus, scientia apud deū non cognoscendi id quod nescierit intelligentiæ est, sed loquendi. Et per id quod solus pater scit, filius non intelligitur nescire, cum filius idcirco nescire se dicat, ne & alij sciant: patrem ob id solū dicat scire, ne & ipse non nesciat. Si enim tunc cognouisset deus dicitur, amari se ab Abraham, cum hoc non celauit Abraham: necesse est, ut & pater diem ob id scire dicatur, quia non celauerit filium, deo scientiā non de repentina cognitione sumente, sed in tempore protestante. Si itaque diem filius secundū sacramentum nescit, ut taceat, è cōtrario necesse est, ideo diem pater solus ostendatur scire, quia non tacet. Absit autem corporalium demutationū nouitates in patre & filio existimari, ut aliquando pater filio aut loquatur aut taceat. Nobis quidem nonnunquam missam uocem de cælo meminimus, ut sacramentum apud nos filij, paterni dicti significatio firmaret, sicut dominus ait: Non propter me uox hæc uenit de cælo, sed propter uos. Cæterum natura dei non eget compositis humani officij necessitatibus, linguæ motu, temperamento oris, spiritus nixu, aëris pulsu. Deus simplex est, religione nostra intelligendus est, pietate profitendus est, sensu uero non persequendus est, sed adorandus, quia natura moderata & infirmis, naturæ infinitæ & potētis sacramentum intelligentiæ opinione non occupat. Non est itaque diuersus compositæ diuinitatis partibus, ut sit in eo aut post stuporē uoluntas, aut post silentiū sermo, aut post ocium opus, ut aut uelle aliquid, nisi ad uolendum motus sit non putetur, aut loqui quid nisi post silentiū sonent uerba, non possit, aut agere aliquid, nisi in opus exeat, non intelligatur. Non subiacer naturæ legibus, à quo legem omnis natura sortitur: neque in aliquo infirmitate aut demutatione efficiendi detinetur, qui extra modū est potestatis secundum domini dictū: Pater possibilia tibi omnia sunt. Ut quantum sensus humanus non capit, tantū deus possit. Sed ne ipsum quidē se omnipotentiæ uirtute fraudauit dicens: Omnia quæcunq; facit pater, eadē & filius facit similiter. Non est difficultas ubi non est infirmitas, quia difficultati subiacer impotens efficiendi potestas. Difficultatis enim natura in infirmitate uirtutis est, quæ cum non habet modū potestatis, non tenetur lege infirmitatis. Hoc idcirco demonstratū à nobis est, ne aut deus post silentiū loquutus ad filium, aut filius post ignorationē scire existimaretur, sed intelligentiā nostrā naturæ nostræ esse significationibus instruendā, quæ demonstrari aliquid, nisi per loquentē non intelligerēt, & non nesciri aliquid nisi sciendo non existimaret. Filius itaque diem idcirco quia tacet, nescit, & patrē solū idcirco scire ait: quia

Nunc cognoui
quod timeas
dominum

Quare ergo
tam multa
desinuit?

ait: quia solus uni sibi non tacet. Sed non expectat, ut dixi, has naturæ difficultates, ut tunc sciat cum ignorare destiterit, tunc audiat cum loqui pater coeperit. Naturæ suæ cum eo tantum unigeniti unitatem non ambigue docuit dicens: Omnia quæ patris sunt, mea sunt. Non enim ille nunc de obtinendo loquutus est, quia aliud est extrinsecus substantia sua esse, aliud est in suis, atque id ipsum se esse, quorum unum est possidere cælum, terras, mundumque totum, aliud est se ipsum in his significare, quæ sua sunt. Sua autem ita non tantum externa subiacerent, sed quod ex suis ipse subsistat. Nunc ergo cum omnia quæ patris sunt, sua sunt, diuinitatis significat naturam, non obtentorum communionem. Nam ad id quod de suo accepturum sanctum spiritum loquebatur, ait: Omnia quæ patris sunt, mea sunt, & ideo dixi, de meo accipiet, ut dum de suo accipit, non etiam non de patris accipere existimaretur, uel cum de patris sumeret, non etiam non de suo sumere intelligeretur. Neque enim de creaturis sumebat spiritus sanctus, quia dei spiritus est, ut ex his uideatur accipere, quia ea omnia dei sunt. Sed ideo omnia quæ patris sunt, sua sunt, ut quod sumit ex filio, ne etiam non de patre sumere uideretur, cum omnia quæ patris essent, esse intelligerentur & filij. Hæc igitur natura non eguit uel demutatione, uel interrogatione, uel allocutione, ut post ignorantiam sciat, post silentium interroget, post interrogationem audiat, sed perfecta in sacramento unitatis suæ manens, ut habuit de deo natiuitatem, ita habet & uniuersitatem. Uniuersitatem autem habens, non etiam non quæ uniuersitatis sunt, tenuit, scientiam scilicet & uoluntatem, ne quod scit pater, per interrogationem, filius sciret: uel quod uult pater, per significationem filius uellet, sed cum omnia quæ patris sunt, sua essent, in ea esset proprietate naturæ, ne aliud aliquid quam pater aut uellet, aut sciret. Ad demonstrationem uero natiuitatis plerumque demonstratio est adhibita personæ, cum dicitur: Non ueni uoluntatem meam facere, sed uoluntatem eius qui misit me patris. Patris uoluntatem, non suam facit, dum per uoluntatem eius qui se misit, significat & patrem. Quod autem id ipsum uelit, non ambigue ostendit dicens: Pater quos mihi dedisti, uolo ut ubi ego sum, & ipsi sint mecum. Cum ergo pater uelit nos cum Christo esse, in quo secundum Apostolum elegit nos ante mundi constitutionem, & ipsum illud filius uelit, scilicet esse nos secum, uoluntas ad naturam eadem est, quæ ad natiuitatis significationem distinguatur in uolente. Non itaque ignorat filius, quod non ignorat pater: neque quia solus pater scit, idcirco nescit & filius, cum in unitate naturæ pater & filius maneant. Quod autem filius nesciat, in quo omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi sunt, tacendi dispensatio sit, sicut ipse dominus testatus est, cum quærentibus apostolis de temporibus respondit: Non est uestrum scire tempora uel momenta, quæ pater posuit in sua potestate. Cognitio negatur, neque solū negatur, sed & sollicitudo cognitionis inhibetur, cum scire

Quare fugis
communiois
nomen?

Filius quo sensu
nescit idem

hec tempora non est eorū. Ipsum certe nūc post resurrectionem de tempo-
ribus interrogant, quibus ante interrogantibus dictū est, ne filium quidem
Ab* aurem scire, nec uideri possunt, secundum* aures intellexisse nescire filiū, cum ipsi
eum tanq̄ scientem & rurū interrogant. Sed sacramentū nesciendi, dis-
pensationem intelligentes esse tacendi, nūc post resurrectionem loquendi
tempus iam arbitantes esse interrogant. Atq; illis filius non iam se nescire
ait, sed quod nunc scire non sit eorū, quæ pater in potestate sua posuerit. Si
itaq; apostoli hoc quod nescit filius diem, dispensationem esse intelligunt,
nō infirmitatem: nos filium ob id tantum diem dicimus nescire, ne deus sit,
cum diem pater deus idcirco in potestate sua posuerit, ne ad scientiam hu-
manæ cognitionis euaderet, & filius ante interrogatus, nescire se dicēs, nūc
rursum nō nescire se respondeat, sed eorum esse nescire: patrem uero tem-
pora nō in scientia sua, sed in potestate posuisse. Nam cum dies & momen-
tum intra temporū nomen sit, nō potest uideri diem & momentum resti-
tuendi in regnū Israel ipse ille qui restitutus eum est, ignorare. Sed nos
ad intelligentiam natiuitatis suæ per exceptionem paternæ potestatis eru-
diens, neq; se nescire respondit, sed facultatem ipsis scientiæ non concessam
esse demonstrans, id ipsum in sacramento paternæ potestatis cōsistere est
professus. Non ergo quia nescire se diem & momentum filius dicit, nescire
credendus est, sicuti cum secundū hominem aut flet, aut dormit, aut tristis
est, deus obnoxius esse aut lachrymis, aut somno, aut timori est confiten-
Etiam ut ho-
mo sciebat
dus, sed salua unigeniti in se ueritate, secundum carnis infirmitatem, fletum,
somnia, inedia, sitim, lassitudinem, metum pati necesse est, & secundum
hominis naturam, diei atq; horæ professus est infirmitatem.

• DIVI HILARII PICTAVORVM

EPISCOPI, DE TRINITATE
LIBER DECIMVS

Non est ambiguū, omnem humani eloquij sermonem
cōtradictioni obnoxij fuisse semper, quia dissentienti-
bus uoluntatum motibus, dissentiens quoq; sit sensus
animatorum, cum aduersantium iudiciorum affectione
compugnans, assertionibus his quibus offenditur, con-
tradicit. Quamuis enim omne dictum ueri ratione per-
fectum sit, tamen dum aliud alijs aut uidetur, aut com-
placet, patet ueritatis sermo aduersantium responsioni, quia contra uerita-
tem aut non intellectam, aut offendentem, uel stultæ, uel uitiosæ uolunta-
tis error obnititur. Immoderata enim est omnis susceptarū uoluntatū per-
tinacia, & inflexo motu aduersandi studium persistit, ubi non rationi uo-
luntas subiicitur, nec studium doctrinæ impenditur, sed his quæ uolumus,
rationem

rationem cōquirimus, & his quæ studemus doctrinam coaptamus. Iamq; nomini-
potius quam naturæ erit doctrina quæ fingitur, & nō iam ueri ma-
nebit ratio, sed placiti, quā sibi uolūtas magis ad defensionem placentium
coaptauit, nō quæ uoluntatis instinctum per intelligentiam ueri rationabi-
lis incitauit. Per hæc igitur uitia studiosarum uoluntatum omnes aduersan-
tium intentionum emergūt cōtradictiones, & inter ueri assertionem & pla-
citi defensionem pertinax pugna est, dum se & ueritas tenet, & tuetur uo-
luntas. Cæterum si nō præiret rationem uoluntas, sed per ueri intelligenti-
am ad uelle id quod uerum est, moueretur, nunq; doctrina uolūtati quære-
retur, sed uoluntatem omnem doctrinæ ratio cōmoueret, essetq; omnis si-
ne cōtradictione ueritatis sermo, cum unusquisq; nō quod uellet, id uerum
esse defenderet, sed quod uerum est, id uelle cœpiisset. Harum itaq; uitiosarū
uoluntatum nō ignarus Apostolus inter multa contestandæ fidei &
prædicandi uerbi præcepta, ad Timotheum scribens ait: Erit tempus cum
sanam doctrinam nō sustinebūt, sed ad sua desideria coaceruabūt sibi ma-
gistros prurientes auribus. Et à ueritate quidem auditum auertēt, ad fabu-
las autem cōuertentur. Vbi enim per impietatis studium extra sanæ doctri-
næ patientiam erunt, tūc his quæ desiderant coaceruabūt magistros, apta
scilicet cupiditatibus suis doctrinarū instituta cumulantes, neq; doceri se de-
siderantes, sed doctores ad id quod desiderant congregantes, ut cumulus
ipse conquisitorum & coaceruatorum magistrorum, æstuantium deside-
riorum satisfaciatur doctrinis. Et hic tantus stultæ religiositatis furor, quo tan-
dem spiritu sanam doctrinam non sustinens, corruptam desiderabit? Si
ignorat, ab eodem Apostolo ad hunc eundem Timotheum scribente cog-
noscat. Spiritus autem manifeste dicit, quia in nouissimis temporibus re-
cedent quidam à fide, attendētes spiritibus seductoribus, doctrinis dæmo-
niorum in hypocrisis mendaciloquorum. Quis enim doctrinæ profectus
est, placida magis quam docenda cōquirere? Aut quæ doctrinæ religio est,
non docenda desiderare, sed desideratis coaceruare doctrinam? Sed hæc
seducentium spirituum incentiua suppeditant, & simulatæ religionis falsi-
loquia confirmant. Sequitur enim fidei defectionem hypocrisis mendax,
ut sit uel in uerbis pietas quam amiserat cōscientia. Et ipsam quidem simu-
latam pietatem omni uerborum mendacio impiam reddunt, falsæ doctri-
næ institutis corrumpentes sanctitatem fidei, dum secundum desideria stu-
diorum potius quam secundum euangelicam fidem coaceruata doctrina
est. Auribus enim pruriginis incitatis, dum per audiendū impatientem oble-
tationem sub nouella desiderij sui prædicatione scalpuntur, ipsi penitus
ab auditu ueritatis alieni, totos se fabulis destinant, ut his quæ loquuntur,
ueritatis speciem acquirant, dum quæ uera sunt & loqui & audire nō pos-
sunt. Incidimus planè in hoc prophetiæ apostolicæ molestissimū tempus.

Conquisitis

Conquisitis enim nunc creaturæ potius quam dei prædicandi magistris, de siderijs humanis potius quam sanæ fidei doctrinis studetur, & eod usque eos prurigo aurium ad ea quæ desiderat audienda excitauit, ut coaceruatis doctoribus sola hæc nunc interim prædicatio polleat, per quam unigenitus deus à potestate & ueritate dei patris alienus, aut alterius generis deus sit in fide nostra, aut deus non sit, mortifera ex utroque impietatis professione, aut duos deos sub diuersitate diuinitatis loquentes, aut deum omnino cui natura ex deo per natiuitatem sit abnegantes. Hoc alienatis ab auditu ueritatis, & conuersis ad fabulas auribus placet, huius sanæ doctrinæ audientia non sustinetur, & omnis ipsa cum prædicatoribus suis exulat. Sed licet nunc à multis coaceruantibus sibi secundum desideria sua magistris, sana doctrina exulet, non tamen à sanctis quibusque prædicationis ueritas exulabit. Loquimur enim exules per hos libros, & sermo dei, qui uinciri non potest, liber excurret, de hoc eodem apostolicæ prophetiæ admonens tempore, ut cum auditus ueritatis impatiens deprehenditur, & secundum desideria humana coaceruati magistri reperiuntur, iam de tempore non ambigatur, sed in eo coexulare exulantibus sanæ fidei prædicatoribus ueritas intelligatur. Ac de temporibus non queremur, quin etiam gaudebimus, quia iniquitas se per hoc exilij nostri tempus ostenderit, quo ueritatis impatiens sanæ doctrinæ prædicatores, ut secundum desideria sua coaceruet sibi magistris, relegat, exilio nostro latantes & exultantes in domino, corrigisse in nobis plenitudinem apostolicæ prophetiæ. Superioribus igitur libellis synceræ, ut arbitror, fidei & incotaminatæ ueritatis professionem tenentes, quantum secundum humanæ naturæ consuetudinem nullus sermo non sit obnoxius contradictioni, eam tamen nos arbitror totius responsionis nostræ moderatos esse rationem, ut contradicere quisquam nisi cum impietatis professione non possit. Eorum enim dictorum quæ secundum falsiloquij sui artem ex euangelij hæretici præsumunt, ita demonstrata ueritas est, ut iam in contradictione ignorantiam excusare non liceat, sed irreligiositate necesse sit confiteri. Eam quoque nunc secundum sancti spiritus donum temperauimus totius fidei demonstrationem, ut ne quid ementiri saltem aduersum nos criminis possint. Solent enim ita de nobis implere aures ignorantium, ut nos asserat negare natiuitatem, cum unitatem diuinitatis prædicamus, & dicant solitarium à nobis per hoc quod scriptum est: Ego & pater unum sumus, significari deum: ut innascibilis deus descendens in uirginem, homo natus sit, quia ad dispensationem carnis pertineat id quod ita coeperit, ego, ad diuinitatis suæ uero demonstrationem subiecerit, & pater, tantum huius hominis sui pater esset, ex duobus uero consistens homine scilicet & deo de se locutus sit, unum sumus. Sed nos natiuitatem subsistentem sine tempore protestantes, prædicabimus dei filium non alienæ à deo patre naturæ, deum: neque ex innascibilitate innascibilem coæqualem

coæqualem, sed ex generatione unigenitum non disparem, neque unum eos esse ex geminatis nominibus unionis, sed ex natiuitate naturæ, neque duos deos per diuersitatem generis in fide esse, neque rursum singularem deum, ubi sacramentum dei unigeniti est confitendum, sed in patre significari atque esse dei filium, dum in eo & natura patris & nomen est. In filio uero patrem intelligi ac manere, dum filius neque dici potest nisi ex patre, neque esse, uiuentis quoque naturæ esse uiuentem imaginem & consignatam naturaliter dei in deo formam, usque adeo indifferētis potestatis & generis, ut in eo nec opus, nec sermo, nec uisus alienus à patre sit, sed cum naturaliter in se habeat autoris sui imago naturam, per naturalem quoque imaginem suam autor & operatus & uisus & locutus sit. Atque hanc quidem & intemporalem & inenarrabilem & omnem humanæ intelligentiæ sensum excedentem unigeniti generationem prædicantes, nati quoque in hominem ex partu uirginis dei sacramentum docuimus, demonstrantes secundum dispensationem carnis assumptæ, tum cum se ex forma dei euacuans formam serui accepit infirmitatem habitus humani, dei non infirmasse naturam, sed salua diuinitatis in homine uirtute, acquisitam esse dei ad hominem potestatem. Namque cum in homine deus natus sit, non idcirco natus est, ne non deus maneret, sed ut manente deo homo natus sit, ut non defectio dei ad hominem sit, sed hominis prouectus ad deum. Vel cum glorificari se rogat, non utique naturæ dei, sed assumptioni humilitatis hoc proficit. Nam hanc gloriam postulat, quam ante constitutionem mundi apud deum habuit. Respondentes quoque stultissimis eorum professionibus usque ad ignoratæ horæ descendimus demonstrationem, quæ etiam si secundum illos à filio apprehensa non esset, tamen id ad contumeliam diuinitatis unigenitæ non pertineret, quia natura non ferret, ut eum natiuitas retroageret ad innascibilitatis inimitabilem substitutionem, potestati suæ patre momentū definiendi adhuc diei ad demonstrationem autoritatis innascibilis referuante: neque in eo infirmam intelligi posse naturam, in qua tantum inesset ex natiuitate naturæ, quantum implere posset perfecta natiuitas: neque ad differentiam diuinitatis unigenito deo ignorantem diei & horæ deputandam, cum ad demonstrandam aduersum hæreticos Sabellianos innascibilem in patre atque inimitabilem potestatem, innascibilis hæc in eo sit potestatis exceptio, * per quam patuit uerbi professionem ad consummandi hominis sacramentum pertinere, ut qui infirmitates nostras portabat, infirmitatem quoque sibi humanæ ignorantis adsumeret, atque ita diem nescire se diceret, ut sepulchrum Lazari nesciebat, & attritentem uestis suæ simbriam mulierem ignorabat, tam infirmus ad sciendum quæ infirmus ad flendum, sub lassitudinis & sitis & inedia officio, in scientiæ etiam non dedignatus errorem, maxime cum ex mortuis resurgente & ingressu

Hæc à, p quæ usque ad. Sed quia hæc, assuetudine reperi in quodam codice

& ingressurū supergressurumq; cœlos Apostoli iam non nescientem. Sed huius ipsius diei suæ potentem ac scientem interrogassent, nihil aliud percontantes q̄ id quod sub dispensatione hominis tacebatur, ut in eo quod nescire se dixerat, dum rursus interrogat, ad adsumptionem potius quàm necessitatem ignorantiā intelligere uideretur. * Sed quia hanc nescitæ diei professionem, non ignorationis esse infirmitatem, sed tacendi dispensationem docuimus, * expugnanda etiam nunc est omnis impiæ assertionis occasio, & omnes hæreticæ blasphemiā transcurrendæ sunt prædicationes, ut ueritas euangelij per ea ipsa quibus obscurari uidebatur luceat. Volunt enim plariq; eorum ex passionis metu & ex infirmitate patiēdi, non in natura cum impassibilis dei fuisse, ut qui timuit & doluit, non fuerit uel in ea potestatis securitate quæ non timet, uel in ea spiritus incorruptione quæ non dolet, sed inferioris à deo patre naturæ, & humanæ passionis trepidauerit metu, & ad corporalis poenæ congemuerit atrocitatem. Atq; hac impietatis suæ assertionem nitantur, quia scriptū sit: Tristis est anima mea usq; ad mortem. Et rursus: Pater si possibile est transeat à me calix iste. Sed & illud: Deus deus meus quare me dereliquisti? Hoc quoq; adiiciant: Pater commendo in manus tuas spiritum meum. Has enim omnes piæ fidei nostræ professiones ad impietatis suæ rapiūt usurpationem. Ut qui timuerit, qui tristis est, qui & transferri à se calicem deprecatus sit: ut qui doluerit, qui derelictum se à deo in passione cōquestus sit: ut infirmus quoq; fuerit, qui spiritum suum patri commēdauerit. Nec anxietas admittat similitudinem exæquate ad deum in unigeniti natiuitate nature, quæ infirmitatem diuersitatemq; suam & deprecatione calicis, & desolationis querela, & commendationis confessione testetur. Ac primum antequam ex his ipsis dictis demonstremus, nec metuendi de se in eum infirmitatem incidisse aliquā nec dolendi, quærendum est quidnam uideatur timere potuisse, ut in eum formido intolerandi doloris uel terroris incidit: & puto nō alia hic admetendum quàm passionis & mortis causa prætenditur. Et interrogo eos qui hoc ita existimant, an ratione subsistat, ut mori timuerit, qui omnem ab Apostolis terrorem mortis propellens, ad gloriam eos sit martyrij adhortatus dicens: Qui non accipit crucem suam & sequitur me, non est me dignus: & qui inuenit animam suam perdet eam, & qui perdiderit eam propter me, inueniet illā. Cum enim pro eo mori, uita sit, quid ipse in mortis sacramento doluisse existimandus est, qui pro se morientibus uitā rependat? Et cum non timendos esse qui corpus occiderent monet, ipsum illum mors à timore passionis corporalis exterruit: Tum deniq; quem dolorem mortis timeret, potestatis suæ libertate moriturus? Humano enim generi uitæ mortem aut uis exterior, id est, febris, uulneris, casus, ruina, degrassata in corpus accelerat, aut ipsa natura corporis nostri senio in eam ipsam mortē uicta concedit

Ab * expurganda

Quo doluerit ac timuerit Christus

cedit. Unigenitus autem deus ita potestatem habens ponendæ animæ, ut resumendæ, ad peragendum in se mortis sacramentū, cum potu aceto consummasse se omne humanarū passionum opus testatus esset, inclinato capite tradidit spiritum. Si hoc naturæ hominis ius relictum est, ut per se exhalans spiritū requiescat in mortem, & nō dissoluto corpore labefacta anima decedat, uel aut ruptis aut perfossis aut collisis membris spiritus tanq; in sede sua uiolatus erumpat aut effluat, incidat in dominum uitæ mortis metus, si quod emisso spiritu mortuus est, nō libertatis suæ ad moriendum usus est potestate. Quod si ex se mortuus est, & per se spiritū reddidit, non est terror mortis in potestate moriendi. Sed fortè humanæ ignorantiā timiditate hanc ipsam suam moriendi in se timuit potestatem, ut licet ab se moriturus, tamen hoc ipsum quod moriturus esset timuerit. Et fortè si erūt qui ita existimabunt, cōstituant cui rei existimāt mortem fuisse terribilem, spiritui an corpori. Si corpori, an ne ignorant quod sancto corruptionem nō uisuro intra tridū corporis sui templum esset suscitaturus? Si uero spiritui mors terribilis est, Lazaro in Abrahæ sinibus latante, infernum chaos Christus timeret? Hæc stulta atq; ridicula sunt, ut in potestate ponendæ animæ ac resumendæ mori timeret, ad sacramentum uitæ humanæ sub uoluntatis suæ libertate moriturus. Non est in uoluntate morientis mors, & in potestate nō diu in morte manendi timor mortis, quia & uoluntas moriendi, & potestas reuiuiscēdi, extra naturam timoris est, dum timeri mors nō potest, & in uoluntate moriendi & in potestate uiuendi. Sed fortè penduli in cruce corporis poenæ, & colligantiū funium uiolenta uincula, & adactorum clauorum cruda uulnera sunt timori. Et uideamus cuius corporis homo Christus sit, ut in suspensam & nodatā & transfossam carnem dolor * manserit. Ea enim natura corporū est, ut ex cōsortio animæ in sensum ^{Forte * inuadit} quendam animæ sentientis animata, nō sit hebes inanimisq; materies, sed ^{ferit} & acta sentiat, & cōpuncta doleat, & algens rigeat, & confota gaudeat, & inedia tabescat, & pinguescat cibo. Ex quodam enim obtinentis se penetrantisq; animæ transcurfu, secundum ea in quibus erit, aut oblectatur, aut læditur. Cum igitur cōpuncta aut effossa corpora dolent, sensum doloris transfusa in ea animæ sensus admittit. Deniq; uulnus corporis usq; ad os dolet, & digiti excedentium ex carne unguium præsegmina nesciunt. Et si quando accedente uitio pars aliqua corrupta membrorū, sensum uiuæ carnis amiserit, ea cum uel desecabitur, uel uretur, dolorem quisquis esse potuisset, nō manente in ea animæ permixtione, nō sentiet. Aut cum grauis necessitas recidendi corporis manet, medicato potu cōsopitur uigor animæ, & in emortuam sensus sui obliuionem mens succis uiolentioribus occupata conficitur. At tum doloris nescia membra cēdūt, & omnē alti uulneris plagam sensus carnis emortuus, sensu animæ in se torpentis euadit. Affert

r itaq;

itaque dolorem per animæ infirmis admixtionem, in infirmū sensum suū corpus animatum. Si igitur homo Iesus Christus per initia corporis atque animæ nostræ uixit in corpore, & non ita ut corporis sui, sic & animæ suæ princeps deus in similitudine hominis cōstitutus, & habitu reperus ut homo natus est, parem dolorem senserit corporis nostri animæ nostræ & corporis, ut conceptu ita & initio animatus in corpore. Quod si assumpta sibi, per se ex uirgine carne, ipse sibi ex se animam cōcepti per se corporis coaptauit, secundum animæ corporisque naturā, necesse est & passionū fuisse naturam. Euacuans se enim ex dei forma & formā serui accipiens, & filius dei etiam filius hominis nascens, ex se suaque uirtute nō deficiens, deus uerbum consummauit hominem uiuentem. Nam quo modo filius dei hominis filius erit natus, uel manens in dei forma, formā serui acceperit, si non potente deo uerbo ex se & carnem intra uirginem assumere, & carni animā tribuere homo Christus Iesus ad redemptionem animæ & corporis nostri perfectus est natus? Et corpus quidē ita assumpsit, ut id ex uirgine cōceptum, formā eum esse serui effecerit. Virgo enim nō nisi ex sancto spiritu genuit quod genuit. Et quis tantum ad natiuitatem carnis ex se daret, quantum ex se sceminae edendorū corporum susceptis originibus impenderent, nō tamen Iesus Christus per humanæ cōceptionis coaluit naturam. Sed omnis causa nascendi inuenta per spiritū tenuit in hominis natiuitate quod matris est, cum tamen haberet in originis natiuitate quod dei est. Hinc igitur maximum illud ac pulcherrimū suscepti hominis sacramentum dominus ipse ostendit dicens: Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo. Quod descendit de cœlo, cōceptæ de spiritu originis causa est. Non enim ex se corpori Mariæ originem dedit, licet ad incrementa partūque corporis omne quod sexus sui naturale est, cōtulerit. Quod uero hominis filius est, susceptæ in uirgine carnis est partus. Quod autē in cœlis est, naturæ semper manētis potestas est, quæ initiata cōditaque per se carne nō se ex infinitatis suæ uirtute intra regionē definiti corporis coarctauit, spiritus uirtute ac uerbi dei potestate in forma serui manens, ab omni intra extraque cœli mundi que circulo cœli ac mundi dominus nō abfuit. Per hoc ergo & de cœlo descendit, & filius hominis est, & in cœlis est, quia uerbum caro factū nō amiserat manere quod uerbū est. Nam dum uerbū est, & in cœlis est; dum caro est, & hominis filius est; dum uerbū est caro factum, & de cœlo est, & filius hominis est, & in cœlo est, quia & uerbi uirtus nō corporalibus modis manens, nō deerat unde descenderat, & caro nō aliunde originem sumpsit que ex uerbo. Et uerbū caro factum, cum caro esset, nō tamen nō erat & uerbum. Absolute autem beatus Apostolus etiam huius inenarrandæ corporeæ natiuitatis sacramentum locutus est dicens: Primus homo de terræ limo, secundus homo de cœlo. Hominem enim dicens, natiuitatem

Ab uirtute

tiuitatem ex uirgine docuit, quæ officio usa materno, sexus sui naturam in conceptu & partu hominis executata est. Et cum ait, secundum hominem de cœlo, originem eius ex superuenientis in uirginem sancti spiritus aditu testatus est. Atque ita cum & homo est, & de cœlis est, hominis huius & partus à uirgine est, & cōceptus ex spiritu est. Et hæc quidē Apostolus ait: Ipse autem dominus huius natiuitatis suæ mysterium pandens sic locutus est: Ego sum panis uiuus qui de cœlo descendi. Si quis manducauerit de meo pane, uiuet in æternum. Se panem dicens, ipse enim corporis sui origo est. Ac ne uerbi uirtus atque natura defecisse à se existimaretur in carne, suum rursum panem esse dixit, ut per hoc quod descendens de cœlis panis est, non ex humana cōceptione origo esse corporis existimaretur, dum cœleste esse corpus ostenditur. At uero cum suus panis est, assumpti per uerbum corporis est professio, subiecit enim: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & sanguinem eius biberitis, non habebitis uitam in uobis. Ut quia id quod filius hominis est, & panis de cœlis ipse descendit, per panem suum de cœlo descendentem, & per carnem ac sanguinem filij hominis, & conceptæ ex spiritu sancto, & natæ ex uirgine carnis intelligatur assumptio. Huius igitur corporis homo Iesus Christus & dei filius & hominis est filius, & ex forma dei se exinaniens formam serui accepit. Non alius filius hominis que filius dei est, neque alius in forma dei quam qui in forma serui perfectus homo natus est, ut sicut per naturam constitutam nobis à deo originis nostræ principe, corporis atque animæ homo nascitur, ita Iesus Christus per uirtutem suam admixtione carnis atque animæ homo ac deus esset, habens in se & totum uerumque quod homo est, & totum uerumque quod deus est. Quamquam multi confirmandæ hæreseos suæ arte, ita aures imperitorum soleāt illudere, ut quia & corpus & anima Adæ in peccato fuit, carnem quoque Adæ atque animam dominus ex uirgine acceperit, neque hominem totum ex spiritu sancto uirgo conceperit, qui si intelligerent sacramentum carnis assumptæ, intelligerent etiam sacramentum eiusdem & hominis filij & dei filij. Quali uero si tantū ex uirgine assumpsisset corpus, assumpsisset quoque ex eadem & animam, cum anima hominis opus dei sit, carnis uero generatio semper ex carne sit. Sed uolentes unigenitum deum, qui in principio apud deum erat deus uerbum, nō substantiuum deum esse, sed sermonem uocis emissæ, ut quod loquentibus est suum uerbū, hoc sit patri deo filius, argute subreperere uolunt ne subsistens uerbum deus, & manens in forma dei Christus homo natus sit, ut cum hominem illum humanæ potius originis causa quam spiritualis conceptionis sacramentum animauerit, non deus uerbum hominem se ex partu uirginis efficiēs extiterit, sed ut in prophetis spiritus prophetiæ, ita in Iesu uerbum dei fuerit. Et arguere nos solent quod Christum dicamus natū, non nostri corporis atque animæ hominem,

cum nos uerbum carnem factum, & se ex forma dei euacuantē Christum, & formam serui assumentem, perfectum secundum habitum conformati-
onis humanæ, & nostræ similitudinis natum hominem prædicemus, ut ue-
re dei filius uerus hominis filius natus sit. Neq; non natus ex deo homo,
neque quia natus ex deo homo, ideo deus esse deficiens. Sed ut per se sibi
assumpsit ex uirgine corpus, ita ex se sibi animā assumpsit, quæ utiq; nunq̄
ab homine gignentium originibus præbetur. Si enim conceptū carnis nisi
ex deo uirgo non habuit, longe magis necesse est, anima corporis, nisi ex
deo aliunde non fuerit. Et cum ipse ille filius hominis ipse sit qui & filius
dei, quia totus hominis filius totus dei filius sit, quā ridicule præter dei fi-
lium qui uerbum caro factum est, alium nescio quem tanquā prophetam
uerbo dei animatū prædicemus, cum dominus Iesus Christus & hominis
filius & dei filius sit. Per id uero quod tristis est anima sua usq; ad mortem,
& quod potestatem habet anime suæ ponendæ & resumendæ, uolunt ex-
trinsecus animam non ex spiritu sancto, ut & corpus ex eo conceptum est,
deputare, cum uerbum deus in sacramento naturæ suæ manens, homo na-
tus sit. Natus est autem non ut esset alius atq; alius, sed ut ante hominem
deus suscipiens hominem, homo deus posset intelligi. Nam quo modo Ie-
sus Christus dei filius natus ex Maria est, nisi quod uerbū caro factū est,
scilicet quod filius dei cum in forma dei esset, formā accepit serui? Accepit
se autem formā serui eum qui esset in dei forma, de contrarijs cōparatur, ut
quāta ueritas est manere in dei forma, tanta ueritas sit, accepisse formā ser-
ui. Ad proprietatē enim naturæ intelligendā significatione uerbi ad id com-
munis impellimur. In forma enim serui est, qui & in forma dei est. Et cum
hōc naturæ, illud uero dispensationis sit, in eiusdē tamen est ueritatis pro-
prietate quod utrunq; est, ut tam uerus sit in dei forma q̄ uerus in serui. Ut
uero assumpsisse formā serui, non aliud est q̄ hominem natum esse: ita in
forma dei esse, nō aliud est q̄ deum esse, unum tamen eundemq; non dei
*defectione, sed hominis assumptione profitētes, & in forma dei per natu-
ram diuinā, & in forma serui ex cōceptione spiritus sancti, secundum habi-
tum hominis repertū fuisse. Itaq; cum Iesus Christus & natus & passus &
mortuus & sepultus sit, & resurrexerit, & in cœlos ascēderit, nō potest in his
sacramentorū diuersitatibus ita ab se diuiduus esse, ne* Christus sit, cum nō
alius Christus q̄ qui in forma dei erat, formā serui acceperit, neq; alius q̄
qui natus est mortuus sit, neq; alius q̄ q est mortuus resurrexerit, neq; ali-
us quā qui resurrexerit ascēderit in cœlos. In cœlis autem nō alius sit q̄
qui descendit ante de cœlis. Homo itaque Iesus Christus unigenitus deus
per carnem & uerbū, ut hominis filius, ita & dei filius hominem uerum se-
cundum similitudinem nostri hominis non deficiens à se deo, sumpsit, in
quē quīs aut ictus incideret, aut uulnus descenderet, aut nodi cōcurrerent,
aut

Ab*defectioe

Ab*deus

aut suspensio eleuaret, afferrent quidem hæc impetū passionis, non tamen
dolorem passionis inferrent, ut telū aliquod aut aquā perforans, aut ignem
compungens, aut aëra uulnerans. Omnes quidē has passiones naturæ suæ *Lege caute*
infert, ut perforet, ut cōpungat, ut uulneret, sed naturā suam in hæc passio
illata non retinet, dum in natura non est uel aquā forari, uel pungi ignem,
uel aëra uulnerari, q̄uis naturæ teli sit uulnerare & compungere & forare.
Passus quidē dominus Iesus Christus, dum cæditur, dum suspēditur, dum
crucifigit, dum moritur, sed in corpus irruens passio, nec nō fuit passio, nec
tamen naturā passionis*exercuit, dum & pœnali ministerio illa defegit, & *Ab*executio*
uirtus corporis sine sensu pœnæ, uim pœnæ in se defauiens excepit. Ha-
buerit sanē illud domini corpus doloris nostri naturam, si corpus nostrū id
naturæ habet, ut calcet undas, & super fluctus eat, & nō degraueatur in gres-
su, neq; aquæ insistentis uestigijs cedant, penetret etiā solida, nec clausæ do-
mus obstaculis arceatur. At uero si dominici corporis sola ista natura sit, ut
sua uirtute sua anima feratur in humidis, & insistat in liquidis, & extracta
transcurrat, quid per naturā humani corporis concepta ex spiritu sancto ca-
ro iudicatur? Caro illa, id est, panis ille de cœlis est. Et homo ille de deo est
habens ad patiendum quidem corpus, & passus est, sed naturā nō habens
ad dolendum. Naturæ enim propriæ ac suæ corpus illud est quod in cœle-
stem gloriā transformatur in monte, quod attactu suo fugat febres, quod *Lege caute*
de sputo suo oculos format. Sed fortē in quo affectio flendi, sitiendi, esuri-
endiq; mansit, & cæterarū quoq; humanarum passionum in eo necesse sit
inesse naturam. Qui sacramentū fletus, sitis atq; esuritionis ignorat, sciat &
uiuificare flentem, nec mortem Lazari flere ob quam gaudeat, & flumina
aquæ uiuæ ex se præbere, sitientem neq; carere siti, qui potens sit potare si-
tientes & esurientes, eam quæ fructus suos esurienti non præbuerit, damna-
re arborem, nec naturam eam uinci inedia quæ naturam uiriditatis iussa ari-
ditate demutet. Quod si præter fletus & sitis & esuritionis mysteriū assum-
pta caro, id est, homo totus, passionum est permixta naturis, nec ramen ita
ut passionis conficeretur iniurijs, ut flens non sibi fleret, & sitiens sitim non
potatura depelleret, & esuriens nō se cibo escæ alicuius expleret. Neq; enim
tum cum sitiuit, aut esuriuit, aut fleuit, bibisse dominus, aut manducasse, aut
doluisse monstratus est, sed ad demonstrandam corporis ueritatē, corporis
consuetudo suscepta est, ita ut naturæ nostræ cōsuetudine consuetudini sit
corporis satisfactū, uel cum cibum & potum accepit, nō se necessitati corpo-
ris, sed cōsuetudini tribuit. Habuit enim corpus, sed originis suæ proprium,
neq; ex uitijs humanæ cōceptionis existens, sed in formam corporis nostri
uirtutis suæ potestate subsistens. Gerens quidem nos per formā serui, sed à
peccatis & à uitijs humani corporis liber, ut nos quidem in eo per genera-
tionem uirginis inessemus, sed nostra in eo per uirtutem profectæ ex se ori-
ginis

ginis uita non ineffent, dum homo natus, nō uitij humanæ conceptionis est natus. Tenuit enim Apostolus demonstrandæ natiuitatis huius sacramentum, cum ait: Sed humiliat se, formam serui accipiens in similitudine hominū constitutus, & habitu repertus ut homo. Ut dum formā serui accipit, natus esse in forma hominis intelligatur, dum autē in similitudine hominum cōstitutus, & habitu repertus ut homo, species quidē & ueritas corporis hominē testetur, sed naturā uitiorum, qui ut homo sit habitu repertus, ignoret. In similitudine enim naturæ non uitiorū proprietate eius generatio est, nam quia in eo quod formā serui accipit, natiuitatis uidebatur significata esse natura, subicit: In similitudine hominū constitutū, & habitu repertū ut hominem, ne natiuitatis ueritas naturæ quoq; per uitia infirmis proprietate crederet, cum & in forma serui esset uera natiuitas, & in habitu repertū ut hominē, esset similitudo naturæ. Ipse quidē per uirginē ex se natus homo, & in similitudine uitiosæ peccati carnis inuētus. Quod id ipsum ad Romanos scribēs testatus Apostolus est, cum ait: Quod erat em̄ impossibile legi, in quo infirmabatur per carnē, deus filiū suum misit in similitudine carnis peccati, & de peccato cōdemnauit peccatū in carne. Non fuit habitus ille tantū hominis, sed ut hominis: neq; caro illa caro peccati, sed similitudo carnis peccati, dum & habitus carnis in natiuitatis est ueritate, & similitudo carnis peccati à uitij humanæ passionis aliena est, ita homo Christus & in ueritate natiuitatis est dum homo est, & nō est in proprietate peccati dum Christus est, quia & qui homo est, nō potuit non homo esse qui natus est, & qui Christus est, nō potuit amisisse quod Christus est. Atq; ita dum homo Christus Iesus est, habet & natiuitatē hominis, quia homo est: nec est in uitiosa hominis infirmitate, quia Christus est. Quāq; igitur nos ad huius sacramēti intelligentiam apostolica fides instruat, quæ & habitu ut hominē repertum, & in similitudine carnis peccati missum hominem Christū Iesum esse testata est, ut cum habitu ut homo est sit in forma serui, & nō sit in uitij naturæ: & cum in similitudine carnis peccati est, sit quidem uerbū caro, sed in similitudine carnis peccati sit, potius t̄p̄ ipse caro peccati sit. Et cum homo Christus Iesus est, sit quidē homo, sed in homine nō possit aliud esse t̄p̄ Christus est. Atq; ita & ex corporis natiuitate homo natus sit, nec sit in hominis uitij, qui non sit in origine, quia uerbū caro factum nō potuit non caro esse, quod factū est: & uerbū licet caro factum sit, non tamen amisit esse quod uerbū est: & dum uerbum caro factum originis suæ non potest carere natura, non oportuit nisi in naturæ suæ origine permanere quod uerbū est, neq; non uere intelligi uerbū caro esse quod factū est, ita tamen ut qui habitauit in nobis, non caro illa uerbū sit, sed uerbi caro sit habitantis in carne. Quæ cum ita sint, tamen uideamus an peractus uniuersus ille passionis ordo infirmitatem in domino corporalis doloris

ris permittat intelligi. Dilatis enim ad modicum eorum dictorū causis, ex quibus metum domino hæresis ascribit, res ipsas ut gestæ sunt cōferamus. Neq; enim fieri potest, ut timor eius significetur in uerbis, cuius fiducia contineatur in factis. Timuisse ò hæretice dominus gloriæ passionem uidetur, sed ei ob ignorantie huius errorem, & satanas Petrus & scandalū est, & ille quidem per charitatē Christi quem ei non caro neq; sanguis, sed pater qui in cœlis est reuelauerat, detestatus passionis sacramentū, tali seueritatis sententia cōfirmatus ad fidem est. Tu uero quid sectaberis spei, Christum deum negando, & metū ei passionis addendo? An ne metuit qui armatis ad corripiendū se obuius prodijt: & in corpore eius infirmitas fuit, ad cuius occursum cōsternata persequentū agmina conciderunt, & maiestatem ingerentis se ad uincula nō ferentes supinatis corporibus reciderunt? Quam igitur infirmitatem dominatam huius corporis credis, cuius tantā habuit natura uirtutē? Sed fortē dolorē uulnerum timuit. Quem rogo penetrantis in carnē clauī habuit terrorē, qui excisæ auris carnē solo restituit tactu? Expone nobis tu dominicæ infirmitatis assertor, hoc ipso passionis tempore, infirmatē opus carnis. Exerente enim Petro atq; adigēte gladiū, truncus aure seruus sacerdotis astabat. Quo modo ex decisæ auris uulnere contingente Christo restituta caro auris est? Vnde inter fluentē sanguinē & post ipsa descendētis gladij uestigia, & in ipsa truncati corporis calumnia, exijt quod nō est, & sequitur quod nō extat, & rependitur quo caretur? Producens ergo hæc aurē manus, clauum dolet: & sentit sibi uulnus, qui alteri dolore uulneris non relinquit? Compungendæ carnis metu tristis est, cuius tactui licet carnem donare post cædem? Quod si hæc in Christi corpore uirtus fuit, qua rogo fide naturaliter infirmus fuisse defenditur, cui natura se fuit omnem humanarum infirmitatū inhibere naturam? Sed fortē stultitia atq; impia peruersitate hinc infirmis in eo naturæ præsumitur assertio, quia tristis sit anima eius usq; ad mortem. Nondum te hæretice cur uirtutem dicti non intelligas arguo. Interim tamen à te requiro, cur exeunte ad prodigionem Iuda non memineris dictum fuisse: Nunc honorificatus est filius hominis. Si enim passio honorificatura eum erat, quo modo tristem eum metum passionis effecerat, nisi fortē tam irrationabilis fuerit, ut pati timuerit quæ se essent glorificatura patientem? Sed fortē timuisse usq; eò existimabitur, ut transferri à se calicem deprecatus sit dicens: Abba pater, omnia possibilia tibi sunt, transfer hunc calicem à me. Ut de cæteris nō calumnet, nōne hebetudinem impietatis tuæ uel hinc coarguisses, quia legeras: Reconde gladium tuum in theca, calicem quem dedit mihi pater non bibam? Quo modo enim per patiendi metum transferri à se deprecaretur, quod per dispensationis studium festinaret impleri? Non enim conuenit ut pati nolit quod pati uelit. Et cum pati eum uelle cognosceres, religiosius

Al^{is} ignorantiam, suspicor fuisse scripturam in intelligentia

fuerat dicti intelligentiam confiteri, quam ad impiæ stultitię furorẽ pro-
rumpere, ut eum assereres ne pateretur orasse, quẽ pati uelle cognosceres.
Sed credo te ad impietatis tuę pugnam etiam hoc dicto dominicę uocis
armabis: Deus deus meus, quare me dereliquisti? Post contumeliam enim
crucis fortẽ dignationem ab eo paterni auxiliij existimes recessisse, & hinc
desolata in firmitatis suę querelam extitisse. Si tibi itaq; in Christo cõtem-
ptus & infirmitas & crux contumelia est, oportuerat te dicti huius imme-
morem nõ fuisse: Verum dico uobis, amodo uidebitis filiũ hominis seden-
tem à dextris uirtutis, & uenientem cum nubibus cœli. Vbi rogo in passio-
ne timor: ubi infirmitas: ubi dolor: ubi contumelia? Timere ab impijs dici
tur, sed ipse pati uelle se prædicat. Infirmus esse cõtenditur, sed se potentem
dum consternatis persequutoribus obuius non sustinetur, ostendit. Dole-
re uulnera carnis arguitur, sed in eo quod carnem auris reddit ex uulnere:
caro ipse cum sit, extra carnalem tamen naturã dolendi uulneris reperitur,
quia dum & manu truncam aurem attingit, manus illa de corpore est: &
dum manus aurem producit ex uulnere, nõ esse manus illa corporis signifi-
catur infirmis, sed cõtumeliosa ei esse crux dicitur. Atqui per hanc hominis
filius sedere à dextris uirtutis uidendus est, & ex partu uirginis homo na-
tus in maiestate sua cum cœli nubibus reuersurus. Non tenes irreligiose re-
rum naturalium causas, & dum impietatis atq; erroris spiritu plenus sacra-
mentum fidei nõ intelligis, ex ipso seculi sensu hæretica hebetudine * dis-
proficis. Omne enim quod timetur, uitari necesse est dum timetur: & quod
infirmũ est, sumit ex infirmitate terrorem: & quicquid dolet, dolendi in se
habet indemutabilem naturam: & quicquid cõtumeliosum est, semper in-
honorum est. Tu uero quo sensu rationis intelligis dominũ Iesum Chri-
stum ad quod festinat timere? Et consternantem fortes infirmitate trepi-
dare: & uulnera non permittentem doleri, uulneratum dolere: & contume-
lia crucis dehonestari, cui crux conscensus ad deum est, & reditus ad reg-
num: Sed fortẽ uel hoc tibi relictum occasionis impiæ arbitraris, ut descen-
sionem ad inferos, & ipsam mortis timuerit necessitatẽ, dum id ipsum te-
stari uidetur hoc dicto: Pater cõmendo in manus tuas spiritũ meum. Hoc
legens & nõ intelligens, aut pie tacuisses, aut etiam religiose intelligentiam
eius orasses, non magis per impudentem assertionem stulto furore uerita-
tis incapax uagareris. An ne tibi metuere infernũ chaos & torrentes flam-
mas, & omnem pœnarum ultricium abyssum credendus est dicens latroni
in cruce: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso? Naturę huius po-
testatem iam non dico metus, sed nec infernæ sedis regio est concludens,
quæ descendens ad inferos, à paradiso nõ desit, sic ut & hominis filius lo-
quens in terris, maneat & in cœlo martyri suo paradysum promittens, & con-
summata beatitudinis delicias pollicens, nõ habet hunc metus corporalis
penetratẽ

Infirmis dicit aliquoties, ut imbecillis

uitur & ab eo uerbo pro degenerare

penetrantem quidem inferos, sed ubiq; naturę suę uirtute distentum. Et
naturam hęc mundĩ dominã ac libertate spiritualis uirtutis immensam non
sibi terrore mortis gehennæ chaos uendicat, qua paradisi delitiæ carere nõ
possunt: Futurus enim in inferis dominus, & in paradiso est futurus. Dese-
ca ad metum pœnæ naturę indefecabilis portionem, & de Christo apud
inferos pone quod doleat, & in paradiso relinquo quod regnet. Latro em̃
rogat ut sui in regno suo meminerit. Et credo eum ad hanc beatę confessio-
nis fidem auditus transeũte palmas clauo gemitus accendit, & regnũ Chri-
sti per dolorem infirmitatis in Christi corpore didicit. Ille dignationem re-
miniscentis in regno postulat, tu crucis mortem ad metum deputas? Do-
minus cõmunionem ei paradisi mox pollicetur, tu Christum in inferis sub
pœnali terrore cõcludis? Diuersæ spei fides ista est. Paradysum meruit sub
cruce latro pendentem Christum confessus in regno. In pœnæ ergo dolo-
re & metu mortis Christum deputans, & paradiso necesse est sit cariturus
& regno. Collatis ergo dictorum atq; gestorũ uirtutibus demonstratis,
non ambiguum est, in natura eius corporis infirmitatem * naturę corporeę
non fuisse, cui in uirtute naturę fuerit omnem infirmitatem corporum de-
pellere, & passionem illam illata licet corpori sit, non tamen naturam dolen-
di corpori intulisse, quia quæuis forma corporis nostri esset in domino, non
tamen uitiosæ infirmitatis nostræ forma esset in corpore, qui non esset in
origine, quod ex conceptu spiritus sancti uirgo progenuit, quod licet sexus
sui officio genuerit, nõ tamen terrenæ conceptionis suscepit elementis. Ge-
nuit etenim ex se corpus, sed quod conceptum esset ex spiritu, habens qui-
dem in se sui corporis ueritatem, sed nõ habens naturę infirmitatem, dum
& corpus illud corporis ueritas est quod generatur ex uirgine, & extra cor-
poris nostri infirmitatem est quod spiritualis cõceptionis sumpsit exordiu.
Sed niti aduersus * apostolicę fidei demonstratiõẽ hæretici uidentur hoc
dicto: Tristis est anima mea usq; ad mortẽ, ut professio eius qui se tristẽ
ait, naturę infirmitatem, per cuius cõscientiam tristis cõpperit esse, testetur.
Ac primum humanę intelligentiæ sensum interrogo, quid sit tristẽ esse
usq; ad mortẽ. Non enim eiusdem significationis est, tristẽ esse propter
mortẽ, & tristẽ esse usq; ad mortẽ. Quia ubi propter mortẽ tristitia
est, illic ipsa mors causa tristitiæ est. Vbi uero tristitia usq; ad mortẽ est,
mors iam nõ tristitiæ est causa, sed finis. Qui ergo nõ propter mortẽ, sed
usq; ad mortẽ tristis est, quærendũ est unde sit tristis. Tristis autem non
incerto neq; indefinito humanę ignorantię tempore, sed usq; ad mortẽ.
A deo autem non propter mortẽ suscepta tristitia est, ut sit destituta per
mortẽ: & ut causam tristitiæ intelligere possimus, uideamus quid hanc pro-
fessionem tristitiæ uel præcesserit uel consequatur. Totius enim passionis
& fidei mysterium cõsummatum paschæ cœna fuerat per dominũ, postq;
uniuerso

In uetusto cor-
dice quidam
mutat, pa-
rem nostræ us-
turæ corpo-
rea, quod ex
alijs fecit

Al^{is} euange-
lica

uniuersorum in se scandalum docet, sed præcessurum se eos in Galilæam promittit. Petrus cæteris licet scandalizandis, se tamen nõ scandalizandum constanti fide spondit. Sed dominus per naturam dei non ignarus gerendorum, ter eum negaturum esse respondit, ut cæterorum scandalum intelligeretur ex Petro, cum ille in tam graue fidei periculum ter negando recideret. Tunc ille assumptis Petro, Iacobo & Ioanne duobus ad martyrium electis, & Ioanne in prædicatione euangelij firmando, tristẽ se usq; ad mortem professus est, deinde progressus orauit dicens: Pater meus, si possibile est, transeat à me calix iste, sed non tamen sicut ego uolo, sed sicut tu uis. Transire à se calicem rogat, utiq; iam secum manentem, qui tum in sanguine noui testamenti pro multorum peccatis effundendus consummabatur. Non autem rogat ne secum sit, sed ut à se transeat. Deinde rogat ne uoluntas sua fiat, & quod uult effici, id ipsum concedi sibi non uult, ait enim: Sed tamen nõ sicut ego uolo, sed sicut tu uis. Ut uoluntate calicis deprecandi humana in se sollicitudinis significans cõfortium, sententiã à se unitã sibi communisq; cum patre nõ discerneret uoluntatis. Ut autem nõ pro se precati intelligeretur, & ratio significatæ uoluntatis, ac deprecatio nõ obtinendæ esset in absoluto, hoc totum huiusmodi petitionis suæ ccepit exordijs: Pater meus, si possibile est. Aliquid ergo patri relinquitur, quod ei an possibile est, incertum sit: Et si nihil patri impossibile est, intelligendum est ad cuius cõditionem id quod sibi impossibile est, sit relictum. Post huius enim orationis precem sequitur: Et uenit ad discipulos suos, & inuenit eos dormientes, & dicit Petro: Non potuistis una hora uigilare mecum? Vigilare & orare, ut non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. An ne adhuc tristitiæ causa & transeundi calicis deprecatio in obscuro est? Vigilari enim secum ob hoc iubet & orari, ne in tentationem intrent, spiritu quidem prompto, sed infirma carne. Nam qui nõ scandalizandos se per constantiam fidelis cõscientiæ pollicebantur, in scandalo per infirmitatem carnis erant futuri. Non ergo sibi tristis est, neq; sibi orat, sed illis quos monet orare peruigiles, ne in eos calix passionis incumbat, quem à se transire orat, ne in his scilicet maneat. Idcirco autẽ transferri eum si possibile esset, à se precatu est, quia cum impossibile deo nihil sit, sicut ipse ait: Pater possibilis tibi omnia sunt, impossibile tamẽ est homini, passionis terrore nõ uinci, nec possit nisi per probationem fides nosci. Atq; ideo & pro hominibus ut homo uult calicẽ transire, ut & dei ex deo uoluntas effectui paternæ uoluntatis uniatur. Id autẽ quod ait, si possibile est transeat, manifeste in eo docuit quod ait Petro: Ecce satanas expetiuit, ut uos cerneret sicut triticum, ego autem rogauit pro te, ut non deficiat fides tua. Per hunc enim calicem dominicæ passionis tentandi omnes erant. Etiam pro Petro pater rogatur, ne deficiat fides eius, ut negantis infirmitati uel dolor saltem pœnitentiæ

pœnitentiæ non abesset, quia fides in eo nõ deficeret, quod pœniteret. Tristitia igitur usq; ad mortem domino est, quia in morte motu terræ, dici tenebris, discissione ueli, monumentorũ reseratione, mortuorum resurrectione cõfirmanda iam apostolorũ fides esset, quam & nocturnæ custodiæ terror, & in flagellis, alapis, sputis, corona spinea, crucis onere, & totius passionis ludibrium, & postremo maledictæ crucis damnatio cõmoueret. Sciens igitur dominus hæc omnia post passionem suam* destitura, ideo & usq; ad mortem tristis est, & scit hunc calicem transire nõ posse, nisi biberet dicens: Pater meus, si nõ potest calix iste transire à me nisi bibam illum, fiat uoluntas tua. Consummata in se scilicet passione metum calicis transiturum, qui nisi eum bibisset, transire nõ posset. Finem terroris eius non nisi finito consummata in se passionis terrore succedere, quia post mortẽ eius per uirtutũ gloriam apostolicæ infirmitatis scandalũ pelleretur: & quanq; in eo quod ait, fiat uoluntas tua, in calicis, id est, passionis suæ scandalo apostolos permittens paternæ uoluntatis arbitrio, tamen etiam repetitæ tertio orationis prece usus est, post quam ait: Dormite iam & requiescite. Non enim extra rationis alicuius internæ cõscientiam, qui antea eos dormiẽtes coarguisset, nunc dormire & requiescere eos iubet. Sed intelligentiam nobis Lucas adhortationis istius tribuisse existimatur, qui cum dixisset, satanam expetiisse ut apostolos modo tritici cerneret, & dominum pro fide Petri ne deficeret, oratum fuisse, subiicit: Post multam domini precem, angelũ adstitisse confortantem eum, quo assistente orare prolixius cœperit, ita ut guttis sanguinum corporis sudor efflueret. Misso enim ad tuitionem apostolorum angelo, & per eum cõfortato domino, ne pro his tristis esset, iam sine tristitiæ metu existens ait: Dormite iam & requiescite. De angelo quidem Matthæus & Marcus, & de expetitione zabuli nihil locuti sunt, sed post tristitiã animæ, post dormientium obiurgationem, post transferendi calicis deprecationem nõ ex nihilo dormientiũ adhortatio subsecuta est, nisi quod cum abfuturus ab his esset, & indulti angeli cõfortatus auxilio, securitate custodiæ custodiendos permittebet in fonnium. Nec sanẽ ignorandum à nobis est, & in Græcis & in Latinis codicibus complurimis, uel de adueniẽte angelo, uel de sudore sanguinis nihil scriptum reperiri. Ambigentibus igitur, utrũ hoc in libris uarijs aut desit, aut superfluũ sit, incertũ hoc nobis relinquitur de diuersitate librorũ. Sed certe si quid sibi ex hoc hæresis blanditur, ut infirmũ affirmet, cui opus fuerit angeli confortantis auxilio, meminerit creatorem angelorũ creationis suæ nõ eguisse præsidio, tum deinde necessario eo modo eum cõfortari, quo modo & tristem esse. Nam qui non his tristis est, id est, propter nos tristis est, necesse est ut propter nos sit confortatus & nobis. Quia ergo qui de nobis tristis est, & de nobis cõfortatus est, ea confortatus est conditione qua tristis est. Sudorẽ uero nemo infirmitati audebit

Alis* destitura

Christus quõ
ab angelo con
fortatus

audebit deputare, quia dum & contra naturam est sudare sanguinem, nec infirmitas est, quod potestas non secundum naturæ consuetudinem gessit, neq; ad hæresim infirmitatis pertinere ullo modo poterit, quod aduersum hæresim phantasma mentientem, proficiat per sudorem sanguinis ad corporis ueritatem. Igitur cum & tristitia de nobis est, & oratio pro nobis est, non possunt nõ omnia propter nos gesta esse iatelligi, cum omnia pro nobis, quibus timebatur, orata sunt. Præstant autem sibi mutuam euangelia plenitudinem, dum alia ex alijs, quia omnia unius spiritus prædicatio sit, intelliguntur. Hanc enim tacitam ab omnibus pro apostolis domini orationem Ioannes maxime spiritualium causarum prædicator ostendit, dominum ita precatum esse dicens: Pater sancte, conferua eos in nomine tuo. Cum essem cum eis, ego custodiebam eos in nomine tuo: quos dedisti mihi custodiui. Non sibi itaq; fuit oratio illa, sed apostolis: nec sibi tristis est, qui orare eos ne tentetur monet: nec sibi angelus mittitur, qui si uellet, duodecim milia legionum de cœlis deduceret: nec propter mortem anxius, ut à se transferatur calix, rogat, sed à se transire calicem rogat, qui tamen transire non posset, nisi eum biberet. Transire autem non de loco est decedere, sed omnino non extare, quod quidem ipsum & euangelicus & apostolicus sermo significat, cum dicitur: Cœlum & terra transibunt, uerba autem mea non præteribunt. Sed & Apostolus: Ecce uetera transferunt, & facta sunt omnia noua. Sed & cum ait: Et figura huius mundi transibit. Calix ergo de quo patrem rogat ut transeat, nõ potest transire nisi bibatur: & quod orat dominus, utiq; pro his orat, quos cum his manens ipse saluauit, quos & patri saluandos reliquit. Nunc uero sacramentum mortis peracturus, patrem his custodem precatur, & missi in eo angeli, si tamen ita est, non ambigua præsentia est, & obtentæ precis manifesta securitas est, cum eos cõsummata oratione adhortatur in somnum. Effectum autem impetratæ orationis, & adhortatæ dormitionis securitatem iam in ipso opere passionis Euangelista demonstrat, cum apostolis omnibus de persecutorum manibus elapsuris ait: Ut adimpleretur uerbum quod dixerat, quoniã quos dedisti mihi, perdidisti ex eis neminem. Impletur enim per se orationis precatio, & salui omnes sunt. Sed oratur pater, ut saluatos per se nunc in nomine suo saluet ipse, & a deo saluat, ut Petri fides penitentia subsequente nõ deficiat, licet territa. Demonstrata itaq; & à Ioanne domini oratio, & à Luca zabulipotulatio, & ea quæ in Marco & in Matthæo tristitia usq; ad mortem est, & somni obiurgatio, & rursum adhortatio, nihil ambiguitatis relinquunt, cum quando per preces à Ioanne, qua patri apostolos commendat, & tristitiæ causa, & transcendendi calicis deprecatio absoluta sit, nõ à se passionem amoueri domino deprecante, sed patrem ut apostolos se passuro tueatur orante, & per Lucam ostensa aduersum zabulipotulæ prece, iam de fiducia uetitæ antea somni

somni secreta permissio sit. Non est itaq; in ea natura quæ supra hominem est, humanæ trepidationis anxietas, & extra terreni est corporis mala, non terrenis inchoatum corpus elementis, & si filio hominis originem spiritus sanctus per sacramentum conceptionis inuexit, nempe & altissimi uirtus uirtutem corpori, quod ex conceptione spiritus uirgo gignebat, admisit. Nam cum per transfusæ in corpus animæ consortium sensus animati corporis uiuat, & ipsum ad illatorum dolorem corpus anima corpori permixta uiuificet, quæ ubi cœlestis spei, ac fidei suæ beato calore, terrenæ in corpore suo originis despexit exordium, sui quoq; sensus ac spiritus corpus efficitur in dolore, ut pati se desinat sentire quod patitur. Et quid nobis de natura dominici corporis, & descendens de cœlo filij hominis adhuc sermo sit? Ipsa terrena corpora timere ac dolere interdum nesciunt, quod & dolere necesse est, & timeri. Quæro enim an pastas ad fomenta exaestuandæ Babylonice fornacis flammæ Israelitæ pueri timuerint, & utrum in illud nostræ conceptionis corpus metus tanti ignis inceserit. Quæro etiam an circumaduri se flammis doluerint, sed forte idcirco quia nõ uisti sunt, nihil doleant, & tum abfuisse ignibus naturam urendi existimabitur. Certe hæc natura corporis erat, ut & uri se timeret, & posset uri. Quod si per spiritum dei terrena corpora, id est, secundum elementa causarum communium iniuncta, neq; uri potuerunt, nec timere, quæ ergo per fidem dei in homine contra naturam sunt, ea in deo homine secundum uirtutem spiritus ad naturæ originem inchoata, nõ sunt naturaliter æstimanda? Vincit pueri in medio ignis sunt: ignem non timent, dum incenduntur: flammæ nõ sentiunt, dum orant: uri nõ possunt, dum in igne sunt. Naturam suam in his & ignis, & corpora amittit, nam neq; illa uruntur, neq; ille urit, & tamen in cæteris in natura sua est ignis & corpus. Nam circumstantes ardent, & penæ ministeria in pena sunt. Non uis impie hæretice, ut transeunte palmas clauo Christus non doluerit, neque uulnus illud nullam acerbiter teli compingentis intulerit. Interrogo quare pueri ignes non timuerint, nec doluerint, aut quid in eorum corporibus naturæ fuerit, ut naturam ignis excederet. Quod si illi si dei calore, & beati martyris gloria timere nesciunt quæ timentur, Christus etiam si uitiorum nostrorum origine esset conceptus, tamen per crucem mansurus deus, & mundum iudicaturus, & rex æternorum seculorum futurus, tristis metu crucis esset: & tantorum præmiorum immemor, turpis metus anxietate trepidaret: Daniel prophete prandio alendus, leonum lacum non timet, apostoli cædi se pro Christi nomine & pati gaudent, Paulo libatio sua corona iustitiæ est, desecanda colla sua percussoribus cum hyminis martyres tendunt, & ædificatos sibi congerie lignorum ignes cum canticis scandunt, usque eò sensus fidei, perempto in corporibus naturalis infirmitatis metu, corpora ipsa ad sensum non sentiendi doloris emutat, ut per animæ

Fort.*circu/
cundari
Abi*circum/
amburi

Abi*beata

Ab* uegetante

propositum firmitas corpori inuehat, animatumq; corpus in id se tantum sentiat, in quod anima studio commouetur, ut quod pati animus gloriæ cupiditate cōtemnit, id se pati corpus anima negante nō sentiant. Fac si in hominibus naturalia sunt per animæ ad gloriā ardentis calorem, ut passiones suas nesciant, & uulnera ignorent, & mortes nō intelligant: dominus ueræ gloriæ Iesus Christus, cuius in fimbria uirtus est, cuius sputus & sermo natura corporis est, dum & mancus iam non mancus manum iubeatur extendere, & cæcus natus natiuitatis uitia non sentit, & truncus aure nō truncus est, in ea infirmitate compuncti, ac dolentis corporis deputabitur, in qua gloriosos ac beatos uiros fidei suæ spiritus nō reliquit: Passus igitur unigenitus deus est omnes incurrentes in se passionum nostrarum infirmitates, sed passus uirtute naturæ suæ, ut & uirtute naturæ suæ natus est: neq; enim cum natus sit, non tenuit omnipotentia suæ in natiuitate naturam. Nam cum natus sit lege hominum, non tamen hominum lege conceptus est, habens in se & constitutionē humanæ conditionis in partu, & ipse extra constitutionem humanæ conditionis in origine, secundum quod ita ex infirmitate corporis nostri passus in corpore est, ut passiones corporis nostri, corporis sui uirtute susciperet, & huius fidei nostræ etiam sermo propheticus testis est, cum ait: Hic peccata nostra portat, & pro nobis dolet, & nos existimauimus eum in doloribus esse, & in plaga, & in uexatione. Ipse autem uulneratus est propter iniquitates nostras, & infirmatus est propter peccata nostra. Fallitur ergo humanæ existimationis opinio, putans hinc dolere quod patitur: portans enim peccata nostra, peccati nostri scilicet corpus assumens, tamen ipse non peccat. Missus namq; est in peccati carnis similitudine, portans quidē in carne peccata, sed nostra, & pro nobis dolens, non & doloris nostri dolet sensu, quia habitu ut homo reperitur, habens in se doloris corpus, sed non habens naturam dolendi, dum & hominis habitus est, & origo non hominis est, nato eo de conceptione spiritus sancti. Hinc itaq; existimatus est & in doloribus, & in plaga, & in uexatione esse.

Caute lege Formam enim serui accepit, & natus ex uirgine homo, opinionē nobis naturalis sibi in passione doloris inuexit. Ipse autē uulneratus est, sed propter iniquitates nostras. Nam quamuis sit uulneratus, nō tamen iniquitatis fugi uulnus est, & quicquid patitur, non sibi patitur. Non enim sibi homo natus est, nec ex se iniquus est. Testatur Apostolus causam dispensationis istius, dicens: Orantes pro Christo, reconciliari deo, eum qui non cognouit peccatum, pro nobis peccatum fecit. Peccatum enim in carne per peccatū condemnaturus, peccati licet expers, factus est ipse peccatū, id est, per carnem peccatum in carne condemnans, carnis quidem peccati nescius, sed pro nobis caro factus, carnis similitudo peccati est. Et idcirco propter iniquitates nostras est uulneratus. Cæterum nescit in Christo Apostolus trepidationem

nem doloris, nam dispensationem hanc passionis loquutus, in sacramento eam diuinitatis prædicauit, dicens: Donans nobis omnia peccata, delens quod aduersum nos fuit chirographum in sententijs, quod erat cōtrarium nobis, tollens illud de medio, & affigēs illud cruci, spolians se carne, & principatus & potestates traduxit cum fiducia, triumphans eos in semet ipso. Succumbere ergo tibi uidetur uirtus ista uulneris clauo, & ad ictum compungentis exterrita demutasse se in naturā dolendi? Atqui Apostolus loquente in se Christo loquutus, & salutis nostræ per dominū opus memorans, mortem Christi ita significat, ut carne se spoliet, & potestates cum fiducia dehonestet, & de his in semet ipso triumphet. Si in passione sua necessitas est, & nō salutis tuæ donum est: si in cruce dolor compungendi est, & non decreti quod in timore est, scripta confictio est: si in timore uis mortis est, & non per potestatem dei carnis exuicę sunt: si deniq; mors ipsa aliud est quàm potentum dehonestatio, quàm fiducia, quàm triumphus, adscribe infirmitatem: si tibi necessitas est & natura: si tibi uis est, & diffidentia, & dedecus: si in autem hæc è contrario in sacramento passionis prædicantur, quis rogo furor est, repudiata doctrinæ apostolicæ fide, mutare sensum religionis, & totum hoc ad imbecillitatem & contumeliam rapere naturæ, quod & uoluntas est, & sacramentum, quod & potestas est, & fiducia, & triumphus? Triumphus planē est quærere ad crucem, & offerentem se non sustineri: stare ad sententiam mortis, sed inde confessurum à dextris uirtutis: configi clauis, sed pro persecutoribus orare: acetum potare, sed sacramentum consummare: deputari inter iniquos, sed paradysum donare: eleuari in lignum, sed terram tremere: pendere in cruce, sed solem ac diem fugare: exire de corpore, sed reuocare animas in corpora: sepeliri mortuum, sed resurgere: demum secundū hominem pro nobis infirma omnia pati, sed secundum deum in his omnibus triumphare. Restat nobis adhuc, ut hereticis uideretur, magna & grauis confessio infirmitatis professio, & maxime ipsius domini uocibus ædita, cum ait: Deus deus meus, quare me dereliquisti? Quæ maxima querelæ esse intelligitur protestatio, derelictum se esse conqueri, infirmitatēq; permissum. Verū hæc impiæ intelligentiæ uiolenta præsumptio, quàm sibi in omni dictorum dominicorū genere compugnat, ut qui ad mortem festinat, ut qui per eam honorificandus est, ut qui post eam à dextris uirtutis sessurus est, in his tot beatitudinum causis mori timuerit, & ob id ad necessitatem moriendi desertū se à deo suo queratur, cum in beatitudinibus illis esset mortem obeundo mansurus. Quin etiam ad irreligiositatis huius tanquam ad præparatam sibi uiam per id ingenia hæretica conuertunt, quod aut defecisse omnino deum uerbū in animam corporis uolunt, ut nō idem fuerit Iesus Christus hominis filius, qui & dei filius: & aut ex se defecerit deus uerbum, dum corpus officio animæ uiuificat, aut om-

nino nec fuerit Christus homo natus, quia in eo dei uerbū modo spiritus prophetalis habitauerit. Sed ridiculæ huius peruerſitatis error in maiorem se impietatis extendit audaciam, ne Iesus anteq̄ ex Mariâ natus est, Christus sit, dum nō qui erat, natus est, sed ad id tum primū quod natus est, esse cœperit. Per quod etiam illud uitij adiungitur, ut deus uerbum tanquam pars aliqua uirtutum dei quodam se tractu continuationis extendens, hominem illum qui à Mariâ esse cœpit, habitauerit, & uirtutibus diuinæ operationis instruxerit, animæ tamen suæ motu naturæq̄ uiuentem. Per hanc subtilem pestiferamq̄ doctrinam deducuntur in uitium, ut aut deus uerbū anima corporis per demutationem naturæ suæ in naturam infirmitatis exiterit, & uerbū dei esse defecerit, aut rursus per exteriorem nudamq̄ naturam hominem illum sola uita animæ mouentis animatum, in quo uerbum dei, id est, quædam quasi potestas extensæ uocis habitauerit. Atq̄ ita omni modo impijssimæ intelligentiæ aditus pandatur, ut aut deus uerbum in animam defecerit, nec permanserit deus uerbum, aut omnino Christus ante partum Mariæ non fuerit, quia Iesus Christus animæ solum communis & corporis homo hoc habeat sui, quod ut esset homo cœpit exordiū, quæ extrinsecus protensi sermonis potestas ad uirtutem operationū confirmauerit, qui nunc à dei uerbo contracta rursus protensione desertus, clamet: Deus deus meus, quare me dereliquisti? Vel certe tum, cum in animam corporis à dei uerbi natura demutatus est, paterno in omnibus usus auxilio, nunc inops eius mortiq̄ permissus, solitudinem suam conqueratur, reliquentemq̄ se arguat, omniq̄ modo exitiabile deceptæ fidei periculū comparetur, si aut in deo uerbo significari existemetur naturæ infirmitas per querelam, aut omnino nec fuerit deus uerbum, dum Christo Iesu Mariæ solum partus exordium est. Sed inter has impias infirmasq̄ sententias, ecclesiæ fides apostolicis imbuta doctrinis nouit in Christo natiuitatem, sed ignorat exordium. Scit dispensationē, sed nescit diuisionem. Non patitur Christum Iesum, ut Iesus ipse non sit Christus: nec filium hominis discernit à dei filio, ne filius dei fortè non & filius hominis intelligatur. Non assumit filium dei in filium hominis, neq̄ tripartita Christū fide scindit, cuius desuper texta uestis incissa est, ut Iesum Christum & in uerbum, & in animam, & in corpus incidat, neq̄ rursus deum uerbum in animam & in corpus absumat. Totum ei deus uerbum est, totum ei & homo Christus, retinens hoc in sacramento confessionis suæ unum, nec Christum aliud credere quàm Iesum, nec Iesum aliud prædicare quàm Christū, & dei uerbum. Non ignoro autem in quantum humanæ intelligentiæ infirmitatem magnificentiæ mysterij cœlestis impediatur, ut hæc nō facile aut uerbis enunciarere, aut diuidere sensu, aut etiam complecti mente possimus. Sciens autem

AB* dicitur
dicere

Apostolus arduum hoc terrenæ naturæ difficillimumq̄ esse, rerum diuinarum

narum efficientiam iudicio nostro tanquam ad intelligendum acriore, quàm ad efficiendum deo potiore concipere, illi legitimo sibi secundum fidem filio, sacrasq̄ literas ab infantia * sumentis, ita scribit: Sicut hortatus sum te sustinere Ephesi cum irem in Macedoniam, ut præciperes quibusdam, ne aliter docerent, neq̄ attenderent fabulis & genealogijs interminatis, quæ quæstiones magis præstant, quàm ædificationem dei, quæ est in fide. Vt et genealogiæ eloquia tractari, & fabulas interminatæ quæstionis attingi. Aedificationem uero dei dicit in fide esse, ut humanæ uerecundiam modum fideli omnipotentis dei religione concludat, neq̄ se infirmitas nostra ad perspicienda ea, quæ perspicendi naturam non habent, extendat. Quod si contuentibus solis claritatem, uirtus intenti luminis obstupescit, ut si quando causam radiantis luminis solertius acies curiosæ contemplationis inquirat, usq̄ ad emortuum uidendi sensum oculorum natura reuocatur, accidatq̄ nitendum magis uidere, ne uideas: quid nobis in dei rebus & in sole iustitiæ expectandum est? Nonne incumbet uolentibus superascere stultitia? Nonne ipsum illud acre intelligentiæ lumen stupor hebetis desipientiæ occupabit? Non enim natura inferior causam naturæ potioris intelliget, nec subiacet humanæ conceptioni ratio cœlestis. Nam intra conditionem infirmitatis erit, quicquid infirmi conscientiæ subdetur. Excedit itaque humanam mentem dei potestas, ad quam si se infirmitas protendat, magis infirma reddetur, dum hoc ipsum quod obtinet, amittit potiore ad obtundendam eam rerum cœlestium natura, quia omnem eius consecantis se peruiciam ipse complexus eius maior infirmat. Ut igitur sol ita uidendus est, ut possit uideri, tantusq̄ excipiendus lumine est, quantus admittitur, ne si plus uelimus spectare, minus quoq̄ quàm possumus consequamur: ita & ratio cœlestis in tantum intelligenda est, in quantum se permittit intelligi: in tantum expetenda est, in quantum apprehendendam se desinit, ne si contenti indulgentiæ moderatione nō sumus, amittamus indulta. Est ergo in deo quod percipi potest: est planè, si modo quod potest, uelis. Sicut enim est in sole quod uideas, si hoc uelis uidere quod possis: amittas autem quod potes uidere, dum quod non potes, niteris: ita & in rebus dei habes quod intelligas, si intelligere quod potes, uelis: cæterū si ultra quàm potes, speres, id quoq̄ quod potuisti posse, non poteris. Nondum intertemporalis natiuitatis illius sacramentum mouebo, competentis loci est ille tractatus. Interim mihi assumptæ carnis mysterium in uerbis est, illos nunc arcanaorum cœlestium scrutatores consulo, ut secundum naturam suam nati ex uirgine Christi sacramentū loquantur. Vnde dicent uirgini conceptū: unde uirgini partum? quam hanc esse genitalium originum causam disputabunt? Et quid intra fecesus maternorū sinuum coaluisse? corpus unde? homo unde? Iam uero post hæc, quid sit descendisse de cœlis filium homi-

Fort.* fer
quenti

ὄπερ φρο-
νέει

nis in caelo manentem? Non enim eiusdem est, secundum corporales causas, descendere & manere, quorum alterum descensionis transmutatio est, alterum manendi imperturbatio est. Vagit infans, sed in caelo est: puer creuit, sed plenitudinis deus permanet. Iam uero cum ascendit ubi antea fuit, & descendit qui manet, quo intelligentiae humanae sensu continebitur? Dominus enim ait: Quid si uideritis filium hominis ascendentem ubi antea fuit? Ascendit filius hominis ubi antea fuit, & quis hoc sensus concipiet? Descendit de caelo filius hominis, qui in caelis est, & quae hoc ratio praestabit? Verbum caro factum est, quae hoc uerba loquentur? Fit caro uerbum, id est, homo deus. Et qui homo est, in caelis est: & qui deus, de caelis est. Ascendit descendens, sed descendit non descendens. Est qui erat, & quod est, non erat. Currimus per causas, & ratione deficiamus: rationem cernimus, & causas non intelligimus. Sed Christum Iesum ita intelligentes scimus, & magis putantes nos intelligere, nescimus. Iam uero quantum est illud dictorum & gestorum sacramentum? flere Christum, & per animi angorem lachrymas oculis effluere? Unde eius animae haec uicia, ut fletum corpori tristitiae mœror eliciat? Et quae rerum acerbitas, & intolerantia doloris, descendentem de caelis filium hominis in lachrymas dissoluit? Quid sit deinde quod in eo fleuerit, deus ne uerbum, an corporis anima? Nam quamuis lachrymarum officium in corpore sit, animae tamen eas in ministerio corporis quae si quidam mœror exodat. Tum deinde quae ei ad flendum causa sit? An ne impiam parricidalemque Hierusalem nihil dignum tantorum prophetarum & apostolorum caede, & ipsius domini sui morte passuram, debito lachrymarum honore prosequitur? & ut humanarum mortium deflentur calamitates, ita perditae huius desperataeque gentis casus doletur? Et quod hoc, rogo, flendi sacramentum est? Anima quae tristis est, flet. Sed nunquid haec prophetas misit? Sed nunquid haec totiens uoluit congregatos pullos eius pennarum integumento obumbare? Non cadit in uerbum domini mœror, neque in spiritum lachrymae, sed neque in animam conuenit aliquid ante corpus egisse. Et tamen uere Iesum Christum flesse non dubium est, pari quoque lachrymarum ueritate & Lazarus fletus est. Et quaero primum quid fleatur in Lazaro, non utique mors, quae non usque ad mortem est, sed pro dei gloria est. Dominus enim ait: Infirmas ista non est usque ad mortem, sed pro gloria dei, ut honorificetur filius dei per eum. Mors ergo quae glorificandi dei causa est, flendi tristitiam non afferebat. Sed ne in eo quidem flendi necessitas existeret, quod Lazaro moriente absuisset. Nam ipse ait manifeste: Lazarus mortuus est, & gaudeo propter uos, ut credatis quoniam non eram ibi. Absentia itaque eius non habuit causam lachrymandi, quae ad apostolorum fidem proficiebat, cum aegri mortem conscientia diuinæ cognitionis absens praenunciasset. Nulla ergo restat necessitas flendi, &

Ab parricidamque

Quid fleuit
Christum in
Lazaro

di, & tamen fletus est. Et tamen quaero, cui imputabitur fletus ille, deo, an animae, an corpori? Sed corpus per se tantum non habet lachrymas, quas ad dolorem animae mœrentis profundit. Longe autem minus est, ut deus fleuerit, qui glorificandus in Lazaro est. Non conuenit autem, ut anima de sepulchro Lazarum uocet, & ad animae innexae corpori praecceptum atque uirtutem in mortuum suum anima iam ex eo dissoluta reuocetur. Dolet qui glorificandus est? Flet qui uiuificaturus est? Non est uiuificaturi, flere: nec glorificandi, dolere, & tamen uiuificat, qui & fleuit & doluit. Non inopiā necessitate, uel dictorum ignoratione de multis pauca memorauimus, sed ut absolutam expositionem ratio non morosa commendet. Gerit dominus atque ait, quod cum conscientia nescitur, quod nec ignoratur, & ignobile est, dum & ueritas in rebus est, & in uirtute sacramentum est, ut etiam ex his quae ait, manifeste doceamus: Propter hoc me pater diligit, quod ego pono animam meam, ut iterum accipiam eam. Nemo tollet eam a me, sed ego pono eam a me. Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo accipiendi eam, hoc mandatum accepi a patre meo. Animam suam ab se ponit, & quaero quis ponat. Christum enim non ambigimus esse deum uerbum, neque rursus filium hominis ex anima & corpore constituisse ignoramus, angelo ad Ioseph confirmante: Surge & accipe puerum & matrem eius, & uade in terram Israel, defuncti sunt enim qui querebant animam pueri. Cuius haec ergo anima est requiro, corporis ne, an dei? Si corporis, quid habet corpus potestatis, quod per animae motum animatur in uitam? Deinde utrum mandati aliquid corpus acceperit, quod sine anima hebes emortuumque est? Si uero quisquam putabit animam suam uerbum deam ponere ut rursus resumatur, ostendat uerbum deum mortuum, id est, ut sine sensu atque uita mortui corporis modo maneret, quod iterum animam suam ad uiuendum, qua rursus uiuificaretur, assumpserit. Sed nec deo animam quisquam rationis particeps deputabit, quanquam frequenter animam dei & sabbata, & neomenias odisse scripta sit, & etiam in quibusdam complacere. Sed ex ea istud significatione commemorari solitum est, quae & manus, & oculi, & digiti, & brachium, & cor in incorporabili deo commemorantur. Nam cum spiritus, secundum domini dictum, carnem & ossa non habeat, ei qui est, nec demutatur, nulla ad soliditatem sui corporaliū partium membra conueniunt, sed simplex ac beata natura unum totum quod est, omnia permanet. Non ergo deus corporalibus modis officio interioris animae animatur ad uitam, sed ipse uita sibi uiuit. Et quomodo ponet animam suam, uel positam resumet, uel quae huius mandati ratio est? Deus ergo nec ponit ad mortem animam, nec resumit ad uitam, sed nec corpus mandatum ad resumendum habet, quia nec per se resumit. Dictum enim de corporis sui templo est: Soluite templum hoc, & post triduum susci-

Cui conuenit
ponere & re-
sumere animam
in Christo, an
corpori, ani-
mae, an deo

Quomodo
anima deo
tribuitur

tabo illud. Suscitatur ergo templum corporis sui deus. Et quis ponit animam ut resumat? Corpus enim non per se resumit, sed per deum suscitatur. Suscitatur autem quod est mortuum, & nec ponit animam quod uiuit. Deus itaque nec mortuus est, nec sepultus, & tamen ab eo dictum est: Hæc enim mittens unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit. Quod in corpus suum missum est, ad sepeliendum eum factum est, & non idem est, se esse, suumque esse: & non unum est, ad sepeliendum se fieri, & ungi suum corpus. Neque conuenit corpus suum esse, seque sepeliri, sed sacramentum istud diuinae intelligentiæ est, non ignorare deum, quem non nescias hominem: non nescire autem hominem, quem non ignores deum: Iesum Christum non diuidere, quia uerbum caro factum est: & sepultum non putare, quem resuscitatum esse intelligas: resuscitatum non ambigere, quem negare non audeas sepultum. Sepultus enim est Iesus Christus, quia & mortuus est. Mortuus autem est, qui & moriturus locutus est: Deus deus meus, quare me dereliquisti? Locutus autem hæc est, qui & dixerit: Amen dico tibi, quia hodie mecum eris in paradiso. Paradisum quoque promittens, magna uoce proclamauerit: Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Et hoc dicens expirauerit. Vos nunc uel tripartientes Christum in uerbum, & animam, & corpus: uel totum Christum deum uerbum, in solum communis generis hominem contrahentes, hoc nobis magnum pietatis sacramentum, quod in carne manifestum est reuelate quem tradiderit spiritum Christum, & quis in manus patris commendauerit suum spiritum, & quis in paradiso die eadem fuerit, & quis derelinqui se à deo questus sit. Nam querela derelicti, morientis infirmitas est. Promissio autem paradisi, uiuentis dei regnum est. Commendatio spiritus, commendantis confidentia est. Traditio spiritus, morientis excessio est. Quaero itaque, quis moritur? Nempe qui tradit spiritum. Deinde quis tradidit spiritum? Vtique qui tradidit, patri commendauit spiritum suum. Et si idem qui commendauit, tradens spiritum mortuus est, interrogo utrum corpus animam commendat, an corpus animam? Nam spiritum frequenter significari animam, non ambiguum est, uel ex hoc ipso quod Iesus moriturus tradidit spiritum. Si igitur quisquam existimandum putabit, commendari animam à corpore, à dissoluendo uiuentem, à corrumpeudo æternam, à resuscitando manentem: & non ambigitur quin idem commendauerit spiritum patri, qui & die eadem in paradiso fuerit cum latrone. Et quaero an sepulchro receptus in paradiso manserit, an uero in paradiso manens, derelictum se à deo questus sit. Unus enim atque idem est dominus Iesus Christus, uerbum caro factum, se ipsum per hæc uniuersa significans, qui dum ad mortem derelinqui se significat, homo est: dum uero homo est, in paradiso deus regnet. Regnans porro in paradiso, patri commendat spiritum dei filius: commendatum uero patri spiritum, hominis filius

Clamare se de
relinqui, com-
mendare spiri-
tum, promitte-
re paradysum,
tradere spiri-
tum, esse in pa-
radiso, quomo-
do conueniunt
Christo secun-
dum corpus
atque ani-
mam &c.

Ab an deus
corporis

filii tradat ad mortem. Quid nunc de sacramento facimus contumeliam? Habes conquerentem ad mortem relictum se esse, quia homo est: habes eum qui moritur, profitentem se in paradiso regnare, quia deus est. Quare hoc nobis quod ad intelligentiam mortis suæ locutus est, solum ad impietatem retinemus, & id quod idem ad demonstrationem immortalitatis suæ est professus tacemus? Si eiusdem uox hæc atque sermo est, se derelictum conquerentis, & se regnare profitentis, quam fidem nostram infidelitatis ratione diuidimus, ut non idem in tempore eodem sit mortuus, qui & regnet, cum idem ipse de se utrumque testatus sit, & commendans spiritum, & expirans? Quod si idem commendans spiritum, atque tradens, & regnans moritur, & mortuus regnat, habemus in sacramento filii hominis & filii dei, & mori regnantem, & regnare morientem. Absistat itaque omnis irreligiosa & diuini sacramenti incapax infidelitas, quæ nescit Christum non sibi fuisse, sed nobis, ut assumpti hominis ueritatem ipse quoque affectus humane consuetudinis susceptus protestaretur: quæ ignorat Christum non sibi mori, sed uitæ nostræ, ut per immortalis dei mortem, mortalium uita renouetur, quæ non intelligit querelam derelicti, & regnantis confidentiam, ut quod deus regnat, & quod se mori queritur, sit intelligentia nostra, & homo mortuus, & deus regnans. Non enim alius est moriens & regnans, neque alius est commendans spiritum & expirans, neque alius est sepultus & resurgens, neque non unus est descendens & ascendens. Audi in hoc apostolicæ doctrinæ cruditam non carnis sensu, sed dono spiritus fidem, cum Græcis sapientiam, & Iudæis signa poscentibus loquitur: Nos autem prædicamus Christum Iesum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam: ipsis autem uocatis Iudæis atque Græcis Christum Iesum dei uirtutem & dei sapientiam. Nunquid diuisus est Christus, ut alius sit Iesus crucifixus, alius Christus uirtus & sapientia dei? Sed hoc & scandalum Iudæis, & stultitia gentibus est: nobis uero Christus Iesus dei uirtus, deique sapientia, sed sapientia non mundo cognita, nec intellecta à prudentibus seculi. Et quam non intellecta sit, discite, eodem beato Apostolo dicente: Sed loquimur dei sapientiam, quæ in sacramento absconsa est, quam præfiniuit deus ante secula in gloriam nostram, quam nemo ex principibus huius seculi cognouit: si enim cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. An ne Apostolus ignorat hanc dei sapientiam in sacramento esse absconsam, & esse principibus seculi ignorabilem? An ne diuidit Christum, ut alius sit dominus maiestatis, alius Iesus crucifixus? Sed stultissimæ huic atque impietatis opinionioni contradicit, dicens: Non enim iudicauit quicquam scire in uobis, nisi Christum Iesum, & hunc crucifixum. Aliud Apostolus nescit, neque aliud se scire iudicat. Nos autem & infirmi ingenij, & infirmioris fidei, Christum Iesum scindimus, diuidimus, duplicamus, arbitrij mysteriorum

Causa quare
Christus
fletit

Temeritas
desiniendi
de Christo

riorum, & occulti sacramenti calumniatores. Alius enim nobis est Christus crucifixus, alius dei sapientia, alius sepultus, alius descendens: & alius filius hominis, & alius filius dei. Non intelligentes docemus, & nescientes arguimus, & dicta dei homines emendamus, & non dignamur secundum Apostolum ita credere: Quis criminabitur electos dei? Deus est qui iustificat; Quis est qui condemnet? Christus qui mortuus est, imò qui etiam resurrexit, qui est in dextera dei, qui & postulat pro nobis. An ne alius pro nobis postulat, quàm qui in dextera dei est? Vel qui in dextera dei est, nò ipse est qui resurrexit? Vel qui resurrexit, non idem mortuus est? Vel qui mortuus est, non idem condemnat? Vel qui condemnat, non idem est qui iustificat deus? Separemus ergo scilicet à iustificante deo condemnantem Christum, à condemnante Christo mortuum Christum, à mortuo Christo Christum in dextris sedentem, orantemq; pro nobis. Si itaq; hæc omnia Christus unus est, neq; alius est Christus mortuus, alius sepultus: aut alius descendens ad inferna, & alius ascendens in celos, secundum illud Apostoli: Ascendit autem quid est, nisi qui descendit in inferiora terrarum? Qui descendit ipse est qui ascendit super omnes celos, ut adimpleret omnia. Quò usq; impietatis nostræ extendimus stultiloquam ignorantem, ut quod in sacramento dei absconsum est, id explicari à nobis posse profiteamur? Qui descendit, ipse est qui & ascendit. Nunquid ambigitur, quin Iesus Christus homo ex mortuis resurgens, super omnes celos ascendens, ad dexteram dei sit? Nunquid descendisse ad inferos corpus quod in sepulchro iacuit, dicitur? Si itaq; qui descendit, ipse & ascendit, ut neque corpus descendisse ad inferos credatur, & resurgens ex mortuis, corpus ascendisse in celos non ambigatur, quæ hic præter occulti sacramenti, & incogniti mundo ac principibus seculi fides relicta est, cum idem atq; unus sit descendens & ascendens? Unus quoq; nobis Iesus Christus sit, & dei filius & hominis filius, & uerbum deus & homo caro, & passus, & mortuus, & sepultus, & resurgens, & in celos receptus, & sedens ad dexteram dei habens in se uno eodemq; per dispensationem atque naturam, in dei forma & in forma serui, sine aliqua sui & partitione quod homo est, & diuisione quod deus est. Incautæ igitur atq; ignorantis opinionis nostræ fidem Apostolus formans, ita confessionis huius sacramentum locutus est: Nam & si crucifixus est ex infirmitate, sed uiuit ex uirtute dei. Prædicans enim filium hominis dei filium, qui cum ex dispensatione homo esset, maneret tamen ex natura deus, eundem ex infirmitate crucifixum ait, qui ex uirtute dei uiueret. Ut cum infirmitas esset ex forma serui, & natura maneret ex forma dei, & qui cum esset in forma dei assumpsisset formam serui, nò ambiguum esset, in quo sacramento & passus esset & uiueret. Ut cum in eodem esset & infirmitas ad passionem, & ad uitam dei uirtus, nò alius aut diuisus à se esset qui

qui & pateretur & uiueret. Passus quidem est unigenitus deus quæ homines pati possunt, sed utamur Apostoli fide atq; dicto: Tradidi enim uobis in primis, quia Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit die tertia secundum scripturas. Non nudus usus est ad erroris occasionem dictorum definitionibus, sed mortis & resurrectionis modum nò tantum rerum nominibus quantum & scripturarum uirtutibus admonens conitendum, ut hæc nostra esset in eius morte intelligentia, quæ & esset in significatione scripturarum. Infirmas enim cogitationes, & scrupulosas fidei calumnias nò relinquens, finem hunc tantum secundum scripturas prædicandæ mortis & resurrectionis adiecit: Ne inaniū disputationum uento circumacti, uel fallacium questionum ineptis argutijs impediti infirmemur. Sed in hunc se semper religionis suæ portum fides illæsa reuocaret, ut mortem & resurrectionem hominis filij & dei filij Iesu Christi secundum scripturas crederet & confiteretur pia aduersus calumniam resistendi securitate proposita, cū ita mori ac resurgere Christus Iesus intelligendus esset, qualiter scriptus est. Non enim habet fides periculum, & omnis pia professio in occulto sacramenti dei tuta est. Natus ex uirgine Christus est, sed secundum scripturas conceptus de spiritu sancto est. Fleuit Christus, sed secundum scripturas, ut in eo quod fleuit gratulatus sit. Et esuriuit Christus, sed secundum scripturas, sine cibo in non habentem fructus arborem deus operatus est. Passus Christus est, sed secundum scripturas, tunc à dextris uirtutis sessurus est. Derelinqui se ad mortem questus est, sed secundum scripturas, tunc confessorem suum secum in regno paradisi recepit. Mortuus est, sed secundum scripturas, resurgens à dextris domini dominus assidet. In huius igitur sacramenti fide uita est, calumniam confessio ista non recipit. Certe Apostolus nò relinquit ut ambigi diciq; liceat: Christus natus, passus, mortuus, resurgens quo modo, qua uirtute, qua diuisione, quibus partibus, quis lachrymans est, quis gaudens, quis conquerens, quis descendens, quis ascendens. Sed fidei in hoc meritum, per confessionem incunctantis tantum religionis ostendens ait. Ex fide autem iustitia, sic dicit: Ne dixeris in corde tuo, quis ascendit in cælum? hoc est Christum deducere: uel quis descendit in abyssum? hoc est Christum à mortuis reducere. Sed quid dicit scriptura? Iuxta est uerbum tuum in ore tuo & in corde tuo, hoc est uerbum fidei quod prædicamus. Quia si confessus fueris in ore tuo, quia dominus est Iesus, & credideris in corde tuo quia deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris. Iustum fides consummat, secundum quod dictum est: Credidit Abraham deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Nunquid Abraham calumniatus est deo, cum ei hereditatem gentium, & secundum stellarum & arenarum multitudinem, mansuræ ex se sobolis numerositatem pollicebatur? De omnipotentia enim dei fides religiosa non ambigens, humanæ infirmitatis

Fides non habet periculum, quia omnia intelligenda qualiter sunt scripta

Notet curiosi inquisitores

tatis nō est detenta naturis, sed in se id quod erat caducum terrenumq; de-
spiciens, diuinæ ipsonis fidem ultra modum corporeæ cōstitutionis ex-
cepit, quia nequaq; dei uirtutes lex posset humana moderari, tantum in ef-
ficiendo libertatis deo promente, quantū in spondendo ostenderet uolun-
tatis. Nihil igitur fide iustius est, quia cum æquitas atq; moderatio terreno
actuū sit probabilis, nihil tamen iustius homini sit, quam omnipo-
tentiam dei indefinitæ potestatis intelligentia credidisse. Hanc itaq; in no-
bis quæ ex fide est iustitiam Apostolus expectans, incertæ atq; infidæ am-
biguitatis irreligiositatem remouit, uetans curam sollicitæ in cor cogitatio-
nis admitti, dicti etiam prophetici ratione monstrata, ait enim: Ne dixeris
in corde tuo, quis ascendit in cœlum. Hæc à propheta dicta subiecta sen-
tentia: absolutione prosequitur dicens: Hoc est Christum deducere. Non
enim se in cœlestē scientiā humanæ mentis sensus extendit, sed neq; de di-
uinis operibus religiosa fides ambigit. Non eguit Christus humanæ uirtu-
tis auxilio, ut ex illa beatitudinis suæ sede descendēs, cuiusquam è cœlo ope
deduceretur in corpus. Non exterior potestas eum egit ad terras, creden-
dus est uenisse qualis & uenit. Et uera pietas est Christum non deductum,
sed descendentem confiteri. Sacramentū suum est & in tempore & in ope-
re. Neq; quia modo uenit, deductus per alterū esse credendus est, nec tem-
poralis eius aduentus potestati deductis subditus intelligendus est, sed
ne alterius quidem ambiguitatis infidelitas finitur. Nam cōtinuo ex dicto
prophético subditur: Vel quis descendit in abyssum? Ac mox dicti ratio
subiecta est: Hoc est Christū à mortuis reducere. Libertas redeundi in cœ-
lum, ex descendendi in terrā libertate est. Ambigendi autē sublata cuncta-
tio est, sapientia in fide est, ratio in uirtute est, effectus in rebus est, causa in
potestate est. Sed non nutante ad id opus est conscientia. Apostolus enim
totum scripturæ mysterium exequens ait: Iuxta est uerbū tuum in ore tuo
& in corde tuo. Non tardo opus est petitoq; longe uerbo confessionis, nec
interuallo aliquo inter cor atq; os relicto, ut quod ad protestationem reli-
gionis loquendum sit, per infidelem ambiguitatem cogiteretur, sed & iuxta
nos esse oportet, & in nobis, ne aliqua inter religionem cordis atq; oris mo-
ra, fides fortè nostra nō ita in sensu sit, ut in uerbis, sed connexa ori atq; cor-
di incunctantem habeat & sentiendi & loquendi religionem, & huius qui-
dem dicti prophetici, ut in cæteris, rationē Apostolus subiecit: Hoc est uer-
bum fidei quod prædicamus, quia si confessus fueris in ore tuo quia domi-
nus est Iesus, & credideris in ore & corde tuo, quia deus illum suscitauit à
mortuis, saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio
fit ad salutem. Pietas est nō ambigere, & iustitia est credere, & salus est con-
fiteri. Non in incerta diffuere, neq; ad stultiloquia efferuere, neq; ratione
aliqua uirtutes dei uentilare, neq; modo circumscribere potestatem, neque
causas

*Intellectus A/
postoli, Ne di-
xeris in cor/
de tuo, quis
ascendit in
cœlum*

causas inuestigabilium sacramentorum retractare, dominum Iesum con-
fiteri, & à deo suscitatum à mortuis credere salus est. Quæ uero infania est,
qualis & cuiuscemodi sit Iesum calumniari, cū salus sola sit, hoc solum scire
quod dominus sit? Tum porro qui humanæ inanitatis error est, de resurre-
ctione eius lites mouere, cum sufficiat ad uitam, quod à deo suscitatus sit
credidisse? In simplicitate itaq; fides est, in fide iustitia est, in cōfessione pie-
tas est. Non per difficiles nos deus ad beatam uitam quæstiones uocat,
nec multiplici eloquentis facundie genere sollicitat. In absoluto nobis ac fa-
cili est æternitas, Iesum suscitatum à mortuis per deum credere, & ipsum
esse dominum confiteri. Nemo itaq; ea quæ ob ignoracionem nostram di-
cta sunt, ad occasionem irreligiositatis usurpet. Cognoscendus enim Iesus
Christus mortuus erat ut in eo uiueremus. Si itaq; ad intelligentiam mor-
tis suæ ait: Deus deus meus, quare me dereliquisti. & Pater in manus tuas
commendo spiritum meum, nunquid confessioni nostræ consulens, in fir-
mum se esse potius confessus est, quam nos ambiguos non reliquit? Exci-
taturus namq; Lazarum orat ad patrem, nunquid prece eguit, dicens: Pa-
ter, gratias ago tibi quia exaudisti me? & ego sciebam quia semper me ex-
audis, sed propter turbam dixi, ut credant, quia tu me misisti. Nobis itaq;
orauit, ne filius ignoraretur: & cum sibi nō proficeret deprecationis sermo,
ad profectum tamen nostræ fidei loquebatur. Non inops ergo tum auxi-
lij est, sed nos sumus inopes doctrinæ. Clarificari se quoque deprecatur, ac
mox de cœlo uox dei patris clarificantis auditur. Sed ad auditæ uocis ad-
mirationem ait: Non propter me uox hæc uenit, sed propter uos. Nobis
pater rogatur, nobis pater loquitur. Totum ad effectum sit nostræ confes-
sionis. Et cum clarificationis responsio non obsecrationi claritatis sit impen-
sa, sed ignoracioni audientium, quomodo querela passionis in summa ex-
ultatione patiendi nō confessionis nostræ eruditioni præstita intelligitur?
Christus pro persequentibus rogat, quia quod agunt nesciūt. Christus de
cruce paradysum promittit, quia deus regnat. Christus in cruce cōsummas-
se se omnia aceti poculo gratulatur, quia moriturus prophetiam impleue-
rit. Nobis natus est, nobis passus est, nobis mortuus est, nobis resurrexit.
Et cum nobis hæc sola sit proprietas ad salutem, ut dei filiū confiteamur ex
mortuis, cur rogo in hac irreligiositate moramur? ut cum Christus intra fi-
duciam diuinitatis suæ manens, mori se per significationem assumpti homi-
nis, cum securitate morientis ostenderit, hoc maxime ad abnegandū eum
deum proficiat, quod se nobis filius dei & hominis filium est professus &
mortuum?

*Non per diffi-
ciles quæstio-
nes nos deus
ad uitā uocat*

t. Diui

SO DIVI HILARII PICTAVORVM

EPISCOPI, DE TRINITATE
LIBER VNDECIMVS

Iotum atq; absolutum fidei Evangelicę sacramentum multifarie Apostolus tractans, hæc quoq; inter cætera diuinæ cognitionis præcepta ad Ephesios est locutus: Sicut & uos uocati estis in una spe uocationis uestræ, unus dominus, una fides, unum baptisma, unus deus & pater omnium qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Non enim ambiguus nos & erraticis indefinitæ doctrinæ studijs dereliquit, uel incertis opinionibus ingenia humana permittit, statuis per se & oppositis obicibus in libertatem intelligentiæ uoluntatisq; concludens, ut sapere nõ nisi ad id tantum quod prædicatum à se fuerat, nos sineret, cum per definitam fidei indemutabilis constitutionem credi aliter atq; aliter non liceret. Vnum itaq; nobis dominum prædicās, unam fidem memorat. Deinde unius domini unam fidem, memorans, unum etiā baptisma demonstrat, ut cum unius domini una fides esset, unus* per hoc fidei in domino unum esset & baptisma. Et quia sacramentum omne & baptisimi & fidei ut in uno domino, ita & in deo uno est, consummationem spei nostrę unius dei professione conclusit, ut & unū baptisma & fides una sicut unius domini, ita & dei esset unius. Vnus enim uterq; est non unione, sed proprietate, dum & unius cuiusq; proprium est, ut unus sit, uel patri esse quod pater est, uel filio esse quod filius est, & id quod uterq; in proprietate sua unus est, sacramentum unitatis ad utrumq; est, quia & unus dominus Christus deo patri non potest auferre quod dominus est, & unus deus pater uni domino Christo non intelligitur negare quod deus est, cum si per id quod deus unus est, non & Christo proprium esse uideretur ut deus sit, necesse est per id quod unus dominus Christus est, non & deo patri demptū esse intelligatur ut dominus sit, sed id quod unus est, non sacramenti sit significatio sed unionis exceptio. Vnius itaq; domini sicut unius dei patris & unum baptisma & fides una est. Fides autē una iam non est, si non unum dominum & unum deum patrem in conscientię professione retinebit. Vnum uero dominum & unum deum patrem quomodo fides quæ nõ una est confitetur? Vna autē in tanta prædicationum diuersitate iam nõ erit, si alius dominū Iesum Christū penetrante palmas clauo, infirmitatis nostrę credit dolore gemuisse, & egentē naturæ suæ potestatisq; uirtute, imminētis iam sibi mortis timuisse terrorem, si etiā id quod principale est, natum negabit, & creatum potius prædicabit, si deum dicit magis quàm intelliget, quia &* duos dici irreligsum est, & deum non intelligi

Ab*porro

Ab*deos

intelligi, diuinæ naturæ conscientia est. Iam ergo non unus est dominus Christus, si aliud deus non dolet, si aliud infirmus timet. Alij sit ex natura, alij ex cognomine deus, & alij ex generatione, & alij ex appellatione sit filius, & per id neq; deus pater unus in fide est, si alijs potestate, alijs generatione pater creditur, quia & uniuersorū pater deus sit. Iam porro quis ambiget, extra fidem esse quicquid extra fidem unam est? Quia in fide una & unus dominus Christus, & deus pater unus sit. Vnus autē dominus Christus nõ nomine, sed fide unus est, tuncq; dominus & deus semper & filius sit, si deus sit, si indemutabilis sit, si non aliquando defuerit uel deus esse uel filius. Qui igitur Christum aliter quàm est prædicabit, idem nec filium nec deum esse alium Christum prædicabit. Sed nec unius baptisimi fides una est, quia secundum Apostolicam doctrinam eius unitus baptisimi fides una est, cuius unus dominus, & dei sit filius Christus, & deus sit. Non enim negari iam Christus quin Christus sit potest, neq; mundo ignorabilis effici. Hunc prophetiæ uolumina consignant, hunc temporum quotidie proficiens plenitudo testatur, hunc Apostolorum & martyrum per uirtutum operationes loquuntur sepulchra, hunc potestas nominis sui probat, hunc immundi spiritus profitentur, hunc punitorum dæmonū resonant mugitus. Sed in his omnibus, uirtutis suæ dispensatio est. Ceterum fide nostra, talis qualis est prædicandus est, ut non nomine, sed confessione in unius baptisimi fide una unus nobis dominus sit, quia secundū unum dominum Christum unus deus pater est. Sed nunc hi noui Christi prædicatores cuncta negando quæ Christi sunt, alium dominum Christum, sicuti alium deum patrem prædicant, quia neq; hic genuerit, sed creauerit, neq; ille natus sit, sed creatus sit. Et per id extra ueritatē deus Christus sit, cui nõ sit ex natiuitate quod deus est, & extra fidei cōscientiam deus pater sit, cui nõ sit in generatione quod pater est. Laudantes quidē merito, ita ut dignū est, deū patrem, naturę scilicet eum esse inaccessibleē, inconspicibilis, inuolabilis, inenarrabilis, infinitæ, prouidæ, potentis, benignę, mobilis, transcurrentis, manentis intra extraq; & omnia in omnibus* sentientis. Sed cū adijciunt ad supereminentiā laudis, solum bonum, solum potentem, solum immortalem, quis non hęc religionē laudationis intelligat eò tendere, ut dominus Iesus Christus extra hanc corporationis beatitudinē, quę soli deo per exceptionem solius deferatur ad honorē manens, ipse & mortalis & infirmus & malus sit, dum in his pater solus est? Et ei idcirco naturalis ex deo patre natiuitas abnegatur, ne per generationē ea quæ in eo naturalis deo patre beatitudo est maneat, quia natiuitas in naturæ eius sit uirtute, quæ genuit, nec Apostolicis, nec Euangelicis prædicationibus eruditi ad impiæ professionis suæ usurpationem magnificentiam dei patris non religionis fide, sed arte impietatis extollunt, ut dum incomparabilia omnia esse naturæ eius edisserunt, de-

Ab*sent
tiendæ

generis infirmiorisq; naturæ unigenitum deum per exceptionem comparationis affirmant. Deum uiuentis dei uiuam imaginem, & beatæ naturæ plenissimam formam, & innascibilis substantiæ unigenitam natiuitatem. Quæ nisi perfectam paternæ beatitudinis habeat * formam, & absolutam naturæ totius referat speciem, non est in imaginis ueritate. Si autem innascibilis dei unigenitus deus imago est, perfectæ atque absolutæ in eo naturæ ueritas inest, per quam efficitur esse eum imaginem ueritatis. Potens est pater, sed si infirmus est filius, imago iam non est potentis. Bonus est pater, sed si in diuersi generis diuinitate filius est, boni imaginem mali natura non reddit. Incorporeus pater est, si filius secundum spiritum circumscriptus est corpore, iam incorporei non est forma corporeus. Ineffabilis pater est, si filium sermō complectitur, extra imaginem est inenarrabilis natura narrabilis. Verus deus est pater, si filius in dei falsitate est, iam non est ueri imago qui falsus est. Non ex parte imaginem, neq; ex portione formam eum dei Apostolus prædicat, sed imaginem esse ei deum inuisibilis, & formam eum dei esse loquitur. Non potest expressius in filio dei diuinitatis natura ab Apostolo prædicari, quàm ad id quod inuisibile dei est inuisibilis dei imago sit Christus, qui utique in substantia conspicibili, imaginem naturæ inuisibilis non referret. Sed ut superioribus libris docuimus, dispensationem assumpti corporis rapiunt ad contumeliam diuinitatis, & impietatis causas arripiunt de salutis nostræ sacramento. Qui si Apostolica fidei tenaces essent, intelligerent eum qui in forma dei esset, assumpsisse formam serui, neque formam serui usurparent ad formam dei dehonestandam, cum forma dei plenitudinem in se dei contineret, & quæ essent temporum ac mysteriorum, pia ratione tractarent, ut nec contumeliam diuinitas susciperet, nec dispensatio efferret errorem. Sed omnibus, ut existimo, iam à nobis absolutissime demonstratis, & sub assumpti corporis natiuitate diuinæ naturæ uirtute monstrata, non relictus est ambigendi locus, quin omnia unigenitus deus & homo uirtutibus dei gesserit, & in uirtutibus dei uniuersa hominis ueritate perfecit, habens in se & naturam dei potentis in gestis, dum natus ex deo est, & perfecti hominis absolutiorem dum ei est partus ex uirgine, & cum ueritate corporis subsistens in natura dei, & cum dei natura manens in corporis ueritate. Quamquam igitur usque ad ipsam mortis gloriam omnis responsionis nostræ sermo descendit, & singulis professionis impiæ propositionibus ex Euangelicis atque Apostolicis doctrinis sit contradictum, tamen quia etiam post resurrectionis gloriam quædam ad degeneris infirmitatem naturæ demonstrandam, præsumere impij ausi sunt, his ipsis nunc respondendum est. Atque ut in cæteris obseruatum à nobis est, eorum ipsorum dictorum ratio, ex his ipsis dictis afferatur, ut illic ueritas reperitur, ubi negatur. Quæ enim

enim simpliciter & ad eruditionem fidei diuinitus dicta sunt, ea necesse est ita dicta sint, ut ad id quod dicta sunt, non alienorum atque extrinsecus dictorum confirmetur exemplis. Inter cæteras enim impietates suas etiam hoc dicto domini uti hæretici solent: Ascendo ad patrem meum & patrem uestrum ad deum meum & deum uestrum. Ut per id quod pater eius pater eorum est, & deus eius deus eorum est, in natura dei non sit, dum hoc cæteris deum patrem profiteretur esse quod sibi sit. Cessante priuilegio, in communiōe & naturæ & natiuitatis, per quam & deus sit natus & filius sit. Teneant quoq; etiam illud Apostoli: Cum autem dixerit, omnia subiecta sunt, absq; eo qui subiecit ei omnia. Cum autem subiecta ei fuerint omnia, tunc ipse subiectus erit ei qui sibi subiecit omnia, ut sit deus omnia in omnibus. Ut quia subiectio illa infirmioris naturæ cōtestatio esse existimabitur, non sit in paternæ naturæ uirtute, quem naturalis infirmitas, naturæ potioris subiecit potestati. Sumant autem omnis impietatis suæ hanc tanquam munitissimam & inexpugnabilem defensionem ad ueritatem natiuitatis abolendam, ut quia per subiectionem deus nō est, & per communem sibi atq; nobis deum atq; patrem, in communiōe sit creaturæ, ipse quoq; ex deo creatio sit potius quàm generatio, quia creatio ex nihilo subsistat, generatio uero naturalem habeat natiuitatis autorem. Omnis quidem calumniam improba est, quia ueritati falsitas, cū iam effrenato pudore sit, contradicit, sed tamen interdū præterdit aliquod excusationis ambiguae uelamen, ut uerecunde in defensione sit, quod impudenter in sensu est. Verum nunc in his quæ impie ad infirmam domini nostri diuinitatem præsumpta sunt, locus uerecundiæ & uelamen falsæ excusationis exclusus est, cum quando ipsa illa ignorationis uenia cessante, sola uoluntas irreligiosæ intelligentiæ detegatur. Ut enim paululum ipsius dicti Euangelici differam demonstrationem, an ne ignorabilis hæc erat Apostoli prædicatio dicitis, Et quidem confessione omnium, magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, uiuificatum est in spiritu, uisum est angelis, prædicatum est Gentibus, creditum est in hoc mundo, assumptum est in claritate. Est ne adhuc quisquam tam hebetis intelligentiæ, ut dispensationem assumptæ à domino carnis aliud quàm sacramentum pietatis intelligat? Et primum extra fidem dei est, quisquis extra hanc erit confessionem. Non enim Apostolus ambigit, quin hoc ab uniuersis fatendum sit. Mysteriorum quidem salutis nostræ contumeliam non esse diuinitatis, sed magnæ pietatis sacramentum. Non est ergo istud necessitas, sed pietas: nec infirmitas, sed magnæ pietatis sacramentum. Et sacramentum non iam in mysterio occultatum, sed in carne manifestatum: neq; adhuc per naturam carnis infirmum, sed in spiritu iustificatum, ut per iustificationem spiritus abesset

Obiectiones
hæreticorū

Ascendo ad
patrem meum &
patrem uestrum

Subiectus erit
ei qui sibi sub-
iecit omnia

à fide nostra carnis infirmitas, & per carnis manifestationem mysteriū nō esset occultū, & per mysterij ignorabilem causam magnæ pietatis in sacramento esset sola confessio. Atq; ita Apostolus fidei totius ordinem tenuit: ut dum pietas est, sacramentū sit: dum sacramentū est, cognitio in carne sit: dum cognitio in carne est, iustificatio in spiritu sit, quia sacramentum pietatis quod manifestatur in carne, ut uere sacramentū sit, per iustificationē spiritus manifestatur in carne. Ac ne illa manifestatio in carne qualis esset iustificatio in spiritu ignoraretur, sacramentum quod manifestatū in carne, & iustificatum in spiritu est, & angelis uisum est, & gentibus prædicatum est, & in hoc mundo creditum, hoc ipsum assumptum est, in claritate, ut in omnibus sit magnæ pietatis sacramentum, dum manifestatur in carne, dum iustificatur in spiritu, dum uisum est ab angelis, dum prædicatur gentibus, dum creditur in hoc mundo, dum assumitur in claritate. Nam & uisum sequitur prædicatio, & prædicationem fides, & omnia consummat claritatis assumptio, quia & magnæ pietatis sacramentum est, assumptio claritatis, & per hanc dispensationis fidem, conformes assumi claritatis dominicæ præparamur. Magnæ igitur pietatis sacramentū est carnis assumptio, quia per assumptionem carnis, manifestatio sacramenti in carne est. Sed tamen manifestatio in carne non aliud quàm magnæ pietatis sacramentum confitendum est, quia manifestatio eius in carne iustificatio spiritus est, & claritatis assumptio. Et qua tandem spe in fide nostra est piæ dispensationis mysterium, diuinitatis infirmitas, cum per claritatis assumptionem, magnæ pietatis sacramentum sit confitendum: Et quia iam non est infirmitas, sed sacramentum: nec necessitas, sed pietas, dicti nūc Euangelici ratio querenda est, ne quod salutis nostræ & gloriæ mysterium est, id ad occasionem prædicationis impiæ relinquatur. Grauis tibi autoritas est heretice, & indissolubilis domini de se professio, qua ait: Ascendo ad patrem meū & ad patrem uestrum, ad deum meum & ad deum uestrum. Ut per id quod & nobis & illi unus & pater pater est, & deus deus est, sit in ea infirmitate qua sumus, dū & per eundem patrem exæquamur in filios, & per eundem deum comparamur in seruos, & cum nos simus & creatio ex origine, & ex natura serui, tamen dum & pater nobis communis & deus est: sit ei nobiscum & creatio & natura cōmunis & seruitus. Et hic impiæ prædicationis furor etiam hoc prophetico utitur dicto: Vnxit te deus deus tuus, ut nō sit in ea naturæ uirtute qua deus est, dum ei ungens se deus in deum suum sit antelatus. Ignorat deum Christum, qui ignorat deum natum. Deum autem nasci non est aliud, quàm in ea natura esse qua deus est, quia nasci cum causam natiuitatis ostendat, nō disproficit tamen in genere auctoris existere. Quod autem nō disproficit in genere, debet quidem auctori causam natiuitatis suæ: naturam tamen

*Intellectus
ascendo ad
patrē etc.*

*Quid deū
nasci*

ram tamē ex se nō amisit auctoris, quia natiuitas dei neq; aliunde, neq; aliud est. Quæ si aliunde est, non natiuitas est: si uero aliud est, non deus est. Cum autem ex deo deus est, per id deus pater deo filio & natiuitatis eius deus est, & nature pater, quia dei natiuitas & ex deo est, & in ea generis est natura qua deus est. Huius igitur piæ ac debitæ professionis modum ita in omnibus quæ locutus est dominus temperauit, ne diuinitati suæ contumeliam confessio natiuitatis afferret, ne obsequij religio naturam maiestatis offenderet, sed ut honorem debitū natiuitas profiteretur, quæ * subdere se deberet auctori, & nature conscientiam fiducia naturalis ostenderet, quæ in deū nascendo subsisteret. hinc enim illud est: Qui me uidet, uidet & patrē. Sed & illud: Verba quæ ego loquor, nō à me loquor. Nam dum nō à se loquitur, auctori eum necesse est debere quod loquitur. Cum autē se uiso pater uidetur, nature conscientia est, quæ ad demonstrationem in se dei, non aliena à deo in deū natura substituit. Vel illud: Pater quod dedit mihi maius est omnibus. Et rursum: Ego & pater unum sumus. Nam & datio paterna sumptæ natiuitatis professio est, & quod unum sunt proprietates ex natiuitate nature est. Vel illud: Sed iudicium omne dedit filio, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. Nam dum iudicium datur, natiuitas nō tacetur: dum uero exæquatur honor, natura retinetur. Vel illud: Ego in patre & pater in me. Et rursum: Pater maior me est. In eo enim quod in se sunt, dei ex deo diuinitatem cognoscere. In eo uero quod pater maior est, confessionem paternæ auctoritatis intellige. Sicuti & illud est: Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientē, quæcunq; enim ille facit, eadem & filius facit similiter. Dum nō à se facit, ad id quod agit secundum natiuitatem, sibi pater auctor est. Et tamen cū quæcunq; facit pater, eadem & filius facit similiter, nō in aliud aliquid quàm in deum substituit ad faciendam omnia quæ deus pater faciat, paternæ omnipotentiae in se subsistente natura. Hæc itaq; secundū spiritus unitatem, & nature quæ secundū natiuitatis est proprietatē, ita demonstrata sunt, ut & natiuitas deum * substitutionis suæ confiteretur, & * substitutio nature conscientiam nō taceret, profitens sibi patrem deum deus filius, dum ex eo nascitur, cæterum ad id quod natus est, totū habens naturale quod deus est. Dispensatio itaq; magni & piæ sacramenti natiuitatis diuinæ patrem insuper etiam conditionis assumptæ deū fecit, dum qui in forma dei erat, repertus est in forma serui. Seruus enim non erat cum esset secundum spiritum filius dei, & secundum commune iudicium ubi non est seruus, neq; dominus est. Deus quidem & pater natiuitatis est unigeniti dei. Sed ad id quod seruus est, nō possumus nisi tunc ei dominum deputare cum seruus est. Quia si cum ante per naturam non erat seruus & postea secundum naturam esse quod non erat cœ-

Als sub/
fidere*

*Pater maior
est ratione
auctoritatis.*

Als substi/
stentia
Als* substi/
stentia*

*Quomodo
intelligendū
Christus non
erat seruus,
sed factus est*

pit, non alia dominatus causa intelligenda est, quam quæ extitit seruitus, tunc habens ex naturæ dispensatione dominum, cum præbuit ex hominis assumptione se seruum. Manens igitur in forma serui, qui manebat ante in dei forma homo Christus Iesus locutus est: Ascendo ad patrem meum & ad patrem uestrum, ad deum meum & ad deum uestrum. Si igitur hæc seruus, & ad seruos locutus est, quomodo professio ista nõ serui sit, & ad eam magis naturam, quæ nõ in natura serui sit, transferetur, cum ei qui in forma dei manens formam serui assumpsit, quasi seruo ad seruos communitio, nõ nisi ex eo tantum possit esse quod seruus est: Pater igitur sibi, ita ut homini bus pater est, & deus sibi, ita ut seruis deus est. Et cum hæc ad homines seruos homo in serui forma Iesus Christus loquatur, non ambigitur quin pater sibi ut cæteris sit ex ea parte qua homo est, & deus sibi ut cunctis sit, ex ea natura qua seruus est. Deniq; hunc eundem sermonem huiusmodi professionis cœpit exordio, ita dicens: Vade autem ad fratres meos, & dices illis: Ascendo ad patrem meum, & ad patrem uestrum, ad deum meum & ad deum uestrum. Et quæro nunc, fratres ei secundum formam dei, an ne secundum formam serui esse intelligendi sint. habeatq; aliquod ad eum secundum plenitudinem habitantis in eo diuinitatis corruptio nostra confortium, ut in fratres ei ad id quod deus est deputemur? Sed non ignorat & propheticus spiritus unigenito deo qua ex parte sint fratres. hæc enim non tam homo quam uermis locutus est. Narrabo nomen tuum fratribus meis. Et hæc uermis, uel non ex conceptu communium originum uiuens, uel è profundis terræ uiuus emergens, ad significationem assumptæ & uiuificationis suæ sacramenta prophetico spiritu * prolocutus, ex ea necesse est ut fratres habeat dispensatione qua passus est. Nouit sacramentum in eo fratrum etiam Apostolus. ut & primogenitum eum ex mortuis, ita primogenitum in multis fratribus prædicans. Secundum id ergo est in multis fratribus primogenitus, secundum quod est primogenitus ex mortuis. Et cum sacramentum mortis in corpore sit, sacramentum quoq; fraternitatis in carne est. Fratres itaq; ex carne sunt deo, quia & uerbum caro factum est, & habitauit in nobis. Cæterum unigenitus deus in unigeniti exceptione sine fratribus est. Ipse autem uniuersitatis nostræ in se continens ex carnis assumptione naturam, erat quod nos sumus, neque amiserat esse quod manserat, habens ex natiuitate tunc patrem tantum ex constitutione, nunc deum & patrem tantum ex constitutione, nunc deum, quia ex patre deo omnia. Omnibus enim deus pater est, dum ex eo & in eo omnia sunt. Sed unigenito deo quia uerbum caro factum est, non hinc tantum pater est. Pater enim est ad id quod in principio apud deum erat deus uerbum. Sed cum uerbum

Abusus pro
nominis sibi
reddidit sensum
obscuriorem

Deus relative
ad seruum

Ab* pro
locutus

Quomodo
apostolus fra-
tres Christi

caro

caro factum est, manet & in uerbi dei natiuitate, & in carnis constitutione quod pater est. Pater enim omnis carnis est deus, Sed nõ secundum quod uerbo deo pater est. Verbum autem deus, neq; uerbum esse desijt, neq; caro non fuit. Nam uerbum quod caro factum est, & habitauit in nobis, neque dum habitat non uere uerbum est, neq; dum uerbum caro est, non uere deus homo est, quia & habitare eius necesse sit esse qui maneat, & carnem fieri eius intelligendum sit esse qui nascitur. Et quod in nobis habitat, nostræ carnis assumptio est, quia per id in nobis habitat uerbum caro factum, dum deus est in nostri corporis ueritate. Si igitur naturam detrahit deo uerbo homo secundum carnem Christus Iesus, uel non secundum sacramentum pietatis deus uerbum homo Christus Iesus est, sit in naturæ contumeliam quod ei secundum nos & pater pater est, & deus deus est. Quod si deus uerbum, homo Christus Iesus deus uerbum esse non destitit, communitio nobis & illi ad patrem & deum ex ea tantum est natura qua frater est, quia ascendo ad patrem meum & patrem uestrum, ad deum meum & deum uestrum, non per id quod unigenitus deus uerbum est, sed per id quod uerbum caro factum est, sit fratribus nunciatum. Non in cautis autem neq; ad occasionem impietatis incertis significationibus sermo apostolicus loquitur. Ut nunc Euangelista dictum domini à professione fratrum incipiens, totius dicti professionem ad eius naturæ consortiū docuit, ex quo frater est pertinere, quia sermo est destinatus ad fratres, ne ad diuinitatis contumeliam reputaretur, quod ad sacramentum pietatis prædicabatur, tum communitio ad eum nostra qua pater nobis & sibi pater est, & deus nobis & sibi deus est, secundum dispensationem carnis existeret fratribus nobis ad eum natiuitate corporis deputandis. Nemo igitur ambigit deum patrem esse etiam deum domini nostri Iesu Christi, Sed hæc pia nostra professio non patet ad impietatis occasionem. Deus eius est, nõ idcirco ut diuersi ab eo generis deus sit, sed quia ex patre deus natus est, & ex dispensatione seruus est, habeat & patrem dum ex eo deus est, & deum suum, dum ex uirgine caro est. Quod breui atq; absoluto Apostolus sermone cõsignat dicens: Cõmemorans in orationibus meis, ut deus domini nostri Iesu Christi pater claritatis det uobis spiritum sapientiæ & reuelationis. Vbi enim Iesus Christus est, ibi deus eius est. Vbi uero claritas est, ibi pater est. Qui itaque Christo secundum claritatem est pater, idem Christo secundum Iesum deus est. Iesum enim angelus Christum dominum quem Maria esset paritura, cognominat. Cæterum Christum dominum spiritus prophetia loquitur, & plerisq; secundum latinatatem hoc dictum obscurius uidetur, quia latinitas pronominibus non utitur, quæ Græcitas usu honesto & necessario semper usurpat, ita enim scribitur: ὁ θεὸς τὸ υἱοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ ὁ πατρὸς καὶ θεοῦ. Quod nobiscum si semper pronominum consuetudo esset, ita pronuncia-

Verbum habi-
tare in nobis,
est nostræ car-
nis assumptio

Articuli
Græci uis

pronunciaretur. Ille deus illius domini nostri Iesu Christi, ille pater illius claritatis. Sed id enim quod ille deus illius Iesu Christi est, & ille pater illius claritatis, quædam secundum capacitatem sensus nostri intelligentiæ proprietatis expressa est, ut Christi ubi claritas est, ibi deus pater eius sit: ubi uero Christus Iesus est, ibi pater deus suus sit, habens deum suum in dispensatione cum seruus est, & patrem in claritate cum deus sit. Nō afferunt autem tempora uel ætates spiritus diuersitatem, ut non ipse atq; idem Christus in corpore sit qui mansit spiritus in prophetis. Loquēs enim per os sancti patriarchæ David: Vnixit te deus deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis, nō secundum sacramentū aliud quàm secundum dispensationem assumpti corporis est locutus. Namq; nunc fratribus mandans patrem eorum patrem suū, & deum eorum deum suū esse, tunc quoq; unctum se à deo suo præ participibus suis loquebatur, ut dum unigenito Christo deo uerbo pater non est, participes tamen ei ex ea noscerentur assumptione qua caro est. Unctio enim illa non beatæ illi & incorruptæ & in natura dei manenti natiuitati proficit, sed corporis sacramento & sanctificationi hominis assumpti, Petro Apostolo testante, qui ait: Conuenerunt enim uiri in ciuitate ista aduersum sanctum tuum filium Iesum quem unxisti. Et rursum: Vos scitis quod factum uerbum est per uniuersam Iudæam, incipiens à Galilæa post baptismū quod prædicauit Ioannes, Iesum Nazarenum, quomodo unxit illum deus spiritu & uirtute. Iesus ergo ungitur ad sacramentum carnis regeneratæ, & quemadmodum spiritu dei & uirtute sit unctus, nō ambiguum est, tum cum ascendente eo de Iordane uox dei patris audita est: Filius meus es tu, ego hodie genui te, ut per hoc testimonium sanctificatæ in eo carnis, unctio spiritualis uirtutis cognosceretur. Cæterū cum in principio apud deum erat deus uerbum, non habet ullam aut causam, aut enarrationē naturæ eius unctio, quæ nihil aliud quàm esse in principio nunciatur. Neq; habuit sanè ungenti se per spiritū & uirtutem dei necessitatem deus, qui dei & spiritus esset & uirtus. Ungitur ergo deus à deo suo præ confortibus suis. Et si ante dispensationem carnis plures ex lege sunt Christi, Christus qui nūc præ participibus ungitur, posterior in tempore est, dum unctis participibus antefertur. Deniq; ille prophetiæ sermo posteriorem unctionem hanc quæ in tempore esset, ostendit dicens: Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem, propterea unxit te deus deus tuus oleo exultationis præ confortibus tuis. Consequens & posterior causa nūc refertur ut prior sit, quia meruisse aliquid, posterius est, quàm esse qui possit mereri. Mereri enim eius est, qui sibi ipse meriti acquirendi autor existat. Si igitur natiuitati unigeniti dei unctionem deputabimus, quæ unctio ob meritum dilectæ iustitiæ, & per os iniquitatis indulta sit, prouectus potius per unctio nem unigenitus deus, quàm genitus intelligetur, iamq; per incrementa & profectus

Participes
Christi

Christus un-
ctus secundū
carnem

Christus deus
spiritus &
uirtus

Unctio data
ob meritum

profectus deus consummabitur, qui non natus deus sit, sed in deum sit unctus ex merito, & iam per causam erit deus Christus, non omnis causa per deum Christum. Et ubi illud Apostoli erit: Omnia per ipsum, & in ipso, & ipse est ante omnes, & omnia ipsi constant? Deus enim dominus Iesus Christus, non ob aliqua, neque per aliqua deus est, sed deus natus est. Et qui ex generatione deus est, nō post natiuitatem in deum per causam profecit, sed in eo quod natus est, nihil aliud nascendo quàm deus est. Cum uero ungitur ex causa, non ad id quod incremento non eget, spectat unctio nis profectus, sed ad id quod per incrementum sacramenti profectu eguit unctio nis, id est, ut per unctio nem sanctificatus homo noster Christus existeret. Si igitur nunc quoq; per prophetam serui demonstratur dispensatio, ob quam à deo suo præ participibus ungitur, ut propterea quia iustitiam dilexerit, & oderit iniquitatem, ungetur, quorū prophetæ sermo nō ad eam Christi naturam pertinebit, in qua ei sunt ex carnis assumptione participes: Cum præsertim ita se prophetiæ spiritus temperauerit, ut dum deus à deo suo ungitur, sit ei & in dispensatione unctio nis quod deus suus est, & in natura quod deus est. Deus igitur ungitur, sed quæro an id, quod in principio deus erat uerbum, unctum sit? Non utique, nam posterior deo unctio est. Et cum non ea uerbi natiuitas quæ in principio apud deum deus erat, unctio sit in deum, necesse est ungetur quod posterius sit in dispensatione quàm deus est. Et cū deus à deo suo ungitur, id ungitur, quod ab eo in mysterio carnis seruire susceptum est. Nemo igitur magnæ pietatis sacramentum, quod manifestatum in carne est, sensu impio uiolet, nec se quisquam unigenito per substantiam diuinitatis exæquet. Sit nobis ille & frater, & particeps, secundū quod uerbum caro factum habitauit in nobis, secundum quod mediator dei atq; hominū homo Iesus Christus est. Sit nobis & secundum seruos & cōmunis pater, & communis deus, & præ participibus unctus sit in ea natura, cum priuilegio licet unctus, qua participes ungentur. Sit in mediatoris sacramento ut homo uerus, ita & deus uerus. Deus ipse ex deo communem nobiscum habens patrem ac deum, in ea communionem qua frater est. Sed fortè subiectio illa regniq; traditio, deinde inde finis, aut naturæ abolitio, aut potestatis defectio, aut diuinitatis infirmitas sit intelligenda. Pleriq; enim ita uolunt, ut aut dum subiectis omnibus deo subijcitur, per conditionem subiectionis deus non sit: aut dum regnum tradit, non sit in regno: aut dum finis est, finem eius defectio consequatur. Cōgruum itaq; est, omnem super his apostolici sermonis sensum retractare, ut singulorū quorumq; dictorum ratione exposita atq; ædita, sacramenti totius capaces ueritatis intelligentiam præbeamus. Ait itaque: Quoniam enim per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Quomodo enim in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes uiuificabuntur

Quomodo si-
lius subiectus
patri &c.

Ab infirmitate
mors

uiuificabuntur. Vnusquisque autem in suo ordine, primitiæ Christus, deinde hi qui sunt Christi, qui in aduentum eius crediderunt: deinde finis, cum tradiderit regnum deo & patri, cum euacuauerit omnem principatum & potestatem. Oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus suis. Omnia enim subiecit sub pedibus eius: Nouissima autem inimica destruetur mors. Cum autem dixerit, omnia subiecta sunt, absque eo qui illi subiecit omnia. Cum autem subiecta fuerint ei omnia, tunc ipse subiectus erit illi, qui subiecit sibi omnia, ut sit deus omnia in omnibus. Cœlestium dispensationum arcana Apostolus non ab hominibus, neque per hominē, sed per Iesum Christum electus gentium magister, quanta potest absoluti sermonis significatione demonstrat. Et qui inenarranda usque ad tertium cœlum raptus audisset, ea tantum quorum natura humana capax esset, sensui humanæ intelligentiæ reuelauit, non ignorans tamen quædam non statim posse æque ut audiuntur, intelligi, quia infirmitas nostra aliter in uerum atque in absolutum mentis iudicium, ea que in aures transfunderentur, acciperet, longiore ad cunctandum mora sensui potius quam auditui derelicta, cum & audisse uocis sit, & intellexisse rationis, deo tamen intelligentiæ cupidis intelligentiam reuelante. Namque ad Timotheum per auæ ac matris gloriosam fidem, sacris ab infantia literis institutum scribens plurima, hoc quoque addidit: Intelligere quæ dico, dabit enim tibi dominus in omnibus intellectum. Admonitio intelligendi ex difficultate intelligentiæ est. Intelligentiæ uero à deo donum, fidei munus est, per quam infirmitas sensus gratiam reuelationis meretur. Ergo si Timotheus apostolico testimonio homo dei, & legitimus Paulo secundum fidem filius, ut intelligat admonetur, quia ei dominus intelligentiam in omnibus sit daturus, nos quoque admoneri per Apostolum ad intelligentiam meminerimus, scientes dominum nobis intelligentiam omnium præstaturum. Et si forte humanæ conditionis errore præsumptum aliquid sensu tenebimus, profectum intelligentiæ per reuelationis gratiam non recusemus, ne intellexisse aliquid semel suo sensu ad id ualeat, ut pudeat rectius aliquid demutando sentire. Ob quod prudenter consultet moderandum, hæc ad Philipenses beatus quoque idem Apostolus scribit: Quotquot ergo perfecti sumus, hæc sentiamus, & si quid aliter sentitis, id quoque deus uobis reuelabit. Verum in quo festinauimus, ipsi ingrediamur. Non præiudicat sensus anterior dei reuelationi, nam Apostolus nouit in quo sapiant, qui sapienter perfecte. Et his qui aliter sapient, reuelationem dei, ut id quod perfectum est sapiant, expectat. Si qui ergo profundam hanc arcana scientiæ dispensationem aliter intellexerint, & per nos rectum aliquid & probabile afferetur, non pudeat eos secundum Apostolum per reuelationem dei sapere perfecte, neque magis ament ueritatem nescisse, quam oderint permanisse in non ueris. Eos enim qui aliter sapient, & qui

AB*cardius

Si quid aliter sentitis, id quoque deus uobis reuelabit

& quibus id deus reuelauit, monet in id festinare, in quo ingressi fuerunt, ut relicto primo ignorantiae sensu, secundum propositæ festinationis ingressum reuelationem perfectæ intelligentiæ consequantur. Ingridiamur itaque in quo festinauimus, & si forte festinationem nostram deuij itineris error moratur, per reuelationem tamen dei in id quod festinauimus rursus ingressi, festinationis nostræ non demutemus ingressum. Festinauimus enim ad Christum Iesum dominum gloriæ, & regem æternorum seculorum, in quo instaurata sunt omnia in cœlis & in terra, cui constant omnia, in quo, & cum quo semper manebimus. In his ergo ingressi sapimus perfecte, & si quid aliter sapimus, deus nobis id quod perfecte sapitur, reuelabit. Itaque secundum apostolicam fidem sacramentum dictorum præsentium retractemus, & eo modo quo superius à nobis tractata sunt omnia, ut omnem impiæ uoluntatis sensum sub dictis apostolicis deceptum, ex ipsa fidei apostolicæ ueritate prodamus. Tria igitur secundum dictorum ordinem in quaestionem uocantur, primum finis, deinde traditio, deinde subiectio, ut per hæc aut desinat Christus in fine, aut regnum tradendo non teneat, aut extra dei naturam subiectus existat. Ac primum noscendum est, non hunc ordinem apostolicæ esse doctrinæ. Primum enim regni traditio est, deinde subiectio, postremo finis. Sed singulis quibusque causis propria quarumque causarum genera subiecta sunt, ut dum res singulæ in res alias desinant, habeat semper subiacentem sibi causam præcedens causa. Finis enim erit, sed cum tradiderit regnum deo. Tradet autem regnum, sed cum euacuauerit omnem magistratum & omnem potestatem. Euacuabit autem omnem magistratum & potestatem, quia oportet eum regnare. Regnabit autem donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Ponet uero omnes inimicos sub pedibus suis, quia deus subiecit omnia sub pedibus eius. Subiecit autem deus ita, ut nouissima ab eo mors inimica uincatur. Deinde subiectis omnibus ei præter eum qui subiecit ei omnia, tunc subijcietur ipse subijcienti sibi omnia. Subiectionis uero causa non alia est, quam ut sit deus omnia in omnibus. Finis itaque est, esse deum omnia in omnibus. Et quaerendum nunc ante omnia est, an finis defectio sit, an traditio amissio sit, an subiectio infirmitas sit. Quæ si his sibi contrarijs non subiacebunt, erunt in ea intelligentia qua dicta sunt. Finis itaque legis Christus est, & quaero utrum abolitio Christus legis sit, an ne perfectio: Quod si legem Christus, qui finis eius est, non dissoluit, sed adimplet, secundum quod ait: Non ueni legem soluere, sed adimplere, finis non defectio est, sed consummata perfectio. Tendunt enim ad finem omnia, non ut non sint, sed ut in eo ad quod tetenderant, maneant. Et propter finem omnia. Cæterum finis ad aliud aliquid non refertur. Sed cum finis omnium sit, manens ipse sibi totus est. Et quia non excedens ex sese ulli alij tempori aut rei potius quam sibi proficit, ad finem ipsum semper intentio spei omnium

Quo in fine tradet filius regnum deo patri, & erit illi subiectus

Finis

Finis ad aliud aliquid non refertur

u proten

protenditur. Et idcirco dominus religiosæ fidei patientiam fini se reseruat
tem, ita adhortatur: Beatus qui permanserit usq; in finem. Non utiq; ut si
& beata defectio, & nõ esse sit fructus, & merces fidei suæ cuiusq; cõstitua
tur abolitio, sed quia finis propositæ beatitudinis in excessus modus est, be
ati sunt, qui usq; ad finem cõsummandæ beatitudinis manserint, non ultra
se fidelis spei expectatione tendente. Finis itaq; est manendi immobilis ad
quem tenditur status. Deniq; Apostolus impietatis finem ad definendi me
tum præmonens, ait: Quorũ finis est interitus, nostra autem expectatio in
ccelis est. Si itaq; & beatis & impijs finis est, & finis intelligit esse defectio,
religionem atq; impietatem finis exæquat, quia utrinq; per cõstitutum fi
nem sit in commune non esse. Et ubi expectatio nostra in caelis est, si per fi
nem esse secundum impios definamus: Quod si sanctis expectatio, impijs
uero finis debitus esse dicitur, tamen ne sic quidem finis creditur esse defe
ctio: quia quæ pœna impietatis est, omnino non esse ad pœnarum ultrici
um sensum, causa in his per defectioem sui non extante patiendi. Finis ita
que est indemutandæ constitutionis mansura perfectio, quæ & beatitudi
ni reseruata, & impietati est præparata. Nunc ergo quia iam ambigi nõ po
test, in fine non defectioem, sed non excessuram constitutionem esse intel
ligendam, quantũ adhuc quædã in ipsa dicti absolutione sint reseruata, ta
men his tantum ad significationem sensus demonstratis, uideamus an tra
ditio regni defectio sit intelligenda regnantis, ut quod tradidit filius patri,
tradenda non teneat. Quod si quis stultæ impietatis furore cõtendet, fatea
tur necesse est, patrem cum tradiderit omnia filio, amisisse tradendo, si tra
dentem traditis egere significet. Ait enim dominus: Omnia mihi tradita
sunt à patre meo. Et rursum: Data mihi est omnis potestas in cœlo & in ter
ra. Si igitur dedisse caruisse est, pater quoq; his quæ dedit caruit. Quod si
pater tradendo non caruit, ne filius quidẽ intelligi potest his egere quæ tra
didit. Ergo si tradens omnia, his ipsis quæ tradidit non uideretur eguisse, re
liquum est, ut in tradendo dispensationis causa noscatur, quæ & pater tra
dendo non careat, & filius dando non egeat. De subiectione autẽ ne quid
in ea contumeliosum filio deputeretur, cum alia nõnulla fidei nostræ opitu
lentur, præcipue tamen sibi hic ipse locus aderit. Et primum cõmunem sen
sum interrogo, utrũ nunc subiectionem ita intelligendam putemus, tanq; ser
uicium dominatui, aut infirmitatẽ uirtuti, aut honori inhonationem
contrarijs qualitibus subdimus, ut filius secundũ hæc deo patri sit dissu
dentis nature diuersitate subiectus. Quod si ita existimabitur, errorẽ hunc
opinionis humanæ apostolici sermonis* cautela prohibebit. Subiectis em̃
sibi omnibus, tunc subijciendus subijcieti sibi omnia erit, & per id quod
tunc subijcietur, dispensationem significauit in tempore. Nam si subiectio
nem aliud sentiemus, & si tunc subijcietur, certe subiectus modo non est, &
efficiet

Finis est ma
nendi immobi
lis status

De traditione
regni

De subiectione

Ab* cautio

efficiemus eum dissidẽtem & insolentem & impium, quem necessitas tem
poris tanquam fracto & compresso tyrannicæ impietatis tumore, in seram
obsequelam sit subditura. Et ubi illud erit: Non ueni facere uoluntatem me
am, sed uoluntatem eius qui misit me: Et rursum: Pater diligit me: quia om
nia quæ placita sunt ei facio: Sed & illud: Pater fiat uoluntas tua. Vel hoc
Apostoli: Humiliauit se factus obediens usq; ad mortem. Et qui se humi
liauit, habet hoc in natura ne humilis sit: Et qui sit obediens, suscepit ex uo
luntate quod obedit, dum per id quod se humiliat, sit obediens: Vnige
nitus itaq; deus humilians se & obediens patri usq; ad mortem crucis, quo
genere cum subiecta ei omnia sint, tunc subijciendus ipse patri intelligetur,
nisi quod subiectio hæc non nouæ obedientiæ, sed dispensatio sacramenti
est, quia & obsequela iam maneat, & in tempore sit ineunda subiectio. Ni
hil itaq; nunc aliud subiectionis significatio, quàm mysterij demonstratio
est. Et quid illud sit, secundum hanc eandem fidei nostræ spem, intelligen
dum est. Nam resurgentem à mortuis dominum Iesum Christum sedere
à dextris dei non ignorabile est, etiam Apostolo testante, cum ait: Secun
dum operationem potentæ fortitudinis eius, quam operatus est in Chri
sto, cum eum excitauit à mortuis, & collocauit ad dexteram suam in caelis
super omnem principatum & potestatem & uirtutem & dominationem,
& omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in fu
turo, & omnia subiecit sub pedibus eius. Apostolicus nanq; sermo secun
dum dei potestatem pro factis iam, futura significat, quæ enim per adim
pletionem temporum sunt gerenda, ea iam in Christo, in quo omnis est
plenitudo, constituit: quæ cum futura erunt, dispensationis in his potius est
ordo, q̃ nouitas: Subiecit enim omnia sub pedibus eius, licet adhuc subij
cienda sint, ut in eo quod subiecta sunt, Christi indemutabilis sit potestas:
in eo uero quod subijcienda sunt secundum plenitudinem temporum suc
cedentium, ad fidem ætatum profectus sit. Omnem autem contrariam uit
tutem euacuandam esse non obscura cognitio est, & hunc aëris principem
& spiritalis nequitæ potestatem æterno interitu tradendam, secundum il
lud: Discedite à me maledicti in ignem æternum, quem præparauit pater
meus diabolo & angelis eius. Euacuatio autem non idem est quod subie
ctio. Nam euacuare aduersantem potestatem, hoc est ius potestatis aufer
re ne maneat, & per potestatis euacuationem, regni est abolere dominatum.
*Denuo & dominus testatus est dicens: Regnum meum non est de hoc se
culo, hunc eundem regni istius potentem mundi principem ante testatus,
cuius potestas definet regni sui euacuato dominatu. Subiectio uero, quæ
& obedientiæ & fidei est, eadem uel concessionis, uel demutationis demon
stratio est. Euacuatis itaque magistratibus, subijcietur inimici eius, ita au
tem subijcietur, ut ipse sibi subijciat: ita uero subijciet, ut ei subijciat deus.

Subiectio hæc
non nouæ obe
dientiæ, sed de
spensatio sac
ramenti est.

Euacuatio

Ab* De quo

An ignorauit Apostolus dicti euangelici uirtutem, cum ait: Nemo uenit ad me, nisi pater meus adducat illum, cum tamen scriptum sit: Nemo uadit ad patrem nisi per me? Et nunc ipse sibi inimicos subiicit, attamen deus ei subiicit, omne per hoc opus eius, dei in eo opus esse testans. Et cum non nisi per eum eundem ad patrem sit, ad filium tamē nisi pater adduxerit, non uenitur. Nam dum filius dei intelligitur, paternā in eo naturā ueritas discitur. Atq; ita & cognito filio deus pater aduocat, & credito filio pater suscipit, quia significatio & cognitio patris in filio, per significationem in se dei patris religiosos nos in eum paterna religione perfectos adducit. Adducit ergo ita pater, dum principale pater creditur. Ad patrem autem nemo uadit nisi per filium, quia cessante in nobis fide filij, ignorabilis pater est, non aditurus ad paternam religionem, nisi prius filij ueneratione suscepta. Atq; ita cognito filio, ad uitā nos æternitatē pater adducit & suscipit, & utrunq; per filium est, dum prædicatione per eum patris, & perducit ad eum pater, & ad patrem ipse deducit. Ad absolutiorem itaq; dicti præsentis intelligentiam commemoratio sacramenti istius fuit necessaria, ut per filium esset quod pater nos & adducit & suscipit, & per hoc intelligeremus, quatenus quod ipse sibi subiicit, deus ei subiicit, dei scilicet in eo natura per natiuitatem manente, & ea quæ ipse agit, agente, dum ita agit, ut ea deus agat, & tamen ipse ea quæ deus egerit, agat: ita tamen, ut in eo quod ipse agit, ut filius dei agere intelligatur: in eo uero quod deus agit, paternę in eo naturę ut in filio proprietates sentiantur, existere. Euacuatis itaq; magistratibus & potestatibus, subiiciantur ei sub pedibus inimici eius. Et quos inimicos intelligi oporteat, idem Apostolus docuit dicens: Secundum euangelium quidem inimici propter uos, secundum electionem autem dilecti propter patres. Hos ergo inimicos crucis Christi meminimus, sed quia dilecti propter patres sunt, scimus eos subiectioni reseruatos, secundum quod dictum est: Nolo enim uos ignorare fratres sacramentum hoc, ut non sitis uobis sapientes, quoniam ex parte obtusio facta est in Israël, quoad usq; plenitudo nationum intret, & sic omnis Israël liberabitur, sicut scriptum est: Et ueniet à Sion, qui eliberet & auerrat impietates ab Iacob, & hoc illis à me testamentum, cum abstulero iniquitates eorum. Inimici ergo subiiciantur sub pedibus eius, sed subiectionem illam quid consequatur, intelligendum est, nempe illud: Nouissima deuicta est ab eo mors. Deuictio autem mortis nihil aliud est, quam resurrectio ex mortuis, cum interitus corruptione cessante, uiuæ iam cœlestisq; naturæ constituetur æternitas, secundum quod dictum est: Oportet enim corruptiuum istud induere incorruptionem, & mortale istud induere immortalitatem. Cum autem mortale istud induerit immortalitatem, tunc fiet uerbum quod scriptum est: Absorpta est mors in contentione. Vbi est mors contentio tua? Vbi est mors stimulus tuus?

In subiectione

In subiectione itaque inimicorum mors uincitur, & morte uicta, immortalitatis uita succedit. Quæ autem subiectionis perfecta illa post fidei subiectionem proprietates sit, idem Apostolus testatus est, cum ait: Qui transfigurabit corpus humilitatis nostræ conforme corpori gloriæ suæ secundum efficaciam suæ opera, qua possit subiicere ei omnia. Subiectio itaque etiam ea est, quæ est ex natura in naturam concessio, dum à se secundum quod est desinens, ei subiicitur, cuius concedit in formam. Desinit autem non ut non sit, sed ut proficiat, sitq; ex demutatione subditus, in speciem suscepti alterius generis transeundo. Deniq; ut sacramenti huius esset ratio absoluta, post nouissime deuictam mortem, ait: Cum autem dixerit: Omnia subiecta sunt absque eo qui subiicit ei omnia, tunc & ipse filius subiectus erit illi, qui ei subiicit omnia, ut sit deus omnia in omnibus. Primus igitur sacramenti gradus est, subiecta esse ei omnia, & tunc ipsum subiectum fieri subiecti sibi omnia, ut quemadmodum nos gloriæ regenerantis corporis subdimur, eodem rursus sacramento ipse regnans in gloria corporis subiecti sibi uniuersa subdatur. Subdimur autem gloriæ corporis sui, ut in ea simus corporis claritate, qua regnat in corpore, quia corpori eius conformes erimus. Et quidem gloriam regnantis nunc corporis sui euangelia non tacent. Ita enim scribitur, domino dicente: Amen dico uobis, quoniam sunt aliqui de astantibus hic, qui non gustabunt mortem, donec uideant filium hominis uenientem in regno suo. Et factum est post dies sex, assumptus sit Iesus Petrum & Iacobum & Ioannem fratrem eius, & duxit illos in montem excelsum seorsum, & transfiguratus est Iesus ante eos, & respenderit facies eius ut sol, uestimenta autem eius facta sunt sicut nix. Gloria itaque uenientis in regnum corporis apostolis demonstrata est. Nam in habitu dominus gloriôsæ transformationis suæ constitit, regnantis corporis sui claritate patefacta. Et huius quidem gloriæ suæ consortium Apostolis pollicens, ait: Sic erit in consummatione seculi. Mittere filius hominis angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & qui faciunt iniquitatem, & mittent eos in caminum ignis, ibi erit fletus & stridor dentium. Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regni patris eorum, qui habet aures audiendi audiat. Nunquid non omnibus naturales corporalesq; aures ad dictorum audientiam patent, ut ad audiendum dominica admonitione fuerit opus? Sed sacramenti scientiam dominus insinuans, auditionem doctrinæ fidelis exegit. In consummatione itaque seculi de regno eius scandala auferuntur. Habemus ergo regnantem dominum secundum corporis claritatem quousque scandala auferantur. Habemus rursus conformes gloriæ corporis sui in regno patris, tanquam in solis claritate fulgentes, in qua habitum regni sui apostolis in monte transformatus ostendit. Tradet ergo regnum deo patri, non utiq; tanquam tradens potestate concedat, sed quod

Filius subiectus erit illi

Sunt aliqui de astantibus hic &c.

Tradet regnum deo patri

nos conformes glorię corporis sui facti, regnum dei erimus. Non enim ait, tradet suum regnum, sed, tradet regnum, effectos nos per glorificationem corporis sui regnum deo traditurus. Nos itaque tradet in regnum secundum hoc in euangelij dictum: Venite benedicti patris mei, possidete præparatum uobis regnum à constitutione mundi. Fulgebunt ergo iusti in sol in regno patris eorum. Tradet enim filius deo regnum eos, quos uocauit in regnum, quibus & beatitudinem sacramenti spondit dicens: Beati mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. Regnans itaque auertet scandala, & tunc iusti in regno patris tanquam sol fulgebunt. Tradet autem deo patri regnum, & tunc quos regnum deo tradiderit, deum uidebunt.

Beati sunt regnum Quod regnum ipse testatus est, dicens ad apostolos: In uobis enim est regnum dei. Regnans itaque regnum tradet. Et si quis quæret, quis iste sit tradens regnum, audiet: Christus resurrexit à mortuis, primitiæ dormientium, quoniam per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Omnis enim hic nunc præsentis quæstionis sermo de sacramento corporis est, quia Christus primitiæ ex mortuis est. Quo autem Christus mysterio ex mortuis resurrexerit, Apostolo docente noscimus: Memento Christum Iesum à mortuis resurrexisse, de semine Dauid. Mortem utique & resurrectionem ex ea, tantum docens ex dispensatione esse quæ caro est. Regnat autem in hoc eodem glorioso iam suo corpore, donec euacuatis magistratibus, & morte deuicta subiiciat sibi inimicos. Et quidem ab Apostolo seruatus hic modus est, ut magistratibus & potestatibus euacuatis, inimicis uero subiectio deputaretur. Quibus subiectis, subiicietur subiecti sibi omnia, deo scilicet, ut sit deus omnia in omnibus, naturæ assumpti corporis nostri natura paternæ diuinitatis inuecta. Per id enim erit omnia in omnibus deus, quia secundum dispensationem ex deo & homine hominum deiq; mediator, habens in se ex dispensatione quod carnis est, adepturus in omnibus ex subiectione quod dei est, ne ex parte deus sit, sed totus deus. Non alia itaque subiectionis causa est, quam ut omnia in omnibus deus sit, nulla ex parte terreni in eo corporis residente natura, ut intra se duos continens, nunc deus tantum sit, non abiecto corpore, sed ex subiectione translato, neque per defectionem abolito, sed ex clarificatione mutato, acquirens sibi deo potius hominem, quam deum per hominem amittens. Subiectus uero ob id, non ut non sit, sed ut omnia in omnibus deus sit, non habens in sacramento subiectionis esse ac manere quod non est, non habens in defectione ita se carere, ne non sit. Et quanquam ad intelligentiæ huius religiosam securitatem sufficiat nobis apostolica auctoritas, subiiciendum esse in tempore, & per dispensationem dominum nostrum Iesum Christum primitiis dormientium, ut sit deus omnia in omnibus, per quod non diuinitatis infirmitas est, sed assumptionis profectus, dum

dum homo & deus, iam deus totum est, tamen ne forte quia clarificatum in corpore dum in eo regnat, & postea subiiciendum, ut deus omnia in omnibus sit, credimus, ne non etiam ex euangelij præsumpisse existimemur fidei nostræ testimonium, non solum apostolicorum, sed etiam dominicorum dictorum professione est astruendum, ut quod loquente Paulo Christus loquutus est, id ante Paulum Christus ipse sit iam loquutus. Dispensationem itaque gloriæ huius apostolis suis absoluta uerborum significatione demonstrans, ait: Nunc glorificatus est filius hominis, & deus glorificatus est in eo. Si deus glorificatus est in eo, & deus glorificauit eum in se, & deus protinus glorificabit eum, habemus primum gloriam filij hominis, deinde in filio hominis dei gloriam. In eo enim quod dictum est: Nunc honorificatus est filius hominis, & deus honorificatus est in eo, hoc enim primum spectat ad corporis gloriam, quæ ex naturæ diuinæ consociatione mutaretur. Succedit deinde gloriæ plenioris effectus, ex incremento indultæ iam corpori gloriæ capessendus: Deus honorificatus est in eo, & deus honorificauit eum in se, & deus protinus honorificabit eum. Per hoc enim glorificauit eum deus in se, quia iam in eo glorificatus sit deus. Nam quod deus in eo glorificatus est, ad corporis gloriam spectat, per quam dei gloria intellecta per corpus est, gloria dei per gloriam filij intelligenda. Quod uero quia glorificatus in eo deus est, ideo glorificauit eum deus in se, per incrementum glorificati in eo dei, glorificauit eum in se deus, ut quia iam regnat in gloria, quæ ex dei gloria est, ipse exinde in dei gloriam transeat. In se enim deus glorificauit, id est, in ea natura qua deus est, quod est, ut sit deus omnia in omnibus, tota iam in deum ex ea qua homo est dispensatione mansuro. Nec sanè de tempore tacuit dicens: Et deus glorificauit eum in se, & deus protinus glorificabit eum. Ut quia prodeunte ad proditorem Iuda, gloriam quæ sibi post passionem consequuta resurrectione futura esset, in posterum reseruaret, dei in eo gloria per uirtutem resurrectionis ostensa, ipso uero in dei gloria, id est, in deum omnia in omnibus ex subiectionis dispensatione mansuro. Et in eo quidem quanta furoris hæretici stultitia est, desperare in deo, quod humanis suis spebus blandiatur, & quod in homine deus potens sit, id in se ipso infirmus sit. Nec sermo istud, nec sensus rationis capax loquitur, ut naturali quadam necessitate ad consulendum nobis obnoxius deus, sibi nihil afferre beatitudinis possit. Non quod profectu egeat, qui imperturbatæ naturæ uirtutisq; sit, sed quia per dispensationem & sacramentum pietatis magnæ, qui deus & homo est, impotens sibi sit, hoc se totum præstare quod deus est, cum nobis non ambigue indulturus sit, id quoque nos esse quod non sumus. Vitæ enim humanæ atque mortis finis est resurrectio. Et certissimum militiæ nostræ stipendium est incorrupta æternitas, non ad pœnæ perseverantiæ manens, sed ad perpetuæ gloriæ fructum iucunditatemq;

Als. profectus

Per glorificationem humanitatis apparuit gloria dei

non desinens. Cum igitur hæc nostra terrenorum corporum origo in habitum naturæ potioris excedat, & conformis gloriae dominici corporis fiat, deus in forma serui repertus, licet iam glorificatus in corpore sit, secundum quod in forma serui est, tamen conformis deo non erit, ut qui nobis formam glorificati corporis sui tribuet, ipse corpori suo nihil ultra possit quæ nobis ac sibi sit commune præstare. Hoc enim quod dictum est: Tunc subiectus erit illi, qui ei subiecit omnia, ut sit deus omnia in omnibus, plerique hæreticorum ita affirmant: ut idcirco subijciendus sit deo patri filius, ut pater per subiectionem filij deus sit omnia in omnibus, tanquam ei adhuc perfectio dei desit, quam per filij subiectionem sit adepturus, absolute utique ac beatæ diuinitatis inops intelligendus, si deus esse omnia in omnibus per prouectionem temporum consequetur. Ac mihi quidem deum sola ueneratione intelligenti, non minus his respondere impium uidetur, quæ adesse, & de natura quæ humani sensus conceptionem excedat, uerbis quorum adhuc significatio augustior quàm intelligentia sit, enunciare se posse confidere, ac primum ambigere, desit ne quid deo, an plenus ipse sit, uel pleno iam pleniorum esse ei reliquum sit. Quod si deus cui non aliunde est quod deus semper est, profectum habeat, ut plus sit aliquando, non potest tamen ad id peruenire, ne sibi nihil desit: quia cui naturæ profectus est reliquus, nunquam intelligitur sine aliquo incremento residuo profecisse, cum natura ad profectum spectans, proficiens licet semper, semper tamen pateat ad profectum. Quod autem in plenitudine perfecta manet, semperque est, non sibi relinquit ut plenus sit, quia accessionem plenitudinis, plenitudo non recipiat. Et hæc quidem de deo ita opinandi, præ intelligentiæ species est, deo nihil deesse, plenumque esse. Cæterum non ignorat Apostolus, cuiusmodi de deo confessionis uoce testandum sit dicens: O profundum diuitiarum & sapientiæ & scientiæ dei, quæ sunt incomprehensibilia iudicia eius, & inuestigabiles uia eius. Quis enim cognouit sensum domini? aut quis consiliarius eius fuit? aut quis prior dedit, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum. Non circumscribitur deus mente terrena, neque hoc sapientiæ suæ profundum sensu intelligentiæ penetrantis attingitur, nec iudicia constitutionum suarum perscrutantium ingenio apprehenduntur, nec uia cognitionis eius inuestigabiles se contentantium studijs derelinquunt. Incomprehensum profundum demersa eius omnia sunt, nihilque de rebus eius reperietur, nihil cõsectabitur. Sensum eius nemo cognouit, & consilio non egiit externo. De nobis autem nunc omnis sermo hic est, non etiã de eo per quem omnia sunt, qui est magni consilij angelus, qui ait: Nemo nouit filium, nisi pater: neque patrem quis nouit, nisi filius: & cui uoluerit filius reuelare. Sed aduersum imbecillas mentes nostras, & se ad definiendæ circumscribendæque naturæ diuinæ demergentes profundum confessione

Tunc subiectus
intelligunt
plerique

confessione apostolicæ protestationis utendum est, ne temeraria opinio aliquid sibi de deo præterquam docetur, usurpet. Communis autem hæc naturalium causarum intelligentia est, nihil in sensum cadere, nisi quod sensui subiacet, ut aut res opposita oculis, aut opus quodque ipso sensu nostro ac mente posterioris: quorum unum quid aut attrectatur, aut cernitur, dum cedit intra opinionis nostræ sententiã, ipso tactu uisumque moderandum: aliud uero quod sit in tempore, & quodã iuniore à nobis aut gignitur, aut constituitur exordio, quia sensum intelligentiæ non præuenit, iudicio quoque sensus dijudicantis obnoxium est. Non enim aut aspectus noster inuisibilia dijudicat, qui non nisi tantum cõspecta discernat, aut mens nostra se in id quod non extitit tempus, extendet, & antiquiora ortu suo peruestigabit, cum non nisi earum rerum opinio, quarum ipsa sit senior, relinquatur, quæ plerumque ipsa per necessitatem naturalis suæ infirmitatis incerta, absolutam scientiã in causarum cognitione non teneat, nedum eorum quæ ante se sunt, æternam rationem sensu ultra natiuitatem suam redeunte percipiat. Et idcirco Apostolus, quia nunquam nisi ea in cognitione caderent, quæ sensui posteriora succederent, commemorato sapientiæ dei profundo, & inscrutabili iudiciorum infinitate, & inuestigabili uitarum secreto, & incogniti sensus ignoratione, & consilij non comunicati intelligentiã, subiecit: Quis enim prior dedit, & retribuetur ei? quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum. Deus qui semper est, non subiectus est modo, neque ab anteriore sui aliquo motu mentis, aut intelligentiæ præuenitur. Et idcirco inuestigabile & imperscrutabile ipse totus profundus est. Totus autem ita, ut non per hoc definitus in modum sit, sed intellectus sit in immenso, quia à nemine quod est, sumpsit, sed nec prior ei dedit aliquis, ut retribui officium danti oporteat. Ex ipso enim, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Non eget ex se, & per se, & intra se manentibus. Nec qui origo, nec qui opifex est, nec qui cõtinentis est, & internis externus, & effectus conditor, & suorum ipse egens nunquam est. Nihil ante est, nihil aliunde, nihil extra est. Quod igitur caret plenitudinis profectu, ut per tempus adhuc deus omnia in omnibus sit? Vel unde sumet, extra quem nihil est? Nihil autem ita ut semper ipse sit. Et qui ipse semper est, extra quem nihil est, quo incremento explendus est, uel quo augmento demutandus est, dicens: Ego sum, & non demutor: cum non relinquatur uel ad demutationem locus uel ad profectum causa, uel ad æternitatem antè, uel ad deum aliud præterquam deus ipse est? Non ergo per subiectionem filij deus erit omnia in omnibus, neque per causam consummabitur, ex quo, & per quem, & intra quem omnis causa consistat. Manet itaque, ut est, semper deus, nec profectu eget, quia id quod est, ex se ac sibi semper est. Sed ne in unigenitum quidem deum, demutandæ naturæ cadit necessitas. Deus enim est, quod plenæ ac perfectæ diuinitatis est non

Ab ignorantia. Legendum suspicor, in intelligentiã

Deus nomen
est plena ac
perfecte diui-
nitatis

Alis*intra

est nomen. Nam ut superius docuimus, & repetitæ gloriæ significatio, & subiectionis causa est, ut sit deus omnia in omnibus. Esse autem deum omnia in omnibus, sacramentum est, non necessitas. In forma enim dei manens, formam serui assumpsit, non demutatus, sed se ipsum exinanientis, & intra se latens, & infra suam ipse uacuefactus potestatem, dum se usque ad formam temperat habitus humani, ne potentem immensamque naturam assumptæ humilitatis non ferret infirmitas, sed in tantum se uirtus incircumscripita moderaretur, in quantum oporteret eam usque ad patientiam connexi sibi corporis obedire. Quod autem se ipsum intra se uacuefaciens continuat, detrimentum non attulit potestati, cum intra hanc exinanientis se humilitatem, uirtute tamen omnis exinanitæ intra se usus sit potestatis. Quod itaque deus erit omnia in omnibus, assumptionis nostræ profectus est. Qui enim cum esset in forma dei, repertus est in forma serui, rursus confitendus est in gloria dei patris, ut non ambigue in eius forma manens intelligatur, in cuius erit gloria confitendus. Dispensatio itaque tantum est, non demutatio: in eo enim est, in quo erat. Sed cum medium est quod esse cœpit, id est, homo natus, totum ei naturæ, quæ antea deus non fuit, acquiritur, cum deus esse omnia in omnibus post sacramentum dispensationis ostenditur. Nostra hæc itaque lucra sunt, & nostri profectus, nos scilicet conformes effici gloriæ corporis dei. Cæterum unigenitus deus, licet homo natus sit, non tamen aliud quam deus omnia in omnibus est. Subiectio enim illa corporis, per quam quod carnale est, in naturam spiritus deuoratur, esse deum omnia in omnibus eum, qui præter deum & homo est, constituit: nos autem ille homo in id proficit. Cæterum nos in hominis nostri conformem gloriam proficiemus, & in agnitionem dei renouati, ad creatoris imaginem reformabimur, secundum Apostoli dictum: Exuti ueterem hominem cum actibus suis, & induti nouum eum, qui renouatur in agnitionem dei secundum imaginem eius qui creauit eum. Consummatur itaque homo imago dei, namque conformis effectus gloriæ corporis dei, in imaginem creatoris excedit secundum dispositam primi hominis figurationem. Et post peccatum ueteremque hominem, in agnitione dei nouus homo factus, constitutionis suæ obtinet perfectionem, agnoscens

deum suum, & per id imago eius, & per religionem proficiens ad æternitatem,
& per eternitatem creatoris
sui imago mansurus.

LIBRI VNDECIMI D. HILARII
FINIS.

D. Hilarij

● DIVI HILARII PICTAVORVM
EPISCOPI, DE TRINITATE
LIBER DVODECIMVS

Endimus iam sancto spiritu tandem prosequente, ad tutum securæ fidei tranquillumque portum. Atque ita ut multo mari uentoque iactatis accidere sæpissime solet, ut cum eos circa ora portuum impediti, & graues fluctus nonnunquam morentur, ad ultimū in notam sibi fidamque stationem ipse ille ingentis terribilisque undæ æstus impellat. Quod nobis, ut spero, duodecimo hoc aduersum hæreticam tempestatem nitentibus libro continget. Ut cum in eo grauissimæ tempestatis fluctui communitam puppim damus, ipse ille nos fluctus ad optatæ quietis sinum deuehat. Omnibus enim incerto doctrinæ uento circumactis, hinc metus, hinc periculum, hinc etiam saepe naufragium est, quia unigenitus deus sub prophetica autoritate creatura esse defenditur, ut in eo non sit natiuitas sed creatio, quia ex persona sapientiæ dictum est: Dominus creauit me initium uiarum suarum. Hic hyemis eorum maximus fluctus est, hæc tortuosi turbinis grauis unda est, quæ excepta à nobis & securo nauigio infra usque ad ipsum tutissimum nos portum optati littoris prosequetur. Non incertis autem neque ociosis nautarum modo nitimur spebus, quos interdum uotis magis quam fiducia nauigantes, uagi instabilesque uenti aut depellunt aut deserunt. Cæterum nobis adest insuperabilis fidei spiritus dono unigeniti dei permanens, & nos indemutabili cursu ad tranquilla deducens. Non enim dominum Christum creaturam, quia ipse est qui creauit omnia: neque facturam, quia facturarum omnium ipse est dominus, sed deum nouimus, deum dei patris propriam generationem. Nos quidem omnes secundum bonitatis dignationem dicti assumptique sumus filij dei. Sed ille uerus unus patri deo filius, & uera atque absoluta manens, tantum in cognitione utriusque natiuitas. Nostra uero tantum hæc sola religio est, filium confiteri non adoptiuum sed natum, neque electum sed generatum. Non enim aut factum aut non natum prædicamus, quia neque creatorem creaturis comparamus, neque natiuitatem sine generatione mentimur. Non per se est, qui per natiuitatem est. Neque non natus est, qui filius est. Neque qui filius est, aliter potest quam nascendo esse, quod filius est. Ne mihi autem dubium est, contrarias semper obnitentesque impietatis causas esse causas religionum, neque posse id pie suscipi, quod impie susceptum esse discernitur. Ut hi nunc noui apostolicæ fidei emendatores euangelicum & propheticum spiritum in lites diuidunt, & in iurgia partiuntur, ut hi aliter prophetauerint, & hi aliter prædicauerint, quia Salomon ad creaturæ nos uenerationem

Alis*oras

Alis*impie-
tatis

Alis*instructa

Christus non
est adoptiuus
filius sed na-
tus, neque ele-
ctus sed gene-
ratus

nerationem uocet. Paulus uero seruientes creaturæ coarguat. Quæ utique non uidentur sibi secundum pietatis dei intelligentiam conuenire, ut Apostolus, & per legem doctus, & per præfinitionem segregatus, & per loquentem in se Christum loquens, prophetiam aut ignorauerit aut non ignoratam dissoluerit, & nescire creaturam Christum quem creatorem nuncupauerit, & uenerit creaturæ religionem, qui soli creatori seruiendum* nouerit dicens: Qui immutauerunt ueritatem dei in mendacium, & seruiuerunt creaturæ præterito creatore, qui est benedictus in secula. Parum ne arguit hæc falsiloqui impietatem loquens in Paulo Christus: Parum ne demutatæ ueritatis mendacium damnat? Per dominum enim Christum creata omnia sunt, & idcirco ei proprium nomen est ut creator sit. Non cadit in eum efficientiæ suæ & naturæ & nuncupatio, testis nobis est Melchisedech creatoris coeli atq; terræ deum ita prædicans: Benedictus Abraham deo summo, qui creauit coelum & terram. Testis est & Osee propheta dicens: Formans coelum & creans terram ego dominus deus tuus, cuius manus creauerunt omnem militiam coeli. Testis & Petrus ita scribens: Quasi fidei creatori commendantes animas uestras. Quid operis nomen opifici imponimus? Quid nostris cognominibus deum cognominamus? Creator noster est, creator omnis militiæ cœlestis est. Hæc cum ad filiū per quem omnia facta sunt, Apostolica atq; euangelica fide intelligenda referantur, quomodo his ipsis quæ gessit æquabitur, & in ea erit naturæ nūcupatione, qua cuncta quæ facta sunt: Primum quidem humanæ intelligentiæ sensus hæc respuit, ut creator creatura sit, quia creatio per creatorem est. Qui si creatura sit, & corruptioni subditus est, expectationi obnoxius est, & seruituti subiectus est. Ait enim idem beatus Apostolus Paulus: Et enim longinqua expectatio creaturæ, reuelationem filiorum dei expectat. Vanitati enim creatura subiecta est non sponte, sed propter eum qui subiecit in spe. Quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem claritatis filiorum dei. Si igitur Christus creatura est, necesse est sub spe longinquæ expectationis incertus sit, & longa eius expectatio nostra potius expectet, & expectans ea, uanitati subiectus sit, & per necessitatis subiectione non sponte subiectus sit. Subiectus autem non sponte cum sit, necesse est & seruus sit. Seruus autem cum sit, maneat etiā in corruptione naturæ. Hæc enim omnia creaturæ propria esse Apostolus docet, à quibus per longinquam expectationem liberanda, secundum humanam gloriam clarescet. Et o impudentem de deo atq; impiam professionem, his eum per creaturæ contumeliam ludibrijs deputare, ut speret, ut seruiat, ut coactus sit, ut liberandus sit in nostra non in sua, cum de suis nos ad aliquid prouehamur. Sed impietas nostra cum ingenti perfidiæ incremento per hanc illicitæ uocis audaciam eò procedit, ut quia filius creatura sit, pater quoq; non differat à creatura. Christus

Ab* monnerit

Verbum Melchisedech de deo filio intelligitur

Christus enim in forma dei manens formam serui accepit, & qui in forma dei est, si creatura est, deus non aberit à creatura, qui in forma dei sit creatura. Esse autem in forma dei, non alia intelligentia est quæ in dei manere natura. Per quod & deus creatura est, quasi natura eius sit creatura. Qui autem in forma dei erat, deo se æqualem esse non rapuit, quia ex dei æqualitate, id est, ex forma eius in serui formam decederet. Decedere autem ex deo in hominem, nisi se ex dei forma deus euacuans non potuit. Euacuans autem se non abolitus est, ut non esset, cum esset & aliud quam fuisset. Neque enim defecit ex sese, qui se euacuauit in sese, cum uirtutis potestas etiam in euacuandi se potestate permaneat, & in formam serui transisse, non sit naturam dei perdidisse, cum formam dei euacuasse nihil aliud quam uirtus diuinæ sit potestatis. Adeo autem in forma dei esse, nihil aliud est quam æqualem deo esse, ut æqualitas honoris domino Iesu Christo, qui in forma dei est, debeat ipso dicente: Ut omnes honorificent filium sicut honorificant patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui misit illum. Nunquam diuersitas rerum, nisi & in honore diuerso est. Res enim eadem uenerationis eiusdem sunt, quia ut summus honor indigne inferioribus defertur, ita cum contumelia superiorum inferiora his æquabuntur in honore. Filius autem si concreatio potius quam natiuitas sit, per uenerationem quæ ex æquabitur patri, nulla nobis religio honoris ad patrem est, cum tanta nobis eius ueneratio imposita sit, quanta est creaturæ. Sed quia deo patri in eo quod ex deo deus est natus, æqualis est, est etiam æqualis in honore. Filius enim est, non creatura. Et hæc de illo præclara uox patris est: Ex utero ante luciferum genui te. Non præiudicatur autem deo, ut sæpe iam diximus, per infirmitatem nostræ intelligentiæ, ut per id quod ex utero genuisse se dixit, ex partibus internis externisque per membra coeuntibus, tantam corporalium causarum originibus consistat, cum extra naturalium necessitatum causas liber atq; absolutus, naturæ totius dominus manens, proprietatem natiuitatis unigeniti sui ex indemutabilis naturæ suæ uirtute significet. Ex spiritu enim spiritus nascens, licet de proprietate spiritus, per quam & ipse spiritus est nascatur, non tamen alia ei præter quam perfectarum atq; indemutabilium causarum ad id quod nascitur causa est. Et ex causa licet perfecta atq; indemutabili nascens, necesse est ex causa in causæ ipsius proprietate nascatur. Proprietas autem humanarum necessitatum intra causas uteri continetur. Sed deo non ex partibus perfecto, sed indemutabili per spiritum, quia deus spiritus est, non est internarum causarum naturalis necessitas. Sed quia nobis spiritus de spiritu natiuitatem prædicabat sensum nostrum causarum nostrarum exemplo. Non in exemplum natiuitatis, sed ad intelligentiam generationis, ut exemplum illud non ad necessitatem proficiat sed ad sensum. Si igitur creatio est unigenitus deus, & quid

Esse in forma dei, est manere in natura dei

Infirmitas humana intelligentiæ non præiudicat diuinis

Ab* perfecta atque indemutabilis substantiæ natiuitatis

Ab* generationum

Per membra
nostri corpo-
ris significan-
tur operatio-
nes dei

quid sibi uult significatio intelligentiæ, quæ per consuetudinem natiuitatis humanæ intelligentiam diuinæ generationis ostendit? Plerunq; enim per hæc nostrorum corporum membra, operationum suarum nobis deus monumenta significans, sensum nostrum usu intelligentiæ cõmunis edocuit, cum ait: Cuius manus creauerunt omnem militiam cœli. Vel iterum: Oculi domini super iustos. Vel rursum: Inueni Dauid Iesse filium secundum cor meum. Cum enim & uoluntas significetur in corde, per quam Dauid morum probitate complacuit, & cognitio uniuersitatis, qua extra scientiam dei nihil sit, sub oculorum uocabulo enuncietur, & operum efficientia quia nihil non ex deo sit per nomen manuum intelligatur, uolens & prouidens & agens deus cuncta, sub significatione causarum corporalium intelligendus sine ministerio corporali est, quo modo in eo quod ex utero genuit, non per causam corporalem intelligendæ natiuitatis sensus affertur, cum per cæteras membrorum significationes, cæterarum quoq; in deo efficientiarum demonstratur effectus: Quia ergo proponitur cor ad uoluntatem, oculi ad uisum, manus ad effectum, cum tamen extra partium infectam comparationem deus & uelit & prouideat & peragat, & hæc eadem per cor & oculos & manus enuncientur, nõnne significatio qua ex utero genuit, ueræ natiuitatis ostensio est? Nõ quod ex utero genuerit, sicuti nec per manũ agat, nec per oculos uideat, nec per cor uelit, sed quia per significationem horũ uere omnia agat & uideat, & uelit ita per significationem uteri, uere ex se genuerit quem genuit, non per causam uteri, sed ad ueritatis genuinæ professionem, sicuti nec per causas corporũ aut uelit aut uideat aut agat, sed utatur his partium nuncupationibus, ut per corporalium ministeria uirtus efficientiarum incorporalium sentiatur. Natura igitur humanæ consuetudinis non sinit, sed nec dominicæ doctrinæ sententia patitur magistro discipulum præesse, uel seruum imperare domino, quod alterum alteri & per ignorantiam subiaceat, ut ignarus scientiæ, & per conditionem inferior sit, ut dominatui seruitus. Quæ cum ita esse commune iudicium sit, cuius nunc nos temeritatis exemplo, deum creaturam, & filium dei facturam & dicemus & existimabimus? Cum nusquam nobis hoc de se & magister & dominus seruis ac suis discipulis locutus sit, neq; natiuitatem suã aut creationem aut facturam docuerit? Sed & pater nihil aliud q̄ filium testatus sit, & filius nihil aliud q̄ proprium sibi deum patrem professus sit? Natum utiq; nõ factum aut creatũ, sicuti ait: Omnis qui diligit patrem, diligit & filium, qui natus est ex eo, factura autẽ opera creaturarũ sunt, non generationis natiuitas. Non enim cœlum filius, aut terra filius, aut mundus natiuitas est, de quibus dictũ est: Omnia per ipsum facta sunt. Et per prophetam: Opera manuum tuarum sunt cœli. Et per eundem: Opera manuum tuarum non omittas. Nunquid pictori pictura filius, aut gladius fabro filius, aut architecto domus filius?

Hæc

Hæc enim opera efficientium sunt, at uero patri solus qui ex eo nascitur, filius est. Et nos quidem filij deo, sed per facturã filij. fuimus enim aliquando filij iracundiæ. Sed filij deo per spiritũ adoptionis effecti, & dici id meremur potius quàm nascimur. Et quia omne quod fit, antequam fiat, non fuit, nos cum filij non fuissetus, ad id quod sumus efficimur. Ante enim filij non eramus, sed postquam meruimus hoc, sumus. Sumus autem nõ nati, sed facti: neq; generati, sed acquisiti. Acquisiuit enim sibi deus populum, & per hoc genuit. Genuisse autem deum filios nunquam cum proprietatis significatione cognoscimus. Non enim ait, filios meos genui & exaltaui, sed hoc tantum, filios genui & exaltaui. Nisi fortẽ in eo quod ait: Filius primogenitus meus Israel, quisquam hoc quod primogenitus meus dixit, ad detrahendam filio proprietatem generationis intelliget, ut quia & de Israel dixerit meus, assumptio factorum filiorum pro natiuitatis proprietate usurpata sit. Et idcirco nõ sit natiuitati dei proprium, quod de eo dictũ est: Hic est filius meus dilectus, cum meus etiam illis proprium esse dicatur, quos nõ natos esse manifestum est. Non natos autem esse, licet nati esse dicantur, uel eo docetur cum dicitur: Populus qui nascetur quem fecit dominus. Ergo populus Israel nascet ut fiat. Neq; per id quod nasci dicitur, non intelligitur & fieri. Ex adoptione enim est filius nõ ex generatione, neq; ei proprietatis, sed nuncupatio est. Nam licet primogenitus meus de eo scriptum sit, longe tamen multumq; differt, filius meus dilectus, & filius primogenitus meus. Vbi enim natiuitas est, ibi filius meus dilectus. Vbi uero electio ex gentibus est, & adoptio per uoluntatem est, ibi filius primogenitus meus. Hic quod suus est, ad primogenitũ est, illic quod suus est, ad filiũ est, & in natiuitate filij primũ suus est, & sic dilectus. In electione, primum primogenitus, & sic postea suus. Ut adoptato ex omnibus populis filio Israel proprium esset, quod primogenitus est. Nato uero unigenito deo, manifestum sit, proprium esse quod filius sit. Non est itaq; uera & perfecta natiuitas, ubi deputatur magis q̄ generatur, quia non ambigũ est eum populum qui in filium nascatur, & fieri. Quod autem fit cum nõ fuisset, & per id quod factum est dicitur nasci, non est in eo uera natiuitas, qui ante aliud quàm natum est fuerit. Et idcirco fuit antequam nasceretur, id est, antequam fieret, quia qui ex gentibus filius est, gens est antequam filius est, ac per id nõ uere filius, quia non semper filius. Unigenitus autẽ deus neq; fuit aliquando non filius, neq; fuit aliquid antequam filius, neq; quicquam aliud ipse nisi filius. Atq; ita qui semper est filius, non reliquit id de se intelligentiæ, ne aliquando non fuerit. Et natiuitates quidem humanæ habent in tempore non fuisse, primũ quidem quia omnes ex his omnibus qui ante fuerint nascantur. Nam tamen si unicuiq; nascentium, ex eo sit origo qui fuerit, tamen ipse ille ex quo nascitur non fuit antequam natus est. Dehinc

Genuisse deus
filios legitur,
sed sine prop-
rietatis signi-
ficatione

Filius primogenitus meus
Israel

ipse qui natus est, postquam non fuit, natus est, tempore ipso ante manente quam nascitur. Nascens enim hodie, in eo quod hesternum fuit, non fuit. Et in id quod est, ex eo quod non fuit cepit, & intra intelligentiam nostram est hesternum id quod hodie nascitur non fuisse. Atque ita natiuitas eius per quam est post id quod non fuit manet, quia hodie primum post hesternum tempus necesse est, ut ei sit in tempore non fuisse. Et hec quidem communia in rerum humanarum origine sunt, ut omnia initium sui cum antea non fuerint accipiant. Primum quidem, ut docuimus, per tempus, deinde per causam, Et per tempus quidem non ambiguum est, quin ea quae nunc ceperint, ante non fuerint. Per causam uero, quia his non ex causis constat esse quod maneat. Reuolue enim omnes originum causas, & intelligentiam in anteriora conuerte, inuenies nihil cepisse per causam, dum omnia per uirtutem dei ad id quod sunt creantur, non etiam nascuntur ex aliquo. Ex quo etiam unicuique generi per successionem ipsam naturale est, ut non fuerit & ceperit, dum & post tempus in tempore est, & cum semper uniuersa post tempus sint, causam sui quoque de antea non extantibus sumunt, dum ex his nascuntur quae antea non fuerint, ipso illo primo humani generis parente Adam ex terra quae ex nihilo est, & post tempus, id est, post caelum & terram, diem, solem, lunam & astra formato, qui & originem non habuerit nascendi, & ceperit cum non fuisset. Sed unigenito deo, cui non praestit tempus anterius, non relinquitur ut aliquando non fuerit, quia ipsum illud aliquando iam temporis est, & incipiet non post eum tempus esse, sed ipse esse post tempus, cui in eo quod antequam nasceretur non fuit, id ipsum in quo non fuit praeratur. Deinde qui ex eo qui est, natus est, intelligi non potest, ex eo quod non fuit natus esse, quia eius qui est ad id quod est, causa est, non etiam id quod non est, origo nascendi est. Ergo cui neque in tempore est, ut aliquando non fuerit, neque in patre, id est, autore est, ut subsistat ex nullis, non reliquit id de se occasionis, ut aut ex nihilo natus sit, aut non fuerit antequam nasceretur. Non sum autem necius pluresque eorum quibus aut per impietatem obtrita mens sacramentum dei non capit, ut per aduersi spiritus dominationem sub specie religionis obtrectandi deo furor pronus est, affirmare simpliciorum auribus id solere nos cum semper filium fuisse dicamus, neque aliquid aliquando fuisse, quod non fuit, sine natiuitate eum per id quod semper fuerit praedicare, quia humani sensus opinio id quod semper fuit non patitur ut natum sit. Nascendi autem causa ut sit quod non erat, esse uero quod non fuit, nihil aliud sub communi sensu esse quam nasci. Adhuc uero ad haec arguta satis atque auditui placentia: Si, inquit, natus est, cepit. Et quum cepit non fuit. Et cum non fuit, non patitur ut fuerit. Atque idcirco pie intelligentiae sermonem esse contendat, non fuit antequam nasceretur, quia ut esset qui non erat matris est, non qui erat natus est. Neque eguit natiuitate qui erat, cum ad id ut

Argumentum
contra natiui-
tatem filij

ad id ut esset qui non erat nasceretur. Ac primum oportuerat homines religiosam diuinarum rerum scientiam praerentes, ubi euangelicae atque apostolicae praedicationis ueritas precebat, callidae philosophiae tortuosas questiones abijcere & sectari potius fidem quam in deo est, quia sensum infirmum facile fidei suae praesidio sophisma syllogisticae interrogationis exueret, cum captiosa propositio responsionem simplicem, sibique secundum interrogationem rerum obscurandam ad ultimum iam sensus sui interrogatione spoliaret, ut quod professione amisisset, id iam conscientia non teneret. Quid enim tam necessario interrogationi obscurandam, quam ut cum a nobis quaeratur, est ne aliquid antequam nascitur, in professione nostra sit non fuisse antequam nascitur? Neque enim aut in natura aut in necessitate est, ut quod est nascatur, cum nasci quid ob id tantum ut sit, non quia erat, necesse sit. Quod cum concessum fuerit a nobis, quia recte conceditur, ex utriusque fidei scientia, capti iam impijs atque alienis studijs acquiescimus. Quod prouides ante beatus Paulus apostolus, sicut frequenter ostendimus, ut caueremus admonuit dicens: Videte ne quis uos spoliaret per philosophiam & inanem deceptionem, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Cauendum igitur aduersum philosophiam est, & humanarum traditionum non tam uitanda sunt studia quam refutanda. Neque enim his ita concedendum est, quasi uincant potius quam fallant. Quia nos Christum dei uirtutem & dei sapientiam praedicantes, aequum est humanas doctrinas non tam defugere quam refellere, & simpliciores ne ab his spoliarentur, & obstruere & instruere. Nam cum possit omnia, & in ea omnia sapienter deus possit, & nec uirtuti eius ratio, nec rationi uirtus obstat, oportet & eos qui Christum praedicant mundo, irreligiosis mundi imperfectisque doctrinis per scientiam sapientis omnipotentiae contraire. Secundum illud beati Apostoli dictum: Nostra enim arma non sunt carnalia, sed potentia deo, ad destructionem munitionum, rationes destruenda, & omnem altitudinem eleuatam aduersum cognitionem dei. Fidem non nudam Apostolus atque inopem rationis reliquit, quae quamuis potissima ad salutem sit, tamen nisi per doctrinam instruatur, habebit quidem inter aduersa tutum refugiendi recessum, non etiam retinebit constantem obtinendi securitatem, eritque ut infirmis sint post fugam castra, non etiam ut castra habentibus addit interritia fortitudo. Contundendae sunt ergo insolentes aduersum deum disputationes, & destruenda rationum fallacium munimenta, & eleuata ad impietatem ingenia conterenda, nec carnalibus armis, sed spiritualibus: nec terrena doctrina, sed caelesti sapientia, ut quanta rerum diuinarum humanarumque discretio est, tantum ultra terrena studia ratio caelestis excedat. Cesset itaque sollicitudo perfidiae, neque negare nos, quia

Contra sophi-
sticos captio-
nes

Alii arma

ipsa non intelligit existimet, quod solum à nobis bene & intelligitur & creditur. Nam ipsa sermonum enunciatione, cum natum confitemur, non tamen non natum prædicamus. Neque enim id ipsum est, non natum atque nasci. Quia illud ab altero, hoc uero à nemine est. Et aliud est sine autore esse semper æternum, aliud quod patri, id est, auctori est coæternum. Vbi enim pater auctor est, ibi & natiuitas est. At uero ubi auctor æternus est, ibi & natiuitas æterna est. Quia sicut natiuitas ab auctore est, ita & ab æterno auctore æterna natiuitas est. Omne autem quod semper est & æternum est. Sed tamen non omne quod æternum est, etiam innatum est. Quia quod ab æterno nascitur, habet æternum esse quod natum est. Quod autem non natum est, id cum æternitate non natum est. Quod uero ex æterno natum est, id si non æternum natum est, iam non erit & pater auctor æternus. Si quid igitur ei qui ab æterno patre natus est, ex æternitate defuerit, id ipsum auctori non est ambiguum defuisse, quia quod gignenti est infinitum, infinitum est etiam nasceti. Medium enim quid inter natiuitatem dei filij & generationem dei patris, nec ratio, nec sensus admittit. Quia & in generatione natiuitas est, & in natiuitate generatio est. Quod utrumque sine interuallo sui est, quia sine utroque neutrum est. Quod ergo nisi ex utroque non consistit, id in omnibus nisi utrumque non permanet, quia in aliquo alterum non relinquatur, quod id ipsum alterum in aliquo non possit esse sine altero. Sed inquit quisquã diuini huius incapax sacramenti: Omne quod natum est, non fuit, quia in id natum est, ut esset. Et quis igitur ambiget quin quæ in rebus humanis nata sunt, aliquando non fuerint? Sed aliud est ex eo nasci qui non fuit, aliud ex eo nasci qui semper est. Infantia enim omnis cum antea non fuisset, coepit ex tempore. Quæ rursus in pueritiam excresecens, post etiam adulescentiam coegit in patrem, & non semper pater est, qui ante in adulescentiam per pueritiam, & in pueritiam per infantiam coeptam profecerit. Ergo qui non semper pater est, non semper & genuit. Vbi autem semper pater est, semper & filius est. Si itaque habes in cognitione uel sensu deum, in cuius cognitionis sacramento proprium est quod pater est, non semper patrem esse filij unigeniti, habes & in intelligentia & scientia, non semper filium esse qui genitus est. Quod si semper patri proprium est, quod semper est pater, necesse est filio semper proprium esse, quod semper est filius. Et quomodo in sermonem nostrum atque intelligentiam cadet, ut non fuerit antequam nasceretur, cui proprium est, semper esse quod natus est? Formam itaque atque imaginem inuisibilis dei unigenitus in se deus continens, in omnibus his quæ propria deo patri sunt, per plenitudinem ueræ in se diuinitatis æquatur. Nam ut superioribus libris docuimus, per uirtutem & uenerationem sicut pater & honorandus & potens est, ita & in eo quod pater semper est, ei quoque in eo quod filius est, filio semper esse commune est.

Nullum medium inter natiuitatem filij dei & generationem dei patris

est. Nam secundum ad Moysen dictum, misit me ad uos is qui est, deo proprium esse id quod est, non ambigens sensus est, quia id quod est, non potest intelligi dicique non esse. Esse enim & non esse, contraria sunt, neque hæc diuersæ significationes in unum atque idem coeunt, quia manente alia altera non erit. Ergo ubi esse est, non potest uel sensum uel sermonem inire non esse, sensui nostro retroacto semperque reuocato ad intelligentiam eius qui est, deo id ipsum tantum quod est dei, semper anterius est, quia id quod infinitum in deo est semper infinitatem se sensus nostri recurui subtrahat. Ut ante id quod proprium deo est, semper esse aliquid aliud intentio retroacta non capiat, quia nihil aliud ultra ad intelligendam dei æternitatem procedat, quum deum semper esse semper occurrat. Quod igitur & per Moysen de deo significatum, & per communem sensum nihil aliud nobis intelligendum permittitur, id ipsum unigenito deo esse proprium euangelista testatur, cum in principio erat uerbum, & cum apud deum hoc erat, & cum lumen uerum, & cum unigenitus deus in sinu patris est, & cum Iesus Christus super omnia deus est. Erat igitur atque est, quia ab eo est, qui quod est, semper est. Ab eo autem esse, id est, ex patre esse, natiuitas est. Esse autem semper ab eo, qui est semper, æternitas est. Æternitas uero non ex se, sed ex æterno, ex æterno autem nihil aliud quam æternum. Quod si non æternum, iam nec pater, qui generationis est auctor, æternus est. Quod si illi patrem semper esse, atque huic filium semper esse proprium est, & in eo quod est, significatur æternitas, per id quoque cui quod est, proprium est, proprium est & æternum. Nemini autem dubium est, quin generatio significet natiuitatem, & natiuitas manentem doceat, non etiam non manentem. Porro autem ambigi non potest, neminem qui erat nasci. Nam nascendi ad eum non proficit causa, qui per se maneat æternus. Sed unigenitus deus, qui & dei sapientia & dei uirtus & uerbum est, cum natus sit, patrem testatur autorem. Cum ex manente natus est, non est natus ex nihilo. Et cum ante tempora æterna natus, omnem sensum necesse est nascendo præueniat, nec reliquit in uerbis, ut non fuerit antequam nasceretur. Si enim sensui nostro subiaceret, ut non fuerit antequam natus est, iam natiuitate eius & sensus noster & tempus anterius est. Quia omne quod non fuit iam & sensui obnoxium est & tempori, in ea ipsa significatione qua non fuit. Quia non fuisse, pars temporis est. Qui autem ab æterno est & semper fuit, dum & semper fuisse, supra tempus est, & natum esse natiuitas est. Natum itaque unigenitum deum, sed natum ante tempora æterna confitemur. Quia confiteri necesse est, in quod nos Apostolicarum atque propheticarum prædicationum dicta concludunt, cum tamen sensus humanus intelligentiam intemporalis natiuitatis non apprehendat, quia aliquid in naturis terrenis ante tempora natum esse non competit. Quod cum ita à nobis prædicabitur, quo modo rursus eiusdem

Alii deum. Forte legendum semper per infinitatem si sensus nostri reuersi subtrahit

In quodam modo dice hoc erat additum nec est sine natiuitate nec non fuit

Sensus humanus natiuitatem intemporalis non apprehendit

eiusdem intelligentiæ complexu, non fuisse antequam nascitur dicimus, cum secundum Apostolum ante tempora æterna sit unigenitus deus. Si igitur natū ante tempora æterna sit unigenitus deus, sed prudentiæ fidelis professio est, quia & natiuitas per autorem est, & quod tempora excedit, æternum est, & extra sensum terrenum est quod ante tempora æterna sit natum, certe iam impia uoluntate sensum humanæ rationis extollimus, ut per intelligentiam mundi non fuerit antequam nascitur, cum ultra sensum humanum & intelligentiam mundi nascatur æternum. Æternum autem est, quicquid tempus excedit. Tempora enim omnia uel opinione complectimur, uel scientia, cum quod nunc est, scimus non etiam pridie fuisse, quia quod pridie fuerit nunc non sit, quod autem est, nunc tantum sit, non & pridie fuerit. Opinione uero ita præterita metimur, ut ante urbem aliquā institutam, etiam non ambigatur tempus fuisse, quo urbs instituta non fuerit. Cum ergo uel scientiæ uel opinioni nostræ subiaceant tempora, sensu humanæ intelligentiæ iudicamus, ut de aliqua ratione dixisse existimemur, non fuit antequam nasceretur, quia uniuersiusque originem tempora semper antelata præueniant. At uero cum in dei rebus, id est, in dei natiuitate nihil non ante tempus æternū sit, non cadit in id, ut antequam natus est, cuius ante tempora æterna promissum æternum sit, secundum beati Apostoli dictum, in spe uitæ æternæ quam promissit non mendax deus ante tempora æterna, aliquando non fuisse dicatur, quia intelligi non potest cœpisse post aliquid, qui esse sit ante æterna tempora confitendus. Si ergo nasci aliquid ante tempora æterna, neque in naturis humanis est, neque in intelligentia, & tamen in hoc professionibus de se dei creditur, quomodo id quod sine sensu intelligentiæ æternæ natum semper, id est, ante tempora æterna esse apostolica fides locuta sit, id rursus non fuisse antequam nascitur, per sensum humanæ intelligentiæ nostri temporis æstimatione infidelitas eloquitur. Cum quod ante tempus natum est, semper est natum, quia id quod est ante æternum tempus, hoc semper est. Quod autem semper est natum, non admittit ne aliquando non fuerit, quia aliquando non fuisse, iam non est semper esse. Semper autem esse excludit non semper fuisse. Et excluso eo per id quod semper est natus, non semper fuisse, non cadit in sensum, ut non fuerit antequam natus sit, quia qui ante tempora æterna natus est, natus esse semper in sensu est, cum tamen ante tempora natum non esse non subeat in sensum. Nam si quod utique conuenit, ante creaturam seu inuisibilem, seu corporalem & ante omnia secula & tempora æterna, & ante sensum omnem natus confitendus est esse, qui per id quod ita natus est, semper est, concipi quoque nullo sensu licet, ut non fuerit antequam nasceretur, quia & ante sensum omnem est qui ante tempora æterna natus est. Et in sensu nunc est eum qui semper esse confitendus est non fuisse.

Tempora omnia uel opinione uel scientia complectuntur

Sed

Sed argute huius interrogationis calumniæ antefertur. Si, inquit, in sensum non cadit non fuisse antequam nascitur, reliquum hoc sensui est, ut qui erat natus sit. Et calumnianti respondebo. Nunquid à me aliud quam natum dici meminere? Aut nunquid ante tempora æterna esse, id ipsum sit quod est, eum qui erat nasci? quia nasci quod erat, iam non nasci est, sed seipsum demutare nascendo est. Natum autem semper esse, hoc est sensum temporum nascendo præcurrere, neque intelligentiæ patere aliquando fuisse non natum. Non est itaque id ipsum natum ante tempora æterna semper esse, & esse antequam nasci. Natum autem ante tempora æterna semper esse, excludit non fuisse antequam nascitur. Cæterum non relinquit prius esse quam nasci, quia qui ultra sensum est, in nullo subiacet sensui. Nam si ultra sensum est, natum semper esse, non licet iam esse post sensum non fuisse eum antequam nasceretur. Cum itaque natum semper esse, nihil aliud sit confitendum esse quam natum, id sensui antequam nasceretur uel fuisse, uel non fuisse non subiacet, quia sensum nihil aliud quam ante tempora æterna natum esse semper anteuenit. Natus itaque est, & semper est qui nihil aliud de se patitur intelligi aut dici posse, nisi natum. Nam cum anterior ipso tempore sensu non est, quia ante sensum tempus æternū est, non admittit sensum de se diiudicantem, esse aut non fuisse antequam nasceretur, quia & esse antequam nascitur, non sit natiuitatis, & non fuisse, iam temporis sit. Ergo & infinitas temporum æternorum, quod est temporis, id est, non fuisse, consumit, & natiuitas quod suum non est, id est, antequam nascitur esse non patitur. Quod si aut esse aut non fuisse sensui subiacebit, iam natiuitas ipsa post tempus est. Quia qui non semper est, necesse est cœperit esse post aliquid. Finis igitur & fidei & sermonis & sensus est, dominum Iesum & natum esse & semper esse, quia si quid de filio mens retroacta scrutabitur, nihil aliud scrutantis sensui quam natum esse & semper esse, semper occurret. Ut igitur deo patri proprium est sine natiuitate, ita & filio debitum est, per natiuitatem semper esse. Natiuitas autem nihil aliud quam patrem, neque pater aliud quam natiuitatem enunciat. Mediū enim nihil quicquam nomina ista aut natura permittit. Aut enim non semper pater, si non semper filius, aut si semper pater, semper & filius, quia quantum filio temporis ne semper filius fuerit, abnegabitur, tantum patri deest ne pater semper sit. Ut licet semper deus, non tamen & pater in ea fuerit infinitate, qua deus est. Etiam in id se professio impietatis extendit, ut non filio tempora natiuitatis, sed patri generationis ascribat, quia generationis modus intra natiuitatis sit tempora constitutus. Pium tibi ac religiosum hæretice, existimas, deum semper quidem, sed non semper patrem confiteri? Quod si ita sentire te pium est, Paulum impietatis, necesse est filium ante tempora æterna esse dicentem, cōdemnes. Etiam ipsam de se testantem sapientiam, quod ante secula fundata sit, crimineris, quæ patri aderat, tum cum

Nati semper esse uel aliud quam natum

cœlum

coelum præpararet. Sed tu ut deo initium tribuas quo pater est, prius temporibus initium decerne quo cæpta sunt. Quæ si cæpta sunt, mendax est Apostolus, qui ea sit professus æterna. Soletis enim tempora de solis ac lunæ creatione numerare, quia scriptum de his sit: Et sint in signa & tempora & annos. Sed qui ante coelum est, quod secundum uos etiam ante tempus est, idem & ante seculum est. Neque solum ante seculum est, sed etiam ante generationes generationum seculum præeuntes. Quid caducis & terrenis & angustis diuina & infinita concludis? Nescit Paulus in Christo nisi temporum æternitatem. Non post aliquid se esse sapientia, sed ante omnia loquitur: Te cum à sole ac luna tempora instituta sunt. Christum autem ante solem permanere significat dicens: Ante solem permanet nomen eius. Et ne res dei mundi istius origine inchoatas arbitreris, idem dixit: Et ante lunam & generationes generationum. Despiciuntur hæc tempora à tantis uiris & prophético spiritu dignis, & nihil sensui humano relinquunt, in quo se ante natiuitatem, quæ tempora æterna excedit, extendat. Sed hunc modum tantum habeat religiosæ opinionis fides, ut dominum Iesum Christum unigenitum deum, & ad perfectæ natiuitatis confessionem natum meminerit, & in diuinitatis ueneratione non ignoret æternum. Sed accusamur mendacii, & unam nobiscum doctrinam Apostolicam prædicationis arguitur, natiuitatem quidem confessam, sed æternitatem natiuitatis professam. Ut & natiuitas testaretur autorem, & æternitas in sacramento diuinæ natiuitatis sensum humanæ opinionis excederet. Profertur enim aduersum nos sapientiæ de se protestatio, quæ creatam se doceret his dictis: Dominus creauit me initium uiarum suarum. Et o te miser hæretice, quid indulta ecclesiæ aduersum synagogam arma, contra fidem ecclesiasticæ prædicationis inuadis, & doctrinam salutaris munitissimam intelligentiam rapis aduersum uniuersum salutem, creaturam Christum per hæc uerba esse contendens? Nam Iudæum potius negantem Christum ante secula æterna diuinitatem, & in omnibus operibus ac doctrinis dei efficientiam hæc uerba sapientiæ subsistentis extinguit, quæ se nunc creatam initium uiarum dei, & in opera eius à seculo dixerit, ne forte ante Mariam manere non existimaretur, neque tamen creatam se ad natiuitatis intelligentiam referret, quia uiarum initium, & in opera sit creatum. At uero ne hoc uiarum initium quod utique de diuinis rebus humanæ cognitionis exordium est, quisquam ad subiiciendam temporis natiuitatem infinitam deputaret, fundatam se ante secula est professam. Ut dum aliud est in uiarum initium, & in opera creari, & aliud est ante secula fundari, anterior intelligeretur esse & creatione & fundatione, & hoc ipsum quod fundatum in opera ante seculum est, sacramentum creationis ostenderet: quia fundatio ante seculum, & creatio in uiarum initium atque in opera, post seculum sit. Iam uero ne creatio & fundatio fidem diuinæ natiuitatis offenderet, sequitur

Quo scriptura, Dominus creauit me & initium uiarum suarum intelligitur

Locus hic uarius habetur, nec mihi adhuc satis facit

sequitur: Prius quam terram faceret, prius quam montes stabiliret, ante omnes colles genuit me. Iam genitus est ante terram, qui ante secula fundatus est: neque solum ante terram, sed etiam ante montes atque colles. Et in his quidem quia de se sapientia loquitur, plus loquitur quam auditur. Omnia enim quæcumque ad infinitatis intelligentiam significantur, istiusmodi esse oportet, ne rei cuiquam aut generi secunda in tempore sint. Cæterum ad æternitatis demonstrationem nequaquam temporalia coaptabuntur, quia per id quod posteriora sunt cæteris, per se ipsa non manifestant infinitatis exordium, cum temporale sortita sint. Quid enim magnū est, ut ante terram deus dominum Christum generaret, cum angelorum origo terræ creatione repeririatur antiquior? Aut cur qui ante terram genitus diceretur, etiam ante montes & colles manifestaretur, cum collium significatio post montes sit, motum uero intelligentia post terram sit? Per quod existimari non potest, idcirco hæc esse dicta, ut ante montes & colles & terram esse intelligeretur, qui ea quæ ante terram & montes & colles sunt, infinitatis suæ æternitate præcelleret. Sed sensum nostrum sermo diuinus non inopem rationis reliquit, nam causam dicti per hæc quæ consequuntur ostendit: Deus fecit regiones, & inhabitabilia & cacumina quæ habitantur sub cælo. Cum pararet coelum, eram cum illo, & cum secernebat suam sedem. Quando super uentos ualidas faciebat in summo nubes, & cum certos ponebat fontes sub cælo, & cum fortia faciebat fundamenta terræ, ego eram apud illum componens. Quis hic temporum locus est? aut quo se extendere ultra infinitam unigeniti dei natiuitatem humanæ intelligentiæ sensus permittitur? Non enim per hæc, quorum creationem mente concipimus, comprehenditur generatio eius potest, qui anterior his omnibus est, ut quamuis præset in tempore, non tamen infinitus sit, cui hoc solum tributum sit, ut ante temporalia natus sit. Nam cum illa temporis in sui constitutione subiaceant, ille tamen licet anterior his omnibus sit, non sit liber à tempore, quia temporalis horum constitutio tempus natiuitatis eius qui ante sit natus, ostendat, dum hoc ipsum ei temporale est, quod temporalibus antefertur. Sed dei sermo & ueræ sapientiæ doctrina quæ loquitur, & perfecta & absoluta significat, docens se non temporalibus esse anteriorem, sed infinitis. Cum enim præpararetur cælum, aderat cum eo. Nunquid cæli præparatio deo est temporalis? Et res cogitationis motu subito in mentem tanquam antea torpidam stupentemque subrepit, humanoque modo fabricandi cæli impensam & instrumenta quæsiuit? Atqui alius propheta de operationibus domini sensus est, cum ait: Verbo domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Præcepto tamen dei cæli ut firmarentur eguerunt. nam apparatus & uirtus eorum in hac imperturbatæ institutionis suæ firmitate, non de temporatione alicuius, & permixtione materiæ, sed ex spiritu

Angeli ante mundum creati reperiuntur

Non potest filij generatio comprehendere per creatam

Dei sermo pro filio dei

Ab* repens cogitationis motus

*Creaturae non
sunt ad dei po-
testatem uel
praescientiam
inceptae*

spiritu diuini oris existit. Quid ergo est praeparati deo caelum genitam ab eo adesse sapientiam, cum neque creatio caeli ex praeparatione consistat, neque naturae dei sit, in apparatu cum cogitandi operis commorari? Nihil enim non semper cum deo fuit, quicquid in rebus est, quae & si ad creationem sui cepta sunt, non sunt tamen ad dei uel praescientiam, uel potestatem inchoata. Et testis est nobis propheta dicens: Deus qui fecisti omnia quae futura sunt. Quae enim futura sunt, licet in eo quod creanda sunt, adhuc fient, deo tamen, cui in creandis rebus nihil nouum ac recens est, iam facta sunt, dum & temporum dispensatio est ut creentur, & iam in diuinae uirtutis & praescientiae efficientia sint creata. Et idcirco nunc sapientia natam se ante secula docens, anteriorem se non solum his quae creata sunt, docet, sed aeternis coaeternam, praeparationi scilicet caeli, & discretioni sedis dei. Non enim tum discreta sedes est, cum effecta est, quia aliud est discerni sedem, aliud componi. Neque tum paratum caelum est, cum praeparatum est, nam erat apud praeparantem & discernentem. Post uero componebat cum parante aeternitatem suam, cum praeparanti adest & ministerium, quando cum parante componit, ostendens. Idcirco nunc etiam ante terram & montes & colles genitam se esse dixit, quia & praeparationi caeli affuisse se doceret, ut haec iam tunc cum praepararetur caelum, penes deum facta esse per id quod nihil deo nouum est, demonstraret. Perpetua enim & aeterna rerum creandarum est praeparatio, neque partibus cogitationum uniuersitatis huius corpus effectum est, ut primum de caelo sit cogitatum, tum postea terrae cura & tractatus deum inierit, consultatumque per singula sit, ut primum in planiciem diffunderetur, deinde postea meliori consilio montibus eleuaretur, rursum autem etiam collibus uariaretur, quarto deinde habitabilis etiam in ipsis cacuminibus redderetur, praeparareturque caelum, ac sedes dei segregaretur, uentorumque exhalationes nubes in summo ualidae continerent. Tum deinde certi sub caelo fontes mearent, ac postremo fundamentis terra fortioribus confirmaretur. Singulis enim his omnibus anteriore se sapientia esse profiteretur. Sed cum omnia per deum quae sub caelo sunt, facta sint, & componendo caelo Christus affuerit, & ipsam praeparati caeli praueinat aeternitatem, non patitur hoc existimari in deo minutarum rerum particulatas cogitationes, quia omnis horum praeparatio deo est coaeterna. Nam tamen si habeat dispensationem sui secundum Moysen firmamenti solidatio, aride nudatio, maris congregatio, astrorum constitutio, aquarum terraeque in efficiendis ex se animantibus generatio, non tamen caeli, terrae, caeterorumque elementorum creatio leui saltem momento operationis discernitur, quia eorum praeparatio aequabili penes deum aeternitatis infinitate consistit. His igitur infinitis & aeternis in deo Christus cum adest, solam nobis natiuitatis suae permisit conscientiam, ut quantum ad fidem proficeret dei intellectus, tantum

Ab* manaret

*Componendo
caelo Christus
affuit*

Omnis praeparatio creaturarum est deo coaeterna

tantum ualeret ad susceptam religionem cognita natiuitatis aeternitas, quia ex eo qui aeternus est pater, nec ratio, nec sensus admittat, nisi coaeternum filium praedicari. Sed creationis nomen nos & professio mouet. Moueat sane nomen creationis, si non natiuitas ante secula, & creatio in initium uiarum dei & in opera praedicatur. Non enim potest natiuitas pro creatione accipi, cum natiuitas ante causam sit, creatio uero per causam. Ante praeparationem enim caeli erat, & ante secula fundata, quae initium uiarum dei & in opera est creata. Aut nunquid eiusdem intelligentiae est initium uiarum, & in opera creati, & nasci ante omnia, quorum unum habet tempus in gestis, aliud uero intemporealem intelligentiam continet? Aut forte uelis id quod in opera creatur, ita intelligi oportere, ut propter opera sit creatus, id est, ut Christus causa efficiendorum operum sit creatus, ut ipse seruus potius & operator mundi maneret, non dominus gloriae natus esset, & ad ministerium efficiendi seculi crearetur, non etiam semper filius dilectionis & rex seculorum. Sed quanquam hunc impiissimum sensum tuum intelligentia communis extinguat, quia aliud sit initium uiarum dei & in opera creati, aliud ante secula nasci, tamen hic idem locus, ne propter operationem mundi deum Christum creatum esse mentireris, occurrit, cum deum patrem effectorem atque operatorem uniuersitatis ostendit. Tuto id quidem pro nobis, quia ei qui pararet omnia, adest ipse componens. Sed cum scriptura omnis creatorem mundi dominum Iesum Christum esset loquutura, nunc tamen sapientia ad denegandam impietatis occasionem, & fabricatorem mundi deum patrem professus est, neque se fabricanti deo docuit abuisse. Quippe cum adest etiam praeparanti, & cum pater pararet, & sapientia cum parante componeret, adest etiam praeparanti, per id ipsum utrumque complexa est, ne propter opera creata esse intelligeretur, quae aeternae praeparationi futurorum operum affuisset, neque scripturam mendacem constitueret, quia cum parante componeret. Sed tandem per doctrinae catholicae reuelationem, quid sit Christum initium uiarum dei & in opera creatum esse, in principio haeretice cognosce, & ipsius sapientiae dictis impiae heretudinis tuae disce stultitiam. Coepit enim ita: Si enunciaueris uobis quae quotidie fiunt, memorabor ea quae a seculo sunt, enumerare. Namque cum ante dixisset. O uos homines obsecro, & emitto uocem meam filiis hominum, intelligite simplices astutiam, in doctrina autem cor apponite. Et rursum: Per me reges regnant, & potentes sciunt iustitiam. Per me principes

Ab* scribunt

y discre

discretasque uirtutes uehementis ac diligens lect or expenderet. Suis itaque modis, suis constitutionibus uniuersa agi, intelligi, laudari, teneri docet, & intra se regna regum, & potentium prudentiam, & principum famosa opera, & ius terram obtinentium tyrannorum contineri ostendit, se quoque non admisceri iniuriam, nec iniustitiam interesse. Et hoc ob id, ut uniuersis æquitatis ac iustitiæ operibus intercedendo, diligentibus se, æternorum bonorum, & incorruptorum thesaurorum opulentiam subministraret. Ergo ea se quæ quotidie fiunt, enarraturam professa, memorem se, quoque ad enu-meranda ea, quæ à seculo sunt, pollicetur. Et nunc quis hebetudinis sensus est, ea quæ à seculo esse memorata sunt, quod ante secula gesta sunt, existimare? quia in his quæ à seculo sunt, opus omne post seculum est, à uero quæ ante seculum sunt, præueniunt seculi à se posterioris constitutionem. Memorem itaque se ad dicenda ea quæ à seculo sunt professa, sapientia ait: Dominus creauit me initium uiarum suarum in opera sua. Rerum itaque à seculo gestarum significatio ista est, neque generationis ante secula * prædicat initium, sed dispensationis à seculo initia doctrina est. Et querendum est, quid sit natum ante secula deum, rursum initium uiarum dei & in opera creati, quia ubi ante seculum est natiuitas, illic infinitæ generationis æternitas est. Vbi uero à seculo est creatio, eademque in uias dei atque in opera eius ostenditur, illic operibus ac uisus causa creationis aptata est. Ac primum quia Christus sapientia est, uidentium est, an ipse sit initium operum uisus dei. Nec ut opinor, ambigitur; ait enim: Ego sum uia, & nemo uadit ad patrem, nisi per me. Via est, dux euentium, festinantium cursus, ignorantium securitas, & quædam nescitarum ac desideratarum rerum magistra. Ergo uiarum initium & in opera dei creatur, quia & uia est, & deducit ad patrem. Sed creationis huius quæ à seculis est, ratio querenda est. Nam ultimæ dispensationis sacramentum est, quod etiam creatus in corpore, uiam se dei operum est professus. Creatus autem est in uia dei à seculo, cum ad conspicabilem speciem subditis creaturæ, habitum creationis assumpsit. Videamus itaque in quas dei uias, & in quæ dei opera à seculis creata sit nata ante secula ex deo sapientia. Vocem deambulantis in paradiso Adam audiuit. Putas ne deambulantis incessum, nisi in specie assumptæ creationis auditum, ut in aliqua creatione consisteret, qui inambulans fuerit auditus? Non requiro qualis ad Cain & Abel & Noe loquutus sit, & benedicens quoque Enoch qualis affuerit. Angelus ad Agar loquitur, & utique idem deus est. Nunquid speciei eiusdem est, cum angelus uidetur, cum est in ea natura qua deus est? Certe species angeli ostenditur, ubi postea dei natura memoratur. Sed quid de angelo dicam? Homo ad Abraham uenit. Nunquid secundum hominem in creationis istius habitu Christus talis assistit, qualis & deus est? Sed homo loquitur, & corpore assistit, & cibo alitur, ueruntamen deus adoratur. Certe qui

Ab * prædicat

An Christus initium sit operum uisus dei

qui ante angelus, nunc etiam homo est, ne naturalem hanc esse dei speciem diuersitas huius ipsius assumptæ creationis pateretur intelligi. Adest autem ad Iacob etiam usque ad lactæ complexum in habitu humano, & manum conferit, & membris nititur, & lateribus inflectitur, & in omni motu nostro incessuque consistit. Sed idem postea & Moyse esse ignis ostenditur, ut naturæ creatæ tum potius ad speciem quam ad substantiam naturæ fidem disceres. Habuit tum in se potestatem conflagrandi, nec tamen naturalem suscipiens urendi necessitatem, quia sine rubi damno cõflagratio ignis apparuit. Curre per tempora, & intellige qualis uisus sit, uel Iesu nauæ nominis sui prophætæ, uel Esaiæ etiam cum Euangelico testimonio uisum prædicanti, uel Ezechieli usque ad conscientiam resurrectionis assumpto, uel Daniele, hominis filium in æternorum seculorum sempiternitate consenti, & cæteris alijs, quibus se in habitu uariæ creationis ingessit, in uisus dei & in opera dei, ad cognitionem scilicet dei, & nostræ æternitatis profectum. Quid hic nunc hæc humanæ salutis dispensatio tam impiam æternæ natiuitatis contumeliam molitur? Creatio ista à seculis est, cæterum ante secula infinita natiuitas est. Vim sanè nos dictis afferre contende, si propheta, si dominus, si apostolus, si sermo ullus ad diuinitatis æternæ natiuitatem creaturæ retulit nomen. In his enim omnibus deus, qui ignis consumens est, ita creatus inest, ut creatione ea uirtute qua assumpsit absumeret, potens abolere rursum quod tantum ad causam contemplationis extiterat. Beatam autem illam & ueram conceptæ intra uirginem carnis natiuitatem qua tum creaturæ nostræ & natura & species nascebatur, creaturam & facturam Apostolus nominauit. Et certe cum eo ueræ secundum hominem natiuitatis hoc nomen est, cum ait: At ubi uenit adimpletio temporis, misit deus filium suum factum de muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum consequeremur. Filius itaque suus est, qui est in homine, & ex homine factura. Neque factura tantum, sed etiam creatura, ut dicitur: Sicut est ueritas in Iesu, deponere uos secundum priorem conuersationem ueterem hominem, eum qui corrumpitur secundum concupiscentias eius deceptionis. In nouamini autem spiritu sensus uestri, & induite nouum hominem, eum qui secundum deum creatus est. Induendus itaque nouus ille homo est, qui secundum deum creatus est. Qui enim erit filius dei, natus erat & filius hominis, quia non diuinitatis erat natiuitas, sed creatura carnis significationem sui generis accepit, nouus homo secundum natum ante secula deum, creatus. Et quæ secundum deum homo nouus creatus esset, ostendit, hæc adiciens: In iustitia, & sanctitate, & ueritate. Dolus enim in illo non fuit, & factus est nobis iustitia & sanctificatio, & ipse est ueritas. Hunc ergo Christum, qui secundum deum nouus homo creatur, induimur. * Secundum deum autem creatur, quia secundum dei iustitiam, & sanctificationem, &

Qui ante angelus, nunc etiam homo est

Paulus

Christus quomodo creatura

Induite nouum hominem etc.

* Additum

ueritatem homo peccati nescius est creatus. Si igitur sapientia memorem se eorum, quæ à seculo gesta sunt, dicens, in opera dei atq; in uias dei creatam esse se dixit, atq; ita creatam, ut fundatam se ante secula doceret, ne assumptæ illius uariæ ac frequenter creationis sacramentum demutasse naturam uideretur, cum foundationis firmitas conuelli status non reciperet perturbationem. At uero ne fundatio aliud quicquam quam natiuitatem uideretur ostendere, ante omnia professa est se esse genitam. Nunc uero quur creatio ad natiuitatem deputatur, cum quæ genita ante omnia est, ipsa fundata ante secula est. Quæ autem fundata ante seculum est, ea ipsa initium uiarum dei, & in opera eius creata à seculis est, ut creatio in seculis differre intelligeretur ab ea, quæ ante secula, & quæ ante uniuersa natiuitas est. Non habet saltem impietas ueniam, ut prætendat impietatis errorem. Namque & si infirmitas intelligentiæ sensum irreligiôsæ opinionis impediret, ne nunc quæ creationis proprietates esset, consequi posset, tamen uel secundum Apostoli dictum facturam ueræ natiuitati deputantæ, creationem quoq; & si indocte, tamen non impie ad generationis fidem proficere oportere existimare debuerat. Apostolus enim uidetur unius ex uno natiuitatem, id est, deum ex uirgine sine passionum humanarum conceptu prædicaturus, non extra rationem factum de muliere locutus esse, quem natum sciebat, frequenterq; dixisset, ut & natiuitas ueritatem generationis ostenderet, & factura unius ex uno natiuitatem protestaretur: quia humanæ permixtionis conceptum facturæ nomen* excederet, cum factus esse ex uirgine diceretur, qui natus magis esse non ambigebatur. Ac uide tu, quam sis impius ò hæretice, creatum Iesum Christum potius ex deo, quam natum esse, sermo nullus aut Euangelicus, aut apostolicus, aut propheticus est loquutus. Tu uero natiuitatem negas, & affirmas creaturam, non secundum significationem Apostoli factum esse dicentis, ne natus esse ambigeretur unus ex uno, sed ad impijssimū sensum, ne deus naturali natiuitate subsisteret, cum creatura potius ex nihilo substitisset. Hoc primum infelicis mentis tuæ uirus est, non natiuitatem etiam creaturam nominare, sed pro natiuitate* fidem creationi aptare. Quanquam id quidē inopis ingenij esset, sed tamen nõ admodum irreligiôsū creatum idcirco dixisse, ut impassibilis ex deo, tanquam unius ex uno natiuitas nosceretur. Sed nihil horum constans atque apostolica fides patitur. Scit enim in qua dispensatione temporis Christus creatus, & in qua temporum æternitate sit natus. Natus autem ex deo deus est, ut in eo ueræ natiuitatis, & perfectæ generationis, & non ambigua diuinitas esset. Nihil enim in rebus dei nisi natum æternumq; confitemur. Natum autem non post aliquid, sed ante omnia, ut natiuitas tantū testetur autorem, non præposterum aliquid in se autore significet. Et quidem confessione cõmuni, secunda quidem ab autore natiuitas est, quia ex deo est, non tamen

Quomodo
Paulus Chris-
tum dicit fa-
ctum de mu-
liere

Ab* ex-
cluderet

Ab* con-
tumentiam

Natiuitas so-
lum testatur
autorem

tamen separabilis ab autore, quia in quantum sensus noster intelligentiam tentabit excedere, in tantum necesse est etiam generatio excedat. Solus itaque hic pius de deo sermo est, scire patrem, & cum eo eum qui ex eo est, filius. Neq; sanè aliud de deo, præterquam patrem eum esse unigeniti dei & creatoris docemur. Ultra se itaq; infirmitas humana non tendat, & loquatur hoc solum, in quo solo ei salus est, ante carnis sacramentum in domino Iesu Christo hoc se semper scire, quod natus est. Ego quidem in quantum cõcesso mihi à te hoc spiritu uigebō, sancte pater, omnipotens deus, ut æternum te deum, ita æternum & patrem confitebor. Neq; in id unquam stultitiæ atq; impietatis erumpam, ut omnipotentia tuæ sacramentorumq; arbitrium hunc infirmitatis meæ sensum ultra infirmitatis tuæ religiosam opinionem, & significatam mihi æternitatis fidem erigam, ut te aliquando sine sapientia & uirtute, & uerbo tuo, unigenito tuo, deo domino meo Iesu Christo fuisse præsumam. Non enim præiudicat de te sensui meo naturæ nostræ infirmus imperfectusq; sermo, ut fidem intra silentium strangulet eloquendi inopia. Namq; cum uerbum, & sapientia, & uirtus in nobis interioris motus nostri opus nostrum sit, tecum tamen perfecti dei, qui & uerbum tuum, & sapientia, & uirtus est, absoluta generatio est, ut inseparabilis semper à te sit, qui in his æternarum proprietatum tuarum nominibus ex te natus ostenditur. Natus autem ita, ut nihil aliud quam te sibi significet autorem. Non etiam fidem infinitatis amittat, per id quod ante tempora æterna natus esse memoratur. Multa enim istiusmodi in rebus humanis præstiti, quorum cum causa ignoretur, effectus tamen non nescitur. Et religio-
sa est fides, ubi est etiam naturalis inscitia. Nam cum erexi in cælum tuum hos luminis mei infirmos oculos, nihil aliud esse quam cælum tuum esse credidi. Hos enim astriferos in eo circulos, & annuos recursum, & uergilias, septentrionem, & luciferum, & diuersa ministeriorum suorum fortitos officia conspiciens, deum te in his, quorum intelligentiam non complector, intelligo. Cum uero mirabiles elationes maris tui uidi, non solum aquarum originem, sed nec motum dimensæ huius* uicissitudinis affectus, fidem tamen rationis mihi imperspicabilis licet apprehendens, in his te quoq; quæ ignoro, non nescio. Iam uero cum in terram mente conuertor, quæ occultarum uirtute causarum, fata omnia suscepta dissoluit, dissoluta uiuificat, uiuificata multiplicat, multiplicata confirmat, nihil in his repperi, quæ intelligere sensu meo possem, sed ignorationis meæ hebetudo ad intelligendum te profecit, dum famulantis mihi naturæ imperitus, usu te tantum meæ utilitatis intelligo. Ipsum me quoque nesciens ita sentio, ut te magis eo quod mei sum ignarus, admirer. Nam hunc dijudicantis mentis meæ aut motum, aut rationem, aut uitam, & non intelligens sentio, & sentiens tibi debeo, cui ultra intelligentiam naturalis exordij, sensum naturæ oblectantis impar-

Ad deum pa-
trem autem
loquitur

Multi noscum-
tur effectus,
quorum causa
ignorantur

Ab* uastat-
tudinis

tias, & cum te me ignorans intelligam, & intelligens uenerer, nec ego in tuis rebus fidem omnipotentiae tuae laxabo, quia nesciam, ut sensus meus originem primogeniti tui occupet, & sibi subdat, & aliquid in me sit, quo ego ultra & creatorem & deum meum tendam. Natiuitas eius ante aeterna tempora est. Si aliquid in rebus est quod antequam aeternitatem, erit aliquid profecto quod sensum aeternitatis excedat. Tua enim res est, & unigenitus tuus est, non portio, non protensio, non secundum efficientiarum opinionem nomen aliquod inane, sed filius, filius ex te deo patre deus uerus, & a te in naturam tuam ueritate genitus. Post te ita confitendus, ut tecum, quia aeternae originis suae es autor aeternus. Nam dum ex te est, secundus a te est: dum uero tuus est, non separandus a te est, quia nec sine tuo fuisse confitendus aliquando es, ne aut imperfectus sine generatione, aut superfluous post generationem arguaris. Atque ita ad id tantum natiuitas proficit aeterna, ut geniti ante aeterna tempora ex te filij patrem te sciamus aeternum. Et mihi quidem parum est hoc, fidei meae ac uocis officio dominum & deum meum, unigenitum tuum Christum Iesum creaturam negare, huius ego nominis consortium ne in sancto quidem spiritu tuo patiar ex te profecto, & per eum misso. Magna enim mihi erga res tuas religio est, neque quia te solum innaescibilem, & unigenitum ex te natum sciens, genitum tamen spiritum sanctum non dicturus sim, dicam unquam creatum. Huius ergo dicti quod mihi cum ceteris a te substitutis commune est, praetendisti sensui meo contumeliam. Profunda tua spiritus sanctus tuus secundum Apostolum scrutatur & nouit, & interpellator pro me tuus inenarrabilia a me tibi loquitur, & ego naturam suam ex te per unitam tuam manentis potentiam creationis nomine non modo non eloquar, sed etiam infamabo. Nulla te nisi res tua penetrat, nec profundum immensae maiestatis tuae, peregrinae atque alienae a te uirtutis causa meretur. Tuum est quicquid te inuit, neque alienum a te est, quicquid uirtute scrutantis inest. Mihi autem inenarrabilis est, cuius pro me mihi inenarrabiles sunt loquelae. Nam ut in eo quod ante aeterna tempora unigenitus tuus est, cessante omni ambiguitate sermonis, atque intelligentiae difficultate, solum quod natus est manet, ita quod ex te per eum sanctus spiritus tuus est, & si sensu quidem non percipiam, sed tamen teneo conscientia. In spiritualibus enim rebus tuis hebes sum, unigenito tuo dicente: Ne mireris quod dixerim tibi, oportet uos nasci denuo. Spiritus ubi uult spirat, & uocem eius audis, & non scis unde ueniat, & quod eat. Sic est omnis qui natus est ex spiritu sancto. Regenerationis meae fide obtinens nescio, & quod ignoro iam teneo. Sine sensu enim meo renascor cum efficientia renascendi. Modus autem spiritui nullus est loquenti cum uelit, quod uelit, ubi uelit, & cuius aduentis atque abeuntis causa, sub assistentis licet conscientia nesciatur, huius naturam inter creaturas referam, & originis sui definitione moderabor

Alia* ad te
quoque prore/
pentis timo

Alia* cum uni/
genito tuo

Alia* interest

Alia* cum eo

Spiritus ubi
uult spirat

moderabor? Omnia quidem facta per filium, qui apud te deum in principio erat deus uerbum, Ioannes tuus loquitur. Sed creata omnia in eo in caelis & in terra uisibilia & inuisibilia Paulus enumerat. Et cum uniuersa in Christo & per Christum creata memoraret, de spiritu sancto sufficientem sibi significationem eam existimauit, quod hunc spiritum tuum diceret. Cum his ergo proprie electis tibi uiris haec ita sentiam, & sicut nihil aliud ultra sensum intelligentiae meae secundum eos de unigenito tuo dicam quam esse natum, ita quoque ultra ingenij humani opinionem secundum eos nihil aliud de sancto spiritu tuo loquar quam spiritum tuum esse. Neque sit mihi inutilis pugna uerborum, sed incunctantis fidei constans professio. Conserua, oro, hanc fidei meae incontaminatam religionem, & usque ad excessum spiritus mei dona mihi hanc conscientiae meae uocem, ut quod in regenerationis meae symbolo baptizatus in patre, & filio, & spiritu sancto professus sum, semper obtineam, Patrem scilicet te nostrum, filium tuum unam tecum adorem, & sanctum spiritum tuum, qui ex te per unigenitum tuum est, promerear. Quia mihi idoneus ad fidem testis est, dicens:

Pater omnia mea tua sunt, & tua mea, dominus meus
Iesus Christus manens in te, & ex te, & apud te
semper deus, qui est benedictus in se-
cula seculorum, Amen.

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI
DE TRINITATE LIBRI DVODECIMI
ET VLTIMI, FINIS.

Y + D. Hilarij

Cauta professio
de spiritu

DIVI HILARII PICTA

VORVM EPISCOPI, CONTRA CONSTANTIVM

Augustum iam uita defunctum liber.

Tempus est loquendi, quia iam preterijt tempus tacendi. Christus expectetur, quia obtinuit antichristus. Clament pastores, quia mercenarij fugerunt. Ponamus animas pro ouibus, quia fures introierunt, & leo sauiens circumit. Ad martirium per has uoces exeamus, quia angelus factanæ transfigurauit se in angelū lucis. Intremus per ianuam, quia nemo uadit ad patrē, nisi per filiū. Manifestentur in pace sua pseudoprophetae, quia in hæresi & schismate manifestabuntur probati. Sustineatur tribulatio, qualis nō fuit à constitutione mundi, sed intelligantur breuiandi dies propter electos dei. Impleta prophetia est, dicens: Erit tempus quando sanam doctrinam nō sustinebunt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros scalpentes aures, & à ueritate quidem auditum auerterent, ad fabulas autē conuertentur. Sed expectetur promissio protestantis: Beati es cum maledicent, & persequentur, & dicent omne malū aduersum uos propter iustitiam. Gaudete & exultate, quoniam merces uestra copiosa est in celo. Sic enim persequuti sunt prophetas qui erant ante uos. Stemus ante iudices & potestates pro Christi nomine, quia beatus est, qui usq; ad finē perseuerauerit. Non timeamus eum qui potest corpus occidere, animam autē nō potest, sed timeamus eum, qui potest corpus & animam occidere in gehennam. Nec solliciti de nobis simus, quia capilli capitis nostri numerati sunt, & per spiritū sanctum sequamur ueritatem, ne per spiritū erroris credamus mendacio. Et cōmoriāmur Christo, ut Christo corregnemus. Vltorius enim tacere, diffidentiae signum est, nō modestiae ratio, quia nō minus periculi est, semper tacuisse, quam nunq̄. Ego fratres, ut mihi omnes qui me uel audiunt, uel familiaritate cognitum habent, testes sunt, grauissimum fidei periculum longe antea providens, post sanctorum uirorum exilia Paulini, Eusebij, Luciferi, Dionysij, quinto ab hinc anno à Saturnini, & Vrsatij, & Valentis cōmunionem, me cum Gallicanis episcopis separauit, indulta ceteris consortibus eorum respiciendi facultate, ut nec pacis abesset uoluntas, & principalium morborū foetida, & in corruptionem totius corporis membra proficientia defecarentur, si tamē hoc ipsū beatissimis confessoribus Christi editum decretū, tum à nobis manere placuisset. Quibus postea per factionem eorum pseudapostolorū ad Biturensē synodum compulsis, cognitionem

Nō minus periculi semper tacuisse, quam nunquam

Spatiū respiciētia datū

cognitionem huius hæreseos obtuli. Sed hi timentes publicæ conscientiae, audire ingesta à me noluerūt, putantes se innocentiam suam Christo posse mentiri, si uolentes nescirent, quod gesturi postmodū essent scientes. Atq; exinde toto hoc tempore in exilio detentus, neq; * discedendū mihi esse de Christi confessione decreui, neq; honestam aliquam ac probabilem in eundē unitatis rationē statui respuendam. Deniq; exinde nihil in tempore male dictum, nihil in eam quæ tum se Christi ecclesiam mentiebatur, nunc autem antichristi est synagoga, famosum ac dignum ipsorū impietate scriptū, aut locutus sum, nec interim criminis loco duxi, quenq; aut cū his colloqui, aut suspensa licet cōmunionis societate, orationis domū adire, aut paci optanda sperare, dum erroris indulgentiam ab antichristo ad Christū recurrentium per pœnitentiā prepararemus. Si quis igitur prudens, iam rationē silentij mei percipit, profecto me usq; nunc recentis iniuriæ acerbitatē moderatum, nunc demū fidei in Christo libertate testante, nō aliquo uitio humanae perturbationis ad hæc scribenda arguet incitatū. Neq; enim immatūre loquor, qui diu tacui: nec sine modestia tacui, qui aliquando iam loquor: neq; iniuriam queror, qui dissimulaui recentem: & ne quid ex causa mea loqui existimarer, tantum adhibui ad silentiū tempus. Nunc mihi nō alia ad dicendū causa quam Christi est, cui & hoc debui, quod usq; nūc tacui, & ex reliquo me intelligo debere, ne taceam. Atq; utinam illud potius omnipotens deus & uniuersorū creator, sed unius domini nostri Iesu Christi pater, ætati meæ & tempori præstitisses, ut hoc cōfessionis meæ in te atque in unigenitum tuū ministerium Neronianis, Decianis uel temporibus explesem. Nec ego per misericordiam domini & dei filij tui Iesu Christi, calens eculeū metuissē, qui defectū Esaiam scissem: nec ignes timuissē, inter quos Hebræos pueros cantasse meminissē: nec crucem & fragmenta crurum meorum uitassē, postquam in paradysum translatus latronem recordarer: nec profundū maris & Pontici æstus absorbentem rheumam trepidassē, cum per Ionam & Paulum docuissēs fidelibus esse in mari uitam. Aduersus enim absolutos hostes tuos felix mihi illud certamē fuisset, quia nec dubium relinqueretur, quin persequutores essent, qui ad negandū te, pœnis, ferro, igni, compellerent: neq; ad testificandū plus tibi nos, quam mortes nostras liceret impendere. Pugnaremus enim in palam & cum fiducia contra negantes, contra torquentes, contra iugulantes, & nos populi tui tanquam duces suos, ad confessionis religionem intelligentia persequutionis publicæ comitarentur. At nunc pugnamus contra persequutorem fallentem contra hostem blandientem, contra Constantiū antichristum, qui non dorsa cædit, sed uentrem palpat: non proscribit ad uitam, sed ditat in mortem: nō trudit carcere ad libertatem, sed intra palatium honorat ad feruitutem: non latera uexat, sed cor occupat: non caput gladio defecat, sed animam

Ab* dicendū

*Modestia seruata cum aduersarijs
Ab* re-
cursum*

*Causa loquendi, qui tacendi
Christum*

*Animus ad martiriū paratus.
Satis fortiter.
Hæc rheuma, ut alibi dicit,
diaplasma*

Ab fauentē
Cæsare dicit
antichristum*

mam auro occidit: non ignes publice minatur, sed gehennam priuatim accendit: non contendit ne uincatur, sed adulatur ut dominetur. Christū conſiteretur, ut neget: unitatem procurat, ne pax ſit: hæreſes comprimit, ne Chriſtiani ſint: ſacerdotes honorat, ne epiſcopi ſint: eccleſiæ teſta ſtruit, ut fidem deſtruat. Te in uerbis, te in ore circumfert, & omnia omnino agit, ne tu ut deus, ita pater eſſe credaris. Ceſſet itaq; maledictorum opinio, & mendacij ſuſpicio. Veritatis enim miniſtros decet uera proferre. Si falſa dicimus, inſanis ſit ſermo maledicus: ſi uero uniuerſa hæc manifeſta eſſe oſtendimus, non ſumus extra apoſtolicam libertatem & modeltiam, poſt longum hæc ſilentium arguentes. Sed temerarium me fortè quiſquam putabit, quia dicam Conſtantium antichriſtum eſſe. Quiſquis petulantiam iſtud magis quam conſtantiam iudicabit, relegat primum Ioannem dixiſſe ad Hero-dem: Nō tibi licet facere iſtud. Sciat à martyre eſſe dictum regi Antiocho: Tu quidem iniquus de præſenti uita nos perdes, ſed rex mundi deſunctos nos pro ſuis legibus in eternam uitam in reſurrectione ſuſcitabit. Et ruſum beata fidelicq; uoce alium increpaſſe: Poteltatem, inquit, inter homines habens, cum ſis corruptibilis, facis quod uis. Noli autem putare genus noſtrū à deo eſſe derelictum. Patienter ſuſtine, & uide, magna poteltas ipſius qualiter te & ſemen tuū torquebit. Et quidem ita pueri. At uero ſcœmina nihil minus perfectis & beatis uiris loquuta eſt, dicens: Tu uero qui inuentor omnis malitiæ factus es in Hebræos, non effugies manum dei. Si enim nobis uiuis propter increpationem & correptionem dominus modicū iratus eſt, ſed iterum recordabitur ſeruis ſuis. Non eſt iſtud temeritas, ſed fides: neq; inconfideratio, ſed ratio: neq; furor, ſed fiducia. Proclamo tibi Conſtanti, quod Neroni loquuturus fuiſſem, quod ex me Decius & Maximianus audirent, contra deū pugnas, contra eccleſiam ſcœuis, ſanctos perſequeris, prædicatores Chriſti odis, religionem tollis, tyrannus non iam humanorum, ſed diuinorum. Hæc tibi à me atq; illis ſocia atq; communia ſunt, at uero nunc propria tua accipe. Chriſtianum te mentiris, Chriſti nouus hoſtis es, antichriſtum præuenis, & arcanorū myſteria eius operaris. Condis fidem, contra fidem uiuens: doctor prophanorū es, indoctus priorum: epiſcopatus tuis donas, bonos malis demutas: ſacerdotes cuſtodix mandas, exercitus tuos ad terrorem eccleſiæ diſponis: ſynodos contrahis, & occidentium fidem ad impietatem compellis: concluſor urbe unā minis terres, ſame debilitas, hyeme conficis, diſſimulatione deprauas. Orientales autem diſſenſiones artiſex nutris, blandos elicis, fautores inſtigas, ueterum turbator es, prophanus nouorum es. Omnia ſcœuiffima ſine inuidia glorioſarum mortium peragis. Nouo inauditoq; ingenij triumpho de diabolo uincis, & ſine martyrio perſequeris. Plus crudelitati ueſtræ Nero, Deci, Maximiane debemus. Diabolum enim per uos uicimus, ſanctus ubiq; beatorum

Excusatio de
immodestia

Sed mortuū

Exprobratio
Conſtantio
Cæſari

martyrum

martyrū ſanguis exceptus eſt. Dum in his dæmones * mugiunt, dum egritudines depelluntur, dum admirationum opera cernuntur, eleuari ſine laqueis corpora, & ſuſpenſis pede ſcœminis ueſtes non deſluere in faciem, uir ſine ignibus ſpiritus, conſiteri ſine interrogantis incremento fidei. At tu omnium crudelitātū crudeliſſimee, damno maiore in nos, & uenia minore deſcœuis, Subrepis nomine blandienti, occidis ſpecie religionis, Impietatem peragis, Chriſti fidem Chriſti mendax prædicator extinguis. Non relinquis ſaltem miſeris excuſationes, ut æterno iudici ſuo pœnas, & aliquas lauatorum corporum præferant cicatrices, ut infirmitas defendat neceſſitatem. Scœleſtiſſime mortaliū, omnia perſecutionis mala ita temperas, ut excludas & in peccato ueniam, & in confeſſione martyrium. Sed hæc ille pater tuus artiſex humanarum mortium docuit, uincere ſine contumacia; iugulare ſine gladio, perſequi ſine infamia, odire ſine ſuſpicionem, mentiri ſine intelligentia, profiteri ſine fide, blandiri ſine bonitate, agere quod uelis, nec manifeſtare quæ uelis. Sed me ipſe unigenitus deus, quem in me perſequeris, admonuit, ne tibi crederem, neq; me hoc fallax in te ementitumq; nomen illuderet, dicens: Non omnis qui dicit mihi, domine domine, intrabit in regnum cœlorum, ſed qui facit uoluntatem patris mei, qui in cœlis eſt, hic intrabit in regnum cœlorum. Agnoſcis ne nunc diuinæ in re prophetiæ ueritatem, & dominicæ ſententiæ fidem, qua non profeſſio nominis in cœleſte regnum, ſed obedientia paternæ uoluntatis admittitur? At uide tu ſi præferens nomen domini in uerbis, uoluntatem efficias dei patris in rebus. Clamat ille: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Et tu decernis non eſſe filium, neque eſſe patrem, ſed adoptionis nomina, externas nuncupationes, & ſimulantem de ſe omnia deum, nouus hodie religionis diuinæ perſecutor inducis. Ante hac patres tui in ſolum Chriſtum hoſtes fuerunt. Tu autem ad patrem deum certas ut mendax ſit, ut ſefellerit, ut hoc de ſe profeſſus ſit quod nō eſſet, quali neq; poſſit. Clamat filius: Ego & pater unū ſumus. Et operibus meis credite, quia pater in me, & ego in patre: Et omnia quæ patris ſunt, mea ſunt: tu Chriſtum obiurgas ueritatis, tu patrem arguis profeſſionis, emendas deum homo, uitam moderaris corruptio, & nox lucem illuminas, & promulgas fidem infidelis, & pietatē impius mentiris, & orbem prophana ſimultate* committis, negans hoc de deo quod ipſe profeſſus eſt. Sed præter hanc emendationē falſitatis, aliud me dominus ad intelligendum te, dictum docuit dicens: Attendite à pseudoprophetis, qui ueniunt ad uos in ueſtimentis ouium, ab intus autē ſunt lupi rapaces, à fructibus eorum cognoscetis eos. Eſt enim aliquid in corde quod diſſimulatur in uultu, & uelatū mente, & ouem putantes, lupum ſerferunt. Si quæ ouium ſunt, agunt, credantur & oues eſſe, Si autem rapacia luporum oues peragunt, lupi eſſe per opus ſuum intelliguntur. Ex geſtorū

Alis* rugiunt

Gravior iactura
ſub ſpecie
religiōis Chri
ſtum oppu
gnare

Alis* cōmiſces

fructu

fructu; uestimentorum species arguitur. Vestem ouis tuae lupe rapax cerni-
 mus. Auro reipub. sanctū dei * honoras, & uel detracta templis, uel publi-
 cata edictis, uel exacta pœnis deo ingeris. Osculo sacerdotes excipis, quo
 & Christus est proditus: caput benedictioni summis, ut fidem calces: con-
 uiuio dignaris, ex quo Iudas ad prodicionem egressus est: cenfum capitum
 remittis, quem Christus ne scandalo esset, exoluit: uestigalia Cæsaris donas,
 ut ad negociationem Christianos inuites: quæ tua sunt relaxas, ut quæ dei
 sunt, amittantur. Hæc tua falsa ouis, indumenta sunt. At nunc fructus ope-
 rum tuorum lupe rapax audi. Neq; alia potiusquam quæ gesta sunt in ec-
 clesia refero, ut tyrannidem aliam præter quam dei referrem. Non quia cau-
 sam ignoro, sed tamen querela famosa est. Iussus à te episcopos non esse
 quos cõdemnare nullus audebat, etiam nunc in ecclesiasticis frontibus scri-
 ptos metallicæ damnationis titulo recenferi. Adest mecum Alexandria tot
 concussa bellis, tantum commotarum expeditionum pauens tumultū. Bre-
 uius enim aduersum Persam, quam aduersum eam armis certatū est. Mu-
 tati præfecti, electi duces, corrupti populi, commotæ legiones, ne ab Atha-
 nasio Christus prædicaretur. Taceo de minoribus populis & ciuitatibus,
 quibus per totum orientem aut terror, aut bellū est. Postquam omnia con-
 tulisti arma aduersum fidem occidentis, & exercitus tuos cõuertisti in oues
 Christi, fugere mihi sub Nerone licuit. At tu Paulinum beatæ passionis ui-
 rum blandimento sollicitatum relegasti, & ecclesiam sanctam Treuerorum
 tali sacerdote spoliasti. Edictis fidem terruisti, ipsum usque ad mortem de-
 mutasti exilijs & fatigasti, extra Christianum quoq; nomē relegasti, ne pa-
 nem aut de horreo tuo sumeret, aut de Montanæ Maximillæq; antro pro-
 phanatum expectaret. Mediolanensem pijsimam plebem, quam tu fu-
 rore terroris tui turbasti, tribuni tui adierunt sancta sanctorum, & uiam si-
 bi omni per populum crudelitate pandentes, protraxerunt de altario sacer-
 dotes. Leuius te putas scelestè, Iudæorum impietate peccasse? Effuderunt
 quidem illi Zachariæ sanguinē, sed quantum in te est, concorporatos Chri-
 sto, à Christo discidisti. Vertisti deinde usq; ad Romam bellum tuum, eri-
 puisti illinc episcopum, & ò te miserum, qui nescio utrum maiore impietate
 relegaueris, quam remiseris. Quos tu deinde in ecclesiam Tolossanam exer-
 cuisti furores: clerici fustibus cæsi, diacones plumbo elisi, & in ipsum, ut san-
 ctissimi mecum intelligunt, in ipsum Christū manus missæ. Hæc Constan-
 ti si ego mentior, ouis es, si uero tu peragis, antichristus es. Num quia hæc
 quæ conscientia publica tenentur, nõ magis à me maledicta sunt, quam ue-
 ra? si cui in Christo reliqua spes est, si quis iudicij diem metuit, si quis dia-
 bolo renunciauit, si quis se regeneratum in uitam recordatur, accipiat quæ
 dico, & de his iudicet quo modo in se iudicandum est. Quæ enim dicturus
 sum, non aliunde cognoui, sed ipse audiui, & præsens astui cū gerebantur.
 In

In Christo itaq; non mentior, quia discipulus ueritatis assisto orientalium
 in Seleucia Synodo, ubi repperi tantum blasphemorum, quantum Con-
 stantio placebat. Nam post secessionem meam deprehendi, ut Christum
 Iesum centū & quinq; episcopi ὁμοιούσιον, id est, dissimilis essentia profi-
 terentur, & soli Ægyptij præter Alexandrinū hæreticum ὁμοούσιον constan-
 tissime obtinerent. Cogente itaq; Leona comite, in unum omnes congre-
 gati sunt ex his qui ὁμοιούσιον prædicabant. Aliqui corū nonnulla pie uer-
 bis præferabant, quod & ex deo esset, id est, de substantia dei filius, & sem-
 per fuisset. Qui uero ὁμοιούσιον defendebant, nihil nisi prophanissimum as-
 serabant. Negantes quicquam substantia dei simile esse posse, neq; de deo
 posse existere generationem, sed esse Christū creaturam. Itaq; quod crea-
 tus esset, id ei natiuitas deputaretur. Ex nihilo autem esse, & idcirco nõ esse
 filium, nec deo similem. Loquor autem uobis, quod ego ipse recitari in con-
 uentu publice audiui, quod prædicatum Antiochiæ exceptum habebatur.
 Hæc ergo ita dicta esse ab eo cõmemorabantur. Erat deus quod est, pater
 non erat, quia neq; ei filius, nam si filius, necesse est, ut & scœmina sit, & col-
 loquium sermonis, & compunctio coniugalis uerbi, & blandimentū, & po-
 stemum ad generandum naturalis machinula. O miseræ aures meas, quæ
 tam funestæ uocis sonū audierunt, hæc de deo ab homine dici, & de Chri-
 sto in ecclesia prædicari. Post multas autem istiusmodi impietates, cum pa-
 trem & filiū ex nominibus potiusquam ex natura comparasset, ait: Quan-
 tum enim filius se extendit cognoscere patrem, tantum pater superexten-
 dit se, ne cognitus filio sit. Quibus recitatis, tumultus exortus est. Cum au-
 tem intellexissent & hi qui dissimilem deum dicunt humanas aures tantæ
 impietatis uerba suscepturas non esse, rursus hi ipsi palatio potius quam
 ecclesiæ episcopi, fidem scribunt ὁμοούσιον & ὁμοιούσιον, dissimilitudinem
 damnant. Quod cum contrariū ipsis sensu audientium esset, ipse ego quen-
 dam eorum, qui fortè ad me pertentandum accesserat, quasi ignorans re-
 rum gestarum percunctatus sum, quid sibi uellet istud, ut qui unam sub-
 stantiam filij esse cum patre damnaissent, uel esse similis substantia dene-
 gassent, dissimilitudinem damnarent. Tunc mihi ait: Christum deo simi-
 lem non esse, sed similem patri esse. Rursus hoc obscurius mihi adhuc ui-
 debatur. De quo cum iterum interrogarem, tunc hæc ita locutus est: Di-
 co eum dissimilem deo esse, similem patri posse intelligi, quia pater uoluit
 set creaturam istiusmodi creare, quæ similia sui uellet, & idcirco similem pa-
 tri esse, quia uoluntatis esset potius filius, quam diuinitatis. Dissimilem au-
 tem deo esse, quia neque deus esset, neque ex deo, id est, de substantia dei
 natus esset. Hæc audiens hebui neque credidi, donec cum publice ex con-
 sensu omnium eorum prophanissimæ huius similitudinis ratio prædicare-
 tur. Hi autem qui ὁμοιούσιον prædicabant, omnes eos qui maxime sine

ὁμοούσιον so-
 nat eiusdē es-
 sentia, ὁμοιού-
 σιον similis es-
 sentia. Prius
 uocabulū reij-
 ciebant Ariar-
 ni, postorius
 admittebant,
 quod similitu-
 do frat inae-
 qualitatem

ὁμοιούσιον
 interpretatur
 dissimilitudi-
 nem, nõ quod
 ita sonet Græ-
 cis, sed quod
 sic interpreta-
 rentur Ariar-
 ni, meminit ha-
 rum duarū uo-
 cum in syno-
 dis, & differ-
 rentiam expo-
 nit Hilarius

aliquo impietatis pudore impudentissime hæc loquebantur, condemnauerunt. Condemnati ad regem suum aduolauerunt, exceptiꝑ honorifice impietates suas quanta potuerunt ambitione confirmauerunt, similem deo esse, uel ex deo natum, uel naturalem esse filium denegantes. Patrici plurium damnati sunt. Constantius res blasphemiae suae, metu extorsit exilij, uicisse se iam orientales gloriatus, quia decem legatos uoluntatis suae subdidisset. Comminatus & populo per praefectum & episcopis intra palatium, per maximas orientis ciuitates hæreticos episcopos subrogatos communionem hæreticam muniuit. Nihil profusus egit aliud, quam ut orbem terrarum pro quo Christus passus est diabolo condonaret. Utitur autem etiam nunc, ut in cæteris ante, artis suae consuetudine, ut per recti speciem praua confirmet, & per rationis nomen insana constituat. Nolo, inquit, uerba quæ non scripta sunt dici. Hoc tandem rogo quis episcopis iubeat? & quis apostolicæ prædicationis uetet formam? Dic prius, si recte dici putas. Nolo aduersum noua uenena nouas medicamentorum comparationes. Nolo aduersum nouos hostes noua bella. Nolo aduersum nouas insidias consilia recentia. Si enim Ariani hæretici idcirco *ὁμοῖοι* hodie uitant, quia prius negauerunt, nonne tu hodie idcirco refugis, ut hi nunc quoque denegent? Nouitates uocū, sed prophanas deuitari iubet Apostolus. Tu cur pias excludis? cū præsertim ab eo dictum sit: Omnis scriptura diuinitus inspirata utilis est. Innaſcibilem scriptum nusquam legis. Nunquid ex hoc negandum erit, quia nouum est? Decernis similem patri filium. Euangelia non prædicant. Quid est quod non refugis hanc uocem? In uno nouitas eligitur, in alio submouetur. Vbi impietatis occasio patet, nouitas admittitur. Vbi autem religionis maxima & sola cautela est, excluditur. Sed diabolici ingenij tui fallentem subtilitatem non tacebo, similem (quod scriptum non est) patri filium decernis prædicari, ut æqualem Christum deum, quod est scriptum, taceas. Domini enim mortis hæc causa est: Propter hoc magis Iudæi quærebant eum occidere, quia non solum soluebat sabbatum, sed quod patrem suum dicebat deum, æqualem se faciens deo. Hoc Ioannes loquens magna uoce proclamabat, ut professus filius sibi patrem deum, professum se æqualem esse intelligatur. Quod si fortè dicis æqualitatem sibi & deo negasse Christum, quia dixerat: Non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem: Memento Christū & respondisse de sababato quod uiolasse arguebatur, ut in hoc ipso, patris in se operantis præferret autoritatem & æqualitatē sibi uirtutis honorisꝑ sumpsisse, dicens: Omnia quæcunq; pater facit eadem & filius facit similiter. Et iterum: Ut honorificent filium, sicut honorificant patrem: Et qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum. Si uirtus eadem est, si honor idem est, quæro in quo desit æqualitas? Sed similitudo tibi placet, ne audias: Ego & pater

pater unum sumus: Nunquid & hoc quod unum sumus in quo neque unio, neque diuersitas relinquebatur. Calumniantibus rursus Iudæis quod se per hoc dictum deum faceret, dominus denegauit, dicens: Si non facio opera patris mei, nolite mihi credere. Si autem facio, & non uultis mihi credere, uel operibus meis credite, quia pater in me est, & ego in patre. Quid rogo æqualitati dei deest? an opus? an natura? an professio? Nam pater in me est, & ego in patre, æqualitas est, quæ uicissitudinem æqualitatis expressit, dum inesse atque esse commune est. Opera uero patris sui facere, non aliud est, quam uirtutem in se paternæ diuinitatis operari. Vnū uero quod sunt, hoc est, non æqualitatē abnuere, sed incremento intelligentiæ, fidem æqualitatis instruere. Vetas igitur non scripta dici, & ipse non scriptis tamen ueris, neque quæ sunt scripta loqueris. Similem uis patri filium prædicari, ne ab Apostolo audias: Qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed exinaniuit se formam serui accipiens. Non rapit quod erat Christus, id est, in forma dei esse. Non est æqualitas dei in forma dei esse, si non æqualitas hominis est esse in forma serui. Quod si in forma serui homo Christus est, quid aliud in forma dei quam Christus deus est? Similem itaque ob id prædicari uis, ne in fide tua sit: Et omnis lingua confiteatur, quoniam dominus Iesus in gloria est dei patris. O fallax blandimentū tuū. Paleis enim aquas tegis, & foueas cespitibus occultas, & escis laqueos, supponis. Satisfacere ignorantibus putas, quia dicis similem patri secundū scripturas. Audi etiam nunc impietatis tuæ artem. Nunquid non pie dicimus hominem similem deo secundū scripturas, quia dictum est: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinē nostram? Homo ergo ad imaginem & similitudinē dei patris & dei filij est factus. Et cuiusmodi imago est, catholici si requirent docebuntur. Nunc autē homo ad similitudinē & imaginem dei conditur, non etiam similitudo inter patrem & filium prædicatur. Id enim quod ait, nostram, æqualitatis est demonstratio, dum non differat, cuius in sacramento & imago sit & similitudo. De filio autem nusquam similitudinē reperies. Imaginem autem eum dei esse Apostolus dicit, sed cum additamento fidei, ne imaginem conformationem sentires. Ait enim: Qui est imago dei inuisibilis, ut imago inuisibilis dei, etiam per id quod ipse inuisibilis est, inuisibilis dei esset imago. Similitudinē uero cum imagine ad deum homini deputauit, ne ueritatis proprietates existimaretur, cui ad imaginem similitudo esset adiuncta. Denique ubi ad significationem uirtutis equat, & similitudo in filio demonstratur operandi, cum profectus uero intelligentiæ prædicatur, tum ita dicit: Omnia quæcunque facit pater, eadem & filius facit similiter. Facere similiter, parū uisum est, nisi eadem fierent, quæ similiter fiebant. Atque ita similitudo faciendi pie demonstrata est in eorundem proprietate factorū. Est autē & similitudo in domino carnis

Al^s* natura
Al^s* Quin uel
quoniam

peccati, sed illi nō similitudo carnis est, sed similitudo carnis peccati est. Vt quod in forma hominis est, homo sit: quod autē in similitudine carnis peccati est, hominis sit similitudo, dum in hominis * statura est, & extrā hominis peccatum est. * Quæ ergo callidæ religionis tuæ professio est, similem secundum scripturas patri filium dicere, cum ad imaginem & similitudinem dei homo tantū factus sit? Quid itaq; uerbis fallis? Quid arte eludis? Cur non æqualem deo? Hoc enim secundum scripturas pie dicis, sed ueris ne æqualem dicens, innascibilem significes. Sed uerum intellige, quod hinc æqualis deo esse intellectus est, quia sibi proprium deū professus est esse: & protestari patrem sibi proprium deū esse, natiuitatis demonstratio est. Mihi quidem similitudo, ne unioni detur occasio, sancta est, sed tibi à me non concedenda est, quia æqualem eundem & similem postea fatebor: pie. Similem autem patri, similem quoque & deo, religiose prædicabo. Similem uero ita, ut similitudini hoc dictum semper anteferam: Ego & pater unum sumus. Tu autem his omnibus contradicis, quia similitudinem excusationi defendis. Negas filium per natiuitatem, negas deum per naturam, negas similem per æqualitatem, negas uerum per unitatem. Et iam quæro, quid ei relinquas similitudinis, cui nihil ad quod filius est, proprietatis impertias. Hoc nunc à te Constanti requiro, in qua tandem fide credas. Ego enim nunc fidē tuam ignoro per demutationis tuæ tempora, quibus quibusque in unum blasphemix suæ barathrum descendens, per gradus præcipites cucurrit. Namq; post primam ueræ fidei synodicen, congregato rursum Antiochiæ concilio, fidem tibi renouas. Sed accidit tibi quod imperitis adificatoribus, quibus sua semper displicent, accidere solet, ut semper destruas quod semper ædifices. Ac ne me iniquum uoluntatis tuæ iudicem arguas, quid tibi in eadem Niccorum fide displiceat renunciabo. Minime fallit illud quod tuum est: Patres generatum esse ex patre filium dixerunt, deum de deo, totum de toto, unum de uno, perfectum à perfecto, regem de rege, inconuertibilis diuinitatis essentia, uirtutis & gloriæ incommutabilem imaginem. His quidem ego intra Niceam scripta à patribus fide fundatus maneo, quæ non ego, sed tamen hæc tu emendando rescindis, ac sine fidei meæ damno tibi requiris perfidix occasionem. Post synodum deinde Sardicensem, omnem rursum aduersum Photinū Syrmium catholicæ doctrinx tuæ commoues curam. Sed tibi statim hoc quod utraq; fide continebatur exhorret. Eos autem qui dicunt, de nō extantibus esse filium dei, uel ex alia substantia, & non ex deo, & quod erat aliquando tempus aut seculum, quando non erat, alienos nouit sancta & catholica ecclesia: tu his ipsis dissides & aduersus tuos hostis rebellas. Nouis uetera subuertis. Noua ipsa rursum innouata emendatione scindis. Emendata autem iterum emendando, condemnas. Suscipis etiam aduersum deliramenta Q^uisij & incrementa V^{er}isatij

fatij ac Valentis, emendationū tuarum damnationes. Sed mox emendanda tua omnia esse, uel potius damnanda constituis. Offenderis enim his paucis inimicissimis tibi uerbis, & si quis seniore tempore patrem dicat filio esse unigenitō, iuniorem autem filium patre, anathema sit. Non calumniamur de rescissis, de quibus magis post Niceam synodum instutis conquerimur. Nam etiam si his omnibus nihil uiciorum subiacere affirmetur, non tamen causa religiosæ uoluntatis inesset, quia mali meditatio est bonorum demutatio, & nō necessaria emendatio peruerſitatis occasio est. Taceo cur nostra apud Niceam à patribus gesta rescindis. Non enim cum his tibi conuenit. Hoc tantum querar, cur tua damnas? Fidem enim unam & unum baptisma Apostolus prædicat. Iam quicquid apud te præter fidem unam est, perfidia non fides est. Nam qui fidem emendando condemnas, damnationem fidei esse constituis, dum apud te aboletur per alteram, quæ per alteram rursus abolenda est. Cuius enim tu exinde episcopi manū innocentem reliquisti? Quam linguam non ad falsoquium coegisti? Quod cor non ad damnationem anterioris sententiæ demutasti? Damnare hominon decernis. Antiquitatis fidem & pietatis securitatem anathematizari, homœusion ab his ipsis à quibus usurpatum est, constituis, quod tamen etsi nobis ad fidem uitiosum est, tamen rescindentibus, fidei suæ damnatio est. Damnas quoque & substantiæ nomen, quo te & Sardicensi synodo & Syrmieni pium esse occidentalibus mentiebaris, quod tamen prophetica autoritate suscepta fidei intelligentiam continebat. Omne itaque quod probatum antea est, damnare iubes: quod improbatum semper est, sanctificari compellis. O tu sceleste, quod ludibrium de ecclesia facis? Soli canes ad uomitum suum redeunt, tu sacerdotes Christi resorbere ea quæ expuerant coegisti: probate eos id in confessionibus suis præcipis quod ante damnauerant: in negando reos suos absoluunt, & se ipsos reos reddunt. Omnia in impietate & in reatū detruisti, dum omnes reos se esse atq; impios aut ex præsentibus statuunt, aut ex præteritis cōfitentur. Non recipit mendacium ueritas, nec patitur religio impietatem. Christianum te loqueris, sed quàm nō sis, ipse testaris. Nec confessioni tuæ gesta cōueniunt. Subtrauisti enim uoluntati tuæ, sed & uiolentiæ. Mandas tibi subscriptores Afrorum, quibus blasphemiam V^{er}isatij & Valentis condemnauerant reddi, renitentibus cōminaris, & postremum ad diripiendos mittis. Quid existimas Christum non nisi per literam iudicare, & ad arguendam uoluntatem egere chartula deum? Aut quod semel scriptum est, & per te uiolenter abreptum, id de conscientia posse diuinæ potestatis aboleri? Sequentur quidem te in cineres chartulæ, sed criminorum apud deum uiuent damnationes. Vnum tantū perficis, ut posteritas quid decernere in eos debeat, instructa sit timendo. Et o quantis ad impietatem proficis incrementis. Et

Al^s* proficis

cæteri quidem mortales semper cum uiuis bella gesserunt, dum hominū ad hominem ultra mortem nihil causæ est, tibi uero inimiciarum nullus est finis. Receptos enim iam in æternam quietem patres nostros laceffis, & in decreta eorum peruersus irrumpis. Apostolus cōmunicare nos sanctorum memorijs docuit: tu eas damnare coegisti. Est ne aliquis hodie aut uiuus, aut mortuus, cuius tu dicta non rescideris? Episcopatus ipsos qui nunc uiuentur, sustulisti: quia nemo non iam per se damnatus est, & eum à quo sacerdotium sumpsit, nō iam & ipse damnauit. Cui nunc sanctorum memoriæ communicabitur? Anathema tibi trecenti decem & octo conuenientes apud Niceam episcopi sunt, anathema deinde omnes qui uarijs exinde expositionibus affuerunt. Ipse quoque pridem iam mortuus anathema tibi pater tuus est, cui Nicea synodus fuit curæ, quā tu falsis opinionibus infamā perturbas, & contra humanū diuinūque iudicium cum paucis satellitibus tuis prophanis impugnas. Sed nō licet tibi nunc regno potenti etiam in posterum præiudicare. Extant enim literæ, quibus id quod tu criminofum putas, pie tunc esse susceptum docetur. Audi uerborum sanctam intelligentiam. Audi ecclesiæ imperturbatam constitutionem. Audi patris tui profefsam fidem. Audi humanæ spei confidentem securitatem. Audi hæreticæ damnationis publicū sensum, & intellige te diuinæ religionis hostem, & inimicum memorijs* autorum, & paternæ pietatis hæredem rebellem. Pater est, ex quo omne quod est, cōsistit, ipse in Christo, & per Christum origo omniū. Ceterū esse eius in sese est, nō aliunde quod est sumens, sed id quod est, ex se atque in se obtinens. In finitus, quia non ipse in aliquo, sed intra eum omnia. Semper extra locū, quia nō continetur in loco. Semper ante æuum, quia tempus ab eo est. Curre sensu, si quid ei putas ultimū esse, eum semper inuenies. Quia cū semper intendas, semper est quod intendas. Semper autē locum eius intendere, ita tibi est, ut ei esse semper sine fine est. Sermo in eo deficiet, non natura claudetur. Iterū reuolue tempora, esse semper inuenies. Et cum numerus calculi in sermone defecerit, deo tamen semper esse nō deficiet. Intelligentiam cōmoue, & totum mente complectere, nihil tenes. Totum hoc habet reliquū, reliquū autem hoc semper in toto est. Ergo neque totum ei est, cui reliquum est: neque reliquum est, cui est omne quod totum est. Reliquum enim portio est, omne uero quod totum est. Deus autem & ubique est, & totus ubique est. Ita regionē intelligentiæ excedit, & extra quem nihil est, & cuius est semper ut semper sit. Hæc ueritas est sacramenti dei, hoc imperispicabili naturæ nomen in patre. Deus inuisibilis, ineffabilis, infinitus, ad quem & eloquendum sermo sileat, & ad inuestigandū sensus hæbeat, & ad complectendū intelligentia coarctetur. Volens itaque filius huius natiuitatis suæ fidem facere, factorū suorum, nobis posuit exempla, ut per inenarrabilium gestorum suorum efficientiam, de uirtute natiuitatis inenarrabilis

Ab*sanctorū,
forte auorum

rabilis doceremur, cum aqua sit uinum, cum quinque panes saturatis quinque milibus uiuorum, excepro sexu & ætate reliqua, repleat fragmentis cophinis nos duodecim. Res cernitur, & nescitur: fit, & non intelligitur: ratio non apprehenditur, ingeritur effectus. Stultum est autem calumniam in eo inquisitionis intendere, in quo cōprehendi id unde quæritur per naturam suam nō potest. Ut enim inenarrabilis est pater in eo quod ingenitus est, ita enarrari filius in eo quod unigenitus est, nō potest, quia ingenti est imago qui genitus est. Tum enim sensu atque uerbis imaginem apprehendamus necesse est, cum eum cuius imago est consequemur. Sed inuisibilia persequimur, & incomprehensibilia tentamus, quibus intelligentia ad conspicabiles res & corporeas coarctatur. Non erubescimus stultitiæ, non nosmetipsos irreligiositatis arguimus, dei arcanis, dei uirtutibus calumniantes, quomodo filius, & unde filius, & quo damno patris, uel ex qua sit portione natus inquirimus. *Habueras in exemplo operationum, ut crederes deum efficere posse, quorum intelligere efficientiam non possis. Quæris quomodo secundum spiritum natus sit filius. Ego te de corporeis rebus interrogo. Non quero quomodo natus ex uirgine sit. An detrimentum sui caro perfectam ex se carnem generans perpessa sit, & certe non suscepit quod edidit, sed caro carnem sine elementorum nostrorū pudore prouexit, & perfectum ipsa de suis non imminuta generauit. Et quidem fas esset, non impossibile in deo opinari, quod per uirtutē eius possibile fuisse in homine cognoscimus. Sed te, quisquis es inuestigabilia sectantem, & diuinorum secretorū atque uirtutum grauem arbitrum consulo, ut mihi imperito & tantum de omnibus deo, ut sunt ab eo dicta, credenti, rationē saltem facti istius afferas. Dominum audio, & quia his credo quæ scripta sunt, scio iam post resurrectionem frequenter uidendum se in corpore præbuisse, multis nō credentibus. Credo Thomæ nō nisi contrectatis eius uulneribus credituro, sicut ait: Nisi uidero in manibus eius figuram clauorum, & misero digitū meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam. Dominus se ad omnem intelligentiæ nostræ imbecillitatem accommodat, & dubitationi infidelium satisfactorius, arcanum uirtutis inuisibilis operatur. Facti rationem, quisquis eris celestium rerum scrutator, expone. Erant discipuli inclusi, & secretò post passionem domini coniuncti confederant. Dominus Thomæ fidem propositis conditionibus confirmaturus assistit, pandi corporis & contrectandi uulneris obtulit facultatē. Et utique qui compunctus recognoscendus sit, necesse est ut corpus in quo est compunctus, attulerit. Quæro ergo per quas clausæ domus partes sese corporeus intulerit. Diligenter enim Euangelista expressit dicens: Venit Iesus ianuis clausis, & stetit in mediō discipulorum suorū. An constructa parietum penetrans, & solidam lignorum naturam impenetrabilem transcurrit? Stetit namque

Fortē her
bueras

corporeus, non simulatus aut fallax. Sequantur ergo oculi mentis tuæ penetrantis ingressum, & cum eo clausam domum intelligentiæ tuæ uisus introeat: Integra sunt omnia & obserata, sed ecce assistit medius, cui per uirtutem suam uniuersa sunt peruia. Inuisibilibus calumniaris, ego à te uisibiliū exposco rationē. Nihil cedit ex solido, neq; per naturam suam aliquid tanquam lapsu insensibili ligna & lapides admittit. Corpus domini à sese nō deficit, ut sese resumat ex nihilo. Et unde qui assistit in medio est: Cedit ad hæc & sensus & sermo, & extra rationem humanam est ueritas facti. Idcirco ergo ut de natiuitate fallimur, ita & de ingressu domini mentiamur. Dicamus factum non fuisse, quia intelligentiam facti nō apprehendimus: & cessante sensu nostro, facti ipsius cesset effectus. Sed mendacium nostrum facti fides uincit. Assistit dominus clausa domo in medio discipulorum, & filius est natus ex patre. Noli negare quod steterit, quia per intelligentiæ inimitatem consistentis nō consequaris introitū. Noli nescire quod ab ingenito & perfecto deo patre unigenitus perfectus filius deus natus sit, quia sensum & sermonem humanæ naturæ, uirtus generationis excedat: & omnia quidem insuper mundi opera adesse nobis in testimonium possent, ne ambigere de dei rebus atq; uirtutibus fas crederemus. Sed in ipsam ueritatem infidelitas nostra procurrit, & uiolenti in excidiū dei potestatis irrumimus. Si liceret, & corpora & manus in cœlū leuaremus, solem astræq; cœtera annui cursus suis limitibus perturbarem, permisceremus decessus oceanī & accessus, fluentia etiam fontium inhiberemus, & naturas fluminum refrenarem, concuteremus fundamenta terræ, & toto in hæc opera dei parricidio desæuiremus. Sed bene est quod nos intra hanc modestiæ necessitatem natura corporum detinet. Certe non fallimur, quid si liceret, essemus acturi: namq; quia non possumus, prophana uoluntatis audacia naturam ueritatis cōuellimus, & bellum dictis dei comparamus. Cesset dolor querelarū, nam te quisquis es, qui hæc requiris, non reuoco in excelsum, non in amplitudinem tendo, non deduco in profundum. Nōne æquanimiter ignorabis creatoris natiuitatem ignorans originem creature? Hoc saltem requiro, sentis ne te genitum, & quæ ex te generentur intelligis? Non quæro, sensum unde hauseris, uitam unde fortitus sis, intelligentiam unde adeptus sis, quale sit quod in te est, odor, sensus, uisus, auditus. Certe nemo quod facit nescit. Quæro unde ista his quos generas indulgeas, qualiter sensum inferas, oculos accendas, cor affigas. Hæc si potes, enarra. Habes ergo quod nescis, & tribuis quæ non intelligis, æquanimiter imperitus in tuis, insolenter in dei rebus ignarus.

Hic liber uidetur imperfectus, nec alter cum hoc cohæret.

Diui

SO DIVI HILARII PICTAVORVM
EPISCOPI, AD CONSTANTIVM AVGVSTVM LIBER

Enigmatica natura tua, domine beatissime Auguste, cū benigna uoluntate cōcordat. Et quoniam de fonte paternæ pietatis tuæ misericordia largiter profluit, quod rogamus, facile nos impetrare posse confidimus. Non solum uerbis, sed etiam lachrymis deprecamur, ne diutius catholicæ ecclesiæ grauissimis iniurijs afficiantur, & intollerabiles sustineant persecutiones & cōtumelias, & quod est nefariū, à fratribus nostris. Prouideat & decernat clementia tua, ut omnes se ubiq; iudices, quibus prouinciarū administrationes creditæ sunt, ad quos sola cura & sollicitudo publicorū negociorū pertinere debet, à religiosa se obseruantia abstineant. Neq; posthac præsumant atq; usurpent, & putent se causas cognoscere clericorū, & innocentes homines uarijs afflictationibus, minis, uiolentiā, terroribus frangere atq; uexare. Intelligit singularis & admirabilis sapientia tua, nō decere, nō oportere cogi & cōpelli inuitos & repugnantes, ut se his subiiciant & addicāt uel oppressi, qui nō cessant adulterinæ doctrinæ corrupta semina aspergere. Idcirco laboratis, & salutaribus consilijs rempublicā regitis, excubatis etiam & uigilatis, ut omnes quibus imperatis, dulcissima libertate potiantur. Nō alia ratione quæ turbata sunt componi, quæ diuisa sunt coerceri possunt, nisi unusquisq; nulla seruitutis necessitate astrictus, integrū habeat uiuendi arbitriū. Certe uoces exclamantium, à tua māsuetudine exaudivi decet, Catholicus sum, nolo esse hereticus: Christianus sum, nō Arianus: & melius est mihi in hoc seculo mori, quam alicuius priuati potentia dominante castam ueritatis uirginitatē corrumpere. Æquumq; debet uideri sanctitati tuæ, gloriosissime Auguste, ut qui timet dominum deū & diuinum iudiciū, nō polluantur aut contaminentur execrandis blasphemijs, sed habeāt potestatem, ut eos sequantur episcopos & præpositos, qui & inuiolata cōseruant fœdera charitatis & cupiunt perpetuam & synceram habere pacē. Nec fieri potest, nec ratio patitur, ut repugnantia congruant, dissimilia cōglutinentur, uera & falsa misceantur, lux & tenebræ confundantur, dies quoq; & nox habeant aliquam coniunctionē. Si igitur (quod sine dubitatione & speramus & credimus) hæc permouent nō insitam, sed ingenitam tuam bonitatem, præcipe ut nō studiū, nō gratiam, nō fauorem, locorū rectores grauissimis hæreticis præstēt. Permittat lenitas tua populis, quos uoluerint, quos putauerint, quos elegerint, audiant docentes, & diuina mysteriorū solennia concelebrent, pro incolumitate & beatitudine tua offerant preces. Nō quisq; peruersus aut inuidus maligna loquatut. Nulla quidem suspitio erit nō modo seditionis, sed nec asperæ murmurationis. Quæta sint omnia, & uerecunda. At nunc qui Ariana & pestifera cōtagione

tagione inquinati sunt, nō cessant ore impio, & sacrilego animo Euangelio-
rum sinceritatē corrumpere, & rectam Apostolorū regulam deprauare.
Diuinos prophetas nō intelligunt. Callidi & astuti artificio quodam utū-
tur, inclusam perniciosam corruptelam exquisitorū uerborū uelamine con-
tegnunt. Non prius uenenatū uirus infundunt, quā simplices & innocen-
tes sub pretextu nominis Christiani raptos atq; irretitos inuoluant, ne soli
pereant, sed participes horrendi criminis sui reos faciāt. Et hoc obsecramus
pietatē tuā, ut eos qui adhuc egregij uidelicet sacerdotes, qui tanti nominis
præpollent dignitate, aut in exilio, aut in desertis locis tenentur, iubeas ad
sedes suas remeare, ut ubiq; grata libertas sit, & iucunda lætitia. Quis nō ui-
det, quis non intelligit, post quadringentos ferē annos, postq; dei unigeni-
tus filius humano generi pereunti subuenire dignatus est, quasi ante non
Apostoli, nō post eorum martyria & excessus fuerint Christiani. Nouella
nunc & terribilis lues, nō corrupti aeris, sed execrandorū blasphemorū A-
riana effusa est. Ita illi qui ante crediderūt, inanē spē immortalitatis habue-
runt. Nuper didicimus, commenta hæc fuisse inuenta & à duobus Eusebijs
& à Narcisso & Theodoro & ab Stephano & Achaico & Menophanto,
& imperitis atq; improbis duobus adolescentibus Vrsatio & Valente, quo-
rum epistola proferuntur, & idoneis testibus etiamnum conuincuntur, qui
eos magis oblatrantes quā disputantes audierint, quibusq; cōmunionē
suam imprudenter & incaute cōmiscant, quia sicut focij scelerum, participes
criminū, necesse est etiam eos qui in hoc seculo abiecti sunt & abdicati, cum
aduenit dies iudicij, pati supplicia sempiterna. Iam nemini dubiū est, cur
iuscmodi curam in absolutionem Athanasij, sancti illi uiri receperint, ut
post synodi sententias, quas pro sacerdotalis iudicij reuerentiā, fas fuerat sa-
cerdotali uel ecclesiastica cōtinentia cōtineri, scribi ad regem, legationemq;
instrui oportuerit. Sed quid aliud his literis quā libertatem fidei & contra-
gionem Ariani nominis deprecantur, orantq; uincula, carceres, tribunalia,
& omne illud ferale* habitū, nouas etiam in reos quæstiones inhiberi. De-
us cognitionē sui docuit potius quā exegit, & operationū cœlestiū admu-
ratione præceptis suis concilians autoritatē, coactam confitendi se asperna-
tus est uoluntatē. Si ad fidem ueram istiusmodi ius adhiberetur, episcopa-
lis doctrina obuiam pergeret, diceretq; : Deus uniuersitatis est, obsequio
nō eget necessario, nō requirit coactam confessionē. Non fallendus est, sed
promerendus. Nostra potius nō sua causa uenerandus est. Nō possum nisi
uolentem recipere, nisi otantem audire, nisi profitentē signare. Simplicita-
tē quærendus est, confessione discendus est, charitate amandus est, timo-
rē uenerandus est, uoluntatis probitate retinendus est. At uero quid istud
quod sacerdotes timere deū uinculis coguntur, penis iubentur, sacerdotes
carceribus cōtinentur, plebs in custodiam catenati ordinis constricta dispo-
nitur,

Fortē adytiū

nitur, uirgines nudantur ad pœnam, sacrata deo corpora publico exposita
conspicui, ad fructū spectaculi & quæstionis aptantur. Cogunt, nempe
nō ut Christiani omnes sint, sed ut Ariani, & cōfessam in deo fidem ad cō-
fortium piaculi sui sceleris compellunt. Autoritate etiam nominis sui, in er-
rorem imperatorem transducunt, rectum affirmantes, ut sub specie timoris
dei, in hac perueritate subditos sibi tradant, quæstiones poscunt, iudiciorū
subsidia desiderant, autoritatē regiam implorant, & nec sic perueritatē sce-
leris sui erubescunt, extorquere cōnuentiam plebium, nec cogi de iure po-
tuerunt. Hæc si de ueteribus chartulis prolata ætatis nostræ tempus in-
struerent, ambigendum, ut opinor, tantis de rebus fuisset, & cū ab alijs qui-
busq; pronunciari posceretur, reus quereretur in fidem literarū, in iudiciū
ui tam, in accusatorū fidem, in ipsius quoq; hominis mores atq; actus. Mo-
ueret enim absolutionem eius Arianorū iuncta damnatio, magniq; pericu-
li esset iudicium simul cum reatus & innocentia nō suscepta rursus inquisi-
tione dissoluere, totaq; in patrociniū suum cum fidei doctrina autoritas si-
bi antiquitatis assisteret. At cum ipsi qui tunc Ariani heretici damnati sunt,
rem exagitant, turbent omnia, omnesq; ex potestate & ambitione corrum-
pant, & Athanasius si fuit, esse adhuc reus potest, testes loquantur, uideant
iudices, fidei doctrina præceptis Euangelicis atq; apostolicis eluceat. Quæ
obtusio intelligentiæ est? quæ cordis hebetudo? quæ obliuio spei? quæ
mors scelerū? quod odium ueritatis? in damnatorū fauorem, dei amorem
transducunt. Venio nunc ad id quod recens gestū est, in quo se etiam pro-
fessio sceleris ex secreto artis suæ dedignata est continere. Eusebius Vercel-
lensis episcopus, est uir omni uita deo seruiens, hic post Arelatensem syno-
dum cū Paulinus episcopus tantis istorū sceleribus contraxisset, uenire Me-
diolanum præcipitur, collecta iam illic malignantium synagoga, decem die-
bus ad ecclesiam est uetitus accedere, dum aduersus tam sanctū uirum ma-
liciose peruersa consumit. Soporatis deinde consilij omnibus, ubi libitum
est, aduocatur. Adest unā cum Romanis clericis, & Lucifero Sardinia episcopo,
conuentis ut in Athanasij subscriberent, ait de sacerdotali fide prius
oportere constare, compertos sibi quosdam ex his qui adessent, heretica la-
be pollutos, expositam fidem apud Niceam, cuius superius meminimus,
posuit in medio, spondens omnia se quæ postularent, esse facturū, si pro
fidei professione scripserint. Dionysius Mediolanensis episcopus chartam
primus accepit: ubi profiteri scribendo cœpit, Valens calamū & chartam
e manibus eius uiolenter extorsit, clamans nō posse fieri, ut aliquid inde ge-
reretur. Res post clamorem multū deducta in conscientiam plebis est, gra-
uis omniū dolor ortus est, impugnata est à sacerdotibus fides. Verentes igitur
illi populi iudiciū, è dominico ad palatium transeūt. Cuiusmodi senten-
tiam in Eusebium longe antequam ecclesiam ingrederetur, scripserint, de se
loquitur ipsa sententia. Et hic liber uidetur imperfectus.

● **DIVI HILARII PICTAVORVM**

EPISCOPI, AD CONSTANTIVM AVGV/

stum liber, quem Constantio ipse tradidit.

Non sum nescius piissime imperator, ea quæ de nonul-
lis negocijs ad conscientia publicæ audientiam profe-
rantur, pro dignitate eorum qui eloquuntur, uel grauiã
existimari solere, uel leuia, dum distantibus opinionib/
us, ambiguam sententiam ad studium intelligentia
promouet hominis contemptus aut gratia. Sed mihi
apud te de diuina re pia dicturo, nullus uulgatæ con-
suetudinis metus est, quia cū sis bonus ac religiosus, nec uicij iudicij apud
prudentes religionum, quid à quo audiat, sed an quæ audiat sint religiosa,
iudicet. Et quia mihi à deo de præsentia tua opportunitas præstita est,
nec erga hæc quidem conscientia meæ cessauit officium, ut in eum quem
apud te habeo de religione sermonem, indignitas fortè aliqua tecum lo-
quentis offendat, Episcopus ego sum in omnium Gallicarum ecclesiarum
atq; episcoporum cõmunionem, licet in exilio permanens, & ecclesiæ adhuc
per presbyteros meos communionem distribuens. Exulo autem non cri-
mine, sed factione, & falsis nuncijs synodi apud te imperatorem pium, nõ
ob aliquam criminum meorum cõscientiam per impios homines delatus.
Nec leuem habeo querelæ meæ testem dominum meum religiosum Cæ-
sarem tuum Iulianum, qui plus in exilio meo à malis cõtumeliæ, quàm ego
iniuriæ pertulit. In promptu enim sunt pietatis uestre literę, falsa autem eo-
rum omnia, qui in exilium meum procurauere, non in obscuro sunt. Ipse
quoq; uel minister, uel autor gestorum omnium intra hanc urbem est. Cir-
cunuentum te Augustum, illusumq; Cæsarem tuum, ea confidens conscien-
tia meæ conditione, patefaciam, ut si indignum aliquid non modo episco-
pi sanctitate, sed etiam laici integritate gessisse docear, nõ iam sacerdotium
per ueniam expectem, sed intra pœnitentiam laici consenscam. Hæc autē
dignantissime imperator, arbitrio tuo derelinquo, quatenus & quomodo
me iubes loqui, & ea quæ maxime tecum in tempore hoc agenda sunt, pro-
sequar. Dabis quidem id in præsens instructionis ad causam, ut præsentem
eum, cuius ministerio exulo, usq; ad confessionem falsorum quæ gessit, ad-
ducam. Sed nihil de eo, nisi cū iusseris, loquar. Nunc autē quia mihi metus
est de mundi periculo, de silentij mei reatu, de iudicio dei, quæ autē est de-
sperandū de uita, de immortalitate nõ tam mea quàm tua, uniuersorumq;.
Quæ quia mihi cum plurimis communis est, hæc à me communis spei ex-
pectatio est. Recognosce fidem quam olim, optime ac religiosissime impe-
rator, ab episcopis optas audire, & nõ audis. Dum enim à quibus ea requi-
ritur

ritur, sua scribunt, & non quæ dei sunt prædicant, orbem æternum erroris,
& redeuntis in se semper certaminis circumtulerunt. Oportuerat enim hu-
manæ infirmitatis modestia omne cognitionis diuinæ sacramentum illis
tantum conscientia suæ finibus cõtineri, quibus credit, neq; post confes-
sam & iuratum in baptismo fidem in nomine patris, & filij, & spiritus san-
cti quicquam aliud uel ambigere, uel innouare, sed quorundam aut præ-
sumptio aut facilitas, aut error, apostolicæ doctrinæ indemutabilem consti-
tutionem partim fraudulenter cõfessa est, & partim audacter egressa, dum
in confessione patris, & filij, & spiritus sancti, ueritate naturalis significatio-
nis eludit, ne id maneret in sensu, quod in regenerationis sacramento est con-
fitendum. Ob hoc penes quorundam conscientiam nec pater pater, nec fi-
lius filius, nec spiritus sanctus spiritus sanctus est. Sub cuius necessitatis tan-
quam improbabili occasione scribendæ atq; innouandæ fidei exinde uis
inoleuit, qui postquam noua potius cepit cõdere, quàm accepta retinere,
nec ueterata defendit, nec innouata firmavit, & facta est fides temporū po-
tius quàm euangeliorum, dum & secundum annos scribitur, & secundum
confessionem baptismi nõ tenetur. Periculosum nobis admodum, atq; eti-
am miserabile est, tot nunc fides existere, quot uoluntates: & tot nobis do-
ctrinas esse, quot mores: & tot causas blasphemiarum pullulare, quot uitia
sunt, dum aut ita fides scribuntur, ut uolumus, aut ita ut uolumus, intelli-
guntur: & cum secundum unum deum & unum dominum, & unum bap-
tisma, etiam fides una sit, excedimus ab ea fide quæ sola est, & dum plu-
res sunt, ad id cõpserunt esse, ne ulla sit: Conscij enim nobis inuicem sumus,
post Niceni cõuentus synodum, nihil aliud quàm fidem scribi, dum in uer-
bis pugna est, dum de nouitatibus quæstio est, dum de ambiguis occasio
est, dum de autoribus querela est, dum de studijs certamen est, dum in con-
sensu difficultas est, dum alter alteri anathema esse cõcepit, propè iam nemo
Christi est. Incerto enim doctrinarum uento uagamur, & aut dum doce-
mus, perturbamus: aut dum docemur, erramus. Iam uero proximi anni fi-
des, quid iam de immutatione in se habet? Primum, homouision decernit
taceri, sequens rursum* quæ homouision decernit & prædicat. Tertium de-
inceps, quæ usiam simpliciter à patribus præsumptam, per indulgentiam
excusat. Postremum quartam, quæ non excusat, sed cõdemnat. Et quod tan-
dem processum est, ut neq; penes nos, neq; penes quenquam ante nos, san-
ctum exinde aliquid atq; inuolabile perseveret. De similitudine autē dei
filij ad deum patrem, quod miserabilis nostri temporis fides est, ne nõ aut
ex toto, aut tantū ex portione sit similis, egregij scilicet arbitri, cœlestiū sa-
cramentorū cõquistores, inuisibiliū mysteriorū professionibus de fide dei
calūniatur, annuas atq; menstruas de deo fides decernimus, decretis pœ-
nitemus, pœnitentes defendimus, defensos anathematizamus, aut in no-
A stris

*Idē nunc
agitur*

Fort. usia

*In tā manife-
sto mendo cō-
sentiebāt exē-
plaria, quū ne-
mini dubiū sit
esse legēdum:
& mordentes
inuiçē, iam cō-
sumpti sumus
&c.*

stris aliena, aut in alienis nostra damnamus,* & morientes mortū uice, iam absumpti sumus ab inuicem. Fides deinde quæritur, quasi fides nulla sit: fides scribenda est, quasi in corde non sit. Regenerati per fidem, nunc ad fidem docemur, quasi regeneratio illa sine fide sit. Christum post baptismam discimus, quasi baptismam aliquid esse possit sine Christi fide: emendamus, quasi in spiritum sanctum peccasse sit uenia. Sed impietatis ipsius hinc uel præcipue causa perpetua est, quod fidem apostolicam septuplo proferentes, ipsi tamen fidem euangelicam nolumus confiteri, dum impietates nostras nobis in populis multiloquijs defendimus, & magniloquentiæ uanitate aures simplicium uerbis fallentibus illudimus, dum euitamus de domino Christo ea credere, quæ de se docuit credenda, & per speciosum pacis nomen in unitatem perfidiæ subrepiamus, & sub reiiciendis nouitatibus rursum ipsi nouis ad deum uocibus rebellamus, & sub scripturarum uocabulo non scripta mentimur, uagi, prodigi, impij, dum & manentia demutamur, & accepta perdimus, & irreligiosa præsumimus. Quod hyeme in doso mari obseruari à nauigantibus maxime tutum est, ut naufragio defæuiente, in portum ex quo soluerant, reuertantur: uel incautis adolescentibus cōuenit, ut cum in tuenda domo sua mores paternæ obseruantia transgressi, profusa libertate sua usi sunt, iam sub ipso amittendi patrimonij metu solus illis ad paternam consuetudinem necessarius & tutus recursus est, ita inter hæc fidei naufragia cœlestis patrimonij iam penè profligata hæreditate, tutissimum nobis est, primam & solam euangelicam fidem confessam in baptis- mate, intellectamq; retinere, nec demutare quod solum acceptum atq; auditum habeo bene credere, non ut ea quæ synodo patrum nostrorum continentur, tanquam irreligiose & impie scripta damnanda sint, sed quia per temeritatem humanam usurpantur ad cōtradictionem, quod ob hoc sub nomine nouitatis euangelium negaretur impericulose, tanquam sub emendatione innouetur. Quod emendatum est, semper proficit, ut dum omnis emendatio displicet, emendationem omnem emendatio consequuta con- demnet, ac si iam, quicquid illud est, non emendatio aliqua sit emendationis, sed cœperit esse damnatio. In quantum ego nunc beatæ religiosæq; uoluntatis uere te domine Constanti imperator admiror, fidem tantū secundu- dum ea quæ scripta sunt, desiderantem: & merito planè ad illa ipsa unigeniti dei eloquia festinans, ut imperatoriæ sollicitudinis capax pectus etiam di- uinorum dictorum conscientia plenum sit. Hoc qui repudiât, antichristus est, & qui simulat, anathema est. Sed unum hoc ego per hanc dignationis tuæ synceram audientiam rogo, ut præsentem synodo quæ nunc de fide litigat, paucis me de scripturis euangelicis digneris audire, & loquar tecum de uerbis domini mei Iesu Christi, cuius uel exul sum, uel sacerdos. Habent enim uasa testea non ignobiles thesauros, & infirmiora corporum magis reuerentur.

reuerenda sunt, & apud nos modo deū indocti piscatores locuti sunt: Super humilem & trementem uerba sua, secūdum prophetam, deus respicit. Fidem imperator quæris, audi eam non de nouis chartulis, sed de dei libris: scito eam posse etiam in occidente donari, unde ueniētes in regno dei, cum Abraham, & Isaac, & Iacob recumbent. Memento eam non in quæstione philosophiæ esse, sed in euangelij doctrina. Non tam mihi rogo audientiam, quàm tibi, atq; ecclesijs dei. Ego enim penes me habeo fidem, exteriori non egeo. Quod accepi, teneo, nec demuto quod dei est. Sed memento tamen, neminem hæreticorum esse, qui se nunc nō secūdū scripturas prædicare ea quibus blasphematur, mentiatur. Hinc enim Marcellius, uerbu dei cum legit, nescit: hinc Photinus, hominem Iesum Christum cum loquitur, ignorat: hinc & Sabellius, dum quod ego & pater unum sumus, non intel- ligit, sine deo patre, & sine deo filio est: hinc & Montanus per insanas fœ- minas suas paracletum alium defendit: hinc & Manichæus & Marcion le- gem odit, quia litera occidit, & mundi princeps diabolus est. Omnes scri- pturas sine sensu loquuntur, fidem sine fide prætendūt. Scripturæ enim non in legendo sunt, sed in intelligendo: neq; in præuaricatione sunt, sed in cha- ritate. Audi, rogo, ea quæ de Christo sunt scripta, ne sub eis ea quæ nō scri- pta sunt prædicentur. Summite ad ea quæ de libris locuturus sum, aures tuas, fidem tuam ad deum erigas. Audi quod proficit ad fidem, ad unita- tatem, ad æternitatē. Locuturus sum tecum cum honore regni & fidei tuæ, omnia ad orientis & occidentis pacem profutura, sed publica cōscientia sub synodo dissidenti sub lite famosa. Prætermitto interim pignus futuri apud te sermonis mei, non aliqua ad scandalum, neq; quæ extra euangeliū sunt, defendam: sed intelliges à me in sacramento solius dei ueri, & quem misit Iesum Christum, prædicari unum deum patrem, ex quo omnia: & unū do- minum Iesum Christum, per quem omnia, natū ex deo, qui est ante tem- pora æterna, & erat in principio apud deum deus uerbum, qui est imago dei inuisibilis, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: qui cum in forma dei esset, humilians se salutis nostræ causa, formam serui ex conceptu spiritus sancti de uirgine accepit, factus obediens usq; ad mortē, mortem autem crucis: & post resurrectionem mortis deinde in cœlestibus sedens, aderit iudex uiuorum & mortuorum, & rex omnium æternorum se- culorum. Est enim unigenitus deus, & deus uerus, & deus magnus, super omnia deus, & omnis lingua confitebitur, quia dominus Iesus Christus in gloria dei patris est. Hæc ego in spiritu sancto ita credidi, ut ultra hanc de domino Iesu Christo fidem non possim doceri: non per hæc adimens pa- trum fidei religionem, sed secūdum regenerationis meæ symbolum, & do- ctrinæ euangelicæ scientiam, ab ea iuxta ista non dissonans.

Et hic liber uidetur minutus.

SO DIVI HILARII PICTAVORVM

EPISCOPI, CONTRA ARIANOS, VEL
AVXENTIVM MEDIOLA-
NENSEM, LIBER.

Dilectissimis fratribus in fide paterna manentibus, & Arianam hæresim detestantibus episcopis, & omnibus plebibus, Hilarius cõseruus uester salutē. Speciosum quidem nomen est pacis, & pulchra est opinio unitatis, sed quis ambigat eam solam ecclesiæ atq; Euangeliorū unitam pacem esse quæ Christi est? Quā ad apostolos post passionis suæ gloriam est locutus, quam ad æterni mandati sui pignus cõmendauit abiturus, hanc nos fratres dilectissimi, & amissam querere, & turbatam componere, & repertam tenere curauimus. Sed huius ipsius temporis nostri peccata non meruerunt, nec imminentis antichristi præuī ministriq; sunt passi, qui pace sua, id est, impietatis suæ unitate se iactant, agentes se non ut Christi episcopos, sed antichristi sacerdotes. Ac ne maledicis uerborū in eos uti conuictis arguamur, causam perditionis publicæ, ne cuiquam ignorata sit, non tacemus antichristos plures esse, etiam apostolo Ioanne prædicante, cognouimus. Quisquis enim Christum, qualis ab apostolis est prædicatus, negauit, antichristus est. Nominis antichristi proprietas est, Christo esse contrarium. Hoc nunc sub opinione falsæ pietatis efficitur, hoc sub specie prædicationis euēgelicæ prædicatur, ut dominus Iesus Christus, dum prædicari creditur, denegetur. Ac primum miserari licet nostræ ætatis laborem, & presentium temporum stultas opiniones congemiscere, quibus patrocinari deo humana creduntur, & ad tuendam Christi ecclesiæ ambitione seculari laboratur. Oro uos episcopos, qui hoc uos esse creditis, quibus nam suffragijs ad prædicandum euangelium apostoli usi sunt? quibus adiuti potestatibus Christū prædicauerūt, gentesq; ferè omnes ex idolis ad deum transtulerunt? An ne aliquam sibi assumerent è palatio dignitatem, hymnum deo in carcere, inter catenas, & post flagella cantantes? Edictisq; regis Paulus cum in theatro spectaculū ipse esset, Christo ecclesiæ cõgregabat? Nerone se, credo, aut Vespasiano, aut Decio patrocinantibus tuebatur, quorū in nos odijs confessio diuinæ prædicationis effloruit. Illi manu atq; opere se alentes, intra cœnacula secretaq; cõeuntes, uicos & castella gentesq; ferè omnes terra ac mari contra senatusconsulta & regum edicta peragrantes, claues, credo, regni cœlorum non habebant? Aut non manifesta se tum dei uirtus contra odia humana porrexit, cum tanto magis Christus prædicaretur, quanto magis prædicari inhiberetur? At nunc, proh dolor, diuinā fidem suffragia terrena commendant, inopsq; uirtutis suæ

Nūc idem fit
maxime

suæ Christus, dum ambitio nomini suo conciliatur, arguitur. Terret exilijs & carceribus ecclesiæ, crediq; sibi cogit, quæ exilijs & carceribus est credita: pendet ad dignationem communicantium, quæ persequentium est concessa terrore: fugat sacerdotes, quæ fugatis est sacerdotibus propagata: diligi se gloriatur à mūdo, quæ Christi esse nō potuit, nisi eam mundus odisset. Hæc de comparatione traditæ nobis olim ecclesiæ * nuncq; deperditæ, res ipsa quæ in oculis omnium est atq; ore, clamauit. Quid autem illud sit quod ignorandū ultra non sit, breuiter exponatur. Secundū placitam deo plenitudinem coartata sunt tempora, incircumscrip̄ta enim ratio eorū cœlestibus libris docetur, ac necesse est in ipsam nos etatē antichristi incidisse, cui secundum Apostolum ministris satanæ in lucis se angelū transformantibus, ab omnium ferè sensu & conscientia is qui est Christus aboletur. Ut enim erroris affirmatio certa sit, incerta uero opinio antefertur: sitq; antichristo iam peruium, Christū eum esse se falleret, de quo nunc usq; * discessum sit. Hinc illæ uariæ opiniones, hinc sub unius Christi fide prædicatione plurimorū, hinc Arii spiritus nuper ex angelo diaboli in lucis angelū transformatus, cuius hæreditas * nominis ad Valentem, Vrsatium, Auxentium, Germinium, Caium successit atq; defluxit: nam ipsi nunc Christū nouum, per quem antichristus subreperet, intulerunt. Nolunt enim hunc suū Christum non eiusdem diuinitatis esse, cuius & pater est, sed esse eum præstantem cæteris alijs creaturis creaturam, eumq; per uoluntatem dei ex nihilo substituisse, & eum ante omnia quidem secula, & ante omne omnino tempus natum ex deo deum esse, sed non ex substantia dei esse, neq; diuinæ in eo natiuitatis maiestatisq; eius, quæ dei est, intelligendā ueritatē, ne quàm uerus sit deus qui pater est, tam uerus sit deus qui filius est. Ut id quod uerum esse filius & pater in euangelijs prædicatur, in uoluntatis tantum sit & charitatis societate, non in diuinitatis ueritate: quæ si in filio non eadem est ipsa illa quæ dei est, ut in confessione fidei deus unus sit, quæ dominum sancto lium, quæ ante tempora & secula confitentur: nisi quia dei nomen sancto cuiq; per indulgentiā est destinatū, & regenerati omnes uere dei filij sunt, & angeli omnes per Christum utiq; conditi, * ante tempora, & ante omnia omnino secula sunt creati. Verū antichristum arbitror minori inuidia introducendum, miserisq; credendum. Tribuunt Christo dei nomen, quia hoc & hominibus sit tributum. Fatentur dei uere filium, quia sacramento baptismi uere dei filius unusquisq; perficitur. Ante tempora & secula confitentur, quod de angelis atq; diabolo est non negandum. Ita domino Christo sola illa tribuuntur, quæ sunt uel angelorum propria, uel nostra. Cæterum quod deo Christo legitimum & uerum est, Christus deus uerus, id est, eadem esse filij quæ patris diuinitas, denegatur. Et huius quidem usq; adhuc impietatis occasio per fraudem perficitur, ut iam sub antichristi sacerdoti-

Nunc inceni
dij

* Legendum;
nūc quàm de
perditæ, licet
reclamātibus
exemplaribus

Alis * differ
sum

Alis * omni

Alis * non

bus Christi populus non occidat, dum hoc putant illi filij dei esse, quod uocis est. Audiunt deum Christum, putant esse quod dicitur. Audiunt filium dei, putant in dei natiuitate inesse dei ueritatem. Audiunt ante tempora, putant id ipsum ante tempora esse, quod semper est. Sanctiores aures plebis, quam corda sunt sacerdotū. Si deum uere Ariani prædicant, Christum deum sine fraude confessi sunt: quod si deum dicunt & negant uerum, tribuunt nomen, adimunt ueritatem. Quanquam igitur impijssimis eorum blasphemijs plenæ omnes ecclesiarum chartæ, pleniq; iam libri sunt, quid proxime tamen acciderit, nõ tacendum est. Cum edicto graui sanctus rex perturbari ecclesiam Mediolanensem, quæ deum uerum Christum, & unius cum patre diuinitatis & substantiæ confitetur, sub unitatis specie & uoluntate iussisset, etiam importuna interpellatione suggesti, Auxentium blasphemum esse, & omnino hostem Christi habendum, atq; adieci, eum aliter credere quam rex ipse, aut alij omnes haberent. Quibus rebus permotus, audiri nos à quæstore & magistro præcepit. Conscientibus unà nobis cum episcopis ferè decem, primumq; ut in foro solet, de persona calumniatus est, damnatum me à quodam Saturnino, audiri ut episcopū non oportere. Non est nunc temporis, quid ad hæc responsum sit enarrare, sed qui tum audiebant, de fide potius, ut regi placuerat, agitandum esse decernunt. Cumq; iam in arcto esset negandi periculo, credere se Auxentius Christū deum uerum, & unius cum deo patre diuinitatis & substantiæ est professus. Placuit igitur hoc scribi, & ne memorijs audientium quæ dicta essent, elaberentur, continuo libellum regi per quæstorem offero, quo quid conuenisset, contineretur: & ne quid mentiri arguar, eiusdem exempla subieci. Placet omnibus Auxentium hæc ipsa profiteri frequenter, qui ut ipse scriberet, est caoctus. Qui diu consilia sua uersans, callidissime fidem regis eludit, dat scripturam stilo antichristi compositam. Nam primum ea quæ Nicææ Thraciæ omnium impietas ex se soluisset, sancta esse testatur, uim scilicet illatam episcopis, fidem esse ueræ confessionis affirmans. Negat quoq; se scire Arium, cum in Alexandria in Ariana ecclesia, cui Gregorius præerat, presbyter esse cœpisset. Sed de Ariminensi synodo, quæ ab omnibus est religiose dissoluta, nihil dicamus, tantū diaboli commenta pandenda sunt. Cum placuisset igitur scribi deum uerum esse Christum, & unius cum patre diuinitatis esse atq; substantiæ, ponitur talis ab eo, ut à callidissimo diabolo, sententia, quæ significaret Christum ante omnia tempora natum deum uerum filium, ut secundum Arianos ueritas ad filium, non ad deum referretur. Et ut longe maior differentia huius significationis existeret, subiicitur: Ex uero deo patre, ut in patre dei ueritas esset, in Christo ueritas tantum filij scriberetur. Dehinc procedete sermone, unà ab Auxentio diuinitas prædicatur, & in ea non confitetur & filiū, ut in solo patre, nõ etiam in filio esset

Tantū inuitū
posuit exem-
plorum

esset sola una diuinitas. Spargitur uero per populos, Auxentiū uerum deum Christum, & unius cum patre diuinitatis ac substantiæ esse scripsisse, neq; expositæ per me fidei dissidere sententiā, postq; ad cõmunionem eius rex pro fidei sue sinceritate aduenit. Sed cum hoc mysteriū impietatis diu occultatum iam non taceretur, dicerentq; fingi omnia, fidem negari, deum atq; homines illudi, iubeor de Mediolano proficisci, cum consistendi mihi in ea inuito rege esset nulla libertas. Hæc igitur fratres, quibus dei iudicium in metu est, ita gesta esse significo. Auxentius quod negare timuit, noluit cõfiteri: nam expositionis ipsius exemplar subieci. * Si idem scripsit, arguite fallentem: si uero aliud scripsit q̄ professus est, intelligite iam Christū per eum alium, id est, antichristum prædicari. Lusit quidem ille uerbis, quibus possit fallere electos, sed patet impietatis tantæ confessio. Negat se duos deos prædicare, quia non duo patres sunt. Quis secundum hæc non uidet unius dei confessionem idcirco tantū patri propriam esse, quia solus esset? Vnde & ille satanæ stilus extitit: Noui unū solum uerum deum patrem. Et post maleuolas significationes: Similem, inquit, secundum scripturas filium genitori suo patri. Si usquam in sanctis uoluminibus hoc scriptum est, habet innocentie professionem. Si ueritate diuinitatis pater & filius unum sunt, quid similitudinis imperfecta opinio antefertur? Imago quidem dei Christus est, sed & hominē imaginem dei esse non dubiū est, cum ad imaginem & similitudinem dei Adam factus sit. Quid tu hæres Arii, Christo tantū nostra cõcedis? Quid regem, quid comites, quid dei ecclesiam patris tui, id est, satanæ, arte circumuenis? Christū deum dicis, quid fallis in nomine? Nega Mosen Pharaoni deum dictū, Christū filium & primogenitum dei loqueris. Nega primogenitum filium Israël deo esse, Christū ante tempora natum asseris, & creatum. Nega diabolu ante tempora & secula substitisse, Christū similem patri memoras. Nega ad imaginem & similitudinem dei hominem esse cœpisse, solū in Christo quod est denegas, ne deus uerus & unius cum patre diuinitatis atq; substantiæ sit, & solitus es unà cum magistris tuis me hæreticū arguere. Expone quibus potes literis, impietatis meæ causam, & blasphemiarū mearum titulum propone. Mihi autem antichristus est, qui unius diuinitatis esse filium cum patre non confitetur, quiq; non ita unum deum uerum patrem prædicat, ut ueritas quoq; diuinitatis non intelligatur in filio. Si igitur unius diuinitatis Christus & deus sunt, quare hoc non simpliciter scripsisti? Si tibi non sunt, quare hoc non simpliciter denegasti? Arcanum igitur tam pestiferi mysterij optassem fratres ipse potius quam per literas reuelare, & omnes blasphemias Auxentij uerbis singulis explicare: uerum quia id non licet, saltem unusquisq; quod sibi placet intelligat. Multa alia proferre ecclesiæ me pudor inhihet, & committere epistolæ Ariatorum blasphemiarum dedecora pertimesco.

Deest exemplar

Angeli ante
mūdū creati

Vnum moneo, caueate antichristum. male enim uos parietum amor cepit, male ecclesiam dei in testis ædificijsq; ueneramini, male sub his pacis nomen ingeritis. An ne ambiguum est, in his antichristū esse sessurum? Montes mihi, & syluæ, & lacus, & carceres, & uoragines sunt tutiores, in his enim prophetæ aut manentes, aut demersi, dei spiritu prophetabant. Absistite ab Auxentio satanæ angelo, hoste Christi uastato, perduto fidei negatore, quam sic est regi professus, ut falleret: sic sefellit, ut blasphemaret. Congregat nunc ille quas uolet in me synodos, & hæreticum, ut sæpe iam fecit, publico titulo proscribat, & quantam uolet iram in me potentium moliat, mihi certe ille nunquam aliud quàm diabolus erit, quia Arianus est. Neq; pax aliquorum unquam optabitur, nisi eorum, qui secundum patrum nostrorum apud Niceam tractatum, anathematizatis Arianis, Christum deum uerum prædicabunt.

✠ AVXENTII MEDIOLANENSIS
EPISTOLA.

Beatissimis ac gloriosissimis imperatoribus, Valentiniano ac Valenti Augustis, Auxentius episcopus ecclesie catholice Mediolanensium. Ego quidem præssimi imperatores, existimo non oportere sexcentorum episcoporum unitatem post tantos labores ex contentione paucorum hominum refricari, abiectis decretis ante annos decem, sicut & scripta manifestant. Sed & si aliqui è plebe, qui nunquam communi cauerant, neq; his qui ante me fuerunt episcopis, nunc amplius excitati ab Hilario & Eusebio, perturbantes quosdam, hæreticum me uocauerunt. Iussit uero pietas uestra cognoscere de his uiros laudabiles questorem & magistrum, & sicut prædixi non eos personam habere accusatorum, aut iudicare, qui semel depositi sunt, dico autem Hilariū, & qui ei cōsentiunt: tamen obediens serenitati uestræ, processu manifesta re, falsa dicentibus & blasphemantibus & uocantibus me Arianū, & quasi non consententem Christum filium dei deum esse. Exposui amicis pietatis uestræ meam confessionem, primum satisfaciens, quia nunquam sciuī Arium, non uidi oculis, non cognoui eius doctrinam: sed ex infantia quemadmodum doctus sum, sicut accepi de sanctis scripturis credidi, & credo in unū solum uerum deum patrem omnipotentem, inuisibilem, impassibilem, immortalem: & in filium eius unigenitum dominū nostrum Iesum Christum, ante omnia secula & ante omne principium natū ex patre deū, ex uero deo patre, secundum quod scriptum est in euangelio: Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solū uerum deum, & quem misisti Iesum Christū. Per ipsum enim omnia facta sunt, uisibilia & inuisibilia. Qui descendit de cœlis uoluntate patris propter nostram salutem,
natus

natus de spiritu sancto ex Maria uirgine secundum carnem, sicut scriptum est, & crucifixum sub Pontio Pilato, sepultum, tertia die surrexisset, ascendisse in cœlis, sedere ad dexteram patris, uenturum iudicare uiuos & mortuos. Et in spiritum sanctum paraclitum, quem misit dominus & deus noster saluator Iesus Christus discipulis ueritatis spiritū. Sic credidi, & credo sicuti & ascendens in cœlis unicus filius dei tradidit discipulis dicens: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Duos autem deos nunquam prædicaui, nec enim sunt duo patres, ut duo dii dicantur, nec duo filij, sed unus filius ex uno patre, solus à solo, deus ex deo, sicut scriptum est: Unus pater deus, ex quo omnia, & unus dominus Iesus Christus, per quem omnia, propter quod & unam deitatem prædicamus. Omnes ergo hæreses quæ aduersus catholicam fidem ueniunt, semper quidem congregati episcopi catholici condemnauerunt & anathematizauerunt, specialiter autem cōuenientes Arimino, & inde condemnauimus. Catholicam autem & euangeliorum quam tradiderunt apostoli, hanc fideliter custodiimus. Ut autem pietas uestra uerius cognosceret ea quæ gesta sunt in concilio Ariminensi transmissi, & peto ut ea libenter legi præcipiatis. sic enim cognoscat serenitas uestra, quia iam dudum damnati, depositi, hoc est, Hilarius & Eusebius contendunt ubiq; schismata facere. Quæ enim bene de sanctis scripturis catholice fidei exposita sunt, pietas uestra peruidet, hæc retractari non oportere.

✠ DIUI HILARII PICTAVORVM
EPISCOPI, DE SYNODIS FIDEI CATHOLICAE
contra Arianos, & præuaticatores Arianis acquiescentes.

Dominis & beatissimis fratribus, & coepiscopis prouincie Germaniæ primæ & Germaniæ secundæ, & primæ Belgicæ & Belgicæ secundæ, & Lugdunensi primæ & Lugdunensi secundæ, & prouincie Aquitanicæ, & prouincie nouæ Populanæ, & ex Narbonensi plebibus, & clericis Tolosanensibus, & prouinciarum Britanniarum episcopis, Hilarius seruus Christi, in deo & domino nostro æternam salutem. Constitutū mecum habebam fratres charissimi, in tanto silentij uestri tempore nullas ad uos ecclesiastici sermonis literas mittere. Nam cum frequenter uobis ex plurimis Romanarum prouinciarum urbibus significassem, quid cum religiosis fratribus nostris orientis episcopis, fidei studijsq; esset, quatacūq; sub occasione temporalium motuum diabolus ueneno ore atq; lingua mortiferæ doctrinæ sibilam protulisset, uerens ne in tanto ac plurium episcoporum calamitosæ impietatis uel erroris periculo taciturnitas uestra de pollutæ atq; impietatis conscientia
esset

Ab dilectissimis

esset desperatione suspecta, nam ignorare uobis frequēter admonitis non licebat, mihi quoq; apud uos tacendum arbitrabar, dominicę sententię ad modū memor, quę post primam atq; iteratam conuentionem, eos qui etiā sub testimonio ecclesię inobedientes existerent, haberi sicut ethnicos publicanosq; iussisset. Sed beatę fidei uestrę literis sumptis, quarum lenititudinem ac raritatem de exilię mei, & longitudine, & secretō intelligo confituisse, gratulatus sum in domino incontaminatos uos & illęsos ab omni contagione detestandę hęreseos perstitisse, uosq; cōparticipes exilię mei, in quod me Saturninus, ipsam conscientię suę ueritus, circumuento imperatore detruserat, negata ipsi usq; hoc tempus toto iam triennio cōmunione, fide mihi ac spiritu cohęrere, & missam proxime uobis ex Syriensi oppido infidelis fidei impietatem, non modo nō suscepisse, sed nunciatam etiā significatamq; damnasse, necessarium mihi ac religiosum intellexi, ut nunc quasi episcopus, episcopis mecum in Christo comunicātib; salutaris ac fidelis sermonis colloquia transmitterem, & qui per metum incertorum, conscientię tantum antea meę, quōd ab his omnibus essem liber, gratulabar, nunc iam communis fidei nostrę integritate gauderem. O gloriosę conscientię uestre inconcussam stabilitatem. O firmam fidelis petrę fundamine domum. O intemeratę uoluntatis illęsam imperturbatamq; constantiam. Mansit nanq; , atq; etiā nunc permanet post synodi Biturēnsis professionē, in qua patronos huius hęreseos ingerēdę quibusdam uobis testibus denunciaueram, innocens inuolataq; religio. Expectatis enī sanctę & indēmutabilis perseuerantię gloriosum triumphum, non ceden do Saturnini minis, potestatibus, bellis, & cum omnia inchoandę blasphemię in deū certamina mouerentur, manentesq; nunc usq; mecum in Christo fideles, neq; antea ad occasionē prorupturę hęreseos *cessistis, & nūc omnem eius petulantiam in prurptionis congressione fregistis. Vicistis enim fratres, cum ingenti fidei communis gratulatione, & geminā habuit illęsę conscientię uestre honor gloriā, de integritate scilicet conscientię, & de exempli autoritate. Nam fidei uestre imperturbatę inconcussęq; fama quosdam orientalium episcopos sero iam ad aliquem pudorem nutritę exinde hęreseos auctęq; commouit: & auditis his quę aquid Syriū conscripta impijssime erant, irreligiosorum audacię quibusdam sententiarum suarum decretis contradixerunt. Et si diligenter sententię hęc expensa esset, fortē totius tractatus mei ratio non fuisset suspiciosa. Non enim ta cuisssem illic, quod non nisi cum scandalo esset audiendum. Et licet non sine aliquo aurium scandalo & pię solitudinis offensione restiterint, tamen adeo restiterūt, ut ipsos illos qui tunc apud Syriū in sententiā Potamię atq; Osię, ita ut ipsi consentientes confirmantesq; *conferant, ad professionem ignorantię errorisq; compellerent, ut ipsi rursū subscribendo damnarent.

Alis*cessis

Alis*concesserant

damnarent, quod fecerant. Quod utiq; ideo fecerant, ut aliud ante damnarent. Sed tenet etiā nunc inuicta fides uestra spectabilem cōscientię suę gloriā, & nihil subdolum, nihil ambiguum, nihil trepidum agere contenta, secure in Christo liberatis suę professione persistit, ab eorum se cōmunionē qui episcopos blasphemis suis contradicentes, in exilio detinent abstinendo, neq; se in iniusti iudicię reatum per assensum dissimulationis subdole aggregando. Nam post multum & grauē omnium nostrum ob eas res quę irreligiosę ab impijs gerebantur dolorem, ex eo intra nos tantum cōmunio dominica cōtinetur, ex quo his perturbationibus uexari ecclesia cępta est, ut exulent episcopi, demutentur sacerdotes, plebes terreatur, fides periclitetur, humano arbitrio ac potestate doctrinę dominicę decreta statuant. Hoc fides illesa uestra neq; nescire se simulat, neq; pati posse proficitur, nō se extra conscientię crimen futurā intelligens ex ipso dissimulationis assensu. Et quanquam in omnibus quę gessistis & geritis, constantem fidei uestre libertatem & securitatem testemini, tamen etiā in eferuentis spiritus ardorem probastis, quod nonnulli ex uobis quorum ad me potuerūt scripta deferri, quę exinde orientales, fidei professionibus gerant & gesserūt, significari uobis humilitatis meę literis efflagitastis, etiā hoc mihi onus imperitissimo atq; indoctissimo omnium ex affectu charitatis addentes, ut quid ipse super omnibus dictis eorū sententiā indicem, cum difficillimum sit sensum ipsum proprię meę fidei secundum intelligentię affectum loquendo proferre, ne dum modo facile sit intelligentiam eorum quę absolute in hoc omni loco legentibus rationem consilij mei, quam literis complexus sum, ab alijs dicantur exponere. Oro autem uos per domini misericordiam, ut quia mihi ad uos de diuinis, ut uolūstis rebus, & de fidei nostrę intemerata cōscientia, erit per literas has sermo, ne quisquam de me ante sermonis consummationem per literarum exordia existimet iudicandum. Iniquum est enim nisi comperta usq; ad finem ratione dictorum, preiudicatam sententiā ex inijs, quorum causa adhuc ignoretur afferre, cum non de inchoatis ad cognoscendum, sed de absolutis ad cognitionem sit iudicandum. Est enim mihi nō de uobis, ut dominus sensui meo conscius est, sed de quibusdam nimium apud se cautis & prudētib; metus, non intelligentibus per beatum Apostolum sibi, ne supersaperent præceptum, quos uereor nolle omnia ea quorū absolutio à me in consummatione erit præstanda cognosci, dum uerū intelligi ex ijs quę absoluentur euitant. Sed quisquis hęc legenda & cognoscenda suscepit, modū sibi atq; mihi paciētię fidelis indulgeat, & usq; ad absolutionem uniuersa percenseat. Fortē enim omnis hic fidei meę sermo præstabit, ut neque furtiui hęretici quod uolunt fallant, & perfecti catholici quod desiderant, consequantur. Obsequor igitur charitatis uestre impatientissimę uolūtati, & omnes fides quę post

υπηροουεμ

post sanctam Synodū Nicenam diuersis temporibus & locis ædita sunt, cum sententiarum omnium atq; etiam uerborum additis per me expositi- onibus destinari. In quibus si quid uitiosum inesse intelligitur, nemo mihi uitium potest assignare dictorum. Internūcius enim, ut uolueritis, sum ipse, non conditor. Si quid uero rectum atq; ex doctrinis apostolicis deprehen- detur, nemo ambigit non interpretantis in eo esse gloriam, sed autoris. Ego tamen quæ gesta sunt, fideliter transmisi, uos an catholica, an hæretica sint, fidei uestræ iudicio comprobate. Quanquā enim responderi literis uestris necessarium fuerit, quibus mihi communionem dominicam fidei uestræ scriptis miseratis, & quidam etiam ex uobis ad Synodum quæ in Bythy- nia futura uidebatur acciti, firmissima fidei cōstantia intra communionem se meam continentem, se à cæteris extra Gallias abstinentem. Et dignum fa- nē erat episcopali ministerio ac uoce, in tanto hæreticorum furore, aliqua uobiscum per literas piæ fidei consilia conferre. Non enim cum corpori- bus nostris exulans, uinctum ac detentum esse potuit dei uerbum, ut non communicari uobiscum posset ubicunque, sed maxime cum comperissem Synodos in Ancyra atq; Arimino congregandas, & ex singulis prouincijs Gallianis binos uel singulos eō esse uenturos, ea quæ inter nos atq; orien- tales episcopos mutuis suspitionibus detinentur, per me qui in orientis par- tibus continebar, exponenda uobis licet iam scientibus, atq; edenda existi- maui, ut cum hanc prorumpentem à Syrmio hæresim & uos condemnas- setis, & illi cum anathemate iudicassent, sciretis tamen in cuius fidei profes- sionem id ipsum quod uos gesseratis, etiam ab orientalibus episcopis esset effectum, & uos quos maxime uellem futuris Synodis probabiles elucere, non paterer uno atq; eodem apostolicæ fidei sensu catholica sentientes, ali- qua saltem à catholicæ fidei synceritate ignorata uerborū opinione differ- re. Et quidem rectum ac conueniens existimo, ut antequam de uerborum suspitionibus ac dissensionibus in eo sermonē, ea quæ ab orientalibus epi- scopis aduersum conscriptam apud Syrmium hæresim, dicta & constituta sunt, uerbis quàm possim absolutissimis demonstrarem, non quod non ab alijs planissime omnia ædita sint, sed quod ex Græco in Latinum ad uer- bum expressa translatio affert plerunq; obscuritatem, dum custodia uer- borum collatio eandem absolutionem non potest ad intelligentiæ simpli- citatem conseruare. Meministis nanq; in ea ipsa scripta proxime apud Syr- mium blasphemiam, id tentatum ac laboratum fuisse, ut dum pater unus & solus omnium deus prædicatur, deus esse filius negaretur, & dum de homou- sio & homoeusio taceri decernitur, id decretū esse, ut aut ex nihilo, ut crea- tura, aut ex alia essentia, ut consequentiā creaturarum, & non ex deo patre deus filius natus cōfirmaretur. Tum porro in eo quod honore, claritate, di- gnitate, maiestate pater maior diceretur, id esse quæsitū, ut filius his omni- bus

bus quibus pater maior est, indigeret. Postremo dum ignorabilis natiuitas eius asseritur, per hoc ignoratiæ decretū nescire quod ex deo sit iuberemur. Perinde quasi iuberi decerni possit, ut quis aut quod ignoraturus sit sci- at, aut quod scierit ignoret. Ipsam aut ex solido impijssimæ blasphemiam pe- stem inuitus licet subdidi, ut responsionū quæ è diuerso ab orientalibus po- sitæ sunt, absolutius & uirtus & ratio nosceretur, quibus studij fuit, ut secun- dum intelligentiæ suæ sensum omnibus hæreticorum artibus contrairent.

Exemplū blasphemiam apud Syrmium per Osum & Potamiū cōscriptæ. Cum nōnulla putaretur esse de fide disceptatio, diligēter omnia apud Syr- mium tractata sunt & discussa, præsentibus sanctissimis fratribus & coepi- scopis nostris, Valente, Ursatio & Germinio. Vnum cōstat deum esse om- nipotentem patrem, sicut per uniuersum orbem creditur, & unicū filiū eius Iesum Christum dominū, saluatorem nostrū, ex ipso ante secula genitum. Duos autē deos nec posse nec debere prædicari, quia ipse dominus dixit: Ibo ad patrem meum & patrem uestrū, deum meum & deum uestrū. Ideo omnium deus unus est, sicut apostolus docuit: An Iudæorum deus tantum? nōne & gentium? imò & gentium. Quoniam quidem unus deus qui iu- stificat circumcisionem ex fide, & præputiū per fidem. Sed & cætera conue- nerunt, nec ullam habere potuerunt discrepantiam. Quod uero quosdam aut multos mouebat de substantia, quæ Græce uia appellatur, id est, ut ^{Ab*idem} expressius intelligatur, homouision dicitur, aut homoeouision, nullam om- nino fieri oportere mentionem. Nec quentibus prædicare eadem esse ratio, ^{Ab*ca de causa} ne, quod nec in diuinis scripturis contineatur, & quod superbi nominis sci- entia sit, nec quisquam possit natiuitatem filij enarrare, de quo scriptū est: Generationem eius quis enarrabit? Scire autem manifestum est solum pa- trem, quomodo genuerit filium suum, & filium quomodo genitus sit à pa- tre. Nulla ambiguitas est, maiorem esse patrem. Nulli potest dubium esse, patrem honore, dignitate, claritate, maiestate, & ipso nomine patris maio- rem esse, filio testante: Qui me misit, maior me est. Et hoc catholicum esse, nemo ignorat, duas personas esse patris & filij, maiorem patrem, filium sub- iectum, cum omnibus his quæ ipsi pater subiecit. Patrem initium non ha- bere, inuisibilem esse, immortalem esse, impassibilem esse. Filium autem na- tum esse ex patre, deū ex deo, lumen ex lumine. Cuius filij generationem, ut ante dictum est, neminem scire nisi patrem suum. Ipsum autem filium dei dominum & deum nostrum, sicut legitur, carnem uel corpus, id est, ho- minem suscepisse ex utero uirginis Mariæ, sicut angelus prædicauit. Ut au- tem scripturæ omnes docent, & præcipue ipse magister gentium Aposto- lus, hominem suscepisse de Maria uirgine, per quem compassus est. Illa au- tem ^{Ab*clausu- la est} clausis totius fidei & illa confirmatio, quod trinitas semper seruanda est, sicut legimus in euangelio: Ite & baptizate omnes gentes in nomine pa- tris, &

tris & filij & spiritus sancti. Integer, perfectus numerus trinitatis est. Para-
cletus autem spiritus per filium est, qui missus uenit iuxta promissum, ut
Apostolos & omnes credentes instrueret, doceret, sanctificaret.

His itaq; tot & tantis impietatis professionibus editis, has rursum è con-
trario orientales episcopi in unum congregati sententiarum definitiones con-
diderunt. Sed quia frequens nobis nuncupatio essentia ac substantia ne-
cessaria est, cognoscendum est quid significet essentia, ne de rebus locuturi,
vsq; quia rem uerborum nesciamus. Essentia est res quæ est, uel ex quibus est, & quæ
in eo quod maneat subsistit. Dicitur autem essentia, & natura, & genus, & sub-
stantia uniuscuiusq; rei poterit. Proprie autem essentia idcirco est dicta, quia
semper est. Quæ idcirco etiã substantia est, quia res quæ est necesse est sub-
sistat in se: quicquid autem subsistit, sine dubio in genere uel in natura, uel
substantia maneat. Cum ergo essentiam dicimus significare naturam, uel genus
uel substantiam intelligimus eius rei quæ in his omnibus semper esse subsi-
stat. Nunc igitur præscriptas ab orientalibus fidei definitiones recenseamus.

1 Si quis audiens, imaginem esse filium dei inuisibilis, idem dicat esse imagi-
nem dei quod & deum inuisibilem, quasi non confitens uere filium, anathe-
ma sit. Expositiones omnes si quid habent criminis, intra se habent: ceterum
non habere in publica facie existimantur. Sed quia scirem mea sola
Syrmiu esse delata, exclusa est assertio uolentium nominibus tantum patrem
& filium prædicare, cum imago omnis, eius ad quem imaginetur, species in-
differens sit. neque enim ipse sibi quisquam imago est, sed eum cuius imago est,
necesse est ut imago demonstrat. Imago itaque est rei ad rem eoquequãda ima-
ginata & indiscreta similitudo. Est ergo pater, est & filius, quia imago pa-
tris est filius: & qui imago est, ut uere imago sit, speciem necesse est & natu-
ram & essentiam secundum quod imago est, in se habeat auctoris.

2 Et si quis audiens filium dicentem: Sicut enim pater habet uitam in se-
metipso, sic & filio dedit uitam habere in semetipso, eundem dicat, qui acce-
perit à patre uitam, qui confitetur hoc idem: Ego uiuo propter patrem, quem
& illum qui dedit, anathema sit. Discernitur persona accipientis & dantis,
ne ipse sit idem unus & solus. Cum enim anathema sit, qui solitarium atque
unicum in accipientis & dantis professione crediderit, non potest intelligi idem
atque unus à se accepisse qui dedit. Neque enim est ipse solus qui uiuit & per
quem uiuit, quia alius est sibi uiuens, alius profitens se uiuere per auctorem: & unum
atque eundem nemo profitebitur qui uita utatur, & per quem sit causa uiuendi.

3 Et si quis audiens unigenitum filium, inuisibilis dei similem, non dixerit essen-
tia filium, qui est imago dei inuisibilis, cuius imago & iuxta essentiam intelligi-
tur, quasi non uere dicens filium, anathema sit. Indiscreta confirmatur indissimi-
lisque natura. Cum enim unigenitus filius, & imago inuisibilis dei sit, necesse
est per speciem atque naturam similis essentia sit. Aut quomodo inter filium
atque

atque patrem natura discernitur generis indifferentis, cum in his quæ patris
sunt propria, subsistens filius, per naturam in se genitum consistat, gloriæ scilicet,
uirtutis, potestatis, inuisibilitatis, essentia, atque ita in his paribus diuinitatis
bonis intelligitur. Neque ille minor esse cum filius sit, neque hic præstare cum pa-
ter sit, cum patri filius & coimaginatus ad speciem sit. Nec sit dissimilis in ge-
nere, quia diuersitate substantia geniti ex substantia patris & filij similitudo
non recipit, & omnem in se diuinitatis paternæ, qualis & quanta est, formam in-
uisibilis dei filius & imago complectitur, & hoc uere est esse filium, paternæ scili-
cet formæ ueritate, coimaginatæ in se naturæ perfectæ similitudine retulisse.

Et si quis audiens hoc: Quomodo enim pater habet uitam in semetipso, 4
sic & filio dedit uitam habere in semetipso, similem non dicat etiã iuxta essen-
tiam filium patri, ipso testante quod sic habet, quemadmodum dixit, anathe-
ma sit. Manifestum est enim, quod uita in patre hic intelligitur substantia si-
gnificata: uita quoque in unigenito, quæ ex patre generata est, essentia intel-
lecta, ita similitudinem essentia ad essentiam significari conuenit. Tali confessi-
one originis suæ indiscretæ naturæ perfectæ natiuitas est. Quod enim in u-
troque uita est, id in utroque significatur essentia: & uita quæ generatur ex ui-
ta, id est, essentia quæ de essentia nascitur, dum non dissimilis nascitur scilicet,
quia uita ex uita est, tenet in se indissimilem naturam originis suæ, quia & na-
tæ & gignentis essentia, id est, uitæ quæ habetur, & data est, similitudo non
discrepet. Quod enim ex se deus eum ex naturæ suæ similitudine genuit, non
deseruit in eo genitam similitudinem naturalis proprietate substantia. Non enim
aliud habet quam dedit, & sicut uitam habes, ita habendam dedit uitam. Ac sic quod
de essentia tantum uita ex uita, simile sui secundum essentiam nascitur, nullam di-
uersitatem ac dissimilitudinem admittit geniti & gignentis essentia.

Si quis condidit uel creauit me, & genuit me, ab eodem audiens, hoc genui-
5
it me, non tamen ex similitudine essentia intelligat, sed idem esse dicat, genuit
me & condidit me, quasi non dicens filium de deo perfectum, ex duobus nomini-
bus significatum filium, sed per duo nomina, hoc est, condidit me & genuit, con-
ditionem tantummodo dicens, & nequaquam filium, sicut tradidit sapientia ex duo-
bus primum intellectum, anathema sit. Dicentibus creaturam uel conditionem esse fili-
um dei contrahitur ratione subiecta. Namque impietatis hæreticorum hinc pro-
phana præsumptio est, quod legisse se dicat: Dominus condidit uel creauit
me, id ipsum enim conditio & creatio uidentur intelligi. Sed consequentem sen-
tentiam subtrahentes, ex qua intelligentiam prior sumit: ex prima arripiunt
impietatis suæ autoritatem, ut creaturam dicant, quia sapientia dixerit se crea-
tam. Quæ si creata est, quomodo potuit & nasci: quia omnis natiuitas quæ
cunquam est, in naturam suam ex natura gignente consistit. Creatio autem sumit ex-
ordium de creatantis potestate: potente scilicet creatore ex nihilo condere crea-
turam. Sapientia itaque quæ se dixit creatam, eadem in consequenti se dixit &

genitam, creationē referens ad parentis indemutabilem naturā, quæ extra humani partus speciem & cōsuetudinem, sine imminutione aliqua ac demutatione sui creauit ex se ipsa quod genuit. Creatis enim opus nō habet passionē aut permixtionis, aut partus. Esse enim aliquādo incipit, quod creatur ex nihilo. Et qui creat, efficit pro potestate quod condidit: & est opus uirtutis creatio, nō naturæ ex natura gignente natiuitas. At uero natiuitas, legitimæ originis & genuinæ naturæ profectus est. Ex natura enim generante naturā sumpsit genita natura. Sed quia dei filius nō corporalis partitudinis est genitus exemplo, sed ex perfecto deo perfectus deus natus est, idcirco ait creatā se esse sapiētia, iam omnes in generatione sua coporales passiones excludens. At uero ut ostenderet, nō creationis in se, sed natiuitatis naturā esse, subiecit & genitā, ut cum creatā se & genitā confitetur, abolutam natiuitatis suæ intelligentiā præstaret: dum & indemutabilem patris naturā in creatione significat, & legitimā ac propriā ex deo patre genitam naturæ suæ ostendit esse substantiā. Atq; ita perfectę natiuitatis intelligentiam, creationis & generationis attulit sermo, cum alterū sine demutatione, alterū in proprietate naturæ est. Fitq; utrunq; unū, & unum utrunq; perfectum, dum & filius ex deo ac sine demutatione dei natus est, & ex patre nascitur ut creetur, & indemutabilis ex se, ac naturalis filio, pater sic filiū condidit ut generet. Hæresis ergo creaturā esse dei filiū profiteri ausa damnatur, quia impiā creaturę dei ex nihilo opinionē, impassibili per eam diuinitatis perfectione mōstrata cōsequēs professio naturalis generatiōis extinguit.

6 Et si quis in filio patris similitudinē secundū essentiā quidem, ipso filio reuelante, per hæc quæ dicit: Sicut enim pater habet uitā in semetipso, sic & filio dedit habere uitā in semetipso, iuxta efficientiā aut per ea quæ docet. Quæ enim pater facit, eadē & filius similiter facit, solā secundū efficaciam similitudinē cōcedens: iuxta essentiā uero, quod est principalissimū fidei nostrę, filiū fraudet, quasi semetipsum fraudans cognatione uitę perpetuę, quæ est in patre & filio, anathema sit. Conclufi hæretici scripturarū autoritatibus hoc solū tribuere solent filio, ut patri tantū uirtute similis sit, adimāt autē ei similitudinē naturæ, stulti atq; impij nō intelligentes, nō nisi ex naturæ similitudine similitudinē esse uirtutis. Neq; enim aliquando inferior natura, superioris à se potiorisq; naturæ uirtutē cōsequetur. Aut quid hæc asserentes, de omnipotente patre deo profitebūtur, si uirtuti suæ uirtus naturæ inferioris exequatur? Non enim potest negari quin filius idem possit cum dixerit: Quæcunq; facit pater, eadē & filius facit similiter. Sed similitudo dini uirtutis, naturæ similitudo succedit, cum dicit: Sicut enim pater habet uitā in semetipso, ita & filio dedit uitā habere in semetipso. In uita, naturæ & essentiæ significatio est, quæ sicut habetur, ita data esse docetur ad habendum. Tenet ergo uitę similitudo uirtutis similitudinē. Similitudo enim uirtu-

uirtutis nō potest esse dissimilis naturæ, atq; ita necesse est, ut essentiæ similitudo uirtutis similitudinē cōsequatur. Quia sicut ea quæ pater facit, eadē & filius facit: ita sicut habet uitā pater, sic habendā filio dedit uitā. Cōdem naturæ ergo impiæ professionis temeritas, quæ uirtutis similitudinē cōfitens, dissimilitudinē ausa sit prædicare naturæ, cum principalis spei nostræ fides sit, indifferentem in patre & filio diuinitatis substantiam confiteri.

Et si quis patrem & filiū credere se promittens, patre dissimilis sibi essentiæ dicat, sed similis efficaciz, quasi prophanas & nouas uoces cōtra essentiā filij loquēs, & interimens uerū dei filiū esse, anathema sit. Cōfusis per mixtisq; uerbis ueritatē frequentissime hæretici eludūt, & incautorū aures communiū uocabulorū sono capiūt, patrem & filiū solis nominibus, nō etiam per ueritatē naturalis & genuinæ essentiæ prædicātes, quia omniū creationum sciant dici deū patrem, & sanctos quosq; nūcupari meminerint dei filios, quo exemplo patre & filium secundū cōmunia uniuersitatis nomina cōfiterentur, ut pater & filius dicātur potius q̄ sint: dicūtur enim, nō etiā sunt, si in his differentis essentiæ discreta natura est, cum nō possit patris nominis ueritas nisi ex naturæ suæ progenie acquiri. Pater itaq; nō potest alię à se ac dissimilis substantiæ pater dici, quia natiuitas perfecta nō habet dissentem originalis substantiæ diuersitatē. Repudiatur ergo hæc omnis impietas, quæ patrem nō secundū naturam suam, genitq; ex se filij patrem loquatur. Neq; enim pater per id dicetur deus, si habeat uirtuti atq; efficaciz suæ similem creationem, sed si genuerit nō dissimilis atq; alienæ à se essentiæ naturā: quia diuersitatē paternæ naturæ natiuitas naturalis nō recipit. Atq; ob id anathema sint, qui patrem asserāt dissimilis sibi naturæ patrem esse, ut ex deo aliud q̄ deus natus sit, & putent essentiā patris à se in filio degenerasse gignendo. Perimunt enim quantū in se est, ipsam illam inaccessibilem patris & indemutabilem essentiā, quia ausi sunt in unigeniti sui natiuitatem, dissimilitudinē degeneratę essentiæ naturalis ingerere.

Et si quis intelligens similem secundū essentiā filium, eius cuius & filius intelligitur, eundem dicens filiū quem patrem, aut patrem patris, aut per emanationem, aut aliquā passionē, quemadmodū corporales filios, ab incorporali patre incorporalem filiū subsistentem, anathema sit. Cauetur in omnibus aduersum filium peruersitatum uitia, neq; occasio fraudis admittitur. Plures enim hæreticorū, idcirco similem secundū diuinitatē esse patri filiū dicunt, ut per similitudinis proprietatē eundē patrem esse quem filium cōfirmant, quia in discreta similitudo admittere uideatur unici ac singularis occasio. Quod enim non dissentit in genere, id uidetur in unione manere naturæ. Sed natiuitas nō admittit hanc fabulā, quia unio nō habet natiuitatem: quod enim natū est, habet natiuitatis suæ patrem. Neq; quia indiscreta est nascentis à gignente natiuitas, ideo ipse est & generator & genitus

nitus, cum nō possit nisi alius atq; alius esse generans & generatus, neq; rursū
sum dissimilis esse possit natus & generans. Anathema ergo est qui in pa-
tre & filio naturæ similitudinē ad abolendā filij personalem significantiam
Ab* prædi-
cabit
personabit. Quia cū in nullo differat res à re per mutuā similitudinē, simi-
litudō tamen ipsa nō recipiens unionem, patrem & filiū per id quod filius
indemutabilis similitudo patris est, cōfiteatur. Non enim aut pars est filius
patris, ut unus dici possit & natus & generans. Neq; emanatio est, ut conti-
nenti fluxu per corporalem & indiuiduū procursum, idem ipse fluxus re-
tentus in origine, ipsum sibi sit serie atq; tractu cohærenti, origo quod flu-
xus, sed perfecta natiuitas est, & cum naturæ similitudine manens, nō con-
ceptu & partu corporali corporaliter inchoata, sed secundū eiusdem natu-
ræ similitudinē incorporealis filius ex incorporati patre subsistens.

9 Et si quis propterea, quod nūq̄ pater filius intelligit, & quod filius nun-
q̄ pater intelligitur, aliū dicēs filiū præter patrē, propterea quod alius sit pa-
ter, alius sit filius, secundū quod dictū est: Alius est qui testimoniū perhibet
mihī, q̄ me misit pater, propter hāc piā in ecclesia intelligendā proprietatē
personæ patris & filij, timēs nequādo idem intelligat filius & pater, similē
nō dicat etiā iuxta essentia patri, anathema sit. Dictū ad apostolos domini
est: Estote prudētes ut sunt serpētes, & simplices ut colūbæ. Per quod dissi-
dentium à se animantiū inesse nobis uoluit naturā, sed ita ut serpentinā pru-
dentia colūbæ simplicitas tēperaret, & simplicitatē colūbæ prudētia serpen-
tis instrueret: fieretq; & simplex sapiētia, & sapiens simplicitas, quod præ-
ptum in huius fidei expositione seruatū est. Nam cū superior de qua locuti
sumus, sentētia id cauisset, ne per similitudinē essentia, personalis unio præ-
dicaretur, neq; ut naturæ indifferētia perimeret filij natiuitatē, & unus ac so-
litaris nobis esset in sensu, quia alter ab altero non differret in genere: sed
cōsequētē sentētia illi prudētię serpētis, cui cōfigurari cū colūbæ simplicitate
præcipimur, p̄ simplicē atq; apostolicā prudētiā rursū occursum est, ne for-
tē p̄ id quod p̄sonalis unio nō reciperet, quia alius sit pater, alius sit & filius,
prædicatio iterū dissimilis naturæ possit obrepere: ne dū alius est qui misit,
& alius q̄ missus est, quia non unus est missus & mittēs, discretę ac dissimilis
naturę existimarent esse missus & mittēs, cū diuersę essentia esse nō possint
natus & generans. Retinet itaq; in patre & filio naturæ indifferētis similitu-
do per essentia natiuitatē. Nō tamē damnū p̄sonę affert, ut unus sit missus
& mittēs, similitudo naturæ. Neq; rursū in personæ proprietate, cum nō
possit ipse sibi unus & filius & pater dici, auferē similitudo nature, atq; ita
& natiuitatis ueritas ad similitudinē proficiat essentia, & similitudo essen-
tia nō adimit natiuitatis personalem ueritatem. Neq; rursū professio gē-
nētis & geniti similitudinē excludit essentia, quia cum gignens & geni-
tus unus esse nō possit, nō tamen diuersæ naturæ sint natus & generans.

Et si

Et si quis in aliquo tempore patrem deū unigeniti filij intelligat, & non
super tempora, & super omnem humanam existimationem unigenitū fili-
um sine passione existisse, quasi prætergrediens euangelicam prædicatio-
nem, quæ temporū quidem intercapedinem de patre & filio aspernata est:
fideliter autem nos docuit, quod in principio erat uerbū, & uerbū erat apud
deum, & deus erat uerbum, anathema sit. Pia professio est, patrem nō intra
tempora contineri. Omnem enim intelligentia sensum excedit intempora-
litas, paterni nominis ueritas. Et si ipsa paterni nominis, per quod impassi-
bilis origo nascentis est, religiosa confessio est, nō tenetur tamen in tempo-
re, quia nō potest æternus & infinitus deus pater intelligi temporalis. Et se-
cundum euangelicā prædicationem cognoscitur unigenitus deus, uerbum
magis iam in principio apud deum esse quā nasci.

Et si quis seniore tempore patrē dicat filio ex se unigenito, iuniorē
autem filium patre, anathema sit. Similitudo essentia cōfigurata in genere,
indifferens quoq; docetur in tempore: ne qui imago est dei, qui uerbū est,
qui deus est apud deum in principio, qui similis est patri, interiecto inter se
ac patrem tempore, non perfectum in se habeat quod & imago est & uer-
bum est & deus est. Si enim tempore iunior prædicatur, amittit & imaginis
& similitudinis ueritatem, quia similitudo iam non sit quæ dissimilis repe-
riatur in tempore. Quia ipsum illud quod deus pater est, tempus aliquod
non potest habere ne pater sit. Ex quo nec in filio tempus potest esse ne fi-
lius sit. Atq; ob id, nec pater filio senior, nec filius patre iunior esse dicendus
est, quia utriusq; nominis ueritas nō possit esse sine altero.

Et si quis intemporalē unigeniti filij de patre* substantia ad innascibile
dei essentia referat, quasi filiū patrem dicēs, anathema sit. Dedit superior
definitio occasionē hæreticis uidebatur, cum tempus natiuitatis filij negare
tur, quia nefas esset, si pater esset in tempore. In tēpore autē esset, si filius tem-
pori subderetur, ut per hāc opportunitatē temporis abnegati, sub filij nun-
tiatione pater, qui innascibilis esset, singularis atq; unicus, ipse sibi & pa-
ter & filius prædicaretur. Quia ubi nascendi tempus excludit, illic opinio ui-
detur innascibilitatis admitti, ut natus nō putet, cuius natiuitas nō sit in tem-
pore. Idcirco ne p̄ hāc occasionē tēporis abnegati heresis unionis irreperet,
& hęc impietas dānatur, quæ audeat intēporalē natiuitatē ad unicā ac sin-
gularē innascibilis essentia referre substantiam, cum aliud sit intēporale
lem esse, aliud sit esse non natum, quorum unum habeat, licet extra tem-
pus, natiuitatē, aliud ipsum sibi, ad id quod est, solus atq; idem autor æter-
nus sit. Percurrimus charissimi fratres, omnes orientalium episcoporum
reditas fidei definitiōes, quas aduersum emergentē proximē hæresim, con-
gregati intra Synodū condiderunt: & nos quantum potuimus, ad intelligen-
tia eorū sensum, expositionis nostræ sermonē coaptauimus, famulātes pō-

B 4 tius

tius eorum dictis, quæ dictorum alienorum autores existimãdi, quibus aduersum nouã & prophanã impietatem, hæc cõscientiã suã, & adeptã iam pridem doctrinã suã instituta decernũt, & eos qui hanc apud Syrmũ hæresim cõscripserant, uel cõscriptam susceperant, ignorationem confitentes, ad subscriptionẽ decretorum talium coegerũt. Vbi filius patris imago perfecta est. Vbi sub indifferentis imaginis proprietate, per fraudem prophanã filius nõ aboletur, ut pater sit. Vbi imago patris filius prædicatur per similitudinis ueritatẽ, à substantia patris, cuius imago est, substantiã diuersitate nõ differt. Vbi per habitã à patre uitam, & acceptã à filio uitã, nihil differens in substantia quã significatur in uita, habeat pater, quã filius accepit ad habendum. Vbi non creatura est filius genitus, sed à natura patris indiscreta substantia est. Vbi sicut inter patrem & filiũ indifferentis uirtus est, ita nullã inter se diuersitatẽ patiatur essentia. Vbi pater generando filiũ, nihil ex se in eodem degenerat diuersitate naturẽ. Vbi quia nihil differat in utroque naturã proprietate, tamen similitudinis personalium nominũ respuat unionem, ne subsistens unus sit, qui & pater dicatur & filius. Vbi quia pie dicitur & pater mittens, filius missus, in nullo tamen inter patrem & filiũ, id est, inter missum atque mittentem discernatur essentia. Vbi nõ intra tempora paterni nominis ueritas continetur. Vbi filius patre non est posterior in tempore. Vbi ultra tempus omnẽ perfecta natiuitas, innascibilitatis in se nõ admittit errorem. Et hæc quidem fratres charissimi, omnis quã edita est fidei doctrina, per paucos iuxta uniuersitatis modũ orientales, sub his ipsis propè diebus, quibus uos ingestam hæresim respuestis, emerfit, cuius exponendã ea fuit ratio, quod unius substantiã silentiũ decernebatur. Sed iam superioribus diuersisque temporibus, multis hic causis postulantibus, fides alias necesse fuit conscribi, quã quales sint ex ipsis intelligetur, omnibus quã ab his gesta sunt cognitiss, ut facilius tum & plenius earũ rerum, de quibus inter nos quæstio est, ab solutionẽ religiosam & unitati cõgruam afferamus.

Expositio ecclesiasticã fidei quẽ exposita est in Synodo, habita per Eucænas Antiochenã ecclesiã cõsummata, quam exposuerunt qui affuerunt episcopi nonaginta & septem, cum in suspicionẽ uenisset unus ex episcopis quod praua sentiret, consequenter euangelicã & apostolicã traditioni.

Credimus in unũ deũ patrẽ omnipotentẽ, cõdõtõrũ quẽ sunt edificatõrẽ & factorem & prouisorẽ, ex quo omnia: & in unũ dominũ Iesum Christũ filiũ ipsius unigenitũ deum, per quẽ omnia, qui generatus est ex patre, deũ ex deo, totũ ex toto, unũ ex uno, perfectũ de perfecto, regem de rege, dominum de domino, uerbũ, sapientiã, uitã, lumen uerũ, uiam ueram, resurrectionem, pastorem, ianuam, inconuertibilem & incommutabilem, diuinitatis essentia & uirtutis & gloriã incommutabilem imaginem, primũ æditum totius creaturã, qui semper fuit in principio apud deũ uerbum deus,

iuxta

iuxta quod dictum est in euãgelio: Et deus erat uerbum, per quem omnia facta sunt, & in quo omnia constant, qui in nouissimis diebus descendit de sursum, & natus est ex uirgine secundum scripturas, & agnus factus est mediator dei & hominum, prædestinatus fidei nostrẽ & dux uitã. dixit quippe: Non enim descendi de celo ut facerem uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui me misit. Qui passus est, & resurrexit pro nobis tertia die, & ascendit in cõelis, & sedet in dextera patris, & iterum uenturus cum gloria iudicare uiuos & mortuos. Et in sanctum spiritum, qui in paraclesim & sanctificationem & cõsummationem credentibus datus est, iuxta quod & dominus Iesus Christus ordinauit discipulis dicens: Pergite & docete uniuersas gentes, baptizantes eas in nomine patris & filij & spiritus sancti. Manifesta utique patris, uere patris, certa quẽ filij, uere filij, nota quẽ spiritus sancti, uere spiritus sancti, hisque nominibus non simpliciter, neque ociosis propositis, sed significantibus, diligenter propriam uniuscuiusque nominatorũ substantiam & ordinem & gloriam, ut sint quidem per substantiam tria, per consonantiam uero unũ. Hanc ergo habentes fidem, & ab initio & usque in finem habituri in conspectu dei & Christi, omnem hæreticã prauam sectam anathematizamus, & si quis præter salubrem scripturarũ & rectam fidem docet, dicens aut tempus, aut spatium, aut seculũ, aut esse, aut fuisse prius quẽ generaretur filius, anathema sit. Et si quis filium conditionẽ dicit, quem admodum unum conditionum: aut natiuitatem, sicut sunt natiuitates: aut factiõnem, sicut sunt facturã, non sicut diuinã scripturã tradiderunt, singulã quãque superius dictã sunt. Et si quis aliud docet, aut euangelizat præter quod accepimus, anathema sit. Nos enim omnibus quã diuinis scripturis tradita sunt à prophetis & apostolis, uere & cum timore & credimus & sequimur. Minus fortẽ expresse uidetur de indifferenti similitudine patris & filij fides hæc locuta esse, maxime cum de patre & filio & spiritu sancto ita senserit significatam in nominibus propriam uniuscuiusque nominatorum substantiam & ordinem & gloriam, ut sint quidem per substantiam tria, per consonantiam uero unum. Et primum sciendum est, nõ aduersum hæresim quã dissimilis substantiã patrem & filium & spiritum sanctum aucta est prædicare, in Antiochia fuisse conuentum, sed aduersus eam quã post sanctam Synodum Nicenam in id proruperat, ut tria nomina patri uellet ascribere, de qua suo loco tractauimus. Memini enim me in exordio sermonis, patientiam & æquanimittatem legentium atque audientium usque ad ab solutionem omnium dictorum meorum poposcisse, ne temerarius quisquam in me iudex ante cognitionem perfecti sermonis existeret.

Volens igitur congregata sanctorum Synodus impietate eam perimere, quã ueritatem patris & filij & spiritus sancti, nominum numero eluderet, ut non subsistente causã uniuscuiusque nominis, triplex nuncupatio obtineret

Tria in diuinitis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

uirtutis

Tres substan-
tia in deo

neret sub falsitate nominum unionem, ut pater solus atq; unus idem atq; ipse haberet & spiritus sancti nomen & filij, idcirco tres substantias esse dixerunt, subsistentium personas per substantias edocētes, non substantiam patris & filij & spiritus sancti diuersitate dissimilis essentiaē separantes. Quod autem dictum est, ut sint quidem per substantiam tria, per consonantiam uero unum, non habet calumniam. Quia cognominato spiritu, id est, paraclito consonantiaē potius quam essentiaē, per similitudinem substantiaē praedicari conuenit unitatem. Ceterum omnis superior sermo in nullo patrem & filium essentiaē ac naturaē diuersitate discernat. Vbi enim dicitur, deum de deo, totum ex toto, non ambigitur totum deum ex toto deo natum. Nam & dei de deo natura nō differt, & totus ex toto, in ijs est ipse in quibus pater est. Unus ex uno, passiones humani partus, & conceptiones excludit, ut dum unus ex uno est, non aliunde nec diuersus, aut aliud sit qui est unus ex uno, perfectus à perfecto. Non differt praeter originis causam ab innascibilitate natiuitas, cum perfectio utriusq; nō differat. Rex de rege. Non admittit uno atq; eodem nomine potestas conuincuta dissimilitudinem potestatis. Dominum de domino. Dominatus quoq; aequatur in domino. Nec recipit differentiam confessam in utroq; sine diuersitate dominatio. Illud uero quod post multa alia subiectum est, incommutabilem & immutabilem diuinitatis & essentiaē & uirtutis & gloriaē incommutabilem imaginem, absolutū est. Nam ex deo deus, ex toto totus, ex uno unus, & ex perfecto perfectus, & ex rege rex, & ex domino dominus, cum in eo omnis diuinitatis gloria atq; natura in qua pater permanet, natus quoque subsistat, & filius etiam hoc ex paterna substantia habet, ne demutabilis fiat. Non enim in eo nascente ea de qua est natus, demutata natura est, sed indemutabilem essentiam natus obtinuit, ex indemutabilis autoritate naturaē. Nam quamuis imago est, tamen incommutabilis est imago. Non commutatus in eo scilicet per dissimilitudinem paternaē essentiaē, ex qua est genitus natura, quia in eo imago paternaē essentiaē nasceretur. Iam uero cum primus aeditus esset totius creaturae, doceretur & ille semper fuisse in principio apud deum. Verbum deus dicitur, dum primus aeditur. Natus fuisse ostenditur, dum semper fuit, nec tempore separatus à patre. Non ergo uideri potest diuisio substantiarum, quae nihil aliud studuit quam ut per trium subsistentium nomen triplicis uocabuli excluderet unionem, ad separationem diuersae in filio & in patre substantiaē introducta, cum totius fidei expositio patrem & filium innascibilem & unigenitum, nec tempore, nec nomine, nec essentia, nec dignitate, nec dominatione discernat. Dignum autem est scientia communi etiam ceteras eorundem episcoporum orientaliaum diuersis & locis & temporibus conscriptas fides noscere, ut per plures confessiones sinceritas conscientiaē possit intelligi.

Als* separatur

Sancta

Sancta synodus in Sardica congregata ex diuersis prouincijs orientaliū partium, Thebaida, Aegypto, Palaestina, Arabia, Phoenice, Syria Coele, Mesopotamia, Cilicia, Cappadocia, Ponto, Paphlagonia, Galatia, Bithynia, Helleponto, Asia, Phrygijs duabus, Pisidia, Cycladum insularū, Pamphylia, Caria, Lydia, Europe, Thracia* Eminonto, Massilia cū Mysia, Panonijs duabus, hāc exposuimus fidem. Credimus in unum deum patrem omnipotentem creatorem & factorum uniuersorum, ex quo omnis patris in aethere & in terra nominatur. Credimus & in unigenitū eius filium dominum nostrum Iesum Christum, qui ante omnia secula ex patre genitus est, deum ex deo, lumen ex lumine, per quem facta sunt omnia, & quae in caelis & quae in terra, uisibilia & inuisibilia, qui est uerbum & sapientia & uirtus & uita & lumen uerum, & qui in nouissimis diebus propter nos incarnatus est, & natus ex sancta uirgine, qui crucifixus & mortuus est & sepultus, & resurrexit ex mortuis tertia die, & receptus est in caelo, & sedet in dextera patris, uenturus iudicare uiuos & mortuos, & reddere unicuique secundū opera eius. Cuius regnū sine cessatione permanet in immensa secula. Sedet enim in dextera patris, nō solū in hoc seculo, sed etiā in futuro. Credimus & in spiritū sanctum, hoc est, paraclitū, quem promittens apostolis post reditū in caelos, misit docere eos ac memorari omnia per quae & sanctificatur sinceriter in eum credentiū animae. Eos autē qui credunt, de non extantibus esse filium dei, uel ex alia substantia & nō ex deo, & quod erat aliquid quando tempus aut seculū quando nō erat, alienos nouit sancta & catholica ecclesia. Similiter & eos qui dicunt, tres esse deos, uel Christū non esse deum, & ante secula neq; Christū, neq; filium eum esse dei, uel eum ipsum esse patrem & filiū & spiritum sanctū, uel innascibilem filium, uel quod neq; uolūate pater genuerit filium, anathematizat sancta & catholica ecclesia.

Hilarius. Breuibus expositio fidei huius, sed absolutissimis uisus est definitionibus. Nā cōdemnans eos, qui de nō extantibus esse filiū dei dicerēt, originem ei non coeptā, sed manentē dedit. Ac ne hāc origo eius, ex qua natus est manens, alia potius q̄ dei intelligeretur esse substantia, etiā eos blasphemus pronūciat, qui ex alia aliqua substantia, & nō ex deo filiū natum esse loquerent, atq; ita cum nō ex nihilo subsistit, neq; aliunde q̄ ex deo quod est extitit, nō potest ambigi in his natus esse quae dei sunt, quia neq; de non extantibus, neq; alia q̄ de innascibili patris & aeterna substantia, unigenita filij generatur essentia. Respuit uero & interualla temporū ac seculorum, ut qui per naturam non differt, non possit separabilis esse per tempus. Ex omni autem parte, qua se circumagere sollicitudo potuit, hereticorum ingentijs aditus obstruitur, ne quid esse diuersitatis praedicetur in filio. Anathematizat namq; eos qui tres deos dicunt, quia secundū naturaē ueritatem, numerum nuncupationū substantia ista nō recipit, nisi ut hominibus atq; angelis solet

Fides secundū
orientis syno-
dum

Als* Eminūto

solet, cum nomen tribuitur ex honore meritorum, naturæ tamen inter eos & deum differens est substantia, & idcirco dii plures sunt. Cæterum in natura dei deus unus est, ita tamen, ut & filius deus sit, quia in eo natura non differens sit: & cum deus ex deo sit, non potest non uterque deus esse, quorum per generis indifferentiam non discernatur essentia. Numerus autem nominis in nuncupatione respicitur, quia non est in naturæ qualitate diuersitas. Cum igitur anathema sit duos deos dicens, anathema sit filiū deum denegans, absolute ostenditur unius ad utrumque nominis unitatem de proprietate indifferentis esse substantiæ, cum in confessione innascibilis dei patris, & unigeniti dei filij, neutro à se dissimilitudine essentiæ differente dicitur, ut uterque cum deus sit, deus tamen unus & credendus sit & prædicandus. Sollicita itaque multum diligentique cautela episcoporum fides munit naturæ genitæ & gignentis indifferentiam, nominis unionem confirmans. Tamen ne rursum unius dei prædicatio, unicam ac sine progenie sua solitarij dei uelit affirmare substantiam, statim etiam hanc condemnat temeritatē, quæ quia deus unus est, unum ac solitarium deum patrem, habentem in se nomen patris & filij confitetur, cum in generante patre & nascente filio deus unus esset ob indifferentem abinuicem naturæ substantiam prædicandus. Innascibilem quoque filium, sanctorum fides nescit, quia natura filij nisi ex natiuitate non extat. Natiuitatis autem in eo à deo perfecta natura est, ut qui ex substantia dei natus est, etiam ex consilio eius ac uoluntate nascatur. Ex uoluntate enim atque consilio, non ex corporalis passionis naturæ essentia dei, de essentia dei, absoluta perfectio est.

Consequens autem est, ut eam nunc fidem retractemus, quæ non olim, tunc cum Photinus episcopatu deiectus est, conscripta est. Exemplum fidei Symio ab orientalibus contra Photinū conscriptæ. Credimus in unum deum patrem omnipotentem, creatorem & conditorem, ex quo omnis paternitas in cælo & in terris nominatur. Credimus & in unicū filium eiusdem dominum nostrū Iesum Christū, qui ante omnia secula ex patre natus est, deum ex deo, lumen ex lumine, per quem facta sunt omnia in cælis & in terra, uisibilia & inuisibilia. Qui & est uerbum & sapientia & uita, & lumen uerum, qui in nouissimis diebus propter nos incorporatus est, & natus de sancta uirgine, & crucifixus & mortuus & sepultus, & resurrexit ex mortuis tertia die, & ascendit in cælū, & sedet in dextera patris, & uenturus est in consummatione seculi iudicare uiuos & mortuos, & reddere unicuique secundum opera sua, cuiusque regnū sine fine perseverans permanet in æterna secula. Erit enim sedens in dextera patris, non solum in hoc seculo, uerum etiam & in futuro. Et in spiritum sanctum, id est, paraclētū, quem promittens apostolis, posteaquam cælum ascendit, misit docere eos, & commone re omnia, per quem & sanctificantur credentium in eum synceriter animæ.

Eos

Eos autem qui dicunt, de nullis extantibus est filius, uel de alia substantia, & non ex deo: & quod erat tempus uel seculum quando non erat, alios scit sancta & catholica ecclesia. Si quis autem patrem & filium duos dicit deos, anathema sit. Et si quis unum dicens deum, Christum autem deum ante secula filium dei obsecutum patri in creatione omnium non confiteatur, anathema sit. Et si quis innascibilem deū, uel partem eius de Maria natum esse audeat dicere, anathema sit. Et si quis secundum præscientiam uel prædestinationem, ex Maria dicit filium esse, & non ante secula ex patre natum apud deum esse, & per eum facta fuisse omnia, anathema sit.

Si quis substantiam dei dilatare & contrahi dicit, anathema sit. Si quis dilatatam substantiam dei filiū dicat facere, aut latitudinē substantiæ eius, sicuti sibi uidetur, filium nominet, anathema sit. Si quis in situm uel prolatum uerbum dei filium dicat, anathema sit. Si quis hominem solum dicit de Maria filium, anathema sit. Si quis deū & hominem de Maria natum dicens, deū innascibilem sic intelligit, anathema sit. Si quis uerbum caro factum est audiens, uerbum in carnem translatum putet, uel demutationem sustinentem accepisse carnem dicit, anathema sit. Si quis unicum filium dei crucifixum audiens, dealitatem eius, corruptionem, uel passibilitatem, aut demutationem, aut diminutionem, uel interfectionem sustinuisse dicat, anathema sit. Si quis, faciamus hominem, non patrem ad filium dixisse, sed ipsum ad semetipsum dicat deū locutum, anathema sit. Si quis filium non dicat Abraham uisum, sed deum innascibilem, uel partem eius dicat, anathema sit. Si quis cum Iacob non filium quasi hominem colluctatum, sed deum innascibilem, uel partem eius dicat, anathema sit. Si quis pluit dominus à domino, non de filio & patre intelligat, sed seipsum à seipso dicat pluuisse, anathema sit. Pluit enim dominus filius à domino patre. Si quis dominum & deum, non patrem & filium quasi dominum à domino intelligat, quia dominū & deum duos dicat deos, anathema sit. Non enim exæquamus uel conformamus filium patri, sed subiectū intelligimus. Neque enim descendit in Sodomam sine patris uoluntate, neque pluit ex se, sed à domino autoritate patris: nec sedet in dextera à semetipso, sed audit dicentem patrem: Sede ad dexteram meam. Si quis patrem & filium & spiritum sanctum unam personam dicat, anathema sit. Si quis spiritum sanctum paraclætum dicens, innascibilem deum dicat, anathema sit. Si quis, sicut docuit nos dominus, non alium dicat paraclætum à filio, dixit enim: Et alterum paraclætum mittet uobis pater, quem rogabo eum, anathema sit.

Si quis spiritum sanctum partem dicat patris uel filij, anathema sit. Si quis patrem & filium & spiritum sanctum tres dicat deos, anathema sit.

Si quis, quod dictū est: Ego deus primus, & ego deus nouissimus, & præter me non est deus, ad destructionem idolorum dictum, & eorum qui non

C sunt

Filius patri
subiectus est/
am in xta nati
uitatem
diuinam

sunt dii, in destructionem unici ante secula dei Iudaice dictum intelligens,
 anathema sit. Si quis uoluntate dei tanquam unum aliquid de creatura,
 24 factum dicat filium, anathema sit. Si quis nolente patre natū dicat filium,
 25 anathema sit. Non coactus pater, uel naturali necessitate ductus, cum nol-
 let genuit filium, sed mox ut uoluit, sine tempore & impassibiliter ex se uni-
 26 genitum demonstrauit. Si quis innascibilem & sine initio dicat filium tan-
 quam duo sine principio, & duo innascibilia, & duo innata dicens, duos faci-
 at deos, anathema sit. Caput enim quod est principium omnium filius, ca-
 put autem quod est principium Christi, deus. Ita enim ad unum, qui est si-
 ne principio, omnium principium, per filiū uniuersa referimus, & iterum con-
 firmantes Christianismi intellectum, dicimus: Quoniam si quis Christum
 deum filium dei ante secula existentem & ministrantem patri ad omnium
 perfectionem non dicat, sed ex quo de Maria natus est, ex eo & Christum
 & filium nominatū esse & initium accepisse, ut sit deus, anathema sit. Hi-
 larius. Necessitas & tempus admonuit eos qui tum cōuenerant, per mul-
 tiplices quæstiones latius ac diffusius expositionē fidei ordinare. Quia mul-
 tis & occultis cuniculis in catholicam domum ea quæ per Photinum reno-
 uabatur hæresis, tentaret irrepere, ut per singula genera intemeratæ & illæ-
 sæ fidei unicuique generi hæreticæ ac furtiuæ fraudulentæ contraireretur: et
 sententiam totidem fidei absolutiones, quotidem essent quæsitæ perfidiæ occa-
 siones. Ac primū post generalem illam atque indubitatam sacramentorum
 expositionem, hinc exponendæ fidei aduersum hæreticos coepit exordium.
 1 Eos autē qui dicunt, de nullis extantibus est filius, uel de altera substan-
 tia & non ex deo, & quod erat tempus uel seculum quando non erat, alie-
 nos scit sancta & catholica ecclesia. Quis hic ambiguitatis locus, aut quid ex
 synceræ fidei conscientia reliquum est? Non est de nō extantibus. Vt ei ex-
 tans origo sit, non est extans ei ad originem substantia aliqua alia, nisi sola
 quæ dei est. Vt in eo quidem nihil aliud quam deus sit, quia non ex nihilo
 extans aliunde nō subsistit. Non differt in tempore, ut cum patre sit intem-
 poralis & filius. Inseparabilia itaque inter innascibilem patrem & unigenitū
 filium cuncta sunt, quos in tempore pares ipsa illa unius tantū paternæ in-
 nascibilitatis æternitas, ex qua natiuitas sumitur, indifferenti in nullo discer-
 2 nat essentia. Si quis autē patrem & filium duos dicit deos, anathema sit.
 3 Et si quis unum dicens deum, Christum autem deum ante secula filium
 dei obsecutum patri in creatione omnium non confiteatur, anathema sit. Re-
 rum nobis absolutam intelligentiam ipsa illa nominis religiosa professio
 tribuit. Cum enim in damnatione sit, patrem & filium duos deos dicere: &
 rursum anathema sit, filium deum negare substantiæ diuersæ alterius ab al-
 tera, opinio in prædicandis dijs duobus excluditur. Non enim est alia præ-
 ter illam dei patris, ex qua dei filius deus intemporalis est natus, essen-
 tia,

Christus mini-
 strat etiam ut
 deus filius

tia. Nam cum necessario deum patrem confitemur, & absolute Christum
 dei filium deum prædicamus, & inter hæc duum deorum sit irreligiosa con-
 fessio, nō possunt secundū naturæ indifferentiam & nomen indifferens nō
 unum esse in essentiæ genere, quorum essentiæ nomē nō licet esse nisi unū,
 Si quis innascibilem deum, uel partem eius de Maria natū esse audeat di-
 4 cere, anathema sit. Ne quod nuncupatæ essentiæ in patre & filio, per indissi-
 milem naturam nomen unum est, occasionem hæreticis præstaret, ut innas-
 scibilem deum uel partem eius nasci de Maria prædicarent, occursum est sa-
 lutaris definitione sententiæ, ut anathema esset hoc confitens, nō enim reli-
 giosa unitas nominis ex indifferentis naturæ essentia constituta, personam
 genitæ ademittit essentiæ, ut unica ac singularis dei substantia per unionē no-
 minis intelligatur, cum utriusque essentiæ nomen unum, id est, deus unus, ob-
 5 indisceretur in utroque naturæ indissimilem substantiam prædicetur. Si quis
 secundū præscientiam & prædestinationem, à Maria dicit filium esse, & nō
 ante secula ex patre natum apud deū esse, & per eum facta esse omnia, ana-
 thema sit. Deum omnium nostrum dei filium antequam corporeus nasce-
 retur, negaturi, secundū præscientiam & prædestinationem, non secundum
 naturæ subsistentis essentiam fuisse confirmant, id est, ut per præscientiam
 patris, quia eum prædestinauit ut esset, aliquando scilicet gignendus ex uir-
 gine nunciatus nobis fuerit potiusquam ante secula in naturæ diuinæ sub-
 stantia natus extiterit, utque omnia quæ ipse in prophetis de incorporatio-
 nis suæ ac passionis sacramentis locutus est, secundum præscientiam de eo
 à patre sint dicta. Itaque doctrinæ huius peruersitas cōdemnatur, ut cogni-
 tus nobis unigenitus filius dei, natus potius ex patre ante secula, & ipsa secu-
 la cum creaturis omnibus cōdens, quam prædestinatus sit esse gignendus.
 Si quis substantiam dei dilatari & contrahi dicit, anathema sit. Contrahi
 6 & dilatari, corporalis est passio, deus autē qui spiritus est, & spirat ubi uult,
 nō se per demutationem substantiæ aut dilatari aut contrahit. Extra corpo-
 ralis enim naturæ necessitatem liber manens, quod uult id præstat ex sese.
 Impium ergo est, substantiæ demutationem libertati tantæ uirtutis ascribe-
 re. Si quis dilatatam substantiam dei filium dicat facere, aut latitudinem
 7 substantiæ eius nominet filium, anathema sit. Superior sententiæ etiam inde-
 mutabilem docere deū uoluerit, ad hanc se tamen sequentem hæresim præ-
 parauit. Quidam enim ausi sunt innascibilem deum usque ad sanctam uirgi-
 nem, substantiæ dilatatione protendere, ut latitudo deducta, quodam na-
 turæ suæ tractu assumens, quæ hominē filius nuncuparetur, neque filius ante se-
 cula perfectus deus natus, idem postea & homo natus sit. Totū hoc itaque
 catholica fides damnat, in quo & demutabilis pater dicitur, & natus filius
 abnegatur. Si quis in situm & prolatiuum uerbū, dei filium dicat, anathe-
 8 ma sit. Hæretici perimentes quantum in ipsis est, dei filium, uerbū esse tan-

tum consentitur, procedentem scilicet ex loquentis ore sermonem, & in substantiæ uocis incorporalem sonum, ut deo patri istiusmodi sit uerbum filius, cuiusmodi iper in sitam nobis loquendi naturam uerbum omne profertur in uocem. Fraus ergo hæc omnis in damnatione est, quæ deum uerbum quod in principio apud deum erat, tanquæ uerbum esse in sitæ ac prolata uocis affirmet. Si quis hominem solum dicat de Maria filium, anathema sit. Filium dei de Maria non prædicamus, nisi & hominem & deum prædicemus.

9 Si quis deum & hominem de Maria natum dicens, deum innascibilem sic intelligit, anathema sit. Sed ne id quod deum & hominem prædicamus, fraudis habeat occasionem, continuo subiecit, deum innascibilem sic intelligenti conferuatur substantiæ & uirtus, cum in anathemate sit, qui ex Maria dei filium, hominem sine deo dixerit, & in eodem iudicio sit, qui in homine innascibilem deum dixerit: non deus is qui in homine est, non esse deus dicitur, sed deus innascibilis abnegatur, patre à filio non naturæ nomine, quia nec diuersitas esset, sola innascibilitatis autoritate discreto. Si quis, uerbum caro factum est, audiens, uerbum in carnem translatum putet, uel demutationem sustinentem accepisse carnem dicat, anathema sit. Conferuatur dignitas diuinitatis, ut in eo quod uerbum caro factum est, dum uerbum caro sit, non amiserit per carnem quod erat uerbum, neque translatum in carnem sit, ut uerbum esse desineret, sed uerbum caro factum est, ut caro potius hoc inciperet esse quod uerbum. Alioquin unde carni in operibus uirtutes: in monte gloriam? in cogitationibus humanorum cordium scientiam? in passione securitatem? in morte uitam? Sed demutatione deus nesciens, nihil ex substantiæ suæ bonis caro factus amisit. Si quis unicum filium dei crucifixum audiens, deitatem eius corruptionem, uel passibilitatem, aut demutationem, uel diminutionem, uel interfectionem sustinuisse dicit, anathema sit. Absolute ostenditur, cur uerbum, licet caro factum sit, non tamen translatum fuerit in carnem. Cum enim hæc passionum genera infirmitatem carnis afficiant, deus tamen uerbum caro factus non potuit demutabilis esse patiendi. Non enim id ipsum est pati & demutari, quia omnem carnem passio cuiusque generis demutat sensu, dolore, patientia, tolerantia. Verbum autem quod caro factum est, licet se passioni subdidit, non tamen demutatum est passibilitate patiendi. Nam pati quidem potuit passione, sed passibilitate passibilis esse non potuit, quia passibilitas naturæ infirmis significatio est. Passio autem est eorum quæ sint illata, perpassio. Itaque quia indemutabilis est deus, cum tamen uerbum caro factum sit, habuerunt in eo passionem materiam sine passibilitatis infirmitate. Manet itaque indemutabilis etiam in passione natura auctori suo indifferens, & impassibilis essentiæ natura substantia. Si quis, faciamus hominem, non patrem ad filium dixisse, sed ipsum à semetipso dicat deum locutum, anathema sit. Si quis filium non dicat

dicat Abraham uisum, sed deum innascibilem, uel partem eius, anathema sit.

Si quis cum Iacob non filium, quasi hominem colloctatum, sed deum innascibilem, uel partem eius dicat, anathema sit. Si quis pluit, dominus à domino, non de filio & de patre intelligat, sed ipsum à se pluuisse dicat, anathema sit. Pluit enim dominus filius à domino patre. Hæc quia Photinus, aduersum quem tunc conuentum erat, negabat, inferenda fidei fuerunt, ne quis auderet non ante dei filium quam uirginis filium prædicare, & superiora omnia quæ propria dei filio sunt, stultissima hæreticæ insanie peruersitate deo innascibili coaptaret, & dum hæc ad patrem refert, filio substantiam denegaret. Quæ quia absoluta sunt, necessitatem nobis interpretandi non reliquerunt. Si quis dominum & deum non patrem & filium intelligat, quia dominum & deum duos dicat deos, anathema sit. Non enim exæquamus, uel comparamus filium patri, sed subiectum intelligimus. Neque enim descendit in Sodomam sine patris uoluntate, neque pluit ex sese, sed à domino, autoritate scilicet patris. Nec sedet in dextera à semetipso, sed audit dicentem patrem: Sede ad dexteram meam. Et superiora & consequentia suspicionem, si qua esse in his dictis uidebitur, penitus excludunt, ne diuersitas dissimilium in domino & domino prædicetur, & in eo non comparatur, quia duos deos dici impium sit. Non autem idcirco non comparatur uel exæquatur filius patri, ne deus sit ipse creator. Cum enim anathema sit, Christum deum denegans, non potest idcirco prophanum uideri, duos deos cognominari, ne & Christus deus prædicetur, cum per essentiæ naturalis proprietatem idcirco deus unus est, quia ex innascibili deo patre, qui unus est, deus unigenitus filius deus natus non aliunde, quam ex deo habeat esse quod deus est, & indifferenti ipsi qui genitus est, ab eo qui genuit, essentia non potuit esse, nam indifferentis unum nomen est naturæ, uel in eo quidem maxime non comparatur, nec exæquatur filius patri, dum subditus per obedientiæ obsequium est, dum pluit dominus à domino, ne à se ipse secundum Photinum aut Sabellium pluerit, ut dominus à domino, dum ad dexteram dei tum consedit, cum sibi ut consideret dictum sit, dum mittitur, dum accipit, dum in omnibus uoluntati eius, qui se misit, obsequitur. Sed pietatis subiectio non est essentiæ diminutio, nec religionis officium degenerem facit naturam, cum per id quod cum & innascibilis pater deus est, & unigenitus filius dei deus est, deus tamen unus sit, & subiectio filii doceatur & dignitas, dum ei ipsi non nisi filius nuncupandus subijcitur. Quod cum dei patris sit, tamen sibi ex natura sit, nomen habens alienum, sed eius cuius & filius est, ut sit patri & obsequio subiectus & nomine: ita tamen ut subiectio nominis proprietatem naturalis atque indifferentis testetur essentiæ. Si quis patrem & filium unam personam dicit, anathema sit. Non habet necessitatem contradicendi sibi absoluta peruersitas, & tamen stultus quorundam furor in id pro-

rumpit, ut personam unam duum nominum ausa sit prædicare.

19 Si quis spiritum sanctum paracletum dicens, innascibilem deum dicat, anathema sit. Adiectio nunc paracleti, anathemati obnoxiam facit innascibilis in eo dei prædicationem. Impiissimum enim est, innascibilem deum cum dici, qui ad consolationem nostram sit missus à filio.

20 Si quis sicut docuit nos dominus, non alium dicat paracletum à filio, dixit enim: Et alterum paracletum mittet uobis pater, quem rogabo ego patrem, anathema sit. A filio paracletum missum meminimus, & in principio hoc fides ipsa exposuit. Sed quia frequenter filius per indifferentis naturæ uirtutem opera sua opera patris esse dixit, dicens: Ego opera patris mei facio, missurus quoque paracletum, sicuti frequenter * exposuimus, interdum eum & mittendum dixit à patre, dum omne quod ageret, pie referre est solitus ad patrem. Ex quo heretici occasionem frequenter arripiunt, ut ipsum esse filium paracletum dicant, cum in eo quod alium paracletum mittendum à patre sit precaturus, differentiam missi rogantisque significant.

Ab*popōdit

21 Si quis spiritum sanctum partem dicat patris uel filij, anathema sit. Stultitia heretici furoris hæc coegit scripto referre non quæstio. Nam cum spiritus sancti nomen habeat suam significationem, & spiritus sanctus paracletus habeat substantiæ suæ & officium & ordinem, & cum ubique indemutabilis pater & filius prædicetur, quomodo pars esse aut patris, aut filij, sanctus spiritus asseritur? Sed quia sicut inter cætera infaniarum genera etiam hoc quoque proferri ab impijs solet, idcirco à sanctis debuit improbari.

22 Si quis patrem & filium & spiritum sanctum tres dicat deos, anathema sit. Duum deorum professio cum irreligiosa sit, quia nusquam nisi unum deum prædicatum meminerimus & prædicemus, quanto magis trium deorum in patre & filio & spiritu sancto nuncupatio damnabilis est: Quod tamen, quia heretici dicunt, recte catholici condemnant.

23 Si quis quod dictum est: Ego deus primus, & ego deus nouissimus, & præter me non est deus, ad destructionem idolorum dictum, & eorum qui non sunt dii, in destructionem unici ante secula dei Iudaice dictum intelligat, anathema sit. Deorum numerositate damnata, & deo tantum uno prædicato, negari deus filius dei non potest. Verum naturæ istud præstat genuina proprietas, ut nomen quod negatur ad numerum, debeatur essentiæ: & id quod non est deus præter me, non posse filio auferre quod deus est, quia deus alius quam qui est ex deo, nullus est. Et præter hanc uocem patris, non potest non deus esse, qui ex se indifferenti ad naturam suam est natus essentia. Quod idcirco Iudæi ad unionem dei referunt, quia unigenitum deum nesciunt. Sed nos cum duos deos negamus, diuersitatem in patre & filio naturalis abominamur essentiæ, quia id quod non est deus premere, impiam de falsis dijs perimit opinionem. Cum uero unum deum confitemur,

tes, h

tes, filium quoque deum dicimus, nihil diuersum per substantiam in utroque sub uno nomine prædicamus. Si quis uoluntate dei tanquam unum alium quem de creatura filium factum dicat, anathema sit. Omnibus creaturis substantiam uoluntas dei attulit, sed naturam filio dedit ex impassibili ac non nata substantia, perfecta natiuitas. Talia enim cuncta sunt creata, qualia ea esse deus uoluit. Filius autem natus ex deo talis substitit, qualis & deus est, nec dissimilem sui edidit natura naturam. Sed ex substantia dei genitus, naturæ secundum originem attulit essentiam, non secundum creaturam uoluntatis essentiam. Si quis nolente patre natum dicat filium, anathema sit. Non enim nolente patre coactus pater, uel naturali necessitate ductus cum nollet genuit filium, sed mox ut uoluit sine tempore & impassibiliter ex se unigenitum demonstrauit, cum non ex uoluntate, ut cætera, filius subsistere doceretur, ne secundum uoluntatem tantum non etiam secundum naturam haberet essentiam, data hæreticis occasio uidebatur, ut necessitatem deo patri gignendi ex se filij ascriberet, tanquam naturali lege cogente, inuito se ædiderit. Sed hæ passionum non est in deo patre conditio, cum inenarrabili & perfecta natiuitate filij, nec uoluntas sola genuit filium, nec demutata, aut coacta imperio naturalis legis essentia est, nec ad gignendum quæsitam substantia est, nec gignentis in genito diuersa natura est, nec in tempore pater nisi nominis solitudo, sed ante tempora omnia pater ex naturæ suæ essentia, impassibiliter uolens filio dedit naturalis natiuitatē essentiæ. Si quis in-

24
25
26
27

nascibilem & sine initio dicat filium, tanquam duo sine principio, & duo innascibilia, & duo innata dicēs, duos faciat deos, anathema sit. Caput enim quod est principium omnium, filius: caput autē, quod est principium Christi, deus. Sic enim ad unum ininitabile omnium initium per filium uniuersa referimus, filium innascibilem confiteri, impiissimum est. Iam enim non erit deus unus, quia deum unum prædicari natura unius innascibilis dei exigit. Cum ergo unus deus sit, duo innascibiles esse non possunt, cum idcirco deus unus sit, cum pater deus sit, & filius dei deus sit, quia innascibilitas sola pater unum sit. Filius autem idcirco deus, quia ex innascibili essentia natus existat. Respuit ergo innascibilem filium prædicari fides sancta, ut per unum innascibilem, deum unum prædicet, ut naturam unigenitam ex innascibili genitam essentia, in uno innascibilis dei nomine cōplectatur. Caput enim omnium filius est, sed caput filij deus est. Et ad unum deum omnia hoc gradu atque hac cōfessione referuntur, cum ab eo sumant uniuersa principium, cui ipse principium sit, & iterum confirmantes Christianismi intellectum, dicimus. Quoniam si quis Christum deum, filium dei ante secula subsistentem & ministrantem patri ad omnium perfectionem non dicat, sed ex quo de Maria natus est, ex eo & Christum & filium nominatum esse, & initium accepisse ut sit deus, dicat, anathema sit. Concludi damnatio eius

hæresis, propter quam conuentum erat, expositione totius fidei cui aduersa-
batur, oportuit, quæ initium dei filij ex partu uirginis mentiebatur. Hoc
enim fidei nostræ secundum Euangelicam & apostolicam doctrinam prin-
cipale est, dominum nostrum Iesum Christum deum & dei filium à pa-
tre nec honoris confessione, nec uirtutis potestate, nec substantiæ diuersita-
te, nec interuallo temporis separari. Multifarie, ut intelligitur ex episcopo-
rum consilijs atque sententijs, quæ sita ueritas est, & intelligentiæ ratio ex-
posita est per singulas scripturæ fidei professiones, singulis quibusque gene-
ribus impiæ prædicationis extinctis. Non enim infinitus & immensus de-
us breuibus humani sermonis eloquijs uel intelligi potuit uel ostendi. Fal-
lit enim plerunque & docentes breuitas uerborum, & compendio sermo-
num aut non intelligi potest quod requiritur, aut etiam corrumpitur quod
significatum magis quam enarratum rationis absolute non constat. Et
idcirco episcopi in intelligentiæ suæ sensu loquentes, ob difficultatem na-
turalis intelligentiæ & plurimis definitionibus & copiosioribus uerbis usi
sunt ad docendum, ut & sensum audientium distinctione æditæ per mul-
ta ueritatis imbuerent, & de diuinis rebus nihil aut periculosum aut obscu-
rum in hac multimoda plurium sententiarum absolute loquerentur.
Nihil autem mirum uideri uobis debet fratres charissimi, quod tam fre-
quenter exponi fides cœptæ sunt, necessitatem hanc furor hæreticus im-
ponit. Nam tantum ecclesiarum orientalium periculum est, ut rarum sit
huius fidei, quæ qualis sit uos iudicate, aut sacerdotes aut populum inue-
niri. *Male enim per quosdam impietatis autoritas data est in exilijs epi-
scoporum, quorum causam nō ignoratis, uires* autem sunt prophætorum.
Non peregrina loquor, neq; ignorata scribo: audiui ac uidi uicia præsentiu:
non laicorum, sed episcoporum. Nam absque episcopo Eleusio & paucis
cum eo, ex maiori parte Asianæ decem prouinciæ, intra quas consisto, ue-
re deum nesciunt. Atque utinam eum nescirent, cum procliuiore enim ue-
nia ignorarent quam obrectarent. Sed horum episcoporum dolor *ul-
tra silentium non continens, unitatem fidei huius quærit, quam iamdu-
dum per alios amisit. Nam in illa in prima collatæ expositionis synodo, si-
des hanc habuit necessitatem, quum apud Syrmium per Osum immemo-
rem gestorum suorum dictorumq; nouæ & tamen iam diu suppuratæ im-
pietatis doctrina proruperat. Sed de eo nihil loquor, qui idcirco est refer-
uatus, ne iudicio humano ignoraretur qualis ante uixisset. Vbiq; autē scan-
dala, ubiq; schismata, ubiq; perfidiæ sunt. Hinc illud est, ut ad professionē
subscribendæ fidei aliqui eorū, qui ante aliud scripserant, cogerentur. Non
queror de patientissimis uiris orientalibus episcopis, quibus sufficit post
blasphemiam uoluntatem coactæ saltem fidei professio. Gratulandū enim
uidetur in tanta blasphemantium episcoporū hæretica pertinacia, aliquem
ex

Ab*multa

Ab*aucte

Ab*se intra

ex his suscipi poenitentē. Sed inter hæc o beatos uos in domino & glorio-
sos, qui perfectam atq; apostolicam fidem conscientia & professione dei re-
tinentes, conscriptas fides huc usq; nescitis. Non enim eguistis litera, qui spi-
ritu abundabatis. Neq; officiu manus ad scribendū desiderastis, qui quod
corde à uobis credebatur, ore ad salutem profitebamini. Nec necessarium
habuistis episcopi legere, quod regenerationis officio tenebatis. Sed neces-
sitas consuetudinem intulit, exponi fides, & expositis subscribi. Vbi enim
sensus conscientiæ periclitatur, illic litera postulatur. Nec sanè scribi impe-
dit, quod salutare est confiteri. Confitemur planè in sancti spiritus dono
semper innocentes, & scribimus uolentes, non deos duos, sed deum unum,
neq; per id nō & deum dei filium. Est enim ex deo deus. Non innascibiles
duos, quia autoritate innascibilitatis deus unus est. Neq; per id nō & uni-
genitus deus est. Namq; origo sua innascibilis substantia est. Non unum
subsistentem, sed unam substantiam. Non differentem, non unum indissi-
milibus naturis dei nomen, sed unius nominis atq; naturæ indissimilem es-
sentiam. Non præstantē quenquam cuiquam genere substantiæ, sed subie-
ctum alterū alteri natiuitate naturæ. Patrem in eo maiorem esse quod pa-
ter est, filiū in eo nō minorem esse quod filius est. Significationē interesse,
nō interesse naturam. Patrem nō intra tempora confiteri, sed cointempora-
lem patri nō negare. Patrem in filio prædicare, quia nihil in se habeat filius
à patre dissimile: filiū in patre confiteri, quia non est aliunde quod filius est.
Mutuam sibi, ac similitē inuicem naturam nō nescire, quia par sit quod unus
sit, nō existimare, quia unum sunt, unum eos sic per indissimilis naturæ in-
differentiam prædicare, ne unus sit. Exposui charissimi quantū humani ser-
monis cōsuetudo patiebatur, & dominus mihi semper, ut ipse scit, à me ora-
tus indulsit, cōmunis fidei conscientiam. Et si quid minus, imò quia minus,
ac propè nihil dictum est, mementote non sensum mihi, sed uerba deesse.
Arguam fortè in eo naturam meam, non tamen arguam uoluntatem: &
ignosco naturæ, si loqui de deo uult non potest, cui sufficiat ad salu-
tem, credidisse quæ dei sunt. Nunc quia fides mea atq; uestra, quantum mi-
hi conscius sum, apud deū non periclitatur, & ostendi uobis, sicut uoluistis,
quæ ante expositæ fides essent ab orientalibus episcopis, sed paucis: repe-
tam ergo, quia secundū numerum ecclesiarum orientalium, episcoporum
paucorum fides ista est, ipse quoq; quid de diuinis rebus secundū doctri-
nam apostolicam sentirem professus sum. Reliquum est, ut professio quæ
errore nobis aspergere uidetur simplicitatis ex sermone sine suspitione ali-
qua, quia iam nec*relata est, audienda sit. Et quanquam iam non* mouear
de me iudicari secundum expositionem totius fidei, tamen patimini, ut no-
lim de me adhuc, nisi absolutis omnibus, iudicari. Multi ex nobis fratres
charissimi, ita unam substantiam patris & filij prædicant, ut uideri possint,
non

Filius patri
subiectus etia
am iuxta diuini
nam naturam

Ab*relicte
Ab*increar

non magis id pie quam impie prædicare. habet enim hoc uerbū in se & si dei conscientiam & fraudem paratam. Nam si secundum naturæ proprietatem ac similitudinē, ut similitudo non speciem solam afferat, sed genus teneat, religiose unam substantiam prædicamus, dummodo unam substantiam proprietatis similitudinem intelligamus, ut quod unum sunt, non singularem significet, sed æquales: æqualitatē dico, id est, indifferentiam similitudinis, ut similitudo habeatur æqualitas. Aequalitas uero unum idcirco dicitur esse, quia par sit. Vnum autē in quo par significatur, non ad unicum uendicetur. Vna igitur substantia si non personam subsistentem perimat, nec unam substantiam partitam in duos diuidat, religiose prædicabitur. Quæ ex natiuitatis proprietate, & ex naturæ similitudine ita indifferentes sit, ut una dicatur. At uero si idcirco unius substantiæ pater & filius dicatur, ut hic subsistens sub significatione licet duum nominum unus ac solus sit, confessum nomine filium conscientia nō tenemus, si unam substantiam confessentes, ipsum sibi unicū ac singularem & patrem esse dicimus & filiū. Quin æque & huius tanti erroris occurrit occasio, ut diuisus à se ipse pater intelligatur, & partem executisse quæ esset sibi filius. Id enim hæretici unam substantiam prædicantes contendunt, & his multū pie confessionis noster sermo blanditur. Vt dum hoc uerbū indefinita breuitate dubiū est, proficiat ad errorem: Est præterea error hic tertius, ut cū unius substantiæ pater & filius esse dicitur, significari existimetur substantia prior quā inter se duo patres habeant. Ac sic tres res sermo significet, substantiam unam, & duos unius substantiæ uelut cohæredes. Vt enim cohæredes duo sunt, & hæreditas anterior est cuius duo sunt cohæredes, ita unius substantiæ anterioris duo possunt uideri cōsortes. Atq; ita una substantia patris & filij prædicata, aut unum qui duas nuncupationes habeat, subsistentē significat, aut diuisam unam substantiam duas imperfectas fecisse substantias, aut tertiam priorē substantiam quæ à duobus & usurpata sit & assumpta. Quæ idcirco una dicitur, quia in duas una defecta sit. Et ubi post hæc natiuitas, ubi pater, ubi filius intelligitur, si patrem & filiū uel defectio potius, uel anterioris substantiæ communitio, quam naturæ natiuitas prædicabit? In his igitur tot tamq; grauibus fidei periculis, uerborū breuitas temperanda est: ne impie dici existimetur, quod pie intelligitur: ne secuta atq; innocente conscientia, per occasionem hæreticorū reus sermo dicitur, unam substantiam catholicam patris & filij nō inde incipiat, neq; hoc quasi maximum teneat, tamq; sine hoc uera fides nulla sit, tuto unam substantiam dicet, cum ante dixerit: Pater ingenitus est, filius natus est, subsistit ex patre, patri similis est, uirtute, honore, natura. Patri subiectus est, ut auctori: nec se per rapinam deo, cuius in forma manebat, æquauit: obediens usq; ad mortem fuit. Non ex nihilo est, sed natiuitas est. Non est innascibilis, sed cōtemporalis. Non est pater, sed

sed ex eo filius est. Non est portio aliqua, sed totus est. Non est autor ipse, sed imago est. Imago dei ex deo, in deum nata. Non est creatura, sed deus est. Non est alter deus in genere substantiæ, sed unus deus per indifferentis substantiæ essentiam. Non persona deus unus est, sed natura: quia nihil in se diuersum ac dissimile habent natus & generans. Et post hæc, unam substantiam patris & filij dicendo, non errat, at unam substantiam negando, iam peccat. Nemo itaq; unam substantiam negari à nobis putet, cuius idcirco ratio ostenditur, ne negetur. Nemo unam substantiam breui ac nudo sermone putet prædicandam, ut possit religiose dici, una esse substantia. Non enim ego audio: Christus ex Maria natus est, nisi & audiam: In principio erat uerbum, & deus erat uerbum. Non audiam, Christus esuriuit, nisi post quadraginta dierum ieiunium audiam: Non in pane solo uiuit homo. Nō audiam, sitiuit, nisi audiam: Qui biberit de aqua quam ego dederō ei, nō sitiet in æternū. Non audiam, Christus passus est, nisi audiam: Nunc est hora ut filius hominis clarificetur. Nō audiam, mortuus est, nisi audiam, resurrexit. Nihil solitarium ex diuinis sacramentis ad suspicionem audientium & ad occasionem blasphemantium proferamus. Ante natiuitas filij, ante subiectio, ante similitudo naturæ filij prædicanda est, ut nō impie unius esse & pater & filius substantiæ prædicetur. Et nō intelligo, cur ante cætera tanquam maximum & potissimum & solitarium prædicandum sit, quod nec pie possit ante cætera prædicari, & iam impie necesse sit post cætera denegari. Non est, fratres charissimi, una patris & filij neganda substantia, sed nec irrationabiliter prædicanda sit una substantia ex naturæ genitæ proprietate. Non sit, aut ex portione, aut ex unione, aut ex cōmunionē. Potest una substantia impie dici, & pie taceri. Habes natiuitatem, habes similitudinē. Quid uerbi calumniam suspiciose tenemus, rei intelligentia nō dissidentes credamus: & dicamus esse unam substantiam, sed per naturam proprietate non ad significationem impiæ unionis. Vna sit ex similitudine, non ex solitudine. Sed fortè parum proprietatis in se habere similitudo uideatur. Hoc si est, quero quo modo possim alterum ad alium, nisi per similitudinem cōæquare? Aut nunquid nō id est esse simile quod æquale? Si unum dico, habet & unicus suspicionem: si similem dixero, habet indifferentis comparationem. Inter similem & unum quero quem locum habeat æqualis, & interrogo utrum similitudinis potius aut solitudinis res sit. Non est æqualitas in dissimilibus, nec similitudo est intra unū. Aut quid differūt similis & æqualis, ut ab uno iterum discernatur æqualis? Non sunt itaq; dissimiles æquales. Et quid aliud possunt esse similes quàm æquales, cū in dissimilibus non sit æqualitas? Prædicantes itaq; fratres charissimi similem filium in omnibus patri, nihil aliud quàm æqualem prædicamus, perfectæ æqualitatis habet significantiam similitudo, & hoc ex sanctis scripturis intelligendū est. legimus

legimus namq; Vixit autē Adam ducentis triginta annis, & genuit secundum effigiem & similitudinem suam, & cognominauit nomen eius Seth. Quæro cuiusmodi similitudinem & effigiem suam Adam in Seth genuerit. Tolle corporum infirmitates, tolle conceptus initium, tolle dolores parturitionis, & omnem humanam necessitatem. Quæro similitudo hæc quæ in Seth est, utrum per naturam dissentiat auctori, aut utrū alterius generis essentia fuerit in utroq; ne nō naturalem habuerit Adæ Seth natus essentiam. Sed similitudo Adæ est, etiam si genus, quia nō est natura dissimilis. Si similitudo autem naturæ non habuit in Seth alterius generis naturam, quia non aliunde Seth natus est: ita similitudo res ipsas naturales coæquat per similitudinē nō indifferentis essentia. Omnis itaq; filius secundū naturalem natiuitatē, æqualitas patris est, quia est & similitudo nature. Et beatus Ioannes docet in natura patris & filij, quam Moyses in Seth Adam similitudinem dicit, hanc eandem æqualitatē esse naturæ, ait enim: Propter hoc cum magis quærebant Iudæi interficere, quoniam non solum soluebat sabbatū, sed & patrem suum dicebat deum, æqualem se faciens deo. Quid tantorū uirorum doctrinis atq; dictis inferimus torpentia peccatis grauibus ingenia? & sensus hebetes atq; temerarios aduersum indissolubilis prædicationis autoritatē impij fatigamus? Per Moysen Seth Adæ similitudo est. Per Ioannem filius patris æqualitas est. Et querimus tertium nescio quid inter patrem & filiū, quod natura nō recipit. Similis est patri filius, filius patris est, ex eo natus est. Per hoc solū pie potest, quod unum sit prædicari. Nec me fallit fratres charissimi, quosdam esse qui similitudinem confitentem negant æqualitatem. Sed loquantur ut uolunt, & blasphemiae suæ uirus ingerant ignorantibus. Si inter similitudinem & æqualitatem differre dicunt, quæro unde comparetur æqualitas. Namq; secundū essentiam & uirtutem & gloriam & tempus patri filius similis est. Interrogo ex quo nō uideatur æqualitas. Nam etiam hæc in superiori fidei constituta damnatio est, ut anathema esset, qui patrem dissimilis sibi essentia diceret patrem. Si ergo naturam neq; aliam, neq; dissimilem ei, quæ impassibiliter generabat, dedit, non potest aliam dedisse, nisi propriam. Ita similitudo proprietas est, proprietas æqualitas est, & æqualitas nihil differt. Quæ autē nihil differunt, unū sunt, nō unione personæ, sed æqualitate naturæ. Quam uero & cōmuni sensu & diuinis autoritatibus inter similitudinem & æqualitatem nihil differre intelligatur: quippe cum secundū Moysen & Ioannem patri filius & similis sit & æqualis, tamē uideamus an dominus Iudæis irascentibus quod patrem sibi deū dicendo, deo se coequasset, se esse docuerit deo æqualem, ait enim: Non potest filius à se facere quicquid, nisi quod uiderit patrem facientem. Autorem discere, cū ait: Non potest à se facere. Obedientiam significat cum addit: Nisi quod uiderit patrem facientem. Non enim uirtutis differentia est

Obedientia est
am in filio dei

est, non posse nisi uideat, quia uirtutem magis præstat natura quàm uisus. At uero obsequela est, tunc posse cū uidet. Atq; ita per id quod uidet, significat, non ex uisu se accipere uirtutem, sed autoritate uisus præsumere potestatem. Non ergo differt naturæ uirtus in patre & filio, cui hoc posse, quod pater possit, nō ex incremento aliquo naturæ profectus tribuat, sed auctoris exemplū. Deniq; honore in quē subiectio conseruauit, naturæ uirtus æqua uirtutem. Subiecit enim: Quæcunq; enim ille facit, eadem & filius similiter facit. Nunquid similitudo nō æqua est? æqua planè est, etiam si negemus, eadē enim similiter facit. Nunquid similiter facta, nō eadem sunt, aut eadem nō recipiunt æqualitatem, aut aliquid inter simile differt & æquale? Cum q; similiter fiunt, eadem fieri intelligantur, nisi fortè quisq; quæ eadem sunt, negauerit æqualia, ut quæ similia sunt, nō dicantur æqualia: cum q; similiter fiunt, nō modo æqualia fieri, sed eadem prædicentur. Caret igitur fratres similitudo naturæ contumelia suspicione, nec potest uideri filius idcirco in proprietate paternæ naturæ nō esse, quia similis est, cū similitudo nulla sit nisi ex æqualitate naturæ. Æqualitas autem naturæ nō potest esse, nisi una sit. Vna uero nō personæ unitate, sed generis. Hæc fides pia est, hæc conscientia religiosa, hic salutaris sermo est, unam substantiam patris & filij idcirco nō negare, quia similis est: similem uero ob id prædicare, quia unū sunt. Exposita charissimi pietatis substantia, quæ Græce homouision dicitur, & similis substantia, quæ homœouision, uicij quæ ex uerborū uel breuitate subdola, uel periculosa nuditate accidere possint, absolutissime demonstratis, reliquus mihi sermo ad sanctos uiros orientales episcopos dirigendus est. Et quia iam de fide nostra nihil inter nos suspicionis relictum est, ea quæ adhuc in suspensionem ex uerbis ueniunt purgentur, & dabunt ueniam ex cōmuni conscientia fide secum liberius locuturo. O studiosi tandem apostolicæ atq; Euangelicæ doctrinæ uiri, quos fidei calor in tantis tenebris hæreticæ noctis accendit. Quantam spem reuocandæ ueræ fidei attulistis constanter audacis perfidia impetū retundendo. Antea enim in obscuro atq; in angulis dominus Christus dei esse secundū naturam filius negabatur, & essentia inops paternæ, accepisse cum creaturis originem de nō extantibus prædicabatur. At uero nūc publicæ autoritatis professione hæresis prorumpens, id quod antea furtim mussitabat, nunc uictrix gloriabitur. Quibus enim antea cuniculis in catholicam ecclesiam nō tentauit irrepere? Quas non exercuit falsæ religionis blandimento, seculi potestates? Homines enim peruersi eousq; proruperant, ut cum hoc ipsi prædicare publice nō auderent, imperatorem tamen fallerent ad audiendū. Fefellerunt enim ignorantem regem, ut istiusmodi perfidia fidem bellis occupatus exponeret, & credendi formam ecclesijs nondum regeneratus imponeret. Contradicentes episcopos ad exilium coegerunt, coegerunt enim nos ad

Ab exercuit

D uoluntæ

Als adhor/
tantium*

uoluntatem exulandi, dum impietatis imponit necessitate. Sed exulemus, semper, dum modo incipiat uerū prædicari: domino enim gratias quod ignorationem per uos admonitus imperator agnouit, & errorem nō suū, sed
 *astantium, per has fidei uestræ sententias recognouit, & se inuidia apud deū atq; homines impiæ uoluntatis exemit, cum legationem uestram honorifice habens, falsitatem eorum, quorū auctoritate in inuidiam deducebatur, coacta à nobis ignorantia suæ professione cognouit. Fallunt quantum & uereor, & mihi uidetur fratres charissimi fallunt, quia semper fefellerunt, & ipsa illa præfens nūc subscriptio nō caret falsitate. Excusant enim se idcirco homouision & homœusion taceri uoluisse, quia unū atq; idem significari, uerbo utroq; existimarent. Rudes credo episcopi ignorauerunt homouision, significationem, quasi nunq; de hoc aut synodus fuisset, aut lites. Sed esto, ignorauerunt homouision, aut nesciebant homœusion id significari, quod similis esset essentia. Iam si hoc nesciebant, cur nesciri uolebant generationem filij? Nunquid si inenarrabilis est, ideo & ignorabilis est? Sed si ignoratur quomodo natus est, nunquid ignorari potest, quod filius deus nō ex alia substantia, sed ex deo natus nō diuersam habeat essentiam? Nunquid nō legerant, sicut patrem, ita & filiū honorandū, ut patrem honore præferrent? Nunquid incognitū habebant, patrē in filio uideri, ut filius apud eos, dignitate, charitate, maiestate differret? An & hoc ex ignorantia uenit, ut cū cæteris patri subiectus sit filius, ut dum cū cæteris subijcitur, nō diceretur natura patri æqualis, natura cæteris cum infirma sit? Passum quidem sciebant, sed dicant quæso, cōpassum quomodo cognouerant? cur euitant homouision atq; homœusion, quia nusq; scriptū sit, quæro compassum esse unde præsumpserint? Aut nunquid uolūt duos esse qui passi sunt? Id enim compassio testatur. Vbi illud est? Iesus Christus filius dei. Aut nunquid alius est Iesus Christus, alius filius dei? Si nō idem atq; unus intra extraq; filius est, credite in homouision ignorationē, si hæc ignorare licet: si aut in his ipsi ipsa illa ignoratio impia est, quæ tamen nō potest in eo falso excusari, uereor ne & homouision ignorationem professio mentiatur. Non queror admodum de uenia quā dedistis, religiosum est deo sua reseruare, & ignorantia error humanus est. Sed ignoscant mihi iam duo episcopi Valens & Ursatius, quod eos pro ætate atq; exercitatione sua ignorasse nō credo. Et difficillimū est ne mentiri existimentur, qui se in alio negotio non possunt nisi mendacio purgare. Sed dominus hoc magis tribuat, ut nos male opinemur, quàm illi nō ignorauerint. Malo enim ego male existimans iudicari, quàm fidem uestram hæretica & cōscientia & cōmunionē uiolari. Oro autem uos sanctissimi uiri, ut cum bona uenia sollicitudines meas æstimetis.

*Hæc erant ad
dita, sed in re*

*Testis enim dominus est cōscientiæ meæ, in nullo me expositiones has, quas in Syrmium detulistis fidei uestræ uelle conuellere. Sed date ueniam, si quædam

quædam intelligere non possum, & consolabor me, quia legi: Spiritus prophetarū prophetis subiectus est. Ex quo fortè non impudenter etiam à me præsumitur, ut & ego intelligam quod alius ignoret. Non quod quicq; uos secundū mensuram scientiæ ignorare ausus sim dicere, sed super fidei catholice unitatem patimini nō minus in nobis esse sollicitudinē quàm in uobis. Epistolam quā à uobis de homouision & homœusion expositione apud Syrmium Valens & Ursatius & Germinius poposcerunt legi, intelligo in quibusdam nō minus circumspectā esse quàm liberam. Et ipsa homouision & homœusion demonstratio, nihil reliquit difficultatis. Et quidem de homœusion, quod est similis essentia, cōmune iudiciū est. De homouision uero, quod est unius essentia, tractantes, primū idcirco respuendū pronunciauistis, quia per uerbi huius enunciationē substantia prior intelligeretur, quā duo inter se partiti essent, intelligo uitium intelligentiæ. Et prophanus hic sensus est, & cōmuni iudicio ab ecclesia respuendus. Secundo quoque id addidistis, quod patres nostri, cū Paulus Samosateus hæreticus pronunciatuſ est, etiam homouision repudiauerint, quia per hanc unius essentia nuncupationē solitatum atq; unicū sibi esse patrē & filiū prædicabat. Et hoc sanè nunc quoq; prophaniſsimū ecclesia recognoscit, patrē & filiū in his nominū professione ad unionis ac singularis solitudinem negata personarū proprietate reuocare. Tertio etiā hæc causa improbandi homouision cōmemorata à uobis est, quia in synodo, quæ apud Niceam fuit, coacti patres nostri propter eos qui creaturam filiū dicebant, nomē homouision indidissent. Quod nō recipiendum idcirco sit, quia nusquam scriptū reperiretur. Quod à uobis dictū satis miror. Si enim homouision propter nouitatē uerbi repudiandū sit, uereor ne & homœusion periclitetur, quia nusquam scriptum reperitur. Sed hinc nō calumnior. Malo enim aliquid nouum cōmemorasse, quàm impie respuisse. Prætermissa itaq; quæstione nouitatis, ne in his quidem residet quæstio, quæ & cōmuni omnium nostrū iudicio damnantur. Quis enim sanè mentis tertiam substantiam, quæ patri & filio cōmunis sit, prædicabit? Vel quis secundū Samosateum in Christo renatus, & filiū cōfessus ac patrem, quod Christus in se sibi & pater & filius sit, confitebitur? Par itaq; in condemnandis impietatibus hæreticorū sententia est, & hanc homouision intelligentiam nō modo respuit, sed & odit. Atq; ita nō relinquitur uitiosæ intelligentiæ quæstio, ubi in uitij damnatione cōmunis assensus est. Dicturo autem me tandem de tertia quæstione, oro uos, ne ubi pax conscientia est, ibi sit pugna suspitionū. Neq; quicq; me nisi ad unitatis profectum proferre existimetis. Inane enim est calumniā uerbi pertimescere, ubi res ipsa, cuius uerbū est, nō habeat difficultatem. Displicet cuiquam in Synodo Nicena homouision esse susceptū? Hoc si cui displicet, necesse est placeat quod ab Ariano est negatū. Negatū enim idcirco est homouision, ne ex substantia dei

*centiore codi
ce, Pro prou
dentia uestra
expendite quod
sit à sanctissimis
uiris pos
scere, ut cū bo
na uenia audi
ant dicentē, et
an eiusdem sit
exulare et ob
iurgare. hoc
ideo dictū est,
quia que ab
his ad præsentem
tacita fuissent
eram produ
cturus. Nō tamē
in his que
possent tanq;
excusabilia
defendi uider
rer calum
niari*

patris deus filius natus, sed secundum creaturas ex nihilo conditus predicatur. Nihil nouum loquimur, pluribus ædita literis, ipsa Arianorum perfidia sibi testis est. Si propter negantiū impietatem pia tum fuit intelligentia cōfitentium, quæro cur hodie conuellatur, quod tum pie susceptū est, quia impie negabatur? Si pie susceptū est, cur uenit constitutio pietatis in crimē? quæ impietate pie per ea ipsa quibus impiabatur extinxit? Videamus igitur quid Nicena Synodus statuerit, homouision, id est, unius substantiæ cōfitendo, nō utiq; hæresim parturire, quæ de homouisij uitiosa opinione cōcipitur. Non opinor illud loquentur, quod unam anteriorem substantiam pater & filius in substantiam suam partiendo diuiserint. Et ipsam quidem tum religiose conscriptam fidem, nunc quoq; huic sermoni nostro nō irreligiose inferemus. Credimus in unum deū patrem omnipotentem, omnium uisibilem & inuisibilem factorem. Et in unum dominū nostrum Iesum Christum filiū dei, natum ex patre unigenitū, hoc est, de substantia patris, deū ex deo, lumen ex lumine, deū uerū de deo uero, natū nō factum, unius substantiæ cum patre, quod Græce dicunt *ὁμοούσιον*, per quem omnia facta sunt, quæ in cælo & in terra, qui propter nostram salutem descendit de cælis, & incarnatus est, & homo factus est, & passus est, & resurrexit tertia die, & ascendit in cælos, uenturus iudicare uiuos & mortuos. Et in spiritum sanctum. Eos autem qui dicunt, erat quando nō erat, & ante q̄ nasceretur non erat, & quod de nō exstantibus factus est, uel ex alia substantia aut essentia, dicentes esse cōuertibilem & demutabilem deū, hos anathematizat catholica ecclesia. Non hic sanctissima religiosorum uirorū Synodus nescio quā

Ab*Et priorem quæ in duos diuisa sit, substantiam introducit. Sed filium natum de substantia patris, nō quidem nos negamus, aut quid aliud confitemur. Et post cæteras cōmunis fidei expositiones ait, natū nō factum, unius substantiæ cum patre, quod Græci dicunt *ὁμοούσιον*. Quæ hic uitiosæ intelligentiæ occasio est: natus esse de substantia patris filius, nō factus prædicatur, ne natiuitas diuinitatis, factura sit creationis. Idcirco autē unius substantiæ, nō ut unus subsistat, aut solus, sed ex substantia dei natus nō aliunde subsistat, neq; ut aliqua dissidentis substantiæ diuersitate subsistat. Aut nūquid

Ab*uera nō hæc fides nostra est, ut nō aliunde subsistat, neq; quod indissimilis subsistat? Aut aliud hic testatur homouision, quàm ut una atq; indissimilis sit secundum naturæ propaginem essentia, quia essentia filij non sit aliunde, quæ quia aliunde non est, unius recte esse ambo creduntur essentia, quia substantiam natiuitatis filius nō habeat nisi de paternæ autoritate naturæ. Sed fortè e contrario dicitur, idcirco improbari oportere, quia uitiose intelligi solet. Hoc si timemus, delemus in apostolo quod dictum est: Mediator dei & hominū homo Christus Iesus, quia ad autoritatem hæresis suæ Photinus hoc uitur: & nō legatur à nobis, quia ab illo male intelligatur. Pe-

E sacris literis hæreses ortæ, nec ideo damnantur

reat

reat quoque ad Philippenfes scripta epistola, aut igni, aut spongia, ne in ea Marcion relegat: Et habitu repertus ut homo, phantasiā corporis confitens esse nō corpus. Non extet Euangeliū Ioannis, ne Sabellius dicat: Ego & pater unum sumus. Neq; isti nunc creaturæ prædicatores scriptū male legant: Pater maior me est. Neq; illi qui dissimilem patri filiū affirmare uolunt, legant: De die autē & hora nemo scit, neq; angeli in cælis, neq; filius, nisi pater solus. Non sint quoq; libri Moyfi, ne tenebræ deo, qui in nascibilem lucem habitat, coæuæ sint, quia in Genesi post noctem dies cœpta sit, ne anni Mathusale ætatem diluuij excedant, & nō tantum octo sint anime reseruatæ, ne clamorem Sodomorū repletis iam peccatis deus audiens, tanquā ignorans clamorem descendat ut uideat an plena sint cum clamore peccata, & reperitur deus nescire quod scierit. Ne quisquā quoq; sepelientium sepulchri Moyfi sciat sepulchrū, ne per hoc, ut hæretici putant, diuersa lex ipsa sibi hostis sit. Et quia hæc ab his nō intelliguntur, nō legantur à nobis. Pereant quoq; si uidetur (quod nō ego dixerim, sed responsionis necessitas) omnia diuina illa & sancta Euangelia salutis humanæ, ne se inuicem contraria dictorum opinione compugnent, ne missurus dominus spiritum sanctum ipse de spiritu sancto natus legatur. Ne mortem & gladiū denunciaturus, usuris gladium passurus interdicit. Ne ad inferos descensurus, in paradiso sit cum latrone. Ne postremo apostoli reperiantur in crimine, qui baptizare in nomine patris & filij & spiritus sancti iussi, tantum in Iesu nomine baptizauerunt. Vobis enim fratres uobis dico, qui non iam lacte alimini, sed firmo cibo ualetis, Nunquid, quia ista sapientes mundi non intelligunt, & his stulta sunt, nos cum mundo sapientes erimus, ut hæc stulta credamus? Et quia hæc impijs cæca sunt, nos nō lucebimus intellecta ueritate doctrinæ? Male sanctis rebus præiudicatur, si, quia non sanctæ à quibusdam habentur, esse nō debeant. Non ergo gloriemur in cruce Christi, quia scandalum mundo est: neq; in uiuente deo mortem prædicemus, ne ab impijs mortuus deus arguatur. Male intelligit homouision, quid ad me bene intelligentē: Male homouision Samosateus cōfessus est, sed nunquid melius Ariani negauerunt? Octoginta episcopi olim respuerunt, sed trecenti decem & octo nuper receperunt. Et mihi quidem ipse ille hic numerus sanctus est, in quo Abram uictor regum impiorū ab eo qui æterni sacerdotij est forma, bene dicitur. Illi contra hæreticum improbauerunt. Nunquid & isti nō aduersum hæreticum probauerunt? Grauis auctoritas est ueterum. Nunquid & horū leuis sanctitas est? Si contraria inuicem senserunt, debemus quasi iudices probare meliora: si uero & probando & improbando unum utriq; statuerunt, quid bene constituta conuellimus? Sed fortè dicitur mihi, aliqui hodie ex his qui tunc synodo interfuerunt, tacendum de homouision esse decreuerunt. Et ego inuitus licet respondebo dicenti. Nun-

D 3 quid

quid non & ipsi tacendum esse de homœusio. Oro uos, ne quisquam alius ex his præter senem Osum, & ipsum illum nimium sepulchri sui amantem, reperiatur, qui tacendum esse existimet de utroque. Et quod tandem in tantis hæreticorum peruersitatibus recidimus, si dum non utrumque recipimus, neutrum retinemus? Non enim uideri potest impie dici, ut quia neutrum scriptum reperiatur, aut neutrum confitendum sit, aut utrumque. Homœusio sanctissimi uiri, intelligo ex deo deum, non dissimilis essentia, non diuisum, sed natum, & ex innascibili dei substantia cogenitam in filio secundum similitudinem unigenitam natiuitatem, ita me antea intelligentem non mediocriter ad id confirmauit homœusio. Quid fidem meam in homœusio damnas, quam per homœusij confessionem non potes probare? Damnas enim fidem meam uel potius tuam, cum damnas intelligentiam eius in nomine. Sed male alius intelligit: Damnemus in commune uitiosam intelligentiam, non auferamus si dei securitatem. Synodo Samosatene subscribendum putas, ne secundum Samosatei intelligentiam quisquam sibi usurpet homœusio. Subscribamus & Nicenæ synodo, ne homœusio improbent Ariani. Sed uerendum est, ne si secundum fidem homœusio homœusio significare uideantur, decernatur, nihil differre unius & similis esse substantia. Sed & homœusio potest male intelligi. Constituatur qualiter bene possit intelligi. Vnum atque idem quod sapimus, pium inter nos esse uelimus. Date ueniam fratres quam frequenter poposci. Ariani non estis, cur negando homœusio censeri Ariani? Sed dices. Mouit me cum scandalo, homœusij ambiguitas. Iterum audi oro sine scandalo, & me mouit homœusij nuditas. Multa sæpe fallunt que similia sunt. Timeo aurum bractea, quia me fallere possit interius. Et tamen auro simile est quod uidetur. Timeo lactis similitudinem, ne oblatum mihi lac, non lac ouium sit, quia ei simile uideatur & bubulum, ut lac ouium lacti ouium simile sit, non potest simile esse, nisi ouis sit. Similitudo uera in ueritate naturæ est, ueritas autem in utroque naturæ, non negatur homœusios: hæc est enim secundum essentiam similitudo. Si massa massæ cõsimilis non fallat in bractea, si lac quod concolor est, non diuersum sit in sapore, simile auro quicquam non potest esse nisi aurum: simile lacti, nisi sui generis sit, esse non poterit. Fefellit me frequenter color uini, & tamen gustatu alterius generis liquorem recognoui. Vidi carnes carnibus similes, sed postea mihi naturæ dissimilitudine sapor prodidit. has enim similitudines, quæ non ex unitate naturæ sint, metuo. Vereor enim fratres, orientis hæreses in tempora singula pullulantes, & quid uerear edicam. Iam & legi. Mihi quidem in his, quæ uos de orientalium quorundam assensu, susceptæ legationis ministri subscribenda Syrmium detulistis, nihil suspicionis relictum est: sed habuerunt ab exordio non nihilum offensionis, quæ credo uos sanctissimi uiri Basilij & Eustathij & Eleusi ne quid scandali afferretur, abolenda tacuisse. Quæ

se. Quæ si recte scripta sunt, taceri non debuerunt. Si autem quia non recte scripta sunt adhuc tacentur, cauendum est ne aliquando dicantur. Parcens enim adhuc de his nihil dico, tamen mecum recognoscitis, quod non ita omnis scripta apud Ancyram fides se habeat. Non famæ fabulam loquor, literarum fidem teneo, non à lectoribus sumptam, sed ab episcopis datam. *Als* laicis* Oro uos fratres, adimite suspicionem, secludite occasionem, ut probari possit *δμοιόσιον*, non improbemus *δμοιόσιον*. Cogitemus tot sacerdotes sanctos & quiescentes iam, quid de nobis dominus iudicabit, si nunc anathematizantur à nobis? Quid de nobis erit, qui rem eò deducimus, ut quia episcopi non fuerunt, nos quoque nec ceperimus? Ordinati enim ab his sumus, & eorum sumus successores. Renociemus episcopatu, quia officium eius ab anathemate sumpserimus. Date ueniam fratres dolori meo. Impium est quod *auditis* auditis, non patiar hanc uocem, ut in anathemate sit *δμοιόσιον*, secundum religiosam intelligentiam confitens. Nomen nihil habet criminis, quod sensum non perturbat religionis: homœusio nescio, nec intelligo, nisi tantum similis essentia confessionem. Testor dominum celi atque terræ, me cum neutrum audissem, semper tamen utrumque sensisse quod per homœusio & homœusio oporteret intelligi, id est, nihil simile sibi secundum naturam esse posse, non quod esset ex eadem natura. Rege manens fidem Nicenam nunquam nisi exulaturus audiui, sed mihi homœusij & homœusij intelligentiam Euangelia & apostoli intimauerunt. Pium est quod uolumus, ne damnemus patres, ne animemus hæreticos, ne dum hæresim appellamus, hæresim nutriamus. Interpretati patres nostri sunt post Synodum Nicenam homœusij proprietatem, religiosi extant libri, manet conscientia, siquid ad interpretationem addendum est, communiter consulamus. Potest inter nos optimus fidei status condici, ut nec ea quæ bene sunt constituta uexentur, & quæ male sunt intellecta resecentur. Egressus sum fratres charissimi, humanæ conscientia pudorem, & humilitatis meæ immemor de tantis ac tam reconditis rebus, & ad usque hanc ætatem nostram intentatis ac tacitis, amore ueltri coactus hæc scripsi, & quæ ipse credebam loquutus sum. Conscius mihi, hoc me ecclesiæ, militia meæ stipendium debere, & per has literas, episcopatus mei in Christo uocem, secundum doctrinas Euangelicas, destinate. Vestrum est in commune tractare ac providere atque agere, ut quod usque nunc inuiolabili fide manetis, religiosa conscientia conseruetis & teneatis quod tenetis. Mementote exilij mei in orationibus sanctis, à quo me post expositionem huius fidei nescio an tam iucundum est ad uos in domum Christi reuerti, quam securum est mori. Deus & dominus noster incontaminatos uos & illæsos in diem reuelationis referuet opto fratres charissimi.

HAEC EPISTOLA MERVM EST NVGA-
MENTVM HOMINIS OCIOSE INDOCTI, HYMNVS
eiusdem est farinae, sed bene habet quod non plu-
res naniās affinxerint sancto Hilario.

EPISTOLA S. HILARII AD ABRAM FILIAM SVAM

Delectissimæ filiae Abræ Hilarius in domino salutem. Accepi literas tuas, intelligo desiderantē te meī esse, & certum ita habeo. Sentio enim quantū presentia horū qui amantur optabilis sit, & quia graue tibi esse absentiam meam scio, ne me forte impiū esse erga te existimares, qui tam diu à te abessem, excusare tibi & profectiōem meam & moras uolui, ut intelligeres me non impie tibi, sed utiliter deesse. Namq; cū te filiam ut unicam, ita, quantū à me est, unanimem habeam, & uellem te pulcherrimam omnīū & sanctissimā uiuere. Nunciatū mihi est, esse quendam iuuenem habentē margaritam, & uestem inestimabilis precij, quā si quis ab eo possit mereri, super humanas diuitias & salutē & diues & saluus futurus esset. Ad hunc ergo his auditis profectus sum, ad quē cū per multas & longas & difficiles uias uenissem, uidens eum procidi statim. Adest enim tam pulcher iuuenis, ut ante conspectū eius nemo audeat consistere. Qui ubi me procidisse uidit, interrogari me iussit quid uellē, & quid rogarem, & ego respondi, audisse me de ueste sua & margarita, & ideo uenisse, & si eam dignaretur præstare, esse mihi filiam quā uehementer diligere, cui hanc uestem ac margaritam quærerem. Et in terram prostratus lacie fleo plurimum, & noctibus ac diebus gemiscens rogo uti audire dignaretur precē meam. Post quæ, quia bonus iuuenis & melius illo nihil est, ait mihi: Nosti hanc uestem atq; hanc margaritam, quam à me lachrymis rogas uti eam filia tua concedam? Et ego respondi illi, domine auditu cognoui de ipsis, & fide credidi, & scio quia optima sunt, & salus uera est hac ueste uti, & hac margarita ornari. Et statim ministris suis præcepit ut mihi & uestem hanc & margaritam ostenderent. Et confestim ita fit. Hanc uestem anno primo uidi, uidi filia, uidi quod eloqui nō possum. Nunquid nō & sericum secundū subtilitatem eius* partem habuerat? Nunquid candori eius niues comparatæ nō nigrescebant? Nunquid aurum iuxta fulgorem eius liuebat? Ipsa enim multicolor & nihil prorsus comparatū ei poterat æquari. Postq; uideo margaritam, qua uisa statim concidi. Nō enim poterat oculi mei sustinere tantū eius colorē. Nam nec cœli, nec lucis, nec maris, nec terræ species pulchritudini eius poterat cōparari. Et cū prostratus iacerem, ait mihi quidam de assistentibus: Video te sollicitū, & bonū patrem esse, & hanc uestem atq; hanc margaritam ad filiam tuam mittere desiderare, sed ut ma-

Alis* par erat

gis desideres, ostendo tibi quid adhuc hæc uestis atq; margarita boni habeat: uestis hæc nunq; tineis comeditur, nō usu atteritur, non forde inficitur, nō ui scinditur, nō damno amittitur, sed semper talis qualis est permanet. Margarita uero hæc uirtutis eius est, ut si quis eam induitur, non ægroter, nō senescat, nō moriatur. Nihil omnino in se habet quod sit obnoxium corpori, sed utenti ea nihil accidit, quod aut mortem afferat, aut æratem demutat, aut impediatur sanitati. Quod ut audiui filia, exanimari magis desiderio margaritæ & uestis istius ceppi, & sicut prostratus iacebam, in deficienti fletu & intenta oratione iuuenem precari ceppi, dicens: Domine sancte, misere precij meæ, & miserere solitudini & uitæ meæ. Si enim hanc uestem mihi & margaritam nō cōcedis, miser futurus sum, filiam meam uiuentem perditurus sum, ego propter hanc uestem & margaritam peregrinari uolo. Scis domine, quia tibi nō mentior. Postq; uocem meam audiuit, iubet me leuare, & ait mihi: Mouerunt me preces & lachrymæ tuæ, & bene est quod credidisti. Et quia dixisti, te pro hac margarita ipsam uitam tuam uelle impendere, nō possum eam tibi negare, sed scire debes propositū & uoluntatem meam. Vestis quæ ego dederō talis est, ut si quis uoluerit ueste alia colorata & serica & aurata uti, uestem meam capere non possit. Sed illi dabo eam quæ contenta sit, nō serico habitu, sed natiuis coloribus, & insumptuoso textu uestiri: ita ut propter consuetudinem, purpuream per augustas uestes habeat: nō etiā purpura ipsa defundatur in ueste. Margaritam uero quā à me petis naturæ eius est, ut habere eam nō possit, si quis margaritam aliam habuerit. Quia aliæ margaritæ, aut de terra, aut de mari sunt: mea autem, ut ipse tu uides, speciosa & preciosa est incomparabilis & cœlestis, nō dignatur ibi esse ubi aliæ sunt. Non enim rebus meis conuenit cum rebus hominis, quia qui ueste mea & margarita utitur, in æternum sanus est, nō febre exardescit, nō uulneri patet, nō annis demutatur, nō morte dissoluitur, æqualis æternis. Ego tamē hanc uestem & hanc margaritam meam petenti tibi dabo, eam ut filia tua perferas. Sed prius scire debes quid uelit filia tua, si se huius uestis & margaritæ meæ facit dignam, id est, si uestes sericas & auratas & infectas habere noluerit: si alteram margaritā oderit, tunc hæc quæ me rogas tibi præstabo. Post uocem filia lætus exurgo, & secretum habens, hanc ad te epistolam feci, rogans te per multas lachrymas meas, ut te huic uesti & margaritæ reserues, neq; miserum senem tali damno tuo facias, si hanc uestem & hanc margaritam nō habueris. Testor autem tibi filia deum cœli & terræ, quia nihil hac ueste atq; hac margarita preciosius est, & tui iuris est ut hanc habeas. Tu modo quando tibi uestis alia affertur, uel serica, uel infecta, uel deaurata, dicito ei qui tibi offert: Ego uestem alterā expecto, propter quā pater meus à me tam diu peregrinatur, quā mihi quærit, quam nō possum habere si hanc habuerō. Sufficit mihi lana ouis meæ:

sufficit

sufficit mihi color quem natura attulit: sufficit mihi lectus insumptuosus. Cæterum uestem illam desidero quæ dicitur nõ absumi, nõ atteri, nõ scindi. At uero si tibi margarita offeratur aut suspendenda collo, aut digito coaptanda, dices ita, nõ mihi impedimẽto sint istæ inuitiles & sordidæ margaritæ, sed expecto illam preciosissimam, pulcherrimam & utilissimam. Credo patri meo, quia & ille qui spondit ei se credidit, propter quã mihi significauit se etiam mori uelle. Hanc expecto: hanc desidero, quæ mihi præstabat salutem & æternitatem. Ergo filia subueni solitudini meæ, & hanc epistolam meã semper lege, & huic uesti & margaritæ te reserua. Et ipsa tu mihi, nullum interrogans, quomodolibet potes literis rescribe, utrũ uesti huic & margaritæ te reserues, ut sciam quid iuueni illi respondeam: & ut si illam desideras, si expectas, lætus possim ad te reditum cogitare. Cum autem tu mihi rescriperis, tunc tibi & ego quis sit hic iuuenis, & qualis sit, & quid uelit, & quid promittat, & quid possit, indicabo. Interim tibi hymnum matutinum & serotinum misi, ut memor mei semper sis. Tu uero si quid minus per ætatem hymno & epistola intelligis, interroga matrem tuam, quæ optat ut te moribus suis genuerit deo, & deus qui te genuit, hic & in æternũ custodiat, quod & opto filia desideratissima.

D. HILARII PICTAVORVM EPISCOPI
hymnus filia suæ Abræ transmissus.

Hymnus epistolæ
responsus,
hoc est,
dignũ patella
operculũ

Lucis largitor optime	Cuius sermonis lumine
Post ipsa noctis tempora	Dies refulsus panditur.
Tu uerus mundi lucifer,	Non is qui parui syderis
Venturæ lucis nuncius,	Angusto fulget lumine.
Sed toto sole clarior	Lux ipse totus & dies
Materna nostri pectoris	Illuminans præcordia,
Adesto rerum conditor	Paternæ lucis gloria,
Cuius amota gratia	Nostra pauescunt corpora
Tu quoq; pleno spiritu	Secum deum gestantia,
Ne rapientis perfidi	Diris patefcatur fraudibus,
Vt inter actus seculi,	Vitæ quos usus exigit
Omni carentes crimine	Tuis mittamus legibus.
Probrosas matris castitas	Carnis uincat libidines
Sanctumq; puri corporis	Delubrum seruet specie.
Hæc spes precantis animæ,	Hæc sunt uotiuua munera
Vt matutina nobis sit	Lux in noctis custodiam.
Gloria tibi domine,	Gloria unigenito,
Cum spiritu paraclito	Nunc & per omne seculum.

FINIS

● ELENCHVS CANONVM D

HILARII IN EVANGELIUM MATTHÆI,
ordine quo ab eo sunt æditi.

CANON I

De natiuitate Christi. De Magis cum muneribus, & de infantibus occisis.

CANON II

De Iesu regresso ex Aegypto. De prædicatione Ioannis, & baptismo. De domino baptizato.

CANON III

De tentatore diabolo. De ieiunio Iesu quadraginta diebus. De Petro & Andrea piscatoribus.

CANON IIII

De beatitudine & præceptis. De reconciliatione fratrum. De adulterio. De oculo & manu eruenda. De iuramentis & eleemofyna.

CANON V

De oratione & ieiunio. De thesauro in cælo. De lucerna corporis. De duobus dominis. De cibo & uestitu. De uolatilibus & lilijs agri, & fœno. De solitudine diei. De festuca & trabe in oculo.

CANON VI

De margaritis ante porcos. De pseudoprophetis. De domo ædificata super petram.

CANON VII

De leproso quem curauit dominus. De puero tribuni paralytico. De seruo Petri. De plurimis & diuersis curis.

CANON VIII

De discipulis in naui excitantibus Iesum. De duobus dæmoniis in terra Gerasenorum. De paralytico curato & lectum ferentẽ.

CANON IX

De Matthæo publicano. De pharisæorum, & discipulorum Ioannis ieiunio. De adsutu panni rudis. De profluuiio mulieris. De filia principis excitata à mortuis. De duobus cæcis. De surdo & muto.

CANON X

Miserus turbamur dominus, duodecim discipulos præmittit cum potestate & doctrina &c.

CANON XI

Ioannes de carcere ad Iesum mittit, & Iesus de Ioanne ad turbas loquitur. Item confessio Iesu ad patrem.

CANON XII

Discipuli spicas uellunt. Manus arida hominem sabbato curauit. Cæcum & dæmoniacum curauit. De blasphemia spiritus. De fructu arboris

bonæ

bonæ & malæ. De omni uerbo ocioso. De signo Ionæ. De Niniuitis & regina Austri. De septem spiritibus & octauo. De matre Iesu & fratribus.

CANON XIII

Sedens in nauicula Iesus turbis parabolas loquitur. De seminante bonum semen. De zizania & tritico. De grano sinapis. De fermento abscondito in farina. Expositio zizaniæ. De thesauro in agro. De bona margarita. De rete misso in mare.

CANON XIII

De scriba in regno cœlorum. De fratribus & sororibus domini. De Iovannis capite in disco. De quinque panibus & duobus piscibus. Vbi super mare ambulabat, & Petrummersum erexit.

CANON XV

De lauandis manibus. Et nõ ea quæ in os intrant, sed ea quæ ex ore exeunt inquinare. De filia Chananææ mulieris. De septem panibus & paucis piscibus.

CANON XVI

De Ionæ prophetæ signo. De fermento pharisæorum, & cõfessione Petri. De benedictione domini, & de se abnegando qui Dñm sequi uoluerit.

CANON XVII

Vbi in monte cū Moyse & Helia uidetur, & uox de cœlo auditur. Vbi puerum lunaticum saluat. De credentium fide. De didragma postulata, & statere in ore piscis inuento.

CANON XVIII

De infantibus inhibitis. De humilitate eorū assumēda. De manu & pede, & oculo eruēdo, & de oue perdita. De corripiendis fratribus secreto primū, tū duobus testibus, postremo ecclesia præsentē. Et quod semper ignoscendum. De eo qui conseruum, remisso sibi à domino debito, suffocauit.

CANON XIX

Transit in Galilæam. Vxorem non debere dimittere. De eunuchis. De infantibus inhibitis. Diuitem difficile introire in regnum cœlorum.

CANON XX

De spe apostolorum. De nouissimis primis efficiendis. Vbi conducuntur operarij ad uineam. De filijs Zebedæi. De primo accubitu. De duobus cæcis secus uiam sedentibus.

CANON XXI

De asina & pullo eius. De eiectione à templo nummularijs. De sicca male dicta. De duobus filijs ad uineam missis. De publicanis & meretricibus.

CANON XXII

De uinatoribus, qui missos ad se ob recipiendos fructus interficiant. De inuitatis promiscuis, & de ueste nuptiali.

CANON XXIII

De tributo Cæsari dando, & de imagine Cæsaris. De eadem septem fratrum

fratrum uxore. De mandatis maximis. De Dauid filio.

CANON XXIII

De cathedra Moyfi, super quā sederūt scribæ & pharisæi. De clauso ab ipsdem regno cœlorū. Et ab ipsdem comedi domos uiduuarū, & circumeuntum mare & arida. Et dicētibz: Quicūq; iurauerit in templo, nihil est. Et de decimantibus mentā & anetū. Et ædificantibus sepulchra prophetarū. Et de Hierusalem, quæ interficit prophetas, & lapidat eos qui ad se missi sunt.

CANON XXV

De structura tēpli interrogātibus discipulis. Et de his, qui in tecto sunt, ne descendant tollere aliquid de domo, & qui in agro sunt ne reuertantur tollere tunicam suam. Et de prægnantibus & nutrientibus.

CANON XXVI

De sole obscurato, & luna & stellis.

CANON XXVII

De seruo fideli quē cõstituit dñs super familiā suā. Et de decem uirginibus. De homine peregre profecto, qui tradidit substantiā suam seruis suis.

CANON XXVIII

De aduentu filij hominis uenientis ad iudiciū cum maiestate sua.

CANON XXIX

De muliere quæ accessit ad Iesum in domo Simonis leprosi, habēs alabastrum unguenti preciosi.

CANON XXX

De die prima azymorum, in qua accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: Vbi uis paremus tibi manducare pascha?

CANON XXXI

Venit Iesus in agrum, qui dicitur Gethsemani, & dicit discipulis suis: Sedete hic donec eam illuc orare. Et tristata est anima eius usq; ad mortē. Et de calice mortis dicit: Pater si possibile est, transeat à me calix iste. De spiritu prompto, & carne infirma. Et rursum de eo quod dixit: Pater non potest hic calix transire, nisi illum bibam: fiat uoluntas tua.

CANON XXXII

De Iuda, qui erat unus de duodecim discipulis, ueniente ad Iesum cum plurima turba ut eum traderet. De gladio quem iussit Petro conuertere in locum suum.

CANON XXXIII

De Pilato cum sederet pro tribunali, & cum misit ad illum uxor sua, dicens: Nihil tibi sit & iusto isti. De transeuntibus iuxta crucem, qui mouebāt capita sua & dicebant: Hic est qui destruebat templum, & in triduum illud reædificabat.

ELENCHI FINIS

E D. Hilarij

DIVI HILARII PIC TA

VORVM EPISCOPI, IN EVANGELIVM
Matthæi canones, seu commentarius.

De natiuitate Christi. De Magis cum muneribus, &
de infantibus occisis. Canon I

Hec in quodā
codice sic ha-
bebantur,
Et quē Lucas
per sacerdotā
lem ordinem
dinumerat, ut
terq; agnitio-
nem in domi-
no utriusq; tri-
bus significat:
rectaq; gene-
rationis gra-
dus ponitur,
quia sacerdo-
talis & regia
tribus societas
per Dauid ex
cōiugio inita,
à Salathiel in
Zorobabel cō-
firmetur ex
genere.

LIBER generationis Iesu Christi, filij Dauid, fi-
lij Abrahæ &c.

Gressus quem Matthæus* & Lucas in ordi-
ne regie successionis ediderāt, quē dum uterq;
dinumerat, & agnitionem in domino utriusq;
tribus uterque significat, & rectæ generationis
gradum ponit, quia sacerdotalis & regie tribus
societas, per Dauid ex coniugio inita, iam à Sa-
lathiel in Zorobabel confirmatur ex genere.

Atq; ita dum Matthæus paternā originem, quæ ex Iuda proficiscēbatur,
recenset, Lucas uero acceptum, per Natham ex tribu Leui genus edocet, su-
is uterq; partibus domino nostro Iesu Christo, qui est æternus & rex & sa-
cerdos, etiam in carnali ortu utriusq; generis gloriam probauerunt. Quod
uero Ioseph potius q̄ Mariæ natiuitas recensetur, nihil refert. Eadē enim
est totius tribus atq; una cognatio. Exemplū autem etiā Matthæus & Lu-
cas dederūt, patres inuicem appellantes, non tam genere q̄ gente, quia ab
una tribu cœpta, sub unius successionis & originis familia continetur. Cum
enim filius Dauid atq; Abrahæ sit ostendendus, ita Matthæus cœpit

Liber generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abrahæ.) Non refert
quis in originis numero atq; ordine collocetur, dummodo uniuersorū fa-
milia cœpta esse intelligatur ab uno. Itaq; cum eiusdem tribus sit Ioseph &
Maria, dum profectus esse ex Abrahæ genere Ioseph ostēditur, profecta
quoq; docetur & Maria. Hæc enim in lege seruata est, ut si mortuus
sine filijs familiæ princeps esset, defuncti uxorem posterior frater eiusdem
cognationis acciperet, susceptosq; filios in familiam eius qui mortuus esset
referret: maneretq; ita in primogenitis successionis ordo, cum patres eorū,
qui post nati essent, aut nomine haberentur, aut genere. Sequens illud est,
ut quia diximus secundum rerum fidem generationis istius ordinem, nec
numero sibi, nec successione constare, huius quoq; rei ratio adferatur. Non
enim leuis causa est, ut aliud in narratione sit, aliud fuerit in gestis: & aliud
referatur in summa, aliud uero teneatur in numero. Nanq; ab Abraham
usq; ad Dauid quatuordecim generationes numeratæ sunt, & à Dauid us-
que ad transmigrationem Babylonis, in quibusdā libris decem & septem

deprehen-

deprehenduntur. Sed in hoc non mendacij aut negligentie uitiū est. Tres
enim ratione præteritæ sunt, Nam Ioras genuit Ochoziam, Ochozias ue-
ro genuit Ioam, Ioas deinde Amassam, Amasias autem Osiam. Et in Mat-
thæo Ioras Oziam genuisse scribitur, cum quartus ab eo sit. Hoc ita quia
ex gentili foemina Ioras Ochoziam genuit, ex Achab scilicet, qui Hieza-
bel habuit uxorem. Deniq; per prophetam, non nisi in quartam genera-
tionem, in throno regio Israël, quēquā de domo Achab esse sessurum
dicitur. Purgata igitur labe familiæ gentilis tribus, quæ præteritis iam regu-
lis in quarto generationum consequentium ordine numeratur, & usque ad
Mariam generationes quatuordecim esse scribuntur, cum in numero de-
cem & septem reperiantur, nullus error esse poterit, scientibus non eam so-
lum esse domino nostro Iesu Christo originem, quæ cœpit ex Maria, sed
procreatione corporea natiuitatis æternæ significantiam comprehendī. Ge-
nerationis autem ratio simplex est. Nam conceptum ex spiritu sancto, na-
tum ex Maria uirgine, omnium opus prophetarum est. Sed plures irreligi-
osi, & à spiritali doctrina admodum alieni, occasionem ex eo occupant
turpiter de Maria opinandi, quod dictum sit: Prius quā conuenirent in-
uenta est in utero habens. & illud: Noli timere accipere coniugem tuam. &
illud: Non cognouit eam donec peperit, non recordantes desponsatam fu-
isse, & dictum hoc Ioseph uolenti eam abiicere, quia iustus ipse nollet in
eam lege decerni. Igitur ne qua de partu eius ambiguitas existeret, ipse con-
cepti ex spiritu sancto Christi testis assumitur. Dehinc quia desponsata es-
set, in coniugem reciperetur. Cognoscitur itaq; post partum, id est, transit
in coniugis nomen. Cognoscitur enim, non admiscetur. Deniq; cum tran-
sire Ioseph ad Aegyptum admonetur, ita dicitur: Accipe puerum & ma-
trem eius, & reuertere cum puero & matre eius. Et rursum in Luca: Et erat
Ioseph & mater eius. Et quotiescunq; de utroque sit sermo, mater potius
Christi, quia id erat, non uxor Ioseph est nuncupata, quia non erat. Sed
hæc quoq; ab angelo ratio seruata est, ut tum cum desponsatam eam iusto
Ioseph significabat, coniugem nuncuparet. nam ita ait: Ioseph fili Dauid,
noli timere accipere Mariā coniugem tuam. Ergo & coniugis nomen spon-
sa suscipit, & post partum in coniugem recognita tantum Iesu mater osten-
ditur, ut quemadmodum iusto Ioseph deputaretur eiusdem Mariæ in uir-
ginitate coniugium, ita uenerabilis eius ostenderetur in Iesu matre uirgini-
tas. Verum homines prauissimi hinc præsumunt opinionis suæ autorita-
tem, quod plures dominum nostrum fratres habuisse sit traditum, qui si
Mariæ illi fuissent, & non potius Ioseph ex priore coniugio suscepti, nun-
quam in tempore passionis Ioanni apostolo transcripta esset in matrem,
domino ad utrunque dicente: Mulier ecce filius tuus. & Ioanni: Ecce mater
tua, nisi quod ad desolatā solatium charitatem filij in discipulo relinque-

E 2 bat

bat. Stelle autem ortus primum à Magis intellectus indicat, mox gentes in Christo credituras, & homines professionis longe à scientia diuinæ cognitionis auersæ, lumen, quod statim in ortu eius extitit, cognituros. Denique oblatio munerum, intelligentiam in eo totius qualitatis expressit, in auro regem, in ture deum, in myrrha hominem confitendo. Atq; ita per uenerationem eorum, sacramenti omnis est cōsummata cognitio, in homine mortis, in deo resurrectionis, in rege iudicij. Quod uero repetere iter atq; ad Herodem in Iudæam redire prohibentur, nihil à Iudæis petere scientiæ cognitionisq; permittimur, sed in Christo salutem omnem & spem locantes, admonemur prioris uitæ itinere abstinere. Parante autem Herode parauit necem, Ioseph per angelum monetur, ut eum in Aegyptum transferat. Aegyptum idolis plenam, & omnigenum deum monstra ueneratē, iam post Iudæorum infectationem, & in extinguendo eo prophana plebis assensum, Christus ad gentes inanissimis religionibus deditas transit, & Iudaicam relinquens ignorantiam seculo colendus, infertur Bethleem, id est, Iudæam martyrum sanguine redundantem. Herodis uero furor & infantium mors, populi Iudaici in Christianos sæuētis est forma, existimantis se beatorum martyrum cæde posse in omnium fide & professione Christi nomen extinguere. Sed gloriosus per prophetam eorum honor rediditur dicentem: Vox in rama audita est, ploratus & ululatus multus. Rachel plorans filios suos, & noluit consolari, quia non sunt. Rachel Iacob uxor fuit diu sterilis, sed nullos ex his quos genuit amisit. Verum hæc in Genesi ecclesiæ typum prætulit. Non igitur illius uox & ploratus auditur, quæ nullam habuit amissorum filiorum dolorem, sed huius ecclesiæ diu sterilis, nunc uero fecundæ ploratus ex filijs, non idcirco, quia peremptos dolebat, auditur, sed quia ab his perimebatur, quos primum genitos filios retinere uoluisset. Denique consolari se noluit quæ dolebat. Non enim non erant ij, qui mortui putabantur, in æternitatis enim profectum per martyrij gloriam efferebantur. Consolatio autem rei amissæ erat præstantanda, non auctæ.

In quodam eodice habebatur, Neque enim erant ij, qui mortui putabatur, ut sit sensus: Neq; enim erant mortui, q mortui putabantur.

De Iesu regresso ex Aegypto. De prædicatione Ioannis & baptismo.
De domino baptizato.

Canon II

Post quæ mortuo Herode per angelum monetur, ut in Iudæam cum puero & matre ipsius redeat. Et reuertens cum Arche laum Herodis filium regnare audisset, timuit eò uenire, & per angelum monetur, ut in Galilæam transeat, & in regionis eius ciuitate Nazareth inhabitet. Reuerti ergo ad Iudæam monetur, & reuersus timet. Et rursus uisu admonitus, transire ad regionem gentium iubetur. Sed aut timere eum qui admonitus sit non oportuit, aut per angelum deferri admonitio mox mutada non debuit. Verum typica ratio seruata est.

Ioseph

Ioseph enim apostolorum habet speciem, quibus Christus circumferendus est creditus. Hi tanquam Herode mortuo, id est, populo eius in passione domini deperdito, Iudæis prædicare sunt iussi. Missi enim erant ad oues perditas domus Israël, sed manente hæreditariæ infidelitatis dominatu metuunt & recedunt. Admoniti per uisum, sancti scilicet spiritus, donum in gentibus contemplantes, ad eas transferunt Christum Iudææ missum, sed uitam & salutem gentium nuncupatum. In diebus illis uenit Ioannes prædicans in deserto Iudææ dicens: Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum &c.) In Ioanne locus, prædicatio, uestitus, cibus est conuendendus atq; ita ut meminerimus, gestorum ueritatem non idcirco corrumpi, si gerendis rebus interioris intelligentiæ ratio subiecta sit. Fuerant enim prædicati & locus opportunior, & uestitus utilior, & cibus aptior: sed subest gestis rebus exemplum, & in eo operatio ipsa meditatio est. Nam & ad desertam Iudæam uenit: desertam dei frequentatione non populi, & uacuum sancti spiritus habitatione non hominum, ut prædicationis locus, eorum quibus prædicatio erat missa, solitudinem protestaretur. Pœnitentiam quoq; regno cœlorum propinquante pronūciat, per quam est reditus ab errore, & recursus à crimine, & post uitiorum pudorem professio desinendi: ut deserta Iudæa meminisset se eum suscepturam, in quo cœlorum est regnum, non uacuum deinceps futuram, si se à ueteribus uitijs pœnitentiæ confessione purgasset. Pilis etiam camelorum uestis adtexta, peregrinum prophetiæ istius prædicationis habitum designat, cum exuijs immundarum pecudum, quibus pares existimamur, Christi prædicator induitur, fitq; sanctificatum habitu prophetali, quicquid in nobis uel inutile fuerat ante uel sordidum. Zone præcinctio, efficax in omne opus bonum est apparatus, ut ad omne ministerium Christi uoluntatis cingulo simus accincti. In esum etiam eliguntur locustæ fugaces hominum, & ad omnem aduentum nostri sensum auolantes. Nos scilicet, qui ab omni sermone & congressu prophetarum impijs quibusdam corporum saltibus efferebamur, uoluntate uagi, in operibus inutiles, in uerbis queruli, sede peregrini, nunc sumus sanctorum alimonia, & satietas prophetarum, electi simul cum melle syluestri, dulcissimum ex nobis cibum, non ex aluearijs legis, sed ex truncis syluestri arborum præbituri. Tali igitur Ioannes habitu prædicans, uenientes pharisæos & Saducæos ad baptismum, progenies nuncupat uiperarum, fructum ut dignum pœnitentiæ faciant monet, ne ue Abraham patrem habere se gloriantur, quia ex lapidibus deus potens est Abraham filios excitare. Non enim successio carnis quæritur, sed fidei hæreditas. Dignitas igitur originis in operum consistit exemplis, & profapiæ gloria fidei imitatione retinetur. Zabulus infidelis, Abraham fidelis. Nam ille in hominis transgressione fuit perfidus, hic uero iustificatus est ex fide. Igitur

E 3 unius

uniuscuiusq; mores atq; uita propinquitatem cognationis acquirit, ut qui fideles sunt, Abrahæ propago per fidem sint: qui autem infideles sunt, in Zabuli progeniem infidelitate mutantur: quando & pharisæi uiperarum natio nuncupantur, & gloriatio sanctificati parentis eis inhibetur, & ex laxis ac rupibus Abrahæ filij excitantur, & ut operantes dignos fructus poenitentiae sint admonentur, ut qui diabolum patrem habere coeperant, cum eis qui de lapidibus excitarentur, rursus Abrahæ filij per fidem fiant. Securis uero radicibus arborum apposita, infructuosarum arborum caede & concrematione significans, inutilis perfidiae excidium conflagationi iudicij præparari. Et quia legis opus esset iam inefficax ad salutem, & Ioannes baptizandis in poenitentiam nuncius extitisset: prophetarum enim officium erat, à peccatis reuocare: Christi uero propriū, saluare credentes: se quidem baptizare in poenitentiam dicit, sed fortiorem esse uenturum, cuius ferendorum ac soluendorum calciametorum sit indignus officio: apostolis circumferendæ prædicationis gloriam derelinquens, quibus speciosis pedibus pacem dei erat debitum nunciare. Salutis igitur nostræ & iudicij tempus designat in domino dicens: Ille baptizabit uos in spiritu sancto & igni, quia baptizatis in spiritu sancto reliquum sit consummari igne iudicij.

Habens uentilabrum in manu purgabit aream suam, & congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili. Ventilabri opus est ab infructuosis fructuosa discernere. Quod in manu domini sit, arbitrium indicat potestatis. Triticū suum, perfectos scilicet credentium fructus, horreis recondendum. Paleas uero, id est, inutilium atq; infructuosorum hominum inanitatem, igne iudicij concremandas. Tunc uenit Iesus in Galilæam, in Iordanem ad Ioannem, ut baptizaretur ab eo, & reliqua.) Erat in Iesu Christo homo totus, atq; ideo in famulatum spiritus corpus assumptum, omne in se sacramentum nostræ salutis expleuit. Ad Ioannem igitur uenit ex muliere natus, constitutus sub lege, & per uerbum caro factus. Ipse quidem lauacri egens non erat, quia de eo dictū est: peccatum non fecit: & ubi peccatum non est, remissio quoq; eius est ociosa: sed assumptum ab eo creationis nostræ fuerat & corpus & nomen, atq; ita non ille necessitatem habuit abluendi, sed per illum in aquis ablutionis nostræ erat sanctificanda purgatio. Deniq; & à Ioanne baptizari prohibetur, ut deus: & ita in se fieri oportere, ut homo edocet. Erat enim per eum omnis implendi iustitia, per quem solum lex poterat impleri. Atq; ita & prophetæ testimonio, lauacro non eget, & exempli sui autoritate humanæ salutis sacramenta cōsummat, hominem & assumptione sanctificans & lauacro. Ordo etiam in eo arcani cœlestis exprimitur. Nam baptizato eo, reuerentis cœlorum aditibus, spiritus sanctus emittitur, & specie columbæ uisibilis cognoscitur, & istiusmodi paternæ pietatis unctione perfunditur, uox
deinde

deinde de cœlis ita loquitur: Filius meus es tu, ego hodie genui te.) Filius dei auditu conspectuq; monstratur, plebiq; infidæ & prophetis inobediendi, testimonium de domino suo mittitur & contemplationis & uocis, ac summi, ut ex eis quæ consummabatur in Christo, cognosceremus, post aquæ lauacrum, & de cœlestibus portis sanctum in nos spiritum inuolare, & cœlestis nos gloriæ unctione perfundi, & paternæ uocis adoptione dei filios fieri, cum ita dispositi in nos sacramenti imaginem ipsis rerum effectibus ueritas præfigurauerit.

De tentatore diabolo. De ieiunio Iesu quadraginta diebus. De Petro & Andrea piscatoribus. Canon III

Vnc Iesus ductus est in desertum à spiritu, ut tentaretur à Zabulo, & reliqua.) Et in desertū traductio, & quadraginta dierum ieiunium, & post ieiunium fames, & satanæ tentatio, & responsio domini, magni cœlestisq; consilij effectibus plena sunt. Nam quod in desertū ductus est, significatur libertas spiritus sancti, hominem suū iam diabolo offerentis & permittentis tentandi & assumendi occasionem, quam non nisi datam tentator habuisset. Erat igitur in diabolo de metu suspitio, non de suspitione cognitio. Mouebatur enim quadraginta dierum ieiunio. Sciebat totidem diebus aquas abyssi effusas, exploratam repromissionis terram, Moyse legem à deo scriptam, annorum quoq; quibus plebs in eremo uita angelorum habituq; mansit, hunc numerum expletum fuisse. Igitur istius temporis metu, in tentando eo quem hominem contuebatur, sumpsit temeritatem. Adam enim pellegerat, & in mortem fallendo traduxerat. Sed ita dignum nequitia eius & scelere erat, ut in eo, cuius morte & calamitatibus gloriabatur, homine uinceretur, & qui dei beneficia homini inuidisset, ante tentationem deum in homine intelligere non posset. Tentatur igitur statim post baptismum dominus, tentatione sua indicans in sanctificatis nobis maxime diaboli tentamenta grassari, quia uictoria ei est magis exoptata de sanctis. Non cibum etiam hominum esuriit, sed salutem. Nam post quadraginta dies, non in quadraginta diebus esuriit, Moyse & Helia in eodem ieiunij tempore non esurientibus. Igitur cum esuriit dominus, non inedia subrepsit operatio, sed uirtus illa, quadraginta dierum non mora ieiunio, naturæ suæ hominem dereliquit. Non enim erat à deo diabolus, sed à carne uincendus: quam utiq; tentare ausus non fuisset, nisi in ea per esuritionis infirmitatē quæ sunt hominis recognosceret, quam utiq; in eo sentiens ita orsus est: Si filius dei es.) Ante sermo est: Si filius dei es. Licet esurientem uideret, quadraginta tamen dierum in eo ieiunium pertimescebat, quia rerum ratione indicat, post quadraginta dierum conuersationē, quibus post passionem in seculo erat comoraturus, esuritionē se humanæ salutis habiturum. Quo in tempore expectatū deo

patri munus hominem quem assumpserat reportauit. Contuendum itaque nunc illud est, quibus tandem interrogationibus usus sit, ait enim: Si filius dei es, dic ut lapides isti panes fiant. Fallax diabolus, & ad traducendum artifex callidissimus, posse omnia Christum sciebat, & esuritionem in homine ex ipso ieiunij tempore sentiebat, ignarus quid nam esuriretur. Eam ergo in tentando conditionem operis proposuit, per quam & in deo ex demutatione lapidum in panes uirtutem potestatis agnosceret, & in homine oblectamento cibi patientiam esurientis illuderet. Sed dominus non panem potius quam salutem hominum esuriens ait: Non in pane solo uiuit homo. Quia ipse non solum homo, sed & deus, licet usque in tentationis diem cibo hominis abstinere, dei tamen spiritu alebatur, ostendens non in pane hoc solitario, sed in uerbo dei alimoniam aternitatis esse sperandam. Sequens etiam interrogatio talis est, cum eum in summum templi sustulisset: Si filius dei es, mitte te deorsum, & reliqua. Laborat tentatione dominum de excelsis ad inferiora deducere, & positum in templi summo, id est, supra leges & prophetas eminentem in humilibus continere: Sciebat quidem & ministeria angelorum prompta esse dei filio, neque in lapidem posse offensio- nis incidere, quippe super aspidem & basiliscum ambulaturum, & coculca- turum leonem & draconem. De his enim quae in se dicta sunt tacuit, sed superiora memorando, uult quoquo modo obedientiam elicere tentato, relatu- rus hinc gloriam si sibi dominus maiestatis, licet per confidentiam, paruisset. Sed nulla diabolo contigit tantae fraudis occasio, id ipsum deo tempore po- steriore testante, cum dicit: Venit princeps huius seculi, & non inuenit in me quicquam. Digna igitur hanc eius petulantiam domini est secuta responsio:

Non tentabis deum & dominum tuum. Diaboli conatus & tentamen- ta contundens, & deum se protestatur & dominum, docens, a fidelibus ab- esse oportere iactantiam: quia cum omniaabilia deo sint, nihil tamen in tentationem eius audendum sit. Sed iam tertio tota diabolicae potesta- tis commouetur ambitio. Constituto igitur domino in monte excelsio, uni- uersa orbis terrarum regna, eorumque gloriam obtulit, si modo adoraretur ipse. Iam gemina responsio opinionem suspicionis excefferat. Cibo Adam pellexerat, & de paradisi gloria in peccati locum, id est, in regionem uetitae arboris deduxerat: tertio diuini nominis ambitione corruerat, dijs futu- rum similem pollicendo. Igitur aduersus dominum tota iam seculi potestate pugnatur, & creatori suo possessio huius uniuersitatis offertur, ut tenens or- dinem fraudis antiquae, quem neque cibo pellexerat, nec loco mouerat, nunc uel ambitione corrumperet. Sed responsio domini dignum de superi- oribus gradum fecit. Ait enim: Vade retro satana. Scriptum est enim: Do- minum deum tuum adorabis, & illi soli seruias. Temeritatis tantae con- gruum exitum tulit, cum & criminum suorum in Satana nomen audiuit, & dominum

& dominum deum suum adorandum in homine cognouit. Praebuit etiam huius responsionis effectu magnum nobis dominus exemplum, ut contem- pta humanae potestatis gloria, & seculi ambitione postposita, solum memi- nissimus deum & dominum adorandum, quia omnis seculi honor diabo- li sit negotium. Post hanc ergo diaboli fugam, angeli Christo ministrant, ostendentes, a nobis uicto calcatoque diaboli capite, & angelorum ministe- ria, & uirtutum in nos caelestium officia non defutura. Cum audisset au- tem Iesus quod Ioannes traditus esset, secessit in Galileam, transiens in Ca- pharnaum. Et prophetae Esaias rei gestae ordo est. In piscatorum uero al- lectione, ex hominum arte futuri eorum officij opus proditur, ut piscibus e mari, ita hominibus deinceps e seculo in locum superiorem, id est, in lumen caelestis habitaculi protrahendis. Quibus & artem & patrias domos relin- quentibus, docemur Christum secuturi, & secularis uitae solitudine, & pa- ternae domus consuetudine non contineri. In quatuor uero primum aposto- lis eligendis, praeter rerum fidem, quia & ita gestum est, futurorum euange- listarum numerus praefiguratur. Galileam igitur circumit, & in synagogis praedicat regni euangelium, & omnium aegritudinum infirmitates meden- do, factis ipse se profert, ut quem in prophetarum uoluminibus legere erat soliti, praesentem operibus contuerentur.

De beatitudine & praecipis. De reconciliatione fratrum. De adulterio. De oculo & manu eruenda. De iuramentis & eleemosyna. Canon IIII

ongregatis igitur pluribus turbis, montem conscendit & do- cet, in paternae scilicet maiestatis positus celsitudine, caelestis ui- tae praecipia constituit. Non enim aternitatis instituta, nisi in aternitate positus tradidisset. Denique ita scriptum est: Ape- ruit os suum & docebat eos. Locutum eum fuisse promptius erat dicere, sed quia in gloria paternae maiestatis institerat, & aternitatem docebat, idcirco ad motum spiritus eloquentis obedisse ostenditur humani oris offi- cium. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum. Exemplo dominus docuerat humanae ambitionis gloriam relinquendam, dicens, Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruias. Et cum se per pro- phetas populum humilem & ad uerba sua trementem, praemonuit esse le- cturum, in spiritus humilitate perfectae beatitudinis posuit exordium. Igitur humilia spirantes, id est, se homines recordantes, in caelestis regni possessio- ne constituti, consilij sibi ex sordentibus ac tenuissimis se principijs coalitos, in hanc formam perfecti corporis procreari, & in hunc sentiendi, contuendi, iudicandi, agendi sensum deo profectum ministrante procedere: nihil cuiusque suum esse, nihil proprium, sed cunctis dono parentis unius eadem & uenien- di in uitam tribui primordia, & utendi eandem substantiam ministrari; ac nos optimi illius, qui nobis sit ista largitus, exemplo, perfunctae in nos bonitatis

bonitatis esse æmulos oportere, ut boni omnibus simus, communia omnia omnibus existimemus. Nulla nos nec secularis fastus insolentia, nec opum cupiditas, nec inanis gloriæ ambitio corrumpat, sed subiecti deo simus, & de communione uiuendi in omnes communis uitæ charitate teneamur. Magnam etiam in eo quod nati sumus, diuinæ bonitatis futurum profectum existimantes, cuius præmiū atq; honos præsentis uitæ operibus sit merendus, atq; ita per hanc spiritus humilitatē, qua à deo nobis meminerimus & indulta omnia, & deinceps potiora speranda, cœlorū regnū erit nostrum.

Beati mites, quoniam ipsi hæreditabunt terram.) Mitibus terræ hæreditatem pollicetur, id est, eius corporis, quod ipse dominus adsumpsit habitaculum. Et quia per mansuetudinem mentis nostræ habitauerit Christus in nobis, nos quoq; gloria clarificati eius corporis uestiemur. Beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur.) Lugentibus æternæ consolationis solatia repromittit, non orbitates aut contumelias aut damna merentibus, sed peccata uetera flentibus, & criminum quibus obsordesimus, conscientia ærumnosis. Hæc sæcula in cœlo consolatio præparatur. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.) Sitiētibus & esurientibus iustitiam, beatitudinem tribuit, significās extensam in dei doctrinam sanctorū aueritatem bonis perfectæ in cœlo satietatis expleri. Beati misericordes, quia ipsis misericordiam præstabit deus.) Misericordibus misericordiarū munera præparat. In tantum enim deus beneuolentiæ nostræ in omnes delectatur affectu, ut misericordiam suam sit solis misericordibus præstiturus. Beati mundo corde, quoniam deum ipsi uidebunt.) Mundo corde conspectum dei spondet. Nihil enim pollutum & sordidum ad occursum diuinæ charitatis insistit, & ad conspectū dei acies obsoletæ mentis hebetatur, eos scilicet & uisui & occursum dei esse patentes, quibus per animi nitorem ac uitæ puritatē potestas eius sit contuendi. Non enim nisi spiritu perfecti, etiam mortalitate immutati, quod solis mundis corde dispositum est, hoc quod in deo est immortale cernemus. Beati pacifici, quoniam filij dei uocabuntur.) Pacificorum beatitudo adoptionis est merces, ut filij dei maneant. Parens enim omnium deus unus est, neq; aliter transire in nuncupationem familiæ eius licebit, nisi obliuione earum rerum assumpta, quibus possimus offendere, fraternæ inuicem charitatis pace uiuamus.

Beati qui persequutionem patiuntur propter iustitiam, & reliqua.) Perfecta ad postremū beatitudine eos muneratur, quibus omnia pro Christo pati promptus affectus est, quia ipse iustitia est. His igitur & regnū reseruetur, & merces in cœlo copiosa promittitur, qui in cōtemptu seculi pauperes spiritu, & damnis rerum præsentium, iacturisque probrosis, & aduersus maledicta hominū cœlestis iustitiæ confessores, ac deinceps gloriosi promissorum dei martyres, omnē uitæ usum testimonio ueritatis eius impenderint.

Vos

Vos estis sal terræ, quod si sal infatuatū fuerit, ad nihilū ualet id quod salietur.) Sal, ut arbitror, terræ nullū est, quomodo ergo apostolos sal terræ nuncupauit. Sed proprietates est querenda dictionū, quam & apostolorum officium, & ipsius salis natura monstrabit. Sal est in se uno cōtinens aquæ & ignis elementū, & hoc ex duobus est unū. Hic igitur in omnem usum humani generis effectus incorruptionē corporibus, quibus fuerit aspersus, impertit, & ad omnem sensum cōditi saporis aptissimus est. Apostoli autem sunt rerum cœlestium prædicatores, & æternitatis uelut fatores, immortalitatem omnibus corporibus, quibus eorū sermo aspersus fuerit, conferentes. Atq; superius Ioannes testis est sacramenti aquæ ignisque perfecti, dum ait: Ipse uos baptizabit spiritu & igni. Merito igitur sal terræ sunt nūcupati, per doctrinæ uirtutē salendi modo æternitati corpora reseruantes, sed natura salis semper eadē est, nec immutari unquā potest, uerū quia cōuersioni homo subiaceret, & solus beatus, qui usq; ad finē in omnibus dei operibus permaneret, ideo eos sal terræ nuncupatos monet in traditæ sibi potestatis uirtute persistere, ne infatuati nihil saliant, & ipsi sensu accepti saporis amisso uiuificare corrupta nō possint, & profecti de ecclesiæ promptuarijs, cum his quos salierint, pedibus incedentiū proterantur. Vos estis lumen mundi.) Natura luminis est, ut lucem quocūq; circūferatur emittat, illatumq; ædibus tenebras interimat, luce dominante. Igitur mundus extra cognitionē dei positus obscurabatur ignorantia tenebris, cui per apostolos sciētia lumen inuehitur, & cognitio dei claret, & de paruīs eorū corpusculis quacūq; inceserint, lux tenebris ministratur. Non potest ciuitas abscondi super montem ædificata, neq; accendūt lucernā, & ponūt eam sub modio, & reliqua.) Ciuitatem carnem quā assumpserat, nuncupat, quia ut ciuitas ex uarietate ac multitudine consistit cohabitantiū, ita in eo per naturā suscepti corporis quædā uniuersū generis humani cōgregatio cōtinetur. Atq; ita & ille ex nostra in se cōgregatione fit ciuitas, & nos per confortiū carnis suæ sumus ciuitatis habitatio. Abscondi ergo iam nō potest, quia in altitudine positus, celsitudinis dei admiratione operū suorum & cōtemplandus & intelligendus omnibus effertur. Sed nec lucerna accenditur recondenda sub modio.) Quis enim fructus est, clausi impensam luminis continere? Verū synagogam digne dominus modio cōparat, quæ susceptos fructus intra se tantum receptans, certum modū dimensionis obseruantia cōtinebat. Nunc tamen fructu omni adueniente, se uacuauit, nō tamen potens luminis occulendi, atq; ideo iam lucerna Christi nō recondenda sub modio est; neq; operimento occultanda synagoga, sed in ligni passione suspensa lumen æternum est in ecclesia habitantibus præbitura. Pari etiam fulgere apostolos monet lumine, ut admiratione operis eorū deo laus impertiatur, nō quod hominibus oporteat gloriam querere, quia omnia in honorem dei agenda sunt, sed ut

diffusimur

dissimulantibus licet nobis opus nostrum, his inter quos uiuimus eluceat.

Nolite putare quoniam ueni dissoluere legem aut prophetas, non ueni dissoluere, sed adimplere.) Virtus & potestas uerborum cœlestiū magna in se mōmēta complexa sunt. Lex enim operū posita est, & omnia in fidem eorū, quæ in Christo erant reuelanda, conclusit, cuius & doctrina & passio grande & profundum est paternæ uoluntatis arbitrium, Lex autē sub uelamento uerborū spiritualiū natiuitatē domini nostri Iesu Christi, & corporalitatem & passionem & resurrectionem loquuta est, atq; id ita iam ante tempora secularia in ætatis nostræ tempus esse dispositū, frequens & prophetica & apostolica autoritas est. Igitur post ieiuniū dierum quadraginta, satanas tantis suspitionibus anxius, usq; ad tentandi erupit audaciam, ingens in Iesu pertimescens cœlestis molitionis arcanū, Iesus enim domino nostro nomen ex corpore est, itaq; & corporalitas eius & passio uoluntas dei & salus seculi est, & ultra humani sermonis eloquiū est, deum ex deo, filium ex patris substantia, atq; intra patris substantiam consistentem, primum in hominem corporatum, dehinc morti hominis conditione subiectum, postremo post triduum in uitam ex morte redeuntem, consociatam spiritus & substantiæ suæ æternitati materiem ad cœlum assumpti corporis retulisse. Ne igitur aliud existimarem in operibus suis esse quàm contereretur in lege, nō soluere se legem professus est, sed implere. Cœlum quidem & terram, maxima, ut arbitramur, elemēta esse soluenda, cæterum ne minimum quidem posse esse de mandatis legis infectum. In ipso enim lex & prophetia omnis impletur. Sub passione & iam iam spiritum traditurus, magni huius in se certus arcani, potō aceto consummata omnia est profusus. Fidem enim gestorum omnia tum prophetarum dicta sumebāt. Itaq; ne minima quidem mandatorum dei, nisi cum piaculo dei cōstituit esse soluenda, futuros minimos, id est, nouissimos, ac penē nullos denunciāns, minima soluentes. Nulla autem his minora possunt esse, quæ minima sunt.

Coacta interpretatio

Minimum autem est omnium, domini passio & crucis mors, quam si quis tanquam erubescendam non confitebitur, erit minimus. Confitenti uero magnæ in cœlo uocationis gloriam dominus esse cōfiteretur. Dico autem uobis, quia nisi abundauerit iustitia uestra plus quàm scribarum & pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.) Pulcherrimo ingressu opus legis cœpit excedere, ut non dissolueret eam, sed profectu potiore præcelleret, aditum apostolis in cœlum, nisi iustitiam pharisæorum æquitate antessent, denunciāns non futurum. Propositis igitur his quæ in lege præscripta sunt, profectu ea nō abolitione transgreditur. Lex uetuit occidere, reatum homicidij seueritate iudicij expiatura, sed male in alterum commotæ mentis affectio idem in euangelij habet pœnæ, & ex præcepto fidei non minus rea ira est sine ratiōe suscepta, quàm in operibus legis homicidium.

Et qui

Et qui dixerit fratri suo racha, reus erit concilio.) Racha uacuitatis opprobrium est, & qui sancto spiritu plenum conuitio uacuitatis insimulet, sit reus concilio sanctorum, contumeliam spiritus sancti sanctorum iudicium animaduersione luiturus. Qui autem fatuum dixerit, reus erit gehennæ ignis.) Piaculi magni periculum est, quem salem deus nuncupauerit, eum contumelia infatuati sensus laceffere: & stultorum intelligentiam salientem, stultæ intelligentiæ exasperare maledicto. Istiusmodi igitur eterni ignis erit pabulum. Ita quicquid lex in ipsis quidem operibus damnauit, euangeliorum fides pro contumeliosa tantū uerborum facilitate cōdemnat. Mutua igitur uniuersos charitate deuinciens, nullam impacificæ orationis fieri preceam patitur, sed altario munera offerentes, si recordentur habere se cum fratribus aliquid simultatum, recōciliata humana pace reuerti in diuinam pacem iubet, in dei charitatem de charitate hominū transituros. Et quia nullum tempus uacuum affectu placibilitatis esse permittit, cito in omni uitæ nostræ uia recōciliari nos aduersario benignitate præcepit, ne in reditu gratiæ morosi in mortis tempus non inita pace ueniamus, nosq; aduersarius iudici tradat, & iudex ministro, & in carcerē mittamur, & nō exeamus inde donec reddamus nouissimum quadrantem. In præceptis dominicæ orationis remitti nobis peccata nostra oramus exemplo, & data aduersarijs conditione ueniæ, ipsi ueniā deprecamur. Hæc itaq; negabitur nobis, si alijs negetur à nobis: nostroq; ipsi iudicio rei sumus, si in iudicij tempus non remissis simultatibus transeamus, aduersario tradēte nos iudici, quia manens in eum simultatis nostræ ira nos arguit. Et quia charitas plurimum peccatorum tegit, & errorum nostrorum ambitiosa ad deum patrona est, nouissimum pœnæ quadrantem soluemus, nisi precio ipsius aliquantorū criminum culpa redimatur. Quid autē à pluribus in hoc capite sensum sit, non putauit esse tractandum. Hoc enim quod aduersario recōciliari beneuolentia iubemur, ad corporis & spiritus aduersantiū sibi concordiam retulerit, sed nos ordinem doctrinæ tenentes, & opus legis euangelicis profectibus excedentes, non putauimus intelligentiæ continuationē oportere conuelli.

Audistis quia dictum est, non moechaberis &c.) Fertur suo cursu ordo præcepti, & prætermisissis legis operibus, iam in euāgelicis adulterio motus tantum oculi incidentis æquatur, & cum fornicationis opere punitur illecebrosa uisus inscurentis affectio. Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proijce abs te &c.) Fit innocentia gradus cellis, & profectum fides sumit. Carere enim non solum proprijs uitij, sed & extrinsecus incidentibus admōnemur. Non enim ex causis peccantium membrorum corporis damna præcepta sunt. Dexterō enim oculo non minus sinister erraret. Certe pes sensu concupiscentiæ carens damno inutilis est, in quem pœnæ causa non incidet. Sed quia diuersa inuicem membra, cor-

Ab retulerunt

Fort. infidiantis

F pus

pus tamen omnes unum sumus, abijcere à nobis, uel potius eruere propinquitates charissimorum hominum admonemur, si in illis aliquid tale ceu namus, ne in consortium criminis eorum de familiaritate ueniamus, rectius utilibus & maxime necessarijs, tanquam oculi & pedis membris carentes, quam usque in societatem gehennæ uitiosæ propinquitatis teneamur affectu. Esset autem abscisio membrorum utilis, si & cordis esse posset exectio. Cum enim concupiscentiæ efficientiæ compararetur, damnū corporis ocio sum est, relicto uoluntatis instinctu. Dictum est autem: Quicumq; dimiserit uxorem suam, det illi repudium &c.) Aequitatem in omnes concilians, manere eam maxime in coniugiorum pace præcepit, legi addens pluram, nihil demens. Nec sanè profectus argui potest. Nam cum lex libertatem dandi repudij ex libelli autoritate tribuisset, nunc marito fides euangelica non solum uoluntatem pacis indixit, uerum etiam reatum coactæ in adulterium uxoris imposuit, si alij ex discessionis necessitate nubēda sit, nullam aliam causam desinendi à coniugio præscribens, quam quæ uirum prostitutæ uxoris societate pollueret. Iterum audistis, quia dictū est antiquis: Non periurabis &c.) Lex poenam posuerat periurio, ut fraudulentiam mentium sacramenti religio contineret, simulq; plebs rudis atq; insolens frequentem de deo suo mentionem haberet familiaritate iurandi: fides uero sacramenti consuetudinem remouet, uitæ nostræ negocia in ueritate constituens, & abiecto fallendi affectu, simplicitatem loquendi audiendiq; præscribens, ut quod erat esset, non esset uero quod non erat, quia interest, & non patens esset materia fallendi, & quod ultra est, id omne de malo est. Quod enim est, suū est ut semper sit: quod uero non est, naturæ est ut non sit. Ergo in fidei simplicitate uiuentibus iurandi religione opus non est, cum quibus semper quod est, est: quod non, non: & per hæc eorum & opus & sermo omnis in uero est. Neq; per cœlū iurabis, quia sedes dei est, & reliqua.) Non solum reddere nos deo sacramenta non patitur, quia omnis dei ueritas dicti factiq; nostri simplicitate retinēda est, sed superstitionem contumaciæ ueteris condemnat. His enim elementorum nominibus Iudeis erat religio iurare, & cœli & terre, Hierusalem, & capitis sui, quibus in contumeliam dei sacramento uenerationem deferebant. Quid enim momenti erat iurare per cœlum dei sedem, iurare per terram scabellum pedum eius, iurare per Hierusalem urbem breuī ob insolentiam & peccata inhabitantium destruendam, cum præsertim in præformationem ecclesiæ, id est, corporis Christi, quæ magni regis est ciuitas, esset constituta? Per caput autem iurare quur uellent? Nunquid uel capilli unius mutandi facultas esse poterat iuranti, cum omnibus colore natura à deo profecta suggereret? Atq; ita hæc sacramentorum pignora plena apud eos piaculi fuisse demonstrat, cum ignorato aut neglecto opifice, religionem operibus impertirentur.

Audistis

Audistis, quia dictum est: Oculum pro oculo, dentem pro dente, & reliqua.) Extensam fidei nostræ in æternam spem rebus ipsi dominus uult probari, ut ipsa dissimulandæ iniuriæ & tolerantiæ testis iudicij sit futuri. Lex infidelem Israël intra metum continebat, & iniuriæ uoluntatem iniuriæ uicissitudine coercebat. Fides autē nullius tam grauem dolorem esse patitur iniuriæ, ut ultionem expetatur, & illatæ sibi quisquam uindex sit contumeliæ, quia in iudicio dei & perpeffis iniuriā plus est consolationis, & poena seuerior iniuriosis. Atq; ita non solū ab iniquitatibus nos abesse euangelia præcipiunt, uerum etiam ulciscendæ iniuriæ exigunt dissimulationē. Nam accepta alapa maxillam alteram iubemur offerre, & mille passus onus uehentes, progredi in spacium passuum duū millium, iniuriæ augmento profectum ultionis habituri, ipso uirtutum coelestium domino ad incrementum gloriæ & maxillas palmis, & flagris scapulas offerente. Non solum autem iudicij humani refugienda esse arbitria præcepit, uerum etiam cum damni uoluntate uitanda, ut tunicā nobis uolenti iudicio exuere mittamus & palium, & per spem bonam secularem suppellectilem contemnentes, inanem gentium cupiditatem, & uanitatem infructuosæ auaritiæ arguamus. Omnibus etiam dari quæ poposcerint iubet, & à precibus uolentium mutuari, os atq; animum non referre, ut his quibus indigent, per nostram munificentiam expleatur, & eorum uel sitim potu, uel famem cibo, uel nuditatem uestitu indulto arceamus, ac sic bonorum eorum quibus à deo indigemus, digni reperiamur, cum obtinendi meritum indulgendi consuetudo conciliet. In officio quoq; dispensandæ eius quam accepimus gratiæ, pronos esse oportere demonstrat, ut boni gratuiti sit dispensatio gratuita, & mutuari uolentibus non negemus quod mutuamur à deo, semper sine habēdi damno impertiendi ministerio functuri. Audistis quia dictum est: Diliges proximum tuum, & odies inimicum tuum, & reliqua.) Conclisit omnia bonitate perfecta. Amari enim lex proximum exigebat, & in inimicum licentiam odij dabat. Diligi uero inimicos fides præcipit, & petulantes humanum mentium motus publicæ charitatis frangit affectu, non solum iram ab ultione depellens, sed etiam in amorē mitigans iniuriosi, quia gentium sit amantes amare, & commune sit diligere diligentes. Vocat igitur nos in dei ut hæreditatem, ita & imitationem bonis & iniustis Christi sui aduentu in baptisimi & spiritus sacramēto, & solem tribuentis & pluuiam, ita nos ad perfectam uitam per hanc publicæ bonitatis concordiam, quia nobis in cœlo perfectus pater sit imitandus instituit. Attendite iustitiā uestrā, ne faciatis coram hominibus &c.) Omnem curam rerum presentium amouet, & attentos tantum esse in spem futuri iubet, neq; sectari uel hominum fauorem ostentatione bonitatis, uel iactantiam religionis orationis publicæ copia, sed intra conscientiam fidei fructum boni operis continendum,

F 2 quia

quia humanæ laudis consecratio eam tantum quam ab hominibus expectet, mercedem sit receptura. Cæterum promerendi dei expectatio, præmiū sit longæ patientiæ consequutura. Sinistra quoque manus ut ignoret opus dextræ. Sed nunquid istud natura corporis finet? aut intelligentiæ sensum manuum ministeria fortiuntur? Verum ut in dei scientia opera nostra consistunt, cum sub nuncupatione membrorum in his quæ geramus, eorum quæ nostra sunt, atque nobiscum sunt, conscientia arceatur.

De oratione & ieiunio. De thesauro in cælo. De lucerna corporis. De duobus dominis. De cibo & uestitu. De uolatilib. & lilijs agri, & scæno. De solitudine diet. De festuca & trabe in oculo.

Canon v

Lauso quoque cubiculi ostio iubemur orare, atque in omni loco precem fundere docemur, & sanctorum oratio inter feras, carceres, flammam, & de profundo maris, ac bestiarum uentre suscepta est. Ergo non occulta domus, sed cordis nostri cubiculum ingredi, & clauso mentis nostræ secreto orare ad deum, non multiloquio, sed conscientia admonemur, quia dictorum uerbis opus omne præcellat.

Cyprianus
Tertullianus

De orationis autem sacramenti necessitate nos commendandi, Cyprianus uir sanctæ memoriæ liberauit. Quancquam & Tertullianus hinc uoluntatem aptissimum scripserit, sed consequens error hominis detraxit scriptis probabilibus auctoritatem. Cum autem ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes. Exterminant enim faciēs suas, ut pateant hominibus ieiunantes &c.) Ieiuniorum profectum docet extra iactantiam cōfecti corporis esse oportere, neque de inedia ostentatione fauorem gentium consecrandum, sed omne ieiunium in sanctæ operationis decore ponendū. Oleum enim fructum misericordiæ esse cælestis, & propheticus sermo est. Ergo bonitatis operibus caput nostrum, id est, uitæ nostræ sensus ornandus est, quia intelligentia omnis in capite est. Sordescit in facie abluendæ, ne quid sit horroris ex uitijs, sed magis gratia candoris sit in occursum, atque ita nos in splendorem bonæ conscientiæ elutos, & in gratiā misericordiæ operis delibutos, deo ieiunia nostra commendent. Cæterum fugientes in ieiunijs hominum conscientiam unctis capitibus, & ridiculi magis erimus, & cogniti. Nolite thesaurizare uobis thesauros in terra, & reliqua.) Prætermissa igitur humana gloriæ & opulentiæ solitudine, omnem placendi deo curam sumi oportere demonstrat. Quia humanam laudem uel corporum uitia, uel oblectatio inuidens corrumpat, & hic thesaurus pecuniæ aut detrimentum sit periculosus, aut furto. Cæterum laus cælestis æterna est, nec subreptis furto subtrahenda, nec tinea aut rubigine inuidiæ exedenda, corde nostro sedem thesauri utram sit sequutus habituro, & intelligentiæ nostræ lumine aut cum pecunia damnosa futuro, aut cum deo sempiterno.

Lucerna

Lucerna corporis tui est oculus tuus.) Continens sensus est. De oculi enim officio lumen cordis expressit. Quod si simplex & lucidum manebit, claritatem æterni luminis corpori tribuet, & splendorem originis suæ corruptioni carnis infundet: si autem obscurum peccatis, & uoluntate erit nequā, uitijs mentis natura corporis subiacebit. Et si lumen quod in nobis est, tenebrosum sit, quantas necesse est ipsarum tenebras esse tenebrarum? Quia iam periculose solet animi generositate terrenæ carnis uitiosa origo dominari, longeque magis peccata corporis ingrauescere, si etiam cupiditatibus adiuuentur animorum, ex eoque fieri præter naturam suam corpora nostra tenebrosa, si illis mentium lumen extinctum sit. Quod si per simplicitatem spiritus retinuerimus, lumine suo necesse est & corpus illuminet. Nemo potest duobus dominis seruire &c.) Duum dominorum infidèle seruitium est, nec par eiusdem potest esse ad seculum atque ad deum cura. In alterum enim necesse est odium sit, in alterum amor: quia idem opus diuersæ dominorum non conueniat uoluntati, nec pauperes spiritu deo placentes, ambrosiæ seculi huius possint apti esse iactantiæ. Ideo dico uobis, ne cogitatis in corde uestro, quid manducetis, neque corpori uestro, quid uestiatis. Nonne anima uestra pluris est quam esca, & corpus pluris est quam uestimentum? Contemptum seculi, & fiduciam futurorum toto superiore sermone præceperat. Nam cum ad iniuriam pronos iubet esse, & ad damnum uoluntarios, & ad ultionem negligentes, & ad diligendum promiscuos, & ad humanam gloriam incuriosos, confirmare nos in spem bonorum æternorum laborat. Plures enim & amor presentium, & desperatio futurorum incertos facit, & aut illecebris capit, aut infidelitate confundit. Ergo regnum cælorum quod propheta nunciauerunt, Ioannes prædicauit, dominus noster in se esse positum est professus, uult sine aliqua incertæ uoluntatis ambiguitate sperari, alioquin iustificatio ex fide nulla est, si fides ipsa fiat ambigua. Igitur curam nullam esse uestitus & cibi præcepit dicens, & escis animam, & cibo corpus esse preciosius. Et quidem pulchrum est, presentium rerum contemptu curam tantum diuinis rebus impendere, sed altius sermo descendit, & in cælestis dicti intelligentiam uerbis subiecta ratio extenditur. Thesaurum dominus condi iussit in cælo, & ex oculi lumine corpori quoque splendorem spondit, & dominis duobus neminem placere posse testatus est, & post hæc ait: Ideo dico uobis, ne cogitatis in corde uestro quod manducetis, neque corpori uestro quid induatis. Quæ consequuntur, non satis propositionibus congruunt. Nunquid & unius domini seruus non possit circa uentem esse cibumque sollicitus? Nunquid per aduersam ualeitudinem hebetato oculi lumine obscurabitur corpus, aut quod corporis lumen esse possit ex oculo? Nunquid thesaurizare in cælis sola nuditas ac fames poterit? Sed quia corruptus circa futurorum curam infidelium sensus est, calumniantium quæ

F 3 in resur

in resurrectione corporum species sit futura, quæ in substantia æternitatis alimonia, & cum ex difficultatibus quæstionū inuiliū quædam utendarum præsentium uoluptatum ratio quæsitæ est, inuiliū metu circa dei reuerentiam demorantes, in seculi gaudia transeunt, atq; ita est, ut duobus dominis unus infidele seruitium sit, igitur ex summo pietatis affectu, grauissimi quæ diffidentia periculo ante prædicto, ita admonet: Nonne anima pluris est quàm esca, & corpus pluris est quàm uestimentum? In dictis dei ueritas est, & rerum creandarum efficietia omnis in uerbo est, itaq; nec quod spondit ambiguum est, nec inefficax quod loquutus est. Nihil est quod non in substantia sua & creatione corporeum sit, & omnium siue in cælo, siue in terra, siue uisibilem, siue inuisibilem elementa formata sunt. Nam & animarum species, siue obtinentium corpora, siue corporibus exulantiū, corpoream tamen naturæ suæ substantiā sortiuntur, quia omne quod creatum est, in aliquo sit necesse est. Atq; ideo inertiam inuiliū quæstionis deus arguens, non patitur, anima & corpore in æternitatis substantia collocandis, spem nostram futuri in resurrectione cibi & uestitus sollicitudine demorari, *ne tanto preciosa reddet, corpus scilicet atq; animam, contumelia in non efficiendis leuioribus inferatur. Respicite uolatilia cæli, quoniam non ferunt, neque congregant in horrea, & pater uester cælestis pascit illa. Nonne uos magis pluris estis illis? Sub nomine uolucrum exemplo nos immundorum spirituum adhortatur, quibus sine aliquo negotio quærendi & cōgregandi, uiuendi tamen tribuitur de æterni consilij potestate substantia. Atq; ut ad immūdos istud spiritus referri oporteret, adiecit: Nonne uos magis pluris estis illis? De comparationis præstantia discrimen nequitia & sanctitatis ostendens. Quis autem uestrum potest adijcere ad staturam suam cubitum unum? Et de uestimento quid solliciti estis? Fidem uitalis substantiæ nostræ documentum spirituum firmavit, opinionem autem habitus futuri, iudicio communis intelligentiæ dereliquit. Cum enim uniuersorum corporum que uitam *auxerint diuersitatem in unum cōsummatum uirum perfectumq; sit excitaturus, solusq; potens sit ad uniuscuiusq; proceritatem cubitum unum & alterum tertium ue præstare, de uestitu, id est, de specie corporum, cum tanta eius contumelia ambigemus? qui ut æqualem atq; uniformem omnem hominem efficiat, tantum mensuræ sit humanis corporibus additurus. Considerate lilia agri quomodo cresunt, non laborant, neq; nent. Dico autem uobis quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis &c.) Lilia non laborant, neq; nent, & Salomon coopertus eorum gloria non fuit, propheta magnus, & merito dilectæ sapientiæ deo charus. Sed lilia nascuntur potius quàm cooperiuntur. Coopertio autem uelamentum est corporis, non corpus ipsum. Quod si ad sensum humanæ intelligentiæ refertur, colorem

* Suspicor ita legendum, ne tanto preciosa regentia &c.

* Non dubito quin legendū sit, hausserint

colorem lilij uelamenti candor potuerat æmulari. Sed lilia non laborantia, neq; nentia significari intelligenda sunt, ut angelorum cælestium claritates, quibus extra humanæ scientiæ eruditionem, suiq; operis mercedem à deo gloriæ candor indultus atq; indutus est, ne quid ex proprio labore aut arte existimarentur habuisse. Et cū in resurrectione similes omnes angelis erūt, sperare nos cælestis gloriæ uoluit operimentum exemplo angelicæ claritatis. Est autem in natura istius germinis, ut aptissime cælestibus angelorum substantijs comparetur. Hoc enim efflorescens, cum à stirpe detentæ humi radicis auellitur, naturæ suæ uirtutem licet aruisse putetur occultat, & redeunte tempore rursus lilij sui honore uestitur. Ex se igitur efflorescit ac redditur, & quod est, nec radici potest debere, nec terræ, cum ille qui se subeat succus ex se sit. Atq; ita annuæ licet huius uiriditatis exemplo uirtutem cælestis substantiæ æmulatur, cum ex eo tantum quod intra se acceptum habeat alatur in florem. Ideo ergo lilia non laborant, neq; nent, quia uirtutes angelorū ex ea quam adeptæ sunt originis suæ sorte ut sint semper accipiunt. Si enim scenum agri quod hodie est, & cras in ignem mittitur, deus sic uestit, quanto magis uos modicæ fidei? Fidei nostræ inuiolabilem confidentiam exemplorum autoritate confirmat, ut tanto maioris periculi res sit ambigere, quāto impensiore cura omnem occasionem infidelitatis abstulerit. Scenū non idcirco nascitur, ut detur igni, neq; ideo uestienti eius peculiaris deo cura est ut cremetur, sed sub sceni nomine nuncupatas esse à deo gentes crebro inuenimus. Germen autem illud est, quod uirtutis suæ flore dilapso, ad calorē solis arefcit. Igitur requies nulla gentibus, neq; mortis, ut uolunt, cōpendio quies dabitur, sed corporalis & ipsis æternitas destinabitur, ut ignis æterni in ipsis sit æterna materies, & in uniuersis sempiternis exerceatur ultio sempiterna. Si igitur gentibus idcirco tantum indulgetur æternitas corporalis, ut mox igni iudicij destinentur, quæ profanum est, sanctos de gloria æternitatis ambigere, cū iniquis æternitatis opus præstetur ad pœnā? Omnem igitur expectationem nostrā in fide reprobationum & uirtutis suæ potestate exigit collocari, ut cura rerū quibus indigemus omissa, ab eo potius omnia à quo ipsi uitale exordium sumimus, expetamus, regnū dei uitæ nostræ stipendijs quæramus. Et hæc recte perfectæq; uiuentiū merces est, ut in nouā cælestemq; substantiam ex hac corruptibilis corporis materie transferantur, & corruptio terrena cælesti incorruptione mutetur. Gentium igitur est, infidelitatis istius cura angi, quibus seculi amore detentis, & corporis gaudijs occupatis, nullū per fidē & confessiōnem dei in cæleste regnū iter quæritur & optatur. Nolite ergo solliciti esse de crastino. Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipse, sufficit diei malicia sua.) Cōmune iudiciū est, diem esse labentium temporū cursum luce solis illuminatū, quem nox interiectu discriminat, & interuentu suo diei diem

subrogat. Futuri autem temporis significantia continetur in crastino, ergo de futuro sollicitos nos esse deus uetuit: incuria autem sollicitudinis relaxata, non negligentia, sed fidei est. Quare enim solliciti simus in crastino, cum crastinus dies sibi ipse sollicitus sit? Ergo anxietatem nostram ipsa pro nobis dies sollicita depellit. Sed sollicitudo, ut arbitror, proprius est hominis affectus, hanc autem excitat aut curæ, aut metus, aut doloris anxietas. Dies uero cursus est temporis, & sola prouidentia consequuta, sollicitudinis recipiunt affectum. Constituetur ergo dies esse animal quod & caueat, & prospiciat & curet, cui & malicia propria sufficiat, neque extrinsecus accidenti sit cumulanda peccato. Sed natura rei non capit diei deputare mentis affectum, ergo & quod sibi ipsa sollicita est, & quod ei malicia sua sufficit, & quod in hibemur solliciti esse de crastino, totum sub dicti celestis significantia continetur. Iubemur igitur non ambigere de futuris, fatis enim uitæ nostræ malitia, & dierum quibus uiuimus peccata sufficiunt, ut circa hæc purganda & promerenda omnis uitæ nostræ meditatio laborque uersetur, ne etiam de futurorum diffidentia inexpiabilis irreligiositas contrahatur. Cum cessante cura nostra, ipsa in officio suo, quæ sunt futura, sollicita sint, & nobis æternæ claritatis profectus dei procurate bonitate iam non sollicitis præparetur.

Nolite iudicare, ne iudicemini. Quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabitur de uobis.) Omne iudicij officium penitus submouet, nec ullum omnino suscipi patitur, sed compugnare propositis subsequenti existimantur, cum dicit: Quo iudicio iudicaueritis, iudicabitur de uobis. Sed superius ait: Nolite iudicare, ne iudicemini. Nunquid boni iudicij arbitrium suscipi non oportebit? Atqui profitetur pro conditione iudicij iudicandos, & uniuersis genere quo menti sunt metiendum, ergo nunquam bene iudicabitur, si omnino non erit iudicandum. Sed iam dudum, ut superius cognoscitur, nihil in uerbis dei leue aut inane tractatur, omnisque hic ultra sensum gentilium aurium sermo est. Iudicari enim de spōsionibus suis uetuit, quia ut iudicia ex incertis rebus inter homines sumuntur, ita & hoc iudicium aduersum deum ex sentiendi atque opinandi ambiguitate suscipitur, quod penitus repellit à nobis, ut constans potius fides retineatur, quia non sicut in rebus cæteris peccatum sit perperam iudicasse, sed in his rebus tantummodo de deo iudicium ininitum esse sit criminis. Quid autem uidet festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non uidet? & reliqua.) In consequentibus docuit solam in spiritum blasphemiam extra ueniam futuram, cæteris omnibus deo indulgentiam largiente. Peccatum autem in spiritum est, deo uirtutis potestate negare, & Christo substantiam adimere æternitatis, per quem quia in hominem deus uenit, homo rursus fiet in deum. Ergo quantum inter festucam & trabem discriminis est, tantum ostendit peccatum in spiritum conditionem cæterorum criminum excedere, ut cum infideles delicta corporis alijs exprobrent, onus peccati quo

quo de promissis dei ambigat, in se ante non uideant. In oculo utroque tantum in mentis acie insidente. Fit enim sæpe, ut assumamus nobis arguendi aliquos autoritate sine ullo propriæ emendationis exemplo, & mendicæ cæcitatæ alienæ iactantiam præferamus, ipsi in tenebris corrupti luminis constituti, cum difficile quenquam sit præstare quod exigat, & optimum sit exemplo potius docere quam dictis. Cura ergo proprie adhibenda est cæcitati, quia ex natura rerum est, non prius aliquem purgandæ de oculo fratris festucæ idoneum effici posse doctorem, quam de mentis suæ luminis trabem perfidia grauantis eiecerit.

De margaritis ante porcos. De pseudoprophetis. De domo edificata super petram. Canon VI

Nolite dare sanctum canibus, neque miseritis margaritas uestras ante porcos &c.) Præceptis & promissis dei nihil preciosius sanctiusque est, quæ sanctificatis nobis immortalitatis thesaurum largiuntur. Horum igitur sacramenta atque uirtutes neque in gentes efferre, neque cum hæreticis conferre permittimur. Canes enim ob latrandi aduersus deum rabie, gentes sunt nuncupatæ. Porcorum uero hæreticis est nomen, quia quamuis ungula bifida sint, acceptam tamen dei cognitionem non ruminando disponunt. Ergo & incorporatione uerbi dei, & passionis mysterium, & uirtutem resurrectionis non promiscue tractare nos cōuenit, neque imperite incuriosaque proferre, ne ignorantiam nostram, si perfectæ scientiæ desit instructio, proterant atque cōculcent, & in firmitatem in deo passionis irrideant, conuersisque in nos contradictionum aculeis, imperitiam nostram fidemque dirumpant. Sed in his quæ ignorabimus, uia nobis consequendæ ueritatis aperitur, quam obtinere in sola precum mora est. Ut igitur sentiamus credamusque omnia, & nullo ambiguae uoluntatis differamur incerto, orandum est, querendum est, pulsandum est, oratione misericordiam, inquisitione profectum, tentamento aditum reperturis. Quin etiam ad spem obtinendi exemplo humani affectus docemur. Nam cum nos filijs piscem panem uel polcentibus, non serpentem simus aut lapidem reddituri, quanto magis nobis optimus ac præstabilissimus pater deus orantibus perfectæ fidei munera largietur, neque sit pro uitæ cibo lapidem duritiæ gentilis, aut pro baptismi cōseruatione serpentem ueneni hæretici præstiturus. Cōsummavit deinde omnia bonitatis exemplo, uniuersos amoris mutui pace coniungens, in eo legis & prophetarum mandata constituens, ut uniuersorum in nos bonitatem optantes, ipsi omnibus boni simus.

Intrate per angustam portam.) Quam lata & spaciola uia quæ ducit ad perditionem. Arduum in cœlum iter homini est, & aditus angustus ac tenuis. Cæterum perditionis uia lata est, hanc plures obtinent, illam porro pauci inueniunt. Paucis enim damna rerum præsentium clara sunt, quibus

quibus cupiditates & animi uincere & corporis frangere, & exposita totis seculi uiribus illecebratum omnium lenocinia preterire maximum celestis spei lucrum est. Illis autem quibus solum bonū est scortari, comestare, ambire, insolescere, fastidire, odisse, diripere, plurimum est frequentantium iter tale comitatus. Et quia paucorum esset uiam angustam inuenire, fraudulentiam eorum qui eam se querere mentiuntur exponit dicens: Attendite à pseudoprophetis, qui ueniunt ad uos in uestimentis ouium, & reliqua.) Blandimenta uerborum & mansuetudinis simulationem admonet fructu operationis expendi oportere, ut non qualem quis uerbis referat, sed qualem se rebus efficiat spectemus. Quia in multis uestitu ouium rabies lupina contegitur. Ergo, ut spinæ uuas, ut tribuli ficus non generant, ut iniquæ arbores utilia poma non afferunt, ita ne in istis quidem consistere docet boni operis effectum, & idcirco omnes cognoscendos esse de fructibus. Regnum enim cælorum sola uerborum officia non obtinent. Neque qui dixerit: domine domine, hæres illius erit. Quid enim meriti est domino dicere, domine? Nunquid dominus non erit, nisi fuerit dictus à nobis? Et quæ officij sanctitas est nominis nuncupatio, cum celestis regni iter obedientia potius uoluntatis dei non nuncupatio reperitura sit? Multi mihi dicent in illa die: domine domine, nonne in tuo nomine prophetauimus? & reliqua.) Etiam nunc pseudoprophetarum fraudulentiam & hypocritarum simulantia condemnat, qui gloriam sibi ex uerbi uirtute præsumunt, in doctrinæ prophetia & dæmoniorum fuga, & istiusmodi operum uirtutibus. Atque hinc sibi regnum cælorum pollicentur, quasi uero eorum aliquid proprium sit, quæ loquuntur aut faciunt, & non omnia uirtus dei inuocata perficiat, cum doctrinæ scientiam lectio afferat, dæmonia Christi nominem exagitet. De nostro igitur est beata illa æternitas promerenda: præstandumque est aliquid ex proprio, ut bonum uelimus, malum omne uitemus, totoque affectu præceptis celestibus obtemperemus, ac talibus officijs cogniti deo simus, agamusque potius quod uult, quam quod potest gloriemur, repudians eos ac repellens, quos à cognitione sua opera iniquitatis auerterint. Omnis ergo qui audit uerba mea & facit, similem æstimabo uiro sapienti, qui ædificat domum suam super petram, & reliqua.) Sensus est superioribus iunctus. Obiurgans enim pseudoprophetarum iactantiam, & hypocritarum signenta, per comparationis exemplum, perfectæ in se fidei hominem exponit. Quod is qui uerba sua & audit & facit, super petram sit ædificatus, & fundamento stabili firmoque incidentium tempestatum impetu non possit dissolui. In petra seipsum dominus significat ualidum excelsi ædificij fundamentum. Eum autem qui ex se in sublime opus excreuerit, moueri non posse uel pluuijs, uel fluminibus, uel uento. In pluuijs, blandarum & sensim illabentium uoluptatum illecebras significat, quibus

quibus primum fides rimis patentibus immadescit, postque torrentium profusus, id est, grauiorum cupiditatum motus incurrit, atque exinde tota uentorum uis circumflantium defæuiat, uniuersus scilicet zabolice potestatis spiritus inferatur. Sed fundamēto petreæ homo ædificatus insisteret, nec mo ueri loco poterit. Stultus uero hæc audita dissimulans, tanquam super harenam opus ædificationis impenderit, infideliter stat, cito pluuijs illabentibus subluendus, & fluminibus propellendus, & uentis differendus, secundum naturam super quas ædificatus est harenarum, cum graui ruinae suæ strage soluendus. Atque ita superiorum conturbationum exemplo dominus nos uoluit & efficere quæ iussit, & credere quæ spondit. Consummatas igitur omnibus, turbæ mirabantur doctrinam eius, quia se non scribarum & pharisæorum more docuisset. In uerborum enim uirtutibus effectus potestatem metiebantur.

De leproso quem curauit dominus. De puero tribuni paralytico, De focu Petri. De plurimis & diuersis curis. Canon VII

T descendente eo de monte, secutæ sunt eum turbæ multæ. Et ecce leprosus quidam ueniens adorabat eum dicens: Domine, si uis potes mundare me &c.) In exordio sermonis admonuimus, ne quis forte existimaret aliquid rerum gestarum fidei detrahendum, si res ipsas profectus rerum consequentium continere in se doceremus. Nihil enim ueritati detrahit, imitationem ueritas consecuta. Toto igitur superiore sermone dominus fidei præcepta tradiderat, legem excelsat, iam inutilem atque inefficacem excedendo significans. Mandatorum obseruantiam exegerat, ante promissorum suorum spem fidissimam imperauerat, quid igitur post hæc primum gesserit contuendum est. Adest leprosus, emundari se rogat, purgatur uerbi potestate, contactum iubetur silere, sed tamen ostendere se sacerdoti, & munus quod Moyses in testimonium fieri præcepit offerre. Curatio igitur obedientis & credentis turbæ, & cum domino de monte uenientis adoratio in leproso ostenditur, quæ uitiosa labe corporis contaminata, audita regni cælorum prædicatione, curari se rogat, contactu corporis uisitatur, uerbi uirtute curatur. Et ut salus hæc non offerretur potius quam quæreretur, silentium imperatur. Et ostendere se sacerdotibus iubetur, ut prænunciatus in lege factis & operibus cernatur, & in quo lex infirmabatur, in eo uirtus intelligeretur; præmiū quoque receptæ salutis qui purgatus est, deo offerat. Sed ut donū illud non sit ex auius, sed ut homo ipse à fordibus peccati corporis emundatus; in sacrificium dei transeat. Quia quod Moyses in lege præceperit, testimonium sit, non effectus. Post hæc autem cum introisset Caparnaum, accessit ad eum quidam tribunus rogans eum & dicens: Puer meus iacet in domo paralyticus &c.) Sequitur emundationem leprosi, paralytici pueri curatio.

curatio. Sed quid istud est, quod non dignum se tribunus pueri dominus profitetur esse, ut Christus domum eius introeat, puerum uideat, & presentem operem afferat? Sed habere milites, iubere quod uelit, & in potestate posito parere sibi plurimos? Similiter & dominum curationem uerbo posse prestare? De tribuno posuisse me satis sit principem esse gentium creditur. Quis hic princeps sit cui subiecti sunt plures, qui uolet scire, Moyse in Deuteronomio canticum, & Salomonis librum Ecclesiasticum, ubi de dispersione gentium quaedam locuti sunt, legat: nobis tantum de puero tractatus sit. Scedit deinde in hoc puero post paralytici sanitatem curationi populi de monte descendens salus gentium. Iacebat enim puer dissolutus in domo humili, corruptibili, & ingressu eius, cuius tamen egens erat, saluatoris indigna. Et tribunus scit puerum uerbo posse sanari, quia salus gentium omnis ex fide est, & in preceptis domini uita est uniuersorum. Igitur iacentes in seculo, & peccatorum morbis dissolutae gentes existimandae sunt, omnibus undique artibus fluidis, & ad consistendi officium ingrediendi corruptis. Quarum salutis sacramentum in tribuni puero expletur, non tamen ingressuro domum Christo, quia licet in seculo demoratus sit, uita tamen seculi & peccata non adiit. Miratus deinde fidem ait: Non inueni tantam fidem in Israel. Non erat tribunus iste de gentibus, & quomodo in Israel fides talis non est reperta, cum qui crederet esset Israelita? Sed ut similitudinem futuri haec ipsa ueritas aemularetur, idcirco uerbi ratio subiecta est, tantam fidem quanta gentium est, in Israel non reperiendam, & cum Abraham & Isaac & Iacob in regno caelorum ex ultimis gentibus quieturos. Perfecta quidem est in puero secundum credentis fidem ueritas sanitatis, sed praesentium efficientia etiam futurorum imagini proficere monstrata est, & regni caelorum consortium cum Abraham gentibus destinatur.

Cum uenisset Iesus in domum Petri, uidit focrum eius iacentem & febricitantem, & reliqua.) In focru Petri uitiosa infidelitatis aestimatur affectio, cui adiacet libertas uoluntatis, quae nos quadam sibi coniugij societate coniungit. Ergo ingressu domini in Petri domum, id est, in corpus, curatur infidelitas peccatorum calore exaestuans, & uitiorum agra dominatu, mox deinde sanata officij famulatu ministrat. Nam primus credidit, & apostolatus est princeps, & quod in eo ante languebat, dei uerbo inualefcens ministerio tantum publicae salutis operatum est. Recte autem hanc ex focru Petri similitudinem ad affectionem infidelitatis aptari, loco qui de nuru & focru consequitur tractabimus, nunc autem ideo infidelitas focrus Petri nuncupabitur, quia usque dum credidit, uoluntatis suae seruitio detinebatur.

Vespere autem facto obtulerunt ei multos daemonia habentes, & eiecibat spiritus immundos &c.) Curationem promiscuam horis uespertinis concursu

concurfu eorum quos post passionem docuit recognoscimus, omnium peccata dimittens, omnium infirmitates auferens, & malarum uoluptatum insidentium incontinua depellens, passione corporis sui secundum prophetarum dicta infirmitates humanae imbecillitatis absorbens.

Videns autem Iesus turbas multas circum se, iussit discipulos suos ire trans fretum. Et accedens ad eum quidam scriba, ait: Magister sequar te quocumque ieris, & reliqua.) Multa incurrunt quae sensum communem mouere possunt, ad quae non nos intelligentiam fingimus, sed gesta ipsa nobis intelligentiam impertiuntur. Neque enim res intelligentiae, sed rei intelligentia subsecundat. Turbae plures sunt, & ire trans fretum dominus discipulis precipit. Non existimo cadere in saluatoris bonitatem, ut circuncurfantes relinquere uoluerit, & secretum quoddam imperandae salutis eligere. Deinde consequitur scriba dicens, magistrum se quocumque ierit secuturum. Sed nihil a scriba dictum factum ue legitur, quod posset offendere, dominus respondit: uulpibus esse foueas, & caeli uolucris nidos quiescendi, filio autem hominis, quo reclinet caput suum, locum esse nullum. Et discipulum postulasse dari sibi tempus patris sepeliendi, hoc negatum, & pij atque humani officij uetitam religionem. Ergo rerum tantarum, & tam diuersarum ratio promenda est, atque ita ut secundum continentem rerum ordinem grauissimas ueritatis ipsius causas interioris significantiae intelligentia explicet, discipulorum nomen non in duodecim tantum apostolis uersari existimandum est. Nam praeter apostolos plures fuisse discipulos legitimus. Ex omni igitur turba quaedam fieri uidetur electio, eorum scilicet qui dominum per multa seculi huius pericula & iactationes essent secuturi. Ecclesia enim instar est nauis, & plurimis locis ita nuncupata est, quae diuersissimi generis & gentis uectore suscepto, subiecta est omnibus & uentorum fluctibus, & maris motibus. Atque ita illa & seculi & immundorum spirituum uexatur incurfibus. Propositis enim periculorum omnium motibus, Christi nauem, id est, ecclesiam introimus, scientes nos mari uentoque iactandos. Ut igitur ordo typicae significantiae cohaereret, possetque intelligi fidelium portio ascendentium nauem, & infidelium turba residentium, scribae & discipuli persona subiungitur: Et quidam scriba, qui est unus ex doctoribus legis, an sit secuturus interrogat, quasi uero lege non hunc esse Christum, quem sequi esset utile contineretur. Igitur infidelitatis affectum sub differentia interrogationis expressit, quia fidei assumptio non interroganda est, sed sequenda. Ut autem eadem interrogatio infidelitatis esset punita iudicio, dominus respondit: uulpes habere foueas, & uolucres caeli nidos quibus quiescant, hominis autem filium non habere ubi caput suum inclinet. Vulpes est animal insidiosum circa domorum se occultans foueas, & domesticis auibus insidians, atque hoc nomine pseudopphetas nuncupari aliquot locis legitimus.

G Volucres

Ab imperi
tione

Vector
passive

Volucres autem cœli sæpenumero immundos spiritus cognominari didicimus. Dei ergo filius paucitatem sequentiũ contuens, & doctori legis diffidenti an sequeretur, ipsum exprobrat pseudoprophetae esse foueas, & immundis spiritibus nidus quiescendi, quod extra nauem relictũ, id est, extra ecclesiam positi, effecti sunt incolatus pseudoprophetarum & habitatio dæmonum. Filiũ autẽ hominis, se scilicet, cui caput deus sit, nõ reperire in quos collocata dei cognitione requiescat, inuitatis omnibus ut in nauem, ita in ecclesiam paucis metu maris, id est, seculi secuturis. Adest post hæc discipulus non interrogans an sequatur (iam enim sequi oportere se credidit) sed permitti sibi orans sepelire patrem. Accipimus in dominicæ orationis exordio, ita primum precandum: Pater noster qui in cœlis es. Ergo quia credentis in discipulo populi persona est, admonetur, ut meminerit quod pater sibi unus in cœlis est. Sequi autem dominum iubetur, quia & uolebat, ita ut mortui mortuum sepeliant. Sed nullum arbitror officium expectari à mortuis posse. Quomodo ergo mortui mortuos humabunt? Primum igitur ostendit perfectam in se fidem nulla seculari in alterũ officij religione esse deuinctam. Deinde inter fidelem filium patremq; infidelem ius paterni nominis non relinquit. Non igitur obsequium humandi patris negauit, sed addendo: dimitte mortuos sepelire mortuos suos, admonuit non admisceri memorijs sanctorum mortuos infideles. Mortuos autem & iam eos esse qui extra deũ uiuant. Et idcirco mutua mortuis officia relinquenda, ut mortui sepeliantur à mortuis, quia per dei fidem uiuos uiuo oporteat adhibere.

De discipulis in nauĩ excitantibus Iesum. De duobus dæmoniacis in terra Gerasenorum. De paralytico curato & lectum suũ ferente.
Canon VIII

L Ascendente eo in nauiculam, secuti sunt eum discipuli. Et ecce tempestas magna facta est in mari, & reliqua.) Nauem discipulis introgressis tempestas oritur, mare commouetur, nauigantes turbantur. Ipse uero somno cõsopitus timentium metu excitatur, oratur ut opem afferat. Et increpitis his quod modicæ essent fidei, uento & mari tranquillitatem imperauit, cum admiratione hominum præceptis eius uentum & mare obedisse. Igitur secundum hæc ecclesie intra quas uerbum dei nõ uigilauerit, naufragæ sunt, nõ quod Christus in somnum relaxetur, sed quod somno nostro consoporetur in nobis. Maxime autem illud accidit, ut à deo præcipue in periculo metu & uexatione speremus, atq; utinam, uel spes fera confidat sese periculum posse euadere Christi intra nos seruitute uigilante. Perpetuam autem nobis obiurgationis suæ recordationem relinquit, dicens: Modicæ fidei, quid timidi estis? Metum scilicet motuum secularium, cum quibus Christi fides uigilet, nullum

lum esse oportere. Consequitur deinde hominum admiratio dicentium: Qualis hic homo est, quod uenti & mare obediunt ei? Non discipulorum hic sermo, sed gentium est. Nam cum superius & discipulos tantũ nauem introisse, & à discipulis excitatũ esse dixisset, nunc admiratos esse homines significat, hominem in ipsa admiratione dicentibus: qua nominum conuersione intelligitur, omnia opera Christi omnesq; eius uirtutes ut dei esse laudandas, quia piaculi gentilis miserrimiq; erroris stultitiam demonstrat, quod eum ex humilitate passionis hominem potius nuncupent, quàm ex uirtutibus deum. Et cum uenisset trans fretum in regione Gerasenorum, occurrerunt ei duo homines dæmonia habentes, de monumentis exeuntes, periculosi nimis, & reliqua.) Duũ hominũ occurfus, dæmonum in duos homines longa possessio, & periculosa transeuntibus uia, & transfugendi in porcos deprecatio, & purgatis hominibus gregis ipsius per præceps in mare casus, dehinc pastorum in oppidum fuga, populi de ciuitate progressus, & ne urbem dominus adiret legatio, & reditus eius in patriam, & illic paralytici lecto iacentis oblatio, & pro fidei merito in tempore ipso peccatorum remissio, & murmur scribarum, & uirtutis confessio, & paralytici etiam sub onere lectuli in domum reditus, & hominũ admiratio, hanc habent causam. In exordio generis humani in tres fuit humani generis diuisio, Noe scilicet & filiorum, ex quibus secundum prophetiam Genesis Sem in possessionem dei lectus est. Extra urbem autem, id est, extra legis & prophetarum synagogam, duos homines in monumentis dæmones detinebant, duarum scilicet gentium origines, intra defunctorũ sedes & mortuorum reliquias obsederant, efficientes prætereuntibus uiam uitæ præsentis infestam. Igitur ut esset in rebus gerendis futuri plena meditatio, ueniente domino duo homines occurrunt, ut occurfus eorum cõcurrentium ad salutem uoluntas indicaretur. Sed in hominibus dæmones proclamant, cur sedem inuideat, cur ante iudicij tempus infestet. Adiacebat etiam eis duobus gentium populis plebs ex Sem genere Sadducæorum, quorum hæresis ex Iudæis negatæ resurrectionis piaculum est. Videntes igitur dæmones, non sibi iam locum in gentibus derelinqui, ut patiatu habitatæ in hæreticis deprecantur, quibus occupatis totus in mare impetu rapido per præceps grex coactus est, in cupiditatem scilicet secularium, dæmonum præcipitatur in stinctu, in aquis multis, id est, cum reliquiarum gentiliũ infidelitate morituri. Atq; etiam in hoc typica ratio seruata est, ut non satis esset dixisse præcipitatos in mare, nisi etiam adderet, & mortui sunt in aquis multis. Quorum principes, atq; pastores rerum talium admiratione turbati ad urbem ueniunt, & quæ gesta sunt nunciant. Vrbs illa Iudaici populi habet speciem, qui Christi operibus auditis, domino suo obuiam pergit, prohibens ne fines suos urbemq; contingeret. Neq; enim Euangelica lex

præcipit, à qua repudiatus in ciuitatem suam reuertitur. Deo ciuitas fidelium plebs est. In hanc igitur nauis, id est, ecclesiam inuectus introijt. Iamq; in paralytico gentium uniuersitas offertur medenda, & curationis ipsius uerba sunt contuenda. Non dicitur paralytico: sanus esto, non dicitur: surge & ambula, sed dicitur: Constans esto fili, remissa sunt tibi peccata tua. In Adam uno peccata uniuersis gentibus remittuntur. Hic itaq; angelis ministrandus offertur, hic filius nuncupatur, qui primum dei opus est, huic remittuntur animæ peccata, & indulgentia primæ transgressionis ex uenia est. Non enim paralyticū peccasse aliquid accepimus, cum præsertim alio in loco idem dominus dixerit, cæcitatem à natiuitate non ex peccato aut proprio aut paterno fuisse contractam. Veritatis deinde ordo succedit in gestis, quàmuis futuri species expleatur in dictis. Mouet scribas remissum ab homine peccatum. Hominem enim tantum in Iesu Christo contuebantur, & remissum ab eo, quod lex laxare non poterat. Fides enim sola iustificat. Deinde murmurationem eorum dominus intropicit, dicitq;: facile est filio hominis in terra peccata dimittere. Verum enim nemo potest dimittere peccata, nisi solus deus: ergo qui remittit deus est, quia nemo remittit nisi deus: deus in homine manens curationē homini præstabat, & nulla ei agendi aut loquendi erat difficultas, cui subest totū posse quod loquitur. Porro autē ut ipse in corpore positus, intelligi posset esse, qui & animis peccata dimitteret, & resurrectionem corporibus præstaret, ait: Ut sciatis quoniam filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico: Surge & tolle lectum tuum. Satis fuerat dixisse surge, sed quia omnis erat perficiendi operis ratio explicanda, adiecit: Tolle lectum tuum, & uade in domum tuam. Primum remissionem tribuit peccati, dehinc uirtutem resurrectionis ostendit: tum sublatione lectuli infirmitatem ac dolorem corporibus docuit abfuturum: postremo reditum in domū propriam iter in paradysum credentibus esse inhibendum, ex quo Adam parens uniuersorum peccati labe dissolutus excefferat. Videntes autē turbæ timuerunt. Opus istud admiratio potius consequi nō metus debuit, sed manet etiamnum ordo mysterij, ut ueritati præsentium futurorum species adiecta sit dictorum & factorum. Domini uirtutem turbæ timent. Magni enim timoris res est, non dimissis à Christo peccatis in mortem resolui, quia nullus sit in domum æternam reditus, si cui indulta non fuerit uenia delictorum.

Et honorificauerunt deū, quod tantam dedit potestatem hominibus.) Conclufa sunt omnia suo ordine, & cessante iam desperationis timore honor deo redditur, quod tantam dederit hominibus potestatem: sed soli hoc Christo erat debitum, soli de communionem paternæ substantiæ hæc agere erat familiare. Non ergo hoc uenit in admiratione quod posset ista (quid enim non posse deus credetur?) alioquin laus de uno homine, non de pluribus

ribus extitisset, sed delati deo honoris hinc causa est, quod potestas hominibus hac uia data sit per uerbum eius & peccatorum remissionis & corporum resurrectionis & reuersionis in cælum.

De Matthæo publicano. De pharisæorum & discipulorum Ioannis ieiunio. De assutu panni rudis. De profluuiō mulieris. De filia principis excitata à mortuis. De duobus cæcis. De surdo & muto.

Canon 1X

T cum transiret inde Iesus, uidit hominem sedentem in teloneo Matthæum nomine, & ait illi: sequere me, & reliqua.)

Matthæum publicanum sedentem in teloneo sequi se iubet, & concedens in domum conuiuium instruit, & cum eo publicanorum & peccatorum turba discumbit, pharisæis discipulos obiurgantibus, cur magistro cū publicanis cibus esset. Quibus respondit: Sanis medico opus non esse, sed curatione ægrotos indigere, euntesq; iubet discere quid sit, misericordiam malle quàm sacrificium. Publicanorum nomen ex uita est, qui relictis legis operibus, gerere se usq; communi & publico maluerunt. Ergo è domo, id est, ex peccatis corporis Matthæum dominus euocauit, in cuius mentem ingressus recumbit. Hic enim idem Euangelij istius scriptor est, & de peccati sui domo exiens, dominum ipse suscepit, interior eius habitatione illuminatus, intra quem Euangelicis cibus peccatoribus & publicanis conuiuium* de uitæ copia præparatur. Aemulatio deinde agitat Iudæos, dominum publicanis & peccatoribus communicare, quibus ille operta infidelitatis uelamine uerba legis exprompsit. Se quidem ægrotis opem ferre, & medicinam egentibus præstare. Eis autem qui se sanos existimarent necessariam curationem nullam esse. Sed ut intelligerent, neminem suorum sanum esse, admonuit ut scirent quid esset: Misericordiam uolo, non sacrificium, legem scilicet sacrificiorum obseruatione deuinctam opem ferre non posse, sed salutem uniuersis in misericordiæ indulgentiæ re seruari. Non enim ueni iustos uocare, sed peccatores in pœnitentiam. Omnibus uenerat, quomodo ergo nō se iustis uenisse dicit? Erant ergo quibus necesse non erat ut ueniret. Sed nemo iustus ex lege est. Ostendit ergo inuicem iustitiæ esse iactantiam, quia sacrificijs infirmis ad salutem, misericordia erat uniuersis in lege positis necessaria. Nam si iustitia fuisset ex lege, uenia per gratiam necessaria non fuisset. Tunc accesserunt ad eum Ioannis discipuli, dicentes: Quare nos & pharisæi ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant? Ieiunabant pharisæi & discipuli Ioannis, & apostoli non ieiunabant. Sed istis spiritualiter respondit, sponsumq; se Ioannis discipulis ostendit. Ioannes enim repositam in Christo omnem uitæ

G 3 spem

Ab* diuine

spem spondit, & recipi à domino discipuli eius adhuc eo prædicante nõ poterant, usq; in eum enim lex & prophete sunt, & nisi lege finita in fidem Euangelicam, eorum nemo concederet. Quod uero præsentem sponso ieiunandi necessitatem discipulis non esse respondit, præsentia suæ gaudium & sacramentum sancti cibi edocet, quo nemo se præsentem, id est, in conspectu mentis Christum continens indigebit. Ablato autẽ se ieiunatos esse dicit, quia omnes non credentes resurrexisse Christum, habituri nõ essent cibum uitæ. In fide enim resurrectionis sacramentum panis cœlestis accipitur, & quisquis sine Christo est, in uitæ cibi ieiunio relinquetur. Ut autem intelligerent, nõ posse sibi in ueteribus positis perfecta hæc salutis sacramenta committi, comparationis posuit exemplum. Pannũ rudem uestimento ueteri nõ adsumi, quia uetustatis infirmitatem uirtus adsumenti rudi dissoluat: & uinum nouum ueteribus utribus non infundi. Feruentis enim musti calor utres ueteres abrumpit, infirmas uidelicet uetustate peccatorũ & animas & corpora nouæ gratiæ sacramenta non capere. Fiet enim scissura peior, effusoq; uino utres ueteres peribunt. Duplex enim talium erit reatus, si præter uetustatem peccatorum suorum uirtutem nouæ gratiæ nõ sustinebunt. Atq; ideo & pharisæos & discipulos Ioannis noua nõ accepturos esse, nisi noui fierent. Hæc illo loquente ecce princeps unus accessit & adorabat eum, dicens: Domine filia mea modo defuncta est, ueni & pone manum super eam. &c.) Preces principis, fides mulieris, turbæ in domo conuentus, & cæcorũ diuinum clamor, muti & surdi & dæmoniaci oblatio ex superioribus dictis connexæ sibi intelligentiæ tenent ordinem. Princeps hic lex esse intelligitur, quæ dominum orat, plebs, quam ipsa Christi prædicatione aduentus eius expectatione nutriuerat, uitam mortuæ reddat. Nam nulum principem credidisse legimus, ex quo persona principis huius orantis merito in typum legis aptabitur. Cui quidem dominus opem spondit, ad quam præstandam profecutus est. Sed prior cum apostolis peccatorũ turba saluatur. Et cum primum electionem, quæ ex lege destinabatur, uere oportuisset, anterior tamen in mulieris specie salus publicanis & peccatoribus redditur. Hæc itaq; ad domini prætereuntis occursum tactu uestis domini sanam se de profluuio sanguinis futuram esse confidit, sordibus scilicet polluta corporis sui, & interioris uitæ immunditijs dissoluta, simbriam uestis per fidem festinat attingere: donum uidelicet spiritus sancti de Christi corpore modo simbriæ exeuntis cum apostolis conuersata contingere, fitq; mox sana, ita alteri salus dum alij defertur est reddita. Cuius fidem & constantiam dominus laudauit, quia quod Israeli parabatur, plebs gentiũ occupauit. Est autem in simplici intelligentia magna uirtutis dominicæ admiratio, cum potestas intra corpus manens, rebus caducis efficientiam ad-

decret

decret sanitatis, & usq; in uestium simbrias operatio diuina procederet. Nõ enim diuisibilis & comprehensibilis erat deus, ut corpore clauderetur. Ipse enim dona in spiritu diuidit, cæterum non diuiditur in donis. Virtutem autem eius fides ubiq; consequitur, quia ubique est, & nusquam abest. Et assumptio corporis non naturam uirtutis inclusit, sed ad redemptionem suam, fragilitatem corporis uirtus assumpsit, quæ tam infinita, tam libera est, ut etiam ostenderit, nõ ex salute fidem, sed per fidem salutem expectandam. Cæci enim quia crediderant uiderunt, non quia uiderant crediderunt. Ex quo intelligendum est, fide merendum esse quod petitur, non ex impetratis fidem esse sumendam. Ingreditur deinde dominus domum principis; synagogam uidelicet, cui in canticis legis hymnus luctuum personabat. & irridetur à plurimis. Nunquam enim illi deum in homine crediderunt, quin potius prædicari resurrectionem ex mortuis riserunt. Apprehensam igitur puellam manu, cuius apud se mors erat somnus, retraxit ad uitam. Namq; ut rarus hic esse ex lege credentium electionis numerus intelligi posset, turba omnis expulsa est, quam utiq; saluari dominus optasset, sed irridendo dicta gesta q; resurrectionis non fuit digna consortio. Et exeunte fama in uniuersam terram illam, in electionis salutem donum Christi atque opera prædicantur. Exeuntem igitur dominum mox cæci duo sequuntur. Sed cæci & egressum & nomen domini quomodo scire potuerunt? Quinetiam & filium Dauid nuncupant, & saluari se rogant. In cæcis duobus ratio totius superioris præfigurationis absoluitur. Ex his enim filia principis esse monstratur, Pharisei scilicet & discipuli Ioannis, qui dominum iam superius in commune tentauerant. His igitur nescientibus à quo salutem peterent, indicauit, & his saluatorem suum in corpore ex Dauid genere monstrauit. Et cæcis uetere peccato, quia Christum nisi admoniti nõ uidebant, lumini inserit. Quibus dominus, si credidissent, uisum pollicetur, credentibus præstat, & silentium imperat, quia apostolorum erat proprium prædicare. Quinetiam post hæc in muto & surdo & dæmoniaco gentium plebs indiga totius salutis offertur. Omnibus enim undiq; malis circumfessa, totius corporis uitæ implicabatur. Et in eo rerum ordo seruatus est. Nam dæmon prius erigitur, & tum reliqua corporis officia succedunt. Deus quippe cognitione superstitionum omnium uasania effugata, & uisus & auditus & sermo salutis inuehitur, cuius facti admirationem talis turbæ est consecuta confessio: Nunquam sic apparuit in Israel. Eum cui per legem nihil afferri opis potuerat, uerbi uirtute saluari, quodq; laudes dei homo mutus surdusq; loqueretur. Salute autem gentibus data, ciuitates omnes & castella omnia uirtute & ingressu Christi illuminantur, & omnem infirmitatem ueterni languoris euadunt.

G 4. Misertus

Miseratus turbam dominus duodecim discipulos pramittit cum potestate & doctrina. Canon x

Videns autem turbas miseratus est, quod essent uexatę & iacentes, & reliqua.) Verborum uirtutes nō minus oportet intraspicere quam rerum, quia, ut diximus, paria in dictis atq; in factis significationum momenta consistunt. Turbarum dominus miseretur uexatarum & iacentium, tanquā gregis sine pastore dispersi, & ait: Messē multam, paucos operarios. Orandum dominum messis, ut operarios plures in messē ericiat. Et discipulis conuocatis dedit potestatem ericiendorum spirituum immundorum, curandęq; cunctę infirmitatis, omnisq; languoris.) Hęc igitur licet in præsens gesta sint, quid tamen in futurum significant contuendum est. Nullus in turbas uexator iruperat, neq; casu aliquo motuq; percussę iacebant. Quomodo ergo iacentes uexatasq; miseratur? Immundi uidelicet spiritus dominante uiolentiā uexatam, & sub legis onere ægotam plebem dominus miseratur. Quia nullus adhuc his pastor esset custodiam sancti spiritus redditurus. Erat autem doni istius copiosissimus fructus, sed nondum missus à quoquam, Eius enim copia haurientium* dissimilitudinem uincit. Nam quantumlibet assumatur à cunctis ad largiendum se, tamen semper exuberat. Et quia plures esse utile sit per quos ministretur, rogari dominum messis iubet, ut in messē operarios plures ericiat. Ad capiendum scilicet quod præparabatur donum spiritus sancti* missorum copiam deus præstet. Per orationem enim ac precem hoc nobis à deo munus effundetur. Atq; ut messē illam messoresque numerosos ex his duodecim primum apostolis diffundendos indicaret, conuocatis illis dedit ericiendorum spirituum potestatem, & omnis infirmitatis medendę. Huius enim doni uirtutibus poterant & turbator expelli, & infirma curari. Et dignum est præceptorum singulorum significantiam contueri. Abstinerere se à uijs gentium admonentur, non quod non etiam ad salutem gentium mitterentur, sed ut opere & uita gentilibus ignorantię abstinerent. In ciuitates Samaritanorum uetiti sunt introire. Nunquid non potius Samaritanam ipse curauit? Sed ut ecclesias hereticorum non adeant admonentur. Nihil enim differt ab ignorantia peruersitas. Mittuntur deinde ad oues perditas domus Israel. Atqui in euluporum ac uiperarum linguis & faucibus se uierunt. Sed legislatio obtinere priuilegium Euangelij debebat. Hoc minus Israel sceleris sui excusationem adhibiturus, quod plus sedulitatis in admonitione sensisset. Tota deinde in apostolos potestas uirtutis dominicę transfertur, & qui in Adam in imaginem & similitudinem dei erant figurati, nunc perfectam Christi imaginem & similitudinem sortiantur, nihil à domini sui uirtutibus differentes. Et qui terrestres ante erant, cęlestes modo fiunt. Prædicent regnū cęlorum

Fortē multitudinem

AB* messorū

cęlorum propinquare. Imaginem scilicet & similitudinem dei, nunc in consortium ueritatis assumi, ut sancti omnes qui cęli nuncupati sunt, domino conregnent, infirmos curent, mortuos suscitent, leprosos emundent, demones eiciant. Quicquid malorum Adę corpori Satanę instinctus intulerat, hoc rursum ipsi de communione dominicę potestatis emundent. Et ut ex toto, secundum Genesis prophetiam, dei similitudinem consequantur, dare gratis quod gratis acceperunt iubentur, ut sit scilicet ministratio gratuita muneris gratuiti. Aurum, argentum, pecuniam possidere inhihentur in zonis, & peram in uia ferre, & duas tunicas & calciamenta, & uirgam in manibus assumere. Et dignus mercede sua est operarius. Non inuidiosus (ut arbitror) thesaurus in zona est, & quid sibi uult auri, argenti, atq; æris in zona inhibita possessio? Zona est ministerij apparatus, & ad efficaciam operis præcinctio. Ergo ne quid in ministerio nostro uenale sit admonemur, neq; hoc apostolatus nostri opus fiat, auri, argenti, ærisq; possessio. Nec peram in uia ferre, curam scilicet secularis substantię relinquendam. Quia omnis thesaurus sit perniciosus in terra, corde nostro illic futuro ubi condatur & thesaurus. Non duas tunicas. Sufficit enim nobis semel Christus indutus, neue per prauitatem intelligentię nostrę altera deinceps uel hærescos, uel legis ueste induamur. Non calciamenta. Nunquid humanorum pedum infirmitas patiens nuditatis? Sed in sancta terra, & peccatorum spinis atque aculeis non obfessa, ut Moyse dictum est, nudis pedibus staturi admonemur, non alium ingressus nostri habere quā quem à Christo accepimus apparatus. Neque uirgam in manibus.) Id est, potestatis externę iure nō indigi, habentes uirgam de radice Iesse, nam quę alia fuerit non erit Christi. Instruēti omni superiore sermone ad conficiendum iter seculi, gratia, uiatico, ueste, calciamento, potestate. In his enim operantes, digni mercede nostra reperiemur, id est, in horum obseruantia cęlestis spei præmia recepturi. In quamcunque ciuitatem intraueritis, interrogate quis in ea dignus est, & reliqua.) Leuia fortē dominus dedisse Apostolis præcepta existimabitur, quod se usque ad monita intreuendi, habitandi, morandi, exeundiq; summiserit. Hęc quidem intellecta simplicitate sanctorum modestię congruunt, ut cum dignis sit hospitalitas, neue per incuriam aut ignorantiam cohabitatione probrosę familię polluantur, sed introeuntes ciuitatem de digno iubet interrogari, & cum eo habitare usque ad profectioem. Domum quoque ab introeuntibus pacifice salutare, quę si digna est, & pacis communionem sit digna: si indigna, pax in uicem reuertatur. Qui autem non receperint eos, sermonesq; eorum, his excusso pedum puluere, æternę maledictionis semina relinquenda. Hęc non mediocriter sensus intelligentię commouent. Si enim successuri hospitio nō erunt, nisi ante quis dignus sit interrogauerint, quomodo indigna domus

domus postea reperietur? Et quomodo sermones eorum non audiet, & ipsos non audiens, & ipsos non recipiens? Aut enim hoc in eo qui iustus est non est uerendum, aut si indignus repertus sit, nec communio erit habitationis ineunda? Et quid interrogasse proderit & quæsisse de digno, si aduersus indignū hospitem & obseruantia præcipiatur & pœna? Sed instruit eos dominus, non admisceri eorum domibus ac familiaritatibus, qui Christum aut insectantur, aut nesciunt. Et in quacunque ciuitate interrogare, quis eorum habitatione sit dignus, id est, sicubi ecclesia sit, & Christus habitator, neque quoquam alibi transire, quia sit domus digna, & iustus hospes. Quod autem ab introeuntibus salutari domū uoce præcepit, dicens: Dicitur, pax huic domui. Et si digna domus reperta sit, uenire super eam pacem oportere, si uero indigna, ad ipsos pacem reuerti. Sed si iam primo ingressu in salutatiois officio dicta pax est, quomodo postea ueniet, aut quomodo postea reuertetur? Aut enim dici pax antea nō habuit, quā utrum digna esset probaretur, aut si digna fuit & salutata cum pace est, conditio & uenturæ & reuersuræ pacis non potest ex ratione superioribus cohære. Quæ ergo dictorum sit proprietas monstrandum est. Iudæorum plures erant futuri, quorum tantus in fauorem legis affectus esset, ut quamuis per admirationem operū in Christo credidissent, tamen in legis operibus morarentur. Alij uero explorandæ libertatis quæ in Christo est curiosi, transisse se ad Euangelia ex lege essent simulaturi. Multi autem etiam in hæresim per intelligentiæ peruersitatem traducerentur, & quia huiusmodi omnes fallentes, & audientibus blandientes, penes se esse ueritatē catholicam mentiuntur, ideo superius admonuit, dignum cum quo habitandum sit esse quærendum. Quia uero per uerborum fallaciam incidere ignorantes in istiusmodi hospitem possent, domo ipsa quæ digna sit dicta, id est, ecclesia quæ catholica dicitur, caute & diligenter utendum. Salutandam quidem cum pacis affectu, sed ita ut potius pax dicta quā data sit. Nam ita præcepit: Salutate eam, dicentes: Pax huic domui. Ergo pax salutationis in uerbis est, & orationis sermone tribuenda. Porro autem pacem propriam, quæ uiscera miserationis sunt, non oportere in eam uenire nisi digna sit, quæ si digna reperta non fuerit, sacramentum pacis cœlestis intra propriam eorū conscientiam continendum. In eos autem qui audita cœlestis regni prædicatione Apostolorum præcepta respuerint, egressu eorum, & signo pulueris pedibus excussis, æterna maledictio relinquatur: nescio quæ enim instanti in loco cum eo in quo institerit loco uidetur cōmunio, & sit inter eos quedam corporis soliq; cōiunctio. Ergo omne domus illius habitationisq; peccatum intra ipsam excusso puluere pedum relinquatur, nihilq; sanctitatis de instantium apostolorū uestigijs mutuatur, ut quorum aditu ingressusq; delicta terrenæ originis auferuntur, eorum testimonio infidelitas cum omni

omni terræ suæ puluere iudicetur. Tolerabilius in die iudicij terræ Sodomoꝝ & Gomorrhōꝝ erit quā ciuitati isti.) Quia illis ignorato Christo errasse sit leuius, his uero inexpiabile sit, aut prædicatum non recepisse, aut receptum non sancte neq; catholice prædicasse. Et quidem plures hos qui uelano furore in Apostolos desæuituri essent, futuros esse significat, cū se eos sicut oues in medio luporum ait mittere, prædicens simplices sicut columbas, & prudentes sicut serpentes esse oportere. Sed columbæ simplicitas in absoluto est. Quæ autem sit serpentis prudentia contuendum est. Nescio quid in illo prudentiæ cōsilijq; extet, licet quædam hinc aliqui memoriæ mandauerint, quod ubi se in manus hominum uenisse intelligat, omni genere ab ictu caput subtrahat, idq; aut collecto in orbē corpore cōtegar, aut foueæ immergat, cædiq; partem reliquam derelinquat. Nosq; hoc exemplo oportere, si quid acciderit persecutionum, caput nostrum, quod est Christus, occulere, ut ablatis nobis in omnes cruciatus, fidē ab eo acceptam iactura corporis comuniamus. Sed omnis hic domini de Iudæis atq; hæreticis sermo est. Tradet frater fratrem, & pater filium, & insurgent filij in parentes.) Id est, familiam inter se eiusdem domus dissidere, quia de parentum cognationumq; nominibus populi quondam unitas indicatur. Nūc hostili inuicem odio, diuersisq; iudiciis, etiam regibus terræ offerendos, dum extorquere aut silentium nostrum, aut conuientiam tentant, testes & ipsis & gentibus futuri. Quo testimonio excusatio ignoratę diuinitatis, adimenda sit persequentibus, gentibus uero uia pandenda credendi Christum pertinacibus inter sæuientium pœnas confessorum uocibus prædicatum. Instructos igitur uos serpentis prudentia monet esse oportere. Hunc antequam Adam traduceret, iam sapientem Genesis nuncupauit, & prudentiam eius malignantis consilij ordine docuit. Primum enim animū sexus mollioris aggressus est, spe deinde illexit, & cōmunionem immortalitatis spondit, & per hæc tanta præmia opus consilij & uoluntatis suæ gessit. Pari igitur opportunitate introspecta uniuscuiusq; & natura & uoluntate uerborum adhibenda prudentia est. Spes bonorū futurorum reuelanda, & cœlestia perfectę fidei præmia proferenda. Et quod ille mentitus est nos prædicemus ex uero, secundū sponsonem dei, angelis similes futuros esse qui credent, ut mentes plebium faciles & absolutas, circumuolentibus licet lupis & hereticis promissis regnorum cœlestiū occupemus, & rerum fidem serpentis prudentia columbæ simplicitate tradamus. Monet etiam traditis abesse oportere curam responsionis, sed expectandū potius quid spiritus dei suggerat. Quia fides nostra omnibus præceptis diuinę uoluntatis intenta, ad responsionem scientiæ instruetur, in exemplo habentes Abraham, cui postulado ad hostiam Isaac non defuit aries ad uitētimam. Ex una deinde in duas urbes fugam suadet, quia prædicatio eius primum à Iudæa effugata

Solacismus &
doctis quoq;
nonnunquam
obrepit.

effugata transijt ad Græciam, dehinc diuersis intra Græciæ urbes Apostolorum passionibus fatigata, tertio in uniuersis gentibus demoratur. Sed ut ostenderet gentes quidem apostolorum prædicationi credituras, uerum ut reliquum Israel crederet, esse aduentui suo debitum ait: Non consummabitur ciuitates Israel donec ueniat filius hominis.) Post plenitudinem scilicet gentium quod erit reliquum Israel ad implendum numerum sanctorum futuro claritatis suæ aduentu in ecclesiam conuocandum. Non est discipulus super magistrum, neque seruus super dominum.) Multum proficit ad tolerantiam assumptionem rerum imminuentium cognitio, maxime si patientiam uoluntas præsumatur exemplo. Dominus noster lumen æternum & dux credentium, & immortalitatis parens discipulis suis futurarum passionum solatia ante præmisit, ne se quis discipulus magistro potiore, aut super dominum esse seruus existimaret. Si enim patrifamilias cognomentum per inuidiam dæmonis addiderunt, quanto magis in domesticos eius omnia iniuriarum & contumeliarum genera perficient? Sed ea nihil nos terreant, gloriæ loco potius amplectentes si domino nostro uel passionum conditionibus adæquemur. Nihil est occultum quod non reuelabitur.) Diem scilicet iudicij ostendit, quæ abstrusam uoluntatis nostræ conscientiam proderet, & ea quæ nunc occulta existimantur, luce cognitionis publicæ detegeret. Igitur non minas, non consilia, non potestates insectantium monet esse metuendas, quia dies iudicij nulla hæc fuisse atque inania reuelabit. Et quod dico uobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate super tecta.) Non legimus dominum solitum fuisse noctibus fermocinari, & doctrinam in tenebris tradidisse, sed quia omnis sermo eius carnalibus tenebræ sunt, & uerbum eius infidelibus nox est, itaque id quod à se dictum est, cum libertate fidei & confessionis uult esse loquendum. Idcirco quæ in tenebris dicta sunt, prædicari iussit in lumine, & quæ secreto aurium commissa sunt, super tecta, id est, excelsum loquenda, ut præconio audiantur. Constantem enim dei ingerenda cognitio est, & profuturum doctrinæ Euangelicæ secretum lumine prædicationis apostolicæ reuelandum, non timentes eos quibus cum sit licentia in corpora, tamen in animam ius nullum est, sed timentes potius deum cui perdendæ in gehenna animæ & corporis sit potestas. Nonne duo passeris asse uenit, & unus ex illis non cadit in terram sine uoluntate patris uestri?) Non est (ut puto) criminis agere aucupium, neque uenditio passerum habet culpam, & quod ait, unus ex illis non cadit super terram sine uoluntate patris uestri, contra apostolicum dictum facere uidetur quod ait: Nō est pecudum deo cura. Et auctoritati eius multum derogabitur, si sensisse aliter quam in Euangelij traditum est reperietur. Nec sanè apostolis multum dignitatis tribuetur, si passeribus antestabunt. Locus hic ex sensu superiore proficiscitur. Iniquitates

quitates enim eorum exaggerantur qui tradituri sunt, qui infecuri, qui in fugam coacturi, quibus propter nomen domini esse odio nos oportet, qui in omne ius suum in solis corporibus exerceant, potestatem in animam non habentes. Hi igitur passeris duo asse uenit. Et quidem quæ sub peccato uendita sunt redimit ex lege Christus. Ergo quod uenditur, corpus atque anima est: & cui uenditur, peccatum est, quia Christus & de peccato redemit, & animæ ac corporis est redemptor. Quid igitur duo passeris asse uenit, seipsum peccato minimo uendunt natos ad uolandum, & ad cælum pennis spiritualibus efferendos. Sed capti præcijs præsentium uoluptatum & ad luxum seculi uenales totos se talibus auctionibus nundinantur. Sed querendum est, quomodo unum ex illis est quod sine uoluntate dei non cadet. Dei uoluntas est, ut unum ex illis magis euolet, sed lex ex constitutione dei profecta decernit unum ex eis potius decidere. Quemadmodum autem si euolarent unum essent, id est, corpus in naturam animæ transisset, & grauitas illa terrenæ materiæ in profectum & substantiam animæ aboleretur, fieretque corpus potius spirituale, ita peccatorum pretio uenditis, in naturam corporum animæ subtilitas ingrauescit, & terrenam contrahit ex uitiorum sorde materiam, sitque unum ex illis quod tradatur in terram. Plurimis autem eos antestare passeribus cum dicit, ostendit multitudini infidelium, electionum fidelium præesse, quia his casus in terram sit, illis uolatus in cælum. In numerum autem aliquid colligi diligentiam ac sollicitudinis cura est. Neque enim dignum negocium est peritura numerare. Ut igitur nihil ex nobis peritura esse cognosceremus, quia multo passeribus meliores sumus, ipso capillorum nostrorum supputatorum numero indicatur, saluis nobis ex folio futuris, cum quod innumerabile in nobis sit, conseruandi & affectu & potestate numeretur. Nullus igitur corporum nostrorum casus est pertimescendus, neque ullus interimendæ carnis admittendus est dolor, quando pro naturæ suæ atque originis conditione resoluta in substantiam spiritualis animæ refundatur. Et quia doctrinis talibus confirmatos oportet liberam confitendi dei habere constantiam, etiam conditionem qua teneremur adiecit: negaturum se eum patri in cælis, qui se hominibus in terra negasset: eum porro qui confessus coram hominibus se fuisset, à se in cælis confitendum. Qualesque nos nominis sui testes hominibus fuisset, tali nos apud deum patrem testimonio eius uisuros. Nolite arbitrari quoniam ueni pacem mittere in terram. Non ueni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare filium aduersum patrem, & filiam aduersum matrem, & nurum aduersum socrum suam, & inimici hominis domestici eius.) Quæ ista diuisio est? Inter prima enim legis præcepta accepimus: Honora patrem tuum & matrem tuam. Et ipse dominus ait: Pacem meam do uobis, pacem meam relinquo uobis. Quid sibi uult missus potius gladius in terram, & separatus

à patre filius, & filia à matre, & nurus aduersus socrum, & hominis domestici eius inimici? Igitur exinde publica autoritas impietati proferetur, ubi que odia, ubiq; bella & gladius domini, inter patrem & filiū, & inter filiam matremq; defrauet: Et in Luca quidem talis de hoc sermo est: Erunt enim ex hoc quinque in una domo diuisi, tres in duos, & duo super tres diuidentur. Nunquid non in maiorem numerum potest agnitionis domestica familia diffundi? Aut prescripto temporis continebatur, ut ex hoc essent quinque tantum in domo una, sed demq; diuisi? Ergo qui sit gladius in terra, quæ proprietates nominum, & in numero quinque quæ ratio, & quomodo tres in duos, & duo super tres diuidendi, & quatenus homini domestici eius inimici, contuendum est. Singularū quidem rerum & uniuersæ quæstionis primum natura est explicanda. Nec minus intelligentiam nostram sensus & superior & consequens adiuuabit. Gladius telorum omnium telum acutissimum est, in quo sit ius potestatis, & iudicij seueritas, & animaduersio peccatorum, & huius quidem teli nomine noui Euangelij prædicationem appellatam frequens in prophetis autoritas est. Dei igitur uerbum nuncupatum meminimus in gladio, qui gladius missus in terram est, id est, prædicationem eius hominum cordibus iusulam. Hoc igitur quinque habitantes in domo diuidit tres in duos & duos super tres. Sed tria tantum in homine reperimus, id est, corpus & animam & uoluntatem. Nam ut corpori anima data est, ita & potestas utriq; utendi se ut uellet indulta est. Atq; ob id lex est præposita uoluntati. Sed hoc in illis deprehenditur qui primæ deo figurati sunt, in quibus cœptæ originis ortus effectus est. Non traductus aliunde, sed ex peccato atq; infidelitate primi parentis sequentibus generationibus cœpit esse corporis nostri pater peccatum, mater animæ infidelitas. Ab his enim mortem per transgressionem primi parentis accepimus. Nam uoluntas unicuiq; sua adiacet. Ergo iam unius domus quinque sunt, pater corporis peccatum, mater animæ infidelitas, & incidens uoluntatis arbitrium, quod totum hominem quodam coniugij sibi iure adstringit. Huic infidelitas socrus est, nos ex ea natos, atq; à fide metuq; dei peregrinantes accipiens, ut inter infidelitatem uoluptatemq; possessos & ignorantie dei & in omnium uiciorum oblectatione detineat. Cum ergo innouamur baptismi lauacro per uirtutem ab originis nostræ peccatis atq; autoribus separamur, recisq; quadam exectione gladii dei, à patris & matris affectionibus dissidemus, & ueterem cum peccatis atq; infidelitate sua hominem exuentes, & per spiritum animæ & corpore innouati, necesse esset ingeni & uetusti operis cōsuetudinem oderimus. Et quia corpus ipsum per hanc mortificationem in naturam animæ quæ ex afflatu dei uenit, quamuis id ipsum adhuc in materia sua extet, euadat, quia cōmunio ipsis inuicem conciliatur ex uerbo. Idcirco iam unum atq; idem cum anima uelle cœpit, effi-

ci sit

ci scilicet ut illa est spiritualis, quibus libertas uoluntatis à socru sua, id est, ab infidelitate diuisa ius suum omne concedit, ut quod erat libertas uoluntatis, deinceps animæ sit potestas, sitq; grauis in domo una dissensio, & domestica nouo homini erunt inimica, quia ille per uerbū dei diuisus ab illis manere & interior & exterior, id est, & corpus & anima in spiritus nouitate gaudebit. Ea uero quæ ingenita & à quadam profapia antiquitate deducta, consistere in his quibus oblectata sunt concupiscent, & origo carnis & origo animæ, & libertas potestatis in duos diuidentur, animam scilicet & corpus hominis noui, quæ unū atq; idem uelle cœperunt, diuisiq; tres duobus subiacebunt in dominatum eorum de spiritus nouitate potioribus. Et idcirco illi qui domesticas nominū charitates dilectioni eius prætulerunt, futurorum bonorum indigni erunt hæreditate. Pergit deinde eorum præceptorum & intelligentiæ decursu. Nam postea quam relinquenda omnia quæ in seculo charissima sunt imperauerat, adiecit: Qui non accipit crucem suam & sequitur me, non est me dignus. Quia qui Christi sunt crucifixerunt corpus cum uitijs & concupiscentia. Et indignus est Christo, qui non crucem suam in qua compatimur, commorimur, consepelimur, conseruamus, accipiens dominum sit secutus, in hoc sacramento fidei spiritus nouitate uicturus. Qui inuenit animam perdet illam, & qui perdiderit animam suam propter me inueniet eam. Verbi scilicet potestate & ueterum diuisione uitiorum proficiet lucrum animæ in mortem, & damnum in salutem. Ergo suscipienda mors est in nouitate uitæ, & cruci domini configenda sunt uitia, & aduersus persequentes contemptu præsentium gloriolæ cōfessionis retinenda libertas est, & damnosum animæ lucrum refugiendum, scientibus cuiquam ius in animam non relinqui, & detrimento breuis uitæ scenus immortalitatis acquiriti. Qui recipit uos me recipit, & qui me recipit, recipit eum qui me misit, & reliqua. Vniuersis doctrinæ affectum & præceptorum sedulitatem impendit, & qui periculum non recipientiū Apostolos excussi pulueris testimonio denunciasset recipientium meritum ultra gratiam sperati officij commendat, docetq; in se etiam mediatoris officium, qui cum sit receptus à nobis, atq; ille profectus ex deo sit, deus per illum transfusus in nos sit. Atq; ita qui Apostolos recipit, Christum recipit, qui uero Christum receperit, patrem deum recipit, quia non aliud in Apostolis recipit quàm quod in Christo est. Neque in Christo aliud est quàm quod in deo est. Perq; hunc ordinem gratiarum, non aliud est Apostolos recepisse quàm deum, quia & in illis Christus, & in Christo deus habitat.

Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet. Qui prophetam recipit, habitantem recipit in propheta, sitq; prophetæ mercede dignus, prophetam prophetæ nomine recipiens. Par quoque recepisse iustum merces deputatur, sitq; iustus ex honore iustitiæ, ac

sic consummatur iustitia ex fide, & mercedem acquirit officium, plures con-
sequende æternitatis occasiones deo largiente, quando in recipiendo iusto
& propheta ipse reuerentiæ affectus & iusti honoré accipiat & propheta.
Et quicumq; potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ,
& reliqua.) Non inane esse bonæ conscientia opus docuit, neq; spem si-
dei alienæ infidelitatis crimine laborare. Prouidēs enim plures futuros tan-
tum apostolatus nomine gloriosos, omni uero uitæ suæ opere improbabi-
les, eosdemq; diu fallere diuq; mentiri, tamē obsequium quod ipsis sub re-
ligionis opinione delatum sit, mercede operis sui spiciq; non fraudat. Nam
licet ipsi minimi essent, id est, peccatorū omnium ultimi (minimum autem
est quo minus nihil aliud est) non inania tamen in eos etiam leuia, quæ sub
frigidæ aquæ nomine designat, officia esse decernit. Non enim peccatis ho-
minis, sed discipuli nomini honor præstitus est. Atq; ita ad probitatem ob-
sequentis, fallentis de se probra non lædunt, cum mercedem suam dantis si-
de, non assumentis mendacio consequatur.

Ioannes de carcere ad Iesum mittit, & Iesus de Ioanne ad turbas lo-
quitur. Item confessio Iesu ad patrem,
Canon XI

Ioannes cū audisset in carcere opera Christi, mittens ad eum
discipulos suos, ait illi: Tu es qui uenturus es, an alium expecta-
mus? Ioannes detentus carcere dominū ignorat: & propheta
tantus deum suum nescit? At qui uenturum ut prætor nun-
ciauit, consistentem ut propheta agnouit, adeuntem ut cōfessor ueneratus
est, unde tam uariæ & tam abundanti eius scientiæ error obrepit. Sed cō-
sequens de eo domini testimonium sentiri hoc ita non sinit. Neq; sanè cre-
di potest, spiritus sancti gloriam in carcere posito defuisse, cum apostolis uir-
tutis suæ lumen esset in carcere positus ministraturus. Sed præbetur in his
quæ in Ioanne gesta sunt intelligentia amplior, & cum facti efficientia gra-
tia in eo expressa sentitur, ut propheta ipse ipso quoq; conditionis suæ ge-
nere prophetaret, quia in eo forma legis elata est. Christum etiam lex an-
nunciauit, & remissionem peccatorum prædicauit, & regnum cœlorum spo-
pondit, & Ioannes totum hoc opus legis expleuit. Igitur cessante iam lege
quæ peccatis plebis inclusa, & populi uincta uitijs, ne Christus posset intel-
ligi, uinculis & carcere continebatur. Ergo ad Euangelia contuenda lex mit-
tit, ut infidelitas fidem dictorum contempletur in factis: & quod intra eum
peccatorū fraude sit uinctum, per intelligentiam libertatis Euangelicæ ab-
soluatur. Tali igitur Ioannes exemplo non suæ sed discipulorum ignorantia
consult. Ipse enim uenturum in remissionem peccatorum prædicauit,
sed ut scirent nō alium à se prædicatum, ad opera eius intuenda discipulos
suos misit, ut autoritatem dictis suis illius opera conferrent, neq; ^{alius}

alius expectaretur quàm cui testimonium opera præstitissent. Et cum to-
tum se dominus rerū miraculis prodidisset, cæcorum scilicet uisu, claudorū
cursu, leprosoꝝ curatione, surdorum auditu, uoce mutorum, uita mor-
tuorum, pauperum prædicatione, ait: Beatus qui in me non fuerit scanda-
lizatus.) Nunquid aliquid iam in Christo erat gestum quod Ioannem
scandalizaret? Non utiq;. Nam in ipso doctrinæ suæ cursu & operis morā
batur, sed superioris sententiæ uis & proprietates cōtuenenda est, quid illud sit
quod pauperes bene nunciantur, id est, qui perdiderint animam, qui cruce-
m suam acceperint & sequentur, qui humiles spiritu sient, quorum regnū
præparatur in cœlo. Ergo quia in domino hæc passionum uniuersitas cō-
ueniret, futuraq; esset crux sua plurimis scandalū, beatos eos professus est,
quorum fidei nihil tentamenti deferret crux, mors, sepultura. Itaque cui rei
Ioannes cauisset ostendit dicens: Beatos eos quibus aliquid in se scandali
nō fuisset. Quia metu eius, discipulos suos Ioannes ut Christum audirent
uiderentq; misisset. Ac ne istud referri ad Ioannē posset tanquam aliquid
scandalizatus esset in Christo, abeuntibus illis ad turbas de eo locutus est.

Quid existis in deserto uidere, arundinem uento moueri? Desertum
sancto spiritu uacuum sentiendū est, in quo habitatio dei nulla sit. In arun-
dine enim homo talis ostenditur, de gloria seculi uitæ suæ inanitate specio-
sus, ipse autem fructu ueritatis cauus, exterior placens & nullus interior, ad
omnem uentorum motum, id est, immundorum spirituum flatum mouen-
dus. Neque ad consistendi firmitatem ualens, & animi medullis inanis. Er-
go cum dicit: Quid existis in deserto uidere? Arundinem uento moueri?
hoc loquitur: Nunquid existis uidere hominem cognitione dei uacuum,
& ad immundorum spirituum flatum uagantem? Nam increpantis affe-
ctu potius quàm confirmantis hæc loquitur, ostendens scilicet non eum in
Ioanne conspici, qui & inanis & mobilis sit. Sed quid existis uidere? Ho-
minem mollibus uestitū? Ecce qui mollibus uestiuntur, in domibus regum
sunt.) Vestem ambitum corporis quo induitur anima significat, quod lu-
xu ac lasciujs mollescat. Sed qui uestiti mollibus sunt, in domibus regum
sunt. In regibus transgressorum angelorum nuncupatio est. Hi enim seculi
sunt potentes, mundiq; dominantes. Ergo uestiti mollibus in domibus re-
gum sunt, id est, eos quibus per luxum fluida & dissoluta sunt corpora
esse dæmonum habitationem, consimilem sedem propositis suis atq; ope-
ribus eligentium. Sed quid existis uidere? Prophetam? Dico uobis etiam
plus quam prophetam &c.) Gloriam omnem Ioannis dominus osten-
dit, dicens: esse eum ultra prophetam, quia solum ipsi licuerit & prophetare
Christum & uidere. Et quomodo Christum ignorare creditur, qui missus
in angeli potestate uiam uenturo parauerit? & quo ex natis mulierum nul-
lus maior propheta surrexit? Nisi quod qui minor eo est, id est, qui interro-
gatur

gatur, cui nō creditur, cui testimonium nec opera sua praeſtant, hic in regno
 caelorum maior est. A diebus autem Ioannis baptistae usq; nunc regnū
 caelorum uim patitur, & uim facientes diripiunt illud.) Vt rerum natura
 exigit uim potior afferret, minorq; erit cui uis afferat. Quid ergo est quod
 diripiens est, quodq; uim patitur, contuendum est. Infidelitatem discipulo-
 rum Ioannis dominus aduerterat, turbæ etiam opinionem de eius nuncio
 intellexerat, in crucis scandalo ingens fidei periculum sentiebat, ire potius
 apostolos ad oues Israel perditas iusserat, ipsos constitui oportebat in re-
 gno, & in Abrahæ & Isaac & Iacob familia ac natione retineri. Sed omnis
 hæc prædicatio profectū publicanis & peccatoribus afferebat. Ex his enim
 iam credentes, ex his iam apostoli, ex his iam regnum caelorum. Cæterum
 Ioanni à plebe non creditur, autoritatē Christi opera non merentur. Crux
 futura erat scandalo. Iam prophetia cessat, iam lex repletur, iam prædicatio
 omnis includitur, iam Heliae spiritus in Ioannis uoce præmittit. Alijs Chri-
 stus prædicatur, & ab alijs agnoscitur: alijs nascitur, & ab alijs diligitur. Sua
 cum respuunt, aliena suscipiunt. Proprii infectantur, complectuntur inimi-
 ci. Hæreditatem adoptio expetit, familia reijcit. Testamentū filij repudiāt,
 serui recognoscunt, itaq; uim regnum caelorum patitur, inferentesq; diripi-
 unt illud. Quia gloria Israel à patribus debita, à prophetis nunciata, à Chri-
 sto oblata, fide gentium occupatur & rapitur. Cui autē similem æstimar-
 bo generationem istam? Similis est pueris sedentibus in foro & clamantibus
 inuicem &c.) Totus hic sermo infidelitatis opprobrium est, & de af-
 fectu superioris querimonie descendit, quia insolens plebs per diuersa præ-
 dicationum genera edocta non fuerit. In pueris scilicet prophetas signifi-
 cans, qui in medio synagogæ tanquam in publico fori conuentu populum
 coarguant, quod cantantibus sibi officio corporis nō obsecundauerint, id
 est, quod dictis suis non paruerint. Ad cantuum enim modum saltantium
 motus aptatur. In simplicitate autē sensus ut pueri prædicauerunt, & ad cō-
 fessionem psallendi deo prouocauerūt, ut cantico Moyſi tenetur, ut Esaiæ,
 ut Dauid, ut cæterorum prophetarum. Rursumq; eos in pœnitentiam pec-
 catorum, & ad dolorem ac luctum ueterum delictorum nec Ioannis prædi-
 catio inflexit, quibus & lex grauis uisa sit, potus cibiq; præscriptis & dif-
 ficilis & molesta peccatum in se, quod demonium nuncupat, habens. Quia
 per obseruantie difficultatem necesse sibi esset in legem peccare. Rursumq;
 in Christo Euangelij prædicatio uitæ libertate non placeat, per quam dif-
 ficultates legis & onera laxata sunt, & ad eam publicani peccatoresq; credi
 desint, atq; ita tot & tantis admonitionū generibus frustra habitis, nec per
 gratiam iustificentur, & à lege sint abdicati. Et iustificata est sapientia à fi-
 lijs suis.) Ab his scilicet, qui uim facientes regno caelorum ipsum illud fidei
 iustificatione diripiunt. Contententes iustū sapientie opus esse, quia minus
 suum

Diripi regnū
 caelorum
 quid sit

suum ad fideles & obsequentes à contumacibus infidisq; transtulerit. Est
 autem non ociosum hoc in loco uirtutem dicti contueri: Et iustificata est sa-
 pientia. De se utiq; locutus est. Est enim ipse sapientia, nō ex efficientijs, sed
 ex natura. Res enim omnis habet potestatem, cæterū negotium omne po-
 testatis effectus est, ut nō idem est opus uirtutis & uirtus, ut efficiens discer-
 nitur ab effecto. Plures enim eludere dictum Apostolicum quod ait: Chri-
 stum sapientiam & dei uirtutē, his modis solent, quod in eo ex uirgine cre-
 ando efficax dei sapientia & uirtus extiterit, & in natiuitate eius diuina pru-
 dentie & potestatis opus intelligatur, sitq; in eo efficientia potius quam na-
 tura sapientie. Quorum ne quid tale intelligi posset, ipsum se sapientiam
 nuncupauit, eam in se, nō quæ eius sunt ostendēs. Est enim sapientia opus,
 fides, charitas, spes, pudicitia, ieiunium, continentia, humilitas, humanitas,
 sed hæc naturæ opera sunt, non ipsa natura, & nō in his quæ sunt consistit
 res ipsa quæ faciat, cur apostolus dei uirtutē & dei sapientiam dixerit, quia
 ex ea sapientia quæ erat creata sapientia est. Væ tibi Chorozain & Beth-
 saida, quia si in Tyro & Sidone factæ essent uirtutes quæ factæ sunt in uo-
 bis, & reliqua.) Inobedientie maledictum cum obedientie benedictione
 decernitur. Primum enim Iudæis oportuit prædicari, sed privilegio prædi-
 cationis infidelitatis cumulat inuidia, cum credentium arguantur exem-
 plo, quibus nulla factorum admiratione proposita, salus omnis ex fide sit.
 Dominum enim in Bethsaida & Capernaum muti laudant, cæci uident, sur-
 di audiunt, claudi circuncurrunt, mortui sentiunt, & nulla fidei uoluntate re-
 rum tantarum admiratio commouebat, cum sola gestorum auditio uocare
 ad metum atq; ad fidem rapere debuisset. Sed nō solum Tyri & Sidonis,
 sed ipsa Sodomorum & Gomorrhorum facient leuia peccata, quia fortē il-
 lis credendi fuisse affectus, si talium uirtutum contemplatio contigisset.

In illo tempore respondens Iesus dixit: Confiteor tibi domine pater cœ-
 lorum & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & reuelasti ea paruulis
 & reliqua.) Digne superioribus dictis confessio talis adiungitur. Nam ta-
 meti optabilis fuerit salus Israel, tamen nō extra gaudiū domino erat præ-
 dicata olim fides gentiū. Cælestiū enim uerborū arcana atq; uirtutes sapi-
 entibus absconduntur, & paruulis reuelantur, paruulis malicia nō sensu, sa-
 pientibus uero stultitiæ suæ præsumptione non prudentiæ causis. Factiq;
 huius æquitatem dominus paternæ uoluntatis iudicio cōfirmat, ut qui de-
 dignantur paruuli in deum fieri, stulti deinceps in sapientia sua fiant. Ac ne
 quid in illo minus quam quod in deo est æstimaret, omnia sibi à patre ait
 tradita esse, soli q; se patri cognitū, patrēq; soli sibi notū, uel cui ipse reuela-
 re uoluisset: reuelaturus ei, à quo ut reuelare uelit oret, qua reuelatione ean-
 dem utriusq; in mutua cognitione esse substantiā docet, cū qui filiū cogno-
 sceret, patrē quoq; cogniturus esset in filio, quia omnia ei à patre sint tradita.

Tradita autē nō alia sunt, quā quæ in filio soli nota sunt patri. Nota uero filio soli esse, quæ patris sunt, atq; ita in hoc mutæ cognitionis secreto intelligitur, non aliud in filio quā quod in patre ignorabile sit extitisse. Legis deinde difficultatibus laborantes, & peccatis seculi oneratos ad se aduocat, dempturumq; se laborem onusq; promittit, si modo eius iugum tollunt, mandatorum scilicet suorum præcepta suscipiant, eumq; sacramento crucis adeant, quia corde humilis & mitis sit, & in his animabus suis requiem intrent, iugi suavis & leuis oneris blandimenta proponens, ut credentibus eius boni scientiam præstet, quod solus ipse nouit in patre. Et quid iugo ipsius suauis? quid onere leuius? Probabilem fieri, scelere abstinere, bonum uelle, malum nolle, amare omnes, odisse nullum, æterna consequi, presentibus non capi, nolle inferre alteri quod ipsi sibi perpeti sit molestum.

Discipuli spicas uellunt. Manus aridæ hominem sabbato curauit. Cæcum & dæmoniacum curauit. De blasphemia spiritus. De fructu arboris bonæ & malæ. De omni uerbo ocioso. De signo Iona. De Nininitis & regina austri. De septem spiritibus & octauo. De matre eius & fratribus

Canon XIII

In illo tempore abiit Iesus per segetes sabbatis, discipuli autem eius esurientes cœperunt uellere spicas & manducare. Et egressus in segetem, & dies sabbati, & discipulorum esuritio, & spicarum præceptio, & pharisæorum insimulatio, & domini responsio, habent, ut cætera, subiacentē interioris causæ intelligentiam. Omnes enim (ut diximus) factorum ueritates in ipsis illis gestorum effectibus sui similem atq; ex se intelligendam futuræ ueritatis imaginem consequuntur. Ac principio contuendū sermonem hunc ita cœptum esse: In illo tempore abiit Iesus per segetes. Id est, in eo tempore quo patri deo gratiam data gentibus salute cōfessus est, ut idem sensus & superiora & consequentia contineret. Ergo per reliqua curramus. Ager mundus est, sabbatu ociosus est, seges creditorum profectus in messem est. Ergo sabbato in agrum profectus, in legis ocio domini progressus in hunc mundum est, segetem eam, id est, sationem humani generis inuisens. Et quia esuritio fames est salutis humanæ, spicas præciperere ac uellere, scilicet sanctorum se salute satiare discipuli festinant. Neq; enim homini congruit cibus spicæ, neq; præceptorum eius est utilis aristarū, sed futuri fidē facti species exequitur, & uirtus interiecta uerborum sacramentum & esuritionis & satietatis absoluit. Pharisæi qui penes se clauem cœlorum esse existimarent, illicita agere discipulos coarguunt, quos dominus facti eius in quo sub rerū argumento prophetiæ ratio continetur, admonuit Dauid unā cum his qui secum aderant esurientem panibus illicitis expletum fuisse. Neq; enim si non licebat fieri, Dauid creditus fuit fecisse sine crimine, uerum sine criminis piaculo factis prophetat

prophetat in lege, ut ipse cum cæteris panibus propositionis expletus sit, ita ostendens Christum cum Apostolis gentium salute satiandum, quod Iudæis illicitum uideretur. Alterius quoque eos admonet prophetiæ, ut consummari in se omnia quæ antè sunt dicta, cognoscerent in lege, sabbatum in templo sacerdotes uiolant sine crimine, templum se ipsum scilicet indicans, in quo per apostolicam doctrinam populo legis infideliter ociant, salus gentibus datur, quia maior ipse sit sabbato, & absque uiolata legis culpa Euangelica fides operetur in Christo. Atque ut ostenderet omnem rerum efficientiam hanc speciem futuri operis continere, adiecit: Si enim sciretis quid est, misericordiam uolo non sacrificium, nunquam condemnassetis innocentes. Opus salutis non in sacrificio, sed in misericordia est. Et lege cessante in dei bonitate saluamur. Cuius rei donum si intellexissetis, nunquam condemnassetis innocentes, id est, apostolos, quos insimulaturi erant transgressæ legis inuidia, cum sacrificiorum uetustate cessante uniuersis per eos misericordiæ nouitas subueniret. Neq; existimassetis sabbati præcrito dominum sabbati contineri. Hæc in campo dicta gesta que sunt. Et post hæc synagogam ingresso hominem aridæ manus offerunt, interrogantes an curare sabbatis liceret, occasionem arguendi eum ex responsione quærentes: quos decidentis in foueam ouis conclusit exemplo, quam sine crimine sabbato extrahere sint soliti, rectiusq; homini, qui ouis præstet, medendum esse. Neq; in ministerio salutis humanæ existimandū sabbatum posse uiolari, quod extrahendæ de fouea ouis sollicitudo nō uiolet. Subijcitur recte talis domino curatio. Nam post reditum de segete, ex qua iam apostoli fructus sationis acceperant, ad synagogam uenit, etiam illinc messis suæ operarios paraturus, qui plures postmodum unā cum apostolis extiterūt. Hi igitur curant. In manu enim dandæ salutis substantiam non habebant. Et manus officium cessabat, & ministerium corporis quo aliquid agitur, atq; imperatur, aruerat. Dominus igitur manum eum iussit extendere, quæ restituta est ei sicut altera. Curatio omnis in uerbo est, & manus sicut altera redditur, id est, similis ministerio apostolorum in officium dandæ salutis efficit, docetq; pharisæos ægre ferre non oportere operationem humanæ salutis in apostolis, cum ipsis ad officij eiusdem ministerium manus sit reformanda, si credant. Sed inuidia facti pharisæos commouet, & aduersus eum ineunt consilium, quia contuentes hominem in corpore, deum in operibus non intelligebant. Sciensq; eorum consilia secessit, ut à consilijs malignantium procul abfuturus cognosceretur. Pluresq; turbæ eum secutæ sunt, ab infidelibus uidelicet recedenti fidelium comitatus assistit. His uero quos curat, silentium imperauit. Sed nunquid curationis taciturnitas iubebatur? Non utiq;. Nam salus unicuique reddita, erat sibi ipsa testis: sed iubendo secretum, & gloriandi de se iactantiam declinat, & nihil minus

Als*Im
peritur

minus cognitionem sui præstat in eo ipso, dum admonet de se taceri, quia obseruantia silentij ex re quæ sit silenda proficiscitur. Quinetiam per hanc tacendi de se uoluntatem, dictorum per Elaiam effectus impletur, de cuius prophetia illud nunc tantum admonemus, hunc & dilectum à deo, & paternæ bene placitum uoluntati, & spiritum dei super eum esse, & ab eo iudicium gentibus nunciari, & arundinem quæ quassata sit, non esse confractam, & linum fumigans nõ extinctum, id est, caduca & quassata gentium corpora non fuisse contrita, sed in salutem potius reseruata, neq; exiguitatem ignis tantum iam in lino fumigantis extinctam, ex Sion Israel, & ex reliquis ueteris gratiæ spiritum non ablatum, quia resumendi totius luminis in tempore pœnitentiæ sit facultas. Sed istud intra certi temporis statuta præscribitur, donec efficiat uictoriam ad iudicium, sublata scilicet mortis potestate, iudicium claritatis suæ reditu introducat, in nomine eius per fidem gentibus credituris. Tunc oblatus est ei homo dæmonium habens, cæcus & mutus, & reliqua.) Sequitur dæmoniacy, & cæci, & muti opportuna curatio. Non enim sine ratione, cum turbas omnes curatas in commune dixisset, nunc extrinsecus dæmonium habens cæcus & mutus offertur, ut si ne ambiguitate aliqua idem intelligentiæ ordo sequeretur. Spicas uellere, id est, homines seculi præciperi, apostolos pharisæi arguebant: misericordia super sacrificium prædicabatur: manus aridæ homo oblatus in synagoga curatur. Atq; hæc ad conuertendum Israel non solum nihil proficiunt, uerum etiam pharisæi consilium necis ineunt. Oportebat igitur, ut post hæc in unius huius forma gentium salus fieret, ut qui erat habitatio dæmonis & cæcus & mutus, deo capax pararetur, & deum contueretur in Christo, & Christi opera dei confessione laudaret. Stupuerunt facti istius opus turbæ, sed pharisæorum ingrauescit inuidia. Nam quia humanam infirmitatem hæc tanta eius opera excederent, pudorem confessionis suæ maioris perfidiæ scelere declinant, ut quia hæc opera esse existimare hominis non possent, & cõfiteri dei nollent, omnem hanc eius ex Belzebub principe dæmonum esse dicerent in dæmones potestatem. Iesus autem sciens cogitationes eorum, dixit illis: Omne regnum diuisum contra se desolabitur.) Sermo dei diues est, & ad argumentum positus intelligentiæ, plurius de se exemplorum copiam præbet, & uel simpliciter intellectus, uel inspectus interior, ad omnem profectum est necessarius. Sed relictis his, quæ ad communem intelligentiam patent, causis interioribus immoremur. Omne regnum diuisum contra se desolabitur. Responsurus ad id quod de Belzebub erat dictum, in eos ipsos, quibus respondebat, responsionis ipsius conditionem retorsit. Lex enim à deo est, & regni Israel pollicitatio ex lege est, & Christi ortus & aduentus ex lege est. Si regnum legis contra se diuiditur, dissoluatur necesse est, & potestas omnis diuisione detrahitur, & regni uirtus aduersum

sum se separata consumitur, ac sic regnum Israel amisit ex lege, quum adimplerionem legis in Christo plebs legis impugnet. Sed & ciuitas & domus diuisa contra se non stabit.) Domus quoq; & ciuitatis eadem est ratio quæ regni. Sed ciuitas hic Hierusalem indicatur, gentium semper gloriosa dominatu: nunc postea quàm in dominum suum furore plebis exarsit, & apostolos eius cum credentium turbis effugauit, descendenti illinc diuisione non stabit, atq; ita quod mox consecutum est, per hanc diuisionem ciuitatis, illius denunciatur excidium. Si enim satanas satanam eijcit, aduersus se diuisus est.) Dicti superioris maleuolentiæ, quo eum in Belzebub hæc agere loquebantur, eo ipso quo locuti sunt genere condemnati, non intelligentes confessos se fuisse Belzebub esse diuisum, & si ad diuisionem suam coactus est, ut demone dæmones perturbaret, & aduersus se diuisio ipsa consisteret. Hinc quoq; existimandum esse, plus in eo qui diuisus est, quàm in his qui diuisi sunt inesse uirtutis. Ergo iam diuisus est, & aduersum se coactus est, regnūq; eius diuisione tali est dissolutum. Quod si in uirtute Belzebub Christus dæmones eijcit, filij eorum, id est, apostoli in cuius nomine efficiunt: Atq; idcirco digne sunt in eos iudices constituti, quibus id dedisse Christus aduersus dæmonas potestatis reperietur, quod ipse sit negatus habuisse. Ergo si discipuli operantur in Christo, & ex spiritu dei Christus operatur, adest dei regnum iam in apostolos, mediatoris officio transfusum. Sed cū per Belzebub posse Christus arguitur, deus blasphematur in Christo, atq; ita in deum inexpiabilis conuictij cõtumelia per pharisæos in Belzebub nomine comparatur. Quomodo potest intrare quis in domum fortis, & uasa eius diripere: & reliqua.) Contusam à se in tentatione prima omnem zabolū indicat potestatem, quia nemo domum fortis introeat eiusq; uasa diripiat, nisi fortem alligauerit, & tunc domum eius diripiet, & necesse est hæc agens illo forte sit fortior. Ligatus est ergo, tum cum satanas à domino nuncupatus, ipsa nequitia suæ nuncupatione cõstrictus est, qui ita uincto spolia detraxit, & domum abstulit: nos scilicet quondam arma eius regniq; militiam in ius suum redegit, uictorq; atq; uincto domum sibi ex nobis uacuum & utilem comparauit. Longe autem à se esse, ut aliquid ab eo mutuatus sit potestatis ostendit, ut quando qui secum non est, aduersum se sit: & qui secum non congregat, dispergat. Ex quo ingentis periculi res intelligetur, male de eo opinari, cum quo nõ esse idiplum est quod contra esse, & non congregare, dispergere. Omne peccatum & blasphemia non remittetur.) Pharisæorum sententiæ, & eorum qui ita cum his sentiunt peruersitatem seuerissima definitione condemnat, peccatorum omnium ueniam promittens, & blasphemiam spiritus indulgentiam abnegans. Nam cum cætera dicta gestaq; liberali uenia relaxentur, caret misericordia, si deus negetur in Christo, & in quo sine uenia peccator beneuolentiæ ite

Zabolus pro
diabolus

ratæ

rate admonitionis impendit. Omnino peccata cuiusq; generis remittenda, blasphemiam in spiritum sanctum non remittendam. Quid enim tam extra ueniam est, quam in Christo negare quod dei sit, & consistentem in eo paterni spiritus substantiam adimere, cū in spiritu dei opus omne consummet, & ipse sit regnum ccelorum, & in eo deus sit mundum reconcilians sibi. Ergo quicquid contumeliæ extiterit in Christo, id omne extabit in deo: quia in Christo deus, & Christus in deo sit. Aut facite arborem bonam, & fructus eius bonos: aut facite arborem malam, & fructus eius malos. & reliqua.) Sermo se & in præfens exerit, & effert in futurum. Nam in præfens Iudæos refellit, qui cum intelligerent Christi opera ultra humanam esse uirtutem, nolent tamen quod dei sint confiteri: futuram autē omnem fidei peruersitatem coarguit, eorū scilicet qui diuinitatem & cōmunionem paternæ substantiæ domino detrahentes, in diuersa hæreseos studia effuerunt: neutrū facientes, nec inter gentes sub uenia ignorationis habitantes, nec in ueritatis cognitione uersantes. Arborem se in corpore positum significat, quia per interiorē uirtutis suæ fecunditatem exeat ubertas omnis in fructus. Igitur aut arbor bona faciendā cum bonis fructibus est, aut mala constituendā cum malis fructibus, quia ex fructibus suis de se arbor ipsa testabitur. Non quod secundū arborū naturam arbor mala possit cui stitui quæ bona sit, aut eadem ipsa cum ramis suis bona esse si mala sit: sed ut per hanc significantiam intelligeremus, Christū aut tanquam inutilem relinquendum, aut tanquam bonum bonorum fructuum utilitate retinendum: quia aduersum filium hominis dicta sub uenia sint, blasphemiam autē spiritus careat uenia. Cæterum medium se agere, & Christo aliqua deferre, negare quæ maxima sunt: uenerari tanquam deum, dei cōmunionē spoliare, hæc blasphemiam spiritus est, ut cum per admirationem operum tantorum dei nomen detrahere non audeas, per maleuolentiam mentis & sensus generositatem eius, quam confiteri es coactus in nomine, abnegata paternæ substantiæ cōmunionē decerpas. Atq; ideo etiam in eo dominus bonitatis suæ munus extendit, dicens: Aut malam arborem cum malis fructibus, aut bonam cum bonis fructibus esse faciendam: quia in malæ arboris opinione, sub secreto indulgentiæ dei reposita sit uenia, qua omne peccatum sit remittendum: in bonæ cōfessione fructus æternus sit, ne incidentes mediam inter utrunq; sententiā, *cum constituere malum non audemus, confiteri bonum nolumus, indissolubili corruptæ de se opinionis iudicio relinquamur. Omnem autem ita sentiendi corruptelam ex naturæ uitio proficisci docuit, dicens: De malo thesauro non nisi quæ mala sunt posse proficisci, & omnis ociosi, id est, inepti & inutilis dicti rationem deo esse reddendam, quia de confessionis nostræ uerbis aut condemnandi sumus, aut iudicandi, talem futuri iudicij beneuolentiam recepturi, qualem de cœlestis gloriæ

Coactis

Atq; cum constituit uero

gloriæ domino sententiam tenuerimus. Signum deinde rogatur ut præfiter, quod se ex Ionæ signo daturum esse respondit, ut sicut triduo & totidem uocibus Ionas in ceti uentre detentus sit, ita se intra interiora terre pariter temporis spatio demoraturum. Sed maiorem futuram gentium fidem monstrat. Niniuitæ enim Iona prædicante poenitentiam egerunt, & à deo ueniam poenitendi confessione meruerunt. Sed & Austri regina nūc in exemplum ecclesiæ præsumpta sapientiam admirata Salomonis, ex ultimis terræ partibus uenit audire quam erat admirata sapientiam. Cumulat igitur inuidiam comparatio, & Iudæos sine excusatione facit fides gentium, ut cum illi prophetis, id est, Ionæ Salomonisq; crediderint, Christo isti non credant Iona Salomoneq; potiori. Et idcirco in resurrectione eos iudicabunt, quia in his repertus timor dei fuerit, quibus lex non erat prædicata, hoc magis indigni uenia, quia ex lege sunt infideles, quo plus fidei in eis qui legem ignorauerunt, sit repertum. Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem, & non inueniet, & reliqua.) Continens lectio est, & ex ipso initio sermonis exordio, ex sensu superiore proficisci indicatur. Ex uerbi enim coniunctione cœpit, sed totius propositæ comparationis ratio tractanda est. Exiens ab homine immundus spiritus, arida & inaquosa loca circuit, in quibus nullus fons uitæ effluat: & cum requiem non inueniet, tum intra se loquetur, congruum sibi esse, ad domū suam unde exiuit reuerti, quam inueniet uacantem, scopis mundatam & ornata, assumetq; secum septem nequiores se spiritus, qui introeuntes habitabunt, & nouissima hominis illius primis peiora fiunt. Et quidem dominus absoluit dicens: Sic erit generationi huic pessime. Non igitur ambigere possumus, totum hoc ad personam populi huius esse referendum, sed contuendum est quatenus proposita singula singulis temporibus rebusq; reddantur. Superius nempe in Niniuitarum & reginæ Austri nomine iustificata fides gentium est, sed longe antea, post multa in deum & graui peccata Iudæis data lex est. Et peccata quidem eorum libro Mosi continentur. Verum post tot diuinæ uirtutis documenta, id est, decem plagis percussam Aegyptum, & columnam nubis ac luminis die nocteq; famulantem, & in Erythreo mari iter præbitum, & fontes ruptis faxis effluentes, & ministratam esurientibus mannam, & ad portum in quadraginta annorum tempore, uita atq; habitu angelorum populum uiuentem, adoratum supplicatumq; postea pecudibus & faxis, hisq; cum choris canticisq; saltatum, & metalla deos nuncupata. Ergo insidentem plebis istius pectoribus spiritum immundum lex quæ postea data est interuentu suo eiecit, & ueluti quadam custodia circumiectæ portestatis exclusit. Qui illinc exiens, circum gentes desertas atq; aridas obrat, domum ueterem derelinquens, ut in his usque in diem iudicij non inquietat

inquietata habitatioe requiesceret, sed rursus dei gratia impertita gētib; postquam in aquae lauacro fons uiuus effluxit, habitandi cum his locus nullus est, & cum iam in his requiem non habebit, intra se reputans, optimum credit regredi in eam ex qua profectus est domum. Hæc emundata per legem, & prophetarum ornata præconijs, & Christi aduentu præparata, uacua inuenitur, à qua & custodia legis abscesserit, quia omnis lex usque ad Ioannem est, & ad habitandum non receptus sit Christus: atq; ita & habitatore uacua est, & deserta custodibus, cum tamen uenienti habitatori præuentium sollicitudine & mundata sit & ornata. Septem igitur spiritus nequiores assumuntur, quia tot erant gratiarum munera destinata cum Christo, quæ in eo multiformis illa dei sapientia, septiformi gloria collocauit, ut tanta iniquitatis fieret possessio, quanta futura fuerat gratiarū. Atq; ita nouissima hominis illius peiora erunt prioribus, quia ex Iudæis immundus spiritus metu legis excesserat, nunc autem in eos cum ultione repudiata ab eis gratiæ reuertetur. Et quia totum istud in paternæ maiestatis uirtute loqueretur, nunciante sibi quod foris à matre atq; à fratribus expectaretur, manum in discipulos extendens, eos sibi fratres esse matremq; respondit: quicumq; uoluntati paternæ obsecutus esset, eum esse & fratrem & sororem & matrem, formam seipsum uniuersis agendi sentiendiq; constituens: propinquitatum omnium ius atq; nomen, iam non de conditione nascendi, sed de ecclesiæ communione retinendum. Cæterum non fastidiose de matre sua sensisse existimandus, cum ipsi in passione positus maximæ solitudinis tribuerit affectum. Est autem etiam in eo typica ratio seruata, ut mater eius & fratres foris starent, cum utiq; ingrediendi ad eum haberent ut ceteri potestatem. Sed quia in sua uenit, & sui cum non receperunt, in matre eius ac fratribus synagoga & Israëlita præfigurantur, ingressu eius atque aditu abstinentes.

Sedens in nauicula Iesus turbis parabolas loquitur. De seminante bonum semen. De zizania & tritico. De grano sinapis. De fermento abscondito in farina. Expositio zizaniæ. De thesauro in agro. De bona margarita. De rete missio in mare. Canon XIII

In illa die exiit Iesus, & sedebat secus mare, & congregatae sunt ad eum turbæ, ita ut in nauiculam ascendere. Sedisse dominum in nauis, & turbas foris steterisse, ex subiectis rebus est ratio. In parabolis enim erat locuturus, & facti istius genere significat eos, qui extra ecclesiam positi sunt, nullâ diuini sermonis capere posse intelligentiam. Nauis enim ecclesiæ typum præfert, intra quam uerbum uitæ positum & prædicatum: hi qui extra sunt & harenæ modo steriles atq; inuites adiacent, intelligere non possunt. De parabolis autem iam à domino absolutis loqui otiosum est. Qui enim habet dabitur ei, & abundabit: qui

bit, qui autem non habet, & quod habet auferetur ab eo.) Regni mysteria fides percipit: hæc in quibus fuerit proficiet, & incrementis profectus sui abundabit: in quibus uero non fuerit, etiam quod habent auferetur ab eis. Damnum scilicet legis ex fidei inopia declarat, quam fidem Iudæi non habentes, legem quoq; quam habuerant perdididerunt, & ideo perfectum fides euangelica habet donum, quia suscepta nouis fructibus dicit, repudiata uero etiam ueteris substantiæ opes detrahit. Vestri autem beati oculi qui uident, & aures quæ audiunt.) Apostolici temporis beatitudinē docet, quorum oculis atq; auribus contigit dei salutare uisere & audire, prophetis atq; iustis cupientibus uidere & audire plenitudinem temporū destinatorum, & expectationis istius gaudiū apostolis reseruatam. Simile est regnum cælorum grano sinapis, & reliqua.) Grano sinapis se dominus comparauit, acri maxime, & omnium seminum minimo, cuius uirtus ac potestas tribulationibus & pressuris acceditur. Granum hoc igitur postquam in agro satum fuerat, id est, ubi à populo comprehensus & traditus morti, tanquam in agro satione quadam fuit corporis consepultus, ultra mensuram omnium olerum excrescit, & uniuersam prophetarum gloriam excedit. Oleris enim uice, tanquam egroto Israeli data est prædicatio prophetarum. Sed iam ex ramis arboris ex solo in sublime prolata cæli uolucres inhabitant, apostolos scilicet ex Christi uirtute protensos & mundum inuibrantes, in ramis intelligemus, in quos gentes in spem uitæ aduolabant, & aurarum turbine, id est, diaboli spiritu flatuq; uexata, & tanquam in ramis arboris acquiescent. Simile est regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ mensuris tribus, donec fermentatum est totum.) Fermentum de farina est, quod uirtutem acceptam aceruo generis sui reddit, huic se dominus comparauit. Quod acceptum mulier synagoga scilicet, per iudiciū mortis abscondit, arguens legem, & prophetas euangelij dissolutos. Hoc autem in farinæ mensuris tribus, id est, legis, prophetarum, euangeliorum æqualitate coopertum, omnia unum facit, ut quod lex constituit, prophetæ nunciauerunt, id ipsum euangeliorum profectibus expleatur. Fiuntq; omnia per dei spiritum eiusdem & uirtutis & sensus, nihilq; aliud ab alio mensuris æqualibus fermentatum dissentiens reperitur. Quanquam ad fidei sacramentum, id est, ad patris & filij & spiritus sancti unitatem, sed & ad trium gentiū uocationem, ex Sem, Cam & Iaphet, tres mensuras farinæ esse referēdas sensisse multos memini. Sed nescio an hoc ita opinari ratio permittat, cum tamen omnium gentium uocatio sit æque, tamen in his Christus non abscondus sit, sed ostensus, & in tanta infidelium multitudine non fermentatum sit totum. In patre autem & filio & spiritu sancto in ea admixti extrinsecus fermenti necessitate in Christo omnia unum sint. Iterum simile est regnum cælorum thesauro abscon-

so, & reliqua.) Per similitudinem thesauri in agro, spei nostræ opes intra se postas ostendit, quia deus in homine sit repertus, in cuius pretium omnes seculi uendendæ sunt facultates, ut uestitu, cibo, potuq; indigentium, æternas cœlestis thesauri diuitias comparemus. Sed contuendum est, inuentum thesaurum & absconsum fuisse, cum utiq; qui inuenit, & secreto & tempore quo abscondit, auferre potuisset, & auferens emendi necessitate caruisset. Sed ut rei, ita & dicti fuerit ratio explicanda. Ideo enim absconsum est thesaurus, quia & agrum emi oportebat. Thesaurus enim in agro, ut diximus, Christus intelligitur in carne, quem inuenisse est gratum. Euangelicorum enim prædicatio in absoluto est, sed utendi & possidendi huius thesauri, cum agro potestas non potest esse sine pretio, quia cœlestes diuitiæ non sine damno seculi possidentur. Et de margarita * par ratio est. Sed ad negotiatorem iam diu in lege uersantem proficiens hic sermo est, qui longo ac diutino labore ad margaritæ scientiam peruenerit, & ea quæ sub onere legis adeptus sit derelinquat. Diu enim est negociatus, & margaritam aliquando qualem optabat, inuenit. Cui & unius huius desiderati lapidis pretium reliqui laboris iactura est comparandum. Iterum simile est regnum cœlorum reti misso in mare, & reliqua.) Merito prædicationem suam reti comparauit, quæ in seculum ueniens, sine seculi damno habitantes intra seculum congregauit, modo retis, quod mare penetrans ita agitur de profundo, ut per omne elementi illius corpus euadens, clausos intra habitum suum extrahat, nosq; ex seculo in lumē ueri solis educat: in bonorum electione, & in malorum abiectioe futuri iudicij examen ostendens.

De scriba in regno cœlorum. De fratribus & sororibus domini. De Ioannis capite in disco. De quinque panibus & duobus piscibus. Vbi super mare ambulabat, & Petrummersum erexit. Canon XIII

Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei: Vtiq;. Et ait illis: Ideo omnis scriba doctus in regno cœlorum &c.) Non turbis sed discipulis est locutus, & intelligentibus parabolas dignum testimonium reddidit, ipsos scilicet sub patrisfamilie nomine sibi comparans, quod doctrinam de thesauro suo nouorum spiritus sancti ac ueterum sint adepti, quosq; scribas propter scientiam nūcupat, quod intellexerint ea quæ ille noua & uetera, id est, in euangelij & in lege protulerit, & eiusdem patrisfamilie, & unius utraq; thesauri. Et factum est cum consummasset Iesus parabolas istas, transit inde, & uenit in patriam suam, & reliqua.) In honoratur dominus à suis, & quanquam & docendi prudentia & operandi uirtus admirationem commoueret, infidelitas tamen eorum uirtutem iudicij non recipit. Non enim credunt hæc in homine deum agere, quin etiam patrem ipsius, matrem fratresq; nuncupant, & paternæ artis quodam

quodam opprobrio laceffunt. Sed planè hic fabri erat filius ferrum igne uincens, omnem seculi uirtutem iudicio decoquentis, massamq; formatis in omne opus utilitatis humane, formam scilicet corporum nostrorum, & materiem in diuersa membrorum ministeria, & ad omnia æternæ uitæ opera fingentis. In his igitur scandalizabantur omnes, & inter tot, quæ magnifice gerebat, corporis eius contemplatione commouebantur. Quibus dominus inhonorabilem in patria sua prophetam esse respondit, quia in Iudæa esset usq; ad crucis sententiam contemnendus. Et quia penes solos fideles dei uirtus est, propter eorum incredulitatem omnibus diuinæ operibus uirtutis abstinuit. In illo tempore audiit Herodes tetrarcha famam Iesu, & reliqua.) Frequenter monuimus, omnem diligentiam euangeliorum lectioni adhibere oportere, quia in his quæ gesta narrantur, subesse interioris intelligentiæ ratio reperiatur. Habet enim omnium operum narratio suum ordinem, sed gestorum effectibus causæ subiacenti species præformatur, ut in Herode ac Ioanne intelligetur. Nam & Herodes princeps erat populi, & Herodiadem uxorem Philippi fratris sui in matrimonium suum iure potestatis assumpserat, & huic Herodiadi erat filia: & natali die, cum saltans placeret, potestatem cuius uellet præmij, sacramento iurantis accepit, & Ioannis caput, qui in carcere diu habitauerat, puella matrem admonente, disco sibi inferri precata est. Et Herodes tristis licet, sacramento fidem reddidit, & matri puella munus exhibuit, & sepulto eo discipuli eius ad dominum transeunt. Auditisq; his dominus in nauiculam in loca deserta secessit, & sequentium se turbarum uexatione miseratus est, & dimitti eas in castella ad coemendos cibos apostoli admonet, & dominus respondit, necessitatem eò reuertendi ipsas non habere, dariq; his cibum præcipit. Et solos se quinque panes & duos pisces habere causantur. Et offerri sibi eos iussit, turbamq; substrato sceno accumbere, & oblata benedixit, & turbæ manducanda cōminuit, & dedit discipulis ut offerrent: & saturatis omnibus supplementa cophinorum duodecim superfuerunt, cum tamen mulierum puerorumq; super numerum, quinque milia uirorum expleta essent. Et discipulos nauiculam conscendere, & trans fretum præcedere iubet, dimissaq; ipse turba in montem orare solus ascendit, factoque uespere solus fuit, & nauis mari medio uento aduersante fluctibus iactabatur, & quarta uigilia dominus uenit super mare ambulans, uidentesq; turbati sunt, & inanis uisus phantasma credentes, clamauerunt præ timore, quibus mox dominus locutus est, & constantes esse iussit, & ex plurimis Petrus respondens postulauit uti ad dominum super aquas ueniret, qui de nauicula descendens, & progressus aliquantulum, uento inualecente timere cœpit & mergi, quem apprehendens dominus obiurgat cur fidei modicæ sit, ingressusq; nauem tranquillitatem uento & mari acquiescente reuocauit.

Igitur hæc ut commemorauimus gesta sunt: sed his omnibus personis, effectibus, causis, numeris, modus adiacet, ut quæ gesserunt, præter genitum, di munus instinctumque, quem ex natura sua sumpsit, extrinsecus omnia gesserint in exemplum: hoc maiore ita opinandi reuerentia, si tam diuersarum causarum efficientiam una atque eadem intelligentia consequitur. Sermo igitur ad originem propositionis referendus est. Ioannes, ut frequenter admonuimus, formam prætulit legis, quia lex Christum prædicauit, & Ioannes profectus ex lege est, Christum ex lege pronuncians. Herodes uero princeps est populi, & populi princeps subiectæ sibi uniuersitatis nomen causamque complectitur. Ioannes ergo Herodem monebat, ne fratris sui uxorem sibi iungeret. Sunt enim atque erant duo populi, circumcisionis & gentium. Sed Israël lex admonerat, ne opera gentium infidelitatemque sibi iungeret. Gentibus enim sociæ infidelitas est, quæ ipsis tantquam uinculo coniugalis amoris annexa est. Hi igitur fratres ex eodem humani generis sunt parente. Ob hanc itaque asperæ admonitionis ueritatem, Ioannes tanquam lex in carcere continebatur: die autem natalis, id est, rerum corporalium gaudijs Herodiados filia saltauit. * Voluntas enim tanquam ex infidelitate orta, per omnia Israël gaudia totis illecebræ suæ curibus efferebatur, cui se omnem etiam sacramento uenalem populus addixit. Sub peccatis enim & seculi uoluptatibus Israël uitæ æternæ munera uenderunt. Hæc matris suæ, id est, infidelitatis instinctu, deferri sibi Ioannis caput, id est, gloriam legis orauit, quia lex incestuosum Israël autoritate diuinorum præceptorum arguebat. Sed superius Herodes significatus est Ioannem uelle occidere, & metu populi demorari, quia sicut propheta habebatur: nunc uero petita ipsius nece, cum præsertim religione sacramenti detineretur, quomodo tristis efficitur. Contrarium uidelicet est, tunc eum uoluisse, nunc nolle. Et præsens molestia anteriori non conuenit uoluntati. Verum in superioribus gestæ rei ordo est, in his autem nunc species causæ consequentis exponitur. Gloriam legis uoluptas ex infidelitate orta occupauit, sed populus boni eius, quod in lege erat, conscius, uoluntatis conditionibus non sine aliquo certi periculi sui dolore concedit, scitque se tali præceptorum gloria non oportuisse concedere, sed peccatis tanquam sacramento coactus, & principum adiacentium metu atque exemplo deprauatus, & uictus illecebris uoluntatis etiam mæstus obtemperat. Igitur inter reliqua dissoluti populi gaudia, in disco Ioannis caput affertur, damno scilicet legis uoluntas corporum, & secularis luxuriam augetur: ita per puellam ad matrem defertur, ac si probrosus Israel & uoluntati & infidelitati suæ familiæ, scilicet ante gentium gloriam legis addixit. Finitis igitur legis temporibus, & cum Ioanne consepultis, discipuli eius res ita gestas domino nunciant, ad euangelia scilicet ex lege uenientes. Ergo dei uerbum lege finita nauem conscendens ecclesiam

Ab* uoluptas, ut paulo post aliquoties

ecclesiam adit, & in desertum concedit. Relicta quippe conuersatione Israël, in uacua diuinæ cognitionis pectora transit. Turba hæc audiens dominum, de ciuitate pedes sequitur in desertum: de synagoga uidelicet ad ecclesiam concedit: quam uidens misertus est, & omnem languorem eius infirmitatemque curat, obsecras scilicet mentes & corpora infidelitatis ueterno, ad intelligentiam nouæ prædicationis emundat. Et cum discipuli dimittiturbas in castella proxima ad coemendos cibos admonerent, respondit: Non habet necesse ire, ostendens eos, quibus mederetur, uenalis doctrinæ cibo non egere, neque necessitatem habere regredi ad Iudæam cibumque mercari, iubetque apostolis uti escam darent. Nunquid ignorabat non esse, quod dari posset, & humanarum mentium interna conspiciens, modum repositi panes apostolos cibi nesciebat. Sed erat omnis typica ratio explicanda. Non dum enim concessum apostolis erat, ad uitæ æternæ cibum cœlestem panem perficere ac ministrare. Quorum responsio ad spiritualis intelligentiæ ordinem tendit. Solos enim se quinque panes & duos pisces responderunt habere, quia adhuc sub quinque panibus, quinque libri legis continebantur, & pisces duorum, id est, prophetarum & Ioannis prædicationibus alebantur. In operibus enim legis tanquam ex pane erat uita: prædicatione autem Ioannis & prophetarum, in uirtute aquæ uitæ humanæ spem cōfouebant. Hæc igitur primum quia in his adhuc erant, apostoli obtulerunt, sed ex his euangeliorum prædicatione profecta monstrat, & his originibus deducta in maiorem uirtutis suæ abundantiam crescit. Acceptis igitur panibus atque piscibus, dominus respexit ad cœlum. Benedixit & fregit patri agens gratias, post tempora legis ac prophetarum se in euangelicum cibum uerti significans. Accumbere post hæc super foenum populus iubetur, non iam in terra iacens, sed legis suffultus, & tanquam terræ sceno, fructibus operis sui uoluitque substernitur. Dantur quoque apostolis panes, quia per eos erant diuinæ gratiæ dona reddenda. Plebs deinde quinque panibus & duobus piscibus pascitur & expletur, & fragmenta panis & piscium saturatis accumbentibus, usque in duodecim cophinorum plenitudinem abundauerunt: dei scilicet uerbo ex doctrina legis prophetarumque ueniente multitudo satiatur, & reseruata gentium plebi & æterni cibi ministerio, in duodecim apostolorum plenitudinem, copia diuinæ uirtutis exuberat. Idem autem edentium numerus inuenitur, qui futurus erat creditorum. Nam sicut libro Præxon continetur, ex Israelitici populi infinitate uirorum quinque milia crederunt. Rerum enim admiratio usque in mensuram causæ subiacentis extenditur. Contrafactus cum piscibus panes, saturato populo, in tantum deinceps cumulantur augmentum, quantus & credentis populi, & explendorum cœlesti gratia apostolorum numerus destinabatur, ut & modus numero, & numerus modo obtemperaret, & intra fines suos ratio conclusa, ad

consequentis effectus conditionem, ipso diuinæ uirtutis moderamine contineretur. Vincit autem humanam intelligentiā opus facti: & cum frequenter quædā sint, quæ cōcepta sensu sermo non explicet, in his tamen ipsa sensus sublimitas ingrauescit, & ad rei cōtemplationem pro difficultate tam inuisibilis negotij obstupescit. Acceptis enim panibus, quinque, in cœli domus respexit, honorem eius à quo erat ipse cōfessus, non quòd carnalibus oculis contueri patrem esset necesse, sed ut qui adessent intelligerent, à quo uirtutis tantæ accepisset effectū. Dat deinde discipulis panes. Non quinque multiplicantur in plures, sed fragmentis fragmenta succedunt, & fallūt semper prætracta frangentes. Crescit deinde materies, nescio utrum in mensarum loco, an in manibus fumentium, an in ore edentium. Ne mirere, fontes fluere, inesse uuas uitibus, & uuis uina diffundi, & omnes mundi opes annuo quodam meatu in defessoque defluere, autorem enim huius uniuersitatis tantus panum profectus ostendit, per quē tali incremento modus pertractatæ materiæ adderetur. Agitur enim in opere uisibili inuisibilis molitio, & arcanorū cœlestium dominus arcanū negotij præsentis operatur. Superat autem omnē naturā uirtus operātis, & supergreditur facti intelligentiam ratio uirtutis, & sola relinquitur admiratio potestatis. Ordo etiā causarum operumque cōsequitur. Conscendere post hæc in nauem discipulos præcepit, donec turbas ipse dimitteret, & dimissa turba montem conscendit orare, & uespere facto solus erat. Horum ratio distinguenda temporibus est. Quòd uespere solus est, solitudinē suā in tempore passionis ostendit, cæteris trepidatione dilapsis. Quòd autem nauem conscendere discipulos iubet, & ire trans fretum dum turbas ipse dimittit, & dimissis turbis ascendit in montem, esse intra ecclesiam, & per fretum, id est, per seculum ferri usque in id tempus iubet, quo reuertens in claritatis aduentu, populo omni, qui ex Israel erit reliquus, salutem reddet ipse, eiusque peccata dimittet, dimissoque, uel in cœleste regnum potius admisso, agens deo patri gratias, in gloria eius & maiestate consistat. Sed inter hæc discipuli uento ac mari disferuntur, & totis seculi motibus immundo spiritu aduersante iactantur. Sed quarta uigilia dominus uenit. Quarto enim tum ad ecclesiam uagam & naufragam reuertetur. In quarta enim noctis uigilia totidem sollicitudinis eius numerus reperitur. Prima enim uigilia fuit legis, secunda prophetarum, tertia corporalis aduentus, quarta autem in reditu claritatis. Sed inueniet fessam & antichristi spiritu, & totius seculi motibus circumactam. Veniet enim maxime anxij & uexatis. Et quia de antichristi consuetudine ad omnem tentationum nouitatem solliciti erunt, etiam ad domini aduentum expauescent, falsas rerum imagines, & subrepentia oculis signamenta metuētes. Sed bonus dominus statim loquetur, timoremque repellit, dicens: ego sum, aduentus sui fide metū naufragij imminētis abspel-

lens

lens. Quòd uero ex omnium consistentium in nauis numero respondere Petrus solus audeat, & iuberi sibi, ut super aquas ad dominum ueniat precatur, passionis tempore uoluntatis suæ designat affectum, tum cum solus retro ueniens, & uestigijs domini inhærens, contemptis seculi, ut maris, motibus, pari ad contemnendam mortem uirtute comitatus est, sed infirmitatem futuræ tentationis timiditas eius ostendit. Nam quamuis incedere ausus esset, tamen submergebatur. Per imbecillitatem enim carnis & metum mortis, etiam usque ad negandi necessitatem coactus est. Sed proclamatum, & salutem orat à domino. Clamor iste penitentiae ipsius gemitus est. nondum enim passo domino in confessionem reuersus est, & negandi ueniam habuit in tempore, Christo postea pro uniuersorum redemptione passuro. Quòd autem trepidanti illi non uirtutem perueniendi ad se dominus indulgit, sed manum extendit, apprehensumque sustinuit, hæc ratio est: Non erat quidem Petrus domini sui indignus accessu, nam & tentauit accedere, sed & typicus in eo ordo seruatus est. Non enim domino seculi motus tempestatesque calcanti quisquā passionis esse particeps poterat. Solus enim passurus pro omnibus omnium peccata soluebat, nec socium admittit. quicquid uniuersitati præstatur ab uno: ita cum esset ipse redemptio uniuersorum, erat etiā Petrus ante redimendus, ad redemptionis istius fidem, cum in Christi martyrem reseruatur. Et hoc in Petro cōsiderandum est, si de eum cæteros anteisse. Nam ignorantibus cæteris primus respondit: Tu es filius dei uiui. Primus passionem, dum malum putat, detestatus est. Primus & moriturum se, & non negaturum spondit. Primus lauare sibi pedes prohibuit. Gladium quoque aduersus eos, qui dominum comprehendebant, eduxit. Ascensu autem eius in nauim uentum & mare esse sedatum, post claritatis suæ reditum, æternæ ecclesiæ pax & tranquillitas indicatur. Et quia tum manifestus adueniet, recte admirantes uniuersi loquuti sunt: Vere filius dei est. Confessio enim uniuersorum tum & absoluta & publica erit, dei filium non iam in humilitate corporea, sed in gloria cœlesti pacem ecclesiæ reddidisse. Cum transfretassent, uenerunt in terram Genassar, & cum cognouissent eum uiri loci illius, adorabant eum. Multa & media inciderunt, quæ nos post quinque milium uirorū & congregationem & satietatem reddendæ rationis studio demorata sunt, sensus autem usque in hunc locum idem est. Finitis enim legis temporibus, & ex Israel quinque milibus uirorum intra ecclesiam collocatis, iam credentium populus occurrit, iam ipse ex lege per fidem saluus, reliquos ex suis infirmos egrotosque offensus domino, oblatique simbrias uestimentorū cōtingere optabāt, sani per fidem futuri: sed ut ex ueste tota simbria, ita ex domino nostro Iesu Christo sancti spiritus uirtus exijt, quæ apostolis data ipsis quoque tanquam ex eodem corpore exeuntibus salutem his, qui contingere cupiunt, subministrant.

Tunc

Tunc accesserunt ad eum scribæ & pharisæi ab Hierosolymis dicentes, &c.) Absoluta & dictorum & gestorum in cōsequentibus ratio est, nam his quæ proposita fuerant, ipse respondit: Omnem plantationem quæ non à patre sit, eradicandam dicens, id est, traditionem hominum erudendam, cuius favore legis precepta transgressi sunt, & ideo esse eos duces cæcos, uitæ æternæ iter quod non uideant pollicentes, cæcis quæ ipsis & ducibus cæco rum casum in foueam esse communem.

De lauandis manibus. Et non ea quæ in os intrant, sed ea quæ ex ore exeunt, inquinare. De filia Cananæ mulieris. De septē panibus & paucis piscibus. De signo Ionæ propheta. Canon xv

ET egressus inde Iesus, secessit in partes Tyri & Sidonis, & ecce Cananea à finibus illis egressa, clamauit, & reliqua.) Diuersa curationum genera diuersos causarum cōplectūtur effectus, sed res atque sermo ordinem ex superioribus sumit. Infidelitatē enim pharisæorum, & opprobrium cæcorum ducum, & humanarum traditionum superstitiones coarguit, & post hæc ad regiones Tyri & Sidonis uenit, & Cananea à finibus illis egressa, clamat atque orat, & dominum Dauid filium confitetur, & filia suæ opem postulat. Dominus silet, discipuli pro ea rogant, quibus se perditis ouibus domus Israël missum esse respondit. Illa uero adorans, adiuuari se postulat, cui dominus ait: Illicitum esse panem filiorum canibus offerri. Vicissim quæ illa respondit: Decidētibus de mensa dominorum micis alii catellos solere. Post quæ fidem eius dominus collaudat, & in tempore ipso puellæ sanitas reddita est. Vt igitur illa quæ gesta sunt interior traditio consequatur, quæ Cananæ persona sit, ex ipsis uerborum uirtutibus cōtundendum est. Fuisse atque etiam esse penes Israel profelytorum plebem fides certa est, quæ de gentibus in legis opera transcendit, & uitæ anterioris egressa religione peregrinæ dominantis legis tanquam domo continebatur. Cananæ autem fuerunt, terras, in quibus nunc Iudæa est, incolentes, qui uel bello consumpti, uel in loca uicina dispersi, uel in seruitutem deuictorum conditione subiecti, nomen tantum sine patria sede circumferunt. Plebs igitur hæc cum Iudæis admixta de gentibus est. Et quia non est ambiguū in ea turba quæ credidit, partem nonnullam profelytorum fuisse, merito hæc Cananea profelytorum formam præferens, existimabitur fines suos egressa, ex gentibus scilicet populi alterius nomen excedens, quæ profilia, uidelicet gentium plebe orat, & quia dominum cognouit ex lege, Dauid filium nuncupat. In lege enim uirga de radice Iesse, & Dauid filius æterni & cœlestis regni rex continetur. Ipsa quidem curatione iam non eget, quia Christum & dominum, & Dauid filium confitetur, sed filia suæ, plebi uidelicet gentium, dominatu immundorum spirituum occupatæ, opem postulat. Dominus tacet, silentij pœnitentiæ Israel priuilegium salutis seruans.

Et miser

Et miserantes discipuli precēs iungunt, sed arcanum ille paternæ uoluntatis continens, ouibus se perditis Israël missum esse respondit, ut absolute liqueret, typum ecclesiæ Cananæ filiam continere, cum illa posceret quod alijs deferebatur, non quod non & gentibus impertienda salus esset, sed suis dominis ad quæ in sua uenerat, primitias fidei his à quibus erat ortus explicat, cæteris deinceps apostolorum prædicatione saluandis. Atque ideo ait:

Non licet accipere panem filiorum & dare canibus.) Delatus Israël honor, affectus in eum dei cumulat inuidiam, iuxta quem plebes gentium accipit canum nomen, sed Cananea iam ipsa per fidem salua, & interioris certa mysterij respondit, micis quæ de mensa exciderint pasci catellos, canum opprobrio iam sub blandimento diminutiui nominis mitigato. Et ut silentium domini intelligeremus ex ratione temporis, non ex uoluntatis difficultate proficisci, adiecit: O mulier, magna est fides tua.) Salutis suæ scilicet ipsa iam certa, quin etiam de gentium congregatione confidat, quo in tempore ita credentes, mox, ut puella, ab omni dominatu immundorum spirituum liberabuntur, & continuo facti fides sequitur. Nam post præfiguram in Cananæ filia gentium plebem, continuo in monte obfessi uario genere morborum à turbis domino offeruntur, id est, à credentibus infideles ægrotique ut adorent & procidant instruuntur, quibus quæ salus redditur, atque ad sentiendum, contuendum, laudandum, comitandumque deum omnia & mentis & corporis ministeria reformantur. Iesus autem conuocatis discipulis ait: Misereor turbæ huic, quia triduum est iam quod perseuerat mecum, & reliqua.) Tenet ordinem cursus operandi, sed & operibus ipsidem sermonum paratio succedit. In filia enim Cananæ ecclesiæ formam constitutam meminimus, & consequentis populi curationem concursu ægrotarum gentium esse tradidimus. Nunc ergo diligenter & dicta domini & facta tractanda sunt, ut uideamus an superioris tractatus, atque huius sermo, ita ut à nobis intelligi traditus est, etiam ex consequentibus eiusdem intelligentiæ accipiat autoritatem. Misereatur turbæ dominus, quod triduum secum maneat, quam dimittere ieiunam non uult, ne in uia præ inedia deficiat. Cautantur discipuli panes non esse tantos, quibus expleri saturarique possint. Percunctatus est dominus quot panes haberet. Responderunt illi: septem panes esse, & paucos pisces. Turbis iubetur in terram discumbere, & dominus panes ac pisces accipiens gratias egit, ac fregit, & discipulis præfracta ut offerrent dedit, sed fragmenta panum septem paucorumque piscium explent uiuorum quatuor milia, ita tamen, ut replendis septem sportis præfractus panis, saturatis omnibus, abundauerit. Et occurrunt quidē multa quæ noua sunt. Discipuli unius diei ieiunium miserantes, quinque milia uiuorum ad cœmundos cibos remitti in castella uoluerunt, nunc toto triduo tacent. Et deinceps cetero superior turba substernitur, hæc accumbit in terra: illic quinque panes, hic sep-

hic septem offeruntur: illic duo pisces, hic indefinitus sub paucitatis tamen significatione numerus est: illic quinque milia uirorum, hic quatuor: illic duo, decim cophini, hic septem sportae repletae. Et superioribus quidem puto esse responsum, & omnia iuxta personam populi congruenter esse subiecta, nunc quoque competentem rei atque causae rationem afferre tentemus, ut quem admodum illa Iudaicae credentium congruunt plebi, ita haec populo gentium comparentur. Ordo igitur idem in sermone domini est, qui in consequenda gratia manet. Venturi enim ad baptismum, prius confitentur credere se in dei filio, & in passione ac resurrectione eius. Et huic professionis sacramento fides redditur. Atque ut hanc uerborum sponsonem quaedam rerum ipsarum ueritas consequatur, toto in ieiunij passionis dominicae tempore demorantes, quadam domino compassionis societate iunguntur. Igitur siue ex sponsonis sacramento, siue ieiunio, omne illud passionis dominicae cum domino agunt tempus. Et huius spei atque comitatus dominus miseratus ait: triduo secum esse, quos ne in uitae secularis cursu, id est, in uitae opere defectio labefactaret, uult cibo suo alere, atque ad peragendum totius itineris fortitudinem panis sui uirtute firmare, conquerentibus discipulis panes in deserto nullos esse. Atqui in superioribus exemplum sumperat, nihil impossibile deo esse. Sed gestorum causae rationem interioris intelligentiae moliantur. Quantum enim apostolorum in saluando Israel fauor fuerit, beatissimi Pauli epistolae docent, atque ideo eodem demorando, nunc in concursu gentium, & de pane causatio, & de ieiunio silentium introducit. Panes igitur septem offeruntur. Nulla enim ex lege & prophetis gentibus salus sumitur, sed per gratiam spiritus uiuunt, cuius septiforme, ut per Esaiam traditum, munus est. Ergo spiritus per fidem salus gentibus est, quae in terram recumbunt. Nullis enim legis operibus fuerant ante substrata, sed peccatorum & corporum suorum origini haerentes, ad donum spiritus septiformis uocantur. Indefinitus piscium numerus, diuersorum donorum & charismatum partitiones ministracionesque significat, quibus fides gentium gratiarum diuersitate satiatur. Sed quod septem sportae replentur, redundans & multiplicata septiformis spiritus copia indicatur, cui quod largiatur exuberat, sitque futuritas nobis ditior semper & plenior. Quod uero quatuor milia uirorum congregantur, multitudo innumerabilium ex quatuor orbis partibus intelligitur. Ad formam enim futuri in tot partium milia plebs dinumerata satiatur, quotidem de partibus ad caelestis cibi donum concursura essent milia creditorum. Turba igitur dimittitur satiata & expleta. Et quia omnibus diebus uitae nostrae nobiscum dominus manet, nauem, id est, ecclesiam credentium plebe comitatus ingreditur.

De Ionae

De Ionae prophetae signo, & de fermento Pharisaeorum. De confessione Petri. De benedictione domini. Et de se abnegando qui Christum sequi uoluerit. Canon XVI

T accesserunt ad eum pharisaei & Sadducaei tentantes, & rogauerunt eum ut signum de caelo illis ostenderet, & reliqua. Ad sunt Pharisei & Sadducaei legis fiducia insolentes, dedignantescum opera uirtutum, fidei signum ostendi sibi de caelo precantur, humilitatem in Christo carnis & corporis contuentes, doctrinam ex his quae sub hominis habitu gerebat dedignantur accipere. Quorum insolentiam & inanitem irridens, multa eos de natura caeli conserere solere respondit, quum rubicundo aut ortu, aut uespere, serenū nimbosum ue pronunciant. Porro autem ignorare eos temporū signa, cum omnis lex & prophetae aduentus sui indicia ex operū quae gereret admiratione significent, ut quemadmodū fidem tempestatis caeli uel matutini, uel uesperis rubor redderet, ita manifestam temporum cognitionem uirtutum atque operū indicia praestare deberent. Sed ortus è caelo signum his terrestre constituit, ut eos intra confessionem humilitatis corporeae contineret, dandū dicens Ionae signum. Huic se dominus comparat, quem ad futurae passionis effectum in praedicationem penitentiae ad Niniuitas pari specie praemiserat. Namque Ionas uentis defauientibus proiectus è nauis est & deuoratus à cepto, & post triduum uiuus emissus, non retentus à monstro, non cibi conditione confectus, sed contra humani corporis naturam integer & illaesus in auras superas uirtute dominicae praefigurationis euadit. Hoc ergo potestatis suae signum constitutum esse demonstrat, ipse remissionem peccatorum per penitentiam praedicans, de Hierusalem uel synagoga immundorum spirituum dominante flatu eiciendus, & Pilati potestati, id est, seculi iudicio tradendus, & à morte tanquam elemēti eiusdem monstro glutendus, & post triduum ex ea contra conditionem hominis quae assumpserat non retentus, uiuus atque incorruptus emergens. Ea igitur quae in homine de conceptu uirginis sumpto, diuinarū erant plena uirtutū, cognosci atque intelligi de se uoluit, & prophetae signo & hominis exemplo. Et relictis illis abiit. Non sicut locis alijs legitur: Dimissis turbis abiit, sed quia infidelitatis error insolentium animos obtinebat, non dimisisse eos scribitur, sed reliquisse. Et cum uenisset trans fretū, obliui sunt discipuli eius panes accipere, Iesus autē dixit illis: Attendite uobis à fermento Pharisaeorū & Sadducaeorū &c.) Absoluta omnis de fermento Pharisaeorū & Sadducaeorū obscuritas est. Quod autem abstinere se eo apostoli iubetur, non admisceri doctrinae Iudeorum monentur, quia legis opera in effectū fidei & praeformationē rerum consequentium constituta sint, ut in quorū tempora atque aetate ueritas cōtingisset, nihil ultra in ueritatis similitudine spei positum arbitrarentur, ne doctrina

K Pharisei

Pharisæorū Christum nesciens effectus ueritatis euangelicæ corrumpere.
 Venit autem Iesus in partes Cæsareæ Philippi, & interrogat discipulos suos, & reliqua.) In processu sermonis atq; operis absolutius discipulis cognitionem suam præstat, & quandam intelligendi se formam rationemq; cōstituit. Est autem hæc uera & inuolabilis fides ex deo æternitatis, cui ob id quod semper filius fuerat, semper & ius patris & nomen sit, ne si nō semper filius, non semper & pater sit, deum filium profectum fuisse, cui sit ex æternitate parentis æternitas. Nasci autem eum uoluntas eius fuit, cuius in uirtute ac potestate inerat ut nasceret. Est ergo filius dei ex deo deus, unus in utroq; Theotetam enim, quam deitatem Latine nuncupant, æterni eius parentis ex quo nascendo est profectus accepit. Accepit autem hoc quod erat, & natum est uerbum quod fuit semper in patre. Atq; ita filius & æternus & natus est, quia non aliud in eo natum est, quàm quod æternum est. Hunc igitur assumpsisse corpus, & hominem factum esse, perfecta confessio est, quia sicut æternitas naturæ nostræ corpus accepit, ita cognoscendum est, naturā corporis nostri æternitatis assumere posse uirtutem. Igitur quia summum in fide ista bonum est, à discipulis requirit, quem se homines esse dicerent: & adiecit, hominis filium. Hæc enim cōfessionis tenenda ratio est, ut sicut dei filium, ita & filium hominis meminerimus, quia alterum sine altero nihil spei tribuit ad salutem. Aditis itaq; quæ diuersæ de eo erant, hominum opinionibus, quid de se ipsi sentiant quærit. Petrus respōdit: Tu es Christus filius dei uiui.) Sed Petrus condiciones propositionis expendit. Dominus enim dixerat: Quem me homines esse dicunt, filiū hominis: Et certe filium hominis contemplatio corporis præferbat, sed addendo, quē me esse dicunt, significauit præter id quod in se uidebatur esse aliud sentiendum, erat enim hominis filius. Quod igitur de se opinādi iudicium desiderabat: Non illud arbitramur, quod de se ipse confessus est, sed occultum erat de quo quærebatur, in quod se credentiū fides debebat extendere. Et dignum planè confessio Petri præmium cōsecuta est, quia dei filium in homine uidisset. Beatus hic est, ut ultra humanū oculos intendisse & uidisse laudatus est, non id quod ex carne & sanguine erat, contuens, sed dei filium cœlestis patris reuelatione cōspiciens, dignusq; iudicatus, qui quod in Christo dei esset, primus cognosceret. O in nuncupatione noui nominis felix ecclesiæ fundamentum, digna q; ædificatione illius petra, quæ infernas leges, & tartari portas, & omnia mortis claustra dissolueret. O beatus cœli ianitor, cuius arbitrio clauēs æterni aditus traduntur, cuius terrestre iudiciū præiudicata autoritas sit in cœlo, ut quæ in terris aut ligata sunt aut soluta, statuti eiusdem conditionē obtineant & in cœlo. Iubet etiam discipulis, ne loquantur quod ipse est Christus, alios enim spiritus sui testes esse oportebat, legem uidelicet & prophetas. Cæterum resurrectionis testimonium proprium

θεογονία, ne scio an Theotetiā dixerit, quemadmodū alibi dixit rheumā, dicit psalmam, & mammam

Ecclesiæ fundamētū fides

propriū est apostolorū. Et quia scientiū in spiritu Christū beatitudo monstrata est, negata rursum humilitatis & passionis eius periculū declaratur. Nam cum prædicare cœpisset, oportere se Hierosolymam ire, pati deinde plura à senioribus plebis, & à scribis & principibus sacerdotū: occidi etiam, & post diem tertium resurgere. Apprehendens eum Petrus ait: Absit à te domine, non erit istud. At ipse conuersus, Petro dixit: Vade retro post me satana, scandalum mihi es. Vt enim dei munus est, Christum in spiritu deum nosse, ita diaboli opus est, Christū in homine nescire. Atq; eiusdem periculi res est, uel corpus dicere sine deo, uel deum sine corpore. Corpus autem carnis huius in æternitate spiritus deo nullum est, uerum humanæ salutis causa Christus in corpore est, quod assumpsit ex homine. Igitur post prædicationem passionis accipiens diabolus facultatem (usque ad tempus enim ab eo secesserat, quia incredibile satis apostolis uideretur, eum in quo deus erat esse passibilem) sumens hanc humanæ infidelitatis occasionem, opinionis istius Petro insinuauit affectum. Deniq; ita passionem detestatus est, ut dixerit: absit, quo uerbo rerum detestandarum execratio continetur. Sed sciens dominus zabolicae artis instinctum, Petro ait: Vade retro post me, id est, ut exemplo se passionis sequatur. In eum uero per quē opinio hæc suggereretur conuersus, adiecit: Satana scandalum mihi es. Non enim conuenit existimare, Petro satanæ nomen & offensionem scandalī deputari, post illa indulgæ & beatitudinis & potestatis tanta præconia. Sed quia infidelitas omnis diaboli opus est, Petri responsione dominus offensus, cum opprobrio nominis infidelitatis istius est detestatus autorem.

Tum Iesus dixit discipulis suis: Si quis uult post me uenire, abneget se ipsum, & reliqua.) O beatum damnum, & iactura felix. Ditescere nos dominus detrimento animæ & corporis uoluit, & esse sui similes hortatur, quia ipse in figura dei constitutus, usque ad mortem humilis & obediens factus, principatum potestatis totius quæ in deo est, accepit. Sequendus igitur est cruce assumpta, & passionis suæ si non sorte, attamen uoluntate comitandus est. Quid enim prodest occupasse mundum, & toto terrenæ potestatis dominatu opibus seculi incubare, si perdenda anima, & suscipiendum uitæ detrimentū est? Quæ autem commutatio pro anima, cum fuerit amissa quæretur? Cum angelis enim Christus aderit, reddens singulis ut merebuntur. Quid offeremus ad uitam? Præparatos credo æternarum opum futuris commercijs thesauros, ambitiosos dignitatum famæq; titulos, aut ueteres delegatæ nobilitatis imagines? Neganda sunt hæc omnia, ut melioribus abundemus, & contemptu uniuersorum Christus sequendus est, & æternitas spiritualium, terrenorum damnatio non est comparanda.

Vbi in monte cum Moyse & Helia uidetur, & uox de coelo auditur.
Vbi puerū lunaticum saluat. De credentium fide. De didrachma po-
stulata, & statere in ore piscis inuento. Canon X.VII

Men amen dico uobis, quoniam sunt quidam de adstantibus istis, qui mortem non gustabunt, donec uideant filium hominis uenientem in regno suo &c.) Docet dominus & rebus & uerbis, & fidem spei nostrae aequaliter sermo atque opus instruit. Graue enim onus infirmitati humanae imposuerat, ut cum sensum uitae homines ex uiuendi affectu habere coepissent, fructum eius qui praesens corporibus blandiebatur amitteret, negarentque se sibi, id est, quod esse coepissent, esse se nollent, cum sensus huius exordium ex affectu uoluntatis habuissent. Deinde opinionem spei ambiguae incertaque sequerentur, cum in his quae praesentia haberentur, illecebrae gaudij blandientis existerent. Opus ergo erat ueri ac manifesti exempli autoritate, ut contra uim sensumque iudicij optabile fieret praesentium damnum, lucro deinceps non ambiguo futurorum. Igitur postquam & tollendam crucem, & perdendam animam, & damno mundi commutandam uitae aeternitatem monuerat, conuersus ad discipulos ait: quosdam ex his futuros, qui gustaturi mortem non essent, donec filium hominis in regni sui gloria contuerentur. Ex conditione autem gustatus, tenuem quandam fidelibus libationem mortis ostendit. Itaque uerba res sequitur. Nam post sex dies Petrus, Iacobus & Ioannes assumuntur seorsum, & in excelso monte consistunt, ipsisque inspectantibus dominus transfiguratur, & toto claritatis suae habitu circumspendet. Et in hoc quidem facti genere seruat & ratio & numerus & exemplum. Nam post dies sex gloriae dominicae habitus ostenditur, sex milium scilicet annorum temporibus euolutis, regni caelestis honor praefiguratur: tribusque assumptis, de trium originis, Sem, Cham, Iaphet, futura electio populi ostenditur. Quod autem Moyse & Helias ex omni sanctorum numero assistunt, medius inter legem & prophetas Christus in regno est. Cum his enim Israelitibus, quibus testibus praedicatus est, iudicabit, simulque ut & humanis corporibus decreta esse resurrectionis gloria doceretur, cum quando Moyse conspicibilis adstitisset, ipse autem dominus sit niue ac sole candidior, supra opinionem scilicet nostram caelestis luminis splendore conspicuus. Petro autem ut tria illic tabernacula fierent offerenti nihil responderetur. Nondum enim ut in hac gloria consisteretur erat tempus, sed loquente adhuc eo, nubes eos candida inumbravit, & diuinae uirtutis spiritu ambiuntur. Hunc esse filium, hunc dilectum, hunc complacitum, hunc audiendum, uox de nube significat, ut idoneus ipse praceptorum talium autor esset, qui post seculi damnum, post crucis uoluntatem, post obitum corporeum, regni caelestis gloriam ex mortuorum resurrectione facti confirmasset exemplo. Territos deinde & consternatos eleuauit, ut solum

contue-

contuerentur, quem medium constituisse inter Moysem & Heliam uiderant. Ad futuri enim formam, atque ad facti fidem Moyse & Helias in monte constiterant. Silentium enim rerum gestarum quas uiderant imperat, donec a mortuis resurgeret. Hoc enim fidei premium reseruabatur, ut honor redderetur his, apud quos non leuis sola praceptorum autoritas reperiretur. Infirmos enim sanauerat ad uocis auditum, ut cum essent spiritu sancto repleti, tunc gestorum spiritualium testes essent. Solliciti etiam de temporibus Heliae requirunt, quibus respondit: Heliam esse uenturum, & restituerent uniuersa, id est, reliquum quod deprehenderit ex Israel ad cognitionem dei reuocaturum. Sed in uirtute ac spiritu Heliae Ioannem uenisse significat, in quo grauiam quaeque atque aspera exercuissent, ut domini aduentum praenunciando, passiuonem quoque praecurreret & iniuriae & uexationis exemplo. Et cum uenisset ad turbam, accessit ad eum homo genibus prouolutus dicens: Domine miserere filio meo.) Reuerso ad turbas domino, a patre genibus aduoluto puer offertur daemoniacus, frequenter & in aquam decidens, & in ignem, cui curationem asserere discipuli non potuerunt. Obiurgatis his, & increpato daemone, sanus puer factus est. Crediderunt quidem apostoli, sed nondum erant perfectae fidei. Nam domino in monte demorante, & ipsis cum turbis residentibus, quidam tempore eorum fidem relaxauerat, atque idcirco ait:

Generatio incredibilis & peruersa, quousque ero uobiscum? Quia absente se antiquae infidelitatis consuetudo subreperat. Docet igitur, eos nihil salutis asserere posse, qui medio euangeliorum & iterati aduentus sui tempore a fide tanquam domino absente decesserint. Denique quaerentibus a se, quomodo daemone eijcere non potuissent, respondit, de inopia fidei effectum fuisse, ne possent, quae si in illis tanquam granum sinapis esset, monti huic ut a loco in locum transiret, cum efficiendi potestate praeciperent. Sed iam de monte decesserat, & inter turbas haec loquebatur. Itaque & se granum sinapis nuncupauit omnium minimum, & diabolum montem cognominauit, quia in illo spirituales nequitiae sunt, caelestesque uirtutes per eos efficiendas, & in altitudinem maris tantum in profundum inferni abijciendas, quos in hanc efficaciam ieiunium & oratio prosequuntur. Tenebimus quoque etiam eum ordinem, ut sub discipulorum nomine pharisaeorum & scribarum persona tractetur, quibus lex curandum ut discipulis populum tantum pater filium, cum dominus abesset obtulerit. Qui peccatis dominantibus, nunc in ignem iudicij decidebat, nunc in aquam diurnarum sordium suarum consuetudine mergebatur. Hi igitur nihil opis attulerunt, quia demorante Moyse cum domino in monte, effecti fuerunt infideles, ut typica ratio impleretur. Discipuli mirantur se eijcere daemone non potuisse, cum omnis potestas non solum daemone fugandorum, uerum etiam mortuorum excitandorum esset indulta. Quia uero ultra cum his lex futura non esset, ait: Generatio

K 3 incre

incredibilis & peruersa (non enim ad eos quos sanctificauerat, uidetur hec loqui) quousque, inquit, ero uobiscum? Quia fidem non habentes, ipsam illam quam habebant, amissuri erant legem, quam fidem si in se habuissent, quia ipse est granum sinapis, uerbi uirtute hoc peccatorum onus, & grauem infidelitatis molem ab eo qui offerebatur populo eiecissent, tanquam in mare montem, sic ad conuersionem gentium & seculi transtulissent. Ipsi autem conuersantibus in Galilæa, dixit Iesus: Futurum est ut filius hominis tradatur in manus hominum. Sequitur mœstitia cognitione passionis. Non dum enim sacramentum ineunda crucis, resurrectionis uirtute fuerat reuelatum. Et cum uenisset Iesus Capernaum, accesserunt qui didrachmam exigebant ad Petrum, dominus didrachmam soluere postulat. Hoc enim omni Israël lex pro redemptione animæ & corporis constituerat in ministerio templi seruientium. Sed lex, ut scimus, futurorum umbra est. Non enim æris precium deus desiderabat, ut tam exigua impensa criminibus corporis atque animæ quædam redemptio concederetur. Ut igitur inscriptos nos & profectos, & Christi nomine consignatos offeramus in Christo, qui uerum dei templum est, pro testimonio filij dei huius didrachmæ oblatio constituta est. Itaque Petrum post conuentionem silentem tali sermone preuenit: Quid tibi uidetur Simon? Reges terræ a quibus accipiunt tributum aut census? &c.) Nunquid ambiguum est, filios regum tributis obnoxios non esse? Et quibus regni ueritas est, eos esse liberos a seruitute? Sed sermo interiorius intendit. Postulatur didrachma a populo. Lex enim in eam fidem, que per Christum erat, reuelanda concluditur. Ergo hæc eadem didrachma consuetudine legis, tanquam ab homine poscebatur a Christo, sed ut ostenderet, legi se non esse subiectum, & ut in se paternæ dignitatis gloriam contestaretur, terreni priuilegij posuit exemplum, censu aut tributis regum filios non teneri, potiusque se redemptorem animæ nostræ corporisque esse, quam in redemptionem sui aliquid postulandum, quia regis filium extra communionem oportere esse reliquorum. Scandalo igitur præstat ut soluat, cæterum debito legis est liber. Dehinc sub rerum præsentium effectu, & significantiam legis, & constantiam euangelicæ libertatis exposuit, ut cognosci promptum esset, quid didrachma præfiguraret in lege. Ire Petrus iubetur ad mare, hamumque mittere, & primi piscis ascendentis os requirere, repertumque in eo staterem pro se ac domino offerre. Didrachmam dominus postulat, id est, denarios duos, quorum staterem Petrus offerret: deinde cum primum piscem admonetur inquirere, ascensuri ostenduntur & plures. Nunquid etiam natura piscium ferret, ut in littore fortuito repertum staterem ore potius contineret, non intra uiscera conderet? Subest igitur efficiendis præsentibus rebus ratio interior. Destinatus enim ad prædicationem Petrus, & piscator hominum factus, doctrinæ hamum misit in seculo

Ita dicit didrachma didrachmæ, quæ admodum aliis hæc rebum, nisi quod scriptor, librari orum hoc uerum esse. Itaque mutauimus scripturam

culo, quo appositi cibi dulcedine uagos ex eo fluctuantesque protraheret. Huic adhæsit beatus ille primus martyr a domino, qui ore suo quadragesimum denarium continebat, id est, euangelici numeri unitate, dei gloriam, dominumque Christum in passione contuens prædicabat. Stephanus igitur primus ascendit. Stephanus staterem ore continuit, in quo etiam didrachma nouæ prædicationis, tanquam duo denarii, habebatur: hoc lex præfigurabat, huius ueritatis umbram tanquam corporis imaginem circumferebat. Hæc redemptio animæ & corporis designabatur, ideoque ait: Da pro me & te. Quia iam talis non didrachma, sed stater, & pro Christo erat & pro Christi prædicatione soluendus.

De infantibus inhibitis. De humilitate eorum assumenda. De manu & pede & oculo eruendo. De oue perdita. De corripendis fratribus, secreto primum, tum duobus testibus, postremo ecclesia presente. Et quod semper ignoscendum. Qui conseruum suum remisso sibi a domino debito suffocauit.
Canon XVIII

Nilla die accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: Quis putas maior est in regno cælorum? & reliqua. Non nisi reuersos in naturam puerorum introite regnum cælorum dominus docet, id est, per simplicitatem puerilem uitia corporum nostrorum animæque reuocanda. Pueros autem credentes omnes per audientium fidem nuncupauit. Hi enim patrem sequuntur, matrem amant, proximo uelle malum nesciunt, curam opum negligunt, non insolescunt, non oderunt, non mentiuntur, dictis credunt, & quod audiunt, uerum habent. Et hæc omnium affectionum assumpta nobis & consuetudo & uoluntas cælorum iter peruium præstat. Reuertendum igitur est ad simplicitatem infantium, quia in ea collocati speciem humilitatis dominicæ circumferemus. Si qui autem in Christi nomine tales receperint, Christi recepti præmium consequentur. Qui autem scandalizauerit unum de pusillis istis, id est, qui offendiculum tentationis intulerit, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Tot tantæque res non ociose comparatæ sunt, & mola, & asinaria, & cum ea in mari mergendus, & hoc ei expeditens. Communi omnium sensu quod expedit, utile est. Quid ergo utilitatis est, mola asinaria collo suspensa demergi? Mors enim tam grauis proficiet ad pœnam, & nescio quomodo erit utile, id expetere, quod ultimum sit malorum. Quid ergo sentiri oporteat, quærendum est. Mola opus labor est cæcitatis, nam clausis iumentorum oculis aguntur in gyrum. Et sub asini quidē nomine frequenter gentes cognominatas reperimus. Igitur gentes quod agunt, nesciunt, & in uitæ suæ opere detentæ, cæci laboris ignorantia continentur. Iudæis autem scientiæ iter in lege præstratum est, qui si Christi apostolos scandalizauerint, rectius illigata collo mola asinaria demersi in mari

Ab audientia

fuisſent, id eſt, gentium labore depreſſi, in ignorantia ſeculi demorarentur, quia illis tolerabilius fuerit nesciſſe Chriſtū, quā iſtis prophetatum non recepſiſſe. Væ huic mundo ab ſcandalis. Neceſſe eſt enim uenire ſcandala, ueruntamen uæ homini illi per quem ſcandalū uenit.) Humilitas paſſionis ſcandalum mundo eſt. In hoc enim maxime ignorantiā detinetur humana, quōd ſub deformitate crucis æternæ gloriæ domini noluit accipere. Et quid mundo tam periculoſum, quā non recepſiſſe Chriſtū? Veruntamen ſub hominis nuncupatione, autorem ſcandali huius Iudaicū populū deſignat, per quem omne hoc mundo periculū comparatur, ut Chriſtū in paſſione abnegent, quæ lex & prophetæ paſſibilem prædicauerunt. Ideo uero neceſſe eſt ait uenire ſcandala, quia ad ſacramentū reddendæ nobis æternitatis, omnis in eo paſſionis humilitas eſſet explēda. Superius autē in abſcēdendis manu uel pede, propinquitatū contineri nomina expoſuimus, atque ideo cognationem generis Iſraelitæ, relinquendam, ueluti quadam membrorum reſiſſione ſignificat, quia per eum mundo ſcandala comparantur.

Videte ne contemnatis unū de puſillis iſtis, qui credūt in me.) Apuſillum uinculum mutuū amoris impoſuit ad eos præcipue, qui uere in domo non credidiſſent. Puſillorum enim angeli quotidie deum uident, quia filius hominis uenit ſaluare quæ perſita ſunt. Ergo & filius hominis ſaluat, & deum angeli uident, & angeli puſillorū præſunt fidelium orationibus. Præſe angelos abſoluta autoritas eſt. Saluatorū igitur per Chriſtum orationes angeli quotidie deo offerunt. Ergo periculoſe ille cōtemnitur, cuius deſideria ac poſtulationes ad æternū & inuiſibilem deum ambicioſo angelorum ſamulatu ac miniſterio peruehantur. Atque ut ingentē eſſe in cœlis lætitiā reditu humanæ ſalutis oſtenderet, comparationis poſuit exemplum, eius qui oues nonagintanouem in montibus reliquiſſet, & errantē unam requiſiſſet, qua inuenta plus gaudiū ſit, quā habebatur in nonagintanouem conſeruatione lætitiæ. Ouis una homo intelligendus eſt, & ſub hominē uno uniuerſitas ſentienda eſt, ſed in unius Adæ errore omne hominum genus aberrauit. Ergo nonagintanouem non errantes, multitudo angelorū cœleſtium opināda eſt, quibus in cœlo eſt lætitiā & cura ſalutis humanæ. Igitur & quærens hominē Chriſtus eſt, & nonagintanouē relictū, cœleſtis gloriæ multitudo eſt, cui cū maximo gaudio errans homo in domini corpore eſt reſatus. Merito igitur hic numerus per literam & Abrahæ additur, & conſummatur in Sara. Ex Abram enim Abraham nuncupatur, & ex Sarai Sara accepit nomen. In uno enim Abraham omnes ſumus, & per nos qui unū omnes ſumus, cœleſtis eccleſiæ numerus explendus eſt, atque ideo & creatura omnis reuelationem filiorum dei expectat. Ideo congemiscit & dolet, ut numerus qui per Alpha Abrahæ additus eſt, & qui in Rho conſummatus in Sara eſt, ad cœleſtem conſtitutionē incremento credentium impleatur.

Quod

Quod ſi peccauerit in te frater tuus, uade & corripe eum, & reliqua.) Eum ordinem continendæ charitatis nobis dominus impoſuit, quem ipſe in conſeruando Iſrael tenuerat. Iubet enim peccantem fratrem ab eo ſolo in quem peccauerit corripere atque obiurgari. Ipſe enim ſacrificantem dijs alienis populū Iudaicū maieltatis ſuæ aduentu, & toto præſentis poteſtatis terrore corripuit, tum quum idem populū dei propinquantis aduentum extra montem licet poſitus ferre non potuit inobedientiam, unū atque duos iuſſit adhiberi, ut in ore duum teſtium fides uerbi ac ueritas maneat. Quia inſolenti Iſrael lex & prophetæ & Ioannes eſt miſſus, teſtibusque iſtis ut peccare deſineret conuentus eſt. Tertio ipſo domini aduentu, tanquam cœtu eccleſiæ inſpectantis admonitus eſt, fruſtraque habitis his obiurgationibus, publicani aut ethnici uilitate negligitur. Ad terrorem autem metus maximi, quo in præſens omnes continerentur, immobile ſeueritatis apoſtolice iudicium præmiſit, ut quos in terris ligauerint, id eſt, peccatorum nodis innexos reliquerint, & quos ſoluerint, conſeſſione uidelicet ueniæ receperint in ſalutem, hi apoſtolice conditione ſententiæ in cœlis quoque aut ſoluti ſint, aut ligati. In tantum igitur humane pacis ſtudiū concordiæ, ut unitatis merito omnia quæ à deo præcanda ſint, impetranda eſſe confirmet. Et ubi duo atque tres pari ſpiritu ac uoluntate collecti ſint, ibi ſe medium eorum polliceatur futurum. Ipſe enim qui pax atque charitas eſt, ſedem atque habitationem in bonis & pacificis uoluntatibus collocauit.

Quærenti deinde Petro an peccanti in ſe fratri ſepties remitteret, reſpondit: Non uſque ſepties, ſed uſque ſeptuagies ſepties.) Omnimodo ad ſimilitudinem nos humilitatis ac bonitatis ſuæ inſtruit, & molliendis ac frangendis turbidorum motuum noſtrorum aculeis, placabilitatis ſuæ confirmat exemplo, quippe peccatorum omnium ueniam per fidem tribuens. Neque enim nature noſtræ uitia indulgentiam merebantur. Ergo uenia omnis ex eo eſt, cum etiam ea quæ in ſe ſint peccata poſt reditum conſeſſionis indulgeat. Soluenda quidem per Cain pœna in ſeptuplum conſtituta eſt, ſed peccatum illud in hominem eſt. In Abel enim fratrem peccatum uſque ad necem fuerat, ſed in Lamech ſupplicium uſque ad ſeptuagies ſepties eſt conſtitutum, & in eo (quantum exiſtimamus) conſtituta in autores dominice paſſionis eſt eius pœna. Sed dominus per conſeſſionem credentium huius criminis ueniā largitur, id eſt, per baptiſmi munus obſectatoribus ac perſecutoribus gratiam ſalutis indulget, quanto magis oportere oſtendit ſine modo ac numero ueniam à nobis eſſe reddendā, nec cogitandum quoties remittamus. Sed ut irasce his qui in nos peccant, quoties irasceſſiuitas extiterit deſinamus, quæ utique ueniæ aſſiduitas docet, nullum omnium omnino penes nos iræ tempus eſſe oportere, quando omnium omnino peccaminum ueniam deus nobis ſuo potius munere quā noſtro merito largiatur.

largiatur. Neque enim fas est, nos ex præscrito legis dandæ uentilæ numero concludi, cum per euangelij gratiam sine modo nobis à deo fuerit ista dulta. Quin etiam ad perfectæ bonitatis affectum comparationis posuit exemplum, in * qua seruo unde redderet non habenti omne dominus debitum relaxauit, conseruatoque suo seruus ille exiguum, quod sibi debebatur extorquens, per hoc uoluntatis suæ uitium donum munificentia dominij & libertatis amisit. Absoluta autem comparationis eius est ratio, atque ab ipso domino omnis exposita est.

De transitu Iesu in Galilæam. Et quod non liceat uxorem dimittere.
De eunuchis. De infantibus inhibitis, Diuitem difficile introire in regnum cœlorum.
Canon XIX

T factum est cum locutus esset sermones istos Iesus transiit se in Galilæam, & uenit in fines Iudææ &c.) Galilæos in Iudææ finibus curat, poterat namque agrotorum turbas non fatigare, & intra ipsam Galilæam opem ferre debilibus, sed typica ratio etiam locorum erat explenda priuilegijs, ut peccata gentium in eam ueniã quæ Iudææ parabatur admitteret. Tunc accesserunt ad eum pharisæi tentantes eum & dicentes: Si licet homini dimittere uxorem suam quacumque ex causa? In eo sermone qui de uxore & de repudio est, occurrat illud, aliter scriptum esse in Genesi, quam nunc in præsens dominus sit locutus. Illic enim sub uerbis Adæ res omnis refertur, hic dominus indicat, ab eo, qui & hominem figurauerit & mulierem fecerit, omnia illa dicta esse. Sed nos secuti apostolicam autoritatem, qui hoc mysterium grande esse professus sit, se autem in Christo atque in ecclesia accipere, locum hunc sic uti est intactum relinquamus. Admonemus tamen legentem, ut quotiescunque de hac eadem quaestione se consulat, uerborum uirtutes, & quibus dominus responderit, & quibus discipuli usi sint, diligenter aduertat. Pauli autem apostoli de hoc affectum uel silentis, uel interdum sub alijs locis tractantis expendat. Nobis circa eunuchos sermo sit & uoluntas. Et in uno posuit naturam, in altero necessitatem, & in tertio uoluntatem. Naturam in eo qui ita nascitur, necessitatem in eo qui ita factus est, uoluntatem in illo, qui spe regni cœlestis talis esse decreuerit, cui nos similes effici, si tamē possumus, admonuit. Tunc oblatis sunt ei infantes, ut manus his imponeret & oraret. Discipuli autem prohibebant eos, & reliqua.) Nouum est discipulos prohibuisse, ne infantes ad Christum accederent, qui offeriebantur ut super eos manum imponeret & oraret. Res Euangelica, ut diximus, inter præsentis & futuri effectum medium utriusque rei & congruam rationem temperauit, ut his quæ efficiebantur futuri species adhereret. Infantes quidem uere oblatis sunt, sed & uere inhibiti sunt, sed hi gentium forma sunt, quibus per fidem & auditum salus redditur. Verum ex affectu

primum

primum saluandi Israël à discipulis inhibentur accedere. Inhibedi quidem uoluntas placabilitati apostolicæ non conuenit, sed typicam consummationem prohibendorum infantium subregit instinctus, quos dominus ait: non oportere prohiberi, quia talium sit regnum cœlorum. Munus enim & donum spiritus sancti per impositionem manus & precationem cessante legis opere erat gentibus largiendum. Et ecce unus accessit ad eum, & ait illi: Magister, quid boni faciam, ut habeam uitam æternam? & reliqua.) Opportune post sermonem superiorem, quo & infantes inhibiti sunt, & talium regnum cœlorum esse responsum est, succedit hic iuuenis requirens quibusnam bonis operibus uitam æternam habere posset. Iuuenis iste & interrogauit, & insolens fuit, & rursus mœstus est factus, resque omnes quæ scriptæ sunt, gesta factaque sunt, sed admonuimus ea quæ sub deo agebantur præsentium effectibus consequentium formam prætulisse, atque ita semper in scripturis cœlestibus sermonem omnem temperatum fuisse, ut non minus his quæ gerebantur, quam eorum quæ gerenda essent, similitudini conueniret. Iuuenis hic namque formam Iudaici populi habet, & in lege insolentis, & nihil præter præcepta Moyse spei expectantis à Christo, cui dominus in responsione ipsa seueritate iudicij ex se futuri protestatus est dicens: Quid me uocas bonum? Is enim cui necesse sit impia & iniqua punire nomine bonitatis abstinuit, soli hoc nomen deo patri referuans, qui se iudicem dando officio seueritatis exuerit, non quod bonus & ipse non esset, sed quod congrua in eum seueritate iudex esset futurus. Hunc igitur ex lege insolentem, sollicitum de salute remittit ad legem, ut in ea ipsa, in qua gloriaretur intelligeret, nihil se exinde recti operis fecisse. Verbis enim legis ei dominus respondit. Sed adulescens tanquam populus insolens & glorians in lege confidit, cui tamen obsecutus ex nullo est. Iussus enim fuerat, non occidere prophetas, interfecerat. Non mœchari, hic corruptelam fidei & legi adulterium intulerat, & dijs alienis adorauerat. Non furari, hic antequam libertatem credendi in fide Christus redderet, furto legis præcepta dissolu-
uit. Non falsum testem fieri, hic Christum negauit ex mortuis. Patrem & matrem iussus est honorare, hic ipse se à dei patris atque ab ecclesiæ matris familia abdicauit. Proximum tanquam se amare præceptus est, hic Christus, qui omnium nostrum corpus assumpsit, & unicuique nostrum assumpti corporis conditione factus est proximus, usque in poenâ crucis persecutus est. Ut igitur his depositis egressus omnibus uirtutibus in legem reuerteretur est iussus. Sed respondit hæc omnia fecisse se à iuuentute sua, & quærere quid adhuc sibi restet. Sed, ut diximus, neque superiora illa egerat atque remittitur, & in ipsis glorians tanquam consummatus hæc loquitur. Cui dominus respondit: Vendenda omnia bona sua esse, & danda pauperibus, & tunc eum futurum esse perfectum, habiturumque thesaurum in cœlis. Respondetur
his

Oro tibi

his quidem iuueni pulcherrimo illo ac maxime utili relinquendi seculi præcepto, quo iactura terrenæ substantiæ cœlorum opes emendæ sunt. Sed in eo quod bona sua uendere & dare pauperibus iubetur, confidentiam legis relinquere admonetur, & eam felici cōmercio mutare, & ut meminerit ueritatis esse, quæ deinceps pauperibus, id est, gentibus, sit sub ipsius ueritatis corpore diuidenda. Hæc autem neminem posse efficere, nisi qui sequi cœperit Christū. Sed adulescens auditis his tristis recessit. Multam enim opulentia fiduciā habebat ex lege, atq; in eo etiam typicæ efficiendæ ratio seruata est, ut cum adulescentem hunc esse significet, ipse superius dixerit, ab omni se iuuentute sua præceptis his quæ habentur in lege seruiuisse, cum adulescentia infra iuuentutem sit, & posterior ætatis gradus non possit intra priores terminos contineri, sed hoc ideo ut à iuuentute hoc seruiente, longū iam in opere legis populi tempus ostenderet. Dehinc dominus cognita adulescentis mœstitudine, respondit: Difficile diuitum uenturum in regnum cœlorum. Diuitem se igitur israel (ut diximus) legis fiducia gloriatur, huic difficilis est aditus in cœlum, ueteres opes sub Abrahæ nomine inanis profapia ambitione retinēti. Quinetiam adiecit: Camelum facilius per foramen acus posse transire, quàm cœlorum regnum diuitem introire. Habere criminis non est, sed modus in habendo retinendus est. Nam quomodo impertiendum est, quomodo comunicandum, si impertiendi & comunicandi materia nō relinquatur? Ergo nocenter magis habere, quàm illud ipsum habere sit crimen. Sed periculosa cura est uelle diuitem, & graue onus innocentia subit incrementis opum occupata. Rem enim seculi famulatus dei non sine seculi istius uitij assequetur. Hinc difficile est diuitem regnum cœlorum adire. Atq; etiam quia uti plures his quæ habent recte possent, ea in sermone domini ratio seruata est, ut non absolute regnum cœlorum nemo introire possit, sed intelligi posset futurorum raritas ex difficultate. Hæc quidem ad simplicis sensus intelligentiam pertinent. Verum eodem cursu interioris causæ ordo retinendus est. Adulescens (ut diximus) insolens, ubi iacturā legis facere præcipitur, mœstus & tristis est. Est autem huic populo crux & passio scandalum, & idcirco ipsi nihil salutis ex ea est, sed gloriatur in lege, & cohæredes gentes aspernatur, & transire in euangelicam libertatem recusat, atq; ideo difficile regnum cœlorum introibit. Pauci enim eorum & iuxta multitudinem gentium, admodum rari erant credituri, & difficile præduratam in lege uoluntatem ad prædicationem euangelicæ humilitatis inflecterent. Sed facilius camelus per foramen acus transibit. Non cōuenit camelo cum acus foramine, neq; in angustis cauernæ exiguissimæ recipi poterit beluæ ingentis informitas. Sed in primordio libri sub uestitu Ioannis in camelo gentes significari admonuimus. Pecus enim hoc uerberibus obedit, metu cōtinetur, ieiunij patiens est, & oneri

& oneri suo quadam disciplinæ ratione succumbit, cuius exemplo gentium immanitas ad obedientiam præceptorum cœlestium emollitur. Hæc igitur angustissimum iter regni cœlestis introeunt. Acus scilicet quæ est uerbi noui prædicationis, per quam corporum uulnera assuuntur, & dissuta uestium retextuntur, & mors ipsa compungitur. Ergo huius nouæ prædicationis hoc est iter, in quod facilius informitas gentium introibit, quàm opulentia diuitis, id est, gloriantis in lege.

De spe apostolorum. De nouissimis primis efficiendis. Vbi conducuntur operarij ad uineam. De filijs Zebedæi. De primo accubitu. De duobus cæcis secus uiam sedentibus. Canon xx

Vditis itaq; isti discipuli admirantur & metuunt, dicentes: neminem posse saluari: Dominus respondit: hoc impossibile est se apud homines, possibile apud deum. Rursum illi dictis domini hæc reddunt: Reliquisse se omnia, & cum ipso esse. Quibus dominus, cū sederit in maiestatis suæ sede sessuros super sedes duodecim, ac totidem tribus israel iudicaturos spondit: omnibusq; qui uniuersa relinquerint propter nomen eius, fructum centupli præmij reseruatum. Multos autem ex nouissimis primos futuros, & ex primis futuros nouissimos. Multa sunt quæ non sinunt nos simplici intellectu dicta euangelica suscipere. Interpositis enim nonnullis rebus, quæ ex natura humani sensus sibi contraria sunt, rationem querere cœlestis intelligentiæ admoneremur. Apostoli dicunt, & sequi se Christū, & se omnia reliquisse. Quomodo igitur sunt tristes, & quomodo metuunt, dicentes: Saluū esse neminem posse? Namq; & ab alijs fieri poterat, siquid fecissent ipsi: deinde cum fecissent, quare metus uel unde susceptus est? Additur etiam in responsione domini, hæc apud homines impossibilia, possibilia apud deū. Nunquid apud hominem impossibilia erant, quæ & apostoli fecisse se gloriatur, & fecisse eos dominus agnoscit, & deinceps plures usque ad martyrij beatitudinem essent omnia relicturi? Aut nunquid est deo quo egere possit, relictumq; sit aliquid quod iactura rerum quas habeat sit sequendum, ut soli ipsi hoc facere possibile sit? Omnis itaq; hic sermo est spiritualis. Apostoli enim spiritualiter audientes, neminem ex lege posse saluari, cum ipsi etiam in lege essent. Nam uehemens eos amor legis fauorq; detinuit. Hi igitur nondum penitus euangelici mysterij ueritate comperta, metuunt neminem saluum esse posse sine lege. Quia omnem salutem etiam in lege constituant, sed dominus breui absolutaq; ratione eorundem & ignorantiam & metum soluit, dicens: Hoc quidem impossibile est apud homines, possibile autem apud deū. Quid enim Iudæo tam sine effectu uidetur, quàm ut ab homine magis salutem expetat quàm ex lege? quàm ut in crucis scandalo legislatio, & testamentū, & adoptio, & hæreditas negligatur? Quid autem

dei uirtuti tam possibile est, quam ut per fidem saluetur: ut per quam regeneretur: ut per crucem uincatur: ut per Euangelia adoptetur: ut per resurrectionem ex morte uiuificetur: Quibus auditis apostoli cito credunt, seseque omnia reliquisse profitentur, sed hanc eorum obedientiam cito dominus muneratur, omnem difficultatem superioris quaestionis absoluens, cum dicit: Vos qui secuti me estis, in regeneratione iudicabitis duodecim tribus Israel. Secuti in regeneratione sunt lauacro baptismi in fidei sanctificatione, in adoptione hereditatis, in resurrectione ex mortuis. Haec enim illa regeneratio est, quam apostoli sunt secuti, quam lex indulgere non potuit, quae eos super duodecim thronos in iudicandis duodecim tribubus Israel, in duodecim patriarcharum gloria copulauit. Caeteris quoque contemptu seculi se sequentibus centesimi fructus copiam pollicetur. Hic centesimus fructus est, qui in centesima oue cum caelesti latitia expletur. Hic centesimus fructus est, quem perfecta terra ubertas consequetur, qui ecclesiae honor iam in Sarae cognomento est destinatus, & iactura legis ac fide Euangelica promerendus est. Atque ita ex nouissimis primos efficiendos, quia nouissimi efficiantur ex primis. Simile est regnum caelorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios. Et reliqua.) Comparatio omnis per se aboluta est, sed personis distinguenda, & discernenda temporibus est. Patremfamilias hunc, dominum nostrum Iesum Christum existimari necesse est, qui totius humani generis curam habens, omni tempore uniuersos ad culturam legis uocauerit. Vineam uero, legis ipsius opus & obedientiam, denarium autem, obedientiae ipsius praemium significare intelligemus. Et de denario iam superius tractauimus. De uinea uero opportunius in consequentibus rationem afferemus. Forum autem pro seculo accipi res ipsa admonet aequabili turbis hominum calumniarum iniuriarumque contentioni, & diuersorum negotiorum difficultatibus semper tumultuosis. In prima igitur hora tempus constitutum testamenti ad Noe ex matutini significatione noscendum est, tertia autem hora ad Abraham, sexta ad Moysen, nona ad Dauid & prophetas. Totidem enim testamenta humani generis constituta per singulos reperiuntur. Quod eiusdem ad forum enunratur egressus, in duodecima autem hora corporei aduentus tempus ostendit. Nam ex omni numero qui spacio praesentis seculi constitutus in eandem rationem conuenit, ortus eius ex Maria, inquam, duodecimae horae tempus ex die est. Diuisione enim per quingentenum numerum facta in omne sex milium annorum summa, tempus corporei ortus eius undecimo diuisionis totius calculo supputatur. Et quidem diuersus ad duodecimae horae operarios sermo est. Primis enim, sed & caeteris dictum est: ite ad uineam, merces tamen denarii cum primo est constituta. Nam caeteris iustae solutionis promissa spes est. Nouissimis uero dicitur, quid hic statis? Quia quamuis ad

Israel

Israel lata lex fuerat, uoluntas tamen gentium non excluderetur a lege. Qui responderunt: Nemo nos conduxit. Debitum namque erat per orbem terrarum Euangelium praedicari, & gentes fidei iustificatione saluari. Hi igitur mittuntur ad uineam, & cum sero esse cepisset, donum constitutum in totius diei labore mercedis, primi operarii hora uesperis consequuntur. Merces quidem ex dono nulla est, quia debetur ex opere, sed gratuitam deus omnibus ex fidei iustificatione donauit. Verum secundum insolentiam populi iam sub Moysse contumacis, hinc murmur operantium est, hinc gratuita mercedis inuidia est, quod sine longi laboris difficultate & subaestu nomine non longo in eos Zaboli instinctus calore flagrante idem praemium redhibeatur operantibus, sed ideo quod apud homines impossibile est, possibile est apud deum, mercedem legis optime & inculpabiliter custoditae donum gratiae per fidem credentibus primis ex nouissimis largiatur. Et ascendens Iesus Hierosolymam assumpsit duodecim discipulos, & ait illis: Ecce ascendimus Hierosolymam, & reliqua.) Iam sine scandalo auditoris apostolis sacramentum crucis dominus exponit. Denique nulla hunc sermonem coestitia consequitur. Confirmati scilicet superiore sermone per fidem crucis nouissimos primos futuros, diuitibus autem, id est, confidentibus legi, in eandem crucem scandalizantibus inuium iter ad regnum caelorum futurum. Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedaei cum filiis suis, & reliqua.) Non sine aliquo momento rerum ita effectum fuisse existimandum est, ut mater filiorum Zebedaei dominum deprecaretur. Nunquid & filijs petendi familiaritas non erat? Sed erat gestorum effectibus prophetandum. Apostoli quidem iam ex lege crediderant, quae eos in fidem Euangelicam nutriuerat. Itaque in matre filiorum Zebedaei lex intelligitur, quae confidentia priuilegij sui pro credentibus ex se populis deprecatur. Quae quia superius audierat primos nouissimos, & nouissimos primos futuros, deferri filiis suis orat, ut in domini regno unus ad dexteram eius sedeat, alter ad sinistra. Cui dominus respondit, nescire eam quid oret. Nihil quidem de gloria apostolorum ambigebatur, & iudicatos eos sermo superior exposuit, denique in medio sermone an calicem suum possent bibere interrogat. Non utique de communis poculi genere loquebatur. Neque enim labor est bibere de calice, sed ille de calice sacramenti passionis interrogat. At illi qui iam martyrij libertatem constantiamque retinebant, bibituros se pollicentur. Dominus collaudans eorum fidem, ait: martyrio quidem eos secum compati posse, sed laeuae eius ac dexterae assidere alijs a deo patre fuisse dispositum. Et quidem, quantum arbitramur, ita honor iste alijs est reseruatus, quod tamen nec apostoli ab eo erunt alieni, qui in duodecim patriarcharum sede confidentes, Israelem iudicabunt. Et quantum sentire ex ipsis Euangelijs licet, in regno caelorum Moyses & Helias asside-

L 2 bunt.

bunt. Nam cum spondisset dominus uisuros quosdam de apostolis an requam mortem gustarent, filium hominis uenientem in regno suo, assumptis Petro & Iacobo & Ioanne, apparuit cum gloriæ suæ habitu Moyses & Helia in monte comitantibus. Et hos quidem eosdem prophetas duos præuenientes aduentum eius intelligimus, quos Apocalypsis Ioannis ab antichristo perimendos esse dicit, licet uarie uel de Enoch, uel de Hieremia, plurimorum extiterint opiniones, quod alterum eorum sicut Heliam mori oporteat. Sed non possimus ueritatis fidem, quam dominus tribus superioribus testibus reuelauit, sensus nostri opinione corrumpere, neque alios uenturos existimare, quam qui ad sponsonem fidei uenisse conspecti sunt. Et quanquam ultra Euangelicam ueritatem non necesse sit opinari, tamen si quis conditionem & mortis & sepulchri Moysi diligenter aduerterit, & scripturarum, secundum apostoli autoritatem, cognitionem adeptus sit, intelliget omnia ita esse tractata, ut Moyses potuerit iam uideri. Et hæc quidem instruendi eam sint dicta. Cæterum ut ratio spiritalis intelligentiæ plena esset, pro duobus dominum mater orauit. Duæ enim sunt uocationes ex Israel, una discipulorum Ioannis, altera apostolorum & pharisæorum. Nam post passionem Ioannis superius legimus discipulos eius ad dominum transisse. Ideo igitur pro duobus oratur, quia Euangelio Christi hæc uocationes gemine crediderunt. Post hæc igitur decem discipuli contristati sunt de fratribus duobus. Verum ipsorum duum discipulorum nulla inuestitia est. Hoc ratio non patitur ut alterius contumelia alius fiat inuestitus, certe etiam pro se decem inuestiti esse potuissent. sub duorum enim nominibus negatum hoc omnibus uidebatur. Sed typicus ordo seruatus est. Apostoli de se certi erant, ideo solum inuestiti sunt de duobus, quia etiam his duabus uocationibus, quæ ex lege sunt, consortium gloriæ huius optabant. Ita enim rationem futuri & præsentis sermo moderatur, ut non de se, neque decem, neque duo solliciti scriberentur, & in decem solitudine de duobus præsentis negocij efficientiæ obtemperaretur. Volens igitur dominus proprietatem istius præfigurationis ostendere, atque hanc præsumptionem eos qui erant ex lege uenturi, de prerogatiua Israelitici nominis uelle præsumere, docet principatum ab his, non modo gentium capeffendum, sed ministros & seruientes, & non eos quibus ministratum sit ad gloriam honoris maximi aduocandos, exemplo scilicet patriarcharum & prophetarum qui seruierint, exemplo etiam apostolorum qui ministrauerunt, exemplo etiam domini qui animam suam pro redemptione nostræ salutis impenderit. Ad gloriam autem humilitatis istius cœnæ eos & conuiuij modo instruit, monens in locis eminentioribus accubari non oportere, ne forte eo adueniente qui clarior est, per dominum cœnæ occupato loco concedendi contumelia admonitus decedat. Porro autem si in humilibus accubuerit, aduentibus

entibus humilioribus, ad gloriam loci celsioris accedet, atque ita non presumere aliquid honoris decet, sed humilitatis operibus promereri. Et egredientibus illis ab Hiericho secuta est eum turba multa, & ecce duo cæci sedentes super uiam audierunt quod Iesus transit. &c.) Superius per figuram duorum filiorum Zebedæi de Israelita populo tractatum est, qui ex semine Sem erat ortus. Competenter igitur cæci duo uiam obsident, populi uidelicet gentium duo ex Cham & Iaphet procreati, egressus & iter eius obseruant, sibique cæcis uisum reddi deprecantur. Denique eos turba obiurgat cur clament, & ut fileant increpant, non quod silentium causa honoris exigerent, sed acerbè à cæcis audiunt quod negabant dominum esse Dauid filium. Illuminatis enim cæcorum mentibus deus in homine prædicabatur, ut uerum esset quod à domino dictum est: In iudicio mundi huius ueni, ut qui uident non uideant, cæci uero respiciant. At illi magis clamabant, & demorante legis populo uehementiorè fidei suæ protestantur calorem. Sed dominus miseretur, & quid uoluit requirit, illi uero aperiri oculos suos precantur. Quibus miseretur oculos contigit, & uisum cognoscendi dei reddidit. Atque ut typus crediturarum gentium explicetur, cœlestis gratiæ cognitione præcepta qui cæci fuerant uidentes dominum sunt secuti.

Ab* ex
pletur

De asina & pullo eius. De eiectione à templo nummularijs. De sicu maledicta. De duobus filijs ad uineam missis, De publicanis & meretricibus.
Canon XXI

Inc Iesus misit duos ex discipulis suis, dicens: Ite in castellum quod contra uos est. &c.) Duo discipuli ad uicum mittuntur, ut asinam ligatam cum pullo eius absoluat atque ad Christum perducant. Et si quis interroget cur ita fiat, respondeant domino necessarios, ac statim emittendos. Post superiorem sermonem quo in duobus filijs Zebedæi duplicem ex Israel uocationem significatam meminimus, competenter nunc duo discipuli ad soluendam asinam & pullum destinantur. Quia duplex erat ex gentibus plebis uocatio consecutura. Erant enim atque sunt Samaritæ profecti quondam per secessionem ex lege, & sub quadam obseruantia suæ consuetudine seruientes. Erant etiam gentes indomitæ & feroces. Igitur duo mittuntur ut soluant ligatos & obstrictos, & erroris atque ignorantia uinculis præpeditos. Et mittuntur extra Hierusalém. Extra eam enim hæc duæ uocationes habebantur. Cæterum mater filiorum Zebedæi intra Hierusalem dominum orauit. Duabus enim uocationibus Israel uel per apostolos uel per Ioannem ex lege saluatur. Verum adæque per Philippum Samaria creditur. Per Petrum autem Cornelius Christo tanquam primitiæ gentium adductus est. Quod autem instruuntur, ut quaerenti respondeant domino necessarios & mox emittendos, id est, eos ipsos genti suæ prædicatores fidei Euangelicæ esse reddendos. Impleta igitur est

L 3 propheta

prophetia, quæ in uentum asina & pullo nouo dominum uenturum in Hierusalem nunciabat. Sed gestorum effectibus prophetatum. Asina namque de uico soluitur atque exhibetur, Samaria uidelicet alieno & peregrino obfessa dominatu per apostolos soluitur, & domino suo redditur. Pullum uero idem dominus ascendit nouellum, contumacem, durum, atque hæc omnia gentilis ignorantia uitia domantur, & tot animorum ferocitates uecto deo fractæ sunt. Omnis autem hæc species futuri ordinem tenet, & parabolicis significationibus, rerumque præsentium conditionibus futuri forma præmittitur. Erit enim dominus in claritatis suæ aduentu gentes possidens, eorumque mentibus tanquam uictor insidens roto comitatus sui agmine prædicabitur, patriarcharum, prophetarum atque apostolorum. Nam gloriam suam in uestimentis patriarcharum domino substernunt. Eorum enim & generationibus & nominibus & insectationibus est dominus prophetatus, eisque omni dignitatis suæ ornatu concedentes, seque sedili substernentes doceant omnem gloriam suam præparationi dominici aduentus fuisse substratam. Illic etiam prophetae uestimenta sua incedentis itineri substernunt. Hæc enim uiam gentium uecturatum dominum prædicauerunt, quicquid seculi amore postposito, mortibus se & lapidationibus offerendo ipsis quodammodo corporibus exuerint ad ingressum uia talis oblatis. Apostoli quoque excisarum arborum ramos post uestimenta substernunt, sed nulla in hoc est humani officij reuerentia. Rami enim incedentem impedirent, & implicitum iter facerent properantis ingressui: uerum explicatur omnis ratio prophetia, & futuri forma seruatur. Igitur infructuosarum arborum rami, id est, infidelium quondam gentium fructus per apostolos itineri domini substernuntur, & saluatoris iustificatur ingressu, & per eos inceditur, & gratissimum fit incedenti deo ex ramis infœcundæ radicis officium. Turba autem & præcedens & consequens clamabat: Osanna fili Dauid, benedictus qui uenit in nomine domini. Sed crucifigendum quomodo turba collaudat, aut quomodo odium meruit ex fauore? Verum laudationis uerba redemptionis in eo exprimunt potestatem. Nam Osanna Hebraico sermone significatur redemptio domus Dauid. Deinde Dauid filium nuncupant, in quo agnoscerent regni æterni hæreditatem. Postremo benedictum in nomine domini uenientem confitentur. Atqui acclamandum ab his erat, crucifige blasphemum, sed peragunt formam futuri gesta præsentia, & communitatis licet eorum inter quos hæc gerebantur affectibus, quamuis mox diuersa essent consecutura, rerum tamen cœlestium fidem etiam in uitorum meditatur operatio. Commouetur deinde Hierosolyma, rerum enim nouitas motum attonitis afferebat. Tempus uero introijt, id est, ecclesiam traditæ a se prædicationis ingressus, à qua primum omnia sacerdotalis ministerij uitia iure potestatis expellit. Reddenda enim ab omnibus gratuita tradide

Locum ab Hieronymo notatum, in quo lapsus est et Ambrosius

tradiderat, quæ gratuita fuerant consecuti, quia neque emi aliquid per corruptionem sacerdotis aut uendi, libertas doni debebat admittere. Cathedras autem præcipue uendentium columbas euertit. Quæ porro dignitas est in mundanis columbarum, aut quod priuilegium in auium istarum commercijs reseruatam est, ut uidentes eas honorem sibi arrogent cathedrarum? Sed in omni loco admonemur, altius uerborum uirtutes in istiusmodi significationibus contuendas. In columba, secundum prophetia exempla, sanctum spiritum intelligimus, in cathedris sacerdotum sedes est. Ergo eorum qui sancti spiritus donum uenale habent, cathedras euertit, quibus ministerium à deo commissum, negociatio est, admonitionis eius commorans auctoritatem, quæ in propheta teneatur. Scriptum est enim: Domus mea domus orationis uocabitur, uos autem fecistis illam speluncam latronum. Sed neque emere Iudæos in synagoga, neque uendere spiritum sanctum posse existimandum est. Non enim habebant ut uendere possent, neque erat quod emere quis posset, sed præfiguratio futurorum diuitis præsentibus continetur, Ecclesiae uitia in ipso aduentu domini claritas esse purganda. Infirmos quoque cæcorum & claudorum curauit in templo, & publicas eius operationes fauor populi consecutus est. Inuidens autem puerorum clamoribus principes sacerdotum, eumque admonent cur ista audiat. In redemptionem enim uenisse domus Dauid prædicabatur. Quibus respondit: Non legisse eos: Ex ore infantium & lactentium perfecti laudem. Cessantibus enim prudentium iudicijs, hanc sibi à pueris atque infantibus, quorum sit regnum cœlorum, confessionis gloriam præparatam, quia prudentes & principes seculi sapientiam dei reprobauerint. Christum autem regenerationis paruuli lactantesque sunt prædicaturi.

Et his dictis ciuitatem egressus reliquit eos, atque in Bethania mansit in fidelem uidelicet synagogam deserens, in ecclesia gentium demoratur.

Mane autem transiens in ciuitatem, esuriit, & uidens arborem ficu unam secus uiam, uenit ad eam, & reliqua. Idem etiam rerum cœlestium ordo præmittitur. Nam in fico synagogæ positum exemplum est. Dato enim penitentia spacio, uidelicet tempore quod inter passionem & reditum claritas est medium ueniet, esuriens plebis huius salutem, & inueniet infœcundam, folijs tantummodo uestitam, id est, uerbis inanibus gloriantem, sed fructibus uacuum, operibus quippe bonis sterilem, & expectantibus prouentibus nudam. Et quia penitendi tempus excesserit, in perpetuum sententia iudicij cœlestis arefcet. Et in eo quidem bonitatis dominicæ argumentum reperiemus. Nam ubi afferre uoluit procuratæ per se salutis exemplum, uirtutis suæ potestatem in humanis corporibus exercuit, spem futurorum & animæ salutem curis præsentium ægritudinum commendans. Nunc uero ubi in contumacibus formam seueritatis constituebat, futuri

speciem damno arboris indicauit, ut infidelitatis periculum sine detrimento eorum, in quorum redemptionem uenerat indicaretur. Admirantur uero discipuli, arborem in momento dicti ipsius aruisse, quia presentis facti efficacia futuri imaginem præferbat. Cum enim in regno cœlesti aduenir, in tempore ipso aduentus eius infidelitatis Iudaicæ sterilitatem æternæ damnationis sententia cōsequetur. Quos dominus si fidem habuerint, nō solum hæc, sed & maiora eorum eos posse confirmat. Illi quidem iudicaturi erant Israel secundum antecedentes sponſiones, sed etiam ius omne in Zabulo, quem montem nuncupat, essent cōsecuturi. Ait enim ita: Si fidem habueritis, non solum de ficulnea facietis, sed & si monti huic dixeritis: tolle, iacta te in mare, & fiet. O ingens fidei præmium, cuius merito in tantum potestas credentium extollitur, ut iudicaturi uniuersos, pari seueritatis sententia in damnatione seculi, zabolii celsitudinem montemq; demergant. Contuendum autem est, qua ratione synagoga ficui arbori comparatur. Hæc namq; arbor dissimiliter à cæterarum arborum & natura & conditio ne florescit. Nam flos ei primus in pomis est, sed nō his quæ maturitatem ut emerſerint consequentur. Grossa enim hæc & communis usus, & prophetica autoritas nuncupauit. Verum postea internæ fecunditatis uirtute exuberante, eiusdem speciei atq; formæ poma prorumpunt, quibus prorumpentibus ista truditur, & solutis quibus cōtinebantur radicibus decidunt, aliaq; illa exeuntia usq; ad maturitatem fructuum prouehuntur, sed de superioribus illis, si quando incidit ut in sinu uirgularum ex ramulo eodem prodeuntium emerſerint, manent semper, & non sicut grossa cætera decidunt, sed hærent sola tantum, pomaq; cætera maturitate præueniunt. Et hos pulcherrimos fructus arbor illa ex se dabit, qui cum grossis cæteris promergentes, de medio utrarumq; uirgularum clauiculo proferentur. Igitur ex conditioe arboris, propria & competens synagogæ similitudo proposita est. Primos enim populi fructus, quos ab exordio protulerat, grossorum amisit exemplo, quia plebem eius inutilem, fidelis & pertinax, & usque ad consummationem temporum manens populus gentium protrusit. Verum tamen credentes primi ex Israel apostoli, & inter legem & Euangelia grossorum modo in hærentes, cæteros resurrectionis gloriæ tempore anteibunt. Et quidem iam in exordio Genesis, in huius rei formam pudorem suum Adam atq; Eua huius arboris folijs texerunt, cum seipſos ad aduentum domini uocantis occulerent. Quia synagoga infidelis, & legis mandata transgrediens, impudentiæ suæ foeditates & turpitudinum confusionem infructuosus esset uerborum uelamentis, tanquam ficus folijs contextura. Atq; hæc quidem de natura arboris interiecta sunt, ut comparationis prioritas intelligi possit. Reliquus itaq; gestorū ordo est contuendus. Pharisæi multa exinde uiderant in gentibus magis digna miraculis; sed nunc maxime

maxime solliciti sunt, & interrogant in qua hæc faciat potestate. Res enim sub presentium gestorū effectibus ingens futurorum complectebatur arcanum. Atque idcirco ex eo specialiter interrogandi reperitur instinctus, sub quo totius periculi præformatio proferebatur, dominus respondit, dicturum esse se in qua hæc faceret potestate, si modo illi interroganti sibi respondissent, Ioannis baptisma utrum de cælo, an ex hominibus putarent esse. At illi responsionis periculo cunctantur, cogitantes si de cælo professi essent, cōfessione sua se reos reprehendendos, cur cœlestis testimonij autoritati nō credidissent: si ex hominibus dixissent, turbas uerebantur. Plures enim prophetam Ioannem habebant. Responderunt itaq; nescire se. Non utiq; de cælo nesciebant, cum conuinci ueritate professionis suæ metuunt, sed uerum de se etiam cum fallendi uoluntate dixerunt. Per infidelitatem enim suam de cælo esse Ioannis baptisma nescierunt. Quod autem ex hominibus esset, idcirco nō potuerunt scire, quia non erat. Homo quidam habebat duos filios, & reliqua.) Multa & grauiasunt, quæ confundere intelligentiam possunt, nisi prioris & posterioris sensus ordinem tenuerimus. Quis enim hic existimari poterit filius senior, qui iturū se ad opus negauerit, & per poenitentiam emendatus eō rursus profectus sit? Atqui Israel non poenituit, sed in dominum manus intulit, & uniuersitas eius deum suū impio ore crucifixit. Iuniorum autem quem sentiemus, qui iturum se sponderit & non abierit, sed gentium peccatorumq; plebs id quod spondit effectit. Abijt enim, & ad opus ad quod uocabatur egressa est, quomodo ergo ea esse quæ non abijt sentietur. Deinde ipsa pharisæorum responsio quid momenti habeat quærendum est. Dicunt uoluntati iuniorum obediſſe. Hoc rerum ratio non patitur, ut simulata professio meritum perfectæ ueritatis obtineat, ut plus sit feſelliſſe spondentem quàm perfectiſſe omnia non pollicentem. Quis autē nō malit negari sibi id quod poscat, dummodo quod poposcerit fiat, quàm non fieri quod spondeatur ut fiat, cum facti effectus ex desperatione sit gratior, spes autem destituta plus doleat? Nisi forte poscentium uoluntas sola sibi adulatione spondentium blandiatur. Recordandū igitur est, propositionē comparationis istius ex eo sermone descendere, qui initus sit de Ioanne, ut infidelitatis cunctationē & ex ea silentij necessitate istiusmodi positum eos obiurgaret exemplū. Sed sicut in cæteris admonuimus, hic quoq; meminisse nos oporteret, rationi rerum presentium aliquid interdum ea conditione deesse, ut futurorum species sine damno aliquo præfiguratæ efficientiæ expleatur. Primus filius est, populus ex pharisæis in præsens à deo per Ioannis prophetiam ut præceptis suis obtemperaret admonitus, hic insolens & inobediens & dictis presentibus contumax fuit, habens in lege fiduciam, & poenitentiam peccatorum gloria prærogatiuæ ex Abraham nobilitatis aspernans, qui deinceps operum

rum miraculis post domini resurrectionem poenitens sub Apostolis credidit, facti fide ad uoluntatem Euangelicæ operationis regressus anterioris insolentiæ culpam poenitendo confessus est. Filius autem minor, plebs est publicanorum & peccatorum, ipsa peccati in qua tum demorabatur conditione posterior, cui præceptum sit per Ioannem, ut à Christo expectaret salutem, & ab eo baptizata crediderit. Sed quod ait, sponondisse eam iterum se & nõ isse, ostendit credidisse eam quidem Ioanni, sed quia Euangelicam accipere doctrinam nõ nisi post passionem domini per Apostolos potuit (tum enim erant humanæ salutis sacramenta peragenda) non isse eam significat. Denique non ait noluisse, sed non abiisse. Res extra culpam infidelitatis est, quia in facti erat difficultate ne fieret. Non igitur ire statim ad opus quod præceptum est noluit, sed quia * iri non poterat, non ijt. In eo enim necessitatis mora sine crimine uoluntatis ostenditur. Et in responsione quidem pharisæorum quædam est necessitas prophetiæ. Nam inuitilicet contentitur quis obsecutus sit uoluntati. Junior scilicet filius obediens professione, licet non efficiens in tempore, quia fides sola iustificat. Atque ideo publicani & meretrices in regno cælorum erunt priores, quia Ioanni crediderint, & in remissionem peccatorum baptizati, aduentu Christi confessi sint, curationum opera laudauerint, sacramentum passionis acceperint, uirtutem resurrectionis agnouerint. Principes autem sacerdotum & pharisæi uidentes hæc & contemnentes, qui iustificati per fidem non erant, nec per poenitentiam regressi sunt ad salutem, atque ideo in perpetuum fructus eorum sub maledictione ea quæ in ficu arbore præformabatur arefcit.

De uinitoribus qui missos ad se ob recipiendos fructus interficiunt.
De inuitatis promiscuis. Et de ueste nuptiali. Canon xxii

Aliam parabolam audite. Homo erat paterfamilias, & plantauit uineam, & sepem circumdedit ei, & fodit in ea torcular, & turrim edificauit, & reliqua.) Quæstio omnis in absoluto est. Nam etiam ipsi principes sacerdotum & pharisæi de se dici hæc intelligentes, in iram accensi sunt, sed personarum proprietates & rerum comparationes sunt proferendæ. Patremfamilias hic patrem deum intelligemus, qui populum Israel in prouentus optimorum fructuum plantauerit, quicquid eos sanctificatione paterni nominis, id est, nobilitate Abraham & Isaac & Iacob, intra fines suos tanquam septo aliquo custodiæ peculiaris includerit. Prophetas quoque quædam quasi torcularia aptauerit, in quos musti modo quædam ubertas sancti spiritus feruentis influeret. In turri autem eminentiam legis extruxerit, quæ & in cælum ex solo egressa proueheret, & ex qua speculati Christi posset aduentus. In colonis uero, principum sacerdotum & pharisæorum est species, quibus in plebem potestas est permessa doctrinæ.

In

In seruis uero qui missi sunt ut fructus perciperent, uariis & sæpe repetitus progressus est prophetarum. Missi autem rursus plures prioribus, tempus illud est, quo post singulorum prædicationem plurimus in unum prophetantium numerus emissus est, qui uariis temporibus uerberati & lapidati & occisi sunt, fructus institutæ plebis edoctæque repetentes. In filio uero ad ultimum misso, domini nostri & aduentus & passio est, qui extra Hierusalem tanquam extra uineam in sententiam damnationis abiectus est. Consilium uero colonorum, & hæreditatis occiso hærede præsumptio, spes inanis est, gloriam legis percipere Christo posse retineri. In patrisfamilias reditu, tempore iudicij gloria est in filio paternæ maiestatis assistens. In responsione autem ipsorum principum & pharisæorum redditur dignius Apostolis legis hæreditas. Sed hic filius lapis est ab edificatoribus improbus, & in fastigium angularis electus, & in oculis omnium mirabilis est, inter legem atque gentes lateris & ædificij utriusque coniunctio. Simile est regnum cælorum homini regi qui fecit nuptias filio suo, & misit seruos suos uocare inuitatos ad nuptias &c.) Et hæc quidem parabola distinguenda temporibus est, & dinoscenda persona est. De persona regis & filij absoluta intelligentia est. Fecisse autem patrem nuptias filij, & sic inuitasse, noua ratio est. Nam nuptias facere & auctoris & temporis est nuptiarum. Verum hic nuptiæ, uitæ cælestis & in resurrectione suscipiendæ æternæ gloriæ sacramentum est. Merito igitur à patre sunt factæ, quia æternitatis huius societates, & noui corporis desponsa coniunctio perfecta habebatur in Christo, & in hoc quidem loco admonemus ita ut & in superiore, ubi de repudiij conditione tractatum est, diligenter quæ de ratione resurrectionis significata sunt contueri: & id quod sub persona Adæ ad Euam dictum est, quia sacramentum magnum sit, ne incuriose relinquatur. Qui autem admonentur ut ueniant inuitati, antea populus Israel est. In gloriam enim æternitatis per legem est aduocatus. Serui missi qui inuitatos uocaret, apostoli sunt. Eorum enim erat proprium comonefacere eos quos inuitauerant propheta. Qui uero iterum cum præceptorum conditione mittuntur, apostolici sunt successores apostolorum. Tauri autem saginati, gloriosa martyrum species est, qui confessioni dei tanquam hostia electa sint immolati. Saginata uero sunt homines spirituales, tanquam cælesti pane ad euolandum aues paratæ cæteros accepti cibi ubertate expleturæ. His enim omnibus iam paratis, & in numerum complacitæ deo multitudinis regni cælestis gloria tanquam nuptiæ nunciantur. Plures uero ob pecuniæ cupiditatem negotiatione detinentur, cæteri autem missos seruos, quod in ipsis Apostolis expletum est, affectos iniurijs occiderunt. Sed tam immanis facti scelus ultio digna consequitur. Missi exercitus cælestes omnem eorum congregationem iudicio dei urent, & flammis æterni ignis succendent. Quia contra humanitatis affectum

fectum homicidarum odrijs sauerunt. Quoniam uero de iudicij tempore & resurrectionis ista loqueretur, sermonem eundem ad congregationem gentium retulit. Indignis enim repertis his qui primi inuitati fuerant, iubet iri ad exitus uiarū. Dono enim gratiæ uitæ interioris crimina remittuntur. Nam sapissime uiam tempus seculi intelligendam monuimus. Atq; ideo ad exitus uiarum iubentur ire, quia omnibus retroacta donantur. Vocari deinde omnes sine aliqua exceptione ad nuptias iubet, & mali simul cum bonis ueniunt. Vocatio quidem bonos efficere debuerat, quia sancta est, & ex optimo affectu inuitatis profecta est, sed per uitium inemendatæ uoluntatis discrimen est uocatorum. Et quia in fallendis hominibus plurimū artis solet habere simulatio, quæ si nos uel secreto mentis alienæ uel simplicitate iudicij nostri fefellerit, tamen deum latere non possit, ideo ingressus deus felicitis resurrectionis istius cœtum, & hominem accumbentem sine nuptiali ueste conspicens, interrogat quomodo sit ingressus. Nunquid inuitandorum habitum designauerat? Deinde cum inuitari quosq; iussisset, quodo unus omnibus poterat esse uestitus? Aut si certus ex consuetudine conuiuantium in nuptijs habitus soleret esse, ab inuitantibus ac ministris potuisset inhiberi, sed quia malos intelligere non omnium est, & humana simplicitas difficile fraudulentiam simulatæ mentis intelligit, idcirco hunc malum & indignum cætu nuptiali deus solus inuenit. Vestitus autem nuptialis est gloria spiritus sancti & candor habitus cœlestis, qui bonæ interrogationis confessione susceptus usque in cœtum regni cœlorum immaculatus & integer reseruat. Hic itaq; tollitur, & in exteriores tenebras mittitur. Quia multi uocati sunt, & pauci electi. Non est igitur paucitas in inuitatis, sed raritas in electis, quia in inuitante sine exceptione publicæ bonitatis humanitas est, in inuitatis uero de iudicij merito probitatis electio est.

De tributo Cæsari dando. Et de imagine Cæsaris. De eadem septem fratrum uxore. De mandatis maximis. De Dauid filio.

CANON XXIII

Inc abierunt pharisæi, & consilium fecerunt ut Iesum caperent in uerbo, & reliqua. Frequenter pharisæi commouentur, & occasionem insimulandi eum habere ex præteritis non possunt. Cadere enim uitium in gesta eius & dicta non poterat, sed de malitiæ affectu in omnem se inquisitionem reperiundæ accusationis extendit. Namq; à seculi uitijs atq; à superstitionibus humanarū religionis uniuersos ad spem regni cœlestis uocabat. Igitur an uiolaret seculi potestatem, de propositæ interrogationis conditione pertentant, an uidelicet reddi tributum Cæsari oporteret. Qui interna cogitationum secreta cognoscens (deus enim nihil eorum quæ intra hominem sunt absconsa non speculatur) afferri sibi denarium iussit, & quæsiuit cuius & inscriptio esset & forma.

forma. Pharisæi responderunt, Cæsaris eam esse. Quibus ait, Cæsari redhibenda esse quæ Cæsaris sunt, deo autē reddenda esse quæ dei sunt. O plenam miraculi responsionem, & perfectam dicti cœlestis absolutionem. Ita omnia inter contemptum seculi & contumeliam lædendi Cæsaris temperauit, ut curis omnibus & officijs humanis deuotas deo mentes absolueret, cū Cæsari quæ eius essent reddenda decernit. Si enim nihil eius penes nos resederit, conditione reddendi ei quæ sua sunt non tenebimur. Porro autem si rebus illius incumbamus, si iure potestatis eius utimur, & nos tanquam mercenarios alieni patrimonij procuracione subiicimus, extra querelam iniuriæ est Cæsari redhiberi quod Cæsaris est, deo autē quæ eius sunt propria reddere nos oportere, corpus, animam, uoluntatem. Ab eo enim hæc profecta atque aucta retinemus, & perinde condignum est, ut ei se totum reddant cui debere se recolunt & originem & profectum. In illa die accesserunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem, & reliqua. Sadducæi extra fidē resurrectionis sunt, & quia eam dominus prædicaret, calumniam diuinis rebus ex efficiendi uoluntate proponunt, septem uide licet fratrum eandem coniugem, cuiusnam eorū in resurrectione futuram esse respondeat. Atq; ita quidem publica opinio accipit, de resurrectionis conditionibus nihil in scripturis prophetalibus contineri. Sed dominus ait: Erratis, nescientes scripturas, neq; uirtutem dei. Ergo scriptum est & cessare debet ambiguitas, quam autoritas tanta condemnat. Hanc enim eandem calumniam afferre plures solent, in quam formam muliebris sexus resurgat, & an rursum cum ipsis naturæ suæ & corporis officijs reformetur. Nos quidem temere locum hunc à cunctis fermè præteritum contingimus, sed admonemus id tantum domino fuisse propositum, cuius uxor sit deputanda de septem, dominum autem obiurgasse cur errarent, nescientes scripturas deiq; uirtutem, quia non nubent neq; nubentur. Et quidem suffecerat aduersus Sadducæos ita sentientes opinionem corporeæ illecebræ recidisse, & officijs cessantibus inania hæc corporum gaudia sustulisse, sed adiecit: Erunt similes angelis dei. Quia igitur eas angelis similes sacramentum scripturarum & diuinæ uirtutis potestates futuras esse demonstrat, qualis in scripturis autoritas est de angelis opinandi, talem in resurrectione spei nostræ sensum oportet esse de foeminis. Et hæc quidem de resurrectionis conditionibus propositæ reddidit quæstioni, de ipsa uero resurrectione aduersum infidelitatem eorum ita locutus est. Non legistis quod dictum est uobis à deo dicente: Ego sum deus Abraham & deus Isaac & deus Iacob? Non est deus mortuorum sed uiuorū. Sermo enim hic ad Moysen sanctis istis patriarchis iam pridem quiescentibus extiterat. Ergo quorum erat deus, hi deum habebant. Nihil autem poterant habere si non erant. Quia in natura rei est, ut esse id necesse sit cuius sit alterum. Atq; ita deum habere

M uiuentium.

uuentium est, cum deus æternitas sit, & non sit eorum quæ mortua sunt. habere id quod æternum est. Et quomodo esse illi futuri quæ semper negabuntur, quorum se esse profiteatur æternitas? Pharisei autem audientes quod silentium imposuisset Sadducæis, congregati sunt aduersus eum, & interrogauit eum unus ex his legis doctor &c.) Succedunt Sadducæis tantibus pharisei, & illis quidem, congruenter fuerat de resurrectione responsum, ut in lege ipsa ex qua erant profecti contineri sperandæ resurrectionis fidem conuincerentur. Pharisei uero habere se scientiam legis gloriabantur, quæ ad futurorum speciem prælata imaginem consecuturæ ueritatis continebat. Quærent autem quod mandatum potissimum esset in lege, non contuentes meditationem legis in Christo fuisse perfectam. Et quidem insolentium ignorantie legis ipsius uerbis responsum est, quæ responsio omnem in se ueritatis est complexa doctrinam. Proprium enim domini nostri Iesu Christi officium est, cognitionem dei afferre, & intelligentiam nominis eius potestatisque præstare. Missus enim uenerat & ex æternitate deductus his quæ erant deo placita perfungebatur. Respondit itaque primum esse mandatum: Diliges dominum deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Non enim alius ille efficiebat quam quod lex continebat, quia præcepta legis eorum quæ gesturus ipse erat formam complectebatur. Admonet igitur cognitionis eius quam habere se gloriabantur in lege, deum omnipotentem cum omni affectu mentis cordis animæ diligendum, ut admonitionem suam prædicta legis mandata firmarent, deinde adiecit: Hoc est magnum & primum mandatum. Secundum uero simile est huic. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Sed mandatum sequens & simile significat idem esse & officium & meritum in utroque. Neque enim aut dei sine Christo, aut Christi sine deo potest utilis esse dilectio. Alterum igitur sine altero nullum ad salutem nostram affert profectum. Et ideo in his duobus mandatis tota lex pendet & propheta. Quia lex ex prophetia omnis Christi deputabatur aduentui, & aduentus eius per supplementum eorum cognoscendi dei intelligentiam præstabat. Nam de proximo, frequenter admonuimus, non in alium intelligendum esse quam Christum. Cum enim patrem, matrem, filios charitati dei præponere inibeamur, quomodo dilectio proximi, diligendi dei simile mandatum est? Aut relinquitur aliquid quod amoris dei possit æquari, nisi quia similitudo præcepti parem charitatem diligendi patrem & filium exigebat. Atque ut legis ipsius uerbis argui possent, & de proximo manifestior intelligentia panderetur, requirit: quid illis uideretur Christus, cuiusnam filius futurus esset. Qui responderunt: Dauid. Quibusque ait: Quomodo in spiritu dominus a Dauid nuncuparetur, qui eius filius futurus esset? Et quomodo ab eo dictum esset: Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis, donec

ponam

ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Erat quidem uerum, Christum ex Dauid semine procreandum, sed similitudo nominis qua dominus domino dicebat, & qua a dextris collocabat, donec omnes inimicos subderet pedibus ipsius, significabat & de consortio nominis substantiæ unitatem, & de assidendi inuitatione iudium, & de uniuersorum subiectione uirtutem, ut meminissent in eo qui ex Dauid oriebatur æternæ uirtutis & potestatis & originis substantiam contineri, & deum in homine mansurum.

De cathedra Moysi super quam sederunt scribæ & pharisei. De clauo ab iisdem regno cælorum. Et ab iisdem comedi domos uiduuarum, & circumuentibus mare & aridam. Et dicentibus, quicumque iurauerit in templo nihil est. Et de decimantibus mentam & anetum. Et de ædificantibus sepulchra prophetarum. Et de Hierusalem quæ interficit prophetas, & lapidat eos qui ad se missi sunt. Canon xxiiii

Vnc Iesus locutus est turbis & discipulis suis dicens: Super cathedram Moysi sederunt scribæ & pharisei. & reliqua. Legis de se testantis gloriam prætulit, quæ imaginem in se futuræ ueritatis expressebat, in omnibus enim Christi meditabatur aduentum. Quicquid enim in ea continebatur, in profectum manifestandæ eius cognitionis assumptum est. Iubet igitur præceptis phariseorum obtemperari, quia in Moysi cathedra sederunt: iubet legis mandatis omnibus obediri, sed a factis eorum atque operibus abstinere, ut mores hominum atque infidelitas non legis doctrina uitetur. Ipsi enim subdito sibi populo grauisima legis onera imponunt, ne digitum quidem suum contingendis ipsis admouentes. Quinetiam præcipiunt deum ex toto corde diligere, & proximum tanquam se amari, ipsi aduersum legis sibi latæ testimonium deum in Christi passionibus persequentes. Verborum quoque suorum gloriam tanquam phylacteria dilatantes, quibus uitæ æternæ autor deus non sit intellectus in Christo, seseque ex honore legis emissos tanquam fimbrias exueste magnificent, qui totius legis ignari neque opera, neque uirtutem eius ipsius legis agnouerint. Amantes primos accubitus in conuiujs, qui igni æterno (conuiuantibus potius cum Abraham gentibus) deputantur. Et primas cathedras in synagogis, ipsi doctorem suum secundum legis & prophetarum testimonium nescientes. Sed & salutationes in foro, quibus humilitas cordis & ministerium in omnes est imperatum. Vocari etiam ab hominibus magistri uolunt doctrinæ legis ignari, & magistrum salutis perpetuæ respicientes. Quæ quia omnia prophana atque peruersa essent, factorum imitatio, ne damnantur, legis autem audientia & dictorum obedientia, quia Christum loquebantur, exigitur. Verum in contrarium discipulis iam scientibus totius humilitatis præcepta consummat, ut meminerint omnes fratres.

M 2 esse

esse, id est, filios parentis unius, & per nouæ natiuitatis generationem terre
ni ortus excessisse primordia, & unum sibi esse omnibus cœlestis doctrinæ
magistrum, & gloriam honoris æterni humilitatis cōscientia capeffendum.

Ab elaturus
Væ uox do/
lentis* Quia insolentiam deus humilem effecturus sit, & humilitatem * electurus
in gloriam. Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ qui clauditis regnū
celorum.) Simulationem eorum pœnæ significatione condemnat. Væ
enim uox dolentis. Claudere autem eos regnum cœlorum ideo ait, quod
in lege meditationem eius quæ in Christo est ueritatis occultent, & corpo-
reum aduentum à prophetis prædicatum doctrinæ simulatione abicon-
dant, ipsiç non adeuntes uiam æternitatis in Christo adire quoç cæteros
non sinant. Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui comeditis do-
mos uiduarum.) Hinc illæ sunt ueritatis inficiæ, hinc adeunda cæteris sa-
lutis inhibitiō & regni cœlestis obseratio, ut in obeundis uiduarum domi-
bus retineatur ambitio, ut longe orationis dignatione spoliuentur, ut ab his
cœlestis cognitio tanquàm à thesauro repositæ opulentia expetatur, ut le-
gis dignitas gratiæ silentio perseueret. Et ideo accipiant amplius iudicium,
quia & pœnam proprii peccati & reatum alienæ ignorantia debent.

Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui circumitis mare & aridam.)
In maris & terræ peregrinatione significat in totis orbis finibus eos esse
Christi Euangelio obrectaturos, & legis iugo contra iustificationem fidei
aliquos subdituros. Profelyti enim sunt ex gentibus in synagogam recepti,
quorum futurorum raritas in uno iudicatur. Neq; enim post Christi præ-
dicationem doctrinæ eorum fides relicta est, sed quisquis fuerit acquisitus
ad plebem filius sit gehennæ, pœnæ soboles, & æterni iudicij hæreditas,
quia adoptio ex gentibus Abrahæ familiam factura sit. Ideo autem pœnæ
duplicatæ erit filius, quia neq; remissionem peccatorum sit gentilium conse-
cutus, & societatem eorum qui Christum persecuti sunt sit secutus.

Væ uobis duces cæci, qui dicitis: Quicumque iurauerit in templum, nihil
est.) Reuerentiam humanarū obseruationum, & contumeliam prophæ-
ticæ traditionis exprobrat, quod inanibus honorem darent & detraherent
honorandis. Legem namq; ipse dederat & lex nō inficientiam continebat,
sed meditabatur effectus. Nam ornatus altarij atq; templi nō dignitatem
de cultu conciliabat, sed futurorū speciem eo decore fingebat. Nam aurum,
argentum, æs, orichalcum, margaritæ, chrySTALLUS, propriam significantiam
pro natura uniuersuiusq; metalli complectuntur. Igitur redarguit quod au-
rum templi & dona altaris pro sacramentorum religionibus uenerarentur,
cum honor potior esset & altaris & templi, quia ad futurorum speciem &
aurum templi & donum dedicaretur altari, & ideo adueniente Christo inu-
silem esse fiduciam legis, quia non in lege Christus, sed lex sanctificaretur
in Chri

in Christo, in qua ueluti sedes thronusç, sibi positus sit, qui quia religio-
sus habeatur, religionem ab eo necesse est qui in illo confidat acceperit, atq;
que ita stulti cæciç sint, sanctificante præterito sanctificata uenerantes.

Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui decimatis mentam & ane-
tum, & reliqua.) Mentis occulta & obscuram uoluntatum iniquitatem re-
darguit, quod ea quæ in decimis mentæ atque aneti lex præscribit efficiant
ut implere legem ab hominibus existimentur, misericordiam uero atq; iu-
stitiam & fidem & omnem beneuolentiæ affectum reliquerint, quod pro-
prium hominis officium est. Quia decimatio illa holeris, quæ in præforma-
tionem futurorum erāt utilis, non debebat omitti, effici autem hoc oportet
bat, ut fidei & iustitiæ & misericordiæ partibus functi non imitatione fin-
genda, sed ueritate retinenda uoluntatis operibus placeremus. Et quia mi-
nus piaculi esse decimationem holeris potius quàm beneuolentiæ officium
præterire, irridet eorum in colandis culicibus diligentiam, quorum in glutin-
endis camelis esset incuria, peccata uidelicet leuia uitandum & grauia deuo-
randum. Par quoç in eos pœnæ denunciatio est, qui calices & paropsides
extrinsecus eluentes eorum interiora non mudent, & iactantiam inutilis
studij sequentes, utilitatis perfectæ ministerium derelinquant. Calicis nam
que usus interior est qui si obsorduerit, quid proficiet lotus exterior? Atq;
ideo interioris conscientia nitor est obtinendus, ut ea quæ corporis sunt fo-
rinsecus eluantur. Sepulchris quoque eos comparauit, quæ humano opere
cultuç splendentia mortuorum ossibus & cadauerum immundicijs inte-
rius sordescant, præferant scilicet inanibus uerbis iustitiæ speciositatem, ha-
beant uero intra se conscientia suæ mentisç fœtorem. Væ uobis scribæ
& pharisæi hypocritæ, qui ædificatis sepulchra prophetarum, & reliqua.)
Iudicij forma in absoluto est, & unicuiq; nostrum ex natura sensus atq; opi-
nio æquitatis imponitur, ut minus ex eo ueniæ iniquitatis opus habeat,
quo magis æquitas ignorata non fuerit. Prophetas namq; omnes legis po-
pulus occidit. In odium enim eorū amaritudine obiurgationis accensi sunt.
Nam uoce publica, furta, cædes, adulteria, sacrilegia eius coarguebant. Et
quia indignum eum cœlesti regno ob hæc opera denunciabant, & hære-
des testamenti dei gentes futuras prædicabant, uario pœnarū genere confe-
sti sunt. Sed parentū facta posteritas ita detestata est, ut prophetæ libros
uenerentur, memorias adornent, sepulchra instaurent, taliç reuerentia ex-
tra culpam se esse paterni sceleris testentur. Qui ergo prophetas cum gra-
uissimo piaculo occisos fatentur, qua uenia Christum qui prophetarum
opus est condemnabunt, cum ea quæ detestentur etiam multiplicato faci-
nore perficiant? Atque ideo & serpentes & uiperina generatio sunt, quia
mensuram paternæ uoluntatis implebunt. Et quomodo effugient iudiciū,
M 3 detestantes

detestantes eadem prophetarum, & usque ad crucis mortem dominum persequentes: A quibus propter Apostolos, qui de futurorum reuelatione prophetæ sunt, & de Christi agnitione sapientes, de legis intelligentia scribæ, cæcos, lapidatos, crucifixos, & à ciuitatibus in ciuitates fugatos, omnis sanguis iustorum ab Abel usq; ad Zachariam redundauit, ut quibus obeditum si fuisset, propriorum criminum esset uenia præstita, ab his ob eandem interemptos poena in eos qui peremerint patrum quoq; facinororum congeretur. Hierusalem Hierusalem quæ interficis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt &c.) Inter multa obiurgationum genera semper misericordiae suæ protestatur affectum, cuius hinc omnis querela est, quod regredi in salutem quam præstabat abnuerent. Occiderant enim prophetas, & ad se missos lapidauerant. Hierusalē.) In ciuitatis nuncupatione habitantium facinus ostenditur. Et idcirco Abel sanguis & Zachariæ hanc eorum posteritatem uenturus ostenditur. Quia iam in his habitans Christus & prædicans erat passus. Quod si creditum ei fuisset, non solum extra poenam necis prophetarum credentium fides fuerat, sed ipsam illam dominicæ passionis sententiam esset uenia cōsecuta. At uero cum nec post resurrectionem creditum ei fuerit, etiam ultio ab his Abelis & Zachariæ sanguinis reposcitur. Quamuis enim corporeus hæc loquatur, & opem uniuersis homo repertus exhibeat, frequenter tamen congregare eos uoluit prædicationibus prophetarum, sed frustra hunc impendit affectum & in cassum: tanquam gallina cōgregans pullos suos continere eos sub alis suis uoluit, terrena uidelicet nunc & domestica auis factus, quodam corporis sui tanquam alarum operimento calorem ut pullis suis uitæ immortalis indulgens, & in uolatū uelut noua generatione producat. Pullis enim alia nascendi ratio est, alia uiuendi. Nam primum ouorum testis tanquam clastro corporis cōtinentur, dehinc postea parentis sedulitate conforti exeunt in uolatū. Huius igitur familiaris ac penè terrenæ auis more congregare eos intra se uoluit, ut qui conditione nascendi æditi iam fuissent, nunc alterius generationis ortu & calore confuentis renati in cœleste regnum tanquam pennatis corporibus euolarent. Quod quia noluerunt, domus eorū deserta & uacua relinquetur, id est, indigni habitatione sancti spiritus erūt. Sua enim domus non dei esse cœperunt, & in contumacia infidelitatis manentes usq; id tempus eum nō uidebunt, quo in domini nomine reuertentem etiam inuita infidelitatis confessione benedicent.

De structura templi interrogantibus discipulis. Et de his qui in templo sunt ne descendant tollere aliquid de domo. Et qui in agro sunt ne reuertantur tollere tunicam suam, & de prægnantibus & nutrientibus.

CANON XXV

Et

Tegressus de templo ibat, & accesserūt discipuli eius ut ostenderent ei structuram templi &c.) Post comminationem descendæ Hierusalem tanquam cōmouendus ambitione templi esset magnificentiae lex stuctionis ostenditur, qui ait destruenda omnia esse, & dispersis totius substructionis lapidibus diruenda. Templum enim æternum ad habitationem sancti spiritus consecrabatur, homo scilicet per agnitionem filij, & confessionem patris, & præceptorum obedientiam deo fieri dignus habitaculum. Et cum secessisset in montem, adeuntes eum secreto discipuli interrogant quando hæc fierent, quod uestigium & aduentus sui & consummationis seculi noscerent. Et quia tria hæc in unum quæsitæ sunt, distinctis & temporis intelligentiæ significationibus separantur. Respondetur igitur primum de ciuitatis occasu, & confirmantur ueritate doctrinæ, ne quis fallax ignorantibus posset obrepere. Venturi enim erant etiam eorum tempore qui se Christum essent nuncupaturi. Ut igitur fides pestifero mendacio detrahi posset, admonitio præcessit. Venit enim Samaritanus Simon Zabobolis instructus & operibus & dictis, pluresque factorum miraculis deprauauit. Et quia hoc in Apostolorum tempora conueniret, ait: Non est finis. Sed ne tunc quidem cum gentes aduersus se mutuo & regna concurrerent, & fames ac terræ motus erunt, quia in his non uniuersitatis huius dissolutio est, sed dolorum initia, malis omnibus exinde cœpturis. Confirmat igitur eos ad tolerantiam passionum, fugæ, uerberationis, interitus, & publici in eos odij propter nomen eius. Atque his quidem uexationibus multi turbabuntur, & tantis insurgentibus malis scandalizabuntur, & usque in mutuum odium excitabuntur. Et falsi prophetæ erunt (ut Nicolaus unus ex septem diaconibus multosq; ementita ueritate peruertent, & abundante nequitia charitas frigeat, sed usque in finem perseuerantibus salus reseruata est, ac tum per omnes orbis partes uiris apostolicis dispersis Euangelij ueritas prædicabitur. Et cum uniuersis fuerit cognitio sacramenti cœlestis inuecta, tum Hierusalem occasus & finis incumbet, ut prædicationis fidem & infidelium poena & metus ciuitatis erutæ consequatur. Hæc igitur in eam ut fuerant prædicta perfecta sunt, & lapidatis, fugatis, peremptis apostolis, fame, bello, captiuitate consumpta est, ac tum fuit digna nō esse, cum eiectione prædicatoribus Christi indignam dei prædicatione se præbuit. Sequitur deinde & indicium aduentus futuri, cum abominatione desolationis stantem in loco sancto uidebunt, tunc claritatis reditum intelligendum. Et de hoc quidem beatissimo Daniele & Paulo prædicantibus superfluum nos puto habere sermonem. De antichristi enim temporibus hæc locutus est. Abominatio ex eo dictus, quod aduersus deum ueniens honorem sibi dei uindictet. Desolationis

Simon Samaritanus

Nicolaus

M + tionis

tionis autem abominatio, quia bellis & cædibus terram cum piaculo defor-
laturus sit, atq; à Iudæis susceptus loco sanctificationis insistet, ut ubi san-
ctorum precibus deus inuocabatur, illic ab infidelibus receptus dei hono-
re uenerabilis sit. Et quia proprius iste Iudæorum erit error, ut qui uerita-
tem respuerunt, suscipiant falsitatem, Iudæam deserere monet, & transfugere
in montes, ne admixtione plebis illius Antichristo creditura uisa, ut conta-
gio afferatur, sed omnibus qui tunc fideles erunt, tutiora futura sint deserta
montium quam frequentata Iudææ. Quod autem ait: Et qui in tecto
sunt, non descendant tollere aliquid de domo. Præceptum istud secun-
dum humanam intelligentiam rationem dicti factiq; nõ recipit. Qui enim
in tecto est, & Iudæam sit relicturus nisi descendens ex eo abire non pote-
rit. Aut quæ utilitas est, consistere in tecto & nõ in domo manere? Sed fre-
quenter admonuimus proprietates uerborum & locorum contuendas, ut
momenta præceptorum cœlestium consequamur. Tectum esse domus sa-
stigium, & habitationis totius celsa perfectio. Domus enim nulla dici pote-
rit uel esse sine tecto. Qui igitur in consummatione domus sue, id est, in cor-
poris sui perfectione consistit, regeneratione nouus, spiritu celsus, & diuini
muneris absolute perfectus, non descendere in humiliora rerum secula-
rium cupiditate debet, neq; interioribus corporis illecebris prouocatus de
tecti sui sublimitate decedere. Et qui in agro erit, non reuertatur tollere tu-
nicam suam. Scilicet positus in operationem præcepti nõ ad curas pristina-
nas reuertatur. Neq; aliqua corporis indumenta desideret, ob quæ reuer-
sus ueterum exinde peccaminum quibus antea contegebatur erit tunicam
relaturus. Væ prægnantibus & nutrientibus.) Simpliciter quidè istud
propter moram fugæ accipi potest, quia uentris onere impeditas imminen-
tem temporum ruinam effugere sit molestum. Sed quid conditio sexus &
generationis ordo commeruit? Nisi forte ætas illa mulierum quæ in illa tem-
pora inciderint proprie sit futura maledicta. Sed absit istud, ut quicquam
sit quod homini nisi sua culpa malum fiat. Non igitur de foetarum onere
dominum admonuisse credendū est, cum dicit: Væ prægnantibus, sed ani-
marum peccatis repletarum ostendisse grauitatem, quæ neq; in tecto posi-
tæ, neq; in agro manentes repositæ iræ tempestatem uitare possint. Dolor
enim prægnantes ex natura consequitur, & partus sine totius coporis uexa-
tione non funditur. Quæ ergo tales animæ reperientur in suo & onere &
dolore continebuntur. Illis quoq; uæ erit quæ nutriantur. Est infantia lacte
depulsa non minus ad fugam inutilis, quam ea quæ etiamnum lacte alatur,
& quomodo uæ illi quæ nutriatur, cum nihil intersit ætatis ac temporis nu-
triri lacte & decessisse de lacte, sed perinde hic etiam infirmitatem anima-
rum, quæ ad cognitionem dei tanquam lacte educantur ostendit, quæ
perfecti

perfecti cibi uirtute indigentes, tenui diuinæ cognitionis infirmoq; gustatu
imbuantur. & idcirco uæ ipsis erit, quia & ad effugiendum antichristū gra-
ues, & ad sustinendum imperitæ, nec peccata effugerint, nec cibum ueri pa-
nis acceperint. Atq; idcirco orate admonemur ne uel hyeme fuga nostra,
uel sabbato sit, id est, ne aut in peccatorum frigore, aut in ocio honorū ope-
rum reperiamur. Quia grauis uexatio incumbet, & intolerabilis cunctis, ni-
si quod causa electorū dei, diebus illis sit breuitas afferenda, ut uim incum-
bentium malorum coarctatum degrassandi tempus exuperet. Et quia in
magna uexatione positus, pseudopropheta tanquam præsentem in Chri-
sto opem sint indicaturi, multis in locis Christum esse atq; haberi mentien-
tur, ut in antichristi famulatū depressos uexatosq; deducant: nunc in deser-
tis esse dicentes, ut errore deprauent: nunc in penetralibus asserentes, ut do-
minantes potestate concludant. Sed se dominus nõ loco occultandum, nec
à singulis contuendum esse proficitur, sed ubicunq; & in conspectu omniū
præsentem futurum, modo fulguris, quod ab oriente elatum, lumen suum
utq; ad occidentis plagam spargit, & undecunq; micans ubicunq; cerne-
tur. Ac ne uel loci quidem eius in quo futurus esset, effemus ignari, ait: Ubi-
cunq; fuerit corpus, ibi cõgregabuntur aquilæ. Sanctos de uolatu spiritua-
lis corporis aquilas nuncupauit, quorum congregantibus angelis conuen-
tum futurum in loco passionis ostendit. Et digne illic claritatis aduentus ex-
pectabitur, ubi nobis gloriam æternitatis, passione corporeæ humilitatis
operatus est.

De sole obscurato, & luna & stellis. De signo ficus. De diei aduentus
domini incertitudine. De assumendis & relinquendis. Et de uigilan-
tia seruanda.
Canon xxvi

Tatim autem post tribulationem dierum illorum sol obscura-
bitur, & reliqua.) Gloriam aduentus sui, & claritatis reditum
indicat obscuritate solis, defectione lunæ, casu stellarū, uirtutū
cœlestium motu, ostensione signi salutaris, lamentatione gen-
tium cognoscentiū filii hominis in dei gloria, & ad collectionem sanctorū
destinatione angelorū, cum tubæ, id est, iam publicæ libertatis hortatu. Sic
erit de grano sinapis arbor ingens: sic de lapide montis contrita imagine or-
bem terræ mons occupans: sic ciuitas omnibus cõtemplabilis: sic lucens uni-
uersis lumen in lino, sic ex humilitate mortis deus gloria. Quatū omniū re-
rum indicio scire nos uoluit tempus nostræ redemptionis, quo ex corruptio-
ne corporū in honorem spiritualis substantiæ transferemur. Cognoscendi
autem temporis signum in similitudine ficus arboris posuit, cuius cum ra-
mus tener fuerit, atque fronduerit, tum prope esse ætas intelligitur. Sed
longe alia natura & ætatis & arboris est: In ueris enim initijs intumescit,
& non

& non exiguum tempus est medium inter id quod estas ingruit & arboris ramus tenerescit in frondes. Ex quo non de arbore hoc dictum esse noscendum est. Et quidē iam superius de arboris istius proprietate tractauimus. Huius etiam folijs Adam legimus indutum, & pudorem conscientiae texisse, id est, tanquam peccati ueste sub lege circumdatū. Ramus igitur ficus antichristus esse intelligitur, zabolī filius, peccati portio, legis assertor. Qui cū tenerescere cōperit atq; frondescere, tunc proxima esse aetas, id est, dies iudicij sentietur. Frondescere autem quadam peccatorum exultantium uirtutate noscitur. Erit enim tum flos criminorum, & honor facinorosorum, & gratia prophanorum, quibus tamen aetas, id est, calor aeterni ignis in proximo est. Atq; ut fides certa esset futurorum, amen dicendo, professionem ueritatis adiecit, generationem nostram praeterire non posse, nisi uniuersa ista transcurrerent, eaq; quae firma existimantur caelum & terram non futura, uerba autem sua non posse non esse, quia illa ex conditione creationis suae, id est, profecta de nihilo, habeant id in se necessitatis, ut non sint: haec autem ex aeternitate deducta, id in se contineant uirtutis ut maneant. De fine autem temporum curam sollicitudinis nostrae ademit, diem illum dicens nemini esse cognitum, & non solum angelis, sed etiam sibi ignorantum. O diuinæ bonitatis inestimabilem misericordiam, Nunquid deus pater cognitionem diei celandi filium proposito abnegauit, cum dictum ab eo sit: Omnia mihi à patre meo tradita sunt: Ergo non omnia sunt, si est aliquid quod negatur: sed quia ad nos omnia à patre accepta deueheret, deiq; uerbum non tam futuri in se fidem contineat quam facti, ideo extra definitionem dies posita est, ut largum licet deus poenitentiae nobis tempus indulgens, incerti tamē metu semper nos sollicitos detineret, & ipse nulli loquendo, uoluntatem dandi huius diei nulla dicti sui definitione cohiberet, quia secundum diluuij tempus in ipso uitae nostrae cursu omnia agentibus ac poenitentibus magnus ille dies aderit. Quin etiam in assumendis si delibus futurum esse discrimen ostendit, cum duobus in agro positus, assumatur unus, & alter relinquatur: & duabus molentibus improbetur altera, altera eligatur: & ex duobus qui in lecto erunt, adhæreat unus, alter desertatur. Infidelium enim & fidelium discrimē in relinquendis alijs, & alijs assumendis docet. Dei enim ira ingrauescente sancti, ut propheta ait, in promptuarijs recedentur, perfidi uero ad caelestis ignis materiem reliquentur. Duos igitur in agro, id est, duos populos fidelium & infidelium in seculo tanquam in uitae huius opere dies domini deprehender: separabuntur tamen relicto alio, & alio assumpto. De molentibus quoq; par ratio est. Mola opus legis est: sed quia pars Iudaeorum ut per apostolos credidit, ita per Heliam est creditura, & iustificanda per fidem est. ideo una per eandem fidem boni operis

operis apprehendetur, alia uero in infructuoso legis opere relinquetur, molens in cassum, & non factura caelestis tibi panem. Duo autem sunt in lecto eandem passionis dominicae requiem praedicantes, circa quam & haereticorum & catholicorum eadem atq; una confessio est. Sed quia unitatem patris & filij, & communem eorum theotetam, quam deitatem nuncupauimus, catholicorum ueritas praedicabit, & eandem rursus plurimis contumelijs haereticorum falsitas impugnabit, idcirco ex duobus in lecto alter relinquitur & alter assumitur, quia fidem confessionis utriusq; in uno assumendo, & in altero relinquendo diuini arbitrij iudiciū comprobabit. Atq; ut ignorantiam illam diei omnibus taciti, non sine utilis silentij ratione esse sciremus, uigilare nos propter aduentum furis admonuit, & orationum assiduitate detentos omnibus praceptorum suorum operibus inhærere. Furem enim esse ostendit zabolū ad detrahenda ex nobis spolia per uigilem, & corporum nostrorum domibus insidiantem, ut ea incuriosis nobis & somno deditis, consiliorum suorum atq; illecebrarum iaculis perforat. Paratos igitur esse nos conuenit, quia diei ignoratio intentam sollicitudinem suspensae expectationis exagitet.

De seruo fideli, quem constituit dominus super familiam suam. De decem uirginibus. De homine peregre profecto, qui tradidit substantiam suam seruis suis.

Canon xxvii

Vis nam est fidelis seruus & prudens, quem constituit dominus supra familiam suam: &c.) Quamquam in comune nos ad indefessam uigilantiae curam adhortetur, specialem tamen populi principibus, id est, episcopis in expectatione aduentusque suo sollicitudinem mandat. Hunc enim seruū fidelem atq; prudentem praepositum familiae significat, commoda atq; utilitates commissi sibi populi curantem. Qui si dicto audiens & praecipis obediens erit, id est, si doctrinae opportunitate, & ueritate infirma confirmet, disrupta consolidet, deprauata conuertat, & uerbum uitae in aeternitatis cibum alendae familiae dispendat, atq; haec agens hisq; immorans deprehendatur, gloriam à domino tanquam dispensator fidelis & uillicus utilis consequetur, & super omnia bona constituetur, id est, in dei gloria collocabitur. Quia nihil sit ultra quod melius sit. Quod si contuens longam dei patientiam, quae in profectū humanae salutis extenditur, aduersum conseruos insolecet, & seculi malis uitaeq; se tradet, praesentium tantum curam in cultu uentris exerceans, desperata die dominus adueniet, eumq; à bonis quae sponderat diuidet, portionemq; eius cum hypocritis in poenae aeternitate constituet: quia aduentum desperauerit, quia mandatis non obtemperauerit, quia praesentibus studeat, quia uita gentium uixerit, quia desperatione iudicij commissam sibi familiam

familiam fame, siti, cæde uexauerit. Tunc similibitur regnum cælorum decem uirginibus. & reliqua.) Ex dictis superioribus ratio quoq; huius sermonis intelligi potest. De die enim magno domini omnis est sermo, quo occulta humanarum cogitationum diuini iudicij cognitione prodentur, & uera expectati dei fides non ambigua; spei meritum consequetur. Absolute enim in quinque prudentibus, & in quinque fatuis fidelium atq; infidelium est constituta diuisio. Quo exemplo Moyses decem uerba duabus tabulis conscripta acceperat. Necessè enim erat, omnia ea in utraq; conscribi. Et duplex pagina inter proprietatem dextræ & sinistræ diuisionem sub uno licet testamento bonorum malorumq; signabat. Sponsus atq; sponsa dominus noster est in corpore deus. Nam ut spiritus carni, ita spiritui caro sponsa est. Deniq; tuba excitante sponso obuiam tantum proditur. Erunt enim, iam ambo unum, quia in gloriam spiritualement humilitas carnis excesserat. Primo autem progressu uitæ huius officij occurrere in resurrectione, quæ est à mortuis, præparamur. Lampades igitur animarum splendentium lumen est, quæ sacramento baptismi splenduerunt. Oleum boni operis est fructus. Vasa humana sunt corpora, intra quorum uiscera thesaurus bonæ conscientia; recondendus est. Vendentes sunt hi, qui misericordia fidelium indigentes, reddunt ex se petita commercia, indigentia; suæ scilicet ex fatiate boni operis nostri conscientiam ementes. Hæc enim indefessi luminis copiosa materies est, quæ misericordia; fructibus & emenda est, & recondenda. Nuptia; immortalitatis assumptio est, & inter corruptionem atq; incorruptionem ex noua societate coniunctio. Mora sponsi, penitentia; tempus est. Expectantium somnus, credentium quies est, & in penitentia; tempore mors temporaria uniuersorū. Nocte media clamor, cunctis ignorantibus. Tubæ uox, est domini præcedentis aduentum, & uniuersos ut obuiam sponso exeant excitantis. Lampadum assumptio, animarum est reditus in corpora, earumq; lux conscientia boni operis elucens, quæ uasculis corporum continetur. Prudentes uirgines hæc sunt, quæ opportunum in corporibus operandi tempus amplexæ, in primum se occursum aduentus domini præparauerint. Fatua; autem, quæ dissolutæ ac negligentes, præsentium tantum sollicitudinem habuerint, & immemores promissorū dei, in nullam se spem resurrectionis extenderint. Et quia prodire obuiam fatua; extinctis lampadibus non possunt, deprecantur eas quæ prudentes erant, ut oleum mutuent. Quibus responderunt non posse se dare, quia non sit forte quod omnibus satis sit, alienis scilicet operibus ac meritis neminem adiuuandū, quia unicuiq; lampadi suæ emere oleum sit necessè. Quas hortantur ut redeant ad emendū, si uel sero præceptis dei obsequendo, cū lampadū luce sponsi dignæ efficiant occursum. Quibus morantibus sponsus ingressus est, atq;

atq; unā cum eo in nuptias sapientes, quæ comparato lampadum lumine opperiebantur, introeunt, id est, in cælestem gloriā sub ipso statim aduentu dominicæ claritatis incedunt. Et quia iam penitentia; nullū est tempus, fatua; occurrunt, aperiri sibi aditum rogant. Quibus respondetur à sponso, quia nescio uos. Non enim in officio aduenientis affuerant, neq; ad uocem tubæ excitantis occurrerant, neq; introeuntium comitatu; adhæserant, sed morantes & indignæ introeundi ad nuptias tempus amiserant. Sicut enim homo peregre proficiscens, uocauit seruos suos, & tradidit illis substantiam suam, & reliqua.) Diuisio pecunia; inæqualis est, sed non ad diuidentem referenda diuersitas est. Ait enim, unumquēq; secundum uirtutem suam accepisse. Ergo in quantum quis capax esset accepit, & extra moderantis arbitrium est quod erat in iure sumentis. Patrem familias seipsum esse significat. Peregrinationis tempus, penitentia; spatium est, quo in cælis à dextris dei assidens, potestatem uniuerso generi humano fidei atq; operationis euangelicæ permisit. Igitur unusquisq; secundum fidei suæ mensuram talentum, id est, euangelij prædicationem à prædicante suscepit. Hæc enim incorrupta substantia est, hoc Christi patrimonium æternis hæredibus reseruatū. Sed seruus ille qui quinque talenta accepit, populus ex lege credentium est, ex qua profectus, meritū ipsius recte probeq; perfunctus euangelicæ fidei operatione duplicauit. In ratione autem ponenda iudicij examen est, quo cælestis uerbi usus, & reditus dispensati talenti postulatur. Igitur cui erant quinque commissa, domino reuerso, de quinque decem obtulit, talis scilicet in fide repertus qualis in lege, qui decem uerborum quinque libris Moysi, præceptorum obedientiam per gratiam euangelicæ iustificationis expleuerit. Igitur iubetur in gaudium domini introire, id est, in honorem gloriæ Christi recipitur. Ille uero seruus cui duo talenta commissa sunt, gentium populus est fide atq; confessione & filij iustificatus & patris, dominum nostrum Iesum Christum deum atq; hominem & spiritu & carne confessus. Nam & corde fides, & ore confessio est. Hæc ergo huic sunt duo talenta commissa, sed ut prior ille omne sacramentum in quinque talentis, id est, in lege cognouerit, idq; ipsum fide euangelij duplicauerat: ita iste incremento duum talentorum, atq; operatione promeruit, ratione ac reditu dissimili, par tamen à domino munus amborum est, ut gentium fidem exa; quatum credentium ex lege scientia; nosceremus, nam cum laudatione eadem iubetur in gaudium domini introire. Est autem duplicatio, sumptæ pecunia; operationem fidei addidisse, & quæ opinione crediderant, rebus factisq; gessisse. Qui uero unum talentum accepit, & in terram recōdidit, populus est in lege persistens, totus carnalis & stupidus, & nihil spirituale intelligens, ut quem uirtus prædicationis euangelicæ non subeat, sed propter inuidiam saluandarum gentium, in terra receptum talentum absconderit.

neq; ipse utens, neq; utendum alijs dispenfet, sed sufficere sibi legem exiisti met ad salutem: atq; ideo cum ab eo ratio exoptularetur ita ait: Timui te, tanquam per reuerentiam ac metum ueterum præceptorum, usu euangelicæ libertatis abstinere, dicatq; ecce quod tuum est, uelut in his quæ à domino præcepta sunt fuerit immoratus. In terram uero abscondere, hoc est, nouæ prædicationis gloriam sub obrectatione corporeæ passionis occultere. Qui cum Christum dominum ad salutem gentium missum fuisse nõ posset abnuere: nam & aduentus & passio eius ex lege est, obtemperare tamen euangelij ipse noluerit. ait enim: Scio quia homo durus es, metis ubi non seminasti, & colligis ubi non sparsisti. Rerum præsentium natura non fert messem esse sine semine, & colligi quæ sparsa nõ fuerint, sed totus spiritus hic sermo est. Diximus enim, hunc populũ esse de lege non ignorante aduentum & gentium salutem, sed infidelem, quippe cum sciat me tendos illic iustitiæ fructus, ubi lex sata non sit, & colligendos ex gentibus, qui non ex Abrahæ sint stirpe dispersi: & idcirco durus hic homo sit, scilicet sine lege iustificaturus, sine dispersione collecturus, & sine satione messurus. Atq; ideo hoc magis sine uenia erit cur prædicationem occultauerit, & commissum sibi talentum suffoderit, cum sciret messurum esse sine semine, & collecturum esse, quæ non sparsit: sed potius oportuisse eum nummularijs dare, id est, uniuerso generi hominum, quod seculi negocijs occupetur, usum crediti sibi talenti communicare, domino reditus eius à singulis postulatur. Ob quam culpam talentum ab eo non tam euangelij, quod suffoderat q̄ legis aufertur, ei q; qui quinq; duplicauerit datur, domino dicente: Omni enim habenti dabitur & abundabit: qui autem non habet, etiam quod habet auferetur ab eo. Potest quidem habens abundare, quia facile est per incrementum uel munificentia, uel laboris opulentum posse dicere. Sed quo modo non habens habebit ad dandum? Hoc ideo, quia habentibus usum euangeliorũ, etiam legis honor redditur: non habenti autem fidem Christi, etiã id quod ex lege habere sibi uidebatur honoris aufertur.

De aduentu filij hominis ad iudicium in maiestate sua. Canon xxviii

Um autem uenerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli cum eo, & reliqua.) Omnem ipse rationem huius sermonis absoluit. De iudicij enim tempore aduentus commemorat, quo fideles ab infidelibus separabit, atq; ab instructuoribus fructuosa discernet, hædos uidelicet ab agnis, & in dextra ac sinistra collocans unumquenq;, digna aut bonitatis aut malitiæ suæ sede constituet, iudicans se in minimis suis, id est, ijs qui sibi cum humilitatis suæ expectatione famulent, & esurientibus alii, & sitientibus potari, & peregrinantibus confoueri, & nudis contegi, & infirmis uisitari, & sollicitis cõsolari. Ita enim in uniuersis

in uniuersorum fidelium corporibus mentibusq; transfunditur, ut hæc humanitatis officia, aut gratiam suam impensa mereantur, aut offensam negata commoueant. Post quem sermonem quod se uenturum in reditu claritatis ostenderat, nunc passurum esse se admonet, ut sacramentum crucis admixtum esse gloriæ æternitatis agnoscerent. Sumitur inter hæc perimendi eius à Iudæis consilium, & congregatis principibus sacerdotum occasio tanti facinoris expectatur.

De muliere quæ accessit ad Iesum in domo Simonis leprosi, habens alabastrum unguenti preciosi. Canon xxxix

Um autem esset Iesus in Bethania in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti preciosi, & reliqua.) Sub ipso tempore passionis non ex nihilo est, ut mulier unguentum preciosum recumbentis domini capiti infuderit. Dehinc, ut discipuli irascerentur & dicerent, uendi istud potius in usum pauperũ debuisse: tum, ut dominus & mulieris factũ cõprobaret, & æternã cum prædicatione euangelij operis huius esse memoriã sponderet: postremo, ut post id Iudas ad uendendã salutem eius erumperet. Mulier hæc in præfiguratione gentiũ plebes est, quæ in passione Christi gloriã deo reddidit. Caput enim eius perunxit, caput autẽ Christi deus est. Nam unguentum boni operis est fructus, & propter corporis curam mulierũ sexui maxime gratũ est. Igitur omnem curã corporis sui, & totũ preciose mentis affectum in honorẽ dei laudemq; transfudit. Sed discipuli fauore saluandi Israelis, ut sæpenumero cõmouerentur, uendi hoc in usum pauperũ debuisse. Sed neq; mulier hæc uenale unguentũ circumferebat, & pauperes fidei indigos instinctu prophetico nuncupauerunt. Atq; hanc gentium fidem emi potius ad salutem egeni huius populi debuisse, quibus dominus ait, plurimum esse temporis quo habere curam pauperũ possent, ceterum non nisi ex præcepto salutem gentibus posse præstari, quæ secum infuso mulieris eius huiusmodi unguento sint conspulta: quia regeneratio non nisi cõmortuis in baptisimi professione redhibet, & idcirco ubi prædicabitur hoc euangelium, narrabitur opus eius: quia cessante Israel euangelij gloria fide gentium prædicatur. Qua emulatione in Iudæ persona Israel prophanus accensus, omni odio ad extinguendum nomen domini incitatur.

De die prima azymorum. Canon xxx

Rima autem die azymorum accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: Vbi uis paremus tibi pascha manducare? & reliqua.) Discipuli ire adiuendam hominẽ iubentur, & ei dicere quod cum eo dominus pascha cum discipulis facere uellet. Qui præceptis obtemperauerunt, & pascha parauerunt. Sed oportuerat eos scire quod pergerent, & de hominis nomine edoceri: alioqui incerti ad quẽ mitterentur,

N 2 quomodo

quomodo missi, quæ præcepta fuerant exequantur: Verum sermo prophetiæ rerum præsentium effectibus admiscetur. Hominem enim, cum quo pascha celebraturus esset non nominat: nondum enim Christiani nominis honor credentibus erat præstitus, qui uere sunt deum mentis ac fidei oculis cõtuentes, ut cum eo pascha domini apostolos præparare sciremus, cui in tempore domini nouum nomen esset addendum. Post quæ Iudas proditor indicatur, sine quo pascha accepto calice & fracto pane conficitur. Dignus enim æternorum sacramentorum communione nõ fuerat. Nam discessisse statim hinc intelligitur, quod cum turbis reuersus ostenditur. Neque sanè bibere cum eo poterat, qui nõ erat bibiturus in regno, cum uniuersos, tum bibentes ex uitis istius fructu, bibituros secum postea polliceretur.

Hymnoq; dicto in montem reuersi sunt.) Consummatis scilicet uniuersis diuinorum mysteriorum uirtutibus gaudio, & exultatione cõmuni in cõelestem gloriam efferuntur. Futuræ quoq; eos infirmitatis admonuit, & nocte eadem omnes metu atque infidelitate turbandos. Cuius rei fides etiam autoritate prophetiæ ueteris cõtinebatur, percussio pastore oues esse spargendas. Se tamen resurgentem in Galilæam præcessurum esse, ut infirmitatem eorum sponsione reditus sui consolaretur. Sed Petrus pro fidei suæ calore respondit, cæteris licet scandalizantibus nunquam se scandalizaturum. In tantum enim & affectu & charitate Christi efferebatur, ut & imbecillitatem carnis suæ, & fidem uerborum domini non contueretur, quasi uero dicta eius efficienda nõ essent, cui ait: Ante quàm gallus cantet, ter me negabis. Sed tam ille, quàm ceteri ne mortis quidem metu decessuros se de confessione nominis eius pollicentur. Ad omnem enim se ministerij constantiam intrepida fidei uoluntate firmauerant.

Venit Iesus in agrum, qui dicitur Getsemani, & orat patrem &c.

Canon. XXXI

Vnc uenit cum illis Iesus in agrum, qui dicitur Getsemani, & dicit discipulis suis: Sedete hic donec eam illuc orare.) Fidem discipulorum & constantiam deuotæ sibi uoluntatis acceperat. Sed & turbandos & diffisuros sciebat. Quos confidere in loco iubet dum progredieretur orare. Et assumpsit Petrum, Iacobum & Ioannem Zebedei filios, quibus assumptis, tristis esse mœstusq; cœpit, & ait, tristem animam suam usque ad mortem esse. Aliquorum ea opinio est, quod cadere propter se mœstitudo in deum potuerit, eumq; futuræ passionis metus fregerit, quia dixerit: Tristis est anima mea usque ad mortem. & illud: Pater si possibile est, transeat à me calix iste. Et rursum: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. & ad postremum, bis id ipsum: Pater si non potest hic calix transire, nisi illum bibam, fiat uoluntas tua. Voluit enim ex infirmitate corporis erumnam spiritui adherere, ac si uirtutem illam in

corruptæ

corruptæ substantiæ, imbecillitatis suæ sorte assumptio carnis infecerit, & æternitas naturam fragilitatis acceperit, quæ si ad metum tristis est, si ad dolorem infirma, si ad mortem trepida, iam & corruptioni subdita erit, & incidet in eam totius infirmitatis affectio. Erit ergo quod non erat, de angore mœsta, de timore sollicita, de dolore perterrita, ac sic æternitas demutata in metum, si potest esse quod non erat, potuit perinde hoc quod erat aliquando non esse. Deus autem sine mensura temporum semper est, & qualis est, talis æternus est. Æternitas autem in infinito manens, ut in his quæ fuerant, ita in illis quæ consequentur extenditur, semper integra, incorrupta, perfecta, præter quam nihil quod esse possit extrinsecus sit relictum. Non ipsa in aliquo, sed intra eam cuncta, potens ita largiri nobis ipsa quod suum est, ut sibi nihil de eo quod sit largita decedat. Sed eorum omnis hic sensus est, ut opinentur metum mortis in dei filium incidisse, qui asserunt nõ de æternitate prolatum, neq; de infinitate paternæ substantiæ extitisse, sed ex nullo illum, qui omnia creauit effectum, ut assumptus ex nihilo sit, & cœptus ex opere, & cõfirmatus ex tempore. Et ideo in eo doloris anxietas, ideo spiritus passio cum corporis passione. Ideo metus mortis, ut qui mortem timere potuit, & mori possit: qui uero mori potuit, licet in futurum erit, non tamen per eum qui se genuit ex præterito sit æternus. Quod si per fidem uitæq; probitatem capaces euangeliorum esse potuissent, scirent uerbum in principio deum, & hoc à principio apud deum, & natum esse ex eo qui erat, & hoc in eo esse qui natus est, quod ipse est penes quem erat anteq; nasceretur, eandem scilicet æternitatem esse & gignentis & geniti. Mori igitur nihil in deo potuit, neq; ex se metus deo ullus est. In Christo enim deus erat mundum reconcilians sibi. Sed introspiciedus omnis hic sermo est, ut quia mœstum fuisse dominum legimus, causas mœstitudinis reperiamus. Admonuerat superius omnes scandalizatos. Petrus de se confidens responderat, etiam si ceteri perturbarentur se non cõmouendum: quem dominus etiam ter se negaturum esse respondit. Sed & ille & ceteri omnes discipuli ne si in ipsa quidem morte positi sint, pollicentur sese negaturos. Et procedens iussit discipulos suos confidere dum oraret. Assumptisq; Petro, Iacobo & Ioanne cœpit tristis esse. Ergo nõ ante tristis est q; assumit, & omnis metus illis esse cœpit assumptis, atq; ita non de eo orta est, sed de his quos assumpserat mœstitudo. Et quidem recordandū est, non alios hic assumptos fuisse, q; ipsos illos, quibus uenturus in regno suo filius hominis ostensus est, tum cum assistentibus in monte Moyses & Helia toto æternæ gloriæ suæ honore circūdatus est. Sed quæ tum assumendorum eorum, eadē & nunc fuit causa. Deniq; ait: Tristis est anima mea usq; ad mortem. nūquid ait: Tristis est anima mea propter mortem. certe non ita. Nam si de morte erat metus, ad eam utiq; referri per quam erat debuit. Sed aliud est usq; in id, aliud

Tristitia quæ
in Christo

Scandalizari
dicit, ut loqui

blasphemia
in spiritum

ob id metuere. Et causam nō facit quicquid in fine est, quia usq; in id quod ab altero ceptum sit differatur. Superius igitur dixerat: Scandalum patie mini in me in ista nocte. Sciebat exterrendos, fugādos, negaturos: sed quia spiritus blasphemia nec hic, nec in aeternum remittitur, metuit ne se deum abnegent, quem cæsum & consputū & crucifixū essent contemplaturi. Quæ ratio seruata in Petro est, qui cum negaturus esset ita negauit: Non noui hominem. Quia dictū aliquid in filiū hominis remittetur. Tristis ergo est usq; ad mortē. Non itaq; mors, sed tempus mortis in metu est. Quia post eam resurrectionis uirtute fides esset firmanda credentiū, sequitur illud: Sustinete & uigilate mecum. Et progressus procidit in faciem suā orans. Manere secum per uigiles admonet. Sciebat enim ingruente zabulo fidem eorū consopendam. Et parem secum uigiliantia imperat, quibus eadē passio imminabat, deinde orat: Pater meus si possibile est trāseat à me calix iste. Sed tamen nō sicut ego uolo, sed sicut tu uis. Transire à se calicem rogat, nunquid ait: Transeat me calix iste? Hæc enim futura erat pro se timentis oratio, sed aliud est, ut transeat deprecari. In eo enim quod se transit, ipse ille à molestia transeuntis excipitur. Qui autem, ut à se transeat rogat, nō ut ipse prætereatur orat, sed ut in alterum id quod à se transit excedat. Nunquid impossibile erat non pati Christum? Atqui iam à constitutione mundi sacramentum hoc in eo erat nostræ salutis ostensum. Nunquid pati ipse nolebat? Atqui superius fundēdum in remissionem peccatorum corporis sui sanguinem consecrauerat. Quomodo ergo ait: Pater si possibile est, & quomodo: Nō sicut ego uolo, sed sicut tu uis? Torus igitur super his, qui passuri erant, metus est: atq; ideo quia non est possibile se non pati, pro his rogat, qui passuri post se erant, dicens: Transeat calix à me, id est, quomodo à me bibitur, ita ab his bibatur sine spei diffidentia, sine sensu doloris, sine metu mortis. Ideo autem si possibile est, quia & carni & sanguini horū gratia uis terror est, & difficile est eorum acerbitate corpora humana non uinci. Quod autem ait: Non sicut ego uolo, sed sicut tu uis, uellet quidē eos non pati, ne fortē in passione diffidant, sed cohæreditatis suæ gloriam sine passionis difficultate mereantur. Non ergo ut nō patiantur rogat dicens: Non ut ego uolo, sed ut quod pater uult, bibendi calicis in eos ex se transeat firmitudo, quia ex uoluntate eius non tam per Christum uinci diabolū q̄ etiam per eius discipulos oportebat. Post quæ ad discipulos redit, & dormientes deprehendit, & Petrum coarguit, cur secum una saltem hora non uigilet. Petrum ideo ex tribus, quia præ cæteris non se scandalizaturum fuerat gloriatus. Superioris autem metus sui indicat causas dicens: Orate ne intretis in tentationē. Hoc erat igitur quod uolebat, & ideo in oratione tradiderat: Nō inducas nos in tentationē, sciens quid in nos infirmitati carnis liceret. Cur autem ne in tentationem uenirēt orare eos admonuisset, ostendit

ait dicens: Spiritus quidem promptus, caro autē infirma. Non utiq; de se. Ad eos enim hic sermo cōuersus est. Aut quomodo nūc sit spūs promptus, si superius, tristis est anima usq; ad mortem? Sed uigilare præcepit & orare, ne in tentationem incidant, ne infirmitati corporis succumbant. Et idcirco si possibile est, ut à se transeat calix orat, quia bibendi eius caro omnis in firma sit. Rursum uero discedens orauit dicens: Pater si non potest transire calix iste nisi illum bibam, fiat uoluntas tua. Passuris discipulis per fidei iustificacionem, omnem in se corporis nostri infirmitatem assumpsit, cruci q̄ secum uniuersa ea, quibus infirmabamur affixit. Ideo peccata nostra portat, & pro nobis dolet, quia fidei in nobis calore feruēte, cum aduersum diabolum passionis bello sit decertandum, omnes imbecillitatum nostrarum dolores cum corpore eius & passione moriuntur. Et ideo transire ab eo calix non potest, nisi illum bibat, qui pati nisi ex eius passione nō possumus. Verum quod iterum reuersus reperit dormientes, ostendit absentia suæ tempore plures quodam fidei somno detinēdos. Sed rursum orauit, idem repetens, reuersus q̄ qui uigilare iusserat, qui consopitos obiurgauerat ait: Dormite iam & requiescite. Post orationem frequentem, post discursus reuersus q̄ multiplices, metum demit, securitatem reddit, in requiem adhortatur, uoluntatem patris iam de nobis securus expectat dicens: Fiat uoluntas tua, quia transiturum in nos calicem bibens, infirmitatem corporis nostri, & timoris solitudinem, & ipsum dolorē mortis absorberet. Quod autem ad eos reuertens, dormientes q̄ reperiens primū reuersus obiurgat, secūdo silet, tertio quiescere iubet, ratio ista est, quod primū post resurrectionem dispersos eos & diffidentes ac trepidos deprehendit, secundo misso spiritu paraceto grauatis ad contuendam euangelij libertatem oculis uisitauit. Nam aliquandiu legis amore detenti, quodam fidei somno occupati sunt. Tertio uero, id est, claritatis suæ reditu securitati eos quieti q̄ restituet.

De Iuda, qui erat unus de duodecim discipulis, ueniente ad Iesum cum plurima turba, ut eum traderet, De gladio quem iussit Petro conuertere in locum suum.

Canon xxxii

T adhuc eo loquēte, Iudas unus de duodecim uenit, & cū eo plurima turba. In his omnibus passiois est ordo, sed in osculo Iudæ hæc fuit ratio, ut doceremur inimicos omnes, eos q̄ quos sciremus desequituros in nos esse, diligere. Osculum enim eius dominus non respuit. Quod autē ait Iudæ: Fac quod facis cito, traditio nis suæ potestatem sub uerbi huius conditione præmittit. Nam qui iuris sui habebat aduersum traditores aduocare plusquā duodecim legiones angelorum, longe facilius unius hominis & cōsilijs & artibus potuisset occurrere. Deniq; Pilato ait: Non haberes in me potestatem, nisi data tibi esset. Dat igitur in se potestatem dicendo: Fac quod facis: scilicet quia uoluntatis

N 4 crimen

crimen pro facti pensatur inuidia, re perageret, quod uoluntate iam faceret.

Vnus autem ex his, qui erant cum eo gladium exerens, seruo principis sacerdotum aurem abscidit, eiq; dominus ait: Conuerte gladium tuum in locum suum. Omnes enim qui gladio utuntur, gladio peribunt. Ergo hic ipse iam iudicatus est, quia gladio utens gladio interibit? Sed non omnibus gladio utentibus mors solet esse per gladium. Nam plures, aut febris, aut alius accidens casus absumit, qui gladio aut iudicij officio, aut resistendi latronibus necessitate sint usi. Igitur ab apostolo seruo principis sacerdotum auricula defecatur, populo uidelicet sacerdotio seruienti per Christi discipulum inobediens auditus exciditur, & ad capacitatem ueritatis hoc, quod erat inaudiens amputatur. Turba autem omnis aduersus dominum gladijs armata processerat. Recondi gladium precepit, quia eos non humano, sed oris sui gladio esset perempturus. Ceterum si secundum sententiam eius, omnis gladio utens gladio perimeretur, recte ad necem eorum gladius exerebatur, qui eodem utebantur ad facinus. Reliqua uero gestorum ordinem habent. Falsi testes conquisiti, sacerdos eius ipse in qua gloriabatur legis ignarus, etiam sacramento, an ipse Christus esset, fidem quaerens, quasi occulte de eo lex prophetarum loquerentur. Quin etiam ipse Christus uel est confessus inuitus, domino dicente: Tu dixisti. Cuius maiestate audita uestem sibi discidit, ipsum uidelicet quo contegebatur uelamentum legis abrumpens. In palmis uero atq; sputis ad consummandam hominis humilitatem, uniuersa in eum contumeliarum genera exercebantur. Diligenter autem contumendum est, qua conditione Petrus negauerit. Quam de hoc superius tractatum est. Nam primo ait, non se intelligere quid diceret sequenti, non se ei adhaesisset; tertio uero, se hominem non nosse. Et uere prope iam sine piaculo hominem negabat, quem dei filium primus agnouerat: tamen quia ex infirmitate carnis uel ambiguus extitisset, amarissime fleuit, recolens trepidationis istius culpam, se nec admonitum potuisse uitare. Traditur deinde Pilato gentium iudici. Non enim iudicari reus poterat ex lege, ipse sine dolo atq; peccato. Tunc uidens Iudas, qui eum tradiderat quonia damnatus esset &c.) Iudas agens penitentiam, precium sanguinis Christi reddidit sacerdotibus, ut licet ipse uenditi sanguinis iusti autor esset, tamen ementium infidelitatem ipsa professio uendentis argueret. Qui responderunt, quid ad nos. Tu uideris.) Professio audax atq; caeca est, emisse se iusti sanguinem audiunt, & extra iudicij reatum futuros esse se credunt, cum tamen dicendo, tu uideris, facinus ipsum in uendente constituent, contra autem uendentis testimonio scelus ementium confirmetur. Secedens itaq; suspedit se damnato Christo. Ita mortis Iudae tempus est comparatum, ut sub passione domini commotis infernis supernisque omnibus & reuulsis, & in obliuione officij sui uniuersorum elementorum procuracione stupefacta, nec inter mortuos uisitaretur, nec

Idem Am/
brosius

nec inter uiuos post resurrectionem haberet penitentiae facultatem. De argenteis uero redditis, quia precium sanguinis esset, neq; in corbanam, id est, in oblationem pecuniam admisceri liceret, consilio inito emitur ager figuli, & in sepulturam peregrinorum deputatur. Magnum in hoc prophetiae sacramentum, & in factis & in dictis miraculi plena meditatio. Figuli opus est de luto uasa formare, cuius in manu sit, ex luto eodem uas, aut id ipsum, aut pulchrius reformare. Agrum autem seculum nuncupari ipsis domini nostri uerbis continetur. Christi ergo precio seculum emitur, id est, uniuersitas eius acquiritur, & in sepulturam peregrinorum atq; inopum deputatur. Nihil hinc pertinet ad Israel, & totus hic seculi empti usus alienus est, his uide licet, qui in precio Christi sanguinis sepelientur, quo uniuersa sunt empta. Omnia enim a patre accepit, quae in caelis & quae in terra sunt. Et ideo hic ager figuli est, quia dei omnia sunt, cuius in manu sit, nos ut uellet tanquam figulus reformare. In hoc igitur agro Christo commortui & consulti, huius peregrinationis nostrae aeternam requiem fortiemur. In cuius rei fidem Hieremiae propheta subditur, ut in facti istius opera tanto ante diuinae uocis autoritas ostenderetur. Interroganti autem Pilato, an ipse esset rex Iudaeorum, respondit: Tu dicis. Sed perquam diuersus sermo est qui fuerat ad sacerdotem. Illi enim quaerenti, an ipse Christus esset, dixerat: Tu dixisti. hoc ideo, quia lex omnis uenturum Christum predicauerat, respondetur tanquam de praeteritis sacerdoti, quia semper uenturum Christum ex lege ipse dixisset, huic uero legis ignaro interroganti, an ipse esset rex Iudaeorum, dicitur: Tu dicis, quia per fidem praesentis confessionis salus gentium est, & quod hoc de se ille qui antea ignorabat, loquatur, quod hi negent qui antea loquebantur.

De Pilato cum sederet pro tribunali, & cum misit ad illum uxor sua dicens: Nihil tibi sit & iusto isti. De transeuntibus iuxta crucem &c.

Canon xxxiii

Edente autem Pilato pro tribunali, misit ad illum uxor sua dicens: Nihil tibi sit & iusto isti.) Species in ea gentium plebis est, quae iam fidelis, eum cum quo conuersabatur incredulum populum, ad Christi fidem aduocat. Quae quia ipsa multum sit passa pro Christo, in eandem gloriam futurae spei illum cum quo conuersabatur inuitat. Denique Pilatus & manus lauit, & populo Iudaico innocentem se a domini sanguine esse testatur: quia Iudaeis suscipientibus in se ac filios suos fusi dominici sanguinis crimen, quotidie in confessionem fidei ablatus gentium populus demigrat. Offerenti uero Pilato, ut secundum solennis diei priuilegium, quo unum ex reis poscētibus dimitti oportebat, ut Iesum absolueret, Barabban potius hortantibus sacerdotibus populus elegit. interpretatio autem nominis Barabba est patris filius. Iam itaq; arcanum

Barrabas arcantum futurę infidelitatis ostenditur Christo patris filium præferendo,
quid antichristum scilicet hominem peccati & zabolii filium, potiusq̃ adhortan-
 tibus principibus suis, eligunt damnationi referuatū, quā salutis autorem.
 Cæso deinde domino imponitur chlamys coccinea, & uestis purpurea, &
 corona spinea, & harundo dextrę, & genu posito adoratur, illuditur, susce-
 ptis uidelicet omnibus corporis nostri infirmitatibus, omnium deinde mar-
 tyrum, quibus regnum secum erat, debitū sanguine in cocci colore perfun-
 ditur, preciosoq̃ prophetarum ac patriarcharum in purpura honore uesti-
 tur. Spinis quoq̃, id est, compungentiū quondam peccatis gentium coro-
 natur, ut ex rebus perniciosis atq̃ inutilibus, quę capiti eius, id est, deo cir-
 cundata moliantur, gloria quæreretur peccatorum. Est enim aculeus in spi-
 nis, ex quibus Christo uictorię corona contexitur. In calamo uero earun-
 dem gentiū infirmitas atq̃ inanitas manu comprehensa firmatur, quin eti-
 am capiti eius illiditur. Capiti, ut opinor, de ictu calami non grandis iniuria
 est, sed typica in eo ratio seruatur, ut infirmitas gentiliū corporum manu
 Christi comprehensa etiam in deum patrem, qui caput eius est, acquiescat.
 In his autē omnibus Christus dum illuditur adoratur. (Procedentes au-
 tem homini cuidam Cyrenensi lignū passionis imponūt.) Indignus enim
 Iudæus erat Christi crucē ferre, quia fidei gentiū erat relictū & crucem ac-
 cipere & compati. Locus deinde crucis talis est, ut positus in medio terrę, &
 tanq̃ in uertice huius uniuersitatis insistens, ad capeffendā dei cognitionē
 uniuersis gentibus esset æqualis. Oblatū quoq̃ uinū felli admixtū bibere
 recusauit. Non enim æternę glorię incorruptioni peccatorū amaritudo ini-
 feetur. Vestis uero eius sorte potius diuisa q̃ scissa, mansurā incorruptionē
 corporis indicabat. Atq̃ ita in ligno uitę cunctorū salus & uita suspendi-
 tur, cui duo latrones læuę ac dextrę affiguntur, omnem humani generis uni-
 uersitatem uocari ad sacramentū passionis domini ostendentes. Sed quia
 per diuersitatē fidelium atq̃ infidelium fit omnium secundū dexteram sinis-
 tramq̃ diuisio, unus ex duobus ad dextrā situs fidei iustificatione salua-
 tur. Additur etiam illud opprobriū, quo se ipse Israel infidelitatis arguere
 indicatur. Hic est qui destruebat templū dei, & in triduum illud reedificabat.
 Hoc igitur maximū omnium, & ueluti difficillimū imponitur. Quid ergo
 uenię erit, cum post triduum reedificatum dei templum in corporis resurre-
 ctione cernetur? Quod autem latrones ambo cōditionem ei passionis ex-
 probrant, uniuersis etiā fidelibus scandalū crucis futurū significat. Nox autē
 ex die, diuisio temporū est. Ita enim tertius dierū triū totidemq̃ noctiū nu-
 merus expletur, & occultū diuinę operationis mysterium totius creationis
 stupore sentitur. Clamor uero ad deū, corporis uox est, recedētis à se uerbi
 dei cōtestata dissidiū. Deniq̃ cur relinquat exclamat, dicēs: Deus meus, de-
 us meus, quare me dereliquisti? Sed relinquit, quia erat homo, etiā morte
 peragen-

peragendus. Quin etiam hoc quod per calamū datum in spongia acetum,
 cum gustasset proclamans spiritum reddidit, diligenter est contuendū. Vi-
 num & honor est immortalitatis & uirtus, quod per uitium aut incurię aut
 uasis coacescit. Hoc igitur cum in Adam coacuisset, ipse accepit & potauit
 ex gentibus. In calamo enim ex spongia ut potaret offertur, id est, ex cor-
 poribus gentium uitia corruptę æternitatis accepit, & in se atq̃ immortali-
 tatis cōmunionē ea quę in nobis erant uitata transfudit. Deniq̃ in Ioan-
 ne postq̃ perpotauerat dixit: Consummatū est, quia omne uitium huma-
 nę corruptionis hausisset, & quia nihil agendum esset extrinsecus, spiritum
 cum clamore magnę uocis emisit, dolens non omnium se peccata potare. Et
 deinceps uelum templi scinditur, quia exinde populus est diuisus in partes,
 & ueli honor cum custodia angeli protegētis aufertur. Mouetur terra. Ca-
 pax enim huius mortui esse non poterat. Petrę scissę sunt. Omnia enim
 tam ualida & fortia penetrans dei uerbum & potestas. æternę uirtutis ir-
 ruperat. Et monumēta aperta sunt. Erant enim mortis claustra referata. Et
 multa corpora sanctorum dormientiū surrexerunt. Illuminans enim mor-
 tis tenebras, & infernorum obscura collustrans, in sanctorum ad præfens
 consopitorum resurrectionem, mortis ipsius spolia detrahebat. Ut autem
 infidelitatis facinus Israeli accumularetur, centurio & custodes hanc totius
 naturę perturbationem contuentes, dei filium confitentur. Quod autem à
 Ioseph rogato Pilato ut corpus redderet, & sindone inuoluitur, & in mo-
 numento nouo in petra exciso reponitur, & saxum monumenti ostio ad-
 uoluitur, quantq̃ sit ordo gestorū, & sepelire eum esset necesse, qui resur-
 rectorum esset ex mortuis, tamen non sine rerum aliquarum momento ex-
 pressa sunt singula. Ioseph apostolorum habet speciem, & idcirco quantq̃
 in duodecim apostolorum numero non fuerit, discipulus domini nuncupa-
 tur. Hic munda sindone corpus inuoluit. & quidē in hoc eodem linteo re-
 perimus de cælo ad Petrū uniuersorū animantiū genera summissa. Ex quo
 fortē non superflue intelligitur sub lintei huius nomine cōsepeliri Christo
 ecclesiam, quia tum in eo, ut in cōfusione ecclesię mundorum atq̃ immun-
 dorum animalium fuerit congesta diuersitas. Domini igitur corpus tanq̃
 per apostolorū doctrinam infertur in uacuam & in nouā requiem lapidis
 excisi, scilicet in pectus duritię gentilis quodam doctrinę opere excisum
 Christus infertur, rude scilicet ac nouū, & nullo antea ingressu timoris dei
 peruium. Et quia nihil est, quod præter eum oporteat in pectora nostra pe-
 netrare, lapis ostio aduoluitur, ut quia nullus antea in nos diuinę cognitio-
 nis autor fuerat illatus, nullus absq̃ eo postea inferatur metus. Deinde fur-
 randi corporis, & sepulchri custodia atq̃ obsignatio, stultitię atq̃ infidelita-
 tis testimoniū est, quod signare sepulchrum eius uoluerint, cuius præcepto
 cōspexissent de sepulchro mortuū suscitatum. Motus uero terrę tempore
 matutino

matutino diei dominici resurrectionis est uirtus, cum cōtuso mortis aculeo, & illuminatis illius tenebris, resurgente uirtutum cœlestium domino, infernorum trepidatio commouetur. Angelus autem domini de cœlo descendens, & lapidem reuoluens, & sepulchro adsidens, misericordiæ dei patris insigne est, resurgenti filio ab inferis uirtutum cœlestium mysteria mittentis. Atq; ideo prior ipse resurrectionis est index, ut quodam famulatu paternæ uoluntatis resurrectio nunciaretur. Sed confestim dominus mulierculis per angelū adhortatis occurrit, & consalutat, ut nunciaturæ expectantibus discipulis resurrectionem non angeli potius quam Christi ore loquerentur. Quod uero primum mulierculæ dominum uident, saluantur, genibus aduoluntur, nunciare apostolis iubentur, ordo in contrarium causæ principalis est redditus, ut quia à sexu isto cœpta mors esset, ipsi primum resurrectionis gloriæ, & uisus & fructus & nuncius redderetur. Emitur uero à custodibus, qui omnia hæc uiderant, argento resurrectionis silentiū & mendacium furti, honore scilicet seculi & cupiditate, quia in pecunia honor eius est, Christi gloria denegatur.

F I N I S

DIVI HILARI PICTA

VORVM EPISCOPI, IN PSALMORVM

EXPLANATIONEM PROLOGVS.

DIVERSAS esse plurimorum de psalmorū libro opinioniones, ex libris ipsis quos scriptos reliquere, cōperitum habemus. Nam aliqui Hebræorum eos in quinque libros diuisos uolunt esse, ut sit usq; in quadragessimum psalmum liber primus, & à quadragesimo usq; ad septuagesimum primum liber secundus, & ex eo usq; ad octogesimum octauū liber tertius & usq; in centesimum quintū liber quartus, ob quod hi omnes in consummatione sua habeant, fiat, fiat. Concludatur deinde in centesimo quinquagesimo psalmo liber quintus. Alij uero ita inscribēdos psalmos existimauerūt: Psalmi Dauid, quo titulo intelligi uolunt, eos omnes à Dauid fuisse conscriptos. Sed nos secundum apostolicam auctoritatem, librum psalmorū & nuncupamus, & scribimus. Ita enim in Actis apostolorū dictum meminimus: Scriptum est enim in libro psalmorū: Fiat domus eius deserta, & episcopatum eius accipiat alter. Ergo neq; secundum quosdam Hebræos quinque libri, neq; secundum plurimorum simplicitatem psalmi Dauid dicendi sunt, sed secundum apostolicam auctoritatem liber psalmore esse noscendus est. Sunt autem plures eorundem psalmore scriptores. Nam aliquibus Dauid autor præscribitur, in aliquibus Salomon, in aliquibus Asaph, in aliquibus Iditum, in aliquibus filiorum Chore, in aliquo Moyli. Ex quo absurdum est psalmos Dauid cognominare, cum tot autores eorum ipsis inscriptionū titulis adantur. Et liber psalmore rectius esse dicitur, diuersis in unum uolumen prophetis, diuersorum & autorum, & temporum congregatis. Visum autem aliquibus est, quod Hieremias, & Aggeus, & Zacharias in quibusdam psalmore superscriptionibus nominati sunt, dum horum nihil in authenticis Septuaginta translatorū libris ita dictum reperitur, adeo ut etiam in plurimis Latinis & Græcis codicibus sine horum nominibus simplices tantum psalmore tituli præferantur. De his autem qui sine autorū nominibus sub diuersis superscriptionibus habentur, antiquorum uirorū ista traditio est, quod ex eo psalmo, cuius autor in superscriptione proponitur, qui deinceps sine autorum superscriptione succedunt, eius esse existimandi sunt, qui ante prioris psalmi autor inscribitur usq; in eum psalmum, quo nomen autoris alicuius præferatur. Vt si psalmi alicuius superscriptio talis sit: Psalmus Dauid, cæteri qui sine titulo consequantur, Dauid esse credantur, donec propheta alterius nomē in superscriptione ponatur, & ex eo usq; in alterum prophetam, qui sine inscriptione medij sunt, eius sint, qui in anterioris psalmi superscriptione autor cœptus sit anteferri. Quod si forte aliquis per id intelligentiæ huic fidem detrahet, quod in his psalmis, qui in eum psalmum cui Moses autor prælati sunt, subsequuntur, scriptum sit, id est, in nonagesimo octauo, Moses & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuhel inter eos inuocantes nomen eius, non posse à Mose eum prophetatū uideri oportere, cum Samuhel nomen, qui tanto postea quam Moses natus est, extet in psalmo, meminerit nulli mirum aut difficile uideri oportere, ut tantus propheta tanti prophetae postea, licet futuri nomen ediderit, cum in regnorum libris Iosia regis nomen sit antequam

*Psalmorū uariā diuisio.**Autores psalmore qui certis, qui dubij.**Psalmi sine titulis.**Nomen edi in prophetis etiam non nati.*

antequam nascatur, prophetatum, propheta dicente: Altarium, altarium hæc dicit dominus: Ecce filius nascetur Dauid, Iosias nomen eius. Per quod non incredibile esse oportet, ut Samuhel à Mose prædicatus sit, maxime cum secundum Hieremiam dicentem: nec si sit Moses & Samuhel, Mosei cognominatus & coæquatus sit ex merito sanctitatis. Quæ traditio ab Esdra est, quantum creditur, psalmos post captiuitatem in unum librum colligente. Prophetia si falsa aut improbabilis existimabitur, ab his qui contradicunt autores horum psalmorum demonstrari necesse est. Absolutum enim est, non potuisse eos nisi prophetis prophetantibus prophetari. Non est ergo ambigendum, ea quæ in psalmis dicta sunt, secundum euangelicam prædicationem intelligi oportere, ut ex quacumque licet persona prophetiæ spiritus sit loquutus, tamen totum illud ad cognitionem aduentus domini nostri Iesu Christi, & corporationis, & passionis, & regni, & resurrectionis nostræ gloriæ uirtutemque referatur. Sunt autem omnes prophetiæ ad mundialem sensum & prudentiam seculi clausæ atque ob signata, secundum illud Esaiæ: Et erunt uobis omnia uerba hæc tanquam eloquia libri huius signati. Quod si quidem homini scilicet literas dicitur: lege ista, dicitur: non possum legere, signatum est enim. Et si dabitur liber hic in manus hominis nescientis literas, & dicitur: lege hunc, respondet: nescio literas. Imperitia legendi & intelligendi librum prophetiæ sub persona utriusque hominis monstrata est, cum intelligentia docti ad legendum, signaculum clausi miserij non aduentis illius indocti ignorantioni per communem utriusque intelligenti inopiam comparatur. Sunt enim uniuersa allegoricis & typicis contexta uirtutibus, per quæ omnia unigeniti dei filij in corpore & gignendi, & patiendi, & moriendi, & resurgendi, & in æternum conglorificatis sibi qui in eum crediderint, regnandi, & cæteros iudicandi sacramenta panduntur. Et quia scribæ & pharisæi dei filium natum in corpore non recipientes, omnibus prophetiæ intelligentiæ aditum denegarent, sub denunciatione pœnæ ita à domino arguuntur: Væ uobis legis doctores, qui abstulistis clauem scientiæ, ipsi non introiistis, & introeuntes non finitis introire. Negantes enim Christum, cuius aduentus opus est prophetarum, clauem scientiæ abstulerunt, quia cognitionem legis, quæ aduentum domini corporeum prædicauit, fides corporei aduentus abnegata præcludit. Et hoc quidem ex omni scripturarum prophetarum genere dictum esse intelligendum est, ut nisi in aduentum domini ex uirgine in hominem procreandi intellectu & recognitione fuerint, intelligentiarum uis ob signata habeatur & clausa. Tamen nequaquam psalmorum librum nisi per fidem aduentus eius posse intelligi, ita beati Ioannis Apocalypsi docemur. Et angelo Philadelphie: Ecclesiæ scribe, hæc dicit sanctus & uerus qui habet clauem Dauid, qui aperit, nemo claudet: qui claudit, & nemo aperiet. Clauem igitur Dauid habet, quia ipse per hæc uel quadam signacula quæ de corporalitate eius, & passione, & morte, & resurrectione, & gloria, & regno, & iudicio Dauid de eo in psalmis prophetat, absoluit, aperiens quod nemo claudet, & claudens quod nemo aperiet. Quia per hæc quæ in illo expleta est prophetia, aperiet, quod nemo præcludet: & contra expleta in eo prophetiæ fide abnegata, claudit quod nemo possit aperire. Nullus enim nisi ille in quo hæc prophetata & expleta sunt, clauem intelligentiæ huius impartiet. Denique id ipsum consequenter docuit, dicens: Et uidi super dextram sedentes in throno librum scriptum de iustis & de iudicis signatum signaculis septem, & uidi alterum angelum ualidum, prædicantem uoce magna: Quis est dignus aperire librum & soluere signacula eius? Et nemo potuit, neque in celo, neque in terra, neque infra terram aperire librum, neque uidere ipsum. Et flebam, quia nemo dignus repertus esset aperire librum, neque uidere ipsum. Et ueniens de senioribus ait mihi: Noli flere, ecce uicit leo de tribu Iuda radix Dauid aperire

librum, & septem signacula eius. Liber iste & præterita, & futura in his, quæ intus & foris scripta erant, continens, à nemine dignus est aperiri, & apostoli fletus ob desiderium intelligentiæ, & dolorem difficultatis exoritur. Sed uicit leo ex tribu Iuda, & radix Dauid librum & signacula eius aperire, quia solus septem illa, quæ superius docuimus, signacula, quibus liber clausus est, per sacramentum corporationis suæ & diuinitatis absoluit. Id ipsum autem dominus post resurrectionem testatus est, dicens: Quonia oportet omnia impleri quæ scripta sunt in lege Moyse, & in prophetis, & psalmis de me. Per hæc ergo omnis prophetiæ liber & signatus & clausus est, quia creditis his quæ impleta per eum sunt, cuncta illa quæ signata & clausa sunt, & aperientur, & absoluentur, & tanquam omnia diuino spiritu per Dauid dicta esse, ipsa domini professione noscimus. Tamē etiam id ipsum prophetiæ huius species edocet supernæ & cœlestis in eo doctrinam scientiæ extitisse. Eo enim arcano prophetatum est Grace psalterio, Hebraice Nabla nuncupato, quod unum omnium musicorum organorum rectissimum est, nihil in se uel peruersum continens, uel obliquum. Neque quod ex inferioribus locis in sonum concentus musci commouetur, sed in formam dominici corporis constitutum organum, sine ullo inflexu deflexuue directum est organum ex supernis commotum & impulsum, & in cantionem supernæ & cœlestis institutionis animatum, non humili & terreno spiritu, ut cetera terræ organa, personum. Non enim ille humilia atque terrena in ipso corporis sui organo prædicauit, sicut ipse testatus est: Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur: qui autem de celo uenit, quæ uidit & audiuit, testatur. Per hunc ergo supernum spiritum deus cantatur in psalmis in forma dominici corporis, in quo cœlestis spiritus est loquutus, forma quoque terreni huius & musci, & ex supernis concinentis organici comparata. Non est autem ignorandum, discretum apud Hebræos numerum esse psalmorum, sed sine ordinis annotatione esse conscriptos. Non enim illic primus, secundus, aut tertius, aut quinquagesimus, aut centesimus prænotatur, sed sine præscriptione aliqua ordinis numerique permixti sunt. Esdras enim, ut antiquæ traditiones ferunt, incōpositos eos, & pro autorum ac temporum diuersitate dispersos, in uolumen unum collegit & retulit. Sed septuaginta seniores secundum Moyse traditionem ad custodiam legis & doctrinam in synagoga manentes, posteaquam illis à rege Ptolemæo transferenda ex hebræo in Græcum sermonem totius legis cura mandata est, spirituali & cœlesti scientia uirtutes psalmorum intelligentes, in numerum eos atque ordinem redegerunt, singulis quibusque numeris pro efficientia sua & absolute perfectis perfectorum & efficientium psalmorum ordinem deputantes. Et quamquam id ipsum ex singulorum psalmorum uirtutibus intelligi possit, tamen absolutissime in gestorum & temporum historia docemur, psalmorum scilicet collationes secundum perfectorum numerorum esse efficientiam ordinatas. Psalmus enim tertius secundum historiam quinquagesimo psalmo posterior est. Inscriptio namque utriusque multo interuallo temporis ætatisque diuersa est. Nam ille quæ sub Vria & Dauid sunt gesta, complectitur: ille autem fugam Dauid Absalon filio suo olim persequente significat: & uirtus ac sacramentum numeri perficit, hunc & illum pro competentibus & sibi congruis numeris collocari. Inscriptio uero quinquagesimi psalmi secundum historiam quinquagesimi & primi psalmi inscriptione posterior est. Sed quinquagesimi numeri uirtus & perfectio exigebat, & Doech Idumæi impoenitens in Dauid odium postulabat, anteriorem postponi, & posteriore anteferi, ut remissio peccatorum in numero quinquagesimo collocaretur, & pœna perfidie numerum constituta remissionis excedens careret uenia, cum & tempus & numerum poenitentiae perdidisset. Nam cum in quinquagesimo, in quo est sabba

Psalterium
quid sit

Christi corpus
psalterium est

Quotusquisque
psalmus

Septuaginta
addiderunt
numeros

Mysteria numerorum in
psalmis

ea sabbatorum secundum Iubilei anni præformationem peccatorum remissio sit constituta, competenter hic psalmus in quo poenitentia antelata peccatorum remissio postulat, in ordine est huius numeri collocatus. Tribus uero quinquagesimus psalmorum libris continetur, & hoc ex ratione ac numero beata illius nostræ expectationis existit. Namque qui & primæ quinquagesimæ & secundæ, deinde quinquagesimum psalmum, & tertiæ rursum quinquagesimæ in qua finis est, libri consummatione diligenter aduertat, prouidentiam dispositorem in hunc ordinem psalmorum cum dispensatione salutis nostræ intelliget conuenire. Cum enim primus gradus sit ad salutem, in nouum hominem post peccatorum remissionem renasci, sitque post poenitentiam confessionem regnum illud domini in sanctæ illius ciuitatis & cœlestis Hierusalem tempora reseruat, & postea consummata in nos cœlesti gloria in dei patris regnum per regnum filij proficiamus, in quo debitas deo laudes uniuersitas spiritum prædicabit, facile intelligimus in singulis psalmorum uirtutibus sub quinquagenariæ numero collocatis sacramentum dispensationis huius quinquagenariæ contineri. Esse autem hæc sabbata sabbatorum septenarius numerus per septem in septuplum connumeratus ostendit. Quem tamen ogdoadem, quia dies eadem prima, quæ octaua secundum euangelicam plenitudinem in ultimo sabbato adiecta consummat. Et hæc quidem sabbata sabbatorum ea ab apostolis religione adorata sunt, ut his quinquagesimæ diebus nullus neque in terram strato corpore adoraret, neque ieiunio festiuitatem spiritualis huius beatitudinis impediret: quod id ipsum extrinsecus etiam in diebus dominicis est constitutum, qui ultra sabbati numerum per plenitudinem euangelicæ prædicationis accedunt. Namque cum in septimo die sabbati sit & nomen & obseruantia constituta, tamen nos in octaua die, quæ & ipsa prima est, perfecti sabbati festiuitate letamur. Et dignum est hanc ogdoadis perfectam sacramentis cœlestibus uirtutem in psalmo eo qui octauo in numero dispositus est, contueri, cui pro torcularibus adiectis est uasculis in nouos fructus præparatis, & ad feruentis musti liquorum continendum innouatis. Et numerus iste ad percipiendos fructus euangelicos caducis his corporum nostrorum uasculis reformatis secundum ogdoadem est euangelicam destinatus. Et hoc psalmi istius textus & sermo testatur. Ogdoadis quoque istius uirtus, etiam in uirtute sexti psalmi & numeri, quo pro octauo oratio est continetur, & hoc numeri ratio perficit, ut ei in sexto pro octauo esset oratio, & in octauo titulus pro torcularibus adderetur. Tribus autem in numeris hæc torcularium superscriptio reperitur. Nam & octauus, & octogesima, & octogessimus tertius psalmus hunc habet titulum, ut in numeris perfectis perfectæ huius beatitudinis ordo consisteret, ita tamen, ut simplicem ogdoadem, & ogdoadis eadem sacramentum triadis, quæ à nostris trinitas est nuncupata, concluderet. Et hanc quidem ogdoadis perfectionem etiam in centesimo atque decimo octauo psalmo cognoscere possumus. Namque in octonum numerum per octonos uersus secundum Hebræos singularum literarum initia collecta sunt, sed & ipsa uirtus psalmi sacramentum ogdoadis edocet. Sunt autem in eo ogdoades uigintiduo. Nam octoni uersus singularum literarum initijs deputantur, & hoc ea ratione efficitur, quia psalmus iste perfectum uirum secundum doctrinam euangelicam consummat, per omnes uiginti & duas hebræi sermonis literas, sub sacramento ogdoadis erudiremur. Et ea causa est, ut in uigintiduos libros lex testamenti ueteris deputetur, ut cum literarum numero conuenirent. Qui ita secundum traditiones ueterum deputantur, ut Moyse sint libri quinque, Iesu Naue sextus, Iudicium & Ruthi septimus, primus & secundus regnorum in octauum, tertius & quartus in nonum, Paralipomenon duo in decimum sint, sermones dierum Esdræ in undecimum, liber psal-

Ogdas in euangelio

Trias

ber psalmorum in duodecimum: Salomonis prouerbia, Ecclesiastes, Cantica canticorum in tertiumdecimum, & quartumdecimum, & quintumdecimum: Duodecim autem prophete in sextumdecimum, Esaias deinde & Hieremias cum lamentatione & epistola. Sed & Daniel, & Ezechiel, & Iob, & Hester, uiginti & duorum librorum numerum consumment. Quibusdam autem uisum est, additis Tobia & Iudith uiginti quatuor libros secundum numerum Græcarum literarum connumerare. Romana quoque lingua media inter Hebræos Græcosque collecta, quia his maxime tribus linguis sacramentum uoluntatis dei, & beati regni expectatio prædicatur: ex quo illud Pilati fuit, ut his tribus linguis regem Iudæorum dominum Iesum Christum esse præscriberet. Nam quamuis multæ barbaræ gentes de cognitione secundum apostolorum prædicationem, & manentium hodie illic ecclesiarum fidem adeptæ sint, tamen specialiter euangelica doctrina in Romani imperij, sub quo Hebræi & Græci continentur, sede consistit. Consequens autem est, secundum octonarium hunc uiginti & duarum ogdoadem numerum, eum qui subiectus est, in quindecim canticis graduum psalmorum numerum contineri. Post perfectam enim illam præcedenti ogdoadem doctrinam hoc canticum graduum in quindecim psalmis, & duobus perfectis numeris oportuit conuenire, hebdomade scilicet & ogdoade, id est, septimo & octauo numero. Nam per obseruantiam legis, quæ in hebdomade est constituta, & euangelicum profectum qui ogdoadis, & præsentis religionis, & sperata expectatione perficitur, isto canticum graduum in cœlestia & æterna conscenditur. Nam & in templo per hunc numerum graduum principes sacerdotum in sanctorum sancta conscendebant, ut quia neque hebdomas legis sine euangeliorum ogdoade, neque ogdoas euangeliorum sine legis hebdomade uirum posset præstare perfectum, quisquis illa perfecte credidisset, in his perfectis & beatis sanctis sanctorum perfectum hunc uirum, qui in quindecim graduum canticum est, hebdomadis & ogdoadis numerum locaret. Quamquam uero hæc à nobis secundum numeros sine legis obseruatione complacitos, & in sacramento euangelico distributos ita dicta sint, tamen absolutius uniuersusque numeri uirtutem ex superscriptionis psalmorum & dictorum ipsorum intelligentia consequamur. Sunt autem superscriptionum omnium tituli diuersi. Nam præter eos qui autorum suorum nominibus, aut causarum uel temporum significationibus prænotantur, sunt alij quibus titulus in finem est: alij quibus tantum psalmus cantici, uel canticum psalmi, & necesse est diuersas causas diuersarum superscriptionum extitisse. Non enim sine causa tantum rerum diuersitate hic titulorum ordo continetur, ut nunc in finem, nunc psalmus, nunc canticum, nunc canticum psalmi, nunc psalmus cantici, ad distinctionem psalmi quæ subiaceat præferatur. Et quanquam in singulis quibusque psalmis singularum quarumque inscriptio num causas præstare nitamur, tamen ad compendium studiose intelligentiæ in breuem sermonem uirtutem superscriptionum omnium coartamus. Finis est, cuius causa cætera sunt, ipsum autem nulli alij causam suam præstat. Ob finem enim omnia, nihil uero aliud post finem. Namque ad finem tenditur, sed in fine definitur, ita finis & anteriorum perfectio est, & ex se nihil in aliquid aliud protendens, propria in semetipso ipsa possessio est. Psalmi igitur qui inscribuntur, in finem, tituli intelligenti sunt, ut ex perfectis atque absolutis bonorum æternorum doctrinis & speciebus existant, quia ad ea quæ intus dicuntur, fidei se nostræ cursus extendat, & in his nullo posteriore procurrit ipso suo optatæ & adeptæ beatitudinis sine requiescat. In musicis uero artibus hæc sunt officiorum & generum uarietates. Psalmus est, cum cessante uoce pulsus tantum organi concinnentis auditur. Canticum est, cum cantantium chorus libertate sua utens, neque in consonum organi adstrictus obsequium

Tres lingue

Tituli psalmorum quid habent myserij

Titulus inscriptionem, quid uelit

Psalmus, canticum, & similia, quomodo differant

obsequium, hymno canora tantum uocis exultat. Canticū autem psalmi est, cum organo præcinente subsequens & æmula organo uox chori canentis auditur, modum psalterij modulū uocis imitata. Psalmus uero canticū est, cū choro ante canente humanę cantationis hymno ars organi cōsonantis aptatur, uocisq; modulū præcinentis pari psalterij suauitate modulatur. His ergo quatuor musicæ artis generibus competentes singulis quibusq; psalmis superscriptiones sunt coaptatæ. Ex uirtutibus autem psalmorū, & ipsis doctrinæ musicæ diuersitatis causa uniuscuiusq; superscriptionis ostenditur. In eo psalmo, in quo tantum psalmus inscribitur, fidelium operum, & religiosorū gestorum, aut doctrina, aut confessio continetur, cum propheta cōmemorando quæ egerit, ad doctrinā nos gestorum similitum insituit, motu corporei organi nostri ad pios officiorū usus temperato. At uero cum Canticū tantum in titulo ponitur, scientia in eo spiritualis, & intelligentia cœlestis arcana, quam quis per cognitionē sapientię consequitur, exiit, cum cōmemoratis fidei his operibus, solam doctrinā perfectæ de deo cognitionis ostendit. Non enim statim omnis scientia in bono opere est, neq; rursus omne opus bonum ueram scientiam consequitur. De quo est illud, qui in tertio superscriptionū genere & canticū cum psalmi, cum bonorum operum efficientiæ scientia & doctrina coniungitur. Prius enim in bonis operibus uiuendū est, ut perfecta possit ea quæ deinceps succedit diuini sacramenti esse cognitio, secundum id quod dictum est: Desiderasti sapientiam, serua mandata, dominus præstabit tibi eandem. Præstat ergo dominus sapientiam his, qui per meritum operum gratiam intelligentiæ consequuntur. Ex his ergo operum doctrinæq; studijs psalmi illius, qui canticū psalmi superscribitur, erit causa noscenda. Vbi autem est psalmus canticū, illic per cognitionis scientiam usus boni operis tractatur, cum quando desideratā nobis fidelium gestorum efficientiam præstet anterior de deo adepta cognitio. Hæc igitur musicæ artis quadrifaria diuersitas, psalmorum est diuersitati coaptata, ut psalmus per organi corporei motum in cōmemoratione gestorū sit. Canticū uero per sapientiæ cognitionē habeat in se doctrinæ scientiā. Canticum uero psalmi est, cum præuente gestorū merito cognitio præstatur. Psalmus deinde canticū, cum per adeptæ scientiæ cognitionem fidelium gestorū opus inchoatur & geritur. Per has ergo superscriptionū proprietates intelligentiā psalmorū querere oportebit, quia unicuiq; generi prophetiæ in proprietate titulorū unūquodq; genus musicę cōparationis aptatū est. Eos uero qui sine inscriptione ulla significationis alicuius habeantur, ut est primus uel secundus, & cæteri cōplures alij, intelligendū est ex doctrina spiritus sancti ad spirituales cognitionē generalis scientiæ fuisse cantatos, ut uniuscuiq; ex his secundum fidei suæ sinceritatē, rationem intelligentiæ spiritualis expereret. Aliæ uero superscriptiones, quæ aut res gestas secundū historiā significant, aut tempora, aut dies, aut aliud aliquid cōplexæ sunt, uel ex interpretatione nominū, uel ex cōparatione gestorū, uel ex consimiliū specie, ex quibus rebus psalmus cōsistat ostendunt, ut sicubi est pro die sabbati, aut pro occultis filij, aut pro die octaua, per corporealem superscriptionū significantiā spiritualis psalmi intelligat̃ æditio: uel cum illius David, uel illi David, uel Absalon, uel Saul, uel Doech in titulo sub gestorum historia prænotantur, in eo per nominū qualitates ut illi, uel illius David, aut per nominum uirtutes, ut est Absalon, & prophetiā quæ in psalmo sit, cōsequantur. In diapsalma uero, quod interiectum in plurimis psalmis est, cognoscendū est demutationē sensus sub cōuersione modi musici inchoari, ut sicubi diapsalma intercesserit, aut aliquid aliud dici, aut etiam ab altero dici, aut in altero artis musicæ modulo cantari intelligendum sit, & de personis ac sensibus ubi diapsalma intercedere reperiemus, rationē afferre tentabimus. Cæterū modum musici disciplinam conserua-

conseruare translatio Græca & Latina nō potuit. Hæc autem in cōpendiosam breuitatem festiuus ad ipsam psalmorū expositionem sermo collegit. Est aut̃ diligens perpensumq; iudicium expositionis psalmi uniuscuiusq; præstandū, ut cognoscatur qua uniuscuiq; eorum clauē intelligentiæ aperiendus sit. Nam liber omnis similis est urbi pulchræ atq; magnæ, cui complures ædes diuersæq; sint, quarum fores proprijs clauibus diuersisq; claudantur, quæ cum unum in locū congestæ permixtæq; sint, uolenti unam quancq; ædem aperire, maximā ignaro afferant difficultatem, ut clauēs uniuscuiusq; ædis inueniat, aut familiaris scientia cognitā clauem cito ex copia illa cōgestæ in unum qualitatis eligere, aut ingentis laboris aptam & congruam clauem aperiendi uniuscuiusq; aditus inuenire, quia ratio & qualitas non linat, nō suas clauēs claustris disparibus coaptare. Itaq; secundum domini misericordiā aperiendi uniuscuiusq; psalmi clauem reperturi, huius ipsius primi psalmi aditum propria sua & congrua clauē pandamus.

CLAVIS SIVE INTROITVS IN I. PSALMUM.

P Rincipalis hæc in psalmis intelligentiā est, ex cuius persona, uel in quem ea quæ dicta sunt intelligi oporteat, posse discernere. Non enim uniusformis & indiscreta eorum est constitutio, ut non & autores habeant, & genera diuersa. Inuenimus enim in his frequenter personam dei patris solere proponi, ut in octogesimo octauo, cum dicitur: Exaltaui electum de plebe mea. Inueni David seruum meum, in oleo sancto meo unxi eum. Ipse inuocabit me, pater meus es tu, & susceptor salutis meæ. Et ego primogenitum ponam eum excelsum super reges terræ. Personam uero filij in plurimis serè introducitur, ut in decimo septimo psalmo: Populus quē nō cognoui, seruituit mihi: & in uicesimo primo psalmo: Diuiserunt sibi uestimenta mea, & super uestem meam miserunt sortem. Hunc autem primum psalmum uel ex persona patris, uel ex persona filij non posse intelligi, ipse absoluit & docet, cum in eo ait: Sed in lege domini uoluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. In eo enim psalmo, in quo personam patris designari meminimus, propria & apta memorantur, cum dicitur: Ipse inuocabit me, pater meus es tu deus meus, & susceptor salutis meæ. Et in eo quo filius loqui docetur, ipse se ex his quæ commemorat dictorum suorum profiteatur autorem, dicens: Populus quem non cognoui seruiuit mihi. Dum enim & pater dicit: inuocauit me, & filius ait: Populus seruiuit mihi, ipsos se esse qui de se loquuntur, ostendunt. At uero nunc cum dicitur: Sed in lege domini uoluntas eius, nulla domini persona de se loquentis ostenditur, sed alterius potius, beati eius scilicet uiri, cuius in lege domini uoluntas sit. Persona itaq; prophetæ, cuius ore spiritus sanctus loquitur, nunc esse noscenda est officio oris eius ad cognitionem nos sacramentis spiritualibus erudiens. Et cum hæc loquatur, querendum est de quo uiro eum loqui intelligere debeamus. Ait enim: Beatus uir qui nō abiit in consilio impiorum, & in uia peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit. Sed in lege domini uoluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Et erit tanquā lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Et folium eius non defluet, & omnia quæcunq; faciet, bene dirigentur. Multos uel præsentī sermone uel ex literis ac scriptis eorū comperi ita sensisse de psalmo, quod significari in eo dominus noster Iesus Christus atq; intelligi debeat, cuius beatitudo in his quæ subiecta sunt, prædicetur. Sed id nec modo, nec ratione docere, bonæ quidē opinionis affectu, quia omnis ad eum prophetia est referenda psalmorū. Sed ubi & quando ad eum prophetiæ ipsius sermo se referat, rationabilis scientiæ discernendū est ueritate. Ea autem quæ in exordio psalmi posita sunt, minime personæ eius dignitatiq; cōueniunt, & incautā hanc ita prædicandā

Carmen

Clauis psalmi

Persona à qua
est in quemAugustinus
docet hæc dici
persona patris

candi facilitate ipsa illa coarguit, quae continentur in psalmo. Cum enim dicitur: *Secundum legem domini uoluntas eius, cum lex per dei filium lata sit, quomodo ad eum ob id beatitudo referetur, quia uoluntas eius in lege domini fuerit, cum dominus ipse sit lex.* Quod autem lex eius sit, in psalmo septuagesimo septimo ipse testatur, quod ait: *Attendite populus in legem meam, inclinate aures uestras in uerba oris mei. Aperiam in parabolis os meum. Et haec Mattheus euangelista ab eo esse dicta confirmat, dicens: Ideo in parabolis loquebatur, ut impleretur quod dictum est: Aperiam in parabolis os meum. Prophetiam ergo suam rebus dominus expleuit. Nam in his in quibus loquuturum se sponderat, parabolis est loquutus. Id autem quod ait: Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, in quo comparatur beatitudinis profectus ostenditur, quomodo personae eius poterit coaptari, ut sit dei filio plantatum lignum beatius: ob quod beatus sit, quia aliquando similitudinem eius profectus beatitudinis consequatur. Dehinc cum secundum Sapientiam & Apostolum, & ante secula, & ante tempora aeterna sit, & primogenitus omnis creaturae sit, & in ipso, & per ipsum creata sunt omnia, quomodo his rebus cum sit similis, beatus est, quae ab ipso sunt instituta: cum neque creatoris uirtus ad beatitudinis suae perfectionem comparatione egeat creaturae, neque primogeniti antiquitas in eo quod erit tanquam lignum, tempus praeposterae comparationis admittat. Id enim quod erit per expectandum adhuc tempus, non potest uideri ut aut fuerit, aut iam sit in rebus natura. Quicquid autem iam est, non eget dilatione temporis ut ad aliquid inchoetur, quia antiquitate exordij sui iam permanet. Itaque quia haec a diuinitate unigeniti filij dei domini nostri Iesu Christi intelliguntur aliena, uir ille hic a propheta beatus predicari opinandus est, qui se ei corpori quod dominus assumpsit, in quo homo natus est, conformem studio aequitatis, & totius iustitiae perfectione praestiterit. Et sane id intelligi oportere plenior psalmi expositio monstrabit. Speciosissimum autem hoc & dignissimum incipiendorum psalmorum sanctissimorum sumpsit exordium, ut humanam infirmitatem per spem beatitudinis ad innocens religionis studium adhortaretur, ut sacramentum dei corporati doceret, ut communionem gloriae coelestis polliceretur, ut poenam iudicij denunciarerit, ut differrentiam resurrectionis ostenderet, ut prouidentiam dei in retributione monstraret. Perfecta scilicet consummataque ratione tantae prouidentiae ordinem inchoauit, ut hominum imbecillitate ad fidei studium beati uiri spes illiceret, spei beatitudinem comparata ligni similitudo conderet, insolentem impietatem intra metum denunciata impijs seueritas coerceret, meriti differentiam in consilijs sanctorum conditio nis ordo distingueret, dei magnificentiam in cognoscendis iustorum uisus aequitas constituta monstraret. Nunc & res ipsas & eorum uerba tractemus.*

Quomodo igitur dicitur uirtus & lux?

Summa arguendi totius psalmi

DIVI HILARII PICTAVORVM EPISCOPI in primum Psalmum enarratio.

Quinq; in beato uiro

BEATVS uir qui non abiit in consilio impiorum, & in uia peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiae non sedit. Sed in lege domini uoluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Quinq; generum obseruantiam beato uiro subesse propheta commemorat. Primam in impiorum consilium non eundem, alteram in peccatorum uiam non consistendi, tertiam in cathedra pestilentiae non sedendi, tum deinde uoluntatis in lege domini ponendae, postremam in ea die noctisque meditandi. Ergo necesse est differre impium a peccatore, peccatorem a pestilente, maxime cum sit impius consilium, peccatori uia, cathedra pestilenti. Dehinc cum in consilio impiorum eatur potius quam stetur, in uia

in uia uero peccatoris stetur magis quam eatur. Quarum rerum causas ut intelligere possimus discernendum est, quanto differat peccator ab impio, ut per id intelligi possit, cur peccator uia, & impio consilium deputetur. Dehinc cur & in uia standum, & in uia eundum esse decernat. Non omnis qui peccator est, & impius est. Impius autem non potest non esse peccator. Et sumamus ex usu conscientiae communis exemplum. Patres suos amare possunt filij, licet ebriosi sint, & lasciuia, & prodigi, & inter haec uicia carent impietate, qui non carent crimine. Impij uero licet in praecipuis sint continentiae frugalitatisque uirtutibus, omne tamen quodcumque aliud extra impietatem erit crimen in contumelia parentis excedunt. Igitur secundum hoc propositum exemplum, impium discerni a peccatore non dubium est, & impios quidem eos esse natura ipsa iudicij communis ostendit, qui cognitionem dei expetere fastidiunt, qui nullum esse mundi creatorem irreligiosa opinione praesumunt, qui mundum in hunc habitum ornatumque fortuitis motibus constituisse commemorant: qui ne quod iudicium creatori suo ob uitam recte criminose uel digesta relinquunt, uolunt ex naturae necessitate se nasci, & ex eadem rursum necessitate dissolui. Horum igitur omne consilium fluctuans, incertum ac uacuum est, & in eisdem ac per eadem sine ulla consistendi statione defertur. Non enim tenet modum definitionis alicuius. Creatorem mundi disputatio docere ausa non est. Cum enim quaeras cur mundus factus sit, & quando, & in quantum, & utrum mundus homini, an homo mundo, & mors ob quid uel quousque uel qualis, circa haec impietatis suae consilia agitur semper, & uadit, loco consistendi in his consilijs non reperto. Sunt & alia consilia impiorum, eorum scilicet qui in haeresim delapsi, nec noui, nec ueteris testamenti legibus continentur. Quorum sermo in orbem semper & circulum erroris inflexus, nihil tenens, & in nullo consistens, indefinitae scientiae cursu recursusque iactatur. Quorum impietatis est, deum non ex dei ipsius profestatione, sed ex arbitrij sui uoluntate metiri, ignorantes non minoris impietatis esse deum fingere quam negare. A quibus cum requiras quo spei ac fidei suae sine sic sentiant, confunduntur, perturbantur, dissimulant cum errant, & sinem ipsum eius de qua quaeritur disputationis euitant. Beatus ergo uir est, qui in hoc impiorum consilium non abiit, id est, qui ipsam illam in hoc consilium eundi non admiserit uoluntatem: quia quae impia sunt uel cogitasse iam crimen sit. Sequens autem est, ut qui in impiorum consilium non abiit, in peccatorum quoque uia non stet. Plures enim sunt qui cum per confessionem dei ab impietate discreti sunt, non tamen a peccato per id liberi sunt. In ecclesia quidem manentes, sed ecclesiae disciplinam non tenentes, ut auari, ebriosi, tumultuosi, procaces, superbi, simulators, medaces, rapaces. Et ad haec qui dem nos uicia naturae nostrae propellit instinctus. Sed ut utile est, nos a uia hac qua ferimur abscedere, sic neque consistere illic, adhibito decedendi ex ea non moroso recursu. Et ideo beatus uir est, qui in uia peccatorum non stetit, natura quidem in uiam hanc deferente, sed ex uia hac fidei religione referente. Tertius quoque hic obseruandae beatitudinis ordo est, in cathedra pestilentiae non sedere. Sederunt in cathedra Moysi pharisaei docentes, sedit & Pilatus in tribunali. Cuius itaque cathedrae sessionem existimabimus pestilentem? Non utique Moysi, dominus enim sedentem potius quam sessionem cathedrae improbandum dicit: Super cathedram, inquit, Moysi sederunt scribae & pharisaei, quaecumque dixerint facite, quae autem faciunt, facere nolite. Cathedrae huius sessio pestilens non est, cuius obedientia dominica autoritate praecipitur. Illa ergo erit pestilens, cuius contagium Pilatus manus ablucendo deuicit. Multos enim etiam in metu dei constitutos, secularium tamen honorum ambitio corrumpit, & uolunt ecclesiae legibus subditi, fori legibus iudicare. Sed quanquam ad haec ipsa officia

Impius & peccator quod differat

Impietas quid proprie

Via peccatorum quid

Cathedra pestilentiae

Secularia ne officia quæ agunt, ferant secum religiosam uoluntatē, beneuolos se se continentē,
 gencia pericu prætando, tamen necesse est eorum in quibus diuerfabuntur negotiorū quodam
 losa clericis pestilentī contagio polluantur. Publicarum enim causarum ordo manere eos uo-
 ac bonis lentes etiam in ecclesiasticæ legis sanctitate non sinit. Et quamuis religiosi propo-
 ti tenaces sint, tamen necessitate sedis obtentæ, cum ad contumeliam, cum ad inia-
 riam, cum ad pœnam cunctante licet uoluntate coguntur, facit eos necessitatis ip-
 sius participes, cum tanquā lue morbida imbuuntur. Et idcirco hanc eorum cathe-
 dram pestilentia propheta cognominat, quia contagione sua uoluntatem religio-
 se mentis inficiunt. Sed beatitudinem uiri nondum, uel in impiorum consiliū non
 ille, uel in peccatorum uia non stetit, uel in pestilentia cathedra non sedisse, con-
 summat. Possunt enim hæc & in seculari uiro reperiri, ut unum deum esse, creato-
 rem mundi opinetur, ut à peccatis se per studium modestiæ, innocentia referat,
 ut honorum dignitatibus, priuata & tranquilla uitæ oeciū anteponat. Sed perfe-
 ctum nunc deo uirum propheta conformans, & quem in magnis æternæ beatitudi-
 nis constituit exemplis, non cōmunibus eum ad id docet usurum esse uirtutibus,
 sed his consummandū esse, ut beatus sit, quæ sequuntur: Sed in lege domini uo-
 luntas eius.) Abstentio superiorum inutilis est, nisi in consequentia adhibeatur in-
 tentio, scilicet ut in lege domini uoluntas sit. Non expectat propheta ut metus sit,
 Legi domini plures enim intra legem metus cohibet, paucos uero uoluntas constituit in lege.
 ca meditatio Quia timoris est, non audere timenda negligere: perfectæ uerò religionis est, præ-
 scriptis uelle parere. Et idcirco beatus ille est, cuius in dei lege nō timor est, sed uo-
 luntas. Sed deest interdum & aliquid uoluntati. Et perfectam beatitudinem solum
 uelle non obtinet, nisi uoluntatem sequatur operatio. Sequitur namq;: Et in lege
 eius meditabitur die ac nocte.) Beatū hunc uirū cōtinua legis meditatio & indefe-
 sa cōsummat. Sed fortè id humanæ infirmitatis natura nō patitur, per quam quies-
 scendum, dormiendū, cibo uacandum est, ob quæ à spe consequendæ beatitudinis
 ex necessitate naturalium decidamus, cum aliquando à meditatione diurna atq;
 nocturna negotij corporalis intercessione sit desinendū. Simile quoq; huic dicto
 Apostoli dictum est: Sine intermissione orantes. Quasi uero nō recuperādo uires
 suas naturæ nostræ necessitas possit sine interpellatione tēporis semper orare. Me-
 ditatio itaq; legis non solum in uerbis legendi est, sed in opere & religione: neq; ut
 libros tantum & scripturas recenseamus, sed ut ea quæ scripturis ac libris cōtineā-
 tur, gestis rebusq; meditemur, & diurna nocturnaq; opera legem semper exerce-
 ant, ut illud apostoli est: Omnia quæcūq; facitis, in gloriā dei facite, siue cū mani-
 ducatis, siue cum bibitis, siue cum aliud agitis. Per hoc enim efficitur, ut sine inter-
 missione oremus, cum per opera deo placita, & in gloriā eius semper exercita, san-
 cti cuiusq; uiri uita omnis oratio sit, ac sic secundum legem noctu dieq; uiuendo,
 uita ipsa nocturna legis erit & diurna meditatio. Sed consummata uiri huius bea-
 titudine, qui impiorum consilijs, & peccatorum uisjs, & pestilentia cathedra se ab-
 stinens dei legem uolens die & nocte meditetur, docendum est, quantum ei fructus
 acquisitæ huius beatitudinis sit futurus. Velle enim beatum esse, ex beatitudinis ip-
 sius expectatione proficiscitur. Sequitur namq;: Et erit tanquam lignum quod
 plantatum est secus decursus aquarum, quod fructuū suum dabit in tempore suo.
 Et folium eius non defluet.) Ridiculum hoc fortè & ineptum comparatæ beatit-
 nis creditur exemplum, in quo ligni plantatio secus decursus aquarum, fructus
 sui datio secundum suum tempus, & folium eius non defluens prædicatur. Hæc
 quidem secundum homines seculi nulla fortè existimabuntur. Sed uideamus se-
 cundum prophetica doctrinam, quanta in his ipsis rebus ac uerbis comparatæ
 beatitudinis gloria condocetur, in libro Genesis ubi plantatum à deo paradysum le-
 gislator

gislator ostendit: Omne quoq; lignum specie pulchrum & ad usum bonum pro-
 ductum esse monstrauit, esse quoq; & in medio paradisi lignum uitæ, & lignum
 sciendi boni & mali exposuit, irrigari deinde paradysum flumine, quod postea in
 quatuor principia diuisum sit. Quod autem esset hoc lignum uitæ, propheta Salo-
 mon docuit, dicens de adoratione sapientia: Lignum uitæ est omnibus qui com-
 plectuntur eam, & qui inebuntur in eam sicut in domino. Lignum ergo hoc
 uiuens est, neq; solum uiuens, sed etiam rationale. Rationale autem in tantum, ut
 fructum det. Det uero non confuse, non importune, sed tempore suo. Et planta-
 tum hoc lignum est secus decursus aquarū in possessione scilicet regni dei, id est,
 in paradiso, & unde flumen exiens in quatuor principia diuiditur. Non enim ait:
 Post decursus aquarum, sed secus decursus aquarū, unde primum decursus aqua-
 rum diuisiones fortuntur. Illic enim plantatum hoc lignum est quod latronem il-
 lum se domino confitentem dominus (qui sapientia est) introducit, dicens: Amen
 dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Et quia sapientia, qui Christus est, lignum
 uitæ cognominari de sacramento futuræ corporationis & passionis prophetica
 autoritate docuimus, etiam ex euangelijs intelligentia huius est proprietas astru-
 enda. Dominus namq; ipse se arbori comparauit, cum in Beelzebub dæmonia
 eum Iudæi eijcere dixissent: Aut facite arborem bonam & fructus eius bo-
 nos, aut facite arborem malam & fructus eius malos. Ex fructu enim arbor cogno-
 scitur, quia cum fructus esset optimus dæmonia eijcere, Beelzebub eum, cuius fru-
 ctus pessimi sunt, esse dicebant. Huius quoq; beati ligni non dedignatus est in se
 docere uirtutē, cum pergens ad crucem ait: Quia si in humido ligno hæc faciunt,
 in arido quid fiet: Per humidi ligni exemplum nihil in se ariditati mortis obnoxio-
 um esse significat. Huius itaq; ligno beatus ille uir similis fiet, cum translatus
 in paradysum modo secundum decursus aquarum & ipse plantetur, & fiet beata
 illa & non eradicanda nouella plantatio, quam in euangelijs dominus significat
 cum de aliena plantatione cōqueritur, dicens: Omnis plantatio quam non planta-
 uit pater meus eradicabitur. Hoc enim lignū dabit fructus suos. Vbiq; autem
 de fructibus arborum aliquid diuinus sermo significat, facere potius eas fructum
 quam dare memorat, cū ait: Non potest arbor bona fructus malos facere. Et cum
 secundum Esaiam querela de uinea est: Expectaui, inquit, ut faceret uuas, fecit au-
 tem spinas. Lignum autem dabit fructus suos arbitrio dandi & ratione modera-
 tum. Nam in tēpore suo dabit.) Et quo tandem tempore? Nempe eo de quo bea-
 tus Apostolus ait: Notum uobis facere sacramentum uoluntatis suæ, secundum
 beneplacitum quod proposuit in ipso in dispensationem plenitudinis temporum.
 Hoc ergo dispensationis est tempus, quo & accipiendi & dandi opportunitas tem-
 peratur, cum suum erit tempus, ut accipiant quibus dabit: temporis autē mora in
 plenitudine temporum pendet. Dispensatio enim dandi fructus plenitudini tem-
 porum seruat. Et qui tandem hic dispendendus erit fructus? Nempe ille de quo
 idem Apostolus meminit, dicens: Et transformauit corpus humilitatis nostræ con-
 formatum corpori gloriæ suæ. Hos ergo nobis fructus suos dabit, quos iam in eo
 quem sibi assumpsit, & qui significatur in ligno, homine perficit, quem in immor-
 talitatis suæ naturam absorpta mortalitate transfudit. Erit ergo ut hoc lignum
 beatus ille uir, tum quando ipse in gloriā dei domino suo conformis adfuerit.
 Folium autem ligni huius non defluet.) Nec mirum si folia eius nō defluunt, cu-
 lus fructus dabuntur potius quam decident, non maturitate depulsi, non ui exte-
 riore decussi, sed rationalis officij dispensatione dimensi. Et quid in folijs signifi-
 cet ex comparatione rerum corporalium absolutum est. Namq; hanc esse natu-
 ram foliorum contuemur, ut ad custodiam fructuum fructibus ipsis circumiecta
 prorumpit

Prouer. 3. sed
 alijs uerbis

Christus ar-
 bor

Luce. 23. qd-
 v. 30.

In tēpore suo

Et folium eius
 non defluet

prorumpant, ut quodam uallo tenera pomorum initia communiant. Doctrina ergo uerborum dei quæ promissos nobis fructus conuectit, significatur in folio. His enim uerbis spes nostræ inumbrantur, horum inter has seculi tempestates minime continguntur. Non desuuent igitur hæc folia, id est dei uerba, quia per dominum dictum est: Coelum & terra præteribunt, uerba autem mea non præteribunt. Nihil enim ex his quæ à deo dicta sunt, dilabatur aut decidet. Quod autem hæc folia ligni huius non inutilia sint, sed salutaria gentibus, sanctus Ioannes in Apocalypsi testatur, dicens: Et ostendit mihi flumen aquæ uitæ splendidum tanquam crystallum exiens de throno dei & agni, & in medio plateæ eius, & ex utraq; parte fluminis arborem uitæ, quæ facit fructus duodecies, singulis mensibus reddens fructum suum, & folia arboris illius sunt ad sanitatem gentium. Cœlestis sacramentum ita per corporales species exponitur, ut rationem spirituales corporalia ipsa quanquam implere non possint, tamen ad corporata non mutentur. Conuenienter enim dixisse ex utraq; parte fluminis demōstrati, arbores esse nō arborē. Sed quia uitæ arbor ubiq; in sacramento baptismi una est, undiq; ad se uentibus apostolica prædicationis fructus subministrans, ideo ex utraq; parte fluminis una uitæ arbor afficit, unus enim agnus est in throno dei uisus, & unum flumen, & uitæ arbor una, quæ omnia in se complectuntur mysteria corporationis, baptismi, passionis, cuius folia, id est prædicationis uerba salutem gentibus per doctrinam eloquij non decidentis impartitur: Et omnia, inquit, quæcunq; faciet bene dirigentur.)

Et omnia quæcunq; Iam nō sicut in Adam domum eius & statuta perturbantur, quia ille constitutæ immortalitatis beatitudinē peccato transgressæ legis amisit, sed per redēptionem ligni uitæ, id est, dominicæ passionis cum ipsi ligno uitæ similes erimus, iam quicquid in nobis fiet, æternum est. Aeternum autem cum beatitudinis sensu. Prosperabuntur enim omnia illa quæ fient, non demutatione incerta, nō natura infirma, cum incorruptio corruptionem, & æternitas infirmitatem, & forma dei formam terrene carnis absorpserit. Huic igitur plantato ligno in tēpore suo hos fructus suos danti beatius ille uir erit similis, ipse quoque in paradiso plantatus, ut plantatio dei non eradicanda permaneat, in quo omnia à deo facta prospere dirigentur, nulla deinceps demutatione uel infirmitatis nostræ eradicanda uel temporis. Demonstrata autem perfecta huius uiri beatitudine consequens erat quæ impiis poena maneret, ostendere. Sequitur nāq;: Non sic impij nō sic, sed tãquam puluis quem proficit uentus à facie terræ.) Non est impijs cōparatiuæ huius beatitudinis spes relicta, sed uagum eos, obtritum, uentilatū, dispersum & inquietum manet, ut ex illa corporalis soliditatis firmitate decussit ludibrio pulueris differantur in poenam, non in nihilum dissoluti, ut sit in his materies poenalis, sed in inane ac leue aridūq; ut ludibrosæ poenæ, & loco altero idem propheta meminuit, dicens: Continuum eos ut puluerem ante faciem uenti, ut lutum platearum delebo illos. Comparatio itaq; ut beatitudinis, ita & poenæ est constituta. Quod enim nullus labor est uento puluerem dissipare, & quam lutum in plateis ingredientibus propè calasse non sentiunt, ita poenæ illi inferni facile est impijs delere atq; dispargere, quos peccatorum ratio & in lutum soluerit, & cōminuerit in puluerem, non relicta neq; substantia firmitatis, cum puluis & lutum sint, & per id quod puluis & lutum sunt, in natura tantum poenalis substantiæ reseruat. Et quia per hanc demutationem obtritæ in puluerem firmitatis, non erit huius boni particeps, quod beato uiro ex fructu ligni dabitur in tempore. Ideo consequenter adiecit: Propterea nō resurgunt impij in iudicium.) Non abolitio his qui utiq; puluis erunt per id quod non resurgunt denunciatur, sed resurrectio his in iudicium denegatur. Non enim per id quod non erunt, sensu poenæ carebit, quia lucri poenam facit quod non subsistit ad poenam

poenam. Subsistunt autem qui erunt puluis. Puluerem uero effici uel ariditate uel attritu nō est subsistendi amisisse naturam, sed in naturam alteram subsistisse. Per id autem quod in iudicium non resurgent, absolutum est non resurgendi eos caruisse natura, sed resurgendi in iudicium perdidisse ordinem. Qui autem resurrectio nis & iudicij ordo intelligendus sit, dominus in Euangelijs ostendit, dicens: Qui credit in me, non iudicatur: qui autem nō credit, iam iudicatus est. Hoc est autem iudicium, quia lux uenit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem. Negligentem audientiam & incuriosam legentium facilitatem dicti dominici sermo perturbat. Cum enim dicit: Qui credit in me non iudicabitur, exemit iudicio fideles. Et cum subiecit: Qui autem non credit, iam iudicatus est, non admisit ad iudicium infideles. Ergo si credentes exemit, & repulit infideles, nec in hos nec in illos iudicij forte permissa, quomodo conuenire sibi hoc quod tertium ait, existimatur? Hoc est autem iudicium, quia lux uenit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem? Non potest uideri locus relictus esse iudicio, cum neq; infideles, neq; fideles sunt iudicandi. Et hæc quidem ita esse auditoribus negligentibus & lectoribus incuriosis uidebuntur, ceterum in se ueritas ipsa uerborum proprietates dicti intelligentiā continet: Qui credit, inquit, non iudicabitur, quid enim necesse est iudicare credentem? Iudicium enim ex ambiguis rebus existit, & ambiguitate adempta, iudicij non desideratur examen. Ex quo ne infideles quidem necesse est iudicari, quia ambiguitas quam infideles sint nō refedit. Sed adempto in credentes non credentesq; iudicio, causam dominus iudicij & autores in quo iudicari necesse esset adiecit. Sunt enim aliqui inter impios piosq; qui medij sint, ex utroq; admixti, neutri tamen proprie, quia in id ipsum constituerint ex utroq; nec fidei admiscendi, quia sit illis aliquid infidelitatis insertū: nec infidelitati deputandi, quia aliquid habeant & fidei. Plures namq; dei metus in ecclesia cōtinet, sed eosdem tamen ad secularia uicia seculi blandimenta sollicitum. Orant, quia timent: peccant, quia uolunt: Christianos se nūcupant, quia bona est spes æternitatis: gentilia agunt, quia blanda præsentia sunt: impij non manent, quia his dei nomen in honore est: pij non sunt, quia quæ pietati sunt aliena sectantur. Et necesse est ea magis diligant per quæ id quod se nuncupant esse non possunt, secundum nuncupationis uoluntatem, operū uoluntate potiore. Et idcirco dominus postea quàm credentes non iudicandos & nō credentes iam iudicatos esse dixerat, addidit: Hoc est autem iudicium, quia lux uenit in hunc mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lumen. In eos ergo iudicium est, quod iam & in incredulos actum est, & in credentes nō necessarium est, quia magis tenebras quàm lumen dilexerint, non quod non dilexerint & lumen, sed quod dilectio illis fuerit magis propensa tenebrarum. Præferri enim solet dilectioni ex comparatione dilectio, & hic iudicium est, quia cum dilexerit Christum, magis tamen tenebras dilexerūt. Hi ergo iudicantur, qui neq; ut pij non iudicantur, neq; iam fuerint ut impij iudicati, in quos ex prælata potius dilectione iudicium est. Et huius quidem euangelicæ dispositio nis tenuit propheta rationē, dicens: Propterea non resurgunt impij in iudicio, neq; peccatores in consilio iustorum. Impijs iudicium, quia iam iudicati sunt, non relinquit: peccatoribus autem, quos superiori sermone discerni ab impijs docuimus, consilium iustorum, quia iudicandi sunt, denegauit. Illos enim præiudicatos impietas facit, hos uero peccatum detinet iudicandos. Itaq; neq; impietas quæ iam iudicata est, peccatorum est permissa iudicio, neq; peccatores qui iudicandi sunt, iustorum qui nō iudicantur, meriti sunt digni esse consilio. Et huius differentia hinc ordo proficitur. Quia cognoscit, inquit, dominus uiam iustorum, & uiam impiorum peribit.) Consilium iustorum peccatores idcirco non addeunt, quia uiam iustorum

Soli medij inter
dicantur

446

D. HILARII IN

Quomodo de
us cognoscat
aut ignoret

rum dominus cognoscit. Cognoscit autem non ignorationis scientia, sed dignatione noscendi. Neque enim hæc in deo passionum humanarum demeratio est, ut aliquid aut cognoscat aut nesciat. Beatus apostolus Paulus qua ratione à deo cognosceremur exposuit dicens: Si quis est in uobis propheta aut spiritualis, cognoscat quæ scribo uobis, quia domini sunt: si quis autem non cognoscit, non cognoscitur. Eos ergo cognosci à deo ostendit, qui quæ dei sunt cognouerint, tunc cognoscendi cum cognouerint, dignationem scilicet cognitionis per meritum religionis cognitæ consequentes, ut quod cognoscitur non ignorantis profectus intelligatur esse, sed cogniti. Absolute autem dominus ostendit in Adam atque Abraham peccatores se ignorare, cognoscere autem fideles. Namque Adæ post peccatum dictum est: Vbi es Adam? Non quod deus quem adhuc in paradiso habebat, in paradiso esse nesciret, sed quod dum ubi sit interrogatur, indignus cognitione dei per id quod peccauit, ostenditur. Abraham ante diu ignoratus, scilicet ad quem septuagenarium dei iam fuit sermo, cum se per oblationem Isaac fidelem domino probasset, tunc in diuinam familiaritatem dignatione suscipitur. Nunc cognoui quia tu es dominus deus tuum, & non peperisti dilecto filio tuo propter me. Non ignorabat utique Abraham fidem, quam ei de generando Isaac credenti & ad iulliciam deputauerat. Sed qui magnum timoris sui dederat filium offerendo documentum, nunc cognoscitur, nunc probatur, nunc dignus est qui non ignoretur. Scit itaque deus & agnoscit & nescit, cum Adam peccator nescitur, & Abraham fidelis agnoscitur, dignus scilicet qui à deo nihil utique ignorante noscat. Cognita ergo est deo iustorum non iudicandorum uia, & idcirco peccatores iudicandi sunt eorum consilio. Impij autem in iudicio non resurgunt, quia deperditam eorum uiam, iam fuerint iudicati per eum qui ait: Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio domino Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum Amen.

Sine titulo apud Hebræos II.

Actuum 17.

Vare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Plures nostrum ambiguos facit apostolica autoritas, utrum psalmum hunc coherentem primo, & ueluti primi extremum putent esse, an uero subiacentem, & secundum potius connumerent. Namque in Actis apostolorum primum hunc haberi, atque esse sub oratione beati Pauli ita docemur: Namque uobis euangelizamus eam quæ ad patres facta est repromissio, hanc deus expleuit filiis uestris, suscitans dominum nostrum Iesum, sicut in psalmo primo scriptum est: Filius meus es tu, ego hodie genui te, cum suscitauit eum à mortuis amplius non regressurum in interitum. Ob hanc ergo apostolicam autoritatem errore scribentium fieri creditur, ut in ordine secundus psalmus iste numeretur, cum primus esse ipso doctore gentium testante noscatur. Cognoscenda itaque ea ratio est, cur & à nobis secundus esse intelligendus sit, & ab apostolo esse primus ostensus sit. Medijs namque temporibus legis priusquam unigenitus dei filius ante secula manens deus, uerbum homo nasceretur, polcente rege Ptolemæo septuaginta seniores libros ueteris testamenti ex Hebræis literis in Græcas transtulerunt. Erat autem iam à Mose antea iustitutum in synagoga omni septuaginta esse doctores. Nam idem Moses quamuis ueteris testamenti uerba in literis condidisset, tamen separatim quædam ex occultis legis secretiora mysteria septuaginta senioribus, qui doctores deinceps manerent, intima uerat. Cuius doctrinæ etiam dominus in euangelijs meminit, dicens: Super cathedram Moysi, inquit, sederunt scribæ & pharisæi, omnia ergo quæcumque dixerint uobis seruate & facite: secundum uero facta eorum nolite facere. Doctrina ergo horum mansit in posterum, quæ ab ipso scripto

Secreta legis
Mosaica

Non credo

so scriptore legis accepta in hoc seniorum & numero & seruitio conseruata est. Hi itaque seniores libros hos transferentes, & spirituales secundum Mosi traditionem occultarum cognitionum scientiam adepti, ambigue lingua Hebraica dicta & uaria quædam ex se nunciantia, secundum uirtutes rerum certis & proprijs uerborum significationibus transtulerunt, doctrinæ scientia multimodam illam sermonum intelligentiam temperantes. Et ex eo fit ut qui postea transtulerunt, diuersis modis interpretantes, magnum gentibus attulerint errorem, dum occulte illius à Mose prophetæ traditionis ignari, ea quæ ambigue lingua Hebraica commemorata sunt, incertis ipsi iudicijs ædiderunt. Ambiguitatis autem linguæ Hebraicæ unum afferemus exemplum, ex quo cætera istiusmodi esse atque ut sunt, intelligantur. Brestith uerbum Hebraicum est: tres enim significantias in se habet, id est, in principio, & in capite, & in filio. Sed translatores septuaginta in principio ædiderunt, cæteris diuersæ transferentibus, & secundum hanc ambiguitatem hæc ab illis in omni translatione est facta confusio. Sed perfecta horum septuaginta interpretum autoritas manet. Primum quod ante aduentum corporalem domini transtulerunt, nec aduatio interpretandi adhibita tempori arguitur, tanto anteriores interpretationis ætate, de hinc quod ipsi illi principes, doctoresque synagoge præter scientiam legis, per Mosem quoque doctrina secretiori perfecti innotuerunt, non improbabilis esse arbitri interpretandi, qui certissimi & grauissimi erant auctores docendi. Hi ergo psalmos inter cæteros libros transferentes, & in numerum redegerunt, & in ordinem collocauerunt, & diapsalmis distinxerunt, qui omnes secundum Hebræos confusi & habebantur & habentur. Horum igitur translationes Hebræis, tum lingua tantum sua utentibus, non erant necessariae. Ipsi tamen omnibus diligenti & religiosa custodia obseruatis, quibus postea quam dominus lepleuerat, cum his libris quos regij ipsi dem translatores ædiderant collocatis, & fideliter consonantibus repertis, indissolubilis constituta est priuilegio doctrinæ & ætatis autoritas. Beatus ergo apostolus Paulus secundum promissionem suam Hebræus ex Hebræis, etiam secundum Hebraicam cognitionem & fidem, psalmum hunc primum esse dixit, translatorum distinctione non usus, cui maximum hoc prædicandi ad synagogæ principes studium erat, ut dominum nostrum Iesum christum dei filium natum, passum, resurgentem, regnare in æternum, ex doctrina legis ostenderet. Tenuit itaque hunc modum, ut Hebræus ipse & Hebræis prædicans Hebræorum consuetudine uteretur. Sed nobis translatorum utendum autoritate est, legem non ambiguitate literæ, sed doctrinæ scientiæ transferendum. Præstat autem nunc absolutissimam intelligentiam personæ temporis causæ apostolica autoritas. Nam quid in libro Actuum suorum de hoc eodem psalmo idem apostoli senserint, uerbis ipsorum loquemur. Scriptum namque est: Et ipsis dicitur, tu es qui fecisti cælum & terram & mare, & omnia quæ in illis sunt, qui per os patris nostri Dauid sancti pueri tui dixisti: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum aduersum dominum, & aduersum Christum eius. Conuenerunt enim in ueritate in ciuitate ista aduersus sanctum tuum filium Iesum, quem unxisti, Herodes & Pontius Pilatus, & populus Israël facere quanta manus tua & consilium præscribit fieri. Et nunc domine respice in minas illorum, & da seruis tuis cum omni fiducia loqui uerbum tuum. Non ergo ambiguum est quid tanto anteriore tempore prophetiæ psalmum ostenderit. Nam permixtum sibi in Herode atque Pilato gentes frementes & populi uana meditantes, in unum cum ipsis suis principibus & regibus astiterunt. Comuni enim & prætoris & tetrarchæ iudicio in dominum confix

Audi Hieronymum

Profectus legendum putat

Brestith

Aliud sentit Hieronymus

Fabula de cæculis septuaginta

Actuum 4.

non dicit filium uerit non putat

marata damnationis est passio. Et quidem diligenter secundum prophetica scientiamunicuique generi & nomini singulorum quorumque uerborum est proprietas coaptata. Ut gentes fremuerint, imperio scilicet motu inceditoque dei filium in corpore cernentes & odientes, quare usque adeo fremuerunt, ut coronam spineam capiti copulerint, uelut regia induta saluatione atque honore regis illuserint, harundine caput contuderint, aceto ac felle potauerint, lancea latus foderint. Cohors enim militum Pilato subditorum ex fremitu irae intemperantis hæc gessit. Populi autem inania meditati sunt, id est, inani in doctrinis dei meditatione uersati, eum per meditationem legis non intellexerunt qui prædicabatur in lege. Iam enim tum non tantum ex illa secundum carnem Abraham generatione synagogæ populus abundabat, sed ex multis populis in nomine Israel populi nomine multorum populorum diuersitas continebatur. De hoc in Actorum libro ita scribitur: Erant autem in Hierusalem habitantes iudei, uiri timentes dominum ab omni gente quæ sub cælo est. Populi itaque isti meditati sunt inania, ex multis populis in unum populum congregati. Reges quoque adstiterunt. Pilatus scilicet & Herodes, cum quibus reges terræ intelliguntur, & uterque pro legum quibus præerat necessitate præsentia suæ adhibuit officium. Qui autem impio irreligiosorum consilio multis conuentibus aduersus dominum tractabant, hi principes conueniunt in unum, frequenter scilicet in domum Cayphæ, omnium sacerdotum principibus congregatis. Denique reges terræ cognominati sunt, Herodes tetrarcha & Pilatus prætor, quia iure terreni imperij adstiterunt. Cæteri autem qui in unum conuenerunt, neque principes terræ sunt, neque principes sacerdotum, quia nec ius regni sui prætori Romano & tetrarchæ obtinebant subditi, neque ultra iam principes sacerdotum cognominari merebantur, quia impij in deum ac dominum ipsius sacerdotij existissent. Et quia non ambiguum est, ex persona dei patris secundum apostolicam autoritatem psalmum ceptum esse, quippe cum dixerint: Qui per os patris nostri David sancti pueri tui dixisti, idcirco ad intelligendam personæ demutationem ab interpretantibus interiectum diapalma est, licet in libris Hebræorum non contineretur. Persona ergo quæ demutatur, apostolorum esse intelligenda est dicentium: Dirumpamus uincula eorum, & abijciamus à nobis iugum ipsorum. Detestari eos necesse est quod arguunt. Horum ergo qui & fremuerunt, & inania meditati sunt, uincula dirumpunt, & iugum abijciunt. Et non ambiguum est quin differat iugum abijcere & uincula rumpere, quod utrunque utriusque superius memorato & generi & nomini conuenit, & uincula gentium rumpant, iugum autem populorum abijciant, quia gentes peccatorum suorum uinculis colligantur à quibus absoluere se per infidelitatem non possunt, secundum quod dictum est: Fascijs peccatorum suorum confictus est peccator. Iudei uero iugo legis onerantur, quod à se Apostoli abijciunt, beato Petro dicente: Nunc uero quid tentatis dominum ponere supra collum discipulorum iugum, quod neque nos, neque patres nostri potuimus portare. Hoc ergo populorum iugum à se abijciunt, quia subditi ei fuerunt: uincula autem non sibi, sed gentibus dirumpunt. Et ita utriusque sermonis ratio seruata est, ut ubi uincula dirumpuntur, nullam personæ suæ significantiam addant: ubi uero abijciunt iugum, illic dicendo abijciamus à nobis, non de alijs quam de semetipsis locuti intelligatur, ut graui isto & intollerabili abiectio, suauis illi & leui ad quod inuitati sunt, euangelicæ sanctificationis se iugo subderent, gentium autem uincula per libertatem prædicationis abrumperent, secundum illud quod in eiusdem psalmi commemoratione dixerunt: Et nunc domine respice in minas illorum, & da seruis tuis cum omni fiducia loqui uerbum tuum, hæc enim apostolicæ doctrinæ omnium in se delitatur & peccaminum laqueos abrumpunt. Et quia superius duplex persona seruata

Persona patris
etris contra
Hierony
mum

seruata est cum ait: Aduersus dominum & aduersus Christum eius, gemina quoque nunciandis & subsannatis significatio consecuta est. Non enim discernitur contumelia alterius ab altero, neque discretus honor est religionis ad utrumque. Qui enim per geminam patris & filij secundum se legitimamque naturam in gloriam diuinitatis unum sunt, unum etiam sunt uel in contemptu iniuria uel in honore reuerentiæ, & alter in altero aut honorificatur aut spernitur. Atque id ipsum dominus testatur dicens: Sicut pater suscitauit mortuos & uiuificauit, sic & filius quos uult uiuificat. Nec enim pater iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio, ut omnes glorificent filium sicut honorificant patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum. Non distinguitur honor, non discernitur contumelia, æqua in utrumque religio expectatur. Et iniuria unius, contemptus utriusque est. Ita cum in uno uterque spernatur, qui unum sunt in diuinitate ambo per gloriam, unum quoque sunt in religione ambo per honorem. Et nunc qui aduersus dominum conuenerunt, conuenerunt quoque aduersus Christum eius, & quos in cælo habitans irridet, hos & dominus subsannat. Non quod non & dominus esset semper in cælo, quippe qui de se ipso testatus sit: Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit de cælo, filius hominis qui est in cælo. Non abest ergo à cælo, quia cum de cælo descendit, descendit quidem filius hominis, sed per naturam uirtutem non abest filius dei unde descendit, neque se ex eo quod antea erat, tum cum homo est natus absumpserat, neque factus filius hominis, filius dei esse defecerat, sed à deo filius hominis, filius dei est, ut descendens de cælo filius dei esset, & per uirtutem suam substantiam idem filius hominis esset in cælo. Sed uolens propheta sub personæ distinctione significare patrem, qui filio suo etiam in filio hominis consistente in terris, in illa æterna sua sede ac beata maneret, & sine descensionis aliquid dispensatione reuiesceret, ait: Qui habitat in cælis irridebit eos, & dominus subsannabit eos. Uterque enim qui irrideret habitans in cælo intelligeretur, & dominus qui subsannaret è cælo. Non differt autem subsannare & irridere: utrumque enim secundum uoluntatis affectum officio oris efficitur. Namque secundum intelligentiam nostram per corporales species diuinarum rerum sensus exponitur, ut subsannatio & risus in cludendis his qui aduersus dominum & aduersus Christum eius conuenerant nominarentur, non quod in incorporale deum aut resolutione aut obductione oris incidere, sed ut ex naturæ nostræ consuetudine nosceremus quale in impios esset iudicium diuinæ uoluntatis. Subsannati ergo & irrisi sunt, namque qui testes falsos concinnauerant, qui proditorem mercari erant, qui super se ac filios suos sanguinem eius receperant, qui crucifige clamauerant, qui descende de cruce si filius dei es dixerant, qui sepulchrum ob signauerant, qui resurrectionis silentium à militibus & famam furati corporis emerant, perdidit tantum impietatis suæ laborem, deus est quem crucifixerant, æternus est cuius sepulchrum ob signauerat. Irridetur impietas dum ad illicita nititur, dum inconcessa expetit, dum quod obtinuisse se sperat amittit, dum deum esse quem tanquam hominem condemnat agnoscit. Ob quod competenter hoc sequitur: Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in indignatione sua conturbabit eos. Postea enim quam resurgente à mortuis deo, in quem mors per speciem corporis quod assumpsit incidere, temeritas infructuose impietatis irrisa est, deus ad eos quos subsannauerat loquitur, eosque in indignatione conturbat. Ac priusquam qui iste iræ sermo & quæ hæc indignationis perturbatio sit ostendamus, amoneri legentes atque audientes oportet, ne aliquas demutationes passionum perturbationesque motuum cadere in deum credant. Nihil enim in æternam illam & perfectam naturam nouum incidit, neque qui ita est, ut qualis est, talis & semper sit, ne, aliquid

quando non idem sit, potest effici aliquid aliud esse, quam semper est. Terrene illud imperitiam causa habent generis, ut demutabiles fiant conuersione nature, cum laeticiam in orror, placabilitatem ira, beneuolentiam offensa, aequanimitatem inuidia, & securitatem sollicitudo perturbat. Sumus per haec aliud, aliquando quam sumus, cum eam quae praesens sit mentis affectionem, subrepens per instantiam infirmitatemque nostram motus appetitionis alterius inquietet, & ex eo quod sumus, in id quod sumus conuersio nos repetina demutat. Deus autem beatus atque perfectus profectum non eget cui nihil deest, demutatione non nouus est, qui origine caret. Ipse est, qui quod est, non aliunde est, in sese est cum est, ad se est, suus sibi est, & ipse sibi omnia est, carens omni demutatione nouitatis, qui nihil aliud quod in se posset incidere per id quod ipse sibi totum totus est reliquit. Ex huius igitur optima ac beneuola beatitudine, per dominum nostrum Iesum Christum perfectae omnes sunt coelestium & inuisibilium creationes, spiritualium & corporalium constitutiones, non ut profectum sibi aliquem ex his, quibus originem impertiebatur, acquireret. Neque enim quisquam eo indiget, quod ex se tribuit: aut per id proficit, cui ad id quod est autor est. Exteriora autem sunt quae afferunt profectum, quia ea quae inopie medentur aliena sunt. Deus igitur ex quo omnia sunt, nullo eorum indiget, quibus id quod sunt esse largitus est, omnia uero ad profectum eorum quae gignerentur creauit. Et quia longus erit sermo, si etiam de coelestibus & inuisibilibus inchoetur, ex nobis ipsis ad quos prophetiae psalmus est, tractemus. Hominem non quod officio eius in aliquo egerit instituit, sed qui bonus est participem beatitudinis suae uita sensusque perfecti, & hoc ipsius dicit absolute intelligitur. ait enim: Sed nunc Israel quid dominus deus tuus poscit a te, nisi ut timeas dominum deum tuum, & ambules in omnibus uisus eius, & diligas eum, & seruias domino deo tuo ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & custodias praeccepta domini dei, & iustificationes eius quae ego praecipio tibi ut bene sit tibi. Nihil a nobis, nisi innocentiae, & religionis, & fidei obsequium deus postulat. Amari e a nobis exigit, non utique amoris in se nostri fructum aliquem sui causa ipse percipiens, sed amore ipso nobis potius qui eum amabimus profuturo. Nam amari se, sibi nos obsequi idcirco (at nobis expetit) ut digni beatitudinis suae ac bonitatis munere per meritum amoris sui & obsequij iudicemur. Bonitatis autem usus ut splendor solis, ut lumen ignis, ut odor succi, non praebenti proficit, sed utenti. Quod ergo sumus, profectus noster est potius quam eius, qui nos in id quod sumus instituit, quia deus bonorum eorum quae in se sunt aeterna non inuidens, in sensum nos atque usum beatae suae bonitatis assumit. Sed qui profectus ac bonus est, bonitate in nos ac beatitudine sua non sine ratione ac modo usus est: Nam unicuique nostrum libertatem uita sensumque permittit, non necessitatem alterutrum afficiens, ut unumquemque ex natura bonum malum uel esse lex cogeret, sed qui nos per beneuolentiam utendae beatitudinis suae creasset, profectum nobis ad id meritum uitae innocentis honesteque constituit. Quid autem honoris ac praemij bonitatis necessitas mereretur, et malos non esse uis quaedam nobis conferta non sineret: uoluntati ergo permittit bonitas est, ut praemium sibi uoluntas bonitatis acquireret, ut esset nobis aeternae huius beatitudinis profectus atque usus ex merito, non necessitas indiscreta per legem. Et quam quam nos ad uoluntatem bonitatis, id est, ad bene honesteque uiuentium per spem promerendae & utendae suae bonitatis illiceret, poenam tamen deuitate & contempntae bonitatis adiecit. Ut cum libertatem nobis uoluntatis ad bonitatem promerendam reliquisset, quia meritum necessitas naturae non haberet, libertatem ipsam quoque adiecit: si ad meritum praemij permittit libertas est, & per bonitatem dei uis libertatis metu con-

Liberum arbitrium
*Fortè necessitate in

metu constitutionis arcata est, ut bene uelle meriti spes moneret, malum tolle proposita ultionis poena suaderet. Itaque his quibus ex uoluntatis libertate malitia magis placuit, ultio constituta ira esse dei creditur, non quia indemutabilis illa dei quiete natura motu impetus turbidi incalescat, sed quod ille qui per constitutionem poenae maneat in poenam, sentiat sibi autorem huius constitutionis iratum. Poena enim patientis, ira esse creditur decernentis. Atque ita irascitur deus, cum per poenae dolorem iram decreti in se sentiat esse punitus, quae non per demutationem naturae in iram ex placabilitate commota est, sed ex constitutione poenae ira sit punitendis. Hanc autem poenae constitutionem, iram nuncupari atque esse, Ioannes in euangelio ostendit, dicens: Natio uispararum, quis monstrauit uobis fugere a uentura ira: Cum enim debitum illis esset, ob impietatem suam poenae constitutione puniri, iram tamen hanc futuram poenitentiae confessione fugiebant. Apostolus quoque irae huius ita meminit, dicens: Quia si cum adhuc peccatores essemus Christus pro nobis mortuus est, multo magis iustificati nunc per sanguinem eius liberabimur ab ira per illum, iram uidelicet poenam manentis constitutionis ostendens. Non itaque ad demutationem deus mobilis est, neque ad aliud ex alio transferendus, certae ipse constantis naturae est. Manet ut est quippe qui dixerit: Ego sum qui sum, & non demutor. Beata illa & perfecta aeternae uirtutis bonitas non patitur conuersionem, nec demutatur ex alio in aliud motu accidentis instantis. Et hoc idem hic sancto spiritu loquens propheta testatur, dicens: Deus iudex iustus, fortis & magnanimus, nunquid irascetur per singulos dies: Nisi conuersi fueritis, gladium suum uibrabit, & arcum suum tetendit, & parauit illum: Et in eo parauit uasa mortis, sagittas suas arsuris operatus est. Non ergo ad iram magnanimus demutatur, sed potens iudex poenam decreuit ad culpam. Nam non conuertentibus gladium uibrabit, & arcum tetendit, & in eo parauit uasa mortis, & sagittas suas arsuris operatus est. Operatus autem est non ad motum repentinae irae, quae per cupiditatem ulciscendi subito accensa sit, sed operatus arsuris est, qui per impenitentem uoluntatem ipsi se constituent uendos. Et his qui non conuertuntur, gladius uibratus est, non ex demutatione irae perimendos ad singulos. Neque enim qui magnanimus est per dies singulos irascitur, sed quia iudicium decreuit, gladius eius ex poenae constitutione iam promptus est. Ipsa autem poenalis iudicij spiritualia ministeria in gladio, arcu, sagittisque memorantur, quia praeparata habentur arsuris. Non ex motu irae temporariae praeparantur, sed ea ex decreti constitutione temperatissima deus bonitatis suae aequabilitate moderatus est, non occultam scilicet constitutionis ipsius huius seueritatem & incognitam relinquendo, terroremque eius denunciationibus praemonendo, & ipsam illam constitutam, licet longa tamen ad peccati poenitentiam dilatione remorando, atque ideo potestaequam fremuerant gentes, & adstiterant reges, posteaquam inania meditates populi in unum conuenerant aduersus dominum Christumque eius, & posteaquam irrisi subsanati sunt, subiectum est: Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in indignatione sua conturbabit eos. Qualliter autem loqui semper in ira sua dominus solitus sit, unum prophetae doctrinae grauissimum & maximum afferemus exemplum, Esaia dicente: Audite uerbum domini principes Sodomorum, attendite uerbum domini populus Gomorrae. Quo mihi multitudinem hostiarum uestrarum dicit dominus, plenus sum. Holocausta arietum, & adipem agnorum, & sanguinem taurorum & hircorum nolo. Nec si ueniat apparere in conspectu meo, quis enim exquisiuit haec de manibus uestris: Calcare aulam meam non apponetis: si asseratis simlaginem, uanum est, thymiana abominatio est mihi. Neomenias & sabbata & diem magnum non sustineo. Ieiunia & festas.

Ira dei quid

& Neomenias uestras & festiuitates odit anima mea. Facti enim mihi estis in abundantiam, iam nō sustineo peccata uestra, & si extendatis manus, auertā oculos meos a uobis, & si multiplicetis preeem, non ex audīā uos; manus enim uestrae sanguine plenae sunt. Et haec quidem atrocitas & plena irae principes Sodomorum generosam Abrahamae familiā nuncupari, populū Gomorrae electum, in haereditatem Israel dici, improbabilis esse hostias, abominabiles solennitates, pertaeta ieiunia, auertendi ab conspectu aduentum oculi, obstruendae ab auditu precantium aures, quia manus sanguine plenae sunt. Quid hac comminatione grauius est: Quid his minis seuerius: Sed uideamus qualiter in ira sua deus loquitur. Sequitur enim posteaquam dictum est, manus uestrae sanguine plenae sunt: Lauamini, mundi esto te, auferte nequitas ab animis uestris, a conspectu oculorum meorum. Discite bonum facere, exquirite iudicium, liberate iniuriā accipientem, iudicate orphano, & iustificate uiduam, & uenite arguamur, dicit dominus. Et si fuerint delicta uestra sicut foenicium, ut niuem dealbabo. Si autem fuerint ut coccum, ut lanam candidā efficiam. Et si uolueritis & exaudieritis me, quae bona sunt terrae māduca bitis: quod si nolueritis, neque audieritis me, gladius uos comedet. Os enim domini locutum est. Sequitur terrorē benignitas, & quibus iam ultio criminis debita est, his adhuc superest poenitentis conscientiae beata confessio. Non enim statim deus in ira sua perimit, sed loquitur, & dissimulata adhuc poena tantū in indignatione perturbat. Qui enim ut coccum & foenicium erant, redundanti in manus sanguine decolores, in niuem dealbescent, eruntque ueste beati uelleris candidati. Et haec quidem ex auctoritate testamēti ueteris praesumpta sunt, uideamus an etiam in nouo dei iras esse intelligatur, ut saluet. Namque Ioannes eos quos esse nationē uiperarum ob maliciam paternae in se impietatis exprobrat, ita ad salutem monet: Facite dignū fructum poenitentiae. Et rursum dominus ipse: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego uos reficiam. Fremetibus autē aduersus se, & non tantum in passione, sed etiam post passionē, non dico in unum cōuenientibus, sed persecutio nem ecclesiae, apostolorū fugam, caedem martyrum spirantibus, deus sic loquitur iratus: Saule Saule, quid me persequeris? At autem: Quis es domine? Dominus uero: Ego sum Iesus Nazarenus, quem tu persequeris. At ille tremēs & pauens in eo quod sibi acciderat, dixit: Domine, quid me uis facere? Hic loquitur iratus, sic in indignatione conturbat, cum quibus ob meritum impietatis poena decreta est, ipse per ammonitionem desinendi mali, metus & terror affertur. Sed ne ipsam quidem principalem & maximā loquendi in ira & indignatione conturbandi praedicationem praetermisit propheta. Namque post id quod ait: Tunc loquitur ad eos in ira sua, & in forore suo cōturbabit eos, ut ostenderet qui ille irae sermo esset, & quae ex eo conturbatio gigneretur, adiecit: Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, annuncians praecceptum eius. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Posce a me, & dabo tibi gentes haereditatem tuam, & possessionē tuam terminos terrae. Reges eos in uirga ferrea, itaquam uas figuli confringes eos. Iratus loquens atque in indignatione perturbans, & irascendi modum temperat & loquendi. Nam neque iram dissimulat potestate praelata, neque a bonitate sua excidit terrore praemisso, ut ad pietatē nos metus eius, cuius potestas esset demonstrata, uocaret. Cōturbantur ergo frementes & uana mentes, cum regem sciunt, cum filium dei audiunt, cum possessorem eum finitū terrae, & heredem esse gentium discunt, cum regendi ius in uirga ferrea & eius esse cognoscunt, cum modo ac facilitate uasis figuli comminuendos populos intelligunt. Sic loquitur iratus, sic conturbat indignans, non puniens admissam impietatem, sed impoententem ad poenitentiae confessionem commemoratae potestatis terrore

terrore perturbans. Quoniam uero per spiritum prophetiae pro gerendis gesta memorantis, quia solitus sit non per ambiguum prouidentiam gerendorum deus futura pro praeritis significare, absolute intelligi possit, omnia haec ex persona unigeniti filij dei domini nostri Iesu Christi dicta esse, & infidelitas maxima sit, trepidum ad haec sensum ambiguae opinionis afferre, tamen etiam euangelicis atque apostolicis doctrinis ostendendum est, nihil eorum prophetam quae gerenda praedictandaque essent non antea prophetasse, maxime cum non exiguus ignorantibus atque simplicibus error oriatur in eo quod dictum est: Ego hodie genui te. Cum enim ante tempora unigenitus dei filius maneat, non conueniens esse intelligitur, ut in die genitus sit, cum dies omnis in tempore sit. Tempora enim secundum praescriptam nobis a Mose cognitionē in hunc suum mortū atque cursum ab origine, seculi & constitutione dimensa sunt, cū per momenta & horas & menses, & annū reuolubili in se successione discreta sunt, institutumque est tempus & ex tempore, quia omnia tempora mutua temporū substitutio & gignit & terminat. Atque ob id dies in tempore est, per quam tempus uniuersum & inchoatū desinit, & desinens inchoatur. Unigenitus uero filius dei, ut dei uerbum est, ita deus erat uerbum, non cum temporibus est, sed ante tempora; nō in aliquo, sed ante omnia est. Erat enim cum tempora facta sunt, quippe qui ea fecerit, Erat ergo semper. Non enim est desinitus in tempore, non subiectus in numerū, sed per quem est eorum omnium quae & sunt & esse dici possunt, origo, ipse ille ex infinita aeternitatis suae ortu, ut ab aeterno genitus est persistit. Ut igitur dicti prophetici, quo ait: Ego hodie genui te, ratio possit intelligi, adhibenda nobis est euangelica & apostolica atque prophetica auctoritas, ut uel prophetā de Apostolo, uel Apostolū de propheta intelligamus. Tenendus autem idem euangelicorum dictorum ordo qui psalmi est. Nam idem primus est. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius. Et nescio cui Christum regem esse ambigere sit tutum, latrone hoc ipso in crucis passione proficiente: Memento mei domine, cum ueneris in regnum tuum. Sed non sufficit confessio latronis regem esse proficientis, testantur etiam adoraturi Magi, cum interrogant: Vbi est qui natus est rex Iudaeorum? Testatur & Pilatus interrogans: Tu es rex Iudaeorum? Profitetur & dominus respondens: Tu dixisti. Non negat interrogatus, nec gloriatur humiliandus ad mortem, cum non sit nisi ex responsione confessio, ita neque se protulit professionis autorem, neque interrogatae cognitionis ueritatem inuidit. Sed non sufficit respondisse quod rex sit, audiamus etiam illud, & qui sit iste qui rex est. Princeps namque sacerdotum etiam cum adiuramento interrogat, dicens: Adiuro te per deum uiuum, ut dicas si tu es Christus filius dei. Et dicit illi Iesus: Tu dixisti. Interrogatio nunc quoque non improbat, sed & iactantia & gloriatio spontaneae professionis effugitur. Quaesita tamen ueritas non negatur, ac sic uerecundia humilitatis & ueritatis confessio temperatur, ut sit & in responsione officium, & in interrogatione cognitio. Sed expectandus est, qui tandem sit responsionis huius profectus, quod Christus filius dei est. Nempe quid sequitur ad id quod dictum est: Tu dixisti: Verum dico uobis, a modo uidebitis filium hominis sedentem a dextris uirtutis dei, & uenientem in nubibus caeli: qui filius hominis est, idem & filius dei est. Natura generositatis in filij hominis assumptione non deperit. Nam non idcirco non dei filius, quia & hominis est filius. Non enim diuinitatis sit decessio, cum humilitatis accessio: nec per consortium infirmitatis contumeliam uirtus excepit, quippe cum infirmitas honore sit donata uirtutis. Quo dicto prophetia consummatur illa, quae dixit: Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis. Donec ponam inimicos tuos scabellum

scabellum pedum tuorum. Hic ergo rex super Sion montem sanctum dei constitutus est praeceptum domini annuncians. Non super illum utique terrene civitatis montem, complorata scilicet & homicida & parricida Hierusalem, sed Hierusalem eius quae in caelis est, quae mater est nostra, quae civitas regis magni est, cuius, ut existimo, hodie incolae sunt in passione domini resurgentes. Dei itaque praeceptum hic rex constitutus annunciat, ut venturum eum cum coeli nubibus memissent, aduersus quem fremere & conuenerent, ut per cognitionem diuini aduentus conturbati super contumeliam illiusae humilitatis corporeae poeniterent. Tenet autem ordinem prophetiae euangelicae doctrina. Nam in eo ipso dicti utriusque ratio continetur, huius scilicet dicti: Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, annuncians praeceptum eius. Dominus dixit ad me: filius meus es tu, ego hodie genui te. Cum enim ait: A modo uidebitis filium hominis sedentem a dextris uirtutis dei, tempus quo filius hominis qui & Christus & dei filius, confessu dei dignandus esset ostendit, ut qui antea dei filius, tum quoque & hominis filius esset, ut id quod tum filius hominis est, ad perfectum dei filium, id est, ad resumendam indulgentiamque corpori aeternitatis suae gloriam per resurrectionis potentiam gigneretur, quam gloriam a patre corporeus reprobabat. Qui enim in forma dei erat, formam serui acceperat, & acceptae huic formae serui, gloriam dei in qua mansit exposulat, dicens: Pater glorifica me apud te ipsum ea claritate quam habui priusquam mundus esset apud te. Non noua quare, non aliena desiderat, esse talis qualis fuerat postulat, sed precatur id se quod antea erat esse, gigni scilicet ad id quod suum fuit. Non erat autem id ipsum totus, quod ut fieret precaretur, fieri autem totus non aliud quam quod fuerat postulat. Sed sit quod fuit, & quod non erat est futurus, ad id quod fuerat, id quod totum non erat quodam nouo ortu nascebatur. Exordio ergo hic resurrectionis suae ad assumendam gloriam dies est, per quam ad id nascitur, quod ante tempora erat. Sed nascens ad id quod ante tempora fuit, id tamen in tempore nascitur esse, quod non erat, atque ideo filius hominis a modo assidens uirtutis dextris est uideendus, quia natura carnis post resurrectionem glorificata ad profectum eius quam antea habuerat claritatis prouehabatur, cum hominis filius confessurus patri & in immortalitatem corruptione carnis absorpta, & in uiuentem tunc, & non moriturum amplius dei filium nasceretur. Tenuit autem beatus Apostolus nouam hanc in eo tempore huius natiuitatis discretam ab ea quae ante tempora est generationem & subdiuisam significationem. Nam cum de beata illa, & nullis circumscripta temporibus natiuitate dixisset: Primogenitus omnis creaturae, quia in ipso creata sunt omnia in caelis & in terra, uisibilia & inuisibilia, primogenitum quoque etiam ex mortuis in resurrectione commemorat, dicens postea: Primogenitus ex mortuis, ut fieret ipse in omnibus primatum habens. Nascitur enim ad id quod non erat, cum tamen id fieret quod fuisset. Est enim primogenitus ex mortuis qui erat primogenitus creaturae, idcirco primogenitus ex mortuis ut maneret primogenitus creaturae. Idem enim est primogenitus ex mortuis, qui erat primogenitus creaturae: non nunc aliud est atque antea fuit, quamuis etiam aliud ipse fuerit ex alio, sed id quod ex alio etiam aliud fuit, in id ipsum tamen unde antea extitit aliud est renatum. Nam qui natus ex uirgine homo est, erat & tum dei filius, sed qui filius hominis est, idem erat & dei filius. Natus autem rursus ex baptismo, & tum dei filius, ut & in id ipsum & in aliud nasceretur. Scriptum est autem cum ascendisset ex aqua: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Sed secundum generationem hominis renascentis, tum quoque ipse deo renascebatur in filium, profecto ut hominis filio, ita & dei in baptismo comparato. Sed

Quomodo nascitur quod perficitur

Sed id quod nunc in psalmo est: Filius meus es tu, ego hodie genui te, non ad uirginis partum, neque ad lauacri generationem, sed ad primogenitum ex mortuis pertinere apostolica autoritas est. Nanque in libro Actuum apostolorum ita dictum est: Nosque uobis euangelizamus eam quae ad patres facta est re promissio. Hanc deus expleuit filiis nostris, suscitans dominum nostrum Iesum. Sicut & in psalmo primo scriptum est: filius meus es tu, ego hodie genui te. Cum suscitauit eum a mortuis amplius non regressurum in interitum. Vox ergo dei patris secundum Apostolum in die resurrectionis extitit, & uideamus an id ipsum & euangelia sic doceant. Namque dominus resurgens tali ad apostolos usus est uoce: Data est mihi potestas omnis in caelo & in terra. Euntes nunc docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filii, & spiritus sancti. Resurgens enim in caelo & in terra ius omne sortitus est. In eo autem quod ait: Data est, poposcisse id quod accepit ostendit. Sequitur enim: Pofce a me, & dabo tibi gentes haereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terrae. Accepit ergo haereditatem gentium quam poposcit. Poposcit enim cum ait: Pater, uenit hora, honorifica filium tuum, ut filius tuus honorificet te. Sicut dedisti illi potestatem omnis carnis, ut omni quod dedisti illi det uitam aeternam. Et rursus: Non pro his rogo tantum, sed & pro his qui credituri sunt per uerbum eorum in me. Haec ergo haereditas eius, ut omni carni det uitam aeternam, ut omnes gentes baptizatae atque doctae regenerentur in uitam, non iam secundum illam diuinam Moysi cantionem angelorum dominatum deditae, neque secundum eorum numerum diuisae, sed in dominicam familiam susceptae, & in domesticos dei deputatae, & ex iniusto atque peruerso iure dominatum in regnum aeternum diuinumque translatae. Neque adhuc tantum portio domini Israel, neque funiculus haereditatis eius Iacob, sed gentes omnes secundum numerum angelorum ante diuisae, nunc iam unius atque unius. Omnis haec uniuersitas gentium dei populus est, & aeterna haec omnium ex mortuis resurgentium. Primogeniti huius ex mortuis aeterni haereditas est. In eo autem quod adiectum est: & possessionem tuam terminos terrae, non est existimandum quod id ipsum repetitus sermo significet, tanquam illi sola gentium terras inhabitantium, donata possessio sit. Non enim ait: & possessionem tuam usque ad terminos terrae, sed terminos terrae. Ab eo autem quod terminatur id quod terminat differt. Neque id ipsum est finitum atque finire, neque unum est, modum sumere, atque moderari, quorum aliud interius modum accipit, aliud exterius quodam ambitu suo obiectum moderatur. Non enim ita in profundum demersa est terra, aut in latitudinem extensa, aut prolata in altum est, ut non undique secus, aut circumfusa, aut subiecentis sibi naturae contineatur obiectu. Hanc enim infernae uastitudinis demersa & immensa abyssus sustentat, hanc circumfusa & superni aeris spiritus inumbrat atque ambit. Quod autem subiecta sibi abysso suspensa sit propheta testatur, dicens: Ipse super maria fundauit eam, & super flumina preparauit illam. Et rursus. Qui firmavit terram super aquas. Et hanc immensam atque infinitam uastitatem abyssum scriptura solita est nuncupare, cum Iona intra cetum orante dicitur: Abyssus multa circumfudit me. Atque haec quidem infinita immensitas quae secundum uerbi proprietatem in abysso significari intelligitur, spiritali diuinae substantiae est circumscripta uirtute, secundum illud apostoli: Quonia in ipso & per ipsum, ipse gloria in secula seculorum. Esse autem huius infernae regionis uastitatem abysso incolas plures, beati Iohannis Apocalypsi docemur, cum nullus, neque in caelo, neque super terram, neque infra terram obligaturum librum dignus est repertus aperire. Non utique de mortuis & in terram sepultis significare intelligitur, cum ad tertium incolatus demonstrationem non qui intra terram, sed qui infra terram, neque qui mortui sunt, sed qui uiuunt, illum in se

resignare

resignandi libri habuerint autorem. Cum ergo possessio terræ finium domino donatur, non tam terra donatur quam ea, quibus terra finitur. Terræ enim terminos quibus terra ipsa determinatur, accepit. Cuius rei sacramentum omne beatus apostolus Paulus (quippe cuius ore Christus de se est locutus) exposuit, dicens: Qui cum in forma dei esset, non rapinam existimauit se esse æqualem deo, sed se exinanivit formam serui accipiens, in similitudine hominis constitutus, & habitu repletus homo, humiliavit se factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis propter quod & deus illum exaltauit, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu curuetur, cœlestium, terrestrium & inferorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. In forma itaque dei manens, formam serui accepit, scilicet ex deo homo natus, & post mortem crucis in nomen quod est super omne nomen exaltatus. In deum namque, quia nullum ultra deum nomen est, prouehitur, eique hoc petenti, id est, ut esset quod fuerat ante, donatur. Formam enim serui in forma dei manens sumpserat. Accepit deinde possessionem finium terræ, id est, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium & inferorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Non terrena sola, sed superna etiam infernaque donantur, & ea quibus terra concluditur, & in gloria dei patris hodie genitus nascitur, id est, in manente antea dei forma per primum mortis forma seruili adhonestatur. Fitque sub tempore noua, nec tamen inuitata natiuitas, cum ad resurrexerit. Fitque sub tempore noua, nec tamen inuitata natiuitas, cum ad resurrexerit. Sequitur deinde: Reges eos in uirga ferrea, tanquam uas figuli confringes eos. Multis aut male opinantibus, aut uirtutem & proprietatem dictorum diuinorum ignorantibus, aduersa hæc esse bonitati dei uidentur, ut gentes quas filius dei in possessione poposcit, & in hereditatem accepit, terrore uirgæ ferreæ regat, & modo uasis figuli confringat. Neque enim boni cuiusquam est dare & accipere per denda. Et qui inuult peccatorum poenitentiam quam mortem, non existimatur secundum promissionem naturæ suæ esse facturum, si uirga ferrea confringat, quos dari sibi in hereditatem poposcit. Et primum ne quis temerariæ huic & impiæ presumptioni locus pateat, proprietates ipsæ uerborum in Romanam linguam translatorum cognoscendæ sunt. Namque id quod nobiscum est, reges eos in uirga ferrea, quanquam ipsum, reges, non tyrannicum, neque iniustum sit, sed ex aequitate ac moderationis arbitrio regimen rationale demonstrat, tamen molliorem adhuc regis affectum proprietates Græca significat: quod enim nobiscum est, reges eos, cum illis est, *ποιμαίνεις*, id est, pastoraliter reges, regendi scilicet eos curam affectu pastoris habiturus. Ipse est enim pastor bonus, cuius nos sumus oues, pro quibus animam suam posuit. Non autem ius tyrannicum significari arbitremur in uirga, quæ in uirgæ nuncupatione proprietates sit, ex nouo & ueteri testamento notandum est. Beatus Paulus ad Corinthios scribens, quos cum ex multis peccatis ad poenitentiam moderata atque utili adhortatione reuocabat, ait: Quid uultis, in uirga ueniam ad uos, aut in charitate & spiritu mansuetudinis? Nunquid Paulo ius prætorum erat, ut uirga cominaretur, & cum officio licitoris ad ecclesiam Christi adesset? Non utique ita opinandum est, sed quia omnis dei sermo quo ex errore in ueritatem dei retrahimur, quo per cominationem terroremque iudicij ad innocentiam & sanctæ uitæ uiam regamur, uirga est nuncupatus, per quam intra disciplinam diuini metus cohibet timoratio, ac prouidentis rectoris monitu coercemur. Beatus apostolus conditionem eligendi aduentus sui his quos monuerat adiecit, utrum mallæt eum in seueritate doctrinæ atque obiurgationis adesse, an in spiritu lenitatis. Quod utrumque secundum modestiæ tenorem erat necessarium, ut obedientibus lenior,

Hoc subolet
Origeniacum
quiddam. Nam
in hoc opere
Origenem se
quutus est Hilarius

Virga apostolica sermo
euangelicus

nior, insolentibus uero seuerior adueniret. Et hoc quidem ex noui testamenti auctoritate præsumptum est. Hanc autem uerbi doctrinam uirgam nuncupari ex ueteri ita cognitum est, cum dicitur: Virga directionis, uirga regni tui: quia hæc eadem est uirgæ directio, qua per doctrinam in æquam uiam utilemque dirigimur. Et quæ uirga regni est, necesse est ipsa illa doctrina sit regni, ipsum autem dominum nostrum, ob doctrinam suam utilem ac moderatam prædicationem uirgam nuncupatum ita accepimus, dicente Esaia: Exiet, inquit, uirga de radice Iesse. Ac ne tyrannicam in eo se ueritatem per uirgæ nuncupationem auderet quisquam opinari, continuo propheti cus sermo adiecit: Et flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus domini, ut uirgæ seueritate floris suauitas temperaret, cum unicuique nostrum doctrinæ terror regimen perfectæ beatitudinis ammoneret. In hac ergo uirga reget datas sibi gentes, non corruptibili, non caduca, non fragili, sed ferrea, id est, ualidissima, & pro naturæ suæ soliditate firmissima. Hæc ergo uirga ferrea reget, ita ut confringat & conterat. Nam magis hoc secundum Septuaginta translators Græcitate proprietates enunciat, ita scriptum esse, *συντριβήεις*: sed siue conterat, siue confringat, non idcirco existimandus est hereditatem possidere, ut eam ad perdendum atque abolendum confringat & conterat, quippe cui cor contribulatum sacrificium sit optimum. Contritio ergo illa siue contractio est, quæ in nobis corporeas uoluptates & secularium uitiorum incentiua committit, dignosque nos dignatione domini præstabit, secundum dictum prophetam: Cor contritum & humiliatum deus non spernet. Comparata autem uasis figuli contractio, quantam ab solutionem intelligentiæ huius impartitur. Non enim sine causa quos in hereditatem poposcit uirga ferrea regens tanquam uas figuli confringet, nisi quod comparationis exemplo fragmenti istiusmodi damnum proficere in restaurationem eiusdem uasis ostendit. Qualis autem à deo secundum uas figuli nostra contractio sit idem docuit per Hieremiam prophetam, dicens: Surge, & descende in domum figuli, & ibi audies uerba mea. Et descendi in domum figuli, & ecce ipse faciebat opus super lapides. Et cecidit uas quod faciebat in manibus eius, & ipse fecit uas aliud secundum quod placuit in conspectu eius ut faceret. Et factum est uerbum domini ad me dicens: Si secundum figulum hunc non possum facere uos domus Israël: Ecce sicut lutum figuli uos estis in manibus meis. In summa, loquar super gentem & super regnum ut feriam eos & perdam, & si conuersa fuerit gens illa à malis suis, poenitebo de malis quæ cogitabam facere illis. Et in summa, loquar super gentem & regnum, ut reardificem & plantem. Et facient mala ante me, ut ne audiant uocem meam, & poenitebo de bonis quæ locutus sum facere illis. Sic peritas atque obtentas hereditatis suæ gentes deus confringet & conteret ut reformet: confringit enim deus in omnibus omnes inexpleriles cupiditates, & illecebrosas lasciuas, & feruentes iras, & inanes superstitiones, & tumentes fastus, & impias opiniones. Reformatur autem nos ad rationabilem uitæ usum contemptu pecuniæ, luxus pudore, iræ moderatione, ueri scientia, comunione uiuendi, religionis officijs, cum per doctrinæ regimen terroremque iudicij in has uirtutes post uitia illa reuiuiscimus. Non ait: Tanquam uas figulus confringes, ne per testæ fragmentum irreformabile uas posset intelligi, sed ait: uas figuli, quod in ipsa artificis molitione uas fieret, ut secundum prælatum exemplum prompta esset contractio eiusdem uasis ex artificis uoluntate reparatio. Sed irritatio nabilis materiæ uas etiam sub alia intelligentia ad rationem humanæ uoluntatis aptum est, homines quidem per hæc uitia sua cadere, sed si in his poeniterent, id est, si ab his desinerent, se quoque deus in his quæ ad poenam causas huius constituerat poeniteret. Non quod hic motus mentis secundum humanam naturam in deum caderet, sed quia hominis gestorum poenitentia modus est gerendorum. Poenitentiam quoque

quoque suam deus memorat ad poenam, quia puniri desiderent qui esse impij delicti sunt. Ut ergo figulo promptum est, amissum uas ad eandem, uel quam uolet speciem reformare, ita deo facile est post uitiorum casus uolentes se erigi per doctrinae suae institutionem ad pietatem ex impietate reparare. Sed & illa tanquam uas figuli non ignoranda cōfractio est, tum cum his corporibus dissolutis, & casu mortis cōfractis pro uoluntate artificis restauratio afferet. Quod utriusque propheticus sermo significasse eodem dicto uidetur. Nam cum poenitentiam uilem in his quae ante agebantur ostendit, praesentis huius uitae & corporalis ex uitij in uirtute nouam quasi instaurationem docet esse oportere, ita in eos dei sicuti criminum uoluntate cessante. Et quanquam id ex figuli cōparatione protulerit, tamen cum de eodem figulo ait: Et ipse fecit uas aliud secundum quod placuit in conspectu eius, significari etiam intelligitur illa, quae secundum dei uoluntatem resurgentiū corporum instaurationis ratio est futura: prout enim ei placet, & conspectu eius dignum est, cōfracta reparabit, non ex alia aliqua, sed ex ueteri atque ipsa originis suae materie specie illis cōplaciti sibi decoris imparties, ut corruptibiliū corporum in incorruptionis gloriam resurrexerit, non interitu naturam perimat, sed qualitate conditione demutat. Non enim aliud corpus quam uis in aliud resurget, Apostolo dicente: Seminatur in corruptione, resurget in incorruptionem: seminatur in ignominiam, resurget in gloriam: seminatur in infirmitatem, resurget in uirtutem: seminatur corpus animale, resurget spirituale. Fit ergo demutatio, sed non affertur abolitio. Et cum id quod fuit, in id quod non fuit surgit, non amittit originem, sed proficit ad honorem. Cōfringi itaque nos tanquam uas figuli, uel nunc, uel tunc gaudeamus, ut & nunc modo figuli uasis commortui & cōsepulti domino in baptisinate in nouitate uitae ambulemus, & in nouum Christi hominem deposito uetere renascamur, ut tunc per hunc nouae natiuitatis profectum in beatam illam ac deo placentem iteratam reparationis nostrae speciem reformemur. Cuius boni non ignarus propheta, post haec hortatur & dicit: Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore. Apprehendite disciplinam, ne forte irascatur uobis dominus, & pereatis de uia iusta. Cum exarserit in breui ira eius, beati omnes qui confidunt in eo.) Doctrinae hic ordo utilissimus est, ut eorum in quae nos adhortatur, beatitudinem cognitam praestet, quia difficile sit tantum ac spem ad ignorata protendere. Volens igitur propheta ad eorum nos quae superius commemorauerat, intelligentiam coarctari, intelligentiae ipsius honorem ante memorauit, dicens: Et nunc reges intelligite, eos scilicet qui intellectui essent, reges demonstrans, obsequiae admixtos eliciat. Itaque & deo seruientes, si timeant imminentiū timorem, non negligentes in ea erunt quam susceperint seruitutem. Ac ne tyrānici terrore hic metus esse fidelium crederetur ad id quod dixerat: Seruite domino in timore & exultate, ut metum seruitutis gaudij exultatio temperaret, cum ipse timor causam laetitiae per conscientiam seruitij fidelis afferret. Porro autem ne libertas gaudij fines congruae moderationis excederet, ita subdidit: Exultate in timore, quia periculosa ad obliuionem timoris esset libera a tremore laetitia. Atque ita haec propheticum eloquij ratio seruata est, ut seruitutem timor detineret, timorem exultatio moderaretur, & exultationem tremor consequens contineret. Huius autem seruitij & timorem exultantē, & exultationem tremorem docuit in eo quod sequitur consistere, dicens: Apprehendite disciplinam. Virtute uerbi significatione impatientis uelut properae ad id uoluntatis ostendit, non tam expetendam, quam apprehendendam potius disciplinam, docens non tempore fidei in huius obediētia obseruatione cōtentus, sed ardorem spiritus in apprehendenda auiditate desiderans. Sic in rapiendo regno caelorum raptore dominus delectatus, ait: A diebus autem

autem Ioannis regnum caelorum uim patitur, & uim facientes diripiunt illud. Quia cum regni caelestis possessio Israel praedicaretur, fides tamen gentium possessionem hanc sibi Israel diffidenti praeiperet. Sic & beatus Paulus currit ut apprehendat, dicens: Sequor autem ut apprehendam, in quo & apprehensus sum. Non lenito gradu properat, neque ocioso sequitur procursum. Apprehensus enim sequitur, & satis quidem dixisse uideretur, si consequentur sequeretur. Sed uim & ipse afferre optat, & apprehendere properat, & modo exempli corporalis inuadere. Scit autem se eo ipso iam esse quod apprehendere properat apprehensum. Si enim nos per corpoream naturam deus naturae suae diffidentes homo genitus apprehendit, factus ipse quod sumus, nostrum est ad apprehendendum nunc id quod est ipse contendere, ut in eam gloriam in quam naturam corpoream huius corruptionis exemit, festinatio nostra se misceat, atque ita apprehendemus id in quo fuimus apprehensi, si naturam dei consequamur, deo ante naturam hominum consequente. Apprehendenda itaque disciplina & inuadenda est quodam amplexu & uinculo corporali, ne elabatur aut decidat. Causam autem diligentis huius amplexus ac uinculi propheta subiunxit, dicens: Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur dominus, & pereatis de uia iusta. Cum exarserit in breui ira eius. Adest enim poenae dies qui exardescit ira domini significari intelligitur, in quo si non apprehensam a nobis disciplinam tenebimus, perdit de uia iusta erimus. Vnicuique enim rei perit quicquid aufertur, & quod est, ei cui deest iam uidetur amissum. Nam tamen per naturam suam maneat, ei tamen cui abest non manet. Et idcirco de uia iusta impij pereunt, quia in ea non erunt. Pereunt autem de uia iusta, cum exarserit in breui ira eius. Non morosa haec ira est, per quam de iusta uia pereunt, ne quis sibi interim poenae lucro inter moras iudicij blandiatur. In breui namque exardescit ira. Excepit enim nos statim infernus, & decedentes de corpore si ita uixerimus, confestim de uia recta perimus. Testes nobis sunt euangelij diues & pauper, quorum unum angeli in sedibus beatorum & in Abraham sinu locauerunt, alium statim poenae regio suscepit. Adeo autem statim poenae mortuum excepit, ut etiam fratres eius in supernis manerent. Nihil illic dilationis aut mora est. Iudicij enim dies, uel beatitudinis retributio est aeterna uel poenae. Tempus uero mortis habet interim unumquemque suis legibus, dum ad iudicium unum quemque aut Abraham referat aut poena, & idcirco copiosum hunc sacramentis caelestibus psalmi sic propheta conclusit: Beati omnes qui confidunt in eum.) Non trepidam spem, neque ambiguae perfectio beatitudinis exegit. Confidentia ad id operis est firmae opinionis scilicet, & indemutabili uoluntate, quia plus sit confidere quam sperare. Confidentium ergo est ne nos a uia recta exardescens breui ira dei deperdat. Fidelis enim est qui ait: Qui credit in me, non iudicabitur, sed transiet de morte ad uitam, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum.

In finem intellectus David cum uenit ad eum Doech Idumaeus,
& nunciauit Saul: uenit David ad domum Achimelech. Psal. LI.

Verscriptio psalmi sollicita expetendae intelligentiae postulat diligentiam. Est enim in exordio eius statim positum, in finem intellectus. Historiam non sui temporis psalmus continere ostenditur, cui praescriptio tituli in finem est. Et cum in finem intelligentia sit, non potest in eo alicuius alterius magis rei intelligentia esse quam finis. Finis autem est, ut frequenter ostendimus, quo concluduntur omnia, cuius causa cetera sunt, ad quem uniuersa spei, rerum, negotiorum opera festinant. Intelligentia ergo psalmi in eo consistit, ob quem sunt omnia, extra quem nihil est. Et quis iste sit, superscriptio ipsa quae continere historiam existimatur ostendit. Est enim talis: In finem intellectus

Argumentum
psalmi.

In, finem quid
sibi uelit

lectus illi Dauid, cum uenit Doech Idumæus, & annunciauit Sauli, & dixit ei: Venit Dauid in domum Achimelech, Atque ut absolutius rationem superscriptionis consequi possimus, ipse rerum gestarum ordo subdendus est. Doech præpositus erat mulorum Saul, qui ad Saul ait: Vidi filium Iesse uenientem in Nobæ ad Abimelech filium Achitob, & interrogauit eum in domo, & manducare dedit illi, & gladium Soliæ alienigenæ dedit ei. Quibus auditis, rex potestatem Doech sacerdotum & ciuitatis dedit. Dehinc scriptura subiicit: Et circumiuit, inquit, Doech Idumæus, & tetigit sacerdotes, & mortificauit in die illa octoginta & quinque, omnes ferentes Ephod, & Nobæ ciuitatē sacerdoti deiecit in ore gladii. Hæc itaque omnis gestorum series est, de qua tantum ad psalmi titulum præsumptum est, quantum & sacramento psalmi, & prophetica satisfaceret doctrina. Id enim solum in superscriptione est, cum inquit: Venit Doech, & annunciauit Saul & dixit: Quia uenit Dauid in domum Abimelech. Et necessario post quinquagesimum psalmum, in quo peccatorum remissio secundum sanctificationem huius, quem in exordio psalmorum docuimus, numeri uirtutem continetur. Psalmus iste tempore anterior, ordine posterior collocatur, ut id quod in finem intellectus perscribitur, perfectis undique & absolutis sacramentorum generibus posset intelligi. Achimelech interpretatione uerbi fratris mei imperii significat. Quod enim nobiscum fratris mei imperium dicimus, id Hebræi Achimelech nuncupant. Cum ergo Sauli dicitur: Venit Dauid in domum Achimelech, illi inimico Dauid nunciatur, quod domum ingressus sit fratris imperii. Domus autem imperii fratris que sit, Petrus apostolus docet, dicens: Et uos quasi lapides uiri ædificamini in domos spirituales ad sacerdotium sanctum. Et infra: Vos autem genus electum, regale sacerdotium, genus sanctum, plebs ad possidendam. In hanc igitur spirituales domum ædificandi in regale genus sumus, si per spirituales corporum edificationem conformes deo facti, genus perfecti regale mereamur. Hanc ergo Achimelech domum, id est, domum fraterni regni Dauid ille uerus, sanctus, ac iustus oriens ingressus est, factus scilicet nostri corporis homo, que domus fratris mei regnum est, quia in eiusdem corporis gloria coheredes sumus regni eius, ipso dicente: Venite benedicti patris mei, possidete præparatum uobis regnum a constitutione mundi. Quod autem fratres eius sunt, quorum domum regiam fuerit ingressus, per prophetam testatur in psalmo dicens, Annunciabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesie laudabo te. Concessa ergo secundum præcedentem psalmum peccatorum remissione, & uerbum caro factum habitat in nobis, qui & fratres, & domus spiritualis, & regale genus sumus. Populus autem impius, & parricidalis, & proditor, qui in Doech persona significatur, regi suo, inimico scilicet Dauid, prodit quod in domo Achimelech sit, & hoc sit cum pilato traditur, cum homo crucifigendus offertur, cum repudiato rege regem suum Cæsarem confiteatur, prodens quidem eum in domo esse Achimelech, sed non intelligens eum in domo esse imperii fraterni, corpus scilicet in quo sanctorum ecclesia, que corpus est Christi, conformis conregnabit, ingressum, in qua & desideratum sibi cibum sumperit. Desiderio enim manducare pascha desiderauit, & ex qua Soliæ, id est, diaboli arma sustulert. Fortis enim spolia ipse diripuit, post quod ab hoc eodem Doech, id est, populo proditore apostoli occisi, ecclesie subuersæ sunt. Hic ergo titulus psalmi, in fine intellectus, quia in Christo, qui Dauid oriens iustus rex & æternus & pastor est, totius spei nostre summatio, & legis finis intelligitur esse, qui & secundum psalmi titulum & ordinem in ea corporis sui domo proditus est, quæ ei fraterni domus significat esse imperii. Quid gloriatur in malicia potens iniquitate tota die? Querelam facit propheta, gloriari eum in iniquitate tota die, qui in malicia potens sit. Et hæc quidem gloria iniquitatis arguitur. Caterum est gloria & expectanda, & conseruanda, & affectu quodam exultantis gaudij eloquenda, quod utrunque sub ipsa dicitur

dicitur alius propheta demonstrat, dicens: Non gloriatur sapiens in sapientia sua, neque fortis in fortitudine sua, neque diues in diuitiis suis, sed qui gloriatur, in domo gloriatur. Vettis enim primum improbabilis gloriæ causis, causam rursus gloriæ competentis offendit, quo exemplo Apostolus scit, in nullo sibi, nisi in uno tantum gloriam dum, cum ait: Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Non ergo gloria istiusmodi, sed gloria iniquitatis offendit, & eius iniquitatis, quæ die tota sit. Diem pro ætate uel tempore hominis nuncupare solere meminimus, cum dicitur: Diem hominis non concupit. Vel rursus cum Abraham diem domini desiderauit: uel cum Apostolus fatanæ tradit in interitum carnis, ut spiritus saluus sit in diem domini. Non hunc diem ortu solis occasusque finitur, sed diem constituti temporis uel ætatis ostendens. Potens ergo in malicia gloriatur in iniquitate tota die. Sed absolute intelligitur in Doech persona rationem querelæ huius non conuenire. Quid enim potentie habebat mulorum custos, & ius in animalia uocationis regie sortitus, ut tantum nunciatus Dauid domum Achimelech ingressum? Nunquid tota die in iniquitate gloriatur? Verum sub persona eius populus, cui omnis in iniquitate ætas fuit, cui ex potentatu maliciæ gloria iniquitatis ipsius abundauit, significari intelligendus est. Potens enim fuit cum seruus uisitabatur a domino, cum propter eum tot plagis percussa est Aegyptus, cum in trium dierum tenebris tenebras ipsas lumine secum manente non sensit, cum Aegyptum ipsa in argento & omni ornatu dispositam cladi suæ reliquit, cum secundum diei noctisque tempora columna nunc nubila, nunc ignea usus est, cum rubrum mare pede transiuit, cum angelorum cibo uixit, cum maiestatem descendens ad montem dei uidit, cum uocem de nube loquentis audiuit, cum regna multis bellis grauius euerit, cum Iordanem refluente ut sibi areret spectauit, cum prophetas habuit, cum sacerdotibus ad emundationem peccatorum, & redemptionem animarum suarum usus est, cum obtinere regnum suum meruit. Sed in his omnibus cum potens esset, tamen in malicia sua potens semper fuit, cum cepas & allia Aegypti, & cum carnes desiderauit, cum ob uitiorum consuetudinem seruitutem impiam libertati pie prætulit, cum uictulum adorauit, Mosi maledixit, deum abominatus est, filios suos demonum hostijs uouit, prophetas occidit, ipsum quoque deum ac dominum suum sui causa natum hominem, proditum pratori in crucem sustulit. Ac sic toto uitæ suæ die in iniquitate glorians cum potens esset, potens tamen in malicia permansit. Post hanc ergo de eo prophetici doloris querelam, iam in ipsum sermo conuertitur: In iusticiam cogitauit lingua tua. Linguae humanæ officium est, ut naturali impulsu ratione, motu uario, eodemque moderato uoce in uerba distinguat, extetque per eam ex confuso erumpentis spiritus sono dissonans ad rerum intelligentiam sermo. Et quamuis quidem hic eius ad id efficiendum rationalis motus sit, tamen ipsa subdita potius esse rationi intelligitur, quam sensu rationis intelligens est. Quod uero caret sensu intelligentiæ, caret & rationis instinctu: quicquid autem caret rationis instinctu, caret & meditatione consilij. Et quomodo recte a propheta dictum intelligitur, lingua iniusticiam cogitare, cum cogitatio ex rationali sensu animæ uiuentis ineat? Lingua uero non ad naturam rationis ineunda, sed ad ministerium naturæ sit rationalis instituta, sed dicti huius perfecti & prophetici autoritate & alius propheta demonstrat, dicens: In ore stultorum cor eorum est, quia nihil ex rationis consilio tractantes, & cordis meditatione pendentes, temerario tantum motu linguæ inconsultæ res fortuitas & inconditas eloquantur. Atque ideo in ore stultorum cor eorum est, quia non quod cogitauerint loquentur, sed quod loquuti fuerint cogitabunt. Et hoc quidem de lingua stultitatis uero de lingua sapientis ira legimus: Lingua intelligentis meditabitur sapientiam. Et rursus: Lingua mea calamus scribæ uelociter scribentis. Quia intelligentis

tis lingua ex meditatione sapientiae sit, & eadem rursum tanquam calamus scribentis, nihil in compositum, nihil incertum agat: sed his quae aut cogitata aut lecta fuerint, obtemperans celeriter ex ratione consilij obsecundet. Et quia ex ratione naturae cogitatis potius famuletur lingua quam cogitet, haec lingua quae iniustitiam cogitavit, non naturae suae usum docetur esse officij. Sequitur enim: Sicut nouacula acuta fecisti dolum. Nouacula ad nitorum uultus acuitur, ut abradens hirsuta atque horrentem faciem leuiget: haec si potius uulneret, dolum fecit: quippe cum preparata ad ornatum ministerium suum prebuerit ad uulnus. Lingua haec ergo huius in malicia potentis iniquitatem cogitans dolum fecit, id est, quae natura ad eloquendas rationabiles cogitationes consulti cordis preparauerat, ipsa potius irrationabiles cogitat iniquitates. Populus enim qui in Doeck significari intelligendus est, ad magnificandum dei nomen electus, & ad celebrandas laudes ipsius preparatus, hunc inhonorat, hunc tradit, hunc quantum in se est, morte crucis perimit, & hoc linguae suae nouacula per quam clamauit, crucifige, crucifige, consummat. Dolum itaque tanquam nouacula acuta & iniquitatem cogitans fecit haec lingua, & cuiusmodi dolum, consequentia docent. Sequitur enim: Dilexisti maliciam super benignitatem, iniquitatem super quam loqui iustitiam. Doli huius crimen ex comparatione fit grauius, cum malicia diligat, bonitate neglecta: cum iniquitas agitur, praetermissio sermonis iustitiae. Hunc propense in maliciam dilectionis affectu dominus in euangelij condemnatione, dicens: Hoc est autem iudicium, quia lux uenit in hunc mundum, & dilexerunt homines tenebras quam lucem. Populus itaque cui ad redemptionem peccatorum uerbum caro factum est, & deus homo natus est, ut per fidei iustificationem maledicto legis liber esset, dum in transgressione legis mauult seruire maledicto, ipsum illum deum suum tradidit poenam sanguinis eius ut prator esset innocens, in se ipse suscipiens. Et haec agens demutat naturae consuetudinem. Maliciam enim diligit super benignitatem, & ex bonis amoris conuertit in pessima. Diligere quoque iniustitiam, super quam iustitiam loqui maluit. Tenuit uero secundum Iudaicam consuetudinem propheticus sermo in ipsa sermonum uirtute oratione, cum ait: Dilexisti maliciam super benignitatem, iniustitiam super quam loqui iustitiam. Nam ubi ait: Dilexisti maliciam super benignitatem, nihil ultra quam dilectionem ipsam ex comparatione condemnat. Vbi uero ait: Iniustitiam super quam loqui iustitiam, ibi coarguit non iam praelati amoris affectum, sed ipsum illud odium in loquendo dicens: Super quam loqui iustitiam. Possunt enim & solent Iudei, licet non ament bonitatem, tamen eam uel loquendo simulare. At uero qui de domino nostro Iesu Christo, qui secundum beatum apostolum Paulum factus est nobis iustitia, & sanctificatio, & redemptio, loqui nullo modo possunt, non continentur ad aliquam sermonis sapientiam, si quando ex prophetis autoritatibus obtenditur a nobis unigenitus deus, qui ante secula natus est in homine, & passus, & crucifixus, & mortuus. Tum enim omne de eo loquuntur euitat & fugiunt, & si discedendi quoque locus nullus sit, uel quadam iactatione opprelli, aures manibus obstruunt, & auditu ne in se penetrat excludunt, bonitatem quidem tantum non amantes, interdum tamen eam loquentes, caeterum iustitiam nec diligentes, quae Christus est, nec loquentes. Intercessio diapsalme, & si personae non attulerit conuersionem, tamen sensus fecisse intelligitur demutationem. Nam cum & eius cuius antea, & ad eum ad quem antea sermo sit, idem tamen sermo uidetur nunc quam ante significat. Et quidem superiora querelis grauia fuerunt, adeo ut ex prophetiae dolore antea edicerentur increpita sint, cum iniustitiam lingua cogitat, cum tanquam nouacula acuta dolum efficit, cum malicia super bonitatem diligitur, & iniustitiam super iustitiam eloquuntur est. Propterea quoque quaedam quasi prophetae accusatio apud deum praemissa est arguentis, cum dicitur: Quid gloriatur in malicia potens in iniquitate tota die: Et ne inanis querela dolor reperiretur, ipsa querela causa subiecta est: Hunc

Sic opinor iuxta uulgi consuetudinem uirtur hac uoce diapsalma, quemadmodum Augustinus protulit aliquid quoties baptismum in neutro genere

est: Hunc uero intercedente diapsalme non praecessit querela, sed demonstrata ante causa peccati grauissima, tum haec damnationis est subiecta sententia: Dilexisti omnia uerba praecipitationis, lingua dolosam, propterea destruet te deus in finem, euellat & emigret te de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra uiuentium, exemplo quo in Genesi dictum legimus his uerbis: Quia fecisti hoc, maledictus tu a terra. Et rursum: Quia audisti uocem mulieris tuae. Sed & ab Apostolo cum grauissima huiusmodi impietatis crimina percussisset, ita dicitur: Propter hoc tradidit eos in sensum reprobum. Ita est nunc: Dilexisti uerba praecipitationis, lingua dolosam, propterea deus destruet te in finem. Verbi uirtute Latinus sermo non tenuit: quae enim nobis sunt uerba praecipitationis sunt, ea a Graecis *σηματα καταπορευτισμοῦ* commemorata sunt, quo dicto significatur id quod nobiscum praecipitatio est, cum illis esse dimerisio in profundum maris. Potest autem nobiscum secundum generalem sensum praecipitatio non in mari tantum, sed ex editis aut adium, aut rupium, aut quoruncumque generum locis decidentium casus intelligi. Ergo secundum demonstratam praecipitationis rationem, quia uerba praecipitationis Doeck dilexerit, seuerissima damnatione subiectus est. Omnis etenim anima infidelis in seculi huius tanquam maris profundo naufragia, incerto motu uagorum differt, & diuersarum cupiditatum aestu mobilis fluctuat, potestate diaboli seculi incolentis illius, & nulla ad resistendum obtinendumque ei subiectae soliditatis firmitate consistit, ex quo facile est, incertius circumagentium cupiditatum pendulam uagamque iactari. Quod autem seculi huius motus atque fluctus undantis maris sit aestibus comparatus, qui dominantis sit diaboli incolatus, secundum prophetiam & allegoricam intelligentiam, psalmus centesimus tertius sub corporali tamen creaturarum significatione demonstrat: Hoc mare magnum & spaciosum, illic serpentes, quorum non est numerus. Animalia pusilla & magna, illic naues pertransibunt. Draco iste quem formasti ad illudendum ei. Et rursum in psalmo nonagesimo nono: Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me. Unigenitus itaque dei filius, & dei uerbum, & deus uerbum, ad eruendos nos ex alto in profundum seculi huius naufragium descendit, doctrinae suae rete, cui regnum caelorum simile est, haec uniuersa piscium genera extracturus, ab impio populo proditur & inhonorat, seseque populo committit, ad illudendum draconem ipse demergit, & in hoc se profundum ad incolatus eius consortium praecipitat. Sic & incredulus Moysi Aegyptiorum populus praecipitari demergique meruit, & impie agentem refulsi in se maris fluctus absorbit praecipitationis uerba tum cum deo obstiterit diligenter. Quia ergo Iudaei populus incredulus, & regem suum prodens, uerba praecipitum dilexit, dicens: Regem non habeo, nisi Caesarem: deo rege neglecto, & rege homine confessio in hoc se seculi profundum ipse demersit, ideo in finem destruitur. Usque in consummationem enim seculi regnum destruitur ciuitatis amisit, & de tabernaculo euulsus & transmigratus est, uagus nunc in toto orbe terrarum, & ubique peregrinus, consummatis omnibus suis in domini passio peccatis. Quia praecipitationis uerba dilexit, tabernaculo illo caret in quo propheta semper dei spiritu plenus fuit, in quo sanctarum uirtutum tremende contemplationes & salutares uisiones extiterunt, in quo hostiarum ad redemptionem animae utiles oblationes, in quo pasche agnus in clade Aegyptij fidelium custos, & in liminum sanguine postis signum, in quo amulata aeternorum temporum honoribus festiuitates. Ab hoc itaque tabernaculo euulsi, his spiritualium donorum honoribus carent. Euulsi autem sunt non ex hoc terreno tantum habitaculo, sed ex illo de quo dictum est: Eleuabo tabernaculum Dauid quod cecidit, sanctum illud scilicet & uenerabile nati ex uirgine dei corpus & templum, in quo qui crediderit, tanquam consors dominicae carnis habitabit. Omnis autem infidelis a cognitione hac non crediti corporis, id est, dei tabernaculo euellatur & emigrabit, spiritualis huius tabernaculi indignus habitaculo, quod si

gnificare dominus intelligit, cū ait: Ego sum uitis uera, uos estis propagines, pater meus agricola est. Omnis propago in me nō manens, neq; ferens fructū, eradicabitur. Et omnem propaginem in me manentē emundabit pater meus, ut fructū ampliorē ferat. Si qui igitur per fidem corporati dei manere in natura assumpti a deo corporis merebuntur, hi emundantur in fructus aternos ex se afferendos, quia necesse est, ut naturā ueræ uitis propago intra uitē manens teneat. At uero qui incredulus nati in corpore dei fuerit, si & credens maneat, fructibus tamen fidei suæ careat, eradicabitur, aut ob infidelitatē, aut ob inutilitatē fructuum necatorū. Natus enim ex uirgine dei filius, non tum primū dei filius est, cū filius hominis, sed in filio dei & filius hominis, ut filius hominis esset dei filius, naturā in se uniuersæ carnis assumpsit, per quā effectus uera uitis genus in se uniuersæ propaginis tenet. Si qua ergo propago infidelis aut infructuosa est, eradicandā ipsa se prebet, per naturam quidem manēs, sed per infidelitatē ac inutilitatē euellit. Ex hoc ergo tabernaculo tanq; ex uera uite hic impius Doech & euellit & emigratur, manens per naturam & in tabernaculo & in uite, sed per infidelitatē dignus auelli. Auullus autē de tabernaculo, eradicabit & de uiuentiū terra. Qui enim nō manebit in Christo, regni Christi incola non erit. Non erit autē, non quod sibi homo patuerit incolatus (uniuersis enim patet ut consortes sint corporis dei atq; regni, quia uerbū caro factum est, & habitauit in nobis, naturā scilicet in se totius humani generis assumēs) sed unusquisq; pro merito & euellendū se de tabernaculo, & eradicandū de terra uiuentium prebet, nō prohibitus unq; inesse, quia per naturæ assumptionē incola fit receptus, sed eradicatur ob infidelitatis crimen, naturæ consortio indignus exstans. Eradicatur ergo de uiuentiū terra, quē in beata regione sanctis domino conregnantibus preparatur, cuius ipse in euangelio meminit, dicens: Beati manserit, quoniam ipsi hæreditabunt terrā. Et hic idem propheta: Et placebo deo in regione uiuentiū. A qua proditor populus eradicari meruit, postq; destructus in sinē a tabernaculo & emigratus est & auullus. Viuorū autē iccirco terra est, quia omnis fidelis in domino licet mortuus sit, deo tamen uiuūt, ut dictū est: Ego sum deus Abraham, & deus Isaac, & deus Jacob. Non est deus mortuorū, sed uiuorū. Et rursum per Iacob: Uiuat Ruben, & nō moriatur. Et illud: Ismahel hic uiuāt in cōspectu tuo. Sed & illud Apostoli, si ita tamē legenti uidebitur, quia duplicē sensus significationem habet: Et nos qui uiuimus, qui residui erimus, rapiemur cū nubibus obuiā domino in aëra, & sic semper cū domino erimus. Interceptio quidem corporis affert temporarium mortis occasum, sed lex cōstitutā moriendī, legem non adimit resurgendi. Quia decernenti legem, lex nō affert necessitatē: neq; sibi deus ius uindicandi adimit, legem nobis decernendo moriendī. Mors autē in eos tantū, in quos decreta legē time est. Viuunt autē deo omnes, ex cuius lege sunt mortui. Neq; mors quē nō nist per legem decernentis inualuit, potest per se in his inualescere, ne per decernentem renouandæ uitę legem demutabilis sit lege uiuendī, cū decernentis potestas constituta ab exordio in Adam sub cōditione decreti uita legis demutauerit legē moriendī, uiuūt itaq; sancti quicq; & fideles deo. Nam cū se deum eorū qui mortui fuerant, id est, Abraham, Isaac, & Iacob esse dicat, & cōtinuo testetur, non mortuorū se, sed uiuorū deum esse, docet per id eos qui iudicio humanę opinionis mortui existimentur, sibi legē decernenti nō mortuos esse, sed uiuos. Intercessio diapsalma, & si non personā, sensum tamē innouauit. Nam post preñunciatā Doech dānationem, ad quem tanq; ad presentē fuit sermo, nunc ad alterius expositionis significationem se retulit propheta: Videbunt iusti & timebūt, & ridebunt super eum, & dicent: Ecce homo qui nō posuit deum adiutorē suum, sed sperauit in multitudine diuitiarū suarū, præualuit in uanitate sua. Destructio Doech in sinem, & euulso de tabernaculo

bernaculo atq; emigrato, & de terra uiuentiū eradicato, sancti quicq; necesse est metuant, cum uideant tot tantisq; diuinæ misericordiæ auxilijs populum adiutū atq; usum, post ingentem illam & ultra humanas opes gloriosi regni dignitatem, maximum de se ac ultimū humanæ calamitatis exemplū prebuisse. Quis enim memoria recēseat antiquas gloriæ eius & innumeras beatitudines, quas superius pro parte memorauimus, cum post Aegypti funera, itinere eorū diuisum mare cessit, cum ardorē diei nubis columna inumbrauit, cum noctis tenebras ignis columna discussit, cum cibum cœli per angelos prebuit, cum fontem petra fluxit, cum Iordanis refluxit, cū ciuitas maxima ad solum arcæ testamēti circuitū concidit, cum sol decur su suo inhibitus diem distulit, & diuinæ legis ordo ex illo elementorū cœlestium indefesso imperturbatoq; motu ad bellī morā restitit, post illam deinde diuinæ maiestatis conspectus, auditus familiaritatem, consumptos eos bellis, fame emortuos, & antea mortuorū cadaueribus ad mortem famis paltos, reliquos deinde in feruiturē redactos, exules esse, ubiq; degeneres, nusq; cognitos, semper nouos, & demutatione incolatus semper ignobiles, semper alienos: iam si spiritales quis oculos erigat, de quibus dominus ait: Eleuate oculos uestros, & uidete regiones, quia albæ sunt ad messē, tum sciat auullus esse ex cōsortio corporis dei, ex illo beatitudinis regno, ex illo resurrectionis honore, & esse sine dei spiritu, sine intelligentia, prophetiæ, cōstituturosq; gehennæ pabulū, quos immortalis uermis exefos uulturus sit, & inextinguibilis ignis crematurus, quorū sunt legislationes, quorū testamenta, quorū patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia deus. Quanto ergo has damnationes eorum & præsentis & aternæ calamitatis, sancti quicq; metu cōtuebuntur, quia punitorū contemplatio sit terribilis exemplo. Videbunt ergo iusti & timebunt, nihil nō sibi metuendū in tanta horum calamitate intelligentes. Sed quia iusti sunt, licet timeant de exēplo, tamen de fructu propriæ iustitiæ gaudebunt. Ridebūt enim super eum. Ridentes igitur & timentes, quia deo subditi sunt, punitorū seueritate terribili. Tēperat ergo metu risus, dum & metus de exemplo, & risus ex merito est. Moderatur autē rursum metus risum, dum ita gaudebūt in bonis, ne desit terror exempli: quia impia & diffidentis de se cōscientiæ est, timere sine gaudio: & insolentis naturæ est, sine timore gaudere. Sed qui timentes ridebunt, id quoq; adijcient ad hunc moderatū in timore risum, ut dicant: Ecce homo qui non posuit deum adiutorē suū. Stultitiæ atq; impietatis extrema est, non intelligere se sub deo, & ex deo uiuere, sed in his quæ gerit & expectat sua magis uelle cōfidere potestate, cū si quid illud in se sit, ex deo sit. Ad deū itaq; spes omnis nostra sit, & confessio omnis in deo sit, exemplo prophete dicentis: Domine adiutor meus, & redemptor meus. Et rursum: Leuaui oculos meos in montes, unde ueniet adiutoriū mihi. Auxiliū meum à domino, qui fecit cœlum & terram. Metuamus itaq; semper, ne quando aternus ille nos ignis exurat, & uermis immortalis absumat, cum audiamus quid iusti timentes ridentesq; dicant: Ecce homo qui non posuit deum adiutorē suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum. Diuites quosdā insolentes præstat opulentia, & maxime timorē dei diuitiarum fiducia inanis auertit. Stulti non intelligentes hæc, se magis religiofos oportere esse quod diuites sunt, quia gratiam referre largitori bonorum sibi desiderabilium cōueniat, & hoc magis inexcusabilis auaritiæ sit reatus, quia auaritiæ necessitatē non excuset opulentia. Iam uero quā infelix fiducia est rei inanis, deum contemere habendo aurum, quasi aurum nō ex dei sit creaturis, aut aliquem per id iudicio sanæ mentis beatæ uitæ acquirat profectum, quod sibi in iaceat suffosum, & hinc stant generosioris animæ & corporis, homoq; alius possit esse quā natus est: aut cū uita excedat, auro suo sit usurus in morte. Utetur planē, si

Iudei quā re
iciti

eo recte utitur in uita, si esurientē pane suo aluerit, si nudum ueste sua texerit, aut agrum sumptu suo resouerit, aut captiuū libertati suae redemerit. Haec sunt plane ambitiosa apud deum humani thesauri legationes, haec potentia deprecandorum criminū & uera suffragia. Sic auro demutatur, ut ex terrenis coelestes, & ex mortalibus simus aeterni. Haec infidelis ille populus non cogitans, & dei mandata contemnens, putansq; se per legem, quae futurorū bonorum umbra est, esse diuitem, & adeptis diuitijs male usus, ex uiuentium terra & tabernaculo eradicaus & emigratus, auulsus est, praepotentem se in uanitatibus credens, in regni scilicet sui gloria, in templi auro, in mandatis hominum, secundum prophetam dicentē: Sine causa colunt me, docentes doctrinas & praecipra hominū diligentes, contumeliosa humanae cōsuetudinis obseruatione mutata. Propheta autē, quem necesse est iustum esse, intelligi aliter de se fiducia spei suae, loquitur: Ego autē sicut oliua fructifera in domo dei, speraui in misericordia dei in aeternū & in seculū seculi. Differt quidem tempore aetas hominum, sed prophetiae spiritus idem est. Propheta manere se in domo dei sicut oliuam fructiferam dicit, arborem semper uiuentem, & fructus optimi feracē. Apostolus huic oleae praefractis ob infidelitatem eius ramis, fideles generes ex ignobili oleastro esse inuitas praedicat, ut contra naturam generis, naturam radicis acciperet. Sed propheta in lege licet manens, euangelicus tamen & propheta simul, & in lege & in euangelijs cum fructu suo in domo dei esse persiluit, non perfringendus in ramis, non relinquendus in truncū, non inutilis iam ipse inserendo sibi praebendus oleastro, nec radicis suae uirtutē arbori transfusus alienae, sed totus integer ut est fidei apostolicae praedicator, nō ex gentibus radicis legis ad fidem euangelicā inserendus, sed etiam in gentiū euangelicā fide propriae radicis suae ramorumq; uirtute tutus ipse ex legis pingui cōscientia fructuosus. Est autē dei domus secundum apostolū Petrum ecclesia, & omnes fidei euangelicāe sectatores, sicut ait: Aedificamini domus spirituales, regnum sacerdotale. Et Paulus: Ut scias quem admodū te oporteat in domo dei conuersari, columna & firmamentū ueritatis, quae est ecclesia dei uiuentis. In hac igitur dei domo iustus & sanctus propheta tanquā fructifera oliua cōsistens, propriae suae usus fructuosa pinguiq; radice, sperauit in misericordia dei, non ad tempus, non in huius corporalis tantum uitae breui seculo, sed in seculum seculi. Extendit enim spes suas ad infinitā perennitatem aetatis nec concluditur mortis occasu, quin sciat sibi in Abrahamae sinibus exemplo patris Lazari esse uiuentū, sciat quoq; gloriosae resurrectionis demutatione cogitatum se & conformem deo esse mansurū. Mansurum autē ob id quod sequitur: Confitebor tibi in seculū, quia tu fecisti, & expectabo nomē tuum, quoniam bonum ante cōspectum sanctorū tuorū. Spes in misericordia dei in seculum & in seculum seculi est. Nō enim ipsa illa iusticiae opera sufficiēt ad perfectē beatitudinis meritū, nisi misericordia dei etiam in hac iusticiae uoluntate humanarū demutationum & mortuum uitae non reputet. Hinc illud prophetae dictum est: Melior est misericordia tua super uitam. Quia quamuis probabilis per iusticiae operationē uitae iustorum sit, tamen per misericordiā dei plus meriti cōsequetur. Ex hac enim uitae in uitam proficit aeternam, & operationem iusticiae. In tantum misericordia dei muneratur, ut miserans iusticiae uoluntatem, aeternitatis quoq; suae iustum quaeque tribuat esse participem. Idcirco in seculum & in seculum seculi misericordiae spes est, sed confessio tantum in seculo, nō etiam in seculo seculi. Non enim confessio peccatorum nisi in huius seculi tempore est, dum uoluntati suae uniusquisq; permissus est, & per uitae licentiam habet confessionis arbitrium. Decidentes namq; de uita, simul & de iure decidimus uoluntatis. Tunc enim ex merito praeritae uoluntatis lex iam constituta, aut quiescit, aut poenae excidentium ex corpore suscipit

re suscipit uoluntatem. Cuius temporis non iam liberam, sed necessariam uoluntatem ostendit propheta, dicens: Non est mihi in diebus illis uoluntas. Cessante enim uoluntate libertatis, etiam uoluntatis, si qua erit, cessabit esse deus. Transire namq; ad Abrahamā uolens diues, chaos medio nō sinitur, cum tamen per libertatem uoluntatis in Abrahamae sinibus esse potuisset. Interclusa est ergo libertas uoluntatis, quia confessio nulla sit mortuis, secundum id quod dictum est: In inferno autem quis confitebitur tibi? Sperans ergo propheta misericordiam in seculo, & in seculo seculi, confitetur tantum in seculo temporalia, confessionis officia seculo tempore gerens, spem uero aeternam seculorum aeternitate protendens. Confessionis autem causam addit, dicens: Quia fecisti, autorem scilicet uniuersitatis huius dominum esse confessus, nulli alij docens confitendum, quā qui fecit oliuam fructiferam spei, misericordia in seculo seculi. Et quis hic sit qui fecit ista, demonstrat, dicens: Et expectabo nomen tuum, quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum. Expectabit ergo dei nomen cui confitetur per quem facta sunt omnia, ut ait Paulus: Unus enim deus pater, ex quo & nos in ipso, & unus dominus noster Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Huius ergo nomen expectat, Iesum scilicet uidere, id est, saluatorem suum nosse, angelo dicente: Et cognominabis nomen eius Iesum. Ipse enim saluū faciet populū suum a peccatis eorum. Christum cōspicere, ut per possessionē generosae familiae sit Christianus expectat. Bonū autē hoc nomen est, quod angeli atq; archangeli adorant, quod daemones tremunt, & fere nō possunt, quod ad salutē homines assumunt, quia scriptū est: Et omnis qui inuocauerit nomē eius, hic saluus erit. Expectat autē non occulte, non trepidus, nō solus, sed in cōspectu sanctorū eius, fide scilicet libera testimonio expectationis suae: uel sub temporū caelestis cōscientia nō reculans, uel prophetiae exemplo sanctis omnibus, qui in terra sunt, in seipso praebens expectationis exemplum.

Psalmus LII. Dauid in finem pro Abimelech Intellectus Dauid.

Dixit stultus in corde suo, nō est deus. Corrupti sunt &c.) Praesens psalmus decimotertio psalmo penē conueniens est. Sed habet in hac ipsa uerborum similitudine non exiguum intelligentiae discrimen. Primum uirtutem inscriptionis ipsius. Nam decimotertius ita inscribitur: In finem illius Dauid. Quo titulo id significatur, psalmū illum a Dauid prophetatū fuisse. Hic uero, In finem pro Abimelech intellectus illi Dauid. Vbi enim est: In finem intellectus, adhortationis, & ammonitionis est significatio, qua iubemur secundū finis cogitationē intelligentiae nostrae admouere iudicium, ut ea in psalmo denunciari intelligamus, quae cōsummabuntur in finē, secundum illud apostoli: Dehinc finis cum tradiderit regnū deo patri, cum euacuabit omnem principatū, & potestatem, & uirtutem: tunc & ipse subijcietur subijcieti sibi omnia. Nouissima autē inimica euacuabitur mors. Hic ergo finis est, qui intelligitur in psalmo. Illud autē quod: Illi Dauid, psalmus inscribitur, ostēditur omnis de Christo, qui Dauid uerus est, prophetari: quia ubi illius inscribitur, ibi eum qui dixerit significat: ubi uero illi est, ibi eum ad quem dicatur, ostēdit. Dixit insipiens in corde suo, nō est deus. Vitiū est humani, pudenda eloquia uerbis oris nō audere cōmittere, sed instinctu nequitiae interioris urgente, ea intra cor eloqui, dum aduersum publici pudoris necessitatem uoluntatis iniquitate luctante, quod pudet dici, non pudet cogitare. Et idcirco stultus in corde suo dicit, nō est deus, quia si uelit uerbis oris hoc eloqui, stultus esse sicuti est, publici assensus iudicio argueret. Quis enim mundum cōtuens, deum esse nō sentiat? Sed fit frequenter, ut nos cum ueri necessitatis ad confessionē dei cogat, oblectatio tamen uitiorū deum nobis non esse persua

Pro rōner
tit illi

τὸ ἐν τῷ
titulo quid
differant

deat, &c

deat, & quod contra fidem credimus, id tamen de cōsilio impij cordis eloquamur. Ex quo illud dei dictū est per prophetā: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorū longe est à me, quia nolūt credere, quod negare nō possunt. Causam uero huius stultissimi in corde eloquij ostendit dicens: Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in iniquitatibus suis. Iniquum est quicquid extra legem est. Et legem dei excedentes primū corruptioni subditi sunt, dehinc abominationi: quia iniquitas corruptionem affert, corruptio autem abominationem meretur. Cum enim quis transgredietur dei legem, tum deum negabit, & eum negare corruptio est. Dominus enim nos ad debellandam corruptionē uerbum caro factum est. Oportet enim secundum apostolum, corruptionem uestiri incorruptione. Sed qui iniquus est, & qui uerbum deum carnem factum esse non credit, & quia deus non sit loquitur in corde, corruptus & abominabilis permanebit. Decimultertius psalmus pro eo, quod abominabiles facti sunt in iniquitate, ita ait: Abominabiles facti sunt in adinventionibus suis. Nec differt sensus & crimē, quia homines ea quae sibi sunt placita sestantes diuinā legis cōstituta transgressi sunt. Consequitur deinde haec querela. Non est qui faciat bonitatem, non est usq; ad unum.) Versum hunc quia inferius etiā cum accessione subiectus est, suo loco tractabimus. Qui tamen nunc opportune & competenter adiectus est, corruptis omnibus & abominatis, neminem in operibus repertū esse bonitatis. Quia cum loqui quae bona sunt aliquando soleamus, factis tamen ipsis difficile quae bona sunt exequimur. Ac ne indiligens dei erga homines uoluntas esse existimaretur, adiecit dicens: Dominus de caelo prospexit super filios hominum si est intelligens, aut requirens deum.) Prosperctio domini de caelo frequens fuisse cognoscitur, quoties peccatis humani generis commotus, salutis nostrae causa, aut Noē ante diluuium eligit, aut Abraham iustificat per fidem, aut Isaac sponsionis suae promittit haereditatem, aut in Iacob posterioris populi primogenita praefigurat, aut Moysen prophetam & ducem praeficit, & latorem legis instituit, aut dum prophetas in omni tempore legis inspirat. Per has igitur uirtutis suae istiusmodi efficientias, ad filios hominum prospexit ut uideret si quis esset intelligens & exquirens deum. Non est autem facile illud hoc, quod deus prospicere dignatur ut uideat, magnumque illud est quod tam studiose, an in alio quo reperiri possit, inspiciat. Prospicit enim de caelo deus, ut uideat an se quisquam hominum intelligenter exquirat. Quotum enim quocumque hominum inuenies, qui secundum perfectam intelligentiam deum uelit exquirere: qui primum causam creaturarum, & dehinc constitutionem humani generis pertractans, per rationem intelligentiam, autorem ac parentem tantae uniuersitatis exquirat: dehinc cur mundus, cur homines, cur secula temporum, cur patriarcha electus, cur lex constituta, cur propheta praemissus, & in quem prospectum causarum omnium origo constitit: Tum praeterea quae uirtutes caelorum, & angelorum ministeria, & archangelorum potestates, & diaboli regnum, & sancti spiritus donum, & deus ex deo unigenitus dei filius, profectum nobis tam uarijs officiorum generibus impartiantur. Hunc ergo exquirentem se per intelligentiam uirum deus uidere prospectat. Est enim intelligentiae non exiguum meritum. Salomone dicente: Intelligentia enim bona omnibus, qui inueniunt eam: & rursum per alium prophetam: O Israel, quid deus exquirat à te nisi facere iudicium & intelligere iustitiam. Proprium enim intelligentia humanae rationis officium est, & idcirco nobis natura animae spiritalis inserta est, ut per eam ad intelligentiae sensum, qui solus rationis est particeps, tenderemus. Sed obruti uitij, & per oblectamenta corporis natura corporeae grauitatis oppressi declinamus nos à studio intelligentis exquisitionis. Declinamus autē postea quam inutiles esse coeperimus, id enim propheticus sermo significat: Omnes

Omnes declinauerunt simul, inutiles facti sunt.) Non cum declinant inutiles fiunt, sed cum inutiles coeperint esse, declinant. Et uirtutem dicti facile est ex consuetudine humanae demutationis intelligi. Namque cum ex bonis mali esse coeperimus, & ex prudentium familiaritate, & publicae famae honestate, per uitia nos & dedecora feceruerimus, effecti per id inutiles, tum omnes probabilium uirorum declinamus occursum, sectantes deuisa, & presentium honorum conscientiae nostrae pudore uitamus. Denique Adam per peccatum inutilis factus, tum dei declinauit aduentum. Viuens autem aliquandiu innocens, & per mandatorum obseruantiam utilis, familiarem sibi occursum antea dei, simul atque inutilis coepit esse, defugit. Non re pertis autem deum intelligenter exquirentibus, omnes simul atque inutiles facti sunt, declinantibus, ex affectus dolore iteratur querela dicentis: Non est qui faciat bonitatem, non est usq; ad unum.) Grauis dei professio est, & indissolubile super humana uitia iudicium, cum bonitatem usq; ad unum nemo facit. Et quare/ritur post haec quomodo Abel placuerit: Seth probatus sit: Isaac haec sit: Enoch *Fort. haeres.* trāslatus sit: Noē reseruatū sit: Melchisedech sanctificatus sit: Abraham electus sit: Iacob Israel sit: Iob inculpabilis sit: Moses amicus sit: Aaron Christus sit: Dauid secundum cor dei sit: prophetae spirituales sint: apostoli caelorum clauēs sortiti sint, si excepto uno tantum bonus nemo sit. Iam uero illud quomodo dictum intelligitur: Bonus homo de bono thesauro profert bona, & illud: Serue bone intra in gaudium domini tui. Quomodo enim bonus nuncupabitur, nemine faciente bonitatem? Ac primum ne etiam in hos quos superius memorauimus, iudicio dei probatissimos uiros eadem, tanquam generalis huius sententiae professionem existimemus, superiorum dictorum sensus obsistit. Omnis enim de stultis & corruptis & abominabilibus coeptus est sermo, & deo prospiciente de caelo: ut uideret, si quis intelligenter exquirens esset, omnibus postquam inutiles esse ceperant declinantibus, nemo repertus est bonitatem faciens usque ad unum: id est, ex illis qui & stulti & corrupti & abominabiles, & postquam inutiles facti sunt, declinantes esse coepissent, sententia in eos diuini iudicij congruente, à quibus coepit & sermo. Id autem quod ait: Usq; ad unum, non unum exceptit ex omnibus, sed omnibus inutilibus & declinantibus, cum usq; ad unum bonitatem nemo faciat, sed ne unum quidem secreuit ex omnibus. Non enim ait praeter unum, sed usq; ad unum. Et in eo quod praeter unum est, exceptio significatur unius: in eo uero, quod usq; ad unum est, uniuersitas generalis prospicientis de caelo scientem diligentiam, sub quodam speciali, & personali numero continetur. Quanquam uero eam esse infirmitatem humanae naturae meminimus, ut ex comparatione diuinæ bonitatis bonus nemo sit, sed incomparabilis illa diuinitatis exceptio, non interclusit bonitatis officium, ut secundum comparationem humanam inter homines bonus nemo sit. Bonitas namque primum perfecta est ea quae in demutabilis naturae uirtute consistens, nescit aliquando aliud esse quam fuerit, nec potest non id esse quod semper est. Humani uero motus ipsa plerumque mutatione diuersi sunt, & terrena legis imperfecta natura sit, alia ex alio instinctu se perturbante demutans, & ad id nos diuersarum affectionum motus impellit, dum cōtumelia irascimur, dum damno mouemur, dum ira accendimur, dum metu perturbamur, dum amore inflectimur, dum odio impellimur, dum gaudio efferimur, dum dolore stimulamur, dum iudicio dissidemus, dum aetate mutamur. His ergo subditi naturae infirmis motibus equales esse non possumus, dum & affectu demutabiles sumus & tempore. Et idcirco perfecta bonitas in nullo est, quia eam naturalium perturbationum incentiua demutant. Sed tamen cum boni sumus, uel uoluntate, uel gestis, possumus uel tunc non hoc esse quod sumus, quamuis & imperfecti ad id R sumus

Voluntas bona

firmus, ne semper id simus, quod tamē sumus in tempore, licet per naturę infirmitatem, demutationi bonitatis obnoxijis nō admittitur nobis bonos uel tū esse cū sumus. Bonus autē solus per naturā indēmutabilem suā semper deus, nō prędurus huius demutationis nostrę arbiſter fuit, indulgentiā infirmitati nostrę qua nō semper boni permanemus, ex merito uolūtatis impartitēs, qua bonos nos esse delectat, magis quibus quę uolumus, ppiciatus est, quibus quę nō possumus iratus est. Nāq; cū Moſi fideli utiq; amico suo, & quem in deum Pharaoni constituerat dixisset: Quia nō glorificasti me in aquis contradictionis, ascende in montem & morere, hunc sibi postea sepulturę eius loco a nemine cognito, unā cum Helia ab apostolis in monte conspectum, beati & æterni regni sui consortem & martyrem referuauit. Et ne per Aaron & Dauid & Salomonē ac plerosq; alios, istius bonitatis dei exempla percurrat, quibus increpitis demutationum offensis, ob fidei tamen meritum affuit ueniā procliuis, conscius dominus infirmitatis humanę, cum apostolis dixisset: Omnes uos scandalum patiemini in nocte hac, & beato Petro ter, non ad denunciationem damnatę negationis, sed quia per timorem carnis demutabilis homo, id quod negaturus esset ammonito, neganti quidem, clauis tamen regni cęlorum non ademit, quia cum per trepidationem obrepisset negatio, uoluntati tamen usq; ad martyrium consistendi fides firma non deerat. Et aliud est nolle, aliud non posse. Territus enim Petrus, & si per carnis sensum responsionis non potuit tenere constantiam, per fidem tamen animi statim fleuit. Et cum decusum se ab eo quod uolebat agnouit, lachrymarū dolore fidei sue effudit affectū. Et ipsum illud fuit negationis tempus, & fletus scilicet secundum demutationem trepidationis, uoluntatis firmitate potiore. Nam mox inconstantiam trepidationis constans fides fleuit, probatissimam deinceps apostolicę firmitatem martyrij confessionem confirmans. Hęc idcirco in præſenti loco commemorauimus, ne generaliter dictum existimaremus: Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum: cum hi tot & placentes deo uiri, etiam si per naturę demutationem de proposito fidei aliquantulum decidissent, tamen maximis ac pulcherrimis bonitatis operibus gloriam sint cęlestis de se iudicij consecuti. Atque hanc quidem intelligentię nostrę rationem ea quę consequuntur, absoluunt. Nonne scient omnes qui operantur iniquitatem, qui comedunt populum meum ut cibum panis, Deum non inuocauerunt, illic timuerunt, ubi non fuit timor. Quoniam deus dissipauit ossa hominibus placentium, confusi sunt, quoniam deus spreuit illos.)

Si enim usque ad unum bonitatem nemo facit, quomodo populus dei est, qui ut cibum panis manducatur ab operantibus iniquitatem? Generalitas ergo sententię admota est, cum à dei populo, quem in bonitatis operationibus non ambigunt esse permanere, iniquitatem fecerunt operantes. Comedunt itaque operantibus iniquitatis populum dei ut cibum panis, qui sanctorum iniurijs uiuunt, quos uexatio prophetarum, & uastatio ecclesię, & omnis iniquitatis delectat operatio. Comedunt quoque etiam illi ut cibum panis dei populum, qui eum obſectationis morsu, & laniatu inuidię dilacerant, secundum illud apostoli: Si autem inuicem mordetis & comeditis, uidete ne consumamini ab inuicem. Sed & sunt comedentes populum dei ut cibum panis, quibus, ut idem beatus Apostolus ait, deus uenter est, qui ministerium deputant ad negotiationem, collationibus se plebis & muneribus ditando: dum conuiuia sub obtentu religionis sumptuosa sectantur: dum apothecas suas inutili religioſorum obsequio distendunt, cum consuetudo ab apostolis necessarię huius collationis ad diurnam tantum seculo renunciantium, aut per inopiā indigentium, alimoniam fuerit instituta, de quibus scriptum est: Comedentes domos uiduarum, & oratione longa orantes. Hi ergo ut cibum

Audiant episcopi & presbyteri chorinthii.

panis

panis, dei populum comedunt, & dominum non inuocauerunt. Stulti enim in corde dixerunt, non est deus. Non inuocant ergo quem negant. Vel certe si qui in ecclesiā positi, dei plebem obſectatione, infectione, & sumptu comedunt ut cibum panis, etiam si dominum se inuocare credunt, audient dictum in euangelio fuisse: Scimus autem quia peccatores deus non audit. Hi ergo dominum non inuocauerunt, quia operatio non uerborum sit professio, sed fidei. Sed qui deum nō inuocant, & illud impietati suę addunt, ut timeant non timenda. illic enim trepidauerunt, ubi non erat timor: saxa, metalla, robora, ignem, aquam, æthera, reges mortuos atque morituros, uel cętera religionum superstitiosa commenta uenerantes: & hoc ipso impio inanium metu, contemptuq; necessarij timoris ex comparatione condemnandi, cum non tam obliuisci timorem dei impium sit, quam impietate præcellat, timori metum inanium prætulisse. Docuit autem dominus, solum in nobis metum eorum quę uere timenda sunt oportere esse, cum dicit: Nolite timere eos, qui corpus possunt occidere, animam autem non possunt occidere. Timete autem magis eum, qui potest animam & corpus perdere in gehennam. Impius ergo timor est, cum quę non timenda sunt timentur, & quę timenda sunt non timentur. Et plerunque nos tanquā pro debita officij religione pie adulari regibus existimamus, quia in corpus nostrum sit his aliquid potestatis, quibus nihil ultra in nos licet quā febri, quā incendio, quā naufragio, quā ruinā. His enim casibus corporum pro summa potestate deficiunt, & propter breuem dolorem libertatem ecclesię, spei nostrę fiduciam, confessionem dei addicimus, punitorem perditoremque in igne iudicij, & corporis & animę nostrę deum non timentes, & æternis diuinę ultionis pœnis momentanea atq; abolenda supplicia præferentes, dum placere nos ipsis, & in eorum gratia permanere famulatu impio gloriamur, hoc ipsum decreto grauissimo sententię diuinę condemnatur. Nāq; ad illud quod dixerat: Nonne sciunt, qui operantur iniquitatem, qui comedunt populum meum ut cibum panis. Deum non inuocauerunt, & in non timendis trepidauerunt, id ad summam cępti sermonis adiecit: Quoniam deus dissipauit ossa hominibus placentium, confusi sunt, qm̄ deus spreuit eos.) Hi ergo qui operantur iniquitatem, & populum comedunt ut cibum panis, & deum non inuocauerunt, & in nō timendis trepidauerunt, nonne cognoscent, quia ossa eorum qui hominibus placere uelint deus dissipabit: Timuit huius prophetici dicti sententię sanctus ille gentium doctor, dicens: Ego si adhuc hominibus placerem, Christi seruus nō essem. Inutilis est humanę gratię & irreligiōsa ſectatio. Nam ex deo magis quā in contumeliā dei hominibus est placendum, ut per diuina instituta, & probitatem fidelis uitę innocentisq; placeatur. Cęterum placere tantum hominibus uelle, deo est displicere. Non auocat autem ab hominū gratia deus iustorum mentes, & fidelitū rationabilem sanctitatem. Et audiamus eam per Paulum loquentem: Sine offensione estote iudæis & Græcis, & ecclesię dei, sicuti & ego per omnia in omnibus placeo, non querens quod meū utile est, sed quod multorum ut saluentur, hoc est non hominibus, sed deo placere, cum per id quod deo placetur & hominibus sit placendum. Ex causa enim placendi deo, causa etiā hominibus probabilis sit placendi. Cęterum studium, quod ut hominibus tantum placeatur impenditur, ad id quod deo placendum est non refertur, quia tantum eorum causa quibus placetur adhibetur. Nō est autem maius uinculum hominibus placendi, quā ut nemo sui causa uelit aliquid. Etenim quod proprię utilitatis efficitur, non potest non aliquam interdum offensionem ex causis accidentibus excitare, cum quod alij utile est, alteri sæpe fiat incommodum. At uero qui nihil sui causa uelit, & omnia in profectum altēnē uoluntatis exerceat, necesse est ut cau-

Quomodo sit placendū hominibus.

R 2 sam

sam probabilē placendi cunctis apostolus docuit, quia utilitatis suae negligēs, ut
 litati se dedisset aliene. Dissipauit ergo ossa dei hominibus placentiū. Et ossa nō
 haec corporalia dissipari intelligenda sunt, sed quia spes eternitatis in ossibus signi-
 ficari solet, ex quo dictum est: Hoc nunc os ex ossibus meis. Quod beatus aposto-
 lus, quia magnum mysterium est, ad Christum & ad ecclesiam refert, quae ex Ade
 sui aeternitate aeternitatis substantiam mutuatur, quod in domini uulnerato licet
 corpore confixoque non frangitur. Os, inquit, eius non conteretur, quia cum fuerit
 iniquis uis passionis in carne, in aeternam tamen diuinitatis & impassibilem natu-
 ram nihil licuit passioni. Integram autem, & incorruptam spem aeternitatis signi-
 ficari in ossibus etiam illic meminimus, ubi dicitur: Custodit dominus omnia ossa
 iustorum: unum ex his non conteretur, quia secundum demonstratam Ezechielis
 resurrectionem, sacramentum eius sub ossium significatione sit reuelatum. Ergo
 ut custodit deus ossa iustorum, ita & hominibus placentium dissipabit, & dissipa-
 bit non ita, ut eo quod essent carerent, sed ut per contemptum dei tanquam deper-
 dita, abiecta uiliterent. Id enim sequitur: Confusi sunt, quia deus spreuit eos. Cō-
 funditur quisque & pudore dedecoris sui, & comparatione oris alieni. Et hinc illud
 est, quod apostolus significat dicens. Omnes quidem resurgemus, sed non omnes
 demurabimur. Sed & propheta & confusionem resurrectionis & honorē discer-
 nit, ita dicens: Et resurgent alij quidem in uitam, alij quidem in confusionem aeter-
 nam. Confundentur ergo quorum ossa dispersa sunt, quos spreuit deus, quos tan-
 quam indignos ne conformes essent gloriae suae resurrectionis abiicit. Resurrectu-
 ri a deo ut confundant, nō demutabuntur uero, et ex eo confundent. Haec em̄ resur-
 rectionis statuta cōditio est. & idcirco tanquam ex preterito pro decreti definitione
 fit sermo, quia id ut ita maneat sit statutū. Cōmemoratis uero humanis & insolē-
 tia & iniquitatis impietatibus, ut is qui titulo praefert intellectus in fine posset intel-
 ligi, tali propheta spem beatorū finis ipsius adhortatione confirmat dicens: Quis dabit
 ex Sion salutare Israël, dū auertit dñs captiuitatē plebis suae: Exultabit iacob, &
 letabitur Israël. Vna enim haec spes reliqua fuit humanae infirmitatis & fidei, per
 quam inter tantas praesentis uitae calamitates aeternorum bonorum expectatione
 requiesceret. Et idcirco certus huius beatitudinis propheta, tanquam ex uasto hu-
 manarum miseriarum proclamat profundo, dicens: Quis dabit ex Sion salutare
 Israël? Nāque secundum alium prophetā: Ex Sion exiet lex, & uerbum dñi ex Hieru-
 rusalem. Hoc uerbum domini caro factum est. Haec caro & Sion & Hierusalē est
 ciuitas nouae pacis & speculatorium nostrorum. Huic salutaris, huic Iesus. Iesus
 enim, ut saepe diximus, ipso nomine salutaris est. Lex autem ex Sion non fuit salu-
 taris, opere quidem uti uisificās, sed nō iustificās ex fide. Hic uero expectatus est salu-
 taris, & datus est Israël, sed non carnali Israël. Non em̄ qui filij carnis filij dei sunt,
 sed filij promissionis deputant in semen. Testatur & Ioannes, non esse secundum
 carnem Abraham filios, cum & filij uiperarum sunt, & potens est deus Abraham fi-
 lios de lapidibus excitare. Dominus autem ipsos docuit ex fidei operibus proprie-
 tatem successionis existere, nec secundum carnis generationem filiorum originē
 deputari, cum ait: Si filij Abraham effectis, opera Abraham faceretis. Sed & Daniel
 presbyteros condemnans, ait: Non semen Abraham, sed semen Chanaan, & non
 Iuda. Ezechiel quoque increpitis populi iniquitatibus, ait. Pater tuus Chanaanus,
 mater tua Cethaea. Radix tua & generatio tua de terra Chanaan. Non est ergo Is-
 rael iste ex successione corporea, cui ob infidelitatem origo profanissimi generis
 deputatur. Neque huic data salus est, qui non suscepit oblatam, sed ei qui uersa
 captiuitate populus dei factus est. Captas autem imperitarum gentium mentes,
 & impiissimis uitis ac religionibus subditas, in libertatem fidei & nomen familie
 caelestis

caelestis absoluit. Qui enim erant daemorum seruitus, facti sunt dei populus. Et
 quis hic sit captiuitatem auertens, de se ipso testatus est. Haec enim non lex, non
 patriarcha, nō propheta, nō angelus, nō aliqua alia caelestium, uel dominatum, uel
 potestatum, uel thronorum, uel uirtutum uirtus auertit, sed ille qui accepto libro
 in synagoga cū ista legisset: Spiritus domini super me, propter quod unxit me,
 praedicare captiuis remissionem, & caecis uisionem, dimittere contractos in remis-
 sionem, praedicare annum domini acceptum, fidem & auctorē consummata signi-
 ficans prophetiae ait: Quia hodie impleta est prophetia haec in auribus uestris.
 Haec igitur populi dei uersa captiuitas est, cum oculi intelligentia panduntur,
 cū praefracta peccatis corda in requiem relaxantur, cum annus domini acceptabi-
 lis nunciatur, quo poenitentiae nostrae deo accepta est confessio: cum nihil prae-
 ritorum reputatur ad crimē: cum noua omnia sunt, noua libertas est, noui filij, &
 aeterna laetitia est. Exultabit enim iacob, & laetabitur Israël. idem namque ipse patri-
 archa utrunque nomen sortitus ex merito est. Nam quia manu calcem fratris con-
 tinuisset in partu iacob nuncupatus est. Supplantaturus deinceps & emendo pri-
 mogenita, & benedictionem occupando, & interpretationis uirtutem Genesis
 exposuit, iacob eum qui supplantator fratris, sic nuncupatum. Per agnitionem
 autem confessi dei, tum cum se ab eo homine, cuius in lucta dominabat, benedici
 poposcit, quia deum aduersus quem generis sui populus secundum futuram passionis
 sacramentum in lucta carnis inualuit, fidei oculis inspexisset: in corpore Israël, quia
 Israël deum uidentem sic meruit nuncupari. Et secundum ipsius Genesis prophetiam, *Imò deo*
 in iacob iuniorē populū, qui esset ex gentibus crediturus, significari absolutum *fortis.*
 est. Hic ergo exultabit iacob, & laetabitur Israël. Secundum ecclesiae ordinem, hic
 unus est populus duplicis & professionis, & honoris. Neque enim geminatis sen-
 tentijs id ipsum caelestis sermo significat. Sed quia fides prima quo quis inuocari
 super se dei nomen precatur, fide anteriorem populum supplantat, cum Iudeo in-
 fidelitatem se optat esse gentilis. Hic ergo iacob est spe praecoccupatae benedi-
 ctionis insultans. Iam uero ubi baptismo renatus, & fide consummatus, deū intel-
 ligentia oculis, & mente aspexerit, tunc iam Israël laetabitur, quia iam supplan-
 tato seniore deum fide uideat, uisurus uerore conspectu, secundum illam beatitudi-
 nis sponsonem. Beati mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt domini & dei
 Iesu Christi, qui est benedictus in saecula.

In fine in carminibus, intellectus David, cum uenissent Ziphæi & dixit
 sent ad Saul: Nonne David absconditus est apud nos? PSAL. LIII.

Deus in nomine tuo saluum me fac, & in uirtute tua iudica me. Deus
 exaudi orationem meam, auribus percipe uerba oris mei. Quoniam
 alieni insurrexerunt super me, & fortes quaesierunt animam meam, &
 nō proposuerunt deum ante conspectum suum. Diapsalma. Ecce
 enim deus adiuuat me, & dominus susceptor est animae meae. Auer-
 te mala inimicis meis, in ueritate tua disperde illos. Voluntarie sacrificabo tibi,
 confitebor nomini tuo domine, quoniam bonum est. Quoniam ex omni tribula-
 tione eripuisti me, & super inimicos meos respexit oculus tuus. Sanctus & bea-
 tus David nō ignarus, sed ut propheta euangelicae doctrinae, & in tempore licet le-
 gis, hanc corporalem agens uitam, tamen quantum in se est, apostolici mandati prae-
 cepta consummat, testimonio de se dei fidem praestans, cum dictum est: Inueni ui-
 rum secundum cor meum David qui Iesae est. Nō enim inimicos suos bello perse-
 quitur, neque insidiatibus sibi decertando armis resistit, sed exemplo domini cuius
 & nomen & lenitatem praefigurabat, proditus orat, periclitans psallit, patiens odia
 gratulatur, & ideo secundum domini cor repertus est. Quia cum domino duode-
 R 3 cim milita

cim milia legionum angelorum possent in tempore passionis assistere, tamen ad omne officium humilitatis explendū, passioni se & infirmitati subesse permisi, orans tantum, & dicens: Pater cōmendo in manus tuas spiritum meum. Quo exemplo hic idem per similitudinē passionū futuræ eius passioni propheta, nō contradicit, nō resistit inimicis, malum pro malo ex præcepto euāgelico non reddēs, sed dominicę māsuetudinis æmulator, cum tribulatur, cū proditur, cum fugatur, dominum cuius tātum aduersus impios armis utitur, deprecatur. Psalmo autem huic titulus ex historia præscribitur, sed ante historiam quatenus, & quando, & in quem ea quæ sub historia dicuntur, à nobis sint intelligenda monstrantur. Est enim primū, In finem intellectus illi Dauid, tum deinde sequitur: Conuenerunt Ziphæi, dixerūt Saul: Nonne ecce Dauid abscondus est nobiscum? Ergo hoc quod à Ziphæis Dauid proditur, in finem est intelligendū, per quod ostēduntur ea quę in presens tū erga Dauid gerebātur, præformationē in se futuri tēporis cōtinere, cū innocēs insectatione uexatur, cum ppheta cōtumelijs illuditur, cum deo placens ad mortē requirit, cum rex inimico suo, ut Herodi dominus atq; Pilato, ab his proditur, cū quibus tutus esse debebat. Psalmi ergo intelligentia in finē est, & in Dauid illo intellectus in quo finis est legis. Et qui Dauid habet clauēs, aditū intelligentiæ, tum aperit, cum quæ de se à Dauid sunt prophetata consummat. Ipsa autem secundū Hebræam proprietatē interpretatio nominis asert nō exiguum nobis ad intelligendū profectum. Ziphæi nanq; significātur, quæ nobiscum sunt oris aspersiones, hæ ab Hebræis Ziphæi nuncupātur. Aspersio secundum legem emundatio peccatorum erat, per fidem populum sanguinis aspersione purificās, cuius aspersions hic idem beatus Dauid ita meminit: Asperges me hyssopo & mundabor. Sacramentum futuræ ex domini sanguine aspersions, fide interim legis sanguine holocaustomatū repræsentat. Sed hic populus ut populus Ziphæi ore potius quàm fide aspersus, & mundationē aspersions labijs magis quàm corde suscipiens, infidelis in Dauid suum & proditor extitit, quod antea per prophetam dixerat: Populus hic labijs me honorat, cor autē eius longe est à me. Ad prodendum Dauid ob id pronus, quia cessante fide cordis, omnia per oris fraudulentam legis sacramenta gessisset. Deus in nomine tuo saluum me fac, & in uirtute tua iudica me. Deus exaudi orationem meā, auribus percipe uerba oris mei. Secundum demonstratam tituli rationē, passio Dauid prophete dei, ac domini nostri Iesu Christi passionis exemplū est. Idcirco oratio quoq; eius etiam ad intelligentiam orationis eius, qui uerbum caro factum est, temperatur, ut qui omnia secundum hominem passus est, idem omnia secundum hominē eloquatur. Et quorum infirmitates portauit, & peccata suscepit, eorū ad deū deprecetur obsequio. Proprietates autem uirtutesq; uerborum etiam inuitis licet & cunctantibus nobis intelligentiæ huius exigunt sensum, ut omnia ex persona eius dici non ambigamus in psalmo. Ait enim: Deus in nomine tuo saluum me fac. In humilitate corporis unigenitus dei filius sub prophetæ dictis hæc precatur, qui & gloriam quam ante secula habuerat, reposcebat. Saluificari se in dei nomine rogat, in quo est & nuncupatus & natus, ut se in eo corpore in quo erat natus, id ipsum quod naturæ anteriori suæ & generi erat proprium, saluum faceret dei nomen. Et quia omnis hæc ex persona formæ seruilis oratio est, cui formæ seruilis usq; ad crucem mortis assumptæ, salutem eius nominis, quod dei est deprecatur, & saluandus ex dei nomine, id continuo subiecit: Et in uirtute tua iudica me. Nanq; ob meritum humilitatis, quia se exinaniiisset formam serui accipiens, formā non rursum dei consortem in ea quam assumpserat humilitate repetebat, in dei nomine homine ipso in quo deus nasci obedierat, saluato. Et ut huius nominis, in quo se saluari o-

Ziphæi quid
sonet Hebrai-
ce.

rabat, honorem non nudæ tātum nuncupatiōis doceret esse, iudicari se in uirtute dei precatur. Primum enim ex iudicio est, quod meretur, Factus, inquit, obediens usq; ad mortē, mortem autem crucis. Propter quod exaltauit illū deus, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, ut ei nomē quod super omne nomen est donetur. Tum deinde hoc ipsum iudicium sit in uirtute iudicij, quia per uirtutem dei is qui ex deo homo mortuus fuerat, idem rursus in deū ex homine mortuo resurrexit, secundū illud Apostoli: Crucifixus ex infirmitate, resurrexit ex uirtute, & rursus: Non enim erubesco euangelium. Virtus enim dei est in salutem omni credenti. Per iudicij enim uirtutem infirmitas corporalis in dei nomine naturaq; saluatur, atq; ita ob meritum obediētiae, in salutem nominis dei ex iudicij uirtute prouehitur, ut in eo dei & nomen & uirtus sit. Caterū si ex cōsuetudine humana sermo iste cōpisset, in misericordia potius uel æquitate, quàm in uirtute iudicari se propheta poposcisset. Sed uirtutis illic opus fuerat iudicio, ubi dei filio in filij hominis ex partu uirginis nato, rursus ipsi hominis filio per iudicij uirtutem dei filij, & nomē redhibendum esset & uirtus. Sequitur dehinc: Deus exaudi orationem meam, auribus percipe uerba oris mei. Promptū prophete fuerat dixisse, deus exaudi me. Sed quia ex persona eius loquitur qui solus sciret orare, idcirco cōstans postulatio* postuladæ orationis ostenditur. Paulus beatus neminem hominum qualiter orare oporteat scire docet dicens: Quod enim, quid oramus, qualiter oportet nescimus. Non est ergo infirmitatis humanæ exaudiri orationem suam postulare, cum doctor gentiū post constitutam licet iam à domino formam orandi, quid & quatenus oret ignoret. Sed eius ista fiducia est, qui solus patrem uidet, qui solus patrem scit, qui solus potest orare pernoctans. Secundū euangelium enim dominus pernoctauit orans, qui per speculum uerborum formā ipsam occultissimi sacramenti sub communibus uerbis, dum oraremus, ostendit. Et qui orationem suam poposcit audiri, ut peculiare hoc fiduciæ suæ doceret esse, subiicit: Inauri uerba oris mei. Et quisquam hoc humanæ fiduciæ esse existimabit, ut uerba oris sui uelit audiri? An illa quibus motus animi nostri & impetus pronunciamus, tum cum de ira exardescimus, tum cum de odio obrectamus, tum cū de dolore querimur, tum cū de adulatione blādimur, tum cum aut pro spe lucri, aut de ueritatis pudore mentimur, aut de contumeliæ offensione maledicimus? Et quis unquam uitæ ita emendatæ & patientis ad omnia fuit, ut his humanæ demutationis uitij non esset obnoxius: Solus hoc potuit cū fiducia uelle, qui peccatum non fecit, in cuius ore dolus non fuit, qui flagellis dorsum præbuit, qui maxillas ab alapis non deflexit, sputamentorum contumeliā non exprobrauit, & in illo uoluntatē eius, cuius ad hæc uoluntati in omnibus uolēs obediebat, offendit. Causam deinde cui uerba sua audiri oret adiecit: Quoniā alieni insurrexerunt in me, & fortes quæsterunt animam meā, & non proposuerunt deū ante conspectum suū. Unigenitus dei filius dei uerbū, & deus uerbum, cum utiq; omnia quæ pater posset, omnia ea & ipse posset, sicuti ait: Quæcunq; enim pater facit, eadē & filius facit similiter, ut in indiscreto deitatis naturæq; nomine indiscreta quoq; esset & uirtus, ut absolutissimū nobis humanæ humilitatis esset exemplū, omnia quæ hominum sunt, & orauit, & passus est. Et ex communi nostra infirmitate salutem sibi est deprecatus à patre, ut natiuitatem nostram cum ipsis infirmitatis nostræ inesse intelligeretur officijs. Hinc illud est quod esuriuit, sitiuit, dormiuit, lassatus fuit, impiorum cœtus fugit, mœstus fuit, & fleuit, & passus, & mortuus est. Et ut his omnibus non natura, sed ex assumptione subiectus esse posset intelligi, perfunctus his omnibus resurrexit. Omni ergo eius in psalmis ex naturæ nostræ affectu querela est. Nec mirum si ita intelligimus nos dicta psalorum, cum ipse dominus secundum euangelicam fidem passionis

Forte imper
tranda.

detur esse penetravit. Sed manet resurgens, & inimicos suos immortalis oculo despicit glorificatus in deū, & ex hominis filio in dei filiū, ex quo etiā hominis filius esse coeperat, per resurrectionis gloriā iam renatus, inimicos suos despicit, quibus dixerat: Soluite templum hoc, & post triduum aedificabo illud. Aedificato igitur hoc corporis sui templo, eos qui quæsierant animam suam ex aedito uider, & ultra humanæ mortis legem autores mortis suæ sublimis ipse despicit, mori perpetuens, sed mori nesciens, deus homo dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum Amen.

In finem in carminibus intellectus Dauid,

P S A L L M V S LIII.

Spōtiar.

Hymni qui.

Maurire deus orationem meā, & ne despexeris deprecationem meā, intende mihi, & exaudi me. Super scriptio psalmi sine historia est, tantum in finem intellectus in hymnis est. Hymnos aliqui trāsatores nostri carmina nuncupauerunt: pleriq; autem hymnos ex ipsa Græcitate usurpatioe posuerunt. De nomine nihil differt, dum modo res una esse quæ uel in hymnis, uel in carminibus significabit intelligatur. Hoc ergo de psalmo sciendum est, quod quæ hymno eius uel carmine continentur, in finem intelligenda sunt, omni intellectu scilicet nostro ad dominum nostrum Iesum Christum, quem apostolus finem legis docuit esse, referendo. Frequenter autem admonuimus, eam in psalmore cognitionem sensus nostri temperandā esse rationem, ut eum de quo & per quem omnis propheta est, ex dei filio hominis filium natum meminerimus, & dei naturam omnibus ante seculis manentem in naturam hominis esse ex partu uirginis genitam, ita ut naturæ posterioris adiectio nullam defectioem naturæ anterioris afferret, neq; qui iam homo esse coeperat, id quod ante hominem manebat, deus scilicet, esse desineret. Hic ergo assumens carnis nostræ fragilitatem, & manens suus atq; noster ita agit, orat, prostratur, expectat omnia illa quæ nostra sunt, ut in his admisceat etiam illa quæ sua sunt. Loquaturq; interdum ex persona hominis, qua & homo natus, & passus, & mortuus est, interdum autem omnis ei secundum deum sermo sit, quia ex deo homo, & ex dei filio hominis filius extitisset, naturæ scilicet eius confidentiam non oblitus in uerbis, qua in assumptione licet hominis nō carebat, & ita ex nobis atq; ex infirmitate nostra humani sermonis consuetudine usq; loquens, ut ex se atq; uirtute sua, quæ deo sunt propria & digna loqueretur, ut in præsentī psalmo cognosci potest, qui ita coeptus est. Inaurire deus orationem meam, & ne despexeris deprecationem meam, intende mihi, & exaudi me. Contristatus sum in exercitatione mea, & conturbatus sum à uoce inimici, & à tribulatione peccatoris. Quoriam declinauerunt in me iniquitates, & in ira molesti erant mihi. Cor meum conturbatum est in me, & formido mortis cecidit super me. Timor & tremor uenit super me, & contexit me tenebra. Et dixi: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & uolabo & requiescam: Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine. In exordio psalmi & si humilitatis uoce usus sit cum ait: Inaurire deus orationem meā, non tamen sine aliqua propria conscientia altioris fiducia intelligitur hæc locutus. Non enim cuiuscunq; est innocentia id postulare, ut orationem suam deus inauriat. Promptæ namq; semper precatōni hominum dei aures sunt, quia qui naturam audiendi humano generi impertit, ipse extra auditus non potest esse naturam: & qui ubiq; hunc in nobis sensum auditionis operatur, nō potest non ubiq; in ipso esse quod præstat. Deus itaq; ubiq; semper audit, sed nō omnium meriti est, ut quod audit inauriat, auditū quidē eius orantis uoce penetrare, sed dignationē eorū quæ audiānt. Inauriendi sola oratiōis innocentia pmerente. Triplex autē in exordio

exordio oratio precatōnis est adita. Prima enim ea est, ut inauriatur oratio. Secunda quens est, ne despiciatur deprecatō. Tertia est, ut intendat sibi seq; exaudiat. Et necesse est discretam esse unicuiusq; generis naturam, ut non idem sit inaurire, & nō despiciere, rursumq; differat ab utroq; intendere & exaudire. Et quia de inauriendi oratione quid intelligi posset ostēdimus, quid illud sit, ne despexeris deprecationem meam, tractandum est. Despiciuntur oratiōes leues, diffidentes, inutiles, seculi curis anxie, & rerum corporalium desiderijs implicatae, bonorū operū fructibus infœcundæ. Hæc igitur despiciabiles sunt orationes dei dignatione nō dignæ, de quibus per Esaiam prophetam, ait: Et cum extenderit manus uestras ad me, auertam oculos meos à uobis. Et causam despiciendæ orationis continuo subiicit dicens: Manus uestre sanguine plenæ sunt, ubi ergo operatio iniquitatis exstabit, illic despicitur oratio deprecantis. At uero tum in eo qui sperat intenditur, cum tacita spei fides, piæ conscientie religione cohibetur. Et est nobis hoc absolutissimū unicuiusq; proprietatis exemplū. Inauriuit dominus uerba Chananeæ sæpe clamantis, despexit orationem adolescentis illius, qui ab eternitatis largitore diuisionem patrimonij postulat: intendit autem in eam formidā, quæ fidei silentio salutem sibi etiā à uestis sūbria expectabat. His ergo totius precatōnis sue generibus distinctis, nunc causam ipsam exposuit deprecandi, quia in exercitatioe sua conturbaretur à uoce inimici, & à tribulatione peccatoris. Et quidem exercitatio nunquam nisi ad res utiles salutareq; suscipitur, quas quia in sancto quoq; impij ferre non possunt, omnibus eum iniurijs afficere, & usq; ad formidinem mortis defatigare contendunt. Sed hæc in domino Iesu Christo exercitatio, nostræ salutis operatio est, quam diuersarum sanationum dehinc passionis ipsius exercitatio prouehat. In hoc quoq; se inuido consortio nostræ infirmitatis exercens, quam exercitatioem egressu suo Isaac in campum præfigurauit, cum inuictæ camelo Rebecca tanquam sponsæ ex gentibus exercens se in hoc mundo Christus occurrit. A uoce inimici etiam turbatur, cum Samaritanus, cum dæmonium habens dicitur, cum quia à se cruce non eruat, negatur esse ceteris salus, declinantes in eum iniquitatem salorum testimoniorum & sententiæ mortis. In ira quoque molesti sunt, dum flagellis, dum colaphis, dum alapis defæuunt. Sed inter hæc habens potestatem duodecim milia legionum cælestium euocare non ad iram commouetur, neque ad ultionem exacerbatur. Sequitur enim: Cor meum conturbatum est in me. Pati omnia in seipso constituit, dummodo humana salutis sacramenta perficeret. Difficillimum autem hominis infirmitati est intra ipsum perturbationes mentis commotionesq; cohibere, ut non etiam usque ad ipsam uultus demutationem tacito licet motu significatio anxietatis uel indignationis erumpat. Verum unigenito deo quamuis infirmitas nostra suscepta sit, tamen diuinitatis suæ non est oblita natura, ut non in his omnibus quæ infirma sunt salua maiestatis suæ dignitate perfunctus sit, dum uniuersa quæ mortis nostræ sunt ac timoris ita pertulit, ut in eum inciderent hæc potius quam inessent, dum infirmitas nostra magis quam naturalis in deo est. Deniq; id ipsum sequens sermo connexuit, cum dicit: Et formido mortis cecidit super me. Timor & tremor uenerunt super me, & contexit me tenebra. Et hæc quidem in eum omnia quæ nostræ necessitatis sunt irruerunt, sed ab eo naturæ suæ uirtute suscepta sunt, dum mortem nostram potens non mori, etiam timore in se mortis ingruente non reuinit. Et cum hæc eadem tanquam in hominem imbecillitati eius dominatura cecidissent, tamē ut non subiectū se his quæ ingruerūt edoceret, subiicit: Et dixi, quis dabit mihi pennas sicut colūbæ, & uolabo & requiescā. Nam infirmus est, cui ad euolandum de cōtegentibus se tenebris metuq; mortis pennæ

Solacismus.

Videtur me
moriam lapsus.
Nam in Mat
thæo non hab
entur nisi
duodecim leg
giones. Vnus
codex uetur
sus similiter
habebat in ca
none.

uocem meam. Liberabit in pace animam meam ab his qui apropiant mihi, quoniam inter multos erant mecum. Et exaudiet me deus, & humiliabit eos qui est ante secula.) Clamor fidelem mox dominus exaudiet, & hanc ipsam exauditi clamoris sui gratulationem uespere & mane & meridie narrabit, diem omnem in his diei partibus per quas dies continetur ostendens. Talis autem temporum ordo non nisi ex prophetica scientia distributus est, ut uespere, & mane, & meridie nunciet, & quia secundum legem & obseruantiam legis a uespere dies coepta, eadem ipsa usque ad meridiem deputatur, cum inchoatione diei non mane lux reddita, sed uespere nox facta perficiat. Narrat ergo & renunciat ea quae in psalmo continentur, quod uocem eius audiat, & in pace animam suam liberet. Pacificauit enim omnia in caelo & in terra, ut liberet ab apropiantibus sibi. Superior enim querela de proximis cum etiam unanimitas & dux & notus haec ageret, cum apostolis caeteris & ipse electus in apostolum. Deus ergo qui est ante secula, id est, per quem omnia sunt, quia ante omnia sit, exaudiet eum, & humiliabit eos, cum indigni gloria aeternae resurrectionis effecti sint. Nam interiecta diapsalma omnem his ob impenitentem impietatis professionem spem recidit dicens: Non enim est illis commutatio, & non timuerunt deum.) Omnes secundum Apostolum resurgent, sed non omnes commutabuntur, quia non timuerunt deum. Fas enim fuerat ignorasse in homine deum, si resurgentem tamen deum ex mortuis credidissent, patente his etiam post passionis piaculum poenitentia & indulgentia. Non enim solum non timuerunt deum, sed cum ad retribuendum his manum extendisset, id est, auxilium obtulisset, contaminauerunt testamentum eius, cum eum qui testamento legis ad salutem praenunciatus est, repulerunt. Sequitur enim: Extendit manum suam in retribuendo, contaminauerunt testamentum eius, diuisi sunt ab ira uultus eius.) Et idcirco demutatio his non relicta est, quia pro peccato semel mortuus est, & resurgens eos tantum demutatione donauit, qui secum per fidem & causa mortui sunt & resurgent. Hos autem ab ira uultus sui euerfa ciuitate diuisit, partemque eorum cum infidelibus ponens, eos uel disperfit in omnia, uel diuisit a sanctis, de hinc de genera li querela ad significationem eius qui ei & dux & unanimitas & notus fuerat, sermo se retulit: Et apropiauit cor eius. Mollierunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula.) Ammixtus Apostolis & curam pauperum agens, maximum scilicet ministerij opus curans apropiauit cor suum. Ad apropiantibus enim liberati animam suam gratulatus est, non utique ministerio fidei apropians, sed ira dei & conuincationi testamenti eius. Caeterum ipse blandiloquus emollito super oleum sermone curam agere se pauperum fallens, etiam tum cum precioso unguenti effusa alabaastro conquestus est, tanquam id magis uenire in sumptum inopum debuisset. Sed ille occasione furti de pecunia collatione quarebat. Et istiusmodi forte blandiloquum oleum psalmo alio euitat propheta cum dicit: Oleum peccatoris non impinguet caput meum, quia sub specie boni operis malicia arma commoueat. Sunt autem etiam in uerbis iacula, sicut dentes, scutum, & sagittae sunt, & lingua machaera acuta est. Haec igitur sermonum iacula detestatur quae magis sub blandimento & adulatione nociturae sunt. Sed inter ista inimici iacula imperterritus manet, nobisque portum securitatis tutum fidemque demonstrat. Sequitur enim: Iacta in dominum cogitationem tuam, & ipse te enutriet, non dabit in aeternum fluctuationem iusto.) Ademit nobis etiam in euangelij dominus sollicitudinis potestatem, dicens: Nolite solliciti esse de crastino, sufficit diei malicia sua. Quae ritum primum regnum dei & iustitiam eius, & omnia praestabuntur uobis. Omnem scilicet curam in promerendo dei regno, & iusticia collocandam, iactanda ergo super eum cura est. Ipse enim enutriet secundum illud: Super aquam refectionis enutriuit me: Enutritus autem non relinquit in fluctibus istius

Oleum peccatoris, impietas sub pretextu pietatis.

istius seculi, sicut enutritus Jacob omnem tempestatem & odiorum & duram seruitutis eua sit, dicens: Deus qui nutriuit me a iuuentute mea.) Ipse enim uitae autor est, ipse cibi largitor, non terreni tantum, sed etiam spiritualis. Sed illo super aquam refectionis educato, & a procellae fluctibus liberato, digna in pios poena consequitur, cum dicit: Tu uero deus deduces eos in puteum interitus, uiri sanguinum & dolositas non exdimidabunt dies suos, ego autem sperabo in te domine.) Est quidem puteus aquae uitae, sed est puteus interitus secundum illud: Non me demergat tempestat aqua, neque absorbeat me profundum, neque contineat super me puteus os suum. Non relicto igitur in fluctuatione iusto, illi in puteum interitus deducuntur, cuius os clausum resurgente ex inferis unigenito deo esse non potuit. Caeterum post passionem domini statim eos bellum uictoria cum excidio ciuitatis absumpsit, omni promiscua aetate ad satisfactionem uincientium interempta, non dimidiatis uitae diebus iuuentute prostrata. Dies autem pleni sanctis & fidelibus referuatur, secundum illud: Et dies pleni inuenientur his, quorum spes semper in domino est, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

In finem pro populo, quia a sanctis lege factus est Dauid, in tituli inscriptione cum tenuerunt eum Allophyli in Geth.

PSALMVS LV.

Uita psalmi superscriptio comprehendit, quae praeter rerum gestarum notionem alterius intelligentiae intimitatem sentium, cum pro populo qui a sanctis longe est Psalmus est, cum tituli inscriptio praefertur, cum postremo exordium ipsum in fine praescribitur. Si enim ea sola quere lam praesens sermo contineret, quod cum fugeret ab Allophyliis in Geth Dauid teneretur, totum se circa id tantum hic iniquitatis increpatae motus exeret. At uero cum haec ante rei gestae significationem ad imbuendum legitimum sensum dirigendumque praelata sint, sine dubio intelligimus per rerum gestarum, quae in Dauid gerebantur, effectus imprimi nobis secundum spiritum prophetiae earum rerum quae sub his praescriptioibus significata sunt, notionem, ut quod Dauid passus est, praefiguratio fuerit passionum domini nostri Iesu Christi, ut quod tituli inscriptio est, eius qui moriendo uicerit significata uideatur aeternitatis, quia tituli inscriptio (quam stelographia sermo Graecitatis enunciat) his maxime qui probabili lem uitam degentes etiam pro salute patriae mori bello non timuerunt, ad aeternitatis gloriam deferatur. Populo autem qui longe sit factus a sanctis Israel indignus factus sanctificatione gentium longeque ab ea discedens esse noscendus est. Quod autem in finem est, proprium ei esse qui finis legis est intelligatur, quod id ipsum psalmi sine noscetur, cum huius ipsius intelligentiae nostrae absolutionem his maxime quo psalmi finis concluditur, sermo declarat. Per haec certe quae superscriptioni praeter rerum genera conexa sunt, psalmum etiam ex persona domini tractabimus, non tamen a prophetae ipsius dissidentes querelis, neque enim his quae pertulit non etiam gemuisse existimandum est, quia idcirco his ipsis quae spiritalem sensum intimitat, rerum gestae conexa sunt, ut per actionem prophetiae sensus ac sermo notesceret prophetiae, cum propheta non tam spiritu quam passionibus prophetarit. Erunt ergo sermo inter Dauid ipsum & hominem Iesum Christum temperatus, ut quia infirmitates omnium portauit & peccatorum nostrorum frequenter & uoce sit usus & lachrymis extra contumeliam dei sit & affectus & sermo qui hominis est.

ENARRATIO PSALMI.

LV.

Miserere mei domine, quoniam conculcauit me homo tota die, pugnantis tribulauit me, conculcauerunt me inimici mei tota die.) Diem frequenter significari pro aetate cognoscimus, ut ubi dies tota est, illic omne uitae tempus ostensum sit. Neque enim uel dominus unius tantum diei infectatione uexatus

subscriptio

Dies pro aetate.

S 2 est

est. Sed qui misericordiam dei postulat, seseque conculcatum esse conqueritur, habet securitatis & uirtutis suae arma, quibus non solum terrena odia, sed & spiritualium nequitiarum bella sustinet. Aduersum quas potius quam aduersum carnem & sanguinem pugnam nobis apostolus docet esse. Ministerijs enim impiorum utuntur ad uexationes tribulationesque sanctorum, cum eorum corda penetrantes in omnem eos impetu turbulationis mentis instigant. Hanc igitur supereminentem in hoc seculo & efferentem se altitudinem propheta non pertimescens ait: Ab altitudine dierum non timebo, quia multi qui debellant me timebunt. Scit aeterni iudicij diem, nouit etiam aeternum ignem poenis aeternis preparatum, atque ideo magis illi qui eum debellare tentant timebunt, quia hoc sancto non timente, in eos magis iudicij terror incubit. Pro fiducia uero securitatis suae subiicit: Ego uero in te sperabo. In domino laudabo sermones meos tota die. Spes omnis in deo collocat, sermonesque suos toto tempore uitae suae laudat. Neque obscurum est quid in loquente se laudet. Vox enim haec sancto est digna quae sequitur: In deo sperabo, non timebo quid faciat mihi homo. Non hunc fragit seculi terror, neque conspiciuntium aduersus se odia perturbant. Spes enim quae in deo est terrores humanorum non pertimescit odiorum. Carnem autem pro significatione hominum per quam in corpore continentur frequenter accipimus, uel cum de ipsis dicit: Non habitabit spiritus meus in hominibus istis, quoniam caro sunt. Vel illud: Videbit omnis caro salutare dei. Vel illud Apostoli: Nonne estis carnales, & secundum hominem ambulatis? Manet itaque imperturbatus sub misericordia dei, atque ideo in eo sperans omnis carnis impetus insectationesque non metuit. Sed digna plane etiam haec unigenito deo uox est, cui exinanienti se ex dei forma uirtutem dei atque naturam seruilis formam non abstulit, factus enim caro deus, etiam in assumptione carnis deus esse permansit, ut uicis uirtutis suae sub consortio nostri corporis potestate. Non enim carne est degrauiatus, ne super undas ambularet, neque non ut uisceribus ad simbras uelut uirtus diuinae potestatis exiret, neque ut non peccata dimitteret, ut spatio suo naturam uulnere caecis ab utero oculis accederet, & aure producta de uulnere abscissae auris uulnus obduceret, neque ut non solida parietum corpore interlabente penetraret. Non ergo metuit a carne, uel in deo sperans propheta, uel sub assumptione carnis deus opera diuina consummas. In his enim quae consequuntur, rei in eo quoque gestae significatio continetur. Ait enim: Tota die uerba mea execrabantur: aduersus me omnia consilia eorum in malum. Habebant: ipsi calcaneum meum obseruabant. Nisi enim nisi occultis consilijs aduersum eum testimonia falsa, & captiosae interrogationes sunt comparatae, in commune habitates & consilia maliciae occultantes. Sed & increpatione uerborum eius, quibus impietatem eorum exprobrare non destitit, non tulerunt: egressus quoque omnes ipsius in calcaneo contuentes, dum in eius supplantationem fraudulenter conspiratione consentiunt, ob quod eos digna haec iudicij sententia comprehendit. Sequitur enim: Sicut expectauerunt animam meam, pro nihilo saluos facies illos: in ira populos deduces. Nouus hic prophetae sermo est, ut eos qui expectant animam suam ad nihilum deus saluet. Et cum aliud sit in nihilum, aliud saluari, nunc salus quae in eos fiet in nihilum sit. Est ergo quod saluet in nihilum, est plane, quicquid resurrectione concessa demutatione non dignum est. Nam cum omnis caro redempta in Christo sit ut resurgat, & omnem assistere ante tribunal eius necesse sit, non tamen omnibus gloria & honor est permiscuus resurgendi. Quibus ergo tantum resurrectio non etiam demutatio est tributa, hi saluantur in nihilum. In ira enim deducuntur hi populi, quibus ad poenam sensum salutis resurrectionis est constituta, a qua ira eripiendos nos Apostolus pollicetur, dicens: Quonia si cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, multo magis iusti in sanguine eius saluabimur per eum ab ira. Pro peccatoribus igitur ad salutem resurrectionis est mortuus, sed sanctificatos in sanguine suo saluauit ab ira. Denique pro nihilo populis saluatis, & in ira deductis, spe uitae suae sanctus hic nuntiat, dicens: Deus uitam

uitam meam nuntiavi tibi, posuisti lachrymas meas in conspectu tuo, sicut in promissione tua. Dignus promissione dei est ob constantiam predicandi, & ob meritum non tacendi, lachrymae enim suae, quas uel per se propheta, uel pro nobis dominus profudit, in dei sunt conspectu legatione earum ad obtinenda quae deus promissit usurus, sed se gratia aeternae promissionis in futuro, inimici eius conuertentur retrorsum, ut quod ira deduceretur ostenderet. Id enim sequitur: Conuertantur inimici mei retrorsum in quacumque die inuocauero te. Illo deum inuocante, illi eo unde processerint conuertentur, deducente eos dei ira & resumpto ad poenas corpore puniendos. Sed illis ad aeternitatem poenae in infernum post resurrectionem reuersis, hic officio gratulationis suae fungitur, dum ait: Ecce cognoui quia dominus meus es tu, & in deo laudabo uerbum. Hoc ergo uerbum suum in deo laudat, quod deum suum esse cognouit. Neque id tantum laudat, sed etiam illud quod sperauit in eo, non metues quid homo sibi faciat. Haec plane digna sanctis omnibus uox est, constantem inter insectationes humanas fide tenere, & metu terrenae turbulationis non moueri, speque certissima quod aliquid aduersum animam aeternitatem homo effecturus sit non timere, cum post intercessionem mortis istius in immortalis gloriae & corruptio & infirmitas nostra mutetur. Atque ob id sermones suos quibus se sperantem in domino humanam uiam profecturum non metuere collaudat, dicens: In domino laudabo sermonem, in domino sperabo, non timebo quod faciat mihi homo. Ob hoc ergo sermonem suum laudat in domino, quia sperans in eo hominem non timebit, sed ut doceret, idcirco se nihil ab homine pertimescere, quia si quid potestatis suae exeruisset in corpore, id rursus resurrectionis gloria sine corporum labe reciperet, subiicit: In me sunt deus uota tua, quae reddam laudationes tibi, quam eruisi animam meam de morte, & pedes meos de lapso, ut placeat coram deo in lumine uiuentium. Non extra se sunt ista quae sperat, nec laudationis uota quae reddenda sunt extrinsecus capeffenda. Ipse enim sibi resurrectionis est dominus, ipse huic est mortuo & intra sepulchrum relicto corpori diuinae naturae suae tribuit confortium. Neque enim resurrecturis omnibus ab exteriori materia corpus acquirat, neque peregrinae originis externarumque causarum natura recipitur, sed id ipsum in profectu aeternae claritatis emergit, sicut in eo demutatione potius quam creatione quod nouum sit. Sunt ergo in se uota quae reddet, tum cum infirmitas corporum detrahitur, id est, lapsus & lachrymae, tum cum corruptione incorruptio deuorauit, tum cum morte potestas immortalis absorbet, tum cum sit deus omnia in omnibus, tum cum lumine uiuentium sit in eodem uiuentium lumine deo ipse placiturus. Nam si sibi in creatione mundi secundum sapientiae professionem super filios hominum adgaudebat pater, longe magis in reconciliatione mundi intelligendus est patri esse placiturus. Est enim lux uera mundi illuminans hominem uenientem in hunc mundum dominus noster Iesus Christus, qui benedictus in secula seculorum. Amen.

In finem ne disperdas in tituli inscriptionem, cum fugeret Dauid a facie Saul in speluncam.

PSAL. LVI.

D

E superioris psalmi superscriptione id tantum demutat in consequenti est, quod ubi pro populo longe a sanctis facto enigmatum est, nunc ne corrupas uel disperdas prescribit, quod uno uerbo in *in speluncam* utrumque Graecus sermo complexus est. Consequens enim erat, quia corruptio eos qui longe a sanctis discederent mansura esset, ne huic sanctus subderetur oraret. Nam & in psalmo alio gratulationem auersae huius a se corruptionis ostendit, dicens: Nec dabis sanctum tuum uidere corruptionem. Neque ambiguum est, psalmum hunc secundum apostolorum professionem ex persona esse domini intelligendum. Itaque Dauid ad humanae carnis gloriam resurrectionis dominicae tempus expectans, nunc & non corrupti se rogat, & auersam a se corruptionem

Atque hic titulus non habetur in libris nostris.

in eo in quo primitiæ resurrectionis sunt prophetiæ præsciētia gratulatur. Ideo aut in fine tituli inscriptio est, quia & gloriosa ad æternitatis honore uita suscepta, & mors plurimis salutaris uitorū fortium inscribat sepulchris. Et hæc omnia ad eum referri oportebat, qui uel finis est legis, uel quæ psalmi ipsius finis ostendat. Id aut quod in spelunca clausus hæc loquitur, tempus est prophetiæ, quo psalmū intelligitur scripsisse, ipsa illa spelunca habitatione mansuro in corpore domini humilitatē prophetas. Cæterū uideri nō potest, ut qui ob metū erat intra speluncā reconditus, psalterio & cithara, ut testatur in psalmo, totius artis musicæ perstreperet apparatus. Cœpit autē ita: Misere mei deus, misere mei, quoniam in te confidit anima mea. Misericordiā rogat, quia cōfidit in deo, docens ab his misericordiam dei sperandā esse q̄ crederēt. Et misericordiæ dei quod momentū quicue sit effectus ostendit, dicens: Et in umbra alarū tuarum sperabo donec transeat iniquitas. Aui- bus naturę est infirmitatē pullorū alis inūbrare, eosq̄ à preteruolantiū ui atq̄ improbitate defendere. Quod & in gallinis maxime noscimus, cū collectos intra pen- nas foetus suos aut opperiat aut tueant. Quarū cōsuetudinē ad exemplū sollicitu- dinis suæ dominus cōmemorat, dicēs ad Hierusalē interfectricē prophetarū: Quo- tiens uolui colligere filios tuos, sicut gallina, quæ cōgregat pullos suos sub alis suis, & noluit: Sperat ergo in umbra alarū dei sanctus, donec iniquitas trāseat, id est, dū aut seculi scādala, aut iniquitates impiorū, terrenæ humilitatis infirmitatē, dū hæc ipsam, quasi speluncā habitaculi & corporis sui Dauid, qua nūc est clausus, euadit, & sperās sub umbra alarū dei, officio spei suę semper intētus est dicēs: Cla- mabo ad deū altissimū, deū qui benefecit mihi. Clamat fide potius quam uoce qui fugiēs & latēs clamāt. Porro aut nō est in sermone speiātis gratulatio adem- pororū, sed propheticę sciētia ac fidei est, gerendis nō aliter gaudere quam gestis, & idcirco ad eū qui sub indemutabili cōstitutione bonitatis iā sibi benefecerit, cla- mat. Et quatenus benefecerit dominus cōsequentiū docet, dicēs: Misit e cœ- lo & liberauit me, dedit in opprobriū cōculcantes me, misit deus misericordiā suā & ueritatē suā. Eripuit animā meam de medio catulorū leonū, dormiui cōturba- tus. Dignū fuit etiā si nulla demutatio personæ esset ac sensus, diapalma inter- uenire, quia ad intelligentiā dīctorū sensus esset credentiū erigendus. Benefecit deus sancto suo mittēdo de cœlo, ut liberato eo, in opprobriū hi qui eum cōculca- bant darent. Et misit misericordiā ac ueritatē ad eripiendā de catulorū medio ani- mam ipsius, tū cum cōturbatus dormisset. Sicut mors significatur in somno, uel cū dormiturus Dauid cum patribus suis est, uel cū dormiens Lazarus excitandus est, uel cū Ceturionis illius nō est mortua puella, sed dormit, uel cū eos qui dormie- runt nō præuenimus in resurrectione, sic cōturbatio dormientis significatio est passionis, cū dicit: Nūc anima mea turbata est ualde, quā tamē eripi de manu ca- nis ita antea deprecatus est: Libera me de ore leonis, & de manu canis unīcā meā. & nō alij canū uel leonū catuli intelligi possunt quā sunt & natio uisparū, de quorum medio anima eripitur, per missam e cœlo misericordiam & ueritatem, secundū illud: Misericordiā & ueritas se obuauerūt. Et si misericordiā & ueritas dominus Iesus Christus est, non ambigitur quin illi in opprobriū dederunt, qui cōculcantes dominum, in passione ista non credunt, quibus utiq̄ opprobriū est unigeniti dei aduentum & peccatorum indulgentiam perdidisse. Et quia huius sanctorum spei, uel persequentium odia uel negantium aduerfatura semper ef- fent, commemoratis humanæ salutis sacramentis, subiicit: Filij hominum, dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum machæra acuta. Vitiā mo- tusque animarum sub corporalibus officijs diuinus sermo significat, ut in Dew- teronomio cantico incrassauit & calcitra uit dilectus, impietatis luxu sub signifi- catione consuetudinis corporalis increpto, uel illud: Qui deuorant plebem ut

Hic ponit in neutro.

cibum panis, uel etiam dentes peccatorum contriuisi. Nec non & apostoli: Quod si mordetis inuicem, uidete non consumamini ab inuicem, ut quod singulis qui- busq̄ membris officij actionisq̄ mandatū est, id ad efficientiam mentium animo- rumq̄ referatur, ut nunc uel persequentū, uel obtrectantium cōmemoraturus esse- rit ait: Filij hominū, dentes eorum scutum & sagittæ, & lingua eorum machæra acuta, cū cōsumerent sequitia potestatis, & obtrectationū iaculis uulnerat. Sed inter hæc quæ sitit & expectat propheta nō tacuit: deprecatus enim ne corrumpere- tur, absorbēdæ incorruptionis istius tēpus exoptat, dicens: Exaltare super cœ- los deus, & super omnē terrā gloria tua. Quæ in altum de humilibus efferuntur, ea exaltari uidentur, quia per profectū quendam in id quod sublimus est euadunt. Quod aut super cœlos exaltandū est, necesse est ut prius descenderit ad inferiora de cœlis, per quod rursum exaltandū sit super cœlos. Quod ipsum Apostolus ab- solutissime ita dicit: Qui cum ascendisset in altitudinē, captiuā egit captiuitatem, dedit dona hominibus. Ascendit aut quid est, nisi quia & descendit in inferiora ter- ræ: Qui descendit ipse est, qui ascendit super omnes cœlos, ut adimpleret omnia: hinc exaltandi super cœlos causam significans extitisse, quod descendendi usq̄ in inferiora terræ humilitas esset assumpta ex uoto. Ergo propheta prænunciat exal- tari super cœlos deum, & quia exaltatus super cœlos impleturus esset in terris om- nia sancti spiritus sui gloriā, subiicit: Et super omnē terrā gloria tua. Cum effu- sum super omnē carnem spiritus donum gloriæ exaltati super cœlos domini prote- staretur. Omnis aut hic profectus non naturę diuinæ, sed infirmitati hominis opta- tur, quia se per assumptionē carnis in cœlestibus collocandum propheta nō nescit, quippe cū corporales & cōparticipes effecti simus in Christo. Et idcirco hæc in car- nis suæ infirmitatē, quæ in passionibus domini uexanda & super cœlos esse exal- tanda cōnexuit: Laqueos parauerūt pedibus meis, & incuruauerunt animā me- am, foderunt ante faciem meam foueā, & inciderunt in eam. Per cōpassionis si- dem etiam se ipso in domino propheta patiente, tanq̄ & ipse sit passus hæc queri- tur. Sed in eos qui maieffatus dominū persecuti sunt, cum in foueam præparatā in- ciderint, mortis ipsius & sensus refertur & poena. Et quia cōpatiendi & cōmorien- di fides nos glorificat Christo, uelut in procinctu spei fideiq̄ huius propheta confi- sit, dicens: Paratum cor meū deus, paratū cor meum, cantabo & psalmū dicam tibi. Exurge gloria mea, exurge psalteriū in cithara, exurgā diluculo. Et confitebor tibi in populis domine, psalmum dicam tibi in gentibus. Interiecto diapalmate hunc ad deū retulit prophetæ sermonē, psalmi interim fide hæc eadem in quæ cor- eius paratum est cōcinendo, & animi sui corporis gaudia sub significatione psalte- rij & citharæ adhortatus sese ipsum in eo quod cantet psalmūq̄ dicat ostendit. Ait enim: Exurge gloria mea, exurge psalteriū & cithara, exurgam diluculo. Se ipsum scilicet ostendit in psalterio citharæq̄ declarans, cum ad exurgendū cithara psalte- rioq̄ cōmonitis ipse potius qui in his significetur exurgat. Exurgens aut diluculo cum gloriā suā spei euangelicæ gloriā cantat, cōgruente diluculi & orationis tem- pore & salutis. Nam id sequitur: Et confitebor tibi in populis domine, psalmū di- cam tibi in gentibus. Laudaturus in populis & in gentibus deum, necesse est, ut in eo salutem gentiū laudet, quia iam non in uno Israēl funiculus hæreditatis artatus sit, neq̄ Iacob portio, sed terræ plenitudo iam dei sit, neq̄ simus iam imago ter- rent, sed imago cœlestis. Quid autem consistendum in populis, psallendumq̄ in- ter gentes esset ostendit: Quia magnificata est usq̄ ad cœlos misericordiā tua, & ueritas tua usq̄ ad nubes. Hæc est ergo in populis gentibusq̄ confessio, quia magnificata usque ad cœlos sit misericordiā, & ueritas usq̄ ad nubes. Nam cum domino obuiam sancti raptentur in nubibus, ipso illa nube in resurrectionis corpore gloriā elato, & creatura omnis secundum Apostolum à corruptione

Diapalma

sit liberanda, pacificandaque omnia per eum quae & in caelo sunt & in terra, merito & usque ad nubes ueritas nostra in eo resurrectionis effertur, & magnificatur usque ad caelos misericordia eius, cōgemiscens creaturae corruptione depulsa. Sed horum quidem usque ad nubes & usque ad caelos significatur elatio, uerum illi proprium est caelos transgredi, & omnem sensum existimare sublimitate euadere. (Repetita itaque spei suae precatione propheta sic clausit: Exaltare super caelos deus, & super omnem terram gloria tua.) Nullus exaltatio deo modus est, nam super caelos eius clatio est. Dominus enim creaturatum est ultra creaturas intelligendus, & cum nobis non aliter sit in cognitione quam caelum, ultra omnem sensum est, qui super caelos exaltatus sensum notionis excludit. Misericordiam quidem eius usque in nos redundauit, sed magnificata usque ad caelos in coelestibus mox futuris. Et cum usque ad nubes ueritas eius elata sit, nobis obuiam in nube rapiendis scilicet, caelos omnes tamen confesturus à dei dextris ipse transcendit, gloria quoque eius in terris, id est, nobiscum mansura, cum dicit: Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus uitae usque in consummationem saeculi, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in saecula saeculorum. Amen.

In finem, ne disperdas Dauid, in tituli inscriptione. Psalmus LVII.

DE superioris psalmi supercriptione sola deest significatio aliqua gestorum. Nam & in fine, & ne disperdas, & tituli inscriptio est. Neque enim psalmus quicquam per rerum gesta continet prophetiae, sicut in ceteris sanctus Dauid & dictis prophetae & gestis, sed increpatio in impios est, & denunciatio iudicij dei in peccatores, & retributio laetitiae in sanctos, & fructus omnis iustitiae continetur. Hic ergo finis in psalmo est, haec de pellenda corruptionis fiducia, haec ei qui nos per mortem redemit, tituli inscriptio est. Et quidem taliter psalmus ipse se profert: Si uere utique iustitiam loquimini, directa iudicate filij hominum. Etenim in corde iniquitates operamini in terra, iniquitatem cōplectuntur manus uestrae. Iustitiae sermo communis est, sed quia iudicij studium & consuetudo paucorum est, & planè tum uere quis loqui iustitiam existimadus est, cum iudicij retinetur ueritatis, deo ob id non eloquia humana, sed cordis opera, id est, cogitationum uolitiones iudicante. Solet autem iniquitas sub publicae conscientiae pudore non peragi, & ideo licet cōplexae manus non sint iniquitate, tamen iniquitate deo cor operatur in terra. Hinc adulterium solo conceptum corde iam crimen est: hinc secundum Pauli euangelium secreta hominum deus iudicat, uoluntates hominum deo in ipsis hamanate natiuitatis exordij conuente. Nam cum naturae potentis uirtus non tam uiscerum fibras quam appetitus mentis introeat, necesse est ut non per motus sensuum perspiciendi sumat exordium, sed per naturae scientiam etiam futurus motus sensuum praecians apprehendat. Et ideo de his qui cōplexas manibus iniquitates corde perficiunt, conuuo subiecit: Alienati sunt peccatores ab utero, errauerunt à uentre, locuti sunt falsa. Sic Esau alienatus ab utero est, cum maior minori seruiturus, etiam antequam existeret nunciatur, deo futuram non nescio uoluntatis, cum & sermonis falsitas, & uitae error à uentre est, ipso potius hoc sciente, quam aliquo ad necessitatem genito naturamque peccati, ac ne uitium referri posset ad originem praedurae in his ad obediendum uoluntatis crimen exprobrat, dicens: Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdae & obturantis aures suas, quae non exaudiet uocem incantantium medicamentis medicatis à sapiente. Non excusat quidem necessitas naturalis in crimine. Nam serpens innocens esse potuisset, cui aures per se ut surdae sint obstruuntur, uocemque incantantis non audit, cum medicata medicamina à sapiente non percipit. Neque haec

† *Marsus populus efficacis domandis ueneris, unde pro morsorum repositum mus Marsorum*

† *Marsorum cantus & consopita uiperarum sibilamemorat, quia haec eadem maiorem cum energia per fidem nominis dei uirtutemque torpescunt, sed illam contumacem atque insolentem antiqui serpentis inobedientiam docet aduersum sanctorum canis & medicata à sapiente medicamina obsurdescens, cum ei cotidie ne fallat, ne subrepat,*

subrepat, ne mordeat etiam sub diuini nominis denunciatione mandetur, & tamē obstructo defauit auditu, ex quo non obediens Euangelio nati uiperarum sunt. Sed quia potestas eius suorumque coneritur, & omnia in his saeuitiae arma franguntur, haec subdita sunt: Deus contriuit dentes eorum in ore ipsorum, molas leonum confregit dominus. Spernentur uelut aqua decurrens, intendunt arcum suum donec infirmentur. Sicut cera liquefacta auferentur, supercecidit ignis, & non uiderunt solem. De peccatorum dentibus & molis leonum frequenter nobis fuit sermo, quia in his defauit malitiae malignitatis significatur instinctus. His ergo contractis contritisque uelut decurrens aqua spernentur. Omnis enim superfluentium aquarum cursus est ociosus, cum unusquisque ex his id tantum quod sibi uile putet esse deruet, ceteris meatu transcurrente perituris, cum ad solam sui abolitionem usque ad maria deferantur, atque huius quidem in his naturae atque contemptus in psalmo alio meminit, cum dicitur: Effusus sum tanquam aqua, & dispersa sunt ossa mea. Factum est cor meum tanquam cera liquefescens in medio uentris mei. Et multa quidem quae ex solidis in liquida soluuntur demutant habitum sine abolitione naturae, ut ex agentibus fluant, cera autem sola suscepta igni sic liquefit ut pereat, eodem nunc modo creationis utriusque in perdendis peccatoribus posuit exemplum: Spernentur uelut aqua decurrens, intendit arcum suum donec infirmentur. Sicut cera liquefacta auferentur. Primum ergo spernentur sine consistendi spe & manendi inutiliter defluentes, dehinc arcus domini erit donec infirmentur intentus, infirmati autem liquefacti cerae modo auferentur, & in arcu seruitatem iudicij dei significari frequenter ostendimus, peccatorum hunc semper poenis his qui puniuntur intentum. Et sanè intento arcu igne iudicij eos ut liquefactam cera auferendos sequens sermo declarat: Supercecidit ignis, & non uiderunt solem. Superiectus ergo ignis eos auferet, ne solem iustitiae contemplantur: indigni enim sunt qui sint cohaeredit aeterni luminis. Tanquam cera autem liquefacta auferentur, igne super eos, ne solem uideant, descendere. Et ut abolitionem eorum potius quam poenam significaret, adiecit: Priusquam producat spinas uestras rhamnus, sicut uiuētēs sic in ira absorbet uos. Rhamnus sentium genus est, quod plures ex se condensasque spinas modo rubi affert. Florescit autem cum ceteris uere conforti. Ergo antequam rhamnus peccatorum spinas producat, uiuētēs eos ignis in ira absorbebit. Neque enim suspensio adhuc iudicij tempore quietescere peccatores sine poena erat dignum: uiuētēs itaque eos, cum poenae scilicet sensu absorbebit ignis etiam antequam resurgent. Corporum enim resurrectio significatur in rhamno, quae ipsa in se spinas, quibus compungenda sunt, exhibebunt, alijs fructus aeterni floris habituris. His uero tantum ad efferendos in se modo rhamnorum spinarum aculeos excitandis, peccatorum autem uim & dolorem significari meminimus in spina, cum dicitur: In erumnam incidet dum confringitur spina, quousque ad mortem humiliatus de peccato condemnauit peccatum in carne, uelut confingens spina configitur, & unusquisque secundum Apostolum, siue bona siue mala percipiet in carne, cum ipsam materiam ac sensum, in qua compungatur, habiturus sit peccator. Ante resurrectionem carnis, id est, antequam spinas suas rhamnus emittat, uiuens absorbetur ad poenam anima eius (secundum diuitem in euangelio) puniendae quae uiuēs sit. Sed inter haec iusti cuiusque (tanquam Lazari in sinu Abrahae requiscentis, laetitia monstratur. Sequitur enim: Letabitur iustus cum uiderit iudicium, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Et dicit homo si utique erit fructus iusto, utique est deus iudicans eos in terra.) Laetitia iusti est cum uiderit iudicium, quia peccatoribus puniendis deductum se per angelos in aeternam requiem letatur, manus suas non peccatorum sanguine abluit, sed cum peccatores in sanguine sint, quia rei sanguinum sunt, manus illae ab omni reatu sanguinis ablutas continebit, & ipsum

Forte ex abgentibus

Rhamnus

ipsum psalmo alio testatus est, cum dicit: Odio habui cōgregationem malignorum, & cum impijs non sedebō, lauabo inter innocentes manus meas. Et commemoratis innocentiae officijs, adiecit: Ne perdas cum impijs deus animam meam, & cum uiris sanguinum uitam meam. In peccatorum scilicet sanguine manus ille abluet inter innocentes. Adeo autē hi uiri sanguinū sunt, ut omnium ab Abel usq; ad Zachariam interfectōrū ab his sanguis sit repositus, & ab ablente manus suas Pilato super se suosq; esse iusti sanguinem sint professi, sed manus suas lauantē iusto atq; latante, dicit homo: an fructus erit iusto: & utiq; eum esse dicit, quia deus sit in terra eos iudicans. Dicens ergo homo, an fructus sit iusto, non ambigitur expectare iudicium iusto, tamen iam in terris, quia per angelos in Abrahāe sūnum deductus sit, iudicatio, secundū illud: Qui credit in me non iudicatur, sed tranfit de morte in uitam: qui autē nō credit, iam iudicatus est. Cum ergo sanctus non iudicandus sit, qui in uitā sit transiturus ex morte, & infidelis iam iudicatus ad poenam sit, intelligitur in eos reliquum esse iudicium, qui pro gestorum qualitate inter peccata fidemq; sint iudicandi per dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

In finem ne disperdas Dauid in tituli scriptione, quando mi sit Saul & custodiuit domum eius ut interficeret eum.

PSALMVS LVIII.

Verscriptio psalmi à superiore non differt, sed psalmus eo differt, quod quaedam ex his quae in Dauid ipsum gesta sunt praeseruntur, cum Saul misit & custodiuit ad interficiendū eum domum eius. Verum si ob id dirigenda ad deum esset oratio, superiora illa, id est, in finem, & ne disperdas uel corrumpas, & in tituli inscriptione, non necesse fuerat anteferri. Haec autē maxime quanquam spiritali sint distributa ratione, cum & finis legis sit Christus, & corruptioni subiecta non fuerit eius aeternitas, & gloriose mortis ipsius titulus in salute sit gentium, tamen ipsa quae de gestis eius praescripta sunt prophetica esse declarant, cum passionis dominicae propheta non nescius, sub occasione ac tempore eorū quae perpetebatur odiorū & patienti propheta se docuerint & loquendo. Tractabimus autē psalmū, ut eorum qui secundum litteram sapiunt intelligentiā non grauemus, sed & ut quod à Saul custoditus ad interficiendū est, non minus eius sit temporis propheta quam Apostolus, & in Hierusalem tanq; in domo sua cōclusus & custoditus sit ad mortem. Eripe me de inimicis meis domine, & ab insurgentibus in me libera me. Eripe me de operantibus iniquitatem, & de uiris sanguinum libera me. Vitiōrum humanorum causas profectusq; complexus est, ut unde orta est, & quō euaderet impictas nosceremus. Et idcirco iras & simulates & inimicitias euangelium cōpressit, cum irasci sine causa fratri reatus gehennae sit, & oblatio muneris, nisi post reconciliatiōnem nō concessa sit similitatis, & inimicos non solum diligendos, sed & pro his orandum esse decernit, quia ex his ad uirum sanguinum peruenitur, nam primum inimici sunt, dehinc insurgunt in eum cuius inimici sunt. Insurgentes autē iniquitatis operarij sunt, postremo iniquitatis operarij usq; ad uiros sanguinum profecerunt. Vitiōs autem sanguinum non solum admissa caedes, sed & cogitata consummat. Sequitur enim: Quia ecce ceperunt animam meam, irruerunt in me fortes. Neq; iniquitas mea, neq; peccatum meum domine, sine iniquitate cucurrit & direxit. Arcata anima est cum Dauid ad interficiendū domo clausus est. Et quanquā exutus de Saul sit manibus, tamen uiri sanguinū sunt sanguinem eius optantes. Sed secundum psalmi praescriptionem aduersum unum esse peccatōnem cōuenerat, regem utiq; hęc uolentem, sed orationi propheticę fuit sermo moderandus, ut querela referretur ad populum, cum captant animā fortes irruentes, quippe

quippe quos fortis armauit, qui & cor Iudae ad ministerium proditiōnis ingressus est. Hi ergo fortes captant animam, & eius animam in quo neq; iniquitas, neq; peccatum est, qui currens sine iniquitate direxit. Et nescio si anterior psalmus referri in Dauid ista patiat, quod dicitur: Ecce iniquitatem meam ego agnosco, & peccatum meum contra me est semper. Non conuenit psalmorū ordini tanta diuersitas, ut ab eodem dictum esse utrunq; intelligendum sit, & sit ut quia anterior confessi peccati psalmus posterior in tempore est, uideatur Dauid ante peccatū, ut peccati nescius hęc locutus. Meminerimus eum sub eodem peccato de humanae necessitatis confessione dixisse: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea, secundū illud: Quis enim gloriabitur castum se habere coram deo, nec si unius diei fuerit infans, manente in nobis etiam secundum Apostolum & origine & lege peccati. Non ergo conscientiae humanae uox ista conueniet. Sed uideamus ne forte eius querelis hic abnegatae de se iniquitatis competat sermo, qui peccatū non fecit, & in quo inuentus dolus non est, qui & dixerat: Ecce ueniet princeps mundi, & non inueniet in me quicquā, peccati scilicet in se calumniam non reperiendam, per quod de peccato peccatū condemnaturus esset in carne. Ergo hic intelligendus est conqueri captatam animā suam, & irruisse in se fortes, qui & hanc querelā securitatem ut in se neq; iniquitatem, neq; peccatum esse profiteretur, & qui se sine iniquitate cucurrisse dixerat secundum illud: Exultauit ut gigas ad currendam uitam, à summo caeli egressio eius, & occursum eius usq; ad summum eius. Hic ergo solus currens direxit, qui infirmitatis nostrae humilitate suscepta egressus caelos, regressus ad caelos, qui reuehēs nos secū oblaturusq; deo minus precatus sit: Exurge in occursum meū & uide, tu domine deus uirtutum deus Israel. Intende ad uisitandas omnes gentes, ne miserearis omnibus qui operantur iniquitatem. Exurgere enim sibi in occursum deum uirtutum ad uisitandas omnes gentes precatur. In eo nanq; quo excitatae & collocatae à dextris eius in caelestibus gentes sunt. Et dignū fuit reditum eius ambitione occursum caelestis orari, ne ingressuro caelos dignatio paterna de caelo esset. Neq; id mirum, cum primo nominis sui martyri Stephano, uelut in primoribus in occursum à deo patre descensum sit. Uisitari itaq; in occursum suum omnes gentes precatur secundum illud: Neq; enim misit deus filium suum in hunc mundum, ut iudicet mundum, sed ut saluus fiat mundus per eum. Descensum nanq; eius in carnem, & ex Maria natiuitatem lactantes angeli & patentes caeli honorauerunt. Non impudens ergo hęc occursum sui oratio est, cui ad salutē gentiū, sicuti & psalmo alio & apostolico testimonio continetur, primogenito ex mortuis uox occurrentis hęc fuerit: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Hanc itaq; occursum sui significationem uisitandis à se gentibus deprecatur, non tamen iudicij seueritatem. Praeterita enim misericordia, ab omnibus qui iniquitatē operantur auertitur, omnibus quidē in eo, quia caro factus est, gentibus uisitatis, sed eque in omnibus iniqua operantibus iudicatis. Interiecto enim diapysmate, quae in impietatem populi essent mansura declarat. Mox nanq; & templi desolatio & ciuitatis euersio, & ipsos illos captiuitas consecuta est. Quinetā nunc ingressus ciuitatis eiusdem edicto Romani regis inhietur, & cum deserta sanctorum sancta, & prophetias silere, & placationum hostias deesse, & dignitatem omnem deformatam ministerij Leuitici recordantur, conuersi nunc, & fame uerbi dei, & cibi salutaris affecti, ad solatium praesentium miseriarum circumire sunt soliti ciuitatem. Id enim sequitur: Conuertentur ad uesperam, & famem patientur ut canes, & circumibunt ciuitatē. Famen huius temporis per prophetā alium denunciāns dicit: Ecce induco famē super terram. Non famem panis, neq; sitim aquae, sed famē uerbi, ut audiatur uerbu dei. Impudētiam

Fortē deesse legendum

eorū

eorum ac rabiem in nuncupatione canum arguens. Secundum illud: Libera me de ore leonis, & de manu canis unicam meam. Et hoc quidem habent interioris conscientiae suae dolor, cum se dispersos, cum captiuos, cum tributarios congemiscunt, sine templo, sine sacerdote, sine regno. Et hoc postea quod in maiestatis dominum saluatorem mundi manus impias intulerunt. Sed ubi de peccato crucifixi unigeniti dei arguuntur, impij esse non desinunt, & dolore translata ad gentes diuinae cognitionis accensiores adhuc uerbisque desauunt. Sequitur enim: Ecce eloquuntur in ore suo, gladius in labijs eorum. Sed hanc obtrectandi atque insectan impietatem, non solum in his, sed etiam in gentibus, quae audire detrectant, ita diuinus sermo condemnat: Quoniam quis audiuit: & tu domine deridebis eos, pro nihilo habebis omnes gentes. Nemine audiente iridentur a deo, quia ubi dicitur quis: ibi aut rarus significat, aut nullus. Nullus secundum illud: Quis similis tibi in dijs domine: Rarus autem in eo quod dicitur: Quis dabit ex Sion salutare Israel: Irridentur igitur non audientes, & in quorum ore labijsque sit gladius. Quia in caelis habitans deus subannabit aduersus deum & Christum eius reges ac principes congregatos. Gentes etiam omnes spernet uisitatas, & non obediens, quia quamuis ex his sit portio quantalacumque credentium, tamen uniuersitas reputatur in plurimis, secundum illud domini dictum: Nusquam cum uenerit filius hominis inueniet fidem super terram: Non quod in aliquibus non reperiet, quibus & dicitur: Venite benedicti patris mei, possidete praeparatum uobis regnum a constitutione mundi. Sed cum pauci ex omnibus gentibus sint fideles, non per paucos efficitur ne non omnes gentes sint infideles. Irridentur autem gentium ea maxime causa est, quod dum crucifixum, dum mortuum, dum sepultum stultitia prudentiae secularis exprobrat, magnae pietatis sacramentum non intelligentes, filium dei resurgentem ex mortuis, & maiestatis esse dominum non credunt. Sed habes ille potestate animae ponendae, & animae resumendae, quia hoc mandatum accepit a patre, irritis spiritibus gentibus subiecit: Fortitudinem meam ad te custodiam, quia deus susceptor meus es, deus meus, misericordia eius praueuiet me. Deus meus ostendit mihi inter inimicos meos fortitudinem suam, ad deum custodiet animam suam scilicet quam deposuit resumendo. Nemo enim auferit eam ab eo. Et quia uirtus sua, & refugium suum sit, in cuius manibus commedauerit spiritum suum, cuius misericordia eum praueuiet, ut etiam ante resurrectionem dei filius intelligatur, cum moriente eo in obscuro sole lux deperit, cum pendente eo in cruce tremat terra, cum descendente eo ad inferos, sanctos eius inferi non tenent, cum emittente eo spiritum, uelut templi tanquam custodia illinc spiritali erumpente discinditur, cum postremo Centurio proclamatur: Vere dei filius erat iste. Custodita igitur ad deum fortitudine sua, quia lux lucet in tenebris, & tenebrae eam non comprehenderunt, & praueuiet eum misericordia sua ostendit ei inter inimicos eius, quia susceptor eius esset, cum id etiam inimici confessione patuisset, uere enim eum dei filium esse Centurio proclamatur, & haec tum quidem ita cognita sunt, sed quia secundum illud: Et uidebunt in quem compunxerunt, etiam in futurum inter inimicos eius ostendet deus, quod eius sit susceptor, quippe cum secundum Apostolum introgressa gentium plenitudine, id quod de Israel sit reliquum saluabit, ut quod scriptum est impleatur: Veniet ex Sion qui liberabit & auertet impietates ab Iacob. Et hoc illis a me testamentum, cum auerit impietates eorum. Ad significationem itaque repositae huius misericordiae spei, subiecit: Ne occideris eos, nequando obliuiscatur legis tuae. Disperge illos in uirtute tua, et destrue eos, ptektor meus domine. Delicta oris eorum sermonem labiorum ipsorum, & comprehendant in superbia sua. Et de execratione et mendacio couellent in consummatione. Consummatio in ira consummationis, & non erit, & serent quoniam

quoniam deus Iacob dominabitur finibus terrae. Inimici quidem propter nos, sed dei lecti propter patres misericordiae, id quod eorum est reliquum reseruat. Dispersi quidem interim circum omnes ferentur gentes, sed conspersione eorum sancta atque radice liberabuntur. Destruentur ergo secundum prophetam non occisi, sed dispersi, & destruentur in delictis oris eorum, et sermone labiorum, cum ex Sion ueniat liberator, de quo clamauerunt: crucifige, crucifige, & cui dixerunt: Nos patrem habemus Abraham. Et rursum: Quis tibi dedit hanc potestatem: Et in qua potestate haec facis: In hac igitur superbia comprehenduntur, cum saluatori suo haec a se ingesta esse non cognoscent, auersaque impietate de execratione ac mendacio auellentur, & hoc in consummatione, quia cum intrauerit gentium plenitudo, tum quicquid Israel est reliquum saluabitur. In ira autem consummationis non erunt, quia impietates ex Sion ueniens auertet. Non autem non erunt, qui & sunt cognituri, cognoscentque, quia deus Iacob dominetur finibus terrae, non iam in funiculo hereditatis, & in Iacob portione noscedus, sed deus Iacob, id est, quia in homine Iacob deus intellectus & uisus est, dominator sit terrae finium, quorum & creator est constitutus, sed illos interim desolationis & dispersionis suae manet poena. Tamen consummationi temporum propter patres & electos haec dispensatio misericordiae reseruet, interiecto tamen diuino psalme, quid in eos interim repetita significatione constitutum fuerit ostenditur. Sequitur enim: Et couerterentur in uesperum, & famem patientur ut canes, & circumibunt ciuitatem. Ipsi dispergentur ad manducandum, si autem non saturabuntur & murmurabunt. Amissa ciuitate, temploque deserto, & secundum Romani regis edicta circumeuntes tantum, non etiam inuenientes ciuitatem, famem eos non huius panis & cibi, sed oblationum hostiarum, uisionum, quibus omnibus saturabuntur, afficiet, aduersum custodem suum canum improbitate latrantes. Et dispergentur ad manducandum, quia per diuersa speciem sacerdotum illius legitimi, & holocausti, & circumcessionis imitantur, cum haec tantum non nisi intra Hierosolymam sint legitima constituta. Sed ad manducandum dispersi non saturantur. Non enim sanctis & deo placitis, & loci ipsius ac templi constitutione religiosi solennitatibus explebunt, sed adhuc & murmurabunt, ne hac quidem fame festiuitatum suarum edomiti, ut secundum murmur, quo in deserto deum exacerbauerunt, poenitentiae quiete respiscant. Sed inter haec spes omnes suas & gratulationes psalmi sine concludit, dicens: Ego autem cantabo uirtuti tuae, exaltabo mane misericordiam tuam. Quia factus es susceptor meus, refugium meum in die tribulationis meae. Adiutor meus tibi psallam, quia susceptor meus, deus meus misericordia mea. Et ista omnia possunt ad prophetica gratulationem referri, sed neque a domini sunt confessione diuersa. Haec enim eorum dispersio passionis impietate est consequuta. Sed quod in misericordia dei manet, quia susceptor & refugium eius factus est, exultaturus, uideretur id ad resurrectionis tempus esse referendum. Quia cum omni tempore laus dei cantanda sit a propheta, resurgenti tamen ex mortuis diluculo in caelosque redituro, exaltatio matutinae gratulationis est propria domino Iesu Christo, qui est benedictus in omnia secula seculorum. Amen.

Psalmus LIX. In finem, pro his qui immutabuntur, in tituli inscriptio: ne, Dauid in doctrina cum succedit Mesopotamiam & Syriam Sobal, & conuertit Ioab, & percussit in ualle Salinarum duodecim milia.

EXPOSITIO TITVLI.

Vita in psalmo ante rerum gesta praescripta sunt, quae necesse est ad aliam cuius intelligentiae significationem his quae effecta sunt anteferri, cum in finem, cum pro his qui demutabuntur, cum in tituli inscriptione, cum in doctrina Dauid, superscriptio comprehendit, postquam gestorum tempus

T affcribit

Adhuc esurirunt

ascribitur. Succendit Mesopotamiam & Syriam Sobal, & conuertit Ioab, & percussit in ualle Salinarū duodecim milia. Quo psalmus ab historia dissentit. Nam cum Sobal percussus cum Mesopotamia & Syria, quæ ab eodem ad bellum commota & accensa, & capta est, hanc maximi belli uictoriam ingens gratulationis læticia consequuta est. Psalmus autem totus tristis & mœstus est, cum super repulso destructoq; populo dolor est, cum commota turbataq; terræ querela est, cum sanandæ contritionis eius oratio est. Deinde id quod in Salinarum ualle memoratū est, necq; in historia, necq; in aliquorum translatorum intelligentia est. Nam secundum Aquilam, qui translator legis ludæis post passionē domini fuit, ita scribitur: Cum percussit ualles. Sed hic secundum literam scribens, & extra spiritalem intelligentiam manens, belli locum adidit. Translatio autem illa seniorū septuaginta, & legitima & spiritalis ante passionem domini gestorumq; suscepta per nomen naturarumq; species nunc quoq; ut in omnibus psalmis causam sensumq; manifestat in cōmemoratione gestorum, non argumentū psalmi, sed tempus ostendens, nec ob id quod continetur in gestis, sed ut tum cum ea gesta sunt, scriptus esse noscatur. Sed antequā de tempore loquamur prophetiæ, quia multum ad intelligentiam psalmi proficit scire quando sit scriptus, de superscriptione tractemus, quæ intelligenda refertur ad finem & his qui immutabuntur. Qui ex impietate scilicet ac uitijis desinentes, ad religionem atq; innocentiam transferentur, & ex peccatis synagogæ ad ecclesiæ gratiā demutabunt, sicut in eo psalmo qui primus in his qui immutabuntur est scriptus, ostendimus cum dicitur: Audi filia & uide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui quoniam conuerpuit rex speciem tuam. Et rursum in eodem: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos principes super omnem terram. Filiorum itaq; demutatione facta pro patribus, paternam domum obliuiscitur, deo regi magis regina placitura, cuius morte renouatur ad uitam. Et idcirco tituli inscripti pro his qui immutabuntur ascribitur gloriæ mortis eius, qui pro omnibus mortuus est, tituli inscriptione testante, & testante ad doctrinam Dauid ut eum omnes Dauid qui est oriens, & iustus, & rex, & æternus est nouerimus, qui inimicas nobis infestasq; uirtutes cum duce suo peremit, omnibus his qui aduersum nos uitiorum bella accendere erant soliti, extinctis, non in ualle planctus, necq; in ualle tabernaculorū, sed in ualle salinarum. Id enim magis quam salinarū Græcus sermo declarat, cum ex se iam non flebit les habitationes, nec lamentanda tabernacula, sed salem potius hæc mundi huius uallis exhibeat, eos scilicet eorumq; similes, quibus dictum est: Vos estis sal terræ, in quibus maxime antiquus ille nosq; incēdens hostis ille extinctus est. Pro his igitur in finem cōmutandis, & sub testimonio ac tituli inscriptione Dauid edocentis, psalmus hic scribitur non alio tempore, quam cum Nathan propheta throni æterni regem ex Dauid semine esse nunciauit. In eo enim tempore hæc quæ in rebus gestis præscribuntur, effecta sunt, in quo prophetia æterni regis ostensa est. Intelligendus ergo psalmus pro his est qui immutabuntur in Dauid æternum regem, & qui pro amissis patribus erunt ex commutatione iam filij. Ita enim coepit:

Enarratio Psalmi LIX.

Deus repulisti nos & destruxisti nos, iratus es & misertus es nobis. Com mouisti terram & conturbasti eam, sana cōtritiones eius, quia mota est. Ostendisti populo tuo dura, potasti nos uino compunctionis. Dediti metuentibus te significationē, ut fugiant à facie arcus.) Secundū munem seculi sensum iræ miserationiq; nō conuenit, necq; ipsius in eodem uterq; hic idem cōuenit affectus, ut ultio uoluntati, uoluntas miserationi admixta sit. Solis autem hoc patribus piæ trascendentibus congruit, ut misericors eorum ira in peccatis sit filio

eis sit filiorum, secundum etiam illud beati Pauli, cum ita satanæ in interitū carnis tradit, ut spiritus saluus sit in die domini, uindictæ præsentis seueritatē ad salutem spiritus proficere demonstrans. Aeternus ergo ille cœlestis omnibus pater, qui & dixit: Ego occidam & ego sanabo, repellit & destruit suos ut misereatur iratus. Destruxit enim Hierusalem tēplum, sed cœlestem sanctis reddidit ciuitatem: repulit ab operationibus legis, sed iustificationem fidei iustificans ex fide impium tribuit: dissoluit terrestre regnū, sed reges constituit cœlorum, ita iram misericordia consequuta est, dum damno terrenorum præsentium ingens æternorum honorū retributio repensatur. Et hæc quidē non magis ad Israēl quam ad uniuersitatē humani generis aptata sunt, quia ex uno in omnes sententia mortis & uitæ labor exiit, cum dictum est: Maledicta terra in operibus tuis. Nunc autē per unum in omnes donum uitæ iustificationis gratia abundauit, ut quorū terra maledicta est, horū nunc cōformia deo corpora sint, & quæ commota metu, & ignoratione turbata, & labore cōtrita est & ipso illo lætificatis uini cōpuncta potu, nunc suscepta significationis secura uirtute future iræ defugiat potestatem. In arcu enim, ut frequenter tractauimus, preparatē ad pœnā impijs iræ terror ostenditur, secundū illud: Nunquid irascetur per singulos dies? Arcum suū tetendit, & parauit in eo uasa mortis, sagittas suas arsuris operatus est. Metuentibus igitur significationē dedit, uel signi in frontibus, uel fidei in cordibus, uel testimonij in operibus, uel gloriæ in cōfessionibus, uel uictoriæ in martyribus, ut à facie arcus iræq; fugiatur, ut dictū est: Natio uiperarum, quis mōstrauit uobis fugere ab ira uentura: Gratulantis igitur humani generis hæc uox est, post regnum mortis, post diaboli terrores, post laborū peccatorumq; onera, post infelicis lætitiæ dolorē, quia uitiorū gaudia cum sint intellecta, compungūt. In uino enim secundū Apostolum lasciuia est, & sicut est uinum cor hominis lætificans, ita & uinum est cor hominis cōpungens. Nam & calix iræ est, sicut & calix uitæ est. Post hæc ergo & post hoc cōpunctionis uinum significatio ne fugiendi arcus iræq; cōcessa uniuersitas fidelium æternis spebus exultat. Id enim mox diapsalmate interueniente declarat: Ut liberentur dilecti tui salua dextera tua, & exaudi me.) Dextera domini fecit uirtutē, & à dextris dei uirtus dei cōex citata cū humilitatis nostræ carne cōsedit. Data ergo significatione fugiendi à facie arcus liberantur dilecti, & per dei dexteram saluantur, & à qua facie liberentur saluanturq; Apostolus docuit, dicens: Qui liberauit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ. Liberandi ergo dilecti saluandiq; per dextrā dei sunt, sed salutis huius ad fidei firmitatē noscēda est prophetia. Sequitur enim: Deus est loquutus in sancto suo: Lætabor & partibor, & Sichimam conuallem tabernaculorū dimetiā. Meus est Galaad, & meus est Manasses, & Effrem fortitudo capitis mei, Iuda rex meus, Moab olla spei meæ. In Idumæam extendam calciamentū meū, mihi Allophylī sunt.) In sancto deus loquutus est, in eo nepē, cui etiā daemones clamant: Scimus quia tu sanctus dei es. Et de quo angelus euangelizat: Et quod ex te nasceū sanctū, uocabitur filius dei. In hoc itaq; sancto loquutus est, cum dicit: Pater qui in me loquitur, ipse facit opera sua. Loquutus ergo deus in sancto, in principio sermonis exultat. Exultauit enim ut gigas ad currendam uitam, & exultauit in Sichima partiēda. Sichima Samaria est, quæ eadē in Sichem est, quam Iacob Ioseph filio suo sub benedictionis spiritu deputauit. Hæc cum omnibus antea legis tēporibus in impietate mansisset, euangelij domini ex parte suscepit. Nam hodieq; pars eius irreligiosissimis studijs de studio uetere detinetur. Illic enim uaccæ adorata, illic mons relicto sacrario electus, illic regnū aduersum Iudæam excitatū, sed eō primum dominus accedens, etiam credente Samaritana, & aqua uitæ potum precante, fidem intulit. Mox etiam apostolis prædicantibus.

participes sancti spiritus facti sunt. Parata ergo Sichima est, cum fideles ab infidelibus separantur, & est futuri iudicii ista diuisio, sicut scriptum est: Veniet dominus serui illius in die qua non sperat, & hora qua ignorat, & diuidet eum, partemque eius ponet cum hypocritis. Diuisa ergo Samaria est, uel iudicio, uel fide, secundum illud: Non ueni pacem mittere in terram, sed diuisionem. Neque solum loquens in sancto deus Sichimam partitus est, sed etiam conuallem tabernaculorum dimensus est: hanc siquidem habitationis humane dimensionem similemque sedem, quam & alio loco ob aegritudines uite ac lamentationes calamitatum, uallem planctus esse commemorat, dicens: Deposuerunt in ualle plorationis. Dimensus hanc est, quia gentium plenitudo spectatur. Et ubi modus est credentium futurus, illic dimensionis examen est, partim intra ecclesiam congregandis, parte alia in eadem ualle residendibus. Quisquis autem aliqua metitur, necesse est ut ea quae sua sunt metatur. Suus enim est Galaad, & suus est Manasses. Mons iste Phoenicum est Arabiae Mesopotamiaeque contiguus, ex parte Manasse in passionem deputatus, & ideo suus est Manasses. Sub Manassis nomine terrae plenitudinem, sicut & sub Galaad omnem orbem suum esse demonstrans, sed in his usurpandis nihil praeterius proprietatis ostensum est. Effrem autem assumptio capitis eius, & Iuda rex eius est. Haec sanctus loquente in se deo loquitur, qui & per Iacob Effrem conuersa manuum sanctificatione benedixerit, & regem ex Iuda, qui expectatio gentium futurus esset, ostenderit. Assumptio ergo Effrem est, non etiam Manasses, cum Ioseph tertius sit filius. Sed cum in capite significatio contineatur & corporis, secundum illud: De torrente in uita bibet, propterea exaltabit caput, & omnis sanctus caput est corporis Christi, idcirco assumptio capitis eius Effrem est, quia contra generationum ordinem ad praefendam ecclesiae sanctificationem in praetulo Effrem, & postposito Manasse minor maiori est antelatus. Assumptio itaque capitis sui Effrem, id est, populus quem in Effrem praefigurauit, uel potius ecclesia in corpus assumitur. Iuda etiam rex meus est, id est, a se dispositus & electus. Non utique uel Dauid ipse rex Iuda est, cum ex Iuda rex ipse sit primus, uel loquenti in sancto suo deo rex est, sed loqui haec sanctus iste ei in quo deus loquitur intelligendus est, qui & spiritu Iacob repleuerit ad aeterni regis istius prophetiam, cum ait: Non deficiet princeps de Iuda, nec dux de femoribus eius, donec ueniat qui mittendus est, & ipse est expectatio gentium. Et qui non solum ex hac generatione sanctorum, sed etiam ex peccatorum origine huic dei sancto carnis esset inuenda susceptio, quia in similitudine carnis peccati deus filium suum misit, idcirco etiam Moab olla spei eius est, & haec quidem Moab generatio secundum eam quae in Genesi sententia est, diuinae maledictionis suscepit opprobrium, sed post decem generationes per gradus susceptionis sancto digna sit genere, sanctusque hic ex Iuda & ex Moab originem sumens, decocta tanquam per ollam carnis cruditate in specie cibi significatur aeterni, cum caro eius uere cibus uitae sit. Est & olla secundum Hieremiam urens peccata atque tollens, sicuti & dominus ipse mittere ignem uenit super terram. Et multi secundum Apostolum tanquam per ignem erunt salui, cum defecatis & perustis uicij, ut argentum ignitum probabiles iudicentur. Hinc ergo Moab spei suae olla est, cui etiam ex Moab cruda utique atque uitiosa iam coelestis illa ad cibum uitae sanctificationis carnis in spe est. Quin etiam usque Idumaeam calciamentum suum extensurum esse se dicit, scilicet usque ad defectionem Esau, quia Idumaea Esau sedes est, & praedicationis apostolicae dirigat gressum. Speciosi enim pedes euangelizantium sunt, & in calciamento pedes, in pedibus autem gressus ostenditur. Neque solum in Idumaeam cursum praedicationis extendit, sed etiam Allophylii subditi sunt, secundum illud: Exaudi deus orationem meam, ad te omnis caro ueniet, quia deo dignum sit

num sit gentes ei omnes esse subiectas, & uniuersitatem carnis ad confessionem aeternae huius misericordiae erudiri. Sed cognitis his qui immutabuntur secundum tituli inscriptionem; & doctrina eius qui Dauid est aeternum accepta, aeternam illam primitiuorum in coelestibus Hierusalem & circumstantium deo sanctorum ciuitatem ingredi propheta festinat, ducem qui se eo deducat, expectans. Sequitur enim: Quis deducet me in ciuitatem circumstantiae: quis deducet me usque in Idumaeam? Nonne tu deus qui reppulisti nos; & non egredieris in uirtutibus nostris? Esau defectio est, & idem secundum Genesim deficiens est, & secundum Apostolum, quod est reliquum Israel saluandum est. Optans ergo propheta in ciuitate circumstantiae deduci, scit se ante usque in Idumaeam esse uenturum, id est, in illam defectionem populi anterioris, qua maior seruiet minori. Et ultima praedicatione conuerteret corda patrum ad filios, cum ueniens ex Sion peccata, & impietates ab Iacob auferat. Sed hic idem deducet, qui & ob impietatem ante destruxit & reppulit, quia capta Hierusalem, destitutaque regno indignos spretoque deseruit, solitus ante eos spiritualibus auxilijs confouere, & coelesti militia aduersum inimicorum bella tutari. Nunc autem deferente eos custodia spiritus sancti, nullum in uirtutibus eorum, id est, in exercitijs diuinae propugnationis auxilium est. Et ideo quia destruxit, non egredietur in uirtutibus eorum, sed reposita spei, quia quod Israel est reliquum saluabit misericordiam propheta non tacuit, dicens: Da nobis auxilium de tribulatione, & uana salus hominis. In deo faciemus uirtutem, & ipse ad nihilum deducat tribulantes nos. Scit uanam salutem esse, quae ab hominibus speratur, quia & uitae huius usus sine misericordia dei nullus sit, secundum illud: Melior est misericordia tua super uitam, quia nisi ad profectum aeternitatis uita suscepta sit, miseriarum in nobis potius erit origo, non uitae. Auxilium itaque a deo in tribulationibus sperat, quia hominum salus uana sit. Postulat ergo de tribulatione auxilium, in deo uirtutes concessio auxilio facturus, cum liberati omnes a lege peccati, in dei potius iustificatione maneamus, cum pugnam non aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spirituales nequitias & mundi potestates, deo satanam ipso spiritu oris sui interficiente, peragamus, cum non regnet in immortali corpore nostro tribulans nos ante peccatum, cum absorbeat mors a uita in contentione uictoriae, per dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

In finem Hymni Dauid Psalmus LX.

Implex est psalmus aeternae gratulationis continens prophetiam. Nam neque res gestas, neque significationes alicuius cognomini superscriptio comprehendit. Tantum hymnus in finem est, ut id quod a propheta cantatum est, in finem uel psalmi, uel temporum explicandum esse noscatur. Oratio autem iusti aeterna est sperantis, seseque in Christo coexcitatum in coelestibus gratulantis. Coepit enim ita:

Enarratio psalmi LX.

Exaudi deus orationem meam, intende deprecationi meae. A finibus terrae ad te clamaui, dum anxietur cor meum. Exaudiri deprecationem suam sanctus hic postulat, cuius & ea fiducia est, ut in oratione suam uelit intendi, utrum sit innocens, casta, & fidelis, & ex intimo conscientiae atque cordis metu profecta, quia secundum Apostolum & corde credendum, & ore confitendum sit ad salutem. Intendendae autem orationis hinc precatio est, quod dum corde anxio est, a terrae finibus clamauerit. Non hic extrema solitudinum aut contigua oceanum incolabat, qui a terrae finibus anxio corde cla-

mabat. Sed sciens se in carne quidem, quæ terra est, degentē, iam in sine carnis habitare, dum secundū Apostolum habitans in corpore peregrinatur à corpore, dum uiuens iam non sibi uiuit, neq; ipse uiuit, sed uiuit in eo Christus, congemiscens tamē in hoc suo habitaculo, super uelutiq; festinās, ideo anxio corde à terre sinibus clamat, quum & necessitatem habeat in carne uiuendī, & spem teneat à carnis uitēis desinendī, dicens: In petra exaltasti me, quia factus es spes mea, turris fortitudinis à facie inimici, habitabo in tabernaculo tuo in secula. Hic itaq; iam sanctus à terræ sinibus clamat: quia exaltatus in petra sit, Petra autem secundum Apostolum, Christus est, quem exaltauit deus, & donauit illi nomen quod est super omne nomen. In quo & elegit nos ante mundi constitutionē in cœlestibus: per eum enim sumus in spem æternitatis ducti, & in hac spe non confundimur, quia ab inimici facie hæc eadem spes nobis fortitudinis turris est facta. Nam cum in muris sit ualida & firma munitione murorum, tamen ipsorum firmitas in turribus omnis est. Et idcirco turris fortitudinis exaltans nos in petra deus factus est, quia per hanc spem uim diaboli eiusq; insidias sustinemus, tutissima aduersus eum spiritalesq; eius nequitias fidei munitione consepti, cum in tabernaculo dei habitaturi simus in secula, sine ullo scilicet ætatis modo in æternum fluentibus seculis temporibusq; mansuri. Et quia hæc quamuis spe reposita iam sancti sint, tamen adhuc sub dispensatione temporum differunt, & qua munitione interim tutus sit, interiecto diapsalmate demonstrat, dicens: Protegar in uelamento alarum tuarum, quoniam tu deus exaudisti orationem meam. Protectionem misericordie dei sub uelamento alarum diuini sermo significat, de quo, quia superioribus psalmis tractatum est, superfluum nunc & otiosus erit sermo, sed protectionis meritum ex fide orationis indultum est, secundum illud: Petite & dabitur uobis. Quin etiam ad quam spem protectione alarū dei inuibrandus esset, ostendit dicens: Dediti hereditatem timentibus nomen tuum. Dies super dies regis, adijcies annos eius usq; in dies generationis & generationis. Permanet in æternū in conspectu dei. Hæc enim hæreditas sancti est, uita, & incorruptio, & regnū, & coeterna cū deo habitatio. Non Israël tantū hæc hereditas scripta est, sed timentibus dei nomen. Dies enim æterni sunt regis, siue quia sancti qui peccati serui non erunt reges sunt, secundū illud Apostoli: iam sine nobis regnatis, & utinā regnaretis, ut & nos uobiscū conregnemus: siue quia hic idem etiam rex sit propheta, siue quia in æterno regno consistentē à dextris oportet regnare, donec ponat inimicos suos sub pedibus suis. Non ut rex ipse tum nō sit, sed cum tradiderit regnū deo patri conregnabit his ipsis qui reges sunt. Ex quo mihi uidet hæc nunc ratio seruata, ut usq; in dies generationis & generationis adijcerentur super dies dierum anni eius. In conspectu autē dei manere in æternū, ut tēpus illud quo eum regnare donec ponat inimicos suos sub pedibus suis, oportet à generatione usq; in generationē sit cōprehensum, quia generationē hanc spiritualis natiuitatis generatio ex mortuis cōsequetur, æternitatis autem suæ exceptio, dum in æternū in conspectu dei esse prædicatur. Est autē ipse primogenitus ex mortuis, sed huius regenerationis dominus ad apostolos ita meminit: Amen dico uobis, quod uos qui sequuti estis me, in regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, & uos sedebitis super duodecim thronos iudicantes duodecim tribus Israël. Huius igitur generationis tēpus ostendit, & usq; in hanc super dies dierum anni regis adaugentur. Cæterū ipse in cōspectu dei, ipse manebit æternus, iam omnibus quos redemit in reges cœlorū & cohæredes æternitatis assumptis, tradens eos regnū deo patri. Et quia cōparticipes & cōcorporales & cōformes eius effecti sint, iam in his nec corruptione, nec morte dominante, cum in omnē plenitudinē dei repleantur, subiecit spiritus prophetiæ: Misericordiam &

cliam & ueritatē eius quis requireret eorum? Non inopes iam misericordie ueritatisq; eius hec scilicet generationes erunt, quas in se ex mortuis regenerabit ad uitā, quæ in spe glorie dei manserint, tum cum in regnum tradite deo patri suscipientur in reges, consummata in omnes eius misericordia ac ueritate, per quem redemptas se gratulentur ad uitam, sitq; omnibus accessus ad patrem. Post quod misericordie ac ueritatis nihil requiratur à domino, cum in dei plenitudinem impleantur. Simile autem huic prophetæ dictum est id, quod ad apostolos dominus ita loquutus est: Nunc quidem tristitiam habetis, rursus autē uidebo uos, & lætabitur cor uestrum, & gaudium uestrum nemo auferet à uobis. In illa die me non rogabitis quicq;, quia iam gaudium nemo ablaturus ab his sit. In hanc igitur æternitatis spem sese propheta cōfirmat, dicens: Sic psallam nomini tuo in seculū seculi, ut reddam uota mea de die in diem. Psallet in seculum seculi, & uota de die in diem reddet, nullo temporū sine conclusus, hymnis æternis æternorū uotorum gaudia redditurus, cū absoluta omni terrenorū corporum infirmitate cœlestem atq; angelorum agat uitā, de die in diē uota reddēdo, secundū illud: Vota mea domino reddam in atrijs domus domini, in conspectu omnis populi eius in medio iherusalem, cœlestis utiq; matris & liberæ per deum ac dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

In finem pro Idithum psalmus Dauid. Psalmus. LXI.

Prophetiæ sermo non nisi ad aliquem profectum audientū scriptus est, ut aut scientiam doceat, aut ad uoluntatis innocentiam cōfirmet ut nūc hic psalmus ad Idithum à Dauid cantatur, in quo à dei timore ad humanarum siue spiritualium nequitiarum constantem tolerantiam eruditur, & ad contemptum opum, quia auaricia malorum omnium radix est, firmat. In his enim beatę æternęq; uitæ status certus est, si & pias in deum sit, & patientia in aduersis, & contemptus opulentie. A dei itaq; confessione cœptus est psalmus.

Enarratio psalmi. LXI.

Nonne deo subdita erit anima mea: ab ipso enim salutare meum. Et ipse deus meus, saluator meus, susceptor meus, nō mouebo amplius. Cōfessio dei cōmuni hominū affectu à propheta ita cœpta est, ut cū post multā inscientiæ noctem, post ambiguā humanarū sententiarū incertamq; doctrinam, post diuersarum religionū uariā opinionē, cum diu erratum quæsitumq; de deo sit, an unus, an plures: & sexus an unius, an duplicis: & potestatis an æqualis, an disparis: & ætatis an uniformis, an uariæ: & nature, an innascibilis omnī, an aliquorū aliquando generate: tum deinde cum aliquibus magna ætate & longo labore certatū sit, aut nullos omnino esse, aut à cura humanæ uitæ abesse. Iam porrò cum à pleriq; tractatū sit, uel solem astraq; cætera deos esse, uel mundum ipsum in æternitatis specie huius ac mutationū manentē cum omnibus suis quæ ex se efferat, deum esse. Iam uero ut pleriq; ignē, uel aquas, uel spiritū diuino nomini atq; honori donauerint, alij quoq; ligna, lapides, metalla sub specie hominum, uoluctū, ferarum adorauerint: postremo confessis omnīū destitutisq; studijs pleriq; eorum, maximeq; prudentes, unum hoc se scire, id est, nihil horū hominem scire docuissent, tum post hanc quasi necessarię cōfessionis inscientiā prudens quisq; conuersus ad prophetas atq; apostolos, dei legem omnem sub sacramento æternæ dispositionis perceperit, in qua rationem deductæ in hoc corpus animæ cōnexaq; tractauerit, in qua diuisionē gentium secundū angelorū numerū acceperit, in qua & esse principē mundi, & unius electionē gentis audierit, in qua humanæ mortis auctore non ignorauerit, & habitare in carne sua peccati legē obnitentē legi mentis

suæ senferit & congemuerit, posteaquã dei spiritũ, dei uirtutem, dei sapientiã, dei filium, & unigenitum deum ad remissionẽ peccati condemnationemq; peccati legis hominẽ natum esse cognouerit, qui humanarũ passionũ forte perfunctus, ad condemnanda in se cœlestium nequitiarũ impia tentamẽta sit mortuus, ut æternitatem omnibus qui per habitantem in carne nostra peccati legem moriebamur, inueheret, tum hoc sacramento pietatis accepto, post ignorantis noctem in scientiã lumine collocatus, ita dicit: Nonne deo subdita erit anima mea? ab ipso enim salutare meũ. Etenim ipse deus meus est, saluator meus, susceptor meus, non mouebor amplius.) Reperta itaq; fidei sede post uagos errores impietatisq; sententiam, quia susceptorem suum saluatoremq; cognouerit, amplius non mouetur. Quid enim ultra ignorantia anxietatq; hominum est relictum, cum æternitas animæ & corporis, id est, totius hominis prædicetur, cum assumptio atq; susceptio terrenæ nostræ carnis à deo sub sacramento magnæ huius pietatis ostensa sit, cum peccatorũ remissio cõdemnata peccati lege sit præstita, cum homini nostro à dextris dei concessus in cœlis sit? Sed hanc humanæ beatitudinis spem gentilitum impietatum studia cõminuunt, prudentiã secularis inanitate profectum homini ad deum denegantes, & deo consortium assumpti corporis detrahentes, arbitri moderatoresq; diuinæ potestatis, quasi difficilius deo sit assumptisse hominem, quam eum in tanta naturæ ac uitæ suæ ratione formasse. Hanc itaq; impietatum eorum obrectationem propheta mox arguit, dicens: Quo usq; irruitis in hominem, interficitis uniuersi tanquam parieti inclinato, & maceriã impulsã.) Impellunt enim hæ ignorantæ atq; impiæ disputationes hominẽ ad uicia procliuẽ, & quassatum iam cadentemq; demergunt, consilijs adhortationum fallacium noxiarumq; perimentes, quæ si parua sibi ipsa conciliatrix uiciorũ uoluntas sit, quam adhuc desperatio iudicij æterni retributionisq; in usum tantum presentium & corporalium adhortetur. Sed hunc corporis sui parietẽ quem ante libido, ebrietas, auiditas, ira perfoderat, iam se in domum dei uiuis lapidibus exstructum esse non nescit, & in imaginem dei creatũ esse recollit, certusq; conformẽ se dei gloriã præparari, subiecit: Veruntamen honorẽ meum cogitauerũt repellere, cucurri in sitim. Illis honorem suũ detrahere cogitantibus, ille in sitim cucurrit. Est enim sitis honorũ æternorum & spiritalis in sanctis, de qua dictum est: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam. Cursum ergo iustitię suæ sciens tenuit, omnẽ uitã integrã etiã ab ipsa contra dicentũ sibi obrectatione cõseruans. Nam & à domino suo didicit, ut opera omnia sua etiam gentilis testimonij iudicio laudentur, eũ dicitur: Sic luceant opera uestra coram hominibus, ut magnificẽt patrem uestrũ qui est in cœlis. Sic & Paulus placens per omnia omnibus, neq; Iudæis, neq; Græcis, neq; ecclesiã scandalũ est, ne habeat aduersarius male de se quid loqui, illo quidem obrectandi studiũ uoluntatemq; retinẽte, quã uis se ille liberũ ab omni obrectationis occasione præstaret, quod & in hoc sancto in sitim currente cognoscimus. Sequitur enim: Ore suo benedicabant, & corde suo maledicebant.) Cum & conseruantes honorẽ suum probabili uitæ confessione benedicerent, & interioris odij malignitate maledicerent, sed id quod sibi maxime salutare est, sanctus iste etiam diapsalmate interueniente cõgeminat, indefessẽ in nobis cõfessionis perseverantiã oportere esse demonstrans. Sequitur enim: Veruntamẽ deo subiecta est anima mea, quoniã ab ipso est potentia mea. Quia ipse est deus & saluator meus, adiutor meus, nõ emigrabo. In deo salutare meum, & gloria mea deus auxilij mei, & spes mea in deo est.) Impellant quidẽ isti inclinatu parietem, maceriãq; iam quassam, & benedicente licet ore, corde maledicãt, scit tamen subiectam animã suam deo esse oportere, cum ab ipso potentia sua sit. Didicit enim ab eo nõ auertere faciem à sputamentis, nec subtrahere

alapis maxillas, nec potandum cum felle acetum renuere, nec post colaphos & flagella maledicere. Ipse enim deus suus est atq; saluator, ipse etiam adiutor, ne de patientiã huius perseverantiã spei suæ fiducia motus emigret. In eo enim est salus & gloria eius & spes, qui se coëxcitatum sibi conformem sit cœlesti glorię suæ redditurus. Et quia spei huius ipse etiam cateris, ut propheta sit prædicator, subiecit. Sperate in eum omnis coetus plebis, & effundite coram illo corda uestra, quia deus adiutor noster est.) Nihil occultum, nihil clausum, nihil obligatum sub dei confessione in corde retinendum est. Effundendus coram eo omnis affectus est, ut nihil de nobismetipsis fiducia sit, sed ut per eum, ante quem non tantum pro peccato effundimus, adiuuemur. Effundenda autem coram eo corda nostra lachrymis & fletibus sunt, secundum illud: Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dum diceĩ mihi quotidie: ubi est deus tuus. Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam, effusionem animæ in lachrymarum profusione esse demonstrans, quia per eas rogandus est, qui est solus fidelis adiutor. Sed officio suo functus propheta, admonitionẽ suam parui apud impios scit esse momenti, nam continuo diapsalmate intercedente, subiecit: Veruntamen uani filij hominum, mendaces filij hominum in stateris, ut decipiant ipsi de uanitate in id ipsum.) Vani homines ipsi uana sperant, aut in eo sperare sit uanum. Mendaces quoq; quia impietatis suæ sensu aut falluntur, aut fallunt, & in eo mendaces, ut decipiant in stateris, sub iustitiã scilicet nomine iniusta peragentes. Nam ubi examen de se moderatã prudentiã pollicentur, ibi studia immoderatã impietatis exerceant, errore se ipsos quem à cateris depellere se professi sunt, implicantes. Et idcirco ipsi de uanitate in id ipsum illud scilicet recedentes, ex quo se excedere gloriãntur. Sed radix maxime iniquitatum in pecuniã cupiditate est, quam qui appetit, grauissimã tempestatis naufragio mergitur. Sequitur enim: Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere. Diuitiã si affluant, nolite cor apponere.) Magnæ enim in hisce desiderij sui & amoris illecebræ sunt, rapiunt ingenia, mentesq; pendulas apprehendunt. Non solum itaq; non concupiscendæ earum rapinæ sunt, uerum ab his uoluntas nostra etiam si præbeantur affluantq; refrænanda est, ne desideratã cupitãq; dominent. Non enim hæc spebus nostris bona sunt cœterna, neq; nobiscum aut condescendunt in infernum, aut conresurgunt de inferno. Fides, pietas, continentia, benignitas expetenda est, & maxime dei cognitio sectanda est. Caterum hæc uana & per naturam sui ad omnem iniquitatẽ necessitatem captiosa uitanda sunt, & quod illud magis ad spem æternitatis expetendum esset, propheta subiecit dicẽs: Semel locutus est deus, duo hæc audiui, quia potestas dei est, & tibi domine misericordia, quia tu reddes unicuiq; secundum opera eius.) Semel deo loquente duo audiuit, & necessẽ est, ea sibi esse cõnexa quæ sub unius sermonis significatione sunt cognita. Ad deũ namq; in exordio psalmi prophetica confessionẽ retulerat, dicens: Nonne deo subdita erit anima mea? Ab ipso enim salutare meum. Depellendus itaq; absolute fuit Iudaicæ impietatis furor, ut in deo patre significari doceretur & filius, ut nunc in uno etiam alter ostenditur. Eam enim fidem esse subdendã deo animæ suæ testatus est, quia ab ipso esset salutare eius, & salutarẽ lesim esse sæpe tractatum est. Semel autẽ deo loquente duo intellecta sunt & audita, sicut illud: Pater manifestaui nomen tuum hominibus, in patre significauit & filium, uti nunc semel loquente domino deo duo hæc audiuit, quia potestas dei est, & tibi domine misericordia, quia tu reddes unicuiq; secundũ opera eius. Nouit Paulus in uno utrunq; id est, neutrũ sine altero cõfiteri, dicens: Unus deus est, & unus dominus, quia & in deo dominus, & deus significatur in domino. Semel itaq; loquẽte deo hæc duo audiuit, & quia potestas dei est, & tibi domine

domine misericordia: ab ipso enim salutare eius est. Et filius omnia accepit à patre, & idcirco in eo dei potestas, uel accepta, uel nata est. Pater enim non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. Receptor ergo uniuscuiusque est ille qui iudex est. Sed potestas eius est, à quo unigenitus deus est natus in iudicem: & potestas eius à deo est, qui iudicium accipit à patre, atque ita nec caret potestate qui iudex est, nec miseratione qui deus est. Necessè est enim æterni iudicij reus maneat in uno utrunque non confitens, cum tamen non unus intelligendus sit esse, qui uterque sit, dicens: Pater in me, & ego in patre, dominus noster Iesus Christus, qui benedictus est in secula seculorum, Amen.

Psalmus LXXII. David cum esset in deserto Idumææ.

David in deserto habitasse libro regnorum continetur, ut qui passiones domini præfigurabat, etiam tum eas cum deserto moraturus. Sed ut sancto uiro congruum, & tanto propheta erat dignum, cum declinans odia impiorum solitudini se dedisset, maximis rerum celestium sacramentis occupatur, & ab omni humana, aut impietatis, aut ignorantis cœtu remotus, animum ad ea quibus æternitatis cognitio ac meritum acquirebatur intendit. Non occupatus, non impeditus communium rerum ac seculi curis, sed in illo solitudinis suæ quieto otiosoque secreto, cum nihil in oculos & in mentem offensionis incurreret, solis diuinis studiis negotiosus. Et uideamus unde psalmi sermo sit coeptus.

ENARRATIO PSALMI.

Deus deus meus ad te de luce uigilo. Huic planè ad gratulationem cognitionemque dei dies coepta est, cui id ipsum orandi ad deum inuitum, quod lucis est, deum quidem uniuersitatis, sed tamen per cognitionis scientiam deum suum deprecatur. Oratio autem non tam uerborum est quam affectus, & idcirco subiicit: Sitiuit tibi anima mea quam simpliciter caro mea. In terra deserta, & in inuitio & in aquoso. Adeo igitur penes quem fons uitæ est anima ipsius siti desiderio interta potandi, & quidè uniuscuiusque mens ad cognitionem spiritum æternitatis naturali quodam fertur instinctu, quia ueluti insitum impressumque omnibus diuinam inesse nobis animarum originem opinari, cum non exigua celestis in se generis cognationem mens ipsa cognoscat. Porro autem terrena hæc corpora, que ad uitiorum concreta materia sunt, dum his quibus quasi naturaliter delectantur insecta sunt, desperant se consequi posse confortium munusque celestis: quasi non & anime naturam uitia corporis, quibus oblectantur insciant: aut cum delectatio corporis redundet, ad mentem, & non mentem secum corpus retrahat ad oblationis affectum. Necessè est autem ut in eadem cōdemnatione sit uoluntatis, quod in eadem est uoluntate. Sed nos spiritualibus doctrinis eruditi scimus, & anime & corpori salutem à deo esse datam, si modo post regenerationis gratiam mentis gladius sensus corporis imbuatur, id est, si non secundum carnem, sed secundum spiritum uiuerimus, quia spiritus carnisque opera secundum Apostolum, uitiorum & continentiarum studiis distinguitur. Arduum autem, sed maxime uerum est æternitatem ita corporis, ut anime sperare. Et ideo ad sitim propheta subiicit: Sitiuit tibi anima, quam simpliciter caro mea. Nihil in se sub infidelitatis ambiguitate retines incertum sed tam simpliciter, quam anima deo sitiens, & caro sua sitiat. Sitit enim non corpori, sed deo sitiens. Nam quamuis in eo deserto, & in inuitio & aquoso manentem necessitas ipsa naturæ ad sitim corporis detineret, tamè etiam per has inedia & sitis passiones sit fidem probandam esse credenti, ut magis anima deo, quam corpori sitiat, sitiens & corpori, quia nec fames neque angustia, neque ulla genera passionum à charitate dei quæ est in Christo, sint apostolorum separatura. Sitit ergo deo sanctus, et qui dicitur sitiat

Fort. speciem

Ut sit psalmo alio testatus est, cum dicit: Sitiuit anima mea ad deum uiuum, quando ueniam & parebo ante faciem tuam. Hoc anime desiderium. Hæc sitis spei eius est, ut de sibi proueniat aspectus, ut quam primò raptus in nubibus deo Christo obuiam eleuatus appareat, & desiderij huius affectum, nunc quoque propheta declarat. Nam post sitis protestationem, post deserti & inuiti, & in aquoso inopiam, quia in his ueluti militia, & uictoria sit fidei, subiicit: Sic in sancto apparui tibi, ut uiderem uirtutem tuam, & gloriam tuam, quia melior misericordia tua super uitam. Prophetice scientiæ est pro gerendis gesta memorare, & hinc frequens autoritas est, cum accipere potauerint adhuc in passione potandum: cum disciderint uestem, que discindenda post esset, ut nunc in sitim corporis deo sitiens, ei in sancto suo talis appareret, in simplicitate carnis, in siti anime, in oratione diluculi. Quia non nisi per hæc probati, uel assumpti habebuntur in Christo, uel ei obuiam rapiuntur in nubibus, sed in sancto dei non aliter apparebunt deo quam secundum illud: Qui me uidet, uidet & patrem. Atque illud: Ego & pater unum sumus. Quia in filij, & natura, & nomine patris nature ac nominis significatio continetur, apparens filio. Apparens autem filio uel susceptus à filio patri apparebit in filio, atque ut in sancto appariturus deo, cuius sancti desiderium, in hac sitis suæ significatione ostenderet subiicit: Ut uiderem uirtutem tuam, & gloriam tuam. Eum scilicet, uideret qui secundum apostolum uirtus dei est, & in gloria dei est. Visurus autem non ad aliud, quam ad consortium æternitatis merendum, & ad regni celestis æternitatem sortiendam, quia hæc per misericordiam dei ultra uitæ huius beatitudinem præparentur. Id enim sequitur: Quia melior est misericordia tua super uitam. Magnum quidem dei munus est, quod uenimus in uitam, & ipsa natura ducere nasci nos gratulamur. Sed quia plena omnium anxietatum, ac dolorum ætas nostra est, plus in misericordia dei spei est quam in uita, quia hanc mors ex peccati lege consequitur. Hæc uero æternitatem ex morte restituit. Sicuti tritici fatio ac dissolutio ipsa tritici conseruatione præstantior est, hoc enim deus prout uult uestit in spico, ita magni misericordie dei munus est si commortui Christo uiuamus in Christo. Nam & ipsa Adæ mors ne æternitatis poena maneret sub misericordie significatione est conseruita, & Apostolus dissolui se melius sibi esse decernit. Et propheta gaudium mansuræ sibi mortis ostendit, dicens: Præciosa in conspectu domini mors sanctorum eius, quia per eam cum peccati lege resolutis demutationis gloriosæ profectu æternitas anime corporisque iam sine peccati corpore rependetur. Certus ergo misericordie dei quæ supra uitam melior sit propheta, officium gratulationis exequitur, dicens: Labia mea laudabunt te domine. Sic benedicat te in uita mea, & in nomine tuo leuabo manus meas. Et sermone suo, & opere laudat deum, atque benedicit. Nam in uita sua benedicens in nomine suo manus eleuabit. In eleuatione manuum non habitum orandi, sed excelsi operis iudicium significari frequenter docuimus. In hac igitur uita sua deum cum misericordia eius supra uitas sit melior, laudauit. Est enim & uita post uitam, qua in Abraham sinibus uiuendum est, in qua dei nomen pauperis quiete benedicitur, secundum illud propheta: Non mortui laudabunt te domine, neque omnes qui descendunt in infernum, sed nos qui uiuimus benedicimus domino. Super has igitur uitas misericordia est, quæ quod oculus non uidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit, his qui dominum diligunt præparauit. Hanc igitur laudat, atque benedicit, non etiam nunc ab holocaustis pecudum, ad ipsam pinguedine sacrificia legis expectans, sed in sola anime confessione benedictionisque laude seipsum deo hostiam statuens, secundum illud: Sacrificium laudis honorificabit me, & illud: Immola deo sacrificium laudis. & illud: Quonia si uoluisses sacrificium dedissem, utique holocaustis non delectaberis, quia literæ ac legis allegoriarum

goricorum præscriptione cessante, deus uiuæ intelligentisq; hodie sit laudibus honorandus. Subiecit enim: Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea, & labia exultationis laudabunt nomen tuum.) Neq; illa quasi abominanda condempnat, sed hæc ut magis expectata confirmans, cum sicut adipe & pinguedine, quæ sacrificiorum primitiæ habebantur, repleti animam suam exultationis laude deposcat. Verum hæc non tam uerborum officia quàm mentis sunt, ut sacrificium laudis ex operum sanctitate descendat. Itaq; continuo subiecit: Si memoratus sum tui supra stratum meum in matutinis meditabor in te.) Meditatione matutinam recordatio nocturna cõsummat, & idcirco de luce ad deum uigilat, quia ex strati, id est, ex lectuli puritate, & fiducia & conscientia orationis est matutina. Obrepentes itaq; sub secreto noctis cogitationes dei recordatione compressit, seseq; aduersum carnis incentiua luctantē, metus nominis dei iuuat. Sequitur enim: Quia siui sicut adiutor meus, in uelamento alarum tuarum sperabo.) Dei se meditatione per quam sibi adiutor est protegente. Non enim ei alia q̄ placendi deo cura est, cuius tantū in strato meminit. In eo quoq; in matutinis ex nocturna recordatione meditatur, quia adiutor suus est, & sub uelamento alarū eius exultat, id est, tegmine protegens est tutus. Sed horū omnium hinc profectus est, hinc causa est, quia sequitur:

Adhæsit anima mea post te, me suscepit dextera tua.) Amoris hæc uis est, ut his quos amamus etiã si absentes sint hæreamus, dum affectum in situm nequam aut locus diuellit, aut tempus. Adhæsit ergo deo propheta nõ blandimentis seculi, non corporis. uitij amorē suum ab eo charitatemq; retrahentibus, quia secundum apostolum adhærens deo, unus est spiritus unum eo. Et dominus pro discipulis orauit: Pater sicut nos unum sumus, ut & illi unum sint in nobis. Adhærens ergo deo susceptus à dei dextera est, id est, per uirtutem dei quæ significatur in dextera, ab eo qui dei & uirtus & sapientia, & uerbū caro est factus, assumptus est conformis gloriæ corporis iam futurus. Et qui susceptus à dei dextera merum omnem à se qui ab inimicis suis esse possit abiecit, fiducia suæ non tacuit securitatem, neq; iusti iudicij dei ignorat seueritatē, dicens: Ipsi autem in unum qualerunt animā meā, introibunt in inferiora terre, tradentur in manus gladij, partes uulpiū erunt.) In unum itaq; animā suam quæserūt. Secundū enim euangelium homo cum corpore animam non perimit, & misericordia dei melior super uitas est, & hic iam susceptus à dextera dei est. Terre autē inferiora introibunt, quia chaos in uio separantur à sanctis, & in manus gladij tradentur, quia secundum diuitem potestas pœnæ, quæ in ore gladij significatur, in impios exeretur. Partes etiam uulpiū erunt, fallacium bestiarum sordem adepturi: quia & Herodes est uulpes, & uincam sponsi exterminant uulpes, & foueam sibi filio hominis caput suum nusquam reclinante in impiorum cordibus condiderunt: & dæmonum in his significatas esse nequitas non dubium est, quibus cum principe eorum preparatus ignis gehennæ est. Sed inter hæc audi lætitiā eius, qui humanæ salutis gaudium frequenter ad patrem exultauit. Rex autem lætabitur in deo, & laudabitur omnis qui iurat in eo, quoniam obstructum est os loquentium iniqua.) Causam cur rex lætetur significat, quia quisquis in eo iurabit, in deo sacramenti huius religionis laudabitur, qui sciat scilicet regem Christum Iesum, qui etiam deum super omnia, qui secundum Paulum testetur magni dei saluatoris aduentum, qui secundum Esaiam iurans iurauit in deum uerum. Obstructum enim est os loquentium iniqua, quia prædicetur ex lege, & ex prophetis, atq; ab Aposto, in eo nos ante constitutionem mundi, & elegisse pater, & benedixisse doceatur, & ipse nos excitauerit & collocauerit à dextris dei in celestibus, & cū uidebūt eum in maiestate sua iudicare de uiuis & mortuis. Per hæc itaq; obstructur os loquentium iniqua. Ipse enim est rex in

est rex in æternum, & in nomine domini Iesu omne genu flectetur, cœlestium, & terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confitebitur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus LXIII. In finem psalmus David.

Audi deus orationem meam cum precor ad te, à timore inimici eripe animam meam. Protexisti me à conuentu malignantium, à multitudine operantium iniquitatem. Quia exaceruerunt ut gladium linguam suam, intenderunt arcum rem amaram, ut sagittent in oculis immaculati. Subito sagittabunt eum, & non timebunt, firmauerunt sibi sermonem nequam. Disputauerunt ut absconderent laqueos, dixerunt, quis uidebit eos? Scrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutiny. Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur deus. Sagittæ paruulorum factę sunt plagę eorū, & infirmatę sunt contra ipsos linguę eorū. Conturbati sunt omnes qui uidebāt eos, & timuit omnis homo. Et annunciauerūt opera dei, & facta eius intellexerūt. Lætabitur iustus in domino & sperabit in eo, & laudabunt omnes recti corde.

ENARRATIO PSALMI

Psalmi superscriptio historiam non continet. Simplex est, & propheta li spiritu æditus, tantum per id quoddam in finem præscritur, res nõ sui, sed temporis quo scriptus est continere testatur. Sed quærendū est, ex qua persona sit dictus, quid ue ex se intelligendū enunciet. Nam sine dubio esse spiritalis est opinandus. Cū enim ipsi illi psalmi qui secundum titulorum inscriptionem res gestas continere creduntur, in plurimis à tituli sui & rerum ac personarum proprietate dissentiant, magisq; per additiones nominum, atq; gestorum spiritalium operationum significet effectus, quid de eo erit intelligendum, in quo simplex tantum psalmi, in finem intelligendi inscriptio continetur, nisi quod spiritalis in eo doctrinæ forma sit constituta. Esse autem plures memini, qui omnia quæ in libris psalmodum scripta sunt ad personam domini nostri unigeniti filij dei existimare esse referenda, nihilq; in eis aliud, quàm quod ei sit proprium contineri. Quæ eorum opinio argui non potest. Omnis enim ex affectu religiosæ mentis hic sensus est, & caret culpa propensiori studio, omnia ei per quem ipsa omnia sunt, coaptare. Quanquam enim id ipsum interdum imperite fiat, tamen per id quod ad eum cuncta referuntur, necesse est ut ea quæ ei sunt propria, uere ac fideliter prædicentur. Cauendum autem est, ne dum omnia conuenire in eum æqualiter opinamur, per assertionis huius studiosam intentionem plurimum & diuinitatis suæ dignitati, & corporationis sacramento, & operationum potestati, & passionis uirtuti, & resurrectionis gloriæ detrahatur. Tenendus igitur modus est: diligenter ac caute constituendum est, quid de diuinitatis suæ natiuitate, quæ ei à patre est, fuerit prophetatum, quando eius hominis quem assumpsit persona tractetur, ubi operatio, passio, & resurrectio prædicetur. Quid uero uncuiq; tempori congruat, quando fides gentium nuncietur, quando peccata anterioris populi arguantur, quando doctrina timoris dei & confessionis eruditio ex prophetæ oratione præstetur. In his enim prophetiæ spiritalis ordo cõsistit. Et si dominus prædicatur, profectus scientiæ huius ad fidem utilis est. Si ad timorem & confessionem eius docemur, domino formamur, proficimus, acquirimur, ut per passionem eius redempti, ita eidem per doctrinæ suæ instituta placituri. Et se autem in præsentī psalmo quædam intelligo, quæ ei homini quem dominus assumpsit aptari posse uideantur, ubi dicitur: Perscrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutiny. Significari enim forte in eo existimabitur Iudæorū conspiratio,

Allegoria licet falsatamē pie probatur

V sio,

tio, cū testimonia, quibus argui posset quæruntur, nec reperiuntur, & omnia scrutantur ingenia deficiunt. Dehinc quod sagittis paruulorum, id est, doctrinis Apostolorum uulnerentur, aduersum quos nullam causam iustæ persecutionis inuenerint, & ideo defecerint contra ipsos linguæ eorū. Hæc quidem non tanquam improbabilia præmittimus, sed quædam alia in psalmo sunt quæ ordinem intelligentiæ huius impediunt. Non longe tamen ab his sermo expositionis nostræ distent. Existimamus enim non modo Apostolorum qui primi fuerunt, sed cuiusque sancti in domino sperantis confessionem præsentis psalmo contineri. Inter maximas enim seculi tempestates, & grauissimas humani generis in deum impietates sumus constituti, cuius fidelem per nos, & ueram confessionem nunc philosophia irrideat, nunc hæreticorum furor incurset, nunc auaritiæ studia condemnent, nunc ambitionis fauor inquietet. Quibus omnibus dissimulandis, tolerandis, uitandis, & coarguendis mens nostra nisi per deum erudita nõ sufficit. Quantis enim & quam molestis disputationum aculeis dei prouidentiam & principalem, atque infinitabilem in creato ab eo mundo dominatū eius philosophia impugnat: nunc aquis, nunc terræ, nunc atomis, nunc cælo dei nomen indulgens. Quam uero ingenioso calliditatis usu fidei doctrinam hæreticus mentitur: quanto deinde audientium, periculo opum gloriam avarus affirmat: quanto quoque continentia excidio gaudia corporis uoluptatum assertor exequitur, quam pestifera autem ambitioforum in honore adhortatione facundia est. Quibus omnibus peruisigil cura, pernox oratio, & æterna ad deum confessio repugnabit. Ob hæc igitur fidei nostre & æternæ salutis excidia propheta orare intelligitur in psalmo, ex persona sua quatenus in deum sperare nos conueniat ostendens. Ait enim: Exaudi deus orationem meam, cum tribulor, à timore inimici eripe animam meam. Ingressibus his quæ superius memorauimus, per quæ fides nostra & spes periclitatur, ad eum qui solus mederi his potest refertur oratio. Metus est enim, ne infirmam per naturam & consortium carnis animam undique subrepentium illecebrarum æstus absorbeat. Adsumt namque quotidie & pugnant blandimentis fallacibus, quasdam machinas excidij adiuuantes. Itaque per doctrinam cælestis eruditionis peruisigilem curam fidei impendere admonemur: timere insidiantem semper hostem, ne incautam securitatem nostram ipse in speculis positus incurset. Vigilandum ergo in oratione dei est, & semper orandum, ut cum fatigari anima & affligi subrepentium illecebrarum aculeis ceperit, deus semper oratus exaudiat, nosque ab his quæ timemus eripiat. Ait enim: A timore inimici eripe animam meam. Deus enim non tantum tum orandus est, cum quæ timentur ingruerint, sed timenda ea sunt quæ cum ceperint adesse, dominantur. & semper atque indefessis precibus orandus est, ut nos à timore eorum quorum dominatum timemus eripiat. Scriptum enim in prouerbij est: Cum uocarem non exaudistis & cum extenderem uerba non intendistis, sed inania fecistis. Et ego perditionem uestram irridebo. Erit ergo cum inuocabitis me, & ego non exaudiam. Propheta ergo licet prior tempore, non tamen eorum quæ postea dicerentur ignarus est: sed impendentibus semper tribulationibus anxius, & ad omnem timorem inimici sollicitus deum orat, ob ea quæ timet, & ut secum in tribulatione sit, & ut exaudiat deprecatur. Neque enim dei misericordiam metus noster, sed fides promeretur, & longæ præparationis documento opus est, ut mereamur audiri. Meminit ergo propheta ab his se omnibus precantem liberari, & docet orationem suam non ex dominatu eorum quæ timuerit, sed ex merito esse fidei exauditam. Ait enim: Prorexisti me à conuentu malignantium, & à multitudine operantium iniquitatem. Qui exacuerunt ut gladium linguas suas, intenderunt arcum rem amaram, ut sagittent

gittent in obscuro immaculatum.) Non hic propheta arma bellica, nec enses, aut iacula, aut tormenta arcuum pertimescit. Omnis enim in lingua timor est: huius gladios spicula metuit, ab his quidem fide sua tutus. Ait enim: Prorexisti me à conuentu malignantium. Sed arcus homicidæ linguæ semper intentus est, & acumen gladij in lingua eius præsto est. Volant autem letales eius sagittæ, & nõ ambiguum est quid efficiant, scilicet ut sagittent in obscuro immaculatum. Et proprietas uerbi intelligenda est. Non sanctum, non fidelem, non iustum, sed immaculatum sagittant eum, cui per sacramentum baptismus sordes & maculæ ueterum criminum recens ablutæ sunt, nondum tamen firmatæ fides, nondum doctrinis spiritalibus eruditum, nondum contra hæc pugnacis linguæ arma certantem, sed simplicem & ex nouæ natiuitatis infantia tenerum. Hunc ergo sine metu contradictionis alicuius, intento iam pridem arcu, per rerū ignorantiam in obscuro positum uulnerabunt. Ait enim: Subito sagittabunt eum, & non timebunt.) Naturam simplicem, & immaculatam nouitate imperitam. Hanc enim fallunt, huic occultos laqueos pretendunt, insidiarum secretis latentibus gloriantes. Sequitur enim: Firmauerunt sibi uerbum malum, disputauerunt ut absconderent laqueos. Dixerunt quis uidebit eos? Tempus discernitur & inferendi uulneris, & consilij firmati. Nam cū dicitur: subito sagittabunt, futuri temporis opus docetur, cum autem: firmauerunt uerbum malum, iam ex præterito consilium firmatæ pridem uoluntatis ostenditur. Semper enim excidia aduersus fidem præsto sunt, & occultis ac fallentibus insidijs pestiferæ adhortationis doli adiacent, quos à raris quibusque conspici opinantur. Et ideo dictum est: Absconderunt laqueos & dixerunt: quis uidebit eos? Si enim hæreticus peruertere fidem tentet, incredibile est quantis eam dolis subuertere contendat. Si spem æternitatis nostre philosophus impugnet, mirum in modum omne bonum presentis uitæ ponet in corpore, omni ingenij sui alacritate ea, quibus doctrinæ cælestis institutio subruat possit uterque scrutantes. Sed quid ad deum humana peruersitas? Quid aduersus opificem operis ingenium? Exquirant licet omnibus argumentationis suæ quæstionculis excidium ueritatis, deficiet tamen in ueritatis distinctione falsitatis assertio, atque ideo subsequitur: Perscrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutatio.) Defectio scrutantium defectiorem superuacua contra deum adhortationis ostendit. Quæ enim non labefactabuntur ingenta contradictioni ueritatis intenta? Rimentur licet omnia naturalium causarum secreta, peruicacique studiorum suorum uigore ipsa cælestium motuum interna scrutentur, in ipsa tamen operis sui intentione deficient doctrinis spiritalibus refutati. Qui enim fortuitis motibus agi omnia docent, audient à nobis æternæ uirtutis deum non in fortuitis manere, sed esse mundi creatorem, indefinitæ ut essentia, ita & uirtutis. Ipsum à nemine sed ex eo omnia, moderantem ea ipsa omnia & continentem. Qui uero predicabit animæ cum corpore occasum, audiet animam non esse terrenam, sed ex afflatu dei ortam, elementis corporis admisceri: mortem autem non interitum esse, sed discessionem eius à corpore. Qui autem resurrectionem carnis abnegabit, sciet non difficilem eius instaurationem futuram ei, cui inchoatio prima sit facilis. Porro qui curam humanæ conuersationis deo auferet, cognoscat æterni regni deum iudicem: neque hominem idcirco tantum conditum ut esset (quid enim esse hominem deo utile fuit?) sed ut in cognitionem dei æditus, profectum sibi ex opificis sui cognitione speraret. Iam si fidem hæreticus destruet, dei filium semper esse cognoscat nullo à patre interuallo temporis separatum, ipsum esse uerbum, uirtutem, sapientiam dei: hunc mundi opificem fuisse, hunc & hominis conditorum: hunc prima mundi crimina diluio abluisse: hunc Moyse legem dedisse: hunc

in prophetis fuisse, & per eos ingentia illa corporations & passionis suae sacramenta cecinisse; hunc in corpore resurgentem caduca carni claritatem spiritualis gloriae intulisse, & in naturam diuinitatis suae terrenae corruptionis absorbuisse primordia. Deficient igitur aduersum ista scrutantes, & per utrum doctrina dei eruditum, & in altum humilitatem cordis sui erigentem, haec diuinae operationis praecordia proferentur, ita ut haec eminentia dei eorum ipsorum, qui haec audiant confessione laudetur. Atque ideo ita sequitur: Perscrutati sunt iniquitates, deseruerunt scrutantes scrutatio. Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur deus.) Cognita enim scrutantium defectione, & accedente homine cordis alti, magnificencia diuinae bonitatis agnoscitur. Quantus autem fiet doctrinae spiritualis profectus? Nam quis non magnificabit deum quem mundi huius cognouerit conditorem, quis non metuet quem iudicem sciet? Quis non renasci in innocentiam uolet, cum peccati remissionem sacramentum nouae natiuitatis indulgeat? Quis non a peccato desinat iam renatus, & in innocentia uelit paruuli permanere, cum tantum sciat regnum esse caelorum? Haec professio nostra scrutantium ingenia debilitat: haec doctrinae spicula quae per regeneratorum exordium sagittae sunt, paruulorum stultas disputationes, & ridicula de deo dogmata uulnerat. His aduersari profanae linguae contradictio non potest, ad horum omnium disputationum, & adhortationum nostrarum fidem, & trepidatio abnuentium & metus est audientium. Annunciat enim operibus dei tunc incipiet facta eius intelligi, tunc in his laetabitur iustus, tunc eum omnes recti corde laudabunt. Et hoc ipsum psalmus ita edocet: Accedet homo ad cor altum & exaltabitur deus. Sagittae paruulorum factae sunt plagae eorum, & nihil habuerunt contra ipsos linguae eorum. Conturbati sunt omnes qui uidebant eos, & timuit omnis homo. Et annunciauerunt opera dei, & facta eius intellexerunt. Laetabitur iustus in domino, & sperabit in eo, & laudabuntur omnes recti corde.) Aduersus uulnerantes sagittas paruulorum loqui aliquid aduersantium lingua non habuit, & qui uidebant paruulos sagittantes conturbantur & metuunt: cum in se errores istos recognoscunt: cum diem iudicij & retributionem actae uitae in corpore agnoscunt: cum opera dei audiunt, & facta eius intelligunt. In his est laetitia sanctorum, in his spes firmissima. Ob hac deum qui recto corde sunt laudant, scientes esse remissionem peccatorum, mortis peremptorem, & diaboli debellatorem, iudicem seculi, aeternitatis largitorem dei & dominum nostrum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus LXXXIII. In finem psalmus Dauid.

Decet domine hymnus deus in Sion, & tibi reddetur uotum in Hierusalem. Exaudi deus orationem meam, ad te omnis caro ueniet. Verba iniquorum praualuerunt super nos, & impietatibus nostris tu propiciaberis. Beatus quem elegisti & assumpsisti, inhabitabit in tabernaculis tuis. Replebimur in bonis domus tuae, sanctum est templum tuum, mirabile in aequitate. Exaudi nos deus salutaris noster, spes omnium finium terrae, & in mari longe. Praeparans montes in uirtute tua accinctus potentia, qui conturbas profundum maris sonum fluctuum eius. Turbantur gentes, & timebunt omnes qui habitant fines a signis tuis, exitus matutini & uespere delectationis. Visitasti terram & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam. Plurimum dei repletum est aquis, parasti cibum illorum, quoniam ita est preparatio eius. Riuos eius inebria, multiplica generationes eius, in stillicidijs eius laetabitur exorrens. Benedices coronam anni benignitatis tuae, & campi tui replebuntur ubertate. Pinguescent fines deserti, & exultatione colles accingentur. Inducti sunt arietes ouium

ouium, & conualles abundabunt frumento, etenim clamabunt & hymnum dicent.

ENARRATIO PSALMI

oportune superiorem psalmum hic qui subiacet consecutus est. Est autem & ipse, in sinem, & congregationem gentium, quae dominum laudaturae sunt nunciat, & ipse huius interpretationis nostrae fidem reddet. In exordio autem eius secundum consuetudinem suam propheta orationem omnem ad deum dirigit. Omnis enim nobis res atque sermo cum confessione dei ineundus est. Sed sciens propheta plures pro diuersitate rerum ac studiorum in superuacuis demorari, specialem & proprium dei a nobis honorem requirit, dicens: Te decet hymnus deus in Sion.) Sion mons quidem Hierusalem adiacens est. Sed montem hunc eiusque nomen, atque etiam uerbis ipsius ecclesiam, quae corpus est Christi, nuncupatam semper accepimus in psalmis, domino dicente: Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius.) Et ne in regno eum collis huius constitutum arbitraremur, in prophetis, atque etiam in Euangelijs dictum est: Gaude ualde filia Sion, praedica filia Hierusalem. Ecce rex tuus uenit tibi, & apostolus: Ea autem quae sursum est Hierusalem libera est, quae est mater nostra, Hymnus ergo hic deo condecet, qui sit in Sion spiritali & ecclesiastico cantico innocens, & dei laudibus dulcis. Omnia autem superpartitionum genera quae extra religionem dei sunt condemnat. Plures enim sunt in diuersissimo erroris profundo locati, qui doctrinae suae peruersitatem quadam inanis laboris probitate commendent. Cernimus namque nudis philosophos corporibus algere: ipso etiam coniugiorum usu magistri abstinent; haeretici sicco panis cibum uiuunt. Sed qui tandem ociosi huius propositi profectus est? Totum hoc inane atque ridiculum est, & cum ipsis superstitionis causis miserabile. Deo ergo uota uenda sunt, contemptus corporis, castitatis custodia, ieiunij tolerantia. Atque ideo ait: Et tibi reddetur uotum in Hierusalem.) Vota enim tantum ecclesiasticae religionis utilia sunt, quae cum & dignis deo cantionibus, & propositae in ecclesia obseruantiae studio probantur: tum digni erimus pro quibus deum sanctus spiritus interpellat. Idem namque per prophetam loquitur, & docet. Ipse autem secundum apostolum pro nobis inenarrabilibus gemitibus interpellat. atque ideo hic ita dicitur est: Exaudi orationem, non enim subsequitur meam, ut dicentis persona possit intelligi. Licet enim multi tanquam hoc deesse addiderint, non tamen in authenticis extat. Propheta enim non suo sensu, sed inspiratus haec loquitur: Exaudi orationem: sequitur ut quorum oratio sit exaudienda demonstrat, nec longe expectationem nostram differt. Subiecit enim: Omnis caro ad te ueniet.) Humanum generis uniuersitatem scriptura sub carnis nomine designat. In lege scriptum est, & dixit deus: Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quoniam caro sunt. & in eadem: Quoniam corrupta omnis caro uiam eius, & in propheta dominus: Et fundamentum de spiritu meo super omnem carnem, & in Euangelio: Et uerbum caro factum est, & habitauit in nobis. Huius igitur humani generis orationem exaudit deus, quod uanis in saeculorum superstitionum doctrinis tenebatur, cum praeccepta gentilia omnes eos ad studium impietatis imbuerent, deum in lignis, & saxis, & metallis praedicando, & mundi opificem, atque animae nostrae parentem intra inane materiam collocando. Hinc igitur errorem gentes fatentur, quod eos philosophiae facundia detinuerit in errore, scientes tandem uetera delicta sua, & antiquae impietatis crimina deo propicianda esse per Christum. Ipse enim secundum apostolum nostra placatio est, ait namque: Quem proposuit deus placationem per fidem in suo sanguine. Ea iterum: Ipse est placatio pro peccatis nostris. Veniet ergo ad eum omnis caro, dicens: Verba iniquorum praualuerunt super nos, & impietas

Heretici

sobrij

Vota qualia

debeant esse

pietates nostras tu propiciabis. Sed qui tandem propitiationis affectus est, uel quid proderit errorem gentilem reliquisse, & doctrinam impiam spreuisse: Et id ipsum nō dissimulauit, dicens: Beatus quem elegisti & assumpisti, ut inhabitet in tabernaculis tuis. Omnis quidem caro ueniet. Id est, ex omni hominū genere congregabuntur. Sed beatus est quisquis fuerit electus. Multi enim secundum Euangelium uocati sunt, sed pauci electi. Electi autem sunt nuptiali ueste conspici, cui, puro atq; integro nouæ natiuitatis corpore splendidi. Itaq; non res indiscreti iudicij electio est, sed ex meriti defectu facta discretio est. Beatus ergo quem elegit deus. Beatus ob id quia electione sit dignus. Scire autem nos conuenit, hic beatus in quam rem fuerit electus, scilicet ad id quod sequitur: Inhabitabit in tabernaculis tuis. Omnis perfectio honorum in habitationis celestis est requie. Multas mansiones dominus in coelis esse testatur, sed patrem orat, ut apostoli ubi & ipse sit maneant, dicens: Pater quos mihi dedisti, uolo, ut ubi ego sum ibi & illi sint mecum. Ex plurimis mansionibus, apostolis suis eam quæ sibi est propria communitat. Scit propheta quanta beatitudo sit in tabernaculis dei esse, alio loco dicens: Concupiscit & deficit anima mea in atria domini. Sed ob id bonorum celestium spes adimitur, si non omnes ad cohabitationem dei eligentur. Plures enim mansiones diuersæ dignitati habitantium præparantur. Sed licet diuersa sit dignitas; differunt enim stella stellæ in gloria, tamen quotquot habitationibus uarijs licet digni habentur, si dei fructum & honorem celestis gloriæ sortientur. Post enim beatitudinem eius, qui ad habitandum in tabernaculis dei fuerit electus, hoc sequitur:

Replebimur in bonis domus tuæ: sanctum est templū tuum mirabile in æquitate. His ergo bonis domus dei replebimur, quia in tabernaculis dei beatus habitabit. Et quidem interim bona domus quæ sint possumus aestimare, ecclesiæ scilicet munera, quæ ei secundum multiplicem fructum Christi indulsit, quia & ipsa secundum Apostolū domus dei est. Ut scias, inquit, quemadmodum oporteat in domo dei diuersari, quæ est ecclesia dei uiui, columna, & firmamentum ueritatis. Hæc ergo habet tricesimum sexagesimum centesimumq; fructum. His ergo bonis domus dei fides credentium explebitur, quæ interim donorum diuisionibus adornatur, sicut scriptum est: Huic enim datur sermo sapientiæ, alij uero scientiæ, alij fides in eodem spiritu, alij dona sanationum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum. Verum sunt & alia plena & perfecta domus dei munera, nequaquam naturis carnalium sensuum aestimanda. Nouit hæc usq; ad tertium cœli Apostolus raptus, & prædicat, dicens: Quod oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit deus his, qui diligunt eum. His igitur domus dei bonis replebimur, & meritum percipiendorum horum fructuum docet, dicens: Sanctum est templum tuum mirabile in equitate. Omnia namq; credentium corpora templum dei esse Apostolus docet, dicens: An nescitis quod templum dei estis, & spiritus dei habitat in uobis? Si quis templum dei corruperit, corrumpet & hunc deus. Templum enim dei sanctum est. Ornandū ergo hoc templum dei est sanctitate atq; iustitia, ut bonis domus dei repleatur, ut æquitatis ac fidei operibus mirabile sit. Domum autem dei etiam ipsum assumptum à dei filio hominem intelligere erit promptum, quia in eo habitat omnis plenitudo diuinitatis, & per naturæ proprietatem in eo pater habitat, bonis eius, id est, uirtutis, gloriæ, æternitatis unumquodq; replendo qui se templum deo sanctum & mirabile in æquitate seruauerit. Omnium itaq; nostrum spes ista est, ut bonis domus dei repleamur, ut sanctum & mirabile templum illius simus. Beati quidem sunt qui iam à deo ad habitandum in tabernaculis eius electi sunt. Sed festinare nos in consortium huius beatitudinis congruum est, operationibus id atq; orationibus expetentes.

petentes, ob quod ita sequitur: Exaudi nos deus salutaris noster, spes omnium finium terræ, & in mari longe. Non competit hæc oratio Iudæo. Et quanquam hic liber legis sit, propheta tamen non est gentis unius. Spes enim hæc omnium finium terræ est, & quacumq; se habitabilis mundi huius temperies extendit, omnibus Christus in spe est. Quinetiam interni atq; externi maris insulæ in huius nominis uirtute requiescunt. Spes enim omnium finium, terræ & in mari longe est. Sed spem oportet non ex inani esse præsumptam, ne magis sit incertorum præsumptio, quam expectatio cognitorum. Itaq; cur in eo spes omnium sit in consequentibus docet, dicens: Præparans montes in uirtute tua accinctus potentia, qui conturbas profundum maris sonum fluctuum eius. Ad terrenorum montium naturam sermo iste non pertinet, firmati enim sunt non præparati. Præparatio autem futuræ operationis est cœptū. De hinc memoratorū montium præparatio in accinctu potentia ac uirtute est. Terra autem omnis ex nihilo est iussa subsistere, resq; ea potentia nō eguit accinctu, quæ ex iubendi facilitate pendeat. Vtile est autem cognoscere sicuti in scripturis montium facta est mentio. Ait namq; propheta: Audite populi omnes, & attendat terra & omnes habitantes in ea. Et erit uobis dominus deus in testimonium, dominus de domo sancta sua. Propter quod ecce dominus descendet de loco suo, & descendet super excelsa terræ, & conteret montes subtus se, & ualles liquefcent tanquam cera à facie ignis propter impietatem Iacob. Hæc omnia propter peccata domus Israël. Et rursum: Et commota est & contremuit terra, & fundamenta montium conturbata sunt & commota sunt, quoniam iratus est his. Ascendit fumus ab ira eius, & ignis à facie eius exardescet, carbones succensit sunt ab eo, inclinauit cœlum, & descendit, & caligo sub pedibus eius. Et in consequentibus: Misit sagittas suas & disperit eos, & fulgura multiplicauit & conturbauit eos. Et in his quantum lectio docet, descensionem domini de cœlo per prophetam spiritus sanctus ostendit, motum terræ, montium trepidationem, ob id quia his dominus iratus sit fumo de ira eius exorto, igne deinceps de conspectu eius accendendo. In fumo qui ascendit præteriti temporis res est. In igne autem accendendo futuri significatio cōripitur. De hinc nequicquam de natura hebeti & immobili dictum existimaretur, hos montes sagittæ missæ dispergunt, & fulgura multiplicata conturbant. In hoc igitur montium nomine omnem supereminentem uirtutem intelligi oportet, quæ se contra deum exaltans atque effrensus iræ dei subdidit. Descendens igitur deus uerbum assumptum sibi hominem potentia accingens, primum hæc cacumina montium deprellit, diaboli scilicet & suorum contumacem excellentiam protriuit, quos per hanc primæ obtritionis potestatem pœnæ æternæ iudicij præparauit. Seruauit autem hanc eandem propheta rationem, dicens: Ascendit fumus ab ira eius, & ignis à conspectu eius ardescet. Fumus enim eos interim arfuri ignis inuoluit, atque ob id in præfenti psalmo ita scriptum est: Præparans montes in uirtute tua accinctus potentia. Accinctio potentia ei quod indigebat corpori coaptatur. Non enim uirtus accingitur sed in uirtute dei potentia, homo quem dominus assumpsit accingitur, contemplandum autem est, quid præparationem montium subsequatur. Qui conturbat fundum maris sonum fluctuum eius. Conturbat non mare sed maris fundum, neq; fluctus eius sed sonum fluctuum. Mare autē ut prophetia sermo edocet, pro seculo nuncupatur ut ait: Superinducet dominus machæram terribilem & magnam super draconem serpentem prauū. & perimet draconem qui in mari est. Et iterum: Mare hoc magnū & latum, ibi requiescet draco quem figurasti ad illudendum ipsum, uel certe illud absolutius: Veni in altitudinē maris, & temperstas demersit me. Montes igitur, id est, aduersariæ omnes supereminentesq; uirtutes

tes poenae iudicij præparantur, & maris fundamenta turbantur. In harū enim inimicarū uirtutū fiducia seculū consistebat, & hæc in inuisibilibus seculi huius profundis latebant. Sonus autē fluctuū cū fundo maris perturbat. Turbato enim dialo, omnia terroris sui ministeria turbantur, & ipse in quo gentes pauebant, aduersantium potestati sonus trepidat. Recordemur uatū murmura, & inconditos bacchantiū fremitus, & nonnunquā confuso audientiū sensu incertū nescio quid si mulacrorum aëra sonuisse, omnē deniq; prophano ceremoniarū cantu mundū resulantem. Nunc uero domino Christo prædicato silere omnia cōsūtata & trepidā, cū hi templorū & gentiū dij uirtute fidelitū subiiciuntur ad poenam, cū credentiū uerbis torquentur, lañantur, uruntur, & inuisibiles nobis atq; incomprehensibiles nature uerbo cōtinentur, puniuntur, abigunt, cū uates silent, cū muta sunt templa. Per hæc itaq; iam iudicio præparant, & præparatio ista quid proficit proficiūt namq; Turbabunt gentes, timebūt.) Cernentes scilicet deos suos mutos & tantū ad impositionē manū nostrarū poenae suae uocibus ingemiscetes. Sed post turbationē gentiū aliq; timebūt. Timorē enim erit illatura turbatio. Nunquid omnes qui & turbabuntur timebūt? Nō utiq; omnes qui turbabuntur timebunt. Qui ergo timebunt: Qui inhabitant fines.) Non subiecit scriptura (ut affoles) fines terre. Non enim hic de terre finibus loquebatur, dehinc sermonis ratio nō patitur ut ita dictū existimemus. Ait enim: qui inhabitant fines. Nunquid & gentes quæ intra fines sunt nō timebunt? & terrarū tantū extima deum metuent, ab eius meru ceterisq; in medio habentur alienis: Finis autē est nō res ipsa, sed rei extimū. Extimū uero est, in quo res ipsa deficiet. Qui ergo fines inhabitant: scilicet qui in carne positi, neq; in totum adhuc secundū carnem agunt, neq; iam omnino finem peccati per desinendi à peccatis consuetudinem tenent, sed uolentes desinere, nec penitus desinentes, & finem etiā nūm, id est, quandam proximam desinētionem peccati, carne habitantes, nec à carne absunt, nec in totum interna carnis exercent. Apostolus autem cum in corpore sit, peregrinatur à corpore: Apostolus cum in uita sit, quotidie tamen moritur: uiuit autem iam non ipse, uiuit uero in eo Christus. Omnes ille fines ambiguae uoluntatis excessit, etiam extra fines corporis peccatiq; habitat peregrinando à corpore dum in corpore est, & quotidie moriendo deo uiuit, & iam non ipse in se uiuendo, sed Christus. Cæterū timētium trepidatio ex ambiguae habitationis incerto est, dū adhuc habitando fines timent, nondū penitus quod iam habitatum sit transeundo. Et tamen desinendi uoluntate in fine iam habitent desinendi. Sed uideamus, hi qui fines habitant cur timebunt, & unde illis metus ingruat. Neq; id occultum est. Sequitur namq;: Et timebunt qui inhabitant fines à signis tuis.) Metus ergo omnis à signis est. Sed quæ hæc erunt signa? Exitus matutini & uespere delectationes. Visitasti terram & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam. Flumen dei repletum est aqua, parasti cibum illorum, quoniam ita est præparatio tuā.) Ab his igitur signis metus ortus est. Est enim magnum in singulis quibusq; eorum signum. Nam post præparationes montium in accinctu potentiae & conturbationem maris fundi, & sonitus fluctuum eius progressus ecclesiae in matutinum & uespertinorū hymnorum delectationes maximū misericordiae dei signum est. Dies in orationibus dei inchoatur, dies hymnis dei clauditur, secundum quod dictum est: Suauis ei sit laudatio mea. Et rursum: Eleuatio manuum mearum sacrificium uespertinum. Succedit igitur ex hoc sequens signum: Visitasti terram & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam. Terra hæc qua utimur non locupletatur, sed ex fructuum suorum ubertate locupletat. Non ergo in eam sermo conueniet, quæ & locupletandi se caret sensu, & cuius id est ut locupletet officium. Visitauit autem deus terram, id est,

id est, humani generis natiuitatem, eaq; uisitata à deo multiplicatis gratiarum muneribus ditescit, Apostolo dicente: In omnibus ditati estis in ipso, in omni uerbo & scientia. His enim bonis replemur, & sine cessatione potandi quotidie bonorum coelestium munus haurimus, pleni diuinis copijs atque ebris. Locupletatio enim ostētia est esse ea quæ superius nuncupabatur ebrietas, & locupletationis atque ebrietatis huius fructus est contuendus. Et qui hic tandem sit non taceat:

Flumen dei repletum est aqua, parasti cibum illorum, quoniam ita præparatio sua.) Et de flumine ambigendi locus nullus est. Ait enim propheta: Fluminis in impetum lacrificat ciuitatem dei. Et ipse dominus in Euangelijs ait: Qui biberit ex aqua quam ego dederō, flumina de uentre eius fluent aqua uiuæ salientis in uitam æternam. Et iterum: Qui crediderit in me (sicut scriptum est) flumina de uentre eius exient. Hoc autem dicebat de spiritu sancto quem accepturi erant credentes in eum. Hoc ergo flumen dei aqua repletur. Spiritus enim sancti muneribus mundamur, & in nos ex illo uitæ fonte fluuius dei aqua repletus infunditur. Habemus etiam cibum paratum. Et quis hic cibus est? Ille scilicet à quo ad dei consortium præparamur, per communionem sancti corporis in communionem deinceps sancti corporis collocandi. Id enim præfens psalmus significat dicens: Parasti cibum illorum, quoniam ita est præparatio sua. Quia cibo illo quāuis in præfens saluemur, tamen in posterum præparamur. Seruat autem consuetudinem suam propheta, ut tempora de quibus loquitur distinguat. Superior namque sermo tanquā de præterito fuit, quæ autem adhuc gerenda erant, gerendorum fide & scientia tanquā iam gesta memorauit. Ut autem ea omnia futuri temporis doceret esse ait: Riuous eius inebriat, multiplica generationes eius, in stillicidijs eius lætabitur cum exoriatur.) Omnis hic orantis est sermo, ut ea quæ commemorata sunt deus expleat deprecantis. Terra autem uisitata inebriata est. Et quomodo nūc riuū eius inebriantur. Sed meminisse debemus, quod si qui ex aqua domini potauerit flumina de uentre eius effluent. Ergo potatione aquæ opus est ut flumina fluant. Inebriamur autem ipsi, cum spiritum sanctum qui fluuius est nuncupatus accipimus. De hinc, quia ex nobis diuersi gratiarum riuū emanant, orat propheta ut hos eosdem dominus inebriet, ut his inebriatis & dono diuini muneris perfusis generationes nostræ multiplicentur, terra scilicet bona secundum Euangelicam comparationem, uerbi semen excipiens fructu trigesimo & sexagesimo & centesimo ditescat. Est autem nobis per sacramentum baptisimi renatis maximum gaudium, cum quædam in nobis spiritu sancti ininitia sentimus, cum subeat nos sacramentorum intelligentia, prophetiae scientia, sermo sapientiae, spei firmitas, sanationum charismata, & in dæmonia subiecta dominatus. Hæc enim tanquā stillicidia nos penetrant, quæ paulatim coepta fructu multiplici exuberant. In his ergo stillicidijs cum exoriatur terra lætabitur. Sed stillicidia multiplicantur ut riuū sint, riuū autem inebriantur ut flumina sint. Consequens autem est ut omnem expectationem nostram propheta confirmet, & doceat quid montium præparatio, fundi maris turbatio, terræ uisitatio & eius inebriatio, & fluminis plenitudo cōsummationis habitura sint. Docet itaq; in his quæ cōsequuntur dicēs: Benedices coronam anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur ubertate. Pinguescent fines deserti, & exultatione colles erigentur. Induti sunt arietes ouiu, & conualles abundabunt frumento, etenim clamabunt & hymnū dicent.) Annū benignitatis dei ex propheticis atq; Apostolicis doctrinis cognouimus. Dictum est enim ex persona domini: Spiritus domini super me, propterea unxit me, euangelizare pauperibus misit me. Prædicare captiuis remissionē, & ceteris uisionē, uocare annū domini acceptū, & diē retributionis annū æterni & beati illius

illius seculi sine dubio declarat. Namque bonitatis domini hic annus est, quo erunt indefessa illa benignae retributionis tempora auspicanda. Huius igitur anni dei benedicet coronam iucundissimam & suauissimam uisitate terrae inebriateque fructus. Haec enim Christi est, depulsa corporum nostrorum corruptione & perempta mortis potestate uictoria. Haec corona sanctificatae terrae nostrae flore benedicta est, dominus sanctorum suorum choro atque ambitu gloriosus. Tunc ubertate campi replebuntur, tunc deserti fines pinguescent, tunc colles exultatione accingentur, tunc arietes ouium induentur. Illud enim retributionis est tempus. Sed discrimen prius retributionis est contuendum. In campis enim quorum in cultura usus est ea quae sub lege & cultura dei fuerint opera ubertatem consequentur. Vbi autem fines deserti pinguescent, ecclesiae quae deserta diu fuit, populus repromissionis bonis opimatur. In collibus uero exultatione accinctis gloriosa martyrum gaudia nunciantur. Hi enim sunt terris ceteris celsiores. Cum autem arietes ouium induentur, aeterna illa & beata patriarcharum & prophetarum & Apostolorum (qui duces gregis sancti sunt) uestis ostenditur, de qua ait beatus Apostolus Paulus: Operet enim corruptibile hoc induere incorruptionem. Et iterum: In quo nolimus dissipari, sed superindui, ut absorbeatur hoc mortale a uita. Hoc ergo indumento arietes ouium induuntur, & hoc gloriose immortalitatis habitu uestiuntur. Sed quantum diuersa retributionum dona monstrata sint, spem tamen praeter haec non exigam misericordiae suae deus tribuit, dicens per prophetam: Et conuales abundabunt frumento. Humiliores scilicet, sed tamen non impiae fidei atque operis homines fructum uitae sortientur. Non enim ubertate replebuntur ut campi, neque ex deserto pinguescent, neque exultatione accingentur ut montes, neque tanquam arietes ouium induentur, in quibus omnibus indefinitae gloriae munus ostenditur, sed frumento abundabunt, uiuendi scilicet substantia non carebunt, quia per infirmitatem fidei humiles sunt, & editis circum se collibus uallium more depressi. Ac ne propheticus sermo hos campos, haec deserta, hos colles, hos arietes, haec conuallia quae aspectui nostro subiacent, uoce & sensu carentia significare existimaretur, adiecit: Etenim clamabunt & hymnum dicent. Dei scilicet laudes ob haec diuersa retributionum praemia indefessis & maximis uocibus concinentes.

In finem canticum Psalmi. Psalmus LXV

Iubilare deo omnis terra, psalmum dicite nomini eius, date gloriam laudationi eius. Dicite deo, quam terribilia sunt opera tua, in multitudine uirtutis tuae mentientur tibi inimici tui. Omnis terra adoret te, & spallat tibi, psalmum dicat nomini tuo. Diapsalma. Venite & uidete opera dei, terribilis in consilijs super filios hominum. Qui conuertit mare in aridam, in flumine perambulabunt pede, ibi latabimur in ipso qui dominatur in uirtute sua in aeternum. Oculi eius super gentes respiciunt, qui in iram prouocant non exaltentur in se. Diapsalma. Benedicite gentes deum nostrum, & obaudite uocem laudis eius. Qui posuit animam meam ad uitam, & non dedit commoueri pedes meos. Quoniam probasti nos deus, igne nos examinasti sicut examinatur argentum. Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro, imposuisti homines super capita nostra. Transiimus per ignem & aquam, & induxisti nos in refrigerium. Introibo in domum tuam, in holocaustis reddam tibi uota mea quae distinxerunt labia mea. Et locutum est os meum in tribulatione mea. Holocausta medullata offeram tibi cum incenso & arietibus, offeram tibi boves cum hircis. Diapsalma. Venite & audite & narrabo uobis omnes qui timeant deum quanta fecit animae meae. Ad ipsum ore meo clamaui, & exultavi sub lingua mea.

mea. Iniquitatem si conspexi in corde meo non exaudiat deus. Propterea exaudiuit deus, & intendit uoci orationis meae. Benedictus deus qui non ammouit deprecationem meam, & misericordiam suam a me.

Super scriptio psalmi a superiore eo distat, quod in se habet canticum psalmi, cum in anteriore psalmus cantici aditus sit. Ceterum aequaliter prescribuntur in finem. Itaque secundum illam quam in exordio attulimus de titulorum inscriptione rationem, perspicuum est, psalmum hunc ob adepta per meritum boni operis spiritualis doctrinae instituta cantari. Quia quando in superscriptione psalmus cantici est, per cognitionem celestium predicationum gesta boni operis continentur in psalmo. Cum autem canticum psalmi est, ex operationis obedientia adepta, spiritualis scientiae hymnum ostenditur. Canticum enim uocis officium est, psalmus autem ex coaptatione (quam harmoniam nuncupant) organo comparatur: fitque ex imparibus ac dissimilibus modis artificis ingenio apta & consonans & amena modulatio. Quo exemplo uarijs officijs nostri & scientiae ministerijs gratum deo opus & sibi consonans comparamus. Et huius quidem intelligentiae ipsi nobis psalmi autores erunt, cum quantum sit in psalmo cantici per scientiae & cognitionis doctrinam boni operis praedicationis. In cantico uero psalmi per gestorum meritum gratulatio adepta scientiae intelligatur. Ob eam igitur causam in psalmo praesenti spiritus prophetiae a gratulationis doctrina ceperit. Psalmum autem ex persona prophetarum consistere res ipsa & ratio demonstrat: Iubilare deo omnis terra, psalmum dicite nomini eius, date gloriam laudationi eius. Dicite deo: quam terribilia sunt opera tua, in multitudine uirtutis tuae mentientur tibi inimici tui. Primum ergo iubilandum deo praemonet, secundo psallendum nomini eius, dehinc gloriam dandam laudationi eius, tum dicendum deo: quam terribilia sunt opera tua, postremo id consistendum in multitudine uirtutis tuae mentientur tibi inimici tui. Sed ut rationem atque ordinem ita dispositi huius sermonis intelligamus, necessarium est id quod difficultatem afferit paucis absoluere, in Latinis codicibus ita legimus: Iubilare deo omnis terra. Et quantum ad eloquij nostri consuetudinem pertinet, iubilum pastoralis agrestisque uocis sonum nuncupamus. Cum in solitudinibus aut respondens, aut requirrens per significantiam ductum in longum, expressae in immensum sonus uocis auditur. In Graecis uero libris (qui ex Hebraeo proximi sunt) non eadem significantia scribitur. Namque ita se habent: *ἠλαλέξατε τῷ κυρίῳ πάντες ἱ γῆ*, & cum illis *ἠλαλαγμός*, quem latine iubilum ponunt, significat uocem exercitus praesentis, aut in concursu proterentis hostem, aut successum uictoriae exultationis uoce testantis. Quam rem ubi ita se translationis ratio temperauit absolutius in psalmo altero intelligimus, cum dicit: Omnes gentes plaudite manibus, iubilare deo in uoce exultationis. Vox autem exultationis dissentit ab iubilo, sed pro translationis conditione (quia proprie exultantis uocis nuncupatio non reperta est) per id quod iubilum dicitur, uox exultantis ostenditur. Positi igitur in uitae istius praesentis, & in hoc carnis ac sanguinis nostri certamine aduersum diabolum exercitusque eius armis spiritualibus dimicantes, deo monemur in uoce exultationis iubilare. Et ne ad inanem hanc terrae molem esset sermo referendus, uniuersitas nostra ex terra in primo Adam parente genitorum sub plurali numero monstratur cum dicitur: Iubilare deo omnis terra. Simul enim & officium omnium docetur & origo. Terrendus ergo est confessionis nostrae sermone omnis prophanus auditor, & aduersum diabolum armatus eius orationum nostrarum sonitu certandum est, & belli nostri uictoria exultationis uoce monstranda est. Audiatur orantis populi consistens quis extra ecclesiam uocem, spectet celebres hymnorum sonitus, & inter diuinorum quoque sacramentorum officia

iubilum quid

officia responsonem deuotæ cōfessionis accipiat. Necessè est terreri omnē aduer-
santem, & bellari aduersus diabolum, uinciq; resurrectionis fide mortē tali exultan-
tis uocis nostræ (ut dictū est) iubilo. Sciat hoc deo placitū esse, hoc spei nostræ te-
stimonium publicas uictricesq; exultationis nostræ uoces personare. Quartū pro-
pheta nō negligēs est, loco alio memorans: Circuiui & immolauit in tabernaculo
eius hostiam iubilationis. Et ne inanē iubilationis huius doctrinam atq; obseruan-
tiam crederemus, alibi protestatur: Beatus populus qui scit iubilationē. Necessa-
rium ergo id fidei nostræ est, in cuius scientia beatitudo est, nam primū in admoni-
tionum ordine propheta disposuit ut iubilet deo omnis terra, secundo ut psalmū
dicat nomini eius. Deo itaq; iubilandū est, quia debitū ei a nobis est exultantis uo-
cis officium. Psallendū autē nomini eius est, quia ut per organū psalmus est, ita &
corporis nostri, quod animę & affectionis & negotiorū omnium organū est, artifi-
ciosius operibus est placendum. Digne ergo dei nomine agendum est, ut in quantū
effici licet, dictis domini obsecundemus dicentis: Sic luceat lumē uestrum coram
hominibus, ut uideant opera uestra bona, & magnificent patrem uestrum qui in
cœlis est. Vitæ enim nostræ honestas ad eius laudem erit referenda cui uiuimus,
Deniq; id ipsum ex subiectis docetur. Sequitur enim: Psallite nomini eius, date
gloriam laudationi eius.) Quia ex organi nostri psalterio, id est, corporis animę
famulantis effectibus præbetur per nos deo gloriosa laudatio, cum gentes opera
nostra contuentes, patrem nostrum qui in cœlis est magnificent. Et dabitur laudi
eius gloria, si digne nomini eius organi, id est, corporis nostri operatione psalla-
mus. Docemur etiam cōsequentibus monitis ad ordinem obsequiæ prophetalis
spīritu per prophetā ita admonente: Dicite deo quām terribilia sunt opera tua.)
Quis enim nō trepidet ad maiestātē eius, qui secula instituerit, mundū cōdiderit,
tempora reuolubili uicissitudine cursuq; dimensus sit, cœlum astris ornauerit, ter-
ram fructibus repleuerit, mare obicibus cōcluserit, hominē ut his aut uteretur aut
dominaretur elegerit: Per hæc enim omnia uirtutis ac potestatis eius aternitas no-
scitur, Apostolo dicente: Quæ enim inuisibilia eius a creatura mundi ipsius sa-
cra intellecta aspiciuntur, æterna quoq; uirtus eius & diuinitas. Hæc terribile no-
men conditoris efficiunt, & operū dignitas maiestatem eius, qui ea sit operatus,
ostendit. Horū igitur operū conditor esse deus & a nobis prædicandus est, & a ce-
teris confitendus, non hæc omnia esse dii mentienda sunt. Alij enim fortuito hæc
exitisse cōmemorant, alij æterna mansisse cōfirmant. Et idcirco mundum ipsum
deū esse cōtendunt, dum aut supra eū uoluitur potestate constiterit, aut dum ini-
tio caret, careat dominantis arbitrio, Alij autē solum cœlum, quia igneum sit: alij
aëra, quia motu ac natura indiffecabili circunferatur: alij aquas, quia indefesse el-
fluant, deū nuncupāt: plures terræ metella, robora, scopulos, herbas deos adorare
rūt. Nonnulli deos esse aut putrefactorū corporū ossa, aut deslagrantū rogorū bu-
sta mentiti sunt, horū omnium cōditorem deū nescientes. Et idcirco talem confessio-
nis nostræ ordinē propheta esse docuit oportere: Dicite deo quām terribilia sunt
opera tua, in multitudine uirtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.) Ex multitudi-
ne scilicet uirtutū dei uenerationem falsorū in dijs nominū mentientes. Sed quia
mentiantur inimici, quid a cunctis fieri oporteat docetur ita. Omnis terra adoret
te, psallat tibi, psalmū dicat nomini tuo altissime. Mendacio inimicorū in nuncu-
patis demonstrato, salutis nostræ instituta præbentur, ut terrena omnis origo
nostra adoret & psallat altissimo, uerum deū & uniuersorū cōditorem relicti im-
pietatum mendacijs recognoscens. Sensum diapsalma distinxit. Sermo enim ad
eum cum oratione directus ad homines nunc refertur, quos tanquam longe a cog-
nitione dei consistentes prophetia ad proximum aduocat, dicens:

Diapsalma

Venite

Venite & uidete opera dei.) Docuit autem & Apostolus, esse plures longe a
deo positos, quos doctrinæ adhortatio tanq; in uicino collocauerit eū ait: Et cum
uenisset, euāgelizauit pacē uobis qui longe, & pacē his qui propē. Ex lege enim
multi tanq; de propē manentes, crediderūt gentibus longe aduocatis. Prophetica
igitur prædicatio omnis ad dei opera cōtuenda aduocauit, sed non ea opera quæ
cunctorū aspectui subiecta sunt, cœli, aeris, terrę ac maris (hęc enim omnes cōtu-
entur) sed ea quæ fidelium tantum studijs comperta sunt, quibusq; salutē humanæ
cum ingenti admirabili uirtutū terrore consultum est, Pharaone impietatis suæ
pœnis in exemplum humani timoris coercito, ut terror damnationis in religio-
sorum metu religionem inchoaret, cum in iter mare aruit, & aque in aridam con-
uersæ sunt, cum Iordanē pedibus populus ingressus est, & ingressuro repromissio-
nis terram Israel fluentis stare iussis, reliquus ad gradiendi securitatem fluuij al-
ueus decucurrit. Ad huius igitur legis & prophetarum dei opera contuenda pro-
pheta gentes aduocat, dicens: Venite & uidete opera dei, terribilis in consilijs
super filios hominum. Qui cōuertit mare in aridam, in flumine pertransibūt pe-
de.) Ipse enim deus esse intelligendus est, cuius terribilibus consilijs humanæ sa-
luti per hæc opera consultum est, ut opinionem de deo, quia nemo cœlum contu-
ens deum esse non sentiet, scientia nos & cognitio talium operum de autore con-
firmet. Verum hæc quamuis uirtutum dei opera sunt, non tamen spei & salutē sa-
tisfaciunt uniuersorum. Populo enim tantum legis, mare in terram demutatam
est, eiusq; itineri Iordanis aruit. Sed quid hoc ad uniuersæ terræ salutem proficit?
Omnibus enim hoc quod uenite dictum est, competit, quia de uniuersis præscri-
ptum erat, omnis terra adoret te. Quid ergo mihi ad salutē tanto post genito Ior-
danis tum arefactus imperit: Imperit planē. huius enim primum aquis peccato-
rum ablutio Ioanne pœnitentiam prædicante donata est, & per quem populo in
repromissionis terram iter fuerat, per eum uia nobis cœlestis regni & nouæ gene-
rationis lauacro possessio æternorum corporum inchoatur, aquis ipsis baptisma-
te domini consecratis. Ob quod ad id quod dictum erat: Venite & uidete opera
domini, quia terribilis in cōsilijs super filios hominum, qui conuertit mare in ari-
dam. In flumine pertransibunt pede: ne ab his quæ antea gesta sunt spei nostræ
esset interitica securitas, cum de futuro transibunt dixisset, ideo subiectū est: Ibi
lætābimur in ipso.) Per has enim Iordanis aquas in illa quæ a prophetis promiss-
a sunt terrę bona gressu abluendorum corporum transitū est atq; transitur, & ibi
cœlestis sacramēti exordijs lætamur. Cuius lætitię & tempus & causam alius pro-
pheta testatur, dicens: Lætare desertum sitiens, exultet desertum & floreat tanq;
lilium, & effloreat & exultent deserta Iordanis, inualecite manus inualidæ, &
genua dissoluta consolamini, modici animi sensu inualecite, nolite timere. Ecce
deus iudicū reddet, ipse ueniet & saluabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum,
& aures audiēt, audietur lingua mutorum. Tunc saliet claudus tanquam ceruus.
Hoc ergo illud est quod significatur: ibi lætābimur in ipso. Quæ in aduentu do-
mini & Iordanis baptismo & infirmitatū omnium curatione expleta sunt. Quod
autem ibi lætābimur, ad Iordanem pertinet. Ita enim dictum est: In flumine per-
transibunt pede, ibi lætābimur. Quod autem in ipso quis iste sit in quo lætābimur
in ipso, propheta subiecit dicens: Qui dominabitur in potentia sua in æternū.)
Non ambigimus quis iste erit, si dicti huius euangelici recordemur: Data est mi-
hi potestas in cœlo & in terra. Euntes nunc docete omnes gentes. Et Apostoli di-
centis: Propter quod exaltauit eum deus, & donauit illi nomē quod est super om-
ne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium & terrestrium & in-
fernorum, & omnis lingua cōfiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris.

X

Et hæc

Et hæc non de diuinitatis suæ dicta sunt potestate. Illa enim ut semper est dominans, ita & dominabitur semper, sed in æternam gloriam eius assumptæ ex uirgine carnis natura transfertur. Iesus enim est eius hominis, qui ex Maria natus est, nuncupatio. Et Iesu nomen quod super omne nomen est donatum. Non enim hic est, ut in cæteris, Iesu Christo, sed Iesu tantum. Ei enim à cœlestibus & terrestribus & infernis adorato, & per omnem linguam in dei patris gloria esse confesso, æterni regni donatur arbitrium. Sed ut in pluribus, nunc quoque Latinitas nostra non satis proprie significationem dicti Græci elocuta est. Quod enim nobiscum scribitur, qui dominabitur in uirtute sua in æternum, in Græcis ita legitur, *τὸ θεοῦ ζῶν ὃν διωσάμεν ἔν τῷ αἰῶνι*: quod nobiscum in æternum, id simplex & in omne tempus sine definitionis alicuius proprietate commune est, quod cum illis *ἔν τῷ αἰῶνι*. Id certi designati seculi significationem habet. Unigenitus enim dei filius & si regnauit semper, non tamen regnauit semper in corpore. Ergo ubi designati & tanquam demonstrati seculi dominatio per id quod *ἔν τῷ αἰῶνι* dicitur, uirtute uerbi ipsius continetur. Tempus illud ostenditur, quod glorificato in gloriam dei corpori & nomen dei donatur & regnum. Et huius quidem dominandi seculi tempus absolute Apostolus docet, dicens: Cum euacuauerit omnem principatum & potestatem & uirtutem, & nouissima inimica deuincetur mors, tunc solus in uirtute sua seculo dominabitur. Nunc enim quamuis regnet, tamen princeps huius seculi peit, ut modo tritici Apostolos cerneret: & sunt spirituales nequitia in cœlestibus, aduersum quas spiritualibus nos armis beatus Paulus instruxit, aduersus quas militantes nos fidei nostræ angeli, qui secundum euāgelia cotidie in cœlis deum patrem uident, prosequuntur, & misericordia dei protegit, atque ob id consequitur: Oculi eius super gentes respiciunt.) Ab omni enim in peccatis morante uultus domini auersus est. Hoc namque indemutabilis dei significata conuersio est, non quod tanquam per naturam corporalem se quoque aut auertat aut referat, sed quod par atque idem æqualiter semper manens uniuersumque auxilio pro meritum diuersitate aut desit aut adsit. Ex persona enim peccatorum ita scriptum est: Auerte faciem tuam à peccatis eorum. Et iterum: Quare auertis faciem tuam & dexteram tuam? Et rursum: Auertisti faciem tuam; & factus sum cōturbatus. Vbi autem iustorum persona tractatur, hæc dicta sunt: Oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum. Et iterum: Oculi tui uideant æquitates. Et deinceps: Designatum est super nos lumen uultus tui domine. Ergo incorporalis deus misericordiae suæ oculis & tanquam ministerio famulantium angelorum protegit gentes, & in omnes credentes donum diuinæ miserationis effundit. Hoc lucis denegant, his operibus dei infidelis populus contradicit, gloriam sibi in Abraham electi generis usurpans. Et consequentibus istud dictis propheta demonstrat ad id quod dixerat: Oculi eius super gentes respiciunt, connectens illud: Qui in iram prouocant non exaltentur in se: hoc quod in se exaltantur, dominus in euāgelij cōdemnat, dicens: Nolite proferre inter uos, dicentes: Patrem habemus Abraham. potēs est enim deus ex lapidibus istis suscitare filios Abraham. Quod autem in iram prouocat, omnifariam prophetæ loquuntur. Esaias: In iracundiam prouocasti sanctum Israel. Ad Ezechiel quoque spiritus loquitur: Fili hominis mitto te ego ad domum Israel, qui exacerbauerunt me. Et in psalmis: Exacerbauerunt spiritum eius. Et rursum: Frequenter liberaui eos, ipsi uero me exacerbauerunt. Omnes ergo operationem & misericordiam dei in salutem gentium denegantes, in iram prouocant misericordie & salutis autorē, quia in se gloriosi & exaltati, iram eius qui solus gloriosus potest efficere exacerbāt. Interiecto rursum diaplasmate, & sensus & personæ demutationē docet. Nam sub hac significatione frequenter

alterum

alterum, nonnunquam utrunque distinguitur. Superior enim sermo ex prophetæ persona omnis fuit dicentis: Venite & uidete opera dei, quam terribilis in consilijs super filios hominum. Sequentem uero apostolicum esse oportebat, ut his inuitantibus, istis prædicantibus eadem doctrina ueteris ac noui testamenti prædicatio contineretur. Horum igitur adhortatio refertur ad gentes, cum dicitur:

Benedicite gentes deum nostrum.) Non ex inani, nostrum, prophetiæ sermo subiecit. Non utique illos quos deos putabatis, heroum nomina, uel elementorum creationes, uel materiem metallorum, sed nostrum, & eum cuius opera recensentur, qui terribilis in consilijs super filios hominum, qui conuertit mare in aridam, qui dominatur in uirtute sua in æternum. Hoc enim proprium apostolicæ doctrinæ est, deum ex lege ac prophetis in euāgelij prædicare. Sed id quod consequitur, & obaudite uocem laudis eius, intelligentiam confudit. Nam uox laudis non eius qui laudatur, sed eius qui laudet, auditur. Et quomodo gentes ut uocem laudis obaudiant admonentur? Verum & hic Latinitas nostra proprietatem dicti in translatione non reddidit. Nam hoc quod nobiscum scribitur, & obaudite uocem laudis eius, à Græcis ita dictum est, *ἰδοὺ ἀκροῖσθε τῶν φωνῶν τῶ ἀνεστῶτος αὐτοῦ*. Quo uerbo id significatur, ut obaudiri posse efficiant uocem laudis eius, quod plenius intelliget qui meminerit deum in euāgelij dixisse: Quod dico uobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicate super tecta. Deus namque constanti & publica prædicatione laudandus est, neque debet in commemorandis uirtutibus eius fides nostra trepidare. Sed quæ tandem uox laudis eius audiri efficienda est? Nempe ea quod credentium animam posuerit in uitam, quod apostolicæ prædicationi & martyrum confessioni constantiam & perseverantiam largitus sit confitendi, quorum discursibus orbem terræ quibusdam quasi pedibus cœlestis regni prædicatio transcurrit. In omnem enim terram exiit sonus eorum. Et alibi spiritalis discursus gloriæ clamat spiritus sanctus: Quam speciosi pedes euāgelizantium bona, euāgelizantium pacem. Hæc ergo uox laudis dei prædicationum audienda præconio est propheta testante: Qui posuit animam meam ad uitam, & non dedit commoueri pedes meos.) Non enim humanarum commutationum terriculis à cursu prædicationis suæ Apostoli deflexi sunt, neque firmitas pedum insistentium à fidei gressu commota est, quin semper iudicij & regni æterni dominum prædicarent. Locutus autem ex unius persona spiritus prophetiæ rem ipsam non unum tantum nomini competere significat. Nam cum dixisset: & non dedit commoueri pedes meos, subiecit: Quoniam probasti nos deus, igne nos examinasti, sicut examinatur argentum.) Sermo itaque conceptus ex uno refertur ad plures. Est namque unius spiritus, & una credentium fides est. Et secundum quod in gestis apostolorum est: erat credentium anima & cor unum. Atque ita cum ab uno conceptum designatur in plures, unanimitas docetur in pluribus. Sed quæ tandem comparationis similitudo est, examinatos eos igni, sicut examinatur argentum? Et (ut arbitror) examinandi argenti illa sola ratio est, ut fordes quæ ex prima terræ materie adhaeserint decoquantur, & quæ fraudulenter ex alterius metalli natura admixta fuerint purgantur. Deus itaque credentes in se non tanquam fidei eorum ignarus examinat, sed quia etiam secundum Apostolum tentatio probationem affert, examinantur credentes non ad cognitionem dei, sed ad sui probationem, ut igne purgati & ab admixtione uitiorum carnalium defecati splendean examinatæ innocentiae claritate. Tentationum autem genera & diuersas martyrum uictorias contuentes, scimus quibus modis anima ponatur in uitam, cuius contemptu defauientibus poenarum ingenijs à fidei gressu & testimonio non mouentur. Alij enim in uinculis carcerum gloriantur, alij cæsi in uerberibus

X 2 gratulatur

gratulantur, alij potestati irreligiosorum descenda felicitum capitū colla submit-
runt, plures in extructos rogos currunt, & trepidantibus poenæ ministris, ignem
salu deuoatæ festinationis insiliunt, alij in profundum demergendū non in aquas
necaturas, sed in refrigerium aternæ beatitudinis decidunt, toto ipso se corpore
deo hostiam tanquam holocausta præbentes. Percurrit ergo per hæc passionum
genera ex persona apostolorum, euangelistarum, martyrum propheticus sermo,
dicens: Igne nos examinasti, sicut igne examinatur argentum: Induxisti nos in
laqueum.) id est, in custodiarum catenas. Posuit tribulationem in dorsum no-
strum.) poenas scilicet uerberum, quibus cum apostolis Petrus gaudet, & Pau-
lus exultat. Imposuit homines super capita nostra, transiuimus per ignem &
aquam.) Gloriosas uidelicet martyrum mortes commemorat, gladij, ignis, pro-
fundi. Sed qui transit per ignē & aquā non his aboletur, sed in aliud per illa trans-
ducitur. Et quod transducatur propheta non nescit, dicens: Et eduxisti nos in refri-
gerium.) Huius refrigerij & in loco alio meminit, dicens: Conuertere anima mea
in requiem tuam, quia dominus benefecit mihi. Eripuit animam meā de morte,
oculos meos de lachrymis, & pedes meos de lapsu. Bene placebo domino in regio-
ne uiuentium. Animam uidelicet suam in requiem beatę illius resurrectionis hor-
tatus, in qua post mortis istius tempus omni humanarum calamitatum labe de-
tersa, non doletur, nō fletur, non peccatur & uiuitur. In huius igitur beatitudinis
per ignem & aquam refrigerium educti sunt. Et ne aut pertranseuntis aquas nau-
tatis, aut transilientis ignem saltus, aut introductio in refrigerium communis ali-
cuius & terreni loci requies significari existimaretur, adiecit: Introibo in domū
tuam in holocaustis.) Holocausta sunt integra hostiarum corpora, quæ quia to-
ta ad ignem sacrificij deferebantur, holocausta sunt nuncupata. Per hæc igitur ge-
nera poenarum martyres in fidei testimonium corpora sua holocausta uouerunt,
ut in dei domū, id est, in cœlestis domicilij habitationem consummatis hostiarum
suarum sacrificijs introirent. Sed quid tandem in hac corporum suorum oblatio-
ne uouerūt? Scilicet ut per hæc martyrij sui exempla gentes ad spem regni aterni
erudirent. Qui enim tum Christum prædicabant, non sibi, quibus tum erat cogni-
tus, sed nobis qui futuri adhuc eramus, uel quibus tum erat incognitus, prædica-
bant. Quæ eorum prædicatio omnis posteritatis fidem ad martyrij desiderium ac-
cendit. Non enim causa alia prædicabāt, nisi ut fidei suæ & martyrij exemplo plu-
res martyres erudirent. Quod Paulus docuit, dicens: Ego Paulus uinctus Christi
lesu pro uobis gentibus. Atq; ob id in huius prædicationis fructu deo se uota red-
dere constitentur, dicens: Reddam tibi uota mea quæ distinxerunt labia mea.
Et elocutum est os meum in tribulatione mea, holocausta medullata offeram tibi
cum incenso & arietibus, offeram tibi oues cum hircis.) An ignorat propheta ex
persona dei in spiritu sancto se locutum: Nō accipiam de domo tua utulos, neq;
de gregibus tuis hircos: Et nūquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem
hircorum potabo: Et rursum: Quoniam si uoluisses sacrificium dedissem, utique
holocaustis nō delectaberis. Cessat igitur opinionis nostræ error, ut hæc uouisse
martyres existimemus. Sed in martyrij posterorum reddunt deo quæ locuti sunt
uota, ipsi quidem se primum deo uouentes, & se ipsos holocausta præbentes, quia
in his domum dei introibunt in passionum suarum tribulationibus Pauli uoce cla-
mantes: Quis nos separabit à charitate dei? tribulatio, an angustia, an persecutio,
aut fames, aut nuditas, aut periculum? Et: Confido quod neq; mors, neq; uita, neq;
que præsentia, neq; futura poterunt nos separare à charitate dei, quæ est in Chri-
sto lesu. Hæc ergo in tribulatione prima beatorum martyrum uota sunt, quæ in tri-
bulationibus suis loquuntur & spondent: tum deinde, ut ex nobis holocausta me-
dullata

dullata consumment. Medullata ob id, quia fides animæ & cordis officium est,
resq; hæc uoluntatis internæ est, cum incenso quoq; arietes offeruntur. Quid au-
tem sit incensum, ita hoc eodem psalmorum libro docemur: Fiat oratio mea tan-
quam incensum in conspectu tuo. In incenso orationes intelligendas esse signifi-
cans. Qui uero sub arietem nomine ostendatur, anterior psalmus ostendit, cum
ait: Induti sunt arietes ouium. in his enim tanquam in principibus gregum signi-
ficat sacerdotes, quos doctrinæ apostolicæ eruditio cum orationū odore, (Bonus
enim secundum Paulum in Christo odor sumus) ad martyrij studium profequi-
tur. Non solum autem arietes cum incenso offeruntur, sed etiam boues offerun-
tur, id est, contumacis naturæ pecora in culturam dei mitigantur, in hoc martyri-
um Christi nominis doctrinis apostolicis edomita. In hoc autem quod dicitur,
offeram tibi boues cum hircis, uirtutem uerbi ex Hebræo in Græcum demutata
Latinus sermo non tenuit. Nam quod nobiscum est, offeram tibi boues cum hircis,
cum illis ita habetur, *ἀνοίσω σοι βόας μετὰ χιμῆρας*. Cum Græcis non propri-
um, sed appellatiuum nomen hircorum est, & eorum maxime qui in ipso hyemis
tempore aditi sint, & scriptura hoc in loco tantum *χιμῆρας* nuncupauit, cæteris
autem locis quos nos hircos dicimus, *πράγος* posuit. Confirmat autem spiritalis
intelligentiæ sensum aliorum consonans sibi & concors translatio, qui pro *χιμῆ-
ρας πράγος* translulerunt. *πράγος* autē significatur, qui ex ipso tempore aditi sunt,
χιμῆρας autem quos hyems genuit, unde & torrentes eodem uocabulo Gracitas
nuncupat, quos ex nihilo in fluuiis hyems auxerit. Ergo cum ait *βόας*, non de pe-
cudibus se loqui propheticus sermo demonstrat, sed in bubus ecclesiæ se homines
ostendere, *χιμῆρας* autem eos quos ipsa persecutionis tempestas in martyrij glo-
riam genuerit. Scimus enim plures sacramentorum diuinorum ignaros, exemplo
martyrum ad martyrium cucurrisse, & extra scientiam fidei, aut uiuentes factio-
fidei præsentis edoctos, ipsam illam consummata in martyrio fidei gloriam con-
secutos. Qualis fuit ille qui dominū in ipsa sua damnatione confessus est, dicens:
Memento mei domine, cum ueneris in regnum tuum. Qui mox tale martyrij hu-
ius à domino munus accepit: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Hu-
ius igitur similes apostolicæ doctrinæ eruditio deo offert, cum hominibus diutur-
næ frugiferæq; culturæ sub ipsa defæuientis hyemis tempestate progenitos. Di-
cente autem deo: Quod mihi multitudinem hostiarū uestrarum: plenus sum, ho-
locausta arietum & adipem agnorum & sanguinem taurorum & hircorum no-
lo, quis enim hæc exquisiuit de manibus uestris: superfluum est existimare in hir-
cis & bubus tanquam perfecta solenniorum uota placuisse. Demutat ut in cæte-
ris interiectio diapsalmæ personam atq; sensum, doctrinæ tamen ordine dissiden-
te. Postea enim quàm ex persona apostolorum ac euangelistarum, martyrum, pro-
phetarum ostenderat, quibus modis anima eius posita esset in uitam, id est, per
passionum poenas atq; mortes, per quas in locum beatitudinis transisset reddens
in holocaustis deo uota. Post hunc ergo sermonē, quem omnem ad deum habue-
rat, eos nūc quos ad holocaustorum solennia erudierat affatur, dicens: Venite &
audite & enarrabo uobis omnes qui timetis deum. Aduocat nō incertos neq; ad
incerta. Nam qui sint quos aduocet docet: Omnes qui timetis deum, in religiosis
enim neq; ad eundem, neq; audiendū uoluntas est, dehinc qui enarraturus sit signifi-
cat, quanta fecit animæ meæ. Hanc enim posuit in uitam, hanc in refrigerium in-
duxit, hæc in holocaustis domum dei introibit. Sed ut hæc animæ fierent ex cau-
sis meruit ut fierent, quibus uero causis meruit adidit: Ad ipsum clamaui ore
meo.) Meruit ergo bona animæ quod ad eum ore clamaui. Sed clamor oris ple-
runque mendax est, & non semper uerborum sonus affectum mentis enunciat.

Sequitur ergo clamorem oris debet & sensus & secutus est. Nam propheta conuenit: (Et exaltavi sub lingua mea.) Nō in lingua, sed sub lingua, in occultis scilicet linguae, & quodam intra se tacitae uoluntatis eloquio, quod id ipsum in euangelij domino placuit dicenti: Intra in cubiculum tuum, & claudere ostium tuum & ora, & pater tuus qui uidet in abscondito reddet tibi. Ergo nūc qui ore clamatus est exaltatur sub lingua deus. Sed qui sub lingua exaltatur, omni cordis puritate uenerandus est. Nec sufficit non egisse aliquid impium, si mente cogitatur impietas. Ab eo autem qui sub lingua exaltat deum, hanc impietatis cogitationem abesse oportere propheta docuit, dicens: Iniustitiam si cōspexi in corde meo, non exaudiet deus. Propterea exaudiuit me deus, & intēdit uoci orationis meae.) Iniquitatem non non modo re non effecit, sed nec corde cōspexit. Vel certe iniquitatem non cōspexit in corde, nullum uitium iniquae suae uoluntatis in corde suo contraxit. Et ob id dignus audiri. In uitam enim eius anima posita est, pedesque eius non commoti sunt, & in refrigerium inductus est, & domum dei introiuit, & quae dixit inuenerit labijs uota persoluit deo, honoris & glorie confessione subnixus, dicens:

Benedictus deus qui non amouit deprecationem meam, & misericordiam suam a me.) Laudem dei cōceptam in exordio psalmi in fine confessus, cui est gloria in secula seculorum, amen.

In finem hymnus psalmus cantici Dauid, Deus misereatur nostri & benedicat nos. Psalmus LXVI

Psalmus breuis est, & euangelica praedicatione absolutus. Nam & in finem est, & psalmus cantici est, per quod confessio per scientiam gerendorum, & per doctrinam proficientia gesta cantantur, & principium eius unde oportuit sumptum est. Est autem omnis in eo sermo uel prophetarum, uel apostolorum, quorum alij uenturum in corpore unigenitum deum, alij uenisse docuerunt, sancto spiritu illuminati & honore glorie coelestis expleti. Oratio ergo eorum in psalmi exordio esse notanda est. Deus misereatur nobis & benedicat nos, illuminet uultum suum super nos & misereatur nobis.) Secundum doctrinae ordinem primum misericordiam dei poscitur. Ex copia enim bonitatis suae misericordiam in peccatorum remissionem largitur, & peccatorum remissio non probitatis est meritum, sed spontanea indulgentiae uoluntas ex bonitatis diuinitatis ad miserandi munus exuberans. Ergo qui misericors est, ut benedicat oratur. Et benedictionis quidem fructum iam in exordio formati hominis cognouimus, cum talis ad Adam tum adhuc peccati nescium, sermo est: Crescite & multiplicamini & replete terram, & dominamini eius. Ita quidem quamuis corporaliter tantum dicta plerique arbitrentur, tamen spiritali doctrina eruditus plus de se uirtutis praebuerunt. Haec enim benedictio non creationis tantum corporalium successuum Adae largita est, quamuis enim foecundae eius soboles futurae essent, tamen terram implere non poterant, quae pro copia hominum, licet habitetur, non tamen adimpletur. Verum terram corporis nostrum impleri doctrinis spiritalibus uoluit, & multiplicari & crescere scientia dei. Per Adam enim atque in ipso Adam, qui primus opus dei fuerat, oportuerat cognitionem dei inchoari, sed eo peccatis coinquinato, benedictionis istius fructum prophetae sibi atque apostoli deprecantur. Quem beatus Apostolus consecutus ita de se gloriatur: Benedictus deus qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in caelestibus in Christo. Hi ergo crescunt, multiplicantur, replentur, qui in Christo coelestes sunt, & benedicti sunt, qui spiritali benedictione in caelestibus benedicuntur. Et uideamus an benedictionis istius fructum praesentis psalmi oratio deprecetur.

Post

Post misericordiam enim & benedictionem id sequitur: Illuminet uultum suum super nos & misereatur nobis.) Benedictione dei opus est, ut nos uultus eius illuminet, ut tenebrosa corda nostra cognitionis suae lumen iradiet, ut maiestatis suae spiritus lucem obscuritatis intelligentiae nostrae sensibus tribuat, & gloriari deinceps liceat, dicentes: Designatum est super nos lumen uultus tui domine. Hanc autem illuminationem uultus sui super nos misericordia ipsius quae in peccati remissione in nobis est cōcepta largitur. In quem autem profectum illuminationem uultus dei super se precentur, sermo consequens docet. Diapsalma. Ut cognoscamus in terra uiam tuam, & in omnibus gentibus salutare tuum.) Interiectio diapsalmæ, & si cōuersione personae attulit, sensum tamen non demutauit. Nunc enim sermo est ad eum qui nunc usque fuerat in uotis. Quod autem in Latinis libris ita scribitur, ut cognoscamus in terra uiam tuam, in Graecis ita est, *γνωσάτωμεν τὴν γῆν, ἵνα ἴδωμεν τὴν οὐρανὸν σου*. Et cognoscamus, id differt quod sine personae definitione est *γνωσάτωμεν*. Cognoscamus autem ipsos eos, qui haec loquuntur ostendit. Ergo secum dum ueram illam Graecitatis translationem illuminari se dei uultu ob id deprecantur, ut cognita fiat in terra dei uia, quae est doctrina uitae religiosa. Per eam enim ad deum pergitur. Religiose autem uitae doctrina Christus est, quam se esse in euangelij ostendit, dicens: Ego sum ueritas, uia & uita. & rursum: Nemo ad patrem uadit, nisi per me. Et hunc esse uiam ipse ille connexus sibi psalmi sermo testatur. Quae in terra, id est, uel ex terra ortis, uel terram inhabitantibus cognoscibilis, & nota praestanda est. Ut cognoscamus in terra uiam tuam. In omnibus gentibus salutare tuum.) Iesum salutare tuum, Iesum salutare ac salutarem dici ipse ille proprietatis sermo loquitur. Nam quod nobiscum salutare est, id apud Hebraeorum Iesus est. Confirmat autem istud angelus ad Ioseph de Maria loquens: Pariet autem filium, & uocabis nomen eius Iesum, quia ipse saluum faciet populum a peccatis eorum. Iesum itaque ostendit angelus idcirco, quia salutaris esset populo, nuncupandum. Tantae ergo praedicationis se impares esse nisi illuminentur ostendunt, nisi quodam uultus domini splendore luceant. Sunt enim & ipsi secutum euangelicum lumen mundi (Dominus autem ipse lux uera est) a luce illuminati, ut lumen essent Apostoli & prophetae. Caeterum superfluum est ideo illuminari se uelle ut cognoscant ea, de quibus quasi cognitum praedicabant. Hanc autem omnem propheticae atque apostolicae doctrinae necessesse est confessio populorum & remissorum peccatorum laetitia consequatur. neque solum peccatorum remissorum, sed quod eum qui peccata remisit equitatis futurum iudicem sciant, quod per eum in uiam uitae omnes gentes terram inhabitantes, dirigantur relicto idolorum errore ad cognitionem dei, erudite idcirco haec sequuntur:

Confiteantur tibi populi deus, confiteantur tibi populi omnes. Latentur & exultent gentes, quoniam iudicas populos in aequitate, & gentes in terram dirigis.) Cum confitentur populi, designari uidentur ex tribus duodecim uel credentes, uel credituri. Cum confitentur populi omnes, exceptio nulla fit gentium, cum latentur & exultant gentes, quoniam iudicabit populos in aequitate, & gentes in terram dirigit: causa laetitiae ex spe iudicij aeterni, & directarum in uiam uitae gentium praedicatur. Interiectio Diapsalmæ uidetur hic nihil innouasse, cum praesertim sub hisdem uerbis sensus iteratus sit: Confiteantur tibi populi deus, confiteantur tibi populi omnes. Sed cum adijcitur: Terra dedit fructum suum, intelligitur non ex nihilo eorundem uerborum facta esset repetitio, si tamen id ipsum sub hisdem uerbis significatum intelligere debeamus. Inuenimus confessionem duplici ratione tractandam esse, unam confessorum peccatorum; ubi in deserto Iordanis confitebantur peccata sua, esse aliam laudationis dei, ubi do-

minus loquitur ad patrem: Confiteor tibi domine pater coeli & terrae, quoniam abscondisti haec à sapientibus, & reuelasti ea paruulis. Prima ergo illa & superior confessio peccatorum esse credenda est, maximae quae praedicationi propheticæ atque apostolicæ connectitur. Sequens haec laudationis dei intelligenda est populorum, deinde omnium, id est, gentium uniuersarum, & ob id quia terra fructum suum dedit. Sed quaerendum est quem fructum terra dedit, ob quem populi omnes deum laudēt. Causa quidem deo debitæ laudationis aeterna est, quod corporales hos & nobis necessarios fructus terra suppeditet. Sed terrae non sunt. Aut enim nostri sunt quibus praebentur, aut dei sunt per quem ministrantur. Requiramus ergo quos fructus terra habuerit & amiserit. Per id autē quod amisit, ostenditur habuisse. Adā terram meminimus post peccatum datam sibi benedictionum honore fuisse spoliatam. Ipsi enim dictum est: Quoniam terra es, & in terram ibis. Ergo quia terra est, hac post peccatum maledictione damnatur. Maledicta terra in operibus tuis, in doloribus edes eam in omnibus diebus uitae tuae, spinas & tribulos generabit tibi. Terrae elementum extra crimen fuit, caret ergo maledictione quod carebat & crimine. Verum hic Adā terra quae illecebra cibi erat criminosa, maledicitur. Haec ergo ab eo omnibus praesentis uitae moeroribus cōsumitur, aegritudinum doloribus editur omnibus, in spinis & tribulis uitiorum & cupiditatum aculeis compuncta. Omnis ergo terreno Adā similis hos maledictos fructus terrae suae reddit. Cæterum qui iam coelesti Adā configuratur, habet innocentem terrae suae fructum, primum dei cognitione locupletem, dehinc castitatis, iustitiae, misericordiae operibus gloriosum, uetere homine cum uitijis & concupiscentijs eius exuto. Ob id ergo deo est reddenda cōfessio, quod terra fructum suum dedit. Suum, quia eum Adam cum habuisset, amiserat. Dedit ergo quod suum est, id est, fructū, qui ei & in cognitione dei est exhibitus in ipso illo primum domino nostro, qui terrenum corpus sumpsit nihil peccans. Ob quae demonstranda & docenda rursus benedictionis dei munus oratur, cum dicitur: Benedicat nos deus. Ac ne de incerto & incognito deo sperari benedictio existimaretur, adiectum est: Deus noster. Patriarcharū scilicet & prophetarum, & apostolis ipsi tanquam successionis hereditate iam proprius, in quibus fructum suum dedit terra, continentiae & fidei & iustitiae & misericordiae. Quinetiam inter ipsos fauissimarum persecutionum cruciatus atque mortes ipso iam diuini nominis deuota martyrio. Repetitur deinde benedictionis oratio, cum dicitur: Benedicat nos deus. Non ex nihilo iterantur haec uota, sed ut per benedictionem dei augefcente doctrina deū omnes terrae fines timeant. Ait enim: Et metuant eum omnes fines terrae. Metuant ergo omnes fines terrae deum, sed deum nostrum, sed deum benedicientem. Non est minimum officium fidei metus. Nam inter praecipua spiritalium gratiarum dona numeratur, cum dicitur per Esaiam: Et replebit eum spiritus timoris domini. Et per Salomonem: Initium sapientiae timor domini est. Beatus cui prouenerit timere non ex naturae humanae trepidatione, sed ex cognitione rationis. Qui enim ex infirmitate in rebus trepidis metuit, hic in secundis rebus rursus ex naturae uitio insolenscit. At qui ex scientia timet, semper timet, neque minus secunda quam aduersa formidat. Sumit igitur originem sapientiae ex timore, res utiles atque probabiles exequendo, quae proprie peculiari quaeque sapientiae sunt. Hunc ergo dei timorem omnibus terrae finibus propheta optat, ut nulla gens terram incolens extra metum eius sit, Apostolo uoti istius summam explicante, cum dicit: Et omnis lingua cōfiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

In finem

In finem ipsi Dauid psalmus Cantici.

PSALMVS LXVII

Salmus non à Dauid, sed illi Dauid in finem praescribitur. Deinde non canticum psalmi, sed psalmus est cantici, ut in eo cognitionis & scientiae propheticæ enuntiatio doceretur. Est autem ipse totus sacramentis legis euangeliorumque contextus, magnaque & ex praeteritis & ex futuris allegoricorum dictorum interpretatione confertus, qui & legis latae in se doctrinam contineat, & assumptae à domino carnis affectat notionem, & impietatem populi anterioris exprobet, & futurae cognitionis nostrae fidem nunciet, & domini super caelos complectatur ascensum, & futuri regni eius gloriam comprehendat. Initium autem ex eo sumpsit propheta, in quo salutis nostrae consistit effectus. Coepit enim ita:

Ergat deus & dissipentur inimici eius, & fugiant odientes eum à facie eius. Sermo uotorum est non ex incerto poscentis, sed ex cognitione scientiaeque sperantis. Resurrectionis enim nunc in deo tempus operatur, cum de peccato peccatum in carne condemnans potestates, huius mundi ostentui fecit, cum fiducia triumphans in semetipso. Venit enim mundum uincere, & principem mundi cum peccati lege cōfigere, & decretum mortis, peccati remissione delere. Hanc igitur propheta fugam horum inimicorum eius expectat. Neque enim resurgētis ex mortuis occursum eius potuit haec odientium eum demonum turba perferre, cum ad primam apostolicam fidei uocem post subiectas his spiritalis nequitiae potestates excidisse de caelo satanā modo sit fulguris praedictum, & princeps mundi in passione sit iudicatus. Sed fugientes à facie dei trepidationem suam quidem dum fugiunt ostendunt, euadere tamen faciem dei quam fugiant non possunt. Nam & trepidationem earundem nequitiarum spiritalium psalmo anteriore declarat dicens: Misit sagittas suas & dissipauit eos, & fulgura multiplicauit & conturbauit eos. Conturbatur itaque & fugiunt dissipati, uerū dei uultus non effugient potestatem, secundum illud: Ascendit fumus in ira eius, & ignis à facie eius exardescet, carbones succensunt ab eo. Horum itaque inimicorum fugam haec & interitus & iudicij poena cōsequuntur. Et sanè idem nunc qui in anteriore psalmo prophetiae ordo distinguitur. Sequitur enim: Sicut deficit fumus deficiat. Sicut liquefit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie dei. Fumus cum emerit licet globosus & crassus, tamen paulatim ita deficit aboleturque, ne extet. Sicut in cōspectu ignis cera sic liquefit, ut non sit, fumo quidem in igne per leuitatem sui tenuitatemque dilapsa, cera autem ui & calore ignis absorbpta, quia infirmæ ipsa per sese naturae potioris diripiatur ardore, quae in modum omnis iniquorum potestas à facie dei, id est, dei iudicio deliquescit. Et hunc peccatorum à facie dei interitum necesse est, ut iustorum laetitia consequatur. Nam & cōtinuo subiectum est: Et iusti latentur laetitia. Etenim iudicij celestis & iusta moderatio est, ut peccatores morte deficere, ita & iustos laetitia munerari. Id ipsum autem ad ostendendum iudicij examen est cōsecutum: Exultet in cōspectu dei, epuletur in laetitia. Mundo enim corde, secundum euangelicam benedictionis merita, in cōspectu dei digni sunt. Verū laetari in laetitia significationis est altioris, causam scilicet perfectae laetitiae ostendens. Plerique enim in his quae sibi sunt nocitura laetantur, ut gaudet lasciuus in scortis, ut fur laetatur in furtis, ut unquam pro uitijis suis ea quae exercet oblectat. Verū qui in laetitia laetatur, causam legitimitate ex ipsi laetitiae honestamen talique ueritate suscipit. Et idcirco ait: in laetitia laetantur, qui in cōspectu dei exultabunt, eam ueræ exultationis docens esse laetitiam, quae cōspectus dei iucunditate perfecta sit. Exultationis autem huius atque epulantiū gaudia, ex quibus est laetitia iusta, sanctus Moses in diuina illa Deuteronomij cantione

Fortè sic legē
dū *Ex ipsi
honestis mor
taliq.

cantione ita meminit, dicens: *Lucundamini cœli simul cum eo, & adorēt eum omnes angeli dei. Lucundamini gentes cum populo eius, & confortentur omnes filij dei. In hac itaq; lætitiā latibuntur, & iusti cœlesti gaudio unanimes exultationis. diuinæ societatem lætantes, ad cuius nos temporis gratulationem sub fidei euangelicæ confessione nunc propheta aduocat, dicens: Cantate deo, psallite nomini eius, iter facite ei qui ascendit super occasum, dominus nomen est illi, & exultate in conspectu eius. Adhortatio omnis licet multum ad quendam pulsum & uoluntatis nostræ proficiat & mentis, cum aliquid optandum agendumq; conciliante ante casu uel illiciente deducimur, tamen si maxime adhortationis ipsius causa propofita sit, iam ratione animus ac uia tanquam certissimo duce nititur, ut hunc propheta nos ad cantandum deo psallendumq; nomini eius hortatur, ne quid forte ambiguitatis relinqueret, cui deo & cuius nomini psallendum esset ostendit, ut iam non adhortatio adhibita, sed cognitio præcepta in dei nos exultatione cantum collocaret. Psallendum itaq; ei, iterq; eius parandum est qui ascendit super occasum. Occasu autem uniuersa quæ ueniunt in uitam intelliguntur aboleri. Abolitio autem omnium occidentium secundum humanam communemq; opinionem existimatur in morte. Ei ergo psallendum, eiusq; iter nobis est parandum, omnem qui occasum mortis ascenderit, id est, qui occasum omnem occasu ipso non detentus excesserit. Huic autem nomen est domino, qui se ex forma dei exinaniens, & formam serui suscipiens, obedientem se usq; ad mortē crucis egit. Propter quod eum exaltauit deus, nomenq; ei super omne nomen donauit, ut in eius nomine genu cœlestia, terrestria flecterent & inferna, linguaq; omnis confiteretur dominum Iesum esse in gloria dei patris. Ascēdit ergo super occasum, cui nomen est domino, idq; quo occidunt uniuersa transgrediens, legem mortis ex mortuis æternus egressus est. Huic itaq; iter parandum est secundum illud: Parate uias domini, rectas facite semitas eius. Omnis uallis implebitur, & omnis collis humiliabitur. Parato itinere in nobis, id est, uitiorum infidelitatisq; nostræ uel cōpressis tumoribus, uel eleuata humilitate terrenæ labis, iturus cum rectis æquitatis uitæq; semitis in corda nostra descendet. In huius itaq; conspectu exultabimus, cui iter ex æquitatis & insolentiae tumoribus & libidinum uoraginibus sit parandum, & in quo nos resurgentes ex mortuis contuebimur. Super occasum enim nostræ mortis ascendit, qui uitam nobis ex mortuis in se resurgente quæsiuit. Hæc illa apostolorum est lætitiā, cum eum post resurrectionem contemplantes contrectantesq; uiderunt. Sed hanc sanctorū lætitiā trepidatio eorum quos cum mundo uicit insequitur. Id enim ait: Turbantur à facie eius patris orphanorum & iudicis uiduarum. Causam turbationis hanc docuit, etiam quod pater orphanorū sit iudexq; uiduarū. A facie enim patris orphanorū uiduarumq; iudicis fugientis, nō relinquētis eos orphanos, qui agnoscentes patrē in cœlis, diabolopatri renunciauerint, easq; uiduas quæ legi mortuæ sponsum sese sequute sunt iudicātis. Viduā enim quæ à lege sit libera, beatus Paulus transire ad nuptias alterius sine adulterij crimine docuit. Idq; exemplū omne ad ecclesiam quæ legi sit mortua, Christo postea se sociari aptauit. Est autē etiam secundū huius seculi fortem sensus aptissimus, ut deus qui aduocatū nobis à patre aliū dedit, ne orphanus essemus in seculo, orbatorū sit pater iudexq; uiduarū, quia & desolata à parentibus miseratur infantia, uiduarumq; quæ in se adqueuerint iudex sit. Iudex autē ideo, quia sub nomine uiduarū pleræq; nō uiduæ sunt, uel delicatę in Christo uere uolūt, uel fallunt humana iudicia, & quia dignitas nominis in cōseruato proposito sit uoluntatis, scrutans corda & renes deus, idcirco sit iudex, quia solus earum mentē sensumq; diiudicat, & quidem hæc secundū desolationem cōditionis humanæ*

humanæ de orphanis uiduisq; sint dicta. Cæterū ut ad ecclesiæ totius demonstrationem hæc ita significata esse possit intelligi, continuo subiecit: Deus in loco sancto suo, deus inhabitare facit unius moris in domo. Educens uiuētos in fortitudine, similiter eos qui exacerbabant, qui inhabitant in sepulchris. Hic ergo locus deo sanctus est, ubi sit uidua ex lege, ubi orphanus ex seculo, ubi unius moris ac uoluntatis pacificus unanimesq; conuentus. Erat enim secundū Actus apostolorum credentiū anima una, & cor unū. Vbi qui uiuēti sunt educētur in fortitudine. Ligato enim prius intra domū suā forti, eos qui peccatis suis uincēbantur abfoluit, ut Abraham filia septem & decem annis ligatā in libertatem uerbo uirtutis eduxit. Eduxit etiā eos qui ante exacerbabāt, id est, qui transgressionem legis, iram in se dei iudicis incitabāt, uel aduersum nomen eius gentili cloquio diserebāt ad doctrinā diuinæ cognitionis instituit, ut ex persecutore Paulū gentiū apostolum doctoremq; præfecit. Hos itaq; exacerbantes, inhabitantes antea in sepulchris, id est, intra corporū suorum emortua domicilia cōsepultos in cœlestem uitā spiritalēq; deduxit. Sunt enim multi in uiuentibus mortui. Nam & in euāgelicis mortui non putati nō differre docentur à mortuis, domino dicente: Sinite mortuos se pelire mortuos suos. Et Apostolus scit quæsdā mortuas uiuere, id est, dum uiuunt esse iam mortuas. Sed hos homines de sepulchris dominus qui in filios dei regenerantur eduxit. Verū hæc qui in nobis deus super occasum ascendens per uirtutem resurrectionis operatus est, idem omnia ad huius spei nostrę preparationem adumbrata gessit in lege, ut nō alius prophetarum, alius euāgeliorum deus possit intelligi. Atq; ideo erga nos quoq; paribus hæc momenti, quibus ex Aegypto populum eduxit, impleuit. Nam & patres nostri sub nube fuerunt, & in Mose in mari baptisati sunt, & in similitudinem cœlestis panis manna è cœlis decedente saturati sunt, & Christo aquam petra præbente potati sunt, quæ quidem in illis salubriter gesta figuram quoq; nostræ in se salutis habuerūt, ut sequens prophetæ sermo declarat dicens: Deus dum egredieris coram populo tuo, dum transgredieris in desertum terra mota est: Etenim cœli distillauerunt à facie dei, mons Sina à facie dei Israel. Præiisse dominum iter populi sui, dum desertum transgreditur in columna nubis ignisq;, cognouimus, & usque ad populū terrorem de cœlis stillasse manna, sed cum superiora omnia quæ ecclesiæ propria sunt atq; apta memorassent, scilicet cum super occasum ascendit dominus, cum orphanorum pater est, iudexq; uiduarum, cum in oleo sancto suo, id est, in domo congregatos unius moris, & uiuētos in fortitudine, & exacerbantes extrahit è sepulchris, hæc tamen coram populo egrediens, & in desertum transiens consummare memoratus est, ut nunc ex præterito motam esse terram, distillasse cœlos, & hoc à facie dei Israel in Sina refertur effectū. Hoc ideo ut cum illa quæ legis sunt gessit, in his quoq; ea quæ euāgeliorum sunt præformasse sciretur. Egressus enim coram populo suo desertum transgressus est, in illud uidelicet desertum Iordanis, in quo illa floruerunt, in quo fons aquæ uitalis desolatos & aridos irrigauit. Funiculus nanque ante erat hereditatis Iacob, desertæq; gentes elementorum subditæ fuerunt potestati. At nunc inspectante eo, qui fuit dei populus, deus ad ea quæ ante erant desolata transiuit, ut iam irrigata ab eo finium deserta pinguescerent. Et hic idem est qui manna de cœlis dedit populo. Si enim lex disposita est per angelos, panemq; angelorum manducauit homo, cœliq; stillasse in Sina scribuntur, profecto ministerium hoc à cœlis, id est, ab angelis expletum esse non est dubium. Estq; idem largitor eius qui de cœlis est panis, qui in Sina manna fuerat indultor. Sed transiens ad desertum deus, id est, ad gentiliū arida & desolata quondam corda transcendens, felicem illam bonæ uoluntatis pluuiam

pluuiam segregauit. Segregauit enim ipse ex utero matris Pauli in apostolum, quia quos praesciuit, hos & praedestinauit. Hanc etiā eloquij praedicationisq; pluuiam & in psalmo Salomon terre ad spei securitatem nunciavit, dicens: Et descendet sicut pluuiā in uellus, & sicut stillicidia super stillantia terram. Et aliquibus uerbis ne super uineam pluerent meminimus esse praecipit. Sanctus quoq; Moses quae sub uelamento uerborum communium ingentia caelestis spei sacramenta cōdebat uerba sua excipi, ut pluuiam imbremq; cantauit, pluuiam irrigantem deserta & arida & preparatā dei haereditatem, atq; ideo sequitur: Pluuiam uoluntariam segregabis deus hereditati tuę, & infirmata est, tu uero perfecisti eam. Animalia tua habitabūt in ea, parasti in dulcedine tua pauperi. Prouidus enim uoluntaria deus segregauit uoluntariam pluuiā praesciendum quae infirmata est, cum iudicium in se mortis habuit Paulus, cum Petrus scandalo crucis motus ter denegat, admonitus ne negaret, cum apostoli timent, fugiunt, diffidunt. Sed quia in his bonae uoluntatis esset affectus, perfecti ita sunt, ut & fundamenta ecclesiarum fierent & columnae. Haec ergo haereditati dei pluuiā segregatur. Quae autem haereditas sit non obscurum est, ea scilicet quae data est poscenti, cum dicitur: Posce à me, & dabo tibi gentes haereditatem tuam. Gentes itaq; animantium & pecorum ritum non intelligentes. Et ideo cum cura pecorum deo nulla sit, haereditas illa in hac segregata uoluntaria pluuiā est, in ea habitare monstrantur. Sequitur enim: Animalia tua habitabunt in ea, parasti in dulcedine tua pauperi. Habitabunt ergo animalia uel in haereditate dei, uel in pluuiā uoluntaria, & haec in dulcedine pauperi uel haereditas uel pluuiā est preparata. Eloquia enim dei in sanctorum faucibus dulcia sunt, & beati sunt pauperes spiritu, quia ipsorum est regnum caelorum. Animalia autem cum essent, facta sunt spiritalia. Haec ergo omnia in usum haereditatis, uel uoluntariae pluuiā in ministerium sunt segregata. Atq; ut secundum preparatam dulcedinem pauperi, uel ecclesiae congregatio, quae haereditas dei est, uel apostolicae praedicationis significatum esse intelligeretur eloquium, subiicit: Dominus deus dabit uerbum euangelizantibus uirtutibus multis, rex uirtutum dilecti & pulchritudini domus diuidere spolia. Segregate itaq; pluuię ad euangelium irrigandum dominus dabit uerbum, id ipsum in sensum nostrum & ora diffundens, secundum illud: Non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis: Sed uirtutes multae euangelizantibus sunt. Sunt quibus dabit uerbum, ut sit in Paulo uirtus, in Petro uirtus, in Ioanne uirtus, & in ceteris uirtus, multasq; ob id euangelij praedicationi significet esse uirtutes, quibus quamuis deus & dominus & rex dabit uerbum, uirtutes tamen istę dilecti sunt, id est, eius qui regi & domino & deo sit dilectus. Laboriosius autem id & obscurius, dum collocationes uerborum non demutat, translatio Latina declarat. ceterum absolutius totum hoc sermo è Greco enunciatus eloquitur, hunc scilicet deum & dominum nostrum regem earum quae dilecti sint esse uirtutum, ut uirtutes ad apostolos, dilectum uero referatur ad Christum, cuius uel in his, uel hi omnes intelligantur esse uirtutes. Oportuit autem propterea quae sequuntur, licet in omnibus unus atq; idem esset spiritus, numerosarum uirtutum fieri mentionem, quia ad plenitudinem domus ipse uirtutis spolia diuideret. Ad ecclesiam enim decus detracta ab diabolo gentium spolia diuiduntur, atq; etiam ex his spolijs domus pulchritudo perficitur, cum in sacerdotes dei ad mysterij sanctificationem ab aris templisq; daemorum abstrahuntur, sanctoq; spiritu irrigati euangelizantes effecti sunt dilecti uirtutes. Ad has enim easde uirtutes, quae ad pulchritudinem domus uel spolia diuiduntur, uel ipsae sunt spolia, diuinus sermo se retulit, dicens: Si dormiatis inter medios clericos pennae columbae deargentatae, & posteriora

ὁ θεὸς αὐτῶν
 διωάμεω
 ἀγαπᾷ τὸν
 ἀποστόλον
 οὗτος δὲ λέγει
 σὺν λαῷ.

steriora dorsi eius in uiriditate auri.) Prophetiae uota sunt, quibus manere in medijs clericis haec ad pulchritudine domus diuisa spolia exoptat, ut usq; ad consummationis suae diem, quia significari mors soleat in somno, in domus pulchritudine perseuerent. Qui quidem sunt in usum praedicationis tanquam deargentatae pennae columbae, id est, spiritus sancti munere ornatuq; preciosi. In his autē quae post eos sunt, in auri uiriditate consistunt, ut his post praedicationem Euangelij honor regius & indefessa aternitas ex conscientie suae fructu in auri uiriditate reddatur, dum & aurum refertur ad honorem, & in uiriditate uigor aternus ostenditur. Posteriora itaq; dorsi, quae interscaplia magis Graecus sermo significet, id est, quae bonae conscientiae atq; honoris posteriora sint tempore, ultra praedicationis huius honorem sint honoranda, cum interim deargentatae pennae sub munere sancti spiritus permanentes, post etiam ad conscientiae suae fructum auri uiriditatem, id est, florem honoris perpetui consequentur. Ut autem haec ad pulchritudinem domus spolia diuisa, quibus ut inter medios clericos dormirēt, id est, ut morte tales consummarentur, opatum est, ad principes ecclesiarum, per quos pulchritudo domus consistit, relatum possit intelligi, continuo subiicit: Dum discernit caelestis reges super eam, niue dealbabitur in Selmon, mons dei, mons uber, mons consecratus, mons pinguis. Dum itaq; hos caelestis reges super eam discernit, id est, dum de minimis de caelis descendens, eos qui spolia fuerant, constituit in reges, super eam domum, quae per eos pulcherrima est, unumquę disponit. In Selmon niue dealbabitur, in pace scilicet, quia Selmon interpretatio pacis est, gloriam aternitatis accipient. Hic enim dei mons, in quo pax dei nominis ipsius est significata uirtute, & ubi consecratus & pinguis est. Reges autem eos esse non obscurum est, de quibus dictum est: Iam sine nobis regnatis, & utinam regnaretis, ut & nos uobiscum conregnaremus. Dominus ergo caelestis, quia qualis caelestis, tales & caelestes, hos in Selmon reges super domum suam, per quos diuisis spolijs ornabitur, ex albatos niue disponet in reges. Factus est enim in pace locus eius, & phoenicium, secundum Esaiam, ut niue dealbabitur. Sed reges necesse est penes quos sit domus pulchritudo, ultra candorem niuis praestare. Lux enim mundi sunt, & quisquis dignus erit cum domino montem regni caelestis ascendere, super niuem dealbabitur. Quia cum se apostolis in habitu quo cū sanctis conregnaturus esset ostendit, uestimenta eius super niuem alba sunt uisa. Hic ergo mons & hoc regnum deo patris est, sed pleriq; sunt qui ecclesiae pacem sub haereticorum consortio mentiuntur, dissoluentes noui ac ueteris testamenti connexam sibi coniunctamq; rationem, dum pleriq; alium Euangeliorum, alium deum legis effingunt, nonnulli uero aduersum unigeniti dei naturam nomenq; uenientes, ex tempore natum solum hominem constituent, neq; ex forma dei in formam serui esse deductum, sed ex forma serui tantum esse coepisse confingunt. Plures autē non uerae diuinitatis deum, neq; ex paterna maiestatis naturaeq; proprietate subsistere disserunt, sed externae substantiae deoq; diuersae, quae in adoptionem filij electa sit modo creaturarum ex nihilo, quibus nulla origo anterior sit, constiterit, Plures etiam in corpus atq; ex se protentium permanentemq; patrem loquuntur, ut assumptio illa carnis ex uirgine filij nomen acceperit, non qui ante erat dei filius, idem hominis filius sit natus in corpore. Et quidē omnia haec ad speciem humanae prudentie coaptantur, postquam rationem caelestis sapientiae non comprehenderunt, quibus, ut spero, alijs locis uberius copiosiusq; responsum est. Quia ergo uere fidei una haec est fides deo quae sit placita, & hic aeterni regni mons unus in pace sit, de susceptis plurimis arguit nos propheta, dicens: Ut quid suspicatis montes caseatos? Lac cum corrumpitur densatur, & ex uicio in coagulū caseiq; speciem concrefcit. Nam utrunq; id unus

τὰ μετα-
 φρενα

ὁ γενεῶν
 εὐαγγελιστῶν

Ad unum Gracitatis sermo complectitur. Ergo sicuti ex natura sua lac ipsum uitio accedente degenerat, & quadam sui corruptione coalescit, ita hæc genera doctrinarum quæ initia cognitionis ex innocuo sinceroque lacte deducuntur, corrumpuntur in uitia, sicutque corruptione sui coagulata uel caseata ne lac sint. Quod id ipsum loco alio ita meminit: Coagulauit sicut lac cor eorum, ego uero legem tuam meditatus sum, quia consilijs gestisque impietatis cor infestum cum per infantie simplicitatem naturam lactis habuisset, uitiorum postea corruptione degenerans, in coagulatum densatum esset atque concretum. Referendus ergo ab his omnibus & sensus & studium est, neque quisquam alius magis quam hic mons pacis habitandus est. Nam post exprobrationem caseatorum coagulatorumque montium, continuo subiecit: Mons in quo beneplacitum est deo habitare, in eo dominus habitabit usque in finem. In eo monte æternæ habitationis salem deo ostendens esse complacitam, qui ad sedem pacis esset electus. Sed quia post legis tempora circumcissionisque prescripta sacrificiorumque præcepta per Euangelicæ confessionis fidem ab his qui gloriantur in lege, id est, à carnali Israël quædam per nos uidetur pacis dei facta esse mutatio, cognitionisque alterius quam in lege præscripta est introducta confessio, cum nos omnia per dominum Iesum Christum quæcumque præcepta sunt lege, in spem Euangelicam adumbrata esse doceamus, illis contra deum patrem sercum loquutum, ac legem dedisse iactantibus, respondendum est, hac ipsa psalmi propheta per angelos potius legem in manu mediatoris esse dispositam, neque à nobis quicquam esse mutatum, sed in his manere quæ sola sunt, id est, unam eandemque sedem dei pacis incolere, cum eundem prædicatorem Euangelij dominum Iesum Christum, quem & latorem legis habeamus. Post unius enim complaciti deo montis sedem, quam usque in finem cœlestis habitabit, ut sedes hæc Euangelicæ pacis præformata per mediatorum legis intelligeretur in lege, continuo subiecit:

Fort. *sedem

Fort. *salem

Curus dei decem milium multiplex milia lætantium, dominus in illis in Syna sancto. Ascendit in altum, cepit captiuitatem, dedit dona hominibus, etenim non credentes inhabitare. Fidem omnem breuiter hæc quidem uerba significant, sed quæ uirtutibus suis magna & infinita complexa sunt. Hanc autem curus siue sedis dei dignitatem haud dissimiliter Daniel propheta descripsit, dicens: Sedes eius flamma ignis ardens, rota eius flumen ingens ducebat ante eum, milia milium seruebant ei, & decies centena milia adstabant ei. Atque in his quidem siue sub specie talis ornatus, siue sub significationis exemplo nobis in curru opinio & sensus commitatus cœlestis affertur, ut sub concordii iugo milibus lætantium obsequelam cœlestem intelligamus. Et hoc ille in Syna ardentem faciem conlucentesque ignes, ingrauescentiaque tonitrua, & totus domini aduentus terror ostendit, ministeria scilicet angelorum, legem in manu mediatoris disponentium adstitisse. Hic ergo curus dei decem milium multiplex est, miliaque lætantium sunt. Et quia mediator dei hominumque sit dominus, in cuius manu per angelos, ut dictum est, lata lex fuerit, seruens sermo subiecit: Dominus in illis in Syna. In illis scilicet lætantibus milibus, curusque numero multiplici decem milium, id est, infinitorum intelligentiam sub decem milium multiplicatione subiecta. In his itaque deus in Syna est. Sed ne forte Euangelia non supplementa legis aliquatenus uiderentur, qui in illis in Syna est dominus, hic rursum in sancto ascendit in altum, captiuamque cepit captiuitatem, in eo scilicet sancto, cuius formam ex forma dei euacuatus accepit. Quod autem sanctus sit, cum plures prophetia, tum Gabriel angelus ad Mariam testatur, dicens: Et quod ex te nascetur sanctum, uocabitur filius dei. Et demones clamant: Scimus quia sis sanctus dei. In sancto ergo ascendit in altum, & quid illud sit, ascendere in altum, sub huius ipsius dicti significatione Paulus docuit, dicens: Ascendit autem in altum

altum, quid est, nisi quia & descendit in inferiora terræ? Qui descendit, ipse est qui ascendit super omnes cœlos. Ascendens ergo in altum, & sese hominem ex mortuis in cœlestibus reuehens, accepit eos qui à diabolo erant capti, quos & ad pulchritudinem domus spolia diuisit. Dehinc dona in hominibus accepit, cum primogenitus ex mortuis de se ipse testatur, dicens: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Posce à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Accepit ergo dona in hominibus, gentes scilicet in hæreditatem, in quibus in sancto in altum primogenitus ex mortuis captiuitatem in cœlestem gloriam transfuisse, gentesque impias, & ante uitiorum ac superstitionum furore peruersas ad cognitionem dei consortiumque esse deductas, ob hoc in his dona hominibus accepit, qui se cum deo habituros esse non crederent. Atque ita huius mediatoris ex lege cognitio est, ut qui in lætantium milibus in Syna fuisset, hic idem in sancto rursum in altum captiua captiuitate cõscendens, dono nos qui secum cohabituros diffidebamus, acciperet. Post hanc itaque contra spei nostræ diffidentiam acceptorum in hominibus donorum hæreditatem digna hæc ad deum propheta subiecta confessio est: Dominus deus benedictus de die in diem, prosperum iter faciet nobis deus salutarium nostrorum. Benedictus itaque dominus & deus est ascendens in altum, capiens captiuitatem in hominibus, dona percipiens, eos scilicet qui inhabituros se esse non crederent. Quotidie autem pro populi credentis accessione benedictionis multiplicatur augeturque confessio, cum gentiles superstitiones, impietateque de dijs fabulæ, cum aræ demonum, idolum inania relinquuntur, & iter omnibus ac profectus dirigitur in salutem. Hic igitur salutarium nostrorum dominus ac deus est, cuius de die in diem benedictionum significatur æternitas. In eo autem quod quotidie est continuatur, & semper cum tanta æui protenditur infinitas, quanta & dierum post dies successio cõsequatur. Cautissime autem semper propheticus sermo, ne quid per gentiles fabulas, philosophiaque doctrinam notionem nostram de diuinæ ueritatis scientia perturbaret, admonuit, quia uariæ eorum impijssimæque sententiæ multa de deo stulte prophaneque complexæ sunt. Nos uero ad cognitionem dei patris & dei filij instituti, sacramentum sumus ueræ cœlestisque prudentie in eo quod uerbum caro factum est conseruati. Ipsum enim nobis, quod Iudæis scandalum, gentibus uero stultitia est, id est, dei passio, crux, mors, sepultura, siue per rationem diuinæ uoluntatis perfecta cœlestisque sapientia est, siue per resurrectionis potestatem uirtutis æternitas est. Ad huius igitur nos propheta scientiam dei, qui nobis & passus, & mortuus est, & resurrexerit, & dominus est, instituit dicens: Deus noster deus saluos faciendi, & domini exitus mortis. eum nobis deum intumens, qui cum esset deus, omnia ad salutem nostræ incrementa suscepit. Et idcirco hic deus noster est, quia deus eorum sit, qui sunt salui. Saluos autem nos per id deus noster efficit, quod exitus sit mortis egressus. Id enim his uerbis, quæ Latine minus expresse atque absolute translata sunt, continetur. Admonui enim superius, plerumque interpretes cunctos, dum collocationem ordinemque uerborum demutare ac temperare non audent, minus dilucidè proprietatem declarasse dictorum. Veruntamen in his quæ dicta sunt: Deus noster deus saluos faciendi, & domini exitus mortis, & salutis nostræ deus, & exitus eius ultra exitum mortis ostendit, qui mortis exitus domini sit. Omnibus enim qui ueniunt in uitam, ingressus in mortem est, sed primogenito ex mortuis tanto propior fuit egressus ex morte. Atque ideo proprius exitus mortis est domini, quia assumptæ ab eo carnis hæc uirtus sit, ut naturæ nostræ corruptionem in gloriam cœlestem post exitus mortis efferret. Verum susceptæ mortis ipsius non fuit egressus

de Nisibon
P. ueritas

cultanda uel causa, uel ratio, & quid nobis unigenitus deus ex forma dei exinani-
 rus & formam serui assumens afferret auxilij, oportuit ad fidei nostrae & securita-
 rem, & scientiam reuelari. Et primum quidem non alienum à dei misericordia &
 bonitate uideri potest, ut uitam omnibus in se ipso restitueret ex mortuis. Namque
 qui primum animam nobis ac flatum respirationemque uiuendi, cum hominem se-
 cundum imaginem sui similitudinem constituit, de thesauris potestatis suae diui-
 nitatisque diffuderit. Secundum Apostolum enim ipsius genus sumus, & secundum
 eundem omnia ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt, scilicet ut in ipso habitatio no-
 stra atque incolatus ostensa sit sedes, dum omnia immensa uirtutis potestate com-
 plexus est. Per ipsum uero originis inchoatae opus effectusque monstratur, cum in
 nobis id ipsum quod sumus operatus sit, ex ipso autem initia uitae ac exordia spi-
 ritus indulta notescerent. Non fuit ergo à beneficentia diuinæ bonitatis alienum,
 ut qui ex se ipso nobis, qui eius genus sumus, uitae ac spiritus elementa tribuisset,
 in se ipso quoque nobis per unigenitum deum aeternitatis nostrae inchoaret ex-
 ordia, uereque nunc & ex se ipso, & per ipsum, & in ipso maneremus, cum nos in hac
 ipsa habitatione ac sede mundi huius, qui omnia in omnibus est collocatus, rur-
 sum plenius iam atque perfectius in se ac per se in ista uel ipsa carnis nostrae socie-
 tate post exitus mortis iam collocaret aeternos. Haec quidem ad significationem diui-
 nae bonitatis ita dicta sunt, sed suscipiendae ab unigenito deo carnis, ad eundemque
 mortis & per Apostolum, & nunc per prophetam grandior profundiorque ratio tra-
 ctatur. Ac primum quid in crucis sacramento atque mortis ab unigenito deo & do-
 mino maiestatis effectum sit, per Apostolum intelligamus, ut duce eo docti, pro-
 phetae scientiam consequamur. Ait enim ita: Et uos cum effectis mortui in pecca-
 tis & praepitio corporis uestri, conuiuificauit cum illo donans nobis omnia pec-
 cata, delens quod aduersum nos fuit, chirographum in sententijs, quod erat contra-
 rium nobis, tollens illud de medio, & affigens illud cruci, spolians se carne, & prin-
 cipatus & potestates ostentui fecit, cum fiducia triumphans eos in semet ipso. Sa-
 cramentum itaque salutis nostrae primum resurgens, ipse ex mortuis decretumque mor-
 tis nostrae quo ante detinebamur absoluens, in se ipso qui ex mortuis aeternus iam
 maneret, impleuit. Sed in eo ipso quod nobis uitae autor in se est, dum per assump-
 tionem corporis homo natus & mortuus, iam rursus aeternus ex mortuis est, om-
 nes quoque inimicas uirtutes, mundi que potestates, principesque aeris huius ostentui
 reddidit, id est, uel nostrae spei, uel suae damnationis fecit ostenta, & ipsos quaedam
 quasi ex dijs seculi portenta constituit, his ipsis in se cum fiducia triumphatis, dum
 & per securitatem aeternitatis mors ipsa in deo moriente fiducia est, & autores mor-
 tis humanae, cum etiam in se ipso per occupatum à satana cor Iudaei autores sunt mor-
 tis, triumphat ex mortuis, ut neque poenae mortis abessent, cum se usque ad mortis in-
 mitatem subiecisset aeternus, & omnem poenam humanae mortis exciperet, ut au-
 tores cum in aeternitatis dominum autores mortis, per id quod uerbum caro factum
 est, extitissent. Haec quidem ita Apostolus, sed propheta breuius, licet eandem intel-
 ligentiam uerbis significantibus eadem ista complexus est. Nam ubi dominum in
 exitum mortis ostenderat, subiecit: Veruntamen conuulsabit capita inimico-
 rum suorum, uerticem capilli deambulantium in delictis suis. Principatus enim
 ac potestates in quibus capita inimicorum significantur, fecit ostentui. Haec igitur
 in mortis exitu conuulsat, quorum spiritalem nequitiam atque naturam, in eo quod
 capilli uerticem perambulent, docet, dum & tanquam dominantes hominum capiti-
 bus insistant, & tanquam nequitiae spirituales sine sensu eorum quibus insistant, ip-
 sum illum capilli uerticem proculcent, quia & ipsa scilicet corpora usque ad animae
 mentisque sedem sine sensu ad eundem intro labantur & penetrant. Aeris enim huius
 sunt

sunt potestates, & ideo capilli uerticem perambulāt, uel insistenti leuitate, uel po-
 testate dominandi, & toto in orbe per momenta singula commeantes. Sed haec in
 delictis suis peragunt, dum unicuique in eo quod delinquant autores sunt, secundum
 illud Apostoli: Deus solum suum misit in similitudinem carnis peccati, & de pec-
 cato condemnauit peccatum in carne. Cum causam in his exordiumque peccati ex
 eo ipso quod in carne sua per instinctum proditiōnis peccant, id est, de peccato car-
 nis peccatum in carne condemnat. Tenet itaque diuinæ dispensationis ordinem pro-
 pheticus sermo, & Euangeliorum opera adumbrata esse per legem, ipsis illis legis
 operibus declarat. Multa enim plerumque per nominum proprietates ita expressa at-
 que absoluta sunt, ut non gerendis in praesens potius quam in futurum significan-
 dis rebus impensa sint, ut nunc post tantas ac tam manifestas Euangelicae spei pre-
 dicationes alius quiddam nobis & ultra aurium sensum affert subiectus ordo di-
 storum uel gestorum. Dixit dominus ex Basan, conuertar, conuertar in profun-
 dum maris. Videtur enim hic sermo domini fuisse, cum ad diuidendum ad iter
 mare, exerendamque in Pharaonem iram conuersus est. Nunquid ex Basan conuersum
 eum esse lex docuit: Non utique. Basan uero est ciuitas hostilis, quondam regni quae
 fuit Og regis habitatio, sed interpretatio nominis pudorem confusionemque signi-
 ficat. Potest quidem uideri, ut ex pudore populi in Aegypto seruientis, cum depre-
 sus à Pharaone, ipsam illam conseruandi educandique generis libertatem perdidisset,
 in profundum maris, id est, ad liberandū populi sui magnificentiam deus sit con-
 uersus. Sed qui secundum proximum huic psalmum dixerit: Saluum me fac deus,
 quoniam intrauerunt aquae usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundum,
 & non est substantia. Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me, non am-
 bigendus est post humani corporis pudorem (quia ipsae illae corporum atque elemen-
 torum nostrorum origines sunt pudendae) in hoc mare, id est, in hanc seculi tempe-
 statem esse conuersus, ut usque ad ultimam confusionis uerecundiam subiectus cru-
 cis morti, per eam in se inimicorum capita conuulsaret, spirituales scilicet nequitias
 potestatesque omnes, & principatus aeris huius reddens ostentui triumpharet,
 cum eos aeternae poenae, postquam ipse & passus, & mortuus est, destinaret. Ob id
 ergo conuersus in profundum maris intelligendus est, id est, usque ad ultimas descen-
 disse seculi passiones, ut conculcans capita inimicorum, ultionem diuinam potesta-
 tis exerceret. Quod id ipsum uidetur sequens sermo complecti, cum dicitur: Ut
 intinguatur pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso. Diuinam
 autem ultionis ira sub humanae uindictae significatur exemplo. Ex Basan enim in
 profundum maris conuersus ob id est, uti pes tinguatur in sanguine, atque ab ipso
 sanguine qui ex inimicis est, canum quoque lingua tinguatur. Haec uero accidere so-
 lent omnibus bello consumptis, & captiuitate deletis, & uictorum arbitrio atque ul-
 tione punitis. Per humanae itaque, ut dixi, consuetudinis morem, cum gladius, cum
 arcus, cum sagitta, cum framea, cum reliqua poenarum ac mortium arma memo-
 rantur, diuinam seueritatis significantur officia. Et haec quidem Iudaeis post crucem
 & mortem domini omnia acciderunt, cum à Romanis capti uniuersa suppliciorum
 ac miseriarum genera perpepsi sunt, ut peremptorum sanguine incedentium pedes
 tincti sint, & canum lingua satiata sit. Sed id non minus ad eorum poenam damnatio-
 nemque referendum est, qui ostentui redditi cum fiducia triumphantur. Et quia sub
 his quae in Iudaeorum populo temporibus legis expleta sunt, uniuersarum ferè gen-
 tium ad speciem futurae misericordiae salus est inchoata, ut per id quod cum gestum
 est, id quoque quod postea gerendum esset, doceretur, cum ipsos illos in quos illa
 tum gerebantur, & inumbratio nubis, & iter maris, & mannae spiritalis cibus, &
 spiritalis potus ex petra in spe Euangelica fideque concluderet, nunc quoque ut semper

per, in his ipsis noui ac ueteris testamenti per prophetam facta connexio est, cum dicit: *Via sunt itinera dei mei regis, qui est in sancto. Præuenerunt principes coniuncti psallentibus in medio iuuenum tympanistriarum. In ecclesijs benedicti re dominum deum de fontibus Israël. Ibi Benjamin iunior in pauorem, principes Iuda duces eorum, principes Zabulon, principes Neptalim.* Dei quidem itinera sunt uisa, cum coactis in glaciem aquis præeunte eo in columna ignis & nubis iter populo siccatum est, cum in medio tympanistriarum iuuenes psallentes gloriose glorificatum dominum cantauerunt. Sed non minus itinera & alia regis in sancto, cum uirtutibus cœlestibus animisq; sanctorum iter eius præeuntibus in eo qui primæ sabbati psalmus est, cantatur: *Tollite portas principis uestri, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ: Dominus uirtutum ipse est rex gloriæ. Et hæc itaq; dei nostri & regis in sancto itinera sunt uisa, cum ingressum eius tanta cœlestium cœtuum gaudia præeunt. Sed quia quæ ante præformata in Pharao & in Israël fuerant, in diaboli suorumq; clade, & populorum omnium salute perfecta sunt, non ad synagogæ confessionem, sed ad ecclesiæ benedictionem nos cohortatur propheta, ut quibus dei & regis in sancto itinera essent uisa firmaret, dicens: *In ecclesijs benedicite dominum deum de fontibus Israël.* Ex inijs scilicet legis atq; adumbrationem gestorum doctrinam ecclesiæ defluxisse commemorans, ac ne quid benedictibus ecclesijs ambiguitatis existeret, quis hic maximus Euangelicæ spei prædicator futurus esset, ostendit dicens: *Ibi Benjamin iunior in pauore, in ecclesiæ scilicet fontibus Benjamin iunior in pauore mansurus, post conuersionem enim pauoris in Euangelium Christi de tribu Benjamin Paulus electus est, matutino deuoratas carnes ad uesperum diuidens in salutem. Cæteros quoq; principes Iuda ne ignorentur ostendit, id est, qui ab eo qui de Iudæa fructice expectatio gentium futurus erat, eligendi essent, reuelans: *Principes Zabulon, principes Neptalim.* Ex his enim, ut Euangelia declarant, apostolorum est cœpta delectio, hos principes eorum qui in ecclesijs cōgregarentur ostendens. Nam cum ex omnibus tribubus singulis quibusq; populis secundum legem sint principes instituti, nunc tamen ubi Euangelicæ dispensationis principes declarabantur, eorum tantum tribuum ex quibus uocandi essent, commemorata sunt nomina. Orta enim in sinibus Zabulon & Neptalim luce magna post umbram mortis, piscatores ex his sunt hominum cōstituti. Solum ergo id sub prophetiæ significatione ex illa principum uniuersitate memoratum est, quod ad Euangelij confirmationem ipsis rerum effectibus & apostolorum electione esset explendum. Et quia tantæ expectationis spe detinerentur, quia non ambiguum est omnes sanctos & prophetas cœlesti desiderio Euangelicæ beatitudinis tempore optasse, domino dicente: *Amen dico uobis, quia multi prophete & sancti cupierunt uidere quæ uos uidetis, & audire quæ uos auditis, consummari id quod tantopere concupiscit precatur dicens: Manda deus uirtuti tuæ, confirma deus quod operatus es in nobis. A templo tuo in Hierusalem tibi afferent reges munera.* Distinguit intelligentiæ significationem, ne quid confusum ambiguumq; subrepat in eo quod ait: *Manda deus uirtuti tuæ. Quod utiq; contra humanum sensum & usum naturalis consuetudinis est loquutus. Mandare enim uisquam uirtuti suæ aliquid non uidetur, quia per eam internæ potestatis insit effectus: & cum omnia uirtute sint, non existimatur uirtuti ipsi aliquid mandari solere faciendum. Sed enim dei uirtus deiq; sapientia est dominus Iesus Christus, qui & ponendæ animæ ac resurrendæ mandatum accepit à patre. Idcirco non contra intelligentiæ communis sensum dictum uidetur, quod tamen propheticæ scientiæ proprietate memoratum est, ut uirtuti suæ mandaret deus, unigenito scilicet deo, qui & dei uirtus est.***

Dehinc

Dehinc quia rerum subitarum in deum non cadit noua repensq; mollitio, cuius scientiam non subterfugiant quæ gerenda sunt, quia natura eius uniuersa quæ erunt, uirtutis suæ potestate complexa est, id nunc confirmari propheta postulat, quod iam sit idem deus operatus in nobis, secundum illud Apostoli: *Benedictus deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cœlestibus, in quo & elegit nos ante mundi constitutionem, ut effemus sancti & immaculati in ipso. Deus itaque qui secundum prophetam fecit quæ uentura sunt, ea quæ iam ante constitutionem mundi per definitionem gerendorum operatus in nobis est, confirmauit in domino. Et quid illud sit, mox continuat ordo dictorum: *A templo tuo in Hierusalem tibi afferent reges munera.* Templum in Hierusalem est, in quo hostiarum legitima offerebantur, nunc autem a templo in Hierusalem à regibus sunt munera afferenda. Quod utiq; contra locorum significationem rationemq; gestorum est, ut illinc quod inferri magis oporteret, id est, de templo auferenda sint munera. Sed quia est cœlestis illa nobis mater Hierusalem, & primitiuorum conscriptorum, & frequentantium cœtus, omnisq; in Christo renatus dei templum est, maxime in quo non mors magis sit regnatura, sed uita, & qui ipse rex sit eius, cuius seruus fuerat ante, peccati, hostiam se ipsum uiam, & rationabilem, & placentem deo offerens. Cum ergo ab hoc templo, id est, ab hac sancta corporis sui habitatione in illo conuentu angelorum frequentantium, id est, in illa cœlesti Hierusalem si qui reges sint, id est, qui peccato ultra non seruiant, offerent se ipsos deo munus. Quod quia carnalis Israël dum sibi tantum peculiarem dei misericordiam usurpat, uidetur tanquam soli ei sit proprium defendere, mox propheta subiecit: *Increpa feræ syluæ, concilium taurorum inter uaccas populorum, ut non excludantur hi, qui probati sunt argento, dissipantes quæ bellum uolunt.* Vaccas in Samaria adoratas esse cognitio ex libris est. Principes uero populi istius iam non populi, sed gregum duces esse propheticus sermo est, cum dicitur ex domini persona: *Tauri pingues obsederunt me. Feræ autem syluæ nequitiarum spiritalium supra uerticem capilli in peccatis suis deambulantium significatio intelligenda est, secundum illud: *Deuastauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam. Hoc in loco ipsius principis mundi, id est, satanæ & immanitas significatur & uirtus. Id ergo nunc poscit propheta, ut uidelicet has feræ syluarum uel hoc concilium taurorum inter populorum increpet uaccas, ne hi qui probati argento sunt, excludantur. Probati autem argento hi sunt, qui secundum argentum de peccati & passionum omnium igne decocti, immaculati & sine terrenæ sordis ammixtione iam splendent. Cum enim propheticus sermo fidem gentium prædicet, populisq; huius exacerbantis improbam uoluntatem sapissime increpet, iamq; salus à deo in omnes, per omnes, sit cognita, idq; ex scientia dispositionis dei notum sit, quum impietate populi exprobrata, sancti quicq; in spem regni cœlestis uocantur. (non enim Iudæorum deus tantum est, & non gentium, imò & gentium. Vnus enim deus est qui iustificat circumcisionem & fide, & præputium per fidem) Postea ergo quam increpatis his, qui principes Sodomorum & populus Gomorreorum esse meruerunt, tum ad gentes cognitio dei scientiaq; defluxit, & iam non intra errorem neq; contradictionem in scientia detinentur. Increpatis autem syluarum feris, taurorumq; concilijs uaccisq; populorum, eos qui adhuc perpetuis aduersum gentium spem ad salutem infidelitatis odijs persistunt decertare, condemnat dicens: *Dissipantes quæ bellum uolunt. Pacificauit enim omnia dominus in cœlo & in terra. Et secundum Apostolum deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Earum ergo gentium dissipationem, quæ cœlestis pacis foedus abnuant, magisq; dissensionum uo-****

Y 4 sunt

sunt bella, sub diuersarum tamē gentium congregatione denunciat. Nam ad conseruationem coniunctionemq; totius sensus, increpitis taurorum concilijs, ferisq; syluarum, gentibusq; bellū uolentibus dissipatis, ne quid sibi ultra arrogans Israël impiusq; præsumeret, subiicit: Venient legati ex Aegypto, Aethyopia, præueniet manus eius deo. Regna terræ cantantes deo, psallite domino.) Expleta autē hæc eadem sunt uel Magis ex oriente uenientibus, uel tunc cum in apostolos spiritus sanctus diuisi ignis modo uenit. Nam illic ad prædicationis Euangelicæ congnitionem etiam ex Aegypto conuenisse scribuntur, quibus magnitudinem diuini muneris tanquam legatis renunciantibus, Aegyptus propē uniuersa est iam fidelis. Aethyopia uero in Candaces Eunucho fidei confessionem præuenit. Manu autem sua dum ipse baptismi gratiam sibi postulat, dicens: Ecce aqua, quis prohibet me baptizari? sacramentum ipsum baptismi adeo impatientis desiderij cupiditate præueniens, ut à diacono ministerium apostolici officij salutis suæ cupidus exigeret. Et quia exinde per omnes ferē gentes prædicatio diuinæ cognitionis illuxit, quia & omnia regna dominum Christum deum intellectu licet sero sunt, & omnis lingua confitebitur, quia dominus Iesus in gloria dei patris sit, confirmationem temporis huius exoptat, dicens: Deo regna terræ cantate, deo psallite, domino omnes scilicet ad canendum ac deo psallendum adhoratur, uel quia salute omnium prophetica sollicitudine legatur, uel quia regnis omnibus deum cognoscentibus regni celestis succedit æternitas. Atq; ut in cæteris solet, nunc quoque cum deo dominocq; cantandum psallendumq; esset, ostendit dicens: Psallite deo qui ascendit super cælos cæli ad orientem, ecce dabit uocem suam uocem uirtutis.) Competenter nunc ascendentis super cælū cæli ad orientem dei honor positur, ut quia superius significata humilitas eius fuisset, cum uidelicet super occasum ascendit, & exitum mortis egreditur, nunc ubi non cælum, sed cælum cæli transgressus esse noscitur, diuinitatis ac magnificentiæ eius non ignoraretur æternitas. Ad orientem uero idcirco, quia ipse secundū prophetam oriens ex alto sit, ut regressus eō unde descenderat oriens, nosceretur, ipsecq; sit omnibus in hūc celestis sedis ascensum rursus autor oriundi. Nam id ipsum sequēs sermo significat, cum dicitur: Ecce dabit uocem suam uocem uirtutis. In omnibus quidem quæcumque in corpore manens gessit, uirtutis uocem dedit, quum paralytico dicit: Surge & ambula, quum Lazarū uocat è sepulchro, quum Petro cæterisq; apostolis ait: Quæcumq; ligaueritis super terram, ligata erunt & in cælis; & quæcumq; solueritis super terram, soluta erunt & in cælis. Vox planē est ista uirtutis, humanæ infirmitati tantum posse concedere. Sed scimus adhuc aliam uocem superesse uirtutis, de qua ipse testatus est, dicens: Amen amen dico uobis, quoniam uenit hora, & nunc est, in qua audient mortui uocem filij dei, & qui audierint, uiuent. Nunquid ulla uox potest maior esse uirtutis, quàm dissolutorū corporum puluerem in formam cogere, soliditatemq; membrorū, & uitam rursus in homines animasq; renouare, & corruptionem naturæ imbecillis naturæ celestis incorruptione mutare? Hæc humanæ spei uera & perfecta constantia est, hæc diuinæ magnificentiae bonitas absoluta est, ob quod uniuersos ad honorem uirtutis tantæ uirtutis hortatur, dicens: Date honorem deo, ut perceptæ immortalitatis laudem ad honorem eius qui tanti nobis muneris parens est, referamus. Dehinc ne quid sibi uel carnalibus Israël uniuersitas gentium ipsarum ex his pietatis scientiæq; dei meritis præsumeret, à quibus hic honor deo reddendus esset, ostendit dicens: Super Israël magnificentiā futuram esse demonstrans, qui iam ex comparatione nubū spiritalis existeret, uel qui secundum Apostolum rapi obuiam Christo in nubibus mereretur. Et idcirco

idcirco uirtus eius in nubibus est, quia his qui ultra terrenam originē mortalemq; degentes se in sensum celestem & uitam, ut ita dicam, aëream extulissent, obuiantq; elati in nubibus astitissent, his esset proprium uirtute dei magnificentiaq; lætari. Frequenter autem memini his ipsi nubibus tanquam ratione scientiaq; perfectis, ne super impiam Israël uineam pluerent, esse præceptum, quia indigni sancto eloquio, quos iam spinæ & tribuli, id est, terrena uitia obsederant, extulissent. Namq; cum omnibus sit ad nouam resurrectionis originem uoce uirtutis uentum, nō uniuersis tamen gloriosus, id est, resurrectionis honor est præparatus, domino dicente: Nolite mirari ista quoniam uenit hora in qua omnes qui sunt in monumento audient uocem eius, & prodient qui bona gesserunt in resurrectionem uitæ, qui autem iniqua gesserunt in resurrectionem iudicij. Et idcirco super eum Israël magnificentia & uirtus dei est, qui esset in nubibus, quia pro discrimine uitæ innocentis atq; impiæ resurrectionis sit, aut in uitam, aut in iudicium distincta diuersitas. In eis scilicet mirabilis, quos in uitæ resurrectione excitabit æternos. Mirabilis autem est, cum omnem beneuolentiæ suæ in eos conferet uoluntatem, cum ipsos intra perfectionem celestis gloriæ collocabit. Sicuti ad patrem pro his precatus est, dicens: Pater, uolo ut ubi ego sum, & hi mecum sint. Vel illud: Ut omnes unum sint, ego in illis, & hi in me. Mirabilis ergo in sanctis deus est, quos cum conformes gloriæ corporis sui fecerit, per se, qui mediator est, etiam in unitatē paternæ maiestatis assumet, dum & in eo per naturam pater est, & ille rursus per societatem carnis in nobis est, quos in regnum præparatū illis ante constitutionem mundi obtinendū iocauerit, quibus absorpta morte immortalē uitam æternamq; reddiderit. Non enim tam incrementis corporum escharumq; alimentis, infirmitatumq; casibus uitæ humanæ demutatio laborq; tolerabitur, sed æternitas cunctis quæ naturæ suæ uirtute ipsa se continens, id est, quæ se ipsam alat conseruetq; donabitur, certiq; omnes fore se sempiternos, quod non aliunde iam, id est, nō extrinsecus contineantur ad uitam, sed ex deo, per quem resurrexerint, & iam immortales maneant, & æterni. Et ideo hæc humanæ spei sacramenta tali confessionis fide propheta cōclusit: Mirabilis deus in sanctis suis deus Israël, ipse dabit uirtutem & fortitudinē plebi suæ, benedictus deus est.) Dat itaq; uirtutem plebi suæ & fortitudinē deus, quæ immortalis effecta, intra uitam uirtutemq; contineatur, diuinitate depulsa, deum æternitatis suæ laude benedicat, per unigenitum & primogenitum suum deum ac dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

In finē pro his, qui uel immutabunt Psalmus ipsi Dauid. Psalmus LXXVIII

Aluum me fac deus, quoniam intrauerunt aquæ usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia.) Tertius hic pro his qui immutabuntur est psalmus, qui & si nihil sub historice commemoratione complexus est, ut in quinquagesimo & nono in esse tractauimus, neq; ut in quadagesimo quarto aliquid proprium in superscriptione prætulerit, ubi: Pro dilecto canticum prænotatur, in eo tamen quod non: illius Dauid, sed illi Dauid psalmus: In finem præscribitur, in illum potius Dauid qui, & oriens & iustus & finis est legis conuenire intelligenda propheta est. Per id enim non ab illo sed in illum psalmus docetur esse cantatus. In his autem qui immutabuntur Euangelicæ spei fideles significari docuimus, qui aut ex legis obseruatione, aut ex gentis impietate ad cognitionē dei demutati tanquam renascentes

renascentes incorruptæ æternitatis candore florent, quod id ipsum psalmi sine tractabitur. Non ambigitur autem psalmus ipse sacramentum passionis domini continere. Nam præter Ioannem apostolum qui in potatione acetii consistere con summationem scripturarum testatus est, cum etiam dictum hoc ab eodem sub Apostolorum recordatione præsumptus sit: Zelus domus tuæ comedit me, adimit ambiguitatem, confirmatque omnia ad eum dicta gesta que esse referenda. Vniuersarum itaque humanarum passionum forte perfunctus, secundum susceptas infirmitates nostras loquitur, & dolet ipse quidem extra necessitatem & timoris positus & doloris, sed his se tamen quæ suscepit accommodans, ut qui carnis nostræ homo natus esset, ex dolorum nostrorum querelis & infirmitatis precatione loqueretur. Coepit itaque ita: Salua me deus, quoniam intrauerunt aquæ usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia. Viuendi omnibus sine mors in cunctos constituta præscribit. Et quid sibi nunc oratio ista uult, quæ se saluari de precatur, cum lex mortis in omnes sit constituta? Dehinc nunc orandæ salutis hæc causa est, quia intrauerunt aquæ usque ad animam. Introeundi autem aquis ad animam hinc facultas sit, quod infixus sit in limo profundi. Defixi uero in limo profundi nulla substantia sit. Ergo quia nemo nisi quod sperat precatur. Sperat autem nemo se mori talis, hæc eius merito oratio est, quæ moriturus licet, morte non erat obtinendus. Assumpta ergo infirmitas habuit officium deprecandæ salutis, diuinitatis uero conscientia spem tenuit salutis in morte speranda. Saluari ergo se orat qui & dixerit: Deus deus meus quare me dereliquisti? Introeuntibus enim aquis usque ad animam subiectus morti crucis fiebat, cum passionum uniuersarum impetus usque ad mortem animæ prorumperet. In aquis autem infestationes populi motusque gentium significari solere non dubium est, cum dicitur: Torrentem pertransiuit anima mea. uel illud: Et pertransiuit anima mea aquam immensam. Sunt & aquæ arenosam domum subruentes, eamque in casum ruinarum pellentes. Hæc ergo nunc aquæ usque ad animam intrantes ad precem eum orandæ salutis coegerunt. Verum inuentum harum passionum non aliunde, quam ex assumptione carnis & uirtus est & potestas. Non enim incidere in deum hic infirmitatum nostrarum terror ualebat, aut exerere se nisi in carnem corporis nostri ante quam in subiacente materia poterant passiones. Porro autem haurienda fuit natura cœlestis, ut exinanientis ex dei forma in formam serui hominis decederet. Et ideo usque ad animam aquæ penetrant, quia substantia ei non sit infixæ in limo profundi. Non utique substantia ea non erat quæ assumpta habebatur, sed quæ seipsam inaniens haurerat. Nullo autem modo se corruit qui seipsum exinanienti euacuans, nec tamen id ipsum uidebatur extare, quod iam in aliud se euacuando congefserat. Non est ergo substantia, per id quod infixus est in limo profundi. Primus enim homo de terræ limo, & secundus Adam in huius limi profundum de cœlis descendens se ipsum tanquam ex alto ueniens defixit. Euacuans ergo se, quippe cui substantia non erat, non iam usque ad carnis, uerum etiam usque ad mortis profunda descendit, & omnis in eum terror defæuientis in nos tempestatis incubuit. Cum enim se contra naturæ cœlestis terrenæque diuersitatem in hanc humum potestatis suæ uirtute defixit, quia ea quæ natura dissident, ad quandam connexionis suæ soliditatem non generis ipsius propinquitate conueniunt, sed potiore uita, quam confixa sociantur: tunc & pati coepit & mori posse, per occasum mortis in terram ac in inferna descendens. Sequitur enim: Veni in altitudinem maris & tempestas demersit me. Imitator ille & dominicæ mortis & temporis Ionas, mari merfus ceteroque susceptus, non tam in mari se, quam in inferno positus testatur. Clamaui in pressura mea ad deum meum, & exaudivit de uentre inferiorum

Fort. horruit
aut se cor
ruit, pro se
conicit

inferorum clamores meos. Et quamuis eum ceteris ad speciem infernæ mortis hauisset, ait: Introiuit caput meum in scissuras petrarum, descendit in terram cuius ferre tenaces & æternæ. Sancto etiam Iob post illud uniuersarum passionum gloriosissimum bellum, cum dignus iam esset eloquio diuino scientiæque nature, post con fracti intra se maris portas, rugientesque eius in matris suæ uentre terrores, rursum quid etiam in mari significaretur dominus reuelauit, dicens: Venisti autem super fontes abyssi, aut in uestigijs maris ambulasti. Aperiantur autem tibi præ timore portæ mortis. In uestigijs utique maris tanquam in profundo uel altitudine maris portæ mortis esse significans. Nam cum profunda maris inferiora sint terræ, necesse est in profundo maris, id est, in inferioribus sedem mortis ostendi. Veniens ergo in hoc profundum maris tempestate demersus est, cuius in anteriori psalmo ita meminit, dicens: Omnia excelsa tua & fluctus tui super me transierunt. Sed & ille, ut dixi, dominicæ mortis imitator, quem ex tenacibus externisque terre feris inmanissimus ille maris istius ceteris euomuit, haud dissimilis est. Omnes suspensiones tuæ & fluctus tui super me transiebant. Usque ad mortis igitur ueniens profundum, mortis ipsius tempestate demersus est, aduersarumque uirtutum depressus processit, non tamen tactu eorum qui seipsum diabolo præbituri erant uel ministerij arma peccato: quippe qui & nonnunquam consilia inite mortis suæ exprobrauerit, & stans in templo sæpe clamauerit, & eleuatis ad deum frequenter oculis intenderit, ut ad unumquodque diuinitatis suæ opus maximum aspeclare intelligeretur ad patrem, ob quod sequitur: Laboraui clamans, rauca factæ sunt fauces meæ, defecerunt oculi mei, dum spero in deum meum. Infirmitates nostras suscipiens, portansque peccata, usu & consuetudine humanæ defatigationis loquutus est. Nempe qui se somno & lassitudinis sæpe commiserit, etiam usque ad sitis & esuritionis necessitatem, fauces itaque eius raucæ sunt, oculique defecti. Causam uero maxime clamoris & intentionis oculorum hanc esse docuit, quia speraret in deum, uel cum clamaret dicens: Qui credit in me, non in me credit, sed in eum qui me misit; uel cum clamaturus Lazarum uoce magna, eleuatis sursum oculis ait: Pater gratias tibi ago quia audisti me. Sed illo uel paterni nominis magnificentiam testante, uel humanæ salutis opus molente, odia in eum multiplicantur in cassum. Sequitur enim: Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. Conualuerunt qui persequuntur me inimici mei iniuste, quæ non rapui tunc exoluere repetebam. Numerus odientium ultra capillos capitis est multiplex, siue ob impiorum copiosam multitudinem, siue quia indigni sint dei cura. Nam Apostolorum capillos cum tanta eorum deo cura esset, scimus esse numeros: siue quia infidelium numerus ultra numerum sit fidelium. Nam decus capitis in capillis est, & ecclesiæ quæ corpus est Christi, in apostolorum decore omnis ornatus est. Super hoc capitis sui decus odientium est multitudo. Oderunt autem eum gratis, id est, causam odij non habentes, & conualescentes inimici iniuste sunt persecuti. Non enim peccatum egerat, nec dolum habuerat, & ideo quæ non rapuerat, tunc repetebatur exoluere. Cum enim debitor mortis peccati non esset, tanquam peccati & mortis debitor tenebatur, ab his scilicet qui in eo peccati legem, quæ in membris nostris est, exerebant. De peccato enim condemnauit peccatum in carne. In quo quia magnum diuinæ sapientiæ consilium explebat, crucisque mors in deo stultitia gentibus uidebatur, magnaque in eo cœlestis terrenæque spei expectatio inerat, subiecit: Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea à te non sunt abscondita. Non confundantur in me, qui expectant te domine uirtutum. Non uereantur super me qui quærunt te deus Israël. Insipientiæ suæ deus conficius est, & delicta sua abscondita ab eo non sunt. Pœnas scilicet insipientiæ

Fort. actus

entia

entia & delictorum quas non rapuerat repetebatur exoluere. Vtique ad crucis autem stultitiam, id est, quia stultum sit gentibus peccata nostra sic suscipi, ut peccator & stultus gratis iniustitiae uexatur. Sed quia stultitiam atque delicta propter sapientiam nostram uitamque susceperat, ut & principem seculi iudicaret, & de peccato condemnaret in carne peccatum, cum in se, in carne scilicet corporis sui in qua nihil inueniri poterat peccati, secundum quod ait: Ecce ueniet princeps mundi, & non inueniet in me quicquam. Veniens hic mundi princeps nihilque inueniens, peccati tamen poenam, id est, ius mortis exercuit, per quod humanae mortis autor, quia in autorem uitae peccati nescium mortem molitus sit, iudicatur. & haec sanctorum expectatio fuit, ut omnis caro redimeretur in Christo, ut in eo aeternae resurrectionis primitiae existerent. Non confundi in se eos rogat qui expectent dominum, neque quarentes deum Israel super se uereri aut pudere, quia suscipienda ab eo carnis tempus desideratum sit, secundum illud: Multi prophetae & iusti cupierunt uidere quae uos uidetis, & audire quae auditis uos. Ne quid ergo in se imbecillum infirmumque maneat deprecatur, ne spem expectantium infirmitas corporis carnisque confundat. Per eum enim & in eo expectatio nobis omnis ad deum est. Et ueniens ergo in corpus, ne in se sanctorum spes confundatur orat. Quod autem infirmitates nostras ad salutem generis humani ex paterna uoluntate susceperit, quia non uoluntatem suam facturus uenerit, sed uoluntatem eius qui se miserit patris, nunc quoque per subiecta declarat: Quoniam propter te sustinui improprium, operui reuerentia faciem meam. Extra factus sum fratribus meis, & hospes filijs matris meae. Quoniam zelus domus tuae comedit me.) Non fuit ergo in unigenito deo naturalis infirmitas, sed assumpta, quia propter deum haec impropria susceperit passionum. quanquam ne in naturis quidem hominum inest necessitas aliqua peccati, sed ex appetitu uoluntatis oblectationeque uitiorum peccati usus arripitur. Et ideo dominus non se rapuisse, quae ut solueret repetebatur ostendit, quia ea quae contra naturam sint desiderata rapiantur, soluturis omnibus quaerantem nouissimum talium debitorum, & ob hoc orationis dominicae praescripto, remitti nobis debita deprecatur. Sustinuit ergo improprium propter deum, dum alienum a natura sua corpus assumpsit: dum secundum Apostolum peccatum nesciuit, pater facit esse peccatum: dum sit obediens usque ad mortem crucis: dum ipse exprobratur quod ceteros saluans se ipse non saluet: dum contumelias spirituum alaparumque perpetitur. Hoc igitur pudore cooperatus ob deum sit alienus a fratribus suis, & filijs matris suae hospes efficitur, a uitijs scilicet eorum qui sibi secundum carnem consanguinei habebantur alienus: dum numulariorum mensas templum ingressus euerit: dum nundinas ouium ac bouum prohibet: dum uentibus columbas cur domum patris sui domum fecerint negociationis exprobrat. Zelo enim domus dei peruasus haec egit. Est autem haec amoris pietatis indignatio, ut eorum quos diligimus contumelios tanquam zelo effervescente moueamur. Hoc enim pollutae domus zelo, ut Euangelium (sicut superius docui) testatur est, turbam omnem eumentium ac uendentium templum ingressus eiecit. Zelo autem dei etiam usque ad mortis seueritatem, & sinem placuisse laudabile est. Per hanc igitur exprobratarum his cupiditatum indignationem, omnium in eum maledictorum congesta conuicta sunt. Quaecumque autem in impios dirigi solent, haec in eum opprobria sunt relata, cum blasphemus, cum Samaritanus, cum Belzebub, cum daemonium habens dicitur. Id enim subiecit: Et opprobria exprobrantium te ceciderunt super me.) Blasphemiae opprobrium ei potius, qui deo contumeliam exprobrat ingeritur, sicuti daemonij infamia ei magis qui a deo sit alienus, est propria. Quae cum omnia ei exprobrata sint propter domus dei zelum, eorum qui

qui deum exprobrant super eum opprobria congeruntur. Et huius dicti ad Romanos Apostolus scribens sub huius significationis meminit intelligentia. Ipsa enim ieiunij continentia recidit in opprobrium, cum a diabolo tentatur, cum in templi pinnacula locatur, cum supra montem fertur, cum postremo ad adorandum satanam totius mundi ambitione tentatur. Flet interdum & ingemiscit & tristis est, & id ipsum ad infirmitatis tribuitur exemplum. Omni denique generi hominum & obrectatio efficitur & detrahunt, & in eo ebrii psallunt. Haec autem omnia uel secundum gestorum fidem, uel secundum humanae consuetudinis modum in se ita gesta esse conueniunt. Et operui in ieiunio animam meam, factum est mihi in opprobrium. Et posui uestimentum meum saccum, & factus sum illis in parabola. Aduersum me detrahebant qui sedebant in porta, & in me psallebant, qui bibebant uinum.) Fuit itaque ieiunium ei in opprobrium, quia per esuriendi opprobrium usque ad adorandi satanae contumeliam tentatus est. Uelut autem de sacco habitus est luctus. Luctus uero omnis affectus in fletu est. & cum Lazarum excitaturus lachrymat, infidelitatem humani generis lugebat. In habitu enim luctus, fletus significatur effectus. Quod autem non Lazarum, cuius & morte laetatur, quem & ex mortuis excitaturus erat fleuerit, omnis ipse euangelij sermo declarat. Sed cum resurrectionis fidem nullam futuram, in ipso resurrectionis opere fleuisset, fletus eius in parabolam profecit, ut documentum amoris sui in Lazarum fletu dictus sit praebuisse: & a plerisque hodie, quia fleuerit, arguatur infirmus. In ebrijs autem psallentibus, & his qui in porta sederent detrahentibus, omnium etiam infirmorum in eum contumeliam per hanc consuetudinem uulgi docentur. Adeo autem nullum genus hominum de deo tacuisse manifestum est, ut Cleophas ei qui tanquam rerum ignarus causam sermonis interrogaret, respondiisse ita scribatur: Tu solus peregrinus es in Hierusalem, & non cognouisti quae facta sunt in ea in diebus his? Stupor enim est de ignoracione unius in cognicione uniuersorum. Sed inter has omnium de se & obrectaciones & contumelias, humanae salutis sacramenta peragebat, & salutem a deo homini quem assumpserat deprecatur. Id enim sequitur: Ego uero orationem meam ad te domine tempus beneplaciti deus. In multitudine misericordiae tuae exaudi me, in ueritate salutis tuae. Eripe me de luto ut non haeream, & de profundo aquarum. Non me demergat tempestas aquae, neque absorbeat me profundum, neque contineat puteus super me os suum.) Ceteris in contumelias & opprobria eius intentis, ipse oratione sua totus ad deum est, suscipit quidem infirmitates nostras in se habens, sed in his quibus afficitur coelestis erga nos misericordiae munus exequitur. Neque inuitus haec sumens in multitudine misericordiae, beneplacitum deo esse tempus ostendit. In hoc ergo beneplacito tempore rogat, quia non ignorat hanc patris de se prophetiam etiam ab Apostolo Paulo recognitam: Tempore accepto exaudiuit te. Omnia quidem deo pro magnificentia operum intelligenda sunt, placere quae gesta sunt, & cum in Genesi scribitur: Et uidit deus quia bona sunt, uitium nullum in rerum relinquitur creaturis. Tamen quaedam humani ingenij corrupta nequitiae sunt, ut ex remedijs uenena, ut ex ferro ensis, ut ex igni conflagratio, ut ex cibis cruditas, ut ebrietas ex uino, ut postremo partes ipsae & membra corporum ad naturalis uitae usus utilesque formatae, uitiorum se ac criminum ministeria praebuerunt. Et cum deo cuncta sint placita, beneplacitum tamen tempus hoc est, quo unigenitus deus in sanguine corporis nostri, tanquam inimica ac dissidentia reconciliaturus omnia in caelis & in terra deo esset: cum multiformis illa dei sapientia alijs occulta temporibus, nullisque principibus ac magistratibus seculi cognita, ad laudem claritatis dei esset reuelanda: cum

dat: cum cohæredes & cõcorporales & comparticipes Christo gentes fierent: cum in eo omnes aduersæ deo uirtutes dehonestarentur: cum mors postquam in deo esset grassata desineret: cum lex peccati, quæ in carne nostra est tolleretur: cum reuelationem filiorum dei congemiscens omnis creatura speraret: cum in passione unigeniti dei omnium ante constitutionem mundi causarum & originum consummaretur effectus: principem seculi iudicando, hominem ex peccati lege redimendo: creaturis à corruptionis uanitate cui seruierant liberandis: nequissimi spiritalibus domini morte damnandis: deo in omnibus & per omnes aternitatis munere immortalitatis nostræ claritate laudando. Omnia autem hæc uirtus resurrectionis impleuit, & per primitias ex mortuis ab hominum genere morte depulsa, in autores mortis aternæ mortis pœna decreta est. In se enim ipso principatus & potestates dehonestatas cum fiducia triumphauit. Et ideo post beneplaciti temporis significationem omnis tribuendæ ueræ salutis oratio est, ut ea ipsa salutis ueritas intelligeretur, quæ ex resurrectione speratur. Dehinc qui infixus esset in limo profundi, ut luto non inhæret rogaret, secundum illud: Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum uidere corruptionem. Qui enim de terra est, & in terram ex qua acceptus est reuertetur, luto & limo quo infixus est inhærebit, naturæ suæ, id est, corporis origine dissolutus. Liberari se etiam ex odientibus se deprecatur, & de profundo aquarum, quia usque ad animam suam, id est, usque ad passionem insectantium odia proruperant. Veniens quoque in altitudinem maris ac tempestate demersus, nunc ne demergatur orat, ut superius assumptæ infirmitatis nostræ professio sit, cum se demersum esse profiteretur: nunc uero conficiæ suæ salutis fiducia est, cum ne se aquæ tempestas demergat precatur. Nam eiusdem nature non est, & demersam iam esse, & ne demergatur orare, sed eius quæ per corpus licetmersa, non tamen sit detinenda per spiritum. Et ideo nunc ne absorbeat profundum, neue super se puteus os suum claudat, precatur. In puteo enim infernæ mortis sedem significari & psalmus alius testis est, cum dicitur: Tu uero domine deduces eos in puteum interitus: demersum hoc profundumque puteorum in inferna terræ significari demonstrans. Ne contineat ergo super eum puteus os suum postulat. Impossibile enim est deum uitæ, portis inferni detineri. Ac ne in eo quod mortem nostræ infirmitatis assumpsit secundum humanam necessitatem aliquid ei ex mortis acerbitate hereret, ideo subiicit: Exaudi me domine, quoniam suavis est mihi misericordia tua, secundum multitudinem misericordiæ tuæ conspice in me.) Hoc enim in multitudine misericordiæ beneplacitum est tempus, cum in se uniuersorum hominum uitam deus miserans, ut miserator deus uitæ esset largiturus ex mortuis, sed qui suauem hanc sibi esse dei misericordiam testabatur, susceptæ tamen infirmitatis nostræ sollicitudinem non relaxat, dicens: Ne auertas faciem tuam à puero tuo, quoniam tribulor, uelociter exaudi me. Intende animæ meæ, & libera eam, propter inimicos meos eripe me.) Omnia ut homo patitur & loquitur. Nam ex susceptiõe carnis & puer est, secundum illud: Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo cõplacuit animæ meæ. Et citum auxilium tribulationi suæ orat, & intendi in animam suam rogat, ut per id quod in eam intendit deus digna sit liberari. Et hæc quidē, ut homo noster obediens usque ad mortem crucis precatur. Sed cum eripi se propter inimicos suos rogat, consuetudinē humanæ & spes & moris excedit. Nemo enim saluus alia magis quam salutis suæ causa uult esse, & à malis quis eripi se ob id necesse est, ne malis afficiatur optabit. At uero nunc eripi se non sua causa, sed propter inimicos suos, ex his quibus afficitur deposcit, quia hi inimici dehonestandi in se patiente, & triumphandi cum fiducia in se ex mortuis resurgente mox essent.

Deniq;

Deniq; nihil se sua causa agere ac pati consequentibus docet, dicens: Tu enim scis improprium meum & confusionem & uerecundiã meam. In conspectu tuo sunt omnes tribulantes me. Improprium expectauit cor meum & miseriam.) Superior nõ dispar professio est, cum dicit: Deus tu scis insipientiã meam, & delicta mea à te non sunt absconsa. Contra humanæ enim opinionis errorem, soli deo assumpta magis hæc ab eo infirmitas, quæ naturalis esse erat nota. Et quia propter inimicos suos hæc perpetiendi sibi fuerant, per quæ humanæ salutis atque aternitati consulebat, huius beneplaciti temporis testatur affectum, dicens: Improprium expectauit cor meum & miseriam, desideratas sibi esse huius temporis significans passiones, secundum illud diuinæ cõmunionis sacramentum: Desiderio cupiui hoc manducare, quia in his passionis suæ desiderijs beneplaciti temporis cõsistebat effectus. Sed pati ad profectum nostræ salutis expectans, alterius quoque expectationis desiderio detentus est. Sequitur enim: Et sustinui cõmœrentem, & nõ fuit, & cõsolantem, & non inueni.) Cõmœrentis & cõsolantis non solatium, sed fidem querit, ut si quis ueniens ex lege, & harum omnium passionum intelligens, prophetiam secum, tanquæ in cõsummatione ipsius legis aduisteret, ut postea Paulus adimplens passiones Iesu Christi, & cõsepultus in baptismo, Christum sinenti esse scit legis. Nam ad cõsummationem humanarum passionum prophetiarumque dictorum, qui gestorum futuris finis erat, idem est & querelarum. Id enim sequitur: Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto.) Hæc enim ita ut scripta leguntur, expleta sunt. Nam & fel ingestum ei, & aceto potatum euangelia testantur. Oblatum quidem secundum Matthæum fel reuens: sed secundum Ioannem, ut acetum potaret sitiuit. Locus autem ipse his uerbis est dicitur: Post hæc Iesus sciens, quoniam omnia cõsummata sunt, ut impleretur scriptura, ait: Sitio, & erat concha posita aceto plena. Spongiam igitur plenam aceto hylopo admiscentes, obrulerunt ori eius. Cum ergo accepisset Iesus acetum dixit: Consummatum est. Venerat ad oues perditas domus Israel, & expectans consolantem cõmœrentemque nõ habuit, non quod cõsolatione eguit uolens pati atque mori, sed qui secum super totius populi impietate mœreret, & qui seipsum ipsa mœrentis secum salute cõsolaretur, ut omnibus tanto scelere perfunctis solatium in his saltem qui salui fierent acciperet, secundum illud: Et in infernis suis cõsolabitur, quia non credente Israel gentes in eum essent credituræ. Verum propheticè non fuisse scribitur, sed ut impleverentur omnia, sitiisse se dixit, quia cunctiæ nostræ quæ in eo fuerunt infirmitates, nõ naturales sunt sed assumptæ. Dehinc ut satis fecisset scripturæ propheticæ nosceretur, potato aceto omnia cõsummata esse testatus est, ut plenitudo legis & prophetarum, qui legem & prophetas cõsummabat, existeret. Iam uero quia intra cõsummationem oblatis fellis & potandi aceti cõsummata quoque erat passionis totius prophetia, ad ea quæ postea impietate tanti facinoris consecuta sunt sermo se retulit, dicens: Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in captiõnem, & in retributionem, & in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne uideant, & dorsum eorum perpetuo incurua.) Esse mensam facinororum, ut de lege quæ in se futuri est speciem complexa taceamus, Apostolus testatus est, dicens: Non potestis mensæ domini participes esse, & mensæ demoniorum. Sed esse mensam scientiæ, cum nonnullis locis cognitum sit, tum etiam in his ipsis dictis intelligi oportere, idem beatus Apostolus ad Romanos scribens interpretis est, cum eos obcæcatos esse ne quid intelligerent testatur. Hæc ergo mensa unde cibus uitæ spiritalis accipitur, coram ipsis in laqueum, & in captiõnem, & in retributionem, & in scandalum facta est: cum uel præscripta legis, uel prophetarum uoces ab ecclesiæ uiris ad reuelationem diuini consilij tractantur.

Z 2 cum

Quò non naturalis, qui naturam assumpsit

cum ad assumendam carnem fidem unigenitus deus in hominis specie, & ab Abraham adoratur, & cum Iacob colloquatus ostenditur: cum ex Iuda princeps ueniens idem expectatio gentium nunciatur: cum in Abraham semine omnes patriæ gentium benedicendæ sunt: cum ex David utero æterni regni dominus prædicatur: cum secundum Esaiam, dominus tanquam ouis ad occisionem ductus, nec maxillas ab alapis, nec faciem auertit à sputis: cum secundum Hieremiam, hic deus noster est, qui disciplinis omnibus Israel dilecto suo traditis postea in terris uisus sit, & inter homines conuersatus sit: cum denique de aduentu eius omnium prophetarum dicta conueniunt. Hæc itaque doctrinæ mensa uel hic uitalis cibi sermo & laqueus, & captio, & retributio, & scandalum est, cum à nobis deus Iacob esse qui ab his sit crucifixus ostenditur. Hæc enim est retributio tantæ impietatis, ut quod nobis est dei uirtus, his scandalum sit. Nam cum illaqueati captique sint scriptis, intelligentiæ tamen carent sensu, & ideo obscurati sunt oculis ne uideant, id est, ne lumen intelligentiæ contuerentur, quia, secundum euangelium, Omni habenti dabitur, qui autem non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo. Indigni uidelicet, qui intelligentiæ sensum ac lumen acceperant, & ideo euangelicæ libertatis scientiam non adepti, perpetuo adhuc legis onere deprimuntur, ut ferant quod sustinere non possunt. Id enim in incuruando dorso per corporaliu operu speciem significatur. Sed hanc eorum obæcati cordis inscitiam alia etiam debita ultionis pena consequitur: Effunde super eos iram tuam, & animatio iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. In ira dei pœnæ cõstitutionem, non motum animi ad ultionis uoluntatem exardescens significari sæpe tractauimus, quam non subito puniturus intendet, sed in quam pœnam dignus incideret. Mansit autem hæc a prophetis omnibus huic genti impiæ denunciata damnatio. Nam uersa mox ac diruta ciuitate deleti sunt, gloriosissimo illo templi cultu delecto ornatumque detracto. Et ideo habitatio deserta in tabernaculo eorum nullus habitabit. Verum adhuc secundum impietatis incrementa prophetia quoque pœnæ & ultionis extenditur: Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt, & super dolorem uulnerum meorum addiderunt. Appone iniquitatem super iniquitatem ipsorum, & non intrent in iustitiam tuam. Deleantur de libro uiuentium, & cum iustis non scribantur. Causam apponendæ iniquitatis super iniquitatem ipsorum, & repellendi eos ne in iustitiam intrarent, & delendis de uiuentium libro non scribendisque, cum iustis eam esse demonstrans, quod quem deus percussit, hi persecuti sunt, & super dolorem uulnerum suorum addiderint quod doleret. Et forte non iniuste quem deus percussit, persecuti esse uideantur. Ac de his quæ percussa à deo sint, quid sentiri oportet ante tractandum est, ut quatenus & hæc percussio salutaris, & illa percussio impii sit, possit intelligi. Percussit dominus Sodomam & Gomorram ultimis sceleribus pollutas & abominatas: & inuenio his ad misericordiæ reconciliatorem, id quod percussæ sunt profecisse, cum tolerabilis his in die iudicii sit futurus, quam his ciuitatibus, in quibus de apostolorum pedibus puluis excussus sit. Percussam quoque synagogam Dathan & Abiron plaga dignissima cognitum est, sed in animis eorum ea, quibus maxime peccauerant sanctificata sint opera. Et ne per singula quæ sunt multa discurram, cum & Apostolus in interitum carnis ad salutem spiritus tradat, dominus ipse quid percutiens proficiat, ostendit dicens: Videte uideate quoniam ego sum, & non est deus præter me. Et ego interimam, & ego uiuificabo: percutiam & ego sanabo, ut percutiendi causam proficisci ex causa sanationis ostenderet. Percussus ergo est dominus, peccata nostra suscipiens, & pro nobis dolens, ut in eo usque ad infirmitatem crucis mortisque percussio sanitas nobis per

per resurrectionem ex mortuis redderetur. Percussus autem se, ipse testatus est, communefaciens discipulos dicti huius: Percutiam pastorem, & dispergent oues gregis. Sed & Apostolus dicti huius significationem haud dissimiliter confirmat, dicens: Qui filio suo dilecto non pepercit. Non pepercit itaque dilecto filio suo, quæ & colonis uineæ non ignarus quod occisuri eum essent, destinauit. Non pepercit rat autem primo illi de terræ limo Adæ, quem de paradiso post culpam, ne lignum uitæ attingens in eternitatem pœnæ maneret, eiecit, ut naturam corporis eius Adam à cœlis secundus assumens, parique morte percussus, eam rursus in uitam æternam iam sine pœnæ æternitate reuocaret. Hunc igitur ita à deo percussus persecuti sunt, super dolorem uulnerum dolorem persecutionis huius addentes. Pro nobis enim secundum prophetam dolet, & idcirco esse in doloribus estimandus est. Quod enim postea nominis sui odium susceperint, quatenus silentium resurrectionis pecunia emerint, quibus Apostolos terroribus iniuriisque uexauerint, cognitum est. Et quia hæc super dolorem uulnerum addiderunt, apponetur super iniquitatem iniquitas. Apposita autem iniquitatis pœna est, ne intrent in iustitiam dei, id est, ne concorporales & participes Christo fiant, qui nobis secundum Apostolum iustitiæ sanctificatio, & redemptio à deo factus est. Exclusi uero à iustitiæ ingressu necesse est à libro uiuentium deleantur. Scripti enim erant in Abraham benedictionibus, cuius semen sicut stellæ cœli, & sicut arena ad oram littoris abundaret. A quo libro cum omnem populum deleri Moses metueret, se primum deleri deprecatus est, optans, ut opinor, secundum Apostolum anathema pro fratribus suis esse. Et quia super dolorem uulnerum dolorem persecutionis addentes rursus penitentiam locum perdiderunt, deleti de uiuentium libro, ne postea quidem scribi cum iustis meruerunt, ut intelligi possit alius uiuentium, alius liber esse iustorum. Nec ambiguum est eos in uiuentium libro esse, qui antea sine ulla Christi cognitione pie in lege uersati omnia præscripta legis impleuerint, de quibus secundum legem apostolus Paulus ita docuit: Quia qui fecerit ea uiuet in illis. Scribuntur autem in libro iustorum, quibus iustitia Christus est factus. Iustus enim ex fide uiuit. Quo de libro ad Apostolos dominus ita loquitur, dicens: Gaudete & exultate, quia nomina uestra scripta sunt in cœlo. Et idcirco duplex significatio delendorum de libro uiuentium, & non scribendorum in libro iustorum fuit, quia post librum uiuentium liber esset reliquus iustorum. Apostolis autem hinc magnæ gratulationis causa suggeritur, quia plus sit in libro scriptos esse iustorum, quam de uiuentium libro non esse deletos. Tenet autem in se eum confessionis modum, quem in nobis esse oportet fidei, ut in eo tam natura hominis, quam natura dei cognita sit. In forma enim serui ueniens, euacuauit se à dei forma. Nam in forma hominis existeret, manens in dei forma potuit: aboleri autem dei forma, ut tantum serui esset forma, non potuit. Ipse enim est & se ex forma dei inaniens, & formam hominis assumens, quia neque euacuatio illa ex dei forma naturæ cœlestis interitus est, neque formæ seruilis assumptio, tanquam geminæ originis conditionisque natura est: cum id quod assumptum est, non proprietas interior sit, sed exterior accessio, quod ipsum consequentibus docet, dicens: Pauper & dolens sum ego, & salus uultus tui deus suscepit me. Pauper est, qui secundum Apostolum cum esset omnium diues, seipsum ut nos ditesceremus paupertauit: dolens est, qui secundum prophetam pro nobis dolet. Sed hunc pauperem ac dolentem salus ea quæ uultus dei est, suscepit. Forma & uultus & facies & imago non differunt. Id ipsum enim in utroque horum significari communis est sensus. Hinc igitur pauperem in salutem uultus dei, qui forma dei est, suscepit, id est, assumptum hominem unigenitus deus, qui imago inuisibilis dei est in æternitatis suæ uita, quæ in deo

salus esse intelligitur, collocauit. Omnis enim lingua confitebitur, quia dominus Iesus in gloria dei patris est, id est, susceptus homo in natura diuinitatis acceptus. Est autem in eo finem legis, & sacrificium laudis euangelica confessio est, ita ut hostiarum sanguine ex oblatione cessante sacrificium gratiae laudisq; praeratum sit. Hoc enim isto paupere & dolente in salutem uultus dei formae quae suscepta continetur, & sequitur: Laudabo nomen dei cum cantico, & magnificabo eum in laude. Et placebit deo super uitulum nouellum cornua producentem & unguis. Hec itaq; laudatio nominis dei, laudisq; ipsius magnificatio super uitulum nouellum placebit. Talis enim ante in lege pro peccato offerre batur, cuius gratiam per terrena unguularum & cornuum incrementa significat. Placebit ergo super uitulum peccati honor laudis, secundum illud: Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter in quo ostendam illi salutare dei. Iter igitur ostendendi salutatis dei in laudis sacrificio, & ipsum in consequentibus psalmus ostendit. Nam post placitum magnificentiā laudis super uitulum nouellum, subiicit: Videant pauperes & latentur, & quærite deum, & uiuet anima uestra. Quoniam exaudiuit pauperem dominus, & uinctos suos non desepxit. Hoc scilicet tempus latentur uidentes, cuius sacrificium in laude sit, quia illic ostenditur salutare dei. Et ideo deus ab his ad uitā animae quaref. Carnis enim & corporis timori iudicem uenit, quia animam in gehennam mittere solus potens sit deus. Quæredī autem dei ad uitam animae ea causa est, quia exaudiuit deus pauperem, eum scilicet qui se paupertauit, ut nos disceremus, quem in salutem uultus sui suscepit, in quo nobis peccata donauit, nō spernens uinctos suos, siue qui uincti sunt Christi, ut Paulus in uinculis gloriatur, siue quos satanas peccatis uinctos ut armatus & præpotens obtinebat, secundum illud: Dirupisti uincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Latentur ergo in his quæ uident pauperes, quia scriptum est: Beati pauperes spiritu, quia ipsorum est regnum cælorum. Et quia his qui pauperes spiritu sunt in cælorum regno constitutis, creatura omnis congemiscens & dolens in gloria filiorum dei liberanda est, uanitati non sua sponte subiecta, nunc quoq; ob latentes pauperes uitamq; quærentes, exauditumq; pauperem uinctosq; non speratos ipsa illa ad laudem dei expectās reuelationem gloriæ, pauperum creatura aduocatur.

Laudent eum cæli & terra, mare, & omnia repentiā in eo. Sub horū elementorum commemoratione creaturarum omnium liberandarū sensum mentemq; significans, ut dum cæli & terra & mare dicitur, cognoscatur domino Iesu Christo cælestia & terrestria & inferna genua flectere. In his enim que in mari repunt, cum tamen in aquatilibus natatus magis sit ex natura quam reptio, ea quæ in inferis degunt docentur, cum profundū maris sedem intelligamus inferni. Causam autem adhuc cur cæli & terra & mare deum laudent, ostendit dicens: Quoniam dominus saluificauit Sion, & edificabuntur ciuitates Iudæ, & inhabitabunt in ea, & hereditabunt terram. Et semen seruatorum eius possidebit eam, & qui diligunt nomen eius inhabitabunt eam. Laus uniuersa ex rerum admirabilitate proficiscitur. Tum enim aliquid laude dignum uidetur, cum opus ipsum ita magnificum atq; præclarum est, ut & prudentiam ac uirtutem gerentis & gestorum decus usumq; contineat. Quod itaq; sensum atq; opinionem ingenij communis excellat, id per admirationē sui meretur ad laudem. Cælum ergo quod tanto ornatu distinctum impletumq; est, tantosq; motus atq; cursus incredibili constantia ac uarietate conseruat, ut annum inter hyemem caloremq; æstatis temperatis autumni & ueris temporibus moderetur & siniat, terra autem quæ supernis innumbrata naturis, uel complexa in sese, uel suscepta sinu semina & contineat & alat, & fecundet secundū uniuersiusq; generis naturā, usu ac maturitate consolidet,

mare

mare autem quod uitæ nostræ modo, nunc hausto spiritu, nunc refuso animetur & maneat, motusq; in tanta sui uarietate rationibus le lunaris incrementi detrimento moderetur, & profunda infinitaq; sui obice mentem humanæ opinionis excēdat, ut neq; quid extra, neq; quid intra sit sensu persequente captamus, in his tamen tantis tamq; admirabilibus rerum naturarumq; uirtutibus in deo, hoc quod Sion salua sit, ciuitatesq; Iudæ edificandæ sint, cæli, terra, maria laudabūt, humana utiq; opera & caduca, & ipso tempore ac uetustate soluenda. Quod si extructas eas esse ut sint, laude sit dignum, nonne magis cōseruatas eas esse ne destruerentur proficeret ad laudem? Non ergo hæ maximæ utiq; præstantissimæq; rerum omnium, uel magis quibus uniuersæ res contineantur alanturq; naturæ maris, terræ & cæli ad inanum pœnæ ac leuium operum laudem aduocatur, id est, quia Sion saluificata sit, extructæq; Iudææ ciuitates, quas post Babyloniorū Antiochiq; uictoriā bellum quoq; Romani regis absumeret, Delinc ipsam hanc in opem impiamq; sententiā, rei quoq; communis scientia & ratio cōdemnat. Nam ob id adificari ciuitates Iudææ propheticus sermo declarat, ut in ea quæ salua facta sit Sion inhabitet. Et quid hinc secundum humanas extructiones ciuitatumq; fabricas intelligētiæ loci est? cum neq; in adificandis his laus ulla sit, quæ sint postea destruendæ, neq; ratio & natura patiatur adificari ob id ciuitates, ut inhabitent ciuitatem. Est autem digna planè deo laus cæli & terræ ac maris confessione tribuenda, quod illa filia Sion quæ inuicta in Hierusalem tanto præuentium sequentiumq; comitatu salua per deum sit, in quam angeli concupiscunt, in quam creatura omnis gemens dolensq; prospectat, in qua aternitatis nostræ gloriā laudemq; speculamur, in qua adificatæ ecclesiarum ciuitates manebunt. Sion enim licet colliculus templo quod in Hierusalem fuit iunctus sit, tamen secundum interpretationem ex Hebræo in Latīnum Græcumq; sermonem speculatio dicitur. In hoc ergo corpore domini, quod resurrexit ex mortuis, quod à dextris uirtutis cōsedit, quod in gloria dei patris est, spem nostram uitamq; speculamur. Et quia reuelationem nostræ in eo claritatis & ipsa in eandem liberanda creatura omnis expeccat, salutem huius Sion sub significatione cæli & terræ & maris laudat, quia omnia in cælis & in terra pacificata & reconciliata per eam deo sint, quia in resurrexerunt gloriā, cuius spem in ipso ex mortuis resurgente speculamur, peccatū, mors, corruptio à uita & immortalitate deuorata sint & exhausta. Nam si super iunius peccatoris pœnitentia magnum in cælis gaudium est angelorum, quanto magis in totius mundi reconciliatione lætitiā sit? Et quia in finem pro his qui immutabuntur est psalmus, Iudææ etiam ciuitates, ut in Sion inhabitēt, adificandæ esse laudantur. Et ciuitates ipsas conuentus hominum esse quis dubitet? ecclesiās uero ex conuentu plebiū effici notum est. In hac ergo Sion, quæ illam in se etiam primitiuorum conscriptorum in cælis, complexaq; sit ciuitatem, habitatio nostra perficitur, qui ut semen Abraham, ita & semen Iudæ manemus. Non enim qui in carne Iudæus, sed qui in spiritu. Ob quod in his nostris conuentibus ciuitates quoq; Iudæ sumus. Ac ne sibi Israel impius ciuitatū Iudææ gloriā eo quod secundum carnem seruatorum dei semen est uendicaret, eorum hæreditatem, eorum habitationem in Sion esse demonstrat, qui nomen domini diligant, ut pietatis magis sit, non generis electio, quia præstet omnibus charitas dei, quæ in Christo est: & Petrum nihil aliud quàm utrum se amaret interrogat dominus noster Iesus Christus dei filius, qui est benedictus in omnia secula seculorum, Amen.

Z 4 In finem

In finem psalmus Dauid in rememoratione, eo quod saluum me fecit dominus. PSALMVS LXIX

Domine deus in adiutorium meum intende, domine ad adiuuandum me festina. Confundatur & reuerentur qui quaerunt animam meam. Auertantur retrorsum & erubescant, qui cogitant mihi mala. Auertantur statim erubescences, qui dicunt mihi euge euge. Exultent & laetentur in te omnes qui quaerunt te, & dicant semper magnificetur dominus, qui diligunt salutare tuum. Ego uero egenus & pauper sum, deus adiuua me. Adiutor meus & liberator meus esto domine, ne tardaueris.

Alius hic in rememoratione psalmus est: nam trigesimo septimo eadem inscriptio est. Ex ipsa autem uerbi huius significatione usque communi quod in rememoratione praescribi intelligendum sit, edocemur. Nam rememorationis precatio ei competit, qui se incidere in obliuionem eius a quo uel auxiliu uel ueniam expectat pertimescit, & aut sui ad saluam commemorationem fieri desiderat, aut eorum ad poenam, qui sibi semper infesti sunt. Et quidem in anteriori superscriptionis ipsius psalmo de uenia & salute tractatu est, qui totus ex persona dolentis domini pro nobis portantisque peccata nostra constitit. In hoc uero necessitas postcedae ueniae non relicta est, quia iam superior & conuictiuus huic psalmus saluificatae Sion, edificatarumque ciuitatum Iudaeae laude conclusus est. Sed in eo rememoratio in impios ultionis est, & retributionis in sanctos. Et quia non illi Dauid, sed in illu Dauid psalmus in finem est secundu aditam in anterioribus ex nominis proprietate rationem, ex persona domini tractabitur, ut ipso psalmi sine noscetur: Domine deus in adiutoriu meum intende.) Prae confessionis haec uox est, adiutoriu a domino & deo sperare, sed plus hic quam in deprecationibus sperandi auxiliij solet esse, sermo significat. Videri enim id potest, ut qui in adiutoriu positus sit super potentem, nunc in adiutoriu in quod positus est, ut intendatur orare. Et quis hic sit non ambigitur ex psalmo, in quo inu est scriptum: Postui adiutoriu meum super potentem, & exalta uel electu de plebe mea, inueni Dauid seruu meum. Et ne aliquid in illum Dauid lesse referri possit, adiecit: Et ego primogenitum ponam eum, excelsum super reges terra. At ne quod primogenitus est, ad primitias indulti ei a deo regni trahi possit, id quod solum domino lesu Christo propriu esset ostendit dicens: Et sedes eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta manet in aeternu, & testis in caelo fidelis. Nunc ergo qui aduersum potentem positus sit adiutor, & qui intendi in adiutoriu suum precatur, poenam in eos qui sibi aduersantur expostulat, dicens: Confundantur & reuerentur qui quaerunt animam meam. Auertantur retrorsum & erubescant, qui cogitant mihi mala. Auertantur statim erubescences, qui dicunt mihi euge euge.) Ex uerbis loquelae sermonis nostri diuinus sermo pendendus est. Pudor & confusio ex dedecore est, auerfio ex repulsa est. Reditus uero in noua loca magis que in ea unde digressio est. Qui quaerunt animam sancti huius, qui in adiutoriu suum orauit dominum confundentur, post etiam auertentur non in alia, sed in eadem. Et idem est dictorum ordo qui & rerum. Confundetur iusti animam quaerendo, quem cum peremerint, scient quoniam deus uita & resurrectionis est dominus. Ac deinde auertetur, ne occurrat cum sanctis obuia Christo in nubibus rapiti. Postremo auerfi non ibunt in aliena loca. Surgentes enim impij ex mortuis, rursum detruentur in infima terrae unde emerferat. Nam, ut Apostolus ait: Omnis quidem caro resurget, sed non omnis demutabitur. Resurget autem, quia in carne siue bona siue mala egerint recipere constitutu est. Ergo & quaerentes animam iusti, & euge

euge euge dicentes, & confundentur & reuertentur in resurrectione, confundentur in qua ad iudicium reuocari. Euge euge autem iusto dixisse constat, qui dixerunt: Saluos fecit alios, se ipse saluare non potest. Sed post hanc maloru poenam, quia rememorationis erat psalmus, pro sanctoru quoque fuit spebus orandum. Sequitur enim: Exultent & laetentur in te omnes qui quaerunt te & dicant semper, magnificetur deus, qui diligunt salutare tuum.) Ut confusio & reuerentia iusti animam quaerentibus, ita exultatio & laetitia quaerentibus deum, quia secundu prophetam reuertentur alij in confusionem, alij in laetitiam. Et ut retrorsum erubescences auertentur, qui mala cogitant, qui dicunt euge euge, ita qui salutare dei diligunt, ad confessionem magnificentiae dei proficiunt, ut ex gratia indultae sibi a deo exultationis, laudis confessio augeatur. Non enim aliquo deus qui idem atque aeternus est indiget, aut quicquam in rerum naturis & mentiu opinionibus est quod expectet. Quod enim incremento demutabile est, id detrimento saepe mutatur. Deus autem qui idem origo & causa gignentibus est, ad aeternae beatitudinis naturam sibi ipse sufficiens, nihil extra uel ultra quod sibi desit, ne aliunde expetat, dereliquit. Magnificatur autem per beneficiorum suorum incrementa nobiscum, cum magnificentia eius & commodorum nostrorum sensu ac iocunditate & referendae gratiae, laude cumulat. Ergo quotiescunque magnificatur dominus, toties aut optandi nobis a deo muneris uota sunt, aut sumpti perceptique confessio est, magnificentiae eius laude nobiscum per commodorum nostrorum incrementa nascente. Oportuit autem psalmum qui rememorationis in finem est, digno rememorationis fine concludi. Sequitur enim: Ego autem egenus & pauper sum, deus adiuua me. Adiutor meus & liberator meus es tu domine, ne tardaueris.) Neque regis dignitatis neque regni, summam paupertatis atque inopiae professio congruit, sed eius uox est, qui ut nos ditesceremus pauperem se praestitit, cui ne ad supremam quidem coenam, nisi quaesita & aliena domus fuerit. Auxiliu pro nobis itaque rogat. In forma enim serui, obediens usque ad mortem factus est. Citum quoque auxiliu ut liberetur orat, in quo nullius morationis tarditas sit, qui & ipsas passionis moras non ferens, proditori dixerit: Fac quod facis cito, memorari in se susceptae carnis infirmitatem, ut liberetur paterni numinis uirtute festinat.

PSALMVS CXVIII N Aleph

Beati immaculati in uia qui ambulat &c. Vsq; ibi: derelinquas usque quaque.) Qui ad doctrinam rationalis & perfectae prudentiae preparantur, ab ipsis statim literarum elementis docendi sunt, ut perfectam ueramque rationem tanquam ab exordio primae institutionis consequantur. Sciens istud sanctus Paulus apostolus eam sola ueram atque ualida doctrinae esse prudentiam, quae ab aetatis initijs atque ab infantia ipsius inchoaretur exordijs, haec ad Timotheum inter magna atque praecleara fidei studijque praeconia, in secunda epistola scribit: Tu uero permane in his quae didicisti & credidisti, & sciens a quibus didicisti, & quod ab infantia sacras literas nosti, quae te possunt instruere in salutem. Hoc propter praesentem psalmum ita dictum sit, in quo cum cognitio ueritatis ad eruditionem humanae ignorantiae esset adenda per ipsa literarum atque elementorum initia, doctrinae ordo est distributus. Secundum enim Hebraeoru literas singulis octonis uersibus singulae litterae preferuntur. Est autem omnis numerus uersuu in centum septuaginta octo uersibus. Nam cum ex uiginti duabus litteris omnis Hebraeus sermo conueniat, & octonos uersus litterae singulae explicent, numerus iste uersuu octonis partibus multiplicatus expletur. Hanc igitur extitisse causam existimo, ut per literas totius istius psalmi ordo decurreret, ut sicut paruuli & imperiti & ad legendu imbuendi, haec primum per quae sibi uerba contexta

contexta sunt literarum elementa cognoscerent, ita & humana ignorantia ad mores, ad disciplinam, ad cognitionem dei per hunc singularum literarum octonarium numerum ipsis ueluti infantulis doctrinae initijs erudiretur. arduum enim & difficultissimum est, hominem per se ipsum uel per seculi doctores rationem praecceptorum coelestium consequi; nec naturae nostrae recipit infirmitas, diuinis institutis nisi per eius gratiam, quae haec ipsi dederit, erudiri. Namque qui simpliciter ea quae in manus sibi inciderint legunt, existimant nihil differentiae in uerbis, nihil in nominibus, nihil in rebus existere. Sed si istud communis colloquij sermo non patitur, ut sub diuersis rerum nuncupationibus, nisi diuersa significata esse intelligatur, nunquid dei eloquia tam imperita & tam confusa esse credimus, ut aut inopia uerborum, quibus iterantur laborauerint, aut distinctionum genera nescierint? Plures enim cum audiunt legem, iustificationem, praeccepta, testimonia, iudicia, quae omnia Moses sub diuersa uniuscuiusque generis uirtute disposuit, unum atque idem esse existimant, ignorantes aliud legem, aliud iustificationem, aliud praecceptum, aliud testimonium, aliud esse iudicium, quae multum a se differre & discrepare testis nobis est octauus decimus psalmus, quo continetur proprietates uniuscuiusque & nuncupationis & generis. Lex enim immaculata conuertens animas, testimonium domini fidele erudiens paruulos. Iustitiae domini recte laetificantes corda, praecceptum domini lucidum illuminans oculos, Timor domini sanctus permanens in seculum seculi, iudicia domini uera iustificata in semetipsa. Sunt ergo distantiae in singulis quibusque rebus: & prudentis atque intelligentis uiri est, in quae scripta sunt discernere, ubi lex, ubi praecceptum, ubi testimonium, ubi iustificationes, ubi iudicia constituta sint, ne illa quae sermo propheticus mirabili uniuscuiusque proprietate distinxit, ea ignorantiae nostrae infirmitas indocta imperitiae opinione confundat. Itaque per literas singulas haec omnia maximus & ultra caeteros copiosissimus psalmus iste discretiuit, ut per haec uerborum elementa credendi & uiuendi & erudiendi in domini doctrina ratio, distinctio doceretur. Plures autem arbitratur, simplicitatem fidei ad absolutam aeternitatis spem posse sufficere, tanquam innocentiae, secundum iudicium seculi, studium doctrinae coelestis non egeat institutis. Et quia aliter se res habet, idcirco nunc uiuendi in deo innocenter, & in innocentia religio se manendi cognitio multa cum copia prophetici sermonis exposita est, quia difficile est quenquam per semetipsum, id est, per seculi instituta, hanc innocentiae religionem ad uerum usum uitae pietatis & innocentis adipisci. Nouit etiam infirmam per se esse humanam naturam Apostolus ad hanc uiuendi scientiam capessendam. Nam cum de charismatum & munerum dei donis doceret, cum primum sermonem sapientiae praetulisset, statim sermonem scientiae subiecit. Hoc enim scientiae, post sapientiae sequens a deo donum dei est, quia usus sapientiae in usu scientiae perfectus est. Occurrit autem in praesenti psalmo etiam ea nobis difficultas, quod eum duos tantum psalmos acceperimus per literas Hebraeas conscriptos, id est, centesimum undecimum atque duodecesimum, ita ut a prima usque uigesima secundam secundum Hebraeos literam uersuum numerus conueniret, uersusque singulorum elementorum initijs inchoarentur, in hoc nunc psalmos octonos uersus elementa singula obtinerent. Sed cum omnia uiuendi, credendi & placendi deo praeccepta continentur in psalmo, in eo numero omnia literarum initia continentur, qui maxime secundum plenam & religiosam eiusdem numeri uirtutem primum omnium conueniunt in se undique partium aequalitate perfectus est. Primum etenim per duas in se partes ex partibus coequalis, tum deinde per quatuor aequae partes conuenit. Et uirtutes psalmorum, quae in hoc numero uel singulari uel multiplicato collocati sunt, docent uirtutem huius esse sanctam & religiosam plenitudinem. Haec autem numerus etiam in lege sanctus

Ogdoad

sanctus est. Iustum enim est ut qui natus esset, in octauo signum circumcisionis acciperet. Haec etiam in circumcisione domini ratio seruata est, & in hoc dierum numero cum ipse circumcideretur infirmitas. Haec etiam numerus omnia genera pecudum ut digna sacrificijs habeantur, enunciat, octaua enim die iubentur offerri. Et in hoc numero diluuij diebus origo rursus humanae generationis eligitur. Consummatio igitur nunc doctrinae & eruditionis nostrae sub perfecti huius numeri abolutione per singula elementa concluditur, antequam neque mundi deo hostia fuit, neque in generis familia quis cessante circumcisione susceptus est, & ex quo rursus iterandae generationis coepit exordium. Primae igitur literae hi uersus sunt: Beati Alep immaculati in uia, qui ambulant in lege domini. Beati qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt eum. Dictionum ordo non negligendus est, qui si diligenter a nobis cognoscitur, neque dispositae quidem beatitudinis ordinem consequemur. Non enim primum beati scrutantes testimonia, sed primum beati immaculati in uia. Prius enim est confirmatis moribus, & in innocentiae studijs ex communi probitatis honestate compositis uiam ueritatis ingredi, sequens deinde est scrutari dei testimonia, & expurgato emundatoque animo ad inuestiganda adesse. Ordinis autem huius & alius propheta non immemor est, dicens: Seruite in iustitia uosmetipsos, & metite uos in fructu uitae, & illuminate uos in lumine scientiae. Non illuminatio primum, sed satio nostra praecceptum est, & cum ante nosmetipsos, id est, uitae nostrae usum in spem fructuum seuerimus. Deinde cum quae fata sunt messuerimus, tunc nos lumine scientiae illuminemur. Tenendus igitur hic ordo est sationis, messis & illuminationis. Plures enim nostrum illuminari se prius seuerere ac metere festinant, cum satio atque messis quaedam consequendi luminis preparatio sit. Prima igitur haec beatitudo est, beatos esse qui immaculati in uia sint. Sed non in uia fortuita & incerta & in erraticis, sed in uia in qua in lege domini ambulat. Plures enim uilem & necessariam uiam esse se ingressos existimant, sed immaculati in uia non erunt, quia non in lege domini ambulat. Sed uia haec non solum ineunda est, sed etiam peragenda est. Nemo enim dum in uia est, id ad quod per uiam tendit obtinet. Beatus Paulus ait: Non quod iam acceperim aut perfectus sim, sequor autem si apprehendam, in quo & apprehensus sum a Christo. Ergo adhuc ille pergebat, ea quae retro sunt obliuiscens, in his autem quae in priora sunt se extendens. Itaque uiam hanc agens beatus est, qui cum obliuione praeteritorum in futurorum spem extenditur. Et quae uia sit in qua unusquisque ambulat beatus sit, dominus docet dicens: Ego sum uia. Quisquis igitur in praecceptis eius insisterit, hic beatus est, dum uita carnis coeret, dum animi petulantiam edomat, dum auaritia famem vincit, dum terrenorum honorum gloriam euitat. Quisquis ergo in his manserit, hic est immaculatus in uia, & in lege domini ambulans. Adiectio autem ea qua dictum est, in lege domini, non est ociosa. Est enim et peccati lex de qua ait beatus Apostolus: Video aliam legem in membris meis contramilitantem legi mentis meae, & captiuum me ducen- tem in legem peccati. Ergo quia & lex peccati esset, idcirco domini lex dicta est. Nisi enim & lex exterior, non cum adiectione proprietatis legem domini propheticus sermo dixisset. Sequens deinde uersus est primae literae: Beati qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt eum. In primo uersu est: Qui ambulant in lege domini, in secundo: Qui scrutantur testimonia eius. In quarto, quia tertius supplementum dedit, secundo de mandatis ait dicens: Tu mandasti mandata tua custodiri nimis. In quinto de iustificatione: Vtinam dirigatur uis meae ad custodiendas iustificationes tuas. In sexto rursus de mandatorum effectibus: Non confundar cum respicio in mandata tua. In septimo de iudicijs: Confitebor

strebos in directione cordis in eo quod didici iudicia tua. In octauo de iustificatione iustificatione tuas domine custodiam, non me derelinquas usquequaque. (Si ergo aliud lex, aliud preceptum, aliud iudicium, aliud iustificatio, aliud testimonium, necessarium est ab eo qui haec omnia constituit & condidit, intelligentiae gratiam nos & munus orare. Totum autem hoc in se habet legis nuncupationem. Quid ergo est lex? umbra scilicet (ut Apostolus ait) futurorum. Quod de ceteris scriptum nunquam est, sui ut futurorum umbra sit, aut iustificatio, aut testimonium, aut mandata, sed tantum legi id proprium est (ut Apostolus in pluribus docet) non secundum literae intelligentiam legem esse tractandam, sed secundum spiritalem doctrinam futurorum in ea umbram esse noscendam. Ait enim: Non obturabis os boui trituranti. Et adiecit: Nunquid pecudum deo cura est? An non propter nos dicta scripta sunt. Et rursum: Legem legentes non audistis quod Abraham duos filios habuit, unum ex ancilla, & unum ex libera: Sed qui ex ancilla, secundum carnem natus est: qui autem ex libera, secundum repromissionem: & quia lex futurorum umbra est, adiecit, quae sunt. Haec enim sunt duo testamenta. Ergo quaecumque doctrinarum spiritualium umbra complexa est, haec lex esse dicenda est, quia lex & spiritalis & umbra est futurorum. Mandatum autem domini est, in quo observatio preceptorum & custodia continetur, ut illud: Non occides, non moechaberis, & caetera horum similia. Et quia haec simplicia & splendida sunt, nosque in uerum lumen per observantiam sui diligentia, idcirco ita dictum est: Preceptum domini lucidum, illuminans oculos. De lege autem non conuenerat ista dixisse quae per umbram futurorum aucta est, & animas per futurorum cognitionem conuertens, mandatum autem per observantiam sui illuminans. Ergo quia beati sunt scrutantes testimonia dei, & aliud legem, aliud mandatum, aliud testimonia esse, sicut caetera diximus, quae haec sint dei testimonia noscendum est. Legis enim totius liber sub testimonijs datus est. Coelum namque & terram Moses librum testamenti traditurus in testimonium aduocauit. Sunt & plurima in causa testimoniorum constituta, cum Iacob ait: Testimonium erit uobis collis iste, & testimonium erit lapis iste, & in Iesu scriptum est: Duodecim lapides tollite, ut sint hi in testimonium filijs uestris. Curato etiam leproso dominus ait: Offer munus tuum in testimonium quod constituit Moses illis. Apostolus plura ad Timotheum per epistolam loquens denunciat sub testibus dicens: In conspectu multorum testimonium denuncio tibi, & in conspectu dei uiuificantis omnia, & Iesu Christi & electorum angelorum, ut haec custodias. Plura igitur & innumerabilia sunt dei testimonia, quae si quis scrutari per cognitionem legis, prophetarum, apostolorum, euangeliorum uellet, in beatitudine permaneret, neque uelut uacuo & solitario orbe uiuens sciret se nisi sub teste peccare. Plena sunt enim omnia diuinis testimonijs, & omne hoc uacuum quod putatur, repletum est angelis dei, nihilque quod non haec diuinorum ministeriorum frequentia incolat. Horum itaque cognitionem per doctrinam quis adeptus, scit se sub testibus uiuere. Et cum natura humanae infirmitatis procliuus ad uitia est, refugit tamen uel sub teste peccare, quod ipsum docet nos communis consuetudinis ratio. Quis enim furari sub teste non metuit? Quis ad scelus nisi secretum elegit? quis ad adulterium non aut solitudinem aut noctem operauit? Et si quando incalcescentibus uitijs iam ad crimen animus promptus est, tamen furor instantis uoluntatis occursum testis coercetur, & in sese abruptam humanam petulantiam naturam nonnunquam intercessio repentina reuocauit. Si ergo metu intercessionis iam praesumptum animo facinus demoratur, quid Christianum hominem agere conueniet, scientem se tot undique spiritualium uirtutum testimonijs, non dico operum suorum, sed ipsius tantum uoluntatis obsessum? Nonne cum in aliqua tur-

bidae

bidae affectionis uoluntatem infirmitatis nostrae aculeis commouemur, metuumus adstantes undique nobis choros angelorum, & plenum ministerijs caelestibus mundum: Si enim angeli paruulorum patrem nostrum quotidie uident, qui in caelis est, possumus testimonia eorum metuerere, quos & uobiscum manere, & deo quotidie scimus adstare. Quinetiam ipsum diabolicum illum, per quem ipsa illa uitiorum nostrorum incentiua praebentur, suosque omnes testes metuerere debemus, puncto temporis omnem amplitudinem mundi huius obeuntem. Cui dulce est peccare nos, ut peccatorum nostrorum testimonio gloriatur. Est enim eius haec propria calliditas, instigare ad peccandum, & arguere peccantes, dictum est enim: An nescitis quia adest diabolus accusator fratrum uestrorum, & quia haec sunt aduersariae nobis uirtutes: In testimonio cum caeteris permanentes, de sanctis tantum prophetam meminisse dignum fuit dicentem: Beati scrutantes testimonia tua non aliena scilicet, sed illa quae dei sunt. Non negligens autem testimoniorum dei oportet esse seruatio, ob quod dictum est: In toto corde exquirunt eum. Non pro parte studium caelestis doctrinae adhibendum est, sed toto corde dei testimonia inquirenda sunt, ut quia sunt & alia quae dei non sunt, ea quae dei discimus esse, non auocato in alia negocia corde haec scrutemur. Succedit deinde hic uersus: Non enim qui operantur iniquitatem, in uisus eius ambulauerunt. In primo uersu singulariter uia commemoratur, in hoc tertio plures: ex quo intelligendum, est per multas uias ad unam perueniri, in qua quisque immaculatus si sit hic, beatus est. De plurimis autem uisus atque una Hieremias paria testatus est dicens: State in uisus & interrogate uias domini aeternales, & quaerite quae sit uia bona. In plurimis ergo uisus standum est, & plurimae interrogandae sunt, & haec quidem plures & domini sunt & aeternales, & in his cernendum est quae sit uia optima. Viae plures sunt, & plurima dei mandata, plures prophetae per quos omnes in unam uiam pergunt, sed in his operari iniquitatis non ambulauerunt. Nam si in eis mansissent, usque ad optimam illam noui testamenti uiam peruenirent. Est uia per Moysen, est per Iesum, est per Dauid, est per Esaiam, est per Hieremiam, est per Apostolos, per has omnes ad eum necesse est peruenire, qui dixit: Ego sum uia, & nemo uenit ad patrem nisi per me. Simile quiddam sub margaritae nomine dictum esse intelligendum est. Multarum enim margaritarum negotiatorem oportet ut unam margaritam multi precij consequatur. De margaritis uero cum sit sermo, sufficit ad honorem earum quod margaritae sint nuncupatae. Vna autem illa margarita quae reperta est, magni esse precij dicitur. Ita & cum de uisus plurimis prophetatur, quod & domini & aeternales sunt dictae. Cum autem in his uisus quaeritur quae sit utilis uia, ea quae reperta est optima praedicatur. Ergo quamuis uel illae uiae aeternales sint, uel margaritae ipsae suo nomine honorabiles sint, in multis uisus standum est, ut bona uia reperitur, & uendendae omnes margaritae sunt, ut ea quae multi precij est reperta ematur: Dehinc consequitur hic uersus: Tu mandasti mandata tua custodiri nimis. Superius commemorauimus aliud significare mandata, aliud legem. Et de lege, quantum arbitror, Apostolus nobis testis fuit, quia umbra sit futurorum, in qua species ueritatis tanquam corpus in umbra describitur. Mandatum uero est, quod per observantiam implendum est, ut illud: Non moechaberis, & non occides. Non enim in eo species futurae imaginis continetur, sed praesentem operationis habet effectum. Tu mandasti mandata tua custodiri ualde. Nihil igitur dissoluto animo, nihil incurioso agendum est, sed sollicitos atque anxios curam mandatorum dei exequi nos oportet, ut id quod agimus, in profectum fidei nostrae, in ueritatem eius cuius negotium agimus exequamur. Ceterum si aliquid remissa uoluntate & occupata in res alias cogitatione egerimus, officia quidem corporis in-

Diuersae uiae domini.

Aa

agendo

agendo occupabuntur, sed deuotionis meritū per negligentiam non consequemur. Viam dirigantur uitae meae ad custodiendas iustificationes tuas.) Habemus nunc post mandatorū custodiam etiam iustificationū obseruantiam, & mandata iam superius quae esse existimarem ostendimus. Iustificationes autē sunt plures atq; diuersae in obseruandis singulis officiorū generibus temperandae: ad quorum custodiam, nisi à deo dirigamur, infirmi per naturam nostram erimus: adiuuandū igitur per gratiam eius dirigendū sumus, ut praeparatū ordinem iustificationum consequamur. Est uobis iustificatio circa seruum distributa, est circa filiū, est circa patrem, est circa patres, est circa fideles uiros, est circa ecclesiae principes, est circa angelos, est circa deum ac dominū nostrum unigenitum dei uerbum. In singulis ergo quibusq; generibus atq; nominibus iustificationis ratio obseruanda est, quia nisi haec omnia ex comparibus deuotae uoluntatis officijs retineantur, iustificationem dei nō tenebimus. Religiosus in patrem si oderit filiū, modum iustificationis amisit. Religiosus in seruū si fratrem oderit, praedictae iustificationis ordinem dereliquit. Religiosus in dominum si oderit sacerdotem, quam iustificationis obseruantiam in religione dei expleuit, odia in ipsa ministeria diuinae iustificationis exercens: iam uero in ipsam fidei ueritatem, id est, dei patris & domini intelligentiam per quam maxime iustificatio nobis erit probata, quanta opus est nobis dei gratia, ut recte sapiamus, ut ex propheticis atq; euangelicis autoritatibus unū idemq; teneamus, ne in uno aut altero opinio nostra & sermo dissidat, sed uniuersas dei iustificationes aequa ac pari operum ac doctrinae obseruantia dirigamus, quod cum consequemur tum dicere id quod consequenti uersu contineatur licebit: Tunc nō confundar cū respicio in omnia mandata tua.) Nisi enim attenti in omnibus mādatis eius fuerimus, fuerintq; alia praeterita, alia pro uoluntate obseruata, iustificationis ordinem non tenebimus: ceterum si directis uis nō stris erit par in omnia aequalisq; custodia, nullo obliuionis uel negligentiae pudore confusi cōfidenter omnium mandatorū obseruatione gaudebimus. Sequitur deinde septimus uersus: Cōfitebor tibi in directiōe cordis, in eo quod didici iudicia iusticiae tuae. Iustificationes tuas domine custodiā.) Abijciēda ergo est omnis animae perueritas, & directo atq; in nullā aliam partē deflexo corde est contentendum, ne cedat animus in seculi curā, ne ex illis doctrinae dei semitis in deum euegetur, sed directae huius confessionis haec causa est, quae cōsequenti uersu continetur: In eo quod didici iudicia iusticiae tuae.) Primū igitur orauit ut ad custodiendas iustificationes directae uitae ipsius fierent. Secundo in nullo confundendum se esse subiecit, cū in omnia dei mandata respiceret. Tertio quoq; in directiōe cordis deo se confessurū spondit, ob id quia iudicia iusticiae eius didicisset. Per doctrinam scilicet directi cordis cognitaq; iusticiae laudē deo reddens, sed iusticiae cognita hic fructus est, ut iustificationes dei retineantur, & idcirco subiecit: Iustificationes tuas domine custodiā.) Quis enim didicisse iudicia dei fructus est, nisi cognitionē nostram iustificationū obseruantia consequatur: Sed meminisse debemus, licet cognitio praestanda à deo sit, tamen esse semper orandū, ut his quae in custodiendis iustificationibus suis custodire uolumus faueat, scientes quidem frequenter nos ab eo ob tentationes derelinqui, ut per eas fides nostra probabilis fiat. Veruntamē secundum prophetam ne nos penitus derelinquat deprecādus est, ait enim: Non me derelinquas usquequaq; nimis.) Quod & in dominicae orationis ordine cōtinetur cū dicitur: Nō derelinquas nos in tentationē quā ferre non possumus. Scit Apostolus derelinqui nos ad tentandum, sed nouit & mensuram infirmitatis nostrae deum nosse, dicens: Fidelis est deus, qui nō permittat nos tentari supra quā possumus. Iob deus tentari permittēs à iure diaboli potestate animae

animae eius excerpit, & secundum modum infirmitatis humanae tentanti ius derelinquit infirmitatis suae. Igitur propheta conscientius orat, ne ualde derelinquatur, ut imbecillitatem eius tanquam Petri demergentis fluctibus dominus assumat, ut tanquam ad tentandum relictus sit, non tamen usquequaq; & ualde, scilicet ne usque animae & fidei periculum derelinquatur.

Beth.

In quo corrigit iunior uiam suam &c. Vsq; ibi, & considerabo uas tuas.) In secunda consequentium octo uersuum litera ipse sibi propheta his quibus responsurus sit proposuit dicens: In quo corrigit adolescens uiam suam? Haec ex proponentis persona dicta sunt: Dehinc nūc tanq; respondētis confessio subditur, in custodiendo sermones tuos. Cōtendum autem est, secundum eum quem in exordio habuimus sermōnem, uera atq; perfecta timoris dei instituta sub his elementis literarum contineri, quibus quasi ad usum confessionis dei per ipsa infantiae rudimenta formamur. Ergo intelligendus est propheta non ociose locutus esse: In quo corrigit adolescens uiam suam: Omni quidem aetati optabile est, ex his corporis sui uicijs ad innocentiae studium transferri, quia & sera scilicet emendatio utilis sit obliuione uitiorum. Sed placitum deo uirum propheta conformans, nō expectat post longam ac diuturnam criminum consuetudinem doctrina dei & praecipis timoris institui, sed rudes à peccatis annos, & aetatem adhuc criminum nesciam uult non modo studijs aliquando innocentiae, sed etiam ipsa adolescentiae consuetudine imbui. Difficile est ab usitatis desinere, difficile est à familiaribus abstrahi. Magnū in se consuetudo habet uinculū, & idcirco optimus ille fuerit cultor, quem non modo delictorum remissio sine crimine constituerit, sed ipsa illa praestiterit uiciorum ignorantia innocentem. Nouit Hieremias propheta aetatis huius beatitudinem, dicens: Bonum, inquit, est iuueni uiro cum fert iugum graue in iuuentute sua, sedebit singulariter & tacebit. Non expectat frigescentes senectutis annos, nec emortuam iam per aetatem uitiorum consuetudinem, uult longi praesij militem, uult eum Christi seruū, quem ne ipsa quidem praeteritorum criminū recordatio polluat. Nam in his qui iam prouectioris aetatis crediderunt, inest quidem per donum gratiae praeteritorum indulgentia, sed non abest per conscientiae naturam gestorum recordatio: Bonum, inquit, iuueni ferre iugum graue. Os nūc istud maturi ad obediendum anni aegre ferunt. Ceterum aetas reuera graui oneris molestiam per uirtutis incrementa non sentit. Sed suscepto in iuuentute onere quid faciat? Sedebit, inquit, singulariter & tacebit. Rarus ipse est cum quo perfectio timoris dei per annorum augmenta concreseat, & idcirco singularis sedebit lasciuos adolescentiae coetus derelinquens, & ab ipso senum nuper creditum confessu remotus, quia comperit se non dicere: Delicta iuuentutis meae domine ne memineris. Silebit etiam, congruam fidei & iuuentuti existimans taciturnitatem, non tumultibus negotiorum secularium admixtus, sed per molestiam tacens, sola diuina sacramentorum cognitione occupatus, & sermones dei tacita rerum atq; operum obseruatione custodiens. Redit deinde ad personam suam propheta, ut id quod superius dixerat significasse de se nosceretur, dicens: In toto corde meo exquisiui te, ne repellas me à mandatis tuis.) Competere bonitati dei non uidetur, ut à mandatis suis quempiam repellat, sed sermonum adiectio & uirtus uerborum quae ex perfectae coelestisq; doctrinae ratione disposita est, nihil dubium, nihil contrarium in se habet. Qui ergo secundum prophetam mauult peccatorum poenitentiam quam mortem, nunquid existimandus est à mandatis suis quenq; repellere? Absit istud existimare. Sed neque hoc nunc propheta sentit,

maxime qui in toto corde deum perquisierit. Sed absolutio difficultatum in his ipsis requirenda est, de quibus uideat existere. Propheta enim quid senserit in promptu est noscere. Legimus scriptum in Hieremia: Maledictus qui facit opera domini negligenter. Legimus & in euangelij scriptum: Omni enim habenti dabitur, & abundabit: & qui non habet, etiam quod habet auferetur ab eo. Ergo habens abundabit, non habens uero ipso illo quod habet indigebit. Propheta non est obnoxius maledictionis conditioni, quia non negligenter opera dei egit, cum toto corde perquirens Dauid confidenter ait, ne à mandatis dei repellatur, quia eum toto corde perquirat. Secundum euangelia enim habenti dabitur, & ei qui non habet etiam quod habet auferetur. Deus ergo non auferit nisi non habenti, secundum quod neque repellit nisi negligentem. Adeo autem bonitate plenus est, ut habentem abundantia muneretur: adeo uero non uult quencumque non habere, ut non habenti ipsum quod habet adimat. Neminem igitur nisi obnitentem repellit, neminem nisi negligentem rejicit. Hanc enim propheta prætulit causam, cur se non repellit à mandatis dei precaretur, quia non ex parte, neque per desidiam deum, sed toto corde quecessisset, per quod intelligimus etiam à mandatis repelli, qui per multam incuriam fuerit indignus admitti, & extra inhihentis inuidiam est, quod de culpa proficiscitur non merentis. Tertius iste secundæ literæ uersus est: In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Meminimus simile huic dicto legi solere ubi dicitur: Mysterium regis bonum est abscondere. Meminimus enim Pauli ad Corinthios adhuc in fide paruulos quædam dei eloquia occultuisse, cum dicit: Lacte uos potaui non cibo, nondum enim poteratis, sed neque adhuc potestis. Legimus & in euangelio in agro uberi atque fecundo repertum thesaurum, eundemque empto agro occultari. Nouimus neque margaritas ante porcos proficiendas esse, neque sanctum canibus dare oportere. Ergo intelligimus quædam nos cordis nostri secreto continere, quæ diuulgata inexpressibiles peccati culpam comparabunt. Ita enim dixit: In corde meo abscondi eloquia tua ut non peccem tibi. Quia cum cætera peccata secundum differentias rerum aut in nos ipsos aut in alios exercetur, tamen tum fierent in deum propria, cum que occultorum cordium essent condenda secreto, hæc in profanæ cognitionis scientiam proderentur. Contuendus autem est in quarto hoc qui consequitur uersus ordo doctrinæ. Primus uersus de custodiendis ab adolescente mandatis dei constitit, sequens quia in toto corde deum exquisierit, ne à mandatis dei pelleretur, dehinc quod sacramenta abscondita sapientiæ & occulta dei mysteria mentis suæ secreto continerit, quarto nunc id deprecatur ut iustificationes suas eidem ostendat, & deprecatur confessionis honore prelati, dicens: Benedictus es domine, doce me iustificationes tuas. De iustificationibus nonnulla anteriori sermone complexi sumus, & superfluum est eadem frequenter iterare. Maximus igitur & præcipuus labor est, hanc iustificationum dei scientiam consequi, & humanæ naturæ infirmitas difficulter tot tantarumque rerum cognitionem consequitur, atque ob id ut doceatur orat, quia diuinæ bonitatis munus est, animi humani imperitiam ad congruam atque unicuique tenenti competentem officiorum obseruantiam temperare. Succedit deinde etiam de iudicijs dei sermo quo dicit: In labijs meis pronunciaui omnia iudicia oris tui. Quanta rerum & nuncupatum differentia est: Primum à iuuentute mandata domini custodiuntur, dehinc deus toto corde exquiritur, cum dei eloquia occultantur, & iustificationes disci desiderantur, nunc iudicia prædicantur. Sed propheta forte existimabitur à se excidisse, & uel suorum, uel alienorum doctorum inuentor fuisse. In hoc enim psalmorum libro legimus: Iudicia tua abyssus multa. Paulus apostolus ait: Inscrutabilia iudicia dei. & rursum propheta: Magna enim sunt iudicia tua, & innumerabilia: & quomodo audebat

audebat propheta dicere, in labijs meis pronunciaui omnia iudicia oris tui. Sed nihil neque contra se, neque contra alium eiusdem spiritus prophetam nunc locutus est. Non enim ait: In labijs meis pronunciaui omnia iudicia tua, sed ait: omnia iudicia oris tui, sciens nonnullam differentiam esse iudiciorum dei, & iudiciorum oris dei. Nunquid cum ait: Iudicia tua abyssus multa, dixit iudicia oris tui sicut abyssus multa? Nunc autem ait: Iudicia oris tui annunciaui. Ea ergo quæ cognita esse per prophetas, uel ex dei uerbis iudicia esse potuerunt, ea propheta non tacuit. Quæ ideo prædicata sunt ut doceantur. Post iudiciorum autem dei oris publicam & cõstantem prædicationem, id que sequitur: In uia testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitijs. Non timet propheta uitæ superfluitas, sed in his delectatur, & ei conscientia spectantium se & cõuentium iucunda est. Trepidat enim ad omnem intercessionem pollutæ conscientiæ metus, cæterum ubi cõtans innocentis uitæ est fiducia, plurium testium interuentio grata est, sed non de communis consuetudine gaudij iucundus propheta est. delectatur enim sicut in diuitijs omnibus. Sunt opes in auro, sunt in argenteo, sunt in pecunijs, sunt in uestibus, sunt in domibus, sunt in agris eorumque aut uitibus, aut oleis, aut frugibus. Sed domini propheta doctrinarum fruge perfectus est, & legis ac prophetarum institutionum facultatibus diues, & anterior licet tempore, non tamen euangelicorum & apostolicorum præceptorum ignarus est. Nouit enim & has diuitias Paulus ad Corinthios loquens: Gratias ago deo meo semper pro uobis, per gratiam dei quæ data est nobis in Christo Iesu, quoniam in omnibus diuites estis in ipso in omni uerbo & in omni scientia. In his ergo diues est, & in his delectatur propheta. Cæterum non est æstimandus secularium opum comparatione delectatus esse, qui nisi cum contemptu atque inopia seculi diues in domino esse non potuit. Delectatus autem in uisus testimoniorum dei opus delectationis suæ agere debet, & non ambiguum est quin agat. Ait enim septimo uersus: In mandatis tuis exercebor, & considerabo uias tuas. Exercitatione igitur & assiduitate opus est, ut usus rerum necessariorum retineatur, quia periculosa est humanarum mentium & molesta desidia: ac ne ocij consuetudo subrepat assiduitas exercitationis adhibenda est. Sed retentus etiam hic ordo rationis est. Nam prius exercendum est in mandatis dei, tum deinde uitæ eius consideranda. Quia nisi fidelium operum usus præcesserit, doctrinæ cognitio non apprehendetur. Agendum à nobis antea fideliter est, ut scientiam consequamur. Vias ergo, secundum superiorem expositionem, legem, prophetas, & omnia euangelia & apostolos esse existimamus, quos in mandatis dei se exercens propheta considerauit ut nouerit. Concluit autem octauum numerum hoc uersus: In iustificationibus tuis meditabor, non obliuiscar sermones tuos. A doctrinæ perfectæ ordine propheta non excidit. In iustificationibus dei, quas doceri se orauit exercetur, sicut meditetur in mandatis. Mandatorum enim ea est ratio quo nos ad obseruantiam atque opus innocentiam instituunt, ut illud est: Non occides, non mœchaberis, & cætera his similia. Hæc ergo exercentur, quia in his operationis est usus, per præsentium se exercitacionem ad futura confirmans. Iustificationes autem sunt, quibus Hebræus puer sex annis seruus, liber deinceps anno septimo fiet, & post sex annorum fructus ager ociosus relinquendus est, & cætera in iustificationum obseruantiam constituta, quæ ingentem in se habent futuræ spei meditationem per negocij præsentis effectum. Atque ideo in his meditatur, ut in mandatis exerceatur, quia exercitatio ad usum pertinet consuetudinis instituta. Meditatio autem se in id quod nondum obtinuit extendit, ut per meditationem id quod expetit consequatur, ne sermo nunc & promissionum subrepat obliuio.

Non omnia
dei scrutanda

A Gimel.

Retribue seruo tuo &c. usque tibi: & consolatio mea iustificationes tuae.) Quibus non est constans emundati cordis conscientia, precari ista prophetae uoce non possunt: retribue seruo tuo. Si enim digna secundum opera nostra retributio aderit, peccatorum ac delictorum nostrorum poenas merebimur. Satis est autem si cui uel haec fiducia saltem gratulandi ad deum fuerit, non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniusticias nostras reddidit nobis; Quia secundum altitudinem caeli a terra longauit iniquitates nostras a nobis, quia ipse cognouit figuracionem nostram. Magnum est, tantam in se dei misericordiam recognoscere, & scire consuetudinem criminum procul a se abesse, & dignum dei misericordiam se esse coepisse. Propheta autem hic, in cuius scilicet corpore habitatio dei digna est, qui sancto spiritu plenus, non communi, nec terrena cogitat & effatur. Libertatis eius est ut orat: Retribue seruo tuo. Sed forte insolentis istud audaciae est sine aliqua confessionis modestia meritum retributionis operasse, nec se in corpore situm, id est, in uili atque humili sorte esse meminisse. Exclusit autem propheta omnem de se uanitatis ac iactantiae opinionem, nam cum dixisset: Retribue, ex fiducia innocenti: seruo tuo, ex seruitutis officio, & ex conditionis suae confessione subierit. Constante igitur haec postulat qui dei se seruum, non peccati esse meminisset, quia omnis qui peccat, seruus est peccati: Viuam iam, inquit, & obseruabo sermones tuos.) Viuam atque obseruabo non praesentis temporis res est, sed significatio sermonis huius in futurum se tempus extendit. Scit enim propheta quando beata illa & uera uiuentium uita sit. Nunc uero & in puluere mortis manemus, & in mortis corpore sumus, a quo se liberari Apostolus orat, dicens: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Habemus autem etiam nunc non admixtam nobis materiam quae mortis legi & peccati obnoxia est, & in huius caducae carnis infirmaeque domicilio corruptionis labem ex eius consortio mutuamus, ac nisi glorificato in naturam spiritus corpore, uitae uerae in nobis non potest esse natura. Audiamus eum qui se meminit in corpore mortis habitare dicentem: Quia uita nostra absconsa est cum Christo in deo. Cum autem Christus apparuerit uita nostra, tunc & nos apparebimus cum ipso in gloria. Hanc ergo retributionem sibi propheta orat, ut uiuat futurae huius uitae tempus in loco altero docens, quo ait: Et placebo deo in regione uiuentium. Scit hanc mundi istius sedem regionem non esse uiuentium, scit nos adhuc secundum praefigurationem legis emundandos esse, nunc enim admiscemur morticinae, & in lege quisquis mortuum contrectat immundus est. Sed absit istud ut quicquam horum in lege corporaliter intelligatur, tanquam per contrectationem mortui quisquam fiat immundus. Ioseph ossa egrediens Aegyptum Moses ipse lator legis euexit. Heliueus mortuo ut eum uiuificaret incubuit. Dominus ipse lator uos manu apprehensos in uitam retraxit, & contrectatio mortui si immundum effectura fuisset, nequaquam a tantis uiris, neque a domino uiolata lex esset ipso dicente: Non ueni legem solue re, sed adimplere. Sed quia lex umbra est futurorum bonorum, idcirco per hanc reformatam significatam docuit, nos in hoc terreni & morticini corporis habitaculo mundos esse non posse, nisi per abluionem caelestis misericordiae emundationem consequamur, post demutationem resurrectionis terreni corporis nostri effecta gloriosiore natura. Et forte si quis existimet sibi in sacramento baptismi perfectam illam innocentiam, & caelestis uitae dignam redditam puritatem, Ioannem baptismam dixisse recolat; Ego quidam baptizo uos in aqua poenitentiae, qui

Contagium
animi.

qui autem post me uenit, fortior me est, ipse uos baptizabit in spiritu sancto & igni. Ipsum autem dominum baptizatum a Ioanne cum adhuc esset in corpore meminere locutum: Adhuc habeo alio baptismo baptizari. Est ergo quantum licet existimare perfectae illius emundatio puritatis etiam post baptismi aquas reposita, quae nos sancti spiritus sanctificet aduentu, iudicij igne nos decoquat, quae per mortis iniuriam a labe morticinae & societate purgabit, quae martyrii passione deuoto ac fidei sanguine abluet. Et idcirco sanctus propheta uicturum se dicit esse cum uiuat, per hanc scilicet umbram uitae ad ueram illam regionem uiuentium transferendum. Secundum quod exemplum, ut dixit, uiuam, ita & custodiam sermones tuos. Custodiuntur interim secundum apostolum Paulum pro parte & per speculum. Sunt enim multa seculi scandala quae prohibent perfectam in nobis mandatorum esse custodiam. Taceo de naturis corporum, quae nos interim aut per infirmitatem, aut per incentiua uitiorum imperfectos esse compellunt: At uero morte uicta, & aculeo eius obruto, cum facie ad faciem audiemus atque cernemus, tunc uere & uiuemus, & mandata dei sequemur. Ordo intelligentiae qui primo uersu continetur, hic idem in consequentibus est. Ait enim: Reuelata uel a meos, & considerabo mirabilia de lege tua.) Scit mortalibus oculis atque corporis nubem obscuritatis obsistere, scit ea quae corporaliter in lege praecipita sunt umbram esse & speculum futurorum. Legem quidem legit, sed optat legis mirabilia contueri. Meminit sancta esse sabbata, sed in aeternorum sabbatorum requie esse desiderat. Vitur quidem azymis panibus, sed fermentum eijcere naturae ueteris festinat. Immolat paschae ouem, sed assistere ei qui per Ioannem reuelatur agno, concupiscit. Septimi anni legi satisfacit, sed ipsi exactis septem milibus, seculi esse liber exoptulat. Iubilei quinquagesimi anni legem explet, sed pentecostadis remissionem ac renouationem obtinere festinat. Scit ex praecipito dei secundum caeleste exemplar & altarium a Mose institutum, & Aaron sacerdotali habitu ornatumque uestitum, sed principis sacerdotum in cuius exemplum haec fuerant, interesse ministerijs properat. Induci quoque in terram sanctam & terram fluentem lac & mel, tanquam totius huius orbis peregrinus orat. Vniuersa quidem ista Iudaei corporaliter gerunt, sed hoc Paulus aliter intelligit, dicens: Scimus enim quia lex spiritalis est. Haec igitur legis mirabilia quae uelatis oculis adumbrantur propheta orat ut cernat, scilicet ut caduco atque infirmo corpore absolutus, haec quae per corporalem obseruantiam legis magna & mirabilia in caelis praefigurantur aspiciat. Non demutatur affectus orantis. Post haec enim ait: Accola sum in terra, ne abscondas a me mandata tua.) Accola non iuris sui terram incolit, sed aduena, & peregrinus fructum extemporariae operationis expectat. Nouit incolatus huius Apostolus ordinem, dicens: Peregrinandum a corpore, & cum Christo manendum esse. Propheta itaque quasdam imagines caelestium conuersationum decernens, licet corpus incolat, tamen rem non suam incolit. Oculis in caelum mentis erectis scit in caelo thesauros collocandos, quia ubi thesaurus sit, illic & cor futurum sit. Non erat ille sensu suae terrae accola, qui in euangelica comparatione horrea extruit capacia ingentium fructuum, & animam suam per praesentium copiam ad delicias adhortatur stultus anima ipsa eadem nocte priuandus. Ergo accolam se propheta confitens orat ne mandata dei a se oculantur. Nemo enim nisi peregrinus corporis sui cognitione mandatorum dei est dignus. Quod mandatum cum lucidum sit illuminans oculos, absurde nunc uidebitur dixisse, ne sibi mandata dei oculantur, quae hoc naturae in se habent, ut & lucida sint & illuminent. Sed negligentia aurium affert sensuum diffultat. Illic enim mandatum lucidum & illuminans est, hic mandata absconsa sunt.

Baptismus
martyrium.

Allegoriae ue
teris legis.

Lucidum mandatum est, per quod ad contuendum lumen mandatorum illuminamur. Per mādatum quod in lege primum est, quo deum ex tota anima, ex tota uirtute amare præcipimur, digni illuminatione cognitionis efficiamur, & sicut de gloria in gloriam transibimus, & in lumine uidebimus lumen, sic per speculum scientiam ipsam quandoque cerneamus. Per hoc enim nunc corporalis uitæ mandatū sacramento baptismi & præcepto dei illuminamur, & lumine utimur, & in gloria manemus. Per hoc rursum ex mandato mandata cernemus, per hoc ex lumine lumen uidebimus, per hoc ex gloria in gloriam transferemur. Scit autem in caelis propheta plura dei esse mādata, scit per diuersitatem ministeriorum diuersas esse præceptorum obseruantias, angelorum, archangelorum, thronorum, dominationum, potestatum, & principatum. Quos utique necesse est, ut omnibus ita & officijs esse diuersos, perpetuam tamen mandatorum custodiam pro natura suæ firmitate retinentes. Atque ob id reuelari sibi cœlestium mandatorum sacramenta orat, quia sciat se in terræ huius corpore esse peregrinum. Quartus hic tertie literæ uersus est: Concupiuit anima mea ut desyderem iudicia tua in omni tempore. Non est propheta huius communis cum cæteris uel seculi sermo, alius sub significatione familiarium uerborum intelligentiæ suæ extulit sensum, dicens: Concupiuit anima mea ut desyderem iudicia tua in omni tempore. Multis enim uidetur rectius dictum fuisse: Desiderat anima mea iudicia in omni tempore. Et forte quidam existimant id ipsum sub his dictis contineri. Sed meminit propheta, arduum esse & naturæ humanæ periculosissimum dei desiderare iudicia. Cum enim nemo uiuens in conspectu ipsius mundus sit, quomodo desiderabile eius potest esse iudicium? An cum ex omni ocioso uerbo rationem sumum præstituri, diem iudicij concupiscimus, in quo nobis est ille indefessus ignis obeundus, in quo subeunda sunt graua illa expiandæ à peccatis animæ supplicia? Beatæ Mariæ animam gladius pertransiuit, ut reuelentur multorum cordium cogitationes. Si in iudicij seueritatem capax illa dei uirgo uentura est, desiderare quis audebit à deo iudicari? Iob omnium humanarum calamitarum militia & uictoria persunctus, qui cum tentaretur ait: Dominus dedit, dominus abstulit, sit nomen domini benedictum in secula. Cinerem se esse confessus, audita de nube dei uoce non loquendum sibi ultra decreuit. Et quis erit ausus dei desiderare iudicia, cuius uocē de caelis nec tātus propheta sustinuit, neque apostoli in monte cum domino ferre potuerunt? Tenuit itaque propheta & humanæ naturæ & conscientie modum, dicens: Concupiuit anima mea, ut desyderem iudicia tua in omni tempore. Non enim iudicium desiderat, sed ut desyderet concupiscit, desiderij eum cupiditas nō iudicij continebat. Concupiscit enim desiderare scilicet, ut in tanta innocentia maneat, ut tuto iam & sine metuendi iudicij terrore desyderet rem ipsam; nondum per conscientiam humanæ conditionis desiderans, sed eius desiderium ex conscientia perfectæ si proueniat innocentie concupiscens. Scit uero continentem & indefessam desiderij huius concupiscentiam esse oportere, atque ideo adiecit, in omni tempore, nullum scilicet docens ocium nobis esse debere, quin semper desiderij huius cupiditate teneamur. Dehinc sequitur: Increpasti superbos, maledicti qui declinant à mādati tuis. O infelix superbia, dedignat sub præceptis cœlestibus uiuere, quæ mādata diuina animi infidelis tumore fastidit. Plurima sunt humanorū uitiorū crimina, & diuersæ atq; innumerabiles peccatorū operatiōes, sed nulla magis prouocandi in nos iram dei quàm superbiæ causa est. Increpasti enim non auaros, non lasciuos, quibus utique increpatio debita est, sed superbos. Quia plures superbia qua humana contemunt, etiam deo obsequi spernunt. Sed sint licet præclara cætera fidei opera, & in omnium diuinorum præceptorum

Aliud sentiunt
qui liberant
eū à peccato
originis.

præceptorum custodia deuotio immoretur, tamen subrepente superbia eorum memoria, quæ recte operamur abolebitur, quando euangelicus ille pharisæus labore se in uitæ uiam statuit, ne alienæ rei rapax esset, ne in quenquam iniurius existeret, ne adulterijs dissolueretur, laborauit bis in sabbato ieiunans, & infelix hoc uiciosum corpus per abstinentiam cibi ingentis patientie uirtute confecit, quando deinde labore auaritiæ uincendæ decimas substantiæ suæ in usum egentium intulit. Quid his præclarijs? quid horum operum executione difficilius? Sed incidit in superbiæ laqueum, dicens: Quia non sum sicut peccator iste & publicanus. Ex ingentibus operibus cecidit in crimen, & insolens per hanc uirtutum suarum gloriam factus iustificato magis publicano recessit. Sed quid de pharisæo dicimus? Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum, aduersum quem diabolus omni uirtutis suæ arte luctatus est, angelum Satanæ qui se colaphis accepit, ut per passionum omnium indefessas molestias nulla superbiendi occasio per ocium temporis posset obrepere. Ipse quoque eligendi & constituendi sacerdotis quandam legem ferens, cum iam eum in his qui bus episcopum dignum est uirtutibus collocasset, neophytum elegi uetuit, ne superbiret, dicens: Non neophytum, ne inflatus incidat in iudicium diaboli, id est, ne per recens adeptam regenerationis gratiam insolenscat, uult illum multo passio num bello ante tentari, uult multis humilitatis & fidei stipendijs prouehi. Cor enim humilatum deus non spernit, & sacrificium optimum cor contribulatum. Quia qui se humilat exaltabitur, & qui se exaltat humiliabitur. Et idcirco maledicti qui declinant à mandatis tuis, quia increpantur superbi, quia superbia animi insolentis & humana despiciunt, & diuina negligunt. Sed uirtus uerbi hic collocati non negligenter est audienda. Promptum enim fuerat dicere, maledicti qui non obtemperant mandatis tuis, de uno & de plurimis mandatis in superiore uerbu competenti diximus: Maledicti autem sunt, qui per hanc prophetie doctrinam eruditi à mandatis dei declinant, id est, per uiciorum præsentium desideria abspe æternorum mandatorum decidunt. Qui enim declinat, id in quo est deuitat, ex alia parte in aliam deducitur, & deflexu quodam de itinere decedit. Vel leuiter ergo declinantem à mandatis dei maledictionis sententia comprehendit, ut intelligeremus quanti periculi res esset, ea omnia ignorare nos, à quibus declinare maledictum est: Aufer à me opprobrium & contemptum, quia testimonia tua exquisiui. Peccata opprobrium sunt digna, & idcirco peccatores exurgent in opprobrium sempiternum. Quod autem peccata omnia opprobrium sint digna in euangelijs discamus, tum cum dominus exprobrare illis ciuitatibus cepit, in quibus plures uirtutes eius effectæ essent, nec pœnituisent Corozaim & Bethsaida. Quod ab illis ceptum, necesse est ut in omnes eiusdem criminis pares fiat, & tunc humano generi exprobrat non pœnitenti, neq; in uiam euangelicam pergenti, id quod psalmo continetur: Quæ utilitas in sanguine meo dum descendo in corruptionem? Exprobrat enim superbis atque maledictis, cur nihil in sacramento sanguinis sui atque mortis utilitatis esse existimauerint, cum ille nostri causa, & natus & passus & mortuus sit. Tenuit etiam propheta rationem infirmitatis humanæ. Scit inesse quædam quæ per dei misericordiam auferenda à nobis sint, scit deum tali peccatorum nostrorum confessione orandum, ut & si digni arguitione habeamur, non tamen arguamur. Confitendum enim crimen est, ut obtineatur & uenia. Scit deinde post arguitionem in contemptum, id est, in nihilum gentes æstimari, quia scriptum est: Omnes gentes nihil sunt, & omnia quæ à malitia sunt, in nihilum æstimata sunt. Sed secundum prophetie exemplum auferri à nobis opprobrium & contemptum hac spe ac fiducia nos deprecari oportet, ut addamus ad id

ad id quod dicitur: Aufer à me opprobrium & contemptum, & id quod sequitur, quia testimonia tua exquisiui. Et testimonia dei exquisiuit, ut argui non debeat, & auferri à se opprobrium contemptumque precatur, ut uerecundiam non derelinquat. Esse quidem in natura sua confessus arguitiois & opprobrii causam quã à se deprecatur auferri, sed per deuotionem exquisitorum testimoniorum eam sperat auferri. Exquisiuit autem testimonia dei propheta, non in ocio, neque insolentia rerum secularium, sed exquisiuit multis aduersus se residentibus, aduersus se colloquentibus, dicens: Etenim sederunt principes, & aduersus me detrahebant.)

Scit enim omnem prophetiã fidem mundi huius deesse principibus, scit & apostolos cunctis futuros propter Christianum nomen odiosos. Sederunt aduersus prophetam principes & detrahunt tunc cum audiunt Esaiam dicentem: Audite uerbum domini principes Sodomorum, attendite legem dei populus Gomorthæ. Ex consilio enim salum Esaias sectus est. Hieremias quoque carcere clauditur, Daniel leonibus fame ad seuitiam incitatus obijcitur, Zacharias inter templum & altare occiditur, apostoli cæduntur, descantur, crucifiguntur, ut prædicatio dei auferatur, ut doctrina prophetiã inhibeat, ut uitæ æternæ uia obsepatur. Sed hos principum confessus, & hæc obrectationis eloquia spreuit fides cõstans. Consequitur enim: Seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus.) Obstreperantibus illis uidelicet, & toris pœnarum armis inhibentibus, in exercitationibus iustificationum dei spiritus perseuerat. Sed ut iam superius tractauimus, exercitatio iustificationum & meditatio testimoniorum illa est, qua cum legis opera per corporales efficientias exerceamur. Exercitatio iustificationum tamen, & testimoniorum meditatione bonorum æternorum per præsentium meditationem quædam præparatio comparatur. Sed testimoniorum meditatio unde oritur ostendit. Adiecit enim: Et consilia mea iustificationes tuæ.) Omnem scilicet uitæ curam, omnes consiliorum uarios diuersosque motus intentos esse iustificationibus consistens dei in Christo Iesu, cui gloria & honor in secula seculorum. Amen.

3 Dalet.

Adhæsit pauimento anima mea & cætera, usque ibi: cum dislati cor meum.) Multiplex intelligentia non potest in se habere diuictorum difficultatem, cum amota omni obscuritate intelligenti magis abundet electio, ut in primo quartæ literæ uersu cõueniunt. Ait enim: Adhæsit pauimento anima mea, uiuifica me secundum uerbum tuum.) Potest istud & de assiduitate orationis intelligi, tanquam ex peccatorum confessione in terra propheta prostratus adhæserit pauimento. Sed ut altius aliquid sub his dictis intelligamus, perspecta diligentius uerborum uirtute necessarium ducimus. Non enim ait: Adhæsi pauimento, sed ait: Adhæsit pauimento anima mea, & admonemur intelligere hic eum esse de animæ & corporis societate conquestum. Et multa sunt quæ nos ut potius probabile existimemus admoneant. Dixit enim Apostolus, corpus humiliationis nostræ, dixit & propheta: Humiliata est in puluere anima mea. dixit rursum: Et in puluere mortis deduxisti me. Igitur uel quia in terræ huius solo commoramur, uel quia ex terra instituti conformatique sumus, anima quæ alterius originis est, terræ corporis adheuisse creditur, maximum ipsa certamen suscipiens, ut se immanes in eo, ab eius societate diuellat, ut tanquam peregrina incolatu eius utatur. Non ignarus est autem propheta, licet anterior ætate, apostolici dicti, quia qui adhærent domino, in uno spiritu sunt. Scit etiam à se prædicatum: adhæsit post te anima mea. Quin etiam legit in lege: Post dominum deum ambulabis, adharebis ipsi. Adherere

Adherere igitur huic magis quam illi concupiscit. Sed quia meminit ex confortio eius nonnullam se labem contraxisse peccati, orat ut per uerbum dei quamuis admixta terrenæ mortalitatis naturæ anima eius sit, ipse tamen in uitam uitæ celestis animetur. Scit enim se nunc pauimento adherere non uiuere, sed secundum uerbum dei, cui mortui uiuunt, orat ut uiuificetur in uitã. Dehinc sequitur:

Vias meas pronunciaui & exaudisti me, doce me iustificationes tuas.) Qui secundum uoluptates corporis uitã agunt, in uis suis ambulat. Qui autem omnium uiciorum carnalium consuetudine derelicta in præceptis dei degunt, iam illis non in sua, sed in uia dei iter est. Et hæc audiamus in Deuteronomij præcepto: Sed nunc Israël quid dominus deus tuus poscit à te, nisi ut timeas dominum deum tuum, & ambules in omnibus uis eius, & diligas eum, & seruias domino deo tuo ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & custodias præcepta domini dei tui, & iustificationes eius, quæ ego præcipio tibi hodie ut bene sit tibi: Ergo deo adherens, in uia dei est. Et qua ratione prophetã hic locutum existimabimus dicentem: Vias meas pronunciaui, & exaudisti me, doce me iustificationes tuas: Si enim uias suas prædicat, necesse est peccati uias prædicet: quia in uia peccati sit, quisquis in uia dei non sit. Sed huic præsentis dicto cõsentiens illud uidetur, quod dictum est: Pronunciaui aduersum me iniustitias meas domine. Et rursum: Iustus in exordio sermonis sui ipse sibi accusatus est. Ergo hic pronuntiatio quæ dicitur non laudatio est, sed confessio uiarum suarum, id est, peccatorum suorum pœnitens professio. Et propheta ut esset dignus spiritu prophetiã, uias suas, id est, peccata sua ante cõfessus est, ut per hanc pronuntiationem eorum, doctrinã iustificationum dei capax esset. Quod utrumque absolute docetur. Nam cum dicit pronunciaui, confessionem hanc præterit temporis esse demonstrat: cum dicit, doce me, oratio est ex futuro. Quia consistendum ante est de peccatis, & exacta confessione descendum. Manes autem propheta in lege non ex his doceri se postulat, quæ corporali tui ministerio gerebant, sed ex his quæ per speciem præsentium futuri erant sacramenta cõplexa. Viam iustificationum tuarum fac ut intelligam, & exercebor in mirabilibus tuis.) Sermo præsens discretus cognoscitur iustificationes à uia eorum. Et quantum re ipsa intelligitur, omne quod est ad quod per uiam deditur, non idem est quod & uia ipsa qua pergitur. Quærenda igitur causa est, cur propheta præstari sibi, ut uiam iustificationum intelligat, potius quam ut ipsas iustificationes cognoscat, orauerit. Meminit etenim omnes iustificationes legis umbram in se sanctarum iustificationum continere, cum post sexennij seruitutem Hebræus puer liber est, cum septimi anni fructus indigentibus & pecoribus terræ relinquitur, cum post quinquagesimum annum omnia in ius familiæ eius unde decesserint reuertantur. Et quia hæc quæ in lege sunt constituta, uia est eorum in his præformatur exemplum, uiam harum iustificationum ut intelligens in mirabilibus dei exerceatur orat, id est, in legis operibus uersetur, quia lex sit ad futurorum bonorum speculum constituta. De sequenti uersu commperi multos uaria sensisse, eo quod non eadem proprietate à cæteris trãslatoribus ex Hebræo demutatam esset, ut ab his Septuaginta interpretantibus conscriptus est. Nonnulli enim pro eo quod ab alijs dictum est, *ἐνὸς ἀφ' οὗ*, distillauit uerterunt. Sed nobis neque tutum est translatione Septuaginta interpretum transgredi. Et sanè ratio est, & sensus dictorum ita admonet, ut recte ac probabiliter uersum translatum intelligamus. Est enim cum illis & nobiscum ita: Dormitauit anima mea præ tædio.) Et superior omnis sermo & consequens humilitatis & infirmitatis confessionem in se habet, cum pauimento anima mea adhæsit, cum peccatorum uia consentitur, cum intelligentiam uia iustificationum orat. Consequens ergo est, ut nunc animam suam præ tædio mortalis habitaculi dormire conquestus sit, quæ nondum iustificationum

Nusquam dormitauit, sed in tædio, notat hoc Ambrosius, & legit distillauit, Hieronimus uersum distillauit.

ficationum uiam intelligat, quæ etiam non pauimento adhaerit. Atque ob id in uis dei confirmandum sese orat, quia præ tædio dormitet. Sed hic ea ratio seruata est, ut dormire se non dormire dicat: Quia qui dormit in ipso somno opere est, qui autem dormitat, antequam dormiat dormitat. Quæ & in alio loco ratio seruata est, cum dicat: Ecce non dormit, neq; dormitabit qui custodit Israel. Sed & illic ubi meminit: Si dederò somnū oculis meis, & palpebris meis dormitationē. Dormitationem dixit palpebrarū, somnū uero esse dixit oculorū, quia palpebrarum officium est, ut somnū ex dormitatione conciliēt. Propheta igitur et si dormitat, nō tamē dormit, atq; ob id ne dormitās obdormiat adiecit: *Confirmame in uerbis tuis, id est, ut per omnī iustificationum, quas superius memorauit, intelligentiā confirmatus non modo non dormiat, sed etiā sine aliqua dormitatione peruiget.* Ait enim post hæc: *Viam iniquitatis amoue à me, & lege tua mi ferere mei.)* Promptū fuerat dicere: iniquitatē amoue à me, sed licet iniquitatis suæ conficius, cum meminerit in corpore suo uiam inesse peccandi, tamē pertimorem dei à peractiōe peccati omnis alienus est. *Via igitur peccati qua ad peccatū pergere promptum est amoueri à se deprecatur, id est, omnia corporalū uoluptatum desideria auferri, nec tentationē aliquā concupiscentiæ, aut ignorantia qua tanq; per uiam ad peccatū itur ingruere.* Nec solum id orat deum, sed etiā ut per legem suā misereatur eius. Per legē autem hoc modo misericordiam cōsequetur, quia ut superius ostendi, ita in lege est scriptum: *Et nūc Israel quid dominus deus tuus poscit à te, nisi ut timeas dominū deum tuū, et ambules in omnibus uis eius, & diligas eum, & seruias domino deo tuo ex toto corde tuo, & ex tota anima tua & custodias præcepta domini dei tui, & iustificationes eius, quas ego præcipio tibi hodie, ut bene sit tibi: Ergo cum lex doceat in uis dei ambulandum, ut ambulanti in his bene in posterū sit, & nunc fortē propheta oret uias iniusticiæ à se amoueri, sibiq; ut deus misereatur ex lege, id orat quod lege conclusum est, ut in uis dei ambulās in beatitudine collocetur.* Dehinc sequitur: *Via ueritatis dilexi, iudicia tua nō sum oblitus.)* *Via multi diligūt, sed nō omnes diligunt uia ueritatis.* Et quicūq; aut uoluptatū, aut diuitiarum, aut honorū uia inuēunt, sed & qui hæreticorū doctrinis uagi & incerti & impij differunt, in uia quidē sunt, sed non in uia ueritatis. Sed ppheta ex spirītu eius loquitur qui assumpto corpore dicturus postea erat: ego sum uia, ueritas & uita. Et quia hoc iudiciū est, secundū quod in euāgelij contineat. Hoc em iudiciū est, ut qui credit in me habeat uitā æternā. Merito propheta ait: *Via ueritatis dilexi, & iudicia tua nō sum oblitus.* Nobis enim hæc ad cognitionē posterius dicta sunt, sed propheta in his & uiuit & loquitur. Cohæret aut sibi doctrinæ & cōfessionis propheticae sermo. Ait enim: *Adhæsi testimonijs tuis domine, noli me confundere.)* Quia ueterū & anteriorum peccatorum ueniā testimonijs domini adherendo sit meritis. Scit em uerbis dei dictū esse: *Ecce deleā ut nubē iniusticias tuas, & tanq; nebulā peccata tua.* Dominus potens est omnia ea quæ in nobis pudoris & confusionis sunt, amouere, si & nos dicere cum libertate possimus: *Adhæsi testimonijs tuis.* His enim adherentes, confusione purgendorū & anteriorum criminū liberamur, sed concludētur omnia suo ordine & suis rebus. Superius enim ait, *Via iniustitiæ amoue à me.* deinde subiecit: *Via ueritatis dilexi.* tertium id sequitur: *Adhæsi testimonijs tuis, nunc deinde ita finit.* *In uia præceptorum tuorū cucurri, cum dilatasti cor meū.)* Per gradus ad id uentum est uia iniquitatis amouæ, uia ueritatis dilectæ, testimoniorum præceptorū societate, ut in uia mandatorum dei curreretur, sed uia quæ ad uitā ducit, & angusta, & tribulata est. Angusta, quia diligenter & caute in ea ingrediendū est. Tribulata, quia per multas tribulationes & passiones adit. Ergo insolens propheta existimabitur

existimabitur; qui se tam hanc currere gloriatur? Meminit autē inter innocentia studium & humilitatis confessionem sermonum suorum moderandam esse uirtutem. Idcirco postea quàm dixerat: *In uia mandatorū tuorū cucurri,* hoc addidit: *cum dilatasti cor meum.* Dilatatū est cor, quod per fidem capax doctrinæ dei patitur. Et hoc de credentibus dictū est: *Et inhabitabo & inambulabo in his.* Cor igitur dilatatur, in quō sacramentū patris & filij residet, in quo capaci habitatione spiritus sanctus dilatatur. Meminit & Salomon dicens: *Sapientia in exitibus canitur, in plateis cū libertate agit.* Verbi utriusq; huius latinitas nostra uel obscuritatem nobis affert, uel alterius intelligentiæ opinionē præbet. Nam quod nos in exitibus dicimus, Græcitas ex Hebræo *quod dicitur* trāstulit. Et exodus proprie est, ubi ex multis angustiis uis in unā patentē uiam coitur. Quod uero nos plateas nūcupamus, eodē nomine Græcitas nuncupauit. Sed plateas latitudines esse Græcus sermo designat, & nos putamus has esse urbiū uias. Ergo sapientia, quæ Christus est, in uia illa in qua nobis ex multis egressus est, canitur. In latitudinibus autē cum libertate agit, in quibus nō solū habitat, sed etiā deambulaturā se esse promisit. Ergo uiam domini propheta libere currit, postea quàm dilatato corde esse cœpit. Non enim ante potuit uiam dei currere, q̄ ipse illa digna & ampla deo efficeretur habitatio.

n He.

Hegem pone mihi domine &c. usq; ibi: in æquitate tua uiuifica me.) Inusitatā ac nouam deprecationē prophetæ in primo quintæ literæ uersu inuenimus. Ita enim cœpit: *Legē statue mihi domine uiam iustificationum tuarum.)* Sed rationem consequi uersu huius ex Latina interpretatione difficile est. Per conditionē enim communis sermonis nostri non ita absolute potuit uirtus uerbi Græci & Hebraici explicari. Græci namq; ex Hebræo transtulerunt, *νομοθετησόν με κύριε, τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης σου.* Orat enim in hoc uersu, ut sibi lex statuatur iustificationū. & quod Græce est *νομοθετησόν*, ad eiusdem sensus intelligentiam Latinitas explicare non potuit. Propheta ergo orat, ut uiam iustificationū suarum legē sibi dominus constituat, id est, ut qua lege uiam iustificationum dei adeat & intelligat, sciat. Non enim uia tantum ait, sed iustificationū uia postulat legem. Et quæ tandem iustificationis uia lex erit? Nam in communibus & terrenis uis legem meminimus esse in spacijs mensuras, cum passuum mille interualla quædam legis uia signa statuuntur, cum mansionum requies disponitur, cum usque ad urbem refectione uiantium congrua rursus mansionum interualla dimensa sunt. Sed etiam tunc cum ex Aegypto populus per rubrū mare pedester transiit, legem quandam uia suæ meminimus, et nō humani arbitrij iudicio sed diuini constitutā in columna ignis & nubis. Nam cum oporteret populū iter agere, columna ignis nocturno tēpore anteibat, die uero columna nubis. At cū placitū deo fuisset, diu in hisdem castris populū cōtineri, columna neq; ignis noctu prouehabatur, neq; nubis die anteibat. Legem itaq; hanc uia statuit, & si diligenter stationes eas, mansionesq; castrorū, & conditiones locorū quæ Exodo cōtinentur, retractemus, magna in ipsis cœlestis itineris mirabilia cernemus. Ob quod frequenter propheta orauit, dicens: *Cōsiderabo mirabilia de lege tua.* Sed non iam istis se uia legibus contineri propheta orat, non enim uis legem, sed uiam iustificationum poposcit. Scit esse uiam testimoniorum, cum dicit: *In uia testimoniorum tuorum delectatus sum.* Scit esse uiam præceptorum, cum ait: *Viam præceptorum tuorum cucurri.* Nouit etiam uiam legis, cum beati sunt qui ambulant in lege domini. Scit esse hanc uiam iustificationū, de qua nunc deprecatur: scit etiam esse uiam in prophetis, scit esse uiam in euangelij, scit

Bb etiam

quod dicitur
trāstulit
Imò lata

etiam uiam in apostolis, de quibus saepe testatus est. Vult ergo per uiam huius le-
gem usque in perfectam illam uitae uiam tendere. Plures enim sunt haereticorum qui
uiam legis probant, plures qui prophetarum, multi qui euangeliorum, multi qui apo-
stolorum. Scimus etiam quosdam non omnibus his uis esse contentos, sed scriba
doctus nouit ditius patrisfamiliae se exemplo de thesauris proferre uetera & no-
ua. Hanc igitur iustificationum uiae legem propheta desiderat. Lex enim iustifica-
tionum quibusdam religiosi cordis disciplinis continetur, & intra fines nos consti-
tutionis suae quibus se uerteret, arctauit, ne excedentes eos ad opiniones haereticas
intelligentiae euagaremur. Non uult igitur ab ea lege excedere, quam constituit sibi
orat. Sed in quam causam hanc legem orat instituit? Scilicet ut exquirat eam. Lex
erat iustificationum per Mosem scripta, & hanc propheta operibus exercebat. Non
ergo hanc statui sibi orat, quae iam statuta erat, & ab eo religiose agebatur, sed eam
quam optat inquirere. Quid ergo optat inquirere? Finem scilicet legis. Et quis erit
finis legis? Apostolum audiamus: Finis enim legis Christus est. Sed per has iustifi-
cationum uias, quibus statuta lex fuerit, sinem legis optat exquirere: neque solum ex-
quirere, sed semper exquirere. Ita enim ait: Et exquiram eam semper. Officium
exquirendi non suffecerat per uoluntatem, nisi etiam indefessa ab eo temporis conti-
nuatione gereretur. Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam, & seruabo eam
in toto corde meo. In Proverbis Salomonis scriptum meminimus: Ignorando sa-
pientiam sapienter interrogantibus sapientia deputatur. Quo sensu id ostendi ui-
detur, quod qui non intelligat, & sapienter interroget, sapere credatur. Hoc itaque
proficit, quia propheta in lege manens, & secundum Apostolum Hebraeus ex He-
braeis octaua die circumcisus, & secundum genus ex tribu Iuda, & secundum gra-
riam corporeae unctionis, & rex electus, & Christus, & sacramento dominicae na-
tuitatis dignus, cuius filius Iesus Christus esset tanquam peregrinus legis, orat. Da
mihi intellectum, & scrutabor legem tuam, & seruabo eam in toto corde meo. Non-
dum ergo seruat, nondum scrutatus est, nondum intelligit. Non ergo de ea lege lo-
quitur, in qua natus est, eruditus est, operatus est propheta. Sciens itaque primam par-
tem esse prudentiae, ut quis quod non intelligit, sapienter interroget, & quod igno-
rat, intelligat, idcirco intellectum ut accipiat rogat. Sciens uero adeo spiritu intelli-
gendi, studio opus esse scrutandi, ait: Et scrutabor legem tuam. Scrutationis autem fru-
ctum huius rei custodiam esse cognoscens, dixit: Et seruabo eam. Intelligens uero
perfectam custodiam diligentiam in toto esse cordis officio, consummauit omnem ser-
monis sui ordinem, dicens: Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam, & seruabo
eam in toto corde meo. Sed quid tandem istud est quod intelligere optat, quod ser-
uaturum se & seruaturum toto corde promittit? Meminit namque non otiosos dies
Mosi libro in mundi huius operatione monstrari. Scit non superfluum esse diei septi-
mi requiem. Recordatur in mensis noui religionem sacramentum festiuitatis coe-
lestis tanquam in speculo figurari. Nouit annum illum quo post sex annorum serui-
tutem liber Hebraeus est, quo post multam operationem requiescit, fructibus eius
restituuntur. Quinquagesimi quoque anni legem concupiscit scrutari. Vult quae sit
in primo mense decimi diei usque in quartam decimam, & deinde usque in uigesimalam pri-
mam religio, illam quoque septimi mensis cogitat solennitatem, cuius memoriale in
tubis est. Decimi quoque diei in eo placationem, & post quintam decimam in taberna-
culis dierum octo latitiam. Quomodo ex his & prima & octaua sit sancta. Scit circun-
cisionem primam fuisse, scit & iteratam per Iesum esse gestam. Azyma sancta desi-
derat, litare pascha concupiscit, de quo in agni ipsius immolatione scriptum est: Hoc
est pascha domini. Terram repromissionis, terram fluentem lac & mel, scit nondum
uere a

Allegoria

legis

uere a populo, qui secundo est circumcisus, obtentam. Ob haec igitur intellectum
orat: haec intelligens scrutaturum se pollicetur: haec scrutatus seruaturum se pro-
fessus est: haec seruans in toto corde custodiet. Post sequitur: Deduc me in semita
mandatorum tuorum, quia ipsam uolui. Et in hoc nunc uersu sermonis uirtus
non proprie per conditionem translationis expressa est. Nam id quod nostri ita dixere:
Deduc me in semita, Graecitas sic locuta est, ὁδηγῶσόν με, et id quod cum illis ἡγίωσθαι
dicitur, trita & frequentata discursibus semita intelligitur. Nobiscum autem semita po-
test esse semita, & esse non trita. Ergo quia Graecitas utrunque eadem nuncupar-
tione complexa est, nos quoque ita sentiamus, & semitam equidem sciamus esse quae tri-
ta est. Et obseruandum est, quod hic non legis, sed mandatorum semitam esse dicat.
Via enim legis Mosi gradienda est, postquam ipsa constituta est, quia in mandatis dei
iam a seculi institutione perfectum sit. In hac enim semita & Abel cucurrit, & Seth
instituit, & Enoch placuit, & Noe referuari meruit, & Melchisedech & benedicere
potuit, & decimas accepit, & Abraham amicus dei est, & ex Iuda expectatio gen-
tium est, & Ioseph in testimonium positus est, Iob a lege liber de hoste legis trium-
phat, & Hebraeus Moses uindictat, & Iesus secundo Israel circumcisus, & Samu-
hel dignus in unguendo rege eligitur. Et nunc in hanc orat se hic & unctus, & rex, &
propheta deduci. Scit enim imbecillam sibi esse naturam, neque se posse hanc semitam
sine duce aggredi. Dux enim est, cum dicitur: Retro post eum ambulabis, quoniam
ipse te deducet. Deducet autem, cum ait: Qui non tulerit crucem suam, & sequutus
me fuerit, non est me dignus. Deducit etiam, cum prior omnem euangelicarum pas-
sionum semitam truit. Si Apostoli docent, prior ille docuit. Constituit enim sapien-
tiam amicos dei & prophetas. Si iuste nunc aliquid geritur a nobis, princeps iustitiae
nostrae est. Est enim ipse iustitia. Si ob fidem, ob terrorem flagellamur, flagellis ille
dorsum suum praebuit. Si alapis ad iniuriam cadimur, has ille suscepit. Si per con-
tumeliam conspuimur, faciem suam ille non auertit a sputis. Dux in omnibus ille est,
sed dux est diligentibus legem, quam superius se toto in corde custoditurum pro-
pheta professus est. Non enim hic secundum sermonem Graecitatis, cum dicitur:
Quia ipsam uolui, ad semitam mandatorum referri potest, quia Graecitas, ubi foem-
nino genere semita scripta est, id quod uellet, masculino genere pronunciat. Lex
enim a nobis foeminino genere nuncupatur, quae Graece nomos dicta est, quod
ab his genere masculino enunciat. Et cum illic foeminino genere semita nuncu-
petur, id quod uoluit ad id refertur, quod per masculinum genus Graecitatis pro-
prietate memoratum est. Sequitur nunc: Inclina cor meum in testimonia tua, &
non in utilitatem. Omnia propheta ad munus dei retulit, siue ut lex iustificatio-
num sibi statuatur a domino, siue ut sibi intelligentia praestetur, siue ut deducatur in
semita, siue ut cor eius in testimonia inclinetur, id est, in ea quae sub testibus scri-
pta sunt. Teste enim caelo & terra, lex tradita est. Sed forte per hanc prophetam reli-
giosam modestiam quisquam impie loqui ita audebit: Si, inquit, omnia a deo sunt, hu-
mana ergo ignorantia caret culpa, cum nihil obtinere possit, nisi quod donatum a deo
sumpserit. Et primum hoc impie est uoluntatis existimare, idcirco se ea quae sunt cre-
dentium propria non consequi, quod sibi a deo indulta non fuerint. Sed omnem occa-
sionem huius impie excusationis propheta submouit. Primum enim cum orat, conue-
nienter infirmitati suae egit officium, dehinc dei muneribus humanae deuotionis studia
conexuit. Cum enim ait: Legem mihi statue domine uiam preceptorum tuorum, quid
secundum orationis nostrae humilitate dei esset ostendit. Cum autem subiecit: Et ex-
quiram eam semper, officium deuotionis suae protulit. Et in ceteris quoque utrunque
quodam complexu sibi inuicem colligauit, cum deduci se in semita postulauit, & cum
id ipsum uoluit. Prius enim quae a deo sunt, cum honore praeposuit, & tunc quae a
B b 2 se cum

ὁδηγῶσθαι

Liberum arbitrium

Imò nunc omnes interpretes habent avaritiam, nec 770. eorum significat utilitatem. Ambrosius ostendit in nonnullis codicibus fuisse scriptum, utilitatem

se cum confessione subiecit. Orat igitur ut deus tribuat. Est ergo à nobis est oramus exordium ut munus ab eo sit: dehinc quia de exordio nostro munus est eius, ex nostro rursum est, ut exquiratur & obtineatur & maneat. In eo aut quod ita se habet: Inclina cor meum in testimonia tua, & nò in utilitatē, quidam transulerunt: Inclina cor meum in testimonia tua, & nò in avaritiā. Id enim quod in Hebræis codicibus continetur, ambigua in definitione utriusque intelligentiæ posuit est. Sed nos, sicut oportet, sequimur Septuaginta interpretē religiosam & antiquā autoritatē, ex iudicio tamen cæterorū translatorum proprietatē intelligentiæ huius, quæ est difficilis, captates. Cum enim hi dixerint, in utilitatē, illi dixerint, in avaritiā, per id ipsum quomodo utilitas hic nunc sit subiecta noscet. Nam seculi homines pecuniā, argentū, aurum, & cætera opum instrumenta utilitatē uocant. Ergo cū in dei testimonium inclinari cor suum, & non in utilitatē propheta orat, inclinatum in dei testimonium cor ab his sine dubio refert, quæ humano iudicio existimantur utilia. Et quidem intelligentiæ nostræ sensum uerbo eo qui cōsequitur, cōfirmat. Ait enim: Auerte oculos meos ne uideant uanitatē, & in uia tua uiuifica me.) Vanitatē eorum dicens, quæ ab hominibus existimatur utilia. Et quærendū est, quos oculos, & à qua uanitate oraret auerti. Orat autē & animi & corporis oculos, eos scilicet, qui in theatralibus ludis captiui incubant, eos qui Circusium certaminibus seruiunt, eos qui uertitium præcia mirantur, eos quos auri splendor & gemmarū uarietas occupat. Nisi forte nò magis equorum cursu astrorū cursus est gratior, & obscœnis illis spectaculorū turpium fabulis, hò amœnius diuina illa humanæ spei eloquia cantant. Nisi forte huic terrenorum metallorū usui non magis æternitatis repositæ diuina honor & gloria præferetur, & blandior mihi erit auri species, quàm hominis, & terræ, & lucis, & cœli: Ab eorū igitur uanitatibus auerti oculos, & hos corporis sui, & illos animæ deprecatur, de quibus occæcatis beatus Apostolus docet, cū ait: In uanitate sensus eorū intenebrati, alienati à uita dei. Et auerforū oculorum à uanitate quod præmiū sit, longe requirendum est. Sequitur enim: Et in uia tua uiuifica me. Declinandi enim à uanitate sunt oculi, ut nobis in uia dei uita sit, nò ea uita quæ nūc est, sed ea quæ in cœlis reposita est, & in Christo absconsa. Ita enim in omni hoc psalmo locutus est, tanquàm uicturus sit, nò modo uiuat. Erigendi igitur oculi sunt, quibus Christi potius gloria, quàm mūdi huius inania & uana cernantur. In uia enim dei referentes oculos à uanitate uiuimus. Dehinc sequitur: Statue in seruo tuo eloquium tuum in timore tuo.) Nouit à plurimis propheta eloquia dei sine metu non suscipi. Plures enim auditas cœlestis eloquii scripturas tanquàm fabulam rerum inanis uolunt negligunt, & dei uerba quæ præterire cœlo & terra prætereunte non possunt, magno cum periculo irreligiosæ temeritatis irrident. Nouit initium sapientiæ dei esse timorem, nouit in illa septiformis spiritus gratia timorē in postremo tanquàm firmamentum eorum quæ superius sunt dicta numerari. Constitui ergo in se dei eloquia in timore dei precatur, quia scit ea nobis eloquia futura esse, quæ tanquàm dei timebuntur, utilia. Dehinc adiecit: Circumcide opprobriū meum quod suspicatus sum, quia iudicia tua iucunda.) Propheta in corpore positus loquitur, & neminem uiuentium scit sine peccato esse posse. Vnum meminit esse, qui peccatū non fecit, neque dolus inuentus est in ore eius. Ergo cū circumcidi à se opprobriū deprecatur, peccata circumcidi orat, quia peccatū sequatur opprobriū. Sed cum circumcidi à se orat, non tanquàm de admissio perpetratoque cōfessus est, sed quia id per infirmitatem carnis suæ in se suspicatur habitare. Non enim ait: Circumcide opprobrium meum quod perpetrasti, sed: Circumcide opprobriū meum quod suspicatus sum, suspicionem opprobrii ex conscientia propriæ infirmitatis ostendens: In iudicijs enim multi ad opprobriū resurgunt. Quæ quia his iucunda sunt, in quibus peccatū non

ti non manebit opprobriū, ipsam illam quæ in se est suspicionem opprobrii à se circumcidi orat, ut sibi dei sint iucunda iudicia. Ac ne de admissa peccati conscientia precatus esse existimaretur, circumcissionē omnem, quam sub singulis orationis uerbis deseruit, hac libertate cōclusit: Ecce concupiui præcepta tua, in æquitate tua uiuifica me. Superius orauit, ut in dei timore, dei in se statuerentur eloquia, de hinc ut à se suspicatio circumcideretur opprobrii, nunc concupiscentiā ac desiderium suum erga dei præcepta demonstrat, & ut in æquitate dei uiuificetur, orat, sciens proprium diuinæ æquitatis esse munus, ut uiuificet eum, qui & præcepta dei seruauerit & desiderauerit, cui & circumcisa opprobrii suspicionem iucunda iudicia sunt, & in timore dei in se constituantur eloquia.

Vau.

Tueniat super me misericordia tua domine, salutare tuum secundum eloquium tuum.) Plures secundum Apostolum sunt, qui sapientiam seculi sequentes, sapientiā dei reprobauerunt. Ob quod stultam fecit deus seculi sapientiam. Quid enim infidelibus stultius est, qui præter illum cōmunem irreligiosorum errorem etiam hoc adijciunt præcullum, ut diuinarū scripturarum eloquia putent perfectæ doctrinæ carere ratione: Et quia pro impietate ingenij sui diuinorū dīctorū capaces esse nō possunt, ad contumeliam cœlestiū uerborū pro excusatione hebetudinis suæ prorumpunt, dicentes, in his nihil rationabile, nihil esse perfectū, uolentes ea quæ à se dicantur, sola esse erudita, & doctrinæ suæ prudentia expolita, stulti, deo negantes, quæ assumere ipsi sibi audent. Nec mirum est, si irreligiose de eis opinantur, quorū pecuniæ hebetudinis modo intelligentiā non consequuntur. Verum quibus in eo sermone quem superius habuimus, hi qui sapientiā dei sequuntur, cognitā dīctorū cœlestiū perfectionem existimant, nihilque eorum esse, quod non consummatū, atque omni ex parte perfectum sit, tamen id quoque etiā in his sextæ literæ uersibus absolutius licebit intelligi. Post superiorē enim sensum ita loquitur: Et uenit super me misericordia tua domine, salutare tuum secundum uerbum tuum.) Misericordiā itaque primū deprecatus est, dehinc salutare. Salus enim nostra ex misericordia dei est, & bonitatis suæ hoc munus in nobis est: & inde cœpit oratio, unde & salus inchoat deprecatis. Dehinc ne ex incerta & ex inopinata spe precari propheta existimaretur, primū misericordiam, dehinc salutare cōmemorat, tum tertio subiicit, secundū uerbum tuum, ut hanc orandi fiducia proficisci secundum uerbum dei, id est, secundum doctrinā legis ostenderet. Post hunc itaque perfectæ orationis ordinē id sequitur: Et respondebo exprobrantibus mihi uerbū, quia speraui in uerbis tuis.) Tenet ordinē ratio perfectæ: Si, inquit, in me ueniet misericordia tua, & salutare tuum secundum uerbum tuum, & ita fuero misericordiā consecutus, & à te cōseruatus ut spondidisti, cōsequens erit ut in his qui insipientiā mihi, & errorem spei, & uerbum hoc quod in te spero exprobrant, respondeā. Quid itaque aduersus hanc prophetę responsionē exprobrare irreligiosa mens poterit: Misericordia primū oratur à deo, salus etiā expectatur à deo, & inde eam spondidisse per uerbum suum deus ostenditur. Concluditur itaque exprobrantiū impietas ab his qui in dei uerbis sperant, cum quando deus precatur, & misericordiā & salutem ab eo credentiū fides sperat, & doctrina hæc spei nostrę sit, ut oratus misereatur & saluet. Dehinc sequitur: Et ne auferas de ore meo uerbum ueritatis usquequaque nimis, quia in iudicijs tuis speraui.) Accipiat humana insolentia humilitatis modestiæque doctrinā. Prius propheta concedi sibi orat, quæ se id mereri ut obtineat ostēdat. Omnia uult à bonitate dei in se inchoari, nec tamen causam fiduciæ suæ subtrahit. Ait enim: Et ne auferas de ore meo uerbum ueritatis usquequaque

tis usquequaq; nimis.) In quo primum maiestatem eius confitetur, qui semper orandus est, dehinc se non ex inani sperare subiecit, dicens: Quia in iudicijs tuis speravi. Humanæ autem temeritatis est hic mos, prius ad obtinendum aliquid meritum quam mereatur ingerere, & eum à quo quid postulat, tanquam ex officij debito cōuenire. Sed non sufficit nobis, ut modestiæ tantum tenuerit propheta rationem: collocaiones etiam uerborū uirtutesq; conoscendæ sunt cur ita dixerit: Et ne auferas de ore meo uerbum ueritatis usquequaq; nimis: omne oris officij cordis seu sui moribusq; famulatur. Et cur propheta ne ab ore sibi uerbū ueritatis auferatur oret, uersus istius consequentia docent. Non enim metū hunc propheta fuisse existimandū est, ut sibi ueritatis uerbū ex corde ac ore uereretur auferri. Scit autem quedam esse peccata, quæ ex ore uerbū auferant ueritatis. Peccatori enim dixit deus: Quare tu enarras iusticias meas? Non enim ait: Quare memor es iusticiarum mearum? Sed peccatorē monuit eum, qui in peccato mansisset, prædicationis officio abstinere, uult enim liberum à crimine esse doctrinæ cœlestis prædicatorē, uult eloquia sua à casti corporis casto ore tractari. Cauendū igitur est, ne quando ex ore nostro uerbū ueritatis auferatur eloquiū. Hinc illud est quod Apostolus monet: Noli negligere quod in te est charisma, ne per negligentiam ac desidiam indigni prædicatione uerbū dei simus. Sed propheta nō audet in tātum se à peccato liberū esse ei uelle, ut non meminerit unum solum esse qui peccatū nō fecerit, & dolus in ore eius nō inuentus sit. Et idcirco subiecit: usquequaq; nimis, per modestiā scilicet confessionis, & ut non auferatur à se uerbū ueritatis orat, & per honorē eius qui unus tantum sine peccato est, ne usquequaq; nimis à se auferatur expostulat, quia se hominem meminit, qui per naturā infirmitatē sine peccato esse nō possit. Custodi am legē tuam semper in seculum & in seculū seculi.) Nullum propheta uitæ suæ finem pertimescit. Non enim cōcluditur fides sua seculis, sed se in infinitatē temporum officio custodiendæ legis extendit. Scit & altare à Mose in exemplum esse superioris altaris extructū, scit & Aron sacerdotē ad speciē esse ostensi in monte sacerdotis ornatū. Mose enim deus ait: Vade fac omnia secundū exemplū quod ostendi tibi in monte. Festinat ergo in leges illas æternorū seculorū. Nam cū lex futuri umbra sit, necesse est corpus illud ueræ legis æternū sit. Distinxit autē hoc officij ab infirmitate illa perpetui officij iugitate, dicens: Et custodiā legem tuam semper in seculo, & in seculū seculi. Cum ait: semper in seculū, nullum in hac tēporis uita subrepente obliuionis tempus admittit. Cum autē adiecit, & in seculū seculi, scit per hanc umbrā legis ad mysteriū ueræ & æternæ legis ascendi. Ait enim: seculū seculi tanquam tēporis tempus, succedente quadā uicissitudine huius seculi seculū sit futurum. Nouit esse secundū euangelicū diuitem & pauperē Lazarū, exemptæ à corporæ animæ legem, per quam alia ab alia chao impenetrabili separetur. Scit secundum apostolū Paulum resurrectionis quoq; esse legē, in qua differt stella ab stella in claritate. Scit esse leges angelorū, cū alijs assistentes deum indefessa uoce collaudant, alijs ante conspectum inuisibilis nobis dei, tanquam lege officij proprijs assistunt. Nouit & pusillorū angelos faciem dei quotidie ex quadā lege cōspicere. Scit utiq; esse æternas leges, & eas omnes se in illo seculi seculo custoditorū esse cōstitit, quia ea quæ per umbrā sunt constituta, in hoc nunc seculo semper obseruet. Et in grediebar in dilatatione, quia mandata tua perquisiui.) Non est angustus propheta, & superius iam dixerat: In uia præceptorū tuorū cucurri, cū dilatasti cor meum. Scit inter humanarū tribulationū passiones semper ad deum patulo se esse corde oportere. Quod ipsum Apostolus docet, dicens: In omnibus tribulati, sed nō angustiati. Nouit hac ipsa amplitudine cordis de se idem Apostolus gloriari, cum ad Corinthios ait: Non angustiimini in nobis, sed angustiimini in uobis. Patet etiam hic pro-

hic propheta, dicente deo: Et inhabitabo in his, & inambulabo in ipsis. Angusta igitur peccantium sunt corda, & hospitio deū mens polluta non recipit. Patulum enim domiciliū incoceptibili deo opus est, & idcirco in amplitudine propheta ambulat, quia in eo in se loquētis habitatio est. Causam uero amplitudinis suæ docet, dicens: Quia mandata tua perquisiui. Naturæ nostræ consuetudinē recordamur, quotienscūq; lectioni uacantes, mandata dei & præcepta scrutamur, in quantā amplitudinem intelligentiæ mentium nostrarum dilatantur angustiae, & q̄ patulus nostræ humilitatis in desideria diuina sit sensus. Per peccatorū autem nostrorū conscientiam coarctatur nobis omnis animæ amplitudo, ac difficulta omnia & angusta sunt, cum diuini uerbi habitatione sumus indigni. Sed ambulans in latitudine propheta, uersari in officio digno adeptæ amplitudinis debet, & uersatur planè. Sequitur enim: Et loquebar de testimonijs tuis in conspectu regum, & non confundebat. Hoc officij dilatati cordis est, ut ex eo inhabitantia diuinæ doctrinæ uerba procedat. Loquitur enim propheta cōstanter aduersus principes terræ, deum prædicans. Et quidē duplex significatio sensus huius est, quia secundū dominica præcepta oportet à nobis Christum corā regibus & potestatibus prædicari, neq; nos terrenarū potestatum fas est iure terreri, quo minus omni cōfusione reiecta cōstanti & publica fide deum qui negantes negaturus sit non negemus. Potest & sermo ad eos referri, de quibus & Apostolus ait: Iam sine nobis regnatis, & utinā regnetis, id est, tanq̄ in conspectu sanctorū, qui utiq; frequēter reges terræ sunt nūcupati, propheta dei testimonia sit loquutus, neq; cōfusus per prædicationē suam doctrinæ cœlestis inuita præbere. Geminam autē lectio intelligentiā ex se præstat, ut quia utrunq; ex testimonijs scripturarū intelligi promptum est, aut utrunq; significatum existimetur, aut quod magis uidebitur probabile eligatur. Et meditabar in mandatis tuis quæ dilexi uehementer.) Non solum igitur loqui nos in testimonijs dei cōuenit, sed legis mandata omnia diuturna meditatione percensere. Neq; tantum meditatio utilis est, nisi lex ipsa, quæ in meditatione est, diligat. Neq; diligere communi dilectione sufficere, nisi etiā uehementer id quod diligitur diligat. Atq; ideo hunc omnē perfectę rationis ordinē sermo propheticus percurrit, dicens: Et meditabar in mandatis tuis quæ dilexi ualde. Et erexi manus meas ad mandata tua quæ dilexi.) Manus ad mandata ea quæ diligebat erexit, nō utiq; cōtumeliosas aut proceras, sed mandatis humilitatis seruentes, sed operibus misericordię insistentes, & fidei præcepta peragētes. Operis uero officij semper oportet esse intentū, & nulla interdū negligētis ocij dissimulatione cessare. In hoc quoq; se manere propheta testatur, dicens: Et exercebar in iustificationibus tuis.) Exercitatio assiduitatē operationis ostendit. Frequentē itaq; sibi esse & semper intentā præceptorū obserantiam docet ad illas, de quibus supra memorauimus, cœlestiū iustificationū efficiētias, nunc se in iustificationibus præsentis & ex futuris adumbratæ legis exercens.

Zain.

Memor esto uerbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti.) Omnis dei sermo qui scripturis diuinis continetur, in spem bonorū cœlestium uocat. Atq; ob id propheta in omnibus se dei præceptis mansisse confidens constanter ait: Memorare uerbum tuum seruo tuo. Nunquid promissi sui deus immemor est? Absit istud, ut aliqua subreperere in æternam atq; desessam uirtutem humanarū infirmitatum genera credatur. Sed propheta qui promissis dei credidit, qui desiderio cœlestium detentus est, qui contemptu præsentium futura sperauit, non ad memoriā uerbi sui deum admo-ner, sed ut uerbi sui in se seruo suo memor sit deprecatur, id est, ut dignus habeatur.

ur, in quo uerbi sui memor esse dignetur, quo in uerbo spem dederit. Et spem non inanem esse oportet, neque uerbis tantummodo predicari, sed rebus ipsis doceri. Et si quando incidant infirmitates, persecutiones, damna, orbitates, contumeliae, has praesentis seculi minas ac potestates spe aeternorum promissorum consolemur. Sed iam ipsis omnibus propheta perfunctus est, dicens: Haec me consolata est in humilitate mea, quia eloquiū tuum uiuificauit me.) Haec ad spem refertur, quae sperare eum in deum fecit. Consolata uero est eum in humilitate, id est, cum contemnitur, cum irridetur, cum iniurijs uexatur, cum contumelijs inhonestatur, sciens hanc sibi tentationū praesentiū esse militiam. Sed se inter haec infirmitatis suae bella spes à domino praestita consolatur, uiuificatur autem per eloquia dei. Scit in his excellentem esse in caelis humilitatis suae gloriam. Scit animā eloquijs dei refertam, tanquā pabulum aliquid uitae in se aeternae continere. Non mouetur in eloquijs dei uiuens inani superbientii gloria. Nouit enim indigentiam suam eorū esse opulentia ditiores. Scit ieiunia sua caelesti atque euangelica benedictione saturari. Scit humilitatem suam glorioso esse honoris premio munerandā, atque ideo subiecit: Superbi inique agebant usquequaque, à lege autē tua nō declinaui.) Inter nimias & consummatas superbiorū iniquitates, ualde enim inique agebant, nullo propheta deflexu à lege dei declinat. Oportet esse eum memorem iudiciorū dei. In omni enim uitae nostrae genere memoria nobis diuini iudicij inserenda & continenda est, ut cum aliquid agimus, resedente in nobis iudicij memoria, uel nunquam potius abeunte, praecipuis dei opera nostra famulentur, beatus erit, quisquis non sine memoria diuini iudicij omnia gesserit. Quod de se profitetur propheta, dicens: Memoratus sum iudiciorum tuorum à seculo, & exhortatus sum.) Hic nunc à seculo tantum, non etiam à seculo seculi, quia omnia in nos iudicia dei ex seculo huius ac mundi temporibus instituta sunt. In his autē se hortatus est, inter nos scilicet mundi turbines, & inter haec passionum corporalium praelia ad tolerantiam ac uictoriam instantiam malorum humilitatē suam iudiciorū dei memoria adhortatus. Deinde sequitur: Defectio animae tenuit me à peccatoribus derelinquentibus legē tuam.) Virtutes propriae suae prophetae huic ad spem uitae aeternae nō sufficiunt, neque quod spem in uerbo dei habuit, neque quod in spe eadem collocatus est, neque quod dei uiuificatur eloquio, neque quod nō declinat à lege, neque quod se per memoriā iudiciorum dei adhortatur, quin etiam dolore humanae impietatis fatigatur, & ob irreligiosas hominum iniquitates exanimis est. Sanctus enim quisque cum caditur, non humilitatis suae qui caesus est, sed insolentiae eius qui cecidit, miseretur, ut à uasano filio pater, ut ab amente aegrotō medicus contumeliam passus, dolorem non ex eo quod perpeffus fuerit, sentit, sed ob id quod ille quem sanū esse cuperet, iniuriam sibi uasano intulerit. Membro autem uno aliquid patiente, secundū Apostolum, cōpatiuntur & cetera membra. Defectio itaque secundum haec tenet prophetam su per peccatores derelinquentes dei legem, affectu miserantis scilicet & dolentis, & tanquā membris suis pro parte aegrotis, iniquiorū & irreligiosorū periculo fatigatur. Manet autē ipse quantū ad se iustificationibus dei semper intentus, & in omni quacunq; sede habitat, nequaquam ex ore eius religiosae confessionis hymnus abscedit. Ait enim: Cantabiles mihi erant iustificationes tuae in loco incolatus mei.) Exemplo suo docet, suscepta semel in aures psalmorum cantica, in corde esse continenda, & semper ea officio oris iteranda. Non negligenter, ut ipse praedicat, legit atque audit, neque irreligiositatis nostrae modo diuina eloquia, aut occupatis in aliud aut incuriosis oculis legit, aut mox obliuiscis auribus excipit, sed cantabiles mihi, id est, sine intermissione cantatae. In omni autem cuiusque generis loco nequaquam à se abesse psallendi consuetudinem docet, cum ait: In loco incolatus mei, Non

mei. Non enim ait: In incolatu meo, sed ita ait, in loco incolatus mei, in quacunq; scilicet sede mansisset, intelligens se mundi huius esse peregrinum, dei tamen semper sibi iustificationes esse cantabiles. Sed quā cantabiles sint iustificationes dei ostendit, cum nullum omittat tempus, quo nō in illo caelestium sacramentorū opere ueretur. Ait enim: Memor fui nocte nominis tui domine, & cull odiam legem tuam.) Scit praecipue nocturno tempore diuini esse à nobis nominis recordandum: scit tum maxime custodiā dei legis à nobis esse retinendam, cū subrepunt animo impurae cupiditates, cum uitiorum stimuli per recens assumptū cibum corpus exagitant, tum dei nomen recordandum est, tum custodienda lex eius est, pudicitiam, continentiam, timorem dei statuens. Nouit hoc praecipue tempore dominum orandum, deprecandum, promerendum, dicens in loco alio: Lauabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. Non est periculoso nocturnarū uigiliarū ocio animus relaxandus, sed in orationibus, in deprecationibus, in confessionibus peccatorū occupandus est, ut cū maxime corporis uitij opportunitas datur, tum praecipue eadem uitia diuinae legis recordatione frangantur. Sequitur deinde: Haec mihi facta est, quia iustificationes tuas exquisiui.) Haec ad memoriam refertur, per quam memor fuit noctibus nominis dei. Quod autē ait: Mihi facta est, id est, nō subito recurrens, neque temporarie assumpta, sed semper in se manens, & intra se quodam fidei opere instituta, & ob id ei facta, quia iustificationes exquisierit. Vt igitur est, iustificationes dei sine aliqua temporis intermissione scrutari, quia per exquisitionem earum eius memoriam nos perpetem contineamus in Christo Iesu, cui est gloria in secula seculorum. Amen.

n. Heth.

Portio mea dominus dixi ut custodiā legem tuam &c. usque sibi: Iustificationes tuas doce me.) Plures psalmorum codices legentes & nos ita opinabamur uersum qui octauae literae primus est, id est, hunc portio mea dominus, in superioribus septimae literae octo uersibus contineri, quia ita in Latinis codicibus, atque etiā in nonnullis Graecis scriptum continebatur, & sanè absolutior sensus uidebatur. Sed secundum Hebraeos emendatū apud Graecos psalmorum librū legentes, inuenimus hunc uersum nō septimae literae nouissimū esse, sed octauae primū. Ita quae secundum hanc cognitionem nos quoque tractare de eo aggressi sumus. Coepit enim ita: Portio mea dominus dixi ut custodiā legem tuam.) Rarus quisque est, cui ista fiducia est, ut portionē suam esse deum audeat dicere. Renunciandū est seculo omnibusque rebus eius, ut non bis deus portio sit. Ceterū si nos ambitio detineat, si cura pecuniae occupet, si illecebrae libidinum captant, si negocia rerum familiarium demorentur, portio nobis dominus non erit, secularium curarum atque uitiorum possessione detentis. Mox cum iustum esset portiones incolatus distribuere duodecim gentibus Israel, ita de tribu Leuitica praecipit est: Filij Leui non erit portio neque fors in medio fratrum suorum, quia dominus deus est pars eorum. Et rursum scriptum meminimus: Ego dominus pars eorum. Nullam ergo deo seruientibus lex data terrenam esse uoluit portionē, quia pars eorum deus esset. Meminit & euangelij praedicator ille Petrus, nullam sibi esse portionem possessionis humanae, cum oranti alimoniam respondit: Aurum & argentum non est mihi, quod autē habeo hoc tibi do. Quid est istud Petre quod possides? Renuncia ueras omnibus deo tuo, dicens: Ecce nos omnia dereliquimus, & secuti sumus te, quid erit nobis? Et tibi ille responderat: Amen dico uobis, quod uos qui secuti estis me, in regeneratione sedebitis super duodecim thronos iudicantes duodecim tribus Israel. Et exemplo uestro ceteris relinquentibus cuncta sponderat, quod

Nunc secus est

quod & centuplum acciperent, & dehinc uitam aeternam possessuri essent. Quid est igitur istud Petre quod habes? Habes planè & non audeo dicere plus te centuplo obtinere: dico tamè te sine multiplicatione calculi possidere. Dicis enim, quod habeo hoc tibi do, in nomine Iesu Christi surge & ambula. O felix possessio, perfecta dei portio. Non terrena largiris, sed naturæ opus rependis, & uitiosi partus damna instauras. Claudū natum ingredi iubes, & multæ ætatis uirum incessu rudi incitas. Has opes tribuit, cui deus portio est. Nouit & Paulus diuitiæ suæ glorias, dicens: Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini mei Iesu Christi, per quæ mihi mūdus crucifixus est, & ego mundo. Talis Apostolo gloria, talis est portio. Humiliarum igitur hæreditatum modo portionem, quæ melior est, & quæ utilior eligamus. Si circa terrena patrimonia sua in coheredum diuisione quis nititur sortem cōmodioris portionis appetere, quanto propensiore cura partem cœlestis hæreditatis diligemus: Centuplum dominus promittit, & centuplū non in æternum, sed in præsens. Aeternorum autem bonorum immensa & infinita retributio est. Cæterum sub definitione centupli, præsentium mensura concluditur. Ego autem ambigo utrum hoc centuplum Petri exsuperet portio. Certe secundū domini præceptum sperandum nunc in hoc seculo, relictis omnibus seculi rebus centuplum munus est. Etenim nobis deus portio est, qui ait: Et inhabitabo in his. Non ergo centupli præmiū est, ut in hoc corpusculo nostro terreno deus habitet: Sed ad quid deus habitet? Ait & ipse: Et ambulabo in his. Patens deo est fidelis pectoris & ampla possessio, ut inhabitet, & inambulet. Sed qui inhabitat, qui inambulat, quid tertium addidit? Et ego ero illorum deus. Ecce promissam nobis ab eo portionem, ut simus dei habitatio. Et dum in nobis ambulat, sit nobis ipse possessio. Si seculum relinquamus, si possessioni terrenæ labili renunciemus, si hæreditatem caducorū respiciamus, si uiuentes de seculo exeamus. Quæ enim merces est mortuis corporibus & exeunte anima dissolutis seculum reliquisse? Carendum est eo per contemptum eius, nesciendum est ignoracione uoluptatum suarum. Morientium nobis in eo est, dum non ei uiuimus. Scit Paulus iam non se sibi uiuere, dicens: Quod enim uiuo, iam non ego uiuo, uiuit autem in me Christus. Propheta itaq; secundum Apostolum, non seculo uiuens, cōstanter & liber ait: Portio mea domine. Tenuit hunc quem in superioribus modum, cum se custoditurum legem dei spondit. Non enim de ea quam corporaliter agebat, loqui intelligitur, cum custoditurum se potius quàm custodire fateatur. Sequitur deinde: Deprecatus sum faciem tuam in corde meo, miserere mei secundum eloquiū tuum. Mosem deprecatū esse meminimus, ut deum uideret. Et forte cognata precis eius prophetæ huius oratio existimabitur. Sed dictum memini à deo: Nemo hominū uidebit faciem meam & uiuet. Ergo quod negatum Mosi meminerat, id concedi sibi postulat: Sed rursum licet dicto euangelico anterior sit, meminit tamen hanc fidei beatitudinem referuari, qua dicitur: Beati mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. Itaq; cum in lege sciat dictum quod nemo faciem dei uideat, & uiuat: & euangelica beatitudine nō ambigat omnes mundo corde deum esse uisuros, perfectæ modestiæ tēperamento cupiditatem desiderij sui elocutus est, dicens: Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo. Scit nunc impossibile sibi esse, quod nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, ut uideat. Scit inuisibile esse carnalibus oculis gloriam dei. Meminit non dico ad angelorū claritates hoc humanæ uisionis lumen habere, sed ipsam gloriam uultus Mosi humani corporis oculos non tulisse. Sed nūc ex desiderijs humanis prophetæ desideria metiamur. Ad egregius regum quanta expectationis sollicitudine curritur: Et quod uidentibus gaudium esse, cum se præbuerint cōtuentos: Quid illum cœlestis spiritus capace uirum existima-

existimabimus uelle? Quanto desiderij ardore cupere ut deum cernat, qui ipsam illam inuisibilem maiestatem per has angelorum claritates, & per hanc Mosi gloriam metiatur: Et sciat etiam eos, qui digni sunt conspectu dei, gloriam ex conspectu gloriæ esse sumpturos, quod eos uisio tantum & dignatio contemplatæ maiestatis illuminet: Quod sanctus Apostolus ita intelligens loquitur: Nos, inquit, omnes reuelata facie gloriæ dei spectantes in eandē ipsam transferetur imagine, à gloria in gloriā sicut à domini spiritu. Et nunc quia id impossibile istis corporeis oculis sciat esse, toto istud corde desiderat. Et cui est portio deus confidenter faciem eius deprecatur, quia quamuis nemo hominū uideat faciem dei & uiuat, tamen deum omnes mundo corde uisuri sunt. Ergo misericordiā hanc à deo postulat, ut sibi uidendo faciem eius beatitudo contingat, & postulat nō sine ratione modoq; præstandi. Ait enim: Miserere mei secundum eloquiū tuum. Fidei modestæ uox est, misericordiam dei non secundum peccatorū suorum conscientiam, sed secundum eiusdem dei eloquia deprecari. Scit deum etiam peccatoribus esse ignem conflagrantem. Moses enim ait: Deus noster ignis consumens est. Nouit eundem esse fidelibus lucem, de quo & alibi propheta ipse dicit: Illuminans tu mirabiliter de montibus sanctis. Discernit & hanc Apostolus bonitatis & seueritatis dei consuetudinem, cum ait: Vide ergo bonitatem & seueritatem dei. In eos quidem qui ceciderunt seueritatem, in te uero bonitatem, & rursum: Et nisi permaneas in bonitate, excideris. Illi uero si non permaneant in infidelitate, inserentur. Bonitatem dei propheta expectat, cum ait: Miserere mei. Scit enim neminem sine peccato esse qui uiuat, & omnes in carne sitos misericordia dei egere. Officij autem sui deuotionisq; non immemor est, cum ait: Secundum eloquiū tuum. Eius scilicet eloquiū quo & peccatoribus poenam denunciat, & in se credentibus uitæ æternæ beatitudinem pollicetur. Dehinc sequitur: Quia cogitauit uias meas, & conuertit pedes meos in testimonia tua. Ex his quæ propheta se gerere uel gessisse cōmemorat, quid non quoq; facere oporteat docet. Vias enim suas cogitat, & cogitatis his pedem in testimonia dei refert. Nihil egit, quod nō antea cogitatione præuoluerit: nō linguam in officium suum mouit, non pedem in aliquod quod acturus esset opus protulit: non manū ad agendum aliquid exeruit, nisi antea super his omnibus cogitasset, & tum operationem atq; effectum cogitatis rebus attulerit. Vidit igitur ante omnia uitæ suæ uias, & cum placentem sibi ac probabilem reperit, tunc in eam pedem contulit: scilicet perspectis omnibus humanæ operationis uis, postquam quid esset sibi utile cogitauit, fidei suæ pedem in testimonia diuina detorsit. Cogitatio enim nihil potest subitum, nihil nouum, nihil inopinatum pertimescere, cum de consilij sententia omnia quæ accidere solent sperantur, præsumuntur, aduentur. Et id consequenti uersu docetur. Postea enim quàm uias suas propheta cogitauerat, & pedem ad testimonia dei conuerterat, libere loquitur: Paratus sum & non sum turbatus, ut custodiā mandata tua. Qui ad aliquid præparatur, longo usu ad id in quo ei est meditatio præparatur, ne eum de proposito sui sententia negligentem & incautum uis aliqua repentinæ turbationis excutiat. Propheta itaq; nouit esse plurima seculi scandala, nouit insidiantes esse humanæ naturæ aduersarij, & uirtutes, scit periculose dulcem esse opinionem ambitionemq; gloriæ secularis, nouit occursum laiciuentium sceminarū esse continentium oculis captiosos, scit turpes corporū cupiditates affectu blandæ uoluptatis irreperere, scit cætera uitiorū genera illecebrosis aditibus ingruere: nouit etiā plurimis se irreligiosorū odij subiacere, & ob prædicationem dei pietatisq; doctrinam uarijs persequentium contumelijs esse uexandum. Ne igitur turbari tot & tantis excidijs ingruentibus posset, contra omnia se hac fidei excidia præparauit, dicens: Paratus sum & nō sum turbatus ut custodiam

custodiā mandata tua. Habet paratam beatus Apostolus huius preparationis sue fiduciam, dicens: Quis nos separabit à charitate Christi: Tribulatio, aut angustia: aut passio: aut fames: aut nuditas: aut periculum: aut gladius: Sicut scriptum est: Quia propter te mortificamur tota die, deputati sumus tanquam oves occisionis. Sed in his omnibus superamus & uincimus, propter eum qui dilexit nos. Et quia aduersum hominum tolerantiam, ne per hęc à charitate separari posset, sese preparasset, adiecit. Con fido enim, quia neque mors, neque uita, neque angeli, neque potestates, neque presentia, neque futura, neque uirtutes, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro. Nulla Apostolorum rerum earum quæ accidere possunt genera, tali spe preparati firmatumque perturbant, sit ergo in nobis & fiducia hæc & uox, ut cum subrepant cupiditates, cum passionibus ingruant, cum pericula fatigent, cum supplicia crucient, dicere audeamus, paratus sum & non sum turbatus, ut custodiā mandata tua. Dominus noster unigenitus dei filius inter cætera præcepta discipulis suis mandat, dicens: Non turbetur cor uestrum, neque trepidet. Aduersum turbationem quæcumque ex accidentibus erit longæ preparationis, opus est firmitate, ut robusta fide atque firmata, dei mandata custodiat. In quem autem se profectum, quam uie in causam propheta preparauerit, neque turbatus sit, quo minus custodiret mandata dei, continuo subiicit, dicens: Funes peccatorum circumplexi sunt me, & legem tuam non sum oblitus. Esse peccatorum funes per Esaiam docemur dicentem: Væ qui ligant peccata tanquam funem longum, Modo funis ex pluribus minimis crescentis in multum, peccata semper tanquam longo fune tenduntur. Sunt etiam hæc delictorum uincula quibus humanae mentes illigantur, de quibus in Prouerbis scriptum est: Fasciis peccatorum suorum unusquisque cõstringitur. Stringit enim nos atque alligat, & his uitiorum funibus implicat diabolus, in omni uitæ nostræ cursu laqueos præterdens. Quod autem liget, in euangelij cognouimus, cum dicitur: Hanc autem filiam Abrahamæ ligauit satanas annis decem & octo. Ligat igitur omni uitiorum genere, ebrietatis cõsuetudine, uoluptatum desiderijs, infidelitatis periculo. Sed inter hos funium laqueos non est admittenda legis obliuio. Preparatos enim nos esse conuenit, ut ab his laqueis, si quando circumligent, exuamur, ut legis dei omnitem pore recordemur. Et recordatur planè propheta, dicens: Media nocte surgebam ad confitendum tibi, super iudicia iustificationis tuæ. Non uacat totis noctibus somno, nec ociosus lecto contingetur, ad confitendum deo non solum nocte, sed etiam media nocte confurgit. Meminit hoc esse tempus quo primitiæ Aegyptiorum meritißima impiæ obstinationis clade percussæ sunt. His ergo horis non laxatur in somnum, ne gladio Aegypti admisceatur: hoc noctis tempore introeunte sponso sapientes uirgines in nuptias cum lampadibus introibunt. Vigilat ergo ne cum stultis mereatur excludi. Hoc tempore psallentibus Paulo & Silæ apostolis catene & uincula resoluntur. Non dormiunt itaque ne uinctus sit, nec habet eum nocturni temporis somnus, nec ei obliuio officij sui requie mediæ noctis obrepat: surgit enim ad confitendum deo. Confessio uero non semper ad peccata referenda est, uerum etiam in dei laudibus intelligenda est. Nunc ergo cõsuetur deo super iudicia iustificationis eius, laudans ergo deum, quod nihil nisi in iudiciorum iustificatione deuerit. Sequitur deinde: Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua. Apostolus dixisse meminimus: Particeps Christi facti sumus. Sed & in quadragesimo quarto psalmo quosdam participes dei significatos esse meminimus, cum dicitur: Vniuit te deus deus tuus oleo exultationis præ consortibus tuis. Sunt ergo secundum Apostolum, & secundum prophetam plures domini nostri Iesu Christi participes. Et particeps eius erit quisquis in uirtute persistit. Ipse est enim

est enim ueritas. Et quisquis in nouitate uitæ ambulabit, erit particeps eius, quia ipse est resurrectio. Ergo cum sciat propheta plures dei esse participes, nunc per ueritatem recundam ac modestam de se predicationem, cum se, quia & ipse Christus & factus & dictus sit, Christi meminerit esse participem: tamen omnium timentium deum potius se cõfessus est esse participem. Est autem tunc timentium deum particeps, cum patiens membrum in dolore membri alterius dolet. Hac igitur passionum cõmunionem timentium deum particeps fit. Ceterum quisquis per insolentiam suam credentem in Christo & redemptum à Christo dedignatur, exacerbat, inhonorat, non est ille timentium deum particeps, qui non sit in compatiendis passionibus cõsors. Non nudum autem hoc, neque solitariū propheta posuit, cum dicit: Particeps sum ego omnium timentium te. Plures sunt timentes deum, & tamen infideles, quos naturæ suæ conditio timori quidem dei subdidit, sed uoluntatis suæ peruersitas ab obsequijs dei auocat, atque ob id non suffecisset propheta dixisse ita: Particeps ego sum omnium timentium te, nisi addidisset: & custodientium mandata tua. Timor enim fidei in sola obedientia est, & metus religionis in obsequela est. Horum itaque particeps est, qui timorem suum in mandatorum dei custodia comprobabunt. Dehinc sequitur:

Miseriordia tua domine plena est terra, iustificationes tuas doce me. Terra misericordia dei plena est, quæ contaminata, quæ corrupta, quæ irreligiosa, quæ infida, quæ perdita est. Et si quis forte audebit impio ore prophetam mendacij arguere, tanquam non in omnem terram dei misericordiam putet esse diffusam, dominum in euangelij recolat dixisse: Estote boni sicut pater uester, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Patiens enim & miserator deus, dum mauult pœnitentiam peccatorum quam mortem, dona sua iustis iniustisque largitur, unicuique per patientiam longæ æquanimittatis pœnitendi tempus impertiens. Et quia hanc bonitatem patientiæ dei perfectionemque sub illis iustificationibus legis corporaliter adumbratam meminit, semper sibi propheta sperandum ait: Iustificationes tuas doce me domine. Iustificationes omnes in lege legerat. Sed quia cœlestes sperabat, quæ in terrenis præformabantur, non eget doctore terreno. Doceri enim se ab eo orat, qui ait: Petite & dabitur uobis, querite & inuenietis, pulsate & aperietur uobis. Aperiri sibi & dari clauem à doctore legis dedignatur propheta, scientiæ cœlestis expectans dominum nostrum Iesum Christum, cui est gloria in secula seculorum. Amen.

Theth.

Bonitatem fecisti & c. usque ibi: Super milia auri & argenti. Iam in exordio psalmi commemorauimus, nihil aliud in eo, quam doctrinam humanæ uitæ contineri, per quam ad cognitionem dei ipsius tanquam paruuli literarum elementis erudiremur. Ex persona enim sua nos propheta confirmat, qualiter in omni genere diuini officij uersari nos oportet, & per disciplinam adeptæ institutionis, fidei ordinem teneremus: ut ipso illo primo nonæ literæ uersu docetur. Ita enim dicitur: Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine, secundum uerbum tuum. Et forte quidam existimabunt, de secundis rebus prophetam locutum, deoque gratiam ob ea quæ sibi prospere acciderint retulisse. Sed nouit etiam in aduersis rebus gratiam deo esse referendam, scit in omni passione ac tribulatione eum, cuius iudicio hæc ingruunt, gratulationibus honorandum. Meminit patrem esse patrum in silis seueritatem, argui se per tentationes, ac probari per patientiam à deo optat, & in his quæ aduersa existimantur agit gratiam. Atque hanc non

stram intelligentiam, ut id prophetam orasse credamus, uersus qui subiectus est docet, dicens: Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me, quia mandatis tuis credidi.) Quicquid ergo deus in seruum suum facit, bonum est: secundum enim uerbum suum facit. Et quicquid secundum uerbum eius est, non potest maximum existimari, quia qui solus bonus est, uoluntas sit plena bonitatis. Versus itaque, ut diximus, secundus prophetae exponit affectum, cum orat dicens: Et bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me. Bonitatem superius confessus est erga se factam, quomodo hanc quasi ignorans doceri se precatur: Nisi quod tunc fuit ex fidei confessione gratulatio, cum quicquid illud fieret in se, id esse bonum creditur, nunc uero est per naturam humanam ignorantiae causa, cum ut doceatur orat. Sed eam bonitatem uult discere, cui disciplina sit iuncta. Disciplinam enim necesse est esse seueritatis officium peccata arguentis, & uitia corrigentis. Correctio uero uitiorum magnum affert in bonitatem profectum. Bona ergo est seueritatis disciplina, sed adhuc eam propheta ignorat. Non enim tantum bonitatem & disciplinam, sed etiam scientiam uult doceri, affectum in eo fidei suae ostendens, cum bonitatem & disciplinam quam nondum sciat, tamen bonam sibi a deo esse fateatur. De scientia autem locis plurimis admonuimus, hanc & Apostolum, hanc & prophetam inter praecipua gratiarum spiritualium dona numerare. Ergo ut bonitatem & disciplinam, ita & scientiam doceri orat. Et doceri ob id, quia mandatis dei credat, ostendens non nisi fideles, atque credentes scientiae consuequi posse doctrinam. Manet autem etiam in tertio uersu eiusdem intelligentiae sensus. Ait enim: Prius quam humiliarer ego deliqui, propterea eloquium tuum ego custodui.) Non prius tribulatio passionum ingruit, quam delicta praecedant: neque per passiones ante humiliamur, quam per peccatorum iniquitatem diuini passionibus simus. Docet itaque propheta humiliationem suam emendationem esse delicti, atque ob id bonum scit esse sibi quicquid a deo est, qui pati meruit, quod pati coepit. Et scit disciplinam emendationem esse uitiorum. Prius ergo deliquit, secundo autem humiliatus est, & per humilitatis disciplinam oportet eum ne delinquat doceri, & in eloquijs dei manere, quia iam sit delinquens humiliatus, & in mandatis dei, ne ultra possit peccare, mansurus sit. Bonus es domine, in bonitate tua doce me iustificationes tuas.) Scit iustificationes dei propheta bonas esse, quia bonus sit qui eas statuit: scit sibi nihil nisi ex iustificatione dei accidere, quia professus sit prius se deliquisse, debinc postea humiliatum esse. Et quia superius orasset, ut bonitatem & disciplinam & scientiam doceretur, nunc orat, ut iustificationes dei in bonitate doceatur, quia iustificatio opus sit rei iustae quae sibi ignorabilis sit: quia iustificationes, quae in lege sunt constitutae, umbram in se iustificationum caelestium continerent. Deinde adiecit: Multiplicata est super me iniquitas superborum, ego autem in toto corde scrutabor mandata tua.) Patienter omnia & aequanimiter propheta tolerans, in opprobrium superborum atque iniquorum deductus est. Si quis enim obiurgationis trium regum in Iob recolat, intelliget quanto illudentium exacerbetur opprobrium. Namque cum irreligiosi, qui per passiones aliquas emendari dei seruos contuentur, exprobrare haec ita solent: Vbi fides? ubi spes in deum? ubi auxiliantis uirtus? ubi boni dei misericordia est? Contra quae firmiter animo fidelis opus est, & in mandatis dei intento atque occupato, ne multiplicatis tot in se superborum iniquitatibus cedat, sed semper dicat: Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine, ut ait illic passio humanarum gloriosus & beatus uictor: Dominus dedit, dominus abstulit, sit nomen domini benedictum. Deinde sequitur: Coagulatum est sicut lac cor eorum, ego uero legem tuam meditatus sum.) Cor superborum ait sicut lac coagulatum. Lac specie & sapore

sapore blandissimum est, quod uitio aliquo corruptum coagulari solet, & ex natura suae suauitate decedens inuiti sapore amaroque corrumpitur. Ergo antea iniqui, cum in secundis rebus esse prophetam contuerentur, felicitium rerum amici, simplicitatis specie blandientes tanquam lac fuerunt, at ubi eos ex humilitate sancti uiri superbia & fastidium tenuit, ex lacte coagulati sunt, & ex blandis ac suauissimis adulationibus, in uitiosi & acerbis saporis amaritudinem sunt redacti. His uero sicut lac coagulatis, legem tamen dei propheta meditatus est. Meditatus autem in id, ut diceret quod sequenti uersu continetur: Bonum mihi quod humiliasti me.) Iniquitas licet superborum multiplicetur, & cor eorum ut lac coaguletur, scit humiliationem tamen suam sibi propheta bonam esse: nouit secundum Apostolum uirtutem in infirmitatibus perfici. Bona omnis passio, bonae omnes tribulationes, per quas iustificationes dei cognoscuntur, ut peccantes humilitate emendet, ut delinquentes seueritate coerceat, ut ignorantes doctrina doceat. Idcirco enim bonum sibi quod humiliatus est ait, quia per humiliationem iustificationes dei disceret. Deliquit enim prius quam humiliaretur: & humilitas ei bonum est, quia per eam iustificatio dei discitur. Concluserit autem hoc modo: Bonum mihi lex oris tui super milia auri & argenti.) Non est simplex conclusionis istius sermo, Suffecerat enim ad prophetae gratulationem dixisse: Bonum mihi est lex tua. Sed cum ait, lex oris tui, plus uoluit intelligi. Locutus est deus per Moysen legem, locutus est per prophetas, sed haec lex dei est, non etiam lex oris dei. Os autem dei est ille qui & uirtus dei est, qui sapientia dei est, qui & brachium dei est, qui & imago dei est, deus scilicet & dominus noster Iesus Christus, dicens: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum, dicens: Beati lugentes, quia ipsi consolabuntur, dicens: Benedicite qui uos persequuntur, & orate pro columnantibus ac persequentibus uos. Hanc legem oris dei bonum sibi esse propheta confessus est. Et bonum non comparationis & definitionis & modi numero, sed super milia auri & argenti. Indefinitus hic sermo est, cum dicitur milia: quia indefinite bona est lex oris dei. Ex comparatione enim rerum maxime in terris preciosarum, utilitatem bonorum eorum quae a deo sunt statuta significat.

Ioht.

Anus tuae fecerunt me &c. usque sibi: In iustificationibus tuis non confundar.) Commune iudicium est, inter omnia terrena dei opera nihil homine utilius, nihil esse speciosius. Quia & si sint aliqua pulchra & ornata, magnitudinem quidem eius, qui ea tam decora genuerit testantur, uerum speciei & ornatus & constitutionis suae fructum ipsa non sentiunt. Loquimur enim de his, quae humano subiecta conspectui sunt, scilicet de creatis in terra & mari & aere, & quae singulis quibusque generibus naturisque permixta sunt. Pulchra haec, sed quod tandem in oceano, aut terra, aut caelo, aut aere bonum quae in his creata sunt eo quod talia creata sunt consequuntur. In homine autem quicquid est, sibi proficit. Et hoc unum in terris animal rationale, intelligens, iudicans, sentiens constitutum est, horumque omnium generum quae in eo sunt nihil aliud aliquid proficit, quam ut ipse in ceteris alijs & his in quibus est natus utatur. Utatur autem ad cognoscendum uenerandumque eum qui tantorum in se bonorum autor & parens sit. Ex quo magnum illud atque mirabile Salomonis dictum esse intelligitur, quod tale est: Grande homo, & preciosus uir misericors: uirum uero fidelem opus est inuenire. Quid enim tam difficile est, quid tunc tam arduum operis est, quam inuenire eum, qui meminerit secundum imaginem & similitudinem dei se esse factum, qui diuinorum eloquiorum studio

intentus, rationem animæ suæ corporisq; cognouerit, & originem utriusq; generis naturam q; perceperit: ad quem deniq; finem hæc institutio sua ortusq; condat: atq; ob id magnum quiddam est homo. Hoc enim nomen, ubi rerum superius commemoratarum cognitione neglecta in uitia deciderit, amittit, indignus scilicet iam iudicatus homo nuncupari: & qui secundum imaginem & similitudinem dei factus sit, secundum exprobrationes propheticas & euangelicas, aut serpens, aut progenies uiperarum, aut equus, aut mulus, aut uulpes ei nomen est, & proprietas ei nominis sui ubi de innocentia exciderit aufertur. Verum qui studiosa fide doctrinam dei & præcepta scrutatus sit, & per innocentie studium dignum se præstare uelit; qui secundum imaginem & similitudinem dei factus sit, uti & ipse propheta uoce poterit dicentis: Manus tuæ fecerunt me, & præparauerunt me: & in aliquibus codicibus ita scriptum deprehendimus: Manus tuæ fecerunt me, & finxerunt me, da mihi intellectum ut discam mandata tua. Et sine dubio non otiosum esse existimandum est, quod non satis erat propheta dixisse: Manus tuæ fecerunt me, nisi & adiecisset finxerunt, uel præparauerunt. Sed honorem conditionis suæ in hoc significare uoluit dignitatemq; primam, dicens: Manus tuæ fecerunt me. In creatione mundi omnia uerbo effecta esse accepimus, cū dicitur: Fiat lux, cum dicitur, fiat firmamentum, cum dicitur, & appareat arida, cum dicitur: Germinet terra herbam pabuli seminantem semen secundum suum genus, cum dicitur: Fiant luminaria in firmamento, cum dicitur: Efficiant aquæ reptilia animarum uitarum. Ergo omne ex quo uel in quo mundi totius corpus creatum est, originem sumit ex dicto, & subsistere in id quod est ex uerbo dei coepit. Verum de homine ita deus locutus est: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Differt itaq; natura & origo hominis ab institutione uniuersæ creationis, & proprie de eo ante & tractatur & confirmatur ut fiat, cum cætera sine quadam consilij sententia esse sint iussa. Habet ergo primam hanc origo hominis dignitatem; quod dei proprium fuit de se ante tractari. Verum & in hoc præsentis prophetico dicto ingens humanæ originis priuilegium continetur. Non enim manus domini pecora & aquatilia, & uolatilia fecerunt: nusquam istud scripturæ tradidit. Egregium hoc itaq; & præclarum in homine est, quia à cæteris dignitate operationis excipitur. De confirmatione autem cœli ita in quodam loco legitur: Ego manu mea firmavi cœlum. Ergo exequatur operationi hominis istud elementum, cum id ipsum manu dei firmatum esse memoratur. Sed quanquam cœlum manu, homo tamen manibus. Præstat ergo officio unius manus duarum operatio. Et id quod ad confirmationem cœli satis est, in hominis conditione non sufficit. Intelligendum autem est cur manibus propheta se factum esse dicat, neque solum factum, sed etiam figuratum, uel præparatum. Cæterorum omnium elementorum creatio, eo ipso in tempore & instituta & affecta est, quo subsistere subebatur. Neq; inchoationem eorum & perfectionem tempus aliquod decernit. Nam & confirmationem inchoatio in eo quod est cepta præcepit. Homo uero cum externam & internam in se naturam dissonantem altam ab alia contineat, & ex duobus generibus in unum sit animal rationis particeps constitutum, duplici est institutus exordio. Primum enim dictum est: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Dehinc secundo: Et accepit deus puluerem de terra, & finxit hominem. Primum opus non habet in se assumptæ aliunde alterius naturæ originem, incorporale est quicquid illud de consilij sententia inchoatur. Est enim ad imaginem dei non dei imago, quia imago dei est primogenitus omnis creaturæ. Sed ad imaginem, id est, secundum imaginis & similitudinis speciem; diuinum in eo & incorporale condendum, Quod secundum imaginem dei & similitudinem

bat, exem

bat, exemplum scilicet quoddam in nobis imaginis dei est, & similitudinis institutum. Est ergo in hac rationali & incorporali animæ nostræ substantia primum, quod ad imaginem dei sit factum. Secundi uero operis efficientia, quanto differt ab institutione prima: deus terræ puluerem accepit. Iam sumitur puluis, & terrena materies formatur in hominem uel præparatur, & ex alio in aliud opere ac studio artificis expolitur. Primum ergo non accepit, sed fecit secundum, non ut prius fecit accepit, sed conformauit uel præparauit. Virumq; autem recte intelligi potest, quia utrumq; scriptum deprehendimus, ut forma uerit in id quod est corporis, scilicet speciem, uel præparauerit in id quod dicitur: Et inspirauit in eum spiritum uitæ, & factus est homo in animam uiuentem. Inspirationi ergo huic præparatus siue formatus est per quam natura animæ & corporis in uitæ perfectionem quodam inspirati spiritus foedere contineretur. Scit in se duplicem beatus Paulus esse naturam, cum secundum interiorem hominem delectatur in lege, & cum aliam in membris suis uidet legem, quæ se captiuum ducat in legem peccati. Quod ergo sit secundum imaginem dei, ad animi pertinet dignitatem. Quod autem formatur ex terra, speciei corporis naturæq; primordium est. Et quia uel locutus ad alterum deus intelligitur, cum dicitur: Faciamus hominem; uel triplex cognoscitur hominis facti formatiq; perfectio, cum & fiat ad imaginem dei, & formetur à terra, & inspiratione spiritus in uiuentem animam commoueat. Idcirco manibus se factum & formatum, non manu tantum propheta testatur, quia in constitutione sua & non solitari tantum, & eadem triplex fuisse docetur operatio. Et quia istud sciat propheta ualde esse occultum atq; reconditum, quatenus scilicet manibus dei formatus sit, tamen ut plenam atq; absolutam intelligentiæ huius rationem consequatur, ait:

Da mihi intellectum, ut discam mandata tua. Tanquam ignorans hæc loquitur, & tanquam nondum intelligentiam adeptus dari sibi intelligentiam deprecatur. Et audent non dico ecclesiæ homines, sed gentium sophistæ quædam de naturæ humanæ institutione uelle tractare. Audemus etiam gloriari recte, ac perfectæ nos uitæ esse scientiam consecutos. Sed doceri nos oportet prophetæ huius exemplo, ut uel diuinarum rerum ignorantiam confiteamur, uel ignotam intelligentiam deprecemur. Optimum est autem cœlestium mandatorum scientiam à deo per precem postulare, & infirmitatem ingenij nostri paupertatemq; cognoscere. Primum enim, secundum Apostolum, munus est gratiarum, sapientiæ donum, sequens scientiæ: & idcirco hunc ordinem etiam hic propheta seruat, dicens: Da mihi intellectum, ut discam mandata tua. Primum intelligentiæ, post etiam scientiam deprecatus est. Sequitur deinde: Qui timent te, uidebunt me & lætabuntur, quia in uerba tua speraui. Consuetudo impiorum est, ut cōspectis religiosis uiris tristes sint. Oderit enim necesse est ebriofus sobrium, continentem impudicus, iustum iniquus, & tanquam conscientie onus presentiam sancti cuiusq; non sustinet. Contra uero ad cōspectum uiri fidelis, religiosi omnes quibus timor dei est lætantur, ut uel solo corpore contemplationis uisu gratulentur, modo autem herbarumq; quarundam quæ uisæ tantum & cōspectæ morbis aliquibus & infirmitatibus medentur. Vtilis ergo est presentia sancti timentibus deum, quia necesse est profectum aliquem ex contemplatione illius consequantur. Sed propheta non hoc in se solum contuendum putat, quod publicis ac promiscuis oculis subiectum est. Vix ille probitatem uitæ suæ conspici, uult iustitiam suam & religionem & continentiam cerni. Non enim tantum timentes deum, quia tantum uident eum, lætabuntur, sed quia uident eum in uerba dei sperantem, & sperantem non mediocriter, neq; confuso humanæ opinionis errore, sed dicentem cum libertate id quod consequitur.

Cognoui domine quia æquitas iudicia tua, & uere humiliasti me. In locis cæ

Cc 3 teris me

Fort. solitarij
tamen.

Imò de his ma
xime desir
nimus

teris meminimus, ita prophetam dicere solitum: Da mihi intellectum, & doce me, & obseruabo praecepta tua: nunc autem tanquam de adeptis proficitur, dicens: Cognoui domine, quia aequitas iudicia tua. Sed hic non de iudicijs illis aeternis, sed de praesentibus sermo est. Iudicia illa aeterna secundum eundem prophetam, sicut abyssi multa: & secundum Apostolum: Iudicia dei inuestigabilia & inscrutabilia. Scit autem in his iudicijs, quae nunc sunt, quicquid in se geratur, ex iudicio dei fieri omnes tribulationes, omnes pressuras, omnia insectationum odia, omnes persecutionum insectationes ex iudicio in se dei adesse, ut per haec probabilis, ut per haec emendatus, & tanquam per ignem examinatus atque purgatus sit. Plus est autem nescio quid in cognitione, quam in fide operis, & ideo non credit, sed cognouit, quia fides habet obedientiae meritum, non habet autem cognitio ueritatis fiduciam. Distinguit Apostolus plurimum inter cognitionem fidemque differre, posteriore loco eam inter gratiarum dona connumerans. Primum enim sapientiam, sequenter cognitionem, tertio fidem praedicauit, quia qui credit potest ignorare quod credit. Qui autem iam cognouit, non potest id quod cognouit ad praesens cognitione non credere. Ergo ambiguitatem hic non admittit propheta, qui sciat iusta esse dei iudicia, id est, humiliationis suae & tribulationis & contemptus & iniuriae & doloris. Ita enim ait: Cognoui domine quia aequitas iudicia tua, & uere humiliasti me. Non sine causa se scilicet esse tribulationibus subditum, non sine causa passionibus permissum: non sine causa per iniurias humiliatum, sed ad humanorum uitiorum expianda peccata ex iustis se ac ueris dei iudicijs humilitati esse subiectum, sed quia in his passionibus ex aequitate diuini iudicij uersatur: Fiat misericordia tua, ut exhortetur me, secundum eloquium tuum seruo tuo. Exhortationem praesentium humiliationum ex misericordia dei deprecatur, quia humana infirmitas ipsarum sit tolerantia passionum, dicens: Fiat misericordia tua ut exhortetur me. Sed meminit bonum sibi esse humiliari, bonum sibi esse passionibus subdi, & ea omnia a quibus uexatur, purgationem sibi terrenorum esse uitiorum. Non enim ut humilitas ac tribulatio a se auferatur orat, sed ut sibi ex misericordia dei adhortatio in tribulatione praestetur. Optat ergo diuino praesidio in his corporis sui infirmitatibus militare: optat longo certamine aduersus mundum huius nequitias consistere. Sed adhortationem ex misericordia dei sperat, ut tribulatus licet & afflicus, diuinae adhortationis auxilio firmetur. Scit & beatus Apostolus Paulus omni ipse tentationum genere perfunctus, uti se diuinae misericordiae adhortatione, dicens: Benedictus deus pater domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarum, & deus omnis exhortationis, qui exhortatur nos in omni tribulatione. Et adhortationem hanc scit sibi propheta promissam a deo patre & domino misericordiarum, qui per tentationes eum qui se credat examinet. atque ideo subiicit: Secundum uerbum tuum seruo tuo, id est, secundum eam promissionem quia sponderit se tribulatos in passionibus non relicturum. Dixit enim in euangelijs: Cum ergo tradent uos, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini: dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini. Non enim uos estis qui loquamini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. Et hoc quidem quantum ad praesens pertinet tempus, futurae autem spei propheta non immemor est dicens: Veniant mihi miserationes tuae, & uiuam, quia lex tua meditatio mea est. Naturae corporalis infirmitas eget miserationibus dei. Nec enim beatae uitae aeternitatem consequi merito suo poterit, nisi miserationibus eius, qui pater miserationum est prouehatur. Scit se propheta nondum ea uiuere uita quae uita sit: nemo enim nostrum hoc quod nunc uiuit uitam audebit existimare. Nunc enim in corpore mortis sumus, Paulo dicente: Quis me liberabit de corpore mortis huius? Et hoc ipsum eodem propheta testante

Fides obedientia non iudicium

Consoletur

testante ita: Et in puluerem mortis deduxisti me. Vera enim uita nostra cum Christo absconsa est in deo. Sed neque haec nunc in qua agimus regio uiuentium est: ea autem est de qua hic idem propheta ait: Et complacebo deo in regione uitiorum. Atque ideo uitam dixit, quia non in usu istius uitae uiuit, sed in dei misericordiae uicturus. Sed sperat istud, quia lex dei meditatio eius est. Vacemus igitur diuinae lectioni, uacemus praecipis dei, & opera legis uitae nostrae officijs exequamur. Quia propter meditationem legis ueniente in se domini misericordiae sperat se propheta uicturum. Non est uero sufficiens huic prophetae, ut sibi tantum sollicitus sit, ac solum sui memor sit. Oportet enim curam humani generis sumere, & publicae sollicitudinis affectum subire, & orare pro his qui in peccatis & religiositate uersantur. Huius itaque affectus sui sollicitudinem consequenti uersatur docet, dicens: Confundantur superbi, quia iniuste iniquitatem fecerunt superbi. Non est hic maledicti oratio, neque retributionem iniuriae sibi illatae precatur, & absit ut propheta & euangelij praedicator rationem euangelicae charitatis exceperit, domino dicente: Diligite inimicos uestros, & orate pro calumniantibus ac persequentibus uos: ratio non patitur ut uindictam in superbos atque iniuriosos praecetur. Sed quia a peccatis qui desinit, in his erubescit, & qui uitia derelinquit necesse est in ea ideo quia oderit derelinquat, orat propheta ut qui in se superbi iniuste fuerant, hi per cognitionem uitiorum suorum in his quae gesserint erubescant. Quam diu enim quis peccat, in his quae peccat non confunditur consuetudine & uoluntate peccandi. Vbi uero peccare desiterit, finem peccandi habet expudore peccati. Ipse autem exercetur in mandatis dei uiuendo iuste, religiose praedicando, iniurias non retribuendo, & tolerando patienter. Ob id enim multorum in se superborum contradictiones iniquitatesque sustinuit. Absolute enim consequenti uersatur id quod de confusione superborum tractamus, significasse intelligitur. Sequitur enim: Conuertantur mihi qui timent te, & qui cognoscunt testimonia tua. Vult ergo eos qui deum timere coeperunt ad se propheta conuerti, ut per doctrinam suam in uicijs suis & criminibus erubescant. Cognitis scilicet testimonijs dei, de quibus multa iam diximus, & confusi in ueteribus delictis ad institutionem prophetae doctrinamque se referant, quorum ex superbia atque peccatis ad pietatem modestiamque conuersio est. Concluit autem uerecundiae suae more dicens: Fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis ut non confundar. Exercetur in mandatis, meditatur in lege, iustitiam iudiciorum dei cognouit. Timentes deum conspectu eius laetantur, manibus dei factus atque formatus est, & non audeat dicere immaculatum cor sibi esse: & audemus interdum praeferre innocentiam nostram, lactare uitiorum abstinentiam, & pueros nos a peccatis atque iniquitatibus gloriari: Sed ut fidem, ita & humilitatem ac modestiam discere a propheta nos conuenit orante, ut sibi immaculatum cor fiat. Scit enim ex eo progredi secundum id quod dictum est: De corde enim exiit cogitationes male, cedes, lasciuiae, fornicationes, furta, falsitates, blasphemiae, & horum similia. Hoc igitur immaculatum fieri deprecatur, unde tot tantorumque uitiorum quasi ex quodam fomite initia suggeruntur. Immaculatum autem hoc modo sciens fieri, si in iustificationibus dei maneat: iustificationum autem hunc fructum esse intelligit, ne in his manens confundatur. Confusio enim ex peccatorum conscientia est, & ex opprobrio delictorum. Vbi ergo confusio non erit, nec peccatum erit. Peccatum uero ubi non erit, in iustificationibus dei manebit. Iustificationes autem dei immaculatum cor esse praestabunt.

Caph.

Defecit in salutare tuum anima mea &c. usq; ibi, & custodiam testimonium oris tui.) Naturæ humanæ est, ut cum id quod desiderat non potest obtinere, per desiderij iugem cupiditatē, animi defectione teneatur. Et hoc nosse ex ipsis affectionis, nostræ moribus promptū est, in quantā animi defectionem corū quæ desideramus expectatione redigimur. Propheta itaq; cum omnis ad deū expectatio est, cui omne in mādati eius desiderij est, loquitur & dicit: Defecit in salutare tuum anima mea, & in uerbū tuū spero.) Nō habet alia, quæ desiderij suum occupent, & sancti cupiditas non uacat seculi rebus. Defecit igitur in desiderio salutaris, & defecit ob id, quia in uerbū dei sperat: hinc enim legis Christus lesus est. Et hic est de quo scripsit Moses & propheta. Est autē salutaris ipso illo nomine quo lesus nūcupatur. Iesus enim secundū Hebraicam linguam, salutaris est, & id ipsum angelus ad Ioseph loquēs docet, cum dicit: Et uocabis nomē eius Iesum: ipse enim saluum faciet populū suū a peccatis. Causa itaq; defectionis est desiderium salutaris. Desiderij autē hinc origo est, quod in uerbū dei sperat. Salutaris enim noster Iesus est, qui & desideratus & natus est, sed defectionem animæ desiderantis intelligendum est, quia sequenter ait: Defecerunt oculi mei in eloquium tuum dicentes, quando exhortaberis me? Sequitur ergo defectionem animæ defectio oculorum. Sed ut de natura defectionis animæ tractauimus, uideamus qualis oculorum soleat esse defectio. Ponē igitur in expectatione aut peregrinantis uiri coniugem, aut iam diu absentis filij patrem, quæ omni tempore existimet reuersurum. Nonne ei itineri, quo uenturum opinabitur semper intendet? Nonne intentio ac uisus oculorum contuitiois ipsius expectatione deficit: desideria hæc in se prophetarum dominus testatur, cum dicit: Amē amen dico uobis, multi propheta & iusti quæsierunt uidere quæ uos uidetis, & audire quæ auditis. Propheta itaq; & animo & oculis deficit. Sed hi modo oculi propheta licet deum uidere desiderauerint, non sunt tamen corporis oculi. Loquuntur enim, expectant, & mentis potius est contuitio ista & loquela, non corporis. Dicunt enim, quando exhortaberis me? Scit ergo exhortationem hanc sanctos quiescentes in inferno desiderare, scit testante Apostolo Petronem, descendente in inferna domo, etiam his qui in carcere erant, & inceduli quondam fuerant in diebus Noë exhortationem prædicatā fuisse. In hæc igitur dei eloquia oculis loquentibus deficit, non tam uisu corporeo deū ex eloquijs dei nunciatū, quam contemplatione animæ & mentis expectans. Dehinc sequitur: Quia factus sum sicut uer in pruina, iustificationes tuas non sum oblitus.) Noui generis hæc causa est, ut ideo iustificationes dei non oblitus sit, quia factus sit sicut uer in pruina. Et si res solis auribus metiamur, inanis & ridiculus propheta sermo existimabit. Sed merminit utrem pro humanis corporibus nuncupari, domino in euangelij dicente: Nemo inquit, mittet uinum nouum in utres ueteres, & non ambiguntur eū in utribus corpora, in peccatis suis ueterna memorasse. Per continentia autem studium frigidum fidelium corpora, & calore naturæ interioris extincto, utres erunt frigidi. Quæ cum intrinsecus per naturā uitiorum effluentū incalēscat, extrinsecus tamē continentia patientia tanq; pruinæ frigore obrigescunt. Ergo in hoc corpore in furore iustificationū dei immemores esse non possumus. Quisquis autē per uitiorū ardorē utere pleno caluerit, neq; per metū dei religionemq; frigescat, necesse est iustificationū dei obliuiscatur. Quæ obliuisci sanctus non poterit, cum uer in pruina modo obrigescens extrinsecus internarum cupiditatū omnij instigatione sit frigidus. Dehinc sequit: Quot sunt dies serui tui, quādo facies mihi de persequentibus me iudicium? Iudicij post consummationē seculi, ppheta esse non ignorat, cum ait

cum ait: Propterea non resurgunt impij in iudicio, neque peccatores in concilio iustorum. Quod ergo nunc orat de persequentibus se fieri iudicium, non illud utiq; quod in resurrectionis seculo meminit futurum, cum se paucorum nunc dierum secundum corporalem uitam sciat esse. Ita enim ait: Quot sunt dies serui tui. Cum dicit quot, scit esse non plures. Et superius dixerat, esse se tanquam utrem in pruina. Ergo quia se paucorum dierum scit, fieri iudicium ab his qui se persequuntur desiderat, à diabolo scilicet ministrisq; eius. Sunt enim spirituales nequitia in coelestibus, sed scit & diabolus in resurrectionis seculo iudicandum. Paucorum itaque dierum ipse cum sit, fieri hoc iudicium desiderat, scilicet ut consummate sanctus & perfecte deo placens conterat infra se diabolus, conterat aduersantes sibi inimicasq; uirtutes, & fidei suæ animæ subdat nequitias spirituales. Nondum igitur de naturæ suæ firmitate confidit, licet etiam ut uter frigeat, sed ut per misericordiam dei iudicium inimico suo sit deprecatur. Hanc potestatem iudicij dominus Apostolis suis dedit, dicens: Ecce dedi uobis potestatem calcare super serpentes & scorpiones, & super omnem uirtutem inimici. Vocem hanc quidem nondum propheta domini in corpore manētis audiuit, sed dari sibi id potestatis orat, ut constituatur sibi in persequentes se tale iudicium. Tentatur enim undique, cum ei per naturam corporis uitiorum inest cognata materies, eamq; diabolus conatur ardore gemina cupiditatis accendere, cum impijs irreligiosorum uocibus laeditur, cum prophanas gentium contra deum disputationes & eloquia uesana perperitur, ideo in consequenti ait: Narrauerunt mihi iniqui exercitationes, sed non ita ut lex tua.) Quanti enim sunt qui quædam humanæ uitæ instituta docere se asserant, cum ad uirtutes seculi studia animæ nostræ deo rectius seruiencia accendunt: Quanti etiam sunt qui cognitionē se habere diuinarum scripturarum mentientes, hæretica & peruersa dogmata prædicant: Sed sciens propheta persectam humanæ doctrinæ eruditionem in dei lege esse ait: Narrauerunt mihi iniqui exercitationes, sed non ita ut lex tua. Iniqui enim sunt hæc prædicantes. Et ideo uox dei ueritatem peccatorem eloquia sancta narrare, quia iniquitas doctrinæ coelestis non recipit ueritatem. Peccatori enim dixit deus: Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum: Tu autem refecisti sermones meos retro. Et has igitur exercitationes propheta non fert, sciens nihil narrationis legis equandum. Denique adiecit: Omnia iudicia tua ueritas, iniqui persecuti sunt me, adiuua me.) Iustum qui persequitur, necesse est ut inique persequatur, quia iniquitas iniustæ operationis effectus est. Scit & hanc Apostolus, persecutionum iniquitatem, cum dicit: Omnes uolentes religiose uiuere in Christo, persecutionem patientur. Multæ enim tribulationes iustorum sunt. Nunc satanas insectatur, nunc ministeria eius impugnant, nunc falsorum fratrum simulatio ad nocendum arte fraudulentæ insectationis irrepit. Sed propheta qui ueritatem esse mandata dei meminerit, iniustæ iniquitatis persecutionem fidei animo sustinet. Et quia persecutionem fidei sciat esse documentū, non orat eam à se remoueri, sed adiuuari se in ea postulat, & opē atq; auxiliū misericordiae dei precatur, euāgelici huius præcepti non ignarus: Qui non accipit crucē suam & sequitur me, non est me dignus. Veritas ergo est in præceptis dei. Veritas nihil falsum, nihil incertū, nihil imperfectum habet: persecutio autē iusto intentata iniquitas est. Iniquitas enim predicatorē necesse est oderit ueritatis. Sed auxiliū à deo est ueritatis predicatori. Graues enim meminit has esse persecutorū molestias, & quia iusto utiles sunt, non putat amouendas. Periculosa namq; ociosa fidei pax est, & faciles securis excubijs insidia sunt. Bellis autē exercitū uirū non cito doli capiēt, & glorioso certamine opus est, ut corona uictoriæ deserat. Ob quod non orat sibi adimā causam

causam certādi, sed tribui auxilium uincendi. Meminit autem non in leui se-
tionum esse pugna. Sequitur enim: Paulominus cōsummauerunt me in terra,
ego autem non dereliqui mandata tua.) Propē usq; ad finem uitae iniusta per-
secutiones prophetam redegerunt, illae scilicet de quibus superius diximus, spiri-
tuales nequitiae in caelestibus, quae nos ad corporalia uitia in gestis cupiditatum
illecebris instigant. Poenē igitur est propheta cōsummatu in terram, id est, in
corporum uitia & peccata deiectus: ut enim cōsummatio honorum, ita & malo-
rum est. Sed ingruentibus licet his perniciosissimis inimicis ac persecuentibus se
mandata dei non dereliquit, & infirmata licet naturae suae imbecillitate in prae-
ceptis dei permanet, hoc gloriosius in mandatis dei permanens, quod poenae naturae
suae infirmitas sit subacta. Concludit deinde modestae & spei suae more, dicens:

Secundum misericordiam tuam uiuifica me, & custodiā testimonia oris tui.)
Viuificari se tanq; nondum uiuens precatur, & custoditurum se testimonia oris
dei, tanquam nunc non custodiat pollicetur. Sed cum uiuat in corpore, uitam ille
non huius seculi concupiscit, & cum testimonia dei in lege custodiat, tamen testi-
monia oris dei custoditurum se pollicetur, quae euangelicis in nouata praeceptis
non adulterio tantum, sed etiam desiderio adulterij abstinentes sola fidei sanctifi-
catione consummant, per dominum nostrum Iesum Christum, qui os & dextera
& uirtus & sapientia dei est, benedictus in secula seculorum. Amen.

↳ Lamed.

Nāternum domine & reliqua.) Sermonem propheta non in hu-
milibus ac peruulgatis demorari decet, sed semper excelsa & deo di-
gna tractare, atq; ita ut dum nos ad innocentis uitae obseruantiam
inbuat, ingenij quoq; nostri humilitatem ad intelligentiam diuinor-
rum & inuisibilem sacramentorum extollat. Nec sanē humana in-
firmitas in caelestem scientiam se ipsa proueheret, nisi dei donum scientiae per do-
ctrinam spiritus largiente ad cognitionem diuinā & imperpicabilis naturae eru-
diretur. Volens igitur propheta praestare nos ac perficere deo dignos, & sciens
repositum humanae spei esse ut in caelestem gloriam si disciplinam caelestis obedi-
entiae confectaretur accederet, ita cepit: In seculum permanet uerbum tuum
in caelo.) In caelo ait, quia scit in terris propter fallitatem hominum non manere.
Et quomodo in caelo maneat, ipsa ueluti corporalis contemplationis fide cer-
nitur. Non est illic transgressio, non demutatio, non infirmitas, non ocium. Con-
tueamur solis annum cursum, & menstruum lunae recursum, astrorum quoque
aut stationes, aut conuersiones, aut demutationes, nunquid non sinibus suis &
constitutis terminis ac decretis uicissitudinibus continentur? Nihil illic demuta-
tur, nihil differtur, nihil negligitur, sed in constitutionis suae manet lege, & in in-
defessis obedientiae ministerijs perseverat. Sed seruauit hanc desinendorum &
praeteritorum officiorum propheta rationem, dicens: In seculum domine uerbum
tuum permanet in caelo. Latini quidam interpretes ambigua id significatione &
minus propria transtulerunt. Nam quod apud illos est *eis τὸν αἰῶνα κτίσας*, id
nobiscum est in aeternum domine translatum. Accipi autem aeternum ita po-
test, ut intelligatur nullo id quod aeternum est sine desinere. Seculum uero quod
αἰὼν Graece est, intra spacium definiti temporis continetur. Non enim ait in se-
culum seculi, neque in secula seculorum, sed in seculum uerbum tuum per-
manet. Scit post hoc seculum caelum & terra praeterire, domino dicente:
Amen dico uobis caelum & terra praeterient, uerba autem mea non transient.
Meminit etiam hoc seculum praeteriturum esse, ut sit caelum nouum, & terra
noua. Idcirco ait: In seculo domine permanet uerbum tuum in caelo.)
Quia

Quia postq; hoc seculum transierit, in caelo uerbum hoc obedientiae cōstituitae
in creaturis, quae reuelationem filiorum dei expectant, necesse sit permanere. Sed
non idcirco nō & in terris aliquando dei uerbum est, licet id tantum in caelo pro-
pheta praedicet manere. Nemo enim nostrū est, qui nō interdum donū spiritualis
gratiae sentiat, qui nō aliquādo in se habeat dei uerbū, cum sobrius, cū tranquillus,
cum cōtinens est, cū beneuolus est, cū misericors est. In his enim cū sumus, manet
in nobis dei uerbū, cum praeceptis eius bonarū rerū obeditione famulamur. Sed
subrepētibus turbidarū affectionū motibus cum subit pecuniae cura, cū aestus tur-
pis laicitiae cupiditatis accēditur, cū ira peccus cōmouetur, cū ebrietas desiderat,
iam nō in nobis manet uerbū dei. Est aut in his qui secundū Apostolum exuti ue-
terem hominē cū peccatis suis, nouū induerūt, qui cōmortui Christo & cōsepu-
ti iam in nouitate uitae resurrexerunt, & collocati sunt in caelestibus, qui terrestris
imagine derelicta caelestis imaginē portant. In his enim tanq; in caelo uerbū dei
permanet, in quibus hoc uerbū non offenditur, ira, ebrietate, odio, infidelitate, la-
sicitia. Nam & si aliquādo manet in nobis, tamē à sancto habitationis suae contu-
melias non fert, ut semper inesse permaneat. Si uero haec cōmemorata uitia sem-
per in nobis erunt, ne introire quidem polluta corporū domicilia dignabitur. Ad-
est autem unicuiq; proximū, ut dictum est: stat enim ad ostiū uerbum dei, & pul-
sat ostium animae nostrae, & dicit: Ecce stans ante ostiū pulso: si quis aperiet mihi
ostiū, ingrediar ad eū. Vult ergo semper introire, sed à nobis ne introeat excludi-
tur. Claudimus enim per haec corporis uitia animae nostrae aditū, qui si cōperit
emundatis omnibus patere, ilico introibit, modo solis, qui clausis fenestral ualuis
introire prohibetur, patētibus uero totus immittitur. Ipsi quidē semper ut illum
net promptū est, sed lumen sibi domus ipsa obseratis aditibus excludit. Est enim
uerbum dei sol iustitiae aditēs unicuiq; ut introeat, nec moratur lucē suam aper-
tis aditibus infundere. Manet igitur hoc uerbum dei in caelis per indefessam coe-
lestium obedientiam. Quo exemplo in sanctis quoq; qui caelestes secundū caelestis
imaginem sunt, dei uerbū manere credendum est. Sequitur dehinc: In genera-
tionem & generationē ueritas tua.) Duplicem hanc sensus nostri intelligentiam
qua uerbū dei manere ut in caelo, ita & in sanctis hominibus existimamus, uersus
hic qui cōsequitur confirmat. Non enim ait: in generationē generationis, aut à ge-
nerationibus generationū, sed in generationē & generationē ueritas tua. Vtrāq;
generationē simplici significatione cōmemorat. Duas igitur generationes in duo-
bus populis cognouimus, quorū unus est legis & prophetarū, alter est euangelio-
rum & Apostolorū. Veritas ergo dei in solis his duabus generationibus manet.
Sed cū prior generatio ueritate dei intra se haberet, nulla alia eum habuit. Erant
enim plures generationes gentiū atq; populorum. Et nunc cum hac eadē gene-
ratio indigna exiit, in qua ueritas dei esset, hanc eandē dei ueritatem praeter eam
quae euāgelij credidit, nō habet alia ulla generatio. Sequitur uero: Fundasti ter-
ram, & permanebit.) Cōgenerat ordini ut post caelum, de hinc terra nuncupare
tur, sed hoc quod medium est, id est, in generationē & generationem ueritas tua,
ob eam causam interuenisse existimo, ut duplex illa de caelo, in quo dei uerbū ma-
net, intelligētia cōfirmaretur. Nunc ergo tanq; integer ordo seruatus est, cū post
caelū in quo permanet dei uerbū, fundata terra mansura est: Et quidē hoc etiā de
hac terra forte dictū intelligitur, quae fūdata permanet, quam secundū Salomonē
deus p sapientia fundauit, quae cū fluida sit aquarū naturae subiecta, & incōstanti
innatet substrata elemēto, ita tamē sapientia & uirtute & spiritu dei fundata fuerit
ut permaneat. Sed mihi ppheticus sermo etiā de terra humani corporis uidet locu-
tus, quae ita fundata sit, ut in ea tanq; in caelo uerbū dei maneat. Coelū em̄ & terra
praeteribit

enim: *Latum mandatum tuū uehementer.*) *Latum* planè est, siue quòd in infirmitatem cognitionem humanę ignorantię extendit, siue quòd multa sunt in quibus dei præceptis obtemperetur atq; placeatur, secundum diuisiones & munera gratiarum. Nō enim ab omnibus omnia expectantur, neq; uniuersi uniuersa ad summam placendi implere possunt. Alius ieiunio placet, alius simplicitate fidei promeretur, alius uitiā elemosynis redimit, alius securitate consummat, sicut alij curarationum concessa uirtus est, alij prophetiæ scientia contributa est, alij fidei firmitas data est, alij sapientia & cognitio donata est. *Latum* igitur mandatum dei est, & in omnia spei nostrę genera diffunditur, ut non difficile sit si uoluntas ad precepto dei obtemperare: cum *latum* & diffusum sit ad placendum officiosa religionis uiriditate. Neq; solum *latum*, sed uehementer *latum*, latitudinis infinitate hac ipsa superlatiui adiectione monstrata.

Mem.

Quomodo dilexi &c.) *Vtile* hoc nobis ac necessariū prophetę opus est, quo ad perfectam dei cognitionē atq; obedientiam edocemur, duabus rebus maxime infirmitati nostrę congruis instituti, ut & deum qui ignoratus sit nouerimus, & mandatis eius secundum uoluntatem decreti sui obtemperemus. Perfectum enim legis & prophetarum & Euangeliorum uirum in omni psalmi istius corpore propheta consistit, uel ex sua, uel alterius quem instituerat persona, cui in fiducia sit, hæc de se quæ subiecta sunt prædicare. Est autem dignum contueri, qua uerborum diligentia, qua intelligentiæ absolutione nos in singulis quibusq; dictorū generibus propheta confirmet. Dicit enim in tertiadecimæ literæ uersu: *Quomodo dilexi legem tuam domine, tota die meditatio est mihi.*) *Promptum* utiq; fuerat dixisse, quo feci legem tuam. Sed quia maius meritum est, amantem aliquid potius agere, quam timentem, idcirco ait dilexi legem tuam. Differt enim longe obsequium amoris à timoris officio, nec habet gratiam uoluntatis necessitatis operatio. Non omnia enim ad perfecti obsequij cōsummationem sibi illa sufficiunt, quæ quamuis opus suum impleant, tamen quia coacta sunt, merito plenę gratiæ indigent. *Vult* igitur propheta opus suum dilectionis potius, quam terroris esse, & ex charitate obsequium suum, nō ex metu suscipi. Multi ieiunant, dum à nobis obiurgari timēt. Multi aliquid in usum indigentū præbent, dum exprobari irreligiosam auitiæ suę inuitē cupiditatē pertimescūt. Multi ecclesiam ad eū dū arguibilem suam & negligentiam erubescunt. Sed nō omnes id quod faciunt, & amant. In amorem ergo nō potest incidere necessitas obsequiæ: quia nemo id quod diligit nō uult. In facto uero potest & nō subesse dilectio, dum id efficitur, quod non effecisse aut terror aut pudor sit. Sed propheta in nullo infirmus est. Quod amat facit, & quod facit indeficienter exercet. Legem enim quam diligit omni die & sine intermissione meditatur. Non subrepunt alia occupationum studia, nō interueniunt diuersi secularium curarū æstus, nec in eum incidit interiectu nouæ alicuius cognitionis obliuio, semper idem est & in eodem est. Tantus ipse in dilectæ sibi legis meditatione est, quantus dies uniuersus in tempore sit. Et quia, ut superius commemorauimus, legis & prophetarum atq; Euangeliorū hominem in se propheta demonstrat, ait in consequenti: *Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo, quoniam in seculum mihi est.*) Mandata dei prudentem propheta quam inimici eius intelligit: sed quid cōmune nobis & inimicis nostris in præceptis est dei, qui nō solum ne mediocriter quidem comperta habent, uerum nec intium saltem cognoscendi sectantur? Et quid magnum si inimicis suis in mandatis dei propheta prudentior sit? Quando em̄ inanimantia saxa, aut metalla, aut ligna generantes

forte*co
gitationis

uenerantes consequi aliquid de uiuentis atq; æterni dei cognitione potuissent, ut his comparatis fieret propheta prudentior? Sed omnis hic impiorum error ipsum illud nomen cum lege & prophetis & Apostolis respuit, detrectat, horrescit. Sed habet alios propheta hic sanctus inimicos, quibus prudentius in mandatis dei est eruditus. Mandatum dei in prophetis & in lege hæretici habent, sed nullo eorum per imperitiam irreligiosæ uoluntatis utuntur. Mandatum legis Iudæi tanq; proprium & hereditarium sibi uendicant, sed spiritualis circuncisionis autorem non habentibus quid circuncisio in signo tantū constituta iam proderit? Quid sabbati religio deum sabbati nescientibus opis afferet? Quid paschæ agnus, & liminū sanguis, & azymorum festiuitas, agnum dei & azyma synceritatis & sanguinem salutis ignorantibus auxiliij præstabit? Mandata exercent, sed efficiētiam mandatorum & tempus ignorant. Legem legunt, sed eam legente & nesciente Iudæo Christianus intelligit. Inimicus planè hic prophetę est, parricidales manus unigenito dei filio inferēs, & saluatore generis humani & uitæ æternę largitore morte quantum in ipso est cōdemnans. Præ his ergo omnibus in dei mandato prudentior est. Atq; ut absolute hos inimicos significasse intelligeretur, id quod consequitur adiecit: *Super omnes docentes me intellexi, quoniam testimonia tua meditatio mea est.*) Didicisti d̄ Dauid a Mose legem, & Aaron tibi sacrificiorum omnium doctor est: Iesus iteratæ circuncisionis magister est. Samuël unguendo tibi sacramentum in te ipso & prophetæ & regis ostendit. Quid est istud quod loqui ausus es, quod super omnes te docentes intellexeris? Sed superior uersus super quos omnes docentes se intelligat, ostendit, id est, super inimicos. Et rursum hic qui nūc est uersus inferior qui inimici sint declarat, id est, omnes docentes. Clauis enim cœlorum se habere profitentur, & doctores esse se legis gloriantur. Et cum omnia legis testimonia aduentū domini nostri Iesu Christi testentur, super doctores suos propheta intelligit, qui unigenitum dei filium in carne uenturum testimonia eius meditando semper expectat: *O felix discipuli intelligentia, d̄ doctorum miserabilis imperitia.* Docentes nesciunt, & intelligunt qui docentur. Caret autem propheta uirtio factantię: intelligentiæ enim præstantiam unde adeptus esset ostendit. Nam superius ait, quod super inimicos suos prudentior à deo in mandatis eius esset effectus. Intelligentiā enim omnis ex eo est, qui prudentiorem eum esse constituit. Super docentes se ergo intelligit. Et quia interdum ex naturæ diuersitate solet accidere, ut discipulus prudentior sit magistro, tamen hoc ipsum diligentiæ suæ & studij esse demonstrat. Ait enim: *Super seniores intellexi, quia mandata tua exquisiui.*) Et super docentes intelligit, & super seniores intelligit doctrinæ atque intelligentiæ suæ officitū, cū ipsa temporis antiquitate demonstrās, id est, populi ante se anterioris significans ætatem. In quo utrunq; cōuenit, ut & antiquior sit, & se putet esse doctiorem. Sed super eum ille intelligit, qui & docetur & iuuior est. Intelligit uero, quia mandata dei exquisierit, quæ doctor dum se docere credit, ignorat. Consequens autem est, ut qui super seniores & doctores intelligit, fructum intelligentiæ suę reddat, scilicet ut & quę cognita & perfecta habere cœpit, exerceat, & uideamus an hoc ipsum in cōsequentibus sit. Ait enim: *Ab omni uia mala prohibui pedes meos ut custodiam uerbum tuum.*) Perfecta hæc & Evangelicū uiri uox est, ab omni se malitię uia abstinere, & tor ubiq; occurrentibus erroris semitis, nulla earū, per quā nequitia adeatur, incidere. Sed alius nescio quid in eo propheta significat, cū dicit, prohibui pedes meos. Natura corporis nostri fert nos in omnem criminis cursum, & humanarū cupiditatū impetus in hanc nos uiam cogit. Sed qui super seniores & docentes intelligit, per intelligentiæ doctrinam se prohibuit, & exeuntem procurrentemq; reuocauit. Resistendū ergo est & obnitendū,

Dd 2 ut

ut nosmetipsos ab omni uia mala primum arceamus, tum deinde si quis nos in
 stinctus eò coeperit ferre, ut retrahamus. Et prius nostra & ipsius potestate sumus
 inhibendi, ut deinceps custodiamus dei uerbum. Antea autē propria inhibitione
 opus est, ut possit dei uerbi esse custodia. Neque enim quisquam uerbum ante custo-
 diet, quam prohibere se poterit. Prohibitio enim ea demum est, ut id quod fiebat fie-
 ri arceatur: custodia uero tum firma est, cum se quis a malis inhibens bona obser-
 uat sine intermissione custodia. Qualis autem custodia uerbi dei esse debeat, se-
 quens uersus docet. Sequitur enim: A iudicijs tuis non declinaui, quia tu legem
 posuisti mihi.) Hæc est igitur uera custodia nullam in partem a dei se iudicijs de-
 flectere, neque leui saltē declinare decessit, sed intentum semper, & semper immobi-
 lem, in eo quo institit permanere. Non declinat autē, quia legem sibi deus statue-
 rit. Legem quidem Moses statuerat, sed hic idem propheta in psalmo altero orauit
 rat, dicens: Domine constitue legislatorem super eos, sciant gentes quoniam ho-
 mines sunt. Ea enim lex quam Moses scripserat, pædagogica nobis in Christo fuit.
 Et idcirco super docentes se & seniores intellexit, quia legem Euangelicam que le-
 ge Mosi non continetur intelligit. Hæc ergo per deum collata est, hæc omnem hominem
 in scientiam dei erudiuit. Et idcirco ad id quod dixerat: Constitue legislatorem su-
 per eos, adiecit, sciant gentes quoniam homines sunt, id est, ex terra genitæ, & in
 cognitionem dei ex limo conformatæ. Quod enim antea per ignorantiam legis
 Mosi præciebant, nunc per prædicationem domini nostri Iesu Christi sciunt, & ut
 originem suam, id est, corporis naturam in nouo latore legis agnoscunt, ita & glo-
 riam noui huius latoris expectant, in exordio sui iam ad imaginem & similitudi-
 nem dei constitutæ. Et prædicationis huius Euangelicæ dulcedinem in consequen-
 tibus propheta testatur. Ait enim: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super
 mel ori meo.) Mel in ore non etiam in faucibus dulce est. Extra regionem enim
 oris corporalium saporum nullus est sensus. Sed dei eloquia in faucibus dulcia sunt,
 in animam felicitate defluentia & intima penetrantia, non in ore modo cibi placen-
 tia, sed illic dulcia ubi cognitionis & prudentiæ & intelligentiæ sensus est. Et ideo
 eloquia in faucibus & in ore mel dulce est. Sed ut mel per ægritudinem æstumque
 febrium ea quæ acciderint oris amara mitificat, ita anime nostre amaritudines &
 tristes cupiditatum insalutarium febres infusa dei eloquia mitificant, si modo non
 ore contineantur, sed faucibus deuorentur. Sequitur deinde: A mandatis tuis
 intellexi, propterea odiui omnem uiam iniquitatis.) Intelligentes nos faciunt præ-
 cepta, sed præcepta re atque opere expleta, id est, ut ea quæ his continentur in quan-
 tum possumus expleamus. Et licet a deo intelligentia perfecta sit, tamē a nobis in-
 cipiendum est, ut possumus perfectam intelligentiam promereri. His enim qui non
 per se inchoant clausa a deo omnia sunt. Et id ipsum propheticus sermo per Esaiam
 docet dicentē: Ne dicas de mandatis meis quod cognoueris ea, neque cognouisti,
 neque credidisti ea, neque ab initio aperui tibi aures. Cognoui enim quod spernens
 spreueris, & quod iniquus adhuc ex uentre uocandus esses. Ergo non indulgetur
 scientia non appetentibus eam. Et quia deus cordium scrutator est, his qui speraturi
 eam essent, obtusæ aures sunt, & hebes sensus est. Sed propheta a præceptis dei in-
 telligit, præcepta scilicet agens, intelligentiam consecutus, intelligens uero omnem
 iniquitatis uiam odit. Humanæ enim naturæ omnes diuersarum affectionum adia-
 cent motus, ut sunt odij & amoris. Sed amor impendendus est in dilectionem bo-
 norum, odium autē assumendum est ex offensa malorum. Bonum ergo est modo
 utilis organi corpora nostra in coaptatos & continentes modos temperare, ut non
 uitia diligamus, ut non uirtutes bonas oderimus, ut unicuique nos generi decenter
 atque utiliter coaptemus: Propheta mandata dei diligit, & qui mandata dei diligit,
 iniquitatis

iniquitatis uias odit. Ut enim perfectæ fidei & obsequiæ est obedientiam dilige-
 re, & id quod quis agit affectu charitatis explere, & necessitatem agendi amanti
 uoluntate præcurrere, ita & magnæ innocentie est, iniquitates non modo non
 agere, sed odisse, quia interdum nos ab his metus & terror auerrat. Odium autem
 nobis earum indicium ueræ, & perfectæ de his opinionis insinuat. Diligamus iustiti-
 am, modestiam, frugalitatem, misericordiam, & oderimus rixas & ebrietates, cædes,
 superbias, supra, cum quibus necesse est & diabolus oderimus. Diligentes uero
 pacem, ueritatem, iustitiam, diligemus cum qui est pax, iustitia & ueritas, domi-
 num nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

1. Nun.

Verna pedibus meis &c.) Vita sensusque hominum in errore ac po-
 titus nocte inscientiæ manet, dum carnali inserta cogitatione in pro-
 fundo ignorantie per grauitatem naturæ, cui admixta est, detine-
 tur. Quando enim per semetipsam causam & rationem originis suæ
 nouerit, quando si quis fructus uitæ suæ sit, quæ conditio spei: quæ
 promerenda: posteritatis uia? Neque enim quisquam tam demens, aut inops sensu
 est, ut in id cum nullus esset, cum sine dubio meminerit ex bonitate dei profectum
 esse quod natus est: nec id in bonitatem eius malitiæ cadat, ut in nobis hoc suum
 quod nascimur munus interimat. Sed propheta cognitione rerum cœlestium di-
 gnus ut in luce scientiæ, munere dei & eloquio collocatus, ducem ad bene & inno-
 center uiuendum eum sequitur, qui lux uera est, & qui omnem hominem lucifi-
 cat. Hanc ergo uitæ suæ ignorantiam quodam prælato lumine ad intelligentiam
 dirigit, dicens: Lucerna pedibus meis uerbum tuum domine.) Scit se nisi in uer-
 bo dei illuminatum has corporum tenebras, & hanc seculi noctem ferre non pos-
 se. Scit ubique adesse lapides offensionum, laqueos funium, scrobes fouearum. Ut
 enim quis nocte egressus lucernam antefert, & quod pedem inferat contuetur, at-
 que ad singulos gressus natum se esse existimet, ut rursum postquam natus est nul-
 lus esset, lumine præeunte sollicitus est: ita unusquisque nostrum manens in se uer-
 bum dei in omnes operum processus tanquam lucernam prætendit. Omnis ete-
 nim doctrina cœlestis dux nobis ad iter uitæ est, quæ lucernæ modo in hac nocte
 seculi præferenda est, cum aliquid aut agimus, aut cogitamus, aut loquimur, ut ea
 in omnem progressum cuiuscunque operationis utamur. Iubet dominus in Euan-
 gelij hanc præceptorum suorum lucernam non ociosam, nec inutilem oculis di-
 cens: Nemo enim lucernam accendit, & ponit eam sub modio. Quæ enim lucer-
 næ si modio tegatur utilitas est? Vsum suum tantum intra id quo operitur impen-
 dit. Iubet igitur eam in candelabro, id est, in officij sui sede constitui. Itaque hanc do-
 ctrinam, atque hoc uerbum dei intra nos receptum non ociosum, neque inutile tan-
 quam modio occultamus, sed lumen istud nobis ipsis primum, & rursus ex nobis
 omnibus gentibus præbeamus. Sequenti quoque istud mandatum dominus am-
 monuit dicens: Sint lumbi uestri præcincti, & lucernæ uestre ardentes. Iubet er-
 go nihil nos agere in obscuro, quia omnis in peccatis agens odit lumen, & diligit te-
 nebras. Vult has lucernas nostras esse semper accensas, ne quando in nocte huius
 seculi relinquamur. Iudæis in tabernaculo testimonij lucerna accenditur, & hæc
 omnis festiuitatis suæ tempore ardet. Illi hoc quod agunt nesciunt, sed nos in his
 tabernaculorum nostrorum, id est, corporum testimonijs ardentes lucernas sem-
 per habeamus, & festiuitatem spei nostræ earum luce peragamus. Apostolos quo-
 que, quos sal terra, quos & lumen mundi dominus nuncupat, per hanc significa-
 tionem hos & lucernas esse ecclesiæ ostendit, dicens: Lucerna corporis tui est oculus

lus tuus. Corporis scilicet ecclesie, quae unum corpus in Christo est, nosque inuicem membra eius sumus. Primo enim unicuique nostrum est dei uerbum oculus siue lucerna, deinde uir apostolicus toti corpori suo, id est, ecclesie lucerna est; neque enim omne corpus, aut pes, aut oculus, aut manus est. Ergo si oculi totius corporis pars lucidissima, & ob id membris suis caeteris praestans, erunt tenebrae, id est, si apostolorum lucernae non ardebunt, lumine ipso in tenebris sito, quanta totius corporis nox manebit? Ioannes praedicator poenitentiae lucerna & iudaeis & gentibus fuit domino dicente: Ille erat lucerna ardens, & lucens, & uos uoluistis ad horam exultare in lumine eius. Habemus ergo doctrinae lumen, exulemus in eo, non ad horam, sed semper, neque ad tempus, sed in aeternum. Beatae uirgines illae & utiles olei mercatrices, solae in lampadum suarum lumine cum sponso thalamum ingressae sunt, caeteris negligentibus & dormientibus ab ingressu thalami exclusis. Ad omnem igitur animae nostrae pedem utamur dei uerbo ut lucerna, sed lucerna semper ardente, semper in officium suum per nostram prudentiam preparata. Verbum autem quod pedibus lucerna est, ipsum illud & semitis lumen est. Sensim enim & domesticis ingredientibus lucerna opus est, peregrinum autem & publicum iter ingredientibus lumen potius necessarium est, ne latro insidiatur, ne ambiguae uiae error occurrat. Per incrementa enim a minori ad maius acceditur. Ut ei cui uerbum dei primum lucerna sit pedibus, id ipsum uerbum ei fiat lumen in semitis. Sed lucerna pedibus & lumine in semitis utilem profectum praestare debent. Et uideamus an dignum aliquid propheta subiecerit. Ait enim: Iurauit & statuit custodire iudicia iustitiae tuae. Iam non in nocte seculi errat, nec pedem metuit offendere. Sacramentum enim omne firmatae scientiae res est, & iurandi religio ex ueritatis cognitione suscipitur. Iurat ergo propheta, nec tantum iurat, sed & statuit, quia sacramenti uinculum haec firmitas sit statutorum. Statuit ergo iurans custodire iudicia iustitiae dei. Et difficile est statuta conuelli, & optimum est statuere iurata. Sed meminit nihil esse in dei iudicijs iniustum. Si enim humana iudicia ea uere iudicia existimantur, quae ex arbitrio iusti iudicij faciuntur, quomodo ambigendum sit nihil esse in dei iudicijs iniustum? Amittimus liberos, iniustum hoc iudicium existimamus. Nunquid iniuste deus in Iob filios dedit diabolo potestatem? Damna nostra tanquam iniuste accidentia dolemus. Nunquid egere solum illum perfectum uirum deus sine iustitiae ratione permisit? Cruciamur doloribus, & contra deum impatiens nostrae querelis increpamus. An ne incerto consilio excessus uerbibus, sanie defluens, perfolius ulcere fuit? Certe haec omnia ad documentum fidei & ad praemium gloriosae patientiae profecerunt. Infirmas nostra efficit, ut malum esse id quod patimur existimemus. Caeterum dei semper uoluntas est, ut patientia passio-num probemur, nos uero diuini iudicij iustitiam dum sine documento fidei late-re uolumus improbamus. Sed qui superius & iurauerat & statuerat, ut custodiret iudicia iustitiae dei, dignum aliquid sacramento & constitutione sua in obseruandis debet praestare iudicijs. Non enim leue est quod custoditurum se statuit iuratus. Et quid illud illud sit, sequens uersus loquitur. Ait enim: Humiliatus sum usquequaque domine, uiuifica me secundum uerbum tuum. Unigenitus dei filius naturae nostrae ex uirgine sibi corpus assumens cum in seipso ueram & perfectam humanam prudentiae formam praebuisset, quid a se disci tanquam exemplum doctrinae uoluerit noscendum est. Ait enim: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego uos reficiam. Tollite iugum meum super uos, & discite a me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus uestris: ipse uicique perfectus, & sine peccato solus, & unus in cuius ore dolus non fuit, hoc praecipuum a se doctrinae sumi uoluit exemplum, mansuetudinis scilicet & humilitatis, per quae animabus

animabus requies inueniretur. Scit insolentem esse & incapacem rerum secundarum naturam nostram infirmitatem. Alij per opes insolescunt, nescientes de largitione opum dictum esse: Eleemosyna enim abscondit peccatum. Et rursum: Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in aeternum. Et deum ipsum his qui esuriens cibassent, sitientem potassent, peregrinum domo recepissent, nudum ueste texissent, infirmum uisitassent, clausum carcere consolati essent, dicturum: Venite benedicti patris mei, possidere praeparatum uobis regnum a constitutione mundi. Alij gloria seculi tumet, nescientes hanc principalem benedictionem caelestium fuisse sermonum, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum. Alios nobilitas carnalis in fastigium erigit, non cogitantes illis qui in Christo renati sunt dictum esse, uos autem genus electum, regale sacerdotum, gens sancta. Aliae sunt seculi leges, alia dei munera. Diabolus cum deum tentare ausus est, suum esse seculum gloriatur, dominus uero mori nos seculo iubet ut uiuamus ipsi. Cum domino opum contemptus, opulentia est. Cum domino terreni honoris despectus, caelorum regnum est. Cum domino humilitas cordis, generosa & regia nauitatis ornatus est. Hoc igitur a se disci uoluit, quod uirtutum omnium maximum est. Apostolus etiam ad humilitatem nos docens talibus adhortatur: Hoc enim sapite in uobis, quod est in Christo Iesu. Qui cum in forma dei esset non rapinam existimauit esse se aequalē deo, sed se exinaniuit formam serui accipiens, & habitum repertus ut homo, humiliatus se factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Habemus exemplum ab unigenito deo humilitatis, sed uideamus & praemium. Propter hoc enim cum deus exaltauit, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium & inferorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Hoc humilitatis fuit praemium, ut corpus assumptum in gloria dei patris maneret, ut in nomine eius genu caelestia, & terrestria, & inferna curuarent. Manens enim in dei forma non ui aliqua sibi ac rapina, id quod erat praesumendum existimauit, scilicet ut deo esset aequalis. Erat enim in dei forma, nihilque ei ex eius gloria deerat, in cuius forma manebat, sed formam serui per humilitatem accepit, & habitum ut homo repertus est, humilians se per obedientiam usque ad mortem, nec solum usque ad mortem, sed usque ad mortem crucis. Coelum ex praecocepto dei ipse formauit, mundum ex paterno iussu in hanc speciem tanti decoris ornauit, terram & quae in ea sunt creauit. Sed nunquid ob illa meruit hominem assumptum in aeterni patris gloria collocare? Humiliatus hoc praemium est, humilitatis haec merces est, ut quia manens antea in forma dei esset, in forma serui deinceps effectus & manens in forma dei, & effectus forma serui confessione caelestium & terrestrium & inferorum esse in dei patris gloria nosceretur. Verens quoque idem Apostolus, ne quos ipsa illa diuinorum munerum gratia efficeret insolentes, ait: Unicuique data est demonstratio spiritus ad utilitatem. In eo enim quod ait, ad utilitatem, docuit eo utiliter utendum, ne forte quenquam spiritualium donorum confidentia efficeret insolentem, & dei gratia per insolentiae uitium fieret ociosa. Ex persona autem sua ipse demonstrat, etiam hoc se a deo gratiae consecutum, ne per confidentiam plurimum in se gratiarum in aliquem tumorem superbiae tolleretur, dicens: Et propter eminentiam reuelationum datus est mihi stimulus carnis angelus Sathanae, qui me collaphizet ne extollar. Etiam hoc ille uas electionis & doctor gentium meruit, ne ultra humanae infirmitatis naturam per spiritualium in se munerum confidentiam superbiat. Ezechiam regem scriptura laudat quod fecerit rectum & bonum in conspectu dei, sed non usque in finem potuit haec manere laudatio. Scriptum enim est in secundo Paralipomenon libro: Et cecidit Ezechias

ab altitudine cordis sui, ubi cor in altum exererat, ubi in superbiam se per confidentiam laudationis extulerat, præteritorum gestorum gratiam per superbiam crimen amisit. Propheta igitur sacramento constitutus ut iusta dei iudicia custodiret, hoc primum opus sumpsit ut humilis fieret. Neque solum humilis, sed humilis ualde, per adiectionem hanc consummatam in se humilitatis modestiam docens: Eterant causæ in eo plures superbiendi. Præbebat insolentiam causas nobilitas ex Iuda, & in eo primum potestas benedictionis regie inchoata. Mansit enim aliquandiu ex David tribu regie potestatis familia, ex qua secundum carnem rex æternus emerit. Erat etiam prudentissimus. Ait enim ipse: Inuisibilia & occulta sapientiam tuam manifestasti mihi. Meruit etiam & propheta esse, cum dicitur: Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita à constitutione mundi. Humanam quoque opulentiam copijs abundauit. Ait enim ipse: Ecce congregaui de paupertate mea auri talenta tot milia, & argenti alia, & æris & ferri quorum numerus non est. Hinc familie nobilitas, hinc regis potestas, hinc sapientiam fiducia, hinc prophetiam meritum, hinc copiam facultatum: non exerunt tamen in superbiam, neque in aliquem fastigij tumorem extulerunt. Tuto ergo postulat, dicens, uiuifica me secundum uerbum tuum, id est, ut tanquam nondum uiuens æternam uitam uitam secundum uerbum dei mereatur, quia eum humilitas modesta intra disciplinam & doctrinam prædicationis Euangelicæ contineret. Deinceps sequitur: Voluntaria oris mei fac beneplacita domine, & iudicia tua doce me. Digne exequitur propheta sacramentum constitutionis suæ. Primum enim humilis ualde effectus est, sequenter nunc orat ut uoluntaria oris sui beneplaceant. Non contentus est iam præscriptis legis contineri, neque tantum necessitati obedientiam subiacere. Lex præceperat malum pro malo esse reddendum. David iste cum Saul totis imperij sui uiribus se persequentem, frequenter captum & conclusum habuisset, non modo non peremit, sed etiam cum honore dimisit, dicens: Non inferam super eum manum meam, quia Christus domini est. Hunc etiam cum in bello peremptum comperisset, & fleuit, & iudicauit: filius quoque eius Absalon regnum occupat, exercitum contrahit, patrem bello parricidaliter persequitur. Sed militibus David dicit: Parcite pueri Absalon. Illi quidem ad resistendum necessitas imposita est ut regi, sed pietas & bonitas affuit ad parcendum ut prophete. Mortuum quoque affectu paterno & dolore defleuit. Hæc enim uoluntaria, non legitima sunt, & his obtemperare libertatis potius quam necessitatis officium. Habet hanc Apostolus uoluntarie doctrinæ & non legitime consuetudinem, dicens: De uirginibus autem præceptum domini non habeo, consilium autem do. Aut cum gloriam uirginitatis & continentiam laudat non inhibita potestate nubendi, sed meritum coelibatus prædicator ultra legem instituit, & ultra præceptum adhortatur, uoluntaria legitime anteponeus. Et rursum ait: Nunquid non habemus potestatem manducandi & bibendi? nunquid non habemus potestatem mulieres circumducendi, sicut cæteri apostoli & fratres domini & Cephas? Aut ego solus & Barnabas non habemus potestatem hoc operandi? Sed non utimur hac potestate. Potestas in licito est, cum lex infidelitati nostræ parcens præscriptis nos grauibus non onerat. At uero uoluntatis profectio ex incremento fidei est, cum in his quæ moderata lex nobis est nosmetipsos uoluntarie deuotionis studio continemus. Hæc igitur uoluntaria ut deo sint placita propheta orat, quia illa quæ ex præscripto legis gerantur, ipsa seruitij sui necessitate peragunt. Causam autem semper prætenedit deprecationis sue. Postea enim quam uoluntaria oris sui ut beneplacita essent orauit, adiecit: & iudicia tua doce me. Iudicia legis ait, & quantum in se est gestis atque operibus uerget, sed nondum ea intelligit. Scit enim esse legem spiritualem. Et illud quod sub specie præsentium

præsentium operationum continetur nosse festinat: ea enim quis necesse est doceri postulet quæ ignorat. Totum autem se propheta secundum sacramenti sui constitutionem deo dedit. Humiliatus est ualde, uoluntaria oris eius placencia sunt: nunc eius anima in dei manibus semper est, & legis dei non obliuiscitur, dicens:

Anima mea in manibus tuis semper, & legem tuam non sum oblitus. Totum quod uiuit deo uiuit. Omnis eius sensus & spiritus in deo est, nullum tempus admittitur, quo subrepere legis possit obliuio. In omnibus operibus & cogitationibus deus cogitat. Lex in memoria est, in dei manibus semper anima uiuentis est. Scit quam sibi istud utile sit, scit quam necessariū quotidie se manibus dei gestis atque operibus suis, & per indefessam memoriam legis inferere. Ait enim: Posuerunt peccatores laqueum mihi, & de mandatis tuis non erraui. Scit in hac seculi sylua plures laqueos extendi, plures uitæ suæ captiones parari. Sermo, cogitatio, opus nostrum, semper adiacentes habent laqueos, cum interdum occurrit causa iræ, doloris affectio, querelæ necessitas, malæ cupiditatis occasio. Hos diabolus, angelique eius ab initio transgressores, & ab exordio peccatores laqueos semper extendunt. Sed cuius in manibus dei anima est, & qui nunquam legis dei immemor est, is undique licet laqueis circumiectus, à præceptis tamen non aberrauit. Semper enim deum cogitans ab his euolat, ut in psalmo alio loquitur: Sicut passer liberatus ex laqueo uenatorum. Et dominus ipse per prophetam ait: Liberate nos ex laqueo uenatorum, & à uerbo conturbationis. Non enim iniuste tenduntur retia auibus. In cœlestem scientiam homo eruditus est, quid tibi cum terrenis operibus & gestis? Auis effectus es, cur non in naturæ tuæ elemento moraris? uolucres enim cœli nuncupantur. Non iniuste ergo illis in possessione terrenæ habitationis insidiam sunt. Seculo renunciaui, quid tibi cum seculi rebus? Quid quereris captus in seculo? quid quereris iniuriam laquei in regione non tua? Dic potius & utere ipse tu uoce psalmistæ dicentis ista: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & uolabo & requiescam? Natura auium est, ut non nisi cum uolent requiescant, tu autem iam factus es columba, uolando requiescis, id est, in cœlestem te sedem & cognitionem à laqueis terrenis uolatu fidelis animæ efferendo. Dehinc sequitur: Hæreditaui testimonia tua in seculum, quia exultatio cordis mei sunt. Hæres secundum humanam consuetudinem omnia eius obtinet cuius & hæres est. Sed humanas hæreditates dedignatur propheta, qui testimonia dei hæreditaui, grati ipsi si dei fiat ipse testis, quia exultatio cordis sui sit, si se dei inter persecutionis bella testes. Sic & meminimus his testimonijs apostolos gratulatos, cum exeuntes de confessu persecutorum letati sunt propter dei nomen dignos se iniurijs iudicatos. Testimonia ergo eius exultatio eorum cordis fuit. Sed propheta ut apostoli licet inter multas persecutiones hæc testimonia dei, id est, testandi de eo cum exultatione cordis tanquam hæreditatem retineat, tamen etiam illa dei testimonia hæreditate acquisita habet, quæ sub testibus dicta sunt. Moses legem sub testibus dedit cœlo atque terra: Elias sub testibus arguit cœlo atque terra: Apostolus iam celsioribus testimonijs ut prædicator Euangelicus usus est, dicens: Testor uobis coram deo & Christo Iesu & angelis eius. Hæc ergo testimonia sub his scripta, & sub his testata, & in his testata tanquam noui patrimonij hæres occupat, non ex parte, sed in totum. Ius enim hæreditatis ex solido est, etsi inter plures secundum humanam successione hæreditas diuidatur, tamen hæreditas ipsa nomen hæredis ex solido est. Ac ne, quod à multis dici sepe solet, rationis aliquam habeat autoritatem, cum asserunt proprium dei munus esse, ut quis in dei rebus atque operibus uerfetur, excusantes infidelitatem suam quod cessante erga se dei uoluntate maneant infideles, Est quidem in fide manendi à deo munus, sed impediendi à nobis origo est.

Audi Christiane

Et uoluntas nostra hoc proprium ex se habere debet, ut uelit deus incipienti crementum dare, quia consummationem per se infirmitas nostra non obstat, meritum tamen adipiscendae consummationis est ex initio uoluntatis. Idcirco psalmista propheta concludit: Declina cor meum ad faciendas iustificationes tuas in aeternum, propter retributionem. Cor suum ipse declinat, & ex naturae humanae peccatis in obedientiam dei inflectit. Natura quidem & origo carnis suae eum detinebat, sed uoluntas & religio cor eius ex eo in quo manebat originis uitio ad iustificationum opera declinat. Et declinat in omni uitae suae seculo. Declinat autem propter retributionem, certus scilicet ea fidei meritis referuari, & in his retributionem eius esse quae oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparauit deus his, qui diligunt eum in Christo Iesu, cui gloria est, & nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

☩ Samech.

Ni quos odio habui &c.) Precepti euangelici doctrina est, ut inimicos diligamus, & non solum amantibus nos amorem, sed etiam his qui nos oderunt debeamus. Ergo haec prophetae professio aduersari uideatur dominicis mandatis, ut cum amor nobis inimicorum imperetur, ille quod iniquos oderit tanquam bonum opus praefert, dicens:

Iniquos odio habui. Sed huius ipsius dicti ratio ex ipsis Euangelij noscenda est. Nam dominus qui inimicos diligi iussit, & maledicentes patrem aut matrem reos mortis esse constituit. Rursum alio in loco praecipit, dicens: Si quis uenit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc etiam & animam suam, non potest meus esse discipulus. Ergo haec uidentur sibi esse contraria, ut cuius ex praepcepto non solum odium in parentes, sed maledictio tantum morte sit digna, ipse rursum dicat neminem discipulum suum esse posse, nisi qui patrem, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & animam suam oderit. Durus hic sermo, & praepceptum graue est, impietatis necessitatem ad consummationem religionis imponere. Verum nihil adeo durum, nihil impium, nihil contrarium anterioribus praepceptis iubetur. Irasci autem charissima haec nobis nomina pater scilicet aut mater, & uxor & filij non possunt, quod eos praecipimur odisse, cum animam ipsam nostram odisse iubeamur. Scit enim esse dominus plures tam inconsulti amoris, ut cum peristere in martyrij gloria filios suos uideant, ut tempore cedant, rogent: ut sententiam mutent, precentur: & pietatis impietate erga eos utantur affectu: cum anus mater, & pater senex miserabiles canos filij in ipso martyrij certamine cum inuidia praedure uoluntatis eorum ostendant. Hinc & uxor afflit filiorum ambitiosa comitatur, oret ut potius sibi illis uiuat, hinc fratres sorores blandis nominum suorum familiaritatibus deprecentur. Ipsa quoque anima illecebris iam pridem capta uiuendi, tacitis quibusdam consilijs ad cohibentiam desistentiae uoluntatis irrepit. Hoc igitur in tempore odisse nos patrem, matrem, uxorem, filios, fratres, sorores, & ipsam quoque animam dominus praecipit. Nam hunc eundem sermonem ita clausit, post odium uniuersorum, dicens: Et si quis non portat crucem suam, & uenit post me, non poterit meus discipulus esse. Ergo tunc odio habendi sunt, cum portare nos martyrij crucem nolint, cum sequi deum exemplo passionis dehortentur: honestum hoc odium & utile est, eos qui ab amore Christi abducere conantur odisse. Ita quoque nunc propheta nihil contrarium Euangelicis praepceptis quibus amare inimicos iubemur, locutus uidetur, dicens: iniquos odio habui. Non enim inimicos suos odit, sed iniquos, id est, transgressores legis. Propriore istud uerbo Graecitas nuncupat, *πραϊνομους* dicens, id est, extra legem agentes. Sed

Contraria
in specie

Sed qui praeteritores legis odit, non potest non id amare quod oderit esse neglectum, & ideo ait: Et legem tuam dilexi. Conuenit autem ut qui legem amat, eos oderit qui legis inimici sunt. Dehinc sequitur: Adiutor & susceptor meus es tu, & in uerbum tuum spero. Magno nobis auxilio dei opus est in tanto atque assiduo seculi istius praedio. Non enim nobis, secundum Apostolum, pugna est aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus potestates, & mundi potentes harum tenebrarum, aduersus spirituales nequitias in coelestibus. Hos ergo hostes habemus, aduersus hos adiutor deus precandus est, ut nos in susceptionem suam recipiat. Sed non tam timoris haec precatio debet esse, quam meriti. Timor enim ex trepidatione conditionis humanae est, propheta autem in uerbo dei sperat. Spes non res praesentes obtinet, sed futuras. Sperat ergo quae uerbo dei, id est, dictis prophetis continentur, sperat autem uel retributionem fidei in uitam spiritualem, uel ipsum illum dominum nostrum, qui dei uerbum est, aduentum expectat. Spes enim ista meretur auxilium & adiutorium dei. Non aliter aut nos meremur, aut aliqui ante meruerunt, quam uerbum dei deum naturae nostrae carnem uel habiturum sperasse, uel quod habuerit credidisse. Sed propheta multa in se esse meminit, quae spei suae conentur obistere. Et ideo subiecit: Declinate a me maligni, & scrutabor mandata dei mei. Doctrinae coelestis ratio admonet, ut dictum hoc referendum ad personam hominum, in quibus insit malignitas, existimetur. Propheta enim qui gentes docet, qui uerbum dei praedicat, iubet ut a se uniuersi maligni declinent, quia congregatio sancta ad malitiae operarios sit indigna, & nescit quem possit excipere. Omnibus enim per naturam demutabilis uoluntatem adiacet, ipsi quoque apostolis uerbo licet iam fidei emundatis atque sanctis, non obesse tamen miliciam per conditionem communis nobis originis docuit, dicens: Si ergo uos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis uestris. Nostrum autem malos amare, & bonos ad bonitatem docere, secundum eum, qui uniuersos ad se potius inuitat, dicens: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego uos reficiam. Sed scit propheta plures malignitates in occulto humani cordis esse. Secundum enim dominum dictum, deintus exeunt cogitationes male, caedes, moechiae, fornicationes, furta, falsitates, blasphemiae, haec enim sunt, quae communem hominem faciunt. Huius igitur modi ut a se declinent aduersantes fidei suae postulat. Obstant enim innocentiae studijs, obstant doctrinae spirituali, atque his per consiliorum suorum assiduam familiaritatem se ingerentibus, non uacat animo dei mandata scrutari, quia maligni uiri praesentia multum eum qui mandata dei scrutari uelit, impediunt. Et quia dei opus est misericordia, ut in familiam eius recepti a dominatu malignorum horum liberemur, propheta orat dicens: Suscipe me secundum eloquium tuum & uiuam, & non confundas me ab expectatione mea. Propheta expectat, & sperat: nihil praesens, nihil temporarium sectatur. Plures autem sunt qui hanc expectationem fidei nostrae arguunt & irridunt, dicentes: Quid ieiunia, quid continentia, quid castitas, quid iactura patrimoniorum utilitatis affert: ubi spes uestra est Christiani? Mors aequaliter dominatur uniuersorum, in omnium corporum naturas commune ius illi est. Quin etiam uniuersis nos bonis seculi fruimur, & uitae uerae licentia utimur, & in quo tandem nobis spei nostrae expectatione praestatis? Non confundi ergo se in hac expectatione sua propheta orat, sed ut maneat confidens, & fructus uerae illius uitae quam expectat, accipiat. Scit enim se nondum uiuere, licet uiuat. Vita enim nostra, secundum Apostolum, absconsa cum Christo est. Et idcirco ait: Suscipe me secundum eloquium tuum & uiuam. Quia uerae illius & indeficientis uitae expectatione hac spe detinetur. Sperat enim aeternitatem, sperat regnum coelorum, sperat regnum dei, sperat spirituales benedictiones in coelestibus

coelestibus in Christo. In hac spe, in qua non confunditur, rogat ut suscipiatur & uiuat. Dehinc sequitur: Adiuua me & saluus ero, & meditabor in iustificationibus tuis semper.) Superius dixerat adiutor & susceptor meus, nunc autem minimum commemoratorum rem precatur, ut qui susceptor est suscipiat, & qui adiutor est adiuuet. Non abesse à se adiutorium adiuuantis precatur, non orat ne malignantes non habeat, quia per passionum patientiam fides probatur: sed ut aduersus eos adiuuetur orat, quia auxilium à domino semper orandum est. Sed quem admodum in superiore susceptus uiuet, ita & in hoc adiutus saluabitur. Adhuc enim sibi obeunda mors est, adhuc inferi sustinendi. Tunc saluabitur cum ex corporea terrenaque natura in spiritualem gloriam transformatus nullum aduersantis inimici periculum metuat, uiuat inter electos angelos, sit paradisi incolae, & absorta corruptione ex mortali immortalis existat. Sed quomodo meditaturum se in iustificationibus dei dicit, & meditaturum semper? nunquid non meditatur, qui & in meditatione sperauit? Potest quidem & praesens uitae opus accipi, ut quousque in corpore sit, semper iustificationes meditetur. Sed nihilominus & in futurum sermo procedit, scit in caelo omnes angelos in meditatione iustificationum dei esse. Nihil enim illis otiosum, nihil iners est. Omnes uirtutes coelestes in opere ministerij sui permanent. Et cum nobis tunc uita angelorum uiuendum sit, potest secundum eos qui semper operantur, nobis quoque aeterna iustificationum esse meditatio. Dehinc sequitur: Spreuisti omnes discedentes à iustitijs tuis, quia iniqua cogitatio eorum.) Auxilium & susceptionem ob hoc propheta orat, ne cum discedentibus à iustificationibus dei & ipse spernatur. Sed hic seruata ea ratio est, ut non dictum sit, spreuisti omnes peccatores, sed spreuisti omnes discedentes. Si enim peccatores sperneret, omnes utique sperneret, quia sine peccato nemo sit. Sed spernit discedentes à se, quos apostatas uocant. Neque enim interest an in iustificationibus dei quis aliquando fuerit. Sprenedus enim est à deo quisquis discesserit, quia manentis meritum conseruat consummatio spernendi. Differt uero à peccatore discessio, quia peccatori uenia per poenitentiam reseruatur, discessio uero cum ipsa poenitentiae discessione se damnat, quae hinc oritur, cum uoluntas eorum qui discessuri sunt est iniqua. Dehinc sequitur: Preuaricantes reputaui omnes peccatores terrae, ideo dilexi iustitias tuas semper.) Propheta sermo longe se, & ultra communem sensum tendit. Nos enim prauaricatores eos existimamus, qui susceptam fidem, & cognitionem dei adeptam relinquunt, aliud pollicitos, & aliud nunc agentes. Sed hic prauaricatores existimantur omnes peccatores terrae, nullus excipitur, generaliter ad omnes prauaricationis nomen refertur. Lex enim ueluti naturalis est, iniuriam nemini inferre, nihil alienum praecipere, fraude ac periurio abstinerere, alieno coniugio non insidiari. Nouit & hanc naturam Apostolus legem, dicens: Cum enim nationes quae legem non habent naturaliter secundum legem faciunt, tales homines legem non habentes sibi ipsi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Ergo prauaricatores existimantur, qui quod à natura legis accipiunt, derelinquunt. Furem quis deprehensum, aut adulterum, aut homicidam arguit lege naturae. Sed si in his ipse uersetur, prauaricator est legis. Nouit etiam cum ait: Peccatores terrae alios esse, & caeli peccatores. Audiamus enim Euangelicam praedicationis prodigum solum proditum atque mortuum, de peccato suo patri confitentem: Peccauit, inquit, pater in caelo & coram te. Quisquis coelestis doctrinae & spiritualis gratiae particeps factus in peccato demoratur, non terrae peccator est ille, sed caeli. Omnes enim credentes in se dominus noster Iesus Christus excitauit, & collocauit in coelestibus, ex quibus qui decidit, tanquam caeli peccator arguitur. Cum igitur propheta terrae peccatores prauaricatores esse existimet, quia

Peccare in caelo quid

quia naturam legem peccando transgressi sunt, ob hoc ipse testimonia dei diligit: quia cum prauaricatio sit decidere ex lege naturae, tamen iam sine uenia sit ex caelesti lege discessio. Concludit autem ita: Confige de timore tuo carnes meas, à iudicijs enim tuis timui.) Nouae & inusitatae preces prophetae sunt, ut à timore dei carnes suae configantur, sed meminit compatiendum & commoriendum esse cum Christo his, qui conregnare cum eo uelint. Et minore istud dicti uirtute Laurentianus translatio eloquuta est. Quod enim nobiscum est confige, illic κελθλωσση id significat, ut clauis se configat. Moriendum ergo nobis est, & omnia carnis nostrae uitia configenda cruce domini sunt. Morimur enim secundum Apostolum cum Christo, & consepelimur in baptismo. Et hoc propheta quanquam in sua uoluntate habeat, tamen ut per misericordiam dei consequatur exposulat. Configi enim ex timore dei carnes suas orat, quia iudicia dei metuat. Timet enim aeterni iudicij sententiam, timet non cum Christo configi, & commori, & consepeliri, nouum se hominem, nisi uetere conuictijs & concupiscentijs exuto, intelligens non futurum.

¶ Ain.

Eci iudicium & iustitiam &c.) Et in psalmi exordio, & deinceps frequenter meminimus, per haec singularum literarum quaedam quaedam si elementa discendi doctrina nos pietatis, continentiae, intelligentiae, fidei & timoris instruit, & ut rudem infantiam ad loquendi scientiam, quam & agendi doctrina consequitur, ipsis humanae uocis initijs erudiri, quod ex consequentibus sextadecimae literae octo uersibus intelligi licet. Propheta enim ex persona sua uniuersos docet, quid uelle, quid agere, quid profiteri uniuersumque pro conscientia infirmitatis ac naturae suae utile sit, quid etiam metui, quid cauere, quid emundari oporteat. Beatus idem propheta, qui per misericordiam dei ipse sibi & prospector & emundator & iudex est. Certe dignitati eius decentissimum est, ut qui spiritu dei loquitur, ea quae humanae, & salutis, & aeternitatis sunt, eloquatur. Ait enim ita: Feci iudicium & iustitiam, non tradas me nocentibus me.) Feci placentia deo opera, & quia fecit, ne nocentibus se tradatur orat. Opus merendi antefertur, & dehinc meriti praemium postulat. Fit enim primum quod placeat, & tum dignatio eius, cui per opus placetur orat. At nos nec operamur, nec placemus, quin etiam impijs & irreligiosis rebus offendimus, & quia tales non placemus, irascimur. Sed dignum est cotueri, qualia sint quae propheta faciens, ne nocentibus se tradatur orat, & omnia quaecumque quis timens deum fecerit, utilia ei atque pulchra sunt. Pudicitiam quis colens, gloriosum ac timens sordem corporis sui carni lumen inuexit. Contemptum uero pecuniae assuetum, liberum se à terrenis dominationibus praeseruaui. Frugalitatem autem & parsimoniam diligens, nobilitatem animae coelestis captiuam ebrietati non dereliquit. Sed haec quamuis magna atque preclara sint, tamen quia prophetae propria, eorum tantummodo utilia sunt, non referuntur ad meritum. Sed quid fecit, ut non tradidit se nocentibus deprecetur: iudicium & iustitiam scilicet. Nihil inconsultum, nihil iniustum agens, sed primum faciens iudicium. Omnia namque ratione, modo, & ueritate pertractans, ut id quod in alterum agat, perpensum antea atque perspectum iam de consilij sententia exequatur. Non permittit autem consilio tanto suo iudicij sententiam, sed facit cum iudicio iustitiam. Iudicantis autem cum consilio hoc opus maximum est, ut quod iudicat iustum sit. Iustitia etenim est amicitiae concordia, unanimi uinculum, fundamentum pacis, diuinae atque humanae rationis operatio. Hoc itaque propheta fecit, in quibus cum opus suum sit, tamen & eorum quibus iudicium & iustitiam fecit, utilitas est. Postulat uero ne nocentibus se tradatur. Omnis enim in quo peccati uoluntas est, deo uacuus est: & ubi deus

Ec non

non erit, illic diaboli locus est, qui insidians atq; obsidens, ubi ad eundem opportunitatem habuerit, tanquam uacuum domum occupat, quæ ei deo eam deserente sit tradita. Et propheta quidem, qui ex persona omnium loquebatur, ne à deo tradatur orat. Cæterum Apostolus habet iam id in se fiducia, ut peccatores diabolo tradat ipse, cum ad Corinthios de eo qui fornicationes omnes supergressus, uxorem patris sui acceperat, scribit: Ego autem absens corpore, præsens autem spiritu, iam iudicauit tanquam præsens eum qui hoc fecit, congregatis uobis & meo spiritu cum uirtute domini Iesu, tradere istiusmodi satanæ in interitum carnis, ut spiritus saluus sit in die domini. Sed licet Apostolus tradat, scit tamen se in uirtute Christi, & in suo spiritu traditurum. Sed & in alia epistola ait de Phygello & Hermogene: Quos tradidi, inquit, satanæ, ut discant non blasphemare. Qui enim ab ecclesiæ corpore respuuntur, quæ Christi est corpus, tanquam peregrini & alieni à dei corpore, dominatui diaboli traduntur. Sed propheta ne nocentibus se tradatur orat. Ad sunt enim inimicæ infestæq; uirtutes, quæ fidei propositum conturbent, quæ timorem dei obliterent, quæ in terrenas cupiditates & desideria sollicitent, quæ infirmam corporis naturam quibusdam blandimentorum aculeis in uitiâ commoueant. Nouit & Apostolus hanc multitudinem dominantium uirtutum dicens: In quibus & uos aliquando ambulastis, secundum principem potestatis aeris spiritus, qui nunc operatur in filiis dissidentia. Fecit ergo propheta iudicium & iustitiam, & ne tradatur se nocentibus rogat. Et hoc modo nocentibus cum in peccatum impellunt, cum in gloriam insistant, cum in iram accendant, cum in odium exacerbant, cum ad lasciuiam illicunt, cum ad auaritiâ prouocant, sed cum per hæc nocere properent, obtinere tamen eos qui innocentes sunt, nisi sibi per secessionem dei traditi fuerint, non ualebunt. Dehinc sequitur: Excipe me seruū tuum in bonum, non calumnientur me superbi. Proficit in spes suas propheta, & celsiorem iam deprecationis suæ gradum scandit. Qui enim orauerat ne tradatur nocentibus se, iam ut in proprietatem serui excipiatur rogat, beatum illum in se dei dominatum cum bona susceptione sua deprecans, & non ob leuem causam ut in bonum suscipiatur orat, scilicet ne superbi calumnientur. Et qui sunt superbi? Nempe illi, quorum principem loquentem Esaias introducit ita: Dixit enim, uirtute faciam, & sapientia intellectus, auferam fines gentium, & uirtutē eorum, & commouebo ciuitates inhabitabiles, & omnē orbem terræ apprehendam manu mea ut pullos, & tanquam contracta oua auferam. Hæc superbientis uox est, diaboli scilicet, qui deo ac domino nostro Iesu Christo ostensa terrenorum imperiorum gloria dicere ausus est: Omnia hæc tibi dabo, si procidens adoraueris me. Non esse autem hunc solitariū, sed plures ei adesse spiritualium nequitiarū ministrōs, per eum docemur qui ait: Discedite à me maledicti in ignē æternū, quem præparauit pater meus diabolo & angelis eius. Ab horum igitur se superbiorum calumnia esse liberum rogat. Calumniantur enim, quia cum ipsi peccati incensiuas suppeditent, calumniam nobis ante deum peccati, quod per eos gesserimus, intendunt. Causam namq; peccati ad crimen inijciunt, & criminis inuidiam per calumniam exacerbant, scriptura in Apocalypsi calumniatorem eum esse testante. Verum etiam nūc se extendit propheta in celsiorem profectum, dicens: Oculi mei de fecerunt in salutare tuum, & in eloquiū iustitiæ tuæ. Oculi deficiunt, cum intentus in aliquam expectationem uisus laborat. Propheta itaq; animæ suæ oculos in dei salutare defixit, & de salutari quid intelligi oporteret, sæpe tractauimus, eum scilicet esse Iesum, qui saluum faciet populum suum à peccatis. Alijs igitur oculos in desideria secularia occupantibus, & in uoluntates rerum præsentium tendentibus, propheta in dei salutare defixus est. Et ne per corporales oculos eum

deficere

deficere sub hac contemplandi intentione existimarem, non solum in dei salutare deficiunt, sed etiam in eloquiū iustitiæ. Iusta itaq; esse dei eloquia confiteatur. Scit esse quædam, quæ cum imperitis atq; impijs iniusti eloquiū habeant opinionem. Cum Pharaonis cor ad contumaciam obduratur, & pertinacia ei irreligiosa uoluntatis affigitur, cum ex duabus adhuc in utero gentibus minori maior sit seruitura, & neutro quicquam boni promerente, seruitus alteri imponitur, dominatus alteri donatur: cum Adam de paradiso ne arborem uitæ contingat expellitur: quæ homines diuinæ uirtutis & bonitatis & iustitiæ incapaces, dum intelligere non possunt, iniusta esse constituunt. Sed propheta huius in istiusmodi eloquiū iuste oculi deficiunt, quia sciat nihil iniustum esse in his dictis dei, sed omnia aduentu salutaris dei hæc eloquia & cōsummanda & intelligenda esse iustitiæ. Procedit autem per hanc intentam usq; ad defectionem oculorū expectationem, ut aliquid ultra precari audeat. Confessus itaq; eloquiū iustitiæ, hæc subdidit: Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, & iustificationes tuas doce me. Insolens forē uox existimaretur, quæ diceret: Fac cum seruo tuo. Quod enim dicitur, fac, tanquam ex fiducia aliqua præsumptio est usurpata poscendi. Sed nō impudenter id diceret, qui iudicium & iustitiam fecisset, qui se excipi in seruum deprecatus esset, cuius oculi in salutare dei & in eloquiū iustitiæ defecissent. Sed ne in his quidem propheta insolens est. Nam in eo ipso quod dixit, fac, adiecit, cum seruo tuo. Et quia seruitus nostra ad id ipsum, ut in seruitutis fide maneat, misericordia domini indiget, superaddidit: secundum misericordiam tuam, quia miseratione eius opus est, ut in hac seruitutis nostræ professione maneamus. Imbecilla enim est per se aliquid obtinēdi humana infirmitas, & hoc tantum naturæ suæ officium est, ut aggregare se in familiam dei & uelit & coeperit. Diuinæ uero misericordiæ est, ut uolentes adiuet, incipientes confirmet, aduenies recipiat: ex nobis autem initium est ut illa perficiat. Sed quid tandem ut faciat cum seruo suo secundum misericordiam suam postulat? Nempe ut iustificationibus quas Moses constituere præceptus est, magnū nescio quid, & incomprehensibile humanæ intelligentiæ contineri. Scire optat quis iste sit, ut frequenter diximus, coemptus Hebræus puer, sex tantū annis seruiturus. Legit hæc quidem, sed non statim quod legit & intelligit. Scire uult quæ illa seruitus sit, quæ septimi anni libertas, quid sit auris forata ex subula, si liber esse nolit, quæ illa mulier Hebræa, quid illud, ut sine muliere ingrediatur ipse: quid deinde secunda iustificatio, quid tertia, quid sequentes habeant futurorum sacramentorum præformationes. Non est humani ingenij hæc cōsequi posse: cœlesti opus est magistro, & plurimis fidei nostræ meritū necessarium est ut doceri ista mereamur. Scire autem nos cōuenit, in omnibus prophetæ uerbis nihil humile esse, nihil cōmune cum cæteris, sed proprium uel sibi ipsi, uel suis similibus enunciari. Latet autem sub familiaribus uerbis maxima conscientia & fidei confessio, ut nunc in eo quod loquitur, intelligimus. Ait enim: Seruus tuus ego sum, da mihi intellectum ut sciam testimonia tua. Nemo nostrum est, qui non uel in orationis suæ prece, uel in communium sermonum consuetudine seruum se esse dei fateatur. Et quid magnū propheta fecit, seruū se proficendo, quod nullus ausus sit denegare? Sed confessio cæterorum fallax est, quæ cum habeat conscientia necessitatem, non habet tamen confessionis ueritatem. Proprium hoc prophetæ est, ut se seruū dei profiteatur, in omni uitæ genere famulatu cōditionis suæ fungens, siue ambulans, siue uigilans, siue dormiens, in cibo etiam atq; ieiunijs deo aut esuriat aut saturus sit, & nullo in tempore à seruitutis suæ officijs absistat. Hic libere dicit: Seruus tuus sum ego. At uero qui stupris dormit, latrocinijs uigilat, quæstibus peregrinatur, luxui requiescit, si

Ee 2 dicat

dicat, seruus tuus sum, profiteatur quidem quod est, sed quod non est agit. Prophe-
ta autem quamuis conditionem sui officij etiam ipso famulatu suo confiteatur, ta-
men infirmitatis suae memor est. Dari enim intellectum sibi rogat. Est enim intel-
lectus in quodam thesauro repositus spiritualium gratiarum, quem interdum sub
falsa opinionis errore imprudentium mentibus diabolus insinuat. Sed à deo in-
telligentiam propheta postulat, ne sibi inanis intelligentia subrepat, qualis genti-
um, qualis iudaeorum, qualis haereticorum, & postulat ob id, ut testimonia dei sciat,
quae sub testibus tradita sunt, quae sub testibus neglecta & uiolata esse exprobran-
tur, quae in aduentum eius ob quem testandū dicta sunt, neglecta & fastidita uin-
dicabuntur. Et horum quidem testimoniorum tempus non ignorat propheta, di-
cens: Tempus faciendi domine dissipauerunt legem tuam. Lex populo sub testi-
bus data est, quae cum dissipata & abiecta à iudaeis est, tunc fuit tempus domino,
ea quae continebantur lege faciendi. Pollicitus enim in lege est, ut salutem genti-
bus daret, ut ipse sibi hominis corpus, quo secundum imaginem & similitudi-
nem dei factus est, assumeret, ut dissipata lege, fidei gratiam donaret. Temporis
huius meminit per Esaiam prophetam, dicens: Tempore accepto exaudiui te, &
in die salutis auxiliatus sum tibi. Apostolus uero dicti huius interpret hęc scribit.
Ecce nunc uenit acceptum tempus, ecce dies salutis, id est, dissipata lege, tempus
euangelicæ prædicationis aduenit. Sed illis legem dissipantibus, aliud opus pro-
phetae est. Et quod sit, ex subiectis docemur. Ait enim: Ideo dilexi mandata tua
super aurum & topazion. Quod ait, ideo, ad id retulit quod dixerat: Tempus
faciendi domine, quia sciret tempus faciendi domino esse, cum legē dissipassent.
Ideo autē mandata dilexit, quia in his tempus faciendi domino contineretur. Lex
enim omnis aduentum domini testata est, ipso dicente: Si creditis Moysi, creditis
utiq; mihi. De me enim ille scripsit. Mandata igitur ob id propheta dilexit, quia in
his aduentum dominicæ corporationis intelligit. In eo autem quod diligit, plus ne-
scio quid significat. Facere autem aliquid, minus est quam diligere, quia plerumq;
id quod agimus, necessitatis est. Dilectio uero eadē perfecta est, quae maxima est,
& quae nulli comparatione similitum coaequatur. Diligit autem mādāta dei super
aurum & topazion. Humanus error preciosius nihil auro & gemmis opinatur,
& hæc sunt quae hominum cupiditates dominatui precij sui & honoris subdide-
runt. Auro uiris honestas pudicitiae uenalis est. Per gemmas uero humani corpo-
ris præstantior, ut putant, species ad naturæ contumeliam expolitur. Et idcirco ni-
hil habet sexus uterq; preciosius, dum uiri posse omnia auro uolunt, mulieres uer-
o per gemmas fieri se existimant pulchriores. Præstat autem ut cæteris metallis
aurum, ita & alijs lapidibus topazius. Est enim ipse rarissimus & speciosissimus
omnium & maximus. In Thebaicis uero loco, cui alabastra nomē est, reperiri so-
let. Hunc etiam ferunt secularium gestorum literæ in topazio insula ab incolis eius,
id est, Troglodytis Arabis inuentū, ad matrem regis Aegypti Ptolemei, sub quo
scripturæ legis ex Hebraeo in Græcum translatae sunt, munere fuisse delatū. Con-
tinet autem ipse in se solus cæterarum gemmarum optimarū preciosissimarumq;
speciem, & in uno illo diuersissimorum colorum permixtio continetur. Super hunc
igitur topazion, & super aurum mandata dei propheta dilexit, non terrenis, sed
coelestibus se desiderijs significans detineri. Contempta autem secularium opum
cupiditate, omnem à se occasionē peruersæ & prauæ uoluntatis recidit. Diligens
enim super aurū & topazion mandata dei, dehinc ait: Propter hoc ad omnia man-
data tua dirigebar, omnem uiam iniquā odio habui. Non deflebitur, nō detorque-
tur per terrenas cupiditates, sed ad omnia dei mandata dirigitur. Non obuia occu-
pant. Vidit aurum, scit hoc terræ limū esse; uidit gemmas, meminit esse aut mon-
strum

strum aut maris calculos: uidit illicem ad lasciuiam uultum, scit tanquam aibus
coeli ex his sibi laqueis euadendum. Resistit ergo coalitis sibi naturæ suæ uitijs,
& omnem uiam iniquitatis odit. Ideo itaque ad mandata omnia dirigitur, quia ea
super terrena desideria diligit. Et dirigitur ne particeps eorū fiat quibus dicitur:
Natio praua & peruersa. Et omnem uiam iniquitatis odit, ut sit in eo qui est uia,
domino scilicet nostro, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

¶ Phe

Irabilia testimonia tua domine &c.) Natura humani sensus ea est,
ut ea mirabilia habeat, quae ante compererit. Ex compertis enim iu-
diciū admirationis existit. Cæterum nemo poterit ignorata mira-
ri. Hæc idcirco antea commemorata sunt, ut diligentius dicti prophe-
tici ratio quæreretur. Contra opinionem enim generalis sensus hæc
dixisse existimatur: Mirabilia testimonia tua domine, ideo perscrutata est ea
anima mea.) Nam cum prius secundum humanam consuetudinem oporteat per-
scrutari & reperire, et reperta mirari, testimonia domini ante mirabilia sunt, & ob
id perscrutatione sunt digna. Dicti autem huius perfecti & pulcherrimi ea ratio
est: Testimonia etenim dei, id est, ea quae sub testibus scripta sunt, etiā si per obser-
uantiam legis humanam infirmitatem ad cognitionem & famulatum dei imbu-
ant; quippe ubi castitas, pietas, pudicitia, ueritas, innocentia, frugalitas & religio
mandatur, & per quasdam religionum consuetudines, historiarumq; diuersitates
diuini honoris officium præcipitur: in quibus cum admiratio magna sit, pro pec-
catis oblata hostia, & datum pro redemptione animæ munus, & agnus in sacra-
mento paschæ occisus, tamen in his plus de futurorum spe atq; doctrina admira-
tionis continetur. Hæc itaq; huic prophetae mirabilia sunt: sed quia præsentis
admirationes futurorum atque æternorum bonorum exemplaribus mirabilia
sunt, perscrutatur ea. Non inquirit tantummodo in quo est rerum absconditarum
diligens exquisitio, sed perscrutatur etiam, per adiectionē scilicet diligentioris ex-
quisitionis, laborem suum in perscrutatione demonstrans. Neq; tantummodo per-
scrutatur, sed perscrutatur ex anima, ad uoluntatis officium animæ intentione so-
ciata. Sequitur deinde: Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intelligen-
tiam dat paruulis.) Et is quoq; sermo forte uidetur à naturæ nostræ consuetudine
ne esse diuersus. Cum enim ante intelligendū sit, & sic lumine intelligentiæ uten-
dum, quia noctem ignorantiae intelligentiæ adeptæ lumen expellat, propheta ta-
men dicit declarationem uerborum dei prius illuminare, & post illuminationem
intelligentiam præstare. Sed quae sint dei uerba, ante discendum est, & tunc illu-
minationis, & postea intelligentiæ ratio præstanda est. Verba dei sunt, quaecumq;
prophetae loquuti sunt. Cum enim Moyses uerbis suis populo Hebraeo legis obser-
uantiam nunciauerit, tamen in libro eiusdem legis ita scriptum est: Et dixit domi-
nus ad Moysen: Dic filijs Israe. Usus igitur est his legislator uerbis, quibus ei ut
uteretur præceptum est. Ergo uerba dei sunt, quae per officium licet humani oris
audita sunt. Sed & magnus ille propheta ipso iudicio domini nostri Iesu Christi
bene loquutus, cum dixisset: Audi cælum, & auribus percipe terra, ait, quoniam
dominus loquutus est. Et post aliqua quae querelis maximis increpabantur, dixit:
Os enim domini loquutum est hæc. Hæc ergo omnia dei uerba sunt, sed declara-
tio sermonum maxime necessaria est. Sunt enim sub uelamine opinionis alterius
prædicata, sunt secundum Apostolum allegorumena, sunt comparatiuis signifi-
cationibus amphibola. Testis est dominus hæc eadem per Esaiam ita dicta esse,
Iudaeis infidelibus exprobrans & dicens: Auditū audietis, & non intelligetis. Si-
gnata enim omnia sunt, & per solam spiritualemente doctrinā resignanda. Hæc enim

Ec 3 ad Danie,

ad Danielem desideriorum uirum dicta sunt: Vade Daniel, quia clausi sunt signa
 triq; sermones. Ait etiam Esaias: Dabitur liber iste in manus hominis scientis liti-
 ras, & dicitur ei: Lege hæc, & respondebit: Non possum legere, signatū est enim.
 Sed declaratio uerborum mysticorum per euangelia præstat, ubi legis abscon-
 dita & occulta prophetica domino in corpore manente panduntur, ex quibus pri-
 mum fides discitur. Ibi enim ea quæ à prophetis dicta sunt, per eum rebus & ope-
 ribus explentur, cum uirgo parit, cum dominus uerbū est, & uerbum caro sit, &
 habitat in nobis, cum muti loquuntur, cum surdi audiunt, cum claudi incedunt,
 cum leprosi emundantur, cum cæci uident, cum dæmoniāci curantur, cum mor-
 tui resurgunt: declaratio hæc uerborum dei nostræ hanc naturæ obscuritatem si-
 dei luce illuminat. Nunc enim intelligimus resurrectionis gloriā, iudicij potesta-
 tē, æternitatis honorem. Intelligimus hæc paruuli, uel ad innocētiam renati, uel
 per ignorantiam imperiti. Hæc declaratio uerborum dei, & intelligentia paruulis
 præstita huius temporis & ætatis est, ut dominus in euāgelio demonstrat, dicens:
 Conscitecor tibi domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & intelli-
 gentibus, & reuelasti ea paruulis. Ecce declarationis & illuminationis & intelli-
 gentiæ tempus: absconsa enim huc usq; sunt. In his diebus hæc declarantur, & de-
 clarata illuminant, & illuminata intelligentiam paruulis subministrant. Fiant per
 hanc intelligentiam sancti spiritus iam capaces. Deniq; id ipsum sequens sermo
 subiicit, dicens: Os meum aperui & attraxi spiritum, quia mandata tua concu-
 piscebam. Non de hoc utiq; humani corporis ore dixit, quod per labia conclu-
 ditur ac patet. Nam spiritum officio narium magis quam oris haurimus. Laborio-
 sius autem auditu auris in animam transfunditur, absolutus uero per naturalem
 cursum famulatu atq; officio narium comitat. Sed hos scriptura non laborum
 tantum, sed & cordis solita est nuncupare. Corde enim per fidem patente, & per
 desiderium ad hauriendum hiantem intelligentia doctrinæ cœlestis accipitur. Non
 animæ hoc, sed cordis officium est. Apostolus enim ait: Animalis enim homo nō
 percipit quæ sunt spiritus. Stultitia enim est ei. Et idem doctor gentium ait: Lex
 enim non in tabulis lapideis scripta, sed in tabulis cordis carnalibus. Hoc ergo os
 Yuuim propheta pandens attraxit spiritum. Non enim ultro ingruit, expetendus
 est, attrahendus est, & infantium modo tanquam lac innocens hauriendum. Ideo
 autem propheta os aperuit, quia meminerit sibi in psalmo altero dictum: Dilata
 os tuum, & adimplebo illud. Et in lege scriptum sit: Describe hæc in latitudine cor-
 dis tui. Corde enim dei prædicatio, non ore suscipitur. Et secundum euangelicam
 prædicationem, uerbum dei ex corde malus abripit, quod ultra mel & fauum iu-
 stum in ore delectat. Ut enim per os in alimentā corporis cibos sumimus, ita per
 cor ad uiuificandam animam efscas doctrinæ cœlestis accipimus, quæ nisi ampli-
 ficato & patente corde attracta quodam modo fuerint, non abibunt. Sequitur de-
 inde: Respice in me, & miserere mei secundum iudicium diligentium nomen
 tuum. Ad id quod dixerat, respice in me, mox addidit, & miserere mei. Scit em̄
 dominum etiam in ultionem impiorū poenamq; respicere. Respexit enim, ut scri-
 ptum est, super castra Aegyptiorum, & colligauit axes curruum eorum. Et rur-
 sum: Respexit dominus super Sodomam & Gomorram. Respexit uero non so-
 lum ad poenam, sed etiam ad terrorem, cum dicitur: Aspicias in terram, & facies
 eam tremere. Propheta ergo non solitariū hoc orat, ut in se deus respiciat, sed cum
 miseratione respiciat: neq; cum miseratione tantum, sed secundum iudicium dili-
 gentium nomen eius. Est quidē ex bonitate dei misericordia, sed promerenda est
 hæc à nobis studio innocētī, ut in nos respiciat, qualiter respexit in Abraham, qua-
 liter in Isaac, qualiter in Iacob, qualiter in Ioseph, qualiter in Iob, qualiter in Mo-
 sen. Scit

sen. Scit enim ad hæc misericordiæ suæ opera deum solere respicere, cum dicitur:
 Deus de cœlo respexit in terram, ut audiret gemitum uinculatoꝝ, & solueret fi-
 lios interemptorum. Et rursum: Respexit super filios pauperū, & non spreuit de-
 precationem eorum. Secundum ergo hoc iudicium timentium deum orat ut de-
 us super se respiciat & miseretur, ut si ieiunantem uideret, si miserantem cōtueret,
 si pium ac religiosum in omni opere conspiciat, tunc secundum iudiciū eorum qui
 diligunt nomen suum, ipse quoq; dei miseratione sit dignus. Dehinc sequitur:

Gressus meos dirige secundū eloquium tuū, ac ne dominetur mei omnis ini-
 stitia. Incedit quidē propheta ex uoluntate sua iustitiæ gressibus, sed scit undiq;
 sibi iniustitię dominationes imminere. Superius orauerat, ut in se deus respiceret,
 ac miseretur secundū eos qui diligunt nomen suum. Misericordiæ autem quam
 orat, hunc fructum esse sentit, ut gressus sui dirigantur, non secundū seculi uias,
 non secundū humanam gloriā, non secundum corporis uoluptates, sed secun-
 dum eloquium dei. Si nihil impedimenti usquam occurreret, si aduersantes sibi
 non undiq; adessent, suis ipse uiribus in ea quæ agere uellet confirmaretur. Sed
 ubi insidiæ sunt, ubi bellū est, opus est potioris auxilio, ut nō in se dominetur om-
 nis iniustitia: Non ut à se absit, sed ne dominetur sui orat. Scit per tentationes ad
 gloriā perueniri. Meminit Abraham & peregrinationis iniuria, & amittendæ
 uxoris metu, & per immolandi filij dolorem fuisse tentatum. Scit Iob omni tenta-
 tionum esse militiā perfectū. Recolit Ioseph cum à fratribus uenditur, cum à do-
 mini sui cōiuge ad adulteriū compellitur, cum carcere poenæ reseruat, gloriā
 maximæ fidei per hæc iniustitiæ tentamenta meruisse. Dominationem iniustitiæ
 propheta metuit, tentationem uero eius nō recusat. Dirigendos autē esse à domi-
 no gressus suos secundū eloquia sua meminit, ne iniquitas qua tentatur, potesta-
 tem possit habere dominandi. Post quæ id cōsequitur: Redime me à calumnijs
 hominum, ut custodiam præcepta tua. Humana tentatio grauis non est, Apo-
 stolo dicente: Tentatio autem non apprehendat uos, nisi humana. Sed calumnia
 grauis est. Calumnia autem est, uel cum bono operi facinoris mali nomen adscri-
 bitur, uel cum specie blandiente internæ malitiæ uirus occulitur. Neq; enim eius
 directæ maleuolentiæ opus est, sed fallax & subdolum, & sub specie bonæ uolun-
 tatis malitiæ operatione defæuens. Et difficile est cauere à talibus, qui sub nomi-
 ne fratrum inimici sunt, sub nomine amicorum hostes sunt, sub filiorū specie par-
 ricidæ sunt, sub specie unanimitatis coniugum inenitabile malum sunt. Abel iu-
 stum Cain scelestus per familiaritatem fratris occidit. Noen deo probatū Cham
 filius eius irrisit. Esau Iacob exulem esse paterna domo fecit: validissimum prælia-
 torem diaboli Iob, sola uxor eius tentauit insectere. Hunc ipsum sanctum propheta
 quoties calumniæ hominū fefellerunt: Quoties Sauli proditus est: Quoties
 quibus in locis ageret, nunciatū est: Vbiq; ei calumniatiū insidiæ affuerūt. No-
 uit hæc dominus, domesticæ calumniæ scandala grauissimū solere fidei excidium
 afferre, dicens: Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, & si pes dexter, aut ma-
 nus scandalizat te, erue & abscide abs te. Nō de membris corporū hic locutus est,
 cum scandala nec pes, nec manus possit afferre, sed de cōiunctissimis nobis ac ma-
 xime necessarijs membris, quia omnes unū corpus sumus in Christo. Hæc iubet, ne
 domesticis calūnijs ac scandalis penes nos manentibus aliqua nobis uitiorū labes
 adhæreat. Ergo propheta si ab his redemptus esset, custoditurum se præcepta dei
 pollicetur, quia ista domesticorum omnium calumniæ impedimentum fidei fre-
 quenter afferret. Dehinc sequitur: Faciem tuam illumina super seruum tuum,
 & doce me iustificationes tuas. Vultus domini quidem est super faciētes ma-
 la, ut expugnet de terra memoriā eorum, Sed sicut deus respicit ad poenam,

respicit & ad misericordiam, ita & uultu suum ad utrumque defleuit. Sed hanc faciem domini ad illuminationem suam propheta orat. Ex maiestate enim & uultu uidentis nos dei lumen accipit, & deflexus in nos misericordiae suae uultus ad gratiam spiritualis uirtutis irradiat. Vel certe cum iudicij dies aderit, cum uisibilis nobis in gloria paternae maiestatis afflueret, tunc nos faciei suae lumine illuminabit. Ut enim quaedam metalla atque gemmae naturae suae fulgore in ea quae sibi proxima sunt, refundunt, & emulantem speciem ex intima sui specie praestant, & ut Moses ex contemplatione gloriae dei lumen accepit, ita ut honorem gloriae suae populus sustinere non posset, sic & propheta seruus dei se illuminari precatur, & iustificationes dei doceri, ut a se non ex parte, neque per legis umbram, sed facie ad faciem, & spirituali contemplatione cernatur. Dehinc sequitur: Exitus aquarum transferunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam. Conscius peccatorum ueterum, ut historia ipsa docetur, licet toto corde se direxerit, tamen quia & peccati sui dolorem ante se ipsam scripserit, tunc cum Nathan propheta arguente crimen suum recognouit & fleuit, nunc quoque non desinit uerae poenitentiae lachrymis facti ueteris crimen ablueret, dicens: Exitus aquarum transferunt oculi mei, fontes scilicet lachrymarum suarum, fontes fluminum esse transgressos. Haec enim poenitentiae uox est, lachrymis orare, lachrymis ingemiscere, & per hanc confidentiam dicere: Lauabo per singulas noctes lectum meum, & lachrymis meis stratum meum rigabo. Haec uenia peccati est, fonte fletuum flere, & largo lachrymarum imbri madescere. Sed secundum rationem temporis & fidei etiam immobilis firmitate, dicit quoque sui temperauit modum. De preterito enim dixit: Quia non seruauerunt legem tuam. Confessio quidem criminis semper in tempore est, quia oporteat peccati poenitentiam non desinere. Finis enim peccati interioris est temporis, quia uera peccati confessio est, sine intermissione temporis poenitere. Peccati uero poenitentia est, ab eo quod poenitendum intellexeris desistisse. Atque ob id propheta nec confiteri peccatum desinit, & peccatum ex preterito confitetur.

Zade

Iustus es domine. Indefessa & perseveranti fide necessarium est, ut immobilis in nobis & inconcussa confessio sit, ne uel aliqua temporum iniuria, aut persecutionum dolore commoti, deuotionis studium relaxemus, sed quando morbi uexabunt, passiones & cruciatus corporum defauiunt, damna defatigabunt, luctus & orbitates affligent, semper utemur hac qua nunc propheta usus est uoce, dicens: Iustus es domine, & rectum iudicium tuum. Mandasti iustitiam, testimonia tua & ueritatem tuam ualde. Meminerimus enim primum, qui uniuersorum dominus est, iustum esse, & iudicia eius recta esse. Quis enim in suos iniquus sit? Quis in eos quos ipse genuit, iniustus sit? Bonitatis suae immensitas non sinit istud de eo existimare. Genuit nos non ad iniuriam, genuit nos non ad originis nostrae naturae dolorem. Si quid est quod patimur, ex iudicio bonitatis suae accidit. Vinci diabolum patientiae nostrae uirtutibus delectatur, & probari nos per luctus & dolores & damna desiderat, ut nihil in seruos suos seculi potestas sibi esse iuris & dominationis intelligat. Quaecumque uis sit, iusta & testata & uera sunt cum augmento adiectionis. Valde enim uera sunt. Et quia rarum est horum obseruatum esse, & difficile est inconcussam fidem inter has seculi procellas & inter humanorum uitiorum naufragia dirigere: quia si quid aduersi accidit, prona in deum querela est. Deum enim inter damna sua auarus accusat, deo cum inuidia fletuum suorum orbatu irascitur, deo iniustitiam qui ad confessionis gloriam persecutionibus probatur exprobat. Uniuersorum stultissima haec querela est, cum iniustitiam deum per impatientiam impij doloris accusant, & idcirco propheta subiecit dicens: Tabescere me fecit zelus tuus

tuus, quia oblitus sunt uerborum tuorum inimici mei. Dei zelo ad omnia uitia nostra & crimina exanimatur propheta. Habet hanc etiam natura humana consuetudinem, ut si quando eorum quos diligimus, uoluntati aduersari aliquos uiderimus, zelo eius cui non paretur, utamur. Quantum autem nobis dolor est, cum unum ex dei populo effici uidemus seculi ministrum, & operatorum diaboli, & uas mortis, & materiam gehennae: Zelo ergo dei irascitur, quisquis Christianum seculi die luxuriantem conuictus uiderit. Zelo dei irascitur, qui insolentem in fratres ministrosque conspexerit. Zelo dei irascitur, quisquis diuersari in stupris sanctificatum iam in Christo corpus arguerit. Zeli huius & apostolos meminisse accepimus, cum dominus templum ingressus, flagello eum fimbriis omnes uendentes & ementes cepit eicere, & eius zeli de quo scriptum est: Zelus domus tuae comedit me. Efficiamus enim nos interdum templum dei, aut domum negotiationis, aut speluncam latronum. Templum enim dei secundum Apostolum corpora sunt, quae in Christo sanctificata sunt. Et haec eadem corpora cum cogitamus atque agimus supra, caedes, furta, falsitates, rapinas, speluncam latronum constituimus. Cum autem seculi negocijs, & negotiationum commercijs laboramus, tunc domum dei domum negotiationis efficiamus, ut quae orationis sedes esse debebat, fiat uel latibulum latrocinantium, uel domus negotiationum. Hoc ergo zelo dominus ut istiusmodi homines de templo eiciat, commouetur. Vbi sunt & hoc zelo probabiles & accepti deo uiri. Nam & Phinees ob hunc zelum meruit iudicium plebis aeternae. Cum enim fornicati essent filij Israel, & dei zelo incitatus in poenam eorum fuisset, tunc ait dominus: Phinees filius Eleazar filij Aaron requiescere fecit animationem animae meae, quia zelauit zelum meum. Sanctus ille & in caelestem habitationem raptus in corpore Helias propheta ait: Zelans zelauit, quia dereliquerunt te filij Israel, & prophetas tuos occiderunt, & ego derelictus sum solus. Teneat itaque & hunc prophetam zelus iste: uidet enim irreligiosas damni querelas, impij os luctuum fletus, prophanam legis dei obliuionem, & idcirco haec agentes, inimici eius sunt. Nullum enim religiosi uiris cum talibus esse ius amicitiae potest, quando declinandi detestandique sunt odio irreligiosorum. Nam id ipsum psalmo altero docetur, cum dicitur: Odientes te domine odium, & super inimicos tuos tabescere habam. Perfectio odio oderam illos. Abrahamae quoque dominus dixit: Qui te maledixerit, maledictus erit, & inimicus ero inimicis tuis, & aduersantibus tibi aduersabor. Si Abrahamae inimici deo inimici sunt, quales nobis oportet, quos deo uidemus inimicos: Causam deinde affert quare eos oderit, qui uerborum dei fuerint oblitus, non enim sunt inania, non terrena, non leuia. Ait enim: Ignitum eloquium tuum ualde, & seruus tuus dilexit illud. Non explicat proprietatem uerbi huius Latinae rati translatio. Quod enim nobiscum ignitum, id Graece *πυρρωδίου* scribitur. *πυρρωδίου* autem id significat, quod tanquam conflatum igne purgatum sit. Quaecumque metalla igne conflantur, fecerunt in se alienam atque inutilem non continent. Totum quicquid in his residet, uerum & perfectum & omni uitiorum contagione purgatum est, ut eloquium dei aeternorum in se honorum continens fidem. Hinc illud est quod in euangelio dominus ait: Iota unum aut apex non preteribit ex lege, donec haec omnia fiant. Vera enim omnia sunt, & neque ociose, neque inutiliter constituta dei uerba, sed extra omnem ambiguitatem superfluae inanitatis ignita. Et ignita uehementer, ne quid illuc esse quod non perfectum ac proprium sit existimetur. Haec itaque diligit seruus eius. Non solum haec agit, sed etiam diligit, quia operatio non obedientiae solum, sed plerumque terroris est. Caeterum dilectio non nisi ex deuota mentis uoluntate proficitur. Dehinc ait: Adolescentior sum ego & contemptus, iustificationes tuas non sum oblitus. Ex persona quidem sua propheta haec loquitur, sed competenter & nostri

& nostri temporis populo: & quatenus id Dauid de se dixisse credatur, absolute ostenditur. Samuel enim propheta uenire ad Iesse domum a deo missus est, ut unum ex filiis eius in regem uergeret. Quod cum uenisset, adesse omnes filios Iesse iubet. Vidit deinde natu maiorem, specie pulchrum, habitu & proceritate eminentem. Sed responsio ita mouetur: Ne inspexeris pulchritudinem eius ac magnitudinem, quia non ita uidet homo ut deus. Homo enim in facie uidet, deus autem in corde. Adest secundus, adest tertius, adsunt & omnes, quos tunc Iesse praesentes habebat, sed nullus de praesentibus extitit qui placeret. Verum quia propheta Samuel sciret non mendacem eum, qui se adesse iussisset, & ex ijs qui praesentes erant intelligeret nullum a deo esse electum, Iesse ait: Nunc quid est tibi adhuc filius? Qui respondit. Est mihi modicus, quem dereliqui in pastoralibus. Ergo electus a spiritu sancto, & unctus in regem, & ex iunioribus atque contempto gloriae & prophetiae & regis accepit. Ad populum uero, qui & iunior est, & ante contemptus est, haec ita pertinet. Erat enim in uicinis seculi, erat in agresti ac rustica & ruinosi terreni corporis domo. Sed hic iustificationum dei non obliuiscitur, hic reprobato populo seniorum iuniorum in haereditate familiae eligitur. Emit enim Iacob primogenita Esau, quae sibi tanquam moriturus inutilia existimauit. Scit has populus iuniorum natiuitatis suae primitias aeternas nec morte intercipi posse. Has igitur non obliuiscitur, quas senior & desperauit & uendidit. Denique id ipsum sequenti uersu docet: Iustitiae tuae in aeternum, & lex tua ueritas. Has iustitias non cogitauit populus Aegyptio progressus, cui mare aruit, cui columna nubis die nocte autem columna ignis famulata est, cui manna matutinum caelum subministravit, cui uiginti septem regna cesserunt, cui Iordanis stetit aridus, cui muri Hiericho ad sonitum exercitus, & arcae testamenti circuitum concidere. Has iustitias scit populus qui est iunior aeternas. Has quia aeternas sciret, emit fidei: has quia moriturum se crederet senior, distraxit infidelitate. Populo enim iuniori lex ueritas est. Nam uere ab eo circumspectio cordis per Iesum iteratur ad uitam, uere per mare Iesus seculi transit in promissam sibi terram, uere coeleste manna sumit aeternum, uere in Iordane laetatur renatus, uere pascha agni sanguine liberandus immolat, uere in azymis syncretitatis epulatur, fermentoque malitiae purgatur. Iam non legis ei umbra, sed ueritas est. Scit autem ob hanc ueritatis confessionem multis se persecutionibus hic iunior urgeri. Hinc enim sunt in toto orbe terrarum beata fidelium confessorum & sancta martyria. Hinc plures patrimonii expoliati, exilijs dispersi, uincti, caesi, uisitati, sed fidei semper mandatorum meditatione, omnia quaecumque ingruerunt confirmante fidei uirtute uicerunt. Et ideo ait: Tribulatio & angustia inuenerunt me, mandata autem tua meditatio mea est. Vrgent licet pugnae, intendentur exilia, proscriptiones adhibeantur, mortes non dico inferantur, sed cum poenarum ingentibus inuenerunt, uox tamen ea esse semper fidelis uiri debet: Tribulatio & angustia inuenerunt me, mandata autem tua meditatio mea est. Non uis occupante, non obliuione temporis subrepente, meditationem a nobis mandatorum abesse conuenit. Dehinc ait: Aequitas testimonia tua in aeternum. Intellectum da mihi eorum & uiuificet. Non contentus est, dei testimonia in praesens tantum aqua existimare & expectare. Aequitatem eorum in aeternum sperat, & per superiores tribulationes & angustias obtinere ea quae aeterna sunt nititur. Nihil aeternum esse diues ille euangelicus existimans, beatitudinem praesentem suam poenali morte mutauit. Aeterna autem dei testimonia Lazarus pauper expectans, & Abrahae sinu continetur, & miseriam uitae laboriosae beatam quietis honore demutat. Horum intelligentiam propheta orat, donum scilicet inter multa dona, praecipuum spiritualium gratiarum, & per ea se uiuificari deprecatur. Sicut enim nunc in praesens testimonia dei & mandata

meditatur

meditatur, ita expectat aeterna: & sicut uiuit corporis uita, ita per intellectum quem a deo acceperit, ut aeterna gloria uiuat, exoptulat.

Capitulum

Lamaui in toto corde, exaudi me domine &c. Inter multa euangelicae doctrinae praecepta silentium a nobis orandi dominus exigit, ut taciti, & ex secreto cordis precemur, neque in eo uocis potius esset officium quam mentis, deo orationis nostrae secreta (quia secretorum inspector est) audiente. Ergo contrarium euangelicis iustitiae uideretur hoc quod ait propheta dicens: Clamaui ex toto corde meo, exaudi me domine. Iustificationes tuas requiram. Sed scit propheta clamorem potius cordis oportere esse, non uocis, & idcirco de corde clamat. Non hic elata uocis sonus est, neque corporalis auditio, sed clamor fidei, clamor mentis, usque ad thronum dei non uocis, sed fidei spiritu efferendus. Ille enim ad deum toto corde clamat, qui magna postulat, qui coelestia precatur, qui aeterna sperat, qui innocentis timoris uiuit officijs. Sic & in huius mundi exordio iustus Abel etiam peremptus magna loquitur & clamat. Scriptum est enim: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Non humilis sanctorum querela est, nec depressa fidelium oratio est. Altum est quod postulat, excelsum est quod spectat, clamore personum est quod precatur. Vrgebat Pharaon infelicitas dei populum manibus, mare rubrum fugae obstitit. Inter haec nullam Mosi ad deum uocem fuisse scriptura testatur. Stabat moerens, stabat tacens, sed secreto cordis sui personans, & orationis suae fide clamans. Vox enim istud diuina testatur, dicens: Dixit autem dominus ad Moysen, Quid proclamas ad me? Silebat uir ille, sed oratio fidei eius clamor ad deum. Nouit & Apostolus, hunc in uiris fidelibus spiritus esse clamorem, cum dicit: Spiritus enim in cordibus nostris clamat, abba pater. Penetrat hic silentij clamor usque ad aures dei, sed aures non clamorem, sed fidem audientes, fidem quae non terrenas opes postulat, non gloriam inanem caducamque desideret, non quae moritura corporis gaudio precatur, Exiguus quidem epistolas suas Apostolus literis scribit, & communitis haec ei elementorum atque apicum forma est, sed nouit ingentes has esse literas suas dicens: Ecce qualibus uobis literis scripsi mea manu, magnitudinem sensuum praceptorum utilitatem literis talibus comprehendens. Clamat igitur propheta ex toto corde. Et quia ex corde clamat, ut audiatur orat, & auditus haec postulat, ut iustificationes dei exquirat. Scit has esse occultas & latentes & umbra legis obductas. Has optat inquirere, ad quas multis opus sit magnisque rebus. Clamore cordis, exauditionis merito, inquisitionis officio. Sed qui clamauit ut audiretur, & inquireret iustificationes dei, nunc clamat ut saluus fiat, & custodiet testimonia dei. Quantae autem modestiae ordinem tenuit, non statim clamorem suum sperare aut sus est proficere in salutem. Prius fuit ut auditione dignus esset, prius fuit ut iustificationes inquireret. Merceda fuit auditio, adhibenda inquisitio, & salus post ista speranda. Nos uero salutem tanquam debitum postulamus, & ueluti deo sit haec eandem praestare necesse, primis ab eo precibus oramus, atque utinam cordis clamore loqueremur. Labia tantum nostra sensu peregrinate quod nesciunt murmurant, & officium corporis mens in res alias occupata non sequitur. Propheta uero cum post tot praecedentes preces antea ut saluus esset orasset, salutis ipsius stipendium docet, dicens: Et custodiam mandata tua. Haec fidei nostrae milicia est, custodire mandata, & secreto fidelissimi modo hunc thesaurum depositi & commendati nobis praecipit referuare. Qui uero clamauit, & testimonia dei, id est, sub testibus caelo ac terra & angelis scripta conditurum se professus est, addidit adhuc & meritum obtinendae salutis dicens:

Praueni

Græce est *ε- Præueni in maturitate & clamauit, in uerba tua *semper speraui.) Num expe-
 πηδ. π. Ge, id est ait infirmam à uitijs senectutem: Neque de feruescentibus longo usu luxuriæ
 est, super spe æstibus frigida ætatis tempus elegit, sed maturitatē omnem fide & religione præ-
 rari, ut uide- uenit, uincens per continentiam lasciuientes annos, & senectus maturitatem mo-
 tur, errore li- destæ & castæ adoleſcētiæ tranquillitate præueniens. Et propheta clamor est spe
 brariorum de rantis in dei uerba non aliquando, sed semper. Finis enim nullus est spei nostræ,
 prauatum, in sed in cœlestes res semper extenditur, & in eterna dei promissa procedit. Nullum
 codice quo n- tempus uacuum habet, nullum ociosum. Deniq; id sequitur: Et præuenierunt
 sus est Hilari- oculi mei diluculo, ut meditarer eloquia tua.) Qui in maturitate clamorem præ-
 us, qui nec a- uenerat, nunc ipsos dies meditationibus præuenit: uigilat ille diluculo, non expe-
 pud Hebræos ciat ut grauatos somno oculos lux infusa proturbet. Vigilat ille, & ipsum redeum
 sit. tem lucis ortum orationibus operitur, nunc prophetarum dictis occupatus, nunc
 psalmorum hymnis intentus, nunc patriarcharum & sanctorum gestis negotio-
 sus, omne eloquium dei in omni tempore & assiduitate meditatus. Dehinc sequi-
 tur: Vocem meam exaudi secundum misericordiam tuam domine, secundum
 iudicium tuum uiuifica me.) Discamus modestiam ex dictis prophetæ torſupe-
 rioribus, clamore cordis, iustificationum inquisitione, custodia testimoniorū dei,
 & cōtinentia iuuentutis, & antelucanæ meditationis uigilijs, & per hæc omnem
 in misericordia dei spem reponentes. Postremo audiri uocem tuam secundū mi-
 sericordiam rogat, & misericordiam secundum iudicium dei postulat. Nos si se-
 mel ieiunamus, satisfecisse nos arbitramur. Si aliquid ex horreo domesticarum fa-
 cultatum inopi damus, impleuisse nos iustitiā credimus, ieiunātes ut aut placea-
 mus hominibus, aut corpora cibis fessa releuemus, & inter ipsa ieiunia, supra, in
 iurias, odia cogitantes, donantes autem exiguum nescio quid, dum pulsantem so-
 res nostras inopem non sustinemus, aut dum bonitatis famam inani & ociosa ho-
 minum opinione sectamur, & deberi nobis ut audiamur existimamus. Sed tot ū
 de deo propheta sperat, totum ex misericordia eius expectat. In operibus quidem
 bonitatis totius ipse perfectus est, sed satis esse hoc sibi non putat ad salutem, nisi
 secundum miserationes dei & iudicia misericordiam consequatur. Nunquam au-
 tem ociosus est, nunquā non infestantesq; proximi sunt, uita eius om-
 nis secundū scripturæ fidem in insidijs fuit. Sed & quisquis nūc placere deo uult,
 displiceat impijs necesse est. Et ideo ait: Appropiauerunt persequentes me in-
 quitati, à lege autem tua longe facti sunt.) Hæc quidem de se cuius infestata fuit
 undiq; uita dixisse creditur. Sed qui in psalmo hoc humanæ doctrinæ ordinem te-
 net, ad eruditionem nostram omnia temperauit, ut cognosceremus eos qui pro-
 ximi iniuriæ fidelium fierent, à dei lege longe abesse. Quæta enim sit in sanctis in-
 iuriæ accessio, tanta sit ex lege dei decessio. Cauendum autem est, ne quando nos
 aduersum fratres ira commoueat, ne quando inuidia stimulet, ne quando amula-
 tio iritet, ut aliquid in eos irreligiosum ac fastidiosum agamus, quia iniuriæ cum
 assistimus, tum à lege dei desistimus. Dehinc sequitur: Prope es domine, & om-
 nia mandata tua ueritas.) Alio in loco legimus: Deus appropiās ego sum, & non
 deus de longe, dicit dominus. Non corporalibus locis deus continetur, neq; fini-
 bus aut spacijs diuine uirtutis immensitas coarctatur. Adest ubiq; & totus ubiq;
 est, non pro parte usquam est, sed in omnibus omnino est. Beatus Apostolus Athe-
 nensibus philosophiæ inanitate ridiculis, pro concione respondens ait: Non lon-
 ge à nobis manentem quærimus deū, in ipso enim uiuimus, mouemur & sumus.
 Et spiritus dei secundum prophetam repleuit orbem terrarum. Et rursum: Nonne
 cœlū & terrā ego impleo, dicit dominus: Nihil à deo uacat, nihil indiget. Vbiq;
 est modo animę incorporalis, quæ in mēbris omnibus diffusa, à singulis quibuscq;
 partibus

partibus non abest, etiam si priuata quædam ei regia in toto corpore sedes est, ta-
 men in medullis, digitis, artubus infunditur. Iam si corruptis aliquibus corporis
 membris rescisione erit necesse, cum usum suum eadem membra uitijs emortua
 non habebunt, id quod putre caducumq; carnis est sine detrimento animæ recidi-
 tur. Ipsa enim corporis anima fanis & integris admixta membris est, & cū
 eadem fuerint putrida & recidenda non sequitur. Hæc quidem superflue diuinæ
 naturæ ad comparisonem similitudinis cōferuntur, quia incomparabile est quic-
 quid æternum est: nec recipit configuratæ ueritatis speciem inimitabilis diuini-
 tatis exceptio. Sed intelligentiæ nostræ istiusmodi coaptatur exemplar, ut per id
 secundum cœlestium dictorum autoritatem incorporalem & immensum deum
 circumscripto huic & corporali mundo intelligeremus admixtum, uitiosis uero &
 per opera sua mortuis non inesse. Quin etiam adhuc cum diuinarum atq; inuisi-
 bilium rerum intellectus ex contemplatione corporalium rerum naturisq; secta-
 mur, solem uidemus in quadam cœli parte prout ei cursus est, demorantem, &
 certe ubique preonditur, ubique adest, & quantus per omnia est, ita ubicunq;
 est, tantus infunditur: sed si in clausas domorum fenestras incidet, lumen quidem
 illius præsto est, sed ipsa sibi lucem eius quæ obserata sunt denegabunt. In omni-
 bus igitur uitæ nostræ operibus circumspecti & ad deum patentes esse debemus.
 Primum ut liberis, & per innocentiam patulis cordibus nostris lumē suum digne
 tur infundere. Deinde uti nos in diuinitatis suæ sinu agere credamus, neque eunt
 abesse cum irascimur, cum cœdimus, cum contemnimus, cum maledicimus, cum
 inebriamur, cum libidinamur, cum diuina & humana negligimus, maiore contu-
 melia eius intra quem hæc agimus peccantes. Sed ad id etiam illud accedit, quia
 mandata sua ueritas est. Nihil illic anceps, nihil dubium, totum ueritatis absolu-
 tione perfectum est, quæ hoc maiore periculo negliguntur, quo magis ueritatis
 præcepta sunt constituta. Quatenus autem id propheta cognouerit, subdidit di-
 cens: In initijs cognoui de testimonijs tuis, quia in æternum fundasti ea.) Hæc
 licet propheta de se dicat, legem dei ab exordio ipse cognoscens, uniuersæ ætati ta-
 men congruunt, quæ ab institutione mundi doctrinis dei sit erudita. Qui enim sta-
 turam Adæ uoluntatis legem meminuit, qui ipsam illam Euz creationem didice-
 rit, qui maledictionem serpentis audierit, qui clausum uitæ lignū Cherubin flam-
 meo gladio & conuertibili legerit, qui occisi Abel clamantem sanguinem scierit,
 qui poenæ & in Cham & in Lamech numerum reputet, qui translātū Enoch, qui
 reseruatū Noë, qui benedictionem Sem & Iaphet, & maledictionem Caim,
 Abraham electum, Isaac promissum, Iacob prælatum, Ioseph uenditum, sanctifi-
 catum Iudam, Moſen nutritum, eruditum, & post ingentia lata legis sacramenta
 in uerbo dei mortuum, & Iesum diuiforem promissæ terræ, & autorem iteratę cir-
 cuncisionis intelliget, profecto uti prophetę uoce poterit: In principio cognoui de
 testimonijs tuis, quia in æternum fundasti ea. In omnium enim superius memora-
 torum uirorum uita atq; gestis æternorum honorum spes continetur, & per eos
 ad doctrinam Euangelicæ prædicationis imbuimur, sed quæ fundata sunt, in ædi-
 ficationem futuræ domus preparantur. Aedificamur enim secundū beatum Pau-
 lum super fundamentum prophetarum & Apostolorū, in quibus testimonia dei
 fundata sunt in æternū, ubi extruitur cœlestis illa & regia ciuitas sancta Hieru-
 rusalem, quæ domus angelorum frequentia, & electorum primiti-
 uorum est, cuius fundamenta sunt uiui lapides preciosi: gem-
 mæ in Christo uiuentes, resurgentes, regnantes, qui est
 benedictus in secula seculorum. Amen.

7 Res.

Ide humilitatem meam, & eripe me &c.) Multa quidem nobis atque magna sanctus propheta fidei confessionisq; suae toto in psalmo proposuit exempla, per quae formam seipsum caeteris credendi, agendi, intelligendi, ignorandi, sperandi, praedicandi constituit. Evangelicum utrum perfecta legis obseruatione committens, & quantum omnia quae uel diuinae uoluntati placita, uel humanae spei proposita sunt aut agat, aut testetur, aut speret, meminit tamen in quo obseruantiae genere mandatorum omnium caput & summa consistat, scilicet quid a domino suo etiam ipsis quibus committenda clauis caelorum erant Apostolis quaereretur. Namque cum inter se opinionibus ac studiis dissiderent, sibi singulis principatum humana contentione praesumerent, dum praestantior se caeteris uniusquisque esse aut optat aut possit, dominus meriti huius ac nominis praemium unde petendum esse ostendens ait: Qui uult esse ex uobis maior, fiat omnium minimus. Omnis enim qui se humiliauerit exaltabitur, & qui se exaltauerit humiliabitur. In humilitate scilicet docuit omnia fidei nomina & praemia contineri. Utillimum itaque est obedientes diuinis praecceptis omnem intra se ipsos humanae insolentiae ac petulantiae inanitatem fractam protitantiq; cohibere, seseq; & magnificentia & miseratione reputata intra humilitatis modestiam continere. Ob quod hic noster sanctus & rex & propheta deo ac domino suo secundum carnem in seminis sui originem deputatus, inter has seculi infestationes ac spiritualium nequitiarum pugnas sola ac tali ad deum precationis suae ambitione proclamatur: Vide humilitatem meam & eripe me, quia legem tuam non sum oblitus.) Non regni opes, non spiritum prophetiae, non alia aliqua humanae factantiae nomina conspici in se, sed humilitatem precatur. Non enim aduersum infestantes se armis belli resistit, nec humanae indignationis impatienter rapit ad ultionem suam & potentiae tempus & regni. Sed sciens hanc diuinae uoluntatis esse sententiam: Mihi uindictam, & ego retribuam dicit dominus, non obliuiscitur legis dei in humilitate retinenda, sed eripi se ob id quia sit humilis deprecatur, memoriam legis dei in humilitatis conseruatione esse declarans. Reseruans itaque omnia iudicio diuino, & eripi se ob humilitatis meritum depolens, qui in nullo aduersum dei constitutiones, aduersum odia humana, aduersum praesentium molestiarum patientiam moueretur, nihilq; in hoc nunc seculo sibi de his iudicandum esse decerneret, consequenter haec addidit: Iudica iudicium meum & redime me, propter eloquium tuum uiuifica me.) Magnae & securae conscientiae uox est, iudicij sui iudicium postulare. Ut ad id quod statutum a se sibiq; completum est, etiam diuinae sententiae examen exoptet. Non hic ut alios aut seipsum diiudicans corrupti sensus opinione desleat, neq; a ueri iudicio, ira, aut gratia, aut odio, aut amore decidit, non ignarus huius Evangelici mandati: Quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabitur de uobis. Sed ne ille quidem iudicij sui iudicium pertimescit, qui ait: Ego autem non iudicauit quicquam scire me, nisi Christum lesu, & hunc crucifixum. In hac igitur iudicij sui securitate propheta tempus redemptionis expectans, redimi se & propter eloquia dei uiuificari precatur. Venundati sub peccato, per redemptionem & iustificationem in sanguine domini liberamur. Hoc legislatio, hoc omnes spiritus prophetiae, hoc patriarcharum spes, hoc angelorum uoces, hoc toto in seculi tempore diuini eloquij sermo testatus est, ob quod redimi ac uiuificari se deprecatur. Sed haec eadem eloquia dei ut ipsi se uita redemptionemq; denunciant, ita impijs non relinquunt. Nam expectantionem prophetae haec de peccatoribus mox sequuntur: Longe est a peccatoribus salus, quoniam iustificationes tuas non exquisierunt.) Non habet ueniam ignoratio

ignoratio uoluntatis: quia sub scientiae facultate nescire, repudiate magis quam non reperta scientiae est reatus. Ob id enim longe a peccatoribus salus, quia non exquisierunt iustificationes dei. Nam utiq; non ob aliud consignatae literis manent, quam ut ad uniuersorum scientiam notionemq; defluerent. Sed sciens propheta cum a peccatoribus non exquirentibus iudicia dei salus longe sit, iuxta tamen dominum esse his qui recto sunt corde, secundum etiam illud Apostoli: Vos qui eratis longe, facti estis prope, ne & ab ipso salus longe sit, cognitionem iustificationum dei per quasdam praefigurationum aeternorum in rebus praesentibus notionem. In Hebraeo scilicet sex tantum annis seruiente, & post hoc idem sexennij tempus & terra omnis in otium relinquenda & fructibus etiam bestijs deputandis. In Iubilei quoque anni, id est, quinquagesimi lege, per quam & laxatis pactioibus debitorum, & agris omnibus ad dominorum si qui forte uenissent iura redeuntibus, noua & caelestis rerum omnium & remissio & reformatio praenunciatur. Et quia ab his qui non ista exquisierunt, salus longe est, totus in exquirendis his propheta detentus, & diuinae atq; aeternae misericordiae iustificationes in speculo contemplans subiecit:

Miserationes tuae multae domine ualde, secundum iudicia tua uiuifica me.) Valde itaque multae sunt miserationes dei. Modum enim humanae opinionis excedunt, sed confidentem in his prophetam ac se uiuificandum in dei iudicij sperantem, multorum extrinsecus odia & infestationes fatigant. Verum misericordiarum eius (quarum secundum eundem prophetam non est numerus) non immemor a testimonijs eius non declinauit. Sequitur enim: Multi qui persequuntur me & tribulant me, de testimonijs tuis non declinaui.) Non pellitur, non mouetur, & cum multi persequantur, ne declinat quidem. Sed qui in mandatis dei permanet, ut ab infestantibus impelli desleat non possit, habet quod se graui dolore perturber, se etiam usq; ad tabem liquecentis quodam modo animae dissoluat, cum se a testimonijs dei non declinante alij a dei timore desciscunt, & susceptam legis fidem pactioemq; corrumpunt. Hos habet aestus, has tantum defatigationes sentit propheta, cum dicit: Vidi non seruantes pactum, & tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt.) Consignati testamenti Israel haeres nuncupatus est, & audita de monte domini uoce respondit: Omnia quaecumq; dixit deus & audiemus & faciemus. At uero ubi deos alienos adorauit, ubi omnium se scelerum uitijs contaminauit, pactum & audite nuncupationis & professae obseruationis amisit. Eloquia enim dei non custodierunt, quae se esse facturos auditurosq; responderant. Nec noua prophetae huius super praeruaricatione populi uox tabescit: quippe cum & dominum ipsum ad impietatem Hierusalem illachrymasse noscamus, & ex doctrina eadem super impoenitentes Apostolus fleat, & insuper ipse si quis scandalizetur uratur. Sed qui dolet super non seruantes pactum atq; tabescit, mandatorum in se dei non refugit examen. Dicit enim: Vide quoniam mandata tua dilexi, domine in tua misericordia uiuifica me.) Parum prophetae est, per metum explorare mandata, sed ea magis diligit, quia extra necessitatem timoris sit dilectionis operatio. Et quamquam amor legis potior quam metus sit, non tamen ita sui fidens est, ut non magis uiuificari se per misericordiam dei deprecetur. Non nunc se ille uiuere putat, sed uitam exempto hoc mortali corpore & aborsito in gloriam immortalitatis expectat. Scit sibi hoc iam in exordio creationis suae promissum, cum a deo dicitur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Hoc super homine principium uocis est dei, cum ad imaginem interminatae aeternitatis originis nostrae exordium conderetur. Certus ergo se uita illa atque imagine dei esse uisurum, ait: Principium uerborum tuorum ueritas, in aeternum omnia iudicia iustitiae tuae.)

Verba dei cœlo & terra prætereunte non transeunt. Quæcumq; de labijs eius effusa sunt, non irrita sunt, æternæ sunt iustificationes, & æterna iustitia est. Principium ergo uerborum dei ueritas est, neq; de se, id est, de hominis creatione alium anteriorem dei scit esse sermonem, ut secundum imaginem ac similitudinem fieret. Hæc itaq; indematandæ ueritatis est constitutio, sic in principio uerborum dei ueritas est, ut nouus homo regeneratus in Christo uiuat, deinceps secundum æterni dei, id est, cœlestis Adæ imaginem iam æternus.

¶ Sin.

Rincipes persecuti sunt me gratis &c.) Grauiâ quidem propheta Dauid, & regis Saul & principum populi odia & insectationes sustinuit, quia piæ cōscientiæ constantiam ferre impietas professâ nō potuit. Sed conformans Euangelicum deo atq; apostolicum uirum non ignarus est Euangelici sermonis, quo ait: Tradent enim uos & flagellabunt in Synagogis, & stabitis ante reges & potestates in testimonium illis & gentibus, quin etiam constantiam prædicationis insinuans, & confessionis gloriam docens, antea eos fuerat adhortatus: Omnis qui constitetur me coram hominibus, & ego confitebor eum coram patre meo qui est in cœlis: qui autem negauerit me coram hominibus, & ego negabo eum coram patre meo qui est in cœlis. Siue igitur dedicatus ex lege, siue etiam in Euangelij gloriam preparatus, qui neque Saul populocq; eius causam insectandi se reliquisset, & per multa principum & gentium odia sciret cœlorum regnū seculo nunciandum, cōfidenter hæc deo loquitur: Principes persecuti sunt me gratis, & à uerbis tuis formidauit cor meū.) Metuit enim negari se, si negaret. Sed cum beatæ huius insectationis præmia non ignoret, domino dicente: Beati estis cum uos persequuntur, & dicent omne malū aduersus uos propter iustitiam, gaudete & exultate, quoniam merces uestra copiosa est in cœlo. Post principum odia formidinem uerborum dei ita consequentibus temperauit: Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.) Fuit ergo formidinis ne persecutionibus principū aut indigne subderetur, aut cederet: quia & causam odiorum præbuisse non sancti est, & dei gratiam metu secuti amississe sine uenia sit, sed spolia inuenisse uictoris est. Certe ea ex se præbuisse iam uicti est. Cum his itaq; insectationibus propheta non frangitur, & odia principum sicut uincit, refert quædam impietatis spolia de uictis. Scit enim secundum Euangelium ligatum esse in domo sua fortem, & armis suæ potestatis exutum, de ripienda iam de se fidelibus spolia præbuisse. Lætatur ergo nunc in eloquijs dei, tanquam qui multa spolia inueniat, cum fracta impiorum potestate & uictor fide permanens omnibus eos armis seu impietatis seu crudelitatis exuerit. Sed huius lætitiæ affectus nō inest, nisi & in diuinæ legis dilectione, & in execratione iniquitatis. Quia neq; defugere quisquam nisi quod odit optabit, neq; nisi quod diligit obtinere nitetur. Lætatur ergo tanquam super spolia multa, subiecit: Iniquitatē odio habui & abominatus sum, legem autē tuam dilexi.) Iniquitatem ergo odit, & diligit dei legē. Sed diligens dei legē, nō in his tantū quæ per obedientiam legis explentur intentus est, ad aliquid autē se aliud necesse est per opus legis extendat. Et quo præterea in officio sit audiamus: Septies in die laudē dixi tibi super iudicia iustitię tuę.) Sanctus propheta primū, quod ait, diligit, opus scilicet legis: quia uictorū omnū & usus recidit, & uoluntas. Sed postea iudicia iustitiæ dei laudat. Hæc enim, ut saepe admonuimus, plus significant quàm agunt, dum gesta ipsa notationem nobis æternæ dispositionis insinuant, ut sabbati requies, ut Hebræus puer, ut terra ociatur, ut annus quinquagesimus sub imagine sacramentorum non parui esse momenti intelligantur. Hoc ergo in die septies laudatur. Ac non ambiguntur est.

Allegoria

est, cur laudis hic numerus sit. Hæc enim eadem uel in die, uel in puero, uel in terra, uel in anno atq; annis, sub sanctificatione huius numeri continentur, cum usq; ad illam quinquagesimæ æternam requiem, quod est sabbata sabbatorū, septenus numerus expleatur. Multa de numeri huius sanctificatione sunt cognita, ut ipsa dierū constitutio, ut angelorum throno dei adstantium electio, ut spiritualium potestatum & requiescentium gratiarum in domino plenitudo. Certe iudicia iustitię dei hoc in numero laudari à propheta conuenit, per quem & in quo earundem iustificationum uirtus & constitutio continetur. Non alius autem nunc prædicationis prophetica ordo est quàm fidei. Nam & tolerantia persecutionum, & formido uerborum, & lætitia eloquijs, & odium iniquitatis, & amor legis, & laudatio iustitiæ, & omne omnino si quod aliud in lege mandatum est, in huius tantū præcepti obseruatione concluditur: Diliges proximum tuum tanquam teipsum. Hoc holocaustis, hoc sacrificijs omnibus maius est, unum atq; idem sibi meminisse cū alio corpus esse, qui Christi est, & ut corpus suū, id est, ut seipsum amare qui proximus sit. Sequitur enim: Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.) Apostolus non quæ sua sunt, sed quæ aliorum cogitans carne se abstenturum in seculo, ne fratrem scandalizet, professus est. Adeo perfectæ charitatis & pacis tenuit affectum, ut ab ipso uitæ communis usu dum modo causam offensionis abscideret temperaret. Pax ergo retinenda est, & non quid unicuiq; sed quid uniuersitati congruat expendendum est. Quia secundum Euangelium, uictus sit, in uitam non uenisse, quàm scandalum minimis intulisse. In his itaq; pacis charitatisq; præceptis manens propheta Euangelicæ spei desiderio detentus est. Scit enim in quo uel quis finis sit testis, cum ait: Expectabam salutare tuum domine, & mandata tua feci.) Salutaris Iesus est. Hæc enunciatio ex Hebræo nominis. Hoc ad Ioseph angelus est locutus. Hoc Simeon exinde in pace remittendus agnouit. Hoc reddita nobis per eum salus edocet. In eo autem mandata dei se proficitur fecisse, quod salutare domini expectet, declarans omnia legis mandata aduentu dei unigeniti cōtineri. Testimonia quoq; dei custodiuit, uehementerq; dilexit, dicens: Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea uehementer. Custodiui mandata tua & testimonia tua, quia omnes uias meæ in conspectu tuo.) Agens propheta sub iudice & scrutatore cordium deo, in custodia mandatorum testimoniorumq; dei permanet, non uias seculi, neq; uias uitiorum & impietatis incedit. Nam quodcumq; uitę suę iter egerit, à deo tam probabile tamq; innocens agit, ut conspectu dei dignū sit, deo ipsas cogitationes cordiū motusq; noscente. Et neq; cōspectu eius qui mūdo sit corde cōdigno. Fidelis enim in cœlo testis hæc dixit dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorū. Amen.

¶ Tau.

Appropiet oratio mea in conspectu tuo domine &c.) Finem sumit secundum litteram psalmus. Nam omnibus in his quæ sancto uiro erant propria iuxta Hebraicorum elementorum ordinem comprehensis, nunc propheta ut oratio eius deo sit proxima deprecatur: Appropiet oratio mea in conspectu tuo domine, secundum eloquium tuum domine da mihi intellectum.) Multa sunt quæ toto psalmo orauit ad dominum, sed quia eloquia dei plurimum in se obscuritatis per rerum cœlestium sacramenta complexa sunt, nunc maxime ut intellectu huius eloquijs dei sit dignus precatur. Ac primum ordinem modestæ spei suæ tenuit, cum proximam fieri conspectui dei orationem suam poposcit. Sequens iam per gradum altioris profectus postulatio eius iteratur, cum ait: Intret postulatio mea in conspectu tuo domine, secundum eloquium tuum eripe me.) Appropinquantis orationis

Fi 3 ad

ad conspectum dei hic fuit ordo, ut cum cœpisset esse proxima, introiret, & tam eloquio dei intellecto eripi se secundum id ipsum eloquium dei precaretur. Non enim primum ibi est intellectus, ubi salus est, sed intelligentia adeptam salus est obtinenda. Et quia hæc eadem per spiritum prophetiæ uel sub futurarum rerum umbra, uel sub quadam ueri tanquam de speculo imagine antelata, uel sub diuinorum uerborum occulta profundaque ratione spiritu prophetiæ magis quam intelligentiæ humanæ sensus proferebantur, adiecit: Eructauerunt labia mea hymnum, cum docueris me iustificationes tuas. Pronunciabit lingua mea eloquia tua, quia omnia mandata tua æquitas.) Omne prophetiæ eloquium super eructandi significatione meminimus ostendi, cum dicitur: Eructauit cor meum uerbum bonum. Vel illud: Eructabo abscondita à constitutione mundi. Vel illud: Dies dici eructat uerbum. Omnis autem sermo hominum ex sensu cogitationis inquitur ac motu, ubi ad aliquid enuncian- dum mota mens nostra id quod in affectum sibi incidit per uerba declarat. At uero ubi extra humanæ mentis instinctum non ad animæ sententiam lingua famulatur, sed per inuentem spiritum officio oris nostri diuini sensus sermo diffunditur, illuc eructatum uidetur esse quod dicitur, cum non ante cogitatione motuque percepto ad id quod pulsa sit mens loquatur. Sed ignorante sensu spiritus uocem in uerba distinguit. Nunc autem quamuis eructauerint labia hymnum, tamen post doctrinam iustificationum dei pronunciauit lingua quod loquitur, ut rerum dictarum cum sit percepta cognitio, tum cognitionis ipsius declaratio consequatur. Non sunt autem ita mandata dei ab æquitate diuersa, ut non deo dignum sit eorum primum intelligentiam tribuere prophetandis: tum deinde ad conscientiæ publicæ notionem, prædicationis confessione clarescere. Quod si extra bonitatem dei sit, aut occultare quod uoluerit pronunciar, aut aliud aliquid nisi cum æquitate mandare. Æquitatis autem mandatorum dei ea summa est, ut in omnibus sint salutaria, ut hoc quod in hanc uitam uenimus, cum profectu æternitatis ineamus. Nam nasci ad mortem, non uitæ est causa, sed mortis: & huius spei suæ fiduciam mox propheta subiecit dicens: Fiat manus tua ut saluum me faciat, quoniam mandata tua elegi.) Alijs gloriam seculi eligentibus, alijs uenerationem elementorum ac daemonum capeffentibus, alijs terrenas opes ex petentibus, sanctus iste mandata dei elegit. Elegit autem non naturali necessitate, sed uoluntate pietatis. Quia unicuique ad id quod uolet, uia est proposita uiuendi, & appetendi atque agendi permissa libertas. Et ob id unicuique aut poena aut præmijs afficietur electio. Sed mandatorum domini quis esset sors ostendit, dicens: Concupiui salutare tuum domine, & lex tua meditatio mea est.) Totum se iste in aduentum Iesu, id est, saluatoris extendit. Et illud quod Apostolorum beatitudinem uidere fuit proprium, desiderijs impatientibus concupiscit. Hoc tamen ipsum, quod in lege ait, meditationem futuræ spei esse significans, quia non ad præsentium effectum, sed ad futurorum profectum omnis intelligitur suscipi solere meditatio. Ac meditationis istius quod præmium esset ostendit: Viuet anima mea, & laudabit te, & iudicia tua adiuuabunt me.) Viuere se in hac uita non reputat, quippe qui dixerit: Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea. Scit se sub peccati origine, & sub peccati lege esse natum: meditationem autem legis dei ob id elegit, ut uiuat. Animam suam superiore psalmo ad uitæ istius gaudia adhortatus est, cum ait: Conuertere anima mea in requiem tuam, quoniam dominus benefecit mihi. Quia eripuit animam meam à morte, oculos meos à lachrymis, pedes meos à lapsu. Placebo domino in regione uiuorum. Has laudes deo referre festinat, iudicij dei absorpta terrenæ corruptionis infirmitate, ad æternitatis adiutus profectum: ob id utique, quia elegit mandata, & concupiscit salutare

*Liberum
arbitrium*

salutare domini. Et quia meditatio eius in lege dei semper est, digno autem omni Euangelici sacramenti sine conclusit, dicens: Erraui sicut ouis quæ perijt, uisus est seruum tuum, quia mandata tua non sum oblitus.) Reserri enim se errabundam ac perditam ouem pastoris sui humeris festinat, ut per salutare suum æternumque pastorem in celo angelis æterna gaudia præbeat se recepta. Filius enim hominis uenit saluare quod perierat, missus ad oues perditas domus Israël, dominus Iesus Iesus Christus, qui est benedictus in omnia secula seculorum. Amen.

In canticum graduum Commentarius. Præfatio

Psalorum tituli, ut in plurimis ostendimus, habent proprias suas significationes, rationem & argumenta scriptorum, quæ subiacent breuissime continentes, usque quodam doctrinæ iudicio in intelligentiæ semitam dirigentes, de quibus nunc non necesse est aliquid tractare. Tum enim id fieri oportet, cum psalmus unusquisque tractabitur. Cum enim sibi inuicem autoritatem præsentent & psalmus & titulus, debilis erit sermo si de aliquo eorum absque altero differatur. Nunc uero canticum graduum attingimus, quorum & continua & æqualis inscriptio est: atque ideo significatione conueniente titulorum sub unius expositionis negotio uniuersorum reperitur ratio esse monstrata. In plerisque psalmis multa secundum historiam ordinem in superscriptionibus eorum esse ædita legimus: ut cum fugit David à facie filij sui Absalon: cum mutauit uultum suum coram Abimelech: cum propter Bersabeg ab Nathan monetur, & in reliquis sicubi gestorum ueritas ipsis psalmorum titulis continetur. Sed meminisse nos oportet, hos eosdem psalmos non idcirco omnes corporaliter intelligendos, quia his corporalium negotiorum significatio antefertur: quin potius oportet nos spirituales intelligentiam sub hac quadam gestarum rerum commemoratione sectari: de quo non est nunc temporis dicere: sed simplicitati legendis consulentes, legentem fuit congruum comonere. Ergo ne secundum prædictos ex pluribus titulos, hi quoque graduum psalmi aliquid de historia contineant, uidendum est. In Esaiæ enim libro, orante Ezechia signum ei post mortis sui salutis in gradibus est. Erant autem in domo eius gradus decem, quos sol ultra temporis sui cursum lumine suo accedente cõscendit, rursumque die mortis sui lumine decedente descendit. Sed nulla ad psalmos historia similitudo est, cum gradu nec numerus quidem ipse conueniat. Hoc tamen quod Ezechia datum est signum, manifeste ostendit dei lumen his quibus ob negotiorum secularium merita, futuræ uitæ beatitudo impertietur accedere: illis uero quibus sit negata decedere. Esse autem in templo gradus quindecim historia nobis locuta est, dispositosque ordines consistentium, quibus quædam quasi dignitas in antecedentibus obtineretur: ut leuite primus consistenter, post Israëlitem, tum profelyti, & deinceps alij. Sed quid de psalmis antea scriptis, ex historia posteriore præsumimus, cum si quid ex ea suscipiendum sit suscipi ita debeat, ut psalmi historiam subsequantur, nisi tamen aliquid sit ad futuram historiam prophetatum. Sed conuenientes ipsam illam templi atque altaris ædificationem, umbram esse incorrupti templi & sancti speciem altaris, his que in eodẽ corporaliter prefigurata sunt intelligeremus, nisi autoritas præsumitur ex psalmis. Psalmi enim non sui tantum temporis res enunciant, neque in eas solæ ætates conueniunt quibus scripti sunt, sed uniuersis qui in uitâ uenerint dei sermo consulit, uniuersæ ætati ipse aptissimus ad profectum. Erat namque illa sacerdotij lex, quæ secundum legis obseruantiam in Euangelio Lucas sub Ioannis Baptistæ natiuitate diligenter exposuit, neminem in sancta sanctorum ascendere, nisi qui esset princeps sacerdotum: eundemque toto in anno uno tantum die, que omnia in

*Allegoria non
excludit sensum
historicum*

similitudinem antea gesta in uno domino nostro expleta esse, & fides nostra & ipse dominus nobis in Euangelio autor est, dicens: Non ueni soluere legem, sed ad implere. Apostolus quoque omnem consummationem legis in domino Iesu Christo esse testatur, dicens: Finis enim legis Christus est. Sed & hic idem Dauid propheta aeternum eum sacerdotem docet, dicens: Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. Hic enim princeps sacerdotum ingressus coelos sedes ad dexteram dei, orans ad patrem, ut ubi ille esset nos quoque essemus, qui & exci-tauit & collocauit nos in coelestibus: ille iam per prophetam monuerat quibus modis, quibusque uitae operationibus ascendere posset ad sese. Sed per Esaiam ita ait: Laetamini: mundi estote: auferite nequitias ab animis uestris: & conspectu oculorum meorum. Desinite a malicijs uestris: discite bonum facere: exquirite iudicium, eripite iniuriam accipientem: iudicate pupillo: & iustificate uiduum, & uenite disputemus, dicit dominus omnipotens. Hi sunt igitur gradus perfecti illius aeterni templi, quos princeps sacerdotum facta per sanguinem suum peccatorum nostrorum propiciatione transcendit: modo terreni ex lege sacerdotis seu gradibus in sanctorum sancta scandentis, seu litationis hostiam pro populo offerentis. Ac de quindecim gradibus quidem ex superscriptione cantici iam in exordio psalmodum, cum sermo de numeris & de superscriptionibus incidit, aliqua tractauimus: ex duobus scilicet numeris hebdomadae & octoadae, quorum unus ob sabbatum legis sit, alius ob accedentem ad sabbatum octauam, quae & prima est Euangeliorum: sic hunc numerum conuenire, per quem eorum canticum quasi legis & Euangeliorum gradibus ad coelestia nos & aeterna conscendimus, cognoscentes collocandos nos cum summo sacerdote in coelestibus, si tamen secundum Paulum conuersatio nostra in coelis sit. Hos gradus canticorum quaramus, per quos ascendere ad loca quae sunt sanctorum sancta possimus. Arduus enim usque in ea, & angustissimus ascensus est. Gradus quindecim fuisse scimus in templo: psalmos quoque graduum quindecim legimus. Numerosus est hic desideratae sedis illius ascensus. Forte enim, ut in templo paulatim, & per gradus singulos ascendebatur ad sancta: ita per singulos psalmorum profectus docebimur his gradibus, qui cantantur a sanctis, posse nos in excelsis & sanctis & aeternis collocari. Plures autem sunt, qui in his psalmis solum captiuitatem populi, qui in Babylonia septuaginta annis detentus est, existimant prophetatum, sed & reditum populi eiusdem cum restauratione ciuitatis amissae, quibus nunc non calumniatur. Neque enim ambigitur, prophetam ea quae impietati huius populi immineret scire potuisse. Sed quam captiuitatem populi, & cuius ciuitatis edificationem propheta commemorat, ipsi psalmi nobis auctores erunt, qui ita cepti sunt.

Canticum graduum. Psal. cxix

Ad te domine cum tribularer clamaui, & exaudisti me.) Propheticus sermo licet communi usu humani sermonis utatur, tamen non eandem, quae communi sensui adiacet significantiam continet. Nam quamuis prout possumus intelligere rerum coelestium enunciationem temperet, uirtutem tamen significantiae suae moderata licet uerborum eleuatio seruauit. Coepit enim ita: Ad te domine cum tribularer clamaui, & exaudisti me.) De consuetudine enim forte & pro humani sensus affectione clamor hic ad deum prophetae existimabitur, ut promiscuus hic dolor sit, ob quem etiam cum uociferatione deum precetur, quia multos aut periculi metus mortisque terror, aut damni anxietas, aut pecuniae dolor, aut orbitatis telum dolorumque uulnera ad deum uocem efferre compellunt: quantum omnia quae eorum quae accidant, bonis spebus ap-

tissima sint. Apostolus dissolui, & cum Christo esse sibi melius testatur: curam pecuniae radicem totius maliciae condemnat, & stultos potius uiuos Euangelia dixerunt. Et quid contra haec fidei nostrae proposito firmato loci aduersus nos seculo relinquatur, cum Christi consortium mors acquirat, inopia pecuniae praeter inopiam, peccatorum nostrorum abcessio spei communis sit accelerata properatio? Sed si istae non sunt, quae ergo erunt tribulationes ob quas clametur ad deum? Sunt plane & maximae, trahentes nos in profundum peccati. Propheta enim hominem gradibus ad aeterna scandentem ex persona sua formans, a quibus maxime malis cauere debeat docet. His namque quae consiliorum autoritatibus, & hortationum impulsibus, & blanditiarum illecebris, nos in infernum demergunt, cum alius nos hortatur ad honores, alius ocio, somno, gula, luxu ad praesentem uitam detinet: alius ad falsarum religionum superstitionem deducit: alius hortatur ad schismata, alius ad haeresim sollicitat, de quibus scriptum est: Subuertunt mores bonos colloquia mala. Aduersus haec omnia animi nostri imbecilla natura est. Circumcursant enim undique, ac trahunt nos blandimentorum suorum aculeis pungunt. Ac prima illa spes uitae est, ut irruentibus illis in sensum nostrum tanquam ui, fraude, dominatur, & media tribulatione clamemus ad deum, ut conuersio nostra ad eum consistantibus calamitatibus totis clamoris uiribus audiatur. Iam autem ipse clamor ad eum nostra erit requies, & ipsa conuersio deprecandi maxima pars ac spes est salutis. Et ideo ait: Ad te domine cum tribularer clamaui, & exaudisti me.) Ipse enim solitus est precantibus dicere: Ecce adsum. Et quia adest, de his quae consequentur rogandus est. Domine libera animam meam a labijs iniquis, & a lingua dolosa.) Haec enim sola tribulatio iustis periculosa est, malae adhortationis societas, & pestiferi consilij consuetudo, a qua animus refrenandus est, & aures obstruendae sunt. Distinxit autem labia iniqua, & linguam dolosam. Et quidem iniquitas inuerecunda est, palam audet, palam molitur, palam perficit. Hi sunt qui abnegantes deum, nullum humanis rebus asserunt reliquum esse in regione dei profectum, sed solum hoc sibi bonum esse, quod luxui & corpori uiuant, adimenes deo curam, prouidentiam, arbitrium, potestatem. Horum ergo labia sunt iniqua, dolosae autem linguae, opus fallax est, cum per simulationem noxiam sub religionis lumine euertat religionem, & per uitae speciem deducat in mortem. Haereticorum quoque ista mendacia sunt, prophetarum discipulis & Euangeliorum uirtutibus, & Apostolorum praescriptionibus mendacio occultatis aliter omnia tradere & docere, quam scripta sunt. Ab his igitur per uim misericordiam orantes, & inter illorum tribulationes clamantes ad deum exaudiemur. Sequitur:

Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?) Bene ad id quod dictum est: Ad te domine cum tribularer clamaui, & exaudisti me. Domine libera animam meam a labijs iniquis & a lingua dolosa, subiicitur: Quid tibi detur, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam: ut per prophetam impleatur, quod a domino dictum est: Ecce adsum tibi. Tanquam in ipso puncto imprecationis haec domini uox refertur: Et quid detur tibi, & quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Frequenter autem interrogantur domini personam legimus & in nouo & ueteri testamento, ut ad Adam: Vbi es Adae? ut ad Cain: Vbi est frater tuus? ut ad turbas cum mulier fimbriam attigisset: Quis me tetigit? ut ad discipulos: Quem dicunt homines filium hominis? uos autem quem me dicitis? Non ille doceri uult, qui scrutans corda & renes deus est, & cogitationum nostrarum inspector est, sed per confessionem interrogatorum aut peccatis ueniam, aut fidei honorem redditurus interrogat. Denique Adam confessus, uenire reseruatus, & glorificatus in Christo est. Cain negans maledicto diaboli adaequatus est. Est enim a principio iam designatus homicida. Confessa mulier fide sanata est: respondens fidem Petrus clauas

claves cœli fortitus est. Atque ita omne spei nostræ præmium in confessione consistit, ut ea quæ consequi posse nos credidimus, consecuturos esse testemur. Et dicitur quædam à propheta interrogationis est facta conuersio, sed fidei digna conuersa responsio est. Ad id enim quod quaesitum est: Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Id est, quid tibi aduersus falsitatem huius præiudicij afferatur? Respondum est: Sagittæ potentis acutæ, cū carbonibus desolationis. Solæ enim domini potentes sunt & acutæ sagittæ, quæ linguam dolosam ualeant configere, habentes in se uirtutem perurendæ fraudulentæ atque uastandæ, de quibus in septimo psalmo ait: Sagittas suas ardentibus effecit, quæ sibi utraq; conueniunt. Dei enim uerbum omnem nequitiam configit, & omnem sensum petulantia conuulberat, & ipsum illum uehementissimum mortis aculeum compungit. Namque peccator cum audiat, deum æternum, deum mundi conditorem, deum iudicem, seseque hominem intelligat deo debere quod natus sit, quanto doctrinæ dei telo conscientia eius errorque ferietur, cum se igni inextinguibili separatum, ut paleas à tritico, & desolatum bonorum fructuum consortio cognoscat urendum? Cuius doctrinæ per Apostolos reuerendæ, in psalmo altero meminit dicens: Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum. Has potentis sagittas, hos carbones desolationis dari sibi fidelis quisque orat, & ad linguam dolosam expectat apponi emendandis his qui tribulant, uel doctrinæ telo, uel metu poenæ. Sed & beatus Iob hostem suum quo confixus fuerat ignorans, cruciatus corporis sui & dolores sagittas domini esse dixit, dicens: Sagittæ enim domini in corpore meo sunt, quarum indignatio ebibit ut sanguinem spiritum meum. Et forte has quoque ultricum poenarum sagittas aduersus labia iniqua & linguam dolosam imprecatur propheta, quibus confixa cum lingua dolosa, uniuersa labia dolosa perurantur. Quanquam sint plures qui spiritualiter suscepta à fidelibus cœlestis doctrinæ præcepta sagittas uelint existimari, & carbones desolationum peccatorum emendationem: atque ita accipiendum putent carbones desolationis, quia dominus dixerit: Ignem ueni mittere in terram, & quid uolo si iam accensus est: Non est autem dubium, peccatorum eum abluitionem & remissionem attulisse, in qua ignem iam accensum esse dixerit, quia per eum uitiorum omnium fiat sordiumque purgatio. Accommodatur autem ad hoc illud quod dictum ad Esaiam est, cum per forcipem carbone comprehenso labia eius cõtacta sunt: Ecce abstuli peccata tua, & iniquitates tuas purgaui. Sagittam autem ipsum deum nuncupatum in eodem Esaiam meminimus, hoc modo: Et posuit me tanquam sagittam electam, & in pharetra sua abscondit me, & ait: Grande tibi est hoc, uocari te puerum meum. Esse itaque intelligimus etiam hanc utilem sagittam & potentem, confixis uitiorum nostrorum aculeis, salubri nos uulnere utilique penetrantem. De qua sagitta sponsa illa in Canticis dixerit: Vulnerata dilectionis ego sum. Sint ergo hæc sagittæ utrunque in modum expectata, uel in poenæ conscientia iniquos ac dolosos configentes, uel in dilectorum sibi corporibus peccata & uitia uulnerantes. Sicque uel deuastans carbo, uel purgans, dum modo abnegantes deum per poenam absumat, purget autem ad perfectam innocentiam confitentes. Sed quæ ad superiora dicta sequens prophete responsio est: Heu me, quod incolatus meus prolongatus est. Bona non possunt uideri uere bona à nobis iudicari, nisi expectentur. Nam quomodo fidem iudicij nostri, nisi eorum de quibus bene iudicauerimus, efficientia præstabilimus? Bonam pudicitiam existimamus. Quis ergo opinionis nostræ fructus, nisi in ipsa pudicitia appetitione consistet: Bona innocentia, sed nisi festinantes atque exercentes eam, uere ita sentire non intelligeremur. Mentium enim iudicia uerbis significanda sunt, sed rebus explenda. Conuenit igitur prophetam expectantem post sagittas domini, &

Ita Græci
legunt

ni, & illos carbones desolationis beati illius regni, & æterni temporis gloriam, id quod expectat desiderare. Et desiderat plane, neque solum desiderat, sed moras odit, & ipsam illam non potuisti iam desiderij tanti doler dilationem, dicens: Heu me quod incolatus meus prolongatus est. Querelam istiusmodi à plurimis sanctis frequenter audiuimus, de tarditate spei suæ, & morosa corporum dissolutione desolatum. Dominus in Euangelij suis docuit accelerationem regni cœlestis orandum: impatientem enim charitatem esse eorum, qui amant conuenit: atque ideo dici oportet, quod ut dicamus à domino præcipimur: Aduentat regnum tuum, fiat uoluntas tua. Paulus beatus in habitatione corporis sui congemiscit, per incolatum carnis peregrinari se à deo conquerens, ex quo contra peregrinandum in carne scit sibi esse, ut ei cum deo incolatus sit. Sed tamen melius ei esset dissolui, & cum Christo esse, & Ecclesiastes ait: Et laudauit omnes qui mortui sunt super omnes qui uiuunt usque nunc, libera scilicet per dissolutionem corporis anima, onere atque consortio, atque etiam infirmis huius atque periculosa carnis exuta. In hoc igitur nimium sibi prolixo in corpore incolatu congemiscit propheta, festinans peregrinari à terrenis & incolere cœlestia, ut derelictis corruptibilibus atque presentibus consequatur inuisibilia & æterna. Iob sanctus & testimonio dei dignus, non solum corporis istius incolatu congemiscit, sed ipsam illam natiuitatis suæ diem maledicit, dicens: Preat dies ille in quo natus sum, & nox in qua dixerunt: Ecce masculus natus est. & Hieremias similiter: Maledicta dies in qua genitus sum, maledictus nunciatus patri meo, & dicens: quia natus est tibi masculus. Atqui idem à domino audierat: Prius quam te formarer in utero noui te, & priusquam exires de uentre sanctificauit te. Quid ergo maledicit ne coepisse se qui ante quam esset, & deo cognitus est, & sanctificatus à deo est: Absit istud. Non enim hoc in se quod sanctificatus est odit, sed ea quæ in sanctificationem consecuta sunt maledicit, profectum scilicet per incrementa corporis in has molestias corporei incolatus. Formatus enim intra matris uulua, & per uirtutem creatoris sui in substantiam animæ ad dei imaginem figuratus, non conceptus, nec figurationis suæ ortum, sed eum qui ex incremento accessit profectum æditi corporis congemiscit, in quo sibi in malis seculi & infirmitatibus carnis, uitijque uiuendum sit. Iam tamen conformato in utero, & in uulua sanctificato, specie in se originis cœlestis æterna non ambiguum quin ex dei significatione post legem mortis huius esset mansurus æternus. Sed prophete huius non multum longe alius affectus est quam Iob atque Hieremias. non enim incolatum, sed prolongatum incolatum suum queritur. Nam post prolixi huius incolatus sui querelam consequitur ad id quod ait: Heu me quod incolatus meus prolongatus est, & habitauit cum habitantibus Cedar. Cedar gens est Ismaelitarum deserta incolens, cuius fines usque ad Medos & Persas proferuntur. Cedar enim Ismahel filius fuit, Genesi testante. Primitiuus, inquit, Ismahel Nabaioth & Cedar, hi sunt nunc Saraceni nuncupati. Qui ergo psalmos istos terreno ingenio intelligendos putat, id uolunt ex persona populi captiui prophetam conquestum fuisse, quod in habitaculis Cedar longus ei fuerit incolatus. Sed uirtutem uerbi non intelligentes, nec prophete spiritum sentientes, autoritatem nominis ad confirmationem stultæ opinionis assumunt, psalmo omnino nihil quod captiuitati populi congruat continente. Cedar enim secundum Hebraicam linguam id est, quod nobiscum pronunciatur obscuratio. In hoc enim obscuro tenebrosoque corporum habitaculo inuisibilis illa animarum nostrarum confirmatio continetur, habetque hunc contagiosi incolatus sui carcerem cœlestis naturæ captiua generositas. Meminit huius tabernaculi sponsa illa in Canticis canticorum, dicens: Nigra sum, sed formosa filia Hierusalem, sicut tabernacula Cedar. Ex tabernaculi huius obscuritate confessa

Cedar quid

confessa est se nigram, sed non abnuens quia Christi sponsa sit, se esse formosam. Omnis enim se spondens Christo, in spe iam consistit aeterna. In his nos illuminari tabernaculis dominus praecepit, dicens: Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si autem lumen quod in te est tenebrae sunt, tenebrae ipsae quantae sunt? Et rursum: Vos filij estis lucis; non filij tenebrarum. Seruauit autem hanc rationem propheta, ut cum habitantibus Cedar habitauerit, non in habitationibus. Licet enim sancti in carne uiuant, tamen si habeant arma militiae non carnalia, sed fortia deo, cohabitabunt tabernaculis Cedar, non inhabitabunt. Peregrinantes enim a corpore ut dei accolae audient ab Apostolo: Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, si tamen spiritus dei habitat in uobis. Sic ergo habitauit ut cohabitaret habitantibus, ostendens in eo quem doleat incolatu se esse peregrinum, & quia iniquorum consortium, & cohabitaciones habitantium in obscuritatibus odisset, quamquam de futuro iam questus esset, adhuc etiam de praeterito ait: Multum incola fuit anima mea. In multis scilicet tribulationibus laborum iniquorum & linguae dolosae, ob quas ad deum proclamauit. Sed cuiusmodi incolatus sibi fuerit ostendit, dicens: Cum odientibus pacem eram pacificus. Hoc proprium & dignum prophetae est, similitates & motus naturae alienae uoluntatis suae pace cohibere, & in fidiis quasq; animorum ac turbulencias affectiones omni placibilitatis modestia continere. Et haec dominus docuit, pacificans ipse in semet, quae in caelis & terra sunt, orare pro persequentibus, neminem odisse, amare inimicos. Et Apostolus monet: Si possibile est in uobis, cum omnibus hominibus pacem habeatis. Et dominus hanc ueluti praeceptorum summam cōsignat: Pacem meam do uobis, pacem meam relinquo uobis. Haec igitur conseruabit corda nostra in Christo: haec nos patriarchis adaequabit: haec etiam eos qui pacem oderunt, per pacem obsequentes in pace retinebit. Sed prophetae restat & aliud officium, doctrinam scilicet dei uniuersis constanter ingerere, & uerbum uitae aeternae iugiter praedicare. Non immemor quoque huius fuit ministerij, Nam ait: Cum loquebar illis impugnabant me gratis. Erat quidem pacificus cum pacis inimicis, sed praedicationem pacis ipsius oderant pacis inimici, & ad doctrinam dei commouebantur, quos per modestiam prophetae silentium eius in pace cohibebat: atque ita cum inimicis pacis propheta pacificus est, & praedicare pacem propheta non desinit, sed pacis praedcatorem inimici pacis impugnant.

Canticum graduum. Psal. cxx

Secundum hunc psalmum canticum graduum, aliqui referendum esse ad personam domini & saluatoris nostri existimant, aptantes maxime ei dictum hoc: Per diem sol non uret te, neque luna per noctem. Impletam enim hanc prophetiam eo tempore putant quo in passione domini sole obscurato nox intercessit. Sed iudiciorum nihil decerpimus. Neque enim sensum intelligentiae huius arguimus, uniuscuiusque arbitrio relinquentes, quid ex his, quae aut legerint, aut intellexerint, sequi magis uelint. Nos tamen non potuimus sermonem nostrum nisi his quae intelligebamus aptare. Leuauit oculos meos in montes. Humanae mentis natura est, ut si cogitatione aliquid contemplerur, talem se nobis unaqueque species exhibeat, qualem eam & cogitando formemus. Quoquo enim mentis nostrae oculos intenderimus, id ipsum in quo defixi sunt referunt ad sensum. Et ut planius intelligi id quod dictum est possit, afferemus exemplum. Si quis hyemis die uer cogitauerit, & ornatum eius lumine mentis inspexerit, obliterata hyeme in qua sit atque algeat, totum ei in sensu suo uer cum habitu suo ornatuque consistet, adeo mentis oculi oculis corporis praestant,

stant, ut ineunte in nos obliuione praesentium totos nos obtineat quidam quasi animo praesumptus usus absentium. Hoc igitur quod spectet mox uidebimus. Leuat in montes propheta oculos. Quosnam oculos? Nempe de quibus scriptum est: Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Et rursum: Praeceptum domini lucidum illuminans oculos. Nunquid non isti oculi nostri corporali lumine ad contemplandum accensi sunt? Nunquid non naturam uidentis fortiti sunt? Quae illuminatio & reuelatio erit necessaria? Deinde quae uisuri mirabilia in lege? Nisi forte in casis festa frondium, in templo pecudum sanguinem, in pascha agni uictimam, in summa religione sabbati octum, & ut puto fieri haec ab his qui spectatores aderant uidebantur. Non ergo ad id reuelandi sunt oculi quod cernebat, sed ad id quod intelligi optabatur in lege. Mentis ergo oculos propheta eleuauit in montes. Quosnam montes? Non utique in hos lucis atque aris profanatos, & conuenientibus impiis, neque in illos syluis horridos, faxis nudos, praeruptis iniuios, niuius coecretos. Quid enim in his aut admirationis aut spei situm est? Sed montes accipimus propheticos libros ex terra in altum eleuatos, per quos sit in superiora cōscensus, & gradus in aeterna. Poterimus autem & montes existimare angelica ministeria, & caelorum uirtutes, & potestates, quarum ministerio nobis in sublimia praestatur ascensus. Si enim secundum Danielem dominus ipse mons magnus est, non ambigendum est, montes eos nuncupari, qui praeccepti eius & uoluntatis, & comunicandae in nos beatitudinis sunt ministri. In hos igitur montes propheta oculos cordis eleuans, horumque intra se omnium monita, ministeria, officia, dona contemplan, & in his intelligentiae suae lumen intendens, reddidit sensui suo contemplatae speciei integrā perfectamque naturam, & totum id quod cogitatione uiderat, mente continuit, sciens unde ei uenturum esset auxilium dicens: Unde ueniet auxilium mihi. Statimque sibi beata confessione respondit: Auxilium meum a domino, qui fecit caelum & terram. Ad montes quidem oculi eleuantur, quia per eos est doctrinae ministerium profectus accessus. Sed cum confitendum sit unde ueniat auxilium, auxilium meum a domino est, qui fecit caelum & terram. Haec felix fides est, haec uera confessio, haec spes aeternae & caelestis benedictionis digna numeribus. Denique quia omnis prophetia in spiritu est, statim beatam hanc eius confessionem ad personam prophetae, sancti spiritus consecuta benedictio est: Non det in commotionem pedem tuum, neque dormitet qui custodit te. Sensus ipse significat conuersionem factam esse personam. Ad eum qui superius locutus est, sermo conuersus est: Non det in commotionem. Quis? Nempe qui fecit caelum & terram. Pedem tuum. Cuius? quae uisus. Namque eius qui leuauit oculos in montes, & qui confessus est, quod auxilium esset a domino. Sed & illud: non det, optantis & benedictentis affectus est. Et quis optauit? Ille utique optauit, qui in nobis est, praeter deum alius aduocatus, de quo ait: Et alium aduocatum mitto uobis, qui & loquitur in prophetis. Quid ergo aduocatus hic loquitur? Confessorem utique huius fidei & spei benedicit: Non det in commotionem pedem tuum, neque dormitet qui custodit te. Sed utraque haec indigna deo sunt, ut & commotioni tradat & dormitet, & post custodiam uigilantem ex quadam laboris continuatione requiescat. Sed antequam id attingamus, quid in pede significationis sit, tractandum est. Pes est pars corporis, omne corpus in res efficiendas agendasque circumferens. Et quia scriptura per corporalia spiritualia docet, & inuisibilia per uisibilia demonstrat, sub pedis nomine motus mentis nostrae incessusque significatur, ut in hoc eodem propheta: Mei autem paulominus moti sunt, pedes utique hi semper carnales mouentur in corpore. Aut quomodo periculi res est, quod penes sint moti, quorum ut semper moueantur proprium officium est? Sed & in euangelij dominus pedes alios significans, dextrum scadalizantem iussit abscindi, dicens: Et si pes tuus dexter scandalizet

lizat te, absconde eum. Nunquid si in pede dextro scandalum est, minus scandalum
zabit sinister? Aut quid illa pars corporis potest scandalonis afferre; cū ipsa absq̄
aliquo appetitionis affectu. solum in se habeat ministerium necessarīe feruituris?
Ergo ut oculi mentis, ita & pedes intelligendi sunt, habentes in se & intelligentiē
uulsum & uoluntatis motionem. Non est autem intelligendum, quod ideo ista be-
nedictio sit, nō det in commotionem pedem tuum, tanquā aliquos deus tradat
in uitia, uel aliter in quā pedibus corruptæ mētis inuehimur. Non ille nos tradit,
sed cum ab eo abscedimus consequitur. Nam cum pedibus corruptæ mentis in-
uehimur, non ille nos tradit, sed cum ab eo per peccata desciscimus, & cum in pec-
catoribus ipse non habitet, discessionem nostram ab eo consequitur: & abscessio
eius à nobis, quia nos ab eo per peccata discedimus: discedete eo à nobis in omnes
delictorum foueas incidimus, & per amplissimam mortis uitam currimus, domi-
natui dæmonum subditi, quibus nos dei à nobis abscessio derelinquit. Et desola-
tio eius idcirco traditio est, quia peccatores obtinere diabolus nisi deo ab his disce-
dente non poterit. Cæterum nobis penes eum manentibus, uel eo in nobis ma-
nente peruigil custodia est, & indefessa munitio. Verum si per teporem fidei dor-
miamus, nunquid dormit & ipse nobiscum? Nequaquam. Non enim in æterna
uirtute somnus aut requies est, cuius angeli & nomine & natura uigilantes sunt:
hæc enim sunt terrenis corporibus necessaria: sed quia secundum fidem nostram,
aut uigilantem, aut dormientem, dei auxilium nobiscum aut uigilabit, aut dor-
miet, idcirco dominus frequenter & uigilans significatur & dormiens. Quo ex-
emplo illud in hoc eodem propheta dictum est: Cum sancto sanctus eris; & cum
peruerso subuerteris. Nunquid deus non semper sanctus est, ut etiam aliquando
peruersus sit? Non utique. Non enim quicquam nisi bonum in eo & æternum
est: sed quia secundum uniuersiusque mores ac studium unicuique deus adia-
cet, idcirco peruersus auersus, & sanctus in sanctis est. Atq̄ ut ostēderet ex nostra
potius ad fidē dormitione somnū esse custodiæ, neq̄ in naturā custodiæ cele-
stis somni requiē cōuenire, quia indefessa sit & æterna, statim cōnexuit: Ecce nō
dormitabit, neq̄ dormiet q̄ custodit Israël.) Imprecatus superius ne dormitaret,
nunc neq̄ dormitare neq̄ dormire ait, dormitionē superius ex nostra ab eo di-
scissione significans: nunc autem neque dormitare, neque dormire, quia sit æter-
nitas indefessa demonstrans. Sed quis hic est, qui neque dormit, neq̄ dormitat?
Ille scilicet qui custodit Israël. Liber Genesis exponit eum esse qui deum uiderit.
Jacob autem patriarcha post luctam, quam cum deo habuerat, hoc nomen acce-
pit: ultra humanam naturam deum contuens fidei suæ oculis dignus hoc nomine
est. Deum autem adeo uidit, ut benedici se ab eo precaretur. Meminit & Paulus
esse nunc in plebe gentium, id est, in populo ecclesie, Israël, dicens: Pax super eum
& super Israël dei, ne forte nomen hoc antiquæ tantum illius plebis fuisse existi-
maretur. Ergo & si ille non dormit, qui custodit Israël, & proprium nomen Israël
est, deum uidentis, ille necesse est custodiatur, qui eleuatis ad montes oculis uidit
& dixit: Auxilium meum à domino, qui fecit coelum & terram. Impenditur ergo
fidei huic celestis custodia, & æternæ uigilię munitioem confessio ista sortitur;
quæ perfecte sectanda, obtinenda, retinenda est; nunquam custodia eius in nos
quem sic confitebimur, dormiente. Ac ne alicuius alterius infirmis custodiam
demonstrari existimaremus, subiicitur: Dominus custodiet te.) Ille utique,
qui fecit coelum & terram. Dehinc custodiæ ipsius ratio distincta est. Domi-
nus protectio tua super manum dexteræ tuæ.) Iam & superius diximus, per ea
quæ corporalia sunt significari incorporalia. Infirmitas enim intelligentiæ nostræ
consequi inuisibilia non potest, nisi per uisibilem comparationē, ut nunc id quod
dicitur

Israel uidens
deum: sic om-
nes, cum ma-
gis sonet for-
tis deo.

dicitur, sensum nostrum nisi per nomen manus & dexteræ non adit. Quanc̄ hic
contra naturæ intelligentiā manus dexteræ posita sit. Sic enim dicitur: Dominus
protectio tua super manum dexteræ tuæ. Absoluta res esset si ita dictum esset: Su-
per manum dexteram tuā. At uero cū ita dicatur: Super manum dexteræ tuæ, si-
gnificari uidetur dextera habēs manum & dexterā & sinistram. Hoc nō recipit,
nec natura hominis, nec sensus. Verum semper scriptura dexterā partē optimam
atq̄ utilissimā demonstrat. Et quidem euangelia per eos qui à dextera & à sinistra
sunt, significantiam intelligentiæ utriusq̄ monstrabunt. Manum uero effectum
omnis operis accipimus. Vnde illud etiam ab hoc eodem propheta sic dictū est:
Libera me de ore leonis, & de manu canis unicam meam. Neq̄ enim in hoc ani-
mali oblatrans & rabidum pars huius corporis conueniebat, sed ab operibus se
maliciæ liberari deprecatur. Ergo qui aduersantes nobis dæmonum uirtutes, opti-
ma & ualidissima fidei nostræ opera debilitare & conuulnerare contendunt, idcir-
co super manum dexteræ custodia dei uigilatura promittitur, ut illibata in nobis
bonæ uoluntatis opera perseuerent, quibus manentibus æterni illius & beati tem-
poris regno absterfa omni infirmitate corporea mancipemur. Nam id nobis in eo
quod sequitur prophetia pollicetur, dicens: Per diē sol non uret te, neq̄ luna per
noctem. Elementorum horum natura hāc in se efficientiam habet, ut unūquodq̄
eorum in suo tempore humanorum corporum uires per demutationem imbecil-
læ in nobis substantiæ infirmit, ut sol calore, luna frigore adurat: sitq̄ per anni cur-
sum talis eorundem conuersio, ut hyberno tempore sol non adurat luna adurente,
sed soluat, luna auertente se sole urat: rursumq̄ æstiuis mensibus sol urat, & luna
dissoluat. Qui itaq̄ hæc putant corporaliter intelligēda, quæro quid asserāt pro-
phetā ei qui in mōtes oculos suos eleuauerit polliceri in eo, quod dicat: Per diē
sol nō uret te, neq̄ luna per noctē. Non enim manente natura corporis nostri,
natura quoq̄ elementorum demutabilis fiet, ut non naturæ suæ in naturam no-
stram consuetudine perseuerent. Aut nunquid quisquam audebit hanc sibi in
hoc seculo firmitatem corporis sperare? ne aduri nocte ac die possit beato patriar-
cha iacob perustum se noctis frigore & calore diei conquerente, cum dicit: Et sui
diei perustus calore, & gelu noctis. Sed propheta nunc, uel spiritus per prophetā
nouit illam beatitudinem temporum, in qua à nobis omnis demutatio corporeæ
infirmitatis abscedet, in qua non frigus, non calor, non nox & demutatio, sed æter-
na dies & beata temperies sit, iusticiæ in nos sole dominante. Cuius temporis re-
quiem iam in deserto dominus præformans populo suo diurnum calorem eis co-
lumna nubis, & nocturnum frigus ac tenebras columna ignis temperabat. In hæc
igitur æterna temporum & beata temperie quisquis domini custodiā promerue-
rit permanebit, ne natura corporis gelu lunæ, & calore solis uraf, sed seculi huius
malis & iniurijs liberatus, in æternis & beatissimis & temperatis quiescens, glorificati
corporis sui sumat solidam indemutabilemque naturam. Sequitur deinde: Do-
minus custodiat te ab omni malo.) Et à quibus malis custodiet dominus? Non
opinor ab his quæ putantur: hæc enim sunt infirmitati nostræ & corpori debita,
mori, infirmari, egere: quæ si mala essent, & Abel uiueret, nec lob cruciatus esset,
nec Petrus pecunia quæ in eleemosynam poscebatur eguisset. Ergo fidelem ani-
mam ab omni malo dominus custodit, id est, ne eam diaboli tinea corrumpat, ne
fur obrepat, ne canis oblatret, ne lupus laceret, ne ursus defæuiat, ne pardus insi-
liat, ne tigris aduolet, ne leo uallet. Hæc enim nunc sunt diaboli ministeria, hæc
omnia eius in tempore seculi huius officia sunt, uicij consumere, blandimentis
subrepere, obtreccationibus lacerare, ambitione insilire, lasciujs allicere, & tota
uirtutis suæ potestate uastare. Ab hoc igitur omni malo dei expectanda custodia
est. Et

Atqui nunc
etiam Græci
dextram le-
xtræ.

est. Et quia in animam maxime fauor, nam debitum nobis est, ut aduersus eum pugnemus in corpore, non est enim nisi ex cōcertatione uictoria, idcirco sub sequitur: Custodiat animam tuam dominus.) Ne quid tot tantisque malis superiorum memoratis in eam sit potestatis. Tenuit autem propheticus sermo ordinem suum, dicens: Dominus custodiet introitū tuum & exitum tuum, ex hoc nunc & usque in seculum.) Non enim temporis huius & seculi est ista custodia, nō adu-ri sole atque luna & ab omni malo conseruari, sed futuri boni expectatio est, cum exeuntes de corpore ad introitum illum regni cœlestis per custodiā domini fideles omnes reseruantur in sinu scilicet interim Abrahæ collocati, quod adire impios interiectum chaos inhihet, quousque introeundi rursus in regnum cœlorum tempus adueniat. Custodit ergo dominus exitū, dum de corpore exeuntes secreti ab impijs interiecto chaos quiescunt. Custodit & introitum, dum nos in aeternum illud & beatum regnum introducit. Ipse est enim qui ait: Ego sum ianua & nemo uadit ad patrem nisi per me, id est, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

Canticum graduum PSAL. CXXI.

Vi spei cœlestis desiderio detinetur, nihil obscuritatis in psalmo habebit. Ex suo enim sensu intelligentiam propheticae magniloquentiae consequetur. Namque cum se meminerit scriptum dei coherere, & consortem aeternorum bonorum, & similem angelis ex resurrectione renouandum, & corruptione deposita in gloriam dei ac domini nostri Iesu Christi corporis conformandum, futurumque incolam cœlestis ciuitatis utiuis lapidibus extructæ, de qua scriptum est in euangelio, cum dominus iurare per cœlum inhiuisset, adiecit dicens: neque per Hierosolimam, quia ciuitas est regis magni: non utique eam significans quæ prophetas occidit & lapidauit, sed eam cuius beatus apostolus Paulus ita meminit. Vos estis ciues sanctorum & domestici dei superædificati super fundamentum apostolorum & prophetarum: cumque legerit ea quæ nunc sunt ex parte esse, nosque per speculum interim & in ænigmatibus uidere, perfecto autem ueniente, ea quæ nunc pro parte sunt destruenda, & facie ad faciem tanquam corporali uisui ea quæ nobis nunc sunt inuisibilia contempluros, ubi non ægritudo, non mors, non mœsticia, non terror sit. Hæc enim si quis ad nunciata ab angelis, præformata in lege, exposita à prophetis, à domino exemplis representata, prædicata ab apostolis ipse sibi hæc eadem per fidem possibiliter cognouerit, proclamabit necesse est, exemplo propheta: Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi.) Sed quæ sunt illa quæ dicta sunt, ex quibus læticia suscepta est? Nempe id quod sequitur: In domum domini ibimus.) Hinc gaudetur, hinc exultatur, quia hæc quæ dicta sunt, quod eundem in domum domini sit. Domus domini quæ sit psalmo altero docuit, dicens: Quonia elegit dominus Sion, prælegit eam in habitationem sibi. Hæc requies mea in seculum seculi, hic habitabo, quoniam elegi eam. Non utique ut diximus hanc terrenam & caducam & poenas luentem impietatis suæ, sed illam liberam & cœlestem Hierusalem, quæ eadem & Sion est, per cuius incolatum, quia domus dei est, nos quoque ciues sanctorum & domestici dei sumus. Hinc ergo læticia est, quod dictum sit in domum domini nos ituros. Sed qui ista dixerint, ne forte ignorent, ne ue à domo eadem, in quam nos ituros nunciant peregrinentur, sed dicant: Stantes erant pedes nostri in atrijs Hierusalem.) Non in cœta nunciant, non incognita pollicentur, hanc domum desiderabilem & dilectam à multis agnouimus. Nam dicit scriptura: Vnam petij à domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo domini omnes dies uitæ meæ. Ut uideam delectationes domini, & uisitem templum eius. Et rursus: Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum

& locum habitationis gloriæ tuæ. Hæc domus desiderabilis, hic auditus lætabilis, fundamento duodecim uitarum gemmarum esse uiuos lapides extructos, excisos primū ad opus ædificationis à Mose in lege, à prophetis in passionibus suis, à domino in corpore, ab apostolis in martyrijs, ab sancto spiritu in uirtutibus. Hæc ædificatores, hæc ædificia, hæc ciuitas. Hinc stantes pedes in eius atrijs, scilicet quibus oblate sunt clauces domus huius. Dicitur enim: Vobis dabo clauces regni cœlorum, speciem domus ignorantibus nunciantes beati pedes, & à propheta merito laudati, quàm pulchri pedes euangelizantium pacē. Ac ne conuenire quicquam horum in eam Hierusalem quæ terrena fuit existimaretur, id consecutum est: Hierusalem quæ ædificatur ut ciuitas.) Non ciuitas, sed ut ciuitas: quia illa terrenæ ciuitatis ædificatio, & templi extructio, & tabernaculi institutio, speciem illius æternæ & cœlestis ciuitatis præfigurabat. Et quia in omne tempus & usque ad seculi consummationem, & per omnium generationum ætatem ædificatio cœlestis huius ciuitatis expleta est, ideo eam ædificari sine temporis definitione significat, dicens: ædificat ut ciuitas: donec ut Apostolus ait, intret plenitudo gentium, & tunc reliquæ Israël saluæ fiāt. Sed quia unum ecclesiæ corpus est, non quadam corporum confusione permixtum, neque singulis in indiscretum acruum, & informem cumulum unitis, sed per fidei unitatem, per charitatis societatem, per operum uoluntatisque concordiam, per sacramentum unum in omnibus donum unum omnes sumus, in quod nos hortatur Paulus dicens: Obsecro uos fratres, ut id ipsum sapiatis omnes, eandem charitatem exercentes. Et cum fuerit, ut scriptum est: Erat autem omnium qui credebant cor & anima una: tunc erimus ciuitas dei, tunc sancta Hierusalem, quia Hierusalem ædificat ut ciuitas, cuius participatio eius in id ipsum. Dissidentes autem à cœtu sanctorum & se ab ecclesiæ corpore peccatis precipitibus separantes, participationem sanctæ istius domus non habent, quia participatio huius ciuitatis in id ipsum est. Ex consortio enim perfectæ ciuitatis unanimes non possunt participationem in diuerso habere, sed in id ipsum. Omnes igitur qui unum erunt, in ea erunt. Et testis est psalmus. Ait namque: Illuc ascenderunt tribus, tribus.) Non una, sed plures. Sed forte sine ulla exceptione ab uniuersis ædificanda uidebitur ciuitas, quod in tribus cognominatis nulla fiat exceptio, eritque populis deum nescientibus in hanc domum communis ingressus. Sed intelligi illud scriptura non patitur, adijciens ad id quod dixerat:

Illuc ascenderunt tribus, tribus domini testimonium Israël.) Sunt enim qui non sunt domini, quibus dicitur est: Vos de diabolo estis. Et rursus. Abite à me maledicti in preparatum ignem diabolo & angelis eius: Tribus ergo quæ erunt domini ascendent. Sed forte sibi Israël hoc esse debitum uendicabit, id est, qui secundum literam, & non secundum spiritum, qui carnalis, & non cœlestis, qui crucifigens dominum, non qui adorans est, sed qui ab hac spe repulsus est. Illuc enim ascenderunt tribus, tribus domini testimonium Israël. Non tribus Israël in testimonium gentium, sed tribus domini in testimonium Israël. Tribus enim domini sumus, & in domum dei Iacob introibimus, & annūciabit nobis uiam suam & ambulabimus in ea. Tribus enim domini dixerunt. Venite ascendamus ad montem domini, & in domum dei Iacob, & annūciabit nobis uiam suam, & ambulabimus in ea. Ex Sion enim prodiet lex, & uerbum domini ex Hierusalem. Ex Hierusalem enim exiens uerbum domini uenit ad gentes. Hæc introeunt in sanctam ciuitatem in testimonium Israël. In quod tandem testimonium? Ad confitendum, inquit, nomini domini.) Tribus enim domini nomē domini confitentur. Hoc autem est testimonium, Ille Israël à domino Pharaone uindicatus, in mari ablutus, in deserto angelorum cibo pascus, in lege eruditus, in prophetis obiurgatus, in natiuitate à domino per consortium corporis susceptus, in cruce si crederet saluatus, in resurrectione si cōfiteretur glorificatus, nihil horum suum credit, nihil horum

manere suū uoluit. Habēs manna, cucumeres Aegypti desiderauit. Legē autē a deo expectās uirtutum adorauit. Prophetas audiens occidit. Virginis partum prophetatum sibi infamauit. Deum in carne nō credidit. Peccati remissorem falsi peccati reum arguit, emit ad mortem, in crucē sustulit. Testes resurrectionis ad filium corrupti: Apostolos morte interfecit. In hoc sceleris sui testimonium tribus domini ascendunt. Illi promissum est, hāc obtinuit. Illius testamentum, sed hārum hereditas est. Hunc eius cruciatum, deum suum tribus cōsistentur. In hoc itaq; testimonio agnoscit Israel quem compunxit, & ab accessu eius inhibetur, quem surrexisse non credidit. Hunc archangeli adorant, huic omnes uirtutes cœlestes ministrant, hic tribus suas conformes gloriæ corporis sui præstat. Cōsistentur ergo nomen domini, quia deus est, quia filius unigenitus ingeniti est. In hoc itaq; testimonium Israel in domum domini tribus domini cōscendunt, consistentes nomē domini. Sed confessio ista iudicium est. Iudicatur enim per eos quibus dictū est: Sedebitis super duodecim thronos iudicantes duodecim tribus Israel. Non solum hi iudicabunt, sed & regina austrī condemnabit, & Ninuitæ cōdemnabunt, quia hi pœnitentiam propter lonæ prædicationem egerunt, & illa ex ultimis terræ partibus uenit audire sapientiam Salomonis. In quibus ecclesiæ præfiguratio est, quia peregrina & incognita, & pœnitentiæ credidit, & sapientiam desiderauit audire. Hæc igitur sedes iudicij erit, ubi in testimonium Israel tribus domini ascendēt ad nomē domini confitendum, in ecclesiam utiq; sanctorum lapidum ciuitatē, quæ domus domini est. Ait enim: Quia illic sederūt sedes in iudicio, sedes sup domū Dauid.) Dauid nunc quoq; sicut in cæteris locis domini nomen ex corpore est. Scriptura enim ubicunq; mentionem assumendi corporis facit, Dauid eum solita est nuncupare, nomen ei ex parente carnis assumens. Non est autem ex eo perturbatio intelligentiæ suscipienda, quod quædam ex præterito propheta locuti sunt. Iam enim de hoc eodē in plurimis locis rationē & frequenter edidimus. Deo namq; cōplectenti in se omnia futura pro factis sunt. Et eius tam fidelis præscientia est, ut quæ nondū gesta sunt tamen ab eo iā perfecta & pro præteritis habeantur & gestis. Deniq; statim res se futuri tēporis loqui, ppheta demonstrat. Nam cum tanq; de præterito cōmemorasset ascendisse illic tribus domini, & sedisse super sedes domus Dauid, nunc iā uelut publicæ doctrinæ & admonitionis affectu, cōmouit in futurum, dicens: Rogate quæ ad pacē sunt Hierusalem.) Vt præscientiam fidei in his quæ gesta dixisset, ostenderet, conseruaret uero temporum ordinem in gerendis. Extractio itaq; eius in pace est, & participatio in idipsum est, & unitus mētis & fidei & charitatis domus illa est. Discenda est ergo doctrina pacis. Nūc enim rogare non orādi, sed interrogādi secundum proprietatē græcitatē est sermo. Sed pacē discere in uoluntate est audientium. Cum enim de pace eius interrogauerit, tunc letabunt dici sibi in domū domini ibimus. Neq; enim interrogatē pacis fructus exiguus est, quia id sequitur: Et abundantia diligentibus.) Perfectos fructus dilectio pacis expectat, & abundantē felicitium prouentuum copia sperat. Quod ipsum benedictio in Iacob ad spem fidelium præformata significat, benedictus enim ita est fratris benedictionibus occupatis. Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni quē benedixit dominus, ager plenus & fertilis, reddēs centesimū fructum. Hinc æternis copijs abundabit. Et nunc quidem interim beatis fructibus abundamus, quos nobis in spē fructuū æternorū ecclesiæ sacramentū & pacis unitas subministrat. Hoc autē sacramentū spei cōmunis corporalium & cōmuniū rerū nominibus ostensum est, quod sciētes intelligēt. Nāq; abundantia huius & copię idē propheta psalmo altero meminit, dicens: Dedisti lætitiā in corde meo à tēpore frumētī & uini & olei sui multiplicati sunt in idipsum. Hæc igitur abundantia est in idipsum. Per hæc enim pacis & sacramentorū abundantia beata illa pax & indeficiens

Pax ecclesie.
Εἰρήνη καὶ.

ciens & æterna honorū cœlestium abundantia preparat. Dehinc sequit: Fiat pax in uirtute tua & abundantia in turribus grauibus tuis.) Pax atq; uirtus domus huius cōnexa sibi sunt. Possē enim aliqd nisi ex pace nō poterit, quia participatio eius in idipsum est: in idipsum autem esse pax sola consequitur. Perfecta uero ac pacata uirtus eorum est, qui cōgregantur in idipsum, & idcirco ait: Fiat pax in uirtutibus tuis. Ciuitatē autē necesse est diuerso edificiorū genere cōsistere. Nō enim omnis est murus porta. Rursus neq; omnis plateæ porticus, tabernę, neq; domus, forū, templa, palatiū, sed & differētibus inter se domorū magnificentijs differunt quoq; cohabitantium dignitates. In omni uero genere ciuitatis nihil neq; firmius, neq; utilius, neq; celsius turribus est. Solita uero scriptura est grauiā pro firmis & immobilibus nuncupare, sicuti ait: In populo graui laudabo te. Nūc quoq; cū de pace uirtutis memorasset, abundantia beatitudinis perfectæ & æternæ ciuitatis huius principibus tanq; firmissimis & grauissimis deputauit, dicens: Et abundantia in turribus tuis grauibus. Superius dixerat: Et abundantia diligentibus te. Non ergo omnium est abundantia, sed diligentium deum. Inde adiecit, fiat pax in uirtute tua. Pax enim ecclesiæ & unitas uirtutē nobis firmitatēq; præstat. Vnde illud apostoli: Et pax dei quæ exuperat omnē sensum prudentiæ custodiat corda uestra in Christo Iesu. Nunc quoq; hanc abundantia quam diligentibus sponderat pro priam esse grauium turrium cōmemorat, eos graues turres significās esse quicūq; diligenter: per quod intelligendum est abundantia hanc nō promiscuam esse, nec totius admodū ciuitatis, sed eorum tantū fidelium & sanctorū uirorum qui ceteræ ciuitatis huius ædificationi tanq; turrium firmitatē præstiterint. Sequitur deinde propheta magnus affectus, & in omnē hominem credentē sollicitudo piæ ammonitionis. Ait enim: Propter fratres meos & p̄ximos meos loquebar pacē de te, propter domū domini mei quæsiui bona tibi.) Multitudinem in fratribus suis proximisq; huius significat ciuitatis ppter quos pacē de ea locutus est, ut audientes se ipsos in ædificium cōsummandæ huius ciuitatis aptarent. Sed qui pacē propter fratres & propinquos suos de ea loquit, ciuitati eidē propter donum dei bona querit, dicens: Propter domū domini mei quæsiui bona tibi. Ciuitati ergo bona propter domū domini quæsiua sunt. Discernens enim gloriā domus dei à ciuitatis inuieritate, quia necesse est ornatū domus regis ædificationi ciuitatis totius anteferrī, quæsiuit eidem ciuitati bona. Primum enim fratres & propinqui eius per prædicationem pacis facti sunt domini ciuitas. Secundo uero ciuitas ipsa iam ex propinquis eius & fratribus constituta, audiens dignitatē domus dei domum dei ipsa se præparauit. Ac sic ciuitati huic quæsiua sunt bona, dum ex ciuitate domini in domum dei proficit, secundum illud apostoli. Vos estis templū dei, & spiritus domini habitat in uobis: fidelis enim est qui ait, pater pro his te rogo, ut omnes unum simus, ego in illis, & tu in me, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Εὐρυπυ
Βάρεως.

Populi prima
ratio.

Canticum graduum PSAL. CXII.

Fficitur rebus quod titulo præscriptū est: gradibus enim canticū tanq; de humilibus ad excelsa cōscenditur. Namq; in primo canticū graduū ad dominū de tribulatione clamatum est. Postea leuati oculi in montes sunt, & quæsitū unde ueniret auxiliū. Dehinc quia leuati oculos, & unde auxiliū ueniat quæreri adest doctrinæ prophetice institutio, in his quæ sibi sunt dicta letatus est. Nūc uero quia usq; ad id quod doctrina instituebat accessum est, de quodā quasi pfectus sui gradu cantat propheta: Ad te leuauit oculos qui habitas in cælo.) Incrementis cōpetentibus contēplandi dei usus tanq; post multā cæcitatē per modica & dimēsa admittē sibi lucis interualla cōsuetudini totius luminis preparat. Deus enim qui primū in tribulatione inuocatus est, quæsi-

Gg 4. tus à

tus à prophetis, eosq; prophetia iustificauit auditus, & nūc iam oculis mentis per fidei fiduciam cōtemplāndus est, habitās in cœlo. Sed cœlū hoc quod uisibus nostris per materię sui subiacer, quod tanq; fumus solidatū, firmamenti & naturā & nomen accepit, præteribit & nō erit, sedes autē domini manet in æternū. Necessē est uero ut habitatio habitatore suo digna sit, & si corruptibili loco id quod infinitum & incorruptibile est cōcludamus, & si deū in cœlo hoc habitare credimus. Quæramus ergo quæ habitatio dei sit. Nepe eius qui dixit: Pater enim in me, & ego in patre. Et rursum: Ego & pater unum sumus. Et de quo dictū est, deus erat in Christo mundū reconciliās sibi, digno & sufficēte filio, in quo pater per eandē naturę habitet uirtutē. Pater autē filium quē ex se genuit, nō separat à se differentia diuinitatis. Sed nō nunc de inseparabili uirtute patris & filij sermo est. Deus enim ex deo genitus nō abest per naturā ab eo ex quo genitus cōsistendus est, & deus inaccessibilis unigenitū deum gignēs manet in illo quē genuit proprietate generandi. Omnis autē spes in eo nostra est, ut unigenitū deū nouerimus. Nam de innascibili deo nemo tam amens est, qui cœlū cōtuens deū esse nō sentiat. In hoc ergo cœlo deus inhabitat digno maiestatis suæ & diuinitatis habitaculo. Sed est & alia cōplacita deo & electa habitatio, eorū scilicet, de quibus dictū est. Habitabo in his & deambulabo in ipsis, & ipsi mihi erunt in populū, & ego illis in deū. De quibus & Apostolus ait: Vos estis templū dei, & spiritus dei habitat in uobis. Idem quoq; Apostolus ait: Qualis de limo, tales & de limo. Et qualis cœlestis, tales & cœlestes. Cœlestis ergo est secundus Adā, & idcirco cœlestis, quia uerbū caro factū est, ex spiritu scilicet & deo homo natus est. In hoc ergo uerbo nō inani sono uocis, sed in deo uerbo, neq; in dissidēti à se diuersaq; substantia, sed in dei uerbo tanq; in cœlo habitat. In eo scilicet utiq; quod ex se ac suū est manens per eū, in eis quoq; qui cœlestes sunt habitans, sicut ipse ad patrē ait: Ut omnes unū sint, sicut ego in illis, & tu in me. Ergo si qui in Adā limus fuimus, nūc cœlestes sumus in Christo, & Christus habitator est nostri per habitantē Christū in nobis, etiā ille quoq; habitator est nostri, cui est habitās in nobis Christus habitatio. Et quia secundū corporalem intelligentiā ille nobis subest sensus, ut cœlū quod ultra firmamenti huius naturā est deus inhabitare existimetur: nō excludimus publicā illam de sede dei opinionē, ut ei cœlū cœli thronus sit, sed illam dignā deo habitationē in cœlesti Adam suo significatā esse credentes. Etiā hoc ergo cœlū habitare deus noscēdus est, per eū quoq; inhabitās quos in eo cōstituit esse cœlestes. Oportet autē eos qui ad dominū oculos mentis erexerint nō retorquere eos atq; deflectere. Quia ut in euangelij dictū est, nemo retro respiciens & aratrū tenens aptus est regno cœlorum. Relinquētes enim templa, aras, cupiditates, lasciuias, & omne uitiorū profundum cōuenit indefesso obtutu inuictōq; persistere. Si enim gentes errore suo cæcæ indēmutabili pertinaciā falsis religionibus detinentur, ita ut reflecti à superstitionibus suis ueri ratione non possint, diuersis dijs ut uocant perseverāte stulticia seruientes, & si anima peccantium capta uitiorum illecebris deuotissime seruit tanquam imperanti sibi corpori: quanto nos magis conuenit deum conditorum cœli & terræ cognoscentes, qui ut potens fuerit ex terra inanima animare hominem, ita & potens sit hominē, qui iam animatus occiderit, in æternitatis cōsortium excitare, sine flexu aliquo ac de uia religione uenerari, neq; quoquam intentā fidei pertinaciā deflectere. Et docet propheta hos mentis suæ oculos indēmutabili ad deum esse semper obtutu, dicens: Ecce sicut oculi seruatorum in manibus dominorum suorum. Et sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad dominum deum nostrum donec misereatur nobis. Exempli comparationē propheta posuit, ut sicut in manibus dominorum oculi seruatorum sunt

sunt, ita ad deū fidei suæ oculi intenti sint: quia fidelis seruus ad omnem obedientiam uolūtatis dominicę sollicitus sit, inflexosq; oculos semper intendat. Sed si de seruis ac dominis corporalibus sermo esset, dictū ita fuerat, oculos seruatorū in oculis uel in lingua, uel in cōspectu esse dominorū. Aut nutu enim his iubet aut ore. Sed manus pro operibus frequēter scriptura significat. Sunt autē qui neq; horum, neq; dei serui sunt, sed serui sunt peccati, domino dicente: Omnis qui facit peccatū, seruus est peccati. Hi ergo serui harū spiritaliū nequitiarū in cœlestibus in opera eorū tanq; in manus dominorū suorum oculis mentis suæ semper intenti sunt, uiciorū in id desiderio atq; admiratione defixi. Sunt autē hæc diabolica, id est, deorum gentiliū opera, quæ significātur in manibus, uenter, ocū, luxus, libido, superbia, auaritia, ambitio. In hæc ergo uoluptatum quarum dominatu subiacent opera spectantes sensus sui oculis intendunt, quibus dii plures sunt & numerosi domini, prout uniuscuiusq; studium & natura autore sibi religionis elegerit. Nobis autem unus deus est, non tamen per unionem dei domini nostri Iesu Christi ei quod deus est abnegantes, sed sequentes legē & prophetas & euāgelia & apostolos diuinitatis unitatē in innascibili deo & unigenito deo secundū proprietatē atq; naturā cum fide & ueritate profiteamur. Nusq; enim genere plurali, nec deos, neq; dominos sermo propheticus nūcupauit, sed unū quēq; suo ordine. Genesis nāq; ait: Et pluit sulphur & ignē dominus à domino. Et propheta: Vixit te deus, deus tuus. Et rursum: Dixit dominus domino meo. Et euāgelia: Et uerbū erat apud deū, & deus erat uerbū. Et Apostolus: Unus deus ex quo omnia, & unus dominus Iesus per quē omnia, & nos in ipsū. Et rursum: Ex quibus Christus qui est super omnia benedictus. Hoc ergo propter dominū dictum est, ut intelligeremus per id quod unus innascibilis deus est, non adimī unigenito deo posse quod deus est. Deus enim uterq; unus est, nō quod unus diuisus in duos sit, aut uterq; ipse sit, ut nuncupatio sola fecerit patrē & filiū, non natura gignendi, sed idcirco deus unus quia neq; duo innascibiles, neq; unigeniti duo, sed unus ex uno, & ambo unum, nō dissimili scilicet aut differenti à se substantia diuinitatis in utroq;. Sequē deinde: Et sicut oculi ancillæ in manibus dominę suæ. Tenuit uero eundem propheta ordinē, ut in cōparationis exemplū ancillæ quoq; oculos in manus dominæ esse cōmemoraret intētos, ut in operū potius efficiētias hæc desideria seruorum doceret intenta. Sed cū plures serui pluriū dominorū sint positi in exemplū, quærēndū cur ancilla una unius cōmemorata sit dominę. Plures enim serui ut superius diximus, plurimorū sunt dominorū. Nūc ergo una ancilla & una domina, quia natura una est animæ humanæ, sicuti & terrenæ carnis una natura est. Et quia nūc de peccatoribus qui peccati serui sunt, sermo est, hæc ancilla anima carnī dominæ suæ dedita est, & per corporalī uiciorū blādimenta subiecta est, habetq; inferioris sui per illecebratū fomēta dominatū fructus operū eius inspiciēs. Ergo ut hos seruos & hanc ancillā indēmutabiles uitia sua detinēt, ut in his quadā religioſæ stultitiæ suæ intentione persistat: ita fidē esse oportere, quæ nō temporaria ac mobilis sit, neq; emissis tērationibus defatigē, sed usq; ad cōsummationē misericordiæ dei immobilis & indēmutata pmaneat. Et idcirco ppheta pertinaciā suę spei usq; ad finē accipiēdæ misericordiæ demonstrat, dicens: Ita oculi nostri ad dominū deū nostrū donec misereatur nobis. Nō desinit, nō absistit, tradat licet ad tērationē fidei misericordiā suā dominus, quia fides constantē præstare debet fiducia suæ expectationē, ut desperatio omnis diffidētiæ confessio sit. Sed propheta nō incertus est misericordiæ dei. Nā oculi eius in eū, quoad usq; misereatur intēti sunt. Intenti autē adeo, ut intentioni eorum oratio geminata subiecta sit. Ait enim post hæc: Misereere nobis domine, misereere nobis. Et intentus est, & intentus orat

orat, ea scilicet perseverantia, quia uiciorum serui in dominantibus sibi uicij demorant illa certissima bonorum aeternorum spe, & perfecta in se misericordiae fiducia perseverat. Sequitur uero, ut saepenumero cognouimus, hanc fidelium spem grauis iniquorum obrectatio & molesta malignorum insectatio. Iustitia enim a nobis praedicari iniquus odit. Pudicitiam si laudamus, impudicus offenditur. Execratur in nobis ieiunia ebrietas. At uero cum ad liberalitatem cohortamur, insipientiam nostram auarus accusat. Cum Christum deum praedicamus crucifixum, religionem Iudaica & omnis ex gentibus persecutor exprobrat. Cum iudicium dei expectamus, offenduntur seculi reges, & deum arbitrum uitae ab unoquoque actus recusant. Cum resurrectionem annunciamus, mortua cum uicij suis infidelium corpora contradicunt, fidem quoque nostram a lege & prophetis & euangelij & apostolis susceptam omnes haereticorum falsitates coarguunt. Caedimur, maledicimur, fugamur, necamur ferro, flammis, profundo, defauit in nostram uerecundiam, defauit in corpora, dolor nobis est ex iniurijs nostris. Et quia iniuria nostrae his qui eas inferunt mors est, dolor nobis ex miseratione pereunium est. Ideoque post geminam precationem qua dixerat, miserere nobis domine miserere nobis, adiecit: Quia multum repleti sumus aspernatione, quia multum repleta est anima nostra. Deo solo aduersum haec opitulanti potente, ut ab aspernatione atque contemptu eximat usque in finem misericordiae in se semper intentum. Et quia deo nec sibi deus misereatur intentus est, idcirco gemina oratione misericordiam dei sibi precatur. Quia sit ipse atque anima sua repleta aspernatione, misericordia dei ut diximus, tantum potente in multa aspernatione misereri, neque solum in id potente, sed potente etiam introuersum omnia retorquere, & quandam uicissitudinem praestare patienti. Testis nobis est & pauper in Abrahae sinu quiescens, & diues perustus in poena. Illo enim posito in aggestu diuitiarum, ad ianuam eius famulatus pauper, ulcerum sanie defluens sederat, canibus uulnera dissoluta lingentibus. Sed haec erat militia corporis, haec aduersum seculum pugna; interius tamen anima eius per fidem inuulnerabilis, & ad omne telum uoluptatis ac uicia inuicta, & idcirco ab angelis post carnis dissolutionem beata in Abrahae sinum seruit. Ille uero cui omnis erat uestitus in purpura, cui totius ciuitatis nobilitas graui dominatu subdita famulabatur, cui aeris, terrae, maris copiae in usum conuiuij congebantur, uni uentri eius officij elementorum omnium seruentibus, qui huic pauperi ianuam clauserat, micas de mensa excidentes negauerat, & tanquam contumeliam suam occursum eius exprobrauerat, excedens hoc quo male usus erat corpore, impenetrabili a sanctis chaos separatur, omni poenarum ministerio excipitur, dolet, uexatur, uritur, erorari se ac refrigerari minimo digito requiescentis in sinu Abrahae pauperis deprecatur. Cui Abraham respondit: Fili recordare, quia recepisti bona in uita tua, & Lazarus similiter mala. Nunc autem hic consolatur, tu uero cruciaris. Fit alterna conuersio, & demutatur laetitia in moerorem, & moeror in gaudium. Et uideamus an id ipsum quod euangelium exposuit, nunc quoque propheta significet. Ait namque: Opprobrium abundantibus, & aspernatio superbis. Post superbas quas commemorauimus insectationes regum, gentium, Iudaeorum, haereticorum, atque etiam saepe nostrorum, facta hic quoque est euangelica conuersio, ut abundantibus sit opprobrium, & superbis aspernatio. Superbia in contemptum, & copia mutatur in inopiam. Rursumque inopia in copiam, & contemptus demutatur in superbiam, propheta utrumque istud per uerba eadem monstrante, cum dicit: Opprobrium abundantibus, & aspernatio superbis. Siue quod modo opprobrium ferat qui postea in regno dei abundabunt, quod & nunc in aspernatione sint, qui postea per fidei confidentiam superbiant; siue quod iudicij tempore opprobrium

aspernatio in eos qui nunc in seculo abundet ac superbiunt reuertantur. Paulus in infirmitatibus & in angustijs suis gloriatur, iudicem quoque eligi potentium ex contemptibilibus ecclesiae praecipit. Mutuam sibi legem ille & Petrus instituit, ut meminissent egenorum, eorumque curam facerent sollicitate. Minorum angelum deum quotidie uident, humilis exaltabitur, & optimi sacrificium deo est cor contritum & humilitatum. Non ergo abijciamus humilem, non contemnamus pauperem, non traseamus indigentem, ne profundo ab chaos separemur, ne refrigerare nos minimo digito suo dedignetur, quia opprobrium abundantibus, et aspernatio superbis sit. Demutabilis est ista conuersio, & digna in bonos ac malos uicissitudo, quam in euangelij ostendit, dicens: Beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur. Et rursum: Ue uobis qui ridetis, quoniam flebitis, ait dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum PSAL. CXXIII.

Trulit magnum nobis compendium psalmus anterior. Ab eo enim in hunc scanditur. Oculi namque mentis nostrae intenti in deum fuerunt usque ad misericordiae finem, multis undique aspernationibus & opprobrijs circumstantibus. Post quae misericordiam consecutos, & de opprobrio in abundantiam, & de aspernatione in superbiam collocatos, quid agere ac loqui nos oporteat propheta demonstrat, dicens: Nisi quod dominus erat in nobis dicat nunc Israel, nisi quod dominus erat in nobis. Cum exurgerent homines in nos, forte uiuos deglutissent nos. Et quidem sermo ipse talis est, ut intelligatur propheta esse instructis quid dici a ceteris oporteat. Primum enim res ipsa dicta est, dehinc qualiter sit dicenda monstratur. Et hic fuit ordo, ut quid agendum, dehinc quatenus agendum esset ostenderetur. Nisi quod dominus erat in nobis dicat nunc Israel. Dicitur ergo quid dici ab Israel oporteret de Israel. Israel frequenter admonuimus eum existimandum esse, qui deum mentis oculis contemplatus sit. Nunc ergo secundum propheticae doctrinae cognitio quid dicere debeat Israel loquitur, nisi quod dominus erat in nobis. Cum insurgerent homines in nos, forte uiuos deglutissent nos. Hoc ergo Israel ille exemplum accipiens a propheta dicit, quia audiuit, nisi quod dominus erat in nobis, dicat nunc Israel. Non est autem leue mandatum illud, quod necesse fuit praevivente quodam prophetae praconio demonstrari. In his namque rebus quae difficiles sunt, desideratur exemplum. Omnis enim natura hominum insolens ad res secundas est, & imbecillitatis suae immemor inconsulte in prosperis factans est, quod ab homine doctrina dei erudito abesse oportet. Quis enim relictus est nobis gloriandi locus, recordantibus omnia ex deo esse: Si nos nobis uitam inseruimus, debemus & nobis corporum speciem: si ipsi pluuiae aestusque moderates, ex nostro esse prouentus fructuum gloriemur: si non in omnibus opus est dei misericordia, etiam omnia nobis tantum ex nostro sint uendicemus. Numquid fortis forte se gloriabitur, quem corporis aegritudo efficiet infirmum: Numquid diues in opibus gloriabitur, cui haec omnia forte fur, praedo, tyrannus abripit: Numquid nobilitas gloriabitur, effecta nonnunquam indigna & miserabilis seruitus: Numquid sapiens gloriabitur, incertus quid in momento sibi accidat: Sed si quid horum sine molestiae alicuius interpellatione utimur, delectamur, effestimur. Et si ex aliqua tristitia in gaudium reuertamur, huius ipsius uix ad epti gaudij incapaces ultra sensum humanae imbecillitatis extollimur, immemores dicti huius: Non glorie sapiens in sapientia sua, neque fortis in fortitudine sua, neque diues in diuitijs suis, sed in eo gloriatur, qui gloriatur intelligere se & cognoscere quoniam ego sum dominus. Ergo nos de consuetudinis nostrae uitio insolentes quodam prescripto confessionis propheta formauit, & ad honorem deo reddendum, & in eo gloriantur

riandū exemplo ammonitionis edocuit, dicens: Nisi quod dominus erat in nobis dicit nūc Iſraēl. Audistis igitur a propheta quē dicere nos oportet, dicamus & nos nisi quod dominus erat in nobis. Cum exurgerent homines in nos, forte uiuos deglutissent nos.) Perpeſſi namq; hominum insectationes, regum impias constitutiones, conciliatorum illecebras adhortationes; cum in fide maneamus, cum in timore dei refideamus, cum in spe bonorum aeternorum immoremur, adiuti dei misericordia scientes fidelem eum, qui dixit: Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi. Ad hunc habitum in nobis gaudia nostra referamus, huic si quid in nobis est debeamus, à Paulo beato docti, nihil nostrum existimandum, dicite: Quid autem habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? A sancto uero Iacob patriarcha modestiam referendae gratiae cognoscetes, cum dicit: Deus qui nutriuit me à iuuentute mea, & angelus eruens me ex omnibus malis. Non est autem in usu hominū, ut uiuos alios uorent, neque usq; ad carnes glutindas odia procedunt. Sed neq; nunc de eruto à morte corpore gaudium est, sed de anima à peccato conseruata, atq; à peccatorum consortio liberata. Idcirco ait, forsitan uiuos deglutindos fuisse, scilicet in corpore adhuc positos, à morte peruos, atq; à peccato comestos. Haec uiuorum mors est, uiuere luxui, somno, sacrilegijs, adulterijs, caedibus. Deo ergo gratiae agenda sunt manenti in nobis, quod per fidem eius doctrinamq; uiuentes non deglutimur ab istis. Fit ergo hic in gratulatione ordo, qui est in iniquitatibus. Namq; ab insurgentibus primum aduersus nos deglutiti non erimus: sed ne postea quidem irascentibus eorum animis ab aqua domino protigente absorbeamur. Ait enim: In eo, cum irasceretur animus eorum aduersus nos, forsitan aqua absorbuisset nos.) Sed quid hoc est: animi hominū irascuntur, & aqua nos absorbet? Nunquid ad motus mentium incitatarum ultrices aquae assistunt, aut animales sunt ut absorbeant? Enecari aqua qui demersi sunt possunt: absorbere autem id quod inanimale est non potest: quarendum ergo nobis est, quid hic intelligi oporteat. Et meminisse eorum locorum necessarium est, in quibus aquae facta sit mentio. Et quidem in exordio libri Genesis ita scriptum est: Et spiritus dei ferebatur super aquas. Et rursus: Tenebrae erant super faciem abyssi. Et iterū: Dixit deus: Fiat firmamentū in medio aquae, & sit diuidens inter aquam quae est sub firmamento, & inter aquam quae est super firmamentū. Et rursus: Aqua quae super caelos est, laudet nomen domini. Et rursus: Viderūt te aquae deus, uiderūt & timuerūt. Ergo quia lex spiritalis est, & fides historię non periclitat, si rebus effectis inesse connexa sibi extrinsecus significantia existimemus, uidemus & aquas esse super quas sit spiritus dei, & aquas esse quae super caelos sint, esse & quae in terris sint, & aquas esse quae laudēt, & aquas esse quae timeāt. Per quas recte significari nationes intelligemus, in quibus sint spirituales, sint tenebrae, sint caelestes, sint terrestres, sint gloriosum aduentū domini laudaturae, sint & timētes. Haec ergo sunt trepide, terrena, tenebrae, absorbere nos uolētes animis cōcitatōis in ira, & toto diabolici furoris impetu cōmotis, tanq; maxime hyemis tēpestates torrentibus, & p̄ p̄ceps ruētibus. Atq; ita in ordine cōfessionis nostrae ad dominū adiecit propheta: Torrentē pertrāsuit anima nostra, forsitan pertransisset anima nostra aqua immensam.) Ecce diaboli & suorum irruentes impetus, & ex turbidis motibus concitatos furentesq; procurſus, tempestates temporarię torrentes. Sed haec intolerabilis aqua animam non transit, in qua deus habitat. Intolerabilis autem est deo uacuis. His autem in quibus deus est, torrens repentinus est, post paululum uero ad transeundi facultatem aridus & exhaustus. Atque ut nullus hic de aquis sensus esset, consequitur: Benedictus dominus, qui non dedit nos in

nos in captiōnem dentibus eorum.) Et qui sunt torrentium dentes? Sunt plane ad laniandum apprehendendumq; uehementes, ira, cupiditas, lasciuia, odium, gula, auaritia. Hi sunt dentes mali & tenaces. Per haec enim in nos captos laniatosq; dominantur, dum uitiorum suorum aut ministros aut confortes esse nos faciunt, quibus non carnes nostrae, sed animae, nisi deus in nobis esset, manderēt. Ait em̄: Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo uenantium.) Laqueos qui uenantur occultae & fallentes praetendunt, aut absconſos uallibus, aut herbis contentos, aut cibis obliteratos, nubibus concolores. Et haec quidem ad bestias atq; aues caeteras, nobis uero aduersus animam haec parantur. Est enim nobis laqueus oculum, pecunia, ambitio, lasciuia. Haec praetenduntur, haec blandiuntur, haec fallunt: sed ab his omnibus uoluntas nostra est refrenanda. Omnibus enim hi laquei praetenti sunt, sicut scriptum est: Non enim iniuste in terram praetenduntur retia auibus; perfecta enim gloria est, ab his laqueis qui praetenti sunt euolare. Deniq; psalmus ita dicit: Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo uenatorū. Non utiq; in laqueum inciderit, tunc fiet peccator: sed cum omnibus tendantur, ille tantum qui iam sit peccator in laqueo est, sicut scriptū est: Oculus meretricis, laqueus est peccatoris. Ergo à peccatis omnibus abstinendum est, ne incidamus in laqueum. Spirituales enim sumus, & euolamus ut passerēs. Passer auis domestica, & aedificiorum incolae, non momentanea, non temporaria, sed sine demutatione ulla aut temporis obseruatione consistens. Nos ergo sine uicissitudine temporum ecclesiam incolentes, abſtineamus à peccatis, ut à laqueis euolemus. Laqueus enim per deum in nos habitantem conteritur, quia ita sequitur: Laqueus contritus est, & nos liberati sumus. Adiutorium nostrū in nomine domini, qui fecit caelum & terram.) Hoc adiutorio laqueus conteritur, hoc adiutorio liberamur in nomine domini, qui fecit caelum & terram, quod est scilicet super omne nomen, in quo omne genu flexitur, caelestium, terrestriū & inferorū, & omnis lingua cōfitebitur, quia dñs Iesus in gloria est dei patris, qui est benedictus in secula seculorū. Amē.

Canticum graduum. Psalmus CXXIIII

Vi confidunt in domino sicut mons Sion.) Faciunt nobis plerique obscuritatem, uolentes scripturas propheticas solo aurium iudicio aestimare, & non aliud in his intelligere, quam quod sub singulis rerum quarumcunq; uocabulis audiatur. Quod cum uolunt, neq; nobis quod intelligamus relinquunt, neq; prophetas non dico caelestia, sed ne terrena quidem rationabiliter dixisse constitunt. Quid enim aut à nobis congrue tractabitur, aut ab illis recte dictum existimabitur, cum aquas laudātes, uidentes, timentes & plaudentes manibus audiemus, nisi ex autoribus scripturarum earundē sub aquarū nomine aliud significari quod alterius sit generis monstremus? Id scilicet quod sit uiuum ac sentiens, & ad rei uisusculisq; iudiciū suo se motu sensusq; semper mouens, quod esse homo intelligitur laudans, uidens, timens, plaudens, iudicans. Nec enim humanae affectionis genera in aquis esse fermo pheticus adidit, quorum quia in aquas natura non conuenit, nec propheta de aquis dixerit, nec nos de aquis dictum intelligamus. Haec propter ea quae in praesenti psalmo sunt retractari conuenit, quae talia sunt: Qui confidunt in domino sicut mons Sion, non commouebitur in aeternum qui habitat in Hierusalem, & montes circum eam, si nullam interioris intelligentiae habent causam, inanis est psalmus, & mēdax propheta, in quo spiritus sanctus loquutus esse credat. Est enim mons

Sion ciuitati Hierusalem imminens, est eadem ciuitas, circa quā extrinsecus *psu-*
res sunt montes. Qui ergo confidit in domino, quem profectum habebit, ut sit *si-*
cuti mons Sion? Ex rationabili homine fieri saxum, arborem, cespitem, & de natu-
ra animalis in naturā inanimalem referri: iam uero quomodo fidelis hic sermo sit,
non commouendum cum in æternum, qui habitat in Hierusalem: Nunquid Hie-
rusalem ipsa sanctificationē habitātibz afferbat, ut habitatio eius firmitas esset
æterna, cum illis sacrilegia, cædes prophetarum, iudicium mortis in deum, fuga
apostolorum, crucis scandalum sit: Habitantes autem in ea quoties captiui, quo-
ties perempti? Ad ultimum urbs ipsa funditus diruta est, & qui uastationi eius re-
fidui erant, iam capti atq; dispersi sunt, propheta hoc impietatis eius excidium ita
antea nunciante: Terra uestra deserta, ciuitates uestræ igni crematæ, regionē ue-
stram in conspectu uestro exteri comedent, & desolata & subuersa a populis ex-
traneis derelinquetur filia Sion, ut tabernaculū in uinea, & sicut casa custodiaria
in cucumerario. Iam ergo inanis est sermo, inanis est propheta quæ addiderit:

Montes in circuitu eius, & dominus in circuitu populi sui ex hoc nunc & usq;
in seculum.) Hierusalem euerfa est, populi eius extincti sunt, reliquæ eius disse-
patæ sunt, hodie in ea non habitat non sacerdos, non propheta, non princeps, sed
ipsa obruta, deserta, sine fructu est. Et quomodo habitator eius non commouebi-
tur in æternum? & dominus in circuitu populi eius ex hoc usq; in seculum? Er-
go non potest de ea prophetatum uideri, à qua prophetiæ ueritas diffidebit. Se-
quens igitur est, ut quæramus in quos dictorum ratio conueniat. Et quidem pri-
mum animaduertendum est, non alterius montis q̄ Sion factam mentionem. Le-
gimus enim montem esse domini & Chōreb, usq; ad quem primum Moses cum
multa obisset, accessit. Esse & montem domini Sina, in quo populo lex scripta sit.
Est & Sion mons supereminens Hierusalem, sed quia in hunc montem prophetę
nullus est fructus, uidendum est quid in monte intelligi oporteat, & habemus op-
timum intelligentiæ ducem Esaiam: Nam cum superius montem domini excel-
sum significasset, ad quem gentes uenturæ essent ait: Propter hoc sic dicit domi-
nus. Ecce mitto in fundamenta Sion lapidem præclarū, electum, angularem, præ-
ciosum in fundamenta eius, & qui credit in eum, non confundetur. Et non ambiguum
est Apostolum fundamentum Christi significasse, per quod beata illa do-
minici corporis ecclesia, cuius fundamentū est Christus, significari uidef in mon-
tem, quam idem Apostolus & Hierusalem nuncupat, dicens: Quæ nunc est Hie-
rusalem, & seruit cum filijs suis. Ea autem quæ sursum est Hierusalem, libera est,
quæ est mater nostra. Habemus ergo montē Sion domini, habemus & ciuitatem
dei Hierusalem. Et nominis Sion interpretatio est speculatio. Sic ergo montē do-
mini in Daniele accipimus ex monte in lapidem, & rursus ex lapide in montem:
exinaniuit enim se in forma dei constitutus, & formam serui accepit, & per passi-
onem suam mūdo cum superstitionibus suis terroribusq; prostrato, in gloria dei
patris est, & deus super omnia est propter infirmitatem carnis ex monte in lapi-
dem exinaniuit, propter gloriam passionis ex lapide rursus effectus in montem,
mons supereminens & excelsus, in quo ipsi nosmetipsos per assumptionem car-
nis nostræ corporisq; speculamur. In eo enim sumus resurrectio in resurrectione
nostri, in eo nobis est corporis contemplatione speculatio. Est enim Sion mons.
Loquitur interpretationē hanc Hebraica lingua, qua dictū est, mons Sion mons
speculationis est. Loquatur & Paulus & dicat: Nostra autem conuersatio in cœ-
lis est. Vnde & saluatorem nostrum expectamus dominum Iesum Christum, qui
transformabit corpus humilitatis nostræ, conformatū corpori gloriæ suæ. Dicat
& rursus: Et cum essemus mortui peccatis, uiuificauit nos simul eum Christo, &
coexcitauit

coexcitauit & collocauit in cœlestibus. Dicat & euangelium: Quotquot autem
receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri. Dicat ergo nunc & propheta:
Qui confidit in domino sicut mons Sion, non commouebitur in æternum qui
habitat in Hierusalem. Sequamur Apostolum, sequamur euangelium, sequamur
prophetam. Confidamus in domino, ut conformes corporis gloriæ dei simus. Ha-
bitemus nunc ecclesiam cœlestem Hierusalem, ut non moueamur in æternum. In
hac enim habitātes, habitabimus & in illa, quia hæc illius forma est. Ex parte enim
cognoscimus, & ex parte prophetamus. Et nunc uidemus per speculū in anigma-
te, tunc autem facie ad faciem. Sed & hæc cœlestis, & illa cœlestis, & hæc Hie-
rusalem, illa quidem ecclesia angelorum multitudinem frequentium. Sed est ecclesia
primitiuorum, & est ecclesia spirituum in domino fundatorum. Fundandi ergo
sumus in spiritu, & in hac habitantibus standum est, nō dicendum, sicuti Mo-
si dictum est: Tu autem hic mecum sta. Non simus procurfibus uagi, neq; uis in-
certi, neq; inanis doctrinæ uento euolantes. In æternum enim manendū est, si si-
ne commotione steterimus. Sed neq; desunt stare uolētibus sanctorum custodia,
neq; angelorum munitiones. Dicitur enim: Montes in circuitu eius, & dominus
in circuitu populi sui ex hoc nunc & usq; in seculum. Hos ergo secundum superi-
ora exempla montes esse existimabimus, humilitatem terræ excedētes, firmos &
excelsos & immobiles. Cum enim & montem significari ecclesiam, id est, domi-
num in corpore legimus, & inuenimus mōtes dei exultare atq; lætari (Scriptum
est enim: Montes exulta uerunt ut arietes) quomodo possumus montes non eos
significatos esse intelligere, qui super terrenam naturam gloriosi iam in dei rebus
exultant? Ac ne leue præsidium in apostolis, uel patriarchis ac prophetis, uel poti-
us in angelis, qui ecclesiam quādā custodia circumsepiant, crederemus, adiectum
est: Et dominus in circuitu populi sui ex hoc nunc & usq; in seculū. Sed fortē apo-
stolorum uel angelorum custodia sufficiens existimetur: uerum id quidem est, sed
& Moſen audiamus. Namq; cum ei dominus dixisset: Ecce angelus meus antece-
det te, & ille respondit: Nisi tu mecum ambulaturus es, ne me expellas hinc. Bo-
num quidem præsidium angeli, sed melius domini. Multis anima nostra laqueis
appetit, multis aduersus nos armis dimicatur. Non terra, nō maria, non aer à si-
dei nostræ periculo uacant. Rapiūt oculos nostros raræ incogniti maris gemmæ,
occupat animū terræ aurum, totis nos mortis nostræ illecebris spirituales nequi-
tæ & aeris huius uirtutes circumuolant, per uitæ præsentis molestias, per alienæ
uoluntatis mores atq; lasciuia insidiantes ut irascamur, ut oderimus, ut amemus,
undiq; expectamur & appetimur. Sciens ergo dominus nō aduersus carnem &
sanguinem nobis pugnam esse, sed aduersus mundi huius potentes & nequitas
spirituales, ait euangeliā consummans: Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus
usq; ad consummationem seculi. Adest enim, & cum fideliter inuocatur, per na-
turam suam præsens est. Spiritus namq; est omnia penetrans & continens. Non
enim secundum nos corporalis est, ut cum alicubi adsit, absit aliunde, sed uirtute
præsentis, & se quacunq; est porrigenti. Cum replente omnia eius spiritu in om-
nibus sit, tamen ei qui in eum credit adsistit. Nam & tribus uel duobus in nomi-
ne suo congregatis erit præsens, & in circuitu omnis populi sui ex hoc & usq; in
æternum. Sed quid sibi uult, esse eum in circuitu populi sui ex hoc & usq; in se-
culum? Quia non relinquet uirgam peccatorum super sortem iustorum, ut non
extendant iusti ad iniquitatem manus suas.) In uirga potestatem intelligi con-
uenit, insigne enim potestatis est. Virgam accepit Moſes, qua posset omnia. Fur-
it & uirga Aaron, sed fuit & uirga Pharaonis, fuit & uirga Nabuchodonosor. Er-
go in circuitu nos dominus custodit, ne super sortem nostram peccatorum uirga
Eh 2 derelinqua-

derelinquatur. Veniunt quidem tribulationes, sed non permanent: veniunt persecutiones, sed non persistent. Multi redigere libertatem fidei nostrae in captiuitatem uolunt, sed confessioni nostrae quam in Christo habemus, nemo dominatur. Non enim super sortem nostram peccatoris uirga derelinquitur. Dominus namque in circuitu populi sui est in aeternum, ne uicti & fatigati uirgae imperio ad iniquitatem extendamus manus nostras. Sed uirga cum incidit, auferetur: & peccator cum incubuerit, non derelinquetur. Breue est quicquid patiemur ab aduersariis dei: & habet uictoriae praemium, licet non habeat praesij longi laborem. Dominus adest, etiam si uis aliqua compellit. Abstineamus manus nostras ab iniquitatibus, Non extendamus opera nostra in peccata, quia domino in circuitu nobis constituto, uirga peccatoris non derelinquetur ut maneat. Postquam conuersio sit prophetae, retributionem a domino ei qui ab iniquitate manus abstinerit imprecantis.

Bene fac domine bonis & rectis corde.) Probitatem & facti & uoluntatis in utroque significans. Multis enim uel propter hominum fauorem, uel propter periculum & metum facti opus bonum est. Verum nisi ex uoluntate boni sumus, etiam si hominibus boni uidebimur, tamen deo boni non sumus: quia perfecta bonitas in recti cordis consistit affectu. Retributio autem ut bonis adest, ita & malis non abest. Nam sequitur: Declinantes autem ad obligationes adducet dominus cum operantibus iniquitatem.) Et hic quoque duplicis significatae sermo est, declinatum ad obligationes, & operantium iniquitates. Qui declinant, ex alio in aliud declinant, id est, ex bonis operibus recti cordis in obligationes. Et quas esse obligationes existimabimus: Eas nempe, quas solui monuit propheta, dicens: Non tale ieiunium elegit dominus, sed solue omne uinculum, nodum iniquitatis dissolue, obligationes uehementium commutationum. Si quis ergo se a praecipitis dei declinans, his obligationibus colligauerit, adducetur cum operantibus iniquitatem, in eandem scilicet sententiae poenam transgressor & iniquus futurus. Qui enim operatur iniquitatem, ab obseruatione legis alienus est: qui autem declinat ex lege, legem in qua mansit ante, transgreditur. Non declinandum igitur ad obligationes est, neque libertas nostra est nexibus seculi & mundialium negotiorum uinculis inferenda. Nouit beatus Paulus hanc libertatis solutionem, qui dicit: Solutus es ab uxore, noli quaerere ligationem. Et hoc non de criminoso uinculo necessariae ligationis sensit. Caterum sunt alia uincula, quae fidem nostram impediunt & obligant, sibi quoque connectunt: maxime augendae pecuniae labor, & negociandi insyncerus profectus. Haec enim ita obligant peccatis, sacramentis, commercijs, ut sibi nos captos seruosque detineant. Ab his ergo mens, uoluntas, studium soluendum est, quia declinantes ad obligationes una adducuntur cum operantibus iniquitatem. Erit autem Israel pacificus, non derelicta super se uirga peccatoris, sed in fide perfecta, ac spe aeterna manens, audiet pro portione sibi dicit: Pax super Israel. Ille est enim pax nostra, qui fecit utraque unum, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum. Psalmus CXXV

Non conuertendo dominus captiuitatem Sion &c.) Nisi essent in psalmis quaedam tales prophetiae, ut in res atque homines eorum temporum, quibus scripta sunt, non conuenirent, profecto audirent multi nihil in psalmis spiritaliter dictum existimare, putarentque nos quaedam commentitias assertiones, & ementitas interpretationes inquirere, quibus uideremur altius nescio quid ac profundius caterorum sensu intellexisse, perinde quasi nos sensui nostro ea quae scripta sunt, coapremus, & non magis

ex his quae scripta sunt, sensum legentis & sollicitae intelligentiae consequamur. Scriptura enim legis manet, atque est anterioribus quam adesset dominus in carne temporibus, consummata a prophetis, adita a Iudeis, pertractata a regibus, suscepta a gentibus, sed intellecta & probata a Christianis. Hoc forte insolens existimetur. Plane insolens est, si nobis hanc gloriam praesumimus, si tantum infirmitati nostrae licere uolumus, ut tantis temporibus abstrusa, tantis humani generis obscura aetatibus, in quibus intelligentis frustra reges laborauerint, ipsi doctores & magistri legis errauerint, nos stulti seculo, & purgamenta mundi, & deliramenta sapientibus, de eorum intelligentia gloriemur. Sed tamen intelligimus, quia non mendax est qui dicit: Petite & dabitur uobis, quae uis & inuenietis, pulsate & aperietur uobis. Et scriptum est: Quia qui dixit, quoniam oportebat impleri omnia quae scripta sunt in lege Moysi, & prophetis, & in psalmis de me: tunc aperuit illis sensum, ut intelligeret scripturas, & dixit illis: Quoniam sic scriptum est, Christum pati, & resurgere ex mortuis tertio die, & praedicare in nomine eius poenitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes. Non ergo ex nobis est quod intelligimus, sed ex eo, qui quae innotescibilia erant fecit intelligi. Itaque ab eo speranda intelligentia est, qui & pulsantibus aperiet, & quaerentibus demonstrabit, & petentibus non negabit. Nam quomodo intelligi poterit hic psalmus, cum a rerum gestarum historia dissonet? Nunc enim captiuitas populi huius, quae usque ad Dauid tempora scribitur, sed longe postea quam Salomon filius eius regnum obtinuit, seruiuit captus Israel Aegyptiis, dehinc Iuda Babylonis. Quomodo ergo Dauid in eodem psalmo tanquam captus orat? Aut quomodo auersa a se captiuitate letatur: dicens: In conuertendo dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati. Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione. Tunc dicitur inter gentes, magnificauit dominus facere cum illis.) Quamquam autem religiosum sit, existimare futuram captiuitatis demutationem secundum prophetiae scientiam praenunciatam fuisse, & ea quae indubitate essent gerenda per fidem gerendorum commemorasse pro gestis, tamen dictorum uerborumque uirtus eius reditus gratulatione, qui post captiuitatem Babylonis indultus est, nunc nos intelligere non patitur: cum praesertim eundem reditum grauior postea sit consecuta captiuitas, & indignum sit propheta, tanquam ignorantem, amoto omni captiuitatis opprobrio gratulari, cum indemutabili rursus opprobrio captiuitas iterata successerit. Est autem nunc omnis in psalmo, sicuti singularium rerum expositione monstrabimus, ex captiuitate uitiorum in libertatem cognitionis dei redeuntis animae gratulatio. Et quidem grauis est captiuitas corporalis, quae iure libertatis amissio, uictorum dominatui subditur, & seruitur tum quidem corpora, sed nequaquam captiuitatis fidelis animae libertas. Testes sunt mihi tres pueri inter flammam cantantes: testis Daniel in fame leonum, prophetae prandio saturatus: testis Eleazar inter iura de minorum, patriis suis legibus liber: testes cum matre sua martyres septem, deo gratias inter nouam mortis tormenta referentes. At uero quanto infeliciores est animae captiuitas: Si auaritia coeperit, per corpus latrocinatur ac grassatur: si libido uicerit, comunicat cum corporis seruitute: si luxuria, ira, odium, temeritas, ebrietas, inuidia subegerit, his imperantibus sibi dominis, & anima, & corpus in commune famulantur, atque ita captiuitatem animae & corporis sequitur captiuitas. Caterum conditionem corporis religiosae animae generositas despicit. Officium quidem durum, tamen homini non omnino miserabile, quia seruitur a seruis. At uero animae captiuitas quam infelix est? Auarus cariturus semetipso, carere timet pecunia, negociosus, tristis, anxius, sine requie ulla, damni metu semper detinetur: honestatis immemor est, amicitiarum inobseruans, humanitatis fugax, religionem nescit, bonitatem omnino odit. At uero cui libido domina est, in quo coeno dedecoris uolutatur? Pendet ad

occafiones aduſteriorum, anxius circa laſciuiæ ſuæ ſeruorem, oculis, mente, corpore totus in ſcortis eſt. Videns quotidie atq; audiens humanas in adulteros leges, aduſterū in ipſo foro cogitat: quod agit timet, & quod timet nō fugit. Quid uero infelicitis ebrietatis dominatur: Ventri ultra capacitātē inſundere, ſenſu rationem adimere, non loqui, non meminiffe, non ſtare, & mortem quandā naturæ incolumi imperare: q̄ dedecorolus autem eſt furentiū motus, temeritatis impetus, odiorum ſtimulus, liuoris anxietas: Quanta ergo perturbatio eorū eſt, quanta calamitas, qui ſupra memoratis malis ſeruunt: Verū ſi cognita ſapientiæ doctrina, & dei prædicatione, & remiſſione uniueroꝝ horum peccatorum & reſurrectione corporum, & æternitatis confortio, & regno cœleſti à dominatibus ſuperioribus de auaritiā ad munificentiam tranſeamus, de libidinibus ad continentiam migremus, de ebrietate ad ſeiunſia reuertamur, de furoris temeritate, odio, liuore ad placabilitatem, rationem, miſericordiam, benignitatem euolemus, diſcentes hæc omnia à lege & prophetis & euāgelij, & apoſtolis, & cantates ex lege: Dominus conterens bella, dominus nomen eſt illi, cognoſcentes à propheta: Ego ſum qui ſeci cœlum & terram ex nihilo, credentes ab euangelio: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum, pronunciantes ab Apoſtolo: Qui eſt imago dei inuiſibilis, primogenitus uniuera creaturæ, quia in ipſo condita ſunt omnia in cœlis & in terra. Et cum gentes conuerſionem noſtram ex uitijs in uirtutes, ex ignorantia dei in cōfeſſionem eius effectam admirabuntur, tunc pſalmi prophetiā nobis intelligi poſſe teſtabimur, dicentes: Dum auertit dominus captiuitatē ſion, facti ſumus ſicut cōſolati. Tunc repletū eſt gaudio os noſtrum, & lingua noſtra exultatione. Tunc dicent inter gentes, magnificauit dominus facere cum illis.) Auertit enim dominus captiuitatem noſtram per remiſſionem peccatorum. A dominatu enim uitiorum animam liberauit, anteriora delicta nō reputans, & nos in uitam nouam renouans, & in nouum hominem reformans, conſtituens nos in corpore carnis ſuæ. Ipſe eſt enim eccleſia per ſacramentum corporis ſui in ſe uniueraſam eam continens. Non erat ſion anteq̄ liberaretur, ſed ſion eſt quæ liberata eſt. Nomen cum libertate cōuenit. Neq; enim manentis, ſed auerſæ captiuitatis hoc nomen eſt. Quod uero ait, facti ſumus tanquā cōſolati, meminit & Apoſtolus interim tanquam conſolati eſſe ſe, dicens: Miſer ego homo, qui me liberabit de corpore mortis huius: Et qui nunc pro parte ſcit, & pro parte propheta, & qui ſcit reſpoſitā nobis eſſe Hieruſalē in cœlo, & cum dicit, diſſolui melius eſſe, & cum Chriſto manere. Sumus nunc quidē conſolati, quia dominus ait: Mittere uobis pater & aliu cōſolatorem. Cum dicit aliu, ſuper eſſe ſe docet. Super eſt enim: Expectat namq; omnis creatura reuelationem filioꝝ dei. Reuelatio illa, cōſummata conſolatio eſt. Ceterū nunc tanq̄ conſolatione ipſa interim nō carentes, licet ſit cōſummationis ſuę nobis reſidua perfectio. Repletur enim gaudio os noſtrū, & lingua noſtra exultatione. Non enim ſufficientia ſunt ad reddēdas deo laudes linguæ noſtræ atq; oris officia. Mutauimus crimina in innocentiam, uitiā in uirtutes, ignorantiam in cognitionem, interitū in immortalitatē. Et hoc à dei gratia faciente, poenitentioꝝ finem, & nouorum bonoꝝ initia reddēte. Quod enim optabilius nobis eſt tempus: quo adulterabamus, an quo maluiſſemus uirgines fuiſſe: Quo ebrj eramus, an quo ſeiunjs lætamur: Quo pecuniæ ſeruiēbamus, an quo pecunię noſtrę benignitatis eſt uſus: Quo demonia adorabamus, an quo pecunijs imperamus: Quo placere ſeculo geſtiebamus, an quo ſeculū uincimus: Quo deum nesciebamus, an quo hæredes deo præparamur: Flanc ſpei noſtræ ſidem gentes contemplantes, dicunt: Magnificauit dominus facere cum illis. Flanc in uirtutes uitioꝝ demutationem cōtinentes, dei in nos magnificentiam admirantur

Solacium

rantur. Id ipſum etiam ex ſenſu adeptæ huius beatitudinis nos quoq; conſitemur in oris gaudio, & linguæ exultatione: Magnificauit dominus facere nobiſcum, facti ſumus lætantes. Lætatur enim de profundo ac miſerabili cœno nunc ablutos nos fuiſſe, & nouos ex omnibus uitæ anterioris uitijs cōſtituiſſe. Et quia propheta futuræ ſpei gaudia loquebatur, licet ſecundum ſcripturæ conſuetudinē tanquam de præteritis gratularetur, tamen per conſequentē precem non ſui tēporis res has eſſe declarat, dicens: Conuerte domine captiuitatē noſtram.) Si fuit tanquam conſolatus cū auerſa eſt captiuitas, quomodo nunc ut ea à ſe auertatur orat: Sed in ſuperioribus prophetiæ ſcientiæ fuit ſermo futuroꝝ gaudia tanquā de præterito nunciantis, nunc autem de auertendis communis oratio, cui ſe propheta tanquam & ipſe captus admicet, tanquā adhuc in hiſdem ſe eſſe cognoſcat. Scriptū eſt enim: Iuſtus in principio ſermonis ſui ipſe ſibi accuſator eſt. Et rurſum: Conſitere primū peccata tua, ut iuſtificeris. Et: Beati qui lugent, quia ipſe conſolabuntur. Scit quidem propheta ſe liberū, ſed tanquam captus deo ſubditus eſt, ſiue per propriæ cōfeſſionis diſciplinā: quia ubi peccati cōfeſſio eſt, ibi & iuſtificatio à deo eſt, quod in publicano & phariſæo dominus teſtatus eſt, cum Phariſæus iuſtum ſe gloriatus eſt, publicanus uero pro peccatis orafſet. Ait enim: Amē dico uobis, quoniā magis iuſtificatus eſt publicanus quam Phariſæus. Siue ergo ob id propheta cōuerſi captiuitatem cōmunem precatur, ſeu quod populum omnem à peccatis captum ſciebat, & ſicut, cum Apoſtolo, membro uni corpus omne compatitur, ita & populo & captiuo à peccatis propheta concaptus eſt, ſed tamen orare pro captiuitate ſua bonum ſibi eſſe demonſtrat, dicens: Qui ſeminat in lachrymis, in gaudio metet. Euntes ibant & flebant mittentes ſemina ſua. Venientes autem ueniēt in exultatione portātes manipulos ſuos.) Quis hic ad Iudæos ſermo eſt, ut eorū in hoc pſalmo uideat̄ prophetata captiuitas: Quę uero ad cōmunem humani generis conſuetudinē ratio eſt: Quis enim unquam ſerens fleuit: Aut nunquid huius lamentabilis ſationis Iudæis uſus ex lege eſt: Nequaquam igitur iſtud ſcriptum uſquā aut geſtum eſt, ſed eſt prophetia ſuperioribus dictis cōnexa. Duas autem eſſe ſationes ſanctus Apoſtolus docuit, carnis & ſpiritus, demonſtratis & enumeratis ſeminibus ſationis utriuſq; cū caro adulteria, ueneficia, comēſationes, ebrietatē, auariciam, idololatriā, & cætera hiſ ſimilia ſereret: ſpiritus uero pacem, gaudium, continentiam, charitatem, ſobrietatem, manſuetudinē, & quæ ſunt hiſ conſequentia ſeminare, & ſata ſua unoquoq; meſſuro. Cum igitur optimum deo ſacrificiū ſit cor contribulatum, & beati ſint lugentes, quoniam ipſi conſolabuntur, & unusquiſq; quę ſeuerit metet, operū ſuorum fructus in iudiciū tanquam manipulos laturus, ſeminandum nobis eſt cum cōfeſſione peccatoꝝ, cum luctu corporalis infirmitatis, cum lætatione ac dolore cōſcientiæ noſtræ, quod nequaquā poſſimus digne dei præcepta ſecundum propoſitū uoluntatis explere. Tūc quæ in lachrymis ſeuerimus, metemus in gaudio: eūteſq; ſentes, cum exultatione ueniemus, repleti fructibus noſtris, & manipulis elaboratę à nobis meſſis onerati, conſolati per Chriſtum, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

Canticum graduum. Pſalmus CXXXVI

ſi dominus ædificauerit domum, in uanum laborauerunt qui ædificant eam. Niſi dominus cuſtodierit ciuitatem, in uanum uigilauit qui cuſtodiet &c.) Ratio & tempoꝝ & prophetiæ intentam adhiberi ad præſentem pſalmum cognitionis poſtulat diligentiam, ne forte nos ad inanem intelligentiam abſoluta quædam uerboꝝ ſpectes & ipſe ille geſtoꝝ corporaliū ordo ſoliciet, maxime cum plures interiores

Hh 4 causas

causas doctrinae propheticae nescientes, sensu Iudaico praeteritorum temporum prophetiam contineri in his graduu cantibus opinentur, ut ea captiuitas Hierusalem praeiudicata sit, quae sub Hieremiae diebus acciderit, & eiusdem rursus depulsa ciuitatis gratulationem profiteatur, sitque eorum quae psalmis his enunciantur, aut seruitutis dolor, aut reditus laetitia. Non improbamus hunc sensum, neque eorum intelligentiam coarguimus. Dignum est enim, ut miserabilem populi casum, & impietatis eius debitam poenam, & post longae seruitutis sufficientem peccatis grauius satisfactionem, & misericordem in eos indulto reditu uoluntatem, secundum prophetiae scientiam prophetae spiritus praeloquatur. Verum cum captiuitatis illius reditus grauior sit & irremissa captiuitas consecuta, & aedificationem ciuitatis receptae miserabilis maneat & non demutanda uastatio, scientique & spiritalis reditus gloriam Israel reliquo referuari, & coelestis ac sanctae Hierusalem aedificationem usque ad beati ac dominici regni tempora comparari, maximeque cum spes illorum dierum atque res omnium horum psalmorum uirtutes & genera testentur, non intelligo cur tantum de caducis ac demutabilibus malis, ac non etiam de aeternis esse uelint prophetiae dolorem, & temporalium magis gaudiorum, & eorum quae grauissime postea demutaturae essent calamitates, potius quam indemutabilium & aeternorum intelligant demonstratae esse laetitiam: cum magnificentia prophetica magis dignum sit beata & aeterna & coelestia praedicasse. Quamquam igitur psalmi superiores captiuitatem non corporalem tantum & terrenam, sed sicuti libertatem non caducam, non praesentem, non secularem in se demonstrati sunt continere, tamen etiam hic quoque psalmus nihil in se terrenum, nihil humile, nihil praeteritis temporibus conueniens intelligitur esse complexus, sed secundum prophetiam & apostolicam atque euangelicam autoritatem eas spes omnes praenunciare, in quas se patriarcharum desiderium, sanctorum expectatio, apostolorum fides, martyrum confessio, & omnium credentium cursus extendit, id est, in sancta tempora: in aeternae ciuitatis incolatum atque coetum, in regni dominici beatitudinem, in spiritalis libertatis nouam gloriam, in consortium diuinae aeternitatis & regni. Atque ut id absolutius intelligatur, ipsas uerborum uirtutes proprietatesque tractemus. Nisi dominus aedificauerit sibi domum, in uanum laborauerunt qui aedificant eam. Nisi dominus custodierit ciuitatem, in uanum uigilauerunt qui custodiunt eam. In uanum est uobis ante lucem surgere.) Volunt plures sanctum Salomonem aedificationi ciuitatis & templi studentem in eo ipso molitionis suae tempore euerisionem ciuitatis & templi quod condiderit prophetae, quia & uirtulus antelatus autorem eum psalmi huius esse demonstrat. Magnis enim uiribus & totis sui regni opibus magnum aliquid & deo dignum efficere tentabat. Nam usque ad centum quinquaginta milia uirorum, sicuti scriptum est, in diuersos aedificationis usus ac ministeria occupabantur. Et quanquam instituta a se consuetudine perfectis omnibus maxima custodia ciuitatis & templi sollicitudo esset adhibenda, tamen cum ignoraret inanem tanti laboris operationem futuram, ciuitatem eandem a Babylonijs ob peccata populi diruendam, ista dixisse: Nisi dominus aedificauerit sibi domum, in uanum laborauerunt aedificantes eam. Putant autem prophetiam hanc consummatam in ea tempora fuisse, quibus post captiuitatem populi Dario rege reditus impertiente, & aedificata rursus per Zorobabel & Ioseph dech ciuitas fuit. Quorum inopem sensum ipsa illa posset consummatio aedificationis arguere. Nam per Aggeum propheta ita ad hos eosdem instauratores Hierusalem dominus est loquutus: Adhuc ego semel & ego mouebo caelum & terram, & mare & aridam, & subuertam sedes regum. Psalmi ergo uirtus non in tempora tantum Salomonis, sed etiam in Aggei intelligenda est conuenire. Aedificationis enim utriusque labor

labor inanis est. Aedificata namque per Zorobabel ciuitas, solum hodie ex se costructionis suae cinerem, & deformium ruinarum praebet foeditatem. Et has sedes regum, quas se aedificatores ad regni aeterni gloriam instaurare arbitrabantur, uastatio iterata subuertit, sede adhuc etiam caterorum subuertenda regnorum. Bene autem inania humani operis propheta esse opera prophetauit. Scit inuites esse humanarum custodiarum uigilias, scit incassum esse confurgentium matutinas sollicitudines. Ciuitas & a se instituta, & ab alijs restituta, iam nulla est. Non proficit aedificatio uel prima, uel consequens. Et recte ille ipse euerendae ciuitatis propheta est, qui autor fuerat extruendae. A deo ergo domus est aedificanda, quae maneat: quia nisi quae a domino aedificata sit, non manebit. A deo ciuitas custodienda ne pereat: quia nisi a deo custodita sit ciuitas, diruetur. Et primum quae domus dei sit, intelligamus, ut per id cognoscamus, quatenus ab eo aedificanda mansura sit. Domus est habitantis habitatio. Sermo enim diuinus secundum intelligentiam nostrae consuetudinem naturamque se temperat, communibus rerum uocabulis ad significationem doctrinae suae & institutiones aptatis. Nobis enim, non sibi loquitur, atque ideo nostris utitur in loquendo. Conuentus quidem ecclesiarum siue templi, quos ad secretam sacramentorum religionem aedificiorum septa concludunt, consuetudo nostra uel domus dei solita est nuncupare, uel templum: scriptura quoque uel prophetica, uel apostolica ad demonstrationem locorum his est usa non minibus, uerum non hanc quae a nobis ac nobiscum ita nuncupatur, domum dei esse ex ipsius dictis docemur. Ait enim: Coelum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Quam domum mihi aedificabitis, aut quis locus requiescitionis meae? Nonne haec omnia fecit manus mea? Non concluditur ergo aedificationem domibus infinitus deus, nec locus in aliquo continetur uirtus immensa, quae omnia fecit, Apostolo id ipsum ita testante: Deus qui fecit mundum, & omnia quae in eo sunt, hic cum sit caeli & terrae dominus, non manufactis templis habitat. Nulla ergo deo requies est, & nulla habitatio. Et forte nequaquam creditur esse qui nullamquam est: Audiamus ergo ipsum de requie sua & habitatioe testantem. Ait enim:

Haec requies mea in secula seculorum, hic habitabo, quoniam elegi eam.) Eligat autem Sion, sed nunquid eam, de qua praesens prophetiae huius querela est, nisi si dominus aedificauerit domum, in uanum laborauerunt qui aedificant eam? Sion in qua templum fuerat, uersa est. Et ubi sedes aeterna domini? ubi requies sempiterna? Quod habitabile ei templum? Nempe illud, de quo dictum est: Vos estis templum dei, & spiritus dei habitat in uobis. Haec domus & hoc templum dei est, doctrinis & uirtutibus dei plenum, & sanctitate cordis diuini capax incolatus, de quo idem hic propheta ita testatus est: Sanctum templum tuum mirabile in aequitate. Sanctitas, aequitas, continentia humana deo templum est. Domus ergo haec aedificanda per deum est. Humanis enim operibus extructa non permanet, nec doctrinis seculi instituta consistit, nec inani labore sollicitudinis nostrae custodietur. Extruenda aliter est, custodienda aliter est: non super terram, non super fluxam & dilabentem arenam inistanda, sed fundamentum eius super prophetas & Apostolos collocandum. Lapidibus uirtutis augenda est, angulari lapide continentia, & mutuae connexionis augmentis in uirum consummatum, & in mensuram Christi corporis extruenda, specie quoque ac decore gratiarum spiritualium adornanda. Haec ita a deo, id est, doctrinis eius aedificanda, non concidet. Huius domus aedificationem nunc Israel captiuus post plenitudinem gentium consequetur. Haec domus in domos plures diuersis fidelium aedificationibus in unoquoque nostrum ad ornatum & amplitudinem beatae illius ciuitatis excrescet, cuius ciuitatis iam diu dominus uigil custos est: cum Abraham peregrinum tueretur: cum

cum immolandum Isaac referuat: cum Iacob seruientem dicit: cum Aegypto Ioseph uenditum praeficit: cum Mosen aduersus Pharaonem confirmat: cum duces bellis Iesum deligit: cum Dauid omnibus periculis liberat: cum Salomonem dono sapientiae munerat: cum prophetis adest: cum Heliam rapit: cum Helisum eligit: cum Daniele pascit: cum in camino pueros irrorat: cum tribus quartus adfuit: cum gignendo se ex uirgine Ioseph per angelum instruit: Mariam confirmat, Ioannem praemittit, Apostolos eligit, patrem precatur, dicens: Pater sancte serua eos, cum essem cum his, custodiebam eos in nomine tuo: cum denique ipse ille post passionem aeternae in nos custodit suae uigilias pollicetur, dicens: Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi. Haec ciuitatis illius beata atque sanctae aeterna custodia est, quae ex multis in unum conuenientibus, & in unoquoque nostrum deo ciuitas est. Est enim haec sancti corporis & fidelis animae ei placita possessio. Quam domum aedificandam ipse in Euangelio testatur, dicens: Amen dico uobis, non consummabitis ciuitates Israel, donec ueniat filius hominis. Et huius quidem temporis & aedificationis beatus Apostolus meminit, dicens: Cum autem intrauerit plenitudo gentium, tum quod reliquum est Israel saluabitur. Haec igitur ciuitates, id est, sancti huius corporis atque animae deo placitae incolatae & coetus hunc unum habent perfectae huius beatitudinis & aedificationis artificem. Aedificanda ergo per deum haec ciuitas est, ut in augmentum consummationis suae crescat. Non enim iam aedificatio coepta perfecta est, sed per aedificationem perfectionis consummatio comparatur. Caeterum in aedificandis his domibus corporum & animarum ciuitatibus humanae artes utantur. Inanes enim sunt omnes philosophorum uigiliae, & otiosae sollicitudines, & frustratum in inuestigandis naturae secretis, & perscrutandis mundi laboribus studium. Sed lapsuram cito domum operatio talis aedificat. Inanis quoque erit matutina eorum resurrectio, quae quanquam omnibus, quae in lucem uenerint, sit constituta corporibus, tamen ea quae non fuerint edificata per deum, nequaquam eam quae in domino ex mortuis resurgente iam coepta est, matutinae resurrectionis gloriam consequentur. Ac ne aliquam psalmus opinionem intelligentiae in se terrena, & corporalis admitteret perfectionis istius temporis, & aedificandorum significationem ipso dictionum suorum ordine docet. Nam humanis aedificationibus, & terrenis custodijs, & matutinis eorum resurrectionibus improbat, ait: Surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris. Cum dederit dilectis suis somnum, ecce haereditas domini filij merces fructus uentris. Nullus est relictus in his dictis ambigendi locus, intelligentiae tantum fides necessaria est. Rem enim uerba eloquuntur. Nam prophetiae ueritate gesta deinceps consummant, cognitionem uero gestorum doctrina euangelica atque apostolica subministrat. Ciuitas ergo a deo est aedificanda quae maneat, quia humana aedificatio infirma sit & caduca. Ac ne lapides, caementa, ligna ciuitatem hanc esse existimaremus, quae haec esset, & quando esset perfecta ciuitas docet, dicens: Surgite postquam sederitis. Sessio quiescentium requies est, a qua surgere iubentur, qui ad perfectam hanc ciuitatem sunt comparandi. Et qui tandem sunt isti qui surgere postquam sederint iubentur? Nempe qui manducant panem doloris. Panem doloris manducatur quisquis se hominem in uitij natum ac uiuere meminit. Cum enim uoluntas nostra per dei metum & spem aeternorum ad perfecta innocentiae opera contendat, & contra naturalis quaedam consuetudo uitiorum in ipsis illis, e quibus emergere nititur immoretur, uitae dolorem per infirmitatem destituta uoluntatis accipimus, secundum dictum prophetam: Qui apponit scientiam, apponit dolorem. Cum enim ueritatis cognitio uoluntatem

uoluntatem nostram ad profectum consequenda utilitatis instiget, & naturae consuetudo uoluntatem scientem se proficere oportere detineat: profectus scientiae, profectus doloris est, cum in tantum se per naturam doleat detineri, in quantum naturam sibi per cognitionem intelligat relinquendam. Huic ergo dolor uita est, huic panis doloris est, cuius uita & doloris hic idem propheta meminit, dicens: Cibabis nos pane lachrymarum, & potum dabis nobis lachrymarum in mensura. Tendendum est autem semper non etiam definendum, neque idcirco ad perfectum non contendendum, quia doleamus id quod tenditur non posse contingi. Sed in ipsa contendendi pertinacia dolendum est, nos contingere non posse quo tendimus. Doloris huius dominus meminit, dicens: Beati iugiter, quoniam ipsi consolabuntur: beatitudinem consolationis, ob luctum & dolorem non adeptae consummationis impertiens. Prophetica autem uirtutem ipse ille dispositus in tempora uerborum ordo seruauit, dicens: Surgite postquam sederitis. Quorum alterum in praesens est, id est, surgite, ne fide tanquam de incertis & dubijs ambigeret, cum ueluti praesentem efficientiam ueritas propheticae ammonitionis afferret, & uiuis nobis fiduciae spei non cunctantis infereret. Tempus autem huius quod praesens est mandati distulit in futurum in eo, quod ait: Cum sederitis. In non ambigendis ergo mandatis praesentis est ueritas, in consequendis autem expectandi temporis dispensatio reseruatur. Vt autem quando sibi surgendum esset, cum sederint sciant, temporis ipsius demonstrata est plenitudo. Cum dederit, inquit, dilectis suis somnum. Mortem sanctorum deus frequentissime somnum nuncupat, ut ad hunc eundem Dauid: Cum obdormieris & requieueris cum patribus tuis, tunc excitabo de femine tuo, qui mihi erit in filium, & ego ero ei in patrem. Et dominus de Lazaro: Lazarus dormit. Et Apostolus de resurrecturis ait: Quia nos qui uiuimus non praueuimus eos qui dormierunt. Plenitudine itaque gentium post somnum mortis recepta, & Israel reliquo saluato, tunc post hanc sessionem atque somnum resurrectionis est tempus. Et quia dum temporum plenitudo concluditur, gentium quoque crediturarum, secundum Apostolum consummabitur plenitudo, idcirco ait: Cum dederit dilectis suis somnum, hoc surgendi sedentium, quod & dandi dilectis somni tempus esse demonstrans, id est, omni plenitudine iam recepta. Qui autem sint dormientes dilecti, & sessuri resurgentes continuo cum quadam significatione rei praesentis ostendit, dicens: Ecce haereditas domini. Sancti scilicet dormientes, & resurrecturi sedentes haereditas domini est. Non ille carnalis Iacob, neque terrenus Israel factus ex diuisione gentium, portio & funiculus haereditatis, secundum Mosen dicentem: Cum diuisisset excelsus gentes secundum numerum electorum dei, & facta est portio domini Iacob funiculus haereditatis Israel. Et quia iam hic Israel ob impietatem suam esse non meretur dici haereditas, quae haereditas esset ostendit, dicens: Ecce haereditas domini filij merces fructus uentris. Ea ergo in filijs haereditas domini est, quam ex mercede fructus uentris acceperit. Non enim inanis hic fructus est, quo cum ex uirginali uentre manens antea deus nascitur. Nam merces eius haereditas est, & haereditas filij sunt. Quotquot, inquit, eum receperunt, dedit eis potestatem filios dei fieri. Et rursum: Filio li mei, adhuc pusillum sum uobiscum. Hi ergo filij haereditas est, & haec haereditas merces fructus uentris. Est ergo dominus fructus uentris, quem ex se in uita nostrae fructum pariens uirgo progenuit. Et haec eius merces est, qui ex uirgine nascendo fructum uentris esse se uoluit, ut ei gentes quas in filios per fidem generaret haereditas sit. Quod autem quia fructus uentris effectus sit hanc mercedem haereditatis acceperit, psalmus alius testatur, dicens: Posce a me, & dabo tibi gentes haereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terrae. Testatur & Apostolus: Qui

Qui cum in forma dei esset constitutus, non rapinam arbitratus est esse se aequali deo, sed se exinaniuit, formam serui accipiens in similitudinem hominum factus, & habitu repertus ut homo, humiliavit se, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod exaltauit illum deus, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Haec ergo merces fructus uentris est, quae donat in nomine, quae defertur in honore, quae praestatur in gloria. Et hanc habet retributionem ab immortali eius natura humanae infirmitatis suscepta natiuitas, ut quia fructus uentris factus ipse est, merces quoque eius gentium fiat haereditas, & haereditas ipsa sint filij. Dehinc sequitur: Sicut sagittae in manu potentis, ita filij excussorum. Sagittarum hic usus est, ut emissae celeri uolatu ferantur, & ad destinata quaeque inflexa linea dirigantur. Esse autem sagittas quibus dominus utatur, ita legitur cum ait: Misit sagittas suas, & dissipauit eos. In Esaia quoque ita scriptum est, quod etiam de ipso domino dictum esse possit intelligi: Et posuit me tanquam sagittam electam, & in pharetra sua abscondit me, & dixit mihi: Magnum tibi est uocari te puerum meum. Sunt ergo istiusmodi dei sagittae uolatu citae, iactu fideles: quas, quantum ratio spiritualis demonstrat, significari doctrinas propheticas atque apostolicas, in quibus dei uerbum est, oportet intelligi ubique missas, compungentes, arguentes, uolantes: quanquam in plurimis locis meminimus, esse & mortiferas & letales sagittas, de quibus scriptum est: Sagittas suas arsuris operatus est: uerum hic non de ultricibus sagittis dici aliquid intelligi potest, quia nunc sicut sagittae in manu potentis, ita filij excussorum. Pharaon in mari rubro in interitum ob crimen impietatis excussus est: excussum quoque apostolicis pedibus puluerem scimus sententiam esse maledicti. Et quia siue prophetae ipsi qui excussorum, id est, peccatorum & maledictorum filij, tanquam uolantes & fideles sagittae doctrinae caelestis emissi sunt, uel Apostoli ecclesiarum doctores de excussis per impietatem suam in maledictum gentibus crediderint, idcirco ait: Tanquam sagittae in manu potentis, ita filij excussorum, orbem terrae uolatu peragrantes, infidelium corda doctrinae telo uulnerantes, & peccatorum omnium incentiua salutari iaculo pungentes. Atque ut id ex his dictum intelligi possit, quos deus de excussorum ad doctrinam salutis modo emitteret sagittarum, id consecutum in dictis est: Beatus uir qui impleuit desiderium suum, ex ipsis non confundentur, cum loqueretur inimicis suis in porta. Beatus ergo ille est, qui ex ipsis desiderium suum potuerit implere, id est, uel de sagittis, uel de filijs excussorum desiderabilibus se scilicet doctrinae uerbis replere, & de speratis fructibus futurorum bonorum expectatisque satiare. Atque ut hos ex dei doctrina aedificatores esse illius, quam superius memorauit, ciuitatis ostenderet, idcirco ita conclusit: Ex ipsis non confundentur, cum loqueretur inimicis suis in porta. Quod ait ex ipsis, siue ad beatum uirum pertinet, qui desiderium suum impleuit ex ipsis: uel ipsis filijs excussorum erit proprium, quia ex ipsis non confundantur, cum in porta inimicis suis loquantur. Neque ambiguit est qui in porta loquentur aedificatae per praedicationem suam a domino ciuitatis. Meminimus autem psalmo altero dictum: Qui exaltas me de portis mortis, ut annunciem omnes laudationes tuas in portis filiae Sion. Et hic quidem plures portae sunt, in quibus propheta a portis mortis exaltatus omnes dei laudes praedicat. Sed scimus unam esse portam regiam, dominicam, caelestem, de qua dictum est: Haec porta domini, iusti intrabunt per eam. Et cum non confundantur hi excussorum filij in porta inimicis suis loquentes, necesse est ut his inimicis suis loquentes non confundantur, qui cum iustis non merebuntur intrare, exprobrantes illis impietatem in deum, inobedientiam

tiam in praedicantes, infidelitatem in aeterna promissa, odia in innocentes, & in ipsa ecclesiae membra seruitiam, ipsi confidentes, & nulla fidei suae ac religionis ambiguitate trepidantes, sed hos inimicos suos ab eius aditu ingressumque prohibentes, qui ait: Nemo uadit ad patrem nisi per me, id est, per dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum. Psal. CXXVII.

Beati omnes qui timent dominum, qui ambulant in uisibus eius. & reliqua. Quotiescumque de timore domini in scripturis est sermo, animaduertendum est, nunquam eum solitariū relinqui tanquam sufficientē nobis ad consummationē fidei, sed subiici multa, aut anteferri, ex quibus timoris domini ratio & perfectio intelligatur. Vt cognoscimus ex eo quod per Salomonem in Proverbijs dictum est: Si enim sapientiam inuoces, & intellectui des uocem tuam, & exquiras eam tanquam argentum, & tanquam thesauros inuestiges eam, tunc intelliges timorem domini. Videmus enim quantis usque ad timorem domini gradibus peruentum sit. Ante enim inuocanda sapientia est, & omne legendi officium intellectui est deputandum, & exquirenda ac peruestiganda est sapientia, & tunc timor domini est intelligendus. Et quantum ad communem humanam opinionem pertinet sensum, non ita de timore sentitur. Timor est enim humanae imbecillitatis trepidatio, metuentis id perpeti, quod sibi nolit accidere. Existit autem & commouetur in nobis de reatus conscientia, de iure prioris, de impetu fortioris, de aegritudinis casu, de fera occurru, & de omnis mali passione. Hic ergo timor non docetur, sed ex naturae infirmitate occurrit. Neque quid timendum sit discimus, sed terrorem suum ipsa illa nobis insciunt quae timentur. At uero de timore domini ita scriptum est: Venite filij, audite me, timorem domini docebo uos. Discendus ergo dei timor est, quia docetur. Non enim in terrore, sed in ratione doctrinae est. Neque ex trepidatione naturae, sed praecceptorum obseruatiā, & operibus uitae innocentis, & cognitione ueritatis inuendus est. Nam si idcirco deus timendus est, quia plura fulminibus arserint, tonitruo prostrata sint, terrae nunc motu conciderint, nunc hiati recepta sint, nullum fidei meritum in timore est, qui ex terrore accidentium commouetur. Nobis autem timor domini omnis in amore est, motumque eius dilectio perfecta consummat. Dilectionis autem nostrae in eum hoc proprium officium est, parere monitis, statutis obtemperare, pollicitis considerare. Audiamus ergo scripturam dicentem: Et nunc Israel quid dominus deus tuus postulat a te, nisi ut timeas dominum deum tuum, & ambules in omnibus uisibus eius, & diligas eum, & custodias mandata eius ex toto corde tuo & ex tota anima tua, ut bene sit tibi. Quibus dictis conuenientia & congrua propheta in exordio psalmi locutus est, dicens: Beati omnes qui timent dominum, qui ambulant in uisibus eius. Ostendens non ex trepidatione nostrā, quia haec timoris auctor est in terris, neque ex terrore eius, qui terribilis sit, beatos esse qui timeant, sed ex eo quod in uisibus dei incedant. Timor enim, ut diximus, non in metu, sed in obedientia est, & timoris testimonium est obsequela. Caterum si quis timeat, neque pareat, erit quidem timens ex trepidatione naturae, sed non erit beatus ex timoris officijs. Multae sunt autem uiae domini, cum ipse tamen uia sit. Sed cum de se loquitur, utam se ipse nuncupat, & rationem cur se uiam nuncupasset ostendit, dicens: Nemo enim potest ad patrem uenire nisi per me. Verum cum de prophetis ac scriptis eorum quibus ad Christum pergitur sermo est, tunc uiae plures sunt in unam uiam undique congruentes, quod utrumque per Hieremiam prophetam significatum est dicentem: State in uisibus domini, & interrogate semitas dei aeternales, & uide

de te quæ est uita bona, & ambulate in ea. Multæ itaq; uitæ interrogandæ sunt & in multis insistendum est, ut unam quæ bona est inueniamus, per multorum scilicet doctrinam unam uitam uitæ æternæ reperiri. Vitæ enim in lege, uitæ in prophetis, uitæ in euangelium, uitæ in Apostolis sunt: uitæ quoq; in diuersis præceptorum operibus sunt in quibus per timorem dei ambulantes, beati sunt quibus dicitur: Labores fructuum tuorum manducabis.) Sermo ad plures coeptus ad unum refertur docens, nos omnes qui in Christo crediderimus unum esse, Apostolo ita confirmantem: Omnes enim uos unum estis in Christo Iesu. Siue ergo ad unum siue ad plures loquitur, in uno erit id significantiæ, quod in pluribus. Est enim conueniendum propheticum hunc sermonem ab usu communis opinionis discrepare. In hac enim uitæ conuersatione, qui manducant laborum fructus suorum manducant ex prouentibus elaborati operis sumentes. At uero propheta ait: Labores fructuum manducandos. Non consequitur sensus humanus dicti huius intelligentiam. Ex laboribus enim fructus est, non ex fructibus labor. Deinde labor ministerium corporis est, fructus uero merces laboris. Ministerium autem corporis in corpore est, licet corpore sit. Nihil uero edere, nisi quod corporale est, possumus. Sed propheta nihil de terrenis & præsentibus tractat. De beatitudine enim timendum dominum, & in uis eius ambulantium ei sermo est. Qui enim in uis domini ambulabunt, illi labores fructuum suorum manducabunt. Non enim hic manducatio corporalis est, quia neque id quod manducandum est corporale sit, sed habemus hic cibum spirituale, animam nostram in uita alentem, bona scilicet opera castitatis, misericordiæ, patientiæ, poenitentiae, tranquillitatis, in quibus nobis contra corporum nostrorum uitia laborandum est. Horum laborum fructus in æternitate est, sed labor hic æternorum fructuum ante comedendus est: eoq; in uita hac corporali anima nostra alenda est, per cibum horum laborum obtinentes panem uiuum, panem cœlestem, ab eo qui dixit: Ego sum panis uitæ de cœlo. Quem qui indigne secundum mandatum Apostoli acceperit, iudicium sibi adquiret. Hi sunt ergo labores fructuum manducandi, eorum scilicet fructuum, qui in cœlis metentur. Nunc dum in terra sumus opera sumenda sunt. Hæc enim nunc animum saturant, hæc in cœlum suis fructibus prosequuntur. Deniq; sequenti uersu utriusque huius temporis beatitudinem propheta demonstrat, dicens: Beatus es & bene tibi erit.) Quorum alterum in præsens obtinetur quod beatus es, quod uero bene tibi erit in futurum, quo iterum labor futurorum fructuum manducabitur. Vxor tua sicut uitis abundans in lateribus domus tuæ. Filij tui sicut nouella oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Ecce sic benedicetur omnis homo qui timet dominum.) Multis forte sermo iste in præsentis benedictionis gaudium aptus uidebitur, ut ex misericordia domini suppetat pacifica & utilis in domo coniugis salus, & dulcissimus circa conuiuium cœtus filiorum. Sed si hæc perfecta bona fuissent, quæ cum sint bona, non tamen cœlestia bona sunt: tum si in his beatitudo timoris dei constitisset, obtinisset utiq; princeps fidei & timoris dei Abraham cui uxor diu sterilis bis arrepta est: filius ex promissione unicus offertur in hostiam iustus, & sacrificio admotus intulit orbitatis dolorem. Ipsi deinde Isaac duo filij dissidentes, & usq; ad odium mortis inimici: Iacob autem ignorata uxoris inopinatus maritus, & ad nuptias alias falso coactus, & uiuentis funus parricidali fratrum mendacio plangens, caruit timendum dominum benedictionibus, & apud quos, & a quibus fides est, apud eos fidei satisfactio non reperietur. Quantos autem peccatorum uidemus florere domo, coniuge, liberis: tam uero benedictionibus dei priuabitur felix illa & beata uirginitas causam sibi beatitudinis non relinquens. Et ubi illud erit Pauli: Velle autem omnes hæc

nes homines esse sicut & me: Et nescio quomodo propheta perfectam eam beatitudinem constituerit quæ negata sanctis est, peccata oribus usitata non speranda uirginibus sit. Ergo quia secundum humanam intelligentiam propriam & perfectam beatitudinem dicti huius sermo non explicat, erigendæ sunt ad spirituales doctrinam mentes atq; aures. Lex enim omnis secundum Apostolum spiritualis est, & ipse non humilem, nec terrenam beatitudinem, sed spirituale secutus est, dicens: Benedictus pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus. Cum itaq; in spiritualibus, & cœlestibus benedici se ostendat, perfecta illa beatitudo sanctorum non in his terrenis & corporalibus esse speranda est, sed potius intelligendum est per corporaliu & terrenorum nuncupatione cœlestium bonorum esse intelligentiam consequendam. Nunquid cum dominus secundum euangelia sponsus est, & secundum Ioannem habet sponsam, de sponsis terrenis & corporalibus significari existimandum est? Non utiq; sed per hanc sermonis consuetudinem docemur eum esse, qui promissus sit gentibus, cuiq; a patre ecclesie hereditas per adeptionem corporis, quod ex uirgine præsumpturus esset, desponsata sit. Ut autem nunc cognoscamus quid sub uxoris nuncupatione intelligi oporteat, cõueniendum est quid & alibi sub hoc eodẽ uxoris nomine tractetur a Salomone ita: Quia quæsiui sapientiam sponsam accipere mihi ipsi. Et quia qui sponsam requirit diuitem quærit, huius sponsæ suæ opes memorat, dicens: Honestatẽ glorificat conuiuium habens dei, & omnium dominus dilexit eam. Et si multam quis cognitionem desiderat, nouit & quæ a principio sunt, & quæ futura sunt conspiciat. Et iterum: Vxor uirilem quis inueniet: Preciosior est autem lapidibus multi precij. Et hæc istiusmodi in prouerbis dicta sunt, quia prouerbiu non hoc quod uerbis sonat explicat, sed dictorum uirtutem ex usu uerborum communium nunciat. Docet autem dominus in euangelij, quid prouerbia intelligenda sunt, dicens: Veniet hora ut iam in prouerbis non loquar uobis, sed palam de patre nunciẽ uobis. Ergo secundum prouerbiorum rationem uxorem uirilem nosse debemus, eam nempe quam sibi Salomon sponsam quæsiuit assumere, de qua & rursus ait: Iudicauit igitur hanc adducere ad conuiuendum mecum, & amator factus sum pulchritudinis eius. Hæc igitur tanquã uxor assumpta sapientia uirilis est perficiens omnia & sibi subdens, & in labore utilium operum ualida, ipsa deo placita, & per doctrinam eius digna & præteritorum scientia, & futurorum cognitione perfecta. Hæc timens deum uxor, totis domus suæ lateribus diffusa fecunda uitis modo se per omnia operum nostrorum latera extendit. Domus autem non ambigitur hoc animæ nostræ esse domicilium, quod sibi unusquisq; per timorem dei & uitam eius inuendo ad habitacionem sapientiæ emundat. Ex hac igitur filij, qui erunt tanquã nouella oliuarum in circuitu mensæ nostræ erunt. Non in conuiuij circuitu futuros ait esse sed mensæ. Mensa enim domini ex qua cibum sumimus, panis scilicet uiui, cuius est hæc uirtus, ut ipse uiuens eos quoq; qui se accipiant uiuificet. Est & mensa lectionum dominicarum in qua spiritualis doctrinæ cibo alimur, sed qui doctrinam dei contemnantur, de qua in psalmo alio scriptum est: Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in captionem, & retributionem, & scandalum. In captionem enim illis & scandalum omnis intellectus ipsius prophetiæ lectio proficit. Sed qui doctrinam dei contemnantur nisi in operum bonorum ministerio uersentur, mensæ illius cibo non proficient. Nam sicut ex coniuge liberi, ita ex sapientia bonæ uoluntatis opera procreantur. Hæc igitur tanquam nouella oliuarum mensam nostram circumibunt, id est, doctrinam nostræ cognitionem optimorum quasi ramorum fructibus obumbrabunt. Seruauit autem etiam hanc propheta rationem, ut neophytam oliuam diceret, id est, nuper plantatam, quia per sapientiam tanquã coniugem assumptam, cuius filij

Prouerbiu

sunt opera fidelia, hæc eadem in hac terra nostri corporis plantatur. Hæc igitur uxor est modo uitis abundantis in domus nostræ lateribus diffusa: In filij, id est, tali coniuge opera procreata, tanquam plantata: oliuæ in mensa nostræ circuitu assistent. Et quia hæc timentur deum beatitudo est, propheta subiecit. Ecce sic benedicetur omnis homo, qui timet dominum. Iungitur ad timentis meritum etiam uotum prophetae dicentis: Benedicat te dominus ex Sion & uideas quæ sunt bona Hierusalem. De Hierusalẽ & Sion iam in superioribus psalmis frequenter sumus locuti, ex quibus uel in quibus honorum omnium consummatio speranda est. Nunc enim quamuis bonis cœlestibus perfruamur, tamen maiora nobis in Sion & Hierusalem temporibus spe referuntur. Hoc enim seculum promissorum honorum capax non est. Væ enim mundo nunc ab scandalis, in quo & zizaniam diabolus suæ perferit, in quo regio est corruptionis, & locus iniquitatis, & conualis plorationis, in quo mundi potentes sunt harum tenebrarum. Sed habemus interim promissorum nobis honorum lumen in quo tantum per speculum & in ænigmate felicitatum rerum imaginem cõtuemur, tunc facie ad faciem uisuri non interposita obscuritatis nube, aut speculi æmulante splendore, sed uera & conspicibili beatitudinis nostræ contemplatione lætabimur operum nostrorum fructus contuentes, & mercedem uitæ innocētis uidentes. Nam ut opera ex sapientia gignuntur, ita ex operibus retributio nascitur. Est ergo sapientia innocentia mater, & rursus innocentia fructus retributionis parit. Hos ergo consequemur diabolo contrito, aculeo mortis reuulso, & omni principe ac potestate huius seculi exempto, cum iam pax in nobis sit hoste uicta & perempto, quod propheta psalmi ipsius cõclusionem testatur, dicens: Benedicat te dominus ex Sion & uideas bona Hierusalem omnibus diebus uitæ tuæ. Et uideas filios filiorum tuorum & pacem super Israël. Speremus ergo bona Hierusalem cœlestis & Sion montis & pacis Israël; quia locus domini in pace est, in domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum. Psal. CXXXVII.

SAepe expugnauerunt me à iuuentute mea dicat nunc Israël. &c.) In situumur dictis propheticis ad tolerantiam præsentium passionum, & naturæ nostræ infirmitas aduersus seculi iniurias semper impatiens suscipit patientiæ doctrinam ab eo, qui in præsentis psalmo ait: Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea. Non ociosa ætas religiosi uiri est, neque quietam exigit uitam. Impugnatur iam ab ipsis iuuentutis suæ annis, & impugnatur sæpe. Non nouella itaque, neque rara impugnantium odia sunt, sed ea sæpe etiam ab ipsis initijs ætatis infesta sunt. Et idcirco hæc sunt, quæ fidem probant, quæ patientiam testantur, quæ inuictæ uirtutis coronam merentur. Nouit beatus Apostolus Paulus hanc longi prælij coronam dicens: Nemo coronatur, nisi qui legitime certauerit. Certamen tantum non sufficit ad coronam. Legitime certandum est, id est omnia passionum bella peragenda sunt. Non sufficit semel neque unius certaminis bello militasse. Et audiamus hunc ipsum legitime certantem cum de se dicit: In laboribus copiosus, in plagis abundantius; in custodijs ematentius; in mortibus frequenter. A Iudæis quinquies quadraginta una minus accēpi. Ter uirgis cæsus sum: semel lapidatus sum, ter naufragium feci; noctem & diem in profundo maris fui. Merito iste tot & tantis prælijs perfunctus dicere auctus est: De cætero iam superest mihi corona iusticiæ, quia nemo nisi qui legitime pugnauerit coronabitur. Fluic etiam uox hæc prophetica competit: Sæpe impugnauerunt me à iuuentute mea. Fiduciæ maxime gratulatio est, tantorum & tam numerosorum bellorum memorari, sed nunc tacito impugnantium nomine impu-

gnatio

gnatio sola memoratur. Et causa noscenda est cur autores impugnationis silentur. Omnes humanæ iniuriæ, quæ religiosi uiris inferuntur, non eisdem habent autores quos habent ministros. Executio quidem hominum est, sed diaboli instinctus est. Et huius nobis intelligenti Apostolus autor est, dicens: Non enim nobis certamen est aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus potestates mundi huius potestates harum tenebrarum spiritualis nequitia in cœlestibus. Et rursum: Secundum principem aeris huius spiritus, qui nunc operatur in filiis inobedientiæ. Operantur ergo hæc spirituales nequitia in his qui inobedientes dei legi sunt, quos uox Iuntas suæ tanquam operarios eligunt in res suas alienæ intercessionis ministerio suo usuri. Neque solum id ex Apostolicis dictis intelligimus, sed etiam ex libro Iob docemur. Cum enim diabolus potestatem tentandi Iob postulasset, per direptionem substantiæ eius primū defauiturus homines ad pastorum cædem & direptionem pecudum citauit, eosque in hanc uoluntatem latrocinij accendit. Egit ergo quod uolebat per humanæ operationis officium. Iudas quoque in passione domini ministerium diaboli fuit, & per eum effectum uoluntatis propriæ est executus, euangelista testante qui ita: Intravit inquit, satanas in Iudam qui cognominatur Scariothes. In omni igitur quam perpetimur iniuria, alterius opus, alterius instinctus est. Et non sibi efficit quisquis aliquid per turbulentæ uoluntatis impetum gerit. Non ergo his irascendum est à quibus aliqua perpetimur, sed quoties per contumelias ad iracundiam prouocamur, quotiescunque per conuicia ad lites exhortamur, quotiescunque ad dolorem ad impiam damni querelam per rapinas & furta cõpellimur, aut in corporis uoluptates blandæ adhortationis sollicitamur instinctu, agnoscendus est hostis ille, per quem hæc operum ac dictorum inuentiua præbentur. Neque irascendum est hominibus alienæ instigationis operarijs, sed potius in his detestandi officij intercessio fœda miseranda est, quod sint uasa diaboli, satanæ ministerium & latrocinantiū telum, & alienæ maliciæ ac nequitia paritores. Ob hanc ergo cognitionem propheta sine distinctione nominis tantum impugnantium meminit, de his atque illis indistincte locutus, quia per homines in se id quod spiritualium nequitiarum est gerebatur. Coepit itaque tanquam ex persona sua propheta, sed quid à nobis dici oportet, quodam ipse cõfessionis exemplo ante præloquitur. Talis ergo ordo dictorum est. Sæpe impugnauerunt me à iuuentute mea dicat nunc Israël. Ante ergo dicitur Israël quid dicere debeat, tum deinde tanquam doctus, & exemplo propheticae confessionis Israël ipse iam loquitur. Sæpe impugnauerunt me à iuuentute mea. Etenim non poterant mihi. Talis religiosorum debet esse confessio. Et hæc uera fidei probatio est, ut qui eos sæpe à iuuentute impugnant, nunquam tamen eorum quos & sæpe, & quidem à iuuentute impugnauerint, præpotentes sint. Aduersus autem ualidiores & longum & frequens est prælium. Et idcirco inimicæ spiritualesque uirtutes firmos fide & timore dei uiros & diu & sæpe perentant, quia iterari necesse est, quod & diu geritur, & nunquam obtinetur. Maneamus ergo, ut sæpe impugnemur, & sæpe impugnati habeamus hanc gloriam ne aliquando cedamus, & hinc sit impugnationis nostræ assiduitas, quia non sit impugnantium præpotens fortitudo. Mos autem est eorum, qui nequaquam longis atque assiduis prælijs præualent, ut uictorem exercitum & firmis agminibus incedentem à tergo adeant, & dorso sicubi uiam prætereas insidias machinantur. Illic dolos fabricantur, illic omnia insidiarum artificia exercent. Ita & peccatores tentatos in cassum fideles uiros euntes iam in ueritatis uia dorso adeunt, dorso insidiantur, dorso dolos concinnant. Et idcirco ait: Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores. Currit Apostolus ea quæ retro sunt obliuiscens, sed in ea quæ priora sunt extendens. Lex ad fideles ita locuta est: Persequuntur te inimici tui, & non comprehendunt

ii ; hendunt

hendent. Non comprehendisse: autem eos docet, cum ait fabricantur. Indefinitum enim temporis significatio est, fabricantur enim semper, nunquam fabricationis suae effectum consequentes, indefesso fidei cursu eò quò quotidie supra dorsum fabricabantur bella, currente. Atque hanc pertinacem iniquitatem sequens uersus absoluit: Prolongauerunt iniquitatem suam. Esaiæ propheta est, dicentis: Vae qui trahunt peccata sua tanquam funem longum. Non desinunt enim peccatis peccata connectere, & tanquam funem longum implexa ea semper extendere. Sancto namque currente & peccatoribus in dorsum fabricantibus, cum huic ad destinatum currendi, illis semper fabricandi, modus nullus sit, sit peccatorum proluxa series & multiplex longitudo. Sed quid tandem post hanc iniquitatum longitudinem maneat noscendum est. Sequitur enim: Dominus iustus concidet ceruices peccatorum. Iustus dominus, patiens scilicet in ultionem dissimulatae ad poenitentiam tempus, non inter exordia humane iniquitatis promptus ad poenam, sed desinendi à criminibus seram scilicet uoluntatem peccatorum expectans, tunc ceruices concidet, cum sine aliquo desinendi modo fabricantur: cum in longum peccata tenduntur: cum iam omne patientis misericordiae tempus exclusum est. Exprobrari autem semper contumacibus legis meminimus, quod dura ceruice sint, eum ceruicosum populum esse Moses ad deum arguit: cum propheta filiabus Sion exprobrat quòd alta ceruice incedant: ceruice scilicet iugum dedignante, ac operibus fidei insolente, patientia dei ad perducendam peccatorum longitudinem abnuente. Submittenda autem ceruix est iugo suauis, ad quod dominus inuitat, dicens: Tollite iugum meum super uos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde. Non concidenda ceruix est, huic se subdens iugo. Est etenim hoc humilitatis & mansuetudinis iugum, non semper impugnans, non in dorso fabricans, non peccata prolongans, sed humilitate & patientia ceruicem subditam fouens, superba illa insolentique ceruice iusti iudicij concidenda decreto. Dehinc sequitur: Confundantur & reuerentur retrorsum omnes, qui oderunt Sion, & reliqua. Frequenter admonuimus Sion montem esse Hierusalem proximum. Sed cum rex Sion, cum filia Sion, cum portae Sion à prophetis nuncupantur, primum ipso nomine intelligi oportet aliud sub Sion significatione monstrari. Sion enim speculationis interpretatio est: Et quod nobiscum speculatio, id Hebraice Sion dicitur. Tum deinde dicti apostolici meminisse nos conuenit ad montem Sion & Hierusalem caelestem accessisse nos, in dominum nostrum Iesum Christum credentes, in cuius glorificato corpore, quod in caelestem gloriam transformatum est, spei nostrae honorè speculamur, humilitatis nostrae corpore in gloriae corporis sui conformando. Ecclesiam autem esse corpus Christi cuius inuicem membra sumus, Apostolus testis est dicens: Quia ipsa Sion mons domini, regis filia, ciuitas sancta uiuis lapidebus in fundamento prophetarum & Apostolorum aedificata est. Hanc ergo quisquis odit, odit eum cuius & corpus est. Est enim speciale hoc aduersus fideles infidelium odium. Confundendi ergo erunt qui Sion oderunt, & retrorsum reuertentur, non in caelestia currētes, neque ad futura tendentes, sed ad terrana sua & originalia reuertentes pudorem iniquitatis & infidelitatis suae iudicij tempore sentientes, & in poenalem corporum sensum amissa resurrectionis demutatione redeuntes. Hoc ipsum autem psalmi consequentia docent: Fiant sicut foenum aedificiorum quod priusquam euellatur aruit. De quo non implebit manum suam qui metet, & sinum suum qui manipulos colliget. Et non dixerunt qui praeteribant benedictio domini super uos. Nullum (ut arbitror) secundum corporalem intelligentiam aedificiorum foenum est. Est autem agri, eiusdemque fructuosissimi. Ergo nihil hic secundum autem sensum tractandū atque opinandum est. Sunt autem secundum scripturam autem

ritatema

ritatē aedificia firma, sunt & infirma. Firma sunt quae fundamentis fidelibus supra petram iacta, fluuijs uentis inundationibus non mouentur. Sunt & infirma, quae arenoso aedificata fundamine, cum tempestates ortae erunt efficiunt ingentes ruinas. Sunt & fationes duae secundum Apostolum, spiritus uidelicet & carnis. Et qui spiritualia seuerit, spiritualia metet, & qui carnalia seuerit, carnalia metet. Ergo qui saepe & quidem à iuuentute impugnabant, qui super dorsum fabricantur, qui prolongauerunt iniquitates, quorum concidentur ceruices, qui oderunt Sion: hi sicut foenum aedificiorum erunt inutiles, & corporeae huius praesentis uitaē fructum cassum inanemque ferentes. Aedificia enim atque tecta secundum euangelicam comparationem humana sunt corpora, aut fide firma, aut infidelitate ruitura. Ab hoc etiam aedificij tecto instante persecutione dominus unumquodque uetuit descendere, dicens: Et qui super tectum est, non descendat tollere de domo aliquid. Certe in persecutione fugiendum est, & quomodo de tecto inhiabit descendere, nisi quod cura corporis derelicta, quia super tectum insilens, id est, super terrenam naturam manens, humilia repetere & descendere ad inferiora prohibetur: Verum impij aedificiorum foenum sunt, inania enim seuerunt. Et foenum etiam antequam euellatur arefcens, de quo neque manum suam messor implebit, neque sinum manipulos collecturus onerabit, non praeteriens fructuum gratulatione benedixit. Inanes sunt, uacui sunt, inutiles sunt: inania enim & inutilia seuerunt. O infelices labores & in fructuosa carnis opera, infructuoso aedificiorum foeno comparata, & antequam euellantur arida, id est, ante ipsum inutilem ipsius messis tempus emortua. Sed quia horum aedificiorum foenum carnalium operum esse fructus tractauimus, considerandum est quae differentia sit in eo qui implet manum, & qui manipulos sinu colligit. Non enim idem est, neque scriptura res eadem iterare geminis elocutionibus solita est. Plus est enim sinu colligere quam manum replere. Et quidem qui manum replent fructum recipere recte gestorum uidentur, quia in manibus sermo diuinus opera significat. In sinu uero conscientiae & fidei & perfectae uoluntatis demonstratur affectus. Plus enim meritum conscientiae quam gesta. Haec namque manum replent, manipulos uero illa sinu colligit. Duos denarios uiduae inopis acceptiores dominus habet copiosis diuitum nummis. Tanto praestat operibus uoluntas, & opera ob id manum implent. Sed sinus manipulorum sunt capaces. Ergo hoc aedificij foenum neque metentis manum neque manipulos colligentis sinum replebit, sed neque praetereuntes dicent: benedictio domini super uos. Et qui sunt praetereuntes, nisi qui tanquam peregrinantes corporalis uitaē seculum transeunt, non manentes in his quae nulla sunt, sed ad aeterna tendentes, neque his quae conspectui subiaccunt immorantes, sed ad inuisibilia pergentes. Ut autem penitus qui sint transeuntes intelligamus, audiamus Moysen dicentē, cum in rubo ignem conspexit, sine damno rubi in quo conflagrabat ardentem. Ait enim: Transibo & uidebo uisionem hanc. Quid est istud transibo? Nulla enim locorum interualla discreuerant, eodem in loco & loquitur & uidet. Quid ergo transit? Transit planè corporales carnalesque curas, & foeneri sui oues pascens in caelestem cognitionem relictiis terrenis operibus excedit. Verum & ipse pertransiit qui in superiore psalmo ait: Vidi impium super exaltatum & eleuatum sicut cedros libani, & transiit & ecce non erat. Quem ammiratus in seculi rebus est, quem in corporeis rebus manens excelsum eleuatūque conspexit, hunc transiens, id est, peregrinus seculo factus, & in caelestem ac spirituales cognitionem de terrenis & caducis rebus excedens, in nihilum habuit, & iam non esse dixit, & mortuum deputauit. Negant ergo aedificiorum foeno praetereuntes dei benedictionem, fructibus aridis & caducis scientes gratiam diuini muneris denegandam. Sed prophetae uota dura atque aspera esse creduntur: totus

Ii 4 enim eius

enim eius sermo tanquam oprantis fuit, cum ait: Fiant sicut scœnum ædificiorum. Sed absit istud ut propheta imprecatus esse credatur. Ex prophetali autem scientia hæc locutus est, & cognitionis fuit sermo iste, non uoti, simul ut peccatoribus terrore ingrueret inanitatem fructuum suorum arefcerent cognitione. Porro autem uotorum suorum ostendit affectum, dicens: Benedicam uos in nomine domini. Prompta benedictio est, si hi qui serebant ædificiorum scœnum, serere incipiant quod messoris manum & colligentis mansipulos sinum repleat. Aridis ergo operibus emortuos fructus suos in scœno ædificiorum monstrauit propheta benedictiones negando, uota autem sua erga poenitentium salutem pro reducta bona operationis ostendit, benedictiones rursum quas negauit optando. Seramus ergo uiriliter, & labores nostros replendis manibus ac sinibus præparemus, ut benedictionis dei participes simus in domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum Psalmus. CXXIX.

De profundis clamaui ad te domine, domine exaudi uocem meam. Et reliqua. Inter multa præclara que ad Romanos Apostolus scribit, cum de fide gentium & infidelitate Iudæorum locutus esset, & multa de iudicijs dei decretisque tractasset, ait: O profundum diuitiarum sapientie & scientie dei, quam sunt inscrutabilia iudicia eius, & inuestigabiles uite eius? Quis enim cognouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit, aut quis ante dedit ei & retribuetur illi? Quia ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipse claritas in secula seculorum. Humanæ infirmitatis religiosa cœlestis est, ex deo hoc solum nosse quod deus est. Ceterum secreta illa & profunda imperispicabilis iudicij decreta, mens terrenâ non penetrat. Inuestigare quid ea perscrutari potest, sed inscrutabilia ea esse & inuestigabilia consistenda sunt, quorum est alterum religiose uoluntatis, alterum imperispicabilis nature. Quis enim causas naturasque cœli & huius & superioris & ceterorum sciet? Quis angelorum & potestatum & dominatum & thronorum & principatum officia rationesque percipiet? Quis Cherubin & Seraphin perpetuas uoces æternasque intelliget? Quis laudantes dominum super cœlum aquas cognoscet? Quis Solis lunæ & astrorum lumina comperta esse sibi gloriabitur? quis hanc inanem nobis ut falso putamus aëris plenitudinem metietur? lam uero aut dispositionem orbis terrarum, aut elementorum uirtutes, aut temporum mutationes, aut fluminum cursus, aut maris fines, aut oceani uicissitudines, aut uentorum flatus, aut naturas animarum, aut iras bestiarum, aut genera arborum, aut uirtutes radicum, & origines animarum, & incrementa corporum, & infantium mortes, & senum uitam, & labores seculi, & sanctorum gloriosas calamitates, & irreligiosorum infelices beatitudines, & legis & prophetarum & euangeliorum & Apostolorum arcano cœlesti libros consecratos plenæ cognitionis scientia cœsequetur. In his igitur omnibus hærens ac detentus propheta ex interno cordis sui secreto secundum Apostoli uocem & ipse clamat, dicens: De profundis clamaui ad te domine. Pone illum secundum Apostolum in profundo diuitiarum dei imperispicabilium & inuestigabilium demorantem, statue illum de profundo humanarum calamitatum æstu precantem, secum eam domini quæ est in anteriore psalmo uocem: Veni in profundum maris & tæpestas demerit me; Existima illum non labijs, sed secreto (ut in sum est) cordis ore, apta aut ignorantioni, aut passioni, aut orationi uox ista dicentis est: De profundis clamaui ad te domine, dum aut nescit, aut patitur, aut precat. Et quia de profundis clamat, confidenter ait: domine exaudi uocem meam; Fiant aures tue intendentes in uocem

in uocem orationis meæ.) Sed querendum est an id ipsum sit exaudi uocem meam, & fiant aures tue intendentes in uocem orationis meæ. De profundis enim orat, & profundum est quicquid orat. Ac primū intelligendum est deum incorporalem esse, neque ex partibus quibusdam atque officijs membrorum (ex quibus unum corpus efficitur) consistere. Legimus enim in euangelio quoniam deus spiritus est, inuisibilis scilicet & immensa atque intra se manens & æterna natura. Scriptum quoque est, quoniam spiritus carnem & ossa non habet. Ex his enim corporis membra consistunt quibus substantia dei non eget. Deus autem qui & ubique & in omnibus est, totus audit, totus efficit, totus incedit. Et hoc ex scripturis docemur, cum dicitur: Ego sum deus appropinquans, & non de longe. Et rursum, quoniam in ipso & uiuimus, & mouemur, & sumus. Virtus ergo dei quæ æqualis & indiscrcta est, officiorum & membrorum habet nomina. Ut uirtus qua uidet oculi sunt, uirtus qua audit aures sunt, uirtus qua efficit manus sunt, uirtus qua ad se pedes sunt, officiorum diuersitates uirtutis huius potestate peragente. Deus ergo ubique est, & ubique adest, audit, uidet, efficit. Sed orandus à nobis est, ut secundum precem nostram assit, audeat, uideat, efficiat. Nature suæ est ut audiat, sed fidei nostræ est ut precemur audiri. Audit conuicantes, audit maledicentes, audit etiam intra secreta cordis loquentes. Sed fides officium suum exequitur, ut dei auditio nem roget: ut qui per naturam suam audit, per orantis precem dignetur audire. Quod si quis forte corporeū deum & conformabilem, & membris diuersum, quia non idem oculus quod & manus est, ob id esse existimabit quod dictum est: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, primum meminisse debet hominum institutionem naturis duabus contineri, animæ scilicet & corporis, quarum alia spiritalis, alia terrena est. Et inferiorem hanc materiam in efficientiâ atque operationem naturæ illius fuisse potioris aptatam. Ergo quisquis ita uolet credere, ut corporalis deus sit, quia ad imaginem eius homo factus est, compositum esse deum statuet ex potiore scilicet inferioris nature, quia de talibus homo constat. Quicquid autem compositum est, necesse est non fuerit æternū, quia compositio habet initium quo componatur ut maneat. Sed hæc infidelitatis deliramenta sunt, dum per cœlestis nature ignorantiam intra has opinionis angustias uitio ingenij degeneris coarctamur. Deus autem semper & in omnibus manens & ubique idem, & nusquam ipse non totus. Cumque pulcherrimū opus perfecto iam mundo inchoaret, hominem scilicet ad imaginem sui faciens, eum ex humilitate nature cœlestis composuit, animam uidelicet atque corpore. Et prius quidem animam illam diuino illo & incomprehensibili nobis uirtutis suæ opere constituit. Non enim cum ad imaginem dei hominem fecit, tunc & corpus effecit. Genesis docet longe postea quam ad imaginem dei homo erat factus puluerem sumptum formatumque corpus, dehinc rursum in animam uiuentem per inspirationem dei factum: Naturam hanc scilicet terrenam atque cœlestem quodam inspirationis scedere copulatam. Scit se beatus Apostolus Paulus per interiore & exteriori hominem dissidere. Per interiore quidem hominem condelectatur legi, per exteriori uero hoc quod non uult agit, cum interior homo spiritus opera desiderat, exterior uoluptates corporis concupiscit. Ergo ad imaginem dei homo interior effectus est rationalis, mobilis, mouens, citus, incorporeus, subtilis, æternus, quantum in se est speciem nature principalis imitatur, dum transcurrit, dum circumuolat, & dicto citius nunc ultra oceanum est, nunc in cœlos euolat, nunc in abyssi est, nunc orientem occidentemque perlustrat, dum nunquam ut non sit aboletur. Natura quidem dei in his omnibus est, neque ut alibi assit descendit aliunde. Sed animus humanus in hac sensus sui mobilitate ad imaginem opificis sui factus est, dum naturam dei mobilitas animæ perhennis imitatur, nihil in se habens

habens corporale, nihil terrenū, nihil graue, nihil caducū. Et audiamus adhuc Paulum hoc ita docentem: Expoliantes ueterem hominem cum gestis eius, & induentes nouum qui renouatur in cognitionē secundum imaginem creatoris. Nunquid aliquid corporale induimus cum in agnitione renouamur: Nihil, ut opinor, induimus autem agnitionem dei, fidem aternitatis, innocentiae sinceritatem & bonitatis mores. Haec enim animae magis sunt indumēta quam corporis, quae omnia deo propria sunt. Haec in agnitionē noui hominis induimus, ut in omni ministerio animae nostrae simus secundum imaginem creatoris, bonitatis, & sanctitatis, & charitatis agnitione perfecti. Haec propter aures dei ne corporalis existimaretur tractata breuibus sunt. Et quāquam haec ita se (ut dictum est) habeant, tamen meminimus esse plures spirituales uirtutes quibus angelorum est nomen, ecclesijs praesidentes. Sunt enim secundum Ioannem a sanis ecclesijs angeli, sunt & Mose testante, secundum numerum angelorū fines gentium Adae filijs constituti. Et domino docente pusillorum angeli quotidie deum uident. Sunt secundum raphaēlem ad Tobiam loquentem angeli adstantes ante claritatem dei, & orationes deprecantium ad deum deferentes. Hoc ideo commemoratum est, ut si forte hos esse oculos uel aures, uel manus, uel pedes dei intelligere uoluimus, habeamus non improbabilis intelligentiae auctoritatem, maxime cum scriptum sit: Sunt enim efficientes spiritus in ministeriū missi propter eos qui haereditabunt salutē. Intercessione itaque horum non natura dei eget, sed infirmitas nostra. Missi enim sunt propter eos qui haereditabunt salutem, deo nihil ex his quae agimus ignorante, sed infirmitate nostra ad rogandum & promerendum spiritualis intercessionis ministerio indigente. Dehinc sequitur: Si iniquitates obseruabis domine, domine quis sustinebit? Non negligenter dicti huius ratio tractanda est. Non enim ait, Si peccata obseruabis, sed si iniquitates obseruabis. Differt enim iniquitas à peccato. Nunquid deus peccata non obseruabit, & criminum memoria non erit? Erit certe: quia etiam de ocioso uerbo rationem unusquisque praestabit. Et omnis in carcerem missus reddet nouissimum quadrantem. Differre autem iniquitatem & peccatū docemur, cum dicitur: Beati quorum remissae sunt iniquitates & quorum facta sunt peccata. Et rursum: Iniquitatem meam ego agnoui, & peccatum meum non abscondi. Iniquitas enim transgressio legis dei est, quae est grauior peccato, quod id ipsum Apostolus absolutissime distinxit dicens: Qui enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt, qui autem per legem peccauerunt per legem iudicabuntur. Ergo peccatum iniquitatis iam perijt, ceterum peccatum legis iudicabitur. Peccatum autem iniquitatis est, quicquid extra legem delinquitur, ut gentilitium crimina sunt, quae iam cum lapsa legis ignorantia damnata sunt. Peccata autem in lege non pereunt, sed iudicanda sunt, quia licet peccata sunt, tamen in lege peccata sunt. Ergo si deus iniquitatum recordetur, quis sustinebit furtā, cedes, falsa testimonia, stupra, peruriam? Haec enim crimina sunt, quae inique extra legem dei geruntur, quaeque nouae generationis sacramento abluuntur. Sed horum plane iam deus non recordatur, & cur non recorderetur in sequenti uersu propheta demonstrat, dicens: Quia apud te propiciatio est.) Est enim unigenitus dei filius deus uerbum redemptionis nostrae, pax nostra, in cuius sanguine reconciliati deo sumus. Hic est qui uenit tollere peccata mundi, qui cruci suae chirographū legis affigens, edictū damnationis ueteris deleuit: Si uel igitur ad patrē, siue ad filiū, oratio prophetae esse existimabit, unum enim ambo sunt. Et qui uidet filiū, uidet & patrē, quia pater in filio & filius in patre est. Ex similitudine gloriae alter in altero gloriosus est, gloriosus filius, quia dignus consortio patris sit. Gloriosus pater dignus consortio filij sui. Pater recte uolens per prophetam dixisse creditur, quoniam apud te propiciatio, quia in patre secundum similitudinem gloriae

gloriae filius est, & filius ipse pro peccatis nostris & propiciatio, & redemptio, & deprecatio est iniquitatum nostrarum, quia ipse earum propiciatio sit non recordans. Scit autē propheta ingentis periculi rem esse iniqua, id est, sine lege peccare, quia peccati sine lege perditio est. Peccato autem in lege iudicium est. & idcirco ait:

Propter legem tuam sustinui te domine.) Lex ergo sancta & spiritualis est, & in ea uerba uitae sunt. Et legis finis Christus est: Et hoc sequenti uersu ostenditur. Ait enim: Sustinuit anima mea in uerbū tuum.) Corporalia quidem legis officia propheta exequitur, scilicet sacrificiorum & holocaustorum & neomeniarum & sabbatorum, quae omnia umbra sunt futurorum, sed anima eius sustinuit in uerbū dei. Propter legem ipse sustinet, id est, ut dixi corporaliter officia legis gerit: in uerbum autem dei anima sua sustinet, scilicet filij dei aduentum, qui & uerbum dei & deus uerbū est spirituali fide expectat. Qualiter autē expectet demonstrat, dicens: Sperauit anima mea in dominū, à custodia matutina usque in noctem.) Recordemur euangelicae comparationis tenorem, & meminerimus quosdam operarios uinculae omnem in labore diem transigere. A custodia matutina usque in noctem propheta sperat, nullum tempus habere uacuum, totius diei indefessus operarius est. Sed quid tandem spei erit? Non omnis ita diem suum in spe domini exegit. Sunt enim operarij horae tertiae, sunt sextae, sunt nonae, sunt & undecimae. Et uidetur propheta qui à custodia matutina sperauit usque ad noctem, spem nobis euangelicae mercedis abscondere. Non abscondit planē. Ait enim: Speret Israël in domino.) Si ne praesumptione temporis spei adhortatio est. Ille quidem ut perfectus operarius à custodia matutina usque in nocte sperauit. Sed ad spem omne tempus est liberum, & mercedem non operis sed misericordiae undecimae horae operarij consequentur. Ita enim ait: Speret Israël in domino, quia apud dominū misericordia & copiosa apud eum redemptio. Et ipse redimet Israël, ex omnibus iniquitatibus eorum.)

Bonus est in quem speratur, & sperandum in eo est quia misericors est, quia copiosa apud eum redemptio est, quia redimet ab iniquitatibus suis uniuersos. Hora undecima est, conclusa diei sunt tempora, curramus omnes, festinemus ne nox adsit, ne hora praetereat. Senes sumus, nox mortis insistit, nec ad undecimam saltem uitae nostrae horam procederemus. Beatus quidem qui à mane usque in noctem laborans pactum denarium tanquam debitum postulat. Sed quia bonus est dominus, quia misericors est, speremus in eum, ut undecimae licet horae operarij diurni laboris denarium consequamur, per dominum nostrum Iesum Christum qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum Psalmus. CXXX.

Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei. Breuis psalmus est & distinctione magis quam tractatu explicandus, ad humilitatem nos & mansuetudinem inducens. Et quia plurimis alijs locis nonnulla de humilitate tractauimus, ociosum est eadem repetere. Certe meminisse debemus maximum fidei nostrae opus esse humilitatem, cum hanc pro optimi operis conscientia propheta commemorat, dicens:

Domine non est exaltatum cor meum.) Optimum enim sacrificium deo cor contribulatum. Non ergo cor secundis rebus efferendum est, sed dei metu intra mansuetudinis fines humilitate cohibendum. Neque elati sunt oculi mei. Alia istud proprietate Gracitas elocuta est dicens, *ὄψις ἐπὶ τὸ πρῶτον*, id est ex alio in aliud elati sunt. Eleuandi autē oculi secundum dicta prophetae sunt: eleuate oculos uestros & uide quis ostendit haec omnia. Et dominus in euangelio ait: Eleuate oculos uestros & respicite regiones quia albescent ad messem. Eleuandi ergo sunt oculi, sed non rursus

rursum ex alio in aliud eleuandi, ut semel in id quod eleuati sunt perseverent. De hinc sequitur: Neq; ambulauit in magnis, neq; in mirabilibus super me.) Magni periculi res est si in modicis ambulamus, & si non in mirabilibus immoramur. Magna eloquia dei sunt, ipse mirabilis in excelsis est. Et quomodo tanquam bonum opus de se propheta profert quod in magnis & mirabilibus non ambulat? Sed cum addidit, super me, in his non ambulat quae homini magna & mirabilia creduntur. Dauid enim & propheta & rex erat, humilis antea & abiectus, neque conuictio patris sui dignus, sed deo complacuit. Vinctus in regem est, aspiratus est in prophetam. Non insolefcit in regno, non odijs commouetur. Persequentes se amat, inimicorum mortes honorat, inuestiuosis & parricidalibus filijs parcat. Imperator contemnitur, pater leditur, propheta uexatur, ultionem non ut propheta orat, uindictam non ut pater sumit, contumeliam non ut imperator exequitur. In his ergo quae super se magna & mirabilia sunt non ambulat. Sed uideamus quae sequuntur: Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam.) Quae propheta ista diuersitas? Non exaltat cor, exaltat animam. Non in magnis & mirabilibus super se ambulat, sed non humiliter sentit. Excelsus animo est, & corde submissus, humilis in suis est, sed non humilis in sensu est. Sensus enim eius in caelo est, anima eius in excelsis est. Cur autem (ex quo secundum euangelium exeunt cogitationes male, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiae) humile est suauis illo mansuetudinis iugo subditum. Tenendus ergo humilitatis & altitudinis modus est, ut corde humiles, sensu uero & anima simus excelsi. Dehinc sequitur: Sicut ablactatus super matre sua, sic retribuis in animam meam.) Ablactatus Isaac accepimus Abraham fecisse quod ablactatus iam puerili aetate proximus cibum lactis excederet. Apostolus omnes rudes fidei, & infaniles adhuc in dei rebus scientiae lacte potat. Ergo profectus maximus est, iam lacte non indigere. Ad fortior enim cibum transisse filium suum Abraham, etiam conuiuuii laetitiam testatus est, & Apostolus carnalibus & paruulis in Christo panem negat. Propheta itaq; orat, quia non exaltauerit cor suum, quia non in magnis & mirabilibus suis ambulauerit, quia non humilia senserit, sed exaltauerit animam suam, ut tanquam ablactatus super matre sua retribuatur animae eius. Scilicet ut perfecti & coelestis & uiuentis panis retributione sit dignus, quia per superiora quae commemorauit opera cibum iam lactis excesserit. Sed neq; sibi tantum hunc uinum de caelis panem precatur, uniuersos autem ad eius spem adhortatur, dicens: Speret Israel in domino ex hoc nunc & usq; in seculum seculi.) Spem nostram nullo sine temporum claudit, in immensum expectationis nostrae fidem tendit. In seculum seculi sperandum est, quia per spem praesentis seculi spem futuri seculi consequemur in domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum. Psal. cxxxix

Memento domine Dauid & omnis mansuetudinis eius &c.) Omnes quidem anteriores psalmi graduum in profectum nos spei celsioris extollunt, & per doctrinam fidei, spei, confessionis, humilitatis, operatio nis in sublime gradibus suis prouehunt. Sed hic praecipue psalmus nos & cognitionem filij dei edocet, & sacramento assumptae ab eo carnis instituit. Coepit enim ita: Memento domine Dauid & omnis mansuetudinis eius.) Audent Iudaei aduentum domini nostri, quo in corpore salutem humano generi reddidit, abnegantes hunc psalmum ad Dauid referre. Vt in passione domini impij, ita & in prophetiae scientia imperiti, legentes et non intelligentes, habentes & nescientes, uenerantes & non obediens. Qua enim religionis simulatione propheta

rum lib

rum libros uenerentur, multis cognitum est. Contrectare legentes manu non audent, lintheo subternunt, ad finem sacramenti testes adhibent, & hoc eo proficit, ut maiore irreligiositatis crimine eorum quibus tantus honor debetur, dicta aut contaminent, aut dissimulent, aut nesciant. Hoc eo dictum est, quia cum in prophetis longe postea quam Dauid corpore exceleserat, scriptum habeant in Hieremia ita: In illa die, dicit dominus, conturbabo iugum a ceruice eorum, uincula eorum dirumpam, & non operabuntur ipsi adhuc alijs dijs, & operabuntur domino deo suo. Et Dauid regem ipsorum suscitabo illis, & rursum suscitabo illis Dauid regem orientem iustum, & regnabit rex, & intelliget, & faciet iustitiam & iudicium super terram. In diebus illis saluabitur Iuda, & Israel comorabitur fidens. Item in Esaia: Et excitabo pastorem super eos unum altum, & pascet eos seruus meus Dauid. Et erit his pastor, & ego ero illis in deum, & Dauid princeps in medio eorum. Ego dominus locutus sum. Et disponam ad Dauid testamentum pacis. Nolunt credere quod docetur, neq; his fidem habent quibus deberi uenerationem confitentur. Et religiosi quomodo erunt, auctoritatem abnegantes religioni? Dauid cum patribus quiescebat, ipse testamentum datae per Moysen legis cognouerit, tanto postea deus per prophetas locutus est, Dauid excitandum regem pastorem orientem iustum, in cuius diebus salus Israel sit, ad quem deus testamentum pacis disponit. Ergo est Dauid non hic lesse filius psalmorum ex parte conscriptor, sed Dauid ob custodiam gregis sui pastor. Pastor enim bonus pro ouibus suis animam ponit. Ob aeterni regni gloriam rex, cui dictum est: Rabbi tu es rex Israel. Ob iudicium dei iustus: Pater enim non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Ob lumen mundi, oriens: Erat enim lux uera quae illuminat omnem hominem uententem in hunc mundum. Ob filij dignitatem, testamenti pacis haeres: Omnia enim mihi data sunt in caelo & in terra. Et pacem meam relinquo uobis. Confitentur ergo necesse est Iudaei, longe post tempora Dauid esse haec praedicata. Est autem Dauid iste, qui nomen parentis secundum originem carnis accepit, nomen sumens eius, cuius ex genere sumebat & corpus. Omnia autem quae psalmo continentur & a gestis prophetae Dauid, & a natura humanae infirmitatis, & ab eius temporibus diuersa sunt. Et quia ei non res, non conditio, non tempus aptatur, & in eum Dauid quem postea per prophetas dominus pollicitus est conueniunt, non est ambiguum quinetiam hic qui propheta egregius & magnus est, de eo Dauid qui postea extitit dei spiritu prophetae officio sit locutus: Memento domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius. Non ait: Memento mei, sed memento domine Dauid.) Ut alterum qui loqueretur ostenderet. Orationem autem omnem hanc esse unigeniti filij dei per prophetam locuentis existimari necesse est, memoriam dei patris erga eum sibi quem assumpturus erat hominem deprecantis. Est enim Iesus nunc, secundum Apostolum, in gloria dei patris, & ei omne coelestrium & terrestrium & infernorum genua flectitur. Ergo se primogenitus dei filius deus uerbum iam Dauid nuncupat, per prophetam eius sibi hominis nomen assumens, qui secundum diuinitatis suae priuilegium una secum esset in patris gloria collocandus. Memento domine Dauid, & omnes mansuetudinis eius. Ait enim ipse: Quia mansuetus & humilis corde sum. Et testimonium dei patris est: Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo com placuit animae meae. Ponam spiritum meum super eum, & gentibus iudicium nuntiabit. Non contendet, neq; clamabit, neq; audiet aliquis in plateis uocem eius. Ut omnis ergo huius mansuetudinis pater meminere deprecatur, per cuius mansuetudinis modestiam deo patri officium humilitatis suae uouerit: Sicut, inquit, iurauit domino, uotum uouit deo Iacob.) Sacramenti mentio ad professionem uoluntatis assumitur. Et nescio an unigenitus iurauerit. Certe ita gessit & locutus

K k est omnia

Superstitio
Iudeorum

est omnia, ut sacramento religionis satis facere uideretur. Namque cum quadam de passione sua locutus ad discipulos fuisset, & Petrus tanquam indignum hoc desilio detestatus esset, Petro cui superius clauis regni caelorum dederat, super quem ecclesiam aedificaturus erat, aduersus quam portae inferi nihil ualent, qui quae in terris uel soluisset ea in caelis uel soluta persisterent uel ligasset. Hunc itaque tali conuicio detestantem hoc sacramentum passionis excepit. Vade post me Sathana, scandalum mihi es. Tanta enim ei religio fuit pro humani generis salute patendi, ut Petrum primum filij dei confessorem, ecclesiae fundamentum, caelestis regni sanctorem, & in terreno iudicio iudicem caeli, sathanae conuicio nuncuparet. Quinetiam in tumultu eo quo se dedendum passioni praebuerat, cum idem Petrus seruo sacerdotis gladio aurem abscessisset ait: Reconde gladium tuum in thecam: Calicem quem dedit mihi pater non bibam illum? Impium & profanum docens esse, si non omnia quae erga humanam salutem patri uouisset, expleret. Absolute autem in eo ostendit deuotam passionis suae religionem, cum post acetum poculum esset spiritum traditurus. Perfectis enim omnibus ait: Consummatum est: Et inclinans caput tradidit spiritum. Percurrebat enim omnia sacramenti officia, & ubi consummatione gaudetur, ibi in suscepti operis perfectione latitabat. Ergo quia secundum hanc gestorum deuotionem ita omnia gesta sunt, ut uideantur studiosae pro religione, quia iurata sunt haec esse perfecta, sequens est ut uideatur quid sit quod Dauid iste & iurauit & uouit: Si intraro in tabernaculum domus meae, si ascendero in lectum strati mei. Si dedero somnum oculis meis & palpebris meis dormitationem. Et requiem temporibus meis dormitatio, nec inueniam locum domino, tabernaculum deo Iacob.) Humanae naturae uox haec esse non possunt, & conditio sacramenti infirmitate terrenae necessitatis excedit. Adeundum tabernaculum domus non est, strato lecti abstinentum est, somnus oculis & palpebris dormitatio & requies temporibus non danda est, donec inueniatur domino locus & tabernaculum deo Iacob. Standum ergo erit nocte dieque sub caelo, & nunquam in requie corpus iacebit, oculi autem semper uigiles laborabunt, & ne ipsis quidem palpebris conuertiendi in dormitatione permittitur obductio. Tempora uero quae maxime toto in corpore iniurijs uigilantium & stationis obnoxia sunt, requiem non habebunt. Homo istud de se iurare non sinitur, etiam si maxime nolit, conditionem tamen uoti huius pro ipsa naturae suae necessitate uiolabit. Vigilet licet animus & corpus in statione contineat, tamen necesse est infirmitatis dominante natura & procidat, & dormiat, & requiescat in uitis. De hinc quem locum deo homo inueniet? Et incomprehensibilem infinitamque naturam quali tabernaculo continebit, cum de se ipse per prophetam dominus locutus est, dicens: Coelum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum: quam domum aedificabitis mihi aut quis locus requietionis meae? Omnia enim haec fecit manus mea, & mea sunt omnia haec. Non ignarus autem huius diuinae uocis propheta est, & scit humanae & terrenae operationis domum deo esse non posse, id ipsum psalmo anteriore contestans, cum ait: Nisi dominus aedificauerit domum, inuanum laborauerunt qui aedificant eam. Ergo si neque natura hominis conditionem uoti istius recipiet, neque locum & tabernaculum deo humana requirit operatio, cognoscendum est per caelestium scripturarum auctoritatem quid sit hoc uotum per cuius satisfactionem locus domino & deo Iacob tabernaculum sit repertum. Domino nostro Iesu Christo unigenito dei filio qui omnia humanae salutis sacramenta tanquam iuratus expleuit, & quem a prophetis Dauid significatum docuimus, hoc opus maximum fuit, ut hominem ad scientiam diuinam eruditum dignum habitaculum deo redderet. Et esse homines sedem atque habitaculum

tionem deo ita docemur deo ipso per prophetam loquentem: Quia inhabitabo in his & in illis ambulabo, & ero illorum deus & ipsi erunt mihi populus. Et rursum: In aeternum exultabunt & habitabo in his. Dominus autem ipse in euangelio ait: Si quis diligit me & uerbum meum seruabit, & pater meus diligit eum & ad eum ueniet, & mansionem apud eum faciemus. Et Apostolus quoque ait: Vos estis templum dei & spiritus dei habitat in uobis. Habitat autem deus religiosorum mentes non corporali aditu neque naturae grauioris ingressu, ut alibi non degens illic tantum quo se intulerit insitat, sed spiritali uirtute in uacua se a terrenis labibus corda permittit, seseque luminis modo in patentibus innocentiae foribus mentes illuminaturus infundit. Assumpto igitur corpore unigenitus deus neque ante secundum hominem se ingressurus tabernaculum domus suae iurat, id est, in caelestem habitationem suam esse rediturum, quam haec religiosi pectoris loca inueniat, sed neque stratum lecti sui ascensurum se esse uouit. Stratus requies humanorum laborum est, & fessorum corporum refectio. Sed quia in caelo semper quiescit, & quia indefessa illa natura labori nescit, semper in stratu, id est, semper est in quiete. Dominus noster in forma dei manens formam serui accepit, & obediens usque ad mortem fuit, & mortem crucis, ut plus nescio quid morte pateretur. Ob id autem tantum obediens usque ad crucis mortem est, ut nos habitatione dei dignos esse praestaret. Mori igitur uoluit qui uita est, & efficit se indefessa uirtus ad habitationem corporis non recusat in firmam, ut in forma dei manens formam serui acciperet. Excessit ergo ex illo aeternae beatitudinis suae stratu. Et testis nobis quadragesimus psalmus est qui ex persona domini omne sacramentum passionis eloquitur, dicens: Vniuersum stratum suum uersasti in infirmitate eius. Cum per obedientiam uoluntatis paternae ex deo homo, ex potente infirmus, ex uiuificante mortuus, ex aeternorum seculorum iudice crucis reus dicitur, tum stratum eius in infirmitate conuertitur. In illum igitur aeternae & beatae quietis stratum uouit nisi reperto dei tabernaculo non redire, sed nec ante somnum oculis suis dare. Quis iste est somnus? Nempe ille, de quo ait: Ego dormiui & somnum cepi & surrexi, quia dominus suscipiet me. Mortis hic somnus est, quem non ante oculis suis dabit, quam locum habitationis inueniat. Huius etiam somni beatus patriarcha Iacob in benedictione Iude (qui princeps gentis istius extitit) meminit, dicens: Catulus leonis Iuda ex frutice filius meus, procidens dormiuit ut leo, & sicut catulus leonis. Quis suscitabit eum? Et superior & consequens benedictio, nec aetati Iudae, nec gestis conuenit, sed ei qui ex Iudae frutice sicuti ex radice Iesse est, qui & catulus leonis est, & Iacob erit filius. Ex hac enim tribu Iudae Maria est, quae domini secundum carnem mater fuit. Hic ergo procidens dormiuit ut leo. Leo terrori est feris omnibus, & ueluti dominans est ceterarum bestiarum, & hic solus per confidentiam & securitatem dormit intrepidus. Terror omnium uigilans est, ipse autem securus in somno est. Et idcirco addidit, quis suscitabit eum, quia intrepida & praepotentis naturae securitate nulla aeterni terroris timiditas inquietet. Ne ergo quicquam humile atque passibile impassibile unigeniti dei substantiam perpeffam existimarem, in ea morte quam subiit, feram huius intrepide dormientis exemplum ad securitatem mortis intelligentiam est relatum, ut extra humani timoris esse in somno illo inquietudinem doceretur, qui per generis sui naturaeque uirtute dormiens licet timere non posset. Seruata autem diligentissime ea ratio est, ut in unigenito deo aeterni & gignentis eum dei gloria nosceretur, cum dicitur: sicut leo, & sicut catulus leonis. Ad id enim quod ex deo ipse subsistit, catulus est leonis: ad id uero quod leo est, paternae in eo maiestatis indifferens generositas praedicatur. Ut unum ambo sint, leo est: ne unus atque ipse sit, catulus leonis est. Id autem ipsum etiam psalmi consequentia docent. Ne enim indefessa illa uirtus & impassibilis unigeniti

geniti dei natura mortis somno dormitatura existimaretur, rem omnem ad officium corporis cui discessio immortalis animae mors est, retulit dicens: Si dedero somnum oculis meis & palpebris meis dormitationem. Et requiem temporibus meis donec inueniam locum domino tabernaculum deo Iacob.) Temporibus secundum translationis fidem non aetatis spatij, sed capitis partibus requiem negat. Et haec affectiones sunt corporales quas labor longus & uitae anxietas exagitant. Quiescit autem ille, cui mors somnus est, & id quod nobis poenalis demutatio est, unigenito & in corpore manenti deo requies fuit. Sed ante hanc requiem & Apostoli eliguntur, & soluendi ac ligandi & in terra & in coelo ius sortiuntur, & potestatem aduersus uirtutem omnem aduersariam sumunt, & templum dei sunt, & ipsi ex lege uenientes dignum deo Iacob tabernaculum sunt reperti. Ac ne forte nos per multiplicem humani generis intelligentiam uim ueritati asserere quidam arbitrentur, ut quod ex Dauid persona dictum sit, id ad dominum saluatoremque nostrum multimodis translationum subtilitatibus transferamus, contuenda sunt quae sequuntur, ut ex his ueritatem inuicis scilicet & renitentibus ingeramus. Ait enim:

Ecce audiui uos in Effrata, inuenimus eam in campis syluae. Introibimus in tabernacula eius, adorabimus in loco ubi steterunt pedes eius.) Superius ubi iuratur ac uouetur uoti sacramentum non conuenire naturae humanae edocuius, quia tanti temporis uigilias labor terreni corporis recusaret. Et nunc ubi loca ipsa eorumque nomina commemorantur, ne quid in Dauid referri possit, ueritas ipsa & ex tantis hodie regionis fides contradicit. Dauid enim dispersum populum in regno suo habens, cui nulla religionis sedes esset, aream in Hierusalem coemittit ad locum templi, ut illuc ad explenda legis solennia conueniretur. Sed templum hoc filius eius Salomon aedificauit, ornauit & religionibus inuicem. Voluit ergo Iudaei Dauid aream huius coemptorem peregrinatione a domo & uigiliarum iniuriam & laborem corporis, donec hunc locum & hoc tabernaculum deo Iacob possidet inuenire uouisse. Sed hoc neque historia regnorum aut praeteritorum, in quibus Dauid gesta continentur loquitur, neque psalmus admittit. Et cur non admittat in absoluto est. Dauid aream coemittit, locus templi locus areae fuit, ubi fruges congestant, ubi triticeae & paleae a triticeo separandae sunt. Requies autem domini in Effrata est, & prius audita in Effrata est, & postea in campis syluae reperta. Et quid commune Hierusalem & Effrata: quid areae ad syluae campos: nihil hic conueniens est, nihil non dissonans est. Aream in qua requieuisse Deus Iacob existimatur nouissimis temporibus uenti labro dominus emundat, triticum eius horreis condit, paleas autem inextinguibili igne urit. Probatos legis uiros, apothecis dignos habet, inutiles & infructuosos igni iudicij deputat. Templum illud hodie iam nullum est, incensum est, dirutum est, informe ruinis est. Et ubi ergo dei requies? Mentitus propheta est, & irritum sacramentum ipsius uotum est? Deus etenim requiem quam ei se iuratus reperiturum uouebat, amisit. Itaque quia neque dei dignitati, neque naturae hominis, neque locorum ueritati, neque temporum demutationi haec irreligiosorum opinionum fragmenta conueniunt, ex ipsis nunc scripturarum caelestium auctoritatibus demonstrandum est, ad personam domini nostri Iesu Christi & ad ecclesiae sanctificationem psalmum esse referendum. Diximus superius etiam hunc prophetam de Dauid illo iusto pastore rege oriente, in psalmo isto prophetaisse, & ex persona eius locutum esse, cum dixit: Si intrabo in tabernaculum domus meae, si ascendero in lectum strati mei. Si dedero somnum oculis meis & palpebris meis dormitationem. Et requiem temporibus meis donec inueniam locum domino, tabernaculum deo Iacob.) Nunc uero ut se uoti huius non ignarum neque imperitum propheta esse ostendat, ex persona sua loquitur, dicens Ecce audiui uos in Effrata, inuenimus eam in campis

in campis syluae. Superius ubi sacramenti religio commemoratur, unus iurauit ac uouit. Unus enim in forma dei manens formam serui accepit, & unus dominus Iesus Christus est, per quem omnia, Unus deus pater ex quo omnia. Nunc autem ubi scientiae propheticae cognitio ostenditur, ex persona plurium dicitur, Audiui uos in Effrata, inuenimus eam in campis syluae. Quia plurimis requies domini propheta batur, auditur itaque in Effrata. Et Effrata eadem est quae Bethleem, in qua dominus natus ex Maria est. Testis nobis est & propheta, dicens: Et tu Bethleem domus Effrata, non es minima ut sis in milibus Iudae. Ex te enim exiit, qui erit dux Israel. Et rursum: Et tu Bethleem Iudae non es minima inter principes Iudae. Ex te enim exiit qui reget populum meum Israel. Illic enim primum requies dei auditur, ubi primum unigenitus deus corpus humanae carnis habitauit. Et quod in Effrata auditur, in campis syluae inuenitur. Initium itaque ecclesiae in Bethleem auditur. Esse enim coepit a Christo, sed in gentibus reperitur quae sunt ex syluae campis: ex horrentibus nitida, ex sterilibus fructuosa, ex ignis pabulo uitalis cibi regio, ex ferarum cubilibus dei requies, domus, templum, atque possessio. Quod autem gentes tanquam syluae cubili diaboli fuerint, psalmus nobis septuagesimus nonus testis est, dicens: Deuastauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam. Illic enim de uinea sermo est, id est, de dei, ut tunc putabatur, populo, quem infidelem & impiu diabolus gentes inhabitans uastauerat. In his ergo campis syluae dei requies, quae in Effrata audita est, inuenitur. Seruata autem temporum ratio est, ut quod & audiui uos & inuenimus praeteritam significet aetatem. Id autem quod deinceps consequitur, spem futuri temporis docet, cum ait: In tabernacula eius intrabimus, adorabimus ubi steterunt pedes eius. Corporali istius uita praesentis officio propheta desperans, fide & spiritu praesumit ut tabernacula requies dei qui ea uidit & audiuit introeat. Sed superius super uno tantum tabernaculo iuratum est, nunc autem multa tabernacula introibunt, sed eadem dei requies in pluribus est. Haec ergo requies dei tabernacula introibunt. Neque solum introibunt, sed etiam adorabunt ubi steterunt pedes eius. Cum statur, uno in loco, ex quo decidi non oporteat, consistitur. Vbi uero pedibus statur, illic toto corporis officio insistitur. Lex praeterijt, propheta clausa est, finis eorum Christus est. Demutationis alterius nullus locus est. In hoc in aeternum standum est, ubi iam decursu legis & prophetarum dominus insistit. Discurret quidem per apostolos praedicatio, quos frequenter pedes significatos meminimus, sed in euangelij consistitur. Illic ergo adorabitur, ubi domini pedes, id est, praedicationes nouissimae sine demutationis alicuius transcensione constiterint. Et quia in euangelij legimus dictum, multi prophetae & iusti cupierunt uidere quae uos uidetis, & audire quae auditis, sanctus propheta desiderij huius impatiens est. Postquam enim requiem dei audiuit, & repperit, postquam inquiturum se adoraturumque credidit, spei tantae fieri iam particeps deprecatur, dicens: Exurge domine in requiem tuam.) Quam reperiturum se Dauid tuus uouit, quam nos in Effrata audiui uos, quam in campis syluae inuenimus, in cuius tabernacula introibimus, adoraturi illic ubi pedes tui steterunt. Exurge igitur in eam requiem quae uoti sacramento quaesita est, quae prophetiae scientia in loco audita est, quae in gentium fructu frugifero reperta est, quae introeuntibus frequentabilis est, quae loco indemutabilis est, quae adorantium religione uenerabilis est. Sed non solum tu domine exurge in requiem tuam, sed & tu & arca sanctificationis tuae. Non arca testamenti, non arca legis, sed arca sanctificationis tuae. Et quidem esse arcam testamenti meminimus, intus ac foris auream, ubi tabulae testamenti, ubi sanctae litterae, ubi liber testamenti, ubi Gomor mannae. Sed haec omnia eius quod

dominus assumpsit corporis species est, omne in se sacramentum continens legis hoc & deitatis spiritu & origine carnis munitum, intus scilicet ac foris aureum. Est enim dominus noster Iesus Christus in gloria dei patris, manna in se continens aeternum, Ipse enim panis est uetus, testamenti intra se tabulas & legis librum conseruans; Sunt enim in eo uerba uitae. Ut igitur cum domino etiam haec sanctificationis arca (hanc enim secundum euangelia & sanctificauit & signauit pater) in requiem exurgat, propheta orat. Caeterum arca illa terrena & frequenter ab allophylis capta est & polluta à regibus, & hodie templo atq; urbe subuersa iam nulla est. Et uideamus quid sequitur. Ait enim Sacerdotes tui induantur iusticia, & sancti tui exultent.) Induuntur deo, & arca sanctificationis eius in requiem resurgente iustitia sacerdotes, ualidissimo (ut Apostolus ait) thorace, induentes thoracem iustitiae, quo inimici iacula excipiant, quo in aeternum hominem comuniant, sancti autem laetentur. Et uideamus causam cur & sacerdotes iustitiam induant, & sancti laetentur. Ait enim: Propter Dauid seruum tuum, ne auertas faciem Christi tui.) Christum ad deitatis spiritum reulit, Dauid ad corporis carnem. Formam enim serui qui in dei forma manebat accepit. Ne igitur uertat à sacerdotibus atq; à sanctis Christi faciem rogat, ut eos diuinitatis suae gloria qui propter Dauid, id est, propter assumpti ab eo corporis sacramentum laetantur, illuminet. Et cur propter Dauid seruum suum, faciem Christi sui non auertat ostendit dicens: Iurauit dominus Dauid ueritatem & non frustrabitur eum.)

Dominus iurat & iurat ueritatem & dicti sui fidem etiam sacramento ne ambigamus affirmat. Non fraudabit igitur Dauid suum ueritate iurata. Et quid ei iurauerit dignum est contueri. De fructu uentris tui ponam super sedem tuam. Si custodierint filij tui testamentum meum, & testimonia mea haec quae docebo eos. Et filij eorum usq; in seculum sedebunt super sedem tuam. Quonia elegit dominus Sion, praeelegit eam in habitatione sibi. Haec requies mea in seculum seculi, hic habitabo quoniam praeelegi eam.) Quid hic quod Dauid sit proprium continetur: Vibs illa quae generi eius fuit regia, capta est à Babylonijs, & euersa regni dignitatem sub dominantium iure non tenuit. Post etiam à Romanis capta & incensa iam nulla est. Et ubi dei requies in aeternum est: ubi ex fructu uentris eius in sede dei reges sunt: Seruiunt enim hodie exules patria carentes toto in orbe dispersi. Et ubi illa quae iurata est ueritas: ubi illud quod non frustrandus est ueritate: Et ubi filij Dauid regni aeterni sedes sempiterna: Quae electa Sion dicitur, horret ruinis, uacua incolis est. Et quomodo dei requies est in secula seculorum: Currunt tempora & hoc uita nostrae seculi manet. Deus ergo sine requie est. Sed qui haec infelicis erroris opinione credunt, audiant cui Dauid iuratum sit. Nempe illi de quo dictum est: Posui adiutorium meum super potentem, & exaltaui electum de plebe mea. Inueni Dauid seruum meum, oleo sancto meo liniui eum. Manibus enim mea auxiliabitur ei & brachium meum confortabit eum. Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non adficiet nocere ei: Et concidat inimicos eius à facie ipsius, & odientes eum in fugam conuertam. Et ueritas mea & misericordia mea cum ipso, & in nomine meo exaltabitur cornu eius. Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius. Ipse inuocabit me, pater meus es tu, deus meus & susceptor salutis meae. Et ego primogenitum ponam illum, excelsum super reges terrae. In aeternum seruiabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi. Et ponam in seculo seculi semen eius, & thronum eius sicut dies caeli. Si dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint. Si iustitias meas profanauerint, & mandata mea non custodierint. Visitabo in uirga iniustitias eorum, & in uerberibus peccata eorum. Misericordiam uero meam non dispergam ab eo, neque decipiam

Vt ubiq; de
molitur sen
sum bisto
ricum

decipiam in ueritate mea. Neque profanabo testamentum meum, & quae procedunt de labijs meis non faciam irrita. Semel iuravi in sancto meo, si Dauid mentiar, semen eius in aeternum manebit. Et sedes eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in aeternum, & testis in caelo fidelis.) Promissiones istae Dauid eius sunt, qui aduersus potentem adiutor electus est, cuius in mari manus est, cuius in fluminibus dextera est, qui nuncupare deum patrem audet, quia est, qui ipse primogenitus est, qui excelsus super reges terrae. Cuius semen in seculo seculi est, cui quae sunt dicta, non irrita sunt, cui semel sine mendacio iuratur in sancto, cui sedes sicut sol in conspectu dei est, & permanet ut luna perfecta in aeternum. Ex huius igitur uentris fructu super sedem dei collocabunt, quomodo autem ex fructu simus uentris eius audiamus prophetam Hieremiam dicentem: Si itaque audistis huiusmodi, si pepererit masculus. Partum sexus iste non recipit, sed generatio quae ab eo est partus instar obtinuit. Audiamus & Paulum parturientem in filijs procreandis, cum dicit: filij mei quos ego iterum parturio. Esse autem omnes nos filios sibi ipse dominus in Euangelio testatur, dicens: filii remissa sunt tibi peccata. Et iterum: filij adhuc uobiscum sum. Filij itaque sunt ipsius in sede domini collocandi. Et spei conditio praepositur, si inquit custodierint filij tui testamentum meum & testimonia mea haec quae docebo eos. Moses enim legem scripsit, in qua testimonia dei continentur. Propheta hic idem rotus diuersatur in lege. Et quomodo adhuc filij illius Dauid in testimonijs sunt docendur? Non praesentis aetatis est sermo, sed his proprius, de quibus dictum est: Confiteor tibi domine pater caeli & terrae, quia abscondisti haec à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Sed docti & manentes in his quae docebuntur quid consequentur? Usque in seculum, inquit, sedebunt super sedem tuam.)

Et qui isti qui sedebunt? Nempe de quibus dictum est. Et uos sedebitis super duodecim thronos, iudicantes duodecim tribus Israel. Non negligendum est autem, id quod superius & inferius dicitur. Superius enim dictum est, ponam super sedem meam. Nunc autem dicitur, sedebunt super sedem tuam. Et hoc quid erit? Nempe id quod dicitur: Omnia quae patris sunt, mea sunt. Sedes patris, sedes & filij est, quia ego & pater unum sumus. Aut quomodo intelligitur, ponam super sedem meam, & sedebunt super sedem tuam, nisi quod per concordem & non dissimilem à se innascibilis unigenitum naturam, & pater in filio, & in patre filius est: deitatis in utroque nec genere, nec uoluntate dissidente substantia, cum paterna maiestatis gloria unigenito congenita sit: atque ob id sedem filij, sedem suam pater nuncupat, quia & ex se & in gloria indemutabilis diuinitatis suae unigenitus & uerus deus natus sit, nec contumeliam comunicatarum cum eo sedisse sentiat, cui ex se genito in naturae similitudine nulla diuersitas est dignitatis. Deinde eorum habitatio qui in seculo super sedem sessuri sunt ita ostenditur. Quonia elegit dominus Sion, praeelegit eam in habitationem sibi. Haec requies mea in seculo seculi, hic habitabo quia praeelegi eam. Non montem scilicet Sion desertum & inutilem elegit, neque ciuitatem erutam & euersam. Locis enim deus non continetur, neque omnipotens & aeterna substantia, aut in desertis montium solitudinibus, aut in urbium ruinis iam deformium conuulsa, sed elegit eorum requiem, de quibus dominus in euangelio ait: Nemo uenit ad me, nisi pater qui misit me adducat illum. Illam Sion sanctam & coelestem Hierusalem elegit, concordem scilicet fidelium coetum, & sanctificatas sacramentis ecclesiae animas, in quibus tanquam rationabili & intelligenti & emundata & aeterna per resurrectionis gloria domo, rationabilis & intelligens & imposita & aeterna immenarrabilis diuinitatis natura regescat. Non quod ex ea, in qua est infinitatis suae inenarrabile desistat, ut humanarum mentium angustijs coarctetur, sed quia per digni se habitaculi sedem, qui & ubique & idem & totus & semper est, in

*dhge, sic hic
ronymus uer-
nationem uer-
tit xgece uir-
duam sonat.*

sanctis probatisque requiescat: ubi nulla offensus, nulla demutatio, sed in seculum seculi, id est, in aeterna tempora digna & placens habitatio sit electa. Dehinc sequitur: Viduam eius benedicens benedicā. Quidā translatorum interpretatus esse ita repertus est. Captione eius benedicens benedicā, tanquā uenatoribus & piscatoribus hominum effectis apostolis haec eorum benedicita sit captio. Maxime quod Bethsaida ex qua apostoli sunt, per interpretationē linguā Hebraicā domus uenantiū nuncupetur. Sed nobis sequenda est prima illa, & sub iudaeorum temporibus ante domini aduentū ad ecclesiae doctrinā consignata translationis autoritas. Viduam eius benedicens benedicā. Quanta uiduarū dignitas est, & honesta unius thori conscientia, & felicis continentiae indemutata constantia: Haec enim benedicitur, & benedicendo benedicitur, ex iudicio scilicet benedicentis, benedictione sit digna. Sed Apostolus gentiū doctor horatur nos & aliud de uidua quae benedicenda est sentire. Lege enim non per uirtutē spiritualis efficientiae, sed per finem obseruantiae eius emortua, uiduā eam esse quae ex Synagoga effecta ecclesia sit, docet, dicens: An ignoratis fratres, scientibus enim legē loquor, quoniam lex dominatur homini, in quantum temporis uiuit: Quae enim sub marito est mulier, uiuo marito iuncta est legi. Si autē mortuus fuerit maritus, euacuata est à legem a ruti. Ergo uiuente marito adultera uocabitur, si iungatur alij uiro. Si uero moriatur uir eius, liberata est à lege, ne adultera teneatur cōiuncta alij uiro, itaque fratres mei & mortificati estis legi per corpus Christi, ut & ipsi sitis alterius, huius qui à mortuis resurrexit. Cōparatione uiduae quae mortuo marito libera quibus uolet nuptijs sit, desinente iam lege, uiduā legis ecclesiam esse demonstrat Christo legitime copulandam: Hanc ergo legis uiduam benedicendo benedicet. Deinde ait:

Pauperes eius saturabo panibus.) Bonū est in ecclesia pauperes non esurire, quia cū inops pascitur, aut sitiēs potat, aut nudus uestitur, aut infirmus uisitur, aut carcere clausus requirit, et haec officiorū obsequia deseruntur, quae in singulis nobis esurit, & sitit, & alget, & infirmat, & claudatur, quicquid ait: Amen amē dico uobis, quia quae fecistis uni ex minimis istis, mihi fecistis. Per hanc ergo dictionē eius si delem promissionē paupes eius panibus saturat. Saturat autē eos panibus qui per humilitatē cordis cōtemptumque seculi seipsos in paupertate cōstitunt, quos cibo uitae perennis expleuit, sicut alio loco dictū est: Diuites egerunt & esurierunt, inquirentes autē dominū non inueniuntur omni bono. Deinde sequitur: Sacerdotes eius induā saluari, & sancti eius exultatione exultabunt.) Sacerdotes superius iusticia induuntur, sed profectū honoris sui sumunt, saluari scilicet induuntur, conformes effecti gloriae salutaris. Quia secundū Apostolū de caelis saluificatorē nostrum expectamus, qui potens est secundū operationē efficientiae suae corpus humilitatis nostrae cōformare corpori gloriae suae. Hoc ergo saluari sacerdotes induuntur, sed domini & sancti exultatione exultabunt. Superius exultabunt tantū adhuc in humilitatis corpore positi, & spe tantummodo aeternitatis laeti, ceterū tunc perfecta exultatione exultantes, non spe, sed ueritate, non imagine, sed corpore. Est enim plerūque exultatio, quae demutari solet, uel casu uel infirmitate, uel tēpore. Ad hoc uero haec sanctorū exultatio ea est, ut exultatione cōsummata in se exultationis exultent. Causa autē exultationis ostēditur: Illic producā cornu Dauid.) Cornu regni insigne est. Per hoc enim cornu unguentū regni regnaturis infundebatur. Illic cū dicitur requies, significatur de qua dictū est: Haec requies mea in seculū seculi. In hac igitur requie cornu Dauid, id est, regnū illius de quo propheta Dauid, deus producit, non illud humanum, nec corruptibile, nec caducum, sed illud quod secundum regnum dei in seculum seculi est, & quorum erit regnum caelorum. Nempe de quibus dictum est: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est

est regnū caelorum, id est, in quos aeternus rex, & cuius secundum Danielē regni finis nullus est, regnabit. Non occultus igitur hic rex est, hunc lex praedicat, hunc prophetā pollicentur, hunc Ioannes poenitentiae praedicator ostendit. Ille est enim secundum dominū in euangelio dictum lucerna ardens, Christum tenebris mundi huius ostendens. Omnis igitur de eo prophetia lucerna est eius, ignorantiae nocte nocti scientiae lumen ostendens, infideles atque impios ueritatis luce confundens, & in unigenito paternae maiestatis gloriam docens. Et hoc illud est quod sequitur: Parauit lucernā Christo meo, inimicos eius induam confusione, super ipsum autem florebit sanctificatio mea.) Parata lucerna est, ne ad cognoscendum eum nox ignorantiae existeret, inimici eius cōfusione induentur: uidebunt enim filium hominis in maiestate patris sui, & non salute, sed confusione induentur, terreno scilicet & indecoro corpore resurgentes, super ipsum autem efflorescit sanctificatio mea. Exaltauit, inquit, eum deus & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur caelestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum PSAL. CXXXII.

Per omnem doctrinae ordinem gradibus scanditur, nam per gradus ad superiora uehimur. In eo quod ita coepit propheta, Ecce quam bonum & quam iocundum, docemur quid bonum atque iocundum sit, ut per cognitionem eorum in bonis iocundisque maneamus. Seruata autem scilicet ea ratio à propheta est, ut bonum iocundumque sociaret, quia non omne quod bonū est, iocundum est; nec omne quod iocundum est, bonū est. Iocundus est luxus, sed bonus non est. Est enim in ipsa illa corporalis lasciuia amoenitate detrimentum & salutis & famae. Bona est tolerantia iniuriae, maxime cum ad irreligiositatem compellimur poenis, famis, sitis, frigoris, uigiliarum, contumeliarum, dolorum, sed iocunda non est. Illic enim iniuriosum perfectae uirtutis officium est. Et ita per haec nonnunquam & bonum iocundo, & iocunditas solet eo carere quod bonū est. Videamus quid sit illud quod bonum & iocundum esse propheta demonstrat, scilicet habitare fratres in unum. Non humanas cohabitatio, nec terrenarum domorum comunione propheta Dauid dicit. Nam fratres, ob haec ipsa testorum consortia dissidentes uidemus, & inimicos saepe eiusdem domicilij habitatio cōtinet, & nonnunquam incrementum odij ipsa illa cohabitatio indignatio subministrat. Sed nouit esse Apostolus communem & religiosam domum, dicens: Ut scias quemadmodum te oporteat in domo dei conuersari quae est ecclesia dei uiui, columna & firmamentum ueritatis. Itaque bonum & iocundum est in unum habitare fratres. Cum in unum habitant, conuentum ecclesiae congregant. Cum fratres nuncupantur, unicae uoluntatis charitate concordēs sunt. Ad primam enim apostolorum praedicationē hoc praecipuum fuisse credentium praeconium legimus, quod dicitur: Erat enim omnium credentium cor unum, & anima una assensu, eadem uoluntate non dissonans fide, sociā amoris ac sententiae unanimitate perfecta. Et hoc testatur ille gentium doctor, dicens: Ut sitis omnes perfecti eodem sensu eadem sententia. Et rursum: Implere gaudium meum ut id ipsum sapiatis, eandem charitatem habentes, unanimes unum sentientes, nihil per aemulationem, siue per inanem gloriam agentes, sed in humilitate inuicem arbitantes praecellere super inuicem, non sua, sed aliorum unusquisque uestrum contēplantes. Hoc Apostoli gaudium est, id ipsum nos sapere, amore eodē cōtineri, per unius sensus sententiam unanimes permanere, non per aemulationē separare, nec per inanis gloriae studiū dissidere, non sua, sed aliorum unumquemque cogitare oportere, ut

*Nimum uide-
mus in rem
bonam.*

trouit.

tere, ut ea quibus alienae uoluntates in cōcordia detinendae sint cogitemus, quod alio in loco admonet, dicens: Si possibile est ex uobis ad omnes pacem habentes. Ex nobis uult esse, ut si possibile est pax ad omnes sit, uoluntas nostra omnium amicitijs dedita sit, & si ceterorum natura nō habeat pacis affectū, dummodo non ex nobis causa aut interrupte, aut non cōseruatae pacis existat. Hoc itaq; populo dei cōgruit, sub uno patre fratres, & sub uno spiritu unum esse, sub una domo unanimes incedere, sub uno capite unius corporis mēbra esse. Non enim oculus autem odit, nec nares os execratur, nec manus pedē spernit. Haec enim ut officijs mutuis sibi, ita & amore districta sunt. Hoc iocundū & bonū est habitare fratres in unū, in eodem esse, idē esse, nec congregatione fieri, nec amore diuersos. Comparationem uero huius boni iocundiq; propheta cōstituit, dicens: Sicut unguentū in capite quod descendit in barbā Aaron, quod descendit in oram uestimenti eius.) Aaron unguentū cuius compositio & consecratio ex odoribus continetur unctus est in sacerdotem. Hanc consecrationem primi sacerdotis sui deo esse cōplacuit, Dominum quoq; nostrū inuisibiliter & incorporaliter unctum esse cognouimus, cum dicitur: Vnxit te deus tuus oleo exultationis. Vnctio ista terrena non est, in corporea est, inuisibilis est, nō in oleo ut sacerdos & propheta, nō cornu ut rex, sed oleo exultationis ungitur. Opus istud laticiq; spiritualis est, & ad sacramentū cōsecratio unctiois exultationis fructus adhibetur, non materialis creaturae est, quia corporalia corporalibus indigebāt, Aaron myro cōfusionis ungitur. Sed id quod corporale est, per efficientiā uirtutis spiritualis imbutum specie olei caelestis imitatur. Deniq; post hanc unctioem Aaron secundum legē Christus unctus est in specie unctiois cōfusus per id quod a deo confici demonstrata est in specie unctiois inuisibilis cōsecratur. Ut igitur hoc myrum omnes foetentes odores & immundos cordium spiritus quocunq; infusus fuerit extinguit, seq; in omnia in quod inferit odor hic suauitatis infundit: ita per hoc sacramentū unctiois infusa, & per eā omni terrenorum ac sordentiū unctioem nostrorum foetore deterfo deo iam quod suauē est, spiramus. Nouit hunc suauolentiae spiritum beatus apostolus Paulus, dicens: Ita Christi bonus odor sumus deo in omni loco, in his qui saluantur, & in his qui pereunt. Et in istis quidē ex morte in mortem, istis autē odor ex uita in uitā. Ut odorem uitae nos esse uiuentibus, ita odorē esse mortis, his qui in peccatis suis morentur ostendens: ipse autē Christi odor ex nobis bonus deo est. Ut igitur placitū hoc in primo, id est, Aaron sacerdote unguentū deo exiit, quo in exemplum olei exultationis perungebatur, & gratum deo ex se fidei & innocentiae odorem praebet: ita bonum & iocundum est habitare fratres in unum, per quod unanimitas uoluntatis eiusdem primis & maximis sacramentis bonorū caelestium cōparatur. Descendit autem hoc unguentum à capite in barbā. Barba uirilis aetatis ornatus est. Neq; enim nos paruulos esse in Christo oportet, nisi ad id tantum quod dictum est, paruuli malitia, non sensu. Infideles autem omnes tēdem Apostolus paruulos esse, quia infirmi sumere cibum firmum minime ualentes adhuc lactis egeant, obiurgat, dicens: Lacte uos potauit, non cibo; nōdum enim poteratis, sed neque adhuc potestis. De se autem ita: Cum factus sum uir ea quae sunt paruuli dereliqui, occurrere uero in id festinat, in uirum consummatum, in mensuram aetatis plenitudinis corporis Christi. Vnguentum hoc ergo in barbā Aaron, id est, cōsummatae fidei uirum descendit à capite. Caput secundum Apostolum uiri Christus est. Moses unguentum hoc composuit & confudit, sed componendum & confundendum deus docuit, & deus mediator in lege. De capite ergo, id est, de Christo descendit in barbā, & ab eo descendit, cui dictū est, unguentum exinanitū nomen tuum. Descendit autem in eum qui per aetatis firmitatē in demutabilis

αὐτοῦ
ἰνγκέντιον.

demutabilis esset fidei firmus. Descendit autē etiā in oram uestimenti. Ora uestimenti ea sunt, quae usq; ad pedes defluūt, per quod ad omne corpus hic ungenti odor à capite in barbā, & deinde ad uestimenti oram descendit. In his autem mulieribus quae ungentes dominum typum ecclesiae in euangelio praetulerunt, ita docemur, quod una caput, alia pedes unxerit, per quod quaeq; earum significatur in parte corporis omne corpus unxisse. Media itaq; corporis praetermissa sunt. Nam dum ora uestimenti & barba memorantur, omne in his corpus ostenditur. Additur etiam & alterius comparationis exaequatio, cum dicitur: Sicut ros Hermon qui descendit in montem Sion. Ros ab Hermon in Sion non descendit, multo enim à se interuallo hi montes diuisi sunt. Neq; sanè natura fert ut ros à loco in locum descendat. Sion autē est secundū doctrinam caelestis ecclesiae, uel quae nunc est, uel quae erit sanctorū, quae per resurrectionem glorificatorum & laetantiū angelorū cœtu frequentatur. Hermon autem mons est in Phoenice, cuius interpretatio anathema est: quod enim nobis Anathema nuncupatur, id Hebraice Hermon dicitur. Fertur autem id de quo etiam nescio cuius liber extat, quod angeli concupiscentes filias hominum, cum de caelo descenderent, in hunc montē maxime cōuenirent excelsum. Sed haec praetermittamus. Quae enim libro legis non continentur, ea nec nosse debemus: commemorata autē ob id tantum sunt, quod nos hoc mōte dei per prophetā professio cōmouebat. Certe hodie gentes mōtem hunc prophana religione uenerantur, & interpretationē nominis sui, quod est anathema, ipsam illā impiā superstitionis sedē testātur. Ros uero de caelis est, & inter benedictionū munera optari eū meminimus, cū Isaac ad Iacob ait Et det tibi deus à rore caeli & ab ubertate terrae multitudinem. Ergo quia munera & benedictiones dei, quibus primū omnia cum creata & facta sunt benedixit, postea uero ex peccato Adae in anathemate cōstituerunt, gratum deo est ea rursum in sanctificationis sedem redire atq; descendere. Benedictus enim homo fuit, sed post benedictionē peccauit, & statim impius fuit: sed qui mauult peccatoris poenitentiam quam mortē, uult benedictionis suae rorem ab Hermon in Sion descendere, id est, ex impietatis sede in sanctificationis locū transire. Rore enim omnia uirescunt, aluntur, augētur: ita principali illa dei benedictione homo gignitur, spirat, & crescit. Est ergo bonū atq; iocundū ut à gentili errore, id est, profana Hermon ueneratione descendēs ad Sion, id est, ad aeternae beatitudinis domū trāseat, & eum qui salute omnium laetatur oblectet, ob id quoniam illic mandauit dominus benedictionē & uitam usq; in secula, in Sion scilicet uel etiā in unanimitatē cohabitantiū fratrum. Benedictiones enim ecclesia sola largit, uitam aeternā unanimitas promeretur. Qui dixit enim aeternae uitae uia pādens, diligite inuicē sicut ego dilexi uos, nō mendax est. Est enim ipse ueritas, uia, uita, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Canticum graduum P S A L C X X X I I I.

Inem sumunt cantica graduum, sed ascensionibus suis dignum. Cum enim per ea ad cognitionem sacramenti caelestis scandatur, necesse est, ut postea benedictio ei ad quem conscensum sit debeatur. Vocat igitur omnes propheta ad benedicendum, & tanquam cōsummatis omnibus uniuersos ad contestationem honoris debiti congregat, dicens: Ecce nunc benedicite dominum omnes serui domini. In eo autem quod ait, ecce nunc, elaboratae ascensionis perfectum opus esse significat, ut iam nunc benedicant, quia proficiētes ascenderint. Benedicendus est, quia nos in excelsum prouexerit, quia fidei gradibus in sublime domus suae eleuauerit. Benedictione autem dei os peccatoris indignū est, & idcirco ait: omnes serui eius Non

Nō omnium est deo accepta benedictio, neq; se promiscuus putet placere posse. Soli istud comperit dei seruo, non peccati seruo, nec seculi seruo. Omnis enim, inquit, qui facit peccatum, seruus est peccati. Seruo igitur dei competit, ut dominū suum religioso ore benedicat, ac ne ipsi quidem seruo hoc erit propriū, qui se seruum nomine solo profiteatur, qui etiam nunc cūctabundus & fluctuans incerto fidei uoto circumferatur, cuius cogitatio & uoluntas in recordationem peccaminum, & in curas uoluntatum euagetur. Et idcirco cum dixisset: Ecce nunc benedicite dominū omnes serui eius, adiecit: Qui statis in domo domini, in atrijs domus dei nostri. Qui stat, loco non mouetur, iam currit, iam ascendit, iam immobilis manet, iam auidē bibit beatā illā prophetę uocem: Statuit super petram pedes meos. Et rursum: In petra exaltasti me: & audiet tanq; Mosi sibi dicit, tu autem sta hic mecum. De peccatoribus autem ita legimus: Dilexerunt mouere pedes suos. Standum ergo est in domo domini, quia benedictio stantium placeat, & stantium in domo illa sancta & cœlesti Hierusalem, & angelorum frequentū, ad quā per hanc ecclesię & conuentus nostri domum scanditur. Et quia plures apud patrem mansiones sunt, benedicunt dominum, non solum in domo stantes, sed etiā in atrijs eius. Non omnis domus atrium est, domus est etiā quicquid extra atrium est. Interior autem & familiarior atrij sedes est. Interius ergo stabunt, qui in atrio sunt, quia sit licet dignitas, in domo stare, præuenit tamen ille qui in atrio steterit. Diuersos uero esse eos qui in domo, & eos qui in atrio sint, alibi propheta demonstrat, dicens: Plantati in domo domini, in atrijs dei nostri florent. Maior fructus est effloruisse. Et licet plantatio habeat dignitatem, præcellit tamen efflorescentium honor. Quia ut initium in plantatione est, ita gaudium boni operis in flore est. Reperi autem quosdam ambiguos circa hoc, in atrijs domus domini fuisse, dicentes, idcirco hoc à translatoribus primis adiectum esse, quia sub hisdem uersibus sequenti psalmo continetur, opinantibus ipsis scriptorum uitio in libris Hebraicis fuisse præteritum. Sed noui interpretes quæ uolunt tractent: nobis uero obsequendum est, & auctoritati translationum, & uetustati. In hanc autē spem standi in domo, & in atrijs domini, propheta nos hortatur, dicens: In noctibus extollite manus uestras in sancta, & benedicite dominum. Agimus enim, secundum Apostolum, sub principibus harum tenebrarum, & nox nos seculi detinet, quæ per euangelicam prædicationem iam prodijt in lucem. Nox enim iam proficiscitur, sicut in die decenter ambulate. In hac igitur nocte ignorantia, insidiarū, infirmitatum, concupiscentiarum, uiciorum eleuandæ manus sunt in sancta, non ad prædicandum & orandum tantum, sed etiam ad operandum. Preces enim nude non proficiunt. Eleuanda autem opera nostra sunt in dei sancta, id est, in nudis uestendis, in esurientibus cibandis, in sitientibus potandis, in afflictis consolandis, in oppressis adiuuandis, in omnibus diligendis. Hæc enim nos in hac corporis nostri infirmitate sanctificat, hæc deo placita & sancta sunt. Et hoc non ignorat propheta, dicens: Eleuatio manuum mearum sacrificium uespertinum. Nunc enim in consummationē seculi, quod est uespertinū, non in tauris & hircis, sed in operibus bonis deo hostia est. Moses nos docuit exemplo, qui cum eleuatis constituisset manibus uincebat: summissis uero in terram uincēdum populum ab hoste præbebat, ostendens per hanc formam, hostem nostrum, si terrena opera nostra sint, uincere: si excelsa uero sint, esse uincendum. Eleuandę igitur manus nostrę sunt in noctibus, ut plantemur in domo, ut in atrijs floreamus, & benedicendus est dominus, id est, cum dei benedictione semper orandum est, ne cum panem inopi præbeas, metu famis tristis sis: ne cum sumptum indigentem offeras, damnatum putes: ne cum nudum ueste induas, exui te existimes. Hilarem enim

Nihil tale
Hieronimus.

datores amat deus. Quid autem lata & benedictiō eleuatarum manuum opera mercantur, ostendit dicens: Benedicat te dominus ex Sion. Dominus scilicet ecclesię, & sanctę Hierusalem, & ciuitatis uiuis gemmarum lapidibus constructę. In deo uero æterno ut spem omnem nostram positam cognosceremus, adiecit: Qui fecit cœlum & terram. Eum scilicet ecclesiarum deum esse demonstrans, qui cœlum fecisset & terram, per dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Alleluia. Psalmus CXXXIII.

Psalms secundum simplicitatem audientium absolutus uidetur. Ea enim ex maiore parte in eo continentur, quæ libro Exodi inscripta sunt, Aegypti plagę, Pharaonis poena, regum mortes, & hostilis terrę obtenta hæreditas: sed secundum Apostolum quæ in lege sunt, umbra est futurorum, quæ in ea gesta sunt, allegorū mena non negligenter audienda sunt, quia sub corporalium gestorum fide in exemplum sunt spiritualium operum constituta. Magnæ autem diligentia res est, uirtutem uerbosorum collocatorum expendere, & scire quid cuiq; rei sub eorum quæ dicta sunt significatione sit proprium. Ut enim nō omnium est, herbarum genera uirtutesq; nosse, & si quis imperitus aut nescius in agrum his salubribus herbis diuitē uenerit, omnia inuisa & promiscue genita existimans præteribit: at uero si peritus & doctus hunc preciosum in his germinibus agrum fuerit ingressus, omnia quę ab alijs præterita erunt demeter, & ea quæ ab ignaris erunt neglecta mirabitur: sciens quando utile metendorum eorum tempus sit, & in quę genera sanitarum his utendum sit, & quantum ex his, aut quousq; moderandum sit: sic & in diuinis scripturis esse intelligendum est, ut si eas impia auris & mens rustica audiat, tanquam ociosas & non necessarias negligat: at uero si calens ad cognitionem dei auditor ac lector adstiterit, & cui frequens lectio, & spiritualis gratia donū scientiam dijudicandi singula, intelligendiq; præstiterit, mirabitur omnia, atq; his secundū naturales eorum uirtutes & efficientias utetur, nō ignarus quando quid præsumendum sit, & in quā curationem eligendū, quando ex eo corpori sanatio, quando animę medicina tribuenda sit, ne quid præproperum, ne quid importunum ac tardium, sed collatis & uirtutibus, & temporibus, & rebus, non imperite his quæ sibi comperta fuerint utatur, quod quidem maxime in hoc psalmo ita esse intelligitur. Incredibile enim in modum ea rebus gestis uerba subiecta sunt, ut cum fideliter illa quæ gesta sunt enunciarent, maiorem tamen internę & spiritualis intelligentia profectū ex se ita collocata præstarent. Neq; tantū hæc ratio seruata est, ut res ipsę quæ corporaliter gestę sunt, ad ostendendam dei magnificentiam commemorarentur, uerum etiam ut per cognitiones gestorū, & uirtutes nominum exemplum de se gerendis in his quæ sunt gesta, præberet. Itaq; necessarium est, hæc singula personis, temporibus, uirtutibus discernere, ut ea quę incuriosę aures tanquam nō necessaria fortē perdidert, ipsa illa ad humanę infidelitatis medelam sanationemq; referantur. Et hoc ipsis rebus in psalmo docebimus, qui ita cœptus est: Laudate nomen domini, laudate serui domini, qui statis in domo domini, in atrijs domus dei nostri. Laudate dominū, quia benignus est dominus, psallite nomini eius, quoniam suaue est. Et contuendum in exordio psalmi est, quod ad laudem nos dei aduocat, cum in superiore psalmo ad solam benedictionem hortatus sit. Præstare autem laudi benedictionem non ambiguum est. Primus enim odor in benedictione positus est, sed consummatur in laude, & laus non incipienda confuse est, sed ordine ac modo confitenda est. Hoc enim primum est, laudate nomē domini. Nomen ergo domini primum laudare admonemur, quia deus cœli sit, quia deus terrę sit,

LI quia

quia deus mundi sit, quia deus, quod fidei nostræ & spei proprium est, Abraham, & Isaac, & Iacob sit. In his enim primum deo laus est. Sequens uero præceptum est, laudate serui dominum. Per cognitionem nominis dei ad scientiam eius proficimus. Iam enim non nomen domini, sed dominum laudamus, cognoscentes quare deus cœli sit, quare terræ deus sit, quare deus mundi, quare Abraham, & Isaac, & Iacob sit. Hæc enim primum puerilis doctrinæ rudimenta transgressi, deum non iam per obedientiam subditorum, sed per immensæ uirtutis suæ magnificentiam laudamus, & laudamus serui eius. Neque solum serui eius nudo tantum professionis nomine uocabulo nuncupati, sed stantes in domo eius iam non uagi, neque erratici, sed tantum firmitate stabiliti. Neque tantummodo stantes, sed etiam in atrio domini dei nostri, internæ potius & mediæ domus sede suscepti. Per hunc igitur ordinem à seruis & à stantibus in domo atque in atrio laus inchoatur. Laudandus deus ob id est, quia benignus est. Nam ut omnipotens sit, naturæ suæ uirtus est: ut uero benignus sit, nobis necessarium est, quos corporis infirmitas & conditio originis in peccatis detinet. Et quid spei est humanis delictis, si benignitas dei absit? Sed dictorum ratio consideranda est. Namque qui laudandus est quia benignus est, psallendum nomini eius est, quia suaue est. Psallite nomini eius quoniam suaue est. Psallite ubi dicitur, ad corporis opera refertur, ut per organa nostri, id est, corporis multimoda opera consonans deo fiat & apta laudatio. Psallere ergo nomini eius iubemur, quia suaue est. Suaue enim est deo, corpora nostra cōplacito ministerio probabilique famulari, uel ipsum illud potius nomen domini suaue est. Et quid suauius in se habet, uel nomen eius, uel ei psallere, continuo subiecit, dicens: Quoniam Iacob elegit sibi dominus Israël in possessionem sibi. In initium originis Iudæorum secundum sanctificationem generis Abraham est. Ad hunc enim dei fuit sermo. Et cur potius Iacob quam Abraham dominus elegit? Dehinc cum idem secundum nuncupationis alio locutionem sit Israël qui & Iacob, cur iterum additur, Israël in possessionem sibi? Ordo exigebat principem electionis Abraham, non eum qui iam tertius in electione est Iacob commemorari: ratio quoque ammonerebat, ut significatus Israël in Iacob inteligeretur: quin etiam illud accedit, quod qui Iacob est eligitur, qui Israël possidetur. Sed iam in exordio sermonis monuimus, illa ex rebus corporaliter gestis commemorata in psalmo esse, in quibus futuri species tanquam in speculo reluceret, ea quoque gestis rebus coaptata uerba esse, quæ cum ea quæ gesta sunt, nunciaret, tamen intelligentiam nobis absolutiorem eorum quæ spiritualiter in gestis rebus præfigurabantur, afferrent. Dei nomen suaue est, non uni tantum genti, atque ipsi irreligiosæ, sed omnibus iam gentibus atque linguis. Iacob enim sibi elegit matrem natu supplantantem, ementem primitias cibo & desperatione uenales, abripientem benedictionem, impententem post seruitutem, deinde post lucram deum uidentem, & Israël nuncupatum. Ante enim Iacob est, & sic Israël. Circumspiciamus ecclesiæ corpus, quæ per differentiam fidei & Iacob, & Israël habet, & hic cœtus populū legis fide supplantat, primitias eius accipit, benedictionem eius diripit, secū dum domini dictū dicentis: A diebus autem Ioannis regnum cœlorum uim patitur, & uim facientes diripiunt illud. Iacob est ergo qui eligitur, domino dicente: Ego uos elegi, non uos me. Israël est qui possidetur in præteritis primogenitus, & benedictionibus cognitus, in seruitute multi temporis fidelis, in sacramento lucræ potens, in promerendis rursum benedictionibus pertinax, in dei cognitione & cōspectu Israël. Nouit autem spiritus prophetiæ præpotentem hanc nominis dei in congregandis gentibus, & possidendis fidelibus suauiatatem, dicens: Quia ego noui quàm magnus est dominus. Officio quidem oris sui propheta loquitur, sed cognitione sua uox ista eius est, qui ait: Nemo nouit patrem nisi filius, & cui uoluerit

rit si

rit filius reuelare. Et filius quidem patrem, si cui uoluerit reuelabit. Sed magnitudinem eius nemo cognoscit, propheta dicente: Cuius magnificentie non est finis. Cognitio huius ergo infinitatis ei soli erit propria, qui secundum perfectam originis suæ plenitudinem ipse imago est infiniti. Quia ego cognoui quàm magnus est dominus: & deus noster præ omnibus dijs. Non præ dijs omnibus illis est, de quibus infra ait: Simulacra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum. Os habent & non loquentur. Nihil enim magnum, si metallis, & saxis, & lignis comparatus præfertur. Et quia isti dii non sunt, querendum est quos deos dixerit. Non enim deorum multitudinem ecclesia cognoscit. Error hic gentium est, ut cœtus, & conceptus, & procreationes, & successiones deorum aut lingar, aut credat. Nobis autem secundum Apostolum unus deus, ex quo omnia, & nos in ipso, & unus dominus noster Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Unus ex uno deus ex deo est. Non recipit alterum innascibilis ut duo sint, nec admittit quod est unus unigenitus ne deus sit. Non sunt duo innascibiles, non sunt duo unigeniti. In eo autem unusquisque quod est, unus est, dum parem nec unigenitum habet, nec innascibilis admittit: neque unigenitus deus ex alio quàm innascibili deo subsistit. Videndum est autem, præ quibus omnibus dijs deus noster sit. Inuenio deos dici per prophetam ita: Deus stetit in congregatione deorum, in medio autem deos discernit. Et hoc quidem uidetur ambiguum, necessitatis absolutæ nunciare quos deus significet, sed dominus in Euangelij errore nos nuncupationis huius liberauit, dicens: Ego dixi, dii estis, & filij excelsi omnes. Et adiecit: Si ergo illos dixit deos, ad quos uerba dei facta sunt, & non potest solui scriptura, indissolubilis dei sermo est, homines deos nuncupantis. Inuenio & Mosem deum nuncupari, cum ei dicitur: Deum te posui Pharaoni. Sed & Apostolus docuit dici alios deos, cum ait: Namque & si sunt dii qui dicuntur siue in cœlo, siue in terra, sicut sunt dii multi, & domini multi, sed nobis deus pater est, ex quo omnia, & unus dominus noster Iesus Christus, per quem omnia. Unus quidem deus nobis est, & unus dominus, sed multi dii sunt qui uocantur in cœlo & in terra. Et qui dem si hoc deorum nomen hominibus secundum sententiam dei competit, multo magis, angelis, archangelis, thronis, dominationibus, principatibus, potestatibus dignum, quos Apostolus deos in cœlo nuncupari demonstrat. Dijs ergo sunt qui uocantur, sed præ omnibus deus noster est, non comparatione, qui incomparabilis præcellit, sed potestate præ cæteris est. Et quomodo præ cæteris sit, mox ostendit, dicens: Omnia quæ uoluit fecit in cœlo & in terra, in mari, & in abyssis. Sola enim perfecta uirtus in nullo impeditur, quo minus quod uelit & faciat, & ei ex quo omnia sunt, nihil difficultatis occurrat. Inferioris ab eo naturæ est, ne totum quod uelit & faciat. Dum enim alij se debet, caret omnipotentie uirtute, quia in id ipsum quod subsistit, habeat alium autorem. Et qui non se sibi debet, non omnia potest, dum à potiore subsistit. Sed uideamus quid sit illud quod omnipotentia dei secundum uoluntatem suam fecerit in cœlo, & in terra, in mari, & in abyssis. Et quidem magnum est, si cōtueamur indemutabilem cœli firmitatem, solem annuis cursibus indefessisque moderatum, uicesque anni definitis limitibus temperantem, perennes quoque lunæ uicissitudines & imperturbatos ortus, lapsus conuersionesque signorum. Iam uero terræ opes, & fecundos eius fructus in uitam hominum, uolucrum, pecudum, bestiarum: plena deinde incolis suis maria & spirantia intra fluctus piscium uitam: tum porro quia plurali genere maria Græcitas eloquuta est, Oceani inæstimabiles uices & capax abyssus imperispicabilem naturam, qua refusus in terram æstus resorbetur. Sed cum hæc secundum humanam opinionem plena miraculis sint, ac de ipsis dici meri-

quæ uicissitudines
λαοσας, Lat
tinus inter
pres uitauit
amphibolo
giam in mar
ribus

to debeat: Omnia quæ uoluit fecit in cœlo & in terra, in mari, & in abyſſis, uideamus quæ omnia ſint quæ uoluit & fecit. Educens nubes ab extremo terræ, fulgura in pluuiam fecit, qui producit uentos de theſauris ſuis. Præterito thronorū, dominationum, principatuum & poteſtatum, cherubin & Seraphin, angelorum & archangelorum, cœli, terræ, maris, abyſſi, miraculo, in his omnia deus quæ uoluit fecit, in cœlo & in terra, in mari & abyſſo. Educens nubes ab extremo terræ, fulgura in pluuiam fecit, qui producit uentos de theſauris ſuis.) An hæc tantū perfectæ in deo uoluntatis omnipotentia eſt, terram exhalarè nubes, & coruſcare pluuijs imminentibus fulgura & alternatis ſpiritibus flare uentos? Sed arguunt hanc opinionē noſtram uirtutes herbarū, & naturę gemmarū. Educēs, inquit, nubes ab extremo terræ. Quid em̄ ſibi uult quod nubes deducunt & educunt ab extremo terræ? Exhalant quidem ualles uuidæ nebulas, ſed neq; ualles extrema terre ſunt, neq; quiſquam nebulam id ipſum exiſtimauiſſe eſſe quod nubem. Dehinc fulgura in pluuiam fecit. Quæ hic humani ſenſus intelligentia eſt: Fulgura nonnunquam ſine pluuijs uidemus, & pluuias ſæpe eſſe ſine fulgure. Non pluuiæ fulgura afferunt, neq; ruruſum fulgura pluuias defundunt. Sequitur quoq; Qui producit uentos de theſauris ſuis. Quæ hic humani ſenſus intelligentia eſt: An ne in cœlo aliquo & cōmunito theſaurorum loco conditos eſſe uentos exiſtimabimus, ex quibus uenti ſoleant tanquam precioſiſſima theſauri portio produci: & cū ſolent mutationes uentorum frequentes & incertæ ſæpe & contrariæ cōmoueri, totiens ne gociuſus ad hæc deus ipſos iſtos ut demutentur, ut diſſideant ex ſecreto diuitiarū ſuarum producit? Sed hæc à me uolenti uirtutem & rationem dictorum offende- re, ita commemorata ſint, ut nihilo minus inuiſibilis & omnipotentis uirtutis eſſe intelligatur à mari, quod eſt ab extremo terre, nubes educi, & inter pluuias fulgura coruſcare, & uentos ex occultis ſuorum ſpirituum ſedibus flare. Verum quia non in his tantum omnipotentia dei eſt, neq; in his ſolum quæ uoluit, fecit in cœlo & in terra, in mari & in abyſſis, & in his quæ corporaliter geſta eſſe memorantur, ſpiritalia ſignificari meminimus. Demonſtrandum eſt nunc, quid ſub his dictis per uirtutem prophetiæ intelligere debeamus. In eo quod omnia quæ uoluit fecit in cœlo & in terra, in mari & abyſſis, quantum cognitioni noſtræ permiſſum eſt, nihil amabilius deo homine eſt. Et ſub eſt cauſa, ut peculiare ei hoc animal ſit. Mundus uerbo conſtitit, homo autem cum conſilio efficitur, non uerbo, ſed opere cogitato: ſit quoq; ad imaginem dei per inſpirationem, & ea dei uiuens anima perficitur: legem accepit, uoluntati ſuę permiſſitur, liber ab omnibus mundi dominus conſtituitur: paradisi incola eſt, inuidia diaboli dignus eſt: poſt peccatum miſericordiæ reſeruat, omnis ſeculi huius ætate ad cognitionē dei eruditur, iudex angelis præparatur, reuelationem eius creatura expectat, uanitati in ſpem & ipſa ſubiecta, ob poenitentiam eius ex peccato angelorum in cœlis maximū gaudium eſt. Hic ipſe per ſacramentum natiuitatis, ſecundū hominem Ieſum Chriſtum aſſumptus eſt in eum. Iam ubiq; irreligioſum ante os eius religione docet, iam pollutum ſtupris corpus continentia purum eſt, iam cæca quondam à cognitione dei mens, Iſraël facta eſt. Inuidia in mutationem boni proficit, iam ebrietas in ieiunia exarſit, iam odium in amorem demutat eſt, iam uitia in uirtutum uita perempta ſunt. Fecit ergo dominus omnia quæ uoluit in cœlo & in terra, in mari & in abyſſis. Nihil enim in his omnibus charius homine ſuo habuit, ob quē etiam unigenitus eius deus homo extitit, & fecit ita: Educens nubes ab extremo terræ. Nubibus dominus præcepit, ne ſuper ſpinofam & infœcundam uineam pluerent: Mandabo, inquit, nubibus ne pluant ſuper eam. Cognoui & nubem in qua locutus eſt deus: In columna, inquit, nubis loquebatur ad eos. Et teſtatur mihi Paulus

in hac nube nō ſolum hoc quod legitur intelligendum, dicens: An nescitis quia patres noſtri ſub nube fuerunt, & in Moſe baptizati ſunt: Nubem hanc itaq; ſignificat doctrinam apoſtolicam, quæ in umbrās, & à calore defendens, æſtum omnem futuri iudicii excludit. Quod autem à nouiſſimis terræ ſunt, audiamus Apoſtolum dicentem: Puto autem deus nos apoſtolos extremos oſtendit ſicut abortiuos. Dominus ipſe cum de loco & de dignitate inter diſcipulos ſermo eſſet, ait: Qui uoluerit in uobis eſſe primus, ſit omnium nouiſſimus. Has ergo nubes deus omnia quæ uult faciens, à nouiſſimis terræ educit, & hanc in umbrantem doctrinam terræ humilia exhalaſt. Fulgura in pluuias fecit. Fulgur eſt uirtutis, ortus ſtis agnitio, & hoc ipſe dominus teſtatur, dicens: Sicut enim fulgur exit ab oriente & pater uſque ad occidentem, ita erit aduentus filij hominis. Et hoc quidem ita in domino, qui non in locis corporalibus, ſed ubiq; adueniens cernitur. Cæterum in ſingulis hodie quicunq; uirtutem dei annunciant, qui cognitionem eius per doctrinam præſtabunt, fulgura inter pluuias facti ſunt. Fulgura primum ipſi ſciantia coruſcantes, tum deinde uerborum imbrēm profundentes. Et huius pluuiæ ex ſe profundendæ Moſes non iam ſpiritualiter per doctrinam, ſed corporaliter per gloriam fulgens, ita meminit: Attende cœlum & loquar, & audiat terra uerba ex ore meo. Expectetur ſicut pluuiæ eloquium meum, & deſcendant ſicut roſ uerba mea, & ſicut pluuiæ ſuper gramen, & ut niues ſuper fœnum. Illa fulgura in has pluuias facta ſunt, uerba ſcilicet uiuificantia, & potantes irrigantia. Seruatus autem ordo eſt, ut poſt congregatas ex nouiſſimis terræ nubes, poſt fulgura conſtituta producat uentos de theſauris ſuis. Quos autem uentos producat, nō ambigunt eſt, eos nempe de quibus ait: Faciens angelos ſuos ſpiritus. Sunt enim angeli paruumlorum quotidie deum uidentes. Hi igitur ſpiritus ad ſalutem humani generis emiſſi ſunt: neq; enim infirmitas noſtra niſi datus ad custodia angelis, tot tantiq; ſpiritualium cœleſtium nequitij obſiſteret. Opus ad id fuit naturæ prioris auxilio, & hoc ita eſſe ex his dictis docemur, quibus trepidū ac pauentem Moſem dominus confirmat, dicens: Ecce angelus meus antecedit te. Hos igitur de theſauris ſuis uentos producit, tribuens in his auxilium humanæ infirmitati, ut hæc nos diuina præſidia aduerſus mundi potentes harum tenebrarum in hæreditanda nobis ſalute tueantur. Sequitur deinde hic ordo dictorum: Qui percuffit primogenita Aegypti ab homine uſq; ad pecus, & miſit ſigna & prodigia in medio tui Aegypte in Pharaonem, & in omnes ſeruos eius, qui percuffit gentes multas, & occidit reges fortes, Seon regem Amorreorum, & Og regem Baſan, & omnia regna Chanaan occidit, & dedit terram eorū hæreditatem Iſraël populo ſuo.) Frequenter ſermo diuinus eum intelligendum eſſe deum cœli atq; terræ, & uniuerſitatis creatorem docet, qui Aegyptum percuffit, mare diuiſit, Aegyptios demerſerit, populū ſuū magnis & mirabilibus uirtutibus eduxerit, in eremo manna aluerit, eiectis gentibus in terram repromiſſionis induxerit. Et quidem omnia hæc magnifica & præclara opera deum eſſe teſtantur. Neq; enim mediocris & moderatæ uirtutis eſt tanta geſſiſſe, admirandus in his intelligendus eſt. Sed docet nos Apoſtulus cum ueneratione geſtorum præformationem in his doctrinis atq; operis ſpiritualis agnoſcere, cū lex ſpiritualis eſt, cū geſta eius allegorumenæ ſunt, cū ſub nube patres fuerunt, cum in Moſen baptizati ſunt, cum de ſpirituali petra berunt, cum petra Chriſtus eſt, cum poſtremo ſecundū exaltati in deſerto ſerpentis formam exaltandus eſt dominus. Ergo licet illa in Aegypto corporaliter geſta ſint, ſpiritualiter tamen nunc geruntur in nobis. Aegyptus in quo ſeculi forma eſt, uirtutibus & plagis dei percutitur, ſignis portentisq; terretur, plagis dei percutitur, cum iudicium ſuum audit, cum damnationem ſuam cognoſcit, cum in ipſo

conscientiæ suæ reatu quotidie iudicatur, cum principales suas originariasque uirtutes cruci suæ dominus confixit, locutus quoque est tanquam ad uiuentem animam lemque Aegyptum, ut non habentem terram inanimentemque regionem, sed incolas eius, quos rationales animalesque constituerat, alioquin existimaretur. Misit signa & prodigia in medio tui Aegypte in Pharaonem, & in omnes seruos eius. In medio tui quid est? Cognoscimus ex eo quod dictum est: Deus autem deus noster ante secula operatus est salutem in medio orbis terræ. In medio itaque orbis terræ loco, in quo dominus salutem nobis operans passus est, signa & prodigia misit: dum crucis suæ horis sol effugit, tremis terra, saxa rumpuntur, sepulchra panduntur, mortui exurgunt. Hæc in medio tui Aegypte signa facta sunt. Pharaon tuus, id est, diaboli aquis necatur, baptizato populo, ipse cum exercitu suo obrutus: percussæ deinde gentes multæ, extincti scilicet innumerabiles in nobis uitiorum incolatus, reges quoque fortes perempti. Fortes plane. Seon regem Amorreorum, & Og regem Basan, & omnia regna Chanaan occidit. Et quid istud est? Tot regna euerfa sunt, tot reges extincti sunt, & horum tantum sit memoria? Fit quidem secundum gestorum fidem paucorum memoria ex pluribus, sed hi tantum memorantur, in quibus quamuis quidem res gesta cognosceretur, tamen per conditiones uirtutesque nominum spiritualis in his esset conditio subtexta. Nam Seon in fructuosæ arboris interpretatio est. Quod enim nobiscum arbor infructuosa, id Flebraice Seon nuncupatur, Amorreo uero exacerbans. Has ergo sub horum nominum significatione infructuosas in nobis exacerbantibus uirtutes deleuit, infructuosos scilicet principes, qui nos qui exacerbabamus dominum obtinebant. Et ob id secundum dictum Euangelicum exemplo infructuosæ arboris excisos. Oguero rex interpretationem habet maceris siue ualli. Basa uero confusionis siue pudoris. Regem hunc ergo confusionis pudorisque nostri extinxit, soluens secundum Apostolum maceriam, uel ualli, id est, quo ad cognitionem dei prohibebamur obstaculum diruens. Occidit deinde omnia regna Chanaan. Maledictum Chanaan esse Genesis docet, & esse seruum fratrum suorum, ob contumeliosam eius in patrem iniuriam. Interpretatio autem nominis Chanaan motio est. Quæ igitur nos in uitia & in maledictam impietatem commouebant, atque in nos uis sua ac potestate regnabant, dominus extinxit. Quod autem per uarias uirtutes quæ in filiis obedientis operantur, hæc regnant peccata in nobis, Apostolum audiamus dicentem: Non regnet amplius in mortali corpore uestro peccatum. Regna ergo hæc occisa sunt. Iam enim non dominantur in nobis. Sed occisis his, quid consequitur?

Dedit terram eorum hereditatem Israël populo suo.) Data quidem terra est regum & gentium superius memoratarum, sed amissa rursum est. Hodie à gentibus incolitur, Israël ubique exul est. Et quomodo terra quæ data est, hereditas est? Manet ergo idem ordo, ut sub his que corporaliter gesta sunt, ea que spiritualiter essent gerenda, prescripta sint. Data igitur corporum nostrorum terra in hereditatem est, quæ antea erat in Chanaan maledicta, in uitia mobilis, in Basan confusionis pudorisque plena, in Amorreo exacerbans & iritans, quam possidebat in Og infidelitatis maceria, quam occupauerat in Seon arbor infructuosa. Hæc igitur terra, soluto infidelitatis uallo, & excisa ex ea arbore infructuosa, data est hereditas, & data est Israël populo suo. Quæ autem hæc hereditatis terra sit, & qui sit hic Israël, audiamus apostolum Paulum dicentem: Sicut portauimus imaginem terrestris, portemus imaginem celestis. Hæc est Israël, cui terræ beatæ huius contingeret hereditas, cui conglorificati in domino, terreni corporis sui erit æterna possessio. Hoc Christianis est proprium, qui hoc in se nomen incolunt per celestis imaginem usque ad finem retinuerint. Atque ita ait: Domine nomen tuum in seculum.)

Nunquid

Nunquid à nobis optandum hoc deo est, aut æterna uirtus eget uoto nostro, ut maneat in æternum? Ut in nobis potius maneat, optandum est. Sicuti cum dicimus: Sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat uoluntas tua sicut in cælo & in terra. Non utique ut hæc deo proueniant, optamus, ut sanctificetur qui sanctus est, ut uoluntas sua fiat, cuius factum in uoluntate est. Nostræ hæc potius rei uota sunt, ut per egregia fidei nostræ opera nomen eius sanctificetur in nobis. Ait enim: Estote sancti, quoniam ego sanctus sum: ut in nos regnum eius adueniat, & digni æterno regno per indultam nobis æternitatis substantiam simus, quia spes uitæ est, confiteri regnum eius. Et dicenti sibi latroni: Domine memeto mei dum ueneris in regnum tuum, respondit: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso: ut sicuti uoluntati eius in cælis ab indefessis & celestibus uirtutibus pareatur, ita & à nobis in terra pareatur, ne corporalis nos infirmitas ab exequenda eius uoluntate deflectat. In cælis enim indefessis quotidie uocibus dicuntur: Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus sabaoth, pleni sunt cæli & terra gloria tua. Ut nobis quoque nihil aliud in opere sit, nisi per quod sanctificatur nomen eius: nihil aliud in spe, nisi per quod etiam in nos regnum eius speramus, nihil aliud in uoluntate, nisi per quod deo æternæ à nobis laudes sunt deferendæ. Profectus hic uoti nostri indigentia res est, ut nobiscum nomen eius maneat in æternum. Dehinc sequitur: Et memoriale tuum in generationem & generationem.) Non sicut sæpe à seculo in seculum, neque à generationibus in generationes, sed in generationem & generationem. Et hoc non de nomine, sed de memoria. Memoriale enim est memoria operum dei, quæ libro legis continentur. Et quia lex & memoriale dei in generatione prima, Iudæorum scilicet, usque in plenitudinem temporum mansit, sicuti plebi Sodomæ & Gomorræ usque ad plenitudinem peccati poena dilata est, ita mensuram omnium impietatum cum prima generatio expleisset, memoriale dei, & omnium operum suorum memoria in generationem alteram transiit. In Christianos nempe, cum quibus hodie legis ueneratio est, & propheta, & nomen domini. Tenuit autem hunc eundem in consequentibus ordinem, dicens:

Quia iudicabit dominus populum suum, & in seruis suis consolabitur.) Difert iudicari & consolari, & differt populus & seruus. In seruis autem consolatio, in populo uero iudicium est. Populum dei Israël secundum carnem nuncupatum esse quis nescit? Dictum autem ab Apostolo est: Qui in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Iudicabit ergo deus populum suum, sed in seruis suis consolabitur. Nempe illis de quibus dominus ait: Qui credit in me, non iudicabitur, sed transiet de morte in uitam: qui autem non credit, iam iudicatus est. Consolabitur autem dominus iudicatio Israël in seruis suis. In omnibus enim fidelibus terra solatium habebit ex damno. Voluisset enim populum suum, quem in patribus eorum Abraham, & Isaac, & Iacob elegerat, non iudicari, ob quem post diuersas plagas Aegyptum affligerat, ob quem in columna ignis & nubis affiterat, ob quem mare diuiserit, aquam è petra eiecerat, manna è cælo miserat, legem posuerat, ueniam tantis sacrilegijs indulerat, tot irreligiosorum regna deiecerat, prophetas miserat, unigenitum suum nasci hominem uoluerat. Sed tot tantisque beneficijs populus ingratus & colonum uineæ primus electus, in ipsum dominum uineæ parricidales manus intulit, deum quantum in se est, crucifixum in homine mortificans. Sed electi sunt serui quibus uinea fructum eius reddentibus traderetur. In quibus dominus iudicatio populo suo, pietatis suæ damnum consolaretur. Itaque consolantur eum gentes in martyribus, & confessoribus, & fidelibus suis, fructus ex se commissa sibi gratia rependentes. Non noua autem, nec huius tantum prophetæ uox ista est. Moses in præclaro illo Deuteronomij cantico, cum peccata populi huius, & impietates

L1 4 nouissimas

suspicio le-
gendum,
gentium sa-
crificatum

nouissimas, & fidem generationis alterius predicaret, ait: Quoniam iudicabit dominus populum suum, & in seruis suis consolabitur. Sanctus etiam Eleazar cum a principibus populi sui degustare ementium sacrificatum coereretur, gloriam martyris sub hac eadem uoce consummat. Sciens dominum in seruis suis uoluntate eius operantibus iudicato populo consolandum, conuertitur deinde ad depellendum errorem gentilium prophetico sermone, ut stultas atque irreligiosas superstitiones ex ipsis superstitionum causis coarguat, dicens: Simulacra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum. Os habent & non loquentur, aures habent & non audiunt; nares habent & non odorabunt, manus habent & non palpabunt; pedes habent & non ambulabunt, neque est spiritus in ore eorum, non clamabunt in gutture suo. Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.) Frequenter & in alijs psalmis id ipsum de simulacris gentium dictum est, & propheta omnis hoc laborat, ut humanum errorem a stultissimis his irreligiositate stultitiae auertat. Addunt enim plerique his impietatibus suis auctoritatem, ut precijs mellorum honorem dijs quos sibi fecerint, quarant, auro eos argenti que formando, sed hoc tantum quod possunt largiuntur, imaginem scilicet oris, oculorum, narum, manuum & pedum, deos suos in forma mortui corporis adorantes, cui spiritus est sine uoluntate, os mutum est, oculi hebetes, aures surde, nares inanes sunt, manus dissolutae, pedes rigentes, omne corpus immobile est. Sed errori eorum id quod nec sperare audent, deputatur, ut eorum sint similes quos adorant, uenerantes sint in consortio ueneratorum, ipsi simulacrorum modo in emortuo corpore sine uita spiritu relinquendi. Demonstrato autem errore gentili, ad doctrinae ordinem propheticus sermo seretulit, dicens: Domus Israel benedicite dominum, domus Aaron benedicite dominum, domus Leui benedicite dominum: qui timetis dominum, benedicite eum.) In his nominum atque officiorum distinctionibus omnem ecclesiae populum complexus est, sed per nuncupationum & proprietatum significationem ipsa illa officiorum merita diuisit. In eo enim quod dicitur, domus Israel, & domus Aaron, & domus Leui, & qui timetis dominum, aliud ab alio esse discernitur, ut secundum Apostolum ad Corinthios scribentem, quaedam sit in hominibus distinctio, cum uocatis sanctis, cum omnibus qui inuocant nomen domini nostri Iesu Christi, ut aliud uocatos, aliud sanctos, aliud inuocantes nomen domini esse significet. Nunc autem primum Israel nuncupari uidemus, secundo Aaron, tertio Leui, quarto timentes dominum. Et in Aaron sacerdotes significari non ambiguum est. Sacerdos enim in lege primus fuit Aaron, & exinde in successione eius sacerdotum honor mansit. In Leui autem ministros ostendi absolutum est: haec enim tribus in ministerium electa est, reliquus autem populus, cui non sacerdotum, neque ministerij, sed timoris officium est, in his qui timent dominum nuncupatur. Docet autem nos Apostolus super omnes hos esse Israel, cum ait: Et quotquot regulae huic obsecranda dabant, pax super eos, & misericordia, & super Israel. Sacerdotes & ministros officij sui regula, in eo quod agunt, continent, sed praestat longe uoluntate magis aliquid agere, quam lege. Et optimum est per ministerij ordinem non solum satisfacere ministerio, sed per doctrinae scientiam, & fidei calorem ad cognitionem dei contemplationemque contendere. Eum ergo qui deum intelligens & uidentem esse, quod est proprium Israel, in primo benedictium ordine collocauit, qui officium in quo esset, atque honorem sacerdotis, hac ipsa cogniti per fidem & contemplati dei uirtute praecelleret: quia cum plures sint Aaron, id est sacerdotes, pauci tamen Israel, id est, qui cognitione mentis deum contemplaturi sint, reperiuntur. Hi ergo primum ad benedicendum aduocantur, caeteris alijs post eos, in eo quo & ipsi essent officio, benedicuntur, Sed & benedicunt deum, & domus Israel, & domus Aaron, & domus

domus Leui, & omnes qui timent deum, eum scilicet, qui est benedictus deus in Sion, qui habitat Hierusalem sanctum montem Sion, & ciuitatem caelestem ecclesiam primitiuorum manentium, & scriptorum in caelis in domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Alleluia. Psalmus CXXXV

Onitemini domino quoniam bonus, quoniam in secula misericordia eius &c.) Non est ociosus sermo propheticus, neque ex inanibus ac superfluis causis spiritualis loquela est. Si enim in uiris prudentibus expectari id maxime solet, ut ea quae loquuntur, grauitate eorum doctrinaeque digna sint, omnique sermo non sit fortuitus & uagus, sed ex rationabilibus causis profectus, & expectationi audientium utilis, & auctori congruus differentium, quanto magis id in caelestibus eloquijs opinandum est, ut quicquid in his excessum est, diuinum, rationale, & perfectum esse existimetur. Sed plerumque, imo semper uitio nostro accidit, ut quae legi in ecclesia audimus, auribus atque animis nostris longe ab his peregrinantibus negligamus, ut per audientiam incuriam uilescat apud nos dictorum caelestium dignitas, cum in lectionis tempore rationem supputamus, iras concipimus, iniurias cogitamus, luxuriam recolimus. Tunc ad haec occupatis nobis surde aures sunt, & hebes mens est, & si quid forte in aures nostras eorum quae leguntur, inciderit, uirtutem tamen dictorum obrutus seculi curis animus non sentit: & quorum intelligentiam non sequitur, leuem existimabit auctoritatem. Omnia autem quae in libris prophetis sunt, maximam humanae & salutis & doctrinae profectum in se habent, nostrique causa uniuersa scripta sunt, ut nunc nobis institutionem uitae innocentis afferrent, nunc scientiam dei intimarent, nunc originis naturaeque nostrae cognitionem tribuerent, nunc futurorum intelligentiam non spe tantum, sed ratione praestarent, nunc causas uniuersitatis huius ortusque proferreret, & humanum sensum tantarum rerum intelligentiae incapacem ad capiendum horum cognitionem uarijs doctrinae generibus distenderent. Partibus enim quibusdam & diuisis operibus fuit, per quas sensum sub usu exercitationis assiduo opinio saltem incomprehensibilis nobis huius intelligentiae posset irrepere. Plures prophetae sunt, & ingentia eorum copiosaque dicta. Plures etiam psalmi sunt, & in singulis multa & uaria congesta sunt. Et quanquam omnes unam atque eandem in se doctrinae formam complectantur, diuersis tamen institutis in eandem nos scientiae uiam dirigunt, non omnia in unum congerentes, incapaces enim omnium sumus, sed partes partibus explicantes, ut per id quod singula cognoscuntur, proficiatur ad multa. In hoc autem psalmo, quia singulis eiusdem rei argumenta diuersa sunt id continetur, ut causam uniuersitatis huius, id est, cur caelum, cur terra, cur homines, cur caetera sint, ex bonitate & misericordia dei profectam intelligamus, per id quod dicitur: Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in secula misericordia eius.) Ac primum in eo quod ita coeptum est, confitemini domino, duplicis intelligentiae significatio deferret, ut ait deum in confessione laudemus, quia bonus, quia misericordia eius in secula sit: aut peccata nostra confiteamur, & ab eo indulgentia, quia bonus est, & cuius indeficiens misericordia sit. Vtrumque enim naturae nostrae est conueniens, ut & eum ad cuius cognitionem nascimur laudemus, & ei qui bonus est & cuius misericordia in secula sit, confiteamur peccata sub agnitione peccati. Non enim necessaria est confessio deo qui nihil ignoret, ut ea quae gesseris confitearis. Quia porro confessione ista deus non eget, cuius agnitioni nihil occultum est, cuius auditui nihil inuatum est, cuius uirtuti nihil reliquum, extra quem locus nullus est. Sed confessio est rei eius quae ignorabat professa cognitio, ex alterius

alterius iudicij opinione in alterius intelligentie proficiens sententiam: utile enim sibi ac iocundum quisque esse ante existimauerat, rapere, cadere, furari, superbire, potare, luxuriari. Sed ubi hæc omnia æternæ damnationi obnoxia esse cognouit, cognitis his confitetur errorem. Confessio autem erroris, professio est delinendi. Desinendum ergo à peccato est, ob quod peccati cœpta confessio est. Ceterum extra ueniam est, qui peccatum cognouit, nec cognitum confitetur. Confitendum autem semper est, non quod peccandum semper sit, ut semper sit confitendum, sed quia peccati ueteris & antiqui utilis sit indefessa confessio. Docet autem spiritus sanctus semper confitendum, cum ait per prophetam: Iustus ipse sibi accusator est in primo sermone suo. Iustus non se ex præsentibus, sed ex præteritis accusat. Cui enim adest præsentium accusatio, iusti nomen aufertur. Et audiamus se Apostolum Paulum ex præteritis arguentem, cum ait: Quia non sum dignus uocari Apostolus, ea propter quod persecutus sum ecclesiam dei. Gratia autem dei sum, quod sum. Hæc est illa iusti uiri uera confessio, qui iustitiam præsentem ex præteritorum conscientia & confessione commendat. Ad quam & alibi per prophetam monemur: Confite re, inquit, peccata tua prior, ut iustificeris. Ad hanc ergo confessionem in psalmo uocamur: Quoniam deus bonus est, quoniam in secula misericordia eius. Confessionis nostræ hunc impensiore maximæ fidei fiducia inuocantes, quia cui confitemur & bonus est, & nescit misericors esse desinere. Confitemini deo deorum quoniam in seculum misericordia eius.) Vt in Euangelij responsione domini ad sadducæos docemur, non est deus mortuorum, sed uiuorum, per quem & dictum est: Ego dixi dii estis, & filij excelsi omnes. Non dignatur deus corruptibilitatem & mortalitatem deus esse, sed eorum qui in cœlestem gloriam transformandi exuti uetere homine tereno, nouum eum qui in cœlis est induerunt, qui conformes erunt corpori gloriæ dei. Et deos hos effici licet fidei eorum meritum exigat, tamen ea maxime causa est quoniam in seculum misericordia eius. Non ille eguit deorum deus nuncupari, sed bonitatis & misericordiæ suæ est, ut deos faciat, honorem nominis sui ex affectu misericordiæ & bonitatis impertiens. Confitemini domino deorum, quoniam in secula misericordia eius.) Deos plures nuncupari, siue in cœlo, siue in terra, Apostolus docuit, ut non solum humanæ naturæ istud, sed spirituali competere uideatur cum ait: Sed & si sunt dii qui nominantur in cœlo, & in terra, per cœli & terræ significationem utriusque naturæ nomen hoc competens esse demonstrans. Idem quoque Apostolus deum dominum dominorum esse significat, cum ait: Rex regum & dominus dominantium. Dominatus in uiles & degeneres indignus deo est. Rex ille regum est, & dominus dominorum, ut est deus deorum. Et deos quidem quos significet non ambiguum est, de quibus dixit: Deus stetit in synagoga deorum. Reges autem idem Apostolus absolute ostendit dicens: Iam sine nobis regnatis, & utinam regnaretis. Reges sunt in quos non regnat peccatum, qui dominantur corporibus suis, quibus est huius subditæ & subiectæ sibi carnis imperium. Hi ergo reges sunt, & horum deus rex est: hi etiam domini sunt, qui non erunt serui peccati, quia qui facit peccatum seruus est peccati. Dominandum ergo est peccato non seruiendum. Domini autem sunt qui hæc peccati corpora dominationi suæ per subiectionem uitiorum suorum peccatorumque subdunt. Nouit se esse Apostolus corporis sui dominum, cum ait: Subiectio enim mihi corpus meum, & in seruitutem redigo. Qui in seruitutem redigit, domini necesse est iure in seruitutem eum qui seruiturus est redigat. Horum ergo talium dominorum deus dominus est, uocans eos per spem æternitatis, ut domini sint, ut in his dominis deus dominus sit. Et hoc non ob aliam causam nisi ob id quia in secula misericordia eius, donans nobis per æternæ misericordiæ suæ benignitatem, ut effectis

effectis nobis dominis digni simus, quorum ipse sit dominus. Qui fecit mirabilia magna solus.) In plurimis quidem humanorum operum gestis multa magna & mirabilia exciterunt. Sed quicquid in his gestum est, ad eum refertur cuius uirtus illa gessit. Multa mirabilia Moses in Aegypto egit, sed testimonium magi incantatoresque perhibent, quia in operibus illis digitus dei est, sicut scriptum est: Dixērunt ergo incantatores Pharaoni: Digitus dei est hoc. Ex quo ostenditur uirtutem dei per Moysen operatam fuisse, cuius tum illa ministerio gerebantur. Magni quoque miraculi illud fuit, tum cum dicente Iesu Naue sol stetit contra Gabaon, & luna contra uallem Haylon. Nescio quid hoc mirabilius effici possit, cum in uerbo hominis sol & luna in diei unius moram excursus sui lege detenti sunt. Sed uirtutis huius autorem scriptura mox addidit, dicens: Non fuit dies neque prius neque postea, ut sic exaudiret deus hominem, quia dominus pugnavit pro Israël. In eo enim quod Iesus exauditus est, & pugnat deus in Israël, uirtus eius in gestis, qui & pugnat, & exaudiuit ostenditur. Qui fecit cœlos in intellectu, quoniam in seculum misericordia eius.) Faciendorum cœlorum sola misericordiæ suæ causa est, neque enim eguit ut fierent. Sed qui bonus est, in id uniuersa fecit, ut plures bonitatis suæ copijs uterentur. Fecit autem cœlos in intellectu non irrationabiles, neque informes, neque confusos & inordinatos. Sed cum regionem cognitionis suæ qui infinitus est collocaret, cœlo superiore atque primo eodemque in orbem collocato terminum quandam uirtutibus, quæ primum ad cognoscendum se gignerentur inclusit. Neque enim gignendæ creationes uirtutem inconspicibilis dei ferre potuissent, nisi naturæ temperationis obiectu se dem hanc moderatæ ad infirmitatem habitationis incohererent. Aquis etenim eleuatis illam ipsam primi cœli naturam temperauit, quæ superni dei accensa uirtute nequaquam ab inferioribus esset patienda naturis. Cœlum uero inferius non uniforme, sed multiplex tetendit: quod totum firmamentum nuncupans, ualida ad sustentationem aquarum superiorum temperationemque aeris nostri firmitate solidauit. Et idcirco plures cœlos doctrina prophetica prodidit, quia necessarium naturæ nostræ fuit, per momenta quedam, & profectus rationabilium moderatum regionem hanc indulti nobis ad præfens habitaculi temperari. De numero uero cœlorum nihil sibi humanæ doctrinæ temeritas præsumat. Apostolus usque ad tertium tantum cœlum sese raptum intelligit. Plures quidem thronos, dominatus, potestates, principatus connumerat, quibus necesse est, proprias sedes habitationis congrue deputari. Sed & aliquorum cognitionem futuris temporibus promittit esse, quod significat cum ait: Et super omne nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro. Sed de numero Apostolus nihil docuit, & nescio an tacuerit an ignorauerit. Nunc enim & professus est, se ex parte cognouisse, & tamen cum raptus ad cœlum est, audisse se quæ non sint loquenda testatur. Nobis sufficit plures cœlos scire esse, quippe cum & cœli cœlorum, & aquæ quæ super cœlos sunt laudent deum. Sub inferiore autem superioris circuli cœlo, quod firmamentum nuncupauit, terram inferius collocauit: quam mediam suspendens, & confirmandi, ita manendi sede moderatus est, ut paribus undique mensuris ponderibusque librata, & substrata consisteret, ut is qui infinitus est deus primo illi superioris cœli circulo circumfuso supereminens æqualibus ex omni transfusione sua spacij omnia uirtutis suæ, spiritu in usum ac naturam animantium temperato, ea quæ creantur attingeret. Apostolus enim ait: Quia in ipso uiuimus, & mouemur, & sumus, per quod ostenditur terram in spiritu eius tanquam in transfusi spiritus ambitu constituisse, cum in deo omnes & uiuamus, & moueamur, & simus. Quod autem in omnia temperationis spiritu transfusus & penetrans sit, id docet propheta

propheta, dicens: Spiritus dei repleuit orbem terrarum. Itaque intus atque extra ambitu, atque aditu, & circumfusio, & transfusio ostenditur. Quod autem terra non sit in unam demersa regionem, consequenter spiritus sanctus ostendit, dicens: Qui firmavit terram super aquas, quoniam in secula misericordia eius. Altius nos querere ratio tractatus presentis & loci non sinit. Satis sit terram super aquas pendula firmitate consistere ex prophetica autoritate didicisse, in umbratum caeli temperatoris obtentu hoc firmamentum, quod extensum tanquam pellis, & soli datum tanquam fumus aquas supernas infernasque discernat, certe aquis pendulam contineri. Et in hoc sicuti in omnibus ea causa est, quoniam in secula misericordia eius. In eo autem quod sequitur: Qui fecit mirabilia magna solus, quoniam in seculum misericordia eius. Non id intelligendum est, ut extra sapientiam, & uerbum, & uirtutem, id est, unigenitum dei dominum nostrum Iesum Christum ea fecisse credatur, quippe qui ex persona sapientiae dixerit: Ego eram apud eum cum illa disponens. Sed qui disponebat, ab eo cum quo disponebat & genitus & natus est. Cuius autem opera filij opera patris sint, & pater operetur in filio: per id enim, quod ait: Pater qui in me est ipse opera sua facit, & rursum: Ego opera patris facio, solus operatur in eo, & per eum operando quem genuit. In ceteris uero absoluta ostendendae misericordiae dei doctrina est, ut sciamus omnia non ob aliam causam, nisi quia semper deus misericors sit, esse perfecta. De his autem quae de Aegypti negocijs intelligi spiritualiter oportet, tractatus psalmi anterioris, in quantum exequi uoluimus, complexus est, ad quorum confirmationem etiam hoc quod in psalmo dictum est accedit: Qui diuisit mare rubrum in diuisiones, quoniam in seculum misericordia eius. Vnam diuisionem rubri maris liber Exodi docet, dicens: Et fecit mare siccum, & diuisa est aqua. Et quomodo nunc rubrum mare in diuisiones diuiditur? Nisi quia existimo sub relatione gestorum spiritualis doctrinae ordinem contineri. Euadentes enim Aegyptum quae seculi forma est, & ad terram repositionis quam secundum Euangelium beati haereditabunt euntes per mare rubrum, id est, per eius turbidos gestus & fluctuantes motus transimus, in quo plures ad iter diuisiones sunt. Aliud enim per seium iter est, aliud per pudicitiam, aliud per eleemosynam, per fidem, per spem, per charitatem. Et haec omnia diuersas necesse est habeant diuisiones huius maris transeundi, omnibus tamen per has uia rum diuisiones iter seculi transitoris. Conclusio autem psalmi, ut haec omnia de futuris intelligantur, maiore fide firmat, cum ait: In humilitate nostra memor fuit nostri dominus, quoniam in seculum misericordia eius. Et redemit nos de manu inimicorum nostrorum, qui dat escam omni carni, quoniam in seculo misericordia eius. Confitemini deo caeli, quoniam in secula misericordia eius. Non enim tantum memor fuit humilitatis humanae deus, cum ad liberandum populum ex Aegypto Moysen ducem elegit, sed perfectius memor fuit humilitatis nostrae, cum ipsam humilitatem nostram corporeus natus assumpsit, cum hoc humile terrenumque corpus gloria in se naturae caelestis absorpsit. Neque tunc redemit de manu inimicorum, cum eos a dominio Aegyptiorum exemit. Nam postea inimicis subditi sunt, & hodie iure alieni imperij coercentur: sed redemit nos, cum se pro peccatis nostris dedit, redemit nos per sanguinem suum, per passionem suam, per mortem, per resurrectionem suam. Haec magna uita nostra pretia sunt. Magno enim, ait Apostolus, pretio redempti estis. Et redempti ab inimicis, a diabolo, ab angelis eius, a filio perditionis, a principibus aeris, a mundi potestatibus, ab inimica morte. Et redemit escam dando omni carni, qui dat escam omni carni, id est, quae redempta est, dat escam incorruptam, aeternam, panis uiti, panis caelestis. Et in his singulis, quod humilitatis nostrae memor est, quod redempti sumus, quod omnis redempto

rum caro escam accipit, ea causa est, quoniam in secula misericordia eius. Et quid ei confitendum est? Confitemini enim deo caeli, quoniam in secula misericordia eius. Quod caelum, terra, quod cetera sunt, & ipsum illud, quod fumus qui non sumus, quod erimus, quod non sumus, causam aliam non habet, nisi misericordiae dei, quia ad confortum honorum suorum nasci nos uoluit ille qui bonus est. Unus enim bonus est dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus CXXXVI

Vper flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, cum recordaremur tui Sion, & reliqua. Captos secundum Hieremiae prophetiam ad ludaeos, & in Babyloniam deductos fuisse non obscura cognitio est. Neque dubium est, per hunc eundem psalmorum librum potuisse captiuitatem populo prophetari. Nam & in alio psalmo manifestum est, absolute euerisionem gentis istius atque urbis prophetatam fuisse, cum dicitur: Deus uenerunt gentes in haereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Hierusalem uelut pomorum custodiam. Et in hoc quoque presenti psalmo id ipsum significari uidetur, maxime cum quibusdam placuerit, eum tanquam Hieremiae titulo inscribi, quia ab ipso sit antequam accidit denunciata captiuitas. Certe cum Hebraeis senioribus secundum cognitionem, quam ab his adepti sumus, psalmus hic sine inscriptionis istius titulo est. Non dubium autem est, quin omnia in patribus, aut per patres nostros gesta, futuri formam in his quae gesta sunt praetulissent, & id ipsum ita esse, hic quoque psalmorum liber testis est. Namque cum in LXXXVI psalmo omnia quae in Aegypto atque in deserto, & in ceteris locis deinceps gesta essent recenserentur, ea ipsa parabolica esse ita demonstrata sunt: Attende populus meum legem meam, inclinate aurem uestram in uerba oris mei. Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio. Per idem quod & parabolae & propositiones sunt, rerum futurarum effectibus comparantur. Apostolus quoque docet, ea ipsa quae gesta sunt, in praefiguratione gesta esse, dicens: Quia lex umbram habet futurorum honorum, & omnia in praeformationem acciderunt his. Scripta sunt autem propter nos, in quos fines seculorum deueniunt. Gesta igitur ipsa illa in exemplum, & scripta in doctrinam sunt. Itaque & hanc corporalem populi captiuitatem referri in exemplum spiritualis captiuitatis oportet. Captae enim mentes nostrae sunt corporum seculorum dominatu, captae a daemonibus sunt iure potiorum, quae imperium in nos suum per diuersa ministeriorum genera exercet, dum nos ebrietas possidet: dum luxuria subijcit: dum auaritia deuincit: dum ambitio occupat: dum maleuolentia obtinet: dum ira usurpat: dum omnia in nobis regnant haec incentiua uitiorum. Venit enim dominus, secundum prophetam, captiuitatem auertere, cum dicitur: Praedicare captiuis remissionem. Venit ligatos soluere, cum ait: Hanc filiam Abrahae quam ligauerat satanas decem & octo annis, nonne oportuit solui die sabbati? Venit seruientes in libertatem reducere, dicens: Amen amen dico uobis, quoniam omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Seruus autem non manet in domo in aeternum, filius manet in aeternum. Si uero filius uos liberauerit, uere liberi eritis. Capimur ergo & ligamur & seruimus non tam corpore quam mente. Et mihi in presenti psalmo omnis uirtus & ratio uerborum non tam corporalem captiuitatem tractare quam spiritualem uidetur. Ecce enim & in querelis, & in locis, & in rebus, & in nominibus momenta sunt, ut spiritualem potius captiuitatem haec lamentabilis prophetae querela significet: Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur Sion. In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra. Affectus humani

sensus iste est, ut inter iniurias presentium calamitatum ad praeceptorum bonorum recordationem ingemiscat. Contemplamur enim animo captam Hierusalem: seruientes dominis uictoribus reges: subditos antistitibus gentilium impietatum sacerdotes: repleti omnibus ius matrimonij: substratum libidini Babyloniorum captiua uirginitatis pudorem, & ex gemitu eorum qui perpeffuri erant ista proclamasse digne propheta existimabimus: Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, cum recordaremur Sion. Sed quia Sion illa aeternae beatitudinis sedes est, & mater caelestis nobis Hierusalem, & frequentium angelorum, & primitiuorum in caelis conscriptorum ciuitas sancta est, & illa Babylon ciuitas confusio nis, & irrationabili motu turbulenta, quae, ut Genesis docet, a confusum linguarum hominibus nuncupata Babylon est. Illic enim loqui uniuersarum gentium linguas, cum unus omnium esset sermo coeperunt. Et ipsum illud Babylonis uocabulum interpretationem habet confusionis. Quisquis ergo in crimine primi parentis Adae exulem se factum illius Sion recordabitur, in qua sine cupiditate, sine dolore, sine metu, sine crimine uita est, & traditum se seculo confusionis huius tanquam Babylonico, traditum corpori, quod uitiorum & appetitionum & cupiditatum perturbatione confusum est, recte & ipse spiritualiter captiuus proclamabit: Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur Sion. In salicibus in medio eius s. o. n. Eos qui secundum litteram intelligenda omnia existimant, interrogare uellem, quae flumina Babyloniam praetermeant, ut illic captus populus confederit, & non potius aut in plateis, aut in portis, aut in turribus, aut in domibus captiuitatem suam fleuerit: deinde cum quibus tympanis, aut citharis, aut organis captus sit, quae historia ista illud locuta sit, cum omni musico apparatu Israelum uictoribus seruissse: postremo quae unquam salices in media urbe fronderent, ut illic tanquam in publica musicorum apotheca organa suspensa pendenter. Quae si omnia gestis negociorum corporalium inania sunt, sequenda ea ratio est, quae ex prophetis autoritatibus ad spirituales nos scientiam cohortatur. Fient omnes qui se captos in Babylonia sentiunt, sedent super flumina. Omnia enim seculi & corporalium opera, modo fluminum sine aliqua cursus sui statione perfluunt, currunt namque & elabuntur & transeunt. Quae enim corporalis uoluptas non praeterita iam nulla est: quod terrenum gaudium, non cum ipso fugituo sensu praesentis fructus sui transit: Super haec igitur secularium captiuitatum flumina sedentes, & flentes ad recordationem Sion, amissorum desiderio & presentium calamitate ingemiscunt. Neque solum sedent atque flent, sed etiam in medio eius organa sua in salicibus suspendunt. Lignorum salicum natura ea est, ut arefacta licet si modo aquis alluendo alantur, uirescant, deinde excisa in humido fixa radicibus sese ipsa demergant. Et sub huius arboris natura sanctos & fideles significari prophetica autoritas est, Esaias dicente: Exorientur tanquam scinum in medio aquae, & tanquam salix super defluentem aquam. Oritur enim ex mortuo quisque antea peccatis aridus, & ab anterioris uitae radice defessus, nunc eloquio dei, & sacramento baptismi aquis uitalibus reuiuiscit. Sed & cum festiuitas scenopaeorum Iudaeis corporaliter traderetur, quod tabernaculum frondeum, cum ad futurae laetitiae, & tabernaculi exemplum ex electarum arborum ramis pararetur, etiam ex ramis fluuiialis salicis efficitur iustum est, quia ex conuentu sanctorum uirorum caelestis tabernaculi futura esset laetitia perfecta. Organa autem scriptura humana corpora, quorum honestis motibus & continentibus operationibus, quae deo placita sunt, psalmus esse significat. In media igitur earum secularium confusionum captiuitate, hi qui amissam Sion recordantur, qui in Adam extorres factos se esse caelestis Hierusalem meminerunt, qui & captos se esse in Babylonia

Babylonia sentiunt: hi sedentes & flentes corpora sua in formam sanctorum uirorum habitumque suspendunt, a terrenis se desiderijs erigentes. Sed licet per continentiae studium in salicibus suspensa nostra sint corpora, tamen ea quae captiuos nos efficiunt, non quiescunt. Sequitur enim: Quia illic interrogauerunt nos qui c. d. n. u. c. Et qui abduxerunt nos h. c. n. d. c. f. Si quis humanae naturae consuetudinem recolat, sensum omnem absolutum habebit. Namque qui laborant a uitij desinere, & eorum quae impie gesserunt obliuisci uolunt, in centiuo tamen consuetudinis aegre desinentis agitantur, & ea quae occulta sunt uitia in nobis admiscere se fidei sacramentis, & inserere pertentant, ut inter diuinos hymnos, & sacras lectiones harum inimicarum captiuantium nos cupiditatum cogitatio subrepat. Nec sane deest hoc absolutum in plurimis exemplum. Multos enim iniquos uidemus legere atque differere, & hos rursum accidit diuersatos esse semper in stupris, & impietatibus deprehendi. Sanctus uero quisque qui organum suum in salice suspendit, istis qui se captiuos duxerant consortium Sion cantici negat, neque in inimicis sibi uirtutibus sanctorum cantionum uerba communicat. Quae autem sunt quae captiuos ducant, nos Apostolus docet, dicens: Video aliam legem in membris meis militantem aduersus legem mentis meae, & captiuum me ducentem in legem peccati, quae est in membris meis. Cum igitur inter concupiscentiam carnis & spiritus pugna est, tum ea quae captiuos nos conantur sibi subdere pertentant occupare corpus eius, & dominari, & sese doctrinis spiritualibus, ut per consuetudinem his autoritatem adimant inserere. Sed resistendum est, & prophetae uoce respondendum: Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena? Terra nostra retinenda est, & in libertatem tuenda. Polluta enim terrena corpora aut de canticis Sion nihil possunt. Et aliena a deo, licet nostra sint, erunt, si a lege peccati coeperint esse captiua. Sed memoria semper caelestis illius Hierusalem, & sanctae Sion continenda est, uel dum redhiberi optatur, uel dum fletur amissa. Id enim sequitur: Si oblitus fuero tui Hierusalem, obliuiscatur me dextera mea. Adhaereat lingua mea faucibus meis, si n. m. t. Si non proposuero Hierusalem principium laetitiae meae. Cum obliuionis poena recordationis memoria spondetur. Sed id quod ait, obliuiscatur me dextera mea, obscurum est per conditionem Latinitatis. Nam secundum Graecitatis proprietatem, qua dictum est *ἐπιλανθάνω ἢ ἐπιλανθάνω*, non ut ipsa obliuiscatur, sed ne obliuio eius fiat ostenditur. Et magni periculi res est, si dexterae nostrae fiat obliuio. Omnes enim qui spei bonae pleni sunt, dexterae deputantur, peccatoribus in sinistra collocandis. Conditionem ergo obliuiscendae dexterae suae, quam sibi fide & expectatione praesumit, sub poena non recordatae Hierusalem ipse proposuit, ut a memoria dexterae suae, id est, qua in dextera locaretur, si ipse memoriam Hierusalem non retinisset excideret. Addidit aliam poenam obliuionis, dicens: Adhaereat lingua mea gutturi meo, si non meminero tui. Scit infelix os suum esse a dei laudibus mutum: scit beatas illas eter nasque uirtutes throno dei adsistentes continuata uoce in dei laudibus permanere dicentes: Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus sabaoth. Scit & de his qui mortuorum modo taciti in dei laudibus uiuerent dictum esse: Sepulchrum patens est guttur eorum, quia in gutture eorum, tanquam in sepulchro patente in laudes dei emortua uox sileret. Huius igitur sese silentij poenam sub obliuionis conditione subiecit, si memor Hierusalem non fuisset. Sed etiam per id quod sequitur: Si non proposuero Hierusalem in principio laetitiae meae. Unicusque nostrum secundum uoluntatis suae sententiam laetitiae causa subiecta est, & ex affectu animi sui initium gaudij sumit, ut potator ex ebrietate, ut gulosus ex cibis, ut auarus ex pecunia, ut libidiniosus ex stupris. Haec ergo unicusque pro ut his delectatur laetitiae afferunt cau-

sam. Sed propheta Hierusalem sibi initium lætitiæ proponit, hinc exordium gaudij sumens, quod in Hierusalem receptus immortalis ex mortali erit: quod angelorum frequentium cœtui admiscebitur: quod in regnum dei recipietur: quod conformis gloriæ ipsius fiet. Nescit ergo alia gaudia, neque aliud habet unde lætetur, solam sibi Hierusalem gaudij initium præponens. Et quia meminit per multas sibi corporis infirmitates, per multas spiritus angustias, per multa subreptitium uitiorum incentiua eò esse ueniendum, ueretur, ne quid sibi per naturam corporis ex uitij adhærescat. Post hæc enim ad deum precatur, dicens: Memento domine filiorum Edom in diem Hierusalem. Qui dicunt exinanite quoad usque fundamentum in ea. Edom interpretatur terrenum. Vitia itaque terreni corporis nostri, quia ex natura corporis nostri exeunt Edom filij nuncupantur. His Babylonij, id est, confusionibus & perturbationibus sensus nostri imperant, ut nos ex ea plenitudine, qua repleti sumus, euacuent. Scriptum est enim: Quoniam de plenitudine eius omnes accepimus. Quisquis enim capax est domini, quoniam de plenitudine eius impletus est. Est autem hæc natura turbidi cõfusij per uitia corporis sensus, ut si semel nos in omnem peccati uoluntatem & consuetudinem traxerit, omnibus nos bonarum uirtutum studijs exinaniant. Hæc ergo uitia his sensus nostri turbidis confusionibus imperant, ut nos fundamento ipso exinaniant. Quisquis enim sanctus est, pro parte Hierusalem ipse est, quia ex conuentu beatorum uiuorum, & cœlesti consortio dignorum, Hierusalem uiuorum & preciosorum lapidum ciuitas erit, quam hæc terrena uitia usque ad fundamentum exinaniantur. Quod fundamentum in nobis sit, Apostolus docet, dicens: Fundamentum autem alijs nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus. Omne igitur religionis initium, omne fundamentum spei nostræ euacuarent, ne qua in nobis memoria & recordatio dei resideat, ne qua spes boni alij cuius relinquantur. Fundamento enim fidei, quod est Christus, eruto & euerfo, ne ipsius quidem edificandæ nobis per poenitentiam ueniæ consolatio relinquetur. Commemorata autem Hierusalem captiuitate, & filiorum Edom in exinaniendis nobis usque ad fundamentum adhortatione, consequens est, ut quatenus aduersus hæc nobis prouidendum sit propheta demonstrat. Demonstrat planè non inopes nos, neque imperitos relinquens cum ait: Filia Babylonis misera, beatus qui retribuet tibi retributionem tuam, quam r. n. Beatus qui tenebit & allidet p. t. a. p.) Vellem percunctari eos, qui ociosas esse spirituales psalmorum intelligentias existimant, quam hic à propheta Babylonis filiam dictam esse intelligat. Et cum superius super Babylonis flumina sessum atque ploratum sit, cur nunc Babylonis filia misera sit. Sed quia sensus legentis corporali intelligentia caret, spiritualis ratio tractanda est. Ad infelicem enim illam confusionis & perturbationis nostræ carnem sermo omnis reuertitur, quæ secundum historiam fidem ex cõfusionis patribus genita est. Quia omnis caro superioris carnis est filia. Ex his enim qui primum confusis linguis confusionis urbem quæ Babylonia est cõdiderunt, uniuersarum gentium initia dispersa sunt. Hæc ergo misera Babylonis est filia, id est, caro omnium, cui qui retribuet retributiones suas beatus est, si quis carnem suam dominatui animæ subiecerit. Quisquis enim eam spiritui subiecerit, ille omnes eos, qui imperiti deo & ignari sunt, omnibus uoluptatibus & desiderijs suis subegerit, & captiua menti dominans imperabit. Sed cum per cognitionem deitatis uitia eius non dico abolitione, sed morte perimuntur, cum religio, pudicitia, largitio, sobrietas & charitas, impietatem, libidinem, ebrietatem, similitatem, odia consumperit, omnibusque operibus spiritus caro uicta famulatur, tunc beatus est, qui retributionem suam ei retribuit: id est, qui dominatum in eam spiritus, quo uti ipsa in spiritum

erat

erat solita demutat. Neque solum retributor retributionis suæ beatus, sed & ille beatus qui tenebit, & allidet paruulos suos ad petram. Vitia corporis non sunt sinenda coalescere, sed in exordijs statim enecanda sunt. Periculosa sunt iam robustæ cupiditates, & difficulter adulta quæque perimuntur. Leuius autem est prorumpentes auellere, teneras excidere, flexibiles retorquere. Beatus itaque est quisquis in exordio inhonestas qualque omnium cupiditatum appetitiones, quæ ex uoluntate carnis oriuntur, primum intra ius patientiæ suæ uirtutisque cohibebit, deinde eas ad fidem atque ad metum dei elisas enecabit. Omnis enim qui ex peccatis ad religionem transferetur, peccata omnia in eam ad quam decesserit religionem elisa comminuet. In eo autem quod paruulos miseræ filia Babylonis tenet & allidet ad petram, & uirtus qua nascentes cohibet, & fides qua ne adolescant allidit, ostenditur. Et allidit ad petram. Petra autem secundum Apostolum Christus est. In quem beatus est qui filia Babylonis paruulos, id est, tenera adhuc corporis uitia allidit & conterit. Ipsi unigenito deo ac domino nostro gloria & laus in secula seculorum. Amen

Psalmus CXXXVI

Onfitebor tibi domine in toto corde meo, quoniam audisti uerba oris mei, & reliqua. Duplicem in confessione significationem esse in plurimis locis demonstraui, aut peccati nostri aut laudationis dei. Et hoc ita esse ex euangelicis dictis promptum est noscere. Nam cum ait dominus: Cõfitebor tibi domine pater cœli & terre, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus seculi, & reuelasti ea paruulis, laudem dei præfens ob reuelata paruulis, quæ ignorata essent prudentibus cõfitebor, docens ideo absconsa ea esse his qui prudentes uiderentur, quia non secundum innocentiam paruulorum præceptis euangelicis credidissent. At uero ubi in eisdem euangelicis dicitur: Et baptizabantur omnes in Iordane, cõfiterentes peccata sua, illic confessio peccatorum suorum sine ambiguitate significationis alterius continetur. Maxima autem & utilissima est letalium uitiorum morbis in eorum confessione medicina: sed confessio peccati non est tanquam rerum alijs ignoratarum professio, ut si fur de furto, aut homicida de cæde interrogatus confitetur. Neque tanquam ignorans qui scrutatur corda & renes deus esset, ad scientiam suam confessione tua indiget, cui promptum est non solum cogitata, sed cogitanda perspicere. Confessio autem peccati ea est, ut id quod à te gestum est per cognitionem peccati confitearis esse peccatum. Nemo enim quod agit, ad id agendum non aut fructu oblectationis alicuius, aut iudicio boni in eo opinionis aggreditur, dum aut rectum putat, aut eo gaudet: sed cum per doctrinam dei uerique rationem ea quæ sub specie aut utilitatis aut uoluptatis elegit, intelligit esse peccatum, per peccati intelligentiam peccatum id esse quod à se gestum est confitetur. Nullus autem id quod peccatum esse confessus est, deinceps debet admittere, quia confessio peccati confessio est desinendi. Cæterum in intellectis & confessis admittit. Confiteri enim, id tanquam recens cognitum non potest, quod à se cum peccati cognitione sit gestum. Desinendum ergo à peccatis est postquam in confusione est cognitio peccati: & confitendum est, ut propheta docuit, corde toto non ex parte, neque aliqua adhuc nobiscum cognitorum peccatorum operatione residente. Quid enim si quis de furto poenitens iniquis & turpibus lucris pecuniam suam auxerit: Non erit quidem fur, sed erit auarus & raptor. Aut si quis ex fornicatione desinens, uino se nimio corrupet, corpus quidem suum non polluet, sed animam cõtaminabit. Et si quis à cædibus temperans maledicus esse persistet, manum quidem homicidam non habebit, sed linguam habebit. Et quomodo quis ex toto corde poterit confiteri

Quo confiteamur deo

Mm 3 non

non exigua secum peccati parte residēter: Deterfis itaq; omnibus uitijis confessio-
ne opus est desinendi, & orandum semper ad deum est, ut in cohibendis peccatis
extinguendisq; incentiuis eorum, pendula uoluntatis nostrę studia cōfirmet. Ob
quod iam confitens propheta per confessionem ac precem suam in portu se inno-
centiæ collocatum ait: *Conlitembor tibi domine in toto corde meo, quoniam au-
disti uerba oris mei.*) Duplex intelligentiæ huius, ut superius iam diximus, sen-
sus est. Nam siue laudem deo cōfitemur, quia uerba oris eius audita sunt: siue per
misericordiā dei, cum diu orasset adiutus iam omnibus peccatis desinētibus con-
fitemur. Fidei nostrę utrunq; cōueniens, ut & deum laudemus, & cōfitemur in-
tellecta peccata. Dehinc sequitur: *Et in conspectu angelorū psallam tibi.*) Pa-
rum sibi existimat propheta esse, ut hominibus tantū præsētibus psallat, quia ho-
mines corporaliū tantum negociorum officia inspiciunt. In eo enim quod psallit,
mōtum cōplacitæ deo operationis ostendit. Non ergo quæ uidentur in corpore
cerni desiderat, sed ea quæ spiritualiter naturæ spirituales cōtinentur gerere festi-
nat. Scit enim se sub specula angelorū uitam omnem moresq; agere, & ubiq; hæc
diuinorum mysteriorū auxilia fidelibus cunctis adistere, ut scriptū est: *Præest an-
gelus domini in circuitu timentū eum.* Legem etiam Mosi in manu mediatoris
per angelos fuisse dispositā docet Apostolus. Nec non & Helisæus absolutissime
docuit humanas infirmitates angelorū auxilijs defendi, & in omnibus periculis si
fides maneat in nobis, adesse spiritualiū uirtutū defensionem. Namq; cum rex Sy-
riæ capere Geth urbem, in qua idem Helisæus propheta esset pararet, & noctur-
nis itineribus exercitū suū, qui antelucanus urbē obsideret destinasset, puer He-
lisæi cōspecta obsidione dixit: *O domine quid faciemus?* & dixit Helisæus: *Noli
timere, quia plures sunt nobiscum, q̄ cum illis.* Et orauit Helisæus ad dominū, &
dixit: *Adaperi domine oculos pueri huius, ut uideat.* Et aperuit dominus oculos
pueri & uidit, & ecce mons erat plenus equis & curribus in gyro Helisæi, & des-
cenderunt ad eos. Tantus & tam nobilis propheta solus contemplatione auxili-
orum spiritualiū dignus est. Sed oratio eius ad deum uisum incorporalium etiam
puero suo meruit. In horum igitur adfidentū humanis auxilijs angelorum con-
spectū psallat propheta spiritualibus spiritualiū operum contemplatione placiturus.
Sed non solū coram angelis psallit, sed etiam id quod sequitur efficiet: *Adora-
bo ad templū sanctum tuum.* Non in templo, ne quid secundū consuetudinem Iu-
deorum corporaliter loqui uideretur, si adoret in templo, sed ad templum, id est,
apud templū spiritu & corpore adoraturus. Templum autem deo esse sanctū san-
ctos quosq; Apostolus docet dicens: *Vos enim estis templū dei, & spiritus dei ha-
bitat in uobis.* Habitatio ergo quæ ex nobis deo digna erit, deo templū est. Apud
hoc ergo templū deo sanctum adorabit, nō sine perfecta ratione doctrinæ, ne qua
hæreticis de incomposita orationis confusione ad studia sua pateret irreligiosita-
tis occasio. Ait enim: *Et confitebor nomini tuo super misericordiā tuam & ue-
ritatem tuam.*) Cum dei nomini confitemur, tenet euangeliorum & legis congru-
am fidem. Quod enim sibi nomen esse sciri deus uoluit, eodem dicto euangelij &
legis dominus Sadducæis resurrectionem corporum abnegantibus respondens
ostendit. Ait enim: *De resurrectione corporum mortuorum nō legitis, quod dictum
est uobis à deo dicente: Ego sum deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob: Non
est deus mortuorum, sed uiuentium.* In absoluto ergo hæreticorum error est, qui
aliū atque aliū euangeliorum & legis deum asserunt, cum dominus id quod
principale in lege est ad confirmationem spei euangelicæ commemorat. Est autem
& nomen aliud deo quod in euangelijs cognoscimus domino dicente: *Pater ue-
nit hora honorifica filium suum, ut & filius tuus honorificet te.* Et post multa alia
sequitur

sequitur: *Manifestaui nomen tuū hominibus.* Et quod nomē esset superius osten-
dit dicens: *Pater uenit hora, honorifica filium tuum.* Huius ergo nomen confite-
tur, adorat, qui & secundum legem deus Abraham & deus Isaac & deus Iacob sit,
& secundum euangelia unigeniti dei pater est. Extinguit quoq; insolentē eorum
professionē, qui humanæ naturæ & infirmitatis immemores & immisericordem
deum prædicantes peccatis poenitentium ueniam & solatiū non relinquunt, cum
ad poenitentiam, per quam à peccatis desistitur, doctrina legis prophetarū euan-
geliorum Apostolorū eos qui peccauerint adhortetur, ut desperatæ iam spei ali-
quantulum per eam solatiij comparetur, ut amissis licet beatis & maximis & deo
proximis, ne his saltem quæ talibus sunt secunda careamus. Tollit etiam stultissi-
mam eorum temeritatem, qui frustrato falsoq; corpore dominum in carne uisum
esse contendunt, ut eum pater ementita ueritate in habitu falsæ carnis ostenderit,
non recordantes post resurrectionem corporis spiritū se uidere credentibus apo-
stolis dictum esse: *Quid conturbati estis, & quæ cogitationes ascenderunt in cor-
da uestra? Videte manus meas & pedes meos, quoniam ipse ego sum, palpat &
uidete, quoniam spiritus carnis & ossa nō habet, sicut me uidetis habere.* Ab ho-
rum igitur confessione confessionem suam propheta discernit, perfectæ fidei te-
nens ordinem, cum in nomine deū Abraham, & deum Isaac, & deum Iacob, cum in
misericordia poenitentis misericordem, cum in ueritate uerbū caro factū confite-
tur. Causa etiā confessionis hinc sumitur. Quoniā magnificasti super omnia no-
men sanctū tuum: Non uni tantū genti dei nomen est cognitum, sed super om-
nia magnificatum est, & in omnes magnitudo sanctitatis extenditur. Non barba-
rus, nō Scythia, non seruus, non liber, non mulier, non uir, non etas ulla secernitur.
Super omnia enim magnificatū dei nomen est. Templā collapsa sunt, simulachra
mutata sunt, aruspices interuentu sanctorum silent, augurū fides fallit, unum dei
nomen in omnibus gentibus sanctum est. Adest enim semper in se sperantibus san-
ctis suis, ut ubiq; inuocatum fuerit, præsentem opem tribuat. Ait enim: *In
quacuncq; die inuocauero te exaudi me.*) Nullum diem iustus quisq; sine metu
transigit, neq; anxia semper erga se fides securi temporis octum recipit. Scit om-
nes dies plenos insidiarum sibi esse, Diabolo atq; angelis eius excidium sibi sem-
per mouentibus. Scit diem illam domini occultam & insperatā, & modo noctur-
ni furis repentinam futuram. Vi igitur se in quacuncq; die inuocantem exaudiat
deprecatur: *Nec diffidit propheta quid in quacuncq; die exauditus obtineat.* Se-
quitur enim: *Multiplicabis me in anima uirtute tua.*) Per inuentā fidei curam
multiplicabitur ipse in animæ uirtute. Ne quid in se tribulationibus, ne quid ter-
roribus pateat, sed cum tentationes ingruerint, cum metus incidet, omnia multi-
plicata animæ uirtute tolerant. Et quia certa spes ista est, ut animæ uirtus diuinæ
misericordiæ multiplicet auxilio, debitā ob id ab omnibus deo cōfessionē fatetur
dicens: *Confiteatur tibi domine omnes reges terræ, quia audierunt uerba oris
tui.* Et content in uis domini, quoniā magna gloria domini. Quoniā excellus do-
minus, & humilia respicit, & alta à longe cognoscit.) Et quos reges terræ propheta
significet, iam in plurimis psalmis ostensum est. Reges non gentiū, sed terre, id
est, sui uniuersuiusq; corporis reges desinente à se regno peccati: uocati em̄ sumus
in regnum cœlorū, & regno mortis euerfomors enim regnauit ab Adam usq; ad
Mosen, & iam uniuersuiusq; rex suus est secundū Apostolū. Iam sine nobis regnatis
Horum igitur confessio deo digna est. Audierunt enim omnia uerba oris dei, & in
reges se constitutos sciunt. Neq; solum cōfiteantur, sed & cantent in uis domini,
non transgredientes uias dei, sed in his euntes. Viæ autem dei sunt prophete om-
nes & apostoli in unam uiam unūquęq; uia sua dirigētes. Et quod ex omnibus

in unam concurratur propheta demonstrat dicens: State in uisus domini & interrogate semitas dei aeternales, & uidere quae est uia bona, & ambulare in ea. Via enim domini aeternae. In his itaque uisus domini cantandum est, & hymnis prophetalibus concinendum, quia magna dei gloria est. Magnificentiae enim eius non est finis. Nam magnitudinem gloriae suae opera testantur, caelum, terra, aether, maria, homo ipse qui rationis particeps horum cognitione perfectus est, ut per haec uisibilia in uisibilem dei gloriam contueretur. Neque solum magna est dei gloria, sed etiam excelsus est, & humilia respicit. Hinc eminentis celsitudinis suae admiratio maxima est, quod humilia respicit qui excelsus est. Sed quae humilia respicit: Nempc ista: Cor contritum & humiliatum deus non spernet. Et rursum: Et super quem respiciam, nisi super humilem & trementem uerba mea: Sed quia excelsus humilia respicit, habet in se aliam quoque admirationem, quod & alta de longe cognoscit. Superba & insolentes cogitationes deum non fallunt, agnoscit omnia, & nihil scientiae eius impenetrabile est. Deus (ut scriptum est) prope est his qui tribulatione sunt corde. Non admiscetur autem arrogantibus, neque insolentibus prope est. Uauique enim nostrum pro fidei diuersitate aut proximus est aut remotus: Spirituali uirtute ubi se dignum est acquiescens, & ideo humilia de corpore, & a longe alta cognoscit. Et qui per indignitatem abest ab insolente, per uirtutem longe quae licet sunt, superba cognoscit. Si ambulauero in medio tribulationis uiuificabis me.) Non abnuat iustus iste, ne in medijs tribulationibus ambulet. Scit enim quia tribulatio patientiam secundum Apostolum operatur. Scit improbabilem uirum non placere, scit uictorem militem nisi bello non futurum, scit intentam fidem languere, scit in tribulationibus secundum Apostolum gloriantium, scit imparem se tribulationibus sine auxilio dei esse, & idcirco per deum salutis suae certus est. Et cum in medijs tribulationibus ambulet, per eandem se uiuificandum esse confidit. Ait enim: Super iram inimicorum meorum extendisti manus tuas, & saluum me fecit dextera tua. Dominus retribuet pro me.) Irascentibus inimicis extensa nos manus dei protegit. Tribulationes enim inimici afferunt irascentes fidei & spei nostrae, quia aduersarius noster secundum Apostolum diabolus, tanquam leo rugiens ambulat, quarens nos deuorare. Sed super iram inimicorum, per quos diabolus semper operatur, manus domini extenditur, & sperantes in se saluos facit dextera eius. Virtus significatur in dextera, & ideo dominus, qui dei uirtus & dei sapientia est, non nunquam dei dextera cognominatur, per quem aduersus omnes inimicos in omni tribulationum bello protegimur. Seruauit autem euangelicae mansuetudinis propheta rationem, qua iniuriam reddere his qui nos persequuntur inhibetur dicens: Dominus retribuet pro me. Illi enim uindicta seruanda est, qui in calumnia uestes dimittit & pallium iussit, qui post iniuriam alapa unius praebere & maxillam alteram uoluit, qui uetuit malum pro malo reddi, plus uindictae adepturis his qui aeterno iudici ultionem praesentis iniuriae reseruassent. Conclutur sit deinde fidelissime spei uoce: Domine misericordia tua in seculum, opera manuum tuarum ne omittas.) Ut quia dei misericordia in seculum est, extendens super iram inimicorum manum suam, & fideles suos protegens dextera sua, & pro his retribuens opera manuum suarum, non omittat hominem scilicet qui ait: Manus tuae fecerunt me &c. Nonnunquam manu dei facta commemorari solent, homo uero semper manibus dei effectus, nobiliore in eum opere ex manuum commemoratione monstrato. Ut igitur hunc non omittat precatur, ut sit ei auxiliator assiduus per eum & in eo qui dicit: Ecce ego sum uobiscum omnibus diebus uis que ad consummationem seculi, dominum Iesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus

Psalmus CXXXVIII

Domine probasti me & cognouisti me, tu cognouisti sessionem meam & resurrectionem meam, & reliqua.) Omnis quidem propheticus sermo ex diuini spiritus instinctu profectus est, & hoc non in obscuro est, cum legimus: Haec dicit dominus. Et iterum: Audite uerba domini. Et rursum: Quoniam dominus locutus est. Et in eodem: Os enim domini locutum est ita. De psalmis autem ipse dominus in euangelijs confirmat, cum de se loquens ait: Si Dauid in spiritu uocat eum dominum, quomodo dicitis quod filius eius est: Docens omnia Dauid spiritu prophético elocutus. Locutum autem de se, licet in hoc eodem loco ostenderit, cum ab eo ait dominum se esse in spiritu nuncupatum, absolutius tamen ostendit in psalmis sacramentum omne corporei aduentus sui contineri, dicens: Haec sunt uerba mea quae locutus sum ad uos cum adhuc essem uobiscum, quoniam oportebat omnia impleri quae scripta sunt in libro Mosi & prophetis & psalmis de me. Non est ergo ambiguus quia in psalmis de eo scriptum sit. Nam & si plerumque in his talia sunt, ut ad personam patriarcharum, prophetarum, martyrum, apostolorum, generationis quoque primae & generationis sequentis referri oporteat, tamen quia omnia in Christo & per Christum sunt, quicquid illud in psalmis, & sub diuersorum est personis propheta, omne de ipso est. Quia doctrina omnis diuersis licet praceptorum generibus multiformis, hoc per diuersos praestat ut ipse noscatur. Haec nobis propter praesentem psalmum commemoranda necessario fuerunt, ne forte sine probabili auctoritate praesumpserim exultemur, ut ad personam Christi omnem hanc eius prophetiam referremus. Diligenter autem ea obseruanda ratio est, ut quaecumque homini illi, quem ex utero sanctae uirginis assumpsit, & in quo se nasci hominem qui deus erat uoluit, apta esse & congrua uidebuntur, cum debita coelestis naturae suae dignitate tractentur, neque sacramentum salutis nostrae, quae in forma dei manens formam serui accepit, ad contumeliam indemetabilis suae & inuisibilis & incorporeae & impassibilis substantiae coaptemus. Quod enim homo fuit nobis profectus, sibi nihil dempsit. Exinanituit enim se in forma dei manens, ut forma serui esset, & non ut forma dei esse desineret. Ait enim ipse: Quaecumque pater facit eadem & filius facit similiter: nunquid in forma serui manens, uirtutem & diuinitatem, quae in forma dei manebat amisit? Cum enim in corpore humilitatis nostrae quaecumque pater facit, eadem & ipse facit, similiter nihil per consortium carnis a paterna diuinitatis potestate degenerat; neque id corpus quod assumptum est, uirtutem naturae antea manentis aboleuit, cum in eo corpore quod assumptum est, uirtus naturae antea manentis operetur. Itaque si quid infirmum ex persona eius dictum reperiretur, ad hominem referri oportebit, per quem habitabit in nobis. Verbum enim caro factum est, & habitauit in nobis. Referendum autem ob id est, quia non alienae aut simulatae naturae hominem assumpsit. Verbum namque caro factum habitauit in nobis, non in uita infirmitatesque carnis ex uerbi uirtute deficiens, sed naturae nostrae infirmitates homo natus assumens. Assumptio autem infirmitatis non fecit infirmum, quia aliud est naturam esse, aliud assumpsisse naturam. Et extra generis necessitatem uoluntatis accessio est. Non enim peccator fuit, sed peccata suscepit. Neque in firmis exitit, sed portauit infirmitates. Ipse enim secundum prophetam peccata nostra suscepit, & infirmates nostras portauit. Et ne quid in impassibilem aetate indemetabilem diuinitate infirmitatis incidere existimaretur, adiecit: Et nos putabamus eum in doloribus esse. Suscepit ergo infirmitates, quia homo nascitur: & putat dolere, quia patitur; caret uero doloribus ipse, quia deus est. Et cum inhabitauit

inhabitaui in nobis, cumq; infirmitates nostras suscepit, cum susceptis infirmitatibus non dolet, non potest non esse qui habitat, nec a se defecisse qui suscepit, nec abolitus deus esse qui non dolet. Et hæc quidem propter præsentem psalmi commemorata uocis sunt, quia uidet statim ex persona hominis coepisse, ne per hoc quod tanquam homo loquitur decessisse ex paternæ diuinitatis gloria uideretur. Ait enim: Domine probasti me & cognouisti me.) Apostolus cum nos patientiæ & spei doctrina erudiret ait: Tribulatio patientiam perficit, patientia autem probationem, probatio uero spem, spes autem non confundit. Et hæc quidem in sanctorum quoq; uita atq; operibus fuisse cognoscimus, ut multis passionibus tribulationibusq; tactati, probabiles deo facti sint. Si quis enim exulem Abraham, & in metu parricidij & coelibus, & in cæterarum passionum iniurijs mansisse si delem semper meminerit, si quis fugam Iacob, & præter æstiuorum dierum laborem, hybernarum noctium uigilias in custodijs ouium recorderet, si quis Mosi quia draginra annorum seruitutem, & in eo acerba plebis opprobria, & magorum aduersus eum æmulas potestates recenseat, intelliget eos patientia & constantia spei probatos, non immerito id esse præmij consecutos, ut in Abraham femine gentes benedicerentur, ex Iacob Israel esset, Moses Pharaoni in deum fieret. Longum est passiones cæterorum patriarcharum, prophetarum, apostolorum, & beata illa atq; inuicta Pauli in mari, in fluminibus, in terra, in solitudinibus, in urbibus, in proprijs, in exteris, in plagis, in uinculis, in carceribus, in theatris fidei documenta memorare. Certe hos omnes patientia probabiles reddidit, per quam non erubescenda spei fiduciam probauerunt. Sed hæc oportunitus & plenus suis locis tractata patent, nunc ad eum ex cuius persona psalmum constare diximus, reuertendum est. Non confundenda autem persona diuinitatis & corporis est. Omnis enim nunc in exordio ex persona eius hominis, quem assumpsit, oratio est. Probasti me & cognouisti me. Probatus est, ut cognosceretur, quia posterior est probatio cognitio. Et uideamus secundum euangelicam doctrinam hic dei filius quomodo sit & probatus & cognitus. Humilitas namq; eius, per quam meruit ab omni coelesti, terrestri & inferno adorari, & in gloria dei patris esse, probatio eius fuit. Ita enim Apostolus ait: Fuit obediens usq; ad mortem, mortem autem crucis. Propter hoc exaltauit eum deus, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine eius omne genu flectatur, coelestium, terrestrium & infernorum. Et omnis lingua cõsitateatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. Propter hanc itaque usq; ad mortem crucis obedientiam infirmitas carnis assumpta & in nomine atq; honore immortalitatis, & in patris dei gloria collocatur. Dei enim nomen donatur, & nomen non sine honore donatur, honor autem qui donatur non alius potest esse quam nominis. Nomen uero indulti honoris non aliud est quam quod gloria est paternæ: ut qui in forma dei manens, formam serui accepit, propter obedientiam formæ seruili cū crucis morte susceptæ in gloria dei patris esset, cuius antea manebat in forma. Sed hæc Apostolus iam de perfectis locutus est. Demonstrandum autem in euangelio est, ubi & probatus & cognitus est. Humilitas itaq; eius probatio est. Unigenitus namq; deus peccatorum remissor, æterni regni dominus baptizari se tanq; peccator exposcit. Officiū istud baptista renuit, agnoscens eum qui sibi potius peccata donaret, ille autem suscepta in se hominis iustitiam etiam sacramento baptismi expleuit. Et peccati nostri ipse peccati nescius particeps fieri non recusat, & omnem in se humilitatem caducæ carnis assumens. Iordanem turbis peccatorum mixtus ingreditur. Probatur in istis omnibus dum geritur, sed uideamus an probatus agnoscat. Ait enim euangelista: Et baptizato Iesu cõfestim ascendit de aqua, & ecce aperti sunt coeli, & uidit spiritum dei descendentem de caelo sicut columbam

columbam uenientem in ipsum, & ecce uox de caelo dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo cõplacui. Probationem mox cõsecuta cognitio est. Et quem humiliter probabilem fecerat, hunc paternæ uox filium complacitum sibi postq; probauit ostendit. Est & probatio quæ statim cõsecuta cognitio est. In deserto igitur tentationi diaboli subijctur, feseq; nunc in fastigiū templi, nunc in excelsum montem patitur offerri. Cõtumeliæ itaq; & iniuriæ tam graui se dedit, dum in deserto est, dum cõditione tentationis illuditur, dum eleuari potest in templū atq; montem. Sed tentationum probationem agnoscentis testimonium non reliquit. Ait enim scriptura: Tunc reliquit eum diabolus, & ecce angeli ministrabant ei. Homo tentatur, homo circumfertur, sed post hæc angeli ministrant. Per probationem cognoscitur, per cognitionem dignus est ministerio angelorum. In cæteris autem quoties probatus est, toties & cognitus est. Petrus autem passionem eius detestatus est, crucis in eo scandalum præ amore & confessæ iam a se diuinitatis cognitione non sustinens. Sed quia eum ob infidelitatem crucis satanam nuncupasset, non multo post cum in monte gloriae suæ habitu cõstitisset tali a patris uoce cognoscitur: Hic est filius meus dilectus, in quo complacui, hunc audite. Probationem quam tentatio Apostoli effecerat, paternæ uocis agnitio est consecuta. Deinde sequitur: Cognouisti sessionem meam & resurrectionem meam.) In sessione doctrinam significari euangelicam est autoritas. Sessiones autem nobiscum hæc sunt quæ a Græcis cathedræ nuncupantur. Moses cathedræ habuit secundum domini dictum: Super cathedræ Mosi sederunt scribæ & pharisæi. Omnia ergo quaecumq; dicunt uobis, facite & obseruate, secundum opera eorum nolite facere. Dicunt enim & non faciunt. Cum igitur doctrina pharisæorum ob id probabilis esse docetur, quia ipsi in Mosi cathedræ sederunt, doctrina necessario significatur in cathedræ. Cognouit itaq; sessionem eius, cum dignitatem eius in omnibus prædicat, cum uoluntatem eius qui se misit exequitur, cum humilitati corporis sui gloriam postulans audit de caelo: Et honorificauit & honorificabo. Sed doctrina eius non minus in sessione quam in resurrectione eius cognoscitur. Nam ut sessio doctrinæ præceptum est, ita & resurrectio operationis effectus est. Sedens Iesus docuit in monte, sed post doctrinam ad opera descendit. Ita enim scriptum est: Et descendente eo de monte secutæ sunt eum turbe. Et ecce leprosus quidam adorabat eum dicens: Domine, si uis potes me mundare: Et extendens manum tetigit eum Iesus dicens: Uolo, mundare. Ad sanandam quoq; archisynagogi filiam surrexit dominus. Scriptum est enim: Et surgens Iesus sequebatur eum cum discipulis suis. Cum autem perfectum illud in lauandis apostolorum pedibus humilitatis suæ officium expleuit, ita legimus: Surrexit a cœna, & posuit uestimenta sua, & accepto lintheo præcinxit se. Cognoscitur itaq; in sessione eius & resurrectione doctrina atq; opus, quia & sermone & opere dei in se patris gloriam prædicabat. Intellexisti cogitationes meas de longe.) Scrutans corda & renes deus est. Et quomodo de longe cogitationes eius intellectæ sunt: De longe, non ad locum, sed ad tempus refert. Non enim de longe se intellexisse ait, ut significatio loci esse credatur, tanquam longe ab humanis operibus sit, cum uisum uirtutis suæ & scientiæ quæ cogitantur intellegat, sed de longe intellexisti ait, præteriti potius temporis significans ætatem. Et ubi istud quod longe ante cogitationes suas cognouerit reperiemus: Nempe ubi dicit: Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo cõplacuit animæ meæ. Ponam spiritum meum super eum, & iudicium gentibus nuncjabit. Non clamabit, non cõtemdet, neq; quisq; in plateis uocet eius audiet. Et huius prophetæ tū euangelista meminit, cū his quos curabat, ut de se taceret iubebat. Has ergo cogitationes eius humilitatis scilicet & patientiæ longe ante intellexit, quia de his erat prophetarum ore testatus:

Semitam

Semitam meam & directionem meam inuestigasti.) Est etiam de semita & directione antequam id ipsum tractetur non nihilum preloquendum, id namque quod nobiscum semita est, alia uirtute atque intelligentia cum Graecis est. Tritam enim nuncupant, id est, frequenti gressu discursuque contritam, per quam non semel neque aliquando, sed semper ineundum sit. Quod autem nostri directionem transulerunt, id illi ex Hebraeo *ἡμιτροπία* interpretati sunt, *ἡμιτροπία* autem quarundam gentium consuetudine certum & constitutum modum itineris significat, ut quod nos miliarium, id illi *ἡμιτροπία* nuncupent. Dominus itaque nos in eo corpore quod assumpsit iam transcursum a se atque tritam in prophetis semitam percurrit, & certum constitutumque sibi itineris sui finem confecit. Quod autem per tritam predicationis semitam ambulauerit, audiamus ipsum dicentem: Hierusalem Hierusalem que occidis prophetas, & lapidas eos qui missi sunt ad te. Quoties uolui congregare filios tuos sicut gallina congregat pullos suos, & noluisti: Quoties cum ait, frequentiam numerosae significationis ostendit. Nihil ergo noui & egit & passus est, cum per nolentem congregari filios suos Hierusalem toties & auditus & inhonoratus est in prophetis. Quod autem definitum & praescriptum iter confecturus esset, ostendit in eo cum ait: Ego te honorificaui super terram, opus consummaui quod dedisti mihi. Qui datum sibi opus consummat, modum praescriptae operationis expleuit. Scit autem sibi constitutum esse quid gerere oporteat, cum ait Petro, gladio his qui ad comprehendendum eum uenerant resistenti: Calicem quem dedit mihi pater meus, non uis ut bibam illum? Docens se sibi traditum a patre passionis calicem esse bibiturum. Scit se etiam semitam suam directionemque coplese, cum potato aceto spiritum traditurus ait: Consummatum est, & mox tradidit spiritum. Hanc ergo semitam & directionem suam pater inuestigauit. Inuestigauit autem cum per prophetam de sorte uestis prophetauit, ut scriptum est: Et super uestimentum meum miserunt sortem. Et iterum cum de tradito inter latrones atque suspensio recognitus est propheta diens: Et cum iniquis aestimatus est. Et cum de ossibus in tacto atque impresso uulnere ante praedictum est: Os eius non confringetis, & uidebunt quem compunxerunt. Haec itaque & omnia quae erant in passione praescripta, a deo peruestigata sunt ut fuerant propheta. Ac ne quid ex his quae gessit ac passus est, incognitum fuisse patri existimaretur, generaliter cuncta complexus est, dicens: Et omnes uias meas praeguidisti.) Sed qui praeguidit, uidit antequam res esset. Praeguidit etiam hoc, quia non est dolus in lingua mea. Est enim secundum propriam professionem, ueritas, uia & uita. Non recipit dolum ueritas, non enim mentitus est aut sefellit: lingua omnis eius officio functa est ueritatis, qua ait: Coelum & terra praeteribunt, uerba autem mea non praeteribunt. Patrem deum praedicat, se uero esse & hominis & dei filium confitetur. Dolum praedicatio ista non habuit, quae & de se & de honore eius qui se miserat fatebat. Proficit deinde paulatim sermo coeptus ab homine, & ad significationem naturae in eo coelestis extollitur, cum ait: Ecce tu domine cognouisti omnia nouissima & antiqua, tu formasti me, & posuisti super me manum tuam. Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, non potero ad eam.) Personae istud prophetae non conuenit, ut ex se dixisse uideatur, mirabilis facta est scientia tua ex me, ut mirabilis facta dei cognitio ex eo sit, Mose antea cognitionem nobis dei libro legis loquente. Sed ne ipsi quidem Mosis hoc esse proprium potuit, deum antequam flagrantem rubum conspiceret nescienti. Opinione quidem electi in Abraham & Isaac & Iacob populi sui religioso, ueruntamen familiarem cognitionem ante hoc tempus, nisi a deo non adepti. Sed omnis sermo iste ei non competit qui ait: Pater manifestaui nomen tuum hominibus. Et qui ait: Haec est uita aeterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem

& quem misisti Iesum Christum. Sed haec suo loco plenius prosequemur. Descendendum autem ad id est secundum ordinem dictorum. Ecce tu domine cognouisti omnia nouissima & antiqua. Nouissima sunt cum probasti, cum cognouisti, & caetera quae propria sunt eius hominis quae assumpsit. Antiqua sunt quae modum non habent, quae indefiniti temporis significant uetustatem. In principio enim erat uerbum & omnia per ipsum facta sunt. Dehinc ut nouissima deus & antiqua cognouit, ita in eo quod sequitur, tu formasti me & posuisti super me manum tuam, utriusque significat, ut quod formauit antiquum sit, quod superposuit manum nouissimum sit. Quod enim secundum naturam diuinitatis formatus sit, Apostolus docet dicens: Qui cum in forma dei esset. Quod enim in forma est, formatur in formam, & quidem paternae naturae & diuinitatis formam. Et nescio an quod formatus in forma serui est, referri possit ad patrem ut formatus ab ipso sit. Sapientia enim ipsa sibi aedificauit domum. Sed hinc nec temporis, nec quaestionis est amplius loqui. Quod autem proprie ad corpoream natiuitatem referri oporteat, & posuisti super me manum tuam, ita docemur ex persona patris. Inueni Dauid seruum meum, oleo sancto meo unxi eum. Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum confortabit eum. Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non apponet nocere eum. Et non est ambiguum omnem hunc psalmum ad personam domini esse referendum, quia ea omnia in eo sunt, quae & diuinitati ipsius propria sunt, & a naturae nostrae infirmitate non dissentiant. Et quia utroque in tempore, id est, nouissimo & antiquo, uel ipse praedicando, uel in Apostolis & prophetis loquendo, cognitionem ex se dei mirabilem fecit, ait: Mirabilis facta est scientia tua ex me. Sed mirabilis quomodo? Nepe dum omnia esse intra deum docentur, dum deus esse in omnibus praedicatur, dum immensa & incomprehensibilis natura intus atque extra manens locos omnes quibus contineri possit excedat. Mirabile est deum ubique esse, & nusquam abesse. In omnibus esse & totum esse & extra locos ac tempora pro infinitate atque aeternitate sua semper esse. Hoc mirificum, hoc confortatum, id est, sine infirmitate iam intelligentiae opinione firmatum. Sed quid est istud quod dicitur non potero ad eam: unigenitus ait: Omnia quae patris sunt mea sunt. Et sicut habet pater uitam in semetipso, ita & filio dedit uitam habere in semetipso, & sicut pater uiuificat mortuos, ita & filius quos uult uiuificat, similiter & ego & pater unum sumus. Nulla discretio potestatis in uerbis est, nulla etiam differentia uirtutis in factis est. Quod unum sumus, plerique irreligiosorum ad uoluntatis tantum concordiam retulerunt. Sed cum dicitur, uel operibus meis credite, quia pater in me, & ego in patre, non tantum uoluntatis unitas, sed etiam diuinae uirtutis ostenditur. Ergo cum omnia quae pater facit, faciat & filius eadem similiter, quaerendum est, quid sit quod dictum est, non potero ad eam. Sed cum audio pater maior me est, Et rursum: non potest filius a se facere quicquam nisi quod uiderit patrem facientem, haec mihi intelligentiam suggerunt dicti huius, non potero ad eam. Est enim pater maior filio, sed ut pater filio, generatione non genere. Filius enim est, & ex eo exiuit, & licet paternae nuncupationis proprietas differat, tamen natura non differt. Natus enim a deo deus non dissimilis est a gignente substantia. Non potest ergo ad eum ex quo est exaquare. Nam quamuis alter in altero per uniformem ac similem eiusdem naturae gloriam maneat, tamen & ex quo genitus est non exaquare in eo uidetur posse quod genuit. Et uideamus an hoc quod non potero ad eam, ad dignitatem paternae confessionis relatum sit. Sequitur enim: Quod ibo a spiritu tuo, & quod a facie tua fugiam: Si ascendero in caelum tu illic es, si descendero ad infernum ades. Si sumptero pennas meas, ante lucem & habitauero in extremis maris. Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.) Non excedit paternam filius infinitatem, neque naturam quae

ultra locos omnes est is qui in sinu est transgreditur. Sit licet in caelo, sit in infernis & ultra postrema maris euolet, adest tamen ille ubique qui ubique est. Nec subterfugere potest intra quem omnia sunt, & qui in omnibus est. Et ne quid irreligiose ad contumeliam indemutabilis atque impassibilis substantiae opinemur ex eo quod dictum sit, aut a facie tua quod fugiam, ut uideatur fuga ob passionis metum cogitasse, dictorum uirtus noscenda est, ut incolumi dignitate haec necessario commemorata esse intelligatur. Nemo autem eorum qui in studijs doctrinae caelestis demorantur poterit ambigere deum atque hominem dominum nostrum Iesum Christum confiteri. Et hominem quidem in tempore, deum uero semper, & ante hominem & post hominem. Vtrumque uero deum scilicet atque hominem, tunc tantum cum in homine fuit. Erat enim in forma dei & formam hominis accepit: Et rursum in gloria dei patris est, forma seruili in gloria eius cuius in forma ante manebat proficiente, corruptionis scilicet natura per profectum incorruptionis absorpta. Cum igitur psalmum hunc ceptum ex persona hominis quem assumpsit meminerimus, diligenter conueniendum est, ut intelligamus quid diuinitati eius, quid homini sit aptandum: atque ita ut sensum nostrum dictis magis applicemus, quam per fallacis intelligentiae opinionem sensui dicta subdamus. Ait enim: Quod ibo a spiritu tuo, aut a facie tua quod fugiam: Diuersa significatio est spiritus atque faciei. Et a spiritu quidem abibo, a facie autem fugiam. Dehinc sequitur: Si ascendero in caelum illic es, si descendero in infernum ades. Non eadem est ascensio in caelum, quae & descensio in infernum. Tertium deinde est, si sumpsit pennas meas ante lucem, & habitauero in postremis maris, & enim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Iam non hominis haec uox est, ut pennas sumat, ut suas sumat, ut trans oceanum habitet, ut deducatur illuc manu dei, ut reueatur dextera dei. Potioris istud naturae est. Et quis hic sit qui confidenter haec dicat, ipsa dictorum ratio monstrabit. Ostendens igitur unigenitus deus eam quae per se mirabilis facta est, & ad quam non potest paternae admirationis confessionem, utrumque in se tempus & naturam utrumque significat, scilicet eam qua & in spiritu & in corpore manens docuit. Cum enim ait, quod ibo a spiritu tuo, tempus illud quo & ipse spiritus in spiritu paternae gloriae ante assumptionem hominis mansit ostendit. Non enim poterat spiritu quoque abesse qui spiritus est, quia nec hic falli potest, nec ille deficere. At cum ait: A facie tua quod fugiam, assumptae a se infirmitatis docuit aetatem: humana enim infirmitas faciei dei non patitur occursum, quia dictum Moysi est: quis est homo qui uidebit faciem meam & uiuet: Quod non sustinuit nemus defugimus, quia infirmitatis humanae est occursum naturae inconspicibilis fugere. Et fugit quidem quantum ad impatientiam uisionis. Sed quia secundum prophetam uultus dei super facientes mala, naturae quoque humanae est, iudicium dei quod significatur in uultu fugere non posse. Non enim tanquam peccator, qui peccati nescius est loquebatur ut fugeret, sed paternam infinitatem extra omnia manentem cum in spiritu ante docuisset, nunc quoque ex hominis persona qui nusquam deum fugere posset ostendit. Sequitur quoque ratio dictorum, ut utrumque ex eo quod & homo & deus erat dixerit. Si ascendero in caelum tu illic es, hoc diuinitatis est proprium. Nemo enim ascendit in caelum nisi qui descendit de caelo, filius hominis qui est in caelo. Terreni enim corporis natura ascensionem hanc nisi in caelestem gloriam demutatam non obtinet. Si descendero in infernum ades. Humanae ista lex necessitatis est, ut sepultis corporibus ad inferos animae descendant. Quam descensionem dominus ad consummationem ueritatis hominis non recusauit. Id autem quod abibo aut quod fugiam, & illic es, & ades, ad significationem doctrinae eius quae mirabilis ex eo facta est pertinet, per quam deus omnia esse & in omnibus esse sit cognitus. Vt licet faciem dei hominibus fugiat quia non

non sustinet, licet de supernis ad inferos mortis lege descendat, deus tamen ubique sit semper & in omnibus. Et quia per haec superiora discretum ex utroque in quo erat naturae genere praedicauit, dei scilicet atque hominis, tertio unitatem naturae iam in se proficentis ostendit dicens: Si sumpsero pennas meas ante lucem, & habitauero in postremis maris. Et enim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Cum sumpsit pennas iam corpore non grauat. Cum suas sumpsit, docet hanc euolandi semper sibi fuisse uirtutem. Cum ante lucem sumpsit, tempus resurrectionis ostendit: Cum in postremis maris est, loca ut deus humanae demorationis excedit. Cum deducit manu, non timet. Cum tenetur dextera dei, non demutat aut decidit. Donauit enim illi deus nomen quod est super omne nomen, ut in nomine eius omne genus fleatur caelestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. In eo enim quod datur ei nomen super omne nomen, manu ac potestate dei patris in gloria ipsius homo susceptus assumit. Pennas autem ad demutationem terrenorum corporum in spirituale atque aethera naturam referri prophetica autoritas est, cum ad inopem fidei & honorum operum pauperem dicitur: ne extendas te cum sis pauper diuiti, sensu autem tuo abstine. Praeparauit enim sibi pennas ut aquila, & reuertetur in domum eius qui praestitit ei. Pauperem extendentem se in opes diuitis arguit, quod infidelitatis suae inopiam fidelium exaequet opulentiae. Diues enim non humanis opibus, sed caelesti thesauro parat sibi pennas quibus reuertatur in domum eius qui praestitit ei. Reuertitur enim unde decidit, unde per peccatum primi hominis expulsus est. Et quis est iste cuius haec domus est, & qui ei praestitit? Nepe ille qui dixit. Amen dico tibi hodie mecum eris in paradiso. Meminit & alibi dicens cum de spiritualium indefessa iam aeternitate tractaret, pennigerabunt tanquam aquile, naturam euolandi in caelum in resurrectionis demutatione sumpturi. Sed hic pennas sumit uolandi non alienas, non nouas, sed proprietatis usurpatione praesumptas, quia post passionis uoluntariae sacramentum & naturae & potestatis pennas ad caelum se habuerit efferendi. Sequitur etiam idem ordo dictorum, & ex utriusque naturae intelligentia hominis scilicet & dei sermo decurrit. Ait enim: Et dixi forsitan tenebrae conculcabunt me. Vox ista humana esse existimatur, quia uidetur quibusdam aut irreligiosis aut imperitis sub illa passionis timiditate trepidare, quasi uero nunc sermo iste timoris alicuius habeat professionem, & non magis susceptae mortis significauerit uoluntatem, nullo eius metu ac terrore prelo. Non enim ait tenebrae conculcabunt me, sed ait, forsitan tenebrae conculcabunt me. Quod fortuito adiecit, incertum humanae de se opinionis, qua timere inferos creditus est irrisit terrorem. Non enim conculcari se certus, idem rursum an conculcetur incertus est. Vt autem hoc quod ait, forsitan tenebrae conculcabunt me, non ad naturae suae trepidationem posset intelligi, sed impiae de se intelligentiae significaret incertum, continuo subiecit: Et nox illuminatio in delicijs meis. Quomodo enim conculcatur a tenebris cui mors illuminatio in delicijs sit futura? Domino itaque passio ista deliciae sunt, dum portas aereas confringit, dum uerbes ferreos conterit, dum omnem potestatem despoliat, dum de his in se triumphat, dum eum quem ad imaginem suam fecerat redimit, dum delicijs paradisi restituit. In his igitur passionis oblectamentis atque delicijs nox ei illuminatio est, & illuminatio ob id, quia tenebrae non obscurabuntur a te per naturae unitatem ad indemutabilem diuinitatis similitudinem. In filio pater est, & operibus ipsis testantibus, quod in eo pater sit confidenter ait: Non obscurabuntur a te, quia ex persona patris dictum in psalmis meminerimus, cum ipso sum in tribulatione. Et ipse dominus in euangelijs, cum de apostolorum trepidatione loqueretur ait: Ecce uenit hora ut dispergat unusquisque uestrum, & me solum relinquantis, Sed non sum solus, quoniam pater mecum est. Siue uir-

tute qua similia patri potest, siue natura & genere & diuinitate, qua ex deo natura est, pater cum eo est. Confidenter ergo ait, quia tenebrae non obscurabuntur a te. Non enim sentit uirtus indemutabilis tenebras, & inferna noctem lux uera non patitur. Sequitur enim: Et nox sicut dies illuminabitur, sicut tenebrae eius ita & lumen eius.) Hoc totum ad id refertur quod dictum est a te. Tenebrae non obscurabuntur a te, & nox sicut dies illuminabitur a te, & sicut tenebrae eius, ita & lumen eius a te. Semel dictum a te refertur ad plurima. Ideo autem in delictis nox est, quia sicut dies illuminabitur: illuminabitur autem ob id, quia ut tenebrae ita & lumen a deo sint, potente tenebrarum conditore condere lumen in tenebris. Et audiamus istud euangelicum docentem ita, & lux lucet in tenebris, & tenebrae eam non comprehenderunt. Illo potente ut lux sit in tenebris, tenebris non potentibus obscuritatis suae nocte lumē indefessi luminis comprehendere. Sequitur deinde: Quia tu domine possediti renes meos, suscepisti me de utero matris meae. Confitor tibi quia terribiliter misericatus sum.) Tenet etiam nunc ordinem significationis utriusque ut se & hominem & deum doceat. Cum enim possident a deo renes eius, & a matris utero suscipiuntur, corporalis in eo conditio monstratur. In renibus enim uoluptatis est causa. Sed cuius renes a deo possidentur, non exeunt in uoluptates corporis incontinentiae lasciuiae. Et quod ab utero matris suscipitur, non ad opera seculi a deo susceptus excedit. Omnis igitur eius uoluntas ac labor est patrem praedicare, uoluntatem patris explorare, acceptum a patre calicem bibere. Haec enim hominis sui quem assumpsit officia sunt. Sed cum ait: confitebor tibi, quia terribiliter misericatus sum, confessionem omnem terribilis de se admirationis ad gloriam diuinam substantiae suae reddit. Mirificatus est enim ob id, quia deus possedit renes eius, quia a matris utero susceptus est. Per id enim quod uoluntas & operatio deo dedita fuit, mirificari terribiliter permittit. Mirificatus autem terribiliter est, dum hora crucis tenebrae sunt, dum tremis terra, dum saxa rumpuntur, dum patent sepulchra, dum mortui resurgunt, dum in eodem corpore ipso conspicitur, dum clausis ianuis soli sibi penetrabili aditu assistit, dum ad caelos eleuatur, dum apostolorum gentium linguis loquitur, dum umbram eorum morbis medentur, dum claudis numerum poscentibus cursus donatur, dum elemosynas in opus mortuus redditur, dum persecutores fiunt praedicatores, dum dissolutis cathenis cantatur in carcere, dum in martyrio a martyre uidetur in caelis, dum postremo in eo quo eleuatus est corpore a dextris dei sedet, cuius in gloria & manebat & permanet. Omnem autem eam qua terribiliter mirificatus est dignitatem ad opus eius refert, cuius & paruum uoluntati, dicens: Mira opera tua & anima mea nouit ualde.) Quod enim, inquit, terribiliter mirificatus sum, opus tuum est. Eadem autem & in euangelij ratio seruata est, ut cum ad demonstrationem uirtutis suae dixerit, quaecumque pater facit, eadem & filius facit similiter. Et rursum: Sicut pater uiuificat mortuos, sic & filius quos uult uiuificat: tamen dignitatem operum omnium patri deferens, cum dicat non potest facere filius a se quicquam nisi quod uiderit patrem facientem, contestatam de se potestatem per reuerentiae honorem ei, cui omnia meminerat consistenda, subiicit non sibi adimens, quod similia patris posset, sed eum per quem similia posset ostendens. Haec igitur quibus terribiliter mirificatus est, licet quia potuit uirtutis suae fuerint, tamen patris operibus uniuersa dicens, mira opera tua, & anima mea nouit ualde. Humanam infirmitatis uox ista non est, ut mira opera dei se nosse iactet. Soli hoc competit qui ait, nemo nouit patrem nisi filius. Nouit enim non utcumque, non leuiter. Nouit autem ualde per eam fiduciam qua dicit: Pater in me, & ego in patre. In eo enim quod ait ualde, perfectam scientiam intimae cognitionis ostendit. Et quia omnia mira opera dei ualde anima ipsius nouit, eruditionem doctrinae in nos suae memorat, quia nobis paternae operationis iam

iam non sint occultata mysteria, dicens: Non est occultatum os meum a te, quod fecisti in occulto.) Os Christi ecclesiam esse & prophetica & apostolica autoritas est. Nam cum secundum ea quae in Genesi dicta sunt de Adā atque Eua apostolus tractaret, ita ait: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea, Ad expositionem dicti huius adiecit, dicens: in ecclesia hoc mysterium magnum est, ego autem dico in Christo & in ecclesia. Quod autem per misericordiam dei patris ecclesiae haec occultata non fuerint, ipse dominus in euangelij testatus est, cum ait: Confortor tibi pater domine caeli & terrae, quia abscondisti haec a sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: ita pater quia sic fuit placitum ante te. Ab eo igitur nobis non occultantur quae facta sunt in occulto. Nobis quidem non occultata sunt, sed seculi huius prudentibus facta sunt in occulto. Quod autem omnia ecclesiae sacramenta in occulto fuerint, testatur & apostolus, dicens: Prout potestis intelligere intellectum in sacramento Christi, quod alijs temporibus non est cognitum filiis hominum, sicut nunc reuelatum est sanctis eius apostolis & prophetis, in spiritu esse gentes cohaeredes & concorporales & participes pollicitationis eius in Christo. Et iterum: secundum dispensationem dei quae data est mihi ad uos ad implendum uerbum dei, sacramentum quod absconditum fuit ante secula & generationibus, nunc manifestatum est sanctis eius, quibus uoluit ostendere diuitias gloriae sacramenti dei inter gentes, quod est Christus in nobis spes gloriae. Occultum itaque mysterium fuit quod reuelatum est, esse deo gentes cohaeredes & concorporales & participes pollicitationis eius in Christo. Occultum autem mysterium est, quibus uoluit ostendere diuitias gloriae sacramenti dei inter gentes quod est Christus in nobis spes gloriae. Occultum igitur hoc mysterium fuit. Quod esset Christus in nobis, hoc pater reuelauit. Petro enim dictum est, non caro & sanguis reuelauit tibi, sed pater meus qui in caelis est. Reuelatum autem est Christum esse in nobis in pauperibus, in tribulatis corde, in humilibus terrae, in purgamentis mundi, in ecclesiae infimis. Infimum est enim ecclesiae, id est, omni humilitate summissum. Hoc ergo occultum in mysterium reuelatum est, quod est Christus in nobis. Non per Apostolum haec tantum dominus, sed etiam in hoc eodem psalmo ita loquitur dicens: Non est occultatum os meum a te, quod fecisti in occulto: Et substantia mea in inferioribus terrae.) Non in inferno sicut superius cum de passione tractabat, sed in inferioribus terrae cum de reuelatis a patre quae in occulto fuerant praedicabat. Occultum autem fuerat quod est Christus in nobis, id est, substantia mea in inferioribus terrae. In inferioribus scilicet omnium humilitatis officijs. Procegit deinde secundum profectum euangelicum sermo psalmi, cum ait: Imperfectum tuum uiderunt oculi mei, & in libro tuo omnes scribentur dies, replebunt, & nemo in eis. Atque ut omnia secundum doctrinam caelestem intelligere possimus, id quod difficultate affert absoluendum est. Quod enim Latini translatore imperfectum interpretati sunt, id in Graecis libris *ἀκατεργασόν* scribitur. Nec querimus de translatoribus. Vereor enim ne non aliter significari ab his potuerit. Id autem quod Graece est *ἀκατεργασόν* significat id quod sine operatione maneat, ut sit id ipsum cum factum tamen non sit. Imperfectum autem nobiscum id demonstrat, quod conceptum, nec consummatum sit. Sed si interius uerbi huius uirtutem pertractemus, potest non sane a Graecitatis proprietate esse diuersum. Deo autem soli proprium potest esse ut sit, & infectus sit, quia quod est, non est necessitatis ut fiat. Quod autem sit, non est antequam fiat. Sed quia aeternus est manet, neque factus est. Hoc ergo imperfectum, (ut ad intelligentiam profectum dicere audeamus) in operatum dei oculi eius uiderunt. Imperfectum enim tuum uiderunt oculi mei. Sed qui tandem occurrunt? Nūquid spirituales illi quibus deum patrem solus unigenitus uidet? Sed isti non ex gentibus

Os osiis.
70 osouu

κατεργασόν

gent his quæ sequuntur. Et in libro, inquit, tuo omnes scribentur, dies replebuntur, & nemo in his. Profectum in demutabilis illa unigeniti dei natura non expetit. Et qui tandem ei erit profectus, ut omnes oculi eius in libro scribatur, ut dies repleantur, ut in his nemo sit? Hoc rotum contumeliosum & impudens est opinari. Sed quemadmodum os eius, in quo ecclesie corpus ostenditur, quæ occulta erant non occultata sunt, & oculi eius hoc quod imperfectum dei est, uiderunt. Os autem ad ecclesiam refertur (quæ corpus est Christi) superius admonuimus. In corpore uero oculum principalis esse officij ac uirtutis nemini dubium est. Et quia oculi potiores cæteris membris sunt, in his apostolos significari non ambigendum est, per quos lumen ecclesie & operationis diuina mysteria prebentur. Quod dominus manifeste in euangelij ostendit. Namque cum apostolos sal terræ, lumē mundi, & lucernam domus in candelabro ob egregia & conspicabilia ad comparationis exemplū fidei sue opera nuncupasset; rursum uocās eos à terrenis & corruptibilibus thesauris, & à seculi lucris, esse oculos corporis dixit ita: Lucerna corporis tui, est oculus tuus. Si oculus tuus simplex est, totum corpus tuum erit lucidum, si autem oculus tuus nequam est, totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumē quod in te est tenebræ sunt, tenebræ ipsæ quæ erunt: Extra corporale intelligentiam locus iste est, & idcirco spiritaliter intelligendus est. Apostoli itaque qui ecclesie, id est, Christi corporis oculi sunt, lucidi & simplices iubentur esse, corpore toto lucido. his simplicibus mansuro. Si autem nequam fuerint, toto corpore necessario tenebroso futuro nulla scilicet tenebris spes luminis residua, si lumē ipsum in tenebris sit. Ex quo ingenti periculo sacerdotes, qui ecclesie oculi sunt, negotijs seculi, cuius pecunie, & familiarium rerum incrementis & conuiuiorum luxibus occupantur. Ecclesie enim lumen sunt, id est, corporis oculi. Et si lumen ipsum auaricie & lasciuie nocte tenebescat corpori, id est, ecclesie, cui per naturam suam tenebræ sunt, quantæ in super tenebræ de exemplo tenebroso luminis inuehantur? Hi ergo oculi eius imperfectum dei uiderunt. Imperfectum autem dei diximus, quod factum non sit, & maneat in quo æternitas infectæ diuinitatis ostenditur. Sed audax forte est uis initaliam illam dei patris æternitatem uisam ab apostolis asseramus. Maxime cum dictum sit, deum nemo uidit unquam nisi unigenitus filius qui est in sinu patris. Sed nihil nostrum dicimus, nihil audax prædicamus. Dicat ille qui dixit, qui me uidet, uidet & patrem, non ipsum se patrem esse significans. Non enim roganti Philippo ut sibi patrem ostenderet, respondit: ego pater sum, sed ait: qui uidet me, uidet & patrem. Per indifferentis naturæ uirtutem eum de quo quærebatur patrem conspicere in sese respondit, & id adhuc absolutius subiicit: Quomodo tu dicis ostendit nobis patrem? Non credis mihi, quoniam ego in patre & pater in me est? Verba quæ ego loquor uobis, non à me loquor, sed pater qui in me manet ipse facit opera. Credite mihi, quoniam ego in patre & pater in me. Sin autem, uel propter opera ipsa credite. Arguit non intelligentem & adhuc de patre quarentem, & per operum efficientiam uirtutem patris in unigenito non contuentem. Manet enim pater. Est namque genitus ex eo, non est in eo nouæ creationis aliena natura. Virtute filius est, diuinitate filius est, substantia filius est, generatione filius est. Opera constantur, potestates loquuntur per naturæ progeniem in filio patrem esse, & per legitimitate originis substantiam filium in patre esse. Non dissentit hæc ab unigenito nata generositas, una ambo sunt, pater uidetur in filio, & uidetur non per inuisibilibus nobis naturæ contemplationem, sed per operum admirationem. Filij enim opera opera patris sunt, non imbecillo ad efficienda ea filio, neque diuersa uirtute naturæ, sed id filio efficiēte, quæquid is à quo ipse est genitus efficiat. Atque ideo per id quod in maiestate operum filius contemplabilis est, pater quoque uidet in filio. His ergo oculi

lis qui

lis qui æternitate in filio paternæ uirtutis contuentur, id est, apostolis id precatur, ut in dei libro scribantur. Maneat scilicet in memoriâ æternâ, pro quibus tali prece in euangelij orauit: Pater manifestaui nomē tuū hominibus, quos dedisti mihi de seculo: tui erāt, & mihi eos dedisti, & uerbū tuum seruauerunt. Nūc cognouerūt, quoniam omnia quæ dedisti mihi dedi eis, & ipsi acceperūt & scierunt uere quoniam à te prodierunt, & crediderunt quoniam tu me misisti. Ego pro his rogo, non pro seculo rogo, sed pro his quos dedisti mihi. Pro his ergo orat, ut in libro dei scribantur. Et si forte ambigant, cur non in libro uiuentium scripti sunt, mihi maioris dignitatis uidetur esse in libro dei scribi, quia peccatores de libro uiuentium delentur, iusti autem in libro dei scribuntur. Quod utrumque sub his dictis significatur: Deleantur de libro uiuentium, & cum iustis non scribantur. Pro resurrectionis enim diuersitate, quia stella à stella differt in gloria, plures in libro uiuentium erunt. Iusti autem in libro dei scribuntur, quia peccatores non modo cum iustis non scribuntur, sed ne in libro quidem uiuentium relinquuntur. Sed contuendum est qui profectus eorum sit qui in libro dei scribuntur. Nempe iste: Die replebuntur, & nemo in his. In quibusdam codicibus ita legimus: Die formabuntur. Nec multum differt repleti & formari. Formamur enim ut conformes simus gloriæ corporis dei. Et apostoli dictum est. Filioi quos iterum parturio, donec Christus formetur in uobis. Replemur autem secundum dictum propheta: Replebimur ab ubertate domus tuæ. Die itaque replebuntur, id est, uero lumine. Lux enim Christus est. Erat enim lux uera quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Non iam ignorantie nocte detenti, neque tenebris huius seculi cæci, sed ueritatis luce illuminati & die repleti. Quod autem repletum esse uiuit sicut Apostolus docet: Viuo enim iam non ego, uiuit autem in me Christus. Qui die repletus est, diem tantum in se habet, & ideo ait: Die replebuntur & nemo in his. Nemo in his erit præter diem, quo repleti sunt, non pecunie æstus, non uoluptatū stimulus, non ambitionis ardor, non odiorum malignitas, non inuidiæ aculeus, non conuictorum furor, non superbiæ amentia, non cætera quæ diaboli sunt arma atque uirtutes, sed lux uera, sed dies sola qua repleti sunt. Cæterarum quoque rerum effecti sunt incapaces, & dignum planè hi qui sola die pleni sunt testimoniū sumunt. Sequitur enim: Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui deus, nimis confortatus est principatus eorum. Dinumerabo eos & super arenam multiplicabuntur. Quid cum his dictis homini commune, ut eos qui super arenam multiplicabuntur dinumeraret? Ei tantum istud competit, cui sine recensione & calculo innumerabilis numeri cognitio est. Amici autem eius nimis honorificati sunt. Nimis enim dicitur, non secundum Latinitatis consuetudinem intelligendum est. Nimis enim nobiscum id significare solet quod necessarium modum inutiliter excedat. Sed Græci id quod nostri nimis transtulerunt, *λίαν* interpretati sunt, in quo magis ualde quam nimis continetur. Valde ergo honorificati amici eius sunt. Et amicum quidem Abraham deo fuisse cognoscimus. Amicum & Moysen lex esse deo locuta est. Euangelia uero plures iam deo amicos esse significant domino dicente. Iam non dico uos seruos, quia seruus nescit quid uelit dominus eius, sed uos dico amicos, quoniam perstitistis mecum in omnibus tentationibus. Hos igitur quos nunc amicos nuncupat, ut superius ostendimus, & à patre sibi datos, & patris esse confessus est, secundum id quod ait: Et mea omnia tua sunt, & tua mea, amicos patris esse eos dicit. Non solum autem ipsi honorificati sunt, sed etiam principatus

πληροῦν
ἡμῶν

Na 4 eorum

eorum confortati sunt. Ipsi quidem honorificantur cum amici sunt, cum die pleni sunt, cum in his nemo est. Sed principatus eorum confortantur, ecclesiae scilicet ab ipsis coepitae, ab his principia sumentes, quae super terram toto in orbe iuncta locis principijs constituerint. Et ut ad ecclesiae populos referri istud necessarium intelligitur, retur adiecit: diuumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur. Nunquid numerus eorum incertus est, qui in libro dei scribuntur? Ergo nulla est difficultas in numero, quorum ueritas maneat in scripto. Sed id quod dictum est: Super arenam multiplicabuntur, non ad homines tantum existimauerunt, quod Abrahæ dictum esset: Et erit semen tuum sicut arena maris. Vt quia Abrahæ semen, sicut arena maris est, ad id quod super arenam multiplicabuntur amicis dei multitudo angelicæ numerositatis accedat. Non enim aliter sibi conuenire sicut arena maris & super arenam maris putauerunt, nisi hominum multitudinē connumeraretur copia angelorum. Sed nos uniuscuiusque sensui non contrariumus. Quid autem secundum donum spiritualis gratiae senserimus, sine cuiusque contumelia tractabimus. Promissiones duas Abrahæ fuisse in Genesi accipimus, unam Ismahelis generationem deo dicente: Quia omnem terram quam tu uides tibi dabo eam, & semini tuo in aeternum, & faciam semen tuum tanquam arenam maris. Si potest quis enumerare arenam maris, ita & semine tuum dinumerabitur. Nato uero Isaac & in holocaustum quantum ad Abrahā spectat oblato, haec sequens repromissio fuit: Nisi benedicens benedicā tibi, & multiplicans multiplicabo semen tuum sicut stellas caeli, & sicut arenam quae est ad oram maris. Et si secundum Apostolum haec duo testamentum sunt, unum secundum Ismahelē in seruitutem generans, aliud secundum Isaac in libertatem matris nostrae Hierusalem quae in caelis est educens, dum necesse est seminum in stellis & in arenis numerositas praedicetur. Ergo amici dei super arenam maris dinumerantur. Quis enim ambigat secundum ecclesiam toto in orbe numerosam multitudinem gentis Iudaeae copia in Christo credentium praeuenire. Atque ideo super arenam multiplicabuntur, quia copiosiores his erunt qui ex legis impio populo terreni & aridi significantur in arenis. Hinc sequitur: Et surrexi & adhuc tecum sum. Surrexi ad resurrectionis gloriam spectat. Sed secundum praesentiam dei id quod futurum est tanquam praeteritum loquitur, ob scientiam atque uirtutem qua quae futura sunt facta sunt, ut etiam nosmetipsi facta esse existimamus quae futura esse confidimus. Id autem & adhuc tecum sum, non dum temporis esse significat ut resurgat, quia nondum tempus sit passionis, cum se adhuc esse cum deo profiteatur. Ipse enim ait: A deo exiui & ueni. Adhuc ergo tecum sum, quia nondum temporis est, ut ante ueniam & ueniam in mundum, ut quae prophetae ta sunt expleamus. Quod autem ait: si occidas deus peccatorem: nunquid qui uenit saluare quod perierat & peccatorem redimere, peccatorem precatur occidi: Absit ut uelit occidi. Sed peccator occiditur cum seculo moritur, cum Christo comoritur, ut uiuat in Christo. Beatus Apostolus ait: Quotidie morimur. Et rursum: Mortuus sum legi ut uiuam Christo. Morimur autem ita, quando in nobis per fidei perempta peccata moriuntur. Audiamus adhuc quomodo deus peccatorem occidit per id quod dicitur: Mortificate ergo membra uestra super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & auariciam. Sic peccator occiditur, cum in generationem uitae spiritualis uiciorum omnium & peccatorum morte renouat. Sequitur deinde: Viri sanguinum declinate a me. Quonia dices in cogitatione, accipiet in uanitate ciuitates suas. Latina traslatio dum uirtute dicitur ignorat, magna intulit obscuritate, non discernens ambigui sermonis proprietatem. Quod enim nobis scribitur: quonia dices in cogitatione, cum Graecis hoc modo est *ἐν τῷ πνεύματι ἐπιθυμῶν*, & illud *ἐπεὶ* pronuntiatione distinguunt, ut aut dicitur intelligatur, aut contentio, utrunque

utrunque enim sub iisdem uerbis significatur hoc dicto. Sed hi qui Hebraici sermone scientiam consecuti sunt, non dicitis, sed contentiones in eo quod *ἐπεὶ* translatum est prodiderunt. Et sane id ita esse ratio & intelligentia monstrabit: Viri, inquit, sanguinum declinate a me. Memini in Ezechiele dictum aequae reos sanguinis futuros, quorum adulantem silentio plures in interitum incidissent, ita: Fili hominis speculor rem dedi te domui Israel, & audies ex ore meo uerbum, & cominaberis. & si non distinxisti, neque locutus es, ut distingueres iniquo, ut se auerteret ab itineribus suis & uiueret: iniquus ille in iniquitate sua morietur, sed sanguinem eius de manu tua requiram. Inuenio & alium sanguinem de quo dictum est: uirum sanguinum & dolosum abominabitur dominus. Vt igitur uiri sanguinum sunt, quorum adulantem doctrina est, ita & uiri sanguinum sunt, quorum dolosa est doctrina. Dolosa autem doctrina est haereticorum, sub nomine dei blasphema, sub praetextu religionis impia, sub ueritatis specie fallax. Quorum in animo & cogitatione solum contentio studium persistit, nihil ad salutem hominum laborant, nihil ad spem acquirunt, nihil pacificum cogitantes. Vt omnibus his in contentionibus labor sit & pugnam meditentur. Isti infelices animas extinguunt, & in uanum ecclesias sibi congregant, quas ciuitates dei secundum prophetiam euangelicamque consuetudinem nuncupari frequens & plurima autoritas est. Hoc ergo significatur his dictis: Viri sanguinum declinate a me, quia contentiones in cogitatione, accipient in uanum ciuitates suas. Viri sanguinum sunt, & deperditarum animarum reatum declinare iubentur, quia contentiones in cogitatione sunt. Hi in uanum ciuitates dei accipient, infructuosarum ecclesiarum coetus per schismatum dissidia reddentes. Sed plane quia pax & iusticia & ueritas est, affectum in eos suum ostendit, dicens: Nonne odientes te o domine odiui, & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio odieram illos, inimici facti sunt mihi. Est religiosum odium, quotiens is nobis odio est qui deum odit. Inimicos quidem nostros amare precipimur, sed nostros, non & dei. Nam iuxta deum, & patrem, & matrem, & coniugem, & filios, & fratres odisse deo uerum est. Odit ergo odientes deum & inimicorum odio tabescit, & odit odio perfecto & inimici sibi facti sunt. Non enim filius diuersus a patre est, ut non alterius inimicus utriusque fiat inimicus. Concludit deinde libertatis suae fiduciam, Simulque ut ea quae per praesentiam tanquam gesta memorauerat nunc ad demonstrationem temporis gerenda monstraret, dixit: Proba me deus & scito cor meum, interroga me & scito semitas meas. Et uide si uia iniquitatis in me est, & deduc me in uiam aeternam. Humane naturae fiducia ista non est ut probari se uelit, ut sciri cor suum postulet, ut cognosci semitas suas expectet, ut inspicere non metuat si uia iniquitatis in se sit, ut per hanc cognitionem in aeternam uitam deducatur. Vox ista eius tantum potest esse qui dixit: Ecce uenit princeps huius mundi, & non inuenit in me quicquam. Solus enim extra peccatum est dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

P S A L M V S CXXXIX.

Ripe me domine ab homine malo, a uiro iniquo libera me. Quia cogitauerunt malicia in corde, tota die constituebant praesidia. Et reliqua. Coepit est psalmus ex persona hominis inter multas infestationes inimicorum anxij, aduersus quem multae insidiae & dolus plures sunt, & conuenire haec omnia in personam huius prophetae David uidentur, cuius uita infestata undique & plena semper periculis fuit. Saul cum in deserto, illum in urbibus bello ac dolis sequebatur, persequente quoque filio ipsius Absalon & multa aduersus regnum uitamque eius moliente & audente, multis praeterea alijs & domesticis & extraneis insidijs subiectus semper fuit. Sed nihil speciale ex his omnibus in psalmo continetur, ut proprie ex persona eius oratio esse credatur.

Generalis

Generalis autem forte & ex spiritu prophetiæ psalmus esse noscitur unumquodque nostrum per orationis exemplum cum in medijs infestantiu in nos odijs iactemur erudiens, quali deum prece oporteat deprecari. Sed contuenti mihi penitus quaedam uirtutes proprietatesque uerborum, quæ ultra humani sermonis consuetudinē altius nescio quid & sublimius eloquuntur, eius potius hominis in quo ex parte uirginis ad sacramentum humanæ salutis unigenitus dei filius natus est, reperitus est psalmus iste intelligi oportere. Secundum enim eam quæ in se fuit generis prius naturam dei uidelicet atque hominis, non modo in euangelijs, sed etiam in prophetis, ita coapta tuis ad utrumque dictis locutus est, ut dum diuinitatis sue impassibile atque immutabile uirtutem docet, infirmitatem quoque naturæ corporeæ non taceret. Rursumque cum ex susceptione carnis infirmitatis in eo sermo esset, præconium quoque mox non infirmam ad ex aliquo diuinitatis adlisteret. Quod enim deus est, naturæ sue est. Quod autem homo fuit, naturæ nostræ assumptio est. Loquitur itaque in psalmo ex infirmitatis nostræ quæ assumpsit affectu, cum traditorē suum nouit, cum consilia aduersus se inita prospicit, cum quæstionum prælia & obreccionum uenena perpetitur, cum tentationum scandala & uerborum laqueos euitat, cum patri confitetur, cum ad eum orat, cum ei omnis uirtus ab eo est, cum licet ex infirmitate corporis anxius sit, non solum tamē se relinquendum in die passionis meminerit. Hæc igitur omnia ex persona eius in psalmo contineri docemur, atque ita, ut in his quæ naturæ humane societatis permittit, personæ etiā nostræ ex aliquo intelligi possit oratio. Hoc enim quod ita coeptum est: eripe me domine ab homine malo, à uiro iniquo libera me, ad communem quoque credentium omnium precem pertinet. Omnes enim insidias quascunque nobis spirituales nequitie prætendunt, maxime per homines aptantur, & occasiones uitium nostris alienæ naturæ peruersitas subministrat. In lites nos iniquus exagitat, in anxietates aduersantium & insidiantium nobis terror impellit. In libidinem facultas se in id præbentis loci inuitat. Oculis enim meretricis, laqueus peccatoris est. Oramus ergo in his malis positi dicentes: Eripe me domine ex homine malo, à uiro iniquo libera me. Sed propria hæc esse oratio domini ex consequenti docetur, cum ait: Qui cogitauerunt mala in corde, Cogitationes cordis nolle non nostrum est, sed eius de quo dictum est. Scrutans corda & renes deus. Eius quoque qui dixit, sciens cogitationes eorum. Quid cogitatis mala in cordibus uestris: Ille oculos omnes malignorum cordium sensus impenetrabiles atque inuios aditus obeunte natura uirtutis suæ cõuetur. Sed qui eripi se de homine uno malo & iniquo deprecatus est, in quo significare traditorē suum existimatur, iam de plurimis mala in corde cogitantibus loquitur, dicens: Qui cogitauerunt malicias in corde, tota die constitutebant prælia. Acuerunt linguas suas sicut serpentes, uenenam aspidum sub labijs eorum. Non omni die aduersum Dauid armis certatum est, neque semper instructa sunt prælia. Aduersum autem dominum secundum euangelicas narrationes eius nullum tempus uacuum fuisse ab infestantiu odijs inuenimus. Paralyticum sanauit, mox de eo ob illicitam, ut putabant, peccati indulgentiam uenenato ore differit. Aridam manum reformat, statim uiolatæ legis reatus ascribit. Demoniacos curat, continuo per Beelzebub demonum principem hæc perficere arguit. Nihil est quod non ei plenè semper insidias sit, quod non uipere lingue ueneno obiectum sit. Nostra quoque omnium uita, maximeque eorum qui religioni studet, qui aduersantium uirtutum sustinent bella atque obreccionum uenenata iacula suscipiunt, fraudulente blandiloquentie ueneno appetit. Et hæc omnia per homines, in quibus spirituales nequitie operantur, insidiant. Scriptum est enim: Excitauit dominus Sathanam Salomon, Ader Idumeum, & aduersus eum est Ader non ut homo, sed ut Sathanas Salomoni omnibus diebus uita eius. Et Salomoni quidem quia meruit, Ader in Sathanan à deo est excitatus, sed per istum

modi

modi homines hæc multimoda infestantiu in nos odia deserviunt, inimicæque uirtutes horum ministerio grassantur. Intercessio autem diapsalmatis attulisse uideat, aut personæ, aut sensus demutationem. Fit autem repetitio orationis eiusdem, ita tamen ut absolutius ea quæ in confusum ante adiecta sunt recenseantur, & quæ superius fuerat de uerbis, nunc sit querela de factis: Custodi me domine de manu peccatoris, ab hominibus iniquis eripe me, qui cogitauerunt supplantare gressus meos. Ab uno tantum cepta deprecatio refertur ad plures, ut significaret, & in uno traditorem, & in pluribus populus nosceretur. Et unum quidem, & nunc & superius maliciam & peccatum, & iniquitatem exprobrat, in plurimis uero cogitatas supplantationes, absconditos laqueos, extensas funium captiones & continuata semitis scandala arguit, dicens: Qui cogitauerunt supplantare gressus meos, abscondunt superbi laqueum mihi: Et funes extenderunt in muscipulam pedibus meis, continuata semitis scandala posuerunt mihi. Cogitauerunt enim synagogæ principes supplantare gressus eius, cum post depulsam necem Lazari de eo occidendo cogitant, cum ob receptos oculos caeco illi à natiuitate maledicunt, cum taceri de eo decernunt, cum mortem confessoribus eius denunciant. Egregium itaque diuinarum operationum suarum gressum atque cursum istiusmodi rebus supplantare cogitauerunt. Abscorderunt autem laqueos superbi cum Saducei fraudulentiæ simulate de resurrectione interrogationis occultant, cum responsionis laqueum captioso sermone prætendant. Superbi, cum admiseri peccatoribus dedignantur, cum conuiuia publicanorum ei qui peccatorum est remissor exprobrant. Funes etiam extenderunt in muscipulam pedibus eius, cum tributum poscitur, cum de dando caesari tributo interrogatur. Abscondus autem superius laqueus fuit, nunc autem funes extensi sunt. Validior hic interrogationis laqueus esse noscitur in funibus, cum per extensum interrogationis laqueum copiosæ ab eo professionis responsio ad uersus nomen caesaris quaereretur. Continuantes autem semitæ scandala posuerunt ei, cum de mandatis legis interrogaretur, cum diues legi utpote satisfaciens, quid sibi adhuc desit requirit, cum apud eum de repudij conditione tractatur. Hæc enim interrogationum scandala uitæ suæ doctrinæque legis continuata statuerunt, ut sub specie ac earum familiaritate quæ in lege scriptæ sunt quæstionum, hæc ei ubique continuantium semitæ interrogationum & responsionum scandala ponerentur. Nobis autem meminimus uitæque nostræ ubique scandala, ubique funes, ubique laqueos occurrere, nihilque esse ubi non prætentem nobis semper insidiam sint. Et difficile est nunc laqueo uentrem absoluere, quia confusio illis est, quorum deus ueniale est. Rarum etiam est nunc à laqueo oculum liberare, quia qui ad concupiscentiam uidit, iam mœchatus in corde est. Arduum quoque est linguam laqueo eximere, de omni enim ocio uerbo in die iudicij erit ratio reddenda. Maximi etiam laboris est cor à laqueo referre. Male enim cogitationes de corde exeunt. Hi omnibus nobis laquei ubique prætentem sunt, & orandus est dominus, ut ab his omnibus laqueis fidei nostræ pennis & spiritus euolemus. Dehinc sequitur: Dixi domino deus meus es tu, inhauri domine uocem orationis meæ. Domine uirtus salutis meæ obumbrasti super caput meum in die belli. Ne tradas domine à desiderio meo peccatori, cogitauerunt aduersum me, non tradas me domine, ne unquam exalten. Et hic intercedens diapsalma uidetur aliquam demutationem attulisse, & non exiguam quidem. Namque cum superius de cogitata supplantatione, de absconditis laqueis, de extensis muscipulis, de scandalis positis sermo omnis fuisset, nunc ad deum refert oratio. Dixi domino deus meus es tu. Non leuis atque exiguae fiducia est domino dixisse, deus meus es tu. Loqui istum modum libidinosam, auaram, insolentem, ebriam fideliter non potest. Renunciandum his omnibus, & à seruitute eorum ac famulatu desinendum est, ut ab his desinente

nentes dicere audeamus: Dixi domino deus meus es tu. Et hec quidem persona nostra quam in quantum fas est psalmo admiscemus, ita coaptata sunt. Sed & dominus quoque usitatum & frequens & proprium est, ut diximus: Dixi domino deus meus es tu. Nunquam confessionis huius honorem negauit, ut & dominum confiteretur, & deum, dicens: Confitebor tibi pater domine caeli & terrae. Et rursum: Ad deum meum, & deum uestrum. Oratio quoque ei ad deum semper omnis fuit. Lazarum suscitaturus orat, panes & pisces benedicturus ipso ad caelum aspectu precatur, calicem bibiturus pernox orat. Per confessionem itaque domini & dei sui, sequitur: Inhaui domine uocem orationis meae. Honoris confessio praecessit, cum dominum suum, & deum dicit. Exaudienda autem orationis precatio consequitur cum se orat auditur. Sed in eo quod sequitur, domine uirtus salutis meae, non communis est fiducia & professio. Non enim ait, salus uirtutis meae. Humani namque uoti res ista est, ut uirtuti nostrae salutem precemur, ut sanctitas his in quibus ualemus a deo sit. Haec autem e contrario precatio est, ut non uirtutis suae salus, sed salutis suae uirtus a deo sit. Qui saluti uirtutem precatur, iam de salute non ambigit, & certus est nihil in se caducum, nihil mortale esse. Sed & quod assumpsit infirmo ut uirtus praestetur, orat, per corpus quod dominus in se gerebat. Quod tamen secundum nos morti deditum erat, non tamen erat obnoxium corruptioni ipso per prophetam loquente. Quonia non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum uidere corruptionem. Non est igitur de salute naturae huius in se infirmiae incertum, solum a deo uirtutem eius, quae in se sit salutis orat. Et orat per hanc confidentiam qua ait: Obumbrasti super caput meum in die belli. Si ex persona cuiusque hominis psalmus hic omnis est, quomodo sibi tam diuersa conuenient, ut cum dictum sit, Eripe me domine ab homine malo, & custodi me de manu peccatoris domine, nunc rursum securus de omnibus dicat: Obumbrasti super caput meum in die belli: & cum superius ex metu fuerit oratio, nunc sit gratulatio ex securitate. Hoc autem totum dici ab eo ex ratione poterit, qui gerens hominis deique naturam, habeat & ex hominis infirmitate trepidationis affectum, & ex conscientia diuinitatis fiduciam securitatis. Scit autem se in die gloriosi illius belli quo mortem perimet, quo diabolum uincet, quo omnes potestates inimicas triumpho crucis suae configet, obumbratum protectumque iri. Namque cum ex persona dei patris dictum de eo ante fuerit, cum ipso sum in tribulatione, & rursum, manus mea auxiliabitur ei & brachium meum confortabit eum, nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non adhaeret noceri ei: quid profecit inimicus Iudam ad uoluntatem traditionis inspirans. Permissum corpus passioni est, sed permissi sibi corporis dominata mors non fuit. Sanctus enim non uidit corruptionem. Et iniquitatis filius cum eum traderet, ad nocendum ei quid adiecit: Non modo in uitam corpus rediit ex morte, sed etiam ad diuinitatis gloriam natura corruptionis absorpta est. Securus itaque & confidens obumbratum se esse in die belli, etiam hoc precatur. Ne tradas domine a desiderio meo peccatori. Qui ait: Non ueni uoluntatem meam facere, sed uoluntatem eius qui me misit, solum opus etiam pro obedientiae obsequia festinat implere, sed ita, ut meminerimus esse in eo uoluntatis officium. Vult namque quae pater uoluit. Id enim quod ait: Non ueni uoluntatem meam facere, sed uoluntatem eius qui misit me, eum quo est missus, cuique obedit, ostendit, non tamen sibi detrahit uoluntatem. Omnia ergo quaecumque patri placita sunt, consummare optat, & uniuersa quaecumque sibi in passione desideria sunt, exequi properat, ne quid ex his sit, quod praueuens peccator impediatur desiderio. Desiderauit cum discipulis pascha manducare, festinato paschae coenam peregit. Desiderauit calicem passionis bibere, dicens: Calicem quem pater meus mihi dedit, non bibam illum. Quarentibus se ultro his qui ad

qui ad comprehendendum eum uenerant, & interrogantibus quis Iesus esset, ingessit. Scit sibi acetum poculum esse potandum, hoc ut bibat, postulat, magnus in eo cum bibisset, uoluntatis suae fructum capiens, ait: Consummatum est. Quo in uerbo desiderabilis uoti gratulatio continetur. Liberari animam suam a framea in psalmis frequenter orauerat, os non comminuendum significauerat, sortitu uestem suam obtinendam denunciauerat. Haec omnia quae desiderij sui sint ad prophetiae fidem, ut impleantur orat, ne quid ex his peccatori sit potestatis, ne pascha praueuiat quae desiderio desideratur, ne calicem passionis ingerere non audeat. Nam ad primam domini responsionem peccator omnis qui ad comprehendendum eum uenerat, procidit: ne acetum quod potandum est, non praesto sit: ne antequam spiritum amittat, lancea miles latus fodiat: ne frangendi ossis manente adhuc spiritu pateat occasio: ne quid ex prophetia minus fiat: ne aliquid peccatori ex desiderijs suis tradatur, sed in se omnia quae & desiderata sibi, & prophetata sunt, impleantur. Orat autem de his, non quod implenda non essent, sed ut de se prophetata intelligi possint. Cogitauerunt, inquit, aduersum me, non derelinquas me ne quando exaltentur. Multa aduersum eum cogitata sunt, sed maxime illud, ut pecunia militibus collata, fama ab his furati corporis uenderetur. Sed eo in corpore rursus adstante, inanis haec impietatis cogitationis meditatio fuit. Nec relictus peccatoribus exaltandi se locus ullus est. Impletur prophetia, pendet in ligno, uita eorum aceto ac felle potatur, anima eius a framea liberatur, os non conteritur, fors super uestem mittitur, nihil e desiderijs unigeniti filij dei peccatori traditur, tertia die resurrexit, non relinquitur in inferno, nec corruptionem sanctus uidet, & omnia quae geruntur in domino, ad confundendas & confutandas impiorum cogitationes habent in se & rerum praesentium admirabilem efficientiam, & prophetiae indemutabilem ueritatem. Dehinc sequitur: Caput circuitus eorum labor laborum ipsorum operiet eos. Cadent super eos carbones, in igne desiciet eos, in miserijs non subsistent. Post superiorem sermonem, in quo omnis oratio ad deum, de se nunc etiam interuentu diapsalmatis demutauit ordinem sensus. Retulit enim peccatorum iustissimam poenam, quos primum ipsum illud circuitus sui caput, deinde labor laborum ipsorum, & omne maledictionis opus operiet. Ut enim omnibus sanctis caput Christus est, ita omnibus iniquis caput diabolus est. Testatur autem frequenter impios erga se circuitus dominus, cum ait: Circumdede runt me gemitus mortis. Et rursum. Tauri pingues obsederunt me. Et iterum: Circumdantes circumdede runt me. Et statim: Circumdede runt me sicut apes. Quod autem principe diabolo haec gesta sunt, testantur Euangelia, cum dicunt: Et immisit se diabolus in cor Iudae, ut traderet eum. Laboratum est autem multa uoce populi, cum clamatum est: Crucifige, crucifige, Operiet igitur eos caput circuitus & labor laborum eorum, ut cum alij immortalitatis gloriam induantur, illi impietatis suae pudore & damnatione diaboli operiantur. Et quae ea damnatio esset qua operirentur, adiecit: Cadent super eos carbones ignis, super terram desiciet eos, in miserijs non subsistent. Haec impiorum opera sunt, haec irreligiosorum aeterna uersis est, ut aduersus decedentes carbones & ingruentes miserias non subsistentes tali cum ipso circuitus sui capite & labore laborum damnationis suae onere deprimantur. Ternuit autem etiam nunc eum ordinem, quo in superioribus usus est, ut cum in pluribus populum ostendat, nunc in uno Iudam significare uideatur, dicens: Vir linguosus non dirigetur super terram, uirum iniustum mala capient in interitu. In linguoso anceps & dubium & fallax os proditoris ostenditur, qui sero criminis sui scelere comperto, laqueo se uita & fide profugus suspendit. Nihil enim directum in eo, nihil simplex, nihil absolutum fuit. Fur antea, dehinc proditor, postremo ipse indignus

indignus uisitor. Nunc mulierem effuso in caput domini unguento, clamit inuitis arguens, nunc Iudæis omnes domini aditus & egressus nunciatis, nunc de precio iusti sanguinis pacificens. Linguosus semper in uerbis, ut in cum propheta dictum competenter aptetur: De multiloquio non effugies peccatum. Hic ergo in hoc multiloquio suo peccator non directus in uitam est, neq; rectum fidei iter tenuit, sed, ut dignum est, mala eum interitu ceperunt. Impius in deum cum fuisset, postea in semet quoq; ipsum impius mansit. Fur pecuniæ, uenditor sanguinis iusti, proditor dei, & quantum in se est, parricida, nec uitæ ueniam potuit habere, nec mortis. Non nescius itaq; huius uindictæ suæ unigenitus deus est. Ait enim:

Cognoui quia faciet dominus iudicium inopis, & uindictam pauperi. Pauper dominus secundum hominem est. Paupertauit enim se secundum Apostolum, ut nos locupletaremur, cum in seculi rebus nihil nisi corpus fuit. Huius enim salutis causa nasci inops uoluit ex uirgine, non pecuniæ, non agrum, non pecus, coelorum dominus elegit. Pauper ergo in homine tantum suo fuit, sed non solum iudicium inopis, sed & uindictam pauperi dominus faciet. Iudicium inopis referri ad damnationem eorum, qui iniusti in dominum extiterunt, oportet. Conuenit enim eos secundum iudicium, non secundum uindictam iudicari. Inferioris naturæ est, qui debeat uindictari. Vindicantur ceteri pauperes, id est, qui dominum exemplo pallio nis sequuti sunt, qui ex contemptu seculi & pecuniæ pauperes fuerunt. Fit ergo iudicium inopis, cum ob passionem domini impij iudicantur. Pauperes uero uindicantur, quorum sub ara occisorum sanguis clamat, uindictam in impios postulans, qui quotidie in gloria martyrij manentes, dei nomini cõfitentur. Et sermo ipse, quo psalmus clauditur, ita loquitur: Attamen iusti cõfitebuntur nomini tuo, & habitabunt recti cõ facie tua. Iustorum confessio potest etiam corporalis uideri, quia plures in carne adhuc licet possit, dei nomini cõfitentur. Recti autem habitantes cõ facie dei, nihil in se corporale retinere intelliguntur. Natura enim carnis dei non patitur aspectum, ipso dicente: Nemo uidebit hominum faciem meam & uiuet. Hoc iam celestium est, & transformatorum, & terrenam corruptionem cõlesti incorruptione mutantium, quos iam diuinitatis honore claros conregnatos ipsi deo patri tradet in regnum dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus CXL.

Domine clamaui ad te exaudi me, intende uoci orationis meæ, cõ clamauero ad te, & reliqua. Omnium sanctorum fidelis oratio clamor est deo. Fidei enim ad eum non uocis clamore clamatur. Moses instantem Aegyptiorum rege, mcestus stabat in littore, sed tacente licet eo, excelso mentis fidelem orationem dominus audiuit, dicens: Quid proclamas ad me? Martyrum quoque sanguis uoce corporis caret, sed indignitas necis eorum deo clamor est, ipso domino de Abel ad Caïn dicente: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Sic & sub ara dei, martyrum animæ proclamare scitabantur, magna uoce dicentes: Quousq; dominus sanctus & uerus non iudicas, & uindicas sanguinem nostrum de habitantibus in terra? Si igitur non humilia, nec terrena, nec corporalia fidei spiritu oremus, tacens licet oratio nostra, deo clamor est. Atq; ideo propheta totus ad deum spiritu orationi intentus, ita coepit: Domine clamaui ad te, exaudi me. Et ut clamorem istum non uocis, sed fidei doceret esse, adiecit: Intende uoci orationis meæ dum clamabo ad te. Clamor etiam inuitis nobis penetrat in auditum, ac se sponte in aures nostras ui nitente uocis immittit. Sed quia propheta non tali clamore clamat, orat ut clamante se deus in uocem orationis intendat. Per id namq; quod intenditur, fidei inspectio est, non clamoris auditio. Id enim quod interius est intenditur. Ceterum clamorem intendi

non

non necesse est, per semet ipsum omnem sensum aurium occupantem. Dehinc sequitur: Domine dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Quorum pura & recta & sincera oratio est, hi dicere poterunt: Dirigatur oratio mea. Ceterum si extarnarum cogitationum interuentu deprauabitur, non dirigetur. Sed quod ait: dirigatur ut incensum, intelligendum est quid sibi uelit comparatio proposita incensi. Et primum natura incensi ea est, ut in altum se de humilibus extollat, spirans optime, & sese nobis in sensum sua uolentia immittens. Dein ex quatuor odoratissimis generibus in maximam subtilitatem comminutis componitur, stacte, onyche, galbano, thure, quæ omnia hæc in forma orationum fidelium constituta esse, beati Ioannis Apocalypsis ostendit, cum ait: Et illi quidem uiginti quatuor seniores prociderunt ante agnum, habentes quisque citharam & psaltes aureas plenas odoribus, quæ sunt orationes sanctorum. Quatuor autem genera orationum Apostolus esse significat, ad Timotheum scribens: Exoro ergo primo omnium fieri preces, orationes, postulationes, gratiarum actiones. Humilitatis nostræ est deprecari, magnificentia dei est orari, fidei est postulare, confessionis & laudis est gratulari. Et forte quatuor illa genera odorum ad unum thymia ma ex partibus subtilissimis comparata singulis quoq; generibus poterit cõsummandæ orationis aptari. Quamq; speciem quoq; quatuor elementorum, horum quatuor odorum natura & species significare uideatur. Ut thus, quod per lucidum est, spiritui comparetur, stacte uero aquis, galbanum & onyx, terræ & igni, ut per hæc omnium quæ in coelo, & infra coelum, & in terra, & in aquis sint, placita deo incensi modo hæc offeratur laudis oratio. Sed hæc his quos profundioris scientia cognitio delectat, relinquamus, nobis sufficit prophetica atque apostolica auctoritas, quæ & incensum orationes esse significat, & orationes deprecatur dirigi ut incensum. Sed qui deprecatus est orationem suam dirigi ut incensum, etiam illud post hæc ait: Alleuatio manuum mearum sacrificium uespertinum. Plurimis locis tractauimus, in alleuatione manuum excelsi operis officium monstrari, ut cõ Moses eleuatis manibus stare preceptus est, populo in alleuatione & demissione manuum suarum uel uictore, uel uicto. Apostolus quoq; orantes iubet eleuare manus puras. Et cum ait: sine ira & contentione, non habitum orandi constituit, sed præscriptum diuinæ operationis adiecit. Deniq; dominus per Esaiam prophetam orationes impiorum improbens, ita loquutus est: Si extendatis manus, auertam oculos meos a uobis. Non utiq; si eleuetis, sed si extendatis manus, quia habitus orandi in manibus extendendis est: perfecti autem operis efficientia est in eleuandis. Manuum ergo eleuatio sacrificium seculorum deuenit, sacrificamus deo. Sed quod sacrificium uespertinum placitum sit, audiamus dominum in Euangelij dicentem: Venite benedicti patris mei, possidete præparatum uobis regnum a constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes eram, & suscepistis me: infirmus, & uisitastis me: in carcere fui, & liberaastis me. Et respondentibus illis quod nunquam his officijs humanæ necessitatis eguisset, dicit: Amen dico uobis, quandiu fecistis uni ex his fratribus minimis, mihi fecistis. Hoc sacrificium uespertinum, id est, temporum nouissimo rum est, in hoc manus eleuandæ sunt, quia istiusmodi orationibus iam ab initio mundi benedictis dei, regni celestis præparata possessio est. Sed meminit propheta, præter clamorem fidei, præter orationem, quæ dirigenda est ut incensum, & præter eleuationem manuum, in qua sacrificium uespertinum est, & aliud sibi adhuc opus consummandæ in se iustificationis optandum, dicti scilicet huius Euangelici memor. Ex uerbis tuis iustificaberis, aut ex uerbis tuis condemnaberis. Re-

o o 2 colens

colens quoque de omni se uerbo ocioso rationem in die iudicii redditurum, necessario deprecatus est, dicens: Pone domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labijs meis.) Nō leuem custodiam ori orat apponi, ostium scilicet circumstantiæ, ut custodia illa non obseruatio sit aliqua, sed clausurum. Periculosus enim lingua & promptissimus lapsus est, & ex ea maledictum, mendacium, peritium, obrectatio, motu facili, & aditu patenti efferuntur. Oremus ergo nobis circumstantiæ ostium. In eo enim libro, qui nobiscum Salomonis inscribitur, apud Græcos autem atque Hebræos sapientia Sirac habetur, ita monemur: Ecce circunualia possessionem tuam spinis, argentum & aurum tuum constitue, & ori tuo fac ostium, & seram, & uerbis tuis iugum & mensuram. Ostium & seram ori iussit apponi, ne uerbis esset facilis egressus. Hisdem autem uerbis iugum mensuramque constituit, ut rationis iugo subdita, librata per mensuram moderatione penderent. Tenuit adhuc propheta ad iustitiæ perfectionem. Namque post fidei clamorem, post orationem, post opera, post ostium oris consummari se quoque officio cordis orat, dicens: Non declines cor meum in uerba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis, cum hominibus operantibus iniquitatem.) Cum ex innocentie ac iustitiæ studijs in uitiosam uoluntatem decidimus, tum cor nostrum in mala uerba declinat, non ut peccatum excusamus, omne enim peccatum excusabile est, sed ut excusationes excusamus. Crimen enim cædis atque adulterij, & talium cæterorum per naturam atque indignitatem facti inexcusabile est. Sed qui in eo deprehensus erit, non dicet, adulterium aut cædes non habet crimen, sed dicet mulier importuna, incontinens, ad blandiens pellexit, & in uoluntatem coegit. Vel alius ille dicet, conuictijs mouit iram, iniurijs armauit dolorem, casus litis dolore cædem peregit. In hæc uerba cor se, postquam ab eo peccatum est, declinat, ut per excusationes peccati quod admisit, se excuset. Cor autem rectum atque purum in hæc uerba excusationum non declinat, sed manet inuiolatum atque constans sine sollicitudine uerborum ad excusandas excusationes querendorum, cum uite innocentia peccati excusatione non egeat. Et hæc quidem in corpora libus rebus ita sunt. In his uero quæ spiritualia existimantur, id est, in hæreseos doctrina, incredibile est quo cordis labore, qua uerborum exquisicione excusationes suas hæretici excusent. In quæ omnia ne declinetur cor suum iustus exposcit, ne per hanc declinatæ cordis ad excusandas excusationes necessitatem cum electis eorum combinetur: Et non combinabor, inquit, cum electis eorum.) Combinari cum electis iniquorum nō uult propheta. Meminit enim numerum hunc rebus immundis deputatum, cum ad Noë de recondendis in arca animabus constitueretur præceptum: A pecoribus autem mundis induces ad te septem & septem, & a pecoribus immundis bina & bina. Est & maius adhuc, & absolutius, inuicibilis huius numeri exemplum. Dominus enim noster Iesus Christus omnes immundicias nostras & peccata nostra auferens, fecit secundum Apostolum utrumque unum, & secundum eundem, ut duos constitueret in se unum nouum hominem, faciens pacem, ut reconciliaret ambos deo in corpore uno, internum scilicet hominem & externum fecit unum. Non ergo combinamur, sed unimur, quia unitas fidei est, at uero combinatio consortium factionis. Non modo autem non combinari se propheta cum electis iniquorum non optat, sed etiam quia homini errare debitum est, si quid forte secus & humanitus gesserit, corripi se à iusto in misericordia & argui mauult. Formam namque in se naturæ nostræ infirmitatisque constituit. Plures etenim nostrum cum lapsi fuerint, cum errauerint, emendari se iuste misericordie arguitione fastidiunt, & combinari malunt peccatoribus, quam per iustorum correptionem ad penitentiam retorqueri. Tenuit autem egregie rationem ueri propheticus sermo, dicens:

Corripiet

Corripiet me in misericordia, & increpabit me.) Est enim misericordie modulus, & miserandi adhibenda iustitia est. Proh dolor, quid potest esse erga eos, quorum crimina grauius sunt: Sed misericordie locus nullus est. Misericordia enim se ad ueniam de deo orandam his quæ sunt gesta, deflectit. Cæterum ueniam præstare illicitis, non est misericordiam præstare, sed iustitiam misericordie non tenere. Quam rationem diligentissime Apostolus Ioannes retinuit, dicens: Si quis scit fratrem suum delinquere, sed non ad mortem, petat, & dabit illi deus uitam. Est enim peccatum ad mortem, sed non pro eo dico. Quod autem iustus in misericordia corripere atque arguere eum qui lapsus sit, debeat, beatus Paulus docet, dicens: Fratres, & si preuentus fuerit homo in aliquo delicto, uos qui estis spirituales, consummate eum in spiritu lenitatis. Sed ipse quidem rationis iustitiam misericordie immemor fuit. Præuentum enim in delicto non uoluntate delinquentem, consummari per arguitionem iubet. Atque ideo propheta cum ait: Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me, & fidei suæ, & humanæ infirmitatis memor, corripendum se in his ait, quæ iustitiam misericordie arguitione sunt digna. Orat autem & aliud, ne doctrinis uidelicet peccatorum imbuatur, ne uel usque ad peccandi usum per misericordiam decidat: Oleum peccatoris non impiguet caput meum.)

Vult eum qui nos doceat atque arguat conscientie puræ esse. Dominus uero in Euangelijs, cum de ieiuniorum puritate loqueretur, ait: Vos autem cum ieiunatis, ungit caput uestrum, & faciem uestram lauate. In abluenda facie, nitorem puræ conscientie exegit, ne quid in nobis sordidum, ne quid oblitum adhereret. In capite uero unguendo, doctrinis nos atque operibus spiritualis institutionis perfectos esse præcepit. Oleum enim luminis pabulum, & doctrina atque opus spirituale cœlestis nobis gloriæ causa est. Ut enim lumen ex oleo luminis habet causam, ita ut lucem spiritualis gloriæ retineamus, doctrina atque operatio præstat: ut caput nostrum sedes scilicet & prudentie uitæ & omnium sensuum, oleo operationis doctrinaque pinguescat. Sed oleum hoc nō à peccatore sumendum est, & orandus est deus, ne hoc peccator infundat. Ut enim a sancto & à fidei uiro argui se uelle prudentis est, quia agris animis, & peccatorum morbo languentibus, utilis est se uere obiurgationis sub honesto autore medicina, ita miserum est per peccati miserationem usque ad ipsam peccantium misericordiam decidisse. Hoc ergo utrumque à se detestatur propheta. Sequitur deinde: Quoniam adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum, absorpti sunt continuati petre iudices eorum.) Causam quare absorbeantur continuati petre eam dicit, quia adhuc sit oratio sua in beneplacitis eorum. Orat propheta eadem quæ superiora sunt, ne oleum peccatoris caput suum impiguet. Hoc propheta orat. Sed peccatores ne hac quidem prophete oratione terrentur, ut ab his quæ placita sunt sibi desistant. Nemo enim in peccatis, nisi qui his delectetur, perseverat, & causam in unaquaque re permanendi uoluptatis oblectatio subministrat. Ergo qui adhuc orante eo, in beneplacitis eorum sunt, id est, quia quod erant, non demutatur per eos uoluntate peccandi, & peccatores esse persistunt, nec oratio finem accipit, quia tam diu in beneplacitis eorum eius oratio est, quam diu beneplacitum illis fuerit peccare. Idcirco absorpti sunt continuati petre iudices eorum. Petram non nouimus nisi Christum, quia dictum est de eo: Petra autem erat Christus. Quo adueniente cum ei hi peccatorum electi & iudices ipsi continuabuntur, absorbentur. Mors enim tunc, & corruptio, & peccatum absorbebitur, ut scriptum est: Absorpta est mors in contentionem. Vbi est aculeus tuus: ubi est contentio? Aculeus enim mortis peccatum est. Absorbentur autem continuati petre horum iudices, cum illo suo principe, de quo dictum est: Et tunc reuelabitur ille impius, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & euacuabit

eum presentia aduentus sui, Per hanc ergo aduentus domini presentiam euacuabuntur absorpti, & absorpti iudicio sanctorum. Sequitur enim: Audient uerba mea quia potuerunt.) Potuerunt uel absorbere, uel audire. In presentia enim domini absorbentur prophetica ueritatis arguitione, & impia suae falsitatis opprobrio. Neque solum audiet uerba quae possunt, sed etiam id quod sequitur his accidet.

Tanquam crassitudo terrae erupta est super terram.) Quod autem crassitudo impietatis uitiorum aut comes sit, aut causa, propheta testatur, dicens: In crassatum est cor populi huius. Sed & Moses irreligiositatem populi insolentis pronuncians ait: Manducauit & bibit iacob, & repletus est, & in crassatus, & calcitrauit dilectus. Virtutem dicti huius ex ipsa terrae natura absolutius intelligimus. Namque scimus crassiores pinguioresque terras in eas scrobes, e quibus effossa sunt, ex solido non redire, quia erumpente earum crassitudine, rerum ipsarum sunt incapaces. Itaque secundum id quod ait: Tanquam crassitudo terrae erupta est super terram, dicitur exemplo, quia omnis terrae nostrae, id est, corporis crassitudo ex naturae suae lege uitius effossa erumpit, & capax sui non est, id est, perniciem suam ne in se reformari possit, exarsitans. Erumpente autem hac crassitudine, super se habet mero rem propheta, dicens: Dissipata sunt ossa nostra secus infernum.) Se dissipari, se dispergi, se secus infernum abigi in peccatorum calamitate existimat. Si enim unum membrum compatitur, compatiuntur & omnia membra. Omnes enim inuicem unius corporis membra sumus, ut & in altero psalmo ait: Dispersa sunt omnia ossa mea. Non utique ea ossa, per quae corpus nostrum in quae firmitate uirtutis suae continetur, sed quia omnes unum corpus sumus, & inuicem membra sumus, corporis nostri ossa sunt caeteri, uellet potius non erumpere crassitudinem terrae eorum, neque dissipari ossa secus infernum, sed omnes magis hac quae consequitur, uoce uocati uti. Quia ad te domine oculi mei, in te speraui, non auferas animam meam, custodi me a laqueo quem statuerunt mihi, & a scandalis operantium iniquitatem.) Intenti prophetae ad deum oculi, non desectuntur in aliquas superfluarum rerum admirationes, non ad contumeliam pudicitiae honestas humanorum corporum species contuentur, non capiuntur aut preciosarum uestium opere, aut blando argenti nitore, aut illecebroso auri, aut inani honore gemmarum, aut factioso spectaculi theatralis certamine, aut ambitiosa potestatum secularium pompa, sed in omnia magnifica dei opera ad admirationem eius qui est operatus, intendunt. Neque solum oculis, sed etiam mente semper intentus est, dicens: In te speraui, non auferas animam meam. Ablatio animae non abolitio eius est, sed cum a gloria constituti sibi honoris aufertur, cum ab expectatione & affectu spei suae decedit. Multa autem animae suae pericula non ignorat esse, cum ait: Custodi me a laqueo quem statuerunt mihi, & a scandalis operantium iniquitatem. Ubique laquei, ubique sunt scandala, mundus omnino plenus insidijs est, siue per principem aeris huius, siue per spirituales uirtutes in caelestibus, siue per filios inobedientiae, in quibus spiritus erroris operatur. Habemus enim laqueos in hominibus malae adhortationis, periculosi exempli, & elicitae necessitatis, cum nos ad uoluptates hortantur, cum in prosperis rebus suis in deum impij sunt, cum per contumelias & iniurias ad mortem nos turbulenta uoluntatis exagitant. Differt autem laqueus a scandalo. Laqueus enim est adhortatio uoluptatum, & ingenium appetitionis inhonestae, quod modo laquei fallens capit. Scandalum autem est uxor irreligiosa, filius iniquus, & caetera deinceps domi nomina, & omnis ex ecclesia frater, aut contumeliosus, aut auarus, aut ebriosus, aut turpis. In his enim nobis est scandalum, quotiens ad necessitatem irascendi, arguendi, inhibendi, uindicandi ex illa quiete fidei nostrae mansuetudine prouocamur. Nouit autem unum, qui per omnes iniquitatem operantes

rantes, ipse potius in his laqueis semper operetur, dicens: Cadent in retacula eius peccatores.) Eius scilicet qui operatur in plurimis. Quicquid enim iniquitatum homines gerunt, a diabolo suggeritur. Quem nunc sub singulari numero demonstrat, cum superius sub plurali ministeria eius significasset in plurimis. Plures in eo, & eum significat in pluribus. Atque ideo iniqui laqueos praetendunt, & in reticulo eius cadent peccatores, iniqui retiaculi sui laqueos praetendunt. Cadent autem peccatores, non tunc peccatores cum ceciderint effecti, sed cadentes ob id, quia peccatores sunt, captioni retiaculi effecti per id quod peccatores sunt opportuni. Propheta autem per spem suam ac fidem tutus, confidenter de se ait:

Singulariter sum ego donec transeam.) Scit impiam esse, ut supra ostendimus, combinationem. Deo autem deditus, nullis alijs seculi negocijs occupatus est & singularis, donec transeat. Et quid est illud quod transeat? Scandala scilicet, & retacula, & laqueos. Et quod transeat querendum est. Nempe eo quod dictum est: Fidelis enim & sanctus & uerus est, qui ait: Qui autem credit in me, non iudicabitur, sed transiet de morte in uitam, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus CXL. intellectus Dauid cum esset in spelunca oratio.

Voce mea ad dominum clamaui, uoce mea ad dominum deprecatus sum, & reliqua.) Psalmi huius ratio titulo continetur, sed potius spirituali quam corporali intelligentia, & ideo in titulo intellectus oratio est. Nam si simplex secundum Dauid gesta sensus esset, oratio tantum psalmi titulo fuisset inscripta. Sed quia ad orationis cognitionem spirituali intelligentia opus esset, idcirco intellectus oratio, quia sit intelligenda praescribitur. Scimus enim esse & illum Dauid, cuius tabernaculum quod ceciderat, excitatum est, iustum orientem regnantem, id est, dominum nostrum deum filium, qui frequenter fugerit, frequenter latuerit, frequenter orauerit. In ipso quoque tempore passionis & fleuerit, & ad deum in tribulatione clamauerit, non ob naturalem quasi passionis metum, sed affectum hominis quem gerebat, ostendens, ut per hanc orationem & filius dei ad quem oraret, & ipse non simulatus homo, sed uerus posset intelligi. Eius itaque esse haec intelligitur oratio. Dauid quidem in spelunca loquitur, sed propheta in Christo. Dauid fugit, sed fugam domini sui non tam per uerba quam per fugam propheta. Dauid spiritu defecit, sed & dominus: Tristis est anima mea usque ad mortem. Dauid semitas deus cognoscit, sed & filium nemo nouit, nisi pater. Dauid in fidei suae uisus laquei absconsi sunt, domino quoque in praedicationis suae cursu ubique parantur insidiae. Hic in spelunca orat, ille orat in corpore. Seruus dominum prophetae Christum, Dauid ille illum Dauid omnium passionum prophetae exemplo. Atque ideo haec non tam de se ipso, quam de domino per Dauid dicta intelligitur oratio: Voce mea ad dominum clamaui, uoce mea ad dominum deprecatus sum. Effundo in conspectu eius orationem meam, & tribulationem meam ante ipsum pronuncio. In deficiendo ex me spiritu meo.) Egregie uerborum ordo dispositus est. Primum uoce clamatur. Omnis enim fidelis uiri etiam facta & spiritualis expectatio deo clamor est. Deinde uoce oratur, id est, desiderij fidei petitorio uerbis uocis effertur, secundum illum Apostoli: Psallam spiritu, psallam & mente. Tertio in conspectu domini oratio effunditur, non uerbis scilicet de lingua excidentibus, sed de profundo & interno fidei fonte oratio precantis effunditur. Et effunditur in conspectu dei non negligenter, neque exsecrurate, sed tanquam domino praesente. Qui enim oratur, ut exaudiat, praesens necesse est esse credatur. Qui autem praesens existimatur, non absentis distulacione

mulatione, sed presentis honore reuerendus est. Quarto quoque tribulationem suam pronunciat. Non impeditur cum tribulatur, quin semper ad deum omnium angustiarum suarum & passionum molestias referat. Neque sane leues tribulationes sunt, quas ante deum effusa oratione pronunciat, sed in eo cum deficit ab eo spiritus suus. At uero nos leues tantum tentationes ab assiduitate orationis impediunt, & quantulumcumque in secundis modo rebus animi nostri constantiam a deuotionis officio repentinus exiguae difficultatis motus auerit. At uero hic nec deficiente quidem spiritu suo cessat, & tribulationem suam pronunciare, & orationem effundere, & uoce orare, & ipsa spiritualis fidei uoce clamare: Tu cognouisti semitas meas. In uia hac qua ambulabam absconderunt laqueum mihi. Hanc tam illius quam huius Dauid oratio esse poterit existimari, quia ut diximus, omnia domini dicta atque gesta, & serui fide & prophetae praefigurauit exemplum. Nunquam uero psalmorum prophetia quotienscumque ex persona domini profertur, non aliquid peculiare eius ac proprium, quod alij cum eo commune esse non possit, adiecit, ut quia multa ex persona eius hominis quem assumpsit commemorata, personis hominum essent naturisque communia, psalmi potius de eo prophetia ea quae proprie personae eius dicerentur ostenderet, ut illud nunc: Considerabam ad dexteram & uidebam, quia non est qui cognoscat me. Perijt fuga a me, & non est qui requirat animam meam. Dauid enim licet fugeret, non tamen incognitus erat, neque solum ad dexteram contuebatur, sed etiam ad sinistram ei conspectus patebat. Illud autem quomodo personae eius aptabitur: Perijt fuga a me: Dehinc illud, & non est qui requirat animam meam. Postremo etiam illud quo psalmus concluditur: Me expectant iusti donec retribuas mihi. Contraria sibi ista sunt ex persona hominis intellecta. Si enim sunt iusti expectantes, quomodo nemo cognoscit? Quomodo animam nemo requirit? Per id enim nemo animam requirit, & nemo cognoscit, quia respiciente eo a dextris, nemo iustus est uisus. Sed haec omnia in domino passionis impleta sunt, cum euntem eum ad crucem, eorum nemo comitatus est, quos ad possessionem regni caelestis secundum Euangelicam dispositionem separatos a sinistra ad dexteram praeparabat, ob quos & homo erat natus, cum in tot tantisque crucis ipsius signis deum nemo cognouit, cum frequenter antea latens se his qui eum quaerebant, & prodidit, & ingessit. Et per oblationem spontanea uoluntatis fuga ab eo perijt, cum nullus uirtutem uitae eius quae in anima significatur, inquit, corpus enim quod cruci affixerant contuentes, potestatem animae quae se signis & factis deum probauerat, nemo quaerebat. Iam illa quae sequuntur, licet communia uideantur esse cum ceteris, tamen etiam per eum tempore passionis omnia dicta gesta sunt. Clamaui ad te domine, dixi tu es spes mea, portio mea in terra uiuentium. Clamans dixit, tu es spes mea, cum ait: Pater commendo in manus tuas spiritum meum. Pars eius in terra uiuentium est, cum latroni die eodem in colatum paradisi promittit, id est, sortem, & regnum hereditatis suae, ut licet ad inferos adiret, tamen per spiritualem potestatem doceret a paradiso non abesse. Redit deinde ad orationis suae modestiam, dicens: Intende orationem meam, quia humiliatus sum nimis. Humiliatus est enim, formam serui accipiens, & obediens factus usque ad mortem, & mortem crucis. Libera me a persequentibus me, quia confortati sunt super me. Educ de carcere animam meam ad confitendum nomini tuo domine. Quanquam enim potestatem haberet ponendi animam suam, & resumendi, tamen semper per reuerentiam filij, honorem paternae maiestatis reseruauit, cum orat: Pater clarifica me, cum proclamat: Deus meus quare me dereliquisti? in his enim non est infirmitatis suae confessio, sed paternae uirtutis praedicatio. Liberari ergo se nunc similiter a persequentibus orat, quia

quia confortati sunt. Confortati enim sunt, cum crucifigere audent, cum per carnem deum nesciunt, cum eos habitus humilitatis & formae in eo seruilis hortatur. Deinde rogat, ut anima sua educatur a carcere. Si in carcere positus etiam ante Noe tempora resurrectionem secundum beatum Petrum dominus praedicauit, carcer est inferi, a quo se educi rogat, ut & in altero psalmo erat praedicatum, non contineat super me puteus os suum. Oratio omnis ista ad confessionem, ut diximus, uirtutis paternae est. Sed adiecit & causam, quare sese de carcere oret educi: Ad confitendum, inquit, nomini tuo. Resurrectio eius paternae in se uirtutis operatio est, quia potestas ei omnis ex patre est. Sed per quod sit dei nomini confitendum, subiecit dicens: Me expectant iusti donec retribuas mihi. Omnium apostolorum fides usque ad resurrectionis tempus fuit trepida, quam in domino contuentes, expectationis suae securitate firmati sunt. Et hinc illud est a domino dictum: Tristis est anima mea usque ad mortem. Non enim ait, propter mortem, quia licet se passioni daret, non tamen uirtus aeterna dolorem passionis exciperet. Sed quia apostolorum metus per humilitatem passionis exortus, adeo ut & firma illa superaedificanda ecclesiae petra trepidaret, post mortem & resurrectionem domini in eadem trepidatione esse desineret, idcirco usque ad mortem tristis est, post quam trepidantis fidei essent securitate firmandi. Expectant ergo iusti donec sibi retribuatur a deo. Et quid ei a deo retribuatur, Apostolus docuit, dicens: Propter hoc exaltauit eum deus, & donauit ei nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, & inferorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria dei patris est. Haec ei a deo retributio est, ut ei corpori quod assumpsit, paternae gloriae donetur aeternitas. Quae autem sit iustorum expectatio, idem Apostolus docet, dicens: Nostra autem conuersatio in caelis est, unde & saluatorem nostrum expectamus Iesum Christum, qui transformabit corpus humilitatis nostrae, conformatum corpori gloriae suae. Expectant ergo eum iusti dum retribuatur illi, scilicet ut conformes fiant gloriae corporis eius, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus cxlii ipsius Dauid quando persequeretur cum Abessalon.

Domine exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam, in ueritate tua exaudi me in tua iustitia. & reliqua. Psalmi superscriptio nulla esse secundum Hebraeos uidetur. Id enim ab his qui utraque lingua eruditi sunt traditur, translatores ceterique nihil omnino de rebus gestis, id est, de Abessalon in Dauid patris sui insecutione scripserunt. Sed hi septuaginta seniores quibus legis ac prophetarum scientia ultra praescriptum & ambiguitatem litterae fuit, addendum hoc psalmo iudicauerunt. Causam uero iudicij istius in exordio psalmorum docuimus, per quam nihil in psalmis nisi propheticum cognoscimus oportere tractari. Cum enim nec gestis sermo, nec temporibus ordo conueniat, reliquum est, ut in exemplum ac scientiam gerendorum & gesta omnia in Dauid, & ab his intellecta esse doceamus. Apposita ergo nunc psalmo superscriptio est quae non extat in libro: ut ubi extat, id est, sicut in psalmo tertio, in quo a facie eius qui nunc persequi inscribitur fuerit, ad scientiam propheticae intelligentiae uocemur. Prophetat ergo nunc Dauid passionibus suis dominicas passiones, non de Abessalon conquerens, sed de his qui Abessalon ad impietatis crimen ignirent. Ignita enim secundum Apostolum diaboli sunt iacula, quae se in cor Iude ut dominus traderetur iniecerint, & nunc in filiis inobedientiae operentur. Ob quod dominus assumpta peccati carnis similitudine, de peccato condemnauit peccatum in carne. Tractabimus ergo psalmum

ex persona prophetae intelligentis se in peccati corpore positum, & inter multas & graues diaboli tentationes per hominem fatigari. Nam ut dominus principem mundi non ignorauit hęc in se per Iudaeos Iudamque gessisse, cum ad Apostolos dicit: Ecce ex uobis unus est satanas. Totus enim hoc esse, quia per eum animabatur ostenditur, ita & Dauid in Abessalon eos per quos Abessalon est talis intelligit. Et quia iam in tertio psalmo latior hinc fuit sermo, nunc psalmi ipsius dicta tractemus, ita ut meminerimus omnia quaecumque sub prophetae nomine dicuntur, etiam ad personam domini esse referenda, qui se ex forma dei euacuans, & formam serui assumens, infirmissimum naturae nostrae hominem etiam usque ad ignoratae dici, atque horae suae scientiam sit professus. Deus exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam in ueritate tua, exaudi me in tua iustitia. Primum orationem suam deprecatur audiri, quia id humilitatis humanae est, ut audientiam dei his quae oret exoptet. Secundo deinde secundum prophetiam scientiam, ut in ueritate dei audiatur expostulat. Non est huic fideli uiro deus ex elementis seculi, non ex regum nominibus, non ex errore seculi in saxis & metallis & lignis, sed uerus ei deus est, aeternus omnipotens, & uniuersitatis effector. Tertia quoque postulario est, ut iustitia dei audiatur. Non est tyrannicae uoluntatis deus, non praedurae & iniquae pertinaciae arbiter, sed qui rationem habeat infirmitatis humanae. Neque qui hos demutabilis naturae nostrae promptissimos lapsus secundum indemutabilis substantiae suae inflexam constantiam metiatur, sed iustus & moderans tantum ab homine expectet quantum meminerit humanae licere naturae. Et ideo subiecit, ad id quod se in iustitia dei orauit audiri: Et non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Quid enim spei est si iudicari nos secundum se deus uelit, si ad comparationem sui uitae nostrae innocentiam postulat? Iustificari autem in conspectu dei quis uiuentium potest, cui ira, cui dolor, cui cupiditas, cui ignoratio, cui obliuio, cui casus, cui necessitas, uel per naturam corporis, uel per motum animae semper fluctuantis admixta sint? Cui & quotidie grauissimus hostis immineat, diabolus uidelicet animae uiri fidelis insidians, eamque ad interitum persequens? Hanc enim esse causam docet quia nemo uiuens iustificari in conspectu dei possit. Quia persecutus est inimicus animam meam, humiliavit in terra uitam meam. Collocauit me in obscuris sicut mortuos seculi. Obscuritas per corporis uitia effunditur, & cum per diabolicae queos in cupiditates carnis incidimus, a cogitationis luce depulsi in obscuris collocamur gentium tenebris demersi, & secularium operum nocte detenti. Sed quantumlibet persequens animam inimicus, & humilians in corpore tanquam mortuum seculi collocet in obscuro, spiritualis tamen uiri anxietas his corporis tenebris non tenetur, & cor super hac ipsa naturae suae infirmitate turbatur, repugnansque uitae hominem suum in memoriam primae suae constitutionis, & in meditationem dei operum conuertit. Non enim eum inimicus in obscuris mortuum, sed tanquam mortuum seculi collocauit, per quod libertas spiritus semper in se anxie reseruetur. Id enim sequitur: Et anxietus est super me spiritus meus, in me turbatum est cor meum. Memor fuit dierum antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis, in factis manuum tuarum meditabor. Scit Adam a diabolo captum, & ideo memor est antiquorum dierum. Scit eum per transgressionem legis constitutum, & a promissionibus dei & ab incolatu paradisi excidisse. Et ideo memor est operum dei. Scit non sufficere ex praeterito innocentiam, sed beatum esse qui usque in finem innocens esse permanerit, & ideo in factis manuum dei meditatur. Facta manuum dei homo ipse est, qui postquam peccauit, peccati seruus efficitur. Talis igitur esse meditatur, qualis ille a deo factus fuit ante peccatum.

Per

Per quod quia non mortuus seculi, sed tanquam mortuus seculi in obscuris est collocatus, meditabitur semper, quia antiquorum dierum memor sit per transgressionem legis mortem introisse peccati. In eo autem, quod & memor antiquorum dierum & in operibus dei meditatus est, atque meditabitur, quanquam per fidem suam ceperit, tamen non proprium suum esse ne insolens existimetur, sed per auxilium dei ad quem orauit sibi indultum esse demonstrat, dicens: Expandi manus meas ad te anima mea sicut terra sine aqua. Terra sine aqua arida & infœcunda est, & irrigari semper imbre pluuiae caelestis expectat. Ita & sancti anima naturae suae conscientia immadescere se dono diuini eloquii desiderat. De quo Moyses ait: Expectetur sicut pluuia dictum meum, & descendant sicut ros uerba mea, ut pluuia super gramen, & ut niues super foenum. Arens ergo & sitiens anima tali propheticae doctrinae imbre perfunditur, ut mortua & ieiuna ariditate naturae in uberes fructus praecceptorum dei cognitione reuifescat. Iam in his quae sequuntur humanae fidei & conscientiae confessio est, per diapsalmatis intercessionem impatientia prophetici desiderij monstrata. Velociter exaudi me domine defecit spiritus meus. Moras corporis sui propheta non patitur, & secundum illud Apostoli: Dissolui melius est, & cum Christo esse. Et illud: Miser ego homo quis me liberabit de corpore mortis istius? Et illud: Quia in hoc ueteri tabernaculo congemiscimus desiderantes superindui. Tedium & ipse in corpore mortis patitur, sed uelocitatem auxilij, quod ob defectionem spiritus deprecatur, cum gratia diuini in se muneris operat expleri. Quid enim sibi proderit exaudium esse uelociter, nisi tanquam fidelis, & deo placens & beatis locis quieturus excedat e corpore? Et idcirco ait:

Non auertas faciem tuam a me, & similis ero descendantibus in lacum. Lacum poenalem inferorum locum scriptura commemorat, ut in his psalmis ait: Tu domine abtraxisti ab inferno animam meam, seruaisti me a descendantibus in lacum. Ergo nisi facies dei, qui utique Christus est, qui imago dei inuisibilis est, unicuique sancto affuerit, erit illis similis qui poenae infernae deputati de uita sine spe quietis excefferint. Sed de spe sua propheta non ambigit, neque extra Euangelicae securitatis fiduciam est. Tempore quidem ipse anterior, sed in spiritu Apostolici gaudij particeps, qui resurrectionem domini contuentes aeternitatem caducorum corporum crediderunt. Id enim in consequentibus ait: Auditam fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speraui. Matutinae huius misericordiae gaudium locis plurimis demonstratur, uelut tum cum ait: Ad uesperum demorabitur fletus, & ad matutinum laetitia. Hoc enim resurrectionis est tempus, in quo per misericordiam dei potestas mortis infracta est. Quam misericordiam, quia in ea propheta sperauit, optat audire. Dehinc sequitur: Notam fac mihi uiam, in qua ambulabo, quia ad te leuaui animam meam. Apostolus per speculum, & in aenigmate uidet, & pro parte scit, & pro parte propheta. Propheta quoque tanquam per naturam humanae fragilitatis ignorans, notas sibi fieri in quibus ambulet uias orat. Non enim haec seculi uiae utiles sunt, spirituales illas & caelestes ille nosse desiderat. Id enim ait: Quia ad te leuaui animam meam. Non in humilibus est anima illius, sed in excelsis. Et idcirco excelsarum uiarum postulat notionem. Scit enim esse inimicos sibi qui se in alias auocent, qui in uoluntatem alteram deducant. De inimicis istis spiritualibus Apostolus multa, & frequenter ingessit. Ab his ergo se eripit orat, & uiam illam tribulatam, quae ad caelum agit cognoscere rogat, & de uoluntate domini doceri, & per spiritum eius in terram rectam deduci, id est, ut constitutur in hominem non uitij peruersum. Nam in rectam terram se dirigi quomodo operasset, cum elementi huius naturae existimabatur, nisi quod secundum primiti hominis naturam, cui post peccatum dictum: Terra es, & in terram ibis, constituisse

hominem

hominem rectum inflexumque desiderat. Id enim sub his dictis continetur:

Notam fac mihi viam in qua ambulem, quia ad te leuavi animam meam. Eripe me de inimicis meis domine, ad te confugi, doce me facere uoluntatem tuam, quia tu es deus meus. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam, propter nomen tuum domine uiuificabis me.) Consonans Apostoli confessio est ad id quod ait: Doce me facere uoluntatem tuam: illud quod per eum dictum est, & qui putat se scire, nondum scit quemadmodum oporteat se scire. Quod si nec orare quidem adhuc scimus, & loqui desideria nostra non nouimus, spiritu potius pro nobis inenarrabilibus gemitibus postulante, & imperitiam nostram arcanæ scientiæ effectum repensante, secundum hoc Apostoli dictum: Quid enim oremus secundum id quod oporteat nescimus, sed ipse spiritus pro nobis postulat gemitibus inenarrabilibus, non incondite propheta creditur orare ut uoluntatem dei doceatur explere. Et competens illa humanæ uerecundiæ professio est, ut quod per spiritum dei in terram rectam deducendus sit, id non meriti esse sui arroget, neque per satisfactorum pijs obsequijs id sibi postulet, sed totum hoc ad clarificandum in se dei nomen expectet, ut propter honorem dei nominis in terra recta esse statuatur. Et quia hanc terram rectam scit sibi non in corpore mortis huius posse concedi, quia labes carnis humanæ per admixtam in se uitiorum consuetudinem aboleri penitus nisi cum naturæ demutatione non possit, uiuificari se, quasi nondum uiuat exposulat, dicens: Viuificabis me in æquitate tua. Educes de tribulatione animam meam, & in misericordia tua disperdes inimicos meos. Et perdes omnes qui persequuntur animam meam, quoniam seruus tuus ego sum.) Habuit quidem, ut diximus hoc iustitia uerecundiæ, ut quicquid aliud sibi beatitudinis sperat, id pro magnificentia dei potius, quia deo beata & aeterna & bona tribuere sit dignum, quam pro merito suo postulet, sed tamē præferens honorem & misericordiam dei merendi quoque id per se non exclusit officium. Nam cum uiuificandus sit, uiuificandus tamen est in æquitate, quia æquum sit uitam retribui stipendijs sanctitatis. Et cum per misericordiam dei educto eo de tribulatione disperdendi sint eius inimici, iam non est misericordia indiscreti confusique iudicij, cum quæ à tribulatione educit, eadem disperdit inimicos, quia ex meritorum diuersitate uel in poenam, uel in misericordiæ iudicium temperetur. Non leues autem sibi esse inimicos propheta demonstrat, sed eos qui etiam animam persequantur: non quod cum corpore possit occidi, sed quod ita diabolicis infestationibus fatigetur, & sub insectorum sibi uitiorum incentiuis aduratur, ut à deo mereatur occidi. Verum ut etiam inimici sui pereant, quanquam ad id potissimum & nomen & misericordia dei est, tamen etiam ea causa est, quod seruus dei est, cuius animam persequantur, & liberalitas admiscetur & meritum, atque ad domini misericordiam serui quoque & fides & nomen adiungitur, ut misericordia dei quanquam omnibus prompta sit, his tamen qui serui eius sunt intelligatur assistere per eum, & in eo qui ait: Ego sum uobiscum omnibus diebus usque ad consummationem seculi, dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus & nunc & semper, & in omnia secula seculorum, Amen.

Psalmus cxxliiii. Psalmus Dauid in Goliath.

Benedictus dominus deus meus, qui docet manus meas ad bellum, & digitos meos in praelium. Misericordia mea & refugium meum susceptor meus & liberator meus. & reliqua.) Et huic quoque psalmo addendam hanc septuaginta superscriptionem putauerunt: Psalmus Dauid in Goliath, cum neque in Hebraicis libris reperitur, neque translatore alij quicquam aliud quam simplicem titulum præscripserint, id est, Dauid

Dauid. Quod non sine spiritali ratione effectum fuisse psalmi ipsius textu docetur, nihilque hic psalmi proprium habet, quod ad gratulationem perempti Goliath possit referri, cum magis illic & gestis & temporibus multa contraria sint. Cum enim dicitur: Subiiciens populum meum sub me, nunquid tum Dauid rex erat: aut quidem tum ei populus subiectus est, si allophytorum non erat suus: Sed ne ipse quidem Israel Saul adhuc regnante poterat esse subiectus. Deinde & illud: Domine inclina caelos & descende, tange montes & fumigabunt. Corusca coruscationes & dispersabis eos: quæ esse intelligitur ob humanum tempus oratio. Aut cum secundum titulum Goliath esset occisus, quid sibi hæc preces uoluit: Eripe me & libera me de aquis multis, & de manu filiorum alienorum: Aut cum rex tantum unus in Israel esset, quid est illud, quod dicitur: Qui das salutem regibus: Numerus plurimorum intelligentiam eius temporis, quo unus tantum habeatur, excludit. Sed cum nec in Hebraicis libris ita sit, neque translatore ceteri horum aliquid addiderint, intelligimus septuaginta hos seniores uoluisse nobis spiritualis scientiæ sensum dare, ut in Dauid & Goliath bellum præfiguratum esse satanæ dominique sciremus, cum neque superscriptio extaret in libris, neque rebus gestis prophetiæ sermo concineret. Afferret autem plerumque nobis difficultatem intelligentiæ ratio Latinitatis, quæ nominibus pronomina non est solita præponere, ut in Dauid nomine accidit. Cessante enim pronomine incertum est utrum in illum, aut per illum psalmus extiterit. Cum enim scribitur psalmus Dauid, utrum ab illo dictus sit, aut propter illum ambiguum facit nominis sola præscriptio. Gracitas uero cum per Dauid psalmum scriptum esse significat, ita titulum inscribit: psalmus David. At uero cum de Dauid uult psalmum qui sit scriptus intelligi, ita superscribit *psalmus Dauid*, discernens per utriusque pronominis propriam significationem, utrum Dauid scripti psalmi autor an causa sit, ut superscriptio psalmi istius continet, *psalmus Dauid*. Id enim est quod propter eum, uel illi potius quam ab eo scriptus sit. Ex qua etiam psalmi superscriptione monstratur, in eum hominem quem dominus assumpsit in eo nascens, & quem Dauid sapissime nominari docuimus, psalmum hunc spiritus uirtute & orantatum. Benedictus dominus deus meus, qui docet manus meas in bellum, & digitos meos in praelium.) Si ob id gratulationi interfecti Goliath deputatur hic psalmus, quia dictum est: Qui docet manus meas in bellum, accipiant exemplum personæ hoc potius domini conuenire. Nam in septimodecimo psalmo, qui totus ex personâ domini consistit, id ipsum dictum ita meminimus: Qui docet manus meas in praelium, & posuisti ut arcum æreum brachia mea. Quod autem nihil in istum Dauid referri possit, in omni quidem psalmo, sed maxime his dictis docetur: Audiuit de templo sancto suo uocem meam, & clamor meus in conspectu eius introiuit in aures eius. Et commota est & contremuit terra, & fundamenta montium conturbata sunt. Et illud: Clamauerunt, nec erat qui saluos faceret, ad dominum, nec exaudiuit eos. Et comminuaui illos, ut puluerem ante faciem uenti, ut lutum platearum delebo eos. Eripies me de contradictionibus populi, constitues me in caupotentium. Populus quem non cognoui seruiuit mihi, ad auditum auris obediuit mihi. Rebus ipsis inepta eorum intelligentia coarguitur, qui hæc Dauid de se ipso dixisse contendunt, cum omnia in eum quem dominus in eo natus assumpsit, secundum spirituales rationem & gesta conueniant. Manus igitur eius edocet ad bellum sunt, cum uicit seculum. Ego enim ait, uici mundum: cum extensis in crucem inuictissimis armis ipsius passionis instruitur. Et posuisti, inquit, ut arcum æreum brachia mea: cum de omnibus uirtutibus ac potestatibus in ipso se trophæo gloriosæ crucis triumphat, & principatus potestates traduxit cum fiducia triumphans in semetipso, cum dissidentia inter se cælestia & terrena pacificat. Et in ipso,

inquit, reconciliari omnia in eum pacificans per sanguinem crucis suae, siue quae in terra sunt, siue quae in caelis. Ad hoc igitur bellum manus eius edoctae sunt, in quo arcus aerei certamine uincitur; de honestatione potentes triumphantur; pace reconciliantur inimici. Sed post manuum bellum, succedit & digitorum praelium. Omnis enim in eo habitus & pugna passionis ostenditur. Manus enim extenduntur, & digiti configuntur in psalmis; uetus scilicet chirographum, secundum Apostolum delens & affigens illud cruci. Etiam eas partes manuum commemorat in praelio, cum quibus omnia ueterum criminum peccata confixa sunt. Dehinc sequitur: Misericordia mea & refugium meum, salus mea, liberator meus es tu, Protector meus, & in ipso speraui. Carēt ista difficultate. Omnia enim in euangelis ita gesta ab eo atque dicta sunt, ut honorem maiestatis paternae per humilitatis nostrae confessionem, quorum habitum assumpserat, praedicaret. Illud autem, quod ait: Subiiciens populum meum sub me, non ex persona unius Iudaici populi dictum existimandum est, cum uniuersitatem ecclesiae unum populum in psalmo alio nuncupauerit, dicens: Populus quem non cognoui seruiuit mihi. Quod autem etiam hic, qui eum non cognouit suus sit, euangelista docent cum aiunt: In sua uenit, & sui eum non receperunt. In mundo erat, & mundus per eum factus est, & mundus eum non cognouit. Sed ne forte hic populus quem cognouit, & sibi seruiuit, non suus fuisse, quia non erat cognitus existimetur, diuina illa Mosi cantio errorem hunc omnem ambiguitatis excludit, dicens: Cum diuississet excelsus gentes, statuit fines gentium secundum numerum angelorum suorum, & facta est portio domini Iacob, funiculus hereditatis eius Israel. Iste in hereditatem aeternam fuerat electus. Et ideo quia ille portio domini erat, caeteri quasi incogniti habebantur, quia illi essent per priuilegium portiones electi. Sui autem omnes, quia sibi quod sunt tanquam auctori suo debent. Subditi autem ei sunt, cum dicitur: Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis; ut omne quod dedisti ei, det illi uitam aeternam. Et illud: Omnia data sunt mihi in caelo & in terra. Data autem nondum ei primum, quia iam in mundo erat, per quem mundus erat factus, qui gloriam repetit, quam ante constitutionem mundi habuerat apud patrem: sed data post hominis assumptionem, quia ita dictum est: Qui cum in forma dei esset, formam serui accepit. Propter quod exaltauit illum deus, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen. Quid ergo uel cui donatur? Non ei utique qui in forma dei erat donatur, ut dei forma sit. Erat enim, & quia erat iam non egebat hoc dono. Sed fuit causa donandi, quia in forma dei erat, formam serui accepit, & se de forma dei euacuans, formam serui assumens; usque ad mortem obediens fuit. Obedientiae ergo illi, per quam habitus seruilis assumitur, & ipsi habitui seruili id donat, ut quod erat esset, in forma scilicet dei esset. Damnum enim ad detrimentum sui euacuatione formae dei nescit, assumptioni potius seruili formae dei rursus adquirens: ita neque uirtus in humilitatem se se licet cohibens defecit ex sese, cum quod erat est: & humilitas cohibita in sese uirtute suscepta, cum quod non erat esse coepit, profectum eius quae à se non defecerat uirtutis accepit. Et haec quidem Euangelici sacramenti, & humanae spei ueritas est, humanam naturam corruptibilemque carnem per huius gloriae demutationem in aeternam transformata esse substantiam. Sed huius tanquam difficillimi facti admirationem, & maximae ac pulcherrimae spei donum, etiam praesenti psalmo propheticus sermo testatur, ad id quod dixerat: Subiiciens populum meum sub me. Domine quid est homo, quia innotuisti ei, aut filius hominis, quod deputas eum? Homo uanitati similis factus est, dies eius sicut umbra pretereit. Non differenter in octauo quoque psalmo proclamat spiritus sanctus: Quid est homo quod memor es eius, aut filius hominis, quoniam uisitas

uisitas cum? Confessio ista pulcherrima est, ut indignum se homo tanto munere ipse testetur. Et cum se indignum confitetur, gratiam eius, qui sibi haec largiatur extollit. Quod enim meritum homini est, ut ei se cognoscibilem deus praestet: ut incognoscibilis natura cognitioni nostrae sese ipsa submittat? Aut quae dignitas est filij hominis ut deputetur? Deputatur autem quicquid de eo in quo est in aliud destinatur. Rei naturam uerborum uirtus eloquitur. Homo uanitati similis effectus, & cuius dies tanquam umbra praetereunt, per indultam cognitionem dei deputatur. Vanitas seculum est, cuius habitus & forma tollitur. Deo enim inane est quicquid quaeris extet, tamen non ita subsistit ut maneat: & umbra quae cumque etiam si sit, tamen non est, quia cum sit abeunte eo, per quem efficiebatur exinanitur. Homo itaque non umbra, sed umbrę similis, non uanitas, sed similis uanitati per intercessionem mortis effectus. Per indultam uero sibi cognitionem dei deputatur, & in quid deputetur cognitio indulta testatur. Si enim cognitus fieri deus homini, nisi assumpto homine non potuit, quia incognoscibilem cognoscere, nisi per naturam nostram natura nostra non potuit, & per hanc cognitionem homo qui deputatur, necesse est ut inde deputetur, in quo deum ipse cognouit, scilicet, ut conformis deo fiat, quia haec sit deputatio cognitionis indulta. Et quia ex persona eius hominis, quem dominus assumpsit, haec omnis oratio est, scit cum quanta se dignitate deus legibus mortis absoluat, & iniquorum manibus per gloriam resurrectionis abripiat dicens: Domine inclina caelos tuos & descende, tange montes & fumigabunt. Corusca coruscationes & dissipabis eos, emitte sagittas tuas & conturbabis eos. Emitte manum tuam de alto. Simile his dictis psalmo, cuius superius meminimus, continetur: Et inclinauit caelum & descendit, & carbones succesi sunt ab eo, & ignis à facie eius exardescit, & ascendit fumus in ira eius. Misit sagittas & dissipauit eos, & fulgura multiplicauit & conturbauit eos. Misit è summo & accepit me, assumpsit me de multitudine aquarum. Eripuit me de inimicis meis fortissimis. In eo autem quod fortissimos dixit, possumus intelligere quos dixerit: nempe de quibus Apostolus ait: Non est nobis pugna aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus mundi potentes, aduersus spirituales nequitias in caelestibus, satana ipso se in cor Iudae, ut dominum traderet inferente. Sed & in hoc psalmo hoc contuendum est: Corusca coruscationes, & dissipabis eos, emitte sagittas tuas & conturbabis eos. Non illos superius, de quibus ita memorat ostendit, quod necesse est ad montes hos referri, qui ad solum dei tactum fumabunt. Et ne de terrenis istis montibus dictum existimemus, psalmo alio admonemur, cum dicitur: Ut quid suspicatis montes coagulatos? Et quantum intelligi conceditur, montes interdum etiam diabolicas potestates, ut nunc in hoc loco significari arbitramur, qui constitutione diuinæ legis transgressa, tanquam ex laevis sinceritate uitiosa coagulari corruptione coagulauerint. Et hos esse potentissimos inimicos suos psalmus anterior locutus est. Descendit ergo dominus inclinato caelo suo, non corporali motu, ut declinatum descendente eo caelum sit, sed per corporalem significationem spiritualis sensus instruitur, ut cum deo somnus, uigilia, memoria, obliuio, discessus & accessus ascribitur, quia secundum meritum nostrorum differentiam inuicem nostrum, aut dormiens, aut uigilans, aut immemor, aut recordans, aut desit, aut adsit. Atque ita inclinatum declinatum eo caelum sit, quia cum descendente eo ad assumendum hominem famulatus caelestis astiterit: cum Maria euangelizatur, cum pastores aethereum coetum & sonum uident atque audiunt, cum post tentatione diaboli angeli ministrant, cum ipse totus in forma licet serui, tamen in paternae maiestatis uirtute se gessit, sic inclinatur caelum, cum ad terras caelestium uirtus honorumque deducitur. In eo autem quod tacti montes fumant,

potius quam uruntur, cum tamen id quod fumat uratur, deinde cum coruscantibus coruscationibus dissipantur potius quam illucescunt; tum quod emissis sagittis conturbantur magis quam configuntur, non sine maxima ratione spiritualis intelligentiæ, ita dicitur. Et quidē iam & alius psalmus his paria significat, cum ait: Præparans montes in uirtute tua accinctus potentia. Aduentu enim domini cōfracta & obruta diaboli potestas est, cum fidei sanctorum hominum subiectus est. Non quod non adhuc potentia suæ maximas habeat uires, sed per id quod utriusque subiectus est, præsentis subiectionis cōditione ultioni & pœnæ legitime præparatur. Ut nunc per hanc eandem subiectionem uirtute dei tactus fumet, licet nondum totus uratur, sed per id quod interim fumare potuit, & uri posse noscendus est. Uritur non ille tantum, sed & omnes eius. Non uni tantum præparatur hic ignis est domino docente: Abite in ignem æternum, quem præparauit pater meus diabo- lo & angelis eius. Hi ergo montes tacti à domino fumabunt. Dissipantur etiam per coruscatas coruscationes, lumen scilicet eorum, de quibus dictum est: Vos estis lumen mundi, non ferentes. Domini namque aduentus, tanquam fulgor ab oriente usque in occidentem apparens intelligitur. Sed interim coruscationes multæ sunt, id est, apostolicæ prædicationes, & splendor doctrinæ dei, quæ condensam illam & conspiratam dæmonum uirtutem coruscationis luce disperget. Sagittæ enim emissæ cōturbabunt eos. Meminit eadem quoque prophetia, & loco alio harum sagittarum: Sagittæ, inquit, paruulorum factæ sunt plagæ eorum. Paruulorum, ut Apostolus ait, malicia non sensu. Horum igitur, id est, fidelium ad innocentiam renatorum uerba, tanquam sagittæ emissæ illos fumantes montes conturbabunt, cum regni cœlestis beatitudo & æternitas prædicetur: cum honor seculi cōtēnatur, & Christi gloria speretur: cum luxus & ebrietas relinquatur, & corpus ieiunij purgetur: cum auaritia uincatur, & largitio exerceatur: cum uirgines corpus suum oderint, cum uiduæ fuisse uirgines maluissent: cum confessores uitam suam detestentur, cum mori martyribus sit optabile. Et hoc totum sagittæ istæ, id est, doctrinæ & orationum uerba præstiterint, quæ emissæ eos, qui his aduersabatur conturbant: cum cessante regno eorum Christi regni expectatio prædicatur. Sed ex alto manus domini emittitur. Manum autem dei dominum nostrum Iesum Christum significari in spiritu non obscura doctrina est. Per eum enim facta sunt omnia. Et scriptum legitur: Manus enim, inquit, mea auxiliabitur ei. Quia per filium dei homo assumptus laqueis mortis, & a iudicio iniquæ damnationis per gloriam resurrectionis eripitur. Sequitur enim: Eripe me de aquis multis. Aquis populos dici uisitata cognitio est, ut etiam per Esaiam dicentem docemur: Propter hoc ecce dominus inducet super uos aquam fluuij ualidam & multam & regem Assyriorum. Quorum uirtus atque uita in abolendum finem exemplo aquæ transfluentis elabitur. Ut hic idem propheta ait: Perierunt sicuti aquæ præterfluentes, quia natura eorum cessante incremento maris, in quod feruntur, eximitur. Et de manu iniqua filiorum alienorum. Dei enim esse destiterant, de quibus dictum est: Filij alieni inueterauerunt. Et quibus dictum est: Vos de diabolo patre estis. Sed non solum filij alieni sunt, dominum suum non recipiendo, sed etiam id quod sequitur: Quorum os locutum est uanitate. Vanitas oris & cōfusionis fuit illa, qua dictum est: Nos non habemus regem, nisi Cæsarem. Regem enim seculi, id est, uanitatis populus in regnum æternum electus elegit. Et dextera eorum dextera iniquitatis. Iniqua dextera est cum palmis cædit, cum uirgis laniat, cum calamo collidit, cum coronam spineam coarctat, cum clauo manus ac pedes figit, cum fel aceto admiscet: cum omnia iniquitatis opera cōsummat. Post quæ potenter à domino gesta atque perfecta, nouo nobis gloriosæ uictoriæ erit cantico cōcinnandum. Ait enim: Deus can-

ticum

ticum nouum cantabo tibi, psalterio decachordo psallam tibi. Et quod hoc nouum canticum sit contuendum est. Plures autem nouum canticum cantantes psal- mi reperiuntur. Nonagesimus enim quintus psalmus, ita cœpit: Cantate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra. Et rursus: Annunciate inter gentes gloria eius, in omni populo mirabilia eius. Et rursus: Commoueatur à facie eius omnis terra, dicite in nationibus dominus regnabit. Hoc canticum nouum, quod omnis terra cantat, quod iam non intra Iudææ limbos atque fines cognitio eius, qui omnia creauit esse celebratur: quod iam inter gentes gloria dei inuisibilis nuncia- tur: quod omnes patriæ gentium laudationem honoris debiti cōfitentur, quod in nationibus deus regnaturus ostenditur. Nouum hoc inter tot errores seculi cantum est, & errantibus antea gentibus inopinatus hic hymnus, per quem deus inuisibilis, incorporeus, æternus, & iusti iudicij iudex, & beatæ hereditatis rex esse cantatur. Est & nonagesimus septimus psalmus canticum nouum cantans: Cantate domino canticum nouum, quia mirabilia fecit dominus. Sed nescio an idcirco sit canticum cantandum, quia mirabilia deus fecerit. Olim cœlum pulcherrimum atque immobile manet. Olim in eo astra indefessis officiorum suorum cur- sibus perseverant. Olim tempora alterno & indermutabili recurso temperantur. Olim terra annuis fructibus diues est. Olim homo maxime mirabile opus dei nascitur. Et si nihil postea deus mirabile quum hæc creauit adiecit, quæro quod nouum canticum ob mirabilia facta cantandum sit. Et non diu nos psalmus patitur errare. Ob quæ enim mirabilia nouum canticum cantaret ostendit dicens: Liberauit eum dextera eius, & brachium sanctum eius. Notum fecit dominus salutare suum ante conspectum gentium. Hoc nouum canticum est, hoc mirabile dei est, quod liberauit eum dextera eius, quod sibi ipsi salutem uirtus sua tribuit. Potestatem, inquit, habeo animam meam ponendi, & potestatem habeo animam meam resumen- di. Nam externo eguit unigenitus dei filius ad saluandum hominem, in quo nasci uoluit, auxilio, & in gloria paternæ maiestatis manens sua in se usus est potestate, per quam resurrectionis gloriam salutare suum notum gentibus fecit, cum in eo naturæ suæ carnem in æternæ salutis substantiam transformatam esse cognoscunt. Cantat & centesimus quadagesimus nonus psalmus canticum nouum. Et cur sit hoc canticum nouum mox propheta subiicit, dicens: Exaltabit mansuetos in salutem. Exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis. Et exultationes dei in gutture eorum, & gladius bis acuti in manibus eorum. Ad faciendam uindictam in nationibus, increpationes in populis. Ad alligandos reges eorum in manicis & compedibus, & nobiles eorum in uinculis ferreis. Ut faciant in his iudicium cōscriptum, gloria hæc est omnibus sanctis eius. Hoc canticum nouum est dei sanctos iudicij æterni sumere potestatem. Sancti enim secundum Apostolum mundum iudicabunt. Hoc igitur nouum cantatur à nobis, ultio in nationes, arguitio in populos, manica & compedes regum & nobilium uincula ferrea, & cōscripti in eos iudicij sententia. Quod etiā in huius psalmi nouo cantico simile cantatur: Deus salutem regibus. In decachordo igitur psalterio, id est, uel quod decem chordarum illud psalterium sit, uel quod decem uerborum organo atque gestis cantio noua ista cantatur: uel quod homo ipse decem quibusdam chordis manibus ac pedibus extentus, perfectus spiritualium operum suorum gestu motuque sic psallat, ut cantio- nem nouam hanc cantet. Qui das salutem regibus. Regibus quibus dictum est: Venite benedixit patris mei, possidete præparatum uobis regnum à constitutione mundi. Qui nobiles ligabunt, qui reges manicis & compedibus cōstringent, qui iudicabunt, arguent, uindictabunt. Et quomodo salus regibus detur ostendit.

Pp 3 Qui

Qui, inquit, liberas Dauid seruum tuum.) Eum nempe Dauid, de quo hic idem liber ex persona dei patris alio psalmo propheta: Posui adiutorium super potentem, & exaltaui electum de plebe mea. Inueni Dauid seruum meum, oleo sancto meo unxi eum. Manus enim mea auxiliabitur ei. Ipse inuocabit, pater meus es tu deus meus, & susceptor salutis mee. Et ego primogenitum ponam eum excelsum super omnes reges terra. Et sedes eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in aeternum, & testis in caelo fidelis. Et rursus in psalmo eodem ex persona eius ad patrem: Sicut iurasti Dauid in ueritate tua, memor esto domine opprobrij serui tui, quod continui in sinu meo multarum gentium. Quod exprobrauerunt inimici tui domine, quod exprobrauerunt commutationem Christi tui. Opprobria multarum gentium in sinum suum Dauid hic unus excepit. Ipse enim peccata nostra suscepit, et infirmitates nostras portauit, liuore eius nos sanati sumus. Ita dum hic Dauid liberatur, & legi mortis eximitur, salus quoque regibus datur. Ipse est enim primogenitus ex mortuis, Et ut in Adam omnes morimur, ita & in Christo omnes resurgemus. Liberatio ergo eius salus regum est. Regnabunt enim conformes gloriae suae per assumptam ab eo naturam nostrae conditionem, rursus omnes in naturae eius communiōe mansuri. Erripitur ergo hic Dauid de gladio malignorum. Spiritum enim leuis posuit cum uoluit, nec expectauit, ut animam impressum uulnus emitteret. Ius anime eius manus irreligiosa non habuit. Ait enim: De gladio maligno erue me. Quanquam enim ex animi iam corporis latus miles transferret usus ministerio seruitutis, ceterum potestas spiritus emittendi, causam uoluntatis in se anime non reliquit. Consummat deinde cantionem nouam noue confessionis hymno, terrena iudicia & secularium honorum gaudia falsa condemnans, cum ait: Quorum os locutum est uanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis. Quorum filij sicut nouella plantatio in iuuentutem sua. Filiae eorum compolite circum ornatae quomodo similitudo templi. Et promptuaria eorum plena eructantia ex hoc in illud. Oues eorum foetosa abundantes in egressibus suis, boues eorum crassa. Non est ruina maceris, non transitus, neque clamor in plateis eorum. Beatum dixerunt populum cui haec sunt, beatus populus cuius dominus deus eius.) Et haec sunt, quantum arbitror, huius seculi bona communi uniuersorum beata iudicio, res seculi loqui atque agere, rapere aut emere honores, sub precio falso ditescere, gloriari in adulta aetate liberis, quorum efflorescentes anni nouellae exultationis firmitate confidant, optare speciosi corporis filias, atque eas in modum templi damno inutili pecuniae ingentis ornare, multiplicatis horrea fructibus rumperere, quae congestas opes in promptuaria alia angustis his quae in se conduntur eructent, geminatis quoque oues foetibus uelle, quas egressas nullus ferax occisus imminuat, delectari bouum suorum sagina, circumseptae etiam domorum firma praebere, ne transeundi per ea cuiquam sit potestas, non flere, non lugere, non gemere, sed prospero felicitatis suae cursu nulla aduersae calamitatis molestia impediri. Beatum hunc populum cui haec essent dixerunt, sed propheta scit falsam esse huius beatitudinis opinionem. Quid enim haec tot & tanta seculi bona ad uitam, quae morte intercepta esset acquirerent? Et ideo qui populus beatus esse ostendit dicens: Beatus populus cuius dominus deus eius. Deus ille dominus, qui cum superiora haec terrena praestiterit, aeternitatem tamen illis qui his recte utuntur impertiet, qui cohaeredit nos filij sui in ipso ante constitutionem seculi elegit, qui erit deus omnia in omnibus, ipsi gloria, laus, honor, uirtus, imperium patri in filio, filio in patre & in spiritu sancto, & nunc & semper & in omnia secula seculorum. Amen.

Psalmus

Psalmus CXLIIII. Laudatio ipsi Dauid.

Exaltabo te deus meus rex meus, & benedicam nomen tuum in seculum & in seculum seculi, & reliqua.) Absolutus est psalmus dei tantum laudibus occupatus. Sed & titulus ipse solam contineri in psalmo praedicationem dei edocet. Adiecto autem secundum Graecitatis consuetudinem nunc quoque ut in ceteris alijs pronomine ostendit illum Dauid isto laudante laudari. Et quis hic sit quem psalmus hic laudet clamant omnium temporum omnes prophetiae, ut hic ipse propheta saepe de eo ita contestatus est: Sedes tua deus in seculum seculi, uirga aequitatis, uirga regni tui. Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem, propterea unxit te deus tuus. Et rursus: Et adorabit eum omnes reges, & omnes gentes seruient ei. Erit nomen eius benedictum in secula, ante solem permanet nomen eius. Et benedicentur in eo omnes tribus terrae, omnes gentes magnificabit eum. Huius igitur laus cantatur hoc psalmo, ex cuius persona dictum meminimus, Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Posce a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terrae. Reges eos in uirga ferrea. Cuius regni perennitatem Daniel ita contestatus est dicens: Et in diebus regum illorum excitabit deus caeli regnum aliud quod nunquam corrumpetur usque in secula, regnumque alteri populo non relinquetur, comminuet & uentilabit omnia regna, & hoc regnum in aeternum. Et rursus: Et ecce cum nubibus caeli, sicut filius hominis ueniens, & usque ad uerticem dierum peruenit, & oblatu est ei & datus est ei principatus & honor & regnum, & omnes populi tribus & lingua seruient ei, & potestas eius potestas perpetua, quae nunquam transibit, & regnum eius non corrumpetur. Hic igitur rex laudatur per ista quae psalmo continentur: Exaltabo te deus meus & rex meus, & per illud, Sancti tui confitebuntur tibi, gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur. Notam faciant filij hominum potentiam tuam & gloriam magnificentiae regni tui. Regnum tuum regnum seculorum, & dominatio tua in omni generatione & progenie.) Et quanquam hic ob aeterni regni gloriam, quia sanctis coregnantibus ipse regnabit, laus deo prophetae confessione cantetur, tamen ita laudationis ipsius ratio & ordo dispositus est, ut ea quae de eo dicta sunt ex sensu communis intelligentiae praedicentur, ut in quantum humani sermonis consuetudo permittit, de immensa illa & incomprehensibili dei natura licet non ad perfectam cognitionis ueritatem, tamen ad admirationem nos ingentis illius eius uirtutis instituat. Possumus enim eum maxime quantum in nobis est admirari, cognosce autem a nobis, quantus ipse est non potest. Verum cum nomen in psalmo simplex dei & absoluta laudatio est, meminisse debemus patrem in filio & filium in patre laudari. Et cum ex substantiae similitudine ac proprietate naturae alter in altero sit, & ambo unum sint, & qui uidet patrem, uideat & filium, non differre quis ex duobus laudari existimetur, cum utrumque sibi inuicem & uirtutis atque operum similitudo, & indifferetis naturae ex patre deo genita, & in filio dei nata diuinitas unum esse testetur. Coepit ergo ita psalmus est: Exaltabo te deus meus, & rex meus, & benedicam nomen tuum in seculum & in seculum seculi. Per singulos dies benedicam te, & laudabo nomen tuum in seculum & in seculum seculi.) Ratio & uirtus propheticae magniloquentiae per intentam audiendi diligentiam noscenda est. Ait enim: Exaltabo te deus meus & rex meus. Multi deum per ea quae in operibus mundi ab eo instituti cognitioni nostrae sunt subiecta magnificent, sed pauci sunt, qui regem sibi futurum uelint credere, dum aut curam negant humanorum operum

Pp 4 deo

deo esse, aut ad consolandam eorum qui impie egerunt cōscientiam, præsumpta anima & corporis abolitione, nolunt diuinum in bonos & malos cōstitutum esse iudicium. Sed propheta hinc prædicandi dei sumit exordiū, quod sibi rex sit. Sed & nūc quidem nomen eius, qui sibi rex atq; deus sit, ob expectationē regni benedicat, cum ait: Benedicam nomen tuū in seculum. Sed quia scit se gratiam deo atq; regi suo, etiam tum cum in regno eius maneat debere, quia demutata caduci corporis sui infirmitate, depulsoq; inimica mortis imperio, regi suo conformis & cōæternus adsistat, adiecit: & in seculum seculi, id est, in illo seculo, quo habitu seculi huius exempto, iam in seculum seculi æternitatis successione renouabitur. Et in hoc quidem seculo quisq; benedicens deum potest non semper in benedictionis officio permanere, dum aut luctu impeditur, aut metu occupatur, aut ægritudine anxius detinetur, & aut reposcēte animo, aut ingrato in benedictionibus dei mutus est, sed perfectio prophetalis fidei ab istiusmodi infirmitatū demutationibus libera est dicens: Per singulos dies benedicam te. Nullum uacuum habet tempus, & dies ei nulla est ociosa, quin semper in benedictionū confessione uersetur. Accidit autem frequenter, ut de quibus bene loqui possumus, laudare eos non possimus. Abstinerē a malo, benedictione dignum est. Sed solum malum non admittere non habet laudem, nisi mali abstinentiam etiam gloria boni operis cōsequatur. Et beneficium quidem in nos benedicere possumus, quia natura exigit, nō obtere stare nos illis, quorum beneuolentia cōsueuimus. Sed si & alijs uitijs aspersi sunt, nostro quidem commodo benedicuntur, sed ueri iudicio nō prædicantur. Perfectio autem dei nihil in se esse patitur pro parte. Nam ut benedictus ita & laudabilis est, habens & ex his, quibus beneficentia in nos utimur benedictionis nostræ confessionem, & ex perfectarum in se uirtutum admiratione præconiū. Ob quod benedicturus per dies singulos propheta etiā id adiecit: Et laudabo nomen tuum in seculum & in seculū seculi. Cum benedictū laudat, & laudat in seculum seculi, in nullo prophete officium infirmū est, nec benedictione, nec laude, nec tempore. Dehinc sequitur: Magnus dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis. Hęc dei prima & præcipua laudatio est, quod nihil in se mediocre, nihil circumscriptum, nihil emensum, & magnitudinis suæ habeat & laudis. Virtus eius opinione non clauditur, locis non cōtinetur, nominibus non enunciat, temporibus nō subditur, arcus ad id sensus noster est, ingenium hebes est, sermo mutus est. Finem magnificentia ipsius nescit, & aliquā emetiendi se opinionem immensa magnitudo non patitur. Extenta ubiq; extenta semper est, hanc habens infinitatis suæ laudem, ceterum omnem intelligentiam infinitæ huius in se qualitatis excedens. Et quia hæc uel immensæ magnitudinis cognitio uel laudatio operum dei, non omnium gentium est, quibus a constitutione mundi uita & sensus fuisset futuraq; esset, consequenter subiecit: Generatio & generatio laudabit opera tua. Non utiq; generationes & generationes, quæ & temporibus & generibus multæ atq; diuersæ sunt, sed generatio quæ ab Abraham cœpit, quæq; per signū circumcisionis deputatur in legem, & generatio quæ renouatur in Christo, quæ ex doctrinis prophetis ad fidem euangelicæ iustificationis instruitur. Harum igitur generationū proprium est dei opera laudare. Laudari autē opera dei non alia ratio ammonet, q̄ quod omnia ab eo potenter effecta sunt, qui præconiū habeat non aliquid egisse, sed potenter egisse. Et ideo subiecit: Et potentiam tuam pronuntiabunt. Sed potentia operum ea demum prædicanda est, quæ magnificentiam exequatur operantis, ut potentis magnificentiæ potens intelligatur operatio. Ob quod consequitur: & magnificentiam maiestatis tuæ. Sed magnificentia si quod in se est tantum sibi habeat, habet admirationem non habet laudem

laudem. Et ociosa alijs est potentis operatio, nisi per operantis sanctitatem usum aliquem ex se illis qui laudabunt & admirabuntur impertiet. Ex quo competenter hoc sequitur: Et sanctitatem tuā loquentur. Et sanctitas quidē iam bona est, neq; tantum sibi proficit, neq; hoc quod ex se est, intra usum cōmodi proprii cōsumit. Nam etiam ad prouocandum in se aliorum beneficentiam sanctitatis officijs sese ipsa commendat. Sed nihil de se dignum admiratione præstabit, si sibi sola sit. At uero hoc proprium est & mirabile sanctitatis, cum hoc quod in se est in usum aliorum, quibus est sancta, concedat, ipsa aliquo non egens, nisi forte per beneuolentiam eo tantum ut se alius utatur. Ad id ergo quod dictum est: Et sanctitatem tuam loquentur, merito subiecit: Et mirabilia tua narrabunt. Et mirabile quidem est sanctitatem nihil sibi proficientem in usum alienæ beatitudinis exuberare, sed mirabilis est sanctitatem plenam esse erroris, nisi non indiscretam se utentibus aut abundantibus præstet, dum bonis ac malis promiscua, & tanquam ex naturæ necessitate se præbens, admirationem non habeat sanctitatis. Et ideo mox subdidit: Et uirtutem terribilium tuorū dicent. Ut sanctitatem loquentes, & mirabilia narrantes, dicant quoq; terribilium uirtutem, media admiratione inter sanctitatem atq; terrorem, dum & terror suauis, & terribilis suauitas, admirabilem facit & terrorem suauem & terribilem suauitatē. Ob quod ingentem hanc admirandæ temperationis magnitudinem propheta intelligens subiecit: Et magnitudinem tuam narrabunt. Magnitudinis enim infinitæ est in deo quod terribile est suauē esse, & quod suauē esse esse terribile. Magnitudo autem non habet modū, ne si moderata sit, iam magnitudo nō sit per id quod modo nō caret. Ut ergo propriæ admirationis sanctitatis atq; terrores in magnitudinis suæ infinitate consistat, mensura est, & semper abundans, nec tempore definita nec copia. Et ideo cōnexuit: Memoriam abundantis suauitatis tuæ eruciant. Quia nec memoria obliuione intercipitur, nec abundantia per inopiam detrahitur. Tenuit autem ordinem propheta rationis, ut memoriam & abundantiam suauitatis conditione & moderatæ & conseruatæ magnitudinis temperaret dicens: Et iustitiam tuam exultabunt. Infinita quidem est memoria & abundantia suauitatis, quia nequaquam deus aut obliuiscitur, aut suauis esse desinit, sed infinitatem memoriæ atq; abundantis iustitiæ interiecta moderatur. Moderatur autem non præbendi modo, sed utendi, dum quod per abundantiam & memoriam dei semper æquus omnibus patet, id ab iniquis utendi indignitate non capitur. Sanctitas dei iter populo suo diuiso mari præbuit, sed eadem sanctitas & terribilis fuit uirtus, cum ingressis in ipsum iter impijs, ubi fuerat salus religiosorum, ibi pœna constitit impiorum. Circumstant alios firmitate muri solidatæ undæ, alios refusæ ipsæ illæ, quæ constitierant, absorbent. Ad istos pelagus naturam suam nescit, hos per naturam suam punit. Ad istos ex mari terra est, istis quod erat mare est. Horum salus sanctitas est, horum mors terror est. At cum tribus pueris in camino cantantibus circumstantes flammis, quas illi non sentiunt, aduruntur, illis in toris humore ignis temperatur, hos exæstuans ignis amburit. Ipse intus extraq; flammæ sunt, quarum pro diuersitate meritorū, & defecit à se natura, nec deficit. Nam quod est manet erga eos ignis esse quos urit, & quod necesse est in his esse, quibus ros est. Atq; ita magnitudinē memoriæ & sanctitatis dei iustitiā sola moderat, cum per iustitiā dei ad iniquos atq; iustos, & terrorem sanctitas, & terrorem temperet sanctitatem. Et iustitiā quidē recta atq; utilis est, sed tamen eadē ipsa aliquando prædura est, ita ut sibi uti bonitate nō liceat, dum pro diuersitate iudicij decernendo quod iustū est, sit seuera. Sed dei iustitiā iustitiæ nō cōæquatur humana. Neq; enim naturæ legi subdita est, per quā est lex statuta naturæ, ut necessitatē nō habeat bona

non esse cum iusta sit. Habet dei iustitia miserandi uoluntate, neq; tamen per miserandi uoluntatem ita à se erit demutata ne iustitia sit. Humana autem iustitia solet in id deuenire ne misericors sit, & misericordia ita se præstare ne iusta sit. Misericordia enim non erit, si miserabiliter inopi calumnianti ius opulentioris inuidet, si feminae lachrymis uiri præferas contumelias, si cæci conuitia non putes arguenda. At uero e contrario misericordiam iustitia non tenebit, si furem unius nummi, ut furem ingētis thesauri plectas, cum tamen in uno nummo thesaurū habuerit qui amisit: ut adolescentem in uno tantū & eodem infami adulterio irretitum, pari in morte ut plurimum adulteriorum artificem poena, non quaestione uexabis, cum tamen crimen sit mortis in utroq;. Hæc itaq; istiusmodi imperfectam faciūt & misericordiam & iustitiam humanam, dei autem iustitiam misericordem præstat criminis poenis indulta patientia. Qui cum contra morem humanam in patientia non festinat punire, miseratus est tenens iustitiam in poena, post misericordiam non proficiente patientia, habens misericordiam in poena, post patientiam exercendo iustitiam. Non enim deus rapit humanorū criminum occasiones, neq; tanq; infirmitatis nostræ naturæq; nescius ipsum illud ad poenam erroris & peccati nostri tempus inuadit, sed dissimulat & differt, & patientiæ solatium dilatione ultionis expectat, suauem se omnibus præstans, dum per misericordiam & iustitiam modum temperandæ seueritatis indulgentiæ se reseruat. Hoc in deo præcipuum, hoc in potente laudandum, non cælum fecisse, quia potens est, non terram fundasse, quia uirtus est, non annum altris temperasse, quia sapiens est, non hominem animasse, quia uita est, non mare in accessus ac decessus motuisse, quia spiritus est, sed misericordem esse, qui iustus est, sed miserantē esse, qui rex est, sed dissimulantem esse, qui deus est. Ad id enim quod dictum est: Iustitiam tuam exultant bunt, tanq; necessarium sequitur: Miserator & misericors dominus, patiens & multæ misericordie. Suauis dominus uniuersis, & miserationes eius super omnia, opera eius.) Quod enim potens est naturæ suæ uirtus est, quod autē misericors est, salutis nostræ profectus est. Et plus est nō suis uti, sed alijs præstitisse quæ sua sunt. Atq; ideo præstat ceteris dei operibus misericordia, quia magnifica eius operatio uirtutis suæ res est, misericordia uero eius usus alienus est. Ob quod tanq; in apice ipso diuinarū ob misericordiam laudū propheta consistens debitū deo honorem ueluti publicæ cōfessionis ostendit dicens: Confiteatur tibi domine omnia opera tua, & sancti tui cōfiteantur tibi. Gloriā regni tui dicent, & potentia tuam loquentur. Ut notā faciant filijs hominū potentia tuam, & gloria magnificentiæ regni tui. Regnū tuum omnium secularū, & dominatio tua in omni generatione & progente.) Dignus prophetiæ magniloquentiæ ordo, ut dictū est: Opera deum cōfiteantur, q̄ magnificus enim sit operū & creaturæ magnificentia cōfiteantur. Sed cōfiteantur & sancti, quibus rex esse dignatur. Gloriā regni eloquūtur, ne ignorata non desideretur usuris. Magnificentia quoq; gloriæ regni dei nunciant, ne desperetur æterna. Dominatus etiā in generationem & generationē ostenditur, ut se dominatū subijciant coæterno. Atq; ita cognitio dei in operibus est, sanctorum officium in doctrina est, prophetiæ usus in prædicatione est, regni gloria in æternitate dominatus est. Dominatus æternitas eos necesse est habeat, in quos agatur æternus. Atq; ad id spebus fidelibus expetendū, adhoratio prophetæ continuo subiecta est: Fidelis dñs in uerbis suis, & sanctus in operibus suis.) Verborum fides forē nutaret, nisi sanctitas operibus esset admixta. Atq; ita sanctitas in operibus fide cōfirmat in uerbis, ut de sancti fide in pmissis nō ambigas, cuius sanctitate utaris in rebus. Si enim sanctū esse deū intelligimus per id quod nascimur, uiuimus, alimur, & copijs omnibus humanæ naturæ congruis abundamus, sanctitas

sanctitas ita esse non potest infidelis in dictis. Scit propheta esse & aliud sanctitatis dei opus in eo quod sequitur.) Suffulcit dominus omnes qui ruunt & erigit omnes effos.) Adest omnibus dei sanctitas, & humanis auxilijs non subtrahit. Sed seruat etiam nunc iustitiæ & misericordie prophetationē. Suffulcit enim dominus non collapsos, sed cadentes. Quos & si trahat pronus naturæ lapsus in casum, poenitentia tamen quæ auctor est desinendi, ne penitus iam ceciderit, si stet in lapsu, suffulcit. Ruere enim nō ruisse, potest in id confirmatum esse ne ruerit. Sed & eriguntur allisi. Differt autem ut exteriore collidi, & ruisse suo casu. Alliditur namq; ille, quem per diaboli instinctum calens ætas præcipitauit in casum, quem ignorantia compulsi in errorem, quem fraudulentis uis blanditijs naturæ infirmitas egit in crimen. Hic potius eliditur q̄ ille qui uoluntate permanserit, quem uirtuosus oblectet, quem nō poeniteat admitti: habet enim ueniam & apud deum solatium poenituisse de gestis. Nec temperamento seueritatis indignū est, quod per admitti dolorem affectum profitetur inuiti. Et cur cadetes suffulciat & allisos corrigat consequentibus docet dicens: Oculi omnium in te sperant domine, & tu das escam illorum in tempore oportuno. Aperies tu manum tuam, & implem omnem animam benedictione.) Totis itaq; in deum allisi & cadentes oculis aspectant, neq; quisquā ita de se confidat, ut nō semper cadere, semper se uereatur allidit. Ab illo sperandum, ne casu pericitemur, ne allidamur infirmitate naturæ. Omnia autem nobis uitæ subsidia ex ipso sunt, cum opportunitate fructuum indultis tibus uiuimus, cum manum aperiendo animas nostras donis spiritualibus replet, & cum ex uirtutis suæ fonte copia in nos eorum quæ sibi beneplacita sunt exuberet. Quod utrunq; in his quæ consequuntur discernit ita: Iustus dominus in omnibus uis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.) Iustus in uis est, cum infirmitatem nostram in æternum regnum suum confirmata donorum spiritualium cōmunionem deducit. Sanctus autem in operibus suis, cum uniuersis fructus in temporum oportunitate suppeditat. Sanctitatem suam in omnium alimonia donans, iustitiam uero in replendis beneplacito animis conseruans. Post hæc sequitur: Propè est dominus inuocantibus eum.) Non longe abest, qui per naturæ suæ uirtutē, & ipse ubiq; semper est, & totus semper ubiq; est, secundū illud Apostoli: Quia in ipso sumus, & in ipso uiuimus ac mouemur. Propè est ergo inuocantibus, cum nihil sit quod sine eo sit. Sed quibus inuocantibus propè sit ex subiectis docet: Omnibus inuocantibus eum in ueritate.) Non ex ocio inuocantibus, neq; ex infidelis ambiguitatis incerto, sed uerum deum fideliter inuocantibus ueritate. Et cum propè adsit, quid inuocantibus se in ueritate tribuat, demonstrat dicens: Voluntatem timentium se faciet. Non turbidorum uoluntate, neq; uitiosorum cupiditates deus faciet, sed timentium se. Per metum innocentes, per fidem honestas, per reuerentiā uerecundas & uoluntates non ociosas, neq; mutas, neq; sperare aliquid à se quodā cōtemptu silentij dedignant, sed quas eloquatur oratio, quas preces contestentur. Et ideo subiecit: Et orationē eorum exaudiet. Voluntas ergo ea à deo sit, quæ uoce orationis audiat. Sed quæ uoluntas fiet orantibus? Et saluos, inquit, faciet eos. hoc uolunt timentes deum, hoc ut audiantur orant, ut non dominetur eorū æterna mors, non in interitum perpetui iudicij deputentur, sed sub custodia dei tuti sint. Sequitur enim: Custodit dominus diligentes ipsum.) Saluos ergo faciet eos custodiendo, id est, æterni regni participes reseruando, sed eos qui & timebunt & precabuntur & diligunt. Dehinc sequitur: Et omnes peccatores disperdet.) Qui nec ut homines timebunt, nec ut subditi oraue rint, nec ut donati uita mundoq; dilexerint. Conclufit autē propheta honoris debiti cōfessionē dicens: Laudationē domini loquetur os meū.) Laudasse non sufficit

Fortè uitijs
us

sufficit, nisi & laudare non desinat. Laudabit enim adhuc, cum iam tamen laudet. Sed cum ille laudet, omne quoque ad benedictionem dei humanum genus adhoratur: Et benedicat omnis caro nomen sanctum eius.) Per officij sui & fidei constantiam semper quidem ille laudabilis: Sed propheta hac curat, ut omnes deum benedicant, & optent. Non enim ait benedicet, tanquam certus sit id futurum, sed ex uoti affectu ait, benedicant, ut illud potius intelligeretur optare quam confidere sic futurum. Deinde benedictionem non temporariam esse postulat, sed aeternam in seculum & in seculum seculi. Nobis potius optandum, ut in aeternum benedicamus aeternum, quia in aeternum benedicens aeterno ille necesse est maneat coaeternus, domino scilicet nostro unigenito & primogenito dei filio Iesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus CXLV. Psalmus David Alleluia Aggaei & Zachariae.

Lauda anima mea dominum, laudabo deum in uita mea, psallam deo meo quam diu ero, & reliqua.) Etiam huic psalmo addere aliquid translatoribus uisum est. Nam cum Hebraeis sola alleluia sit praeterea confessio, illis placuit Aggaeum & Zachariam in titulo anteferre. Hoc eo, ut psalmum esse propheticum nosceremus, quia per hos prophetas, sub quibus aedificata rursum Hierusalem est, ipso illo tum tempore aeternae Hierusalem aedificatio praedicatur, etiam euangelio testante, cum ingressuro templum domino, & nummulariorum mensas, & ementium ac uendentium negocia subuersuro, ita scriptum est: Hoc autem factum est, ut impleretur quod dictum est per Zachariam prophetam dicentem: Dicite filiae Sion, ecce rex tuus uenit tibi mansuetus, sedens super asinam & pullum nouellum subiugalem. Et ut arbitror huius Hierusalem potius & Sion regem psalmus ostendit, qui ita coepit: Lauda anima mea dominum, laudabo dominum in uita mea, psallam deo meo quam diu ero.) Scienter & de prophetae doctrina dictorum ordinem tenuit. Primum enim eam hortatur ad laudem, quae in hanc est constituta naturam, ut maneat aeterna, tum deinde quia per donum resurrectionis glorificato corpore totum se ei meminerit coaeternum, tanquam de futuro confidens ait: Laudabo dominum in uita mea. Non enim ea uita quae nunc est per infirmitates corporis sua est. Ab Adam namque ita coepit, non cum Adam inchoata est, Quam non uitam, sed mortem esse Apostolus nouit dicens: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius. In hac ergo uita sua deum, qualis primum in homine est constituta laudabit. Tum tertio ne in hoc eodem nunc corpore irreligiosus existimaretur, adiecit: Psallam deo meo quam diu ero.) In omni autem hoc psalmodum libro in psallere religionis operationes corporis significari meminimus apta & consona corporei motus uarietate placituri. Postquam stultas hominum opiniones, & inanes in regum nominibus religiones, quos sibi deos antiquitas confixit, redarguit dicens: Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus. Exhibet spiritus eorum, & reuertentur in terram suam, in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.) Confidere uenit in regibus. Et quibus regibus: Subiecit, & in filiis, inquit, hominum. Et quibus filiis hominum: quibus non est salus. Et cur salus non sit ostendit: Exhibet spiritus eorum, & reuertentur in terram. Et reuersuris in terram quid erit? In illa die peribunt cogitationes eorum. Corruptae ipsi scilicet originis, quia esse filij hominum perstituerunt, nec filij dei esse uoluerunt. Nullius quoque salutis, quia exunt te spiritu, & in terram corporibus dissolutis, cogitationes eorum corporeae atque terrenae cum terreno corpore interibunt. Sed ut ita in istiusmodi reges fiducia non conferas, in quem sperandum esset ostendit: Beatus cuius deus Iacob adiutor eius

eius, spes eius in domino deo ipsius qui fecit caelum & terram, mare & omnia quae in eis sunt. Qui custodit ueritatem in seculum, facit iudicium his qui patiuntur iniuriam.) Non est caduca cogitatio in regem istiusmodi sperare, & spes illa non interit, quae in creatorem caeli & terrae & maris & omnis uniuersitatis huius extenditur. Hic sperandus adiutor est, in quo dolus non est. Nam cum secundum prophetiam omnis homo mendax sit, ueritate in seculo solus ille custodit, & custodiens ueritatem iudicium facit ob eos qui patiuntur iniuriam. Beatus ille est quem adiuuando ex Iacob faciet Israel. Spes eius aeterna est, qui in creatore caeli & terrae marisque confidit. Creator autem horum omnium hic & uerus & iudex est, & ueritatem custodiendo & faciendo iudicium. Neque solum iudicium facit sed etiam id quod sequitur: Dat escam esurientibus.) dominus soluit copeditos, dominus sapientificat caecos, dominus erigit elisos, dominus diligit iustos. Dominus custodit profelytum, pupillum & uiduam suscipiet, & uiam peccatorum exterminabit.) Haec quidem & corporaliter intelligere non ociosum est. Sed altius nescio quid & maius sermo complectitur: Dat, inquit, escam esurientibus. Videamus quae escam, & quibus esurientibus. Et haec equidem escam corporales non tamen semper praebentur a deo cum esuritur a nobis. Annum namque hoc earum munus est, & ideo intra tempus praebentur ut intra tempus ne quis esuriat. Est igitur alia esuritio, & sunt aliter esurientes, quibus esurientibus escam praebetur. Scriptum namque est in Amos propheta: Ecce induco famem super terram, non famem panis, neque sitim aquae, sed famem ut audiatur uerbum dei. Hanc igitur escam praedicationis esurientibus dominus impertit, quae cum in cibum fuerit assumpta, uincula diaboli resoluuntur. Ligauit enim secundum euangelia decem & octo annis Abraham filiam. Compedes quoque auariciae, libidinis, ebrietatis cibus talis absoluit, & absolutis compedibus caecis sapientiam praestat. Si de corporalibus donis propheta loqueretur, commemorasset potius caecis lumen indultum. Sed quia per cibum uerbi esuritione depulsa, soluebantur copedes seculi, etiam caecitas seculi sapientiae impertitione depellitur. Alimur enim post ingentem famem diuinae cognitionis spiritualibus cibis, & compedibus quibus currere ad aeterna non sinimur absolutis, discussa per indultam sapientiam caecitate creatorem nostrum oculis intelligentiae contuemur. Desinit ergo fames longa, compedes graues, caecitas stulta, & id quod sequitur succedit: Allisi eriguntur, iusti diliguntur, aduenae siue profelyti custodiuntur, pupillus & uidua suscipitur, & uia peccatorum disperditur. Quisquis ille est qui modo dei est, & si non uniforme tamen proprium habet munus, ut allisus licet sit, nunc esuriat, si nunc compeditus & stultus sit, tamen erigi possit ne iaceat in aeternum, ut iustus ob iusticiam diligatur, ut aduenae & si non tanquam iustus diligatur, tamen uel ob hoc, quia aduenae referuetur. Ut pupillus, quia patrem sibi diabolus adiurauerat, exemplo Apostolorum non orphanus relinquatur, ut uidua suscipiatur in sponsam postea quam sibi in Christo confixus hic mundus est. Omnem enim credentium fidem cui per adimplentem temporum lex tanquam uir primus emortuus sit, uidua Apostolus nuncupauit. Sed non solum uidua suscipitur, sed etiam uia peccatorum exterminatur. Quibus in interitum demersis Hierusalem sancti illius regis ciuitas incolere. Non ista utique, quae desolata & subuersa prophani parricidij luit poenas. Conclusit enim ita: Regnabit dominus in aeternum, deus tuus Sion in generatione & generatione.) Vbi illa Sion est in qua regnaturus est dominus, nisi forte in ea quae prophetas occidit & lapidat eos qui ad se missi sunt? Haec utique hodie iam non est. Et quomodo dominus in aeternum regnabit regni sui sede subuersa? Sed regnabit in ea quae mater caelestis est, quae uiuis ex lapidibus extracta & sanctis ciuibus plena, per generationem legis & generationem fidei frequentabitur, a domesticis dei & domini nostri Iesu Christi, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus CXLVI. Alleluia Aggae & Zachariae.

Laudate dominum quoniam bonus est psalmus, deo nostro iocunda sit laudatio. Et reliqua. Post primam Hierusalem subuersionem ductoq; in Babyloniam populo captiuo, aedificata rursus eandem ciuitatem fuisse & historia regnorū & libri Esdrae loquuntur. Sed hodie eandem nullam esse, rerū fides edocet. hoc idcirco praediximus, ne quia translatoribus uisum est huic & anteriori psalmo in Aggeum & Zachariam titulum praescribere, existimemus in illius temporis homines prophetiae huius praesentiam couenire. Propheta enim non ignarus mysterij coelestis, cum in aedificatione dei ciuitatis humanae aedificationem inanem esse dixisset, cum deo ciuitas nisi per ipsum aedificata aeterna esse non posset, non nos nunc ad gratulationem aedificatae a deo rursus Hierusalem adhortaretur, quam uane ab hominibus aedificari ante praedixerat. Quod si quis forte putabit id quod in alio psalmo ita dictum est: Nisi dominus aedificauerit domum, in uanum laborant qui aedificant eam, Nisi custodierit ciuitatem, in uanum uigilabit qui custodiet eam: idcirco dictum fuisse, quia euerisionem eius urbis in qua templum aedificandum esset propheta praenosceret: meminisse haec debet ita intelligens eundem hunc prophetam aedificationem eam quae a Zorobabel secundo innouata est inanem & caducam futuram fuisse non ignorare potuisse: neq; illam quae a Salomone coepta est non, a deo instituta idcirco dixisse, quia per regem Babyloniae esset destruenda, cum post septuaginta deinde annos rursus eadem sit reformata. Hanc uero quae a Zorobabel gesta est esse aedificationem dei praedicata, cum exinde diruta & sine aliqua instauratione sit dissoluta. Et eam quam dirutam licet reuocatio iam sit consecuta, inanem atq; humanae praedicasse, hanc uero quae sine spe reformationis ceciderit, diuini operis perpetuitate renouari, haec omnia intelligentiae genera, stulta atq; ridicula sunt. Laudat autem propheta dominum aedificantem Hierusalem illam quae secundum euangelia sancti regis est ciuitas, in qua per dominum resurgentes sancti demorantur, quae in uentum pullo asinae domini & spe sanctorum laeta suscepit. Corporaliter tum quidem tali uocatione illam quae occidit prophetas & lapidat Apostolos dominus ingressus est. Sed alterius ciuitatis erit illa leticia. Ob illius ergo aedificationem propheta nos aduocat dicens. Laudate dominum quoniam bonus est psalmus, domino nostro iocunda sit laudatio. Non leuis gratulationis laus est cuius psalmus bonus est. Et psalmus non tam uoce ut frequenter diximus, quam corporeae operationis officium significare solet. Deum enim non tam sermone quam re & gestis obedientiae laudamus, ut mare & terra & coelum deum non tam uoce quam officiorum suorum uicissitudine atq; obseruatione laudant. Ad uocat igitur nos propheta ad dei laudem, quia bonus psalmus est, & optat ut huius boni psalmi deo nostro fiat iocunda laudatio. Scilicet ut placetia deo opera nostra sint, per quae a nobis gestorum nostrorum laudatur obsequio. Aedificans Hierusalem dominus, & dispersiones Israel congregans. Qui sanat contritos corde & alligat contritiones eorum. Numerans multitudinem stellarum & omnibus his nomina uocans. Reuersurus de Babylonia in Hierusalem Iudaeis sub Dario rege, edicto potestas data est reuertendi. Neq; alibi tum quam in regni Babyloniae sinibus detinebantur. Ex qua ergo dispersione Israel congregatur: Nempede ea de qua ait dominus: Emittet angelos suos cum tuba & uoce magna, & congregabit electos a quatuor angulis uentorum. Quorum congregatio coetum sanctae ciuitatis efficiet, quae hodie per spei & fidei opus aedificatur in nobis. Et idcirco anterior aedificatio congregatio non est, quia nos ad futuram ciuitatis congregationem dei misericordia per gratiam iustificationis aedificet. Caeterum si de terrena aedificatione loqueretur prius fuerat

or fuerat congregatio praedicanda, quia non nisi congregatus Israel Hierusalem aedificare posset euerfam. Tenet deinde ordinem competenter, dicens: Qui sanat contritos corde & alligat contritiones eorum. Congregato enim Israel & in unam quam aedificatur ciuitatem collecto, omnes humanae infirmitates & labe corporeae auferentur. Absorpta enim corruptione & omnibus humanae naturae uicijis deuoratis, incorruptio aeterna & in nullis anxietatum mortibus coeterenda succedet. Venit enim dominus secundum euangelia sanare contritos corde, praedicare captiuis remissionem & caecis uisum, dimittere contritos in requiem, praedicare annum domini acceptum & diem retributionis. Et haec quidem pro parte iam coepta sunt, quia per speculum & in aenigmate & in imagine futurorum secundum Apostolum demoramur. Sed tamen nondum nobis eius temporis fructus est quo secundum prophetam dicere ad opera spei consummatione possumus: Conuertere anima mea in requiem tuam, quia dominus benefecit mihi. Quia eripuit animam meam de morte, oculos meos a lachrymis, pedes meos a lapso: Placebo domino in regione uiuorum. Sanata enim cum omnimodis contritione, & ne perpetuo rursus subeat alligata, his omnibus humanarum passionum infirmitatibus liberata, placebimus deo in regione uiuorum, anima nostra in requiem suam, ex qua per transgressionem primi parentis sui Adae eiecta est, reuerente. Sed post praedicationem sancti cordis etiam id ad praeconium diuinae bonitatis adiectionem est: Numerans multitudinem stellarum, & omnibus his nomina uocans. Si laus deo ob aedificatam corporaliter Hierusalem defertur, quid hic numerus stellarum & omnibus his nomina tanquam ad praecipua diuini operis laudationem proferuntur? Aut nunquid laudabilius deo est numerasse & nuncupasse stellas quam creasse, cum creatio & numerum fecerit, & nomina imponerit, & uocabulis nomina numerumq; discreuerit? Sed numeratur hic stellae quas Abraham coeuitus in caelo est, quas Isaac accepit in semine, quas Paulus discreuit in gloria. Quod autem nominibus suis uocentur audiamus eum qui uocaturus est, dicit enim in euangelij: Nolite mirari ista, quoniam uenit hora in qua omnes qui sunt in monumentis audient uocem eius & procedent. Vocantur ergo & prodierunt. Adco autem enumerantur per deum, ut capilli quoque qui in singulis nobis innumerabiles esse existimantur, in numero sint eodem domino dicente: Nonne & capilli capitis uestri numerati sunt: Hoc deo potius dignum, hoc in misericordia eius preferendum, ut eos quos contritos corde sanauerit, quorum alligauerit contritiones, nominibus uocet, proprietate numeret, coelesti luce clarificet. Ob quae mirabilia eius atq; praecleara ait: Magnus dominus noster & magna uirtus eius, & sapientiae eius non est numerus. Suscipiens mansuetos dominus, humilians autem peccatores usque ad terram. Hoc enim mansuetorum proprium est, quia secundum euangelia mansueti possidebunt terram, ut digni apud deum sint nuncupatione, numero, claritate. Magnus est dominus, cum dispersiones congregat. Magna uirtus eius, cum contrita clarificat. Innumerabilis sapientia eius est, cum uniuersa & nominibus discernit & numero. Sed qui suscipit mansuetos, humiliat quoque peccatores usque ad terram: post meritum sanctitatis impietatis poena subiecta est, cum susceptis mansuetis in claritate stellarum, peccatores usque ad terram humiliati interna legis iudicio destinantur. Ob quae nos tanquam cunctantes & haesitantes propheta cohortatur ad laudem, dicens: Inchoate domino in confessione, psallite deo nostro in cithara. Qui operit caelum nubibus, qui parat terrae pluuiam: Qui producit in montibus foenum: Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis cornuorum inuocantibus eum. Frequenter admonet propheticus sermo, ut eum uniuersitatis huius esse dominum credamus, quem omnis lex deum locuta est, qui se nuncupari deum Israel uoluerit, ut nunc in eodem hoc psalmo cum dixisset: aedificans Hierusalem & con-

gregans dispersos Israël, ad laudem eius cohortans adiecit: Qui operit cœlum nubibus, qui parat terræ pluuiam: ut nō alius atq; alius legis latæ & creationis istius deus possit intelligi. Ita autem temperata doctrinæ istius ratio est, ut ea creatio nis enumerata & nomina commemorarentur & genera, quæ cum creatore deum esse latæ legis ostenderent, significationem tamen in se institutionis typicæ & propheticæ continerent. Vt nunc cōsiteri deum ob id admonemur, quia operit cœlum nubibus, quia parat terræ pluuiam, quia producit in montibus fœnum, quia dat iumentis escam ipsorum, & herbam seruituti hominum, & pullis coruorū in uocantibus eum. In his enim omnibus dei & prouidentia significatur & bonitas, ut subiecto nubibus cœlo, terris pluuias infundat, ut uertices colliu fœno uestiat, ut iumentis pabulum præbeat, & auibus cibos præstet, quia ab eo alimoniam uniuersa quæ creauit expectent. Sed hæc omnia diligentius inspecta significationis alterius uirtutem in se habent. Scimus enim esse nubes quibus deus ne super uineam pluant mandat, sicut per Esaiam dictum est: Et nubibus mandabo, ne pluant super eam pluuiam. Vineam enim domini sabaoth domus Israël est. Nouimus nubes quæ præ fulgore eius in conspectu domini transeunt; præ fulgore, inquit, eius in conspectu eius nubes transierunt. Nouimus nubes quas deus in ascensum sursum posuit. Et posuit nubem ascensum suū. Nouimus nubes ad quas usq; dei ueritas est, Et usq; ad nubes ueritas tua. Et has nubes aliquot locis sanctorū doctrinam significare ratio absoluta est, quæ ueritatē infidelibus pluere, eloquio arida impiorum corda non rigant. Quæ cum dominus adsit esse cessabunt, ut orto sole stellarum lumen heberatur, ita & doctrinæ nubiu domino ipso iam per se fulgentes prætereunt. Per quas etiam ad dominum conscenditur, dum diuina prædicatio iter nobis regni cœlestis ostendit. Et ideo hæ nubes nobis positæ sunt in ascensum, ueritas quoq; dei usq; ad nubes eandem est, quia in se ueram dei cognitionem hæc doctrina prophetica continet. Hæc ergo ad commemorationem dei laudum creatorum genera electa sunt, quæ cum præconium in se creatoris ostenderent, parabolicam tamen, siue ut Apostolus ait, allegoricam nobis doctrinam ita cōmemorata præberent. Cœlum ergo nubibus subtegitur, id est, prophetica doctrina rebus est subiecta diuinis. Pluuia terris infunditur, eloquia scilicet harum subtectarum nubiu profunduntur, per quæ infructuosi ipsi atq; aridi ad eliciendos ex nobis fructus dono diuini imbris excitamur. Et hæc eloquia diuina tanquam imbrem intelligenda esse, Moses testatus est, dicens: Expectetur sicut pluuia eloquium meum, & descendant sicut ros uerba mea, ut pluuia super gramē. Hæc ergo terræ pluuia præparatur, per quam fœnum in montibus producit, & iumentis in escam propriam præbetur. Opinor fœcundiores esse montibus ualles, quæ circumiectorum collium concauo decliui in se humore pinguescant. Et quid rationis est, ut ad escam iumentorum produci fœna laudentur in montibus? Et quanquam plures montes fœcundis uerticibus atq; herbis sunt, tamen rerum corporalium nomini bus spiritualis doctrina conferta est. Producent ergo montes iumentis in escam sursum fœnum, sed montes qui exultauerunt sicut arietes, in quos frequenter propheta oculos erexit, dicens: Leuaui oculos meos in montes. Hi ergo montes, patriarcharum, prophetarum, Apostolorum, martyru altitudines fœnum pecoribus producant. Et quibus tandē pecoribus? Esaiam audiamus: Agnouit, inquit, bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui, Israël uero me non cognouit. Et quia per hebetis naturæ irreligiosam ignorantem pecora sunt dicta, cibis quoq; corum significatur in fœno. Hoc ergo fœnum, his iumentis præbetur in montibus. In pluribus autem codicibus insertum hunc uersum deprehendimus, & herbam seruituti hominum, ut ea quæ superius dicta sunt, de homine dicta esse per nuncupationem

tionem ipsius hominis intelligerentur. Sed nos non egemus hoc sensu. Nam licet non impediat adiectus: nō tamen eum, tanquā non alijs ad huius intelligentiæ confirmationē uti possimus, amplectimur. Hic enim ordo dictorum est: qui operit cœlum nubibus, qui parat terræ pluuiam, & reliqua. Si ergo per nubiu pluuiam productio iumentis in montibus fœno, ut allegorica doctrina possit intelligi, hæc herba seruituti hominū præbetur, qui pecudea ignorantia deposita, deum tandem rationabiliter cōperissent: siue, quod absolutius intelligi potest, in herba fructus humanis cibis præstiti edocentur, quia omnes fructus per herbam confirmantur in messem: deo utrunq; laudi est, infirmitati eum nostræ uel corporales cibos, uel spiritalia in prophetis uitæ pabula præbuisse. Sed id quod sequitur quomodo intelligi oportet: bit. Et pullis coruorū inuocantibus eum.) Deum inuocare proprium hominis officiu est, qui solus ex uniuersis animantibus particeps rationis effectus est. Coruorum uero pulli deum quomodo uocant? Et cur pulli coruorū potius quā corui, quorum natura hebes, improuida, nulla dei cognitione donata sit? Aut quæ esca præbetur? Nunquid ut fœnum iumentis, & ut herba hominibus, corruptorū cadauerum fœtidas sordes deus orantibus se coruorū pullis & pecudum mortes ad cibum uitæ præsentis impertiet: Hæc ita intelligere non dicam erroris, sed irreligiositatis extrema est. Quid ergo intelligi oporteat, pro ut ipsi dono gratiæ cœlestis adepti sumus loquemur. Coruum in forma peccatoris constitutum esse tum cum ex arca emissus non redijt meminimus. Cum enim consistendi nusquā locus esset aquis in uniuersa diffusis, ipse columba postea nō reperta requie reuertente non redijt. Cum enim illic arca ecclesiæ formam habuerit, is qui ecclesiā cum nunq; alibi possit consistere dereliquit, peccatoris in eo exemplū est constitutum: qui cum nullam aliam præter quam ecclesiæ requiē habeat in seculo, mauult tamen in inanibus seculi demorari. Hanc quoq; auem legimus in pastum Heliæ deputatā, cibos semper ei fuisse solitā inferre. Et hoc totū, cum impiissime omnis populus & irreligiosissimi me diuerfaret. In famulatū ergo tanti prophete hæc auis, quæ in forma peccatoris erat constituta, delecta est. Cum enim anterior populus improbabilis repertus est, tum dei prædicatio qui cibus & esuritiō est prophetarū, per eorum qui peccatores erant officia expletur. Nos enim uel ceteri ante nos ex impudentibus & procacibus, & immundis, & cruentis geniti atq; nati, tanquā pulli coruorū deum inuocamus, agnitione, cōfessione, famulatu, ut ex iumentis & pecoribus per agnitionem dei homines effecti, rationis scilicet participes, ex rationis ignaris, quibus quotidie à deo, producente in prophetis doctrinæ prædicationē tanquā in montibus fœnum, cibi cœlestis præbetur alimonia. Vt autē omnia hæc quæ allegorice cōmemorata sunt in profectū humanæ salutis geri intelligerentur, psalmi cōclusionē confirmat. Ita enim ait: Non in uiribus equi uoluntatē habet, nec in tabernaculis uiri bene placitum est ei. Beneplacitū est domino super timentes eum, & omnes qui sperant super misericordia eius.) Contraria ista sibi sunt, si corporaliter intelligatur. Quomodo enim deus iumentis fœnum producit in montibus, cui nō est beneplacitum in equis? Necessitatis namq; ministeriū nō prouidentia benignitas est, alimoniam præbere nō placitis. Sed quia omnis dei misericordia curam habet humanæ salutis, allegorice superius dicta cōclusionis absolute cōsummat. Non pecorū speciem atq; uirtutē, nec preciosarū domorū deo ornamenta placuisse, quæ maxima est humanæ opinionis ambitio, habere nobiles equos, domos pulchras: sed placere tantum timentem, sperantē, & potestatem dei & misericordiam spe metuq; testantē. Misericors enim & potens est, qui dixit: Qui credit in me nō iudicabitur, sed transiet de morte in uitā: & potens mortē demutare uitā, & misericors iudicij amouere terrorem, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorū. Amen.

Psalmus. CXLVII. Alleluia alleluia. Aggæi & Zachariæ.

Auda Hierusalem dominum, lauda deum tuum Sion.) Et reliqua. Et huic psalmo et ei qui ante superiorē fuit, Aggæi & Zachariæ cum in Hebraicis nō extet nomē, ascribitur, ut & per hunc & per eos, sicut superius ostendi, æternæ Hierusalē propheta possit intelligi. (Lauda Hierusalem dominum, lauda deum tuum Sion.) Non differt Hierusalem à Sion, nam secundum locorum nomina urbis ipsius locus idem est, sed nominum interpretatio geminam hanc eiusdem urbis commemorationem necessario desiderabat. Hierusalem enim est ciuitas pacis. Et quia domini nostri regnum in pace & unanimitate sanctorū est: & factus est, inquit, in pace locus eius; conuentus ille beatorum qui dei regnum est, Hierusalem tanquam ciuitas pacis est dictus. Ciuitatem uero hanc uisus, ut ait Apostolus, lapidibus extructā sanctorum cœtus conformis gloriæ dei ex resurrectione consummat. Qui se qualis futurus esset per fidem in corpore domini ante speculatus est, & idcirco etiam Sion nuncupatur. Corpus quidem domini secundum interpretationis uirtutem, quia in eo spem nostram fide contemplamur in omnibus scripturis Sion nuncupari existimatur, quia Sion speculatio est, sed & ciuitas illa quæ Hierusalem est, quæ propter unanimitatem ciuitas pacis est, etiam propter conformationem in se corporis dei, in quo se ante speculata est, Sion nuncupatur. Et cuius gloriā adeptā est, accepit quoque eius & nomen. Ergo & conuentus ille pacificus, & gloriā illa corporum demutatorum in Hierusalem, & Sion nomine quod utrumque unum est, non saxa inanima, neque ædificationem hebetem, sed rationale animal fundamentorum uiuarumque lapides gemmarum & ciues sanctitatis & dei in domesticos suos deputans hæc ciuitas est, quæ ex sensu beatitudinis suæ, & confessione præconij aduocatur ad laudem. Et propheta causam laudationis adiecit: Quoniam confortauit seras portarum tuarum benedixit filiis tuis in te. Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti faciat te.) Hæc est illa beatæ terræ hæreditas, quam dominus in euangelio mansuetis spondit, dicens: Beati mansueti, quoniam ipsi hæreditabunt terram. Plurimis in locis propheta beatitudinis huius tempus prædicauerunt, & firmitatem ciuitatis huius æternæ, cuius ita portæ & seræ confirmatæ sunt, ut aduersarijs nobis inimicisque uirtutibus impenetrabilis, inuia, indissolubilisque perseueret, nullis egens ad corporis animæque substantiam æternitate, firma, benedicta in incolis est, uoluntate pacifica, uitæ substantia copiosa. Sed ad hanc dei prædicationem etiam illud adiungitur: Qui emittit eloquium suum terræ uelociter currit sermo eius.) Prædicationis regni dei non fuit lenta præparatio, sed in omnem terram indefessa mobilitate & celeri transcurrit. Vbi enim non statim cum dominus gloriā in corpore natus ostendit, apostolicæ & propheticæ doctrinæ cursus egressus est? Per hanc nanque uelocem transcurtionem ædificatio beatæ huius ciuitatis est coepta, quæ auditis opulentia suæ copijs ubique uisus fidelium lapidibus structa usque ad incolatus sui plenitudinem comparatur, cuius in congregandis omnibus ex quatuor partibus mundi uelox sermo percurreret, rursus ad confrequentandam hanc beati regni ciuitatem cœtu consummatæ plenitudinis congregandis. Sed & prædicationis alia connectitur: Qui dat niuem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit. Mittit crystallum suam sicut buccellas, ante faciem frigoris eius quis sustinebit.) Vitæ uia, sicut dominus in euangelij ait, angusta & tribulata est, neque nisi per maximas difficultates & molestias hæc ad cœlorum regnum uia pergitur. Quod quidem de molestijs huius seculi dictum fuisse intelligi oportet. Per præsentem enim uexationem in requiem æternam

æternam aditur. Et quamuis rerum præsentium laboribus quasi quadam uolentia asperitæ hyemis uramur, tamen post harum præsentium acerbis rigores, deo eos resoluente, in placidis, & tranquillis, & serenis quiescimus. secundum enim dictum propheticum & allegoricam consuetudinem nunc in niue, & nebulæ, & crystallo, quæ omnia per naturam suam urunt atque mortificant, secularium in nos molestiarum & calamitatum dolorem, & nocturnos ignorantia rigores significari credendum est. Scit hic idem propheta beatæ huius ciuitatis participem nequaquam iam frigore isto iniuriæ secularis urendum, dicens: Per diem sol non uret te, neque luna per noctem. Hæc enim omnia quibus per præsentem calamitatem aduremur, rursus dei bonitate resoluti liquimur. Nix namque lanæ molli tudine defluens, regens omnia intra se detinet, pruina quoque nebulæ descendens cineris modo sparsa constringit, crystallum etiam ultra consuetudinē grandinis duratū, & in frustra solidatum habet in se & impetū, & rigorem. Et si hæc perpetuo permanerent, nunquid non uniuersa horum frigore perusta semper arerent? Quis enim ferre æternas corporis calamitates indeficientesque posset, si series mali nostri sempiterna traheretur? Sed dissolutis infirmitatibus corporis regni beati huius tempus æternum est, ubi non flendum, non dolendum, non corporeæ cupiditatis demutatione labendum est, sed in his uiuendum, quæ inquit oculus non uidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit. Cessat in bonis futuris intelligentiæ auditus & aspectus, neque cõspectui subiicitur, nec auditu capitur, nec mente percipitur, quicquid illud beatæ æternis, beatum æternumque promittitur. Soluuntur igitur hæc omnia niuis pruinae crystalli frigora tanquam flatu repentis, tum cum post hos secularis noctis rigores tempora illa regni æterni in unam atque indemutabilem tranquillitatem dei spiritus temperabit. Atque ut sub niuis & nebulæ & crystalli frigore intolerabili si maneret, dei tamen spiritu in deliquium soluendo, significasse illam æterni regni æterni non populo beatam temperiē nosceremus, Psalmum propheta tali confessione concludit: Ante faciem frigoris eius quis sustinebit? Emittet uerbum suum, & liquefaciet ea, flabit spiritus eius, & fluent aquæ. Qui annunciat uerbum suum iacob, iusticias & iudicia sua Israël.) Peculiaris hæc in iacob & Israël dei uoluntas est, non in eum Israël, neque in eum iacob, qui hoc corporis nomen ad solatium ueluti generosæ in se stirpis amplectitur, sed eum iacob qui supplantauit priorem, qui primogenitiæ æternitatis emit, cui Israël de deo uidendo cognomen est, qui ipse Hierusalem & pacis est ciuitas, quia ædificatus supra petram fidei, cõfirmatis portarum seris fortiores portarum portas inferi obtinebit. Qui in uerbo congregatur, qui non inopia eget, non secularis rigoris frigore aduretur, sed liquefactis omnibus, & dei spiritu absolute æternitatis utetur, huic pronunciat hoc uerbum, hic per spirituale intelligentiā has dei iusticias & iudicia expectat, confors boni huius nullas alia est, neque hanc iudicij gloriā infidelitas irreligiosa cognoscit. In sua enim uenit & sui eum non receperunt. Quotquot receperunt, dedit his potestatem filios dei fieri, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus CXLVIII. Alleluia.

Audate dominum de cœlis, laudate eum in excelsis &c.) Superiores tres psalmi, quibus propheta nos ad laudem domini aduocat, beatæ illius spei nostræ distributionem ipso collocationum suarum ordine sunt sequuti. Primus enim eorum ob spem æternitatis, & cœlestis regni expectationem cantatus est. Secundus ob ædificationem sanctæ ciuitatis, & congregationem sanctorum qui ad plenitudinem sanctæ huius ciuitatis conueniant, subsequutus est. Tertius ille iam ob gratulationem

exedificata ciuitatis, & æterna pace fundata, & post seculi urens arenæq; frigus
 cœlesti spiritu temperata, in hunc hymnum est comparatus. Doctrinæ ergo idem
 est ordo qui rerum. Nam secundum propheticam & apostolicam prædicationem,
 beati istius regni & ciuitatis æternæ in his ordo dispositus est, in resurrectionis de-
 mutatione, in congregatione sanctorum, in dominicorum ciuim cum frequentatione
 incolati. Post quæ iam in æterna beatitudine omnibus constitutis ad canen-
 das dei laudes hoc consequenti psalmo chorus cœlestium uirtutum potestatumq;
 contrahitur, ut ob depulsam seculi uanitatem creatura omnis ex magnis officio-
 rum suorum laboribus absoluta, & in beato regno æternitatis aliquando respi-
 rans, deum suum & læta prædicet & quieta, & ipsa secundum Apostolum in glo-
 riam beatæ æternitatis assumpta, cum ait: Etenim expectatio ipsius creaturæ re-
 uelationem filiorum dei expectat. Vanitati enim creatura subiecta est, non spon-
 te, sed propter eum qui subiecit eam in spe, quia & ipsa creatura liberabitur a ser-
 uitate corruptionis in libertatem claritatis filiorum dei. Hinc ergo hymnus est li-
 bertatis indultæ, quod officiorum necessitate absoluta, & antea in usus humani sub-
 iecta seruitij, iam conformata tandem filiorum dei gloria in æternâ beatitudinem
 creationum elementa requiescunt. Cuius beatitudinis longo iam diu secundum
 apostolum Petrum desiderio detinebantur, cum ait: Hæc quæ uobis nuncia-
 ta sunt per eos qui uobis spiritu sancto euangelizauerunt quæ missa sunt è celo, in
 qua re concupiscunt angeli prospicere. Expectatio itaq; cœlestium est beatitudo
 terrena, & corruptionis nostræ demutatio diuinarum creationum demoratur elemen-
 ta, prospicere hanc euangelicæ prædicationis spem concupiscentiæ, gloriæ suam ex
 gloriæ nostræ conformatione susceptura: qua iam secundum prophetiam psalmi
 adepta, in consonam laudem præceptæ beatitudinis aduocantur: Laudate domi-
 num de cœlis, laudate eum in excelsis.) & reliqua. Absoluto quidē ad intelligen-
 tiam sermone, propheta omnes cœlestes uirtutes adhortatur ad laudem non sine
 perfecta ratione doctrinæ. Primū enim errorem hunc humanæ ignorantis auer-
 tit, quo fortuitis concursibus hunc mundi habitum in se coisse, atq; ita ex inordina-
 tione in ordinem constituisse, quidam ausi sunt opinari. Tum quod alij hunc ipsum
 mundum deum esse qui se agitet ac moueat, & inanità temperiem cursu dimen-
 sa rationis moderetur, existiment. Postremo quod quædam sibi ex his ipsis unius-
 quisq; legit elementis, aut cœlum, aut solem, aquam, aut aëra, quibus dei hono-
 rem inani atq; impia religione deferret. Omnem igitur errorem ignorantis exclu-
 dit, dicens: Quoniam ipse dixit & facta sunt, ipse præcepit & creata sunt. Nullus igitur
 hic fortuitorum concursus, nulla naturæ propriæ uirtus, nulla æternitatis ex semet
 substantia in his quæ creata docentur, admittitur. In quo dicto etiam id docetur,
 quod & Genesis distinxit, & euangelia testata sunt, & Apostolus prædicauit, dei
 iussu facta esse omnia, non per se extitisse, tanquam ipsa illa materia obedientiæ
 uitalis existeret, cum esse ac subsistere iubetur: sed omnia ex mandato creata esse,
 & dictum fuisse ab eo qui dicebat ut fieret. Ita enim Genesis est loquuta: Et dixit
 deus, & fecit deus. Et nunc propheta ait: Dixit & facta sunt. Non enim sibi præce-
 pit ut fierent, sed sunt facta cum dixit: facta autē sunt per eum, de quo euangelista
 testatus est: Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. Et Apostolus
 ait: Qui est imago dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso condi-
 ta sunt omnia in cœlis & in terra, uisibilia & inuisibilia, siue sedes, siue dominatio-
 nes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum, & in ipso condita sunt. Et
 sapientia de se ita loquuta est: Ego eram apud illum componens, mihi aggaudebat
 cum lætaretur orbe perfecto. Cessat ambiguitas intelligentiæ, & nunc ueteris testa-
 menti autoritate coniuncta, patri filium ante secula manentem in creandi mundi
 exordio

exordio adstitisse. Causam etiam propheta aliam laudis adiecit: Quoniam ipse
 dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Statuit cum in seculum seculi.)
 Manent enim ex nihilo substituta, & gratiā ex eo quod sunt, creatori suo debent,
 cum sensum uitæ suæ bonitate eius, & uirtutem, & scientiā, per quem uiuere seu
 sentire coeperūt. Viuunt autem adeo, ut et in seculum seculi maneant, & secundum
 Apostolum, reuelationem filiorum dei expectent, a corruptionis seruitio in confor-
 mem eorum gloriā liberanda. Contuendum autem est, in his creaturis quæ in se-
 culum seculi sunt statuta, neq; cœlum hoc quod firmamentum nuncupatur, neq;
 terram, quæ arida dicta est, cōmemoratam fuisse cum à propheta dictum sit: Ecce
 ego facio cœlum nouū, & terram nouam. Et dominus in euangelio dixit: Cœlum
 & terra præteribunt, uerba autem mea non præteribunt, de quibus nō huius loci
 sermo est. Tantum illud ad admonitionē cōmemorandum à nobis fuit, non disso-
 lubiles creationes nunc ad laudem dei fuisse numeratas, sed eas quæ in æternitatis
 sunt substantia constitutæ. Ac ne fortē quod in æternū manerent, naturale illis esse
 ex substantiæ suæ beatitudine crederetur, subiecit: Præceptū posuit, & non præ-
 teribit.) Ut hoc quod sunt, id est, ut maneant in æternum, non naturę suæ esse in-
 telligant, sed præcepti eius sit, qui potens sit rebus ex nihilo substitutis naturā æter-
 nitatis asserre. Non enim, inquit, præteribit præceptū, id est, mandati eius non erit
 finis: quia in æternum manent, quibus æternitatem uirtus æternitatis indulgit. Post
 quæ rursum terrena cætera aduocantur ad laudem, quæ & si non omnia sunt ho-
 rum cœlestium & beatorum bonorum consortia, partim per irrationabilem sensum,
 partim per inanimalem naturā, partim per impietatis offensam, tamen deum per
 id quod talia sunt instituta, ipsa institutionis in se habite prouidentia prædicat. Ait
 enim ita: Laudate dominum de terra dracones, & omnes abyssi, & reliqua. Omnia
 laudem dei concinunt, licet quedam sensu laudis carentia sint, sed per institutionis
 ordinem qualitatemq; gignendi præconium creatoris ostendunt. Detenti in terra
 dracones, eorumq; plures in abyssi demerit, ut nos intra metū & religionē, dum
 ipsi intra abyssum terramq; religati impietatis nostræ poenis præparantur, coe-
 rent. Natura ignis, niuis candor, crystalli glacies, procellæ spiritus, montium cellitas,
 distinctio collium, arborum fructus, bestiarum uarietas, pecorum utilitas, serpen-
 tum nisus, uolucrum uolatus, regum potestas, populorum famulatus, principum di-
 gnitas, iudicum æquitas, etatum omnium & sexuum mores, studia, uirtutes. Hæc
 itaq; omnia in diuersos ineffabilesq; usus formata, distincta, animata, perfecta,
 creatoris prouidentia laudant. Et corū quæ aut inanimalia, aut irrationabilia sunt
 qualis laudatio esset ostendit, dicens: Quæ faciunt uerbum eius, ut ex eo quod in
 hunc officiorū suorum sint ordinem constituta, præconium eius à quo ita sint iusti-
 tuta testentur. Regibus uero & cæteris talibus tanquā rationis cōsortibus, hæc lau-
 dandi causa proposita est: Quia exaltatum est nomen eius solius, confessio eius
 super cœlum & terram.) Et hic quidem deus regum, & populorū, & principum,
 & iudicum ætatum omnium constitutione laudabilis est, qui humanæ uitæ cur-
 sum tali diuersorū officiorū temperatione contineat. Tamen quia omnis superior
 laudatio beati illius regni tēpus ostendit, hanc causam adiecit, quia exaltatū est no-
 men eius solius. Tum enim deus unus etiam ab inuitis, & intelligetur, & uidebitur,
 religato diabolo, & angelis eius poenæ cum eo æterni ignis addictis, & omni
 spiritualium nequitiarū potestate sublata, cum iam non peccatum, non mors, non
 terrenus hic mundus sit. Ait enim: Confessio eius super cœlum & terrā, & exal-
 tauit cornu populi sui.) Id est, in illo beatæ ciuitatis illius seculo, ubi cornu populi
 sui dominus exaltabit, & incorruptionem quæ significatur in cornu per honorem
 immortalitatis impertiet. Tum enim cœlum nouum & terra noua erit, cum his
 præsentis

presentibus dissolutis, noua illa & aeterna succedente, deo confessio eius super caelum & terram reddetur: quia non in hoc seculo, neq; in hoc aere, sed in superioribus locis sedes beati illius regni est constituta. Et quia illud sanctorum est regnum per quod regnante domino ad beatum regnum dei patris ascendent, psalmi tua propheta conclusit. Hymnus omnibus sanctis eius, filijs Israel populo appropinquanti sibi.) Sanctorum omnibus hic hymnus est, qui deum non ut caeteri reges, aut principes, aut iudices pro uirtutis & confessionis admiratione laudent, sed pro gaudio consummata in se beatitudinis & gratulatione cantantium. Sancti scilicet, qui Israel filij sunt deo propinquantes, non illi utiq; de quibus dictum est: Plebs haec labijs me honorat, cor autem eorum longe est a me, sed hi qui merebuntur audire, Proprie est dominus omnibus inuocantibus eum. Illis ergo proprius hic hymnus est, qui deo propinquabunt, qui per hoc sanctae Hierusalem regnum beatum aeterno regno proximum, post regnum domini nostri Iesu Christi in regnum dei patris domino congregante transibunt, apostolo dicente: Cum traderet regnum dei patri, cum euacuauerit omnem principatum & omnem potestatem & uirtutem. Oportet enim eum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Omnes enim subiciet sub pedibus eius. Nouissima enim euacuabitur mors. Cum dixerit: omnia sunt subiecta praeter illum qui ei subiecit omnia, tunc ipse subiectus erit illi qui ei subiecit omnia, ut sit deus omnia in omnibus, hic ergo populus est propinquans regno dei patris per regnum filij dei proximus. Regnat itaq; dominus traditurus deo patri regnum, non regni potestate cariturus, sed nos qui regnum eius sumus, deo patri traditurus in regnum. Regni traditio nostra prouectio est, ut qui in regno filij erimus, in regno quoq; simus & patris, digni per id regno patris, quia digni regno erimus & filij, proximi tum patris regno cum filij erimus regnum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

Psalmus. CXLVII. Alleluia.

Antate domino canticum nouum, laus eius in ecclesia sanctorum. Et reliqua. Superior psalmus omnem creationum diuersitatem ad laudem dei creatoris est adhortatus, & ordo a caelestibus coeptus cuncta terrae ac maris, & aeris animantia percurrit, uniuerso quoq; genere aetatum, sexuum, potestatum ad honorem debitae confessionis admonito, ut gloriam eius, qui se ad uitam animasset, firmasset, ornasset pius gratiarum sermo celebraret. Postquam (ut dignum fuit) propheta psalmi huius sine proprio officij sui munus expleuerat, omnibus quidem ad laudem diuinam adhortatis, hymnum tantum esse sanctorum eius ostendit. Filij scilicet Israel populo qui fieret deo proximus, cum uniuersitas omnis deum ex uita sua sensu, & gratulatione laudasset, Israel tamen eius solus appropians hymnum de cognitionis ac dignationis diuinae familiaritate cantaret. Postquam nunc ad cantandum deo nouum canticum.

Aberat finis huius operis, quod extremae paginae ferè soleant, uel elabi, uel excindii.

Diui Hila

DIUI HILARII PICTAVORVM EPI

SCOPI, DE PATRIS ET FILII VNITATE, & aliquot locorum sacrae scripturae interpretatio.

DEVS qui ubiq; est, & ubiq; totus est, ita regionem intelligentiae excedit, extra quem nihil est, cui semper est ut semper sit, ut hoc modo se uelit in ueritate sacramenti intelligi. Hoc improperspicabilis naturae est nomen in patre, quod deus inuisibilis, ineffabilis, infinitus: ad quem & eloquendum sermo sileat, & inuestigandum sensus hebetetur, & complectendum intelligentia coartetur. Desicit ergo in nuncupatione confessio, & quicquid illi sermonum aptabitur, deum ut est, quantum est, non loquetur. Perfecta scientia est, sic deum scire, ut licet ignorabilem, non tamen inenarrabilem scias. Credendus est, intelligendus, adorandus est, & ihs officijs eloquendus. Est autem filius progenies ingenti, unus ex uno, uerus a uero, uirtus a uirtute, perfectus a perfecto, uirtutis uirtus, sapientiae sapientia, gloria gloriae, imago inuisibilis dei, forma patris ingenti. Habet igitur natiuitatis huius utiq; secretum, & si quis forte intelligentiae suae impuauerit generationis huius sacramentum non posse consequi, cum tamen & pater sit absolute intellectus, & filius nec maior eo, nec minor, sine dolore a me audiet, ignoro, ego nescio, non requiro. Consolabor me tamen: Archangeli nesciunt, Angeli non audierunt, Propheta non sensit, Apostolus interrogauit, filius ipse non addidit. Cessat dolor querelarum. Non te quisquis es qui haec quaeris, reuoco in excelsum, non in amplitudinem tendo, non deduco in profundum. Haec de natura diuinitatis attigimus, non summam intelligentiae comprehendentes, sed intelligentes incomprehensibilia esse quae loquimur. Nullum ergo, dicis, officium fidei est, si nil poterit comprehendere. Imò hoc officium fides profiteatur. Deinde quaeritur incomprehensibile sibi esse se scire. Superest de inenarrabili generatione filij adhuc aliquid, imò aliquid illud adhuc totum est. Aestuo, differor, hebesco, & unde incipiam nescio: Nescio enim quando natus sit filius, & nefas mihi est scire quando natus sit filius. Quem imprecere quem implorem? ex quibus libris ad tantarum difficultatum narrationem uerba praesumam? Euoluam Graeciae scholam: Sed legi: Vbi sapiens: ubi scriba: ubi conquistator seculi: In hoc ergo mundo Sophista multi & sapientes sunt, sapientiam autem dei reprobaauerunt. Scribam legis consulam? Sed ignorat, & crux Christi scandalum est. Hortabor forte uos conuiuere, & tacere: Quia ad uenerationem eius satis sit, quod in Euangelij praedicatur tanta inter homines fecisse stupenda prodigia. Constat enim mecum in patrociniū meditataram difficultatum piscator egens, ignotus, indoctus, manibus lino occupatis, ueste humida, pedibus lino oblitus totus de nauis. Quaerite & inuenite, utrum mirabilis fuerit, mortuos suscitasse, an imperito scientiam istius doctrinae intumasse. Ait enim: In principio erat uerbum. Transseunt tempora, transmittuntur secula, tolluntur aetates, piscator meus illiteratus liber a tempore est, uicit omne principium. Tractantes ante paucos dies de indifferenti natura dei patris, & dei filij, & quod dictum est: ego & pater unum sumus, de monstrauimus filium non ad solitarium deum proficere, sed ad unitatem indifferente secundum generationem diuinitatis: dum neq; aliunde, quam ex deo natus est, & ex deo deus non potest non id esse, quod deus est. Percursisq; etsi non omnibus, tamen ad intelligentiam sufficientibus, dictorum diuinorum atque Apostolorum testimonijs, quibus inseparabilis natura ac potestas patris & filij docebat

Deus quomodo uelit intelligi

Forte sic legendum est: ut licet inenarrabilem, non tamen ignorabilem

Reste quaedam ignoramus circa diuinitatem

Fidei officium

Sophi circa res diuinas hallucinantur

tur, usq;

Coloz 2 tur, usq; ad hunc apostolicæ fidei locum uenimus quo ait: Videte ne quis uos de-
 ciptat per philosophiam, & inanem fallaciã, secundum traditionem hominum,
 secundum elementa mundi, & non secundum Christum; quia in ipso habiat or-
 minis plenitudo diuinitatis corporaliter. In quo per inhabitantem in eo corporalem
 diuinitatis plenitudinẽ, uerum & perfectum, & paternæ naturæ deum demonstra-
 ri docuimus. Ita & inhabitans plenitudo nec diuersum intelligeretur, nec unicum,
 cum & corporalis habitatio proprietatem naturalis unitatis in deo, qui ex deo sub-
 stitisset, doceret: & habitans in Christo deus, subsistentis Christi natiuitatem,
 dum eius est & habitator, ostenderet. Per quod impietati eorum satis superq; ar-
 bitror fuisse responsum, qui id quod à domino dictum est: Qui me uidet, uidet &
 patrem, Et: Pater in me, & ego in patre, Et: Ego & pater unum sumus, Et: Omnia
 quæ patris sunt, mea sunt, ad unitatem & concordiam uoluntatis tantum refer-
 rent: ut quia dicti fides maneret, tamen dicti intelligentiam fallacis doctrinæ reli-
 gio ementita corrumperet, & cum negari non posset in ijs uoluntatis assensus, in
 quibus naturæ unitas prædicatur, ad abolendam tamen eam, quæ secundum nati-
 uitatem est unitatem, societas tantum concordia crederetur. Sed beato Apostolo
 post multa naturalis ueritatis non ambigua præconia, corporaliter habitantis di-
 uinitatis plenitudinem in Christo docente, abscessa est omnis impietas falsa asser-
 tionis: cum naturalem unitatem incorporalis diuinitatis habitatio corporaliter effi-
 ceret, ut id quod non solus est filius, sed quod in eo manet pater: neq; solum ma-
 net, sed & operatur & loquitur, neq; solum operatur & loquitur, sed & uidetur, ne
 sint nuncupatiua, sed uera: dum habet in se per sacramentum natiuitatis & uirtus
 uirtutem, & potestas potestatem, & natura naturam tenens per natiuitatem ipsa.
 Quod cum est, & ex se per imaginem referens quod in se est, dum & imago est au-
 toris, & ueritas: Quia perfecta natiuitas perfectam imaginem præstat, & pleni-
 tudine diuinitatis corporaliter inhabitans, naturalem obtinet ueritatem. Et hæc qui-
 dem quamuis ita se, ut sunt, habeant: quia naturalis ex deo deus non potest nisi
 in ea natiuitatis suæ natura esse, qua deus est, & uiuentis naturæ indifferens uni-
 tas inseparabilis à se est sub uiuentis natiuitate naturæ, tamen per fidei euangelicæ
 salutarem confessionẽ subrepunt Hæretici ad ueritatis excidiũ, ut naturalem intelli-
 genda componunt. Negantes itaq; dei filium, utuntur ea autoritate qua dixerat:
 Quid me dicis bonum? nemo est bonus, nisi unus deus. Vt quia unum deum
 professio eius locuta sit, quicquid illud exinde in dei nomine erit, iam non in na-
 tura dei maneat, quia deus unus est. Atque ut id quod ipse, quod deus dicitur,
 nuncupatione potius, quam ueritate sit, hinc confirmare nituntur, quia dixit:
 Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem mi-
 sisti Iesum Christum, Et ut extra proprietatem ueri dei sit, id adiungunt: Non po-
 test filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Quid quod
 & illud? Quia uado ad patrem, quoniam pater maior me est. Postremo iam quasi
 insolubili abnegatæ diuinitatis professione subuertisse se fidem ecclesiæ glori-
 antur, cum relegend; De die autem illa, & hora, nemo scit, neque Angeli in cœlis
 nec filius, nisi pater solus. Non enim uidetur ex æquabilis per natiuitatem esse na-
 tura, quæ ignorationis sit necessitate diuersa: Et pater sciendo, & filius nesciendo
 manifestent dissimilitudinẽ diuinitatis: quia & ignorare deus nihil debeat, & igno-
 rans non comparandus sit scienti. Sed hæc omnia nec ratione intelligentes nec tem-
 poribus discernentes, nec sacramentis euangelicis apprehendentes, nec dictorum
 uirtutibus sentientes, stulto atque imperito furore aduersus diuinitatis naturam
 loquuntur, ad implendas aures ignorantium sola hæc & nuda memorantes, aut
 absolutio-

Unitatem qui
dam putauit
runt tantum
modo esse uo-
luntatem

Negantes filii
um quibus ni-
tantur argu-
mentis

Intelligentia
diuine scrip-
turae amisses
quedam

absolutionibus eorum tacitis, aut causis cum dictorũ intelligentia, aut ex propo-
 sitis, aut ex consequentibus expetatur. Quorum quidem superius memoratorum
 rationem ex ipsis uel Euangelicis uel apostolicis professionibus præstituri, admo-
 nendos esse omnes cõmunis fidei existimamus, ut in qua cõfessione æternitas ui-
 tæ est, in eadem sit intelligentia æternitatis. Nescit planè uitam suam, nescit, qui
 Christũ Iesum ut uerũ deum, ita & uerum hominem ignorat. Et eiusdem periculi
 reatus est, Christum Iesum, uel spiritum deum, uel carnem nostri corporis denega-
 re. Omnis ergo, inquit, qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego
 eum coram patre meo qui est in cœlis: Qui autem negauerit me coram homini-
 bus, negabo & ego eum coram patre meo qui in cœlis est. Hæc uerbũ caro factũ
 loquebatur, & homo Christus Iesus dominus maiestatis docebat, mediator ipse in
 se ad salutem ecclesiæ constitutus, & ipso illo inter deum & homines mediatoris
 sacramento utrunq; unum existens, dum ipse ex unitis in idipsum naturis naturæ
 utriusq; res eadem est. Ita tamen, ut neutro careret in utroq; ne forte deus homo
 nascendo esse deus desineret: & homo deus rursus manendo homo nõ esset. Hæc
 itaq; humanæ beatitudinis fides uera est, deũ & hominem prædicare, uerbum &
 carnem confiteri, neq; deum nescire quod homo sit, neque carnem ignorare quod
 uerbum sit. Quum autem contra naturam sensus nostri deus manens homo nasci-
 tur, iam non est contra naturam spei nostræ, ut natus homo deus maneat, cum po-
 tior natura in inferiorem nata fidem præstet, inferiorem in naturam nasci posse po-
 tiorẽ. Et quidem secundũ legem & consuetudinẽ mundi, promptius magis spei
 nostræ, ut natus homo deus maneat, quàm diuini sacramenti effectus est. Namq;
 mundus in ijs quæ nascuntur, habet incrementi uirtutem, nõ habet diminutionis
 potestatem. Certe arbores, fata, pecudes, ipsum quoq; participem rationis homi-
 nem contuere, semper proficit augmento, nunq; uero diminutione contrahitur,
 nec sese caret quod excreuit ex sese. Nam tamen & ætate marcescat, aut morte
 perimatur, habet quidem aut diminutionem in tempore, aut finem in constitutio-
 ne uiuendi. Cæterum hoc quod sit non habet in uirtute non esse, ut nouum se per
 diminutionẽ condat ex eodem, id est, ut ex se decedat in paruulũ. Naturæ ergo
 nostræ necessitas in augmentum semper mundi lege profecta, non impudentem
 profectum naturæ potioris expectat, cui & incrementum secundum naturam est,
 & diminutio contra naturam est. Deo itaq; proprium fuit, esse aliud quàm mane-
 re, nec tamen nõ esse quod manserat: nasci in hominem deum, nec tamen deum
 esse desinere, contrahere se usq; ad cõceptum & cunas, & infantiam, nec tamẽ dei
 potestate decedere. Hoc non sibi, sed nobis est sacramentũ: neq; assumptio nostra
 deo profectus est, sed cõtumeliæ suæ uoluntas nostra profectio est: dum nec amit-
 tit ille quod deus est, & homini acquirit ut deus sit. Natus igitur unigenitus deus
 ex uirgine homo, & secundum plenitudinem temporũ in semetipso profecturus
 in deum hominem, hunc per omnia Euangelici sermonis modũ tenuit, ut se dei fi-
 lium credi doceret, & hominis filium prædicari admoneret: loquutus & currens
 homo, uniuersa quæ dei sunt loquens, deinde & gerens deus uniuersa quæ homi-
 nis sunt: ita tamẽ, ut ipso illo utriusq; generis sermone nunquam sine significatio-
 ne & hominis loquutus, & dei sit. Vno tamen deo patre semper ostenso, & in na-
 tura unius dei per natiuitatis ueritatem profecto: nec tamen se deo patri non & fi-
 lij honore, & hominis conditione subdente, cum & natiuitas omnis se referat ad
 auctorem, & caro se uniuersa secundũ deum profiteatur infirmam. Hinc itaq; fal-
 lendi simplices atq; ignorantes Hæreticis occasio est, ut quæ ab eo secundũ homi-
 nem dicta sunt, dicta esse secundũ naturæ diuinæ infirmitatẽ mentiantur. Et quia
 unus atq; idem est loquens omnia quæ loquitur, de seipso omnia eum locutũ esse
 R r contendant

Matth. 10

Superior na-
tura in infe-
riorem po-
test desce-
dere

Incrementum
secundum na-
turam est

Hæreses circa
diuinitatẽ un-
de ortæ sint

contendant. Nec sanè regamus, totum illius uiri qui eius naturæ est, fuisse sermo- nem. Sed si Iesus Christus & homo & deus, & neq; cū homo sit, tum primū deus, neq; tum cum homo, tum nō etiam & deus: neq; post hominem in deo non totus homo, totus deus, unum atq; idem necesse est dictorū eius sacramentū esse quod generis. Et cum in eo secundū tempus discernis hominem à deo, dei tum atq; ho- minis discerne sermonē. Et cū deū atq; hominem in tempore cōfiteberis, dei atq; hominis in tempore dicta dijudica. Cum autē ex homine & deo rursus totus ho- minis, totius etiam dei tempus intelligis, si quid illud ad demonstrationē eius tem- poris dictum est, tempori coaptato quæ dicta sunt: ut cū aliud sit ante hominem deus, aliud sit deus & homo, aliud sit post hominem & deum totus homo, totus deus, nō confundas temporibus in generibus dispensationis sacramentum: cum pro qualitate generum ac naturarum, alium ei in sacramento hominis necesse est sermonem fuisse nō nato, alium adhuc morituro, alium iam aeterno. Nostri igitur causa hæc omnia Christus Iesus manēs quod erat, & corporis nostri homo natus secundum consuetudinem naturæ nostræ locutus est, non tamen omittens nō na- turæ suæ nō esse quod deus est. Nam tamen in partu, & passione, & morte natu- ræ nostræ res peregerit, res ipsas omnes tamen uirtute naturæ suæ gessit, dum sibi ipse origo nascendi est, dum pati uult, quod eum pati nō licet, dum moritur qui ui- uit. Et tamen cum hæc deus per hominem agit, per se natus, per se passus, & ex se mortuus, nō & hominem se nō egit, dum & natus & passus, & mortuus est. Hæc autē ante conditionem mundi sacramenta sunt cœlestiū mysteriorū constituta, ut unigenitus deus homo nasci uellet, mansuro in eternū in deo homine: ut deus pa- ti uellet, ne passionibus humanæ infirmitatis diabolus defauirens, legem in nobis peccati deo infirmitatē nostram assumente redimeret: ut deus mori uellet, ne qua insolens potestas aduersus deū esset, neq; creatæ in se uirtutis posset usurpare na- turam, cum se immortalis deus intra legem mortis habuisset. Nascitur itaq; deus assumptioni nostræ, patitur uero innocentia, postremo moritur ultioni, dum & homo noster in deo permanet, & infirmitatū nostrarum passiones deo sociæ sint, & spiritalis nequitia ac malitia potestates triumpho carnis deo per carnem mori ente subduntur. Huius ergo sacramenti Apostolus conscius, & per dominum ip- sum fidei scientiam adeptus, cum nō ignoraret incapacem esse mundū & homi- nes eius philosophia ait: Videte, ne quis uos seducat per philosophiam, & inanē deceptionem secundum traditionem hominum, secundū elementa mundi, & nō secundum Christum: quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, & estis in illo repleti qui est caput omnis principatus & potestatis. Exposita itaq; habitantis corporaliter in eo diuinitatis plenitudine, sacramentū assumptio- nis nostræ cōtinuo subiicit, dicens: Et estis in illo repleti. Ut enim in eo diuinitatis est plenitudo, ita nos in eo repleti sumus. Neq; sanè ait estis repleti, sed in illo estis repleti: quia per fidei spem in uitam aeternā regenerati, ac regenerandi omnes nūc in Christi corpore manent, replendis postea ipsis non iam in eo, sed in ipsis secun- dum tempus illud de quo Apostolus ait: Qui transfigurabit corpus humilitatis nostræ conforme corpori claritatis suæ. Nunc igitur in eo repleti sumus, id est, per assumptionem carnis eius, in qua diuinitatis plenitudo corporaliter inhabitat, & huius spei nostræ non exigua in eo potestas est. Nam quod repleti in illo sumus, hoc est caput & principium omnis potestatis, secundum illud: ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum. Confessio enim hæc erit, quia Iesus in gloria est dei patris, & natū in homine, iam nō in infirmitate nos- tri corporis manere, sed in dei gloria. Et hoc lingua omnis confitebitur. Et cū cœ- lestia & terrestria genera flectent, hoc caput omnis principatus & potestatis est, ut

Alius atque alius est sermo filij

Christus natu- ræ nostræ se- cundum

Repleti nos esse in Christo quid sit in Paulo

& omnia genera flectendo subiecta sint, in quo sumus subiecti, & cui sumus subie- cti, & quia per habitantē in se corporaliter diuinitatis plenitudinē in dei patris sit gloria cōfiteendus. Demonstrato autē & naturæ suæ & assumptionis nostræ sacra- mento, cum in eo plenitudine diuinitatis manente, nos in eo per id quod homo na- tus est repleamur, reliquam dispensationem salutis humanæ exequitur dicens: In quo & circumcisi estis, circumcissione nō manu facta, in expoliationē corporis car- nis, sed in circumcissionem Christi, consepulti ei in baptismate, in quo & conresur- rexistis per fidem operationis dei, qui excitauit eum à mortuis. Circumcidimur itaq; nō circumcissione carnali, sed circumcissione Christi, id est, in nouū hominē re- generatio baptismi resurrectionis est uirtus. Et hæc resurrectio Christi est, nō ex- poliari carne præputij, sed totos cōmori ei, & per id postea totos uiuere: In eo em̄ resurgemus, per eius sidem qui eū suscitauit à mortuis: Credendus ergo deus est, cuius operatione Christus excitatur à mortuis, quia fides ista conresurgit in Chri- sto, consummaturq; deinde omne adsumpti hominis sacramentū. Et uos mortui, inquit, cū essetis in delictis, & præputio carnis uestræ, uiuificauit cum illo donatis nobis omnibus delictis, delens quod aduersum nos erat chirographum in senten- tijs, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affligens illud cruci, exui- tus carne, & potestates ostentui esse fecit, triumphatis eis in semetipso. Apostoli cam fidem seculi homo nō capit, & sensus sui dicta alius præterq; ipsius sermo nō explicat. Deus Christum à mortuis excitat, Christū, in quo corporaliter diuinitas plenitudo inhabitat, sed conuiuificauit nos in illo, donans nobis peccata, & de- lens chirographum legis peccati, quod per sententias anteriores cōtrarium nobis erat. Hoc tollens de medio, & cruci affligens, mortis lege carne se spolians, potesta- tes ostentui reddens, triumphatis ijs in semetipso. At de triumphatis potestatibus in seipso, atq; ostentui redditus, deletorq; chirographo, uiuificatis nobis, iam super- us tractauimus. Hoc uero sacramentū quis uel apprehendet, uel loquetur? Susci- rat operatio dei Christū à mortuis, & hæc eadē operatio donat peccata, delet chi- rographū, affigit cruci, carne se exuit, potestates ostentui reddit, & de ijs in semet- ipso triumphat. Habes & Christū hæc ipsa in se, quæ deus operat, operantē. Chri- stus enim mortuus est, carne se expoliens. Tene ergo Christū hominem à deo ex- citatum, tene deum Christū salutis nostræ operationes cū esset moriturus operan- tem, ut cū hæc deus operatur in Christo, operans licet deus, spoliens se tamē Chri- stus carne moriturus sit. Et cum mortuus sit Christus, operas ante mortem deus, mortuum tamen Christū operatio dei excitet, cū ipse sit Christum à mortuis exci- tans, qui est ante mortē Christi operatus, & idem sit spoliens se carne moriturus. Iam ne Apostolica fidei sacramentū intelligis? tam ne Christū cognitum habes? Quare enim à te, qui sit carne expoliens? & quæ sit caro illa spoliata? Duplicis enim ab Apostolo teneo intelligentia significationem, spoliatae carnis, secq; carne spoliantis. Et inter hæc Christū audio per operationem dei à mortuis excitatū. Et cum sit Christū à mortuis excitans deus, sitq; & Christus excitatus à mortuis, in- terrogo, quis est carne se spolians? & quis est Christū à mortuis excitans, nosq; ui- uificans cum Christo? Si enim nō idem est Christus mortuus, qui est caro spolia- ta, carnis spoliatae nomen ostende: & rursus naturam eius qui se carne spoliavit expone. Eundem enim esse inuenio deum Christū à mortuis excitatum qui se car- ne spoliavit: & rursus spoliatam carnem Christū à mortuis excitatū: deinde prin- cipatus & potestates ostentui reddentem, & triumphantem reperio in semetipso. Sentis ne quod à se differat caro spoliata, & carne se spolians? In semetipso enim triumphat, id est, in ea qua se carne spoliavit. Vides ne ita deū & hominem prædi-

Commori Christo est uere uiuere

Paulus opti- mus est sui interpres

Christum à mortuis susci- tatum quomo- do intelli- gatur

nens, qui & dominum se professus est & Christum, ducem thesauri caelestis ostendens. Tenuit autem huius semper dominus modum in docendo nominis, ut patrem deum unum praedicans, a sacramento dei non se separaret unius, dum per naturam natiuitatis neque alium deum se profiteretur esse, neque ipsum: quia eum nec diuersi generis deum esse natura in eo unius dei patitur, neque natiuitas admittit non perfectum ei esse, quod filius est: per quod ita omnem sermonis sui significationem temperat, ut quicquid deo patri honoris protestaretur, modestissima confessione etiam sibi proprium esse monstraret. Cum enim ait: Credite in deum, & in me credite: quare in quo natura se discreuerit, qui non discreuit in honore: Dicens enim, & in me credite, cum dixisset, in deum credite, an ne per se quod ait, in me, non & suam intelligitur significasse naturam? Naturam plane separata, si fidem separas. Si credidisse sine Christo in deum uita est, Christum a dei & nomine & proprietate uelle. Quod si ad uitam proficere credere in Christo eos qui in deum credunt, uerbi uirtutem diligens lector expendat: Credite in deum, & in me credite. Cum enim ait, credite in deum, & in me credite, uiuens se fidei dei & naturae eius uerbum, cum memorato deo, & in quem credi oporteret, & in se docuerit esse credendum, deum se per id docens, cum credendum in eo sit ab ijs qui in deum credant, Occasionem tamen irreligioso unionis exclusit: quia cum, & in deum & in se credendum professus sit, fidem de se solitario non reliquit. Quamquam igitur in plurimis ac penes omnibus dictis sacramenti huius praestiterit absolutionem: ne quando confessus deum patrem, ab eius unitate discederet, neque se in unitate ipsius collocans, eundem tamen unum & solitarium profiteretur: tamen etiam ex hoc uel maxime intelligitur sacramentum & unitatis & natiuitatis doceri, cum ait: Ego autem habeo testimonium maius Ioanne, opera quae dedit mihi pater ut perficiam ea: ipsa opera quae facio testimonium perhibent de me, quia pater me misit, & qui me misit pater, ipse testificatus est de me, neque uocem eius unquam audistis, neque figuram eius uidistis, & uerbum eius non habetis in uobis manens, dum quem misit ille, huic uos non creditis. Patrem testatum esse de filio quomodo uero intelligitur, cum nec ipse uisus sit, nec uox eius audita sit? Memini quidem de caelis auditam uocem fuisse, dicentem: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit, ipsum audite. Et quomodo uox eius audita non est, cum patrem uocis significationem in se audita contineant? Sed forte in Hierosolymis manentes non audierunt, quia in desertis locis Ioannes solus audierit. Quarendum ergo in Hierosolymis quomodo testatus est pater: non enim iam testimonio utitur Ioannis, uocem ex caelo audientis, sed habet testimonium maius Ioanne. Et quod hoc esset, continuo subiicit: Opera enim quae dedit mihi pater ut perficiam ea, ipsa testimonium perhibent de me, quia pater me misit. Agnosco testimonij autoritatem: neque enim quisquam nisi filius a patre missus haec ageret: opus ergo suum testimonium est. Sed quid tandem sequitur? Et qui me misit pater, ipse testificatus est de me, neque uocem eius unquam audistis, neque figuram eius uidistis, & uerbum eius non habetis in uobis manens. Extra crimen ergo sint ignorantes testimonium patris: qui in ijs unquam auditus, uel uisus sit, ut in ijs non maneat uerbum eius? Sed non sunt subueniunt incognita sibi excusatione testimonij: quia testimonium de se patris operum suorum testimonium esse profiteretur: Opera ergo de eo testantur, quod a patre sit missus, sed hoc operum testimonium patris est. Et cum operatio filij testimonium patris sit, eam necesse est operari in Christo naturam intelligendum esse, per quam testis & pater est: atque ita simul Christus operans, in eius opere pater testans, ostendunt se inseparabilis secundum natiuitatem esse naturae, cum dei de Christo testimonium ea ipsa. Christi esse significetur operatio.

Ioan. 5

Patrem de filio testari

Filij de patre testimonium quale

Non

Non sunt itaque extra reatum non cogniti sibi testimonij, cum opus Christi testimonium dei patris sit: neque in eo quod testantis uocem non audierint, & figuram non uiderint, & uerbum eius manens non habuerint, idcirco sine testimonij sunt conscientia, ad id quod dictum est: neque uocem eius audistis, neque figuram uidistis, & uerbum eius non habetis in uobis manens: ut cum testatus de eo pater fuisset, causa tamen neque uocis audita, neque uisus figurae, aut uerbi in his non manentis posset intelligi, continuo subiicit: Quoniam quem misit ille, huic uos non creditis, Se credito, & uocem dei audiendam, & figuram uidentiam, & uerbum eius in his qui credunt esse demonstrans, cum per naturam unitatem in se pater & loqueretur & haberetur. Nunquid non & patrem significat, cum missus ab eo sit? Nunquid se per aliquam naturam differentiam a patre discernit? cum hinc pater testans de eo, neque auditus, neque uisus sit, nec intellectus sit: quia missus sibi a patre creditum non sit. Non se ergo unigenitus deus a deo separat, patrem deum confitens, sed per significationem patris deo patre demonstrato, se quoque in dei honore constituit. Namque in hoc ipso eodem sermone, in quo operibus suis testari seipsum a patre esse missum docet, & patrem testantem, quod ab eo missus sit significat, cum dixisset: Et honorem eius qui est solus deus non quaeritis: non tamen dictum hoc nudum, & non antea ad unitatis fidem praeparatum reliquit. Superius enim ita ait: Non uultis uenire ad me, ut uitam habeatis, honorem ab hominibus non accipio, sed cognouit uos, quia dilectionem dei non habetis in uobis. Ego ueni in nomine patris mei, & non accepistis me: Si alius uenerit in nomine suo, illum accipietis. quomodo potestis uos credere, qui honorem ab inuicem accipitis, & honorem eius qui est solus deus non quaeritis? Honorem improbat hominum, quia honor potius querendus a deo est, & infidelium est honorem ab alterutro accipere: quid enim homini honoris impertiet? Cognitum sibi ait dilectionem dei in his non esse, & non manentis in his dilectionis dei hanc docet causam, quia se uenientem in nomine patris non accipiunt. Quid ergo est eum in nomine patris uenire? nunquid aliud, quam in nomine dei? Aut nunquid non idcirco in his dilectio dei non est, quia non susceptus est in nomine domini ueniens? Aut nunquid in se non & naturam significauerat dicens: Non uultis uenire ad me, ut uitam habeatis? Nam & in eodem ipso sermone iam dixerat: Amen amen dico uobis, quia uenit hora, & nunc est, in qua audient mortui uocem filij dei, & qui audierint uiuent. Cum in nomine patris uenit, neque ipse pater est, nec tamen non in ea est diuinitatis natura, qua pater est, quia & filio, & deo proprium est in nomine patris uenire. Deinde & alius accipiens in nomine eodem ueniens, sed hic homo est; a quo sibi honorem homines sperabunt, & cui honorem reddent uicissim: cum tamen se idem in nomine patris uenisse faller. Et hic quidem Antichristum significari non obscurum est, mendacio paterni nominis gloriantem: & cum hunc honorabunt, atque ab eo honorabuntur, hunc enim spiritum erroris excipient, honorem eius qui est solus deus non quaerent. An ne cum ob hoc dilectionem dei non habeant, quia uenientem se in nomine patris non acceperint, & rursus uenientem alium in eodem nomine recipientes, & honorem ab alterutro accipientes, honorem eius qui solus deus est, non requirant, separare se Christus ab honore unius dei poterit intelligi? cum idcirco non quaeratur honor solius dei, quia Antichristum suscipiendo non sit ille susceptus. Nam cuius repudiatio honoris solius dei susceptio, ipse nimirum solius dei premissio est, in huius honore necesse est solius dei esse honorem, in cuius si susceptione digne mansissent, honorem solius dei quaeissent. Et hic quidem ipse sermo testis est nobis, in cuius exordio continetur, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem qui misit illum. Nunquam nisi naturalia exaequantur in honore,

Honore apud hoies uenatur Ethnici

In nomine patris uenisse Christum

Antichristus

Rr 4 neq

neq; exæquatus honor separat honorādos, cum sacramento tamen natiuitatis po-
 scitur honoris æqualitas, cum filius ita honorādos sit, ut pater. Et cum eius qui so-
 lus est deus honor quæritur, non est extra unius dei honorem, cuius honor idem
 atq; unus & dei est: quia ut honorificans filium, nō honorificat patrem, ita & soli-
 us dei honorem nō quærens, non quærit & Christi. Et q̄ unus atq; idem utriusq;
 etiam ex eo docet, cum ait, nunciata sibi Lazari infirmitate: Infirmitas ista nō est
 ad mortem, sed pro gloria dei, ut honorificetur filius dei per eum. Lazarus mortu-
 us est, ut filius dei glorificetur per Lazarum. Nūquid ambigitur in gloria filij dei
 esse gloriam dei: cum mors Lazari, quæ deo sit gloria, gloriam sit filij dei operatur?
 Atq; ita & naturalis per natiuitatem unitas dei patris in Christo docetur, cum
 infirmitas Lazari pro gloria dei est: & sacramentum fidei retinetur, cum per La-
 zarum glorificandus sit dei filius, deo per id in dei filio cōfitendo, cum glorifican-
 do per Lazarum deo, dei sit filius gloriosus. Inseparabilis sacramento diuinæ na-
 turæ est uiuentis à uiuente natiuitas, nec demutationem generis accipit filius dei,
 ne non in eo paternæ naturæ ueritas maneat. Nam in his ipsis significationibus,
 quibus confesso uno tantum deo abnegasse in se naturam dei uidetur, sub solius
 demonstratione, in unitate se tamen naturæ paternæ unius dei fidem non cōuel-
 lens locauit. Interrogatus enim à scriba, quod in lege esset principale mandatū, re-
 spondit: Audi Israel, dominus deus tuus deus unus est, & diliges dominum tuum
 ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus uiribus tuis, hoc est primū
 mandatū. Secundū autē simile est huic: Diliges proximū tuum sicut teipsum:
 maius autem horum mandatū non est. Alienasse se à natura & religione unius
 dei existimatur, cum principalis mandati hæc sit professio: Audi Israel: Dominus
 deus tuus unus est deus: Deinde in cōsequenti se quidem mandati religione con-
 stituit, cum ad proximū dilectionē lex, sicut ad unius domini fidē uocaret. Et
 quidē responsio Scribæ nō est negligenda, dicentis: Bene magister in ueritate di-
 xisti, quod unus sit deus, nec est alius præter illū ita diligendus ex toto corde, & ex
 totis uiribus, & ex totis uirtutibus, & ex tota anima, & diligere proximū tanq; se
 ipsum, hoc maius est omnibus holocaustomatibus & sacrificijs. Responsio Scribæ
 uidetur cum dictis dei cōuenire, unius dei charitatē intīmā internamq; profiten-
 tis, & dilectionē proximū secundū propriæ dilectionis ueritatē pollicentis, & su-
 per sacrificiorū holocaustomata charitatē in deū & hominē intelligētis. Sed quod
 sequitur uidendū est: Videns autē Iesus quod sapiēter respondisset, dixit illi: Non
 longe es à regno dei. Quid sibi uult ista moderatæ responsionis professio: cum ho-
 minem ad cœlorū regnū fides ista cōsummet, unū deum credere, & eum tota ani-
 ma, & totis uiribus, & toto corde diligere: proximū quoq; ita ut seipsum amare,
 quod Scriba hic nō iam in regno dei sit, sed nō longe à regno dei: Sed alia istud si-
 gnificatione nudū uestientibus, & ægrotū uisitantibus, & esurientē alentibus, ac
 sitientem potantibus, & clausum carcere frequentantibus datur: Venite benedicti
 patris mei, possidete paratū uobis regnū à cōstitutione mūdi: uel illis quibus hæc
 pauperies spiritus merces est: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorū est regnū cœ-
 lorum. Perfectus hic fructus est, & absoluta possessio, & preparati regni non
 incerta traditio. Aut nūquid adolescens minus aliquid horū consistebatur: Nam
 exæquata ad amorē sui dilectione proximū, quid de boni operis consummatione
 nō egerat? Interdū enim indulgentē officiosumq; esse nō perfectæ charitatis est:
 Perfecta autē charitas omne cuiusq; modi indulgentiæ implebit officij, cum nō re-
 liquerit quod alteri debeat, qui tantū alteri, quantum sibi reddat. Sed in ignorantia
 cōsummati sacramenti detentū Scribā, per professionē fidei dominus collaudās,
 & non longe eum à dei regno esse respondens, non tamen eum in ipsa beatæ fidei
 possessione

Mors Lazari
1041.11

Matthæi 22

Perfectæ cha-
ritatis officij

possessione constituit: Tendebat enim felici cursu, & si ignorantem, & prælatum
 omnibus dilectione dei & proximū, suæ ipsum dilectioni exæquauit. Cum tamen
 & ipsi proximū charitatē amorē dei prætulisset, iam nō holocaustomatū & sacrifi-
 ciorum præscriptis cōtinebatur, non erat longe iste ab euangelico sacramento. Et
 cur nō longe à regno dei sit, cum futurus magis in dei regno sit, ex ipsis domini di-
 ctis intelligendū est. Sequitur enim: Et nemo tamen audebat interrogare eum. Et
 respondens dixit in templo docens: Quomodo dicunt Scribæ Christū filium esse
 Dauid: Ipse enim Dauid dicit in spiritu sancto: Dixit dominus domino meo, sede
 à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellū pedum tuorū, ipse Dauid di-
 cit eum dominum, & unde filius eius est: Non longe ergo à dei regno est Scriba,
 unū deum cōfitens, qui ultra omnia esset diligendus. Sed admonet sua ipsius pro-
 fessione, cur sacramentū legis ignoraret, & Christū deum filium dei nesciat per na-
 tiuitatis naturā in fide unius dei cōfitendū. Et quia per unius domini secundū le-
 gem professionem dei filio in unius domini sacramento manere nō relinqui uide-
 batur, Scribā admonet, quomodo Christū Dauid filium diceret, cum Dauid eum
 dominū suum esset professus: nec natura sineret, ut qui tanti Patriarchæ esset fili-
 us, esset & dominus. Hoc ideo, ut Scriba secundū carnem, & beatæ uirginis par-
 tum, quæ ex Dauid esset, solū eum intelligens, dominū potius secundū spiritum
 Dauid meminisset esse, q̄ filium. Et quod dictū est: Audi Israel, dominus deus tu-
 us deus unus est, à domini unius sacramento Christū non separaret: cum tantus
 Patriarcha & Prophetes eum, qui ex utero domini ante luciferū genitus fuisset,
 dominū sibi profiteretur: nō utiq; immemor legis, neq; ignorans dominū alium
 non cōfitendum, sed eum qui naturali sacramento natiuitatis ex incorporalis dei
 utero substitisset, absq; uiolatæ legis fide deū esse intelligendū, cum unus ex uno,
 per unius domini naturā habet in se naturale quod dñs est. Quis ergo nūc etiā re-
 lictus est ambigēdi locus: Dñs ipse præcipuū mandatū legis in unius dñi cōfessio-
 ne ac dilectione docens esse, nō suo ad Scribā, sed Prophetæ testimonio usus est,
 esse se deū, dñm se tamen per id quod dei filius est esse significans. Per id enim in
 sacramento dei unius per natiuitatē manet, quia dei in se naturā diuinitas tenens
 in deū alterū nō excedit diuersitate naturæ, ne patri adimat, ne nō dñs sit, nec filio
 nō uel actō perficiat, ne nō sit & dominus. Atq; ita neq; autoritatē pater amittit,
 nec naturā filius, & non ita nō dominus, nō unus non est, neq; unigenitus domi-
 nus separatē ab uno, cū ex uno domino unus ipse subsistat in dominū: dominum
 unū ita ex lege docens, ut se quoq; dominū Prophetæ teste cōfirmet. Tendat per
 cæteras impij furoris propositiones fidei Euangelicæ responsio, & his ipsis, quibus
 impugnae repugnet, & arma excidij cōuincens, unius spiritus dicta, unius quoq;
 fidei demōstret esse doctrinā. Neq; enim alius Christus, q̄ qui est prædicatus, de-
 us scilicet uerus, et in dei unius ueri gloria manēs. Et sicut se dñm ex lege, dum ne-
 gare uideretur est professus, ita & in Euāgelij uerū se dominū, dum non cōfiteri
 existimatur, ostēdens. Hoc enim se dicto eius, ne eum uerū deū esse Hæretici con-
 fiteantur excusant: Hæc est autē uita æterna, ut cognoscāt te solū uerū deū, & quē
 misisti Iesum Christū. In eo nanq; quod ait, te solū uerū deū, separare se à ueritate
 dei, per exceptionē solitarij existimat, cum solus uerus deus, nisi se tantū solitariū
 deū nō patiatur intelligi. Et uere istud fides apostolica non patit, duos ueros deos
 credi: quia naturæ unius dei nihil alienū à natura eiusdē exæquandū sit ueritatis.
 Nō erit em̄ in dei unius ueritate deus unus, si extra naturā unius dei ueri aliterius
 & generis, & non secundū natiuitatē naturalis sibi deus uerus existat. Sed ut hoc
 ipso codē dicto nō ambigue ipse se in unius dei ueri natura deū uerū p̄fessus esse
 intelligat, à superioribus huic tamen dicto cōtinuatis atq; iūctis professionibus

Mandatū præ-
cipuū legis

Forte propo-
sitionibus

responsionis nostrae sermo descēdat, ut per gradus demonstratae fidei, iam in ipso apice ueri dei Christi libertas nostrae fiducia conquiescat. Post sacramentū itaq; sermonis eius quod dixerat: Qui me uidet, uidet & patrem. Et: Non creditis, quia ego in patre, & pater in me est, uerba quae ego loquor uobis, à me ipso nō loquor, sed pater qui in me est, ipse facit opera: credite mihi, quia ego in patre, & pater in me est: in autem, propter opera ipsa credite. Post multiplicem ergo hunc ingentium mysteriorum sermonem, sequitur respondentium discipulorum sermo iste: Nunc scimus, quia nosti omnia, & non habes necesse, ut aliquis te interroget: In hoc credimus, quia à deo existi. Virtutibus in eo dei agentibus, naturam quoq; dei intellexerunt. Neq; enim nosse omnia, & cordium cogitationes scire, missi à deo potius possent esse q̄ nati. In hoc ergo se credere profitentur quod à deo exierit, quia naturae in eo dei esset potestas. Intelligentiam autem eorum collaudans dominus respondit, nō utiq; quod missus esset, quod à deo exisset, sed profectum natiuitatis ex incorporali deo sub exitionis significatione testans: nam & ipse natiuitatem suam sub exitionis demonstratione fuerat elocutus dicens: Vos me amatis & credidistis, quia à deo exiui, & à patre in hunc mundum ueni. A deo patre in hunc mundum uenerat, quia à deo exierat. Nam ut natiuitatem suā in exitione significasse intelligeretur, subiicit se à patre uenisse. Et cū per id à patre uenerit, quod à deo exierit, exitio eius à deo absoluta natiuitas est, quam paterni nominis est cōfessio prosequuta. Intelligentibus itaq; Apostolis hoc exitionis sacramentum, hoc locutus: Modo creditis: Ecce ueniet hora, & uenit, ut dispergatur uniuersus in sua, & me solum relinquatis: sed non solus sum, quoniam pater mecum est: ut exitionem illam non alienationem à deo patre doceret esse, sed natiuitatem naturam in se dei patris nascendo retinentem, subiicit non se solum esse, sed patrem secum esse, uirtute utiq; atq; natiuitate naturae: cum secum pater retineretur manens, essetq; in loquente se atq; operante & loquens. dein de ut causam totius huius sermonis ostēderet, adiecit: Hæc locutus sum uobis, ut in me pacem habeatis, in hoc uero seculo pressuram habebitis, sed confidite, quia ego uici mundum. Locutus ergo ista est, ut pacifici in eo manerēt, neq; dissensionum studio super fidei disputationibus dissiderēt. Cumq; solus relinqueretur, nō solus esset, ut qui à deo exisset, eum à quo exisset deum in se haberet: deinde in seculo uexati, patientes eius promissionum essent, qui mundum à deo exiens, deum secum habendo uicisset. Postremo totius mysterij fidei locuturus, eleuans in coelum oculos ait: Pater uenit hora, honorifica filium tuum, ut filius tuus honorificet te, sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti illi det eis uitam æternam. An ne tibi infirmus uideatur, cum honorari se rogat? Sit planè infirmus, nisi honorificari se idcirco postulet, ut ipse honorificet honoratē. De honore accipiendo & reddendo iam dudum tractauimus, & eadem reuoluere admodum ociosum est. Certe non ambigitur gloriam idcirco posci, ut glorificetur impatiens. Sed forte in eo imbecillus est, quod potestatem omnis carnis accepit uitæ tribuere æternitatē. Sed in eo ipso quoq; quod accepit naturae aliqua infirmitas arguetur: Sit planè acceptio infirmitas, nisi Christus ex natiuitate potius q̄ ex innascibilitate deus uerus est. Quod si acceptio potestatis sola est significatio natiuitatis, in qua accepit id quod est, nō est infirmitati datio deputanda, quæ totum hoc nascentem cōsummat esse quod deus est. cū enim innascibilis deus ad perfectam diuinæ beatitudinis natiuitatem unigenito deo autor sit, autorem natiuitatis esse sacramentum paternum est. Cæterum nō habet contumeliam, qui se autoris sui imagine gemina natiuitate cōsummat: dedisse enim potestatem omnis carnis, &

ad id

ad id dedisse, ut det ei uitam æternam, habet in dante quod pater est, in accipiente quod deus est: cum & in eo significetur pater esse quod dederit, in eo filius deus maneat, quod uitæ æternæ dandæ sumpserit potestatem. Naturalis igitur filio & congenita omnis potestas sit: quæ cum data sit, non alienat eum per id ab autore, quia data est, cum quod sit autoris, hoc datum sit, dare scilicet uitam æternam, & corruptionem in incorruptionē mutare. Dedit itaq; pater omnia, & accepit filius omnia, neq; ambiguum est, cum dixerit: Omnia quæ patris sunt, mea sunt. Et hic quidem non creationum species, neq; elementorum diuersas substitutiones præfens sermo significat, sed beatæ atq; absolutæ diuinitatis nobis gloriam pandens, deum in ijs ostendit intelligendum esse, quæ sua sunt in uirtute, in æternitate, in prouidentia, in potestate: non quod hæc deus ita habeat, tanquam aliud quid extra ista esse credendus sit, sed quod in ijs aliquantula sensus nostri opinione significatum sit, ipse quæ habeat unigenitus. Igitur in ijs se docens substituisse, quæ patris sunt, cum ex se sumpturum sanctum spiritum dixisset, adiecit: Omnia quæ patris sunt, mea sunt, propterea dixi de meo accipiet. Omnia quæ patris sunt, sua sunt: tradita utiq; & accepta, sed data non infirmant diuinitatem, quæ in ijs eum consistunt esse quibus pater est. Et in ijs nunc gradibus præmissæ de se intelligentiæ usus est, ut cum se à deo exisse docuisset, secumq; esse patrem professus sit, secq; mundum uicisse testatus esset, & honorandus à patre patrem honoraturus esset, & accepta potestate in dando uniuersæ carni uitæ æternitate esset uerus, tum potestremo omnia hæc tali absolute conclusionē conluserat: Hæc est autē uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Vitæ æternæ fidem, uel loqui Hæretice discere credere, & separa à deo Christum, si potes à patre filium, à deo uero super omnia deum, à solo unum: Vnus enim dominus est Christus Iesus. Si uita æterna est in deum solum uerū credidisse, sine Christo confitendum esse solum uerum deum salutem non dedisse. Si uero separato Christo à solo uero deo, in confessione solius dei uerū uita æterna non capitur, non intelligo quomodo nobis à deo uero ad fidem separandus sit, qui non sit separabilis ad salutem. Quanquam igitur sciam morosas difficultates tantarum quaestionum legitimum desiderij graues esse, tamen dilata ad modicum totius ueritatis demonstratione indulgeri mihi existimo, non sine aliquo fidei profectu. Iis ipsis dictis Euangelicis tecum Hæretice luctantibus, cum audis professionem domini dicentis: Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum, quero quid sit quod sensum moueat, ne uerus deus Christus sit? Non enim dico nunc quid de Christo credideris, si nō significatio aliqua alia subiecta demonstrat. Non habes quicquam præterquam Christum Iesum: nō filium hominis, ut de se solet dicere: non filium dei, ut profiteri ei de se usitatum est: non descendentem panem uituum de coelis, quod cum multorum scandalo de se frequentat, sed dicens: Habet te solū uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Omnem enim & prænominis & cognominum suorum uel naturalium uel assumptorum consuetudinem prætermisit, ut confitendus solus uerus deus & Christus Iesus esset, significatione qua deus est. Sed forte quod ait: Te solū, cōmunionem atq; unitatem suam à deo separat, Separet sanè, si non ad id quoq; ait: te solum uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Et sensum audientis interrogo, quid credendus sit Christus Iesus: cū ad id quod pater solus deus uerus credendus sit, credendus & Christus sit. Sed solus forte pater uerus deus Christo nō relinquit ut deus sit: Nō relinquit sanè, si unus deus pater Christo nō relinquit ut unus sit dominus. Ita solus deus pater uerus. Quod si unus deus pater Christo non adimit ut unus sit dominus, ita solus deus pater uerus Christo Iesu nō aufert ut deus uerus sit

Omnia patris filij esse

Vita æternæ na que

Pacē habere in mūdo, est si persedere disputationibus

Honorificari filiū à patre

Inutiliter pa-
trē credimus
nisi & filium
crediderimus

fit, cum ad uitā aeternā meritū hoc proficiat, ut cum credatur solus deus uerus, credatur & Christus. Quid, rogo, nunc stultitiā tuā sensu Christo deputas? Hæretice ut esse credatur? Christo, qui uitā aeternā tribuit, qui honorificandus à patre patrem honorificauit, qui mundum uicit, qui solus relinquendus solus non est, sed secum habet patrem, qui à deo exiuit, atq; à patre uenit, quid in tantis uirtutibus nato naturæ ac ueritatis imparties? Solum enim uerum deum patrem inutiliter credimus, nisi credamus & quem misit Iesum Christum. Quid hæres? quid moraris? quin Christus cōsistendus sit, doce. Nam qui quæ scripta sunt negas, quid restat nisi ut quæ nō scripta sunt credas? O infelix uoluntas, & ueritati obnites falsitas. In fide & cōfessione ueri dei patris Christus unicus est. Rogo qua fide uerus deus negatus creatura esse dicatur, cum fides nulla sit in solum uerum deum credidisse sine Christo? Sed angustum te, Hæretice, & diuini spiritus incapacem cœlestium dictorum non adit sensus, & uipereo inspiratus errore Christum uerum deum nescis in fide solius ueri dei ad uitā aeternitatem consistendum. Sed ecclesiæ fides solum uerum deum patrem confessā confitetur & Christum, neq; Christum consistendo non & solum uerum deum patrem confitetur, neq; rursum solum uerum deum patrem confessā non confitetur & Christū. Per id enim Christum confessā deum uerum esse, quod solum uerum deum confessā sit patrem, ita quod solus pater deus uerus est, deum uerum esse confirmat & Christum. Non enim unigenito deo naturæ demutationem naturalis natiuitas intulit, nec qui ex subsistente deo secundum diuinæ generationis naturam deus substituit, ab eo qui solus uerus deus est, separabilis est ueritate naturæ. Tenuit enim natura ueritatis suæ ordinem, ut natiuitatē ueritas naturalis inueheret, nec alterius in se deū generis deus unus efferret: atq; ita sacramentum dei nec in solitudine, nec in diuersitate consistit: cum neq; alter deus deputetur, qui ex deo cum naturæ suæ proprietate substituit, neq; in unione maneat, quem patrem natiuitatis ueritas doceat cōsistendum. Non deseruit igitur natus deus naturæ suæ proprietatem, & naturali in eo uirtute subsistens est, cuius in se tenet naturali natiuitate naturam. Nō enim in eo deus aut demutatus aut degener est, cū si quod uitium natiuitas intulisset, eius potius naturæ contumelia sit, per quam natiuitas inhæret, dum quod ex se est desineret esse quod suū est. Atq; ita non eundem mutatio corrumpebat, qui in substantiam nouam natiuitate substituerat, sed eum ita pater exinanierat, non ut ille qui in natiuitate filij impotens naturæ suæ tenere constantiam, externum aliquid à se alienumq; genuisset. Non est autem, ut sæpe iam cōmemorauimus, in unitate dei patris & dei filij humanarum uitium opinionum, ut sit uel extensio, uel series, uel fluxus, ut aut riuum fons effundat ab origine, aut ramum arbor extendat in caudice, aut calorem ignis emitat in spatium. Hæc enim à se inseparabili protentione manent potius detenta, quam sibi sint distantia, dū & calor in igne est, & in arbore ramus est, & riuus in fonte est: & hæc ipsa res sola sibi res est potius, quam res ex se substituta sit: quā non aliud arbor quā ramus, neq; ignis quā calor, neq; fons potest esse quā riuus. At uero unigenitus deus ex perfecta atq; inenarrabili natiuitate subsistens deus est, ut uera progenies inestimabilis dei, est & incorporealis naturæ generatio incorporealis, est deus uiuus & uerus à uiuente & uero, & inseparabilis à deo naturæ deus, dum subsistens natiuitas non alterius naturæ deum perficat, neque generatio quæ substantiam prouehabat, substantiæ naturam demutauit in genere, sed dispensatione assumptæ carnis, & per exinanientis se ex dei forma obedientiam, naturæ sibi natiuitatem Christus homo natus intulerat, nō uirtutis naturæq; damno, sed habitus demutatione, Exinanientis se igitur, ex dei forma

Pater uerus
deus filium
uerum deū
confirmat

serui formam natus acceperat, sed hanc carnis assumptionem cū ea qua sibi naturalis unitas erat patris natura non fenserat: & nouitas temporalis licet maneret in uirtute naturæ, quæ amissa uidebatur, cum forma dei naturæ serui secundū assumptionem hominem unita est. Sed summa dispensationis hæc erat, ut totus nunc filius, homo scilicet & deus, per indulgentiam paternæ naturæ inesset, & qui manebat in uirtute naturæ, maneret quoq; in genere naturæ: Id enim homini acquirebat ut deus esset, sed manere in dei unitate assumptus homo nullo modo poterat, nisi per unitatem dei in unitatē dei naturalis euaderet: ut per hoc quod in natura dei erat deus uerbum, uerbum quoq; caro factum, rursum in natura dei inesset. Atq; ita homo Iesus Christus maneret in gloria dei patris, cū in uerbi gloriam caro esset unita, rediretq; tunc in naturæ paternæ etiam secundū hominem unitatem uerbum caro factum, cū gloriam uerbi caro assumpta tenuisset. Reddenda igitur apud se ipsum patri erat unitas sua, ut naturæ suæ natiuitas in se rursum glorificanda rediret, quia dispensationis nouitas offensionem unitatis intulerat, & unitas, ut perfecta antea fuerat, nulla esse nunc poterat, nisi glorificata apud se fuisset carnis assumptione. Et ideo tanto antea preparato ad fidei huius intelligentiam sensu cum dixisset: Hæc est autem uita aeterna, ut cognoscant te solum uerum deū, & quem misisti Iesum Christum, subiicit secundū dispensationem suam obedientiam: Ego te clarificauit super terram, opus consummaui quod dedisti mihi ut faciam. Post quæ ut meritum obedientiæ & sacramentū dispensationis intelligeretur, addidit: Et tunc clarifica me tu pater apud te ipsum, claritate quam habui priusquam mundus esset apud te. Qui manere Christum in natura dei denegat, & in separabilem esse atq; indifferentē solo uero deo non credit, respondeat quæ huius petitionis sit ratio, & nūc clarifica me tu pater apud te ipsum. Quid enim causa est, ut eum pater clarificet apud se ipsum? Aut quæ uerbi huius significatio est, quæ uerbi significatio est? Pater namq; non eget gloria, nec se exinanierat de forma gloriæ suæ. Quomodo autem apud se ipsum glorificaturus est filium, & ea gloria quam habuit apud eum ante mundi cōstitutionem? Sed apud deum habere qui sensus est: Non enim ait, gloriam quam habebam antequam seculum esset, cū essem apud te, sed gloria quam habui apud te. Esse enim apud te, consistentem significat: habere autem apud te, naturæ sacramentū docet. Et glorificabor apud te, nō idem est quod glorifica me. Non enim se ipsum glorificari tantum ita ut sibi aliquid sit propriū gloriæ rogat, sed apud se ipsum patrem glorificari se ab eo precatur. Ut enim in unitate sua maneret ut manserat, glorificatus eum apud se pater erat: quia gloriæ suæ unitas per obedientiam dispensationis excefferat, scilicet ut in ea natura per glorificationē rursus esset, in qua per sacramentum diuinæ natiuitatis unitus, essetq; patri apud se ipsum glorificatus, ut quod apud eum ante habebat inhæret, nec alienaret ab eo formæ dei naturam formæ seruilis assumptione. Sed apud se ipsum glorificaret formam serui, ut maneret in se dei forma: Quia in dei forma manserat, idem erat in serui forma. Et cū serui forma glorificanda esset, in dei forma apud eum ipsum glorificanda erat, in cuius formam formæ seruilis erat habitus honorandus. Non noua uero hæc, neque nunc primum Euangelicis doctrinis cōsignata uox domini est, & hoc ipsum glorificandi filij apud se ipsum dei patris sacramentum pulcherrima spei suæ illa gratulatione testatus est. Dum enim Iuda ad proditionem exeunte, gaudio consummata suæ dispensationis elatus est, hæc dixit: Nunc honorificatus est filius hominis, & deus honorificatus est in eo. Si deus honorificatus est in eo, & deus honorificat eum in se, & deus protinus honorificauit eum: quid limo corporis graues animæ, & sordentes peccatis conscientia facti, cœnosaque mentes usque

Clarifica me
apud te ipsum

ad

Perſpicuitas
ſacre ſer-
pituræ

ad iudicium diuinæ de ſe profeſſionis inſlamur, & arbitros nos diuinæ naturæ deputantes, impijs ad deum calumniæ noſtræ diſputationibus bellamus? Quanta enim potuit dominus uerborum ſimplicitate Euangelicam fidem locutus eſt, & in tantum ad intelligentiam noſtram ſermones aptauit, in quantum naturæ noſtræ ferret infirmitas, non tamen ut quicquam minus dignum naturæ ſuæ maiestate loqueretur. Et primam quidem dicti ſignificationem non ambigam exiſtimo, cum ait: Nunc honorificatus eſt filius hominis. Gloria enim omnis non uerbo, ſed carni acquirebatur, id eſt non natiuitati dei, ſed nati hominis diſpenſationi. Hoc uero quod ſequitur quid ſignificet interrogo, & deus honorificatus in eo? Honorificatum enim in eo deum audio, & quid illud ſit ſecundum intelligentiam Hæretice ignoro. Deus in eo honorificatus eſt, in filio utique hominis: ut qui ante filius hominis, idem ſit & filius dei. Et cum non alius ſit filius hominis, ne que alius filius dei, uerbum enim caro factum eſt, eum qui filius dei eſt ipſum eſſe neceſſe ſit hominis filium, requiro quis in hoc filio hominis, qui & filius dei eſt, glorificatus eſt deus? Et quia in filio hominis, qui & filius dei eſt, glorificatus deus eſt, uideamus quid ſit hoc quod tertio ſubditur: Si deus glorificatus eſt in eo, & deus honorificauit eum in ſe. Quod illud, rogo, ſacramenti myſterium eſt? Deus in filio hominis glorificato glorificatum deum glorificat in ſe. In filio hominis dei gloria eſt, & gloria dei in gloria filij hominis dei glorificati in ſe. Homo utique non per ſe glorificatur, neque rurſum qui in homine glorificatur deus, licet gloriam accipiat, non tamen aliud ipſe quàm deus eſt. At uero cum glorificatus caro filio hominis glorificans deum deus glorificat in ſe, inuenio naturæ gloriam in gloriam naturæ naturam glorificantis aſſumi: Non enim ſe deus glorificat, ſed glorificat in homine deum glorificans in ſe. Quod autem glorificat in ſe, licet non ſe glorificet, tamen in naturæ ſuæ gloriam naturam glorificans aſſumit. Et cum glorificans deum deus, quia glorificatus in homine ſit, glorificat in ſe eum quem glorificauit deum in ſe demonstrari, cum eum glorificat in ſe. Aſſer nunc, quisquis eſt Hæretice, flexuoſæ doctrinæ tuæ ineuolubiles quæſtiones, quæ cum ſe non diſ ſuis illigent, in nullo tamen hærendi moleſtam continebunt. Filius enim hominis glorificatur, & glorificatur in eo deus, & deus glorificatum eum in homine glorificauit in ſe: Non enim ipſum eſt glorificari filium hominis, quod & glorificari in filio hominis deum, uel glorificare in ſe glorificatum in homine deum. Loquere hoc ſecundum impietatis tuę ſenſum uerbis tuis, quid uelis eſſe glorificari in filio hominis deum: utique aut Chriſtum neceſſe eſt eſſe qui glorificatur in carne, aut patrem qui glorificatur in Chriſto. Si Chriſtus eſt, deus certe Chriſtus eſt qui glorificatur in carne: ſi pater eſt, ſacramentum unitatis eſt, cum pater glorificatur in filio. Aut Chriſtū conſitendo, deum etiam inuitus loqueris, aut patrem deum intelligendo, naturam dei patris non negabis in Chriſto. Atque hæc de glorificato filio hominis & glorificato in eodem deo dicta ſint. De eo uero quod glorificatū in filio hominis deum deus glorificat in ſe, in quo tandem tibi relictam facultatem exerendæ impietatis exiſtimas, ne ſecundū naturæ ueritatem uerus deus Chriſtus ſit? Chriſtus enim deus natum hominem glorificat in ſe. Nunquid extra ſe eſt quod glorificat in ſe? Reddit enim in ſe Chriſto gloriam, quam apud ſe habuit. Et cum in formam dei aſſumptio formæ ſeruilis aſſumitur, in ſe glorificatur glorificatus in homine deus, qui ante euacuantis formæ diſpenſationem in ſe erat, & per formam ſui & natiuitatis unitus. Natiuitas enim non nouę neque alię nature deū fecerat, ſed naturalis filius patri naturali generatione ſubſtitit, & cū poſt natiuitatem hominis glorificatus in homine, in naturæ ſuæ rurſum gloriam clareſcit, in ſe eum deus clarificat, cū in naturæ paternæ gloriam ab ea

ab ea per diſpenſationem euacuatū aſſumitur. Concludit autem audaciſſimum impietatis tuæ furorem apoſtolica fides, ne cum licentiã liberæ intelligentiæ uageris, quum ait: Omnis lingua conſitebitur, quia dominus Ieſus in gloria eſt dei patris. Quem enim in ſe pater glorificauit, in his ſine dubio intelligendus eſt eſſe qui/ bus pater eſt: cum & in ſe eum glorificauerit, & in gloria eius ſit conſitendus. Non enim hic nunc tantummodo in dei gloria eſt, ſed in gloria dei patris eſt, neque pater glorificauit gloria exteriori, ſed glorificauit filium gloria in ſe: in eam eum quæ ſua eſt gloria reſumendo, & in eam gloriam, quam apud eum habuit, & ea gloria eum & apud ſe glorificat in ſe. Atque ea gloria ita inſeparabilis à fidei huius cō ſunctione intelligitur etiam ſub hominis humilitate ſic dicens: Hæc eſt autem uita æterna, ut cognoscant te ſolum uerum deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtū, cum ſine Chriſto, ſolo deo patre cognito, uita æterna non ſit, & Chriſtus glorificatus in patre ſit. Si autem ea demū uita æterna eſt, ſolum uerum deum noſſe, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum, non exiſtmetur planè uerus deus Chriſtus, ſi uita ſit in deum credidiſſe ſine Chriſto: Et quod ſolus deus pater deus uerus eſt, non pertineat ad deum Chriſtum, niſi gloria Chriſti omnis in ſolo uero deo patre ſit. Si enim in ſe eum glorificat pater, & ſolus pater deus uerus eſt, & extra ſolum uerum deum Chriſtus eſt, quia glorificatum in deum Chriſtum glorificet, pater uerus deus ſolus in ſe. Et quod à ſolo uero glorificatur in ſe, non alienatur à ſolo uero, quia in ſe ſolo glorificatur à uero. Sed forte pia huic fidei noſtræ impia perſidiæ turæ occurrat aſſertio, ut aliena ab intelligentia dei ueri ſit hæc neceſſitatis conſeſ ſio: Amen amen dico uobis, non poteſt filius à ſe facere quicquam, niſi quod uide rit patrem facientem. Si duplicem reſponſionem duplex Iudæorū indignatio exi/ git, ſit hæc planè infirmitatis profeſſio, niſi à ſe facere filium poſſe, niſi quod facien tem uiderit patrem. Quod ſi Iudæis & uolati ſabbati reatum obſcientibus, & æqualitatem in Chriſto dei per profeſſum ſibi deum patrem non ſerentibus, ſub eodem dicto ad utrumque reſponſum eſt, putas ne per conſeſſionem reſponſio/ nis poſſe dictorum occultari ueritatem? Et quanquam in alio libello tractatus hic à nobis locatus fuerit, tamen non modo quia non obeſt, ſed etiam ad religionem proſicit retractari, eundem ipſum quia cauſa poſtulat reuoluamus. Hinc autem primū reſponſionis neceſſitas orta eſt, & propter hoc perſequebantur Iudæi Ie/ ſum, & quærebant eum interficere, quoniam hæc faciebat ſabbato. Ira itaque eor/ rum uſque ad cupiditatem interficiendū eum accendebatur, propter opera ſabbato geſta. Sed & uideamus quid dominus reſponderit: pater, inquit, meus uſque modo operatur, & ego operor. Quod rogo illud opus patris eſt, Hæretice? demon/ ſtra. per filium enim & in filio omnia ſunt, uiſibilia & inuiſibilia, & tu qui ul/ tra Euangelium ſapis, neceſſe eſt ut alijs alibi arcanorum doctrinis cognitionem paterni nominis adeptus ſis, ut operantem nobis patrem oſtendas. Quod ſi pater operatur in filio, ſecundū quod ipſe ait: Verba quæ loquor uobis ego non loquor, ſed pater in me manens ipſe facit opera ſua: uides ne quid hoc ſit: pater meus uſ/ que modo operatur? Hoc enim ideo ait, ut paternæ in ſe naturæ intelligeretur poteſtas, in ſabbati opere poteſtatis ſuæ uſus natura. Cum in ſe operante pa/ ter operetur, ipſe neceſſe eſt patre operetur operante, atque ideo ait: Pater meus uſque modo operatur, ut ipſum illud hoc præſens dictorum atque geſtorum per ſe opus paternæ in ſe naturæ exiſtimaretur operatio. Id enim quod uſque modo operatur, unum atque idem dicti temporis momentum eſt, ut non aliud aliquod opus eſſe patris, quàm ſuum hoc quod agit crederetur: cum per id quod uſque modo operatur pater, hæc ipſa eſſet patris ſub eodem tempore ſermonis operatio. Ac ne ſides intra cognitionem tantum patris relicta uita æternæ ſpei eſſet

Philip.

Filium nihil fa
cere niſi quod
patrem uide
rit facientem

I N D E X

Basan quid	678	Christi diuinitas	101
Beatus uir quinq; in se habet	440	Christus est deus nomine, natura, nati- uitate potestate, & professione	109, 111, 112
Beati qui	551	Christum signauit pater deus	146
Biterensis synodus	260	Christi exinanitio	Ibidem
Blasphemia in spiritum	426	Christi exitio à deo, quid sit	165
Bonus pastor sit bonus, simul & do- ctus	128	Christus non erat seruus, sed factus est, quomodo intellig.	223
Bonus quomodo nemo nisi solus deus	158	Christus deus, spiritus & uirtus	226
Bonitatis dei usus	450	Christus quomodo ab angelo confor- tatus	203
Bonitatis nomen Christus non re- spuit	159	Christus affuit condendo caelo	252
C			
Calumniæ hæreticorum	749	Christum à mortuis suscitatum, quo- modo intellig.	747
Cameli natura, & quid significet	396	Christum factum de muliere, quomo- do intelligendum	256
Cananaei qui	382	Christi proprium officium	410
Canticum quid	437	Christi gloria in terris manet	488
Canticum psalmi quid	438	Circuncisio duplex	155
Captioe quaestiones	7	Clarificatio Christi quid sit	34
Carbones desolationis	682	Clauis psalmi	438
Caro mea uere esca, & sanguis meus &c.	134	Clericis secularia negotia periculosa	442
Caro spoliata & Christus mortuus	156	Coelum uisibile præteribit	382
Carne se spolians quid	Ibidem	Cœli multi	683
Cathedrae pestilentia	441	Cognosci à deo quid	446
Cædar quid	623	Commori Christo quid	747
Cellæ septuaginta interpretum	447	Communionem pij cum hæreticis non habent	260
Centurio quis fuerit	348	Communis sensus dicit unū esse in na- tura, quæ eadem nomina habent na- turarum	130
~~Chanaan quid~~	~~678~~	Comparatio ad diuina nulla perfecta	9
Chanaan quid	678	Conceptionis Christi dignitas	26
Charitas perfecta	163	Concordiæ laus	668
Charitatis perfectæ officium	752	Confessio uera	608
Charitatis ordo	393	Confessio erroris uera	682
~~Christi incarnatio~~	~~26~~	Confessio peccatorum qualis esse debe- at erga deum	689
Christi incarnatio	26	Constantium imp. uocat antichristum Hilarius	261
Christus peculiari modo filius dei	34	Constantius donat Christianis uectiga- lia ut à Christo auocet	264
Christus naturæ nostræ se attempera- uit	746	Corpus Christi absq; peccato	197
Christum filium dei esse, necessario cre- dendum	99	Corporalis habitatio quæ sit	150
Christus sapientia uera ex natura	367	Corporaliter plenitudo diuinitatis in Christo habitat	Ibidem
Christum deum, & meum deū esse	67	Corporalia dicent spiritualia Coruorum	612, 613
Christi conceptionis & partus digni- tas	26		
Christi uaria epitheta	760		
Christus quomodo uiuat per patrem, & nos uiuamus per eius carnem	134		
Christi honor est inseparabilis ab hono- re dei	162		

I N D E X

Coruorum pulli quomodo deum uo- cant	737	Deus quomodo ubiq; adsit	639
Creaturarum preparatio est deo coæ- terna	252	Dei uirtus, officiorum & membrorum habet nomina	657
Creatura quomodo Christus	255	Deus noster præ omnibus dijs quomo- do intelligendus	675, 682
Credentium paucitas	308	Deus legis & Euangelij unus	690
Crux, fidei est documentum	585	Dij numerosi	2
Cruce probantur Christiani	608	Diaboli ministeria	627
D			
Dandū omnibus quomodo intellig.	339	Diapsalma quid	438
Dauidis patientia	473	Dies ultimus quare absconditus	419
Dauidis passio, Christi passionis exem- plum est	474	Dies pro ætate hominis	461, 483
Deferere dei, est tradere satanæ	626	Dies coepit à uespera Iudæis	482
Dei magnificentia & uirtus intelligen- plum est	474	Dilectio dei sine Christo inutilis	410
Deus inenarrabilis	20	Diripi regnum cœlorū quid sit	356
Deus spiritus est, quomodo intellig.	28	Dionysius Mediolanen. episcopus	275
Deus unus est, quomodo intellig.	49	Diuina uirtus ex miraculis	32
Dei filio proprium	60	Diuina neq; abolitioni neq; exordio obnoxia	3
Deo patri proprium	Ibidem	Diuina per fidem assequuntur	6
Deus supra terrā quomodo sit uisus	61	Diuina quomodo contemplanda	209
Deus est & uerus deus	67	Diuinis non præiudicat humana intel- ligentia	241
Deus uideri uoluit homo infirmus an- tequam nasceretur	69	Diuinitas Christi	101
Deus non per difficiles quaestiones ad- uitam nos uocat	217	Diuitiarum incommoda	109
Deus nō intelligit nisi per deum	70	Doech multo Saulis	461
Deum de deo, ex lege & prophetis quo- modo confitemur	78	Dolor & timor Christi qualis fuerit	192
Deus corporali modo quare loquat	87	Domus dei uera	645
Deum dari & deum esse differt	109	~~Donatus creatur in natura uerum uerum rum, explicatur~~	~~250~~
Deus aliquando honoris nomen est	110	Ebrietatis initium	642
Deus est Christus, unus cum deo spi- ritus	139	Ecclesiæ fundamentum quod	97, 386
Deus quomodo sciat aut nesciat	182	Ecclesiæ dissidium unde	106
~~Deus est nomen plenæ & perfectæ di- uinitatis~~	~~238~~	Ecclesiam syllogismi non sustinent	34
Dei in forma esse, est manere in natura dei	241	Ecclesia in dissensionibus fide cōfirma- tur	106
Dei sermo, pro filio dei	251	Edom quid	688
Deo quæ sunt reddenda	409	Effectus quidam noscuntur, quorū cau- sæ sunt ignotæ	257
Deus non mutatur etiam si puniat ma- los	451	Ego & pater unum sumus, quomodo intelligitur	40
Deus quomodo cognoscat aut igno- ret	446	Eleusius episcopus pius	308
Deus pius non deseret	476	Episcopi summum officium	127
Dei non omnia scrutanda	557	Episcopus ecclesiæ sit bonus simul & doctus	410
Deus est ubiq; ut anima in membris	612, 613	Episcopus ecclesiæ duplicem curam ha- bet in resellendis falsis doctrinis	129
		Error plurimorum periculosus	79, 80
		Esaïas dissectus est	261
			Ss 2 Esaïa

I N D E X

Esaiæ loci interpretantur	65.73	Filius quomodo nescit diem	180
Esca esurientium	733	Filius subiectus patri, quomodo	227
Esdra psalmos collegit	434	Filius quomodo tradet regnum deo pa-	
Essè in forma dei, quid sit	241	tri declaratur	229
Essentia quid	290	Filius primogenitus meus Israël	243
Ethnici uenantur honorem apud ho-		Filius quomodo clarificet patrè &c.	35
mines	751	Finis	229, 230 & 459
Euacuare potestatem	231	Fœminæ cōstantia & libere dictū	262
Eusebius Vercellensis episcopus	275	Foliorum quis usus	443, 444
Exire à deo	94	Fratres Christi apostoli	224
Exire ex deo, & à patre uenire non sunt		Fratres Christi qui	374
idem	95	G	
Exire significationem natiuitatis habet		Galaad mons	496
non inchoationis	96	Galatia Christum negat	106
Exitio Christi à deo quid	165	Gallicani episcopi	260
Exodi locus: Dedit te deum Pharaoni,		Genealogiæ eloquia abominatur Chri-	
quomodo intellig.	109	stianus	209
Ex quo omnia, per quem omnia, quid		Generatio filij non potest per creatā	
sit	144	comprehendi	251
F			
Facere opera dei non conuenit crea-		Generationis ratio in Christo simplex	
turæ	119	Genesis locus: Faciamus homi-	(327)
Fides captiuas quæstiones reijcit	7	nem interpretatur	50, 51, 65
Fide præcepta expleamus	17	Genuisse deum legimus filios sed sine	
Fidei officium in trinitate	21	proprietas significatione	243
Fidei calor ad respondendum hereticos		Germinij scientia de Christo	281
incitet	104	Gloria dei per glorificationem humani	
~~Fides fides~~		tatis apparuit	235
Fides uera quæ sit	108	Gloriam Christus carni quæsiuit non	
~~Fides uera~~		uerbo	170
Fides uera non habet periculum	215	Gloria quædam expetenda	460
Fidei confessio non sit coacta	274	Græce linguæ utilitas	519, 589
Fides multæ tempore Hilarij	277	H	
Fides nō in quæstione philosophiæ	279	Habitatio dei	632 & 663
Fides uera non est ambigua	341	Hæreditas domini	647
Fidei uirtus	355	Hæreseon origo	8, 17, 745
Fides mysteria regni dei percipit	375	Hæreses confortantur	25
Fides ecclesiæ fundamentum	386	Hæreses ex literis sacris oriuntur	316
Fides aperit prophetiæ recondita	434	Hæreticorum testimonia false adducta	
Fides & cognitio differunt	582	contra trinitatem	45 & 46
Filij ratio qualis	20	Hæreticorum doli in docendo	82
Filius à patre & in patre quomodo	31	Hæreticis nulla concordia	107
Filius est angelus dei & angelus	53	Hæreticorum opiniones de Christo	108
Filij nomen proprietates adiectas ha-		Hæreticorum obiectiones quod Chri-	
bet	91	stus non est deus	129
Filij natiuitas quomodo intelligenda	113	Hæreticorum cauilli Christi diuinita-	
Filius in patre & pater in filio per ui-		tem negantes	152
uentis naturæ perfectam natiuita-		Hæretici erroris occasio	154
tem	122	Hæreticorum obiectiones contra	
		Christum	221
		Hæretici	

I N D E X

Heretici damnati reges & principes cō-		In Ioanne quid contuendum	529
tra pios incitant	266	Inimici crucis Christi	232
Hæreticorum astutia	282	Inimici qui diligendi	705
Hæretici (obrij)	509	Iniquitas quid	658
Hebion photinus	106	Ioannis locus cap. 17 Hæc est uita æteræ	
Hebionis error	18	na &c. declaratur	36
Hermion mons	771	Ioannis locus de ianuis clausis	38
Hierachæ error de Christo	47, 81	Ioannis locus: Pater meus usq; adhuc	
Hierachæ fides	84	operatur, quomodo intellig.	113
Hieremiæ locus: Non deputabitur alter		Ioannis locus cap. 14 Domine ostende	
ad eum enodatur	61	nobis patrem, enodatur	124
Hilarij confessio fidei	88, 89	Ioannis locus cap. 6 Caro mea uere est	
Hilarij lapsus	196 & 197, 206	esca &c. declaratur	134
Hilarius sub quo Cæs. uixit	264	Ioannis locus cap. 17 Hæc est uita æteræ	
Hilarius in exilium missus est	276	na declaratur	167, 168
Hilarius origenem secutus	456	Ioanis locus. Non potest filius à se face-	
Holocaustum quid	520	re quicq; &c. declaratur	172, 173
Homo conditus est ad imaginem patris		Ioannis locus. Pater maior me est de-	
& filij	65	claratur	697
Homo genitus quomodo maneat in pa-		Ioannis locus. Qui uidit me, uidet &	
tre gignente	120	patrem decl.	702
Hominem in tria diuidit	302	Ioseph altam uxorem habuit	327
Hominem mortuum statuta aut felici-		Ira dei quid	451
tas aut poena excipit	459	Israel uerus qui	74
Hominibus quomodo placendū sit	471	Israel quid & quos significet	74
Hominis formati triplex perfectio	581	Iubilum quid	515
Hominis officium	737	Iudæ malitia describitur	709, 710
Honor Christi inseparabilis ab honore		Iudæi Christum filium dei esse uerum	
dei	162	confessi sunt	102
Humana sapientia	149	Iudæi reiecti	465
Humilitatio pijs bona	579	Iudæorum superstitio	661
Humilitatis laus	614	Iudex filius ostenditur ex lege	68
Hymni qui	478	Iudex uiduarum deus quare	526
Hypocritarum fraudulentia	346	Iudicia dei quæ scrutanda	557
I			
Iacob iuctatus est cum deo	69	Iudicij dies quare absconditus	184
Iactantia à fidelibus procul sit	332	Iulianus Cæsar	276
Ianuis clausis uenit Iesus	271	Iustificaciones diuersæ	574
Iesus quid	472, 584	Iustitia dei miseradi uoluntatē habet	736
Ieiunium uerum	340	Iustitiæ inanis iactantia	353
~~Ieiunium~~		L	
Ignorantia non excusat	615	Lætitia causæ uariæ	687
Imago dei Christus	147, 148	Laqueus spiritalis, & quid differat à	
Impietas quid proprie	441	scandalo	714
Impietas extrema que	465	Lazarus quare fletus sit à Christo	210
Impius & peccator differunt	441	Lazarus mors	752
Impiorum poenæ	444	Lazarum quare Christus defleat	541
Infidelitas ducit in errores	41	Lex uetus cum prophetis quomodo	
In forma dei esse, quid	241	legenda	505
		Lex dei quomodo legenda	550

I N D E X

Petræ interpretatio	25	Pfalni sine titulis	Ibidem
Petri locus	381	Pfalni canunt Euangelicam histo-	
Petri locus de descensu Christi ad in-		riam	434
ferna	717	Pfalorum obscuritas	Ibidem
Petrus ædificationi ecclesiæ subiacet	88, 663	Pfalorum argumenti summa	Ibidem
Phinees zelus	609	Pfalorum uaria diuisio	Ibidem
Photinus à Sabellio & Ario dissentit		Pfalms lxx addiderunt numeros	435
Photinus Syrmius	268 (108)	Pfalorum tituli quid habeant my-	
Photini blasphemia	279	sterij	437
Photini hæresis unde sit orta	316	Pfalni titulus in finem, quid uelit	437
Pietas in animis	7	Pfalorum clauis	439
Pietas non ambigit de diuinis	216	Pfalorum intelligentia à persona &	
Piscatores quare in apostolos selecti		in quem	439
Plenitudo diuinitatis in Christo	(333)	Pfalni graduum	620
corporaliter	150	Pfalms qui cum fructu legunt	628
Pœnæ sensus quatenus in Christo	477	Pfalms qui cum fructu legunt	628
~~Pœnæ sensus quatenus in Christo~~		Pfalms qui cum fructu legunt	628
Pœnitentia peccati	608	Pfalms qui cum fructu legunt	628
Pœnitentiæ uox	Ibidem	Pfalms qui cum fructu legunt	628
Pœnitentiæ mentio in ueteri & nouo		Pfalms qui cum fructu legunt	628
testamento	691	Pfalms qui cum fructu legunt	628
Populi iudicium in re fidei	275	Quæstiones captiosæ	7
Populum dei ut cibum panis qui co-		Quæstionibus difficilibus deus nos nõ	
medant	470	uocat ad uitam	217
Populi prima ratio	631	Qui plantat & qui rigat, unum sunt	31
Porci hæreticis comparantur	345	Quinq; in beato uiro	440
Prædicare super tecta	360	Qui in te est deus &c	59
Præuaricatores qui	600		
Prænomina proprietatem dicunt	90		
Propheta quare prædixerit, non solum		R	
deum, sed deũ uerũ benedicendũ	73	Racha	337
Prophetarum nomen æditum aliquorũ		Rachel ecclesiæ typus	328
antequam nascerentur	433	Regnum Christi sunt beati	234
Prophetae Christum uerum deum esse		Regnum cœlorum diripi quid sit	366
ostendunt	73	Regnum cœlorum pharisæi quomodo	
Proprietas cognitionis arguit proprie-		claudant	412
tatem generationis	93	Religio falsa placita magis quàm do-	
Prouerbiorum usus	651	centa conquirit	189
Prouidentiam dei omnia laudant	741	Religionis sub specie Christum oppu-	
Pfallere quid sit in libro psalorum	732, 734	gnare grauior est tactura	263
Pfalms quid	437, 438	Religiosæ uitæ doctrina	523
Pfalms cantici quid	438	Renes uoluptatum causa	700
Pfalms locus unxit te deus deus tuus		Repletos nos esse in Christo, quid sit	
interpretatur	57, 58	apud Paulum	746
Pfalms & locus: Ego dixi dii estis de-		Resipiscentiæ spatium	260
claratur	118	Resurrectio est finis uitæ & mor-	
Pfalorum auctores qui certi, qui dubij		tis	235
	433	Resurrectio credenda	409
		Rhamnus quid	489
		Sabellij	

I N D E X

Sabellij error	18	Seon quid	678
Sabellij error testimonijs confutatur	25	Sermo dei ab æterno æternus	22, 23
Sabellij dogma	47, 81, 279	Sermo dei pro filio dei	251
Sabellij impia scientia	84	Serpentis prudentia	359
Sabellium confutat	107	Sichima	495
Sabellius & Ariani quomodo dissen-		Simon Samaritanus	415
tiant	Ibidem	Sion mons	636
Sacerdotum luxur taxatur	702	Sophisticæ captiones uitandæ	245
Sagittæ domini	622	Spiritus sancti ratio	27
Sal terræ apostoli	335	Spiritus sanctus pro patre & filio non	
Salicis ligni natura	686	nunquam intelligit	28
Salomonis locus. Dominus creauit me		Spiritus sanctus unus in ueteri & nouo	
declaratur	250	testamento	29
~~Samarita adorauit uaccas~~	~~535~~	Spiritus sancti officium	Ibidem
Sancti quare desunt tardam corporum		Spiritus sanctus à patre procedere, & à	
dissolutionem	623	filio mitti quomodo intelligatur	136
Sapientia mundi stulta	22	Spiritus paraclæti significatio est in spi-	
Sapientia humana in diuinis iudicare		ritu dei	138
nescit	33	Spiritus Christi idem etiam spiritus	
Sapientiæ opus	367	dei &c.	137, 139
Sapientia ex timore originem ha-		Spiritus dei, quid significet	137, 138
bet	524	Spiritus sancti cauta confessio	259
Sapientia, qui est, filius dei, quomodo		Spiritus blasphemia nõ remittitur	426
dicitur creata	15	Stare in domo domini	672
Sardicentis synodus	268, 299	Stellæ ortus Magis quid significet	328
Satan nihil in hominem potest nisi con-		Stulta mundi sapientia	22
ceditur	331	Subiectio Christi	230 & deinceps
Satan ignita habet iacula	717		301, 305, 309
Satan animã hominis curat occidi	720	Substantiæ tres in deo	47, 298
Satanæ bellum in Dauid & Golia præ-		Sudorem sanguinis Christũ sudasse in	
figuratur	721	aliquibus codicibus non est	203
Satanæ compedes	733	Superbi qui	602
Saturninus hæreticus	260	Superstitio Iudæorum	661
Scandalum spirituale quo differat à la-		Synagoga modio comparatur	335
queo	714	Syrmienis synodus	269
quid	696	T	
Scripturis diuinis hæretici conuin-		Temeritas definiendi de Christo	213
cendi	8	Templum dei	690
Scriptura perperam intellecta errori-		Tempus quid	23
bus ansam dat	17	Tempora omnia uel opinione uel scien-	
Scripturarum uerus usus	279	tia complexuntur	248
Scripturæ sacræ perspicuitas	758	Tertullianum erroris incusat	340
Scripturæ quomodo tractandæ	693	Testimonia contra Sabellium &	
Scripturarum intelligentia dei donum		alios	25
est	641	Thomas Christum uerum deum ag-	
Seleuciana synodus	265	noscit	110
Sensus humani imbecillitas	247	Timentes deum ab errore diu non de-	
		tinentur	86
		Timentes dominũ soli exaudiuntur	731
		Timor	

I N D E X

Timor quid	649	Vespertinum sacrificium	711
Timor dei bonus	Ibidem	Vestis Christi diuisa qd significet	430
Timor mortis in Christo quomodo in-		Via peccatorum	441
telligitur	192 & 193	Via domini diuersae	553
Tituli psal. quid habeant mysterij	437	Via domini multae	649
Tolosanam ecclesiam Constantius cru-		Vigilare dei & dormire quid	626
Topazius lapis	604	Vinum ex aqua factum	32
Traditio regni	230, 233, 234	Virga insigne potestatis	630
Triduum	521	Virga apostolica	456, 457
Tria in diuinis	297	Vita aeterna quae	90, 755
Tristitia Christi	201, 202	Vnctio data ob meritum	226
Tristitia quomodo in Christo	425	Vnctus Christus secundum carnem	Ibidem
	V	Vnxit te deus &c. interpretatur	57
Vae uox dolentis	412	Veritas filij & patris quomodo intel-	
Valens haereticus	260	ligenda	744
Valentis error	268, 269	Vocationes duae ex Israel	400
Valentini error	47, 81	Vota qualia debeant esse	509
Valentini ridiculum commentum	82	Vrsatij blasphemia	269
Verbum domini saepe repetendum pro-		Vrsatij haereticus	260
pter nostram infirmitatem	83	Vt anima in membris, ita deus ubique	612
Verbum dei in Iesu quomodo	195	Vt & ipsi unum sint in nobis, quomo-	
Verbum habitare in nobis est nostrae		do intelligatur	135
carnis assumptio	225	Vulpes pseudoprophetae	349
Verbi dei ministerium nihil uenale		Vulpis astutia	Ibidem
habeat	357	Vulpes est satan	504
Verbum dei in quibus	587		Z
Verbum dei soli comparatur	Ibidem	Zabulus pro diabolo	371
Veritas intelligitur obiectis falsis de-		Zachariae sanguinis ultio	414
rectis	64	Ziphei quid sonet Hebraice	474
Veritas in praecipis est dei	585	Zona sine auro & argento	357
Verum esse, non separatur ab esse	67		

F I N I S

ERRATORVM IN HOC OPERE POST AEDITIONEM

recognito castigatio, ubi nota sunt duobus numeris priore significat paginam, posteriore uerum.

Pagina 1. uersu 9. religiosum. 12. 17 affirm. 29. 16 uobis. 34. 37 filium. 65. 18 ordo. 80. 5 tamen. 106. 11 praedicaui. 121. 29 autem. 122. 19 posit. 127. 38 etiam. 147. 15 Euangelice. 165. 21 carcere. 165. 39 ostenderet. 167. ult. proficiat. 168. 16 patrem. Ibidem 34 qui in sub. 169. 1 potius de. 174. 26 facere. 180. 10 opinione. 181. 1 non. 205. 30 permittebat. 205. 24 igne. Ibidem 37 hymnis. 208. 3 sentiat. 208. 24 existimetur. 209. 16 hebetis. 224. de in margine, deus relative &c. 226. 2 Per. 233. 31 regno. 236. 25 dele alterum de. 250 in margine, creauit me in initium. 286. 32 apud. 288. 58 in eo. 281. 25 gignentis. Ibidem 26 tamen. 294. 37 proficit. 297. 5 pro agnus, quidam legunt, ambiguus. 308. 1 expositione. 309. 8 periclitatur. 512. 54 differre. 314. 6 autoritate. 315. 24 Si. Ibidem 35 autem. 320. 20 interrogari. 321. 10 miserere. 348. 9 Succedit. 352. 25 tuum. 369. 16 praescripto. 373. 3 noctibus. 394. 1 Neque enim phas est, nos ex praescripto. 397. 25 responsione. 400. 8 possumus. Ibidem 15 instruendi causa sint. 402. 38 Templum. 408. 16 quomodo. 411. 5 iudicium. 412. 14 longae. 435. 1 rite librum. Ibidem 16 mur fici. 439. 2 festinus. 440. 1 coarguunt. 444. ult. carebunt. 447. 35 transferentium. 450. 30 idcirco a nobis expetit. 451. 34 constitutione. 455. 24 Israel. 457. 21 confractio. 460. 4 & 13 Achimelech. Ibidem 6 & 40 Golie. Ibidem 9 sacerdotum. Ibidem 17 imperium. Ibidem ult. eloquenda. 467. 26 & 32 Achimelech. 468. 24 diluuium. 472. 10 citam. 476. 26 nostrae. & 22 Quoniam. 477. 27 mittebat. 480. 29 detrahen. 481. 3 licet, & 4 amitte/rent, & 22 subiecit. 483. 45 contumeliam. Ibidem ult. Neque enim uel David, uel dominus unius tantum. 485. 17 Atque. 487. 10 sublimius. 489. 45 uindictam. 492. 8 insectandi. 500. 15 confes/sus. 564. 47 Apostolo. 505. 18 praescribitur. 514. 36 psallat. 545. 31 Et in seruis. 555. 7 uias. Ibidem 32 onus, & 53 grauis. 557. 34 Euangelia. 562. 42 Humiliata est. & penult. adhaesit. 593. 22 pronuntiationem. Ibidem 39 futurorum. 569. 6 suspitio. 570. 6 cognoscende. Ibidem 27 Aaron. 571. 57 obseruan. 572. 10 consolatur. 574. 38 faciem. 575. 6 transferemur imaginem. 584. 6 ita que cui. 588. 45 tribulationum. 590. 11 uarietate. 591. 39 iunior. 594. 41 dele alterum illud. 619. 17 negotio. & 20 Achimelech. 675. 30 tardum. 685. 24 meus. 692. 17 humilia de prope &c. 707. 25 laqueum captiose. 716. 33 qua se. 725. 26 Non pro Nam.

EXCVSVM BASILEAE IN OFFICINA FROBENIANA PER
HIERONYMVM FROBENIVM AC NICOLAVM
EPISCOPIVM ANNO M. D. XXXV
MENSE AVGVSTO.

INDEX CHARTARVM
aabb abcdefghiklmnopqrstuxyz ABCDEFGHIKLMNOP
QRSTVXYZ AaBb CcDd EeFf GgHh IiKk LlMm NnOo Pp Qq
RrSs Omnes terniones praeter Rr quaternionem.

